V.F

TEOLOGIA E LITURGICA
162
L
13.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
162
L
13

1550.

ELVCIDATORIVM Eccleſiaſticum, ad officium

ECCLESIAE PERTINENTIA PLANIVS exponens: & quatuor libros complectens.

Primus, hymnos de tempore & ſanctis per totum anni ſpacium, adiecta explanatione, declarat.

Secundus, nonnulla cantica eccleſiaſtica, antiphonas & reſponſoria: vnà cum benedictionibus cādelarum, cærei paſchalis & fontium: familiariter explanat.

Tertius, ea quæ ad miſſæ pertinent officium, præſertim præfationes & ſacrum canonem, breuiter explicat.

Quartus, proſas quæ in ſancti altaris ſacrificio ante euangelium dicuntur, tam de tempore quàm ſanctis, facili annotatione dilucidat.

TERTIA EDITIO.

PARISIIS.
Apud Iohannem Paruum, via Iacobæa, Sub lilio aureo.
1 5 4 0.

S. Seuerini de Neap

Epiſtola.

REVERENDO in Chriſto Patri ac Domino D. Ioãni Gozthó, de Zeleſthe ſuperiore in Pannonia: eccleſiæ Iaurienſis Epiſcopo digniſſimo, lociq́ue eiuſdem comiti perpetuo: Iudocus Clichthoueus Neoportuenſis: ſacræ Theologiæ profeſſor humillimus S.

Pſal.46. ADMONET nos diuinus Pſaltes, ſacratiſſime antiſtes: quòd deo ſapienter pſallamus, non ſola ſcilicet nuda verba ore proferentes, ſed & piam eorum intelligentiam ac ſenſum, mente in deum excitata meditantes. Quod planè non tantum ad pſalmodiam & ſacram pſalmorum decantationẽ accommodandum putem: verùm etiam & ad omnem quæ deo ritè exhibetur laudationẽ ac orationem. quãdoquidẽ omnis illa ſicut rectè integreq́ue proferri à miniſtris eccleſiaſticis debet: ita & ſanè intelligi, quo animũ orãtis intentiùs in deũ erigat, & ſyncæriùs affectum reddat. Idẽ quoque docet deiloquus Paulus: ad Corinthios ſcribens. Orabo (inquit) ſpi-
1.Corint.14 ritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Vbi & ſpiritu & mente orare vocat: diuinas quidem laudes ore depromere, & eas intelligentia menteq́ue capere. Quòd ſi deſit eorum quæ deo concinuntur intellectus: mens orãtis plerũque ocioſa eſt, & ſine operatione intentionéque in deum. Et tunc potiſſimũ id locũ ha-
Eſa.29. bet: quod dominus per Eſaiam prophetam conqueritur, cùm ait. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me. Quod præſertim in viris eccleſiaſticis ſummopere dignum eſt reprehenſione, & vitio dandum: quoniam ipſorum partes ſunt & munia: non modò pro ſeipſis, ſed & pro tota fidelium eccleſia preces ad deum fundere: & iugiter illi ſacrificium laudis, & orationum libamina publico miniſterio offerre. Aſtipulatur eidem ſententiæ præclarus etiam vir Caſſiodorus: in prologo expoſitionis pſalmorum dicens. Veruntamen nequaquam nobis vt pſitacis meruliſq́ue vernandum eſt. qui dum verba noſtra conantur imitari: quid tamen canant, noſcuntur modis omnibus ignorare. Melos ſiquidem blandum animos oblectat: ſed non compellit ad lachrymas fructuoſas. permul-
Pſal.88. cet aures: ſed non ad ſuperna erigit audientes. Corde autem compungimur: ſi quod ore dicimus, ani-
Pſal.46. maduertere valeamus. ſicut in pſalterio legitur. Beatus populus qui intelligit iubilationem. Et iterũ. Quoniam rex omnis terræ deus: pſallite ſapiẽter. Philippus quoque apoſtolus cùm reginæ Canda-
Actuum.8. cis eunuchum, Eſaiã legere cognouiſſet: ſcripturas ei ſanctas competenter expoſuit. Qui poſtquã quod legebat aduertit: ſtatim gratiam baptiſmatis exquiſiuit, & mox perfectè munera ſalutis acce-
Matth 13. pit. In euangelio etiam dominus ait. Omnis qui audit verbum regni & non intelligit: venit malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius. Vnde congruè datur intelligi hæc illis prouenire non poſſe: qui ſcripturas ſanctas puro corde merentur aduertere. Hæc Caſſiodorus. Quocirca vel maximè curandum eſt & enitendum, vt quicunque eccleſiaſticis addicti ſunt officiis: ſaltem mediocriter intelligant ea quæ ſingulo quoque die decantanda occurrunt, & lectitanda in perſolutione diuinarum laudum, vt puta hymnos, canonem miſſæ, proſas, & cætera id genus ad officium eccleſiaſticum attinentia. quo ſyncęriorem deo exhibeant famulatum: & tam corde quàm voce, tam animo quàm corpore
Ioan.4. debitum illi præſtent obſequium: ipſumq́; adorent in ſpiritu & veritate. quemadmodum teſte euãgelio, deus qui ſpiritus eſt: adorari petit. ¶ Id ſanè frequentius ſolicito reuoluens animo grauiſſima tua paternitas, zęlo domus dei ſuccenſa: multo iam tempore indoluit tantam in eccleſia dei inualeſcere inſitiam, atq́; tam craſſam eorum qui ſancta miniſtrant altari, & diuinas ex officio perſonant laudes, ignorantiam: vt rari admodum inueniantur qui exactè & integrè quæ legunt aut canunt, intelligant, qui eorum quæ ore expromunt ſenſum capiant, aut rectam teneant percipiántve ſententiam. Vnde permulti ipſorum, redduntur animo aridi, inſtar aquæ gelidi: & in diuinis perſoluendis officiis (prorſus extincto ſpiritus feruore) tepidi. qui labiis quidem perſtrepunt ſacra cantica: ſed intimo corde nullam eorum tenent intelligentiam. Ceterùm vt huic graui morbo iam latè graſſanti & totum penè occupanti Chriſtianum orbem, pro viribus occurrere mederiq́; poſſit inſignis tua dignitas: cum apud celeberrimam pariſiorum academiam diuerſaretur ad tempus, non pertęſa tã difficilẽ & longinquã à ſolo natali peregrinationem: vt more Pythagoræ & Platonis illuſtrium philoſophorum etiam apud exteros præclaras exquireret, & capeſſeret diſciplinas: me pro incredibili ſua humanitate in mutuam familiaritatem & quotidianã congreſſionem aſciſſi: aſſiduis adhortata eſt impulſibus, & continua efflagitione ſolicitauit: vt hymnos eccleſiaſticos qui in horis canonicis quotidie decantãtur facili planaq́; expoſitione elucidarem. quod illi nonnunquam multis ſcateant mendis librariorum incuria paſſim inductis: & plæriq́; eorum non ſtatim peruiam præferant ſententiam, ſed abſtruſiorem latentioremq́; & lucis indigam. vt etiam ſacrum miſſæ canonem auguſtiſſima complectentem myſteria verbaq́; ſacratiſſima: annotationibus breuiuſculis patentiorem redderem & detectiorem. vt deniq́; proſas quæ in celebrando altaris ſacrificio ante euangelium pro more eccleſiaſtico leguntur: necnon orationes benedictionum eccleſiaſticarũ & cætera id genus familiari & aperta explanatione enodarem. quòd & in iis occurrant ſæpius errata, & intellectu difficiles cõtextus.

¶ At ero(dicetis)(fateor) hanc detractaui ſubire prouinciam: cauſatus eam ad me nequaquam ſpectare, aliis occupatum, grauioribus ſtudiis & arctioribus implicatum negotiis: ſed potius ad peritum grammaticæ profeſſorem: cuius partes ſunt de generibus carminum hymnicorū diſſerere: & cuiuſq; latini ſermonis aperire ſententiā. illud inſuper afferens, eos qui vel mediocriter grāmaticis elementis ſunt inſtituti, ſenſum hymnorum proſarum & conſimilium orationum aut proprii ingenii perſpicacitate ſuaque minerua, aut librorum ſuper his æditorum diligenti lectione penetrare facile poſſe; neque me ſuperuacuo illo labore conſumi debere: quo actum agere viderer, aut clariſſimo ſoli facem admouere velle, quæ illum reddat conſpectiorem. Et certe viſum eſt mihi ſtudium illud aliquanto humilius & ſubmiſſius: quàm quod à me ſuſcipi deberet, aut meæ profeſſionis rationē diceret. Verū dignissima tua paternitas ex euangelio compertum habens improbam importunitatem inſtantiamque quotidianam & in pulſando perſeuerantiam efficaciſſimam eſſe ad quippiam & à deo & ab hominibus impetrandum, exemplo mulieris Chananeæ: poſt crebram repulſam filiæ ſuæ ſalutem conſecutæ, exemplo itidem amici petentis ab amico nocte intempeſta tres panes, & viduæ interpellantis iniquū iudicem pro ſumenda vindicta de ſuo aduerſario: nō deſtitit obnixius me quotidianis quatere efflagitationibus, & ſancta īprobitate importunis petitionibus: donec euictū me in ſuā perpuliſſet ſententiam. Conteſtata eſt enim, idipſum ad ſacerdotis munus, quo (licet indignus) fungor, congruenter attinere, quod ſacerdotale officium clarius reddat, illiuſque inuolucra & nodos diſſoluat. neque me publicam docendi prouinciam quam ſuſcepi: fructuoſius, vtiliusve ad quicquàm accommodare poſſe aut exercere: quàm quod ſacerdotes dei doceam vt quæ legunt intelligant. Contendit inſuper ſingularis tua prudentia, in mediumque adduxit, quod ſicut recte docent fabrilia fabri, & vētorum naturā nautæ: ſicut item agriculturam probe tradit durus arator. & artem militarem. qui impiger aſſidue grauib⁹ ſudauit in armis: ita congruum eſſe ac decens: quod ſacris initiatus, eccleſiaſticæ ſorti addictos ſuæque militiæ viros ea quæ ſunt eccleſiaſtica rite edoceat, & præcipuam eos ſalutaribus documentis inſtituendi curam gerat. Itaque victus ſum fateor importunitate tua digniſſime præſul: ſed quæ omni opportunitate tēpeſtiuior eſt & cōmendabilior. Victus ſum itidem illa animi tui eximia ſyncæritate: qua nō propriæ vtilitatis ſed publicæ tantum rationem habens ea impenſius expetis fieri quæ ad dei honorē in omnibus quærendum & ad animarum noſtrarum ſalutem attinent, quæq; ad cultum eccleſiaſticū & maiorem diuinarum rerum ſpectant celebritatem. Victus ſum denique incredibili tua in me beneficentia, qua ob ſuſcepta cumulatiſſime à tua reuerenda paternitate munere vſque adeo illi ſum obſtrictus: vt ne minimam quidem illorum partem condigna compenſatione æquare poſſem. Ne tamen ob hanc tuorū in me meritorū inæſtimabilem magnitudinem nulla prorſus ipſis referatur gratia, quibus certe debetur quàm maxima: connixus ſum pro viribus elucubrare ſucciſiuo ſtudio hoc quod tantopere efflagitaſti opus. nō quidem quātum expoſcit ipſa rei dignitas: ſed quantum valet tenuis mea facultas. perſuaſum habens ſingularē tuā beniuolētiā mihi quidē perſpectiſſimā facili venia id excuſaturā: quod minus ſufficienter aut plene diſcuſſum eſt in eo negotio, aut non ſatis recluſum. Enimuero hāc noſtrā qualēcūq; elucubrationē, elucidatoriū eccleſiaſticū inſcripſi quoad eccleſiaſticū pertinentia officiū atq; in eo legenda, dicenda ve clarius elucidet. Eandē quadrifidā quadripartitamque digeſſi: atque in quatuor libros diſſectam. Quorum primus hymnos eccleſiaſticos. ſecundus nonnulla cantica, antiphonas, reſponſoria & peculiares quaſdam benedictiones. tertius alliquas miſſę partes præcipuæ præfationes & canonem. denique quartus proſas miſſarum explanabit. Non tamē paſſim omnes hymnos aut proſas promiſcue dilucidare inſtitui: quandoquidem id maiorem exigeret operam & ocium quàm ipſe poſſem in re præſenti impendere. ſed eos duntaxat qui in frequentiore eccleſiæ vſu habentur, & quos hinc diſcedens apud me ſcriptos reliquiſti, præ cæteris exponendos. Nihilo ſecius præter illos interdum alios adiiciam: quorum crebrior eſt vſus & ſententia dignior, quemadmodum etiam fieri à me debere expetiſti. Meum vtique erit ſtudium: genera carminum quibus hymni contexti ſunt paucis deſcribere, rhythmorum eccleſiaſticorum in proſis obſeruatorum leges & numeros recenſere, ſi qua in illis errata aut mendoſa deprehenſa fuerint: ad limam reducere. authores ipſorum vbi mihi comperti fuerint: nominatim exprimere. Demum ſiqua deinde occurrerint annotationem propriā diffuſius expoſcentia, aut grammaticam aut ex ſcriptura ſacra pendentem: illā adducto probatorum authorum teſtimonio, approbationeve ſanctorum eloquiorum, ordine verſuum obſeruato ſubnectam. neque exhorrebo etiam ea quæ humilia videbuntur aut rudimentis puerilibus perſimilia, interdum vbi locus id expoſtulauerit afferre: mihi perſuadens non dedecoroſum eſſe illa familiarius explicari, quæ ignominioſum eſt ignorare, & longe ſatius eſſe illa ipſa latius expromi: quā ignorata intelligentiā infirmis præcludere. Siquidē vt ita facerē, mihi legē pręſcripſiſti: & eorū etiam quæ ad grammaticam attinent rationem, expetiiſti declarationem ſi quādo res ipſa popoſcerit adiectum iri. Si itaque id à me factum eſſe dānauerint aut improbauerint aliqui: tibi hoc exigēti eam culpam (quæ certe nulla eſt, aſcribant. cui malui (vt par erat) in re tam ſeria morem gerere: quàm aliorum ſugillationem reprehenſionēve reformidare. Tui itaque grauiſſimi nominis (cui hoſce meos labores nuncupatos iure volui) authoritate ac patrocinio ſuffultus: malo pro legentium inſtructione videri vtilia, quàm pręclara & ardua hic dicere. Cæterum quoniam non ſolum hanc operam noſtram inſigni eccleſiæ tuę Lauriēſi aut Pannonię, ſed & gallię noſtræ & quibuſvis aliis profuturam ſperaui: raptus ſum id cunctis conducibile fore ſi in lucem ædatur arte chalcotypa, proferaturque in publicū quo in plures extēdatur atq; propagetur ipſius (ſi qua eſt futura) vtilitas. Audiuiſti nanq; ex diuino patre Dyoniſio (cuius præter cæteros es ſtudioſiſſimus) ſpiritualia munera: ſui in plura diſtributione nequaquam imminui, ſed magis ac magis exundare. quo diuinæ bonitatis in exhauſtum propius imi-

Matt.15.
Lucæ.18.
Lucæ.11.

tentur fontem: qui ſugi perpetuáque bonorum in creaturas elargitione non diminuitur, ſed immenſus ſemper & exuberantiſſimus permanet. Itaque ampliſſimæ tuæ paternitati dedicatum hoc opus, et quæ pollicitationis noſtræ ſatiſfactorium: ſereniore vultu ſuſcipe quæſo, atque illud in mei (quo te merito proſequor) monumentum & pignus amoris: & vel exiguum gratitudinis in te meæ argumentum apud te repone, non quidem vt ea quæ complectitur euoluendo diſcas, qui literis cum humanis tum diuinis liberaliter ac præclare inſtitutus: longe hæc omnia tranſcendiſti neque eorum indiges elucidatione aut enodatione. ſed vt frequentiore codicis huius aſpectu atque attrectatione, crebrior mei te ſubeat memoria: qui tibi clientulus ſum dedititius, tuæq; dignitatis obſeruantiſſimus. Valeat quàm diutiſſime, veneranda & mihi ſemper colẽda tua paternitas. Ex Pariſiis: anno verbi incarnati. 1 5 1 5.

Ad lectorem.

Candide lector: id vnum te admonitum velĩ. quod cum ſecunda huius operis pararetur æditio, ipſiuſque à vertice ad calcem vſq; mea opera rurſum ſuſciperetur recognitio: operæpreciũ duxi eam cum ampliore fœnore & incremento fieri debere. Proinde nulla propemodum antè dictorum facta ſubtractiõe, & paucis admodum ſicubi res efflagitabat commutatis: cuique librorum præſentis operis facta eſt aliquanta acceſſio, & adiectio eorum quę in priore volumine nequaquam continebantur. Siquidem in primo libro interiecti ſunt (ſuo quiſque loco) complures hymni: prius nequaquam expoſiti. Secundus cantica ferialia cuiuſque diei totius hebdomadæ complectitur adiectitia: & nonnullas benedictiones calci eius ãnexas. Tertius aliqua ad ſanctiſſimum altaris ſacrificium pertinẽtia generatĩ in ipſa fronte cõprehendit adiuncta: præſertim quæ conſecrationem, eccleſiæ & altaris, indumentorum ſacerdotalium rationem, & miniſtros ipſos templi ac ſacerdotes concernunt. Demum in quarto libro ſuperadditæ percipiẽtur aliquot proſæ eccleſiaſticæ cum ſuis explanationibus: ſuo quæq; loco (vt certus expoſcebat ordo) diſpoſitæ. Quę omnia, ex collatione huius ſecundæ emiſſionis cum prima: facile conſtabunt. Vale, anno dominicæ incarnationis. 1 5 2 0.

Iudoci Clichtouei, Neoportuē-ſis, doctoris theologi, Elucidatoriū eccleſiaſticū: cuius primus liber, hymnos eccleſiaſticos, tum de tēpore tū ſanctis facili declaratione depromit.

¶ Diebus dominicis ad nocturnum matutinum: hymnus.

1 NOcte ſurgentes vigilemus omnes:
Semper in pſalmis meditemur, atque
Niſibus totis domino canamus
Dulciter hymnos.

2 Vt pio regi pariter canentes:
Cum ſuis ſanctis mereamur aulam
Ingredi cœli, ſimul & beatam
Ducere vitam.

3 Præſtet hoc nobis deitas beata
Patris ac nati, pariterque ſancti
Spiritus: cuius reboat in omni
Gloria mundo. Amen.

¶ Præſens hymnus ſapphico carmine & adonio decurrit. Nempe in vnoquoque verſu tria cōplectitur carmina ſapphica continuo ſe ſequentia. quibus ſubnectitur quartum adonium: ſemper verſum claudens. Conſtat autem carmen ſapphicum, quod ſemper eſt endecaſyllabum, vndecimque ſyllabarum, quinque ſedibus & locis. Quorum primo ſolus conſtituitur trocheus, ſecundo ſpondeus, tertio loco dactylus, quarto ſolus trocheus, quinto vero & poſtremo trocheus vel ſpondeus. Carmen vero adonium: pentaſyllabum ſemper eſt & quinque ſyllabarum, duos ſolum habens locos. in quorū primo ſolus ponitur dactylus: in ſecundo vero ſpondeus vel trocheus. Seruat autem hic hymnus exacte ſupradicti carminis legem: præterquàm in tertio carmine poſtremi verſus. in cuius quarto loco ponitur pyrrichius pro trocheo: contra huiuſce carminis regulam. quod ſcriptorum vitio potius quàm authoris factum crediderim: cum eadem ſententia facile ita potuerit exprimi. cuius reboat per omnē, gloria mundum. Cæterum author iſtius hymni eſt beatus Gregorius: in quo ad ſacras vigilias nocturnas nos hortatur & decantandas deo laudes: quo tandem cœleſtis regni conſortiū aſſequamur, & fœlicem perpetuò viuamus vitam. Gregorius

1 ANNOTATIONES. In primo verſu. Nocte ſurgētes vigilemus. Cum admonet author nocte ſurgendum nobis eſſe & vigilandum: tempus exprimit proprium & congruum huic hymno decantando, in officio ſcilicet matutino: quinimmo in eius fere principio & ante pſalmorum modulationem. Quod ſane matutinum officium, ſecundum primitiuæ eccleſiæ inſtitutionem circa medium noctis curriculum celebrari ſolitum eſt: ad imitationem ſancti prophetæ dicentis. Media nocte ſurgebā ad confitendum tibi: ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Et adhuc in permultis inſignibus eccleſiis, vt ſacroſanctæ virginis Mariæ apud Pariſios & compluribus aliis, in omnibus etiam fere monaſteriis & religioſis domibus obſeruatur hic mos celebrandi officium matutinum circa mediū noctis ſpaciū. ¶ In eiuſdem verſus carmine tertio. Niſibus totis domino. Dictio niſibus: ablatiuus pluralis eſt à nomīe niſus quartæ inflexionis. quod vim, laborem ac conatum ſignificat: formaturque à verbo deponente nitor vt habet niſus in præterito: quod quidem præte[illegible], [illegible] de quo hic ſermo. [illegible] in vſu eſt probatorum authorum. Sedulius in primo libro diuinorum mirabilium loquens de Arrhio hęreſiarcha. Qui curua per auia rectum flectere niſus iter: foueam dilapſus in atrā corruit. Nixus vero nomen itidem quartæ declinationis: partū ſignat. Virgilius in Georgicis. nec fœtus nixibus ædūt. deduciturque ab eodem verbo nitor. ſed vt præteritum facit nixus. Cæterum n[illegible]s etiam interdum laborem & conatum ſignat. Mantuanus in vita ſancti Georgii. Magnanimos nixus iuuet deus. Et rurſum ibidem. Semper ab extremo pendet victoria nixu: horaque præteritos fœlicitat vna labores. ¶ In eiuſdem verſus carmine quarto. Dulciter hymnos. nomen hymnus (vt probati ſentiūt authores) græcum eſt vocabulum: laudem dei ſignificans, alicuius metri lege compoſitam. ſicut & omnes pſalmi in hebræa lingua dicuntur certa carminis lege eſſe formati: vt aſſerit Caſſiodorus in expoſitione pſalmi ſexageſimi ſexti. Proinde & pſalmodia ſæpenumero hymnus dicitur: vt eo loco pſalmi 64. Te decet hymnus deus in Sion: & tibi reddetur votum in Hieruſalem. Aptè itidem & hæc diuinarum laudū cantica (quorum nunc expoſitionem deo adiutore aggredimur) dicūtur hymni. quoniam in dei laudem concinuntur, & certa aliqua lege carminis constructa ſunt atque comprehenſa. Neque quiſpiā hymnorum vſum tanquàm leue quiddam & futile repudiet: quandoquidem is à tota eccleſia approbatus eſt vt oſtendunt ſanctiones canonicæ, ſanctorumque patrū decreta, de cōſecratione diſtinctione prima, cap. de hymnis, huſce verbis. De hymnis canēdis: & ſaluatoris & apoſtolorū habemus exēplū.

Pſalm. 118.

Hymnus.

Nam & ipſe dominus hymnum dixiſſe perhibetur: Matthæo euangeliſta teſtante. Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum, Et Paulus apoſtolus ad Epheſios ſcribit dicens. Impleamini ſpiritu
Mat.26. ſancto: loquentes vobiſipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritualibus. Et quia nonnulli humano
Ephe.5. ſtudio hymni in laudẽ dei atque apoſtolorũ & martyrũ triumphos compoſiti eſſe noſcuntur: ſicut ii quos beatiſſimi doctores Hilarius atque Ambroſius condiderunt. In eodem quoque loco deinde refellitur & confutatur acriter eorum ſententia: qui putant hymnos non eſſe recipiendos eo ꝙ non de ſcripturis ſanctorum canonum vel apoſtolica traditione exiſtunt. ❡ In tertio verſu, carmine tertio. Reboat in omni. Reboare verbum ſignificat reſonare. Virgilius in Georgicis. Reboant ſyluęque & magnus Olympus. Compoſitum eſt ex præpoſitione re, & verbo boo, as, quod à boũ mugitibus tractum ſignificat mugire ſiue ſonare. Inde boatus nomen: idem eſt quod mugitus ſiue ſonitus.

Diebus dominicis ad laudes matutinas.

1 Ecce iam noctis tenuatur vmbra:
Lucis aurora rutilans coruſcat.
Niſibus totis rogitemus omnes
Cunctipotentem.

2 Vt deus noſter miſeratus: omnem
Pellat languorem, tribuat ſalutem,
Donet & nobis pietate patris,
Regna polorum.

3 Pręſtet hoc nobis deitas beata. vt ſupra.

Hymnus iſte eiuſdem eſt generis cum præcedente, carminiſque ſapphici & Adonii rectam ſeruat legem, præterquàm in primi verſus ſecundo carmine: in cuius tertio loco ponitur tribrachus pro dactylo. At ſi quis dixerit lucis exortus rutilans coruſcat: & eandem ſeruauerit ſententiam & exactã carminis legem. In ſecundi etiam verſus ſecundo carmine: ſpondeus primo loco collocatur pro trocheo. quod quidem vitium carminis emendaretur ſi ita contexeretur. Pellat angorem tribuat ſalutẽ. ❡ Eius author ignotus. quẽ tamen facile crediderim fuiſſe ſanctũ Gregoriũ: ob continuatam præcedentis hymni materiã & idẽ carmẽ. In eo, noctis ambitiouẽ deſcribit & propinquũ diei exortũ. hortatur deũ, oremus: vt noxia omnia à nobis auferat, ſalutaria tribuat, & denique cœleſte regnũ cõferat.

ANNOTATIONES. In primo verſu. Ecce iam noctis. Hic deſcribitur tẽpus iſtius hymni decantandi: vtpote in fine ipſius officii matutini & poſt pſalmos laudum. quod ferme cõtingit circa ipſum diluculum, quo noctis opacitas paulatim diſcedit, & diei aduenientis percipitur ſubluſtris & ſubrutila affulgentia. ❡ In ſecundo verſu. vt deus noſter miſeratus omnem. Miſeratus participium: à verbo deponente primæ coniugationis miſeror, aris, deducitur. quod ſignificat opem ferendo, alicuius miſeriam leuare, & accuſatiuo iungitur. Virgilius in Aeneide. O ſola infandos Troiæ miſerata labores. At vero miſereor verbum etiam deponens ſed ſecundæ coniugationis. ſignificat ſuper alicuius miſeria moueri miſericordiæ affectu. præteritum habet miſertus: & potiſſimum expoſcit genitiuum. Virgilius in Bucolicis. Nil noſtri miſerere: mori me denique cogis. In eiuſdem verſus ſecũdo carmine. Pellat languorem, tribuat ſalutem. Vt modo dictum eſt: ſi id carmen eo modo legeretur ex vſu & more eccleſiaſtico. Pellat angorẽ, tribuat ſalutem. & tũc lenior ac ſuauior eſſet prolatio, ſi ſeruaretur carminis integritas & ſententiæ aptitudo. Eſt enim angor, oris, nomen à verbo ango, is (quod cruciare & vexare ſignificat) deductum: idem quod cruciatus, anxietas, anxietudo ſiue anguſtia cum corporis tum animi. quem merito à nobis repelli oraremus: nam vbi inualeſcit, bonorum operum gaue infert
Eccle.30. impedimentum. Quod & recte nos admonet Eccleſiaſticus dicens. Triſtitiã longe expelle à te: multos enim occidit triſtitia, & nõ eſt vtilitas in ea. Quid autẽ languor ſignificet: omnibus eſt perſpicuũ.

[illegible]

Ad primam.

1 Iam lucis orto ſidere
Deum precemur ſupplices:
Vt in diurnis actibus
Nos ſeruet à nocentibus.

2 Linguam refrenans temperet:
Ne litis horror inſonet.
Viſum fouendo contegat:
Ne vanitates hauriat.

3 Sint pura cordis intima:
Abſiſtat & vecordia.
Carnis terat ſuperbiam
Potus cibiq; parcitas.

4 Vt cum dies abſceſſerit
Noctémque ſors reduxerit:
Mundi per abſtinentiam
Ipſi canamus gloriam.

5 Deo patri ſit gloria
Eiuſque ſoli filio.
Cum ſpiritu paraclito
Et nũc & in perpetuũ. Amẽ.

¶Hymnus iſte vniformis eſt, & vno duntaxat genere carminis cõſtans, ſcilicet iãbico dimetro: duos
pedes pro vno metro mẽſurãque peculiariter obtinẽte. & icc irco à duabus cuiuſque carminis menſu
ris ſiue metris: dimetrum ab authoribus paſſim nuncupatur. Ipſum autẽ quatuor ſedibus atque locis
compingitur ac coaleſcit. In primo quidem loco conſtituitur ſpondeus vel iambus: in ſecundo ſolus
iambus. In tertio itidem ſpondeus vel iambus: in quarto vero & poſtremo loco iambus vel pyrrhi-
chius, ſecundum poſtremæ ſyllabæ ipſius carminis quantitatem & conditionem. Itaque quiſque ver
ſus iſtius hymni & conſimilium (nam quamplurimi hymnorũ eccleſiaſticorum hac metri lege ſunt
contexti: quin imo fere omnes) quatuor cõtinet huiuſmodi carmina, & quodque carmẽ octo comple
ctitur ſyllabas, & duæ ſyllabæ ſemper vnum conſtituunt ipſius carminis pedem. Vnumquodq; autẽ
carmen huius generis, hypercatalecticum eſt: quod in eo neque abũdet ſyllaba neque deficiat. Et ar-
chilochiũ etiam dicitur: ab Archilocho, primo eius inuentore. De quo Horatius in arte poetica Ar-
chilochũ proprio rabies armauit iambo. Porro in toto hoc hymno, prædicti carminis regula ad vn-
guem ſeruatur præterquã in quinti verſus poſtremo carmine, vbi tertio loco ponitur trocheus pro
ſpondeo, contra legẽ huius metri. ¶Eius author eſt ſanctus Ambroſius. in quo nos exhortatur quod
exorto iam die rogemus deum vt per totum diei curriculum nos cuſtodiat à vitiis, detque diem ipſum
1 in laude ſua perficere. ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Iam lucis orto ſidere. Hoc loco tem-
pus exprimitur: quo ſoleat hymnus iſte ex ritu eccleſiaſtico cãtari, qui officio primæ peculiariter eſt
addictus. Illud autem officium circa ipſius ſolis exortũ eleuationem ſuper nos, ſolet quotidie celebra
ri. Dicitur autem hic ſol per inſignem quandam excellentiam ſidus lucis: quod cæteris ſideribus ſit lu
2 cidior, & totum hunc mundum ſua lampade illuſtret. ¶In ſecundo verſu. Linguam refrenans tempe
ret. Alludit hic ad hanc prophetæ orationem in pſalmo. Pone domine cuſtodiam ori meo: & oſtium
circunſtantiæ labiis meis. Ita cum dicit. viſum fouendo cõtegat: exprimit hãc pſalmi ad deum oratio Pſal.46.
nem. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Et ita ferme omnes hymnorum ſententiæ depreca-
toriæ locum habent aliquem ſcripturæ ex quo ſunt deſumptæ: & cui conformitate ſenſus apte reſpon Pſal.118.
dent. vt facile reprehendere poſſunt qui ſacris literis vel mediocriter ſunt inuerſati. ¶In tertio verſu
3 Abſiſtat & vecordia. Vecordia pro ſtultitia & ſtoliditate animi, recte hic ſumitur: ad bona opera iner
tis ac inepti. Dicitur enim vecors: quaſi ſine corde, qui inſipiens eſt & ſtolidus. quod à ve particula ne
gatiua, & nomine cor cõpoſitum eſt. Cor autẽ pro prudentia benéque operandi ſcientia interdum ſu
mitur. vt apud Hieremiam. Audi popule ſtulte qui nõ habes cor. Inde cordatum hominem dicimus
4 prudentem & maturum. ¶In quarto verſu. Noctemque ſors reduxerit. Sors hic non pro fortuito rei Hiere.5.
euentu, aut parte quæ ſortiendo cuiquam euenit ſumitur. ſed pro ſucceſſione viciſſitudineque tempo
ris. cuius certa ſerie ac alternatione, diei ſuccedit hora nocturna. Et tunc deo gloriam canamus, ratio-
nabile eſt: quod eius munere diem totum tranſegerimus ſine incommodo ac malo.

Ad tertiam.

1 NVnc ſancte nobis ſpiritus
Vnum patri cum filio:
Dignare promptus ingeri
Noſtro refuſus pectori,
2 Os, lingua, mens, ſenſus, vigor:
Confeſſionem perſonent.
Flammeſcat igne charitas
Accendat ardor proximos
3 Preſta pater piiſſime:
Patriq; compar vnice:
Cum ſpiritu paraclito:
Et nunc & in perpetuũ. Amẽ.

¶Eodem genere carminis hymnus iſte conſtringitur: ſicut precedens. & vbique rectam ſeruat illius metri legem præterquã in poſtremo carmine tertii verſus: in cuius tertio loco ponitur trocheus pro ſpondeo. quod quidem vitium tolleretur: ſi quis ita verſum illum clauderet, nũc & per omne ſeculũ.

¶Author eius eſt beatus pater Ambroſius: in quo ſanctum inuocat ſpiritum: vt dignetur nobis illabi. hortatur deinde: vt & corpore & animo diuinas perſonemus laudes: ac feruentem charitatis affectum in proximos habeamus.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Nunc ſancte nobis ſpiritus. Quoniam hic primus verſus intricatam & difficilem prima fronte habet ſtructuram atque contextum: ita eſt ordinanda eius ſententia. O ſancte ſpiritus qui es vnum in ſubſtantia ipſi patri cum filio: dignare promptus ac facilis ingeri illabique nobis, refuſus atque infuſus noſtro pectori ſiue animæ noſtræ. vt datiuus nobis: ad verbum ingeri nectatur, & noſtro pectori: ad participium refuſus, quod ibi tantundem valet atque illapſus vel infuſus. Cæterum ibidẽ dicitur ſpiritus ſanctus eſſe vnum patri cum filio: quia vnius ac eiuſdem eſt ſubſtantiæ & naturę cum deo patre & filio: à quibus ineffabiliter procedit. Cum enim vnica ſit & indiuidua diuina ſubſtantię, tribus ſuperdiuinis perſonis cõmunis ac eadem. haud dubie ſpiritus ſanctus & patri & filio conſubſtantialis eſt, & vtrique vnitate ſubſtantia coniungitur. Quod apte & accommodate per neutrum genus vnum, hic inſinuatur: quod ipſum ſubſtantiæ eſt ſignificatiuũ. quẽ admodum filius dei vt ſeipſum vnius & eiuſdẽ ſubſtantiæ cum deo patre eſſe innueret: dixit. Ego & Ioan.10.
pater vnum ſumus. Non eſt autem admittendum. quod ſpiritus ſanctus ſit vnus patri cum filio. Nam ſermo ille indicaret vnam eandemque eſſe perſonam ſpiritus ſancti cum patre & filio: quod maſculinum genus, perſonæ ſit inſinuatiuum. Illud autem nequaquam recipiendum eſt: cum inter ipſas tres diuinas perſonas ſit diſcretio perſonalis. ¶In ſecũdo verſu. Os, lingua, mẽs, ſenſus, vigor. Hæc quin

queſs,lingua,mens, ſenſus, vigor : ponuntur ad indicandum omnia quæ ipſius hominis ſunt, ſiue ad
corpus ſiue animam pertinent.Os enim & lingua,& ſenſus:ad corpus attinent.mens autem & vigor
ſiue virtus animi:ad ſpiritũ. Debet enim & caro in nobis & ſpiritus diuinas laudes perſonare:vt di-
Pſal.102. camus cũ propheta.Benedic anima mea domino:& oĩa quæ intra me ſunt, nomini ſctõ eius.Et confeſ
ſio eo in loco nõ ꝓ cõfeſſiõe peccatorũ aut fidei accipitur:ſed pro cõfeſſiõe laudis, vt frequẽtiſſime in
ſcriptura.Deniq; ignis ibidẽ ꝓ ſpiritu ſãcto recte ſumitur:qui ignis eſt ille cœleſtis, quẽ domin⁹ venit
Lucæ.12. mittere in terram,& corda noſtra terrena:& nihil aliud vult:niſi vt ſacer ille ignis in nobis ſuccẽdatur

AD SEXTAM.

1 REctor potens verax deus:
Qui temperas rerum vices.
Splendore mane inſtruis:
Et ignibus meridiem.

2 Extingue flammas litium.
Aufer calorem noxium.
Confer ſalutem corporum:
Veramq; pacem cordium.

❧Hymnus iſte:carminis iambici dimetri legem vbiq; obſeruat.In tertio tamen carmine primi verſus vocalem habet alteri vocali continuo ſine colliſione præpoſitam,quod nõ paſſim cuique licet. Neque in quarto eiuſdẽ verſus carmine trocheus tertio loco ponitur pro ſpondeo:vt putarent illi qui primã ſyllabam dictionis meridie crederent eſſe longam & ſecundam breuem. Nam ediuerſo prima eius ſyllaba breuis eſt & ſecunda longa: quare eo loco apte ponitur iambus.At vero primã datæ dictionis ſyllabam breuem eſſe & ſecundã longã:teſtis eſt Mart.in hoc carmine iambico ſenario. Inter repẽtes poſt meridiem buxos.Idem obſeruat Catullus in hoc verbo meredio as,in hoc carmine phaleutio.Iube ad te veniam meridiatum. Author eius:ſanctus Ambroſius.In eo diuinam laudat omnipotentiã à prouida ordinatione ac diſpoſitione temporum . oratque vt ardores concupiſcentiarum à nobis tollat:& ſalutaria tam corpori quã animæ tribuat:corpori quidẽ ſanitatẽ,animę vero tranquillitatem

❧ANNOTATIONES. In primo verſu.Splendore mane inſtruis.Hoc in loco mane, nõ aduerbiũ 1
ſed nominis locum tenet & ſignificationem.tempus enim matutinũ ſignat:& accuſatiuus eſt. Sic &
apud ſacram ſcripturam frequẽter ſumitur in primo cap.Geneſeos.Sic & apud Perſiũ ponitur cũ ait.
Nempe hoc aſſidue?nã clarum mane feneſtras intrat. vbi mane nominatiuus eſt & adiectiuo neutri
generis annectitur. In ſecundo verſu.Extingue flammas litium.Hoc loco flamma,calor, ignis, ſu-
Oſee.7. muntur(vt ita dixerim)in malam partẽ:pro commotione & vehementia noxiarũ concupiſcentiarũ 2
Ephe.6. militantium contra ſpiritum.quomodo & in ſacris eloquiis ſæpenumero accipiũtur. vt apud prophe
tam.Omnes adulteri quaſi clybanus ardẽs.Et Paulus. In quo poſitis omnia tela nequiſſimi ignea ex-
tinguere.Denique Iacobus . Lingua ignis ,vniuerſitas iniquitatis . inflammat rotã natiuitatis noſtræ
Iaco.3. inflammata à gehenna . In eodem verſu.Veramque pacem cordium.Pax quam dat hic mundus:nõ
Ioan.14. vera eſt pax ſed adũbrata & ſimulata.Non eſt enim pax impiis:dicit dominus.Pax vero quã deus con
Eſa.49. fert,trãquillitas ſcilicet cõſciẽtiæ,atq; cõcordia cũ deo,ſeipſo & proximo,vera eſt & ſyncera pax,ſum
Pſal.118. mopereque expetẽda.de qua dicit pſalmus.Pax multa diligẽtibus legẽ tuam & non eſt illis ſcandalũ.

❧AD NONAM.

1 RErum deus tenax vigor,
Immotus in te permanens
Lucis diurnæ tempora:
Succeſſibus determinans.

2 Largire clarum veſpere:
Quo vita nuſquam decidat.
Sed præmium mortis ſacræ
Perennis inſtet gloria.

Hymnus iſte:carminis iambici dimetri regula apte coercetur. Author eius:ſanctus Ambroſius,in quo diuinam laudat prouidentiã ſua virtute omnia conſeruantẽ: & diei partes ſuis vicibus diſtinguẽtẽ.Oratvt item fœlicẽ & beatũ vitę exitũ deus largiatur nobis:& poſt mortẽ ſanctã ac piãvitã æternã.

ANNOTATIONES.In primo verſu. Rerum deus tenax vigor. Hic dicitur deus eſſe vigor tenax 1
rerum quoniam omnitenenti ſua virtute cuncta cõſeruat in ſuo tenore. in ſeipſo tamẽ permanet im-
motus:quia apud ipſum non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio , ſtabiliſque manens dat
cuncta moueri.Demum dei tempora ſucceſſibus determinat:quoniam horis diurnis ſuas viciſſitudi-
Iaco.1 nes & ordinem aſſignat.Ordinatione enim ipſius(vt ait Pſalmus)perſeuerat dies.& alio loco. Fecit
Pſal.118. lunam in tempore : ſol cognouit occaſum ſuum. In ſecũdo verſu . Largire clarum veſpere. Iſtius
Pſal.103. ſenſibilis & temporalis diei veſpere,etiam temporarium ac fluxum,vt pote tempus veſpertinum atq; 2
ſerotinum obſcurum eſt & atrum.nam ob vicinum noctis creſpuſculum & ſolis occaſum: paulatim
decumbit in tenebras.Veſpere autem ſpirituale & myſticũ:ſcilicet ſacer & beatus vitæ exitus,qui no-
bis eſt veſpera præſentis incolatus,eſt clarum & lucidum.quoniam ſuccedentem non habet tenebra-
rum horrorem:ſed lucidam regni cæleſtis habitationem, nullo fine claudendam.Et in iſto claro veſ-
pere vita nuſquam decidit ſiue deficit.quia mors ibi amplius locũ non habet,ſed immortalitas & pe-
rennitas eſt indeficientis vitę.Poteſt itaque poſterioris verſus ſecundum carmen de vita futura & alte
rius ſeculi intelligi:ſicut nunc expoſitum eſt.necnon & de vita præſenti.quam petimus hic ita a nobis
trãſigi:vt ipſa nunquam decidat à rectitudine neque prolabatur in mortem animæ per peccatum. ſed
æterna nobis gloria deinde adueniat,quæ eſt præmium atque remuneratio mortis ſanctæ.Qui enim
Apoca.14. in domino moriuntur, beati ſunt,atque ſempiternam vitam in mercedẽ accipiunt.Inſuper & hic an-
Gene.1. notatione non eſt indignũ:quod veſpere nomen indeclinabile neutri generis,pro extrema diei parte:
apud ſacram ſcripturam in frequẽti eſt vſu.vt,factũ eſt veſpere & mane dies vnus.Apud authores ve
ro ſingularis literaturæ non id nomen in vſu verſatur:ſed veſper,eris, veſpera,æ,& veſperum ,i. quo
rum trium vnumquodq; ſignificat vltimam diei partem:cum iam noctis inſtat opacitas. quoniam eo

tempore ſtella poſt occaſum ſolis exoriẽs(quæ veſper à Latinis dicitur,& veſperus,& veſpera:à Græ
cis vero heſperus)apparere ſolet.Exempla horum paſſim occurrunt. ¶Diebus dominicis:ad veſ.

1 LVcis creator optime:
Lucem dierum proferens:
Primordiis lucis nouæ
Mundi parans originem.

2 Qui mane iunctum veſperi
Diem vocari præcipis:
Tetrum chaos illabitur.
Audi preces cum fletibus.

3 Ne mens grauata crimine:
Vitæ ſit exul munere
Dum nil perenne cogitat.
Seſeq; culpis illigat.

4 Cœlorum pulcet intimum:
Vitale tollat præmium
Vitemus omne noxium:
Purgemus omne peſſimum.

¶Præſens hymnus carminis iambici dimetri regulam vbique exacte ſeruat:pręter lid quod in quarti
verſus primo carmine ſpondeum habet pro iambo in ſecundo loco:quod non eſt frequenter admittẽ
dum. Author eius,ſanctus Gregorius.In quo deum laudat:vt lucis diurnæ & temporum creatorẽ
atq; diſpoſitorem.oratq; ne mens noſtra peccatis oppreſſa exulet à vita cœleſti:ſed ita declinet pec-
cata in præſenti ſeculo,vt in futuro æterni regni obtineat præmiũ,trãſeatq; à morte ad vitã perpetuã

ANNOTATIONES. In primo verſu. Primordiis lucis nouæ. Deſcribitur hoc loco ab authore
1 opus primę diei,inter ſex illos dies:quibus in Geneſi mũdus ſenſibilis creat⁹ dicitur. Nẽpe primo die
dixit de⁹.Fiat lux:& facta eſt lux.& diuiſit deus lucẽ à tenebris,vocauit lucẽ diẽ,& tenebras noctẽ.Et
factũ eſt veſpe & mane:dies vnus,id eſt prim⁹.Idcirco hic recte dicit prim⁹ verſus:quod per lucis no
uæ primordia deus mundi parauit originem,quoniã ab ipſa luce inchoauit opus ſex dierũ.Apte itidẽ
& vere dicit ſecundus verſus:quod deus præceperit ipſum mane coniunctum veſperi vocari diem.
quoniam ab illis partibus extremis,principio & fine:primus ipſe ſex dierum & reliqui omnes, in Ge
neſi denominati ſunt. In ſecundo. Qui mane iunctum veſperi.Veſperi hic datiuus eſt huius nomi Gene.1.
2 nis veſper,eris,tertiæ declinationis:quod(vt paulo ante dictum eſt)extremam diei partem ſignat. vt
apud Statium.Sed veſper opacus Lunares iam ducit æquos.Chaos autẽ apud antiquos cõfuſam ſigni
ficabat rerum ante mundi formationem molem & congeriẽ: quæ ab eis omnium rerum ponebatur
principium.Hic autem(vt ſæpe alias)pro tempore nocturno capitur:quod ob tenebras & obſcurita-
tem,rebus confuſionem ingerit.¶In quarto verſu.Cœlorum pulſet intimum. Hæc verba pulſet &
4 tollat:referri debent ad nominatiuum mens in præcedente verſu expreſſum.vt ſenſus ſit. mens ergo
noſtra feruenti oratione & meditatione aſſidua cęlos ipſos pulſitet ac penetret. æterneq; vitæ brauiũ
tandem ſibi vendicet & aſſequatur. Et verbum tollere,non auferre hic ſignificat aut remouere:ſed Lucæ.19.
accipere & comparare.vt & eo in loco.Tollis quod non poſuiſti.Et tolle quod tuum eſt:& vade. Math.20.

¶Ad completorium.

1 TE lucis ante terminum:
Rerum creator poſcimus.
Vt ſoluta clementia:
Sis præſul ac cuſtodia.

2 Procul recedant ſomnia:
Et noctium phantaſmata.
Hoſtémq; noſtrum cóprime
Ne polluantur corpora.

3 Præſta pater omnipotens
Per Iheſum chriſtũ dominũ
Qui tecum in perpetuum
Regnat cum ſctó ſpũ. Amen.

¶Hymnus iſte,carminis iambici dimetri lege [illegible] conſtringitur:& in duobus primis eius verſibus illum exacte ſeruat.præterquam in tertio carminè primi verſus,vbí primo loco ponitur trocheus pro ſpondeo:contra huius metri normam.Tertius vero verſus,ameter eſt & ſine recta menſura.nam nullum quatuor eius carminum rectam obſeruat huiuſce metri regulam:vt cognoſcenti quantitates ſyllabarum & carminis rationem liquido conſtat. ¶In illo ad deum dirigitur oratio,vt adueniente noctis crepuſculo ſit cuſtos noſter:& in nocturna quiete propellat à nobis inſomniorũ illuſiones atque nocturni ſomnii pollutionem:quæ hoſte noſtro ſuggerente interdum contingit.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Te lucis ante terminum.Hic tempus inſinuatur,huic hym-
1 no cantando deſignatum: vt pote ipſius completorii,quod ante finem diei & in ipſo fere noctis cre-
puſculo ex eccleſiaſtica conſtitutione exolui deo debet.¶In eodem verſu. Sis pręſul ac cuſtodia.Præ
ſul dicitur qui aliis ad tutamen & præſidium præeſt:quorum cuſtodiæ & directioni inuigilat.vt cuiq;
homini ſuus angelus bonus,præſul ac præſes eſt.Cuſtodia vero in actiua ſignificatione(ſicut & hic ſu
mitur)is dicitur,quí alium cuſtodit,illiuſque cuſtodiendi ſedulam curam gerit.Sunt & nonnulli: qui
hunc primum verſum ita finiunt.ſis præſul ad cuſtodiam.Et hi etiam recte legunt:nam neque carmẽ
neque ſententia ob hanc mutationem vitiatur.
2 ¶In ſecundo verſu.Et noctium phantaſmata. Phãtaſma,græcum nomẽ eſt:ſignificans ſpeciem ſiue
imaginem animo apparentem atque obiectam ſine rei exiſtentia. Vnde phantaſmata noctium
dicuntur viſa nocturna:quæ nobis dormientibus atque ſomniantibus occurrunt. Et illa inter-
dum illuſione hoſtis noſtri impura ſe obiiciunt & ad immunditiam pertrahentia. Idcirco
merito petere debemus illa dei præſidio à nobis auerti.Quemadmodum etiam vt à corporum pollu
tione nocturna præſeruemur:ſedulo orãdum nobis eſt.quoniam vbi illa hoſtis noſtri ſuggeſtione ac-

cidęrit inter dormiendum:reddit hominem minus aptum ſæpius & indiſpoſitũ ad ſancti altaris cele-
brandum myſteriũ, vt ſatius ſit & tutius, ob auguſtiſſimi ſacramenti euchariſtiæ reuerentiam:die pro
xime illam ſequente ab eo contrectando & cõſecrando abſtinere,modo id commode & ſine offen-
Deute. 23. diculo fieri poſſit. Quod & vetus lex nobis ſubinſinuat:cum ait. Si fuerit inter vos homo qui noctur-
no pollutus ſit ſomnio: egredietur extra caſtra, & non reuertetur priuſquã ad veſperam lauetur aqua
& poſt ſolis occaſum regredietur in caſtra. Si enim in veteri & figurali lege ob pollutionem noctur-
nam cenſebatur homo toto die proxime ſequente immundus, & iubebatur ſequeſtrari ac ſeparari à
cæterorum conſortio atque contubernio, vnius diei ſpatio:quanto magis in noua lege & euangelica
vbi ſanctiora & ſacratiora tractãda ſũt myſteria, poſtridie quã acciderit illius inquinamenti cõtagiũ:
debet ſe homo immundum reputare, & ob diuinorum ſacramentorum puritatem ac ſublimitatem
ab illis tunc attrectandis humiliter ſe ſubſtrahere ac ſegregare.

Diebus dominicis ad nocturnum matutinum:alius hymnus.

1 PRimo dierum omnium
Quo mũdus extat conditus:
Vel quo reſurgens cõditor
Nos morte victa liberat.

2 Pulſis procul torporibus
Surgamus omnes ocyus.
Et nocte quæramus pium:
Sicut prophetam nouimus.

3 Noſtras preces vt audiat:
Suamq; dextram porrigat.
Et expiatos ſordibus
Reddat polorum ſedibus.

4 Vt quiq; ſacratiſſimo
Huius diei tempore
Horis quietis pſallimus.
Donis beatis muneret.

5 Iam nunc paterna claritas
Te poſtulamus affatim
Abſit libido ſordidans
Omniſq; actus noctius.

6 Nec fœda ſit vel lubrica
Compago noſtri corporis:
Per quod auerni ignibus
Ipſi crememur acrius.

7 Ob hoc redẽptor quæſumus
Vt probra noſtra diluas.
Vitę perennis commoda
Nobis benigne conferas.

8 Quo carnis actu exules
Effecti ipſi cœlibes:
Vt Præſtolamur cernui
Melos canamus gloriæ

¶Præſens hymnus metro iambico dimetro compoſitus eſt: & rectam eius fere in omnibus locis ob-
ſeruat legem, præterquam in iis vbi vocalis proxime vocalẽ in diuerſis dictionibus ſine colliſione cõ
ſequitur. quod vbi frequens eſt, cõcinnitati cariminis officit. & in is vbi trocheus pro ſpondeo primo
loco, & ſpondeus pro iãbo ſecundo looo reponitur, quod inueſtiganti facile occurret. ¶Author eius
eſt ſanctus Gregorius. in quo nos exhortatur quod in ſacro die dominico ſurgamus nocte ad cãtandas
deo laudes, vt demum nos mundatos ab inquinamento carnis & ſpiritus perducat ad cœleſtia regna,
vbi perpetuo eius nomen laudemus.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Primo dierum omnium. Hic commendatur dies domini- 1
cus (quo hymnus iſte ad nocturnum cantari ſolet) à duobus potiſſimum myſteriis. Primum. quod ſi
omnium dierum fuerit primus: vt ante ipſum nullus fuerit huius ſeculi dies & inter ſex dies in Gene-
ſi diſtinctos quibus deus ſcribitur formaſſe hunc mundum ſenſibilem: dies dominicus primũ obtinue-
Gene. 1 rit locum, fueritque illorum ſex etiam primus. Quod quidem facile ex ſcriptura conuincitur. Nam
requieuit deus die ſeptimo ab omni opere quod patrauerat: cum iam expleti eſſent ſex dies operum
dei. Et dies ille ſeptimus iccirco nominatus eſt ſabbatum: id eſt requies. At qui ſi ante ſabbatũ ſuman-
tur continuo ordine ſex dies: primus illorum eſt dies dominicus: ſecundus, feria ſecunda: & tertius, fe
ria tertia, & ita deinceps. Igitur primus dies quo mundus fuit conditus, & quo formata deſcribitur
lux, vt in antepræcedente hymno dictum eſt, fuit dies dominicus. Secundum huius diei dominicæ
myſterium hic expreſſum eſt: quod eo die Chriſtus reſurrexit à mortuis, & deuicta morte nos ab eius
liberauit imperio. Quod etiam ex ſacra ſcriptura euadit perſpicuum. Nam vt dicit Marcus euan
Marc. 16. geliſta: Chriſtus ſurrexit à mortuis mane prima ſabbati id eſt prima dies poſt ſabbatum: eſt dies domi
nicus. Eſt igitur ille dies, etiam glorioſa Chriſti reſurrectione inſignitus & honoratus. Alia eiuſ-
dem ſacræ diei ſacramenta hic prætermittuntur: quia non conueniunt propoſito.

¶In ſecundo verſu. Surgamus omnes ocyus. Hoc loco ocyus aduerbium eſt comparatiuum pro 2
poſitiuo poſitum: vt apud Virgilium in Bucolicis. Ille vbi me videt: cõtra ocyus inquit. Ocyus inquã,
id eſt cito ſiue velociter. Caret autem poſitiuo ſed ſuperlatiuum habet ocyſſime. quemadmodum &
eius nomen à quo formatur: ſcilicet ocyor, non habet poſitiuum ſed ſolum ſuperlatiuum ocyſſimus.
Significat autem ocyor idem quod velocior. Virgilius, Fugit licet ocyor Euro. & y græco in ſecun
da ſyllaba ſcribitur: ſicut is omnibus quæ formãtur ab eo. ¶Porro in eodẽ verſu, accuſatiuus piũ: verbo
quæramus annecti debet, & ad deũ (qui clemẽs eſt & benignus) referri. Accuſatiuus vero prophetã cũ

verbo infinitiue quæſiuiſſe ſubaudito iungendus eſt:vt hic ſit ſenſus.ſicut nouimus prophetam Da- Pſal.118.
uid quæſiuiſſe deum nocte.cum ait in pſalmo.media nocte ſurgebam ad cõfitendum tibi.¶In quarto
4 verſu.Donis beatis muneret.Legendum eſt hoc loco muneret,per m in prima ſyllaba & n in ſecũda:
quod à munero,as,are,formatur:ſignificatque donare, & aliquo munere quempiam honeſtare. Ex-
poſcitque accuſatiuum cum ablatiuo:ſicut & eius compoſitum remunerare.Nam ſiquis hic muneret
per n in prima ſyllaba & m in ſecunda proferret à verbo numero,as:is neque rectam ſeruaret ſenten-
5 tiam,neque legitimam carminis compoſitionem.¶In quinto verſu.Iam nunc paterna claritas.No-
mine paternæ claritatis,recte intelligitur ipſe deus pater:qui eſt claritas & lux æterna , vt identica ſit
illa oratio.Recte etiam ea nuncupatione deſignatur dei filius, qui paterna ſiue patris dicitur claritas:
nam ſplendor & imago eſt dei patris.vnde & ſacratiſſimus Dionyſius IHESVM appellat paternam
7 lucem. ¶In ſeptimo verſu.Nobis benigne conferat.Aliqui hoc loco legũt: nobis benignus cõferat,
quod licet nec ſententiæ nec carminis incommodet : duriorem tamẽ habet & difficiliorem prolatio-
nem,propter plurium conſonantium concurſum. Iccirco ſatius eſt ob ſuauiorem prolationem: lege
re aduerbium benigne. ¶In octauo verſu.Effecti ipſi cœlibes.Cœlebs eſt qui ſe continet à carnis vo
8 luptatibus:& caſtam degit vitam.Inde cœlibatus:vitæ continentia, & à carnali conſortio abſtinẽtia.
Cernuus vero dicitur inclinatus & pronus:quaſi qui terram cernat,oculóſque ad eam deflectat. Vir-
gilius in Aeneide.Erectóque incũbit cernuus armo. Cum igitur noſipſos in terrã proſternimus ante
deum,vt humilitatem animi corporis habitu demonſtremus, recte cernui eſſe dicimur.Demum me-
los neutri generis nomen græcum:dicitur cantus ſuauitas & dulcis modulatio.Perſius. Cantare cre-
das pegaſeiũ melos. Recipit declinationẽ fere ad modũ ſecũdę declinationis nominũ latinorũ:& abla
tiuũ ſingularẽ facit in o,ſicut chaos habet chao.Ouidius in Metamorphoſi.Et noctẽ, noctiſque deos
hereboque chaoque . Inde melodia dicitur dulcis cantus & ſuauis auditu,cuius penultima breuis eſt.

Diebus dominicis ad laudes matutinas.

1 AEterne rerum conditor
Noctem diemq; qui regis:
Et temporum das tempora
Vt alleues faſtidium.

2 Præco diei iam ſonat
Noctis profundæ peruigil:
Nocturna lux viantibus
A nocte noctem ſegregans,

3 Hoc excitatus lucifer
Soluit polum caligine:
Hoc omnis errorum chorus
Viam nocendi deſerit.

4 Hoc nauta vires colligit:
Pontique miteſcunt freta.
Hoc ipſa petra eccleſiæ
Canente:culpam diluit.

5 Surgamus ergo ſtrennue:
Gallus iacentes excitat.
Et ſomnolentos increpat:
Gallus negantes arguit

6 Gallo canente ſpes redit:
Aegris ſalus refunditur.
Mucro latronis conditur:
Lapſis fides reuertitur.

7 IHESV labẽtes reſpice:
Et nos videndo corrige.
Si reſpicis:lapſus cadunt
Fletúque culpa ſoluitur.

8 Tu lux refulge ſenſibus:
Mentiſq; ſomnum diſcute.
Te noſtra vox primũ ſonet:.
Et ore pſallamus tibi.Amen.

¶Hymnus iſte,carminis iambici dimetri regulam integre ſeruat.Cuius licet ſoli duo poſtremi verſus in nonnullis eccleſiis cantari ad laudes matutinas ſoleant : quoniam tamen totus apprime ſuauis eſt & admodum elegans,neque prolixitate faſtidiens,totus etiam hic explicatus eſt. Et quoniam idẽ circa gallicantum concini conſueuit:deſcribitur in eo multiplex vtilitas & commoditas, quæ hominibus ab ipſo gallicinio prouenire ſolet . Quæcunque itaque hic de gallo & eius nocturno cantu dicuntur:ſenſibiliter ad literam atque corporaliter primum intelligenda ſunt,vt prima fronte differuntur.Deinde vero ad ſpiritualem transferenda ſunt intelligentiam:& in myſtico accipienda ſenſu.quo nox & tenebræ:peccatum ſomnus vero:torporem & inertiam in peccato ſignat,lux autem diurna diuinæ gratiæ fulgorem indicat.Et gallus CHRISTVM.eius vero cantus,vocem CHRISTI, inſinuat, nos per euangelium & doctrinam apoſtolicam excitantis , vt excuſſo torpore noxio ad opus bonum euigilemus & exurgamus.Quemadmodũ perpulchre & apte Aurelius Prudentius ipſum galli cantum ad ſpiritualem traduxit ſententiam & expoſitionem,in eo hymno qui inferius ſubiungetur.Ales diei nũcius,lucẽ propinquã præcinit,nos excitator mentiũ:iam CHRISTVS ad vitã vocat . qui huic hymno materię cõformitate propemodũ reſpõdeat ac cognatus eſt.¶Porro huius hymni materiam beat⁹ Ambroſius iiſdẽ propemodũ verbis exprimit:in lib.quinto Hexamerõ cap.viceſimoquarto, cũ ait:Gallus quaſi bonus cohabitator & dormientẽ excitat,& ſolicitũ admonet,& viantẽ ſolatur: proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtãs.Hoc canẽte:latro ſuas relinquit iſidias.Hoc ipſe lucifer excitatus oritur·cœlũq; illuminat.Hoc canẽte:mœſtitiã trepidus nauta deponit,omniſq; crebro veſ-

pertinis flatibus excitata tẽpeſtas & procella miteſcit. Hoc canẽte: deuotus affectus exilit ad precãdũ,
legẽdi quoq; munus inſtaurat. Hoc poſtremo canẽte: ipſe eccleſiæ petra culpã ſuã diluit, quã priuſq̃
gallus cantaret negando contraxerat. Iſtius cantu ſpes omnibus redit, ægris leuatur incõmodum: mi-
nuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapſis IHESVS titubantes re-
ſpicit: errantes corrigit. Denique reſpexit Petrũ & ſtatim error abſceſſit· pulſa eſt negatio, ſecuta cõ-
feſſio. Hæc Ambroſius. Ex quo ſumitur coniectura: aut beatum Ambroſium hunc hymnum (vt &
nonnullos alios) contexuiſſe, aut eius authorem, hunc Ambroſii locum vidiſſe, & ex eo totam ſum-
Ambroſius. pſiſſe ſententiam præſentis hymni.

ANNOTATIONES. In primo verſu. Et temporum das tempora. Dicitur deus, temporum dare 1
tempora: quoniam alternationes facit & viciſſitudines temporum: diei ſcilicet & noctis. vt huiuſmo-
di variatione, immutatione, alternaque illorum ſucceſſione tollatur faſtidium· quod nobis inferretur
ſi vnius duntaxat ſortis & conditionis tempus iugiter haberemus. Si enim continuus foret ſine nocte
dies: id ſane tædium nobis ingereret: & tanto magis, ſi perpetua nobis eſſet nox ſine die. Nunc vero
cum diei ſuccedit nox, itidẽ & nocti dies: huiuſmodi viciſſitudine ſuſtollitur nobis omnis faſtidii oc-
caſio. ¶ In ſecundo verſu. Præco diei iam ſonat. Præco hic dicitur gallus, auis domeſtica & nota: quo- 2
niam ſui cantus præconio diem propinquam nũciat. Idem etiam noctis profundæ eſt peruigil: quo-
niam nocte intempeſta cum cæteras animantes ſopor altus habet, vigil excubat: vt ſtatis ac certis ho-
ris cantum ædat. Idem quoque nocturna lux eſt viantibus, quantum ad munus & officium: quòd no
ctu iter agentibus nocturnas ſignificat horas. perinde atque interdiu viam carpentibus lux ſolis eas
inſinuat conſpicantibus ſolem, temporiſque decurſum annunciat. Denique idem diei præco à nocte
noctem ſegregare memoratur: quoniam priorem noctis partem à poſteriore, ſuo cãtu dirimit ac diſ-
ſeparat, per inditam illi à diuina prouidentia notam quandam & ſignaculum diſcretionis ac intelli-
gentiæ: qua ordinatiſſime iiſdem noctis temporibus in cãtum erumpit, quaſi noctis diſcretor. Qua-
Iob.38. re non immerito ſciſcitatur de eo beatus Iob. Quis dedit gallo intelligentiam? ¶ In tertio verſu. Hoc
excitatus lucifer. Stella illa matutina quæ ſolis exortum ſuo ſplendore vt nuncius præuenit· humano 3
vulgarique more hic dicitur excitari per ipſum diei præconem. quaſi prius ſopore fuiſſet depreſſus:
& galli cantu excitus ſe præpararet ad ortum. quoniam paulo poſt tempus gallicantus, lucifer exori-
tur· & cœlum ipſum nocturna caligine purgat. Tunc itidem omnis malefactorum caterua nocendi
finem facit. quoniam qui male agit, odit lucem: & male agendi tenebris audacia creſcit. In ipſo autem
gallicantu diem vicinum nunciante: fures, ſicarii, latrones, noctis opacitate nocendi occaſionem ante
nacti, à ſuis deſiſtunt maleficiis lucis propinquitate deterriti. Quod & Prudẽtius in hymno ſuppra-
dicto (qui etiam eſt ad gallicantum) hoc modo expreſſit. Ferunt vagantes dæmonas, lætos tenebris
noctium: gallo canente exterritos, ſparſim timere accedere. ¶ In quarto verſu. Hoc nauta vires colli- 4
git. Nocturno tẽpore, ingruentes mari tempeſtates ob negatum lucis diurnæ beneficium: magis for
midantur à nautis. Iactati igitur grauibus procellis intempeſta nocte, cum gallicantum audiunt nau-
Matth.16. tæ: vires animumque reuocant, ob ſperatæ diei propinquitatem. Adde quòd ſedatior fieri plærunque
ſolet tempeſtas, & miteſcere ventorum fragor ac procellarum fremitus, circa diluculum. Porro per
Matth.26. petram eccleſiæ hoc loco ſanctus Petrus intelligitur: ob ſoliditatem fidei & confeſſionis CHRISTI,
cum ab eo interrogaretur quem eum eſſe diceret: id nomen iure ſortitus. Is autem canente galln cul-
pam trinæ negationis CHRISTI fletu diluit: quoniam audito galli cantu recordatus eſt verbi domi-
ni quod ante dixerat. antequàm gallus cantet, ter me negabis: & egreſſus foras fleuit amare. Idẽ quo-
Roma.13. que & Prudẽtius in loco iam dicto ſic expreſſit. Fleuit negator denique. ex ore prolapſum nefas. Cã-
Ephe.5. tuque galli cognito· peccare iuſtus deſtitit. ¶ In quinto verſu. Surgamus ergo ſtrenue. Monemur hoc
loco à ſomnolentia peccati deſidiaque exurgere: ex ipſo galli cantu ad hoc excitati. quemadmodum 5
etiam nos admonet beatus Paulus. Hora (inquit) eſt iam nos de ſomno ſurgere. Et rurſum alio in lo-
co. Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te CHRISTVS. Vnaquęque enim harum &
cõſimilium ſcripturę ſanctę exhortationum: ſpiritualis eſt galli cantus, inſonans auribus noſtris. ¶ In 6
ſexto verſu. Gallo canente: ſpes redit. Spes inquam euadendi cuiuſpiam periculi, quod horrida noctis
opacitas reddidit grauius & formidabilius. Tunc etiam ægris ſalus inſtauratur: quoniam morbus no-
cte ingraueſcens, ſæpenumero circa diluculum fit leuator, cum abeunte nocte (quæ ipſis ſomno de-
ſtitutis fuit tædioſa) optata diei lux emicare cœperit. Rurſum tunc mucro latronis conditur, vagina-
que reponitur: quòd ob diei aduentum à latrocinio vel inuitus latro ceſſet. Denique tunc lapſis fides
reuertitur, vt beato Petro qui ante negando prolapſus: per gallicantum ad fidem reuocatus eſt. ¶ In
ſeptimo verſu. IHESV labantes reſpice. Crediderim potius hoc loco, labantes, ſiue cadentes eſſe le- 7
gendum. & ob vicinitatem vocabuli & ſignificationis: factam eſſe vnus vocabuli in alterum commu
tationem. Nam labor, eris, deponens verbum primam ſyllabam habet longam: quare ſecundo loco
conſtituitur ſpondeus pro iambo. labo vero labas, habet primam breuem: & ergo aptum componit
ſecundo loco iambum. ¶ In octauo verſu. Si reſpicis lapſus cadunt. Aliqui hoc loco proferunt: ſi re- 8
ſpicis, lapſi ſtabunt. alii vero dicunt: ſi reſpicis lapſi cadunt. Primus quidem horum duorum modo-
rum aptam continet ſententiam, ſed vitiat carmen: quia ſpondeum quarto loco collocat pro iambo.
Secundus vero neque rectam tenet ſententiam, neque ſatis cohærentem cum præcedentibus. Quis
enim aptum iudicet eſſe ſenſum, quòd ſi reſpiciat nos CHRISTVS: lapſi cadunt? cum potius beni-
gno eius intuitu lapſi erigantur. Rurſum qui lapſi ſunt, quomodo iam cadunt: cum idem ſit labi & ca
dere? Satius igitur fuerit dicere: ſi reſpicis, lapſus (id eſt peccata & culpæ quibus prolapſi ſumus) ca-
dunt atque deſtruuntur. & tunc rectum ſeruabitur carmen atque ſententiæ aptitudo.

Feria ſecunda ad nocturnum matutinum.

1 Somno refectis artubus:
Spreto cubili ſurgimus.
Nobis pater canentibus
Adeſſe te depoſcimus.

2 Te lingua primum concinat:
Te mentis ardor ambiat.
Vt actuum ſequentium
Tu ſancte ſis exordium.

3 Cedant tenebre lumini:
Et nox diurno ſyderi.
Vt culpa quam nox intulit:
Lucis labaſcat munere.

4 Precamur iidem ſupplices:
Noxas vt omnes amputes.
Et ore te canentium
Lauderis in perpetuum.

¶Præſens hymnus, carminis iambici dimetri legem vbique ſeruat; præterquam in quarti verſus poſtremo carmine, vbi tertio loco trochæum habet pro iambo. ¶In eo fit ad deũ deprçcatio: vt ſurgentibus ad diuinas laudes adeſſe velit & ſuum lumen infundere, quo depellantur tenebræ vitiorum.

2 ANNOTATIONES. ¶In ſecũdo verſu. Te lingua primum cõcinat. Ex hoc loco id accipiatur documentum, quod valde ſalutare eſt & cõmendabile cum primum demiſſo ſtrato ſurrexerimus, antequàm quippiam operis moliamur: deo laudes perſoluere & preces fundere, atque ab oratione auſpicari diurnum noſtrum opus: vt omnia quæ deinde facturi ſumus, à deo dirigãtur in bonum finem & exitium. Petiuit ſiquidem & propheta in pſalmo, ſuorum operum à deo directionẽ: cum ait: Et ſit ſplẽdor domini dei noſtri ſuper nos: & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos, & opus manuũ noſtrarum dirige. In eiuſdem quoque verſus ſecundo carmine, ambiat verbum non circundare aut circumplecti ſignat: ſed deſyderare & ardenter concupiſcere. Petit enim ea oratio vt noſtræ mẽtis amor feruidus deum ardenter affectu proſequatur & deſideret: vt quemadmodum ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita anima noſtra ad deum. Pſal. 89.

3 In tertio verſu. Cedant tenebræ lumini. In hoc loco & hymnis ſequentibus, lumen & tenebras non ſolum corporaliter pro luce diei & tenebris noctis, ſed & ſpiritualiter accipere debemus. lumen quidem pro fulgore diuinæ gratiæ, operẽque virtutum: & tenebras pro nocte peccati & mẽtis cæcitate. Quomodo & apoſtolus accipit: cum ad Romanos ſcribit. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Et ad Epheſios, Fuiſtis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. In eiuſdem quoque verſus quarto carmine, non labeſcat dicendum eſt (vt faciunt plerique) ſed labaſcat. quod à labo, as, adiecta co ſyllaba ad ſecundam perſonam deducitur & primam habet ſyllabam breuem, ſicut etiam ſuum primitiuum. labeſco enim, latinum non eſt. cum non habeatur verbum labeo, es, in vſu: à quo formetur, neque à verbo labor, eris, formari poſſit. Eſt autem labeſcere cum impetu deorſum ruere, deficere atque proſterni. Pſal. 41. Roma. 13. Ephe. 5.

4 In quarto verſu. Precamur iidem ſupplices. Hoc loco pronomen iidem pluralis debet eſſe numeri. & referri ad adiectiuum ſupplices in eodem caſu: & proinde duplo i, ſcribi, vt primam habeat longam ſecundum carminis exigentiam. Nam ſi intelligatur eſſe neutrũ ſingulare, accuſatiuĩ caſus, & ſimplo i, ſcribatur: haberet primã ſyllabam breuem, & pyrrhichius in ſecundo conſtitueretur loco, quod huic carmini nequaquam conuenit: Aptior etiam eſt ſenſus hoc quàm illo modo.

Eadẽ feria 2. ad veſ.

1 Splendor paternæ gloriæ:
De luce lucem proferens.
Lux lucis & fons luminis:
Dies diem illuminans.

2 Veruſq; ſol illabere:
Micans nitore perpeti.
Iubarq; ſancti ſpiritus:
Infunde noſtris ſenſibus.

3 Votis vocemus te patrem,
Patrem perennis gratiæ:
Patrem potentis gloriæ,
Culpam releget lubricam.

4 Confirmet actus ſtrenuos:
Dentem retundat inuidi
Caſus ſecundet aſperos
Donet gerendi gratiam.

5 Mentem gubernet & regat
Caſto fideli corpore.
Fidelis calore ferueat:
Fraudis venena neſciat.

5 Chriſtuſq; nobis ſit cibus:
Potuſq; noſter ſit fides.
Læti bibamus ſobriam
Ebrietatem ſpiritus.

7 Lætus dies hic tranſeat:
Pudor ſit vt diluculum.
Fides velut meridies:
Crepuſculum mens neſciat.

8 Aurora curſus prouehit
Aurora totus prodeat.
In patre totus filius:
Et totus in verbo pater.

Præſens hymnus, carminis iambici dimetri modum & formã accuratè obſeruat: præter id quod in quarto carmine ſexti verſus trocheum habet primo loco pro ſpõdeo (eſt enim nominis ebrietas, ſecũ

da ſyllaba ſine controuerſia,breuis)quod fit præter huius metri legem. In eo fit ad dei filium oratio
Hebrę.1. vt ſuo lumine nos illuſtret,peccata noſtra repellat,& virtutes in nobis adaugeat.
ANNOTATIONES.In primo verſu.Splẽdor paternę gloriæ:Omnes illę ſunt filii dei denomina 1
Ioan.1. tiones:qui eſt ſplendor glorię patris,vt ait Paulus. Idem quoque de luce eſt lucem proferens:quoniã
de ſeipſo qui vera eſt lux,ſpiritum ſanctum veram etiam lucem producit. Chriſtus itidem eſt lux lu-
cis:quoniam lux eſt de luce ,filius de patre.Inſuper ipſe eſt fons luminis:nam origo eſt & principium
omnis illuminationis in creaturas propagatæ.illuminat enim omnem hominem venientem in hunc
mundũ. Demũ idem eſt dies diem illuminans·nam ſpiritualis eſt lux , ſua claritate mentes humanas
& angelicas etiam lucidas & iccirco diei nomine hic ſignificatas,illuminans. ¶In ſecundo verſu.Mi
cans nitore perpeti.Hoc loco dictio perpeti,ablatiuꝰ eſt ſingularis nominis adiectiuũ perpes,etis: idẽ 2
ſignans quod perenne ac perpetuum,refertur que ad nomen ſubſtantiuũ nitore.Quare non eſt opus
eo loco proferre perpetim aduerbium:quoniam per nomen illud,& carmen & ſententia aptius qua-
drat. In tertio verſu.Culpam releget lubricam. Verbum releget à relego relegas, formatur & ori- 3
tur:quod ſignificat in exilium mittere, expellere & abiicere: penultimamque ſyllabam habet produ-
ctã .Neque eo loco legat quiſpiam , religet lubricam.quoniam id verbum ex re & ligo,as,deductum:
neque ſententiæ congruit neque carmini,cum penultimam habeat breuem.Supra dictum autem ver
bum & ſequentia tertiæ perſonæ,ad iubar ſancti ſpiritus ſunt referenda: non autem ad pronomen tu;
quod filium dei monſtrat noſtrum patrem & authorem:nam diuerſæ ſunt ab illo perſonę. ¶In quar
to verſu:Confirmet actus ſtrenuos. Nõ hic conformet dicendum eſt, vt nonnulli habent libri neque
informet,vt habent alii. quoniam neutrum eorum verborum adapeatur ſententiæ conuenienter: & 4
omnium (credo) iudicio verbum confirmet , accommodatiorem reddit ſenſum. Confimili quo
que modo in eiuſdem verſus tertio carmine,caſus ſecundet aſperos:verbum ſecũdet à ſecũdare quod
eſt proſperum facere proficiſcitur:& accuſatiuum expoſcit.vt deus hæc mea cœpta ſecundet.inde ſe-
cundus ,a, um:proſper. Neque ibidem fœcundet legendum eſt à verbo fœcundo as:quod eſt fœcun
dum facio.quandoquidem hoc verbum neque ipſe conuenit ſententiæ neque legi carminis.¶In ſex 6
to verſu.Bibamus ſobriam ebrietatem ſpiritus.Ebrietas carnis & temulentia·ſobria non eſt,ſed ſobri
etati vel maxime aduerſa.Ebrietas vero ſpiritus, ſcilicet exuberantiſſima & profuſiſſima ſuauitas in-
terna (quam ſentiunt pię mentes cùm ſyncero amoris & meditationis affectu deo coiunguntur) ſem
Canti.5. per habet annexam ſibi ſobrietatem vt indiuiduam comitem. Porro ad hãc ebrietatem ſpiritualem
Pſal.30. ſummopere expetendam:inuitat omnes dulciſſimus ille ſponſus in canticis amatoris,dicens.Comedi
Pſal.30. te amici & bibite: & inebriamini chariſſimi.Eandem quoque cõmendabilẽ ebrietatem ſenſit prophe
Sapi.12. ta:cũ eructauit in pſalmo illud canticum . quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine:quam ab-
ſcondiſti timentibus te.Et rurſum alio in loco. Guſtate & videte:quoniã ſuauis eſt dominus. Salomõ
quoque in libro Sapientiæ eãdem expreſſit:cum ait. O quàm bonus & ſuauis es domine ſpiritus tuus
in omnibus. In ſeptimo verſu.Lætus dies hic tranſeat.Nomine diei hic tota præſens vita recte ac-
cipitur,in qua partes aſſignat ſpirituales:diei ſenſibilis partibus ſimilitudine quadam reſpõdentes ,vt 7
ſcilicet pudor id eſt caſtitas animi & corporis:ſit exordium bonorum operum & quaſi diliculum. fi-
des autem nullis fuſcata tenebris:ſit vt meridies:qui clariſſimus eſt.Nullum vero ſit mentis noſtrę cre
puſculum finiſque diei:ſed iugiter in lumine fidei & bonorum operum permaneat,expers noctis & te
nebrarum peccati. In octauo verſu.Aurora curſus prouehit.A ſenſibili aurora hic ad intellectualẽ 8
Ioan.14. & ſpiritualem auroram ſcilicet Chriſtum: fit manuductio.Sicut(inquit)aurora viſibilis nunc curſum
ſuum accelerat,feſtinatque ad ortũ:ita Chriſtus qui viſitauit nos oriens ex alto per incarnationis my-
ſterium,depulſa nocte mundo vt myſtica aurora illucens:totus ad nos par benignitatem prodeat. Ip
ſe quidẽ dei filius totus eſt in patre(vt ipſe in euangelio teſtatur)totus etiam pater in filio:per ineffabi
lem diuinarum perſonarum immeationem atque immanentiam. ¶Eadẽ feria 2 ad veſ.

1 IMmenſe cœli conditor
Qui mixta ne confunderent:
Aquæ fluenta diuidens,
Cœlum dediſti limitem.

2 Firmans locum cœleſtibus:
Simulq; terræ riuulis.
Vt vnda flammas temperet:
Terrę ſolum ne diſſipent.

3 Infunde nunc piiſſime:
Donum perennis gratiæ.
Fraudis nouæ ne caſibus:
Nos error atterat vetus.

4 Lucem fides inueniat:
Sic luminis iubar ferat.
Hæc vana cuncta terreat:
Hãc falſa nulla cõprimãt.

Hymnus iſte,carminis iambici dimetri lege omnibus in locis recte obſeruata componitur. In eo
cõmendat author dei virtutem immenſam.ab opere ſecundæ diei:petitque gratiam in bono perſeuerã
di nobis dari ſimul & fidem rectam atque ſynceram.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Immenſe cœli conditor. Hic laudatur omnipotens dei vir- 1
Gene.1. tus ab opere ſecũdæ diei creationis rerũ:quo in Geneſi ſcribitur deꝰ fęciſſe firmamẽtũ in medio àqua
rũ, & illius interſtitio diuiſiſſe aquas quæ ſunt ſub firmamento ab iis quæ ſunt ſuper firmamentũ . Et
apte admodum pręſens hymnus,illius operis ſecundę diei meminit.Nam in officio eccleſiaſtico cant
tur in ſecunda feria:quę ſecundus eſt dies hebdomadæ, & reſpõndens ordine ac nomine ſecundæ diei
creationis mundi. Quemadmodum duo hymni ſuperius expoſiti:vt puta Lucis creator optime,luc&

dierū proferens, & primo dierum omnium quo mundus extat conditus, dicti ſunt cantari die dominica: quoniam opus primæ diei ſcilicet formationem lucis exponunt. quæ quidē prima dies, ipſi dominicæ etiā certo reſponſu, aptaque proportione accōmodatur. ¶ In eodem verſu, nonnulli legunt ſecundū eius carmē per verbū ſingulare cōfunderet, alii vero per verbū plurale cōfunderent, & vtriq; recte. nam manente eadem ſentētia: ſingulare verbum ad aquam referri poteſt, plurale vero ad fluenta. Sic & in ſecundo verſu quartū carmen aliqui claudūt verbo ſingulari diſſipet: quod referūt ad nominatiuum vnda, alii vero verbo plurali diſſipent: quod ordinant cum nominatiuo plurali flammæ,
2 ſubaudito ac repetito. Et quāuis vterque ſenſus ſatis ſit congruus, poſterior tamen videtur huic loco cōuenientior. ¶ In ſecūdo verſu. Vt vnda flāmas temperet. Hic author ipſe ſi eam particulam intelligat (vt videtur) de aqua ſuper cœlos poſita: ſecutus vulgatā multorū ſententiam, dicit à deo conſtitutas eſſe aquas ſuper firmamentum, vt temperent æſtum atque calorem ſiderū ne cœlos ipſos exurant. Quæ quidem ratio philoſophiæ naturali nō vſquequaque eſt conſona: cū orbes cœlorum nō ſint nati incaleſcere, neque poſſint incendio conflagrare, vt etiam in ſecūdo libro Damaſceni de fide orthodoxa capite ſeptimo annotauimus. Iccirco ea clauſula vt vnda flammas temperet, ad aquam quæ ſub firmamento eſt, potius eſt referenda: tēperantem flāmas aſtrorum ne illæ terram amburāt. Sane qꝺ ſuper cœlos collocatæ ſint aquæ: ſcriptura multis in locis teſtatur. Quam autem ob cauſam illic poſitæ ſint, non oportet nos curioſius eſſe ſolicitos. ſed id ſolum fateri, ipſas ibidem cōſtitutas eam ob rationem, quam deus nouit, qui nihil in hoc ornatiſſimo mundi opificio ſine ratione & fruſtra diſpoſuit,
3 cum omnia in ſapientia feciſſe perhibeatur. ¶ In tertio verſu. Fraudis nouæ ne caſibus. Petit hæc ora Pſal.103.
tio perpetuum diuinæ gratiæ munus: ne antiquus error præteritorum malorū nos opprimat per nouas dæmonis fraudes: neue ex tranſactis malis praua conſuetudine inducamur ad noua peccata perpe
4 tranda. Peccatum (inquit Gregorius) quod per pœnitentiam non deletur: ſuo pondere mox ad aliud trahit. ¶ In quarto verſu. Hæc vana cuncta terreat. Hæc fides luce diuina refulgens: cuncta vana & ſuperſtitioſa explodat, hanc etiam fidem nulla falſa dogmata aut hæreticorum figmenta opprimant.

Feria tertia, ad nocturnum matutinum.

1 COnſors paterni luminis:
Lux ipſe lucis & dies.
Noctē canēdo rūpimus:
Aſſiſte poſtulantibus
2 Aufer tenebras mentium:
Fuga cateruas dæmonum.
Expelle ſomnolentiam:
Ne pigritantes obruat.
3 Sic Chriſte nobis omnibus
Indulgeas credentibus:
Vt proſit exorantibus
Quod præcinentes pſallimus.

¶ Præſens hymnus, carminis iambici dimetri regulam vbique & quidem rectiſſime ſeruat. In eo fit inuocatio filii dei: vt à nobis expellat cæcitatem mentis & pigritiam bene agendi.
1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Cōſors paterni luminis. Hoc in loco dei filius dicitur cōſors paterni luminis: quoniā ipſe de patre prodit per generationē æternam atque emanat, vt lumē de lumine, vt lux de luce, & à Sapiente dicitur eſſe candor lucis æternæ. Et quoniā filius patri cōſubſtātia- Sapien.7.
lis eſt, cōnaturalis & coeſſentialis: cōmunicat cum patre in lumine diuinitatis, & eandem cum eo habet lucē deitatis communē. Eſt enim deus pater lux, & filius etiā lux. non tamen alia lux pater, alia filius: ſed omnino eadem. quoniam lucis nomē hic naturam indicat, non perſonam. Dicitur inſuper ipſe filius dei lux lucis: quia lux eſt de luce & deus de deo, vt ante eſt dictum. denique & dies hic nominatur: quia huius mundi claritas eſt ſpiritualis, propulſata nocte errorum & ſuperſtitionum: lumen veritatis & agnitionem veri dei huic mundo manifeſtans. Vnde in euangelio ſe diem nominat: cum ait. Ioan.11.
2 Siquis ambulauerit in die: nō offendit. ¶ In ſecundo verſu. Expelle ſomnolentiam. Nomine ſomnolentiæ, ignauia animi & ſocordia (quę ſpiritualis eſt & noxia ſoporulentia) non inepte accipitur. licet & idem de corporali ſomnolentia recte intelligatur. hęc enim cum in omnibus operibus noſtris, tum maxime in diuinis celebrandis officiis eſt fugienda: in quibus cum vigili excitatoque corpore etiā vi-
3 gil animus deo eſt exhibendus. ¶ In tertio verſu. Indulgeas credētibus. Hic indulgere, ſignificat peccatorum veniam dare. quæ ſignificatio in eccleſiaſtico vſu eſt frequens: extra illum vero non vſurpanda, quoniam apud probatos authores nequaquā inuenitur. Eodem etiam loco accōmodate hic hymnus præcini dicitur & prius quàm alia cantari: quoniam ante officii matutini pſalmodiam cantatur ad nocturnum.

Eadem feria tertia, ad laudes matutinas.

1 ALes diei nuncius
Lucē propinquā pręcinit.
Nos excitator mentium
Iam Chriſtus ad vitam vocat
2 Auferte clamat lectulos:
AEgros, ſopore deſides.
Caſtique recti ac ſobrii
Vigilate, iam ſum proximus
3 Ieſum ciamus vocibus:
Flentes, precantes, ſobrii.
Intenta ſupplicatio
Dormire cor mundum vetat.

Tu Chriſte ſomnum diſcute:
Tu rumpe noctis vincula.
Tu ſolue peccatum vetus:
Nouumque lumen ingere.

¶Hic hymnus,metri iābici dimetri lege cōſtituitur·eamq; adamuſim exacte ſeruat. Cæterū in ſecū-
di verſus quarto carmine primū locū occupat anapeſtus,ibi pro ſpōdeo poſitus ꝙ vterque earū ęqua
numero habeat prolationis ac ſyllabarū tempora.Neque id vitioſum cenſeri debet. ſed interdum in
hoc genere carminis in primo aut tertio loco vbi ſpondeus habere poteſt ſedem,ipſum ſpondeū ana
peſto cōmutare:& elegans eſt & venuſtum.Quinimmo & in carmine hexametro id nōnunquam fa
ctitarūt poetæ,vt Virgilius in Georgicis.Fluuiorū rex Eridanus cāpoſque per omnes. vbi primo lo-
co anapeſtus cōſtituitur.¶Author eius,Prudētius.apud quē hymnus iſte inſcriptus ad gallicātū:lon
ge copioſior eſt & diffuſior,& multo plures complectens verſus.vt liquido conſtat inſpectanti opera
eius:emiſſa in lucē ſtudio & induſtria Aldi Manutij,viri vtique de re literaria optime meriti.Et certe
talia ſunt ipſius Prudentij opera,& talis ipſe author:vt imprimis dignus ſit à Chriſtianis legi.ꝙ in ip
ſo & ſermo ipſe ſit cultiſſimus,& carmē cuiuſuis generis elegātiſſimū,& quod plurimi fieri debet,ſen
tentia Chriſtianæ pietati ac religioni maxime cōformis.nihil in eo quod caſtas & pias offendat aures
inuenias:nihil quod deorum(ne dicam dęmonū)nomina,flagitia & ſcelera cōmemoret.Itaque ſi cō
mendantur apud gentiles:qui hymnos & odas in ſuorū deorum laudem conſcripſerūt,vt apud Grę-
cos Orpheus & apud Latinos Horatius:nonne maiore commēdatinne apud Chriſtianos ſunt digni
qui in veri dei venerationem pios & religionis plenos modulati ſunt hymnos? inter quos Prudētius
noſter primū fere locū obtinet.Rurſum ſi diligenti ſtudio decantarunt ethnici ſuos hymnos,vt quos
putarunt deo celebrarēt:nonne vigilantiore opera & diligentiore cura,nos quibus diuino indultu lux
veritatis infulſit,debemus deo vero hos hymnos concinere? Faceſſant igitur odæ horatianæ,valeant
Dianæ laudes & Veneris,Cupidiniſque:atque in earū locum ſuccedant piis hymnis cōſcripta dei &
ſanctorum præconia.Hūc denique Chriſtianum authorem & quidem probatiſſimū, potius lectitēt
Pſal.118. Chriſtiani,quàm impura poetarum carmina venerem olentia,& deorum gentilium(qui in ore Chri
Pſal.11. ſtiani,ſi Hieronymo credimus,ſonare nō debent)facinora & fraudes buccinantia.de quibus recte di-
xerim illud pſalmi verbum.Narrauerūt mihi iniqui fabulationes:ſed non vt lex tua.Nam eloquia do
mini:eloquia caſta.Quorum caſtitatē & puritatem,quàm proxime imitatur atque refert in ſuis ope-
ribus noſter Prudentius,Supradicti tamē hymni,ſolum quatuor verſus hic poſiti ſunt: quod ij ſoli in
vſu eccleſiaſtico (cui noſtra deſudat opera)cantari ſoleant. Qui vero integrū deſiderat hymnum le-
gere,eum in ſuis operibus(quæ paſſim omnibus ad manum ſunt)perquirat & euoluat.
¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Ales,diei nuncius.Per alitem,diei nunciū: hoc loco acci- 1
piendus eſt gallus gallinaceus.cui id natura inditum eſt,vt tanquam diei prænuncius:eius aduētū ſuo
cātu denūciet,vnde de illo Virgilius.Excubitorque diē cantu prædixerat ales.Et de eodem Ouidius.
Non vigil ales ibi criſtati cantibus oris:euocat auroram.Hanc autem galli conditionem à ſomno ex-
citatricem,apta metaphora accōmodat hic author ad Chriſtum, aſſidua admonitione ſcripturæ nos
vt à ſomno peccati ſurgamus & vigilemus excitantē.¶In ſecundo verſu.Auferte clamat.Siquis per- 2
contetur,vbi talia nobis excitatoria verba Chriſtus ingerit ac inculcat:reſpondendum illi eſt,in euā-
gelio:cum dicit.Vigilate itaque:quia neſcitis diem neque horam. Et iterum. Vigilate ergo, quia qua
Matth.25. hora non putatis:filius hominis veniet.Et per Petrum apoſtolum nos hortatur.Sobrij eſtote ac vigi-
Lucæ.12. late.Rurſum per beatum Paulum nos admonet ꝙ hora eſt iam nos de ſomno ſurgere,nox enim prę-
1.Petri.5. ceſſit:dies autē appropinquauit.Denique per eundem.Surge qui dormis & exurge à mortuis & illu-
Roma.13. minabit te Chriſtus.¶In tertio verſu.Ieſum ciamus vocibus. Verbum,ciamus, hic poſitum, & per 3
Ephe.5. ſolum c ſcribendum:quartæ coniugationis eſt & indicatiuum habet cio,is,ire. quod præteritum facit
ciui & ſupinum citum prima ſyllaba producta:ſignificatque vocare,& accuſatiuū poſtulat. Inde ac-
cire & excire compoſita deducuntur.At vero cieo,es,ere,ſecundæ coniugationis verbum etiam acti-
uum:ſignificat commouere.Virgilius.Et tonitru cœlum omne ciebo.habet & ciui in præterito & in
ſupino citum,ſed prima ſyllaba correpta.Inde excieo & concieo compoſita formantur.

Eadem feria tertia,ad veſperas.

1 TElluris ingens conditor.
Mundi ſolum qui eruens,
Pulſis aquæ moleſtiis
Terram dediſti immobilem.

2 Vt germen aptum proferens,
Puluis decora floribus
Fœcunda fructu ſiſteret,
Paſtumque gratum redderet.

3 Mentis peruſtæ vulnera
Munda virore gratiæ,
Vt facta fletu diluat,
Motuſque prauos atterat,

4 Iuſſis tuis obtemperet,
Nullis malis approximet,
Bonis repleri gaudeat,
Et mortis actum neſciat.

¶Hic hymnus,carminis iambici dimetri lege conſtat:eamque omnino integram obſeruat.Laudatur in eo diuina virtus ab opere tertiæ diei creationis rerum,& ad illam demum fit deprecatio, vt infuſione ſuæ gratiæ corda noſtra expurget à peccatis.

1 ¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Telluris ingens conditor. Hic hymnus in principio, opu tertiæ diei creationis ipſius mundi apte congruenterque deſcribit,quod feria tertia ad officium canatur veſpertinum , quæ tertiæ diei primorũ ſex dierum ordine & nomine reſpondet. Nempe vt Gene Gene
ſis teſtatur :tertio productionis rerum die iuſſu dei congregatæ ſunt aquæ in vnum locũ, & apparuit arida.Protulit item eodem die terra diuino imperio hęrbam virentem, & facientē ſemen iuxta genus ſuum,lignumq; faciens fructum , & habens vnũquodq; ſemētē ſecundum ſpeciem ſuã.Porro nõnulli in hoc primo verſu legunt.mũdi ſolum qui exuens.& non minus recte,quã qui legũt:eruens. Cum enim exuere ſit amictum prius circum poſitum à ſe deponere& terra prius aquis quaſi veſte quadam circundata,fuerit detecta & facta arida.apte aquis exuta fuiſſe dicitur. Eruere vero eſt quod obrutũ erat terra aut aqua,in apertum ducere: vt foſſitia terræ viſceribus eruũtur · quare terra depulſis partim aquis eam aperientibus:eruta etiam aquis vere perhibetur. In eodem quoq; primo verſu terra dicitur Pſal.42.
immobilis :quia ſuo fixa loco perpetuo quieſcit,neque vt alia elemẽta agitabilitatem habet in propria ſua ſede ac regione. Vnde Pſalmus de deo canit. Etenim firmauit orbem terræ·qui non commouebitur.Et rurſum. Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam:non inclinabitur in ſeculum ſeculi. Pſal.103.
2 In ſecundo verſu.Fœcũda fructu ſiſteret.Hic verbum ſiſteret nõ actiuã habet ſignificationem vt aſſolet:ſed neutralē,& pro ſuo cõpoſito exiſteret poni videtur.Senſus enī eſt, vt ipſa terra multiplici fructu fœcunda foret, & congruũ terreſtribus animantibus pabulũ ſubminiſtraret. ¶In tertio verſu. Mũda virore gratiæ.Aliqui hoc in loco legũt id carmen hoc pacto:mũda vigoris gratia . qui etſi carminis ſeruent integritatem & ſententiæ cõgruentiã,petentes quod deus per gratiã ſuæ virtutis mũdet vulnera cordis noſtri.tamē non adeo accõmodate alludunt operi tertiæ diei per methaphoram quæ ibi intenditur , à corporalibus ad ſpiritualia tendens:ſicut qui legunt,mũda virore gratiæ.Nam viror gratiæ ad hęrbam virentem tertio die productam cõgruũ habet reſponſum:& ex oppoſito ad mētem vitiorũ æſtu peruſtam,quæ tali virore vegetetur, reuireſcat & innouetur. Eſt autem viror,oris ipſa viriditas ſiue vireſcentia hęrbarum,foliorum,aliarumve rerum Et deducitur à verbo vireo,es,ere.

Feria quarta:ad nocturnum matutinum.

1 R Erum creator optime
Rectorq; noſter aſpice:
Nos à quiete noxia
Merſos ſopore libera.

Te ſancte Chriſte poſcimus:
Ignoſce tu criminibus.
Ad confitendum ſurgimus:
Moraſq; noctis rumpimus.

3 Mentes,manuſq; tollimus.
Propheta ſicut nouimus
Nobis gerendum præcipit:
Pauluſq; geſtis cenſuit.

4 Vides malum quod geſſimus:
Occulta noſtra pandimus,
Preces gementes fundimus,
Dimitte quod peccauimus.

Carminis iãbici dimetri lex & forma:in toto iſto hymno exacte ſeruatur. In eo fit ad deum deprecatio, vt ſicut à ſomno corporis excitamur hoc nocturno tempore ad deum laudandum·ita eius gra-
2 tia expergiſcamur à ſomno peccati, & bonis operibus inuigilemus.
ANNOTATIONES,In ſecundo verſu. Moraſque noctis rumpimus. Nos id rumpere dicimur: quod cum violentia diſcontinuamus & diſcindimus. Vergilius.Quid me alta ſilentia cogis rumpere Sic moras noctis rumpere dicimur:quando non quantum durat nocturnum tempus ſomno indulge Pſal.133.
mus:ſed ante finem eius ſtratum dimittimus In tertio verſu. Propheta ſicut nouimus.ſanctus pro Pſal.118.
3 pheta in pſalmo edocuit nos mentes & manus noctu ad deum tollere debere:cum ait. In noctibus ex Roma.13.
tollite manus veſtras in ſācta:& benedicite dominum.Cũ etiã alio loco dicas. Media nocte ſurgebã Actuũ.20.
ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Sanctus vero Paulus & verbo id docuit cum ait. Hora Actuũ.16.
eſt iam nos de ſomno ſurgere.Idem quoque ſuo exemplo & opere, factitandum oſtendit: cum nocte vigilans manibus operabatur, vt victum ſibi compararet.cum etiam tenebroſo carcere clauſus in tempeſta nocte adiuncto Sylla ſuo collega laudes deo concinuit: & facto terræ motu cõcuſſa ſunt fun-
4 damēta carceris, & omnium vinctorum dirupta vincula. In quarto verſu. Occulta noſtra pandimus. Occulta noſtra hic dicuntur peccata:quę clam hominibus, aut cogitãdo aut ſemotis arbitris mali quippiam agendo committimus .Deo autem abditũ eſt nihil.nam omnia nuda & aperta ſunt ocu- Hebræ.4.
lis eius. Illa autem pandimus.quãdo per reconciliationis ſacramentum ſacerdoti illa detegimus, humiliter nos accuſantes. aut quando aduerſum nos confitemur iniuſtitiam noſtram domino, noſq; reos eſſe ſuppliciter in cordis noſtri ſecreto gemimus. Neque illa pandere dicimur: quaſi ignoranti illa deo referemus qui nouit abſcondita cordis,ſcrutaturque corda & renes : & cui etiam antequam fiant cognita ſunt omnia.

Eadem feria quarta:ad laudes matutinas.

1 N Ox & tenebræ & nubila
Cõfuſa mũdi & turbida.
(Lux ītrat , albeſcit pol⁹:
Chriſtus venit)diſcedite

3 Te Chriſte ſolum nouimus:
Te mente pura & ſimplici
Flendo & canendo quæſumus
Intende noſtris ſenſibus.

2 Caligo terræ ſcinditur:
Percuſſa ſolis ſpiculo.
Rebuſq; iam color redit
Vultu nitentis ſideris.

4 Sunt multa fucis illita:
Quæ luce purgentur tua.
Tu lux eoi ſideris:
Vultu ſereno illumina.

¶ Hymnus iſte etiam eſt iambicus dimeter & omni ex parte carminis illius modulos ſeruãs. Author
eius, Prudentius: apud quem hymnus præſens multo eſt prolixior & copioſior. veruntamen quatuor
duntaxat verſus hic poſiti ſunt: quod ii ſoli in officio eccleſiaſtico cantari ſoleant. Deſcribit autem in
eo ipſius ſolis ortum, propinquũ ei temporis parti: qua in fine officii matutini canitur. & illam ſenſi-
bilem diei expulſa nocte effulgẽtiam applicat apta manuductione ad animarum illuminationẽ poſt
peccatorum tenebras: quæ Chriſto vero ſole nobis adueniente fit.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Lux intrat, albeſcit polus. Quoniam hic ſubnectitur ſupra- 1
dictis ſententiis particula, Chriſtus venit: planum eſt hũc verſum de tenebris & luce corporali pri-
mum intelligi debere. deinde vero proportionaliter de luce ſpirituali. Sunt enim tenebræ ſpirituales:
peccata. lux: diuina gratia. cœlũ: anima noſtra. ſol ſpiritualis: Chriſtus dominus. quod & in ſequenti-
bus verſibus, quinetiam & hymnis obſeruetur. Porro vocatiui illi omnes in principio verſus poſiti: or
dinandi ſunt cũ verbo diſcedite: in fine collocato interiectis per parentheſim tribus illis orationibus:
per verba tertię perſonę nunciatis. Illa vero nomina, confuſa & turbida: ſubſtantiuorũ neutri gene-
ris locũ tenent & vim. vt confuſionem rerũ ſignent, tenebris noctis inductam: pariter & turbationẽ
tempeſtatum. ¶ In ſecundo verſu. Percuſſa ſolis ſpiculo. Spiculũ: telum eſt & iaculum. Virgi. Liber 2
partho torquere cydonia cornu ſpicula. Transſumitur autẽ hic ad ſolis radium: quod in terram iaci-
tur, & recta quadam iaculatione porrigitur, perinde atq; ſagitta arcu excuſſa vibratur. ¶ In quarto 4
verſu. Sunt multa fuçis illita. Fucus eſt color adumbratus: qui rei ſuperponitur vt pulchrior appa-
reat. Inde fucatum dicitur: quod alieno ſuperducto colore decorũ videtur & ornatum. Atqui hono-
res, opes, voluptates huius mundi prę ſe ferunt boni ſpeciem: & tamen vere bona non ſunt, ſed boni
imagine incautos fallũt: iccirco fucis illita non immerito dicuntur. Illita autẽ participium verbi paſ-
ſiui illinor, eris: ſignificat infecta ſiue tincta, & ablatiuum poſtulat. Ouidius. Illita lernęo miſi tibi tex-
ta veneno. Neq; hoc loco legendum eſt. Sunt multa fuſcis illita: vt faciunt plerią;. nam fuſcus per ſe,
adiectiuum eſt ſignificans atrũ vel ſubnigrum. non autem haberet hoc loco ſubſtantiuum nomen: cũ
quo ordinetur. ¶ In eodem verſu. Tu lux eoi ſideris. Eous triſyllabum nomen & adiectiuum: idẽ ſi-
gnat quod orientalis. habetq; primam ſyllabam modo longam. vt Virgilius. Eoaſq; acies & nigri Mẽ
nonis arma. modo breuem. vt idem. Et iam prima dies claro ſurgebat eoo. In hoc autem loco, prima
eius ſyllaba breuis eſt: ſecundum carminis exigentiam. Eſt igitur eoum ſidus, ipſe ſol: qui quotidie in
parte orientali exoritur. Cæterum in hymno ipſo integro vt habetur in operibus Prudentii: carmen
illud ſic legitur. tu rex eoi ſideris. ſed vtrũq; recte dicitur: neq; quicquã refert, an rex aut lux ibi dixe-
ris. Nam deus ipſe & ſolis orbem regit: & eum ſuo natiuo lumine implet atque illuminat. Et plane
ſicut lux ſenſibus, veritas eſt: & lumen inde diffuſum, illius imago. ita deus: ipſius ſolis noſtri verum eſt
exemplar & author. ſol vero: remota eſt eius figura atque repręſentatio. Recte igitur dicitur deus eſſe
lux & ſplendor primitiuus ipſius ſolis.

Eadem feria quarta: ad veſperas.

1 Cœli deus ſanctiſſime,
Qui lucidũ centrũ poli
Candore pingis igneo:
Augens decoro lumine.

2 Quarto die qui flammeam
Solis rotam conſtituens:
Lunæ miniſtras ordini
Vagos recurſus ſiderum.

3 Vt noctibus vel luminí
Diremptionis terminum:
Primordiis & menſium
Signum daret notiſſimum.

4 Illumina cor hominum:
Absterge ſordes mentium
Reſolue culpæ vinculum:
Euerte moles criminum.

¶ Hic hymnus etiã carminis dimetri modulationẽ habet: & omniquáque recte obſeruat, pręter id
quod in ſecũdi verſus ſecũdo carmine trochęum habet in tertio loco pro ſpondeo. Laudatur in eo dei
virtus & prouidẽtia ab opere quartæ diei productionis rerũ: ſcilicet formatiõe luminariũ ipſius cœli.
oratioq; ad ipſũ dirigitur, vt ſpirituali lumine corda noſtra viſitet: quo peccatorũ tenebrę diſpellãtur.
Gene. 1. ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui lucidũ centrũ poli. Deſcribit hic verſus cum tribus ſe- 1
quẽtibus, opus quartæ diei productionis ipſius mũdi: in qua ſcribitur deus produxiſſe ſolẽ vt pręeſſet
diei, & lunã vt pręeſſet nocti: & ſtellas. quoniã pręſens hymnus feria quarta cãtatur ad officiũ veſper-
tinũ: quæ ipſius hebdomadę quartus eſt dies, & ipſi quarto diei inter ſex primos dies nomine & ordi-
ne reſpondẽs. Porro hic centrũ nõ accipitur pro puncto inſectili in medio ſphęrę cõſtituto: & vndi-
quaque á circũdante ſuperficie ęquidiſtante. neque polus pro puncto extremo terminãte axem ipſius
cœli. quomodo ſumũtur hęc vocabula in philoſophia naturali & aſtronomia: quoniã non curauit au-
thor in carmine tam exactã illorũ nominũ rationẽ ſeruare: vt neque opus fuit. ſed centrũ pro ipſius

coeli ſpacio ſumit & orbe.polum vero pro coelo. ❡In ſecundo verſu.Lunę miniſtras ordini. Aliqui
id carmen ita legunt.Lunę miniſtrans ordinem.ſed minus apte & cõgruenter:vt meum eſt iudicium
Nam in toto illo verſu nullum aſſignare poſſunt verbum:quod ſententiam compleat,Inſuper duos.
accuſatiuos ordinem & recurſus,diuerſa ſignificantes:ſine aliqua coniunctionis copula ad idem an-
nectunt participium miniſtrans,quod latini ſermonis concinnitas non admittit.quare potius legen-
dum cenſeo:vt habet ante litera.& totum tertium & quartum huius ſecundi verſus carmen de luna
intelligendum:ſicut & totus ſequens verſus ad lunam refertur,& de ea intelligitur.Dicitur autẽ deus
miniſtraſſe ordini ipſius lunę vagos recurſus ſiderum:quoniam ipſi lunę aſſignauit varios & multi-
plices motus per ſigna coeleſtia quę propter ſtellas ipſis infixas interdum nomine ſiderum & aſtro-
rum nũcupantur.Virgilius.Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.❡In tertio verſu.Diremptio-
3 nis terminum.Non hoc loco direptionis legendum eſt:vt fere omnes libri habent.ſed diremptionis:
id eſt diſtinctionis,diſcretionis atque diuiſionis,quod à verbo dirimo proficiſcitur, ſignificãte ſepara
re atque ſeiungere.Nam direptionis vocabulum,quod violentam ſignat ablationẽ, huic loco minus
congruit quantũ ad ſententiã,licet carmen non vitiet.Formata quidem hic dicitur luna vt pręberet
limitẽ ſiue metã diſtinctionis diei & noctis:quia noctu luna lucet nõ interdiu.Etiã producta eſt luna:
vt daret ſignum & indicium initiis menſium.Nam in cuiuſque menſis lunaris exordio,luna renoua- Pſal.80.
tur, lumẽque ſuum redintegrat.Inde apud Græcos primordium menſis.neomenia dicitur:id eſt no
ua luna,ſiue nouilunium.Vnde dicitur in pſalmo.Buccinate in neomenia,tuba.

Feria quinta:ad nocturnum matutinum.

1 NOx atra rerum contegit
Terræ colores omnium.
Nos cõfitentes poſcimus
Te iuſte iudex cordium.

2 Vt auferas piacula:
Sordeſq; mentis abluas.
Doneſq; Chriſte gratiam:
Vt arceantur crimina.

3 Mens ecce torpet impia:
Quam culpa mordet noxia.
Obſcura geſtit tollere:
Et te redemptor quærere.

4 Repelle tu caliginem
Intrinſecus quàm maxime.
Vt in beato gaudeat
Se collocari lumine.

❡Hymnus iſte,carminis iambici dimetri regulam integre ſeruat.Deſcribit autem nocturni tempo-
ris(quo ſolet cantari(qualitatem ac conditionem: eam apte transferẽs ad habitum mentis noſtræ,de-
umque rogans vt expulſis peccatorum tenebris nos illuminet.
1 ❡ANNOTATIONES.In primo verſu.Nox atra rerum contegit . Hoc loco nox pro nocte ſenſibili
ponitur:cuius id proprium eſt quòd rerum abdit colores, quoniam non reddit eos conſpicuos atque
ſpectabiles.Virgilius.Et rebus nox abſtulit atra colorem. Verum congrua metaphora per atram no
ctem hic etiam recte intelligas peccatorum tenebras,mentem noſtram obducentes & occupantes &
cætera conſimili modo.Porro in ſecundo huius verſus carmine,colores legendum eſt:non calores,vt
faciunt nonnulli.nam hoc poſterius nomen:ſententiæ nullo pacto cõgruit aut quadrat.❡In ſecundo Iudicũ.20.
2 verſu.Vt auferas piacula.Hoc loco piaculum pro peccato,crimine & flagitio accipitur .ſicut & in li-
bro Iudicũ:cũ dicitur.Nunquã tantũ nefas & tã grande piaculũ eſt in Iſrael.Virgilius in Aeneide.Di
ſtulit in ſeram cõmiſſa piacula mortẽ.Et venit à verbo pio,as,are, et ſignificat cõtaminare ſiue pollu
3 ere.❡In tertio verſu.Obſcura geſtit tollere.Obſcura hic dicũtur opera tenebrarum ſiue peccata: quo Pſal.82.
niã in luce nõ ſunt facta,& mentẽ humanã obſcurãt atq; obtenebrãt.Neſcierũt(ĩquit pſalmus) neq; Ioan12.
intellexerũt:in tenebris ambulãt.Et q̃ ãbulat ĩ tenebris iſtis ſpiritualibus:neſcit quò vadat Huiuſmo
di igitur obſcura mens humana male tibi conſcia culpa,& quã mortifera remordet:cupit à ſe abiicere.
deũq; ĩ ſequẽti verſu precatur:vt hãc à ſe caliginẽ repellat,& ĩ ſãcto lumine ſuæ gratiæ ipſã cõſtituat.

Eadem feria quinta: ad laudes matutinas.

1 LVx ecce ſurgit aurea:
Pallens faceſſat cæcitas.
Quæ noſmet ĩ pceps diu
Errore traxit deuio.

2 Hæc lux ſerenum conferat:
Puroſque nos pręſtet ſibi.
Nihil loquamur ſubdolum:
Voluamus obſcurum nihil.

3 Sic tota decurrat dies:
Ne lingua mendax:ne manus,
Oculi ve peccent lubrici:
Ne noxa corpus inquinet.

4 Speculator aſtat de ſuper.
Qui nos diebus omnibus
Actuſque noſtros proſpicit.
A luce prima in veſperum.

Præſens hymnus carminis iambici dimetri legibus coercetur:quas itidem recte obſeruat.In tertii ta
men verſus tertio carmine & quarti verſus primo ponitur primo loco anapeſtus pro ſpondeo:quod
in hoc genere metri interdum vſu venit . Neque in ſecundo tertii carminis tertii verſus loco ponitur
ſpondeus pro iambo. quoniam nõ legendum eſt illic.oculi nec peccent lubrici.quẽadmodum multi

habent libri.ſed,oculi ve peccēt lubrici·quia ita leguntur exemplaria caſtigata. ¶Author eius Prudē
tius:hos quatuor verſus complectens in illo hymno.Nox & tenebræ & nubila.paulo ante explicato.
vt in ſuis operibus hic hymnus legatur illius eſſe pars.Deſcribitur in eo ipſius auroræ exortus:& per
metaphoram applicatur ad aduentum gratiæ in animas noſtras poſt tenebras peccati.
¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Pallens faceſſat cæcitas.Non hoc loco fatiſcat legēdum eſt: 1
vt fere omnes habent libri.ſed faceſſat:id eſt abeat & abſcedat à verbo faceſſere . quod cum neutrum
eſt:abire,diſcederéque ſignificat.Nam fatiſſere eſt defatigari ſiue deficere . Virgi.in Georgicis . Neu
puluere victa fatiſcat .quæ ſane ſignificatio huic loco minus eſt accommoda.¶In tertio verſu.Sic to-
Ioan.11. ta decurrat dies.Hic nomine diei totius:tota præſens vita noſtra inſinuatur.ſicut & in euangelio cum 3
ait domin⁹ noſter.Me oportet operari opera ei⁹ qui miſit me:donec dies eſt. venit nox : quādo nemo
poteſt operari.In eodē quoq; verſu:noxa culpā ſignat.vt & apud Virgi. Vnius ob noxā & furias Aia
cis Oilei . Alias eius ſignificationes cōſulto omittimus:quoniā huic loco ſunt accōmodæ neq; cōdu-
cibiles.¶In quarto verſu.A luce prima in veſperum. Lucem primam vocat author ipſius diei exor- 4
tum:ſicut & veſperum,diei extremitatem.omnia enim opera noſtra diurna proſpicit deus. & non id
modo:ſed etiam nocturna & quæ in tenebris gerimus.Et hoc quidē non vno die aut duobus. ſed om
nibus vitæ noſtræ diebus . Recte etiam quiſpiam per lucem primam intellexerit ipſum vitæ noſtræ
Pſal.120. introitum.& per veſperum.finem vitæ ac exitum.ſicut & pſalmus dicit. Dominus cuſtodiat introitū
Pſal. 129. tuū & exitū tuū. & alio loco.A cuſtodia matutina vſque ad noctem:ſperet Iſrael in domino.Quoni-
am ab ipſo vitæ noſtræ exortu ad calcē vſque deus opera noſtra proſpicit :vt ne minimus quidē rogi-
tatus noſter ,oculos eius fugiat.Quod nos ad bene viuendum merito debet inducere: vt ait Boetius.
Magna vobis eſt ſi diſſimulare non vultis,neceſſitas indicta probitatis:cum ante oculos agitis iudicis
cuncta cernentis.Eandē quoque ſententiam exprimit Prudētius in poſtremo verſu.illius hymni : ex
quo præſens hymnus deſumptus eſt,qui ſane verſus continuo ſequitur vltimū huius hymni verſum.
vbi ita ſententiam cœptam proſequitur de deo loquitur.Hic teſtis,hic eſt arbiter.hic intuetur quic-
quid eſt,humana quod mens concipit.hunc nemo fallit iudicem.

Eadem feria quinta:ad veſperas.

1 MAgnæ deus potentiæ
Qui ex aquis ortū genus
Partim remittis gurgiti:
Partim leuas in aera.

2 Dimerſa lymphis imprimens:
Subuecta cœlis irrigans.
Vt ſtirpe vna prodita:
Diuerſa rapiant loca.

3 Largire cunctis ſeruulis
Quos mundat vnda ſanguinis:
Neſcire lapſus criminum:
Nec ferre mortis tædium.

4 Vt culpa nullum deprimat:
Nullum leuet iactantia.
Eliſa mens ne concidat:
Elata mens ne corruat.

¶Carminis iambici demetri legibus conſtringitur hic hymnus:eaſque exacte ſeruat.In primi tamē
verſus ſecūdo carmine & in tertio ſecundi:vocalis proxime vocalē ſequitur ſine colliſione , quod ipſi
authori licuiſſe putandum eſt,ſicut & poetis in carmine hexametro . In quarto inſuper carmine ſecū
di verſus:pyrrhichius ponitur loco iambi in ſecundo loco:quod non eſt frequentur tentandum,Cō-
mendat autem diuinam virtutem & omnipotentiam: ab operæ quintę diei productionis rerum ſen-
ſibilium , petens vt ei virtute freti;neque extollamur in proſperis neque deiiciamur aduerſis.
¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Qui ex aquis ortum genus.Deſcribit hic hymnus opus quī
tæ diei creationis rerum : quæ ex aquis diuino nutu producta referuntur in Geneſi volatilia & aqua- 1
tilia.Et recte quidem.nam feria quinta cantatur ad officium veſpertinum: quæ quintæ diei inter pri-
Gene.1. mos ſex dies,nomine & ordine recte reſpondet.¶In ſecundo verſu.Subuecta cœlis irrigans. Hic cœ
li non pro orbibus ſumuntur cœleſtibus:quoniā illos nec aues habitāt ne volādo tranant:ſed pro par 2
tibus aeris ſiue ipſo aere.quomodo in ſacra ſcriptura frequenter cœli nomen ſumitur.vt in eo pſalmi
loco.Volucres cœli & piſces maris.Et in euangelio.Et volucres cœli commederunt illud. Dicuntur
Pſal.8. autem ſtirpe vna prodita,diuerſa rapere loca.Nā ex eodē principio materiali.ſ.aqua,producta aqua-
Lucæ.8. tilia,& volatilia diuerſa ſortiuntur habitationis ſuæ loca:piſces aquam,& aues aerē.¶In tertio verſu.
Quos mundat vnda ſanguinis.His verbis:ſanctum baptiſmi ſacramentum hic inſinuat author.quo- 3
niam illud & in aqua tanquam materia eius propria miniſtratur:& in precioſo Chriſti ſanguine cōſe
cratum eſt,efficacimque habet . In cuius rei argumentum:ex latere ipſius Chriſti domientis in cru-
Ioan.19. ce,profluxit ictu militaris lanceæ ſanguis & aqua in remiſſionem peccatorum noſtrorum.Et hoc my
ſterium aperiens beatus Ioannes·ait in prima ſuarum epiſtolarum.Hic eſt qui venit per aquam & ſā
Ioan.5 guinem Iheſus Chriſtus. non in qua ſolum:ſed in aqua & ſanguine.Et rurſum eodē loco.Et tres ſunt
qui teſtimoniū dant in terra:ſpiritus,aqua,& ſāguis.et hi tres vnū ſunt.Porro cū eodem in verſu ora-
mus quod largiatur nobis deus non ferre mortis tædium , de morte ſecunda & æterna id intelligen-
dum: cuius moleſtiam & grauamē à nobis auferri petimus.Neq; enim mortē corporis deprecamur:

4 quam natura effugere poſſumus. ¶In quarto verſu. Vt culpa nullum deprimat. Alludendo ad piſciũ & auium conditionem: hic petimus nobis à deo concedi, vt culpa grauis nullũ ad ima degrauet: ſicut piſces demerguntur aquis, nullum etiam iactantia & animi elatio ſuſtollat ad alta: more auium per inane volantium, vt itidem mens eliſa mole criminum aut aduerſitate nõ deijciatur: ſicut piſces. ne etiã mens elata proſpero ſucceſſu aut rebus lætioribus: inſtar auium corruat per ſuperbiam.

Feria ſexta: ad nocturnum matutinum.

1 TV trinitatis vnitas:
Orbem potenter qui regis.
Attende laudum cantica:
Quæ concinentes pſallimus.

2 Iam lectulo conſurgimus:
Noctis quieto tempore.
Vt flagitemus vulnerum
A te medelam omnium.

3 Quo fraude quicquid dæmonũ
In noctibus deliquimus:
Abſtergat illud cælitus
Tuæ poteſtas gloriæ.

4 Ne corpus aſſit ſordidum:
Nec torpor inſtet cordium.
Nec criminis contagio
Tepeſcat ardor ſpiritus.

5 Ob hoc redemptor quæſumus
Reple tuo nos lumine.
Per quod dierum circulis
Nullis ruamus actibus.

¶Hymnus iſte, integrè & omnino carminis iambici dimetri obſeruat rationem & modum. Fit in eo ad deum inuocatio, vt nos dimiſſo lecto laudibus eius intentos exaudiat: & quicquid culpæ noctu cõtractum eſt, clemens abluat. deniq; vt immũdiciã corporis, atq; pigritiã & tepiditatẽ à nobis auferat.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Tu trinitatis vnitas. Trinitatis vnitas hic dicitur: quoniam trinitatis perſonarum vnitas eſt ſubſtantiæ. & ipſa ſumma trinitas: in vnitate deitatis eſt ſubſiſtens. Eſt enim deus vnitrinus: vt neque vnitas naturæ, trinitati perſonarum præiudicet. neque trinitas hypoſtaſeon: vnitati eſſentiæ. In eodem autem verſu & ſecundo eius carmine, ſcilicet orbẽ potenter qui regis: ſi (vt nonnulli facere ſolent) quæ pronomen legatur: refertur ad antecedens expreſſum vnitas. Sin verò ibi dicatur qui, vt ferè legunt oẽs: intelligatur ipſum referri nõ ad nomẽ præcedẽs expſſum ſed alterum tantundem ſignificans: vtpote ad nomen deus. vnitas nanque trinitatis: vnus eſt & verus deus. In eodem itidem verſu & quarto eius carmine, quæ excubantes pſallamus. excubantes dicuntur qui vigilant, vigiliaſque agunt, à verbo excubare: quod vigilare ſiue cuſtodiam facere ſignificat. Inde excubiæ plurali ſolũ nũero: ſunt vigiliæ ſiue diurnæ ſiue nocturnæ, & excubitor qui excubat vigiliaſq; ſedulus agit. quemadmodum gallus. ¶In tertio verſu. Et criminis contagio. Hoc loco, dictio cõtagio
3 ablatiuus caſus eſt nominis ſecundæ declinationis contagium, & non nominatiuus tertiæ declinationis: qui contagionis habet genitiuum. vt ipſa orationis ſtructura facile monſtrat. Significat autẽ vtrũque nomen, labem quæ ex vnius rei ad alteram contactu atque cohærẽtia contrahitur. Et meritò orãdum nobis eſt: ne per labem peccati feruor animi in nobis frigeſcat. Quoniã vt ipſius ignis ardor & æſtus per aquam ſuperfuſam imminuitur: ita cordis humani alacritas & promptitudo ad bonum elãgueſcit per peccati frequentationem & conſuetudinem. ¶In quinto verſu. Per quod dierum circulis
5 Nomine dierum, hic non tam ſpacium temporis diurnum: q̃ totum vitæ noſtræ tempus accipiendũ eſt, non enim ſolum nobis orandum eſt, ne in diurno tempore corruamus in peccatum: ſed etiam ne nocturno cum non minus nocte q̃ die poſſimus prauis actibus deum offendere & ab eo excidere, & idcirco rectè orat eccleſia catholica in crepuſculo. Dignare domine nocte iſta: ſine peccato nos cuſtodire. ſicut & in diluculo orat, ſuos filios eo die à peccato diuina protectione conſeruari. Cum verò oramus deum, ꝙ toto vitæ noſtræ curriculo eius adiutorio non prolabamur in malum: & diem omnẽ vitæ noſtræ & noctẽ in illa oratione cõplectimur, neq; vllum vitæ noſtræ tempus tum ſecluditur.

¶Eadem feria ſexta: ad laudes matutinas.

1 AEterna cœli gloria:
Beata ſpes mortalium.
Celſi tonantis vnice:
Caſtæque proles virginis.

2 Da dexteram ſurgentibus:
Exurgat & mens ſobria.
Flagranſque in laudem dei
Grates rependat debitas.

3 Ortus refulget lucifer:
Sparſamque lucem nunciat.
Cadit caligo noctium:
Lux ſancta nos illuminet.

4 Manenſque noſtris ſenſibus:
Noctem repellat ſeculi.
Omnique fine diei:
Purgata ſeruet pectora.

5 Quæſita iam primùm fides:
Radicet altis ſenſibus.
Secunda ſpes congaudeat:
Qua maior extat charitas.

¶Carminis iambici dimetri pedibus & numeris hymnus iſte conſtituitur:illoſque exactè obſeruat.
præter id quòd in ſecundi verſus tertio carmine ſit immediata vocalium ſine colliſione cohærētia,&
in tertii verſus tertio carmine ſpondeus pro iambo ſecundo loco ponitur. Denique in quarti ver-
ſus tertio carmine pyrrhichius tertia ſede collocatur:contra huius metri legem ac regulam.Deſcribit
autem propinquum diei viſibilis exortum:orans dei filiū vt ita lux diuina oriatur in cordibus noſtris,
depulſiſque malorum tenebris:fide ſpe & charitate nos illuſtret ac muniat.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Aeterna cœli gloria.Quatuor hic per ordinem filio dei(ad 1
quem ſermo dirigitur)attribuuntur,ꝙ ſcilicet ciuium cœleſtium gloria eſt perpetua ac indeficiens,ꝙ
hominum hic viuentium ſpes eſt vnica:& in quo ſolo ſit ſperandum.ꝙ dei patris ſit vnigenitus,deniꝗ
que ꝙ ſacroſanctæ virginis Mariæ filius.Deum autem vocat hic author tonantem,non ad poetarum
imitationem:qui ſuum Iouem appellant tonantem,& altitonantem,quod prophanum eſt & ridēdū
ſed quoniam in ſacra ſcriptura tonare inuenitur etiam deo attribui,vt 1.lib.Regū cap.ij.Dominū for
1.Regum. 2 midabunt aduerſarij eius:& ſuper ipſos in cœlis tonabit.Et ij.Regum cap.xxij.Tonabit de cœlo do-
2.Regū. 22 minus:& excelſus dabit vocem ſuam.¶In ſecundo verſu.Flagranſque in laudem dei. Aliqui legunt 2
id carmen per ablatiuum laude,ſed non adeo rectè.nam trocheum tertio loco pro ſpondeo collocāt:
quod carminis lex prohibet.quare potius legendum foret.flagrans & in laudem dei.Ita in tertio ver-
ſu dicunt aliqui.natus refulget lucifer,ſed malim dicere ortus:ꝙ id epithetum ipſi lucifero aptius ac-
commodatur.Deniq; in poſtremo verſu aliqui vltimum carmen legunt per relatiuum quo:ſed min⁹
aptè,cū nullum ei reſpondeat nomen ad quod referatur.legēdū itaq; potius:qua maior extat charitas
vt relatiuum illud ad fidem & ſpem ante nominatas referatur. ¶In quinto verſu.Quæſita iam pri-
mum fides.Hoc loco numerus & ordo trium præcipuarum virtutum fidei ſpei & charitatis inſinua- 5
tur.Primum enim locum ſibi fides vendicat:ea credens quæ ſupra ſenſum & rationem ſunt.Secunda
verò & ſecundo reponenda loco,eſt ſpes:certò expectans futuræ vitæ bona quæ non videntur. Ter-
tio deniq; loco charitas conſtituitur:reliquis duabus maior,earūq; cōplemētū atq; perfectio,quēad-
modū ſcribit beatus Paulus ad Corinth.Nūc aūt manēt fides,ſpes,& charitas,tria hæc:maior autem
1.Corin. 13. horum charitas.Quippè quæ nunꝗ excidat:etiā in regno cœleſti,cæteræ verò duæ tollentur:ſucce-
dente clara dei viſione,& præſenti æternorū bonorum poſſeſſione ac perfruitione.

¶Eadem feria ſexta.ad veſperas.

1 Plaſmator hominis deus
Qui cuncta ſolus ordinans:
Humum iubes producere
Reptantis & feræ genus.

2 Qui magna rerum corpora
Dictu iubentis viuida:
Vt ſeruiant per ordinem
Subdens dediſti homini.

3 Repelle à ſeruis tuis:
Quicquid per immunditiam
Aut moribus ſe ſuggerit.
Aut actibus ſe interſerit.

4 Da gaudiorum præmia:
Da gratiarum munera.
Diſſolue litis vincula:
Aſtringe pacis fœdera.

¶Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno exactè ſeruatur:præter id ꝙ in primi verſus primo
carmine pyrrhichius locum ſecundum occupat pro iābo.& in tertij verſus primo carmine: vocalis
proximè vocalem ſine colliſione præcedit.Cōmendat autem diuinam virtutem à productione ope-
rum ſextæ diei:rogatque vt immundum omne à nobis repellat,placidam concedat pacem, & æter-
næ vitæ dona.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Plaſmator hominis deus.Deſcribitur hoc loco opus ſextę 1
diei productionis rerum corporalium.quo creauit deus è terra(vt habet Geneſis) beſtias terræ iuxta
ſpecies ſuas,iumenta & omne reptile in genere ſuo,& demum creauit hominem ad imaginem & ſi-
Gene.1. militudinem ſuam:cui ſubiecit piſces maris & omnes animantes terrę.Et id quidem aptè.nam pſens
hymnus,ſextę feriæ accommodatus eſt vt in ea cantetur:qui ſexto diei creationis rerum,nomine pari
ter & ordine reſpondet.¶In ſecundo verſu.Dictu iubentis viuida.Hoc loco dictu ablatiuus eſt ſin-
gularis à nomine dictus,us,ui,quartæ inflexionis,quod raro quidem in vſu authorum inuenitur,nam 2
vtuntur paſſim omnes potius nomine dictum,i,ſecundæ declinationis:pro verbo, ſiue eo quod dici-
tur.Ars tamen prius illud nomen non abhorret:cum deducatur à poſteriore ſupino verbi dico,cis,
Fuerunt autem pecora & alia terreſtriū animaliū genera,viuida ſiue viuentia dictu iubētis, quoniam
vt habet Geneſis,dixit deus.Producat terra animā viuentē in genere ſuo, iumenta & reptilia & beſti
Gene.1. as terræ ſecundum ſpecies ſuas,& factum eſt ita.Dicere enim dei eſt iubere,ſimul & facere. quemad
modum ait pſalmus.Quia ipſe dixit & facta ſunt:ipſe mandauit & creata ſunt.
Pſal.141. ¶In tertio verſu.At moribus ſe ſuggerit:Inter mores & actus manifeſtum eſt diſcrimen:ſicut & hic
etiā inſinuatur.Nā mores,modum rationemque viuendi & vitæ inſtitutum ſignant,vt probos & bo 3
nos mores dicimus,cum quis rectè vitam inſtituit, & honeſtè viuit,prauos itidem & peruerſos dici-
mus mores,cum quis improbam ducit vitam.Actus autem ſunt operationes ipſæ quas facimus, & ſe
cundum quas aut bonis moribus aut malis imbuti cenſemur. Itaque hoc loco petimus diuina
bonitate à nobis repelli, quicquid immundum & impurum aut vitæ noſtræ inſtituto ac ordini

ſuggeritur, aut operibus noſtris interuenit. vt & honeſti ſint mores & actus puri. In quarto verſu. Da gaudiorum præmia. Quatuor hic merito optanda à deo poſtulantur. Primum. quòd cœleſtium gaudiorum poſt hanc vitam nobis det præmia. Secũdum. quòd nunc & in præſenti ſeculo nobis elargiatur ſuarum gratiarum dona. quæ ſunt vt pignus futuræ gloriæ. Vtrumque autem à deo iure poſtulandum: vt qui ſolus ambo illa conferre poſſit. ſicut ait Pſalmus. Gratiã & gloriã dabit dominus. Tertium. quòd dirumpat in nobis rixarũ & contentionum occaſiones, ac incendia extinguat. quoniã non in cõmotione dominus: & deus noſter non diſſenſionis eſt deus ſed pacis. Quartũ. quòd placido fœdere pacis nos omnes adinuicẽ obſtringat. vt deus ipſe qui vera eſt pax, & deus pacis in ſcripturis celebratur: quietam in nobis habeat mãſionem. Et eſt totus hic verſus valde dignus: & ſæpius à nobis deo per orationem offerendus. Pſal. 83. 3. Regũ. 19. 1. Corĩ. 14. 2. Corin. 13.

Sabbato: ad nocturnum matutinum.

1 SVmmæ deus clementiæ
Mundique factor machinæ:
Vnus potentialiter:
Trinúſque perſonaliter.

2 Noſtros pius cum canticis
Fletus benigne ſuſcipe.
Quo corde puro ſordibus
Te perfruamur largius.

3 Lumbos, iecúrque morbidum
Adure igne congruo.
Accincti vt ſint perpetim:
Lux remoto peſſimo.

4 Vt quique horas noctium
Nunc concinendo rumpimus:
Donis beatæ patriæ
Ditemur omnes affatim.

¶ Metrũ iambicũ dime. in hoc hymno integre ſeruatur. In tribus tamen eius locis vocalis ſequitur cõtinuò vocalẽ in diuerſis dictionibus ſine colliſione. ſcilicet in tertii verſus ſecundo & tertio carmine: in primo carmine quarti verſus. quod paſſim quibuſuis non licet. Continet autem inuocationem ad deum, vt caſtitatem mentis & corporis nobis elargiatur: quo tandẽ æternæ vitæ bonis perfruamur.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Vnus potentialiter. Si id permiſiſſet carmen: poſuiſſet fortaſſe author in eo loco. vnus ſubſtãtialiter, vt ſuper ſanctæ trinitatis myſterium clarius explicaſſet: in qua vnitas eſt ſubſtantiæ & trinitas perſonarum. Verum & hoc (quo carmen contexuit) modo: eandem ſententiam ſubinſinuauit. Nam cum vnam dicat trinum diuinarum perſonarum eſſe virtutem & potentiam: conſequens eſt & illarum vnam eſſe ſubſtantiam. Quorum enim virtus eſt vna & eadem: illorum & eadem eſt ſubſtantia. vt inquit Damaſcenus. ¶ In tertio verſu. Accincti vt ſint perpetim. In lumbis eſſe dicitur voluptatum carnalium ſedes ac ſeminarium: quemadmodum de Leuiathan dicit dominus ad Iob. quòd fortitudo eius eſt in lumbis eius. Itaque lumbos accingimus: cum (vt ait Gregorius) carnis luxuriam per continentiam coarctamus. ſicut in euangelio nos monet dominus dicẽs. Sint lumbi veſtri præcincti: & lucernæ ardentes in manibus veſtris. Et apoſtolus ad Epheſios ſcribens ait. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Demum mulier fortis (vt ait ſapiẽs) accinxit fortitudine lumbos ſuos: quia carnis in ſe concupiſcentiam reſtinxit. ¶ In quarto verſu. Vt quique horas noctium. Quique pronomen ibi pro quicunque (vt & ſæpe alias) ſumitur. vt hæc habeatur intelligentia. Quicunque tempora noctis abrũpimus: non illis totis ſomno indulgentes, ſed ſopore ante finẽ noctis excuſſo, tibi domine pſallentes: æternæ gloriæ muneribus abũde locupletemur. Iob. 40. Lucæ. 12. Ephe. 6. Prouer. 31.

Sabbato: ad laudes matutinas.

1 AVrora iam ſpargit polum,
Terris dies illabitur.
Lucis reſultat ſpiculum
Diſcedat omne lubricum.

2 Phantaſma noctis decidat:
Mentis reatus ſubruat.
Quicquid tenebris horridum
Nox attulit culpæ: cadat.

3 Vt mane illud vltimum:
Quod præſtolamur cernui:
In lucem nobis affluat
Dum hoc canore concrepat.

¶ Præſens hymnus, carminis iambici dimetri legibus continetur: eaſque recte obſeruat. In tertii tamen verſus poſtremo carmine: habet vocalem continuo ſubiunctam literæ m, finienti dictionẽ, quod exacta ratio carminis non paſſim permittit. Continet autem ſecundum temporis (quo canitur) adaptationem: exortus diei deſcriptionem. petens vt depulſa nocte peccati, diuina nos lux illuminet: & ad lucis perpetuæ conſortium perducat.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Diſcedat omne lubricum. Id lubricum dicitur: in quo quis ſine lapſu non facile poteſt conſiſtere, vt locus lubricus. aut quod facile labitur. vt adoleſcentia lubrica, pes lubricus, piſcis lubricus. Et quoniam id omne immundiciam aliquam habet aut viſcoſitatem ad lapſum inducentem: hic lubricum dicitur: quicquid animæ noſtræ prolapſionem infert. vt impuritas & fœditas peccati. ¶ In tertio verſu. Vt mane illud vltimum. Per mane vltimum, intelligitur hic dies aduentus domini ad iudicium in conſummatione ſe-

culi.qui & nouiſſimus dicitur dies,quoniam illi alia non eſt ſucceſſura dies temporalis. Quare illud mane non habebit veſperam. quoniam qui habebuntur digni reſurrectione ad vitam: transferentur in regionem lucis ſempiternæ,vbi continuus ſine nocte dies,& ſempiterna ſine interpolatione claritas.Nam vt habet Apocalypſis:nox ibi vltra non erit.Cuius quidem rei id ſymbolum eſt,quod ſepti
Apoca.21. mus dies mundanę durationis(qui ſabbati & requietionis nomen ſibi vendicat:quod in eo requieuerit dominus ab omni opere quod patrauerat(habet quidem mane:ſed non veſperam more ſex præce
Gene.2. dentium dierum,huius vitæ labores & agonem ſignantium. quoniam requies illa beatorum per ſeptimum diem ſignata:non eſt terminum nec finem vnquam habitura. ¶ In eodem verſu.Dũ hoc canore concrepat.Aliqui hoc loco legũt hæc, in nominatiuo caſu ſingulari,fœminini generis.quod quidem pronomen referunt ad oomen nox, in præcedente verſu poſitum. Verum non videtur huiuſmodi referentia ſatis conueniens:ob nimiam antecedentis dictionis diſtantiam. & potius legendum eſt,hoc:in nominatiuo ſingulari neutri generis,quod referatur ad vocabulum mane: in eodem verſu poſitum.vt huiuſmodi, totius verſus habeatur ſenſus.vt vltimum illud conſummationis ſeculi tẽpus quod cum humilitate expectamus: nobis in perpetuæ lucis participationẽ cedat. dum hoc mane quo hic viuimus diuinę laudis modulatione perſonat,& in laudem dei expenditur.Porrò canor,oris, ſubſtantiuum nomen tertiæ declinationis:dicitur cantus ſiue conſonantia quædã. Ouidius in Metamorphoſi.Nec tamen ille canor:mulcendas oatus ad aures.Inde canorus,a,um: quod ſuaue eſt auditu & dulce. Venitque vtrumque à verbo cano,is,ere:vt ſignat voce modulari.

Sabbato:ad veſperas.

1 O Lux beata trinitas:
Et principalis vnitas.
Iam ſol recedit igneus:
Infunde lumen cordibus.

2 Te mane laudum carmine
Te deprecemur veſperi.
Te noſtra ſupplex gloria
Per cuncta laudet ſecula.

¶ Hymn⁹ iſte,carmine iambicó dimetro recte componitur. Inuocatur ĩ eo ſancta trinitas, vt quoniã ſol ſenſibilis tendit ad occaſum:ſpirituale tamen lumen nũquã nobis auferat,quo ipſam perpetuo laudare poſsimus.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu.Et principalis vnitas. Ipſius deitatis indiuidua vnitas, dici
tur principalis:quoniam omnis vnitatis in rebus eſt exordiũ & fons.à qua quicquid in mũdo eſt vnũ 1
ſuam habet vnitatem.Ita deus ipſe:principalis dicitur veritas,bonitas,virtus, lux: & cætera conſimilia. ¶ In ſecundo verſu.Te deprecemur veſperi.Dictio veſperi hic aduerbiũ eſt tẽporis:in vſu autho 2
rũ frequens,& veſpertioli ſerotinúmq; tẽpus ſignificat.Nam veſper,eris,nomẽ:ablatiuum facit veſpere, non veſperi.Ouidius.Seroque trahit de veſpere nomen. In eodem quoque verſu & tertio eius carmine:nõ ſimplex gloria legendum eſt,vt faciunt nonnulli.ſed ſupplex.Nam ſimplex:aptũ non eſt epithetũ nominis gloria.neque facile quiſquã aſsignarit:quænã ſit noſtra ſimplex gloria.ſupplex vero adiectiuũ accõmodatũ eſt & congruũ huius nominis gloria.Quod quidẽ pro laude ac præconio diuinæ maieſtatis(quo eam glorificamus & extollimus)hic ſumitur,ſicut & in illo verſu eccleſiaſtico celebratiſsimo. Gloria patri & filio,& ſpiritui ſancto.

Sabbato ad veſperas:alius hymnus.

1 DEus creator omnium,
Polique rector:veſtiẽs
Diem decoro lumine,
Noctem ſoporis gratia.

Artus ſolutos vt quies
Reddat laboris vſui:
Mentéſque feſſas alleuet,
Luctuſque ſoluat anxios.

Grates peracto iam die:
Et noctis exortu preces
Votis(reos vt adiuues)
Hymnum canentes ſoluimus.

Te cordis ima concinant:
Te vox canora concrepet.
Te diligat caſtus amor:
Te mens adoret ſobria.

5 Vt cum profunda clauſerit
Diem caligo noctium:
Fides tenebras neſciat,
Et nox fidei luceat.

6 Dormire mentem ne ſinas:
Dormire culpa nouerit.
Caſtos fides refrigerans:
Somni vaporem temperet.

7 Exuta ſenſu lubrico:
Te cordis alta ſomnient.
Ne hoſtis inuidi dolo
Pauor quietos ſuſcitet,

8 Chriſtum rogemus & patrem
Chriſti,patriſque ſpiritum.
Vnum potens per omnia
Foue precantes trinitas.Amen.

Hymnus iſte(vt præcedentes)carminis iambici dimetri modulatione conſtringitur :eámque ad

vnguem ſeruat, præterquam in quinto verſu, vbi in ſecundi carminis ſecundo loco ponitur ſpõdeus pro iambo, & in quarti carminis ſecũdo itidem loco pyrrhichius pro iãbo, quod huius carminis vſus aut nunquã, aut raro admittit. In ſeptimi quoque verſus tertio carmine: vocalis proxime vocalem ſine colliſiõe præcedit, quod quis facile deuitauerit: ſi loco particulæ ne, legerit nec, cũ per id, ſenſus nõ vitietur. ¶ Dirigitur in eo inuocatio ad deũ: vt abeũte iã die & nocte ingruẽte, nos cõſeruet nocturno tempore mundos & caſtos: neque illuſionibus dæmonicis patiatur nos terreri aut eludi.

1 ANNOTATIONES. In primo verſu. Veſtiens diem decoro lumine. Quòd diuina prouidentia, dies ad operandum hominibus ſit aſſignatus, nox autem ad quietem: oſtendit etiam propheta in Pſalmo cũ ait. Poſuiſti tenebras & facta eſt nox. Et deinde. Ortus eſt ſol, exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. Porrò cauſas ob quas ſomnus hominibus à deo indultus eſt, in ſecundo verſu expreſſas, complectitur etiam eleganti carmine Ouidius, cum ait. Pſãl. 103.

Somne quies rerum, placidiſſime ſomne deorum.
Pax animi quem cura fugit, qui corpora duris
Feſſa miniſteriis mulces: reparaſque labori.

3 In tertio verſu. Grates peracto iam die. Nonnulli libri hic habent gratis, ſed mendoſe nimiũ. Nã id aduerbium (quod ſignificat ſine cauſa & ſponte ſua, ſeu nullo impellẽte) huic ſententiæ nequaquã congruit. Itaque dicendum eſt, grates, id eſt gratias: vt ſit accuſatiuus qui referatur ad verbũ ſoluimus. Caret autem id nomen ſingulari numero, & ſolos tres caſus nominatiuum, accuſatiuum & vocatiuũ habet in numero plurali, ſignificans tantundem atque gratiarũ actiones. Conſimiliter in quinto verſu: vt cum profunda clauſerit, aliqui libri habent profundo & minus recte: debet enim legi profunda: vt nominatiuus ſit ſingularis, qui referatur ad nomen caligo. Nempe ablatiuus ille profundo. neque ſententiæ conuenit, neque aliquid habet cui rite poſſit annecti.

5 In quinto verſu. Fides tenebras neſciat. Tenebrarũ nomine: errores hic & falſa dogmata, fidei omnino aduerſa intelliguntur, quæ petimus ab ipſa fide noſtra procul amoueri. At quoniam hic quãdiu per fidem ambulamus, videmus ſolum per ſpeculum in ænigmate, & ergo fides aliquam habet obſcuritatem, in comparatione ad claritatem viſionis in patria, quæ quidem obſcuritas hic nomine noctis ſignatur. Hanc igitur noctem fidei petimus eſſe lucidam, per ſynceritatem & ſerenitatẽ animi fidelis, nulla vana aut falſa permiſcentis in iis quæ credit, vt nox eius ſicut dies illuminetur & ſicut tenebræ eius ita & lumen eius. Sicut enim in Exodo legimus, quòd inter Hebræos & Aegyptios illorum perſecutores erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem. Ita & fides noſtra ob non apparentiam credendorum, obſcura eſt, miro tamen lumine mentem fidelem illuſtrans. Pſal. 138. Exo. 14.

6 ¶ In ſexto verſu. Dormire mentem ne ſinas. Dormire mens dicitur, quando ocioſa & ignaua torpeſcit in peccatis. Quod à nobis auerti petendum eſt impenſius cũ propheta in pſalmo. Illumina oculos meos ne vnquã obdormiam in morte. Et hora eſt (inquit Paulus) iam nos de ſomno ſurgere. Cæterum qui dormit: nullas exteriorum ſenſuum functiones exercet, quod ligati ſint in ſomno. Itaque ſimili ratione, & culpa in nobis dormire dicitur, quando nulla ipſius culpæ in nobis ſit actio ac operatio. Id autem nequaquam fiat: niſi ſit à nobis extirpata & abraſa culpa. Nam ſi ipſa adhuc occupat animum, mouet ad ſuum opus & ad prauum inducit, neque omnino emortua & extinctã eſt. Cũ igitur culpam in nobis dormire petimus, eam prorſus à nobis auferri detergique poſtulamus. Pſal. 12. Roma. 13.

Sabbato ad veſperas, alius hymnus.

1 O Pater ſancte, mitis atq; pie.
O Ieſu Chriſte fili venerãde.
Paracliteq; ſpiritus & alme:
Deus æterne.

2 Trinitas ſancta, vnitaſque firma:
Deitas vera, bonitas immenſa.
Lux angelorum. ſalus orphanorũ
Speſque cunctorum.

3 Seruiunt tibi cuncta quæ creaſti.
Te tuæ cunctæ laudant creaturæ.
Nos quoque tibi pſallimus deuoti
Tu nos exaudi.

4 Gloria tibi omĩpotens deus:
Trinus & vnus magnus & excelſus
Te decet hymnus honor, laus, &
Omne & in æuum. Amẽ. (decus.

Hymnus iſte, carminis ſapphici præ ſe fert ſpeciem & modulationem, videturque in vnoquoque verſu tribus carminibus ſapphicis ſubnectere quartum adonium, ſicut duo primi hymni, in fronte ac principio huius operis poſiti. Verum non ſeruat quoquo pacto illius carminis legem ac regulam neque pedes illius habet ſuis in locis conſtitutos: vt recta huiuſce metri ratio expoſcit. Quocirca merito vocari poteſt hic hymnus, ameter, quòd ſine metro & debita ſit carminis menſura.

Fit in eo primum inuocatio ſanctiſſimæ trinitatis, deinde declaratio diffuſionis diuinæ bonitatis in omnes creaturas, illi iure ſubiectas, & demum deuota oratio, vt noſtras preces exaudire dignetur.

Et quoniam piam continet & religioſam ad deum orationem, loco illius alterum (ſeruata eadem ſententia) hymnum hoc modo luſimus.

1 O pater, ſummę deitatis ortus
O patris ſummi veneranda proles.
O ſacrum germen patris atque nati
Spiritus alme.

2 Trinitas vnum deitate numen:
Vna maieſtas, bonitas & vna.
O ſalus mundi pater orphanorum:
Speſque piorum.

3 Te creaturæ venerantur omnes:
Et tibi totus famulatur orbis.
Quæ tui ſerui ſcrimus benigne
Suſcipe vota.

4 Da tuas ſemper reſonare laudes.
Da tuum nomen celebretur altum.
Te decet puro modulandus ore
Hymnus in æuum.

¶Porrò in huius hymni à nobis decantati principio: dicitur deus pater eſſe ortus ſiue origo
ſummæ deitatis. quoniam ipſe à nullo emanat: ſed à ſeipſo eſt: filius autem & ſpiritus ab ipſo (licet in
effabilem) habent originem. non quidem temporalem ſed æternam. Id beatus aſſerit Dionyſius in li
bro de diuinis nominibus, dicens quòd pater eſt primordialis & fontana deitas: filius vero & ſpiritus
ſanctus ſunt fœcundæ deitatis germina plantata diuinitus. Sed hæc altiora ſunt, quàm hic expoſcit
locus, Ideo illa miſſa facientes: ad annotationes tranſeamus.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Paraclitéque ſpiritus. Paraclitus, græcum eſt vocabulum: 1
quod eruditiores & græci ſermonis rationem callentes per e in penultima ſyllaba potius proferendū
putant, quoniam apud Græcos in tertia ſyllaba ſcribitur per ει diphthongon, quæ apud latinos in e lō
gum vertitur, vt quod Grȩci dicunt cythereia: nos cytherea dicimus. Virgilius. Parce metu Cytherea
manent immota tuorum. Ita cum Græci dicant paracleitos, nos (inquiunt) paracletus dicere debe-
mus. Nonnunquam tamen ob maiorem ſonoritatem vertitur ει diphthongus græca in i longum, vt
Græci Thaleia dicunt. Latini autem, Thalia. Virgilius. Noſtra nec erubuit ſyluas habitare Thalia, vt
eo in loco Bucolicorum annotat Seruius. Quare etiam conſimili analogia & ratione poſſunt Latini
dicere, paraclitus, modo penultima ſit longa: & per i latinum ſcribatur, non græcum, quoniam ſi per
y græcum ſcriberetur: ſignificationem haberet ipſi ſpiritui ſancto nequaquā attribuendam, vt ex Frā
ciſco Philelpho adducit Deſpauterius noſter in tertio libro ſuo de arte verſificatoria, vbi diſſerit de
quantitate vocalis e ante t in mediis ſyllabis. Qui non modo in diligentia conſcribendi artem carmi
num, & annotandi quantitates ſyllabarum, verum etiam in omni parte grammaticæ tradenda purè
terſè & abſolutè, recentiores omnes aut æquaſſe, aut (vt potius cenſeo) exuperaſſe videtur: & cui plu
rimum debet latinæ linguæ ſtudioſa iuuētus. Quocirca citra contentionem omnem, vtrum malue-
rit quiſpiam, proferat aut paracletus, aut potius paraclitus, ne videatur nouitati ſtudere, aut iam ino
litum vſum prorſus damnare, cum vtrunque rectè dici poſſit. Scribatur tamen ſemper ea dictio per
i latinum, vt dictum eſt: & penultima proferatur longa, quod tamen poſterius: in nullis ferme hym
nis eccleſiaſticis obſeruatur, niſi in illo hymno de ſpiritu ſancto. Veni creator ſpiritus: mentes tuorū
viſita, vbi in ſecundi verſus primo carmine, qui paraclitus diceris, ea ſyllaba eſt longa, quandoquidē
in ſecundo eius loco (vt debet) iambum conſtituit. In vltimo tamen eiuſdem hymni verſu & in om-
nibus ferè cæteris hymnis eccleſiaſticis: tertia illius dictionis ſyllaba præter eius naturam, & rectam
carminis legem perperam corripitur. Porro Baptiſta Mātuanus in agone ſanctæ Margaritæ duas pri
mas eius ſyllabas corripit & tertiam producit cum ait. Cui nomen paracletus erat: deſcendere man-
dat, & id imitandum cenſeo. Significat autem paracletus, aut ſi mauis paraclitus: idem atque conſo-
lator ſiue aduocatus. Quæ ſane interpretatio & ſignificatio: ipſi ſpiritui ſancto congruenter attribui
tur. Nam ipſe eſt deus totius conſolationis: qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Ipſe
2.Corin.1. etiam ſpiritus (vt ait Paulus) poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus & aduocatus eſt pro pec-
Roma.8. catis noſtris.

¶In ſecundo verſu. Salus orphanorum. Orphanus (vt ex Hieronymo affert Calepinus) eſt qui nec 2
patrem habet, nec matrem. Pupillus vero, qui non habet patrem. Sæpenumero tamen iſta confundū
tur in ſcriptura: & vnum pro altero promiſcuè ſumitur. Dicitur autem hic deus ſalus orphanorum:
quoniam ſingulari cura illos protegit, fouet & ſaluat: qui parentibus ſunt orbati, & quos pater & ma
ter dereliquerunt morte ſublati: illos dominus benigniter, vt ait pſalmus, aſſumit, vt quāto minus ſit
Pſal.26. humani auxilii & ſubleuaminis, tanto præſentius aſſit & propius diuinum præſidium. Vnde ad deū
dicit Propheta in pſalmo. Tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor. Et alio in loco. domi-
Pſal.9. nus pupillum & viduam ſuſcipiet: & vias peccatorum diſperdet.
Pſal.145.

In aduentu domini: ad veſperas.

1 Conditor alme ſiderum
Aeterna lux credētium:
Chriſte redēptor ōniū,
Exaudi preces ſupplicum.

2 Qui cum dolens interitu
Mortis perire ſeculum:
Cœleſtia, terreſtria
Fatentur nutu ſubdita.

5 Occaſum ſol cuſtodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in aſtris relucens
Certos obſeruat limites.

Saluaſti mundum languidum,
Donans reis remedium.

3 Vergente mundi veſpere:
Vti ſponſus de thalamo,
Egreſſus honeſtiſſima
Virginis matris clauſula.

4 Cuius forti potentiæ
Genu curuantur omnia:

6 Te deprecamur hagie
Venture iudex ſeculi:
Conſerua nos in tempore
Hoſtis à telo perfidi.

7 Laus honor virtus gloria
Deo patri cum filio:
Sancto ſimul paraclito
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Hymnus iſte, carminis iambici dimetri formam gerit & imaginem: non tamen eius pedes omnino obſeruat. Nam trocheum nunc primo nunc ſecundo, nunc verò tertio admittit loco. Interdum vero ſpondeum ſecundo loco recipit, & nonnunquam pyrrhichium. quæ omnia: legibus huiuſce carminis aduerſantur. ¶Author eius: Beatus pater Ambroſius. Commendatur in ipſo Chriſti filij dei benignitas: quòd ad nos redimendos, in primo aduentu de ſacroſancta virgine naſci dignatus eſt. rogaturq́ue vt in ſecũdo ſuo aduẽtu nos ab hoſte antiquo ſaluet & protegat: ne ipſius percutiamur telo.

3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Vergente mundi veſpere. Ipſius mundi veſpere, ſiue poſtremum durationis ſpacium: eſt finis ipſius mundi, conſummatióque eiuſdem. Dicitur autem veniſſe Chriſtus per ſuſceptæ carnis diſpenſationem, cum propinquaret illud mundi veſpere. Nam expletis iam quinque mundi ætatibus: in ſexta venit eius ætate, quę ad finem vſque ſeculi porrigetur. Quocirca in nouiſſimis diebus veniſſe à prophetis dicitur. vt apud Eſaiam. Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium. Rurſum Ioannes in prima ſua epiſtola. Filioli: nouiſſima hora eſt. Et Paulus circa ea tempora dixit Corinthiis. Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram: in quos fines ſeculorum deuenerunt. ¶In eodem verſu & eius quarto carmine, nomen clauſula ablatiuus eſt ſingularis: ordinatus cum participio egreſſus. Significat autẽ clauſula id quod clauſum & occluſum eſt. Quia igitur Chriſtus de clauſo ſacratiſſimę virginis & matris vtero proceſſit in orbem, tanquam ſponſus de thalamo ſuo vt ait Pſalmus, neque maternæ virginitati detrimentum intulit: honeſtiſſima virginis matris clauſula egreſſus dicitur.

Eſaiæ. 2. 1. Ioan. 2. 1. Corin. 10. Pſal. 18.

4 ¶In quarto verſu. Cœleſtia, terreſtria. Sub illis & inferna comprehendantur: à Paulo etiam expreſſa, cum ait ad Philippenſes. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur: cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Verum cœleſtia & terreſtria genu ei flectũt: in ſignum cultus & reuerentię, ex amore obſequioſo procedentis. Inferna verò non ita: ſed in ſignum ſubiectionis, quam vel inuita & trementia illi exhibent. Porrò in ſecundo eiuſdem verſus carmine, nomẽ genu, accuſatiuus eſt ordinatus cum verbo paſſiuo curuatur per ſynecdochen. vt curuatus genu dicatur: qui genu habet incuruum, atque ad impendendum honorem inflexum.

Philip. 2.

6 ¶In ſexto verſu. Te deprecamur hagie. Id græcum eſt vocabulum: idem ſignificans quod ſancte. Et Græci quidem hagios dicunt in nominatiuo ſingulari. Latini vero ſyllabam os mutant in us: & proferunt hagius in eodem caſu. Vnde in vocatiuo ſingulari maſculini generis: formatur hagie. Debet autem ſemper cum aſpiratione ſcribi.

In aduentu domini: ad nocturnum matutinum.

1 Verbum ſupernum prodiens
A patre olim exiens.
Qui natus orbi ſubuenis:
Curſu decliui temporis.

2 Illumina nunc pectora:
Tuóque amore concrema.
Audito vt præconio:
Sint pulſa tandem lubrica.

3 Iudéxque cum poſt aderis:
Rimari facta pectoris.
Reddens vicem pro abditis:
Iuſtiſque regnum pro bonis.

4 Non demum arctemur malis:
Pro qualitate criminis.
Sed cum beatis compotes
Simus perennes cœlibes.

¶Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno fere ſemper rectè obſeruatur. niſi quòd interdum vocalis ſequitur proxime vocalem, aut m literam ſine colliſione: & ſecundo loco nonnunquam deprehenditur ſpondeus pro iambo conſtitutus, & in tertio loco trocheus pro iambo. quod non facile admittit huius metri regula. ¶In eo rogatur dei filius, vt ſicut in primo aduentu nos viſitauit per incarnationem ſuam: ita in ſecundo ſuo aduentu ad iudicium nos benigniter ſaluos faciat.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Verbum ſupernum prodiens. Hic dei filius, verbum dicitur supernũ: quia cœleſte immò ſupercœleſte & ſupermundanũ eſt verbũ, nõ ſeculare aut temporale: quẽadmodũ noſtrũ. hinc de illo dicit propheta in pſalmo. In æternũ domine: verbũ tuũ permanet in cœlo. Idẽ quoq; dicitur hic prodiẽs extráq; progrediens per altiſſimũ incarnationis ſacramẽtum: quo ſe nobis inſinuauit atq; manifeſtauit. Deniq; ipſum dicitur exiens à patre per diuinã illam natiuitatem: qua ab æterno ex ſubſtãtia patris eſt progenitum. Non quidẽ quòd vnquã patrẽ dereliquerit:

Pſal. 118.

aut ab eo fuerit ſeparatum:ſed quòd illi intimum manens:ab eo ineffabiliter emanauerit:quemadmo
dum ipſa ſumma veritas de ſe in euangelio teſtatur. Exiui à patre:& veni in mũdum. Poteſt & exitus
ille verbi à patre:de temporali filii dei natiuitate intelligi, ſecundum quam (vt ait) venit in mũdum.
¶In eodem verſu. Curſu decliui temporis. Id decliue dicitur : quòd deorſum tendit, declinátque ad
ima, quaſi pronum & deuergens ad finem. Quoniam igitur Chriſtus trãſacta iam maiore mundanæ
durationis parte vtpote quinque ætatibus, in poſtrema eius venit ætate, & in nouiſſimis eius diebus:
rectè dicitur hic ſubueniſſe orbi per natiuitatem ſecundum carnem in curſu decliui temporis.
¶In ſecundo verſu. Audito vt præconio. Filii dei præconium , eſt annunciatio de eius aduentu tum 2
primo tum ſecundo:per prophetarum oracula & euangelicam lectionem facta. Nempe & prophetę
affatim de vtroque domini aduentu nobis veritatem nunciant:& longè apertius euangelium ſanctũ,
vtriuſque nobis eſt nuncium. Petimus itaque vt cum auditum fuerit à nobis prophetarum & euange
lii de aduentu filii dei pręconium ac teſtimonium: propellantur à nobis per fidem & boni operis in-
ſtantiam ac fructum peccata, in quæ facile prolabimur ex infirmitate noſtra.
¶In quarto verſu. Non demum arctemur malis. Arctemur verbum, per ct ſcribi debet:& ſuum etiã 4
actiuum arcto, as: quoniam frequentatiuum eſt verbi arceo, es, & formatum ab eius ſupino arctum.
Significat autem arctare: conſtringere atque comprimere: nam & arcere : ſtringere interdum ſignat.
Virgilius. Nam teneras arcebant vincula palmas. Inde arctus: ſtrictus. & arctitudo: anguſtia atq; ſtri-
ctitudo. Cæterum putant nonnulli etiam eruditiſſimi, artare verbum non ab arceo deduci: ſed primi
tiuum eſſe, & ſine c ante t ſcribi debere. Quod oſtendunt ab eo profecta & formata vocabula: ſecun-
dum ipſorum placitum. vtpote artus nomen ſubſtantiuum pro membris: & illius diminutiuum arti-
culus: artus adiectiuum pro anguſto: coartare verbum ſignificans aſtringere ſiue coniungere, & con-
ſimilia tum nomina tum verba: quæ probatus grammaticorum vſus ſine c ante t ſcribere ſolet. Et hęc
ſententia quoniam etiam magnos habet authores: non omnino reiicienda eſt neque damnanda : ſed
propoſitorum ſcribendi illius verbi artare modorum, eligat quiſque vtramuis voluerit: & ſenſerit cõ
gruentiorem . ¶In eodem verſu. Simus perennes cœlibes . Per cœlibatum perennem qui hoc loco
optatur: futuræ vitę petitur ſtatus: regníque cœleſtis perpetua manſio: quoniam in eo iugis eſt conti-
nentia, atque vacatio à carnali conſortio. Non enim ibi nubent neque nubentur: vt ſacrũ habet euan
gelium. Et ita per proprietatem conuenientem ſupernæ ciuitatis incolis: hic inſinuatur eorum habi-
Matthæi.22. tudo atque ſocietas. Sunt etiam qui hoc loco legunt: ſimus perennes cœlites. & hi apertiorem expri-
munt huius loci ſententiam. Verum qui legeret ſimus perenne cœlibes , vel ſimus perenne cœlites:
multo aptius diceret. Nam & lenior eſt prolatio & melior orationis ſtructura : cum duæ illæ dictio-
nes perennes & cœlibes ſiue cœlites , non aptè ponantur adinuicem ſine coniunctione media:
quòd ambæ ſignificationem habeant adiectiui . At ſi perenne dicamus pro perenniter , vt aduer-
bii habeat locum & iungatur cum verbo ſimus: iam nihil eſt quod aures offendat. Neque illud igno-
randum: quòd nomen perennis & quæcunque ab eo formantur: ſine aſpiratione intermedia ad ſecũ-
dam ſyllabam ſcribi debent. Componitur enim ex dictione per, & nomine annus: commutata a in e.
Atqui planum eſt vocem annus aſpirari non debere. quare neque eius compoſitum perennis. Signi-
ficat autem perenne: quod iugis eſt & perpetuæ durationis.

In aduentu: ad laudes matutinas.

1 VOx clara ecce intonat:
Obſcura quoque increpat.
Pellantur eminus ſomnia:
Ab æthere Chriſtus promicat.

2 Mens iam reſurgat torpida:
Quæ ſorde extat ſaucia.
Sidus refulget iam nouum:
Vt tollat omne noxium.

3 E ſurſum agnus mittitur:
Laxare gratis debitum:
Omnes pro indulgentia
Vocem demus cũ lachrymis.

4 Vt cum ſecundo fulſerit.
Mundumque horror cinxerit:
Non pro reatu puniat:
Sed nos pius tunc protegat.

¶Hymnus iſte etiam carminis iambici dimetri lege conſtituitur , eámque propemodum obſeruat.
Frequentes tamen habet vocalis poſt vocalem aut m litteram ſine colliſione hiatus: & ſecundo loco
ſpondeum pro iambo. quod concinnitati carminis non parum derogat. ¶Sententia ipſius ferè eadẽ
cum præcedenti. hortatur enim nos omnes, cum euangelica tuba nos ad virtutes excitet: quòd ſurga-
mus à vitiis ac torpore, peccatorumque veniam poſtulemus in hoc domini aduentu per miſericordi
am. vt cum venerit iudicare mundum in iuſtitia & æquitate: nos ſaluet & tueatur à morte æterna.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu . Vox clara ecce intonat . Hic vox clara poteſt accipi ma- 1
nifeſta euangelicæ legis prædicatio : quæ vt tuba altiſona intonat auribus noſtris , & opera tene-
brarum damnat . Idcirco pellenda eſt à nobis ſomni in peccato inertia. Nam Chriſtus à cœlo reful-
gens per aduentum in carnem: nunc in terris emicat tanquam nouum & ſalutare ſidus exortum in te
nebris. Non inepte etiam per vocem claram intonantem: intelligere poſſumus ſacratiſſimum Chri-
Eſaiæ. 40. ſti præconem Ioannem Baptiſtam. De quo vaticinatus eſt Eſaias. Vox clamantis in deſerto : parate

viam domini:rectas facite in ſolitudine ſemitas dei noſtri. Quod quidem propheticũ oraculum, ipſe domini præcurſor de ſe dictum eſſe, & in ſeipſo cõpletum perhibet. dicens ſacerdotibus & leuitis ad ſe miſſis. Ego vox clamantis in deſerto, dirigite viam domini: ſicut dixit Eſaias propheta.

¶In eodem verſu. Pellantur eminus ſomnia. In hoc tertio primi verſus carmine (quod hypercatalecticum eſt: nam vna ſyllaba vltra debitam menſuram abundat) in ſecundo loco pro iãbo ponitur amphibrachus, habens extremas ſyllabas primam & tertiam breues, & mediam lõgam, vt docere, quod in hoc metri genere rariſſimum eſt. Eminus enim: primam habet longam. Ouidius. Pars animæ dilectæ meæ, licet eminus eſſe fortibus: Antheo nocuit temeraria virtus. Vnde aptius eſſet carmen, ſi quis
4 ita diceret, procul fungentur ſomnia. Significat autem eminus, idem quod procul. ſicut cominus eius oppoſitum, ſignat è vicino & propè. Virg. Pugnatur cominus armis. ¶In quarto eiuſdem primi verſus carmine. Ab æthre Chriſtus promicat. Dictio æthre, diſſyllaba proferri per ſyncopam debet: vt ſecundo loco conſtituatur iambus. Nam ſi triſſyllaba proferretur, anapeſtus in ſecunda collocaretur ſede, quod raro admodũ vſu venit. Sic & Virgilius æthra protulit in carmine pro æthera: cum ait in Aeneide. Nam neque erant aſtrorum ignes: nec lucidus æthra ſiderea polus.

In natiuitate domini.

1 Veni redẽptor gentium:
Oſtẽde partum virginis
Miretur omne ſeculum:
Talis decet partus deum

2 Non ex virili ſemine,
Sed myſtico ſpiramine:
Verbum dei factum eſt caro.
Fructuſque ventris floruit.

3 Aluus tumeſcit virginis:
Clauſtra pudoris permanent.
Vexilla virtutum micant:
Verſatur in templo deus.

4 Procedens de thalamo ſuo.
Pudoris aula regia.
Geminæ gigas ſubſtantiæ:
Alacris vt currat viam.

5 Egreſſus eius à patre:
Regreſſus eius ad patrem.
Excurſus vſque ad inferos:
Recurſus ad ſedem dei.

6 Aequalis æterno patri
Carnis trophæo accingere.
Infirma noſtri corporis
Virtute firmans perpeti.

7 Præſepe iam fulget tuum:
Lumenq; nox ſpirat nouum.
Quod nulla nox interpolet:
Fideq; iugi luceat.

8 Gloria tibi domine:
Qui natus es de virgine.
Cum patre & ſancto ſpiritu:
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno integre ſeruatur: occurrit tamen interdũ ſpondeus in ſecundo loco pro iambo, contra carminis huius legem, & anapeſtus in primo & tertio loco pro ſpondeo: quod ipſius metri integritatẽ nõ vitiat. ¶Author eius, ſanctus Ambroſius. Laudatur in eo Chriſtus dei filius: quod pro nobis redimendis humanam carnem de matre virgine ſumpſerit, & natiuitatis ipſius ſecundum carnem myſteria pie referantur.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecũdo verſu. Fructuſque ventris floruit. Fructus ventris hic intelligitur Chriſtus: ex vtero virginali (vt de ſua arbore fructus) vere & ſecundum humanam ſubſtantiam progenitus, de quo clamauit ſancta Elizabeth. Et benedictus fructus ventris tui. Is autem fructus nũc floruit, quoniam per natiuitatem carnis tanquam flos de virga Ieſſe in apertum prodiit. Lucæ.1.

3 ¶In tertio verſu. Vexilla virtutum micant. Vexilla hic accipi poſſunt miraculorum inſignia & diuinæ poteſtatis ſigna, quæ in hac ſacra natiuitate clarius emicuerunt. Nonne nouum id ſignum eſt & ſupernæ virtutis manifeſtatiuum (quod dominus longe ante dare eſt dignatus) quòd virgo ſpiritus ſancti obumbratione concepit filium: & virgo permanens eundem mundo ſine dolore protulit? Nõne & id: quòd filius dei factus eſt homo, manens quod erat, & aſſumens quod non erat: atque in ventre virginali, vt ſuo templo eſt diuerſatus ſecundum carnis anguſtias: qui neque cœlo, neque terra, ſecundum deitatem comprehendi poteſt? Eſa.7.

4 ¶In quarto verſu. Geminæ gigas ſubſtantiæ. Hoc in loco Chriſtus gigas dicitur: quoniam fortiſſimus eſt pugil & certator contra principem huius mũdi, venitque vt cum alacritate, huius vitæ mortalis curſum peragat, quemadmodum ait pſalmus. Exultauit vt gigas ad currendam viam.

5 ¶In quinto verſu. Egreſſus eius à patre. Alludit hic ad illud pſalmi verbũ. A ſummo cœlo egreſſio eius: & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Et ad ſententiam illam euãgelicam. Exiui à patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrẽ. Pſal.18.

6 ¶In ſexto verſu. Carnis trophæo accingere. Trophæũ dicitur inſigne ſpoliũ, quod ex hoſtibus reportatur in ſignũ victoriæ. Chriſtus autẽ per carnẽ aſſumptã debellato diabolo victor euaſit, ipſamq; glorificatã carnem demum cœlo intulit. Ioan.16.

Recte igitur noſtræ ſubſtantiæ forma quã induit:hic trophæi nomine exprimitur. Neque iſto in lo-
co ſtrophium legendum eſt(vt faciunt plerique)quod cingulum ſignificat. Nam quãuis nomen hoc
ſententiæ ſatis congrueret:carmini tamen diſconueniret,quoniam pyrrhichium ſecundo conſtitue-
ret loco,quòd duas primas ſyllabas habeat breues,trophæum vero primam habet breuem & ſecun-
dam longam. Ouidius. Ponite de noſtra bina trophæa domo. ¶ In eodem verſu. Virtute firmans per
peti. Multi legunt hic & in illo hymno de ſancto ſpiritu Veni creator ſpiritus (vbi duo poſtrema hu
ius verſus carmina,etiam integra inſeruntur) virtute firmans perpetim.ſed & hic & ibi aptior eſt ſer
mo per ablatiuum adiectiuum,quod ordinatur cum ſubſtantiuo virtute: quàm per aduerbium, & ita
potius cenſeo legendum. ¶ In ſeptimo verſu. Lumenque nox ſpirat nouum. Hoc loco ſpirare, venu- 7.
ſte accuſatiuum habet ſibi adiunctum, quoniam actiuam habet ſignificationem, tantundem valens at
que effundere ſiue emittere. Interpolare autem, quod ſimplo l,ſcribi debet:vt oſtendit carmẽ,eſt in-
termittere ſiue interrumpere. Vnde quod diſcontinuatum eſt & interlaxatum.interpole dicitur.& in
terpolatim id fit:quod diſcontinuè & per intermiſſiones efficitur, vt fiat quædam temporis in eo ope
re interciſio.

¶ In natiuitate domini:alius hymnus.

1 CHriſte redẽptor gẽtium
De patre patris vnice.
Solus ante principium
Natus ineffabiliter.

2 Tu lumen & ſplendor patris:
Tu ſpes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces
Tui per orbem famuli

3 Memento ſalutis author:
Quòd noſtri quondam corporis
Ex illibata virgine
Naſcendo formam ſumpſeris:

4 Sic præſens teſtatur dies.
Currens per anni circulum:
Quòd ſolus à ſede patris
Mundi ſalus adueneris.

5 Hunc cœlum.terra,hunc mare,
Hunc omne quod in eis eſt:
Authorem aduentus tui
Laudans,exultat cantico.

6 Nos quoq; qui ſancto tuo
Redempti ſumus ſanguine:
Ob diem natalis tui
Hymnum nouum concinimus.

¶ Præſens hymnus carminis iambici dimetri(cuius formam præfert)non omnino ſeruat menſurã.
Nam trochæum nunc primo, nunc ſecundo, nunc tertio admittit loco:ſpondeũ quoque nonnunquã
in ſecunda ſede recipit. Inſuper vocalem interdum vocali aut literæ m, ſubiiũctam habet ſine colliſio
ne. ¶ In eo fit ad dei filiũ gratiarum actio de ineffabili ſua miſericordia·qua cum dei patris ſit vnige-
nitus ante ſecula, de virgine naſci dignatus eſt pro nobis in tempore.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Solus ante principium. Filius dei dicitur hic ſolus genitus. 1
ante principium temporum & mundi exordium:quoniam antequam mundus ſubſiſteret, aliud nihil
genitum erat. Nõ enim deus pater, natus dici potuit:quia ingenitus eſt, nec ſpiritus ſanctus :vt qui nõ
per generationem, ſed diuinam proceſſionem à patre & filio prodierit :nec aliud quicquam tum fuit
Pſal.109. natum, cum aliud nihil tũc adhuc ſubſiſteret. Vnde in pſalmo pater ait ad filium. Ex vtero ante lucife
rum genui te. Et ipſa diuina ſapientia, quæ dei filius eſt, apud Eccleſiaſticũ dicit de ſeipſa. Ego ex ore
altiſſimi prodiui·primogenita ante omnem creaturam. Natus autem dicitur ſecundum diuinitatem
Eccleſ.24. Chriſtus ineffabiliter, quia de eo dicit Eſaias. Generationem eius quis enarrabit?
Eſa.53. ¶ In tertio verſu. Ex illibata virgine. Libare per tranſlationem ſignificat interdum leniter tangere.
Virgilius. Oſcula libauit natæ.dehine talia fatur. Inde libatus participium·quod attactum ſiue cõta 3
ctum eſt. Cui mea virginitas, auibus libata ſiniſtris. Ex quo compoſitum deducitur illibatus, id eſt nõ
libatus, ſiue non tactus . Illibata igitur virgo, eſt virgo intacta, inuiolata, intemerata, ſiue incorrupta.
¶ In quarto verſu. Quòd ſolus à ſede patris. Solus adueniſſe dicitur Chriſtus de ſede patris: quoniã
ſolus ipſe per incarnationem humanam induit naturam. Neque enim pater incarnatus eſt, neque ſpi 4
ritus ſanctus, licet vterque ad ſacratiſſimum incarnationis myſterium ſuſpiciendum à filio, coopera-
tus ſit. ¶ In quinto verſu. Hunc cœlum, hunc terra, hunc mare. Pronomen illud tertio repetitũ: refer
tur ad id nomen dies in præcedẽti verſu poſitũ, vt ſenſus ſit quòd creatura cœleſtis & angelica, & ter 5
reſtris.ſ.humana, immo omnis dei creatura: hũc diem natalitium, tanquã aduẽtus tui ad nos O Chri
ſte æditorem atque manifeſtatorem, concelebrat : ſpirituali cantico exultans in domino. Et hic ver-
ſus id cõpletũ eſſe videtur annunciare·ad quod propheta in ſpũ præuidẽs hũc diẽ aduẽtus dominici
hortabatur pſalmo 95.dicens. Lætentur cæli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius
Pſal.95. gaudebunt campi & oĩa quæ in eis ſunt. Et cauſam paulopoſt ſubiĩgit: quia dominus venit.

In natiuitate domini:alius hymnus.

1 A Solis ortus cardine
Ad vſq; terræ limitem:
Chriſtũ canamus prĩcipẽ
Natum Maria virgine.

5 Enixa eſt puerpera:
Quẽ Gabriel prædixerat.
Quem matris aluo geſtiens:
Clauſus Ioannes ſenſerat.

2 Beatus author ſeculi
Seruile corpus induit
Vt carne carnem liberans:
Ne perderet quos condidit.

3 Caſtè parentis viſcera
Cœleſtis intrat gratia.
Venter puellæ baiulat
Secreta quæ non nouerat.

4 Domus pudici pectoris
Templum repente fit dei.
Intacta neſciens virum:
Verbo concepit filium.

6 Fœno iacere pertulit:
Præſepe non abhorruit.
Paruóque lacte paſtus eſt:
Per quem nec ales eſurit.

7 Gaudet chorus cœleſtium:
Et angeli canunt deo,
Palamque fit paſtoribus
Paſtor, creator omnium.

8 Gloria tibi domine:
Qui natus es de virgine,
Cum patre & ſancto ſpiritu:
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Hymnus iſte iambicus eſt dimeter, huiuſce carminis legem exactè ſeruans, eleganterq; cōpoſitus, eo quidem contextu, quòd ſinguli verſus à ſingulis alphabeti literis ſeruata earum ſerie incipiunt, vt primus verſus primam habet literam A, ſecundus B, tertius C, & ita deinceps, præter octauū poſtremumque verſum: qui ad hunc (ſicut & ad omnes hymnos natiuitatis domini: eodem metri genere cōpoſitos) eſt adiectitius. Author eius Sedulius. Deſcribit in eo myſteria natiuitatis dominicæ: & ex illis laudādæ ipſius miſericordiæ materiam proponit.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. A ſolis ort' cardine. Cardo ipſius ortus ſolaris: eſt plaga cœ
li orientalis, vnde ſol oritur. Limes autem ſiue extremitas terræ: regio eſt occidua. Itaque hortatur nos
primus hic verſus, quòd Chriſtum canamus non vno tantum in loco, ſed ab oriente, vbi principium
eſt ortus ſolis, vſque ad finem & terminum terræ oppoſitum, ſcilicet occidentem. ſiue à ſolis ortu vſ-
que ad occaſum: vt ait pſalmus. ¶In eodem verſu. Natum Maria virgine. Apud graues & probatos Pſal. 112.
authores: media ſyllaba huius dictionis Maria corripitur. vt apud Sidonium in hoc carmine aſclepia
deo. Formoſus Mariam ducit Honorius. Et apud Mantuanum, vt, Mariæ poſſit laudes æquare loquē
do. Hoc tamen loco, ob carminis congruentiam (ſicut & in omnibus fere hymnis, vbi nomē illud in
texitur) eadem producitur. Nam iambum in ſecundo loco hic conſtituit, vbi pyrrhichius rectè poni
non poteſt. Nempe ſecutus eſt author vulgatum & communem grammaticorum vſum, producen-
tium mediam ſupradictæ dictionis ſyllabam: qui tamen à probatiſſimorum authorum ſententia eſt
alienus. At ipſe potius authoribus illis receptiſſimis accedendum cenſeo in carmine: ſeruato tamen
2 in prolatione accentu ſuper penultima ſyllaba. ¶In ſecundo verſu. Seruile corpus induit. Alludit Philip. 2.
hæc ſententia ad verbum beati Pauli in epiſtola ad Philippenſes ſecundo cap. dicentis de Chriſto.
Qui cum in forma dei eſſet: non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo, ſed humiliauit ſemetip-
ſum formā ſerui accipiens: & habitu inuentus vt homo. Itaque ſeruile corpus hic dicitur corpus hu-
manum, quòd humana natura ſecundum ſe eſt ſerua & ſubiecta deo. Induit autem chriſtus hanc ſer-
ui formam: vt carne ſua, carnem naturamq; humanam liberaret ab interitu & exitio mortis æternæ.
Eodē quoq; loco ſeculum pro hominibus in hoc mundo degentibus accipitur: quoniam in hoc ſecu
6 lo durationeq; tēporali vitam agunt. ¶In ſexto verſu. Paruóque lacte paſtus eſt. Id de Chriſto dici-
tur, quia exiguo virginaliū vberum liquore lacteo eſt enutritus. Nō enim indigent copioſa alimonia
infantes recens nati. Per eum tamen nec ales, id eſt auis, eſurit: quoniam ſua prouidentia etiam volati
libus cœli cibū cōgruū ſubminiſtrat, vt dicit pſalmus. Qui dat iumentis eſcā ipſorū: & pullis coruo- Pſal. 146.
rū inuocantibus eū. Omnia enim ab illo expectant, vt det illis eſcā in tempore. Verū ipſe lacte mater Pſal. 103.
no nutritus eſt: ſecūdū humanitatē, & per eū nec ales eſurit, ſecundum diuinitatis virtutem, omnibus
ſapientiſſime prouidentem. Reliqua hic adducta natiuitatis dominicæ ſacramenta, nunc latius nō ex-
plicantur: quoniam ex euangelica lectione facile omnibus conſtant.

In natiuitate domini: alius hymnus.

1 AGnoſcat omne ſeculum:
Veniſſe vitæ præmium.
Poſt hoſtis aſperi iugum:
Apparuit redemptio.

2 Eſaias quæ cecinit:
Completa ſunt in virgine.
Annunciauit angelus:
Sanctus repleuit ſpiritus.

3 Maria ventre concepit.

5 Præſepe poni pertulit
Qui lucis author extitit.
Cum patre cœlos condidit:
Sub matre pannos induit.

6 Legem dedit qui ſeculo,
Cuius decem præcepta ſunt:
Dignando factus eſt homo
Sub legis eſſe vinculo.

7 Adam vetus quod polluit:

Verbi fidelis ſemine.
Quem totus orbis non capit:
Portant puellæ viſcera.
4 Radix Ieſſe iam floruit.
Et virga fructum ædidit.
Fœcunda partum protulit:
Et virgo mater permanet.

Adam nouus hoc abluit.
Tumens quod ille deiicit:
Humillimus hic erigit.
8 Iam nata lux eſt & ſalus:
Fugata nox, victa & mors.
Venite gentes, credite:
Deum maria protulit.

¶ Præſens hymnus, iambicus eſt dimeter, vbique carminis il lius leges exactè ſeruãs: præter id quod
in ſeptimo verſu bis ſecundo loco pyrrhichium habet pro .. mbo. ¶ Author eius: Fortunatus epiſco
pus. Commendatur in eo filii dei miſericordia: quæ poſt grauem ſeruitutem humano generi con-
tulit redemptionem, & ea compleuit quæ ante promiſerat.
¶ Annotationes. In primo verſu. Veniſſe vitæ præmium. Chriſtus hic præmiũ vitæ dicitur: 1
quoniam merces eſt æternæ vitæ iis qui diligunt eum. Hæc eſt (inquit euangeliſta) vita æterna: vt co-
Ioan.17. gnoſcant te ſolũ verũ deũ, & quẽ miſiſti Iheſum Chriſtũ. Et quod ipſi Abrahã dictum eſt à deo. Ego
Gene.15. protector tuus, & merces tua magna nimis: hoc omnibus Abrahæ filiis per imitationẽ: dei filius etiã
repromittit. Neque id obſtat propoſito: quòd alio loco largitor præmii dicitur: nã ſeipſum iis qui pie
viuunt dat in præmium: idemque & remunerans eſt & remuneratio. ¶ In ſecundo verſu. Eſaias quæ 2
cecinit. Non putetur hic vitiũ ineſſe carmini: & ſecundo loco ſpondeus conſtitui: quoniam nomen
Eſaias & conſimilia nomina hebrea in ias deſinentia: apud probatos authores penulti. habent breuẽ,
vt Helias, Hieremias. Mantuanus. Helias ardenti cœlum petiſſe volatu. Idem. Non ita Hieremias
docuit: nec Trachius Orpheus. Huiuſmodi tamen nomina in prolatione accentum ſeruant in penul
tima ſyllaba. Id ſane potius carminis regulæ derogare videtur: quòd in dato carmine trocheus po-
nitur tertio loco, & in quarti verſus primo carmine ſpondeus in ſecundo conſtituitur loco. ¶ In ter 3
tio verſu. Maria ventre concipit. Hic non præteritum legendum eſt concepit, ſed præſens verbũ con
cipit: conſimiliter in tertio carmine ſeptimi verſus, non deiecit, ſed deiicit eſt dicendum, ob legẽ car-
minis ſeruandam, quod in quarto loco nunquam admittit ſpondeum aut trocheum. Neque tempo-
ris præteriti ratio quempiam moueat: quoniam verba illa præſentia pro præteritis facile capi intelli-
guntur: ſicut & alia verba ibidẽ poſita, ſcilicet portant & erigit: accipienda etiã ſunt, vt præteritã fa-
ciant ſignificationem. Porrò quod eodem verſu dicitur verbi fidelis ſemine: in analogia intelligatur
dictum, ad conceptum naturæ lege factum, in quo virtus requiritur ſeminaria patris. Illius autem vi-
ces egit in hoc virginali & ſingulari conceptu verbum ab angelo annunciatum: cui ſacrata virgo cre
didit & conſenſum præbuit. Itaque huiuſmodi verbum angelicum itidem & beatæ virginis reſpon-
ſum conſentientis angelo: fuit vt myſticum quoddam ſemen, conceptionis operatorium.
¶ In quarto verſu. Radix Ieſſe iam floruit. Alludit hoc loco ad illud Eſaiæ oraculum. Egredietur vir
Eſa.11. ga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendet. Vbi per virgam de radice Ieſſe egreſſuram, accipitur 4.
ad literã ſacroſancta virgo Maria, de ſtirpe Ieſſe (qui fuit pater ipſius Dauid regis) exorta, atq; de pro
genie Dauid deducta. Per florẽ vero qui aſcenſurus nunciatur de radice huius virgæ: intelligitur do-
minus noſter Iheſus Chriſtus, qui de ſeipſo dicit in Canticis. Ego flos campi & lilium conuallium.
Canti.2. Nume.17. Quod autem in ſecundo eiuſdem verſus carmine ſequitur, & virga fructum ædidit: de eadem virga
Ieſſe poteſt intelligi: aut ſi mauis, de virga Aaron, quæ ſine terræ humore & fomento frõduit, floruit
& fructum protulit. Erat enim illa: typus & figura ſacroſanctæ virginis, quæ ſine humano commer-
cio fructum toti mundo ſalutarem ædidit, ſuſceptámque de cœlo prolem fœliciter peperit.
¶ In ſeptimo verſu. Adam vetus quod polluit. Vetus Adam: primus eſt parẽs noſter, & primo à deo
de limo terræ formatus, omnium hominum principium ſecundum carnem. Nouus autem Adam eſt
dominus noſter Iheſus Chriſtus, conceptus de ſpiritu ſanct, & natus ex Maria virgine: qui omnium
hominum principium eſt ſecundum ſpiritum: & regenerationis ſecundum deum. Nam per ipſum ſa
lus mũdi facta eſt: & ſaluatum genus humanum. Eſt autem vetus Adam: vt imago & figura, atque vt
ait Paulus: forma futuri. Adam vero nouus: vt eius exemplar & veritas. Idcirco & in multis conueni-
Roma,5. unt adinuicem, & in multis diſcrepãt: vt præclare deducit beatus Paulus quinto cap. ſuæ epiſtolæ ad
Romanos.

In natiuitate domini, alius hymnus.

1 Corde natus ex parentis.
Ante mundi exordium.
Alpha & ω cognominatᵘ
Ipſe fons & clauſula
Omnium quæ ſunt, fuerunt:
Quæque poſt futura ſunt
Seculorum ſeculis.

4 Ecce quem vates vetuſtis
Concinebant ſeculis
Quem prophetarum fideles
Paginæ ſpoponderant:
Emicat promiſſus olim.
Cuncta collaudent eum:
Seculorum ſeculis.

2 O beatus partus ille:
Virgo cum puerpera
Aedidit noſtram ſalutem:
Fœta ſancto ſpiritu.
Et puer redemptor orbis
Os ſacratum protulit:
Seculorum ſeculis.
Pſallat altitudo cœli:
Pſallant omnes angeli.
Quicquid eſt virtutis vſquam
Pſallat in laudem dei.
Nulla linguarum ſileſcat:
Vox & omnis conſonet.
Seculorum ſeculis.

5 Te ſenes & te iuuentus:
Paruulorum te chorus.
Turba matrum virginumq;:
Simplices puellulæ.
Voce concordes pudicis
Per ſtrepant concentibus:
Seculorum ſeculis,
6 Tibi Chriſte ſit cum patre
Hagioq; pneumati:
Hymnus.melos,laus perennis,
Gratiarum actio.
Honor,virtus,victoria,
Regnum æternaliter
Seculorum ſeculis.Amen.

¶In Carmine trochaico præſens hymnus contexitur alemanio & euripidio.alternatim currens.Eſt autem trochaicũ carmen:in quo trocheus frequentius locum & ſedem occupat quàm alii pedes.locis imparibus vt primo & tertio trocheum fere ſemper habens:locis vero paribus vt ſecundo & quarto etiam ſpondeum admittẽs. Alcmanium autem trochaicum, carmen eſt trochaicum tetrametrũ acatalecticum:obtinens integros quatuor pedes,ita conſtitutos vt dictum eſt.cui neque deeſt neq; ſuper fluit ſyllaba aliqua ad ſuam menſuram:ſed integra eſt & completa.Euripidium vero:ita ab Euripide inuentore ſuo cognominatum(vt fere omnia carmina:à primis ſuis authoribus nomina ſortiuntur) carmen eſt trochaicum tetrametrum catalecticum: complectens tres pedes,eodem ritu vt in ſuperiore carmine diſpoſitos,& vnam ſyllabam.quare deeſt illi ad quarti pedis complementum vna ſyllaba Itaque vnuſquiſque verſus præſentis hymni:ſeptem complectitur carmina. quorum primum, tertiũ & quintum:eſt trochaicum alcmanium. ſecundum vero quartum & ſextum: trochaicum euripidiũ Quibus preter morem cæterorum hymnorum ſimili metro compoſitorum:apponitur in fine cuiuſque verſ⁹ ſeptimũ carmẽ,quod eſt trochaicũ euripidium & in omnibus verſibus ſemper idem,ſcilicet ſeculorum ſeculis.Nempe alii hymni huic conſimiles,in vnoquoq; verſu ſolum ſex habent carmina trochaica:ſcilicet tria alcmania & tria euripidia , alternatim commixta:vt alcmania in locis imparibus diſponantur:euripidia vero in ſedibus & locis paribus.Seruatur autem in toto hoc hymno ſuprà dicti carminis regula ad vnguem , præterquam in poſtremo verſu:qui in plæriſque locis à recta lege exorbitat. ¶Author eius Prudentius apud quem hymnus iſte, profuſior eſt & lõge copioſior:vt perhibet Henricus Bebelius Inſtingenſis,vir vtique ĩ humanioribus literis & cultioribus diſciplinis erudittiſſimus.quem incitandis hymnorũ authoribus potiſſimum inſequor , nominatimq; illos aſſigno peculiari expreſſione authores:quos ab eo nominatos inuenio in annotamentis illis quę hymnos eccleſiaſticos collegit.quod nullum mihi commodius occurrat præſidium in re tam incerta diffinienda: vt pote quinam fuerint authrores hymnorum.Attamen hic duntaxat adducuntur ii verſus (at ſæpe alias)qui ĩ vſu eccleſiaſtico ſolẽt adhiberi atq; cantari.Exponit ĩeo Aurelius Prudẽtius duplicẽ Chriſti natiuitatem: vnam ſecundũ diuinitatem à deo patre,alteram ſecundum humanitatẽ à virgine matre.omnéſque inuitat ad eius laudes depromendas.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Corde natus ex parentis. Quæ ſpiritualia ſunt & intellectu
1 alia,nobis corporalibus vix bene poſſunt niſi corporaliter & ſenſibiliter exprimi.Idcirco natiuitas illa æterna filii dei dicitur eſſe ex corde patris:vt inſinuetur eo loquẽdi modo eſſe ex propria & intima patris ſubſtantia,& non ab extrinſeco:quemadmodum impius oblatrabat Arrhius. Et hoc plane ex pſalmo quadrageſimo quarto depromptum eſt:dicente. Eructauit cor meum verbum bonum.Secundum eandem ſententiam dicitur dei filius ex vtero patris genitus:cum ait pſalmus.Ex vtero ante luciferum genui te.Dicitur & filius ex ore patris prodiiſſe:cum inquit apud eccleſiaſticum. Ego ex ore altiſſimi prodiui:primogenita ante omnẽ creaturã. ¶In eodem verſu.Alpha & ω cognominatus. Id ſumptum eſt ex Apocalypſi:vbi Chriſtus dei filius & verus deus,legitur ſemel & iterum de ſeipſo dicere.Ego ſum alpha & ω,principium & finis,primus & nouiſſimus. Quoniam enim alpha:prima eſt litera alphabeti græci.& ω magnum poſtrema.per huiuſmodi extremas literas primam & nouiſſimam:deſignatur ipſe omnium rerum eſſe principium & finis.Idcirco & hic dicitur eſſe fons id eſt o-
5 rigo omnium:& clauſula,id eſt finis & concluſio omnium,quod omnia claudat & finiat.¶In quinto verſu.Te ſenes & te iuuentus.Omnem ſexum & ætatem hic inuitat ad cõcinendum deo laudes:propemodum illud dictum pſalmi proponens.Iuuenes & virgines,ſenes cum iunioribus:laudent nomẽ domini.Dicuntur autẽ hic puellulæ:tenerę virgines & minuſculæ,deduciturq; id nomen à dictione puer.inde diminutiuum puellus,pro paruo puero:& puella atque puellula,pro virgine teneriuſcula.

Pſal.109. Eccle.24. Apo.1. Apoca. 22. Pſal.148.

Proucr.10. Porro ſimplices puellæ dicuntur:quia ſine aſtu & dolo ſunt,columbinam ſimplicitatem præ ſe feren
Matt.10. tes,quę pergrata eſt deo & acceptiſſima. Qui enim ambulat ſimpliciter:ambulat confidenter. Et mo
net nos dominus ſimplices eſſe debere ſicut columbas:id eſt ſine aſtutia & fraude.

De ſancto Stephano

1 Sancte dei pretioſe
Protomartyr Stephane:
Qui virtute charitatis
Circunfultus vndiq;:
Dominum pro inimico
Exoraſti populo.

2 Tu cœleſtis primitiuus
Signifer militiæ:
Veritatis aſſertiuus
Teſtis primus gratiæ.
Fundamenti lapis viuus:
Baſis patientiæ.

3 Saxo cæſus non mucrone:
Per ſaxorum cuſpides
Corpus,membri paſſione
Circuncidi præuides.
Ad decorem ſunt coronæ
Rubricati lapides

4 Tu cælorum primus ſtratam
Conſternis lapideam.
Tu per Chriſtum hebetatem
Primus tranſis romphæam.
Primum granũ trituratum,
Chriſti ditans aream.

5 Tibi primum reſeratæ
Cœli patent ianuæ.
Iheſum vides poteſtate:
Cui pugnans ſtrenue.
Stans cum patris maieſtate:
Tecum eſt aſſidue.

6 Præſtans genti perſequenti
Preces pro lapidibus:
Ne rependas te petenti
Lapides pro precibus.
Sed indulge piæ menti:
Pluſquã audet vocibus

7 Funde preces pro deuoto
Tibi nunc collegio.
Vt tuo propitiatus
Interuentu dominus:
Nos purgatos à peccatis
Iungat cœli ciuibus.

8 Gloria & honor deo:
Qui te flore roſeo
Coronauit,& locauit
In throno ſydereo.
Saluet reos,ſoluens eos
Mortis ab aculeo. Amen.

¶Trochaicus eſt & hic hymnus:carmine alcmanio & euripidio alternatim decurrens, quemadmodum præcedens.in hoc ſolo ab eo differens:quod in vno quoque verſu ſex tantum carmina complectitur,& ex illis,quæ imparibus conſtituuntur locis: alcmania ſunt, quæ vero paribus: euripidia. Attamen non ſeruatur vſquequaque in hoc hymno illius carminis lex & norma. Nam interdum iambus,interdum vero pyrrhichius,pro trocheo collocatur.inuenitur nonnunquam & ſpondeus primo conſtitutus loco:contra huiuſce carminis rationem,& vocalis poſt vocalem ſine colliſione poſitio. ¶In eo fit ad ſanctum Stephanum inuocatio, vt quemadmodum ex abundantia charitatis pro lapidantibus ſe orauit:ita & pro fidelium congregatione illi deuota dominũ ſedulus deprecetur. Quãuis autem huius hymni primus verſus & ſeptimus duntaxat in officio eccleſiaſtico plerunque cantari ſoleant:quoniam tamen totus ampla depromit inuicti martyris Stephani præconia, & præclaras ipſius dignitates,illam præſertim prærogatiuam quod martyrum omnium primicerius, primariuſq; fuerit:ipſum etiam totum non mancum neque mutilatum hic inſerere, nobis conſilium fuit. Et certe
Actu.6. dignus eſt inſigniter commendari hic fortiſſimus Chriſti pugil qui in actis apoſtolicis tantopere celebratur.diciturque nunc plenus ſpiritu ſancto & fide:nunc plenus gratia & fortitudine, nunc intentis in cœlum oculis Chriſti viſione dignatus.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Protomartyr Stephane.Protomartyr, græcum eſt vocabu- 1
lum:tantundem valens atque primus teſtis. Protos enim: primum ſignificat. martyr vero, teſtem:ſicut martyrium ſignat teſtimoniũ. Sane id nomen merito aſcribitur ſanctiſſimo Stephano: quod poſt paſſionem domini & glorioſam eius in cœlum aſcenſionem,primus omnium mortem pro Chriſto pertulerit,& Chriſtianæ fidei veritatem ſui ſanguinis effuſione teſtificatus ſit. ¶In eodem verſu. Circunfultus vndique. Circunfultus idem ſignificat quod circundatus atque circunquaque munitus. Formatur enim à fulcior verbo paſſiuo: quod ſuſtẽtari munirique ſignat,& ablatiuum poſtulat. Neque circunfulſus hic legendum eſt,vt faciunt nonnulli.quoniam fulcio fultum habet in ſupino non fulſum. Et circunfulgeo facit quidem ſupinum circunfulſum: ſi modo habeat ſupinum. quoniam tamen verbum eſt neutrum:non format de ſe præteriti temporis participium. ¶In ſecundo verſu. 2
Tu cœleſtis primitiuus.Dicitur hic beatus Stephanus primitiuus ſignifer militiæ cœleſtis: quoniam

in candidato illo & purpurato martyrum exercitu qui cœleſtem in terris geſſerunt militiam, ipſe pri
mus fuit dux & velut anteſignanus,ſacræq; illius & inuictæ cohortis vexillifer . Eadem quoq; ratiõe
dicitur teſtis primus gratiæ:quia inter omnes qui poſt reuelatam legem gratiæ & veritatem euangeli
3 cam ſua morte Chriſtum ſunt teſtificati,ipſe primus enituit. ¶ In tertio verſu.Corpus mẽbri paſſio- Exod.4.
ne.Sicut in veteri lege fiebat circunciſio carnis cultro lapideo:vt Sephoram coniugem Moyſi feciſſe Ioſue.5.
legimus,& dcum ipſi Ioſue præcepiſſe.ita O ſancte(inquit) Stephane præuides & cognoſcis corpus
myſticum Chriſti circũcidi ſpiritualiter per ſaxorum cuſpides:quaſi mucrones gladiorũ:& id quidẽ:
per vnius membri illius corpis paſſionẽ & tormentum.Cum enim tuipſe(qui membrum eras tũc in
terris illius ſacri corporis:quod eſt eccleſia fidelium)patiebare lapidũ ictus:ſciebas ipſum totũ corp⁹,
huiuſmodi iactu lapidum ſpiritualiter circuncidi:quoniam per hanc membrorum paſſionẽ & circun
ciſionem:ipſum totum corpus in ſuis membris expurgatur ab omni ſorde,& redditur circũciſum do
mino.Cæterùm vt gemmę inſeruntur coronis aureis ad ornatum & ſpendorẽ:ita lapides,ait,O Ste-
phane tuo ſanguine rubricati,quibus ab impia Iudæorum turba es impetitus;ſunt ad decorem & or-
4 namentum tuæ coronæ,qua nunc coronatus es in cœlis. ¶ In quarto verſu. Tu cœlorũ primus ſtra-
tam. Strata,æ:via eſt publica ſiue platea lapidibus conſtrata:quæ & ſtratum,i,dicitur. Virgilius. Mira
tur portus,ſtrepitumq; & ſtrata viarum. At ſicut materialis platea ex corporalibus conſternitur lapi-
dibus:ita & ſupernæ ciuitatis Hieruſalem pauimentum ex viuis conſtruitur lapidibus,ſanctis ſcilicet
qui in hoc mundo contuſi & perſecutionibus ſunt attriti. Et quoniam poſt glorioſam Chriſti aſcẽſio
nem beatus Stephanus per martyrium primus cœlos ſubijt:rectè dicitur hic,ipſe primus conſtrauiſ-
ſe viam cœlorum lapideam. ¶ In eodem verſu. Tu per Chriſtum hebetatam . Gladium illum flam-
meum atque verſatilem,quo cherubin à domino collocatus ad cuſtodiendam viam paradiſi,armatus
in Geneſi deſcribitur:hic vocat rhomphæam,per quam nihil aliud intelligere debemus:quàm præclu
ſum antè mortem Chriſti omnibus hominibus regni cœlorum aditum atque Introitum. Iſta autem
romphęa fuit per Chriſtum hebetata:quia paſſione ſua nobis paradiſum reſerauit,& in aſcẽſione ſua
cum ſplendido comitatu ipſum primus introiuit. Et quoniam beatus Stephanus poſt Chriſtum pri-
mus per martyrium ingreſſus eſt cœlos:meritò hic dicitur primus illam romphæam intercipientem
viam paradiſi tranſiſſe,hebetatam per .Chriſtum Porrò rũphęa, hic penultima ſyllaba breui ponitur
& profertur:quam tamen probati & graues authores producunt, vt Mantuanus. Quam geris,aduer
ſas feriat rũphæa cohortes. & ſignificat gladium. ¶ In eodem verſu. Primum granum trituratũ. Gra- Gene.3.
num tritici flagello contuſum in area,& excuſſa palea purgatum:rectè diſpoſitum eſt vt mittatur in
horreum. Ita quiſque ſanctorum,ſpirituale eſt granum:flagello tribulationum & perſecutionũ in hac
mundi area trituratum,& amota omni palea inquinamenti & ſordis mundanæ,ritè præparatum : vt
in horreum cœleſtis patriæ mittatur. Proinde ſanctus Iohannes baptiſta teſtificatur de Chriſto,quod
permundabit aream ſuam,& congregabit triticum in horreum ſuum. Quia igitur beatus Stephanus
primus poſt Chriſtum flagello perſecutionis concuſſus,ſuum in hoc mundi ſtadio cõſummauit cur- Matth3.
5 ſum:iure hic dicitur eſſe primum granum trituratum. ¶ In quinto verſu. Tibi primum reſeratę. Id ex
actis Apoſtolorum ,vbi beati Stephani glorioſum deſcribitur martyrium,deſumptum eſt. Cum eſſet
(ait Lucas)Stephanus plenus ſpiritu ſancto:intendens in cœlum vidit gloriam dei,& Iheſum ſtantẽ
à dextris virtutis dei,& ait:Ecce video cœlos apertos,& filium hominis ſtãtem à dextris virtutis dei. Actuum.7.
Stantem inquam,tanquam accinctum & paratum ad ferendũ ſuo militi athletæque auxilium,qui ta
7 men ſedere à dextris dei dicitur:tanquam conſummato labore vitæ quieſcens in præmio,& iudicia
6 ria poteſtate inſignitus à patre . ¶ In ſexto verſu. Præſtans genti perſequenti. Oratio hæc deprecato
ria innititur argumento à minori:habenti magnam perſuadendi efficaciam atque vim. Cum O Ste- Marci16.
phane (inquit) præſtiteris turbæ Iudęorum te atrociter perſequenti preces pro lapidibus:quos in te
coniecerunt.poſitis enim genibus oraſti pro eis dicens:Domine,ne ſtatuas illis hoc peccatum.oram⁹
ſuppliciter ne populo Chriſtiano te veneranti & votis aſſiduis colenti:reddas lapides(vltionem ſcili
cet & vindictam:peccatis noſtris debitam)pro precib⁹ quas tibi deuotè fundimus. Sed elargire & cõ
cede piæ menti tuorum famulorum:etiam amplius quàm vocibus audeat poſtulare. Illud enim exi-
miæ eſt munificentiæ argumentum:ſi is qui rogatur plura elargiatur quàm ipſe petens audeat ab eo
expoſcere. Ita enim Chriſtus bonorum omnium largitor beneficẽtiſſimus:Cẽturioni pro puero ſuo Matthæi 8.
paralytico roganti , ex affluentia ſuæ bonitatis reſpondit. Ego veniam & curabo eũ.quod ille deinde Lucæ 19.
ex humilitate deprecatus eſt. Idem Zachæo conſcenſa arbore dominum tranſeuntem videre cupido
dixit:Zachæe feſtinans deſcende:quia oportet me hodie in domo tua manere,quod ſanè ipſe Zachæ Lucæ.23.
us non fuiſſet auſus à domino poſtulare. Denique latroni in cruce oranti: Domine,memento mei dũ
veneris in regum tuum.reſpondit ex abundantia miſericordiæ ſuæ. Amen dico tibi,hodie mecum e-
ris in paradiſo,longe plus illi pollicitus quàm ipſe petiuerat:aut expetere fuiſſet auſus . Decet autem
ſanctos,dei famulos:largitatis & benignitatis diuinæ(ſicut & profectò ſunt)eſſe imitatores . Et ergo
par eſt illos exemplo domini etiam plus elargiri opis & auxilij hominibus:quàm auſint illi ex eis po-
8 ſtulare. ¶ In octauo verſu. Tibi nunc collegio. Collegium,congregatio eſt & conuentus hominum
eidem muneri obeundo deſignatorum,ſiue eccleſiaſtico,ſiue ciuili. Et deducitur à verbo collego,as,
quod à con & lego compoſitum , ſignificat aliquos ad idem officium exequendum ſimul legare ſiue
mittere. Inde collega:qui alteri ad idem peragẽdum munus ſocius aſſignatus eſt & coadiutor. Hic ve
rò collegium,pro congregatione & cœtu fidelium accipitur.

De ſancto Stephano, alius hymnus.

1 Stephano primo martyri:
Cãtemus canticũ nouum.
Quã dulcis eſt pſallentibus:
Opem ferat credentibus.

2 Hic primus almo ſanguine
Chriſti ſecutus gloriam:
Viam ſalutis cæteris
Amore mortis præbuit.

3 Hic enim per apoſtolos
Probatus in laude dei:
Vexilla mortis rapuit
Vt præferretur omnibus.

4 O præferenda gloria:
O beata victoria.
Hoc meruiſſe Stephanum
Vt ſequeretur dominum.

5 Ille leuatis oculis:
Vidit patrem cum filio.
Monſtrans in cœlis viuere:
Quem plebs gaudebat perdere.

6 Iudæi magis ſæuiunt:
Saxaq; prenſant manibus:
Coniurant vt occiderent:
Verendum Chriſti militem.

7 At ille cœlum intuens:
Tradit beatum ſpiritum,
Pro perſequentum crimine
Precem ſecundam dirigit.

8 Deus creator omnium:
Dimitte cæcis hoc malum.
Et hoc nefas quod aſpicis:
Indulge meis precibus.

9 Præſta pater per filium:
Præſta per almum ſpiritum.
Cum his per æuum triplici
Vnus deus cognomine.

¶Carminis iambici dimetri ſpeciem & formã gerit præſens hymnus, nõ tamen eã exactè ſeruat. Nã nunc trocheum, nunc pyrrhichium in tribus primis habet locis, nunc verò ſpondeum in ſecunda ſede: quod huiuſmodi carminis lex prohibet. ¶ Commendatur in eo inuictus Chriſti athleta Stephanus: ꝙ ab Apoſtolis delectus fuit diaconus in viduarum miniſterium, ꝙ primus martyriũ pro Chriſto pertulit, quòd etiam cœlos apertos & gloriam dei in agone poſitus viderit, quòd denique pro perſecutoribus dominum exorauit. Quæ omnia, ex actis Apoſtol. capite ſexto & ſeptimo dilucida ſunt.

¶Annotationes. In tertio verſu. Vexilla mortis rapuit. Qui in cõflictu bellico vexillã gerit:
omnes anteit, omniumq́ue primus aciem ſubit interritus. Ita ſacratus deo martyr Stephanus, velut an 3
teſignanus, vexillifer & ſignifer: in candidato martyrum exercitu (qui ſanguine claras emiſere animas & deuicere tyrannos, vt canit Mantuanus) primum occupauit locum, omneſq; anteceſſit. Idcirco mortis pro fide perferendæ vexilla rapuiſſe, præripuiſſeq́ue dicitur. Siquidem (vt de eo canit eccleſia) ipſe ante alios imitator dominicæ paſſionis enituit. Mortem enim quam ſaluator dignatus eſt pro omnibus pati: hanc ille primus reddidit ſaluatori. ¶In quinto verſu. Vidit patrem cum filio. Dicet
fortè quiſpiam: beatum Stephanũ cum vidit cœlos apertos duntaxat filium dei vidiſſe, quòd in actis 5
Apoſtolicis de deo patre ab eo viſo non fiat expreſſus ſermo, verũ is intelligat cum proteſtatur ſacer Stephanus ſe vidiſſe filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei: nomen dei ibi perſonaliter ſumi pro deo patre, & ergo illic etiam de patre mentionem haberi. Ad hæc cum dixerit dominus Philippo, qui
Iohan. 14. videt me, videt & patrem meum. & Stephanus ſine controuerſia filium dei viderit: conſequens eſt ipſum & deum patrem vidiſſe. ¶In ſexto verſu. Saxaque prenſant manibus. Prenſant frequentatiuum
eſt verbi prendo, dis, quod ſupinum habet prenſum, vnde formatur prenſo, as: quod arripere ſiue cor 6
ripere ſignificat. Virgilius in Aeneide. Nituntur gradibus, prenſant faſtigia dextris. At verò alii legũt hoc loco: ſaxaque preſſant manibus: & etiam ſatis aptè, nam preſſare frequẽtatiuum verbi premo, is: cõprimere manibus & ſtringere ſignificat. ¶In ſeptimo verſu. Pro perſequentũ crimine. In hoc carmine perſequentum legendum eſt per quatuor ſyllabas, non perſequentium, per quinque, ne nimius 7
excreſcat ſyllabarum numerus in eo carmine, qui octonarium nõ debet excedere, niſi anapeſtus pro ſpondeo illic ponatur qui nonam adiiciat ſyllabam. Seruatur enim in toto hoc hymno cuique carmini ſuus ſyllabarum numerus adamuſſim, etſi quantitas ſyllabarum nõ vſque adeo exacta habeatur ratio. ¶In eodem verſu, & quarto eius carmine. Precem ſecundam dirigit. Aliqui hic ſecundam legũt: id eſt, proſperam ſalutaremq́ue precem illis qui per eam conuerſi ſunt. & hi cum carminis integritate ſatis etiam quadrant ſententiæ. Alij verò fœcundam dicunt: id eſt, fructuoſam & efficacem multis, qui per eam dono fidei illuminati ſunt. Et hi ſententiæ quidem congruentiam ſeruant, non autẽ carminis, nam ſpondeum ſecundo conſtituunt loco.
Actuum 7. ¶Porrò octauus verſus intelligendus eſt vt oratio à beato Stephano facta ad dominum: & exprimit
carmine hanc eius poſtulationem. Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum: quia neſciunt quid faciunt. 8
¶In nono verſu. Triplici vnus deus cognomine. Triplex cognomen, nuncupatur hic trium diuinarum perſonarum nomen: patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Eſt itaque vnus deus triplici cognomine: 9
quoniam vnus eſt in eſſentia, & trinus in perſonis, quarum vnaqueque rectè denominatur deus. Nõ tamen idcirco ſolo nomine credat quiſpiam perſonas diuinas diſtingui, ſed ſingulari etiam diſcretiõe

ne cum impio Sabellio,ſummæ trinitatis confundat perſonas:earumque veram in ſingularibus proprietatibus tollat diſtinctionem.

De ſancto Ioanne euangeliſta.

1 DE patre verbum prodiens,
De matre corpus induens
Ioannis teſtimonio
Hoc erat in principio.

2 Ioannes virgo cæteris
Dilectior apoſtolis:
Rogatus apud Epheſum
Conſcripſit euangelium

3 Eructans almo pectore
Fluenta euangelica
Quæ hauſit in conuiuio
Paſſuro mundi domino.

4 Aſcendens crucis arborem
Commendat matrem virginem
Iheſus,huic diſcipulo:
Vt ſuimet vicario.

5 Vt virgo viri neſcia
Et caſtitatis conſcia:
Solamen viri prouidi
Haberet dies ſeculi.

6 Accepit virgo virginem
Corruptionis inſciam.
Et par poſt Chriſtum filius
Deſeruit integerrimus.

7 Sancte Ioannes optime
Abſolue noſtra crimina:
Vt mereamur liberi
Seruire ſummo principi.

8 Præſta beata deitas:
Indulge clemens trinitas.
Vt tibi caſto corpore
Famulemur omni tempore. Amē.

¶ Iambicus dimeter videtur hic hymnus,nō tamen illius leges integrè obſeruat, quod tribus primis locis aliquando trochęum habeat,aliquando verò pyrrhichium : ſpondeum etiam ſecundo loco frequenter recipiat,contra huiuſce metri regulam . Explicantur in eo præclara beati Ioannis euangeliſtæ præconia,vtpote ꝙ de verbi dei coæternitate cum patre ac diuinitate ſublimiter intonuit,præter cæteros apoſtolos à domino dilectus eſt,euangelium rogatus ab Aſiæ epiſcopis ſcripſit: quod in cœna ſupra pectus domini recumbens hauſerat,ꝙ denique ſacratiſſimam dei matrem à Chriſto in cruce ſibi commendatam accepit in ſuam curam.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu . Ioannis teſtimonio in hoc hymno & cæteris ōnibus qui
bus hoc nomen Ioannes inſeritur:ipſum ponitur vt triſſyllabum, & prima eius ſyllaba corripitur ſecūdum vulgatum & communem grammaticorum vſum,qui tamen ab eruditorum & probatorū authorum diſſidet ſententia.Nēpe hi eandem dictionem faciunt in carmine quadriſyllabam,per diæreſim diſſeparantes i,& o,& ex ſingulis vocalibus ſingulas conſtituentes ſyllabas.Inſuper eius primam ſyllabam ſcilicet i,corripiunt:ſecundam verò,vtputa o,producunt,vt Mantuanus. Quartus Ioannes aquila ſignatus,amictu fulget in albenti,mentoq; & vertice canus.Sic in quarti verſus pręſentis hymni tertio carmine,nomen Iheſus diſſyllabum ponitur,prima eius ſyllaba producta,ſicut & in cæteris hymnis quoties adducitur id nomen,ita collocatur ſecūdū protritum & vulgatum grammaticorum vſum:à probatorum tamen authorum iudicio ac ſententia alienum,qui id nomen in carmine triſſyllabum faciunt,per diæreſim diuidentes i,ab e,& ex ſingulis vocalibus ſingulas conficientes ſyllabas, quarum primam corripiunt,ſecundam verò producunt. Mantuanus.Strenuus indigenas populos a-
2 bigebat Iheſus. ¶ In ſecundo verſu.Rogatus apud Epheſum .Quemadmodū refert venerabilis Beda in homelia illius euangelii.Dixit Iheſus Petro,ſequere me,quod legitur in ſolennitate ſancti Ioannis euangeliſtę:intra octauas natiuitatis domini.Cū beatus Ioannes ob inſuperabilem euangelizandi conſtantiam eſſet à Domitiano Cæſare relegatus in Pathmos inſulam,irrumpentes in eccleſiam hæretici quaſi lupi in ouilia paſtore deſtituta Marchion Cherintus,Hebion & cæteri, diuinitatem Chriſti blaſphemabant:oblatrantes ipſum,ſolum eſſe hominem,& ante Mariam non fuiſſe. Verùm occiſo Domitiano,beatus Ioannes à pio principe Nerua reuocatus ab exilio , Epheſumque regreſſus, ab omnibus penè tunc Aſiæ epiſcopis & multarum eccleſiarum legationibus rogatus eſt , vt de diuinitate Chriſti & coęternitate eius cum patre altius ſermonem faceret , euangelium que conſcriberet:quo cōfutarentur impietates & veſana hæreticorum dogmata . Quod ille nō ſe aliter facturū reſpondit,niſi indicto ieiunio omnes ſimul dominum precarentur, vt deo digna ſcribere poſſet. Et hoc pacto inſtructus reuelatione diuina,atque ſpiritus ſancti gratia illuſtratus:euangeliū ſcribere exorſus eſt.In cuius initio,eructauit altiſſimum illud eloquium.In principio erat verbum,& verbū erat Ioan. 1.
apud deum:& deus erat verbum,hoc erat in principio apud deum.In quo & Chriſti filii dei aſſeruit deitatem ſimul & æternitatem:ipſiuſque à patre diſcretionem atque diſtinctionē.

¶ In quarto verſu. Vt ſuimet vicario.Potius hic dicendum fuiſſet,ſi permiſiſſet carmen · vt ſuo ipſius vicario,aut quouis alio modo per pronomen ſuus.Nam ſui primitiuum paſſiuam habet ſignificationem,neque aptè iungitur huic nomini vicarius.Aut ſeruata carminis ratione legi poſſet : vt proprio

vicario.Ita & in fine quinti verſus cum dicitur,haberet dies ſeculi,accuſatiuus tẽporis obſcurè admodum & durè adiungitur verbo haberet,qui potius in ablatiuum eſſet commutandus:hoc modo,haberet omni tempore,videlicet vitæ ſuæ in hoc mundo degendæ. ¶ In hoc octauo verſu.Famulemur 8
omni tempore.Nonnulli libri habent eo loco:ſeruiamus omni tempore,ſed id carmini non cõgruit. Alij legunt:lætemur omni tempore,ſed id præcedenti ſententiæ non reſpondet.Iccirco poſuimus reiecto vtroque dictorũ verborum:illud verbum famulemur,quod rectè & carmini & ſententiæ conuenit.Ita in primi verſus huius hymni ſecundo carmine,loco eius quod ferè omnes habent libri:corpꝰ de matre induens,trãſmutato ſolũ verborũ ordine,ita legendũ diſpoſuimus:de matre corpus induẽs, quòd hoc modo & lenior eſt prolatio:& recta carminis obſeruatio.

In feſto ſanctorum Innocentium.

1 SAluete flores martyrum:
Quos lucis ipſo in limine
Chriſti inſecutor ſuſtulit:
Ceu turbo naſcentes roſas.

2 Vos prima Chriſti victima
Grex immolatorum tener.
Aram ante ipſam ſimplices
Palma & coronis luditis.

3 Audit tyrannus anxius
Adeſſe regum principem.
Exclamat amens nuncio:
Ferrum ſatelles arripe

4 Mas omnis infans occidat:
Scrutare nutricum ſinus.
Fraus nequa furtim ſubtrahat
Prolem virilis indolis.

5 Transfigi tergo carnifex
Mucrone diſtricto furens
Effuſa nuper corpora:
Animaſque rimatur nouas.

6 O barbarum ſpectaculum.
Vix interemptor inuenit
Locum minutis artubus:
Quo plaga deſcendat patens.

7 Quid profuit tantum nefas?
Inter coæui ſanguinis
Fluenta:ſolus integer
Impune Chriſtus tollitur.

8 Sit trinitati gloria:
Virtus honor victoria.
Quæ dat coronam teſtibus
Per ſeculorum ſecula.Amen.

¶ Legem carminis iambici dimetri ad vnguem obſeruat hic hymnus,ſuumq; non obſcurè refert ac prodit artificem ob elegantiam contextus & metri cõcinnitatem:vtpote Aurelium Prudentium, qui inter cæteras ſuas odas hymnum ſuauiſſimum compoſuit de epiphania domini:cuius initium eſt. Quicunque Chriſtum quæritis:oculos in altum tollite,illic licebit viſere:ſignum perẽnis gloriæ, ex quo præſens hymnus excerptus eſt, habetq́ue ſuos verſus omnes ſparſim illi inſertos: non tamen eodem prorſus ordine quo hic ſunt digeſti. Depromuntur autem in eo præconia ſanctorum innocentium, ꝙ beatorum Chriſti martyrum ſunt primitiæ & velut prima efflorentia:à truculento Herode in cunis ipſis & primo vitę exordio pro Chriſto cæſi.Vnde arguitur maior ipſius perſecutoris crudelitas:ꝙ in illos ferrum diſtrinxerit,quibus tenerior ætas parcendum ſuadet.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Quos lucis ipſo in limine. Non hic lumine legendũ eſt, vt habent libri mendoſi:ſed limine quod primum domus ingreſſum & quod ianuæ ſubijcitur ſignat, vt ſenſus ſit,ꝙ Chriſti perſecutor herodes iſtos flores & primitias martyrũ in ipſo vitæ introitu ſuſtulit:ſicut turbo,ventuſque violentus decutere ſolet & ſuſtollere roſas primum naſcentes. Et melius in quarto verſus huius carmine legitur naſcentes,q̃ florentes:vt nonnulli habent libri.Nam ſignificantior eſt & congruentior innocentium comparatio ad naſcentes roſas quàm florentes,ad ſignificandũ ſin vtriſq; primum ſubſiſtentiæ exordium.Prudentianus item codex hoc loco naſcentes habet:nõ florentes. ¶ In ſecundo verſu. Vos prima Chriſti victima. Plærique primũ huius verſus carmẽ habent. 2
Quid crimen Herodem iuuat,quod quidem etiam eſt Prudentianum:ſed non eo poſitũ loco, vt ſententiæ ſequentis diſcrepantia oſtendit.Et illud ab ipſo Prudentio proximè præponitur primo carmini ſeptimi verſus præſentis hymni:cui ſententiæ affinitate aptè reſpondet.Iccirco carmine illo dimiſſo,ſecundum poſuimus integrum verſum ex quatuor carminibus cognatæ ſententiæ conſtantem : vt apud Prudentium ſunt diſpoſita. ¶ In eodem verſu.Palma & coronis luditis.Palma arbor in manibꝰ & corona capiti impoſita:inſignia ſunt olim victoribus dari ſolita.Vnde & beatus Iohannes in ſacra Apocalypſi vidit ſanctos cœleſtis ciuitatis incolas:& coronis adornatos:& palmas geſtantes manibꝰ. Quoniã igitur ſancti innocentes,tyranni victores fuere, & mundo triumphato curſum huius vitę cõſummarũt:palma & coronis inſigniti hic deſcribuntur.Appoſitè aũt & accommodè, luditis hic dicit author,ad deſignandam infantilem eorũ ętatem,quæ leuibus ludis gaudet & occupatur. ¶ In tertio verſu.Exclamat amens nuncio.Ablatiuus ille à nuncium ij,formatur , vel à nominatiuo nuncius,ij, vt ſignificat rem quæ nunciatur.Vterque enim nominatiuus pro ea ſignificatione in vſu eſt probato

Apoca.7.

4 rũ authorũ. Nuncio igitur .i. denunciatiõe Magorũ, ꝙ natus eſſet illis diebus rex Iudæorũ. ¶ In quar
to verſu. Mas omnis infans occidat. Id verbum, media correpta proferri debet, nã & neutrum eſt & à
cado deducitur, ſignificatq́; interire, perire, interfici: & vt ſententia & carmen ſatis oſtendunt.
5 ¶ In quinto verſu. Transfigit ergo carnifex. Hoc loco transfigit legendum eſt à trans & figo: id eſt
traijcit & penetrat, non autem tranſigit (vt nonnulli codices inemendati habent) à trans & ago.
Nam hoc verbũ neq; carmini neq; ſententiæ quadrat. Mucrone diſtricto: gladio nudo, & vagina ex-
empto. Nam mucro propriè cuſpidem ſignificat: & extremitatem teli, ſæpius autem pro toto ſu-
mitur telo & enſe. Effuſa nuper corpora: recens in lucem ædita ac partu emiſſa. Animas nouas: dudũ
6 vitã ſortitas. ¶ In ſexto verſu. Minutis artubus: mẽbris teneris & puis innocentiũ. Plaga patẽs: vulnꝰ
latum & apertum. Tam parua (inquit) adhuc fuerunt puerorum corpora: vt vix inferendis vulneribꝰ
7 inueniri potuerit in eis locus. ¶ In ſeptimo verſu. Coæui ſanguinis: cruoris ſanctorum innocentium
Chriſto coætanei. Nam ætate pares erant Chriſtus & ſancti innocentes, & inter inundationes ac pro
fluuia ſacri illorũ ſanguinis: ſolus Chriſtus liber euaſit. Nam angelico monitu ſubmotus eſt in Ae- Matth. 2.
gyptum.

In Epiphania domini.

1 HOſtis Herodes impie:
Chriſtũ venire quid times?
Non eripit mortalia.
Qui regna dat cœleſtia.
2 Ibant magi quam viderant:
Stellam ſequentes præuiam.
Lumen requirunt lumine:
Deum fatentur munere.
3 Lauacra puri gurgitis
Cœleſtis agnus attigit.
Peccata quæ non detulit:
Nos abluendo, ſuſtulit.
4 Nouum genus potentiæ:
Aquæ rubeſcunt hydriæ.
Vinumq́; iuſſa fundere
Mutauit vnda originem.
5 Gloria tibi domine:
Qui apparuiſti hodie.
Cum patre & ſancto ſpiritu:
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶ Hic hymnus carminis iambici dimetri legibus aptè conſtringitur: præter id quod in primi verſus primo carmine trochæus primo ponitur loco, & ſpondeus ſecundo, quod vix in hoc metri genere admittitur. Eſt enim prima ſyllaba nominis Herodes: longa, vt apud Mantuanum. Iam ferus Herodes fato ſublatus: ad vndã raptus erat ſtygiã, æterna cruciandus erynne. ¶ Author eius, Sedulius: qui pſentẽ hymnũ cõtinuo cõtextu annectit hymno natiuitatis dominicæ, A ſolis ortus cardine: prius expoſito, & poſtremò eius verſui inchoato ab elemento G. immediatè ſubnectit primum huius hymni verſum, incipientem ab H. ſequiturq́ue in cæteris verſibus ſemper ordinem literarum alphabeti: cuique eorum primam præfigens pro ſua ſerie literam capitalem. Vnde & verſum habet proprium reſpondentem literæ K. continuò ſequentem huius hymni ſecundum verſum, & alterum item proprium reſpondentem literæ, M, & ab ea inchoatum: qui proximè ſequitur tertium huius hymni verſum. Sed quoniam neuter dictorum verſuum myſteria epiphaniæ domini complectitur (prior enim de ſanctis innocentibus mentionem facit: quem tamen interdum huic hymno adiectũ vidiſſe me, memini, poſterior verò de Chriſti miraculis diſſerit) vſus eccleſiaſticus illos duos verſus ĩ huꝰ diei hymno conſulto prætermiſit. Illos autem ambos verſus, quinimmò & totum ipſum hymnum: ab vngue (vt aiunt) ad calcem vſque per literas alphabeti in capite verſuum ab A, vſque ad Z, deductum, in calce expoſitionis huius hymni ponemus: quoniam digniſſimus eſt, & myſteriorũ Chriſti refertiſſimus. ¶ Declarantur autem in hoc hymno tria hodiernæ diei ſacramenta, ſtellæ apparitio, Chriſti baptizatio, & aquæ in vinum conuerſio.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Chriſtum venire quid times. Non hic legendum eſt, venif
1 ſe: vt facerent, qui temporis rationem accuratius obſeruarent. Nam ſpondeus tũc ſecundo in loco cõ
ſtitueretur: quod prohibet huius carminis regula. Eripit, aufert, amouet. Non eſt tibi (inquit) o Hero
des iuſta ob Chriſti aduentum timendi cauſa. Nam non venit ipſe vt auferat tibi regnum tuum tẽpo
rale, quemadmodum ſuſpicaris & formidas: cum ipſe æterna & cœleſtia regna ſuis elargiatur. ¶ In
2 ſecundo verſu. Ibant Magi quam viderant. Magi hic non dicuntur: qui malefici ſunt & magicis vani-
tatibus, ſortilegijſque dediti, ſed qui ſapientia pollent & bonarum ſcientiarum ſtudio ſunt addicti. Eſt
enim magus (vt ait Calepinus) dictio perſica: qua apud eos ſignificatur ſapiẽs. Sic nanque Perſæ Ma
gos vocant: vt Greci: philoſophos. Latini: ſapientes. Galli: Dryudas. Aegyptii: prophetas ſiue ſacerdo
tes. Indi: gymnoſophiſtas. Et Aſſyrij: Chaldæos. Lumen: Chriſtum, qui eſt lumen ad reuelationẽ gẽ-
3 tium. Lumine claritate ſtellæ, Magis apparentis. ¶ In tertio verſu. Lauacra puri gurgitis. Lauacrum à Lucæ. 2.
lauando dictum eſt, & ſignificat balneum aut baptiſterium: quo quis cõmodè lauari poſſit. Sine aſpi-
ratione autem in tertia ſyllaba ſcribendum eſt, & media longa proferẽdum: ſicut aratrum, ſimulacrũ,
ambulacrum. Detulit: cõmiſit, perpetrauit. nulla enim peccata admiſit Chriſtus, quæ baptiſmo ablu-
4 eret: ſed noſtra ipſorum peccata eo lauacro abſterſit. ¶ In quarto verſu. Aquæ rubeſcunt hydriæ. Hy
dria: vrna aquaria & capiendis aquis accommoda, vnde & nomen ſortitur. hydor enim græcè: aquam
ſignificat, cum aſpiratiõe ſcribi debet, & y græco in prima ſyllaba: ſicut & omnia ab ipſo deducta no-

mina. Porro vnda erat iuſſa vinum fundere: quando oculto diuinę virtutis imperio iuſſa eſt in vinum conuerti. Et tunc ſuam mutauit originem vnda: quoniam prius & natura, erat aqua, poſtea verò poteſtate diuina & ſupra naturam: in vinum eſt mutata. ¶ In quinto verſu. Qui apparuiſti hodie. Hic quintus verſus, adiectitius eſt ad claudendum hymnum: & gratias deo agendas pro beneficio huic celebritati proprio, quod eſt ipſius filij dei in carne apparitio, ſtella duce Magis exhibita, vnde & græcè dies iſte dicitur epiphania domini: id eſt ſuperapparitio ſiue manifeſtatio. quemadmodũ ait Hieronymus. Dies epiphaniorum: græco ſermone ſic vocatur. Quod enim apud nos apparitionem vel oſtenſionem dicimus: Græci epiphaniam vocant. hoc autem ideo: quia dominus noſter hodie ſaluator apparuit in tenebris. Neque id ſolum quando per ſtellam Magis eſt declaratus, verũetiã quando in Ior-
Matt.3. dane baptizatus eſt à Ioanne: facta eſt eius manifeſtatio per vocem paternam, & ſpiritum ſanctum in columbæ ſpecie. Et quando in nuptijs mutauit aquam in vinum: facta eſt diuinitatis eius oſtenſio, &
Iohan.3. manifeſtauit (inquit euãgeliſta) gloriam ſuam. Quę quidem duo poſtrema myſteria: eodem die (quo à tribus regibus adoratus eſt) diuerſis tamen annis & interiecto multi temporis curriculo, perhibentur fuiſſe peracta. Porrò hic poſtremus verſus non eſt Sedullij: ſed ab eccleſia pro more adiectus, & in ſecundo carmine à legitima huius metri regula nonnihil aberrans vt facilè conſtat inſpiciẽti. Sed nũc totum Sedulij hymnum, vt promiſimus, exhibeamus.

¶ Sedulij præſbyteri hymnus de Chriſto: ſuccinctè ab incarnatione vſq; ad aſcenſionem, eius opera complectens.

1 A ſolis ortus cardine
ad vſque terræ limitem.
Chriſtum canamus principem:
natum Maria virgine.

2 Beatus author ſeculi
ſeruile corpus induit:
vt carne carnem liberans
ne perderet quos condidit.

3 Caſtę parentis viſcera
cœleſtis intrat gratia.
venter puellæ baiulat
ſecreta quæ non nouerat.

4 Domus pudici pectoris
templum repentè fit dei.
intacta neſciens virum
verbo concepit filium.

5 Enixa eſt puerpera
quem Gabriel prædixerat.
quem matris aluo geſtiens
clauſus Ioannes ſenſerat.

6 Fœno iacere pertulit:
præſepe non abhorruit.
paruoque lacte paſtus eſt,
per quem nec ales eſurit.

7 Gaudet chorus cœleſtium:
et angeli canunt deo,
palamque fit paſtoribus
paſtor creator omnium.

8 Hoſtis Herodes impie:
Chriſtum venire quid times?
non eripit mortalia:
qui regna dat cœleſtia.

9 Ibant magi: quam viderant
ſtellam ſequentes pręuiam.
lumen requirunt lumine:
deum fatentur munere.

10 Katerua matrum perſonat:
colliſa deflens pignora.
quorum tyrannus milia
Chriſto ſacrauit victimam.

11 Lauacra puri gurgitis
cœleſtis agnus attigit.
peccata quæ non detulit
nos abluendo: ſuſtulit

Miraculis dedit fidem:
12 habere ſe deum patrem
infirma ſanans corpora:
reſuſcitans cadauera.

13 Nouum genus potentiæ:
aquæ rubeſcunt hydriæ.
vinumque iuſſa fundere
mutauit vnda originem.

14 Orat ſalutem ſeruulo
flexus genu Centurio.
credentis ardor plurimus
extinxit ignes febrium.

15 Petrus per vndas ambulat:
Chriſti leuatus dextera.
natura quam negauerat:
fides parauit ſemitam.

16 Quarta die iam fœtidus:
vitam recepit Lazarus.
cunctiſque liber vinculis
factus ſuperſtes eſt ſibi.

17 Riuos cruoris horridi
contacta veſtis obruit.
fletu rigante ſupplicis
arent fluenta ſanguinis.

18 Solutus omni corpore
iuſſus repentè ſurgere:
ſuis viciſſim greſſibus
æger vehebat lectulum.

19 Tunc ille Iudas carnifex
auſus magiſtrum tradere
pacem ferebat oſculo
quam non habebat pectore.

20 Verax datur fallacibus:
pium flagellat impius.
crucique fixus innocens:
coniungitur latronibus.

21 Xeromyrrham poſt ſabbatum
quędam vehebant corpori:
quas allocutus angelus
viuum ſepulchro non tegi.

22 Ymnis venite dulcibus
Omnes canamus ſubditum
Chriſti triumpho tartarum:
Qui nos redemit venditus.

23 Zelum draconis inuidi
et os leonis peſſimi
calcauit vnicus dei,
ſeſeque cœlis reddidit. Amen.

❡In hoc hymno decimus verſus incipiens à litera K, nomen habet caterua ita ſcriptum: vt ſeruetur conſequentia literarum capitalium. Dictiones enim latinę nunquam habent literam illam in fronte. Ita in viceſimo ſecundo verſu eadem ratione prætermiſſa eſt aſpiratio in dictione hymnis: vt ille verſus ab y inchoaretur.

De epiphania domini: alius hymnus.

1 QVem non præualent propria magnitudine
2 Cœli, terræ atque maria amphiſepire:
3 De virgineo natus vtero ponitur in præſepio.
4 Vt propheticus ſermo nunciat: ſtant ſimul bos & aſinus.
5 Sed oritur ſtella lucida: præbitura domino obſequia.
6 Quam Balaam ex Iudaica orituram dixerat proſapia.
7 Hæc Magorum oculos fulguranti lumine pręſtrinxit prouidos.
8 Atque ipſos præuia Chriſti ad cunabula perduxit inclyta.
9 Offerentes regi aurum, thus & myrrham munera.
10 Ipſa ſed tamen myſticis non carent munera figuris.
11 Aurum vt regi: thus vt deo & magno offerunt ſacerdoti:
12 Atque myrrham in ſepulturam.

❡Speciem hymni præfert hoc diuinæ laudis canticũ: nullo tamẽ carminũ genere (quod norim) cõtinetur, neq; certã obſeruat in verſibus ſuis q̃titatẽ ſyllabarũ, neq; certũ earũ numerũ quo determinetur. Idcirco proſę magis q̃ hymno aſſimilatur hic cõtextus. Quoniã tamẽ inter hymnos ipſum annotatũ offendi, eũ hoc loco cæteris etiã hymnis inſerui. ❡Verũ vt propinqorẽ habeat hymni imaginẽ & formã: ſeruata eadẽ ſentẽtia ipſum in carmẽ hexametrũ & pentametrum cõſtrinxi, hoc modo.

1 Quem non terra capit, nec celſi regia cœli:
2 Nec mare diffuſa mole tenere poteſt.
3 Virgine de ſacra ſubiit præſepia natus:
4 Cui comites aſinus bóſque fuere dati.
5 Quam cecinit Balaam Iuda de ſtirpe futuram:
6 Ignea cœleſti ſtella decore micat.
7 Et rutilo fulgore Magos perfudit: & orti
8 Ad pueri cunas præuia duxit eos.
9 Hi tria ſupremo regi pretioſa tulêre
10 Munera: quæ nobis myſtica ſenſa notant.
11 Regia maieſtas auro, deus atque ſacerdos
12 Thure, ſed in myrrha ſignificatur homo.

❡Rurſum eandem ſententiam in modulationem ſapphicam (quod in hymnis eccleſiaſticis frequẽtior ſit: & cæteris ſuauior) hoc modo digeſſi.

1 Quem ſuo tellus ſpatio tenere,
tota nec cœli valet amplitudo:
hunc ſacræ nunquam violata matris
viſcera portant.

2 Natus anguſtum ſubiit cubile:
& boui iunctas aſinóque cunas.
vagit abiecto ſtabulo repoſtus
rector olympi.

3 Igne ſpectandam rutilante ſtellam
ſtirpe de Iuda cecinit futuram
præſcius vates Balaam: quod iſto
tempore factum eſt.

4 Solis hæc veri manifeſtat ortum
ſtella mirando renitens decore.
gloriam narrant domini coruſco
ſidere cœli.

5 Cuius exciti radio, ſed intus
luce perfuſi meliore reges:
offerunt Chriſto puero ſacrata
munera læti.

6 His ſacramentum colitur triforme
thure monſtratur deitas: & auro
regium ſceptrum. ſed odora ſignat
myrrha ſepulchrum.

❡Explicatur autem in hymno præſenti ſoluta oratione compoſito: Chriſti ſecundum carnem natiuitas, & ſtellę tribus regibus facta apparitio, cuius ductu venerunt ad incunabula Chriſti: & cum muneribus myſticis ipſum adorauerunt.

❡ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Atque Maria amphiſepire. Dictio illa ex græco componitur amphi, quod circũ ſignificat: & latino verbo ſepire, quod eſt circũdare. Ita amphiſepire: idẽ ſignat quod circunſepire. Satius tamen fuiſſet: hoc loco dictionem hanc omnino latinam ponere. nam vix probatur ab authoribus compoſitio græcæ vocis cum latina in eadem dictione: & admodũ rara eſt. porro huius loci ſenſus eſt, quod Chriſtus deus quem cœlum terra & mare nõ poſſunt ſuis finibus & limitibus comprehendere, propter ipſius immenſitatem & infinitatem: ipſe natus de virgine reclinatus eſt in præſepio. ❡In quarto verſu. Vt propheticus ſermo nunciat. Eſaias capite primo. Cogno- Eſaie. 1. Abacuc. 3.

Numeri.24 uit bos poſſeſſorem ſuum & aſinus præſepe domini ſui. Et Abachuc propheta. Domine audiui audi
tum tuum & timui, conſideraui opera tua & expaui: in medio duorum animalium.
¶In ſexto verſu. Quam Balaam ex Iudaica. Siquidem in libro Numeri dixiſſe legitur. Orietur ſtel- 6
la ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael: & percutiet duces Moab. Quæ quidem prophetia eſt ipſius
Balaam: de futuro noſtri ſaluatoris ortu ſecũdum carnem ex ſtirpe Iacob. Proſapia: progenie, ſtirpe.
Dicitur enim proſapia: multorum adinuicem ſuccedentium generis longitudo, ſiue ſeries in longum
deducta. ¶In ſeptimo verſu. Præſtrinxit prouidos. Non hic perſtrinxit legendum eſt, vt habent libri 7
incaſtigati: ſed præſtrinxit. Nempe perſtringere: eſt breuiter & ſummatim aliqua dicere aut ſcribere.
Pręſtringere verò eſt obtenebrare nimio fulgore, ſiue obtũdere. vt cũ oculi nimia luce offundũtur aut
aures nimio ſonitu reddũtur attonitæ. Lactãtius: Horum pulchritudo ac nitor præſtringit oculos. Et
hæc ſignificatio: huic loco eſt conueniens. ¶In nono verſu. Offerentes regi aurum. Regi: Chriſto, 9
qui eſt rex regum & dominus dominorũ, quem etiã coram Herode profeſſi ſunt eſſe regẽ Iudæorũ.
¶In decimo verſu. Myſticis non carent munera figuris. Myſticis figuris: ſpiritualibus ſignificationi 10
bus, ſecretiſque & occultis repræſentationibus. Dicitur enim myſticum: quod ſecretum eſt, & corpo
rali forma aliquid ſpirituale ſignat: quemadmodum tria piorum regum dona.

In epiphania domini: ad completorium.

1 NVncium vobis fero de ſupernis:
Natus eſt Chriſtus dominator orbis
In Bethleem Iudæ. ſic enim propheta
Dixerat antè.

2 Hunc canit lætus chorus angelorum:
Stella declarat, veniunt eoi
Principes, digno celebrare cultu
Myſtica dona.

3 Thus deo, myrrham trocletem humando:
Bracteas regi chryſeas decenti
(Dum colunt vnum) meminere trino
Tres dare terna.

4 Gloriam trinæ monadi canamus:
Cum deo, diuæ genitæque proli.
Flamini necnon ab vtroque fuſo:
Corde fideli. Amen.

¶Carminis ſapphici & adonici modulationem rectè tenet hic hymnus: pręter id ſolum quòd in pri
mi verſus tertio carmine loco dactyli ponitur in tertia ſede antibacchius, ex duabus longis ſyllabis
conſtans & tertia breui: cum aduerbium ſic, ſemper producatur. & in tertii verſus primo carmine
Lucæ.2. poſt, m, literam finalem ponitur vocalis ſine ſynalœpha atque colliſione. Et cum, m, in fine dictio-
Matthæi.2. nis ſit breuis: ſibi trochei loco ponitur pyrrhichius: contra regulam & formam carminis ſapphici.
¶Deſcribitur in eo manifeſtatio & declaratio natiuitatis dominicæ: primum facta paſtoribus ab an-
gelo, illis cuſtodientibus vigilias noctis ſuper gregem ſuum, cum lumine cœleſti apparente. Facta eti
am Magis per nouam ſtellam perlucidam: quę ipſos ab oriẽte perduxit ad incunabula pueri nati. quẽ
procidentes adorauerũt, & eidẽ tria myſtica munera obtulerũt: vt euangelica lectio narrat diffuſius.
Lucæ.2. ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Nuncium vobis fero. Hæc intelligantur eſſe verba angeli 1
ad paſtores: nunciantis illis ortum Chriſti in terris & dicentis: Ecce euangelizo vobis gaudium ma-
gnum, quod erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie ſaluator mundi qui eſt Chriſtus dominus,
Matthæi.2. in ciuitate Dauid. Quòd autem propheta prædixerit Chriſtum in Bethleem Iudæ naſciturum: con-
ſtat ex reſponſo principum ſacerdotum, & ſcribarum populi, dato Herodi regi ſciſcitanti ab eis vbi
Micheæ.5. Chriſtus naſceretur: qui illud Micheæ oraculum protulerunt in teſtimonium. Et tu Bethleem terra
Iuda: nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux: qui regat populum meum Iſ
rael. Porrò in tertio huius verſus carmine facienda eſt ſynæreſis, duarumque ſyllabarum in vnam cõ
glutinatio: propter prioris vocalis colliſionem in hac dictione Bethleem, quæ etſi triſyllaba ſit, & ita
ſcribi ac proferri debeat, per duplex ſcilicet e: tamen in metiendo carmine debet diſyllaba poni: ſicut
in hac dictione cui & huic id frequenter vſu venit: & in hac dictione deinde, apud Virgilium in hoc
carmine. Incipe Damœta: tu deinde ſequere Menalca. ¶In ſecundo verſu. Hunc canit lætus chorus 2
angelorum. Canit: laudat & cœleſti cantu prædicat, atque concelebrat. cum ſubito facta eſt cum an-
Lucæ 2. gelo multitudo militiæ cœleſtis: laudantium deum atque dicentium. Gloria in altiſſimis deo: & in
Matthæi.2. terra pax hominibus bonæ voluntatis. Eoi autem principes: dicuntur reges orientales. Nam vt dicit
Matthæus Magi ab oriente venerunt Hieroſolymam. Siquidem eous, a, um, idem eſt quod orienta-
lis; aliquidve ad orientem pertinens: & primam ſyllabam habet indifferentem apud authores pro-

batos. Io hoc autem loco:ſecundum carminis exigentiam habet primam breuem. Cæterum in tertio carmine huius ſecundi verſus dicendum eſt: digno celebrare cultu myſtica dona. vt celebrare cum accuſatiuo & ablatiuo (quemadmodum ſua fert natura) ponatur. Quare qui dignum celebrare cultum dicunt, aut dignum celebrare cultu: perperam id carmen proferunt, neque rectam ex eo poſſunt colligere ſententiam.

3 ¶ In tertio verſu. Thus deo: myrrham trocletem humando. Omnes illi datiui & accuſatiui in hoc verſu poſiti: ordinantur cum verbo dare, ad quanque earum ſententiarum repetendo. vt hic habeatur ſenſus. Principes eoi meminere dare thus deo: quia io thure (quo fit deo ſacrificium) ſignabant eius diuinitatem. meminerunt etiam dare myrrham trocletem, id eſt rotundam, ipſi Chriſto humando: id eſt ſepeliendo. quia per myrrham ſignabant eius ſepulturam: & quòd mortalis eſſet homo, myrrháque (cum tumularetur) condiendus. Inſuper meminerunt dare bracteas chryſęas, id eſt laminas aureas ſiue aurum ipſi Chriſto, regi decenti. quoniã per aurum quod obtulerunt: ſignabant in Chriſto regiam maieſtatem: ſolet enim regibus aurum pendi in tributum. Et ita dum illi principes eoi colunt & venerantur vnum Chriſtum ſecundum numerum & rem, ipſi tamen tres heroes (nam totidem eſſe leguntur Magi: qui Chriſtum ſtella duce inuentum adorarunt) meminerunt dare terna munera aurum, thus & myrrham: ipſi Chriſto trino, ſecundum rationem: id eſt habenti triplicem ſortem atque conditionem, ſcilicet regi, deo & homini mortali. ¶ At quoniam verſus iſte: ſcaber admodum eſt & obſcurus, vt ordine grammaticali fere opus fuerit ad aperiendam ſententiam: nonnulla vocabula difficiliora cognitu, inibi poſita ſunt paucis aperiẽda. Quorum primum eſt: trocletem. Id nomen accuſatiuus eſt ſingularis & adiectiuus, ad ſubſtantiuum myrrham ordinatus: veniens (quantum coniectare poſſum & percipere) à nominatiuo trocles, etis, ſicut teres facit genitiuum teretis, & hebes hebetis, penultima genitiui correpta. Significat autem id nomen: idem quod rotundus. nam formatur (vt ſimilitudo vocis facit coniecturam) à nomine primitiuo troclea: quod inſtrumentum eſt in orbiculis (vt ait Calepinus) ad ſubleuanda & deprimenda onera: vel rotula ex ligno vel ære: quibus aquas haurire ſolemus fune ductario vel hydria. Et quoniam huiuſmodi inſtrumentum quo ſaxa, aquæ, ligna, marmora, & ſimilia id genus ſurſum ducuntur: rotundum eſt & volubile, hinc trocles dicitur, quod rotundum eſt. Quare autem myrrham ſpeciem aromaticam apprimè notam vocet hic trocletem & illo denominet epitheto: non ſatis mihi (vt verum fatear) conſtat: proinde id aliis perquirendum relinquo. ¶ Secundo loco bracteas elucidãdum vocabulum eſt: quod accuſatiuus eſt pluralis à nomine bractea, ę. ſignificat autem bractea laminam auri, argenti, alteriúſve metalli tenuem, & ſua ſponte plicabilem, quæ crepitat. vnde à reſonando nomen accepit. Virgilius. Ilice ſic leui crepitabat bractea vento. Inde bracteola diminutiuum.

¶ Tertio denique loco, chryſæas adiectiuum: à chryſos primitiuo proficiſcitur, quod aurum ſignificat. Inde chryſolithus: lapis aureo colore refulgens, & chryſoſtomus os aureum, & chryſopaſſus: lapis aureis guttis aſperſus. Ita & chryſæus, a, um hinc formatum eſt: ſicut ab auro deducitur aureus. Bracteas ergo chryſæas intricato & inuoluto loquendi genere dixit author: quod apertius dicere poſſemus aurea munera, aut fruſta auri.

4 ¶ In quarto verſu. Flaminis necnon ab vtroque fuſo. Ita legendum eſt tertium poſtremi verſus carmen: & non eo modo. flamini ſacro ab vtroque fuſo. vt nonnulli habent libri: ne vocalis cõtinuo vocalem in diuerſis dictionibus ſequatur. Datum autem carmen tertiam in superſancta trinitate exprimit perſonam, ſcilicet ſpiritum ſanctum: à patre & filio incomprehenſibiliter procedentem, qui in hymnis ſæpe flamen, id eſt ſpiramen appellatur: deducitúrque id nomen verbale à flo, as, are: flatumque ſigna. Porrò in ſecundo huius verſus carmine: nomen deo, diſcretè ſumptum & perſonaliter: deum patrem nobis inſinuat, qui ſæpe in ſcripturis nomine dei innuitur. vt cum dicit Paulus ad Galatas. Miſit deus filium ſuum factum de muliere: factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Gala. 4. Et cum Chriſtus dicit in euangelio. Sic deus dilexit mundum: vt filium ſuum vnigenitum daret: Ioan. 3. & multis aliis in locis. Demùm ablatiuus ille, corde fideli, cum ablatiuo canamus ordinandus eſt: quod præcipuum eſt totius ſententiæ illo verſu comprehenſæ verbum.

In epiphania domini: alius hymnus.

1 A Patre vnigenitus:
Ad nos venit per virginem:
Baptiſma cruce conſecrans:
Cunctos fideles generans:

2 De cœlo celſus prodiit:
Accepit formam hominis.
Facturam morte redimens:
Gaudia vitæ largiens.

3 Hoc te redemptor quæſumus:
Illabere propitius.
Clarúmque noſtris ſenſibus
Lumen præbe fidelibus.

4 Mane nobiſcum domine:
Noctem obſcuram remoue.
Omne delictum ablue:
Piam medelam tribue.

5 Quem iam veniſſe nouimus:
Redire item credimus.
Tu ſceptrum tuum inclytum
Tuo defende clypeo.

ſimus

6 Gloria tibi domine:
Qui apparuiſti hodie.
Cum patre & ſancto ſpiritu:
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Præſens hymnus, carminis iambici dimetri ſpeciem præfert: non tamen exactè ſeruat eius legem, & formam, quòd ſecundo loco nunc ſpondeum admittat nūc pyrrhichium, interdum etiam vocalē ante vocalem in diuerſis dictionibus ſine colliſione recipiat: contra illius carminis morem & regulā.
¶Commendatur in ipſo beneficium incarnationis filii dei pro redemptione mundi exhibitum, & myſterium ſacramenti baptiſmi à Chriſto conſecratum eodem die (vt omnium eſt ſententia) reuolutis triginta annis: quo fuerat ſtella duce à Magis adoratus & myſticis donatus muneribus. Demùm ad eundem dirigitur oratio: vt ſuo lumine ſpirituali nos illuſtret, ſuáque protectione muniat.

Matthæi 3. ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Baptiſma cruce cōſecrans. Dicitur hic Chriſtus baptiſma 1
cruce conſecraſſe: quamuis ipſum ſuſceperit à Ioanne, amplius quàm biennio ante crucis horam &
paſſionem ſuam: & ſuſcipiendo conſecrauerit ipſum & ſanctificauerit, quoniam ex morte Chriſti in
cruce tolerata ſuſcepit ipſe baptiſmus ſuam virtutem & efficaciam. quemadmodum & alia ſacramen
Ioan. 19. ta eccleſiaſtica: nobis in peccatorum medelam diuina bonitate indulta. In cuius rei argumentum, ex
latere domini noſtri lancea militari poſt mortem aperto: exiuit ſanguis & aqua. Sanguis inquam in
precium redemptionis noſtræ, & aqua in ablutionem peccatorum noſtrorum: lauacro ſanctæ rege-
nerationis præſtandam. Et hoc baptiſmalis ſacramenti munere Chriſtus cunctos fideles generat,
quinimmo regenerat ex aqua & ſpiritu ſancto: non quidem natiuitate ſecundum carnem, ſed ſecun-
Ioannis. 3. dum ſpiritum, qua efficimur filii dei, filii adoptionis & regni. De qua generatione conteſtatur ipſe do
minus Nichodemo. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto: non poteſt introire in regnum
dei. ¶In quarto verſu. Mane nobiſcum domine. Hæc oratio deprecatoria, ſumpta videtur ex eo ver
bo duorum diſcipulorum tendētium ipſo die reſurrectionis dominicæ in caſtellum Emaus: ad Chri 4
Lucæ. 24. ſtum, cum finxit ſe longius ire. Mane nobiſcum domine: quoniam adueſperaſcit & inclinata eſt iam
dies. Quæ ſane deprecatio à nobis quoque quotidie eſt deo porrigenda: vt maneat nobiſcum in æter
num cuſtos & protector noſter: quoniam adueſperaſcit iam vita noſtra, & inclinata eſt eius dies per
mortis viciniam: quantumcunque florens nobis adhuc ſit ætas, viridíſque iuuentus. Neſcimus enim:
qua die & hora hinc properare debeamus, & præſentis vitæ curſum terminare. Petimus & in eodem
quarto verſu noctem obſcuram, peccatorum ſcilicet & iniquitatis: remoueri à mentibus noſtris per
clarum lumen gratiæ diuinæ quod nobis infundatur. Sola enim illa nox, eſt noxia animæ noſtræ, &
exitialis: non ea, quam cœli motus alternis vicibus adducit, cum ſolem noſtro ſubtrahit orbi. ¶In 5
quinto verſu. Tu ſceptrum tuum inclytum. Glorioſum Chriſti ſceptrum de quo præſens agitur ſer-
mo: eccleſia eſt fidelium & cœtus credentium in Chriſtum: ſuper quos ſpirituale obtinet regnum at-
que dominium: hic nomine ſceptri deſignatum: quemadmodum ipſe Chriſtus pſalmo ſecundo dicit.
Pſalmo. 2. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo: ſuper Sion montem ſanctum eius. Hoc autem ſceptrum & in-
ſigne & præclarum, petimus hic defendi clypeo diuinæ protectionis & virtutis: ne ipſum hoſtiliter
inuadat aduerſarius noſter, & in terram proſtratum confringat: quoniam niſi dominus cuſtodierit ci
Pſalmo. 126 uitatem: fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.

Sabbato ante dominicam ſeptuageſimæ: ad veſperas.

1 HAlelu ia dulce carmen:
Vox perennis gaudii.
Halelu ia vox ſuauis
Eſt choris cœleſtibus.
Quam canunt dei manentes
In domo per ſecula.

2 Halelu ia læta mater
Conciuis Hieruſalem.
Halelu ia vox tuorum
Ciuium gaudentium.
Exules nos flere cogunt
Babylonis flumina.

3 Halelu ia non meremur
Nunc perenne pſallere.
Halelu ia nos reatus
Cogit intermittere.
Tempus inſtat: quo peracta
Lugeamus crimina.

4 Vnde laudando precamur
Te beata trinitas:
Vt tuum nobis videre
Paſcha des in æthere.
Quo tibi læti canamus
Halelu ia iugiter. Amen.

¶Præſens hymnus carmine trochaico contexitur: in vnoquoque verſu ſex carmina complectens: quorum primum tertium & quintum: alcmania ſunt. Secundum verò, quartum, & ſextum: euripidia. Quid autem trochaicum dicatur carmen, quid alcmanium, & quid euripium: ex annotatis circa expoſitionem hymni. Corde natus ex parentis: ante mundi exordium. iam euaſit perſpicuum. cui præſens hymnus in compoſitione propemodum aſſimilatur: eo ſolo ab ipſo diſcrepans, quòd in vno verſu hic hymnus ſex tantum carmina complectitur: tria trochaica alcmania, & tria eiuſdem generis euripidia alternatim commixta. ¶Commendatur autem in eo dulce illud carmen & canticum lætitiæ Halelu ia: quod ſancti deo aſſiduè canunt in regno cœleſti, ſupernáque ciuitate Hieruſalem,

quodque ex inſtituto eccleſiaſtico nunc inſtante ſeptuageſima vſque ad proximum paſchę feſtum in-
termittere cogimur. Demùm oratio ad deum dirigitur: vt nos tãdem ad ſocietatem illam cœleſtium
ciuium perducat, vbi continuè illi ſuaue illud canticum modulemur.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Halelu ia dulce carmen. Hæc dictio Halelu ia, ſecundum
peritos Hebraicæ linguæ duas in ſe continet diſtinctas dictiones. Quarum prior tres habet ſyllabas.
& aſpirationem in principio: atque in ſecunda ſyllaba ſimplex l, ſicut & in tertia. hoc modo Halelu. ſi
gnificátque tantundem atque laudate. Secunda verò dictio apud Hebræos vnius eſt ſyllabæ: quòd in
ea i & a coadunantur in vnam ſyllabam, coniunctímque proferuntur hoc modo, ia, ſignificátque do-
minum: nam illic: dei nomen eſt. Quare totum id vocabulum Halelu ia: perinde ſignificat, atque lau
date dominum, & in vnoquoq; huius hymni loco quoties reperitur: quadriſyllabum proferri debet.
ſiue in carmine alcmanio conſtituatur: quod ſolum octo ſyllabas debet continere, ſiue in carmine eu-
ripidio: quod ſeptem tantum ſyllabas ſuo cõtextu complectitur. De huius autem dictionis Halelu ia
compoſitione & ſignificato: latior fiet ſermo in ſecundo huius operis libro, vbi de horarum eccleſia-
ſticarum numero ac denominationibus ſuſcipietur determinatio. At verò, illa vox Halelu ia dicitur
hoc loco eſſe vox ſuauis choris cœleſtibus. nam incolæ cœleſtis illius ciuitatis (de quibus dicit pſal.
Beati qui habitant in domo tua domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te) illam diuinæ laudis vocẽ Pſal. 81.
iugiter perſonant. quemadmodum in ſuo cantico perhibet Thobias ſenior: Ex lapide (inquit) candi Thobiæ. 13.
do & mundo, omnes plateæ eius ſternentur: & per vicos eius Halelu ia cantabitur. Et in ſacra Apoca Apoca. 19.
lypſi ait Ioannes. Poſt hæc audiui quaſi vocem magnam tubarum multarum in cœlo, dicentium Ha-
lelu ia. Laus & gloria & virtus: deo noſtro eſt. Et paulo poſt eadem dictio in eo loco ſemel & iterum
2 repetitur. ¶In ſecũdo verſu. Exules nos flere cogunt. Alludit hæc particula ad illud verbum pſalmi
centeſimi triceſimi ſexti. Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus: dum recordaremur tui Pſal. 136.
Sion. quod licet ad literam exprimat luctum ſynagogę ob captiuitatem Babylonicam factam ſub Na
bugodonoſor: ſecundum myſticum tamen ſenſum innuit ſuſpiria & gemitus fidelium in hoc mundi
incolatu ſubſiſtentium, & ad cœleſtem Hieruſalem anhelantium. Nempe per Sion: intelligitur illic
ſuperna beatorum ciuitas. per Babylonem: præſens mundus confuſionis refertiſſimus. Per flumina
Babylonis: mutabilitas & inſtabilitas bonorum huius mundi accipitur. Quibus cum ſe fidelis popu-
lus implicatum cernit & detentum: deſiderio ſupernæ regionis inardeſcens: pias continere non po-
teſt lachrymas, quibus ſuum deploret exilium. Dicitque cum propheta. Hei mihi: quia incolatus me-
us prolongatus eſt. Et rurſum: Quando veniam, & apparebo ante faciem dei? ¶In tertio verſu. Ha- Pſal. 119
3 lelu ia nos reatus. Toto tempore intermedio à quinquageſima vſque ad paſcha proximè ſequens: ſan Pſal. 41.
cta eccleſia prętermittit illud canticum lætitiæ: vt luctum pœnitentiæ pro expurgandis peccatis æſti-
mat. & ſeptuaginta fere dierum curriculo: referat captiuitatem illam Babylonicam ſeptuaginta anno
rum. inſuper eodem temporis decurſu exprimat totum præſentis vitæ noſtræ ſpatium: quo verſamur
in exilio cœleſti illa ciuitate extorres. ad quam tendere laboramus per pœnitentiam & luctũ: pro pec
catis noſtris aſſiduè agendum. Et ergo rectè dicit hic verſus in principio, quòd prohibemur hic Hale
lu ia perenne canere: quoniam vetamur ex eccleſiaſtica ſanctione illam diuinæ laudis vocem in offi-
cio eccleſiaſtico, ſupradicto tempore decantare, ſed eius loco ſubiungit eccleſia catholica: in ſingula-
rum horarum canonicarum officio poſt ſummæ trinitatis pręconium ac celebrationem, Laus tibi do
mine: rex æternæ gloriæ. ¶In quarto verſu. Vt tuum nobis videre. Paſcha hebræum nomen, tranſi-
4 tum ſignat: quod alio nomine apud Hebræos phaſe dicitur. & ſolennitatem illam Hebræorũ ſignat,
qua commemorationem facere ſoliti erant quotannis (cum lex ipſorum adhuc licitè obſeruabatur)
illius tranſitus: quo dimiſſa Aegypto tranſierunt patres eorum mare rubrum, à Pharaonis ſer-
uitute liberati. Apud Chriſtianos autem, idem nomen, dominicæ reſurrectionis celebritatem ſignifi-
cat. qua à morte ad vitã, à captiuitate in libertatem, omnes trãſlati ſumus: per viuificam Chriſti mor
tem ac paſſionem. Demum aliud eſt paſcha longe celebrius feſtum, in regno cœlorum ſine intermiſ-
ſione peragendum: poſt factum tranſitum à morte ad vitam, ab exilio in patriam, à tenebris in lucem
perpetuam. Et iſtud diuinum paſcha: petimus hoc loco nobis demùm concedi. vt aſſidue deo cana-
mus Halelu ia, quemadmodum poſt peractam quadrageſimã, præſentis vitæ ac peregrinationis ſym
bolũ: eccleſia ſancta quotannis lætũ reſumit idem canticum, frequentérque in ſuo officio ingeminat.

Dominica in ſeptuageſima.

1 Dies abſoluti prætereunt:
Dies obſeruabiles redeunt.
Tempus adeſt ſobrium:
Quęramus puro corde dominum,
2 Hymnis & in confeſſionibus
Iudex complacabitur dominus.
Non negat hic veniam:
Qui vult vt homo quærat gratiã.
3 Poſt iugum ſeruile Pharaonis.
Poſt catenas diræ Babylonis:
Liber homo patriam
Quærat cœleſtem Hieroſolimam
4 Fugiamus de hoc exilio:
Habitemus cum dei filio.
Hoc decus eſt famuli:
Si ſit cohæres ſui domini.
5 Sis Chriſte nobis dux huius vitę:
Memento quòd ſumus oues tuæ.

Pro quibus ipſe tuam
Paſtor ponebas morte animam.
Gloria ſit patri & filio:
Sancto ſimul honor paraclito.
Sicut erat pariter
In pricipio & nūc & ſemper. Amē.

¶In tribus cuiuſque verſus carminibus, primo, ſecundo & quarto, præſens hymnus formam habet carminis iambici quinarii. quod quinque conſtans pedibus: omnibus in locis iambū admittit, vt principatum eo in metro tenentem. In imparibus tamen locis, primo, tertio & quinto: recipit interdū ſpōdeum, & in quinto etiam trocheum vel pyrrhichium. In locis verò paribus ſecundo & quarto: ſolum iambum ſuſcipit. Verùm præter numerum ſyllabarum in ſupradictis carminibus ſingulorum verſuum: nihil ferè legis illius metri hic obſeruatur. Nam promiſcue pedes omnes diſſyllabi nunc ſpōdeus, nunc pyrrhichius, nunc trocheus, nunc iambus: omnibus in locis ſine delectu ponuntur. Quare hymnum hunc merito ametrum vocari licebit: quòd non exactam ſeruat pedum ſuorum menſuram neque ſtationem. At vero tertium cuiuſque verſus carmen eſt pentimemeris heroica atque dactylica: quòd quinque pedum carminis heroici medietatem complectatur, vtpote duos dactylos cum ſyllaba ſupercreſcente, quæ tertii pedis medietatem conſtituat. Veruntamen in eo carmine dactylico primi verſus: ſecundo loco pro dactylo collocatur antibacchius conſtans ex duabus primis ſyllabis longis & tertia breui: quòd ſobrius primam habeat natura productam & nunquam correptam. ¶Continet autem hymnus iſte exhortationem ad amplectendam pœnitentiam: ob tempus abſtinētiæ & ieiuniorum quod aduenit. in quo poſt iugum peccati vitámque diſſolutiorem: debemus deum precibus, votis & ieiuniis placare.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Dies abſoluti prætereunt. Dies abſoluti hic dicūtur: in qui- 1
bus liberior permittitur ex inſtituto eccleſiæ victus, ſcilicet lacticiniorum & carnium: neque ieiunio-
rum imponitur obſeruatio, quale tempus eſt extra ſeptuageſimam. Dies verò obſeruabiles hic nuncu
pantur: in quibus ex ſanctione eccleſiaſtica arctior eſt & diſtrictior diſciplina victus, ieiuniorúmque
obſeruatio exactior. quale eſt tempus poſt inchoatam ſeptuageſimam: præſertim quadrageſimale, in
quo non modo carnium ſed & lacticiniorum prohibetur vſus: & quotidianum iniungitur ſeruan-
Exo.1. dum ieiunium. ¶In tertio verſu. Poſt iugum ſeruile Pharaonis. Dura ſeruitus filiorum Iſrael in luto, 3
latere & quotidiano opere ſub aſpero Pharaonis imperio: tropologicè atq; moraliter inſinuat nobis
Exodi.12. violentam illam ſeruitutem qua ſubiicimur diabolo per opera peccati, cuius ipſe Pharao Aegyptius
membrum erat & figura. Admonemur ergo hoc loco, vt ſicut popul9 Iſraeliticus duce Moyſe Aegy-
ptò egreſſus effugit duriſſimum Pharaonis iugum: ita & nos per ſalutarem pœnitentiam nunc excu-
4. Reg 15. tiamus iugum dæmonis, quo per peccatum ſumus arctius conſtricti, & à tenebris Aegyptiis ad lumē
gratiæ reſpiremus. Conſimiliter ſeptuaginta annorum captiuitas quam perpeſſi ſunt Hebræi ſub Na
bugodonoſoro rege Babyloniorum in illa tranſmigratione omnibus cognitiſſima: indicat itidem no
bis captiuitatem acerbam quam perferimus ſub diabolo (cuius rex Babylonis erat forma, typus, &
imago) cum peccatorum obuincti catenis detinemur. Nempe tunc abducti ab Hieruſalem (quæ vi-
ſio pacis interpretatur) id eſt diuinæ gratiæ & rectitudinis ſtatu: in Babylonem (quæ confuſio dici-
tur: ob peccatorum horrorem & vitæ inordinationem) pertrahimur. Et planè ſeptuaginta illi dies
qui in principio ſeptuageſimæ vſque ad diem feſtum paſchæ quotannis decurrunt: referunt nobis at-
que ſignant ſeptuaginta annos captiuitatis Babylonicæ, quibus Iudæi in ea miſeria atque moleſtia di-
1. Eſdræ.1. turnæ captiuitatis permanſerunt. Cæterùm quemadmodum per Cyrum regem Perſarum (vt ſacra nar
rat hiſtoria) dimiſſus eſt populus Hebræorum liber redire in natale ſolum, atque ciuitatē ſuam Hie-
ruſalem repetere: haud aliter hoc loco incitamur, vt per Chriſtum ipſius Cyri veritatē & exemplar
iam facti liberi: fugiamus ſpiritualiter Babylonem per abnegationem malorum operum: & redeam9
in Hieruſalem myſticam, vitam ſcilicet virtuti & bonis operibus deditam: quæ nos tandem ducat ad
ipſam (quæ surſum eſt mater noſtra) cœleſtem Hieruſalem. nam noſtra hæc domus hæc patria eſt:
Hebræo.13. requies ea certa laborum. ¶In quarto verſu. Fugiamus de hoc exilio. Exilium hic vocat author, præ- 4
ſentis vitæ incolatum: & recte quidem. Nam non habemus hic manentem ciuitatem ſed futuram in-
quirimus: vt ſalubriter nos admonet beatus Paulus. Fugiēdum autem nobis eſſe de hoc exilio monet
non greſſu pedum aut corporis: ſed affectu mentis. vt ſcilicet non diligamus mundum neque ea quæ
in mundo ſunt: ſed noſtra conuerſatio ſit in cœlis. vt etiam abnegantes impietatem & ſecularia deſi-
deria, quæ ſurſum ſunt quæramus: non quæ ſuper terram. In quinto verſu. Memento quòd ſumus 5
oues tuæ. Concordat hæc ſententia illi verbo pſalmi: Quoniam ipſe eſt dominus deus noſter: nos au
Pſal.94. tem populus eius & oues paſcuæ eius. ſimiliter & illi verbo domini noſtri in euangelio. Ego ſum pa-
ſtor bonus: & animam meam pono pro ouibus meis.
Ioan.10.

¶Dominica in quadrageſima.

1 EX more docti myſtico:
Seruemus hoc ieiunium.
Deno dierum circulo
Ducto quater notiſſimo.
2 Lex & prophetæ primitus
Hoc protulerunt: poſtmodum
Chriſtus ſacrauit, omnium
Rex atque factor temporum.
3 Vtamur ergo parcius
Verbis, cibis, & potibus,
Somno, iocis: & arctius
Perſtemus in cuſtodia.

Vitemus autem peſſima:
Quæ ſubruunt mentes vagas.
Nullumq; demus callido
Hoſti locum tyrannidis.

5 Dicamus omnes cernui:
Clamemus atq; ſinguli
Ploremus ante iudicem:
Flectamus iram vindicem.

6 Noſtris malis offendimus
Tuam deus clementiam:
Effunde nobis deſuper
Remiſſor indulgentiam.

7 Memento quòd ſumus tui:
Licet caduci plaſmatis.
Ne des honorem nominis
Tui(precamur)alteri.

8 Laxa malum quod geſſimus
Auge bonum quod poſcimus
Placere quo tandem tibi
Poſſimus hic & perpetim. Amen

¶Carmen iambicum dimetrum archilochium in hoc hymno adamuſſim ſeruatur. Cōmendatur in eo quadrageſimale ieiunium: per myſticū quadragenarii numerum obſeruari inſtitutū. quod & veteris teſtamenti patres obſeruauerunt: & Chriſtus ſuo ieiunio conſecrauit. quare & nos ſedulo admonemur: vt idē ſtudioſe obſeruem' per victus parſimoniā, peccatorū deuitationē, & ſupplices orationes

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Deno dierū circulo. Si decē per quatuor multiplicentur: cōſurgent quadraginta. qui in ſanctis ſcripturis ſacratus eſt numerus: & perfectionis vitę index. quòd denarius decalogi legem, quaternarius autem: euangelii obſeruationem inſinuat. quæ ſane duo: ſuos cultores ad ſummā perfectionis euehunt. Proinde quadragenarius dierū numer' (qui celebratiſſimus eſt: & apud diuina eloquia commendatiſſimus) ieiunio quotannis ſeruando eſt aſſignatus. Porrò ſacras numeri quadragenarii ſignificantias & rationes: in opuſculo de myſtica numerorum ſignificatione latius aperuimus.

2 ¶In ſecūdo verſu. Lex & prophetę primitus. Moyſes legiſlator quadraginta dierum ieiuniū bis obſeruaſſe legitur quo fieret: accipiēdæ legi magis idoneus. Helias itē propheta, quadraginta diebus cibo abſtinuit: cū ambularet vſque ad montē dei Oreb. Et hi duo vt figura quædā & imago præceſſerunt ſacratiſſimum illud quadraginta dierum & noctium ieiunium: quo Chriſtus qui eſt veritas, poſt ſuſceptum à Ioanne baptiſmum ſecundum euangelicam lectionem noſtrum quadrageſimale ieiunium ſanctificauit & conſecrauit. Debemus igitur & nos libenter eius imitari veſtigia in hac ſacra ieiunii obſeruatione, illique etiam in hoc conformari. Exo. 24. Exo. 44. 3. Reg. 19. Matt. 24.

4 ¶In quarto verſu. Quę ſubruunt mentes vagas. Subruunt: opprimunt, ſubmergunt & degrauant. actiuum eſt verbum: & accuſatiuum poſtulat ſicut alia ab eodem fonte emanantia verba, diruo, & eruo: idem fere ſignificantia.

7 ¶In ſeptimo verſu. Licet caduci plaſmatis. Plaſma, atis: eſt figmentum ſiue figlinum opus, imago ſcilicet formata ex argilla aut luto. Et quoniam deus formauit hominem ex limo terræ: recte dicitur homo plaſma dei. Dicit enim Eſaias. Et nunc domine, pater noſter es tu: nos vero lutum. & fictor noſter tu: & opera manuum tuarum omnes nos. At vero quia corpus noſtrum natura fragile eſt & occiduum, facilé que ad lapſum in peccata pertrahens: apte caduci plaſmatis eſſe dicimur. Porrò honor diuini nominis: eſt creatura rationalis, dei imagine inſignita, & ad hoc condita vt in ea honoretur deus. Nam & ipſa, nuncupatione dei per participationem ſcilicet dignata comperitur. vt diuinus ait Dionyſius. Petimus igitur hoc loco: ne deus ipſe animas noſtras ad ſui nominis honorem creatas permittat poteſtati dæmonis, qui omnino à deo alienus eſt eique contrarius. Eſa. 64.

8 ¶In octauo verſu. Auge bonum quod poſcimus. Id verbum hic media breui proferatur: nam à poſco deducitur. In quarto vero eiuſdem verſus carmine pronūcietur media longa: quoniam à verbo poſſum deſcendit, atq; à priore verbo tum ſcriptura tum ſignificatione differt.

¶In quadrage. ad completo.

1 Chriſte qui lux es & dies:
Noctis tenebras detegis.
Luciſq; lumen crederis:
Lumē beatum prædicās.

2 Precamur ſancte domine:
Defende nos in hac nocte.
Sit nobis in te requies,
Quietam noctem tribue.

3 Ne grauis ſomnus irruat,
Nec hoſtis nos ſurripiat.
Nec caro illi conſentiens,
Nos tibi reos ſtatuat.

4 Oculi ſomnum capiant:
Cor ad te ſemper vigilet:
Dextera tua protegat
Famulos, qui te diligunt.

5 Defenſor noſter aſpice:
Inſidiantes reprime,
Guberna tuos famulos.
Quos ſanguine mercatus es.

6 Memento noſtri domine,
In graui iſto corpore.
Qui es defenſor animæ,
Adeſto nobis domine, Amen

¶Metrum iambicum dimetrum non omniquaque in hoc hymno ſeruatur: quāuis eius formam præferat, quoniam & trocheus in eo nunc pro ſpondeo nunc pro iambo ponitur, ſpondeus etiam inter-

dum ſecundum occupat locum, & pyrrhichius nunc primum, nunc ſecundũ, nunc tertiũ. quæ vniuer
ſa: legi huius carminis repugnant. ¶ In eo fit ad Chriſtum dei filium oratio, vt ingruẽtis tempore no-
ctis nos cuſtodiat, quo placidam in eo quietem capiamus. animas noſtras itidem & corpora in ſua pro
tectione conſtituat, & ab hoſte maligno ſalua, illæſa incontaminataque conſeruet.

ANNOTATIONES. In primo verſu. Chriſte qui lux es & dies. Chriſtus in ſcriptura frequenter 1
lux dicitur. vt in euangelio. Ego ſum lux mundi. qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed habebit
Ioan.8. lumen vitæ. Idem quoque dies eſt, ſpiritualis & myſticus: quod depulſa nocte veteris inſtrumenti & fi
gurarum, nouum ſalutis iubar & ſplẽdorem veritatis ſuo ſalutifero aduentu mũdo intulit. Vnde ipſe
in euangelio de ſe ait. Nonne duodecim ſunt horę diei? ſi quis ambulauerit in die: non offendit, quia lu
cem huius mundi videt. Rurſum Chriſtus noctis tenebras detegit: hoc eſt pandit, manifeſtat & oſten
dit. nã lunæ & ſyderum claritate nocturnam propellit opacitatem: ac noctem ſubluſtri fulgore illumi
Ioan.11. nat. Dicitur & myſtice Chriſtus noctis detegere tenebras: cũ mentis tenebroſæ peccatis opacitatem
Hebrę.1. lumine ſuæ gratiæ illuſtrat. Præterea ipſe creditur lumen lucis: vtpote paternæ. nam lumen eſt prodi
Sapi.9. ens de æterna luce patris: cuius idcirco & ſplendor dicitur, & cãdor lucis æternæ. Denique idem præ
Pſal.18. dicat beatum lumen: nam euangelicam legem mundo annunciat, de qua dicit pſalmus. Dies diei e-
ructat verbũ: & nox nocti indicat ſcientiam.

¶ In 3. verſ. Ne grauis ſõnus irruat. Grauis ſomnus: aut corporis. qui cũ ĩmoderatus eſt & protenſior
Pſal.12. ę quo: ignauiam inducit & deſidiã: aut ſõnus animi torpentis ĩ peccato. quẽ à ſe auerti petit propheta 3
cũ orat in pſal. Illumina oculos meos, ne vnquã obdormiã in nocte. ¶ In quarto verſu. Cor ad te ſem 4
per vigilet. Corpus (inquit) ſomno naturæ neceſſario foueatur ac reficiatur. animus tamen noſter ad
te etiam ſomni tempore vigilet: & inter dormiendum de te aliquid pium meditetur, quod ex aſſidua
ad cœleſtia attentione diurna pro ſomnio illi noctu occurrat. Eſt enim id deo penitus addictorũ pro
prium: vt etiam ſomno detenti ſpiritualium rerum animo verſent imagines, & nocturna habeant viſa
Canti.5. ad pietatem & dei venerationem ſpectantia. Vnde in canticis dicit ſponſa. Ego dormio, & cor meum
Sapien.9. vigilat. ¶ In ſexto verſu. In graui iſto corpore. Graui: aggrauante animam, ne libera erigatur ad deum 6
& pronitate ſui ad delectabilia ſenſui eam deprimente peſſum. ſecundum illud ſapientis verbum. Cor
pus quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.

In quadrageſima: alius hymnus.

1 CLarum decus ieiunii
Mõſtratur orbi cœlitus:
Quod Chriſtus author omnium
Cibis dicauit abſtinens.

2 Hoc Moyſes charus deo:
Legiſq; lator factus eſt.
Hoc Heliam per aera
Curru leuauit igneo.

3 Hinc Daniel myſteria
Victor leonum viderat.
Per hoc amicus intimus
Sponſi: Ioannes claruit.

4 Hæc nos ſequi dona deus.
Exempla pariſimoniæ.
Tu robur auge mentium:
Dans ſpiritale gaudiũ. Amen.

Iambici dimetri carminis legibus, hymnus iſte apte coſtringitur. Prædicatur in eo obſeruatio ieiu-
nii, per exempla patrum veteris teſtamenti, Moyſis, Heliæ, Danielis. & noui teſtamenti, vt Chriſti &
Ioannis Baptiſtæ. oratur que deus vt gratiam nobis elargiatur, qua præclara tantorum patrum exem
pla ieiunando imitemur.

ANNOTATIONES. In primo verſu. Cibis dicauit abſtinens. quando ſcilicet in deſerto commo-
Matt.4. ratus poſt baptiſmum ſuſceptum, ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus: vt euangeli- 1
ca nos edocet lectio. ¶ In ſecundo verſu. Hoc Moyſes charus deo. Hoc loco, dictio Moyſes: triſyllaba
debet proferri, per interiectam vocalem poſt primã ſyllabam. quam nonnulli frequenter omittunt: 2
& diſyllabam faciunt dictionem. vt Iuuenalis. Tradidit obſcuro quæcunque volumine Moſes. Alii
vero eam vocalem adiiciunt. & vtrique quidem recte faciunt. Nam apud eruditos authores: vtrunque
in vſu etiam frequenti comperitur. Cæterum quod ipſo ieiunio Moyſes ſit fact9 charus deo & legiſla-
tor: liber exodi nobis liquido manifeſtat. in quo legitur ipſe ſemel & iterum quadraginta dierum ob-
ſeruaſſe ieiunium, tabulas legis digito dei ſcriptas bis accepiſſe, & ſingulari dei amicitia ac familiarita
te vſus fuiſſe. Porro tertius liber regum refert Heliam prophetam etiam quadraginta diebus ieiunaſſe
Exo.24. cum in fortitudine cibi ſumpti admonente angelo, ambulauit vſque ad montem dei Oreb. & exinde
Exo.34. id aſſecutus eſt: vt curru igneo in cœlum ſit raptus, quemadmodum quartus regum liber commemo-
3.Regũ.19. rat. In præſentis autem verſus exordio: potius hoc, legendum videtur quam hinc, vt legunt nonnulli
4.Reg.2. quod ſane pronomen ablatiuus ſit ſingularis. In 3. vero eiuſdem verſus carmine, nominatiuus ſit ſin
Dani.1. gularis: & vtrunque, referatur ad ieiunium. ¶ In tertio verſu. Hinc Daniel myſteria. Daniel in capti- 3
Dani.10. uitate Babylonica adhuc puer enutritus in aula regia: prætulit aquam & legumina epulis & vino de
Dani.6. mẽſa regis illi aſſignatis. Factus autem ætate prouectior, trium etiã hebdomadarum ieiunio ſe afflixiſ
Dani.14. ſe legitur: vt viſionis ſibi oſtenſæ aſſequeretur intelligentiam. Inde diuinitus illi reuelatam ſomnii re-
gis interpretationem & myſticarum reuelationum ſenſum eſt affatim conſecutus: & in lacum leonũ
bis coniectus, protegente deo euaſit incolumis. Satie in primo verſus huius carmine, malim numero

multitudinis myſteria legere: quàm ſingulariter myſterium. quoniam complura leguntur ſacra my-
ſteria cœlitus illi innotuiſſe: vt totus liber Danielis aperte docet. Porro Ioãnes baptiſta, & frequenti
ieiunio & cibi ac potus parcitate atq; abſtinentia: habitus eſt admodum inſignis & clarus. vt euange-
lica dilucide teſtatur hiſtoria. Proinde & ſeipſum amicum ſponſi vepote domini noſtri (qui verus eſt Marci iii
eccleſiæ ſponſus) nuncupat: cum ait. Qui habet ſponſam: ſponſus eſt. Amicus autem ſpõſi qui ſtat & Ioannis. 3.
audit cum gaudio gaudet propter vocem ſponſi. hoc ergo gaudium meum impletum eſt. ❡ In quar-
4 to verſu. Exempla parſimoniæ. Parſimonia dicitur in victu parcitas: & mediocritate determinata ab
ſtinentia. A parcendo nomen ſortitur & originem: q; parce in ea ſumatur cibus & potus. Qui id no-
men per ſ ſcribunt: a ſupino parſum & recte ipſum deducunt. Qui vero per c, nomen illud conſcri-
bunt: à verbo parco, is, eiuſq; præſenti illud efformant. Et vtriq; rectam ſeruant ſcripturã: nam origi-
nis diuerſitas aut literæ vnius variatio, non mutat ſignificationem. In eodem quoque verſu nomen
illud ſpiritale, propter carmen & per ſyncopam tetraſyllabum eſt. nam in oratione ſoluta pentaſylla
bum eſſe debet, & vocalem u in tertia ſyllaba habere, quod adiectiua à nominibus quartæ inflexionis
formata, ſeruãtu, à ſuo primitiuo acceptum. vt fructuoſus, quæſtuoſus, ſumptuoſus. quare & ſpiritua-
lis, dicendum eſt.

In quadrageſima: alius hymnus.

1 AVdi benigne conditor
Noſtras preces cũ fletibus
In hoc ſacro ieiunio
Fuſas quadragenario.

2 Scrutator alme cordium:
Infirma tu ſcis virium.
Ad te reuerſis exhibe
Remiſſionis gratiam.

3 Multum quidem peccauimus:
Pœnaſq; comparauimus.
Sed cuncta qui ſolus potes:
Confer medelam languidis.

4 Sic corpus extra conteri
Dona per abſtinentiam:
Ieiunet vt mens ſobria
A labe prorſus criminum.

5 Præſta beata trinitas
Concede ſimplex vnitas:
Vt fructuoſa ſint tuis
Ieiuniorum munera. Amen.

❡ Carmen iambicũ dimetrũ in hoc hymno exacte & omni ex parte ſeruatum conſpicitur: qui & ele
gans eſt & religioſæ pietatis plenus. In eo dirigitur ad deum oratio: vt in hoc ſacro ieiunii quadrageſi
malis tempore: remiſſionem peccatorum nobis exhibeat. & cum corporali ieiunio: abſtinendi etiam
à peccatis gratiam tribuat.

❡ ANNOTATIONES. In primo verſu, Fuſas quadragenario. Quadragenarius, nũc ad annos refer
1 tur & ætatem: & is dicitur qui quadraginta annos natus eſt. nunc verò ad dies applicatur: & id qua-
dragenarium nuncupatur, quod quadraginta dierum circulo extenditur, vt quadrageſimale ieiunium
quo quidem modo hic ſumitur. Petit autem hic verſus preces noſtras exaudiri in hoc ſacro ieiunii tẽ-
pore: quod eſt tempus acceptabile & dies ſalutis. quoniã orationes coniunctæ ieiunio: puriores ſunt Thobię. 12.
& acceptiores deo. Bona eſt. (inquit ſanctus dei angelus) oratio cum ieiunio & eleemoſyna: magis q̃
thesauros auri recondere. ❡ In ſecundo verſu. Infirma tu ſcis virium. Qui orando vult quempiã ad
2 miſericordiam inflectere, aliquam prætendere ſolet excuſationis cauſam, ob quam paratior reddatur
& pronior ad miſerationem is qui rogatur. Quemadmodũ dominus noſter in cruce orans patrẽ ſuũ Lucæ, 23.
pro ſe perſequentibus: ignorantiam ipſorum adduxit in extenuationem iniquitatis eorum. Non enim
ſciunt (inquit) quid faciunt. Ita hoc loco author adducit in noſtri excuſationem, infirmitatem ſiue fra
gilitatem virium noſtrarum: ob quã ſæpius prolabimur in peccatum. ❡ In tertio verſu. Sed cũcta qui
3 ſolus potes. Loco huius carminis: aliqui libri habent id carmen, ad laudẽ tui nominis. Verum nõ cre-
diderim authorẽ inter totius hymni carmina, metri iambici dimetri regulis cõcinne mẽſurata: id vnũ
poſuiſſe, quod ab illius metri deuiat rectitudine, cum ſecundo loco habeat trocheum. Itaq; dicendum
potius eo loco. ſed cuncta qui ſolus potes. nam huiuſmodi carminis normam recte ſeruat: ſicut & re-
4 liqua omnia. ❡ In quarto verſu. Ieiunet vt mens ſobria. Reprehendit dominus deus per Eſaiam pro- Eſaiæ. 58.
phetam eos, qui corpus ſuum ieiunando caſtigant. animam autem à peccato non refrenant. Ecce
(inquit) in die ieiunii veſtri inuenietur voluntas veſtra: & omnes debitores veſtros repetitis. Ecce ad
lites & contentiones ieiunatis: & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare ſicut vſq; ad hanc diem: vt
audiatur in excelſo clamor veſter. Quomodo verò per bonorum operum exercitium ſit ieiunandũ.
deinde eodem loco docet. Nónne hoc eſt magis ieiunium quod elegi? diſſolue colligationes impieta-
tis: ſolue faſciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti ſunt liberos: & omne onus dirumpe. Frã
ge eſurienti panem tuum: & egenos vagóſq; indue in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum:
& carnem tuã ne deſpexeris. Itaq; tale ieiuniũ & corporis à cibo & animi à vitiis, nobis præſtari pe-
timus: quo & corpus atteratur exterius, & anima à vitiis reprimatur interius.

In quadrageſima, alius hymnus.

1 AVres ad noſtras deitatis preces
Deus inclina pietate ſola:
Supplicum vota ſuſcipe preca
Famuli tui. (mur.
2 Reſpice clemẽs ſolio de ſancto:
Vultu ſereno lampades illuſtra.
Lumine tuo tenebras depelle
Pectore noſtro.
3 Crimina laxa pietate multa:
Abſolue ſordes, vincula dirumpe.
Parce peccatis, releua iacentes
Dextera tua.
4 Te ſine tetro mergimur profun
Labimur alta ſceleris ſub vnda. (do
Brachio tuo trahamur ad clara
Sidera cœli.
5 Chriſte lux vera, bonitas & vita.
Gaudium mundi, pietas immenſa.
Qui nos à morte roſeo ſaluaſti
Sanguine tuo.
6 Inſere tuum petimus amorem
Mentibus noſtris: fidei & funde
Lumen æternum, charitatis auge
Dilectionem.
7 Tu nobis dona fõtẽ lachrymarũ
Ieiuniorum fortia miniſtra
Pectora: carnis vitia retunde
Framea tua.
8 Procul à nobis perfidus abſiſtat
Sathan: à tuis viribus confractus:
Sanctus aſſiſtat ſpiritus: à tua
Sede dimiſſus.
9 Gloria deo ſit æterno patri:
Sit tibi ſemper genitoris nate.
Cũ quo æqualis ſpiritus per cũcta
Secula regnat. Amen.

¶ Sapphici carminis & adonij præſens hymnus gerit imaginẽ: ſed eius menſuram & legem nequaquã ſequitur, neq; pedes habet ſuis in ſedibus conſtitutos: vt illius metri efflagitat modulatio. quando quidẽ ſolus ſyllabarũ numerus in vnoquoque carmine requiſitus, ſine tamen pedum obſeruatione: in eo deprehenditur. ¶ Complectitur orationem ad deũ: vt in hoc ſacro quadrageſimalis ieiunĳ tẽpore nos exaudiat, oculis miſericordiæ ſuæ nos itidem reſpiciat, noſtra deleat peccata: & per ſanctam ieiuniorum obſeruantiam virtutes in nobis adaugeat. Verum ſeruata propemodum cuiuſq; verſus ſententia, huius hymni loco: alterum ſecundum ſapphici carminis rationem ita contexuimus.

1 Nunc pias aures deus alme noſtris
Mitis inclina precibus: rogamus.
Et tuos audi famulos benignus
Vota ferentes.
2 Deſuper vultu placido ſerenus,
Et pĳs ſeruos oculis tuere:
Mentis & noſtræ tenebras repelle
Lumine claro.
3 Criminum ſordes bonitate ſola
Terge: diſſoluens ſcelerum catenas.
Ecce depreſſi vitĳs iacemus:
Erige lapſos.
4 Ni manum tendas facilem: profundo
Mergimur cuncti ſtygię paludis.
Nos tuæ dextræ ſuperas ad auras
Gratia tollat.
5 Chriſte lux mundi ſuper aſtra fulgens:
Vita cæleſtis bonitáſq; ſumma.
Nos redemiſti phlegetontis amne
Sanguine ſacro.
6 Tu fide firma ſtabili miniſtros:
Spéq; ſyncæra ſolida fideles.
Et ſacri noſtris animis caleſcat
Ignis amoris.
7 Fletibus largis maculas lauemus
Criminum: victu tenui teramus
Carnis inſultus. domet abſtinendo
Mens pia corpus.
8 A tua dextra valide repreſſus
Hoſtis antiquus: procul effugetur.
Spiritus nobis tuus aſſit: alto
Miſſus ab orbe.
9 Sit deo patri decus & poteſtas;
Eius & nato ſit honor perennis.
Cum quibus regnat deus vnus æuo
Spiritus omni. Amen.

¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Lampades illuſtra. Lampades vocat hic author metaphorice corda humana: in quibus oleũ chariſmatũ ſancti ſpiritus cum lumine bonorum operum debet reponi. vt cum ſapientibus virginibus præparati ipſi ſponſo obuiam ire ritè poſſimus. Cum igitur lampades orat illuſtrari: corda noſtra ſpirituali lumine repleri, perfundiq́; petit ¶ In ſeptimo verſu. Retunde framea tua. Frameã nõnulli pro haſta vel lancea accipiunt: alĳ verò pro gladio, vt Aug. in expoſitione pſalmi. 8, dicens. Gladium dei bis acutum: hoc eſt frameam. Et Iuuenalis. Et Martis frameam & Cyrrhæi ſpicula vatis. ¶ In octauo verſu. Sathan à tuis viribus confractus. Sathan, anis, vel ſathanas, anæ: appellatiuum ſiue commune nomen eſt, idem deſignans quod aduerſarius. Et quoniã diabolus maximè Chriſto & deo contrarius eſt atq; aduerſus: nomine ſathanæ frequentiſſime & præſertim nuncupatur. Sed & hominibus interdum idem nomen attribuitur. vt tertius regum liber dicit: ꝙ ſuſcitauit deus regi Salomoni ſathanam. Et in euangelio legitur dixiſſe dominus beato Petro. Vade poſt me ſathana: quia non ſapis ea que dei ſunt, ſed ea quæ ſunt hominum.

Margin notes: 2 (In ſecundo verſu); Matthæi. 25.; 7 (In ſeptimo verſu); 8 (In octauo verſu); 3. Regum. 11; Matthei. 16.

In quadrageſima: alius hymnus.

1 IAm terquaternis trahitur
Horis, dies ad veſperum.
Occaſu ſol pronunciat
Noctis venire tempora.

2 Nos ergo ſigno domini
Tutemur clauſtra pectoris:
Ne ſerpens ille callidus
Intrandi tentet aditum.

3 Sed armis pudicitiæ
Mens fulta vigil libere:
Sobrietate comite
Hoſtem repellat improbum.

4 Sed nec ciborum crapula
Tandem diſtentet corpora.
Ne vi per ſomnum animas
Ludificatas polluat. Amen.

¶Formā & ſpeciem carminis iambici dimetri præfert hic hymnus: verum illius non omniquaq; pe-
des obſeruat: quandoquidem paſſim trocheum admittit, nonnunquā etiam pyrrhichium in locis an-
terioribus, & ſpondeum in ſecunda ſede. quæ legibus illius metri non cohærent neq; conſentiunt. De-
ſcribitur in eo tempus veſpertinum: quoniam hic hymnus canitur in officio veſpertino. & exinde ex-
hortatio ſalutaris fit: vt ſanctæ crucis ſignaculo parſimoniáq; victus ſimus muniti contra hoſtis anti-
qui inſidias nos aſſidue vbi locum nanciſcitur infeſtantis.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Iam ter quaternis. Dies in æquinoctio verno: duodecim ho-
rarum interuallum complectitur. & nocti adæquatur: tantundem etiam ſpacij tum continenti. Fre-
quenter autem & vt plurimum, quadrageſimale tempus circa æquinoctij verni contingit curriculum
idcirco hic diem deſcribit duodecim horarū protentione. Quod ſi paulo contractior aut productior
2 fuerit diurni temporis mora: id parum refert, neq; in diſcrimen debet adduci. ¶In ſecūdo verſu. Nos
ergo ſigno domini. Signum domini hic intelligitur ſancta crux: quam dominus conſecrauit & ſancti-
ficauit ſuo ſanguine & morte. Et illa tutiſſimum eſt munimentum cordis contra hoſtiles inſidias.
exhorreſcit enim illam dæmon: vt canis baculum quo percuſſus eſt. In hoc etiam verſu, tutemur le-
gendum eſt: non tutemus. Nam à tueor verbo deponente: formatur tutor, aris, frequentatiuum, itidē
deponens, & quod omnino vocem refugit actiuā. Et quāuis ſcriptura dicat de patriarcha Iacob. Cu-
ſtodiuit illum dominus ab inimicis & à ſeductoribus tutauit illum. id tamen haudquaquam cenſeo in
imitationem trahendum. Ita in primi verſus principio, particula iam, potius quàm ſic, ponenda eſt:
quāuis nonnulli id ſimilitudinis habeant aduerbium: quod comparationem exprimens ad aliquid an-
3 te dictum: huic loco minus congruit. ¶In tertio verſu. Tandem diſtentet corpora. Diſtētet verbum
eſt frequentatiuum à diſtendo, is. quod ſignificat in diuerſas partes tendere: & ob repletionem copio-
ſam turgidum facere. Virgilius. Sic cythiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ. Ex huiuſmodi autem inglu-
uie nimiáq; ciborum ingeſtione: præſtaretur interdum materia immundiciæ, atq; pollutiōis noctur-
næ. Proinde monet hic verſus eſſe fugiendam ciborum crapulam: ne accidat nobis ludificatione illu-
ſionéq; dæmonis ob huiuſmodi diſtentionem illa nocturna contaminatio. Nec deſunt qui hic diſten-
dat legunt: non diſtentet. ſed nihil refert vtrum legatur.

In quadrageſima: alius hymnus.

1 IAm Chriſte ſol iuſtitiæ
Mentis dieſcant tenebræ.
Virtutum vt lux redeat:
Terris diem dum reparas.

2 Da tempus acceptabile:
Et pœnitens cor tribue
Conuertat vt benignitas
Quos longa ſuffert pietas.

3 Quiddam pœnitentiæ
Da ferre: licet grandium
Maiore tuo munere
Quod demptio ſit criminum.

4 Dies venit dies tua:
In qua reflorent omnia.
Lætemur in hac: ad tuam
Per hanc reducti gratiam.

5 Te rerum vniuerſitas
Clemens adoret trinitas:
Et nox noui per veniam
Nouum canamus canticum. Amē.

¶Etiam carminis iambici dimetri ſpeciē gerit & formam (vt præcedens) hic hymnus. eius tamē non
omnino tenetur legibus. Nā potiſſimū in tertia regione ac ſede trocheū recipit. qui à carminis huiuſce
ſedibus omnibus exulat ac excluditur. In eo deus oratur, vt quoniā nunc eſt tēpus acceptabile & dies
ſalutis gratiam nobis concedat, ſalutarem pro peccatis noſtris pœnitentiam agendi.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Mentis dieſcant tenebræ. Dieſcant: diurno lumine il-
luſtrentur, & illuminatrice gratia diuina propellantur. eſt enim dieſcere: luceſcere, & diem terris
reddi atque oſtendi. & apta hic eſt metaphora, à die & lumine ſenſibili: ad intellectualem ac ſpiri-
tualem. Porro alii hunc primum verſum ita legunt. Iam Chriſte ſol iuſtitiæ, noctis recedant tene-
bræ: nunc mētis erat cæcitas, virtutum & lux redeat. Sed nullum in ſententia eſt diſcrimen: ſic ne, an
2 vt ante poſitum eſt legeris: ¶In ſecundo verſu. Quos longa ſuffert pietas. Pietas dicitur cultus
deo debitus aut obſeruantia & veneratio quæ à filijs eſt exhibenda parentibus. Cum verò deo attri-
buitur ad homines, vt frequēter in vſu eccleſiaſtico: ſumitur pro benignitate, clemētia & miſericordia.

Itaque hic orat eccleſia, vt quoniam longanimitas dei nos longo tempore ſuſtinet, expectans conuerſionem noſtram: ipſa tandem ad pœnitentiam nos adducat. Cæterùm huius verſus duo poſtrema carmina: alij hoc pacto habent. ne nos vacuos tranſeat: hoc quod benigne prorogas. hoc eſt, ne illa benigna dilatio tua qua differs iram tuam nobis immittere: negligēter à nobis incurijs & ſine fructu cō
uerſionis & boni operis prætereatur. Et hæc ſententia: etiā pia eſt & cōueniēs. ¶ In tertio verſu. Da 3
ferre, quāuis grandium. Adiectiuum illud, ad ſequens ſubſtantiuum criminū, refertur. vt hęc habeatur ſententia. Da ô Chriſte nobis ferre ac pati quiddam pœnitentiæ quod demptio ſit & ablatio criminū quāuis grauium & enormium: magno tuo & ingenti dono. Ex ſola enim gratuita bonitate tua: omnia
noſtra crimina quātumuis grauia delere paratus es. ¶ In quarto verſu. Dies venit dies tua. De die pa 4
ſchali hic verſus rectè intelligitur: qui dies domini eſt, nam triumphali ſua reſurrectione illum conſecrauit & ſanctificauit. Vnde in denominationibus dierum hebdomadæ, dies illi reſpondens per totū
Pſal. 117. anni circulum: vocatur dies dominicus. Et de illo die canit eccleſia. Hæc dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea. Porro in illa die reflorent omnia, non tàm corporaliter ob vernam temperiem: quàm ſpiritualiter ob nouam vitam humano generi reparatam. Ideirco ſubiungit aptè litera. lętemur in hac, ſcilicet die tua paſchali: reducti ad tuam gratiam, per hanc diem. Nā per paſchale myſterium reconciliati ſumus deo: & ad vitam reuocati.

In quadrageſima, alius hymnus.

1 IHeſu qudraagenariæ
Dicator abſtinentiæ:
Qui ob ſalutem mentium
Hoc ſanxeras ieiunium.
2 Quo paradiſo redderes
Seruata parſimonia.
Quos inde gaſtrimargiæ
Huc illecebra depulit.
3 Adeſto nunc eccleſiæ:
Adeſto pœnitentiæ.
Qua pro ſuis exceſſibus
Orat profuſis precibus.
4 Tu retroacta crimina
Tua remitte gratia:
Et à futuris adhibe
Cuſtodiam mitiſſimè.
5 Vt expiati annuis
Ieiuniorum victimis:
Tendamus ad paſchalia
Digne colenda gaudia. Amen.

¶ Propemodùm carminis iambici dimetri leges & iura ſeruat hic hymnus: habet tamen interdum vocalis poſt vocalem ſine colliſione conſequentiam, & nonnullis in locis trocheū pro ſpondeo. Aſſignantur in eo commoditates ieiunij quadrageſimalis: à Chriſto conſtituti ob animarum noſtrarum ſalutem. & oratio ad ipſum fit, vt dignetur ſalutarem nobis pœnitentiam elargiri, & gratiam digne celebrandi feſta paſchalia.

¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Quo paradiſo redderes. Hic vna adducitur cauſa inſtituti 2
à Chriſto ieiunij. ſcilicet vt homines per ieiunium & abſtinentiam redirent in paradiſum: quos primorum parentum gula & vetiti fructus manducatio illinc expulerat, & in hoc quaſi exilium detruſerat. Porro gaſtrimargia Græcum vocabulum Latine ingluuiem ſignificat cum quis nimia ciborū copia ſe onerat atq; refarcit. Illecebra verò dicitur: quicquid ad voluptates guſtus & tactus nos illicit ac
prouocat: vt cibus, potus, corporum pulchritudo, & alia concupiſcentiæ carnis irritamēta. ¶ In quar 4
to verſu. Tu retroacta crimina. Duo hic petuntur: quæ ſemper à deo obnixè poſtulare debemus. ſcilicet commiſſorum ac perpetratorum criminum remiſſio: & à futuris ne admittantur cautio atq; cuſtodia. Et merito hæc à deo poſtulanda ſunt: ſine quo nec anteactorum peccatorum venia, nec
à futuro malo liberatio atq; protectio obtineri poteſt. ¶ In quinto verſu. Vt expiati annuis. Hic alia 5
aſſignantur cauſa obſeruationis ieiunij quadrageſimalis. vt ſcilicet per illud tanquam hoſtiam & victimam deo oblatam, animo expurgati à carnalibus deſiderijs: paſchalia ſacramenta dignius ſumere & tantam ſolennitatem ſyncærius celebrare poſſimus. eſt enim ieiunium vt purgatoria quædam ſuperfluorum humorum medicina: animum diſponens ad puriorem & ſyncæriorem diuinorum participationem.

In quadrageſima, alius hymnus.

1 SVmmi largitor præmii,
Spes qui es vnica mundi:
Præces intende ſeruorum
Ad te deuotè clamantum.
2 Noſtra te conſcientia
Graue offendiſſe monſtrat
Quam emundes ſupplicamus.
Ab omnibus piaculis.
3 Si renuis: quis tribuet?
Indulge: quia potens es.
Te corde rogare mundo
Fac nos (precamur) domine
4 Ergo accepta tu noſtrum
Qui ſacraſti ieiunium.
Quo myſticè paſchalia
Capiamus ſacramenta.

5 Summa nobis hoc conferat
In deitate trinitas:
In qua gloriatur vnus
Per cuncta ſecula deus. Amen.

¶Nu merumſyllabarum & imaginem quandam carminis iambici dimetri præ ſe fert hic hymnus: eius tamen pedes & debitam eorum collocationem haudquaquam obſeruat. vt quantitates ſyllabarũ callens & huiuſce metri legem: facilè dijudicabit. Totus ad deum deprecatorius eſt: vt preces noſtras exaudiat, & peccatorum veniam nobis tribuat, gratum habeat & acceptum noſtrum ieiuniũ, quo ad paſchalia ſacramenta ſumenda reddamur diſpoſitiores.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Summi largitor præmij. Alij ſumme largitor legũt: & vtri-
1 que rectè, quantum ad ſententiam attinet. Nam ſumme, vocatiuus: ad largitor refertur, ſummi verò
ad præmij. In quarto verò huius verſus carmine legendum eſt, clamantum, per tres ſyllabas: non cla
mantium, ne ſyllabarum numerus ſuperexcreſcat. Neque id quenquam moueat: ꝙ trocheus poſtre-
mo in loco ponitur, quoniam in alijs huius hymni carminibus ſæpius etiam trocheus poſtremum oc
2 cupat locum aut ſpondeus: ꝙ nõ ſeruatur (vt dictum eſt) in eo integra carminis ratio. ¶In ſecundo
verſu. Graue offendiſſe monſtrat. Graue, aduerbium hic eſt: tantũdem valens atque grauiter. In car-
mine enim ſæpenumero ea quæ vocem habent adiectiui nominis neutri generis: ponũtur pro aduer
bijs, vt apud Vergilium. Cantantes ſublime ferent ad ſidera cygni. Rurſus idem. Et lõgũ formoſe va
3 le. ¶In tertio verſu. Te corde rogare mundo. Nõnulli duo poſtrema carmina præſentis verſus ita le
gunt, ſi corde rogamus mundo: certè debes ex promiſſo. Et vtraq; ſententia: pia eſt & conueniens.
Prior quidẽ id à deo petit munus nobis indulgeri, ꝙ ipſum mũdo corde rogare poſſimus: quoniã ſi-
ne eius dono id nequaq̃ aſſequi poſſumus. Poſterior vero ꝓponit, ꝙ ſi puro corde rogemus deum vt
peccatorũ remiſſionẽ nobis tribuat: illam debet nobis exhibere ex ſuo ipſius promiſſo, quo pollicitus Marci 11.
4 eſt ꝙ quæcunque orantes petierimus, haùd dubiè illa fient nobis. ¶In quarto verſu. Ergo accepta tu
noſtrum. Ita legendum eſt id carmen per imperatiuum modum verbi actiui: quod cum accuſatiuo ſe
quente ordinetur. Nam ſi ponatur ibidem imperatiuũ paſſiuũ acceptare, vt mendoſi habent libri: ne
que illud ſententiæ congruet neq; ſtructuræ orationis, quoniã accuſatiuus ille nũ poſſet eũ eo verbo
rectè ordinari. Alij aũt legũt. ergo accepta hoc noſtrũ, & vtiq; rectius q̃ cæteri: nam pronomen tu, vi
5 detur ibi ſuperfluere. ¶In quinto verſu. In qua gloriatur vnus. Verbum gloriatur nõ propriè ibi ſu-
mitur: vt ſignificet de aliquo bono apud ſe gloriam & geſtientis animi lætitiã habere. quomodo apud
Paulũ legimus. Qui gloriatur: in domino glorietur. ſed hic tantũdẽ valet: atq; glorificatur, laudatur, 2. Corin. 10.
& honoratur. Id enim aptius deo q̃ alterũ attribuimus.

In quadrageſima, alius hymnus.

1 O Nazarene dux bethleem, verbum patris.
Quem partus alui virginalis protulit.
Adeſto caſtis Chriſte parſimoniis:
Feſtumque noſtrum rex ſerenus aſpice,
Ieiuniorum dum litamus victimam.

2 Nil hoc profectò purius myſterio:
Quo fibra cordis expiatur liuidi,
Intemperata quo domantur viſcera,
Aruina putrem ne reſudans crapulam:
Obſtrangulatæ mentis ingenium premat.

3 Sit trinitati in vnitate gloria:
Sit vnitati in trinitate gratia,
Poteſtas honor atque iubilatio:
Noſtra benignè cum beniuolentia
Ieiuniorum acceptanti munera. Amen.

¶Monocolon, vnimẽbreq; & vniforme carmen in hoc hymno ſeruatur, iambicum ſcilicet ſenariũ: quod in locis imparibus primo, tertio & quinto iambũ habet & ſpõdeum, & interdum anapeſtũ pro ſpondeo. In ſedibus autem paribus ſecũda, quarta & ſexta, ſolũ iambũ: ſi mõ poſtrema carminis ſyllaba fuerit longa. Nã ſi breuis ſyllaba (vt fit) carmen terminet: ſexto loco conſtituitur pyrrhichius. Et huiuſce carminis regula, exactiſſimè in duobus primis huius hymni verſibus obſeruatur: quos cõſtat eſſe Prudentij. Nõ aũt in tertio verſu: ꝙ nõnullis in locis trocheũ admittat, & pyrrhichiũ in anterioribus ſedibus, vocalẽ itẽ habeat nũc vocali, nũc litteræ, m, ſine colliſione poſtpoſitã: quæ legibus carminis hexametri aduerſantur. Neq; tertius ille verſus apud Prudẽtiũ legitur, ſed ab incerto aliquo authore adiectus eſt: vt pro more eccleſiaſtico hymnus iſte in gratiarum actionem deſinat.

¶Author eius Prudentius. apud quẽ hymnus iſte longè copioſior eſt & profuſior: quàm in officio eccleſiaſtico cantari ſoleat. Nempè in eo eleganter & amplè ieiunij commendationem proſequitur:

exemplo Moyſis, Heliæ, Ioannis Baptiſtæ & Chriſti, quinimmò & Niniuitarum: qui audita prædi-
Ionæ.3. catione Ionæ publicum indixerunt ieiunium, & ſua pœnitentia deum ſibi infenſum placauerunt. Si
cui igitur cordi fuerit hymnum totum percurrere: ad fontem ipſum (Prudentium dico) recurrat.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. O Nazaræne dux Bethleē. Filius dei (ad quē dirigitur hæc
ſupplicatio) vt hō factus, dicitur hic Nazarenus: quoniā in ciuitate Nazareth conceptus fuit & enutri 1
Lucæ.1. tus, vt euangelica tradit lectio, completumq; eſt in ipſo id propheticū: quoniā Nazarenus vocabitur.
Lucæ 4. Dicitur & dux Bethleem: ꝙ ibi ſecundum hominē natus eſt, & à Magis adoratus. Vnde & à Michea
Matth.2. propheta locum natiuitatis eius prænunciante: hoc appellatus eſt nomine, cum ait: Et tu Bethleē ter
ra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. ex te enim exit dux: qui regat populum meum Iſ
Micheæ.5. rael. Porrò in hac dictione Bethleem, conſtituendo carmen in pedes: ſeruanda eſt ſynæreſis. quæ eſt
duarū ſyllabarum eiuſdem dictionis in vnam coaleſcētia: ob colliſionem vocalis, vt dictio ſupradicta,
rum cū pedes exquiruntur, proferatur diſſyllaba: quanuis ſemper triſſyllaba ſcribi debeat & legi.
¶In quinto eiuſdem primi verſus carmine (habet enim quiſque verſuum: quinque carmina confor-
mia) litamus verbum à litare (quod ſacrificare ſignat & offerre) cum accuſatiuo ponitur. Interdū &
datiuum habet, vt Mantuanus. Sat mane Ioui, ſuperiſque litatum. Nonnunq̄ verò ablatiuum, vt Vir
gilius in Aeneide. Sanguine quærendi reditus, animaque litandū Argolica. ¶In ſecundo verſu. Quo
fibra cordis expiatur liuidi. Fibra in ſingulari numero hic ponitur: quod nomen authores frequētius 2
pluraliter dicunt. Et eſt quarumuis rerum extremitas. Vnde & iecoris, cordis, linguæ, & quorumcun
que viſcerum extremitates: fibræ dicuntur. Inde & veſtimentorum oras extremaſque partes: fim-
brias dici putant Virgilius in ſexto. Nec fibris requies datur vlla renatis. Aruina verò eſt durū pingue
inter cutem & carnem: vt author eſt Seruius. Virgilius in Aeneide. Pars leues clypeos & lucida ſpicu
la tergunt Aruina pingui. Itaq; ſenſus huius verſus eſt, ꝙ per ieiunium craſſior materies ipſius cordis
oppreſſi nimia ciborum copia expurgatur: ne ex larga ſagina pinguedo & obeſitas corporis in ſudorē
reſoluta, obruat vigorem ſpiritus, obnubilati & offuſcari copioſo alimento corporiſque pondere. Nō
enim ſinit intemperatior cibus: lympidam animi aciem ad contemplationem rerumque perſpicien-
tiam ſubuehi.

In quadrageſima. alius hymnus.

CVltor dei memento
1 Te fontis & lauacri
Rorem ſubiſſe ſanctum:
Te chriſmate innouatum,
2 Fac cum vocante ſomno
Caſtum petis cubile,
Frontem locumque cordis
Crucis figura ſignet,
3 Crux pellit omne crimen,
Fugiunt crucem tenebræ.
Tali dicata ſigno
Mens fluctuare neſcit.
4 Procul O procul vagantum.
Portenta ſomniorum.
Procul eſto peruicaci
Præſtigiator aſtu.
5 O tortuoſe ſerpens
Qui mille per meandros,
Fraudeſq; fluxuoſas
Agitas quieta corda.
6 Diſcede: Chriſtus hic eſt.
Hic Chriſtus eſt: liqueſce.
Signum quod ipſe noſti:
Damnat tuam cateruam.
7 Corpus licet fatiſcens
Iaceat recliue paulum:
Chriſtum tamen ſub ipſo
Meditabimur ſopore. Amen.

¶Ode præſens & hymnus, carmē ſeruat iambicum dimetrum catalecticum: ꝙ vna deeſt ſyllaba ad
quarti pedis complementum. In vnoquoque enim carmine tres cōſtituuntur pedes cum dimidio: vt
ſit quodque carmen heptimemeris iambica, id eſt medietas metri iambici ſeptenarij. Conſtituitur au
tem primo loco & tertio: ſpondeus aut iambus, nonnunquam verò anapeſtus: ſpondei ſedē occupat.
ſecundo verò loco: ſolus conſtituitur iambus. Poſtrema demum ſyllaba: nunc longa, nunc breuis (quod
cuiuſque carminis commune eſt) collocatur. Et vbique hoc in hymno, ſupradicti carminis lex & re-
gula: integrè & examuſſim obſeruata conſpicitur. ¶Author eius: Prudentius. qui hunc hymnū ponit
in calce maioris & amplioris hymni inſcripti, ante ſomnū: cuius initiū eſt. Ades pater ſupreme, quē
nemo vidit vnq̄: patriſque ſermo Chriſte, & ſpiritus benigne. Et hic cum cæteris hymnis Prudentia
nis paſſim legitur integer, nos autem ſolos hic eos poſuimus verſus: qui in eccleſiaſtico officio canta-
ri ſolēt. In eo fit exhortatio ad vnūquemq; Chriſtianum: vt cubiculum petiturus ſanctæ crucis ſigno
ſe muniat contra inſidias & illuſiones ſathanæ, qui non modo in vigilia, ſed & inter dormiendum ho
mines infeſtat: illuſorijſque terret inſomnijs.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Te fontis & lauacri. Hortatur author hoc loco: ꝙ aſſidua
animum noſtrum ſubeat recordatio, nos ſalutari fonte baptiſmatis, regenerationiſque & illuminatio 1
nis ſacramento eſſe ablutos: vbi Chriſtianorum nomen accepimus & peccatorum omnium abſterſio
nem. Nos itidem ſacroſancto vnctionis oleo delibutos eſſe atque perunctos: aut in ipſius baptiſmi ſu

ſceptione, aut potius in ſacramenti confirmationis perceptione. quo tanquam pugiles contra dæmo-
nem ſpiritualibus armis inſtruimur: chariſmatum ſcilicet ſpiritus ſancti exuberantia, & donis.
4 ¶In quarto verſu. Procul eſto peruicaci. Præſtigiator dicitur, qui intuẽtium oculos præſtingit ac elu
dit: obijciens illis rei cuiuſpiam ſpeciem quæ tamen non adeſt, aut eam alio exhibens modo quàm res
ſe habet. Vnde qui magicis gaudent præſtigijs atque vanitatibus: rectè præſtigiatores dicuntur: & o-
mnium maximè is, qui præſtigiarum & mendacij pater eſt: enitens humanas mentes vana rerum fi-
gura & ſpecie eludere, ad quem hoc loco conuertitur authoris ſermo. At verò peruicax is dicitur: qui
perſtat aſſiduè in opera, vt tandem vincat, violentéque & importunè alium quatit & impellit: vt tan
dem euictum proſternat humi. quod vel maxime dæmonis eſt proprium.
5 ¶In quinto verſu. Qui mille per meandros. Meander ſiue Meandrus fluuius eſt Phrygiæ ſiue Meo-
niæ, ita ſinuoſis fluxibus: vt ſæpe credatur ad fontem reuerti. Ouidius. Nõ ſecus ac liquidis phrygius
Meander in vndis. Vnde veteres, obliquitates õnes: Meandros appellarunt. Cicero: Scio quos tu meã
dros quæſiuiſti. Et ita hoc loco concinnè atque appoſitè inuolutiones illas, circuitiões & ambages ob-
liquas quibus nos circunuenire noſter aduerſarius enititur: author & meandros vocat, & fraudes flu
7 xuoſas atque ſinuoſas. ¶In ſeptimo verſu. Corpus licet fatiſcẽs. Fatiſcere eſt defatigari: ſiue deficere
viribus ex aſſiduò labore, vt corpus diurna opera demum fatiſcit. Inde feſſus & defeſſus formãtur: co
gnatæ ſignificationis participia. Sunt etiam qui in voce deponentis verbi: fatiſcor proferũt. Sed verũ
uis dixeris: fatiſcẽs participium rectè inde deducitur. Porrò reclive id dicitur: quod humi reclinatum
eſt, fuſum & ſtratum, vt dormientium corpora. Dicitur & in ſecunda declinatione recliuum: ſicut &
cætera compoſita à nomine cliuus, & ſecundam & tertiam habent inflexionem, vt accliuus, decliuus
procliuus: aut accliuis, decliuis procliuis.
¶In ſecundo verò eiuſdem verſus carmine: paulũm legendum potius crediderim (quod aduerbium
eſt, ſignificans parum, modicũ, pauxillum) quàm paulò. Nam hoc comparatiuis dictionibus adiungi
debet: ſicut & cætera quantitatis aduerbia in o deſinentia. vt tanto, quanto, aliquanto, modico.
Virgilius. Paulò maiora canamus. Paulum verò: etiam poſitiuis & verbis nullum ſignantibus
incrementum annectitur, quemadmodum cognata aduerbia in um deſinentia. Demum in quar-
to eiuſdem verſus carmine potius meditabimur legendum eſt: q̃ meditabitur, vt aliqui habent libri.
Nam ſi id verbum in tertia perſona ſingulari ponatur: non poteſt ad alium nominatiuum quàm ad
corpus referri, cuius munus & officium non eſt meditatio dei & rerum diuinarum, quãdoquidem ea
ad ſolam pertinent animam. Si verò (vt habet Prudentius) in prima perſona plurali ponatur id ver-
bum: refertur aptè & rectè ad nos homines, qui ratione mentis noſtræ meditari dicimur, & verſare
deum corde ſub imo.

Dominica in paſſione.

1 Vexilla regis prodeunt:
Fulget crucis myſterium.
Quo carne carnis conditor
Suſpenſus eſt patibulo.

2 Confixa clauis viſcera,
Tendens manus veſtigia:
Redemptionis gratia
Hic immolata eſt hoſtia.

3 Quo vulneratus inſuper
Mucrone diræ lanceæ:
Vt nos lauaret crimine
Manauit vnda ſanguine.

4 Impleta ſunt quæ concinit
Dauid fideli carmine:
Dicens in nationibus.
Regnauit à ligno deus.

5 Arbor decora & fulgida
Ornata regis purpura.
Electa digno ſtipite
Tam ſancta membra tangere.

6 Beata cuius brachiis
Pretium pependit ſeculi.
Statera facta eſt corporis:
Prædamque tulit tartaris.

7 O crux aue ſpes vnica
Hoc paſſionis tempore.
Auge piis iuſtitiam:
Reiſque dona veniam.

8 Te ſumma deus trinitas
Collaudat omnis ſpiritus.
Quos per crucis myſterium
Saluas: rege per ſecula.

¶Hymnus iſte, carminis iambici dimetri regula rectè conſtringitur: præter id quòd nonnunquã tro
cheum pro ſpondeo in tertio loco, & in anterioribus ſedibus recipit pyrrhichium, cõtra huiuſce me-
tri leges & iura. ¶Author eius Theodulphus Aurelianenſis epiſcopus, quanuis non deſint, qui ipſũ
Fortunato epiſcopo aſcribant: alij verò Sedulio. Quiſquis tamen eius author fuerit: hymnus ip-
ſe totus eſt religioſæ pietatis & affectuoſę deuotionis refertiſſimus, recenſens dominicæ paſſionis my
ſteria, & præclara viuificæ crucis præconia: in qua peractum eſt humanæ redemptionis ſacramentũ
Demum ad eam pia dirigitur oratio fidelium: vt illis protectio ſit, munimentum & præſidium.

ANNOTATIONES.In primo verſu.Vexilla regis prodeunt. Vexilla(vt notū eſt)ſigna ſunt mi- 1
litaria principum & regum:quæ in bello eriguntur vbi manus conſeruntur cum hoſtibus.haud aliter
inſignia ſacra paſſionis domini noſtri:vt flagella,corona ſpinea,crux,claui, lancea: ſunt eius vexilla,
quibus antiquum debellauit hoſtem,& principem huius mundi eiecit foras. In ſecundo verſu.Hic 2
immolata eſt hoſtia.Subſtantiuum illud hoſtia,in fine verſus huius poſitum:refertur ad adiectiua pręcedentia,tendens & immolata. vt hæc habeatur ſententia.hoſtia(ſcilicet Chriſtus:qui obtulit ſemet
ipſum pro nobis)tendens viſcera ſiue membra confixa clauis, & etiam tendens veſtigia manus ſiue
manuum:immolata eſt hic,ſcilicet in cruce tanquam in ſacroſancto altari.gratia redemptionis:id eſt
propter noſtram redemptionem.vt gratia,ibi ſit ablatiui caſus. In tertio verſu.Quo vulneratus in 3
ſuper.Pronomen illud quo,refertur ad nomē patibulo:in primo verſu poſitū.vt hic ſit ſenſus. in quo
patibulo:vltra manus & pedes confixos ipſe carnis conditor etiā vulneratus eſt à cumine & cuſpide
Iohan.19. militaris lanceæ.vt & ipſe nos lauaret à crimine:ex eo vulnere lateris manauit vnda ſanguine.Cæterùm tam Chriſti crucifixio quàm lateris eius iam mortui apertio:ex decimonono euangelii Ioannis capite manifeſtè cognoſcitur. In quarto verſu.Regnauit à ligno deus.Illud oraculum propheticū ſum- 4
Pſalm.95. ptum eſt ex pſalmo nonageſimoquinto:vbi ſecundum Romanam pſalmodiam nunc legitur.Cōmoueatur à facie eius vniuerſa terra:dicite in nationibus quia dominus regnauit à ligno . Et in tempore
paſchali vſque ad aſcenſionem domini,vbi fit in officio eccleſiaſtico memoria de ſancta cruce : habetur hic verſus ante orationē,ſecundum multarum eccleſiarū vſum . Dicite in nationibus: quia dominus regnauit à ligno.Pſalteriū tamen hebraicum & gallicum:non habet in eo verſu adiectā hanc par
ticulam,à ligno,vt ſtudioſè & grauiter annotauit in illius pſalmi expoſitione:præceptor meus, Iaco
bus Stapulenſis.Porrò alij hunc verſum ita legunt.Impleta ſunt quæ cecinit,Dauid fidelis carmine:
dicendo nationibus,regnauit à ligno deus. Sed aut pauca aut nulla eſt in ſenſu diſcrepantia : ſic ne an
aliter legeris.Non eſt tamen hoc ſecundo modo carmen tam aptum, nam trocheus in primo carmine tertium occupat locum.Inſuper adiectiuum illud fideli,cōcinnius ad ſubſtātiuum carmine:quàm
in nominatiuo poſitum ad Dauid refertur.Et præpoſitio in tertio carmine expreſſa,reddit eam ſententiam conformiorem illi particulæ pſalmi,ex qua ſumpta eſt.

In quinto verſu. Ornata regis purpura. Nomine purpuræ intelligit hic author pretioſum
Chriſti ſanguinem : quo ipſa crux perfuſa & ſanctificata eſt , quòd purpurei ſit & roſei coloris, ip- 5
ſique purpuræ colore perſimilis . Referunt enim naturales hiſtorici:purpuram ipſam conchiliorum ſanguine tingi.Et conformis eſt hæc deuota ſententia illi ſublimi præconio:quo ſanctus Andreas glorioſa morte deum clarificaturus, viſam crucem ſalutauit,ita exclamans.Salue crux pretioſa,quę
in ſanguine Chriſti dedicata es:& ex membris eius tanquam margaritis ornata.

In ſexto verſu.Beata cuius brachiis. Hic brachia dicuntur laterales extremitates crucis in tranſuerſum porrectę:quibus domini noſtri brachia erant affixa.Dicitur itidem metaphoricè hoc loco arbor 6
crucis fuiſſe ſtatera corporis domini,quoniam ſicut ſtatera ſuſtentat pōdus illi impoſitum:ita & crux
ipſa ſuſtentauit glorioſum Chriſti corpus in eo ſuſpenſum.& prædam tulit tartaris:nam virtute cru-
Oſeæ 13. cis & mortis Chriſti,infernus ſpoliatus eſt,vt prædixerat propheta.Ero mors tua O mors:morſus tuus ero inferne.Cæterum in ſecundo huius verſus carmine potius legendum eſt.Pretium pependit ſeculi,vt ſit anapeſtus in primo loco:qui non vitiat carmen,qui ſeculi pependit pretium.vt legunt multi.Nam trocheus ibi tertium occuparet locum,quod non eſt vſquequaque in hoc genere admittendū
At verò nonnulli poſt hunc ſextum verſum , ſubnectunt & hos duos verſus:etiā ad ſanctæ crucis
præconium pertinentes.

Aroma fundis cortice:
Vincis ſaporem nectaris.
Iocunda fructu fertili:
Plaudis triumpho nobili.

Salue ara,ſalue victima:
De paſſionis hoſtia.
Qua vita mortem pertulit:
Et morte vitam reddidit.

Qui ſanè piam & deuotam continent ſententiam:& facilè coniectari poſſunt ab eodem (quo reliqui) authore compoſiti.Eorum intelligentia eſt clara.

De paſſione domini:alius hymnus.

1 Pange lingua glorioſi
Prælium certaminis:
Et ſuper crucis trophæo
Dic triumphum nobilē.
Qualiter redemptor orbis
Immolatus vicerit.
2 De parentis protoplauſti
Fraude facta condolens:
Quando pomi noxialis
Morſu in mortem corruit.
Ipſe lignum tunc notauit
Damna ligni vt ſolueret.
3 Hoc opus noſtræ ſalutis
Ordo depopoſcerat:

Multiformis proditoris
Ars vt artem falleret,
Et medelam ferret inde:
Hoſtis vnde læſerat.

4 Quando venit ergo ſacri
Plenitudo temporis:
Miſſus eſt ab arce patris
Natus orbis conditor.
Atque ventre virginali
Caro factus prodiit.

5 Vagit infans inter arcta
Conditus præſepia.
Membra pannis inuoluta
Virgo mater alligat:
Et pedes manúſque crura
Stricta cingit faſcia.

6 Luſtra ſex qui iam peracta
Tempus implens corporis.
Se volente natus ad hoc
Paſſioni deditus:
Agnus in cruce leuatur
Immolandus ſtipite.

7 Hic acetum, fel, arundo,
Sputa, clauis, lancea
Mite corpus perforatur:
Sanguis, vnda profluit.
Terra, pontus, aſtra, mundus
Quo lauantur flumine.

8 Crux fidelis inter omnes
Arbor vna nobilis.
Nulla ſylua talem profert
Fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulces clauos
Dulce pondus ſuſtinens.

9 Flecte ramos arbor alta:
Tenſa laxa viſcera.
Et rigor lenteſcat ille:
Quem dedit natiuitas.
Vt ſuperni membra regis
Miti tendas ſtipite.

10 Sola digna tu fuiſti
Ferre ſecli pretium.
Atque portum præparare
Nauta mundo naufrago:
Quem ſacer cruor perunxit
Fuſus agni corpore.

11 Gloria & honor deo
Vſquequo altiſſimo.
Vna patri, filioque
Inclyto paraclito.
Cui laus eſt & poteſtas
Pêr æterna ſecula. Amen.

¶ Carmen trochaicum alcmanio & euripidio alternatum: in hoc hymno eleganter & exactè ſeruatur. de quo ſuperius habita eſt mentio: in explanatione illius hymni de natiuitate domini. Corde natus ex parentis: ante mundi exordium. ¶ Author eius: Fortunatus epiſcopus. Commendatur in eo miris præconiis ſacratiſſima crux: & totius humanæ redemptionis ſacramentum per natiuitatẽ Chriſti & mortem, reſeratur.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Prælium certaminis. Quo ſcilicet Chriſtus pugnauit con- Lucæ. 11.
tra fortem armatum, cuſtodientem atrium ſuum: ſed ipſe fortior ſuperueniens: arma eius in quibus
confidebat abſtulit, & ſpolia eius diſtribuit. vtpote contra dæmonem: quem ignominia crucis & ſin-
gulari humilitate deuicit, proſtrauit, & mundo eiecit. Et hic potius legendũ putarim ſuper crucis tro
phæo quàm trophæum. nam ſuper præpoſitio ſumpta pro de (ſicut hic capitur) ſolum poſtulat abla
2 tiuum caſum. ¶ In ſecundo verſu. De parentis protoplaſti. Hic protoplaſti legẽdum eſt ſine u in ter
tia ſyllaba: nõ protoplauſti, vt habent libri mendoſi. nam hoc latinè non dicitur. Protoplaſtus autem
ſecundæ declinationis, ſiue protoplaſtes is, ſecundum tertiam inflexionem: eſt qui primo plaſmatus
atque è terra formatus eſt: vt Adam primus parens. Deduciturque à verbo plaſmare: quod ſignificat
3 (vt antè quoque dictum eſt) ex terra ſiue argilla quicquam effigiare. ¶ In tertio verſu. Et medelam
ferret inde. Conſimilem habet ſententiam eccleſia catholica in præfatione ſanctæ crucis: ita deum pa
trem collaudans. Qui ſalutem humani generis in ligno crucis conſtituiſti: vt vnde mors oriebatur,
inde vita reſurgeret. & qui in ligno vincebat: in ligno quoque vinceretur, per Chriſtum dominũ no-
4 ſtrum. ¶ In quarto verſu. Quando venit ergo ſacri. Id ex beato Paulo ſumptum eſt: ſic ad Galatas Gala. 4.
ſcribente. Cum autem venit plenitudo temporis: miſit deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub
5 lege: vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. ¶ In quinto verſu.
Stricta cingit faſcia. Faſcia genus eſt ligaturæ qua pueri ligari ſolẽt, aliúdve quippiam conſtringi. Vt
apud Eſaiam comminatur dominus filiabus Sion in repreſſionem ſuperbiæ ipſarũ: quod erit eis pro Eſaiæ. 3.
faſcia pectorali cilicium. Et Hieremias. Nunquid obliuiſcetur virgo ornamenti ſui: aut ſponſa, faſciæ Hieremię. 2.
pectoralis ſuæ? Inde faſciola diminutiuum. Et faſciari eſt puerorum more faſcia ligari. Cęterum quin
tum carmen huius verſus, vt trocheum omnibus in locis habeat quemadmodum debet, ita rectè diſ-
ponitur. & pedes manúſque crura: ſicut antè poſitum eſt. Verũtamen non eſt ibidem apta connexio

grammaticalis:coniunctionis encliticæ,q;,quæ hic in medio dictioonm quas copulat,ponitur: & nõ
in fine.quod eſt contra eius naturam atque conditionem:Idcirco non obſeruata lege carminis: ſatius
eſſet ita illud carmen proferre.pedes,manus atq; crura. ¶In ſexto verſu. Luſtra ſex qui iam peracta. 6
Hoc modo legendum eſt per accuſatiuum:& non in ablatiuo, luſtris ſex qui iam peractis . Nam pri-
mo huiuſce carminis loco:debet trocheus conſtitui.Ordinatur autem accuſatiuus ille cum participio
implens : quoniam per appoſitionem annectitur huic accuſatiuo tempus . vt hic habeatur intelle-
ctus . Qui Chriſtus , impleos ſex luſtra iam peracta : exiſtentia, tempus corporis.Nam tanto ætatis
tempore conſtituerat ipſe ante paſſionem ſuam hoc in mundo degere . Eſt autem luſtrum : quinque
Lucæ.3. annorum ſpacium.quare ſex luſtra complent triginta anoos. Chriſtus autem triceſimo ſuæ ætatis an
no baptizatus eſt.deinde ſeipſum per euangelii annunciationem & miraculorum claritudinem mun
Eſaiæ.53. do manifeſtauit,& demum mortem pertulit.ſe tamen volente:ſicut ait Eſaias.Oblatus eſt· quoniam
ipſe voluit.Et ad hoc oatus eſt,veoitque in mundum:vt paſſioni ac morti ſuſtioẽdæ deditus foret, &
addictus.¶In ſeptimo verſu.Sputa,clauis,lancea.Dictiones illæ quatuor:acetum,fel,arundo,ſputa, 7
hoc loco nominatiui ſunt caſus:referunturque ad verbum ſubauditum ſuot aut habentur,hic:vtpote
in myſterio paſſionis dominicæ. Duæ vero ſubſequentes dictiones , clauis & lancea:ablatiui ſunt ca-
ſus,& referuntur ad verbum perforatur.Poſſent tamen & illæ duæ poſtremæ dictiones etiam in no-
minatiuo poni,& ita proferri:ſputa,claui,lancea,vt aliqui non inerudite leguot . referrique ad idem
verbum ſubintellectum:cum cæteris præcedentibus dictionibus.& tunc verbum perforatur,abſolu-
tè ibidem ponetur:nullum habens caſum quem poſt ſe regat.¶In octauo verſu. Dulce ligoum,dul- 8
ces clauos.Hoc loco,dulce lignum:nominatiuus eſt, poſitus cum participio ſuſtinens vt ſuo adiecti-
uo.dulce pondus verò:accuſatiuus eſt,eidem participio poſterius annexus.ſicut & proximus illi accu
ſatiuus,dulces clauos.¶Io nono verſu. Flectè ramos arbor alta. Hic per proſopopeiam,perſonarum 9
que fictionem,ſermo ad crucem ſanctam dirigitur: expoſcens vt ſuarum extremarum partium flexio
ne & incuruatione,laxiora reddat Chriſti membra in ea confixa,ne ex nimia diſtentione, qua omnia
eius oſſa dinumerari potuerint:grauius ipſe crucietur. petens itidem vt naturalis illa ſoliditas & duri
ties ligni crucis,lentior fiat & flexilis.qua quidem flexibilitate : membra Chriſti tendantur mitius ac
laxius,neque tam grauem patiantur dolorem.Sane lenteſcere:eſt lentum,molle, laxum & flexile fie-
ri.deduciturque ab adiectiuo lentus:pro eadem ſignificatiooe.vt lentũ dicimus vimen:& arcum diu-
tius extentum,lenteſcere.¶In decimo verſu.Ferre ſecli pretium.Dictio ſecli : per ſyncopam hic di- 10
ſyllaba eſſe debet.nam id carmen:ſeptem tantum ſyllabas admittit.Eodem quoque loco pulchra qua
dam metaphora,crux ipſa: nauta dicitur , quòd totum geous humanum ad æterœ ſalutis ſtationem
direxerit.& ita mundo naufrago,toti ſcilicet humano generi peccatorum inundatione obruto,portũ
præpararit tutum & tranquillum:in quo à naufragio ſaluetur . quem quidem mundum ſanguis effu-
ſus corpore Chriſti:abluit ab inquioamentis ſuis,& tanquam ſalutare medicamentum inunxit atque
perfudit.¶In vndecimo verſu.Vſquequo altiſſimo. Dictio vſquequo, ſæpius interrogatiuè ſumitur: 11
idem ſignificans quod vſque ad quod tempus aut locum. vt in pſalmo. Vſquequo domine obliuiſce-
Pſal. 12. ris me in finem:vſquequo auertis faciem tuam à me?Hic verò (etſi minus propriè atque vſitate) ſu-
mitur aſſertoriè:pro vſquequaque , omni quaque,in omni loco pariter & omni tempore . vt ſecundi
carminis ſenſus ſit:ſemper ſit altiſſimo.

Dominica in ramis palmarum.

1 GLoria,laus,& honor:tibi ſit:rex Chriſte redemptor.
Cui puerile decus prompſit oſanna pium.
2 Iſrael tu rex,Dauidis & inclyta proles.
Nomine qui in domini rex benedicte venis.
Cœtus in excelſis te laudat cœlicus omnis.
3 Et mortalis homo,& cuncta creata ſimul.
Plebs Hebræa tibi cum palmis obuia venit.
4 Cum prece,voto,hymnis:aſſumus ecce tibi.
Hi placuere tibi:placeat deuotio noſtra.
5 Rex pie,rex clemens:cui bona cuncta placent.
Hi tibi paſſuro ſoluebant munia laudis:
6 Nos tibi regnanti pangimus ecce melos.Amen.

¶Hexametro carmine & pentametro alternatim diſpoſitis conficitur hic hymnus: eleganter & de-
uotè compoſitus in præcooiũ domini noſtri, quòd cum ingeoti honore & publica veneratione fue-
rit cum ramis palmarum & totius populi Hieroſolymitani obſequioſo cultu , ante paſſionem rece-
ptus in Hieruſalem . ¶ Author eius : Theodulphus epiſcopus Aurelianenſis . Qui apud Ludo-
uicum Pium , Francorum regem & imperatorem Romanorum , Caroli magni filium:falſo dela-
tus & accuſatus ab æmulis , quòd filiis eius in coniuratione contra patrem faueret , eorúmque partes

ſcqueretur : ab eo Andegauiam relegatus eſt, & ibidem in carcerem coniectus. Cunque in ſolennitate diei dominicæ in ramis palmarum ſupplicatio publica pro more eccleſiaſtico apud Andegauos fieret : cui & Ludouicus rex interfuit : & illac tranſiret clerus, cum populo, vbi Theodulphus cuſtodiæ erat mancipatus : ipſe aperta feneſtra factóque ſilentio, hunc hymnũ à ſe tunc primum editum ſuauiter coram omnibus cecinuit. Cuius religione deuotionéque permotus Ludouicus, cum protinus vinculis liberauit: & in priſtini honoris ſtatum reuocauit. vtque deinceps in ſolemni illius diei ſupplicatione hymnus iſte caneretur à clero:inſtituit. Quod deinde ab vniuerſali eccleſia receptum eſt.

1 ¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Prompſit oſanna pium.Oſanna,dictio eſt hebraica:ex cor-
rupto & integro compoſita,ſcilicet ex dictione oſi:ſignificante idem quod ſalua,& anna deprecantis
particula:quæ ſignificat obſecro.Abiecta autem litera i,à priore dictione:coaleſcit hæc dictio compo
ſita oſanna ſignans idem quod ſalua obſecro.Sumitur autem ea dictio hic loco nominis:quod oſten-
2 dit adiectiuum neutri generis illi adiunctum. ¶In ſecundo verſu.Iſrael tu rex. Non eſt hic apponen
dum verbum ſecundæ perſonæ præſentis indicatiui es,poſt Iſrael.vt adiiciunt permulti:non haben-
tes rationem quantitatis ſyllabarum,ſicut deberent.Nam nomina propria,habentia a ante el:produ
cunt apud probatos authores illam vocalem vt Michael,Raphael,Iſrael.Fortunatus. Iſraeliticos iuſ
ſit adeſſe viros. Et Valerius Flaccus.Hic & odoratus flagranti crine Michael.Nec ſolum ſecunda ſyl
laba huius dictionis Iſrael producitur:ſed & tertia naturaliter eſt longa, ſicut & conſimilium illi no-
minum.Quare verbum es ſuperadditum:omnino corrumpit & vitiat carmen. Eſt autem dictio Iſra
el,ibi genitiui caſus: & ordinatur cum nomine rex . quoniam ea vox in ſcriptura nunc indeclinabilis
eſt.vt in illo ſacroſanctæ virginis cantico.Suſcepit Iſrael puerum ſuum.& permultis aliis locis: & eti Lucæ.1.
am hoc in loco.Nunc vero declinationem recipit,vt in Exodo. Fugiamus Iſraelem : dominus enim Exodi.14
pugnat pro eis.Et in pſalmo.Diſperſiones Iſraelis congregabit.Ita dictio Dauid in ſcriptura ſemper Pſal.146.
indeclinabilis eſt.vt in pſalmo.Memento domine Dauid: & omnis manſuetudinis eius . vbi genitiui Pſal.131.
caſus eſt: & mille aliis in locis. Apud probatos autẽ authores & extra ſacræ ſcripturæ libros id nomẽ
declinationem tertiam recipit,& mediam ſyllabam in obliquis ſemper habet longam:ſicut & hoc in
loco.vnde Mãtuanus ita dictionem illam adaptat carmini:cum multis in locis,tum in vita ſancti Lu-
3 douici Morbioli:dicens.Hæc obſcura pium merſit Dauida vorago. ¶In tertio verſu.Te laudat cœ-
licus omnis.Non hic cœlitus aduerbium legi debet:idem ſignificans quod de cœlo . tum quòd illud,
ſuapte natura verbum expoſcat potius motum de loco ſignificans:quale non eſt verbum laudat. tum
quòd ſuperfluum videretur id aduerbium:cum in eodem carmine ponatur,in excelſis:ad ſignifican-
dum cœleſtem regionem.Sed cœlicus dicendum eſt hoc loco,id eſt cœleſtis: quod ſit adiectiuum no
minis cœtus,in eiuſdem carminis principio poſiti. At verò in ſecundo eiuſdem verſus carmine:con-
iunctio &,geminanda eſt hoc modo. Et mortalis homo,& cuncta creata ſimul . Alioqui duo illi no-
minatiui ſecundi carminis,nulla copula connecterentur:quod ineptam faceret orationis compoſitio
4 nem. ¶In quarto verſu.Cum palmis obuia venit.Hic obuia nomen legendum eſt, non obuiam ad-
uerbium:quemadmodum aliqui habent libri.vt ſatis manifeſtat ipſa carminis ratio. Hæc autem om-
nia quæ iſto in loco referuntur : apud Matthæum capite viceſimoſeptimo & cæteros euangeli-
6 ſtas amplè & diffuſe narrantur.quare non opus viſum eſt illa ex euangeliis hic adducere. ¶In ſexto
verſu.Soluebant munia laudis. Munia dicuntur debita obſequia, ſiue officia cuique propria . Hebræi
autem cum laude & canticis dominum introeuntem in ſanctam ciuitatem ſuſcipientes: ſuo fungebã
tur officio,& debitum illi præſtabant obſequium.idcirco illi ſoluiſſe dicũtur munia laudis. habetque
id nomen in vſu ſolum nominatiuum,accuſatiuum & vocatiuum pluralem. Alij verò hoc loco munera legunt: & etiam rectè.nam & munus pro officio ſæpenumerò ſumitur.

¶Porrò ſuperioribus annis apud cœnobium Cluniacum aliquantiſper diuerſatus : vidi ſupradictis ſex verſibus in hoc celebri & pręclaro hymno adiectum hunc ſeptimum verſum.

Fecerat Hebræos hos:gloria ſanguinis altos.
Nos facit Hebræos:tranſitus ecce pius.

Cuius hæc eſt ſententia.Hieroſolimitani qui te o Chriſte laudibus proſecuti ſunt. Hebræi fuerunt, quoniã ex antiquis patribus Hebræis,patriarchis & prophetis claro ſtemmate ſunt progeniti: & potiſſimùm ab Abram,qui Geneſis decimoquarto capi. primũ cognominatus eſt Hebræus.vbi dicitur.
Et ecce vnus qui euaſerat:nunciauit Abram Hebræo,qui habitabat in conualle Mambræ . Nos autẽ Gene.14.
Chriſtianos,reddit Hebræos myſtice & ſecundum ſpiritum ſacer ille tranſitus: quo per tuam ſanctã paſſionem tranſimus à morte ad vitam,à tenebris ad lucem,à ſeruitute ad libertatem,à vitiis ad virtutem.Et in hoc ſecundo carmine alludit author ad interpretationem huius nominis Hebręus:deſcẽdentis ab Heber,quod tranſitum ſiue tranſitionem ſignificat. Vnde gloſſa ordinaria exponẽs locum illum Geneſeos capi.decimoquarto iam adductum:ait in explanatione dictionis illius, Hebræo.Septuaginta interpretes pro Hebræo:habent,transfluuiali:quia ſcilicet Abram de Meſopotamia veni-
ens tranſito fluuio Euphrate ſedem poſuit in terra Chanaam. Vnde Iheſus Naue.Quid vultis ſerui- Ioſue.24.
re diis patrum veſtrorum:qui ſunt trans flumen?Et gloſſa interlinearis eodem in loco dicit Hebręo: id eſt tranſitori. Quibus ibidem aſtipulatur Nicolaus Lira:perhibens & Abram & eius poſteros Hebræos dici ab Heber, quod tranſitum ſignat : quoniam Abram iuſſu domini veniens de terra & cognatione ſua in terram Chanaam:fluuium Eufratem tranſiuit. De quo etiam diffuſam fecit annotationem Paulus Burgenſis:in viceſimo primo capite Matthæi.

In eadem dominica: alius hymnus.

1 MAgno ſalutis gaudio
Lætetur omne ſeculum:
Ieſus redemptor omnium
Sanauit orbem languidum.

2 Sex ante paſchæ ferias
Aduenit in Bethaniam:
Vbi pie poſt triduum
Reſuſcitauit Lazarum.

3 Nardi Maria piſtici
Sumpſit libram mox optimi:
Vnxit beatos domini
Pedes rigando lachrymis.

4 Poſt hæc iugalis aſinæ
Ieſus ſupernus arbiter
Pullo ſedebat: inclytam
Pergebat Hieroſolymam.

5 O quàm ſtupenda pietas:
Mira dei clementia,
Seſſor aſelli fieri
Dignatur author ſeculi.

6 Ramos virentes ſumpſerat
Palma reciſos tenera:
Turba proceſſit obuiam
Regi perenni plurima.

7 Honor, virtus, imperium
Sit trinitati vnicæ:
Patri, nato, paraclito
Per infinita ſecula. Amen.

¶Iambicum dimetrum carmen in hoc hymno propemodùm obſeruatur: præter id quòd nonnullis in locis trocheus, nunc pro ſpondeo, nunc pro iambo ponitur. Deſcribitur in eo Lazari reſuſcitatio, effuſio vnguenti à pia Magdalena ſuper dominum in cœna, introitus Chriſti in Hiroſolymam ſuper aſinam, & officioſa ipſius turbæ illi occurentis deuotio. Quæ omnia, ex euangelica lectione: plana & nota ſunt.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Vbi pie poſt triduum. Non ſumendum eſt illud triduum: 2
à die aduentus Chriſti in Bethaniam. quoniam tunc feria tertia ante paſcha primum reſuſcitaſſet La
zarum: quod euangelicę lectioni repugnat. Sed numerandum eſt illud triduanum ſpacium à tempo-
re mortis Lazari. vt ſenſus ſit, quòd Chriſtus reſuſcitauit Lazarum io Bethania: poſt triduum obitus
Ioannis.11. & ſepulturæ ipſius. Quatriduanus enim reſuſcitatus eſt Lazarus, & iam quatuor dies in monumen-
to habens: vt dicit ſcriptura. Proinde expreſſior eſſet ſententia, ſi per præteritum pluſquam perfectũ
legeretur; hoc modo. vbi pie poſt triduum reſuſcitarat Lazarum. ¶In tertio verſu. Nardi Maria piſti 3
ci. Nardus, i, fœminini generis, & Nardnm, i, generis neutri: frutex eſt grati & iucundi odoris, ex quo
Cantico.1. vnguentum conficitur quod Nardinum vocant. Tibullus. Illins puro diſtullent tempora nardo. Et
in canticis legimus. Dum eſſet rex in accubitu ſuo; nardus mea dedit odorem ſuum. Hoc autem in lo
co neutri generis eſſe coniicitur propter adiectiuũ illi adiũctũ ſcilicet piſtici. Dicitur autẽ nardũ piſti-
cũ: aut à loco in quo creſcit aut à qualitate & cõditione: quia ſincerũ eſt & purum, neq; aliarum ſpe-
cierum admixtione adulteratum. Piſtis enim: fidem ſignat. Inde piſticum: fidele. ¶In eodem verſu.
Pedes rigando lachrymis. Non id intelligatur eſſe factum: quòd Magdalena lachrymis rigauerit pe-
des domini in cœna illa quæ deſcribitur duodecimo Ioãnis capite, & ab aliis tribus euãgeliſtis. Nã in
Ioannis.12. illa, ex deuoto mentis affectu vnxiſſe quidem pedes domini & exterſiſſe capillis ſuis legitur: non autẽ
lachrymis irrigaſſe. Sed in conuiuio illo cuius mentionem facit Lucas capite ſeptimo, facto in domo
Lucæ.7. Simonis Phariſęi, cui inuitatus affuit dominus: refertur ipſa nõ nominatim expreſſa, ſed nomine pec
catricis in ciuitate ſnbinſinuata, amaris lachrymis irrigaſſe pedes domini, eoſdem exterſiſſe capillis
& inunxiſſe vnguento: in ſalutarem pro peccatis ſuis pœnitentiam. quorum, teſte totius miſericor-
diæ fonte: ibidem obtinuit remiſſionem. Atqui hæc vnctio pedum domini cum lachrymis: alia om-
nino fuit, & numero, loco, ac tempore diuerſa ab illa vnctione, quæ facta eſt poſt ſuſcitationem Laza
ri in cœna. vt conſideranti circunſtantias loci & temporis: ex euangelica lectione facile conſtat. Eadẽ
tamen prorſus fuit mulier, quæ & primo vnxit pedes domini cum lachrymarum irrigatione, in ſalu-
tarem ab illecebris ſeculi conuerſionem: & ſecundn inunxit etiam pedes domini ſine lachrymis ex af
fectuoſa amoris in Chriſtum deuotione. quinimmo & tunc etiam partem vnguenti effudit ſuper ca-
Matthæi.26. put Chriſti diſcumbentis, vt alii narrant euangeliſtæ. Quòd autem omnino eadem fuerit mulier quę
vtranque fecit inunctionem: dilucide ex Ioanne colligitur. qui in principio vndecimi capitis narra-
Ioannis.11. turus reſuſcitationem Lazari: dicit Mariam ſororem Lazari eam fuiſſe, quæ vnxit dominum vnguen
to, & exterſit pedes eius capillis ſuis: & iam id factum ab ea fuiſſe teſtatur. In duodecimo vero capite
deſcribens cœnam domino exhibitã in Bethania, in qua Lazarus iam reſuſcitatus erat vnus ex diſcũ-
Ioannis.12. bentibus: rurſum refert amatoriam Magdalenam vnxiſſe pedes domini & capillis ſuis eos exterſiſſe,
domumq́ue impletam eſſe ex odore vnguenti. Quare idipſum quod Ioannes vndecimo capite iam
factum dixerat: intelligi debet in domo Simonis Phariſæi in ciuitate Hieruſalem eſſe longe antè per-
Lucæ. 8. actum. Huic accedit quod Lucas capite octauo dicit dominum noſtrum à Maria Magdalena eieciſſe
Marci. 16. ſeptem dæmonia, & idem atteſtatur Marcus capite decimoſexto. Beatus autem Gregorius ſeptem il
la dæmonia interpretatur vniuerſitatem vitiorum, ab ea expulſorum in fructuoſa eius ad dominum

conuerſione : quam Lucas (vt dictum eſt) ſeptimo capite explicat. Demum eccleſia catholica hanc
omnino ſequitur & approbat ſententiam: quod mulier illa cuius ſolus meminit Lucas, publica pœ-
nitentia & ſatisfactione ad dominum conuerſa: fuerit Maria Magdalena. Nam & euangelium illud,
& opus ſalutare ibi deſcriptum : legit in ſolennitate & officio celebritatis eiuſdem ſacræ CHRISTI
amatricis, & à CHRISTO dilectæ. Quare non eſt illud aut reuocandum amplius in dubium: vt nō-
nulli faciunt, aut ambigendum. Neque id quoquo pacto cedit in ipſius Magdalenę contumeliam aut
ignominiam: quod dicatur aliquando fuiſſe peccatrix. ſed inſigniorem hoc ei parit gloriā & laudem:
quod ex barathro damnationis & via perditionis integre & ſynceriter reſipuerit, CHRISTI fuerit
in carne diuerſantis hoſpita, reſurrectionis domini ad apoſtolos nuncia, euangelicæ veritatis deinde
apud Maſſilieſes prædicatrix, eremique per multa annorum curricula habitatrix, cœleſtem in terris
vitam iugi dei contemplatione degens: atque ab angelicis choris (quorum frequenti fruebatur con-
ſortio) ſæpius à terra in aëra ſublata. Quæ ſane à patre miſericordiarum & authore vitæ, hominibus
propoſita eſt: tanquam pœnitentiæ ſpeculum inſigne. quod intuentes: à præteritis peccatis pedē re-
4 uocent & ac vberrimum veniæ ab benignitatis fontem recurrant. ¶ In quarto verſu. Poſt hæc iuga-
lis aſinæ. Iugale id dicitur: quod iugo ſubditur atque aſtringitur. vt equus, bos, aſinus. Hinc pullū aſi-
næ vocat Matthæus filium ſubiugalis. Sic tędæ iugales & vincula iugalia: dicuntur fœdera matrimo- Matth.21.
nij. Ouidius: Illa velut crimen tædas exoſa iugales. Et Virgilius. Cui vincula iugalia curæ. Deduci-
tur autem à verbo iugo, as, are: quod coniungere ſignificat, & quaſi ad vnum iugum alligare. Cicero
6 in Tuſculanis. Hoc quidem eſt commune virtutum. omnes enim inter ſe nexæ & iugatæ ſunt. ¶ In
ſexto verſu. Palma reciſos tenera. Reciſos: amputatos, abſciſos. à verbo recidor, eris: quod actiuum ha
bet. recidere, ex re & cædo compoſitum. Ouidius. Sed immedicabile vulnus Enſe recidendum eſt: ne
pars ſyncera trahatur.

In cœna domini.

1 REx Chriſte factor omnium:
Redemptor & credentium.
Placare votis ſupplicum:
Te laudibus colentium.

2 Cuius benigna gratia
Crucis per alma vulnera:
Virtute ſoluit ardua
Primi parentis vincula.

3 Qui es creator ſiderum:
Tegmen ſubiſti carneum:
Dignatus hanc viliſſimam
Pati doloris formulam.

4 Ligatus es vt ſolueres
Mundi ruentis complices.
Per probra tergens crimina:
Quæ mundus auxit plurima.

5 Cruci redemptor figeris:
Terram ſed omnem concutis.
Tradis potentem ſpiritum:
Nigreſcit atque ſeculum.

6 Mox in paternæ gloriæ
Victor reſplendens culmine:
Cum ſpiritus munimine
Defende nos rex optime.

¶ Carminis iambici dimetri legem & formam, pręſens hymnus integrè & accuratè obſeruat. Com-
mendatur in eo magna filij dei benignitas, qui propter noſtram ſalutem non ſolū carnis noſtræ ſub-
ſtantiam ſumere voluit: ſed & ignominioſam mortem crucis ſubire ſuſtinuit, vt nos eriperet de po-
teſtate tenebrarum & lucis æternæ faceret conſortes.
2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Crucis per alma vulnera. Id eſt, per vulnera in cruce
CHRISTO inflicta: quæ ſunt noſtri medicina doloris. Nā vt ait propheta, Liuore eius ſanati ſumus: Eſa.53.
3 & vulneratus eſt vt animarum noſtrarum vulnera curaret. ¶ In tertio verſu. Dignatus hanc viliſſi-
mam. Formulam doloris viliſſimam vocat author, genus mortis maxime ignominioſum & probro-
ſum : quale eſt mors crucis. Nulla enim deſpicabilior aut contemptibilior apud Iudæos habebatur
mors. quàm crucifixio. quemadmodum inter ſe concinnantes dolum: dixerunt apud Sapientē. Mor- Sapientię.2.
4 te turpiſſima condemnemus eum. ¶ In quarto verſu. Mundi ruentis complices. Qui in malo perpe
trando ſocij ſunt, & mutuo conſenſu peccatum perpetrant : complices dicuntur, à complicandis in
vnum animis ad ſcelera committenda. Et quoniam omnes homines, quos gratia dei in cōceptu, ſpe-
ciali munere non præuenit: ad malum vno animo conſpirant & proni ſunt, recte hic complices di-
5 cuntur. ¶ In quinto verſu. Terram ſed omnem concutis. Tremore ſcilicet & terræmotu : qui factus
eſt tempore paſſionis Chriſti, ſecundum euangelicam hiſtoriam. Potentem autem ſpiritum vocat au
thor, animam CHRISTI: quam in manus dei patris commendauit, deitati vnitam atque omnipo- Matth.27.
tenti virtuti diuinæ. Tunc itidem atrum factum eſt cœlum atque tenebroſum: quando ſecundū euan
gelij narrationem tenebræ factæ ſunt per vniuerſam terram, ab hora ſexta vſque ad nōnam.

De paſſione domini.

1 HYmnũ dicamus domino:
Laudes deo cum cantico.
Qui nos crucis patibulo
Suo redemit ſanguine.

2 Die decurſo ad veſperum
Quo Chriſtus morti traditur:
Ad cœnam venit impius
Qui erat Chriſti proditor.

3 Ieſus futura nunciat
Cœnantibus diſcipulis:
Vnus ex diſcumbentibus
Ipſe me traditurus eſt.

4 Iudas mercator peſſimus
Oſculo petit dominum.
Ille vt agnus innocens
Non negat Iudæ oſculum.

5 Denariorum numero
Chriſtus Iudæis traditur:
Innocens & innoxius
Quem Iudas tradit impius.

6 Præſes Pilatus proclamat:
Nullam culpam inuenio.
Ablutis aqua manibus
Chriſtum Iudæis tradidit.

7 Fallaces Iudæi, impii:
Latronem petunt viuere.
Chriſtum accuſant grauiter
Crucifigatur, reus eſt.

8 Et Barrabas dimittitur:
Qui reus mortis fuerat.
Vita mundi ſuſpenditur:
Per quam reſurgunt mortui. Amẽ.

¶ Videtur hic hymnus carmine iambico dimetro eſſe compoſitus: eius tamen regulam & pedes nequaquam ſeruat, ſed ſolum ſyllabarum numerum. Nam trochæum in omnibus ferè locis habet hoſpitem: & pyrrhichium in anterioribus. poſt vocalem etiam &, m, literam, ſequentem dictionem habet ſæpius à vocali ſine collisione inchoatam. quę omnia: metri iambici norma non admittit. ¶ Continetur in eo myſterium ferè totum paſſionis domini, cœna eius vltima cum diſcipulis, traditio facta à Iuda, condemnatio eiuſdem ad mortem à Pilato: poſtquàm diutius innocentiam ipſius fuerat proteſtatus, & Barrabæ latronis dimiſſio. Quæ omnia: ex lectione euangelica plana ſunt.

¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Die decurſo ad veſperum. Decurrere quanuis ſuapte natura neutrale ſit ſicut ſuum ſimplex: interdum tamen tranſitiui verbi vim habet & conditionẽ, ſignificans idem quod pertranſire. & accuſatiuum poſtulat: vt equus decurrit ſtadium. Inde participium pręteritum decurſus, id eſt pertranſitus atque tranſactus. 2 ¶ In quarto verſu. Oſculo petit dominum. Non hic petijt legendum eſt: vt aliqui habent libri. nam plures æquò tunc eſſent illius carminis ſyllabæ: ſed in præſenti tempore petit. quod haud magno impendio præteriti temporis habet intelligentiam. ſicut & alia huius hymni verba præſentia: negat, traditur, proclamat: pro præteritis ſumuntur. 4 ¶ In ſeptimo verſu. Fallaces Iudæi impij. In hoc carmine fieri debet ſynalœpha: id eſt vocalis præcedentis in vocalem colliſio, quãuis in alijs huius hymni locis illa non obſeruetur. Et id quidem hoc in loco fit: ne ſupercreſcat vna ſyllaba vltra numerum debitum. Octo enim tantum ſyllabas integras & non colliſas: admittit carmen. 7 ¶ In octauo verſu. Et Barrabas dimittitur. Non hic dicendum eſt: vt habent libri mendoſi; Et Barrabas latro dimittitur. Nam ſic hoc carmen decem haberet ſyllabas & quinque pedes: cum octonarium ſyllabarum numerum & quatuor pedum, non debeat excedere. 8 Verùm ea dictio latro, ab aliquo legis iſtius carminis ignaro adiecta facile credi poteſt: propter dictum euangelicum. Ioan. 18. Erat autem Barrabas latro. Cæterum in eiuſdem verſus quarto carmine nihil refert: ſi per quem reſurgunt mortui legatur, vel per quam. Nam pronomen fœmininum quam: ad vitam refertur. quem verò: ad rem ſignificatam ſcilicet Chriſtum. qui eſt vita mundi: vt de ſeipſo dicit: Ioan. 11. Ego ſum reſurrectio & vita.

Ad accenſionem cærei paſchalis: hymnus.

1 INuentor rutuli dux bone luminis.
Qui certis vicibus tempora diuidis.
Merſo ſole, chaos ingruit horridum:
Lumen redde tuis Chriſte fidelibus.

2 Quanuis innumero ſidere regiam,
Lunarique polum lampade pinxeris:
Incuſſu ſilicis lumina nos tamen
Monſtras ſaxigeno ſemine quærere.

3 Ne neſciret homo ſpem ſibi luminis

In Chriſti ſolido corpore conditam.
Qui dici ſtabilem ſe voluit petram:
Noſtris igniculis vnde genus venit.

4 Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis ac facibus paſcimus aridis.
Quin & fila fauis ſcirpea floreis
Preſſo melle prius collita fingimus.

5 Viuax flamma viget:ſeu caua teſtula
Succum linteolo ſuggerit ebrio.
Seu pinus piceam fert alimoniam:
Seu cæram tereté ſtuppa calens bibit.

6 Splendét ergo tuis muneribus pater
Flammis mobilibus ſcilicet atria.
Abſentémque diem lux agit æmula:
Quam nox cũ lacero victa fugit peplo.

7 O res digna deus:quam tibi roſidæ
Noctis principio grex tuus offerat.
Lucem:qua tribuis nil pretioſius.
Lucem:qua reliqua præmia cernimus.

8 Tu lux vera oculis:lux quoq; ſẽſibus.
Intus tu ſpeculum:tu ſpeculum foris.
Lumen quod famulans offero:ſuſcipe
Tinctum pacifici chriſmatis vnguine.

9 Per Chriſtum genitum ſumme pater tuum:
In quo viſibilis ſtat tibi gloria.
Qui noſter dominus,qui tuus vnicus:
Spirat de patrio corde paraclitum.

10 Per quem ſplendor,honos,laus,ſapientia,
Maieſtas,bonitas,& pietas tua,
Regnum continuat numine triplici:
Texens perpetuis ſecula ſeculis,Amen.

¶ Vnius generis atque formæ eſt huius hymni carmen:quod Græci monocolon, id eſt vnius membri dicũt.Nam ſemper aſclepiadeum eſt:habens primo loco ſpondeum,ſecundo choriambũ, itidem & tertio loco.qui extremas ſyllabas primam & quartam habet longas : duas autem intermedias breues,vt ſanctificans.quarto denique loco iambum habet aut pyrrhichium. Et huius quidem metri lex in ſingulis pręſentis hymni carminibus integrè exactéque ſeruatur. ¶ Author eius:Prudentius.apud quem præſens hymnus longe diffuſior eſt & prolixior:quàm in eccleſiaſtico officio cantari ſoleat,vt inſpectanti eius opera perſpicuum eſt.hic autem ſoli illi adducuntur verſus:qui ad eccleſiaſticũ vſum accommodari conſueuerunt.Laudatur in eo ſumma dei bonitas,lucis omnis cum ſenſibilis tum ſpiritualis author: quòd non ſolum cœleſtes orbes lucidis ornarit ſideribus , ſed & docuerit nos arte vt incuſſione ſilicis & cæreorum adminiculo lumen inquirere ac fouere . rogaturque vt nouæ lucernæ lumen quod in paſchalis ſolennitatis honorem accenditur, ſuæ maieſtati oblatum benignè ſuſcipiat: & nos demum ex hac luce materiali traducat ad cœleſtis regni claritatẽ , vbi lux eſt perpetua & nullis fuſcata tenebris.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Inuentor rutuli dux bone luminis . Chriſtus (ad quem hic
dirigitur oratio) dicitur hoc loco inuentor rutuli luminis:quoniam per creationem lucis primo die,
deinde formationem ſolis,lunæ & aſtrorum quarto die productionis rerum, lumen ſenſibile & cor- Gene.1.
poralibus oculis peruium mundo inuexit ac exhibuit . Idem miniſterio lucis diſtinguit ſuis vicibus
2 tempora:ſcilicet diem & noctem,menſes & annos,per varios ſolis & lunæ motus. ¶ In ſecũdo ver-
ſu. Quanuis innumero ſidere regiam. Hic regia nomen eſt ſubſtantiuum : ſignificátque aulam ſiue

dem triplici numine:id eſt diuinarum perſonarum trinitate, eadem triſubſiſtentiũ diuinitate ac ma-
ieſtate. Eſt enim idem ipſarum trium diuinarum perſonarum numen & deitas, eadémque poteſtas.
Cui ſit honor, gloria, & gratiarum actio in ſecula ſeculorum. Amen.

In ſolennitate paſchali.

1 SAlue feſta dies:toto venerabilis æuo.
Qua deus infernum vicit: & aſtra tenet.
2 Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi:
Omnia cum domino dona rediſſe ſuo.
3 Nanque triumphanti poſt triſtia tartara Chriſto
Vndique fronde nemus gramina flore fauent.
4 Legibus inferni oppreſſis:ſuper aſtra meantem
Laudant rite deum lux, polus, arua, fretum.
5 Qui crucifixus erat: deus ecce per omnia regnat.
Dántque creatori cuncta creata precem.

¶ Canticum iſtud carmine hexametro & pentametro alternatim fluit: & eius legem integrè ac ele-
ganter obſeruat. Author eius Lactantius Firmianus. Apud quem oda præſens longe copioſior eſt, &
amplior: pluribúſque abundans verſibus quàm hic afferantur: vt facile inquirenti integrũ iſtud car-
men conſtare poteſt: nam diuulgatum ſatis eſt & cuique ad manus promptum. Veruntamen ſoli ver
ſus illi hic poſiti ſunt: qui in officio eccleſiaſtico ſolent cantari. Cõmendatur itaque ſacer dies paſchæ,
triumphali Chriſti reſurrectione celeberrimus: cui omnia congratulari & congaudere etiam inſen-
ſibilia & inanima monſtrantur.
2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi. Mundum vocat
renaſcentem author: quantum ad qualitates & accidentarias proprietates rerum corporalium: cœli
ambitu comprehenſarum. Enimuero tempore hyberno arua & arbuſta aſperitate frigoris ſunt ve-
lut emortua: & ſuo ſpoliata decore. In placida autem veris temperie (in quo ſemper dies paſchalis
quotannis occurrit) repullulant & quaſi ad vitam reuocantur omnia: cum (vt ait Horatius) diffu-
gere niues: redeunt iam gramina campis, arboribúſque comę. Ideo Chriſti ad vitam reditum omnia
teſtantur fere corpora: cum naturali lege poſt hyemis inclementiam renouantur ad vitalem ſtatum,
3 habitum, & gratiam. ¶ In tertio verſu. Triumphanti poſt triſtia tartara Chriſto. Poſt triſtia tartara
dicit, quoniam triumphauit dominus per reſurrectionem glorioſam: poſtquàm ad inferos deſcen-
derat. vt inde in ſanguine teſtamenti ſui (ſecundum propheticũ eloquium) emitteret vinctos de la-
cu: in quo nõn erat aqua. Prius enim poteſtates tenebrarum ſuo potentifico deſcenſu expugnauit & Zacha. 9.
attriuit, antiquóſque patres liberauit de carcere quo hactenus fuerant detenti: quàm à morte reſur-
geret. Quod ſatis indicat pſalmus: vbi ita deum patrem Chriſtus alloquitur. Quoniam non dere- Pſal. 15.
4 linques animam meam in inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. ¶ In quarto ver-
ſu. Super aſtra meantem. Hic glorioſam domini in cœlos aſcenſionem celebrat: quæ conſummatio
& complementum fuit diuinorum operum, pro redemptione noſtra peractorum. Natiuitas enim
domini, paſſio & reſurrectio: fœlicem aſſecuta ſunt finem in reditu Chriſti ad cœlos vnde deſcẽde-
rat. Et operæpretium eſt attendere, quàm rationabiliter hæc tria ordine quodam certo peracta ſunt:
quæ hic memorantur. ſcilicet deſcenſus ad inferos, reſurrectio à mortuis, & ad cœlos aſcenſio. & in
his, progreſſio quædam facta ab imo, per medium ad ſummum: tanquam ab infimo extremo per in-
termedium quoddam ad ſummum extremum exaltatio. Ad ima ſiquidem delapſus eſt: cum ad infe-
riores terræ partes (vt ait Paulus) deſcendit, vt ſe infernorum dominum declararet. Inde ad hanc Ephe. 4.
mediam noſtræ habitationis regionem eſt regreſſus per reſurrectionem: qua ſe terreſtrium aſſeruit
monſtrauítque principem. Data eſt mihi (inquit iam rediuiuus) omnis poteſtas in cœlo & in terra. Matth. 28.
Demum cœlos repetens: cœleſtium ſe dominatum etiam obtinere, hoc indicio patefecit. vt merito
in nomine domini Ieſu omne genu flectatur: cœleſtium, terreſtrium, & infernorũ. & omnis lingua Philipp. 2.
confiteatur: quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris. Et triplicis huius ſacramenti figura anteceſ-
ſit in Sanſone: qui Gaſæ vrbis portas & vectes ferreos confregit humeríſque ſuſtulit. eluſis cuſtodi-
bus intempeſta nocte vrbe egreſſus eſt: valuáſque & portarum poſtes in ſupercíliũ ac culmen mon- Iudicũ. 16.
tis vrbi imminentis detulit. Sane primum horum, inferni confractionem. ſecũdum: exitum Chriſti
de ſepulchro cuſtodibus vallato. & tertium: aſcenſum ipſius in cœlorum ſublimia perfigurabat.

In feſtis paſchalibus.

1 AVrora lucis rutilat   Gemens infernus vlulat.
Cœlũ laudibus intonat.   2 Cum rex ille fortiſſimus
Mundus exultãs iubilat: Mortis confractis viribus:

pede conculcans tartara
Soluit à pœna miſeros.
3 Ille qui clauſus lapide
Cuſtoditur ſub milite:
Triumphans pompa nobili
Victor ſurgit de funere.
4 Solutis iam gemitibus
Et inferni doloribus:
Quia ſurrexit dominus
Replendens clamat angelus.
5 Triſtes erant apoſtoli
De nece ſui domini:
Quem pœna mortis crudeli
Serui damnarant impii.
6 Sermone blando angelus
Prædixit mulieribus:
In Galilæa dominus
Videndus eſt quantocyus
7 Illæ dum pergunt concite
Apoſtolis hoc dicere
Videntes eum viuere
Oſculantur pedes domini.
8 Quo agnito: diſcipuli
In Galilæam propere
Pergunt, videre faciem
Deſideratam domini.
9 Claro paſchali gaudio
Sol mundo nitet radio:
Cum Chriſtum iam apoſtoli
Viſu cernunt corporeo.
10 Oſtenſa ſibi vulnera
In Chriſti carne fulgida:
Reſurrexiſſe dominum
Voce fatentur publica.
11 Rex Chriſte clementiſſime
Tu corda noſtra poſſide:
Vt tibi laudes debitas
Reddamus omni tempore.
12 Gloria tibi domine:
Qui ſurrexiſti à mortuis
Cum patre & ſancto ſpiritu.
In ſempiterna ſecula.

¶ Carminis iambici dimetri faciem gerit & imaginem præſens hymnus : eius tamen neque pedes, neque debitam obſeruat menſuram. Nam promiſcue trocheum recipit in tribus primis locis itidem & pyrrhichium: interdum etiam ſpondeum in ſecunda ſede admittit. quæ omnia : cum metri huius exacta ratione ſtare non poſſunt. ¶ Deſcribitur in eo antiquorum patrum ab inferno liberatio, glorioſa Chriſti reſurrectio, illius ad ſanctas mulieres angelico miniſterio annunciatio, & demũ Chriſti mulieribus & apoſtolis facta apparitio. Quæ omnia, ex euangelica lectione nota ſunt: neque hic ad maiorem declarationem repetenda.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Aurora lucis rutilat. Lucis: diei paſchalis, in cuius aurora 1
Pſal. 56. & circa diluculum Chriſtus ſurrexit à mortuis. quemadmodum in pſalmo per prophetam prædixe-
Marc. 16. rat. Exurgam diluculo. Et Marcus in euangelio. Surgens Ieſus mane prima ſabbati : apparuit primo
Mariæ Magdalenæ. Ob gloriam autem reſurrectionis Chriſti: dicitur illius diei aurora ſolito rutilan
tior & ſerenior mortalibus illuxiſſe. ¶ In ſecundo verſu. Soluit à pœna miſeros. Scilicet antiquos pa 2
tres, qui detinebantur captiui ne poſſent intrare regnum dei: quouſque eſſet apertum per ſanguinem
agni immaculati, in pretium redemptionis mundi immolati. Itaque non erant illi miſeri priuatione
gratiæ aut deformitate culpæ ſed ſola dilatione gloriæ quam perferebant. ¶ In tertio verſu. Reſur- 3
gens pompa nobili. Pompa proprie dicitur omne ſpectaculum & apparatus ſolennis, cum oſtenta-
tione & ſpecie quadam triumphi: tam in aduerſis quàm proſperis. vt pompa nuptiarum, pompa ſa-
crorum, pompa funerum. hic autem ſumitur pro inſigni gloria & triumpho dominicæ reſurrectio-
nis. ¶ In quarto verſu. Solutis iã gemitibus. Ea ſententia ſumpta eſt ex verbis beati Petri: in actis apo 4
Actu. 2. ſtolorum dicentis de Chriſto. Quem deus ſuſcitauit à mortuis, ſolutis doloribus inferni: iuxta quod
impoſſibile erat teneri eũ ab illo. Et ſoluti debent intelligi gemitus & dolores inferni: nõ quos Chri-
ſtus in anima paſſus fuerit: nam illorum expers erat & immunis. ſed quos ſancti patres fuerãt perpeſ
ſi. ſpes enim quæ differtur: affligit animam. ¶ In ſexto verſu. Videndus eſt quantocyus: Aduerbium 6
illud quantocyus, compoſitum ex corrupto & integro, vtpote quantum & ocyus: ſignificationẽ ha-
bet poſitiui gradus, idem valens quod celeriter ſiue velociter. Sequitur autem ſui ſimplicis ocyus na-
Prouerb. 13. turam: quod vocem quidem comparatiuam habet, ſed plerunque ſignificantiam poſitiui. ¶ In ſepti- 7
mo verſu. Oſculantur pedes domini. In hoc carmine abũdantior æquo eſt ſyllabarum numerus. no-
uem enim ibi numerantur ſyllabæ: cum duntaxat eſſe deberent octo. Itaque hypercatalecticum eſt
id carmẽ: & ita potius pronunciandũ. oſculantur pedes Ieſu. ¶ In nono verſu. Sol mũdo nitet radio.
Mundo: ſereno, rutilo, ac lympido. vt gaudiũ dominicæ reſurrectionis etiã ſol ipſe clariore teſtetur 9
ſplendore, & hoc die: ſolito fulgeat illuſtrior. Si enim ſol obſcuratus tẽpore paſſionis ſuũ luxit con-
ditorẽ: cur illi ad vitã reuerſo, lętiore vultu ſerenioreq; lumine nõ applaudat, ablãdiatur, & arrideat?
¶ In decimo verſu. Oſtenſa ſibi vulnera. Multi nominatiuos illos oſtenſa vulnera in ablatiuos abſo- 10

lute poſitos oſtenſis vulneribus:commutandos cenſent:& verbum fatentur referũt ad nominatiuum apoſtoli,in præcedenti verſu poſitum.Poſſent tamen etiam dictiones illæ oſtẽſa vulnera, intelligi vt nominatiui caſus rationem retineant:& ordinentur cum verbo fatentur. Nam vulnera Chriſti apoſtolis oſtenſa:aperte profitebantur & teſtabantur dominum reſurrexiſſe.

In tempore paſchali:alius hymnus.

1 TE lucis author perſonent
Huius cateruæ carmina
Quam tu repleſti gratia
Anaſtaſis potentia.

2 Nobis dies hic innuit
Diem ſupremum ſiſtere:
Quo mortuos reſurgere
Vitæque fas ſit reddere.

3 Octaua prima redditur:
Dum mors ab vnda tollitur.
Dum mente circuncidimur:
Nouíque demum naſcimur.

4 Dum mane noſtrum cernimus
Rediſſe victis hoſtibus:
Mumdíque luxum temnimus.
Panem ſalutis ſumimus.

5 Hæc alma ſit ſolennitas:
Sit clara hæc feſtiuitas.
Sit feriata gaudiis
Dies reducta ab inferis. Amen.

¶Iambici dimetri carminis regula & pedibus:hic hymnus integrè aptéque componitur. Commendatur in eo dominicæ reſurrectionis dies·quòd reparationis vitæ ſit author, ſpiritualis noſtræ reſurrectionis per circuncisionem ſpiritus & regenerationem baptiſmi præbeat documentum, & futuræ reſurrectionis exemplum:in conſummatione ſeculi exhibendæ.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Quam tu repleſti gratia. Non hic quem legendum eſt· vt
faciunt plerique.cum nullum ibi maſculinum ſit nomen : ad quod legitime id relatiuum referri poſ-
ſit.ſed quam: ſcilicet cateruam. Anaſtaſis autem græcum vocabulũ:idem eſt quod reſurrectio. & hic
2 genitiuus eſt,cum ablatiuo potentia,ordinatus. ¶In ſecundo verſu. Diem ſupremum ſiſtere. Diem
ſupremum intelligit author:nouiſſimum huius mundi diem, in quo erit conſummatio ſeculi & vni-
3 uerſalis mortuorum reſurrectio. Itaque dies iſte poſtremus inſinuatur nobis & futurus denunciatur:
per hunc dominicæ reſurrectinnis diem,illius indicem atque prænuncium. ¶In tertio verſu. Octa-
ua,prima redditur. Octaua dies:eſt dies dominicæ reſurrectionis. Nam die,proxime ſabbatũ ſequen-
te:Chriſtus victor mortis ſurrexit de ſepulchro. Sabbatũ autem:ſeptimus eſt dies hebdomadæ. qua-
re reſurrectio domini:octauo die eſt facta. Hic autem octauus dies:iam factus eſt primus. & ratione
tẽporis:quia cuiuſq; hebdomadæ eſt principium.& ratione dignitatis : quoniã illi iam ceſſit celebra-
tio ſabbati:& in diei dominicæ ſolennitatem eſt commutata. Inſuper multis eſt myſterijs illuſtratus
is dies, potiſſimum triumphali reſurrectione Chriſti:qua vita nobis eſt reddita: nouáque circunciſio
4 & regeneratio indulta. ¶In quarto verſu. Dum mane noſtrum cernimus. Noſtrum mane: Chriſtus Pſal.111.
eſt,lux matutina in cordibus fidelium exoriens, & pulſa noctis caligine lumen illuſtre toti mũdo in-
ducens.de quo pſalmus. Exortum eſt in tenebris lumẽ rectis corde: miſericors & miſerator & iuſtus
dominus. Hoc autem mane redijt nobis per glorioſam reſurrectionem:poſt occaſum in mortẽ.nun-
quam tamen deinde obnubilandum:aut in tenebras iturum. In eodem verſu, temnere pro cõtemne-
re,ſpernere,ſiue deſpicere:accuſatiuum poſcit. Virgilius. Diſcite iuſtitiam moniti: & non temnere di
uos. Panis denique ſalutis:eſt ſacroſancta euchariſtia,& ſalutaris illa hoſtia:quæ ex inſtituto eccleſia-
5 ſtico à Chriſtianis in ſolennitate paſchali quotannis ſumitur. ¶In quinto verſu. Sit feriata gaudijs
Feriari eſt requieſcere ab opere,& ocium agere:intermiſſa quotidiana opera. Et quoniam dies reſur-
rectionis qua Chriſtus ab inferis reductus eſt,dimiſſo omni opere ſeruili, in lætitia & exultatione ſpi
ritus eſt celebranda: debet eſſe gaudio interno animi feriata.

In tempore paſchali:alius hymnus.

1 CHorus nouę Hieruſalem
Noua meli dulcedine
Promat:colens cũ ſobriis
Paſchale feſtum gaudiis.

2 Quo Chriſtus inuictus leo
Dracone ſurgens obruto,
Dum voce viua perſonat:
A morte functos excitat.

3 Quam deuorarat improbus
Prædam refudit tartarus:
Captiuitate libera
Ieſum ſequuntur agmina.

4 Triumphat ille ſplendide:
Et dignus amplitudine.
Soli políque patriam:
Vnam facit rempublicam.

5 Ipſum canendo ſupplices
Regem precemur milites:

Vt in ſuo clariſſimo
Nos ordinet palacio.
7 Per ſecla metæ neſcia
Patri ſupremo gloria:
Honórque ſit, cum filio
Et ſpiritu paraclito. Amen.

¶Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno exacte, integréque obſeruatur. Author eius: ſanctus Ambroſius. Inuitatur in illo populus fidelis ad depromendas Chriſto laudes, ob gloriam ſuæ reſurrectionis: per quam ſpoliauit infernum, & inde captiuos eduxit.

Exod.12. ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Chorus nouæ Hieruſalem. Per chorum nouæ Hieruſalem 1
intelligitur hic multitudo congregatióque fidelium animarum: renouatarum in hoc feſto paſchali
per ſuſceptionem baptiſmi & depoſitionem vetuſtatis peccati, & in ipſius matris eccleſiæ (quæ mi-
ſtyce Hieruſalem dicitur & pacis viſio) ſinum receptarum. In eodem quoque verſu, dictio meli, ſim
plo l, ſcribenda & ſine litera terminali s: genitiuus eſt ſingularis nominis melos. quod etiam interdū
nominatiuum ſingularem facit in us: à quo per ſecundam inflexionem fit genitiuus meli. Eſt autem
melos: harmonia, dulcíſque concentus atque conſonantia. Inde melodia: eiuſdem ſignificationis no-
men deducitur. Demum ſobria hic dicuntur gaudia: quæ mediocritate temperata ſunt & moderata,
ſiue cum ſobrietate non autem in comeſſationibus & ebrietatibus, peracta. ¶In ſecundo verſu. Quo 2
Apoc.5. Chriſtus inuictus leo. In Apocalypſi Chriſtus nomine leonis nuncupatur: cum ait. Vicit leo de tri-
bu Iuda: radix Dauid. quòd indomabili virtute, ſuperata morte: ſurrexit ad vitam immortalē. Quod
autem hic ſubiungitur, à morte functos excitat: id intellige aut à morte ſpirituali animæ inducta per
peccatum, cum euangelica admonitione Chriſtus ſalutarem nobis doctrinam inculcat. aut à morte
corporali in conſummatione ſeculi: cum in voce archangeli & nouiſſima tuba perſonabit. De vtra-
que autem excitatione loquitur dominus apud Ioannem: cum ait. Amen amen dico vobis, quia venit
hora & nunc eſt: quando mortui audient vocem filij dei. & qui audierint: viuent. Deinde ſubnectit.
Ioan.5. Amen amen dico vobis, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt: audient vocem filij
dei. & procedent qui bona egerunt: in reſurrectionem vitæ. qui vero mala fecerūt: in reſurrectionem 3
iudicij. ¶In tertio verſu. Prædam refudit tartarus. Refudit: reuomuit, reddidit. Deuorarat enim tar-
tarus totum genus humanum in mortem: bonóſque & pios etiā fuerat deprædatus & deglutiuerat.
Et ita agmina ſanctorum, iam per Chriſtum facta libera à captiuitate preterita: ſuum ſequuntur libe-
ratorem. ¶In quarto verſu. Et dignus amplitudine. Nomine amplitudinis intelligitur hic gloria, di- 4
gnitas & excellentia, atque honorificētia: qua maxime omnium Chriſtus eſt dignus. Eodem quoque
in loco per patriam ſoli: accipitur hominum hoc in mundo degentium multitudo. per patriam vero
poli: ciuium cœleſtium angelicorúmque ſpirituum cœtus. Vtranque autem, & terras incolentium &
cœlos habitantium turbam: Chriſtus vnam fecit rempublicam. quoniam ex vtraque: ſupernæ ciuita-
tis Hieruſalem conſtituit curiam. homines enim in cœlos reuexit: & angelicæ ſocietatis fecit partici-
pes. ¶In ſexto verſu. Per ſecla metæ neſcia. Metæ: finis, termini, & exitus. genitiuus eſt ſingularis à 6
meta, primæ inflexionis nomine. Secula igitur metæ neſcia: ſunt ſempiterna ſecula, perpetuóque du-
ratura, & quorum nullus vnquam futurus eſt finis.

In tempore paſchali: alius hymnus.

1 Ad cœnam agni prouidi,
Et ſtolis albis candidi:
Poſt tranſitū maris rubri
Chriſto canamus principi.
2 Cuius corpus ſanctiſſimum
In ara crucis torridum,
Cruore eius roſeo,
Guſtando: viuimus deo.
3 Protecti paſchæ veſpere.
A deuaſtante angelo:
Erepti de duriſſimo
Pharaonis imperio.
4 Iam paſcha noſtrū Chriſtus eſt:
Qui immolatus agnus eſt.
Synceritatis azyma:
Caro eius oblata eſt.
5 O vere digna hoſtia:
Per quam fracta ſunt tartara:
Redempta plebs captiuata:
Redit ad vitæ præmia.
6 Conſurgit Chriſtus tumulo:
Victor redit de baratro.
Tyrannum trudens vinculo:
Et reſerans paradiſum.
7 Quæſumus author omnium:
In hoc paſchali gaudio
Ab omni mortis impetu
Tuum defende populum: Amen.

¶Non ſeruat integram carminis iambici dimetri normam, præſens hymnus. Nam literæ m, itidem & vocali ſubiunctam ſæpius habet ſine colliſione vocalē: trochæum quoq; paſſim admittit in omnibus ſedibus: itidem & pyrrichium. demū in ſecundo loco ſpondeū habet pro iambo. quæ huius metri generi non cōueniūt. ¶Referūtur in ea myſteria reſurrectionis domini: ꝙ ſpoliato inferno deuictoq;

Sathana reſurrexerit de ſepulchro. ſimul & nos incitamur ac admonemur: vt cum puritate ac mun-
ditia ſacroſanctam ſumamus euchariſtiam, in hoc ſacratiſſimo tempore paſchali.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Ad cœnam agni prouidi. In veteri lege agnus paſchalis eſt Exod.12.
certo ritu ac cærimonia manducari iuſſus eſt. Debebant enim ipſum manducaturi baculos manibus
tenere, renes habere ſuccinctos, & calceos pedibus circumpoſitos: neq; abeſſe debuit azimus panis;
cum lactucis agreſtibus. Itaque in noua lege verum ſumpturi agnum & eius conuiuiū acceſſuri: pro-
ſpicere debemus cum magna cautione, ne imparati atque inculti illud adeamus: ſed prouide circun-
ſpiciamus: vt ſupradicta omnia ſpiritualiter nobis conueniant: aſſit & puritas cum corporis tum ani-
mi: tanquam candida veſtis nuptialis nos adornans; Et quemadmodū filij Iſrael poſt eſum agni per-
tranſito mari rubro, cecinerunt deo canticū quod ab Aegyptijs eos liberarat: ita & nos ſuſcepto ba-
ptiſmo (qui per rubri maris tranſitum ſignatus eſt) & Aegypti regione peccati dimiſſa: Chriſto du-
2 ci & liberatori noſtro laudes debitas exoluere debemus. ¶In ſecūdo verſu. In ara crucis torridum.
Id torridum dicitur: quod igne crematum eſt & exuſtum. à torrendo dictum: quod igni excoquere
ſignat. Virgilius. Et torrere parant flammiš: & frangere ſaxo. Inde & toſtum dicitur, ignis calore con
coctum. Et quoniam ſacratiſſimum Chriſti corpus in ligno crucis igne paſſionis & doloris acerbita-
te excoctum fuit, recte hic torridum dicitur. Eſt autem hoc loco id nomen cum ſuo ſubſtantiuo cor-
pus, accuſatiui caſus, & ordinatur cum gerundio, guſtando. cum quo itidē gerundio, necti debet abla
tiuus cruore roſeo, ſubaudita præpoſitione cum. vt hic habeatur ſenſus. quod nos Chriſtiani guſtan-
do ſanctiſſimum Chriſti corpus in ara crucis paſſum, vna cum pretioſo eius ſanguine, viuimus ipſi
deo. Nam ipſa veritas dicit de ſe in euangelio. Qui manducat me, ipſe viuet propter me. Et iterum.
3 Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem habet vitam æternam. ¶In tertio verſu. Ioan.6.
Protecti paſchæ veſpere. Quod in figura populo Iſraelitico olim contigit, in veritate hic applica-
tur populo Chriſtiano. Ille enim per eſum agni paſchalis & aſperſionem ſanguinis ipſius ad po-
ſtes oſtij & ſuperliminaria domus, ereptus fuit ab angelo exterminatore & interfectore primogenito-
rum Aegypti. inſuper & liberatus à dura Pharaonis ſeruitute per egreſſum ab Aegypto, vt ſa-
cra Exodi narrat hiſtoria. Ita Chriſtianus populus per immolationem veri agni, qui abſtulit pec- Exod.12.
cata mundi, liberatus eſt à dæmone vaſtatore qui mortis habet imperium, & à grauiſſimo ipſius
4 iugo exemptus. qui per Pharaonem Aegyptium vt figuram ſuam & membrum, deſignatus eſt. ¶In
quarto verſu. Iam paſcha noſtrum Chriſtus eſt Hæc ſententia ex beatiſſimo Paulo ſumpta eſt, ita ad 1.Corin.5.
Corinthios ſcribente. Etenim paſcha noſtrum, immolatus eſt Chriſtus Itaque epulemur, non in fer
mento veteri neq; in fermēto maliciæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Sane Chri-
ſtus dicitur noſtrum paſcha, quoniam per ipſum tranſiuimus à morte ad vitam. paſcha enim, ſicut &
phaſe, tranſitum ſignat. Ipſius etiam Chriſti caro oblata eſt vt azyma ſynceritatis, quoniam ſine fer-
6 mento peccati & tota ſancta fuit, & nullo modo caro peccati. Azyma enim, ſine fermento ſignat, fer
mentum autem in ſcriptura, ſæpenumero peccati habet ſignificationem, indiciumque gerit ¶In ſe-
xto verſu. Conſurgit Chriſtus tumulo. Hic conſurgit, verbum compoſitum à con & ſurgo, legēdum
eſt, & non diuiſim atque per duas dictiooes cum ſurgit. vt aliqui habent libri. Nam oratio illa, inte-
græ perfectæque ſententiæ enunciatiua eſt, atque abſoluta, neque per ſuſpenſionem ad ſequētem an-
nexa orationem. coniungitur enim ſequenti ſententiæ per ſubauditam copulationem &, non autem
per aduerbium temporis.

In tempore paſchali: ad completorium.

1 IEſu ſaluator ſeculi:
Verbum patris altiſſimi.
Lux lucis inuiſibilis:
Cuſtos tuorum peruigil.

2 Tu fabricator omnium;
Diſcretor atque temporum:
Feſſa labore corpora:
Noctis quiete recrea.

3 Te deprecamur ſupplices:
Vt nos ab hoſte liberes.
Ne valeat ſeducere
Tuo redemptos ſanguine.

4 Vt dum graui in corpore
Breui manemus tempore:
Sic caro noſtra dormiat.
Vt mens ſoporem neſciat. Amen.

¶Non habet hic hymnus pedes carminis iambici dimetri ſuis locis rite diſpoſitos: tametſi cum illo conueniat in forma & numero ſyllabarum octonario. Nam ſpondeum in ſecundo admittit loco, & trochcum ſepius in primo: contra regulas & legē huiuſce carminis. habet item vocalis ante vocalem ſine colliſione poſitionem. Maiore vero ſtudio ſeruata eſt ſimilis ſyllabarum deſinentia in vnoquoq; ferme verſu: & reſponſus quidam primi carminis ad ſecūdum, & tertij ad quartum, in exitu ſyllabarum. ¶In eo ad Ieſum Chriſtum dei filium ſupplex fit oratio: vt nocturno tempore iam imminente (nam ad cōpletorij officium quod in crepuſculo & veſpera diei peragitur: cantari ſolet hic hymnus) nos ſeruet ab inſidijs dæmonicis, placidāmque concedat ſomni quietē. quo ſpiritus noſter factus vegetior: alacrius ad diuinas laudes modulandas exurgat.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Lux lucis inuiſibilis. Licet adiectiuum inuiſibilis: & nomi- 1
natiui caſus eſſe poſſit, & genitiui. nam & lux illa quæ filius eſt: inuiſibilis eſt. & lux illa quæ pater eſt
(cuius & ipſe filius eſt lux ex ea prodiens) etiam eſt inuiſibilis. Eſt enim inuiſibile, ipſi deo propriũ:
1. Timoth. 1. & cuique diuinarum perſonarum commune: quemadmodum ait apoſtolus. Regi autem ſeculorum,
immortali, inuiſibili ſoli deo: honor & gloria in ſecula ſeculorum Amen. concinnior tamen eſt ora-
tio & ſententia congruentior: ſi id nomen intelligatur eſſe nominatiuus, & cum nomine lux vt ſuo
ſubſtantiuo ordinari. ſicut & apoſtolus illud epithetum attribuit filio dei: cum ita ſcribit ad Coloſſen
Coloſ. 1. ſes. qui eſt imago dei inuiſibilis: primogenitus omnis creaturæ. Quòd verò idem dei filius ſit cuſtos
Iob. 7. ſuorum peruigil: teſtatur Iob dicens. quid faciam tibi ô cuſtos hominum? Et propheta in pſalmo. Cu
Pſal. 96. ſtodit dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos. Et in euangelio de oui-
Ioan. 10. bus ſuis loquens dominus. ait. Et non peribunt in æternum: & non rapiet eas quiſquã de manu mea.
Et peruigil: id eſt noctes atque dies vigilans dicitur. Nam vt ait propheta in pſalmo. Ecce non dor-
Pſal. 120. mitabit neque dormiet: qui cuſtodit Iſrael. Eſt enim peruigilare: ad finem vſque vigilare, & totam no
ctem inſomnem ducere. Martialis. Nam vigilare leue eſt. peruigilare graue. ¶ In ſecundo verſu. Tu 2
Pſal. 37. fabricator omnium. Hoc pſalmus etiam his verbis teſtatur. Tuus eſt dies & tua eſt nox: tu fabricatus
Pſal. 88. es auroram & ſolem. tu feciſti omnes terminos terræ: æſtatem & ver tu plaſmaſti ea. Et iterum alio in
Pſal. 103. loco. Tui ſunt cœli & tua eſt terra: orbem terræ & plenitudinem eius tu fundaſti, aquilonem & ma-
re tu creaſti. Denique alio in loco. Fecit lunam in tempore: ſol cognouit occaſum ſuum. ¶ In quarto 4
Pſal. 89. verſu. Breui manemus tempore. Nam vt ait propheta in pſalmo. Dies annorum noſtrorum in ipſis:
ſeptuaginta anni. ſi autem in potentatibus octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor. Inſuper
quantumcunque extendatur ætas noſtra, etiam ſi ipſius Mathuſalem æquet annos: æternitati tamen
aut æuo perpetuo finiſque experti collata: eſt quaſi punctum ad lineam infinitam. quoniã mille anni
Pſal 89. ante oculos tuos (inquit) tanquam dies heſterna quæ præterijt. Quod & beatus Petrus admonet in
2. Petri. 3. epiſtola dicens. Vnum verò hoc vos non lateat chariſſimi, quia vnus dies apud dominum ſicut mille
anni & mille anni ſicut dies vnus. Quare quantumcunque hic viuimus tempus, id breue cenſeri iu-
re debet. ¶ In eodem verſu. Vt mens ſoporem neſciat. Soporem inquam peccati & ignauiæ, de quo
Pſal. 12. dicit pſalmus. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte. Et beatus Paulus de eodem
Roma. 13. ad Romanos. Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Rurſum idem ad Epheſios. Surge qui dormis, &
Ephe 5. exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Cęterum nonnulli loco huius quarti carminis, vt mens
ſoporem neſciat, habent hoc carmen. vt mens in Chriſto vigilet. & recte quidẽ. nam pia eſt eius ſen-
tentia, & huic loco apte congruens. Itaque vtrum volueris carmen hoc quarto diſponas loco. nam
vtrunque concinnum eſt & conueniens, licet prius ſit rectius. Et præſens hymnus quantum ad ſen-
tentiam ſatis reſpondet huic hymno ſuperius explicato. Chriſte qui lux es & dies.

In tempore paſchali: alius hymnus,

1 Vita ſanctorum, decus angelorum:
Vita cunctorum pariter piorum.
Chriſte, qui mortis moriens miniſtrum
Exuperaſti.

2 Tu tuo lætos famulos trophæo
Nunc in his ſerua placidis diebus:
In quibus ſacrum celebratur omnem
Paſcha per orbem.

3 Paſcha: quo victor rediens ab imo,
Atque cum multis aliis reſurgens:
Ipſe ſuſceptam ſuper alta carnem
Aſtra leuaſti.

4 Nunc in excelſis dominus refulgens
Et ſupra cœlos deus eleuatus:
Inde venturus homo iudicatus
Denuo iudex.

5 Corda tu ſurſum modo noſtra tolle:
Quo patri dexter reſides in alto.
Ne reſurgentes facias in ima
Præcipitari.

6 Hoc pater tecum, hoc idem ſacratus
Præſtet amborum pie Chriſte flatus.
Cum quibus regnas deus vnus omni
Iugiter æuo. Amen.

¶Præſens hymnus admodum ſuauis & dulciſonus: carmine ſapphico atque adonico conſtat. Ha-
bet enim in vnoquoque verſu tria prima carmina ſapphica. & quartum adonicum. ¶Celebrâtur in
eo præconia glorioſæ reſurrectionis & aſcēſionis Chriſti in cœlum: dirigiturque ad ipſum oratio, vt
nobis gratiam reſurgendi à morte peccati & cœleſtia deſiderandi benignus elargiatur.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui mortis moriens miniſtrū eſuperaſti. Miniſter mor-
tis eſt diabolus: qui primis parentibus fraude circunuentis abſtulit immortalitatis gloriam, & condi-
tionem mortalitatis intulit. de quo ait ſapiens. Inuidia diaboli: mors intrauit in orbem terrarum. Et
Paulus ad Hebræos loquens de Chriſto: dicit: Vt per mortē deſtrueret eum: qui mortis habebat im- Sapient. c. 2.
2 perium. ¶In ſecundo verſu. Sacrum celebratur omnem paſcha per orbem. Paſcha, æ: neutri generis Heb. 2.
eſt. Auſonius. Nos etenim primis ſanctum poſt paſcha diebus. Et Paulus ad Corinthios. Etenim pa- 1. Corin. 5.
ſcha noſtrum: immolatus eſt Chriſtus. Quod plane nomen hebræum eſt: & tranſitum ſignificat, vt
his verbis teſtatur Hieronymus. Paſcha quod hebraice dicitur phaſe: non à paſſione vt plerique ar-
bitrantur. ſed à tranſitu nominatur. eo quòd exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarū:
pertranſierit, nec percuſſerit eos. Et Auguſtinus. A diligentioribus & à doctioribus inuentum eſt,
quia paſcha hebræum verbum eſt & non interpretatur paſſionem ſed tranſitū. Per paſſionem enim Exod 2.
tranſiuit Chriſtus à morte ad vitam, & fecit nobis viam credentibus in reſurrectione eius: vt tranſ-
eamus & nos de morte ad vitam. Sic enim ipſe dominus ait. Qui verbum meum audit, & credit ei Ioan. 5
3 qui miſit me: habet vitam æternam. & in iudicium non venit: ſed tranſiet à morte in vitam. ¶In ter-
tio verſu. Atque cum multis alijs reſurgens. Illis ſcilicet: de quibus Matthęus ſcribit in euangelio. Et Matth. 27.
monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorū qui dormierant ſurrexerunt. Et exeuntes de mo
numentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem: & apparuerunt multis. Quan-
uis enim tempore mortis & paſſionis Chriſti eorum monumenta fuerint aperta: non tamen dicun-
tur reſurrexiſſe niſi cum Chriſto reſurgente, vt ipſe reuera fuerit primitiæ reſurgentium. Et per an-
ticipationem illud (quemadmodum ſæpenumero & multa alia in ſcriptura) à Matthæo narratum
5 eſt in deſcribenda Chriſti paſſione. ¶In quinto verſu. Quo patri dexter reſides in alto. Melius hic
verbum reſides: legitur: quàm participium reſidens. quoniam verbum nullum eſt expreſſum cui hoc
participium annectatur: niſi qui velit ſubaudire verbum ſubſtantiuum es. Verum ſine ſubintellectio-
ne, ſi reſides legatur: aperta eſt & plana ſententia. Melius idem eodem in loco legitur, patri dexter re-
ſides: quàm patris dextræ reſides, vt aliqui habent libri. Quanuis enim vtrobique eadem ſit ſenten-
tia: prior tamen orationis contextus multo eſt aptior. quandoquidem verbum reſides, vix vnquam
6 cum datiuo poni ſolet: frequenter autem cum nominatiuo adiuncto. ¶In ſexto verſu. Hoc pater te-
cum, hoc idem ſacratus. Hoc loco poſt m, finalem dictionis literam ponitur ſine colliſione vocalis. &
hoc, neutri generis pronomen: fit breue. quod vel rarum eſt: aut nunquam fit ab authoribus. Idcirco
mallem carmen illud ita potius legi. Hoc pater tecum: ſimul & ſacratus. Nam hoc pacto & metrum
ipſum recte ſe habet: & ſententia manet integra.

In aſcenſione domini.

1 FEſtum nunc celebre, magnáque gaudia
Compellunt animos carmina promere:
Cum Chriſtus ſolium ſcandit ad arduum
Cœlorum pius arbiter.
2 Conſcendit iubilans lætus ad æthera:
Sanctorum populus prædicat inclytum.
Concinit pariter angelicus chorus
Victoris boni gloriam.
3 Qui ſcandens ſuperos vincula vinxerat:
Donans terrigenis munera plurima.
Diſtrictus rediens arbiter omnium:
Qui mitis modo tranſiit.
4 Oramus domine, conditor inclyte:
Deuotos famulos reſpice, protege.

Parcendo, & voti compotes
Nos tuo vultu ſaties.
5 Tu eſto noſtrum gaudium
Qui es futurus præmium.
Sit noſtra in te gloria:
Per cuncta ſemper ſecula. Amen.

❡Iābicum demitrum videtur huius hymni carmen: ſed regulam ipſius ac pedes oequaquā accurate obſeruat. Nam & ſpondeum in ſecundo loco, & trochæum in omnibus paſſim recipit ſedibus: quod huius metri genus omnino repudiat. ❡Laudatur in eo mira Chriſti benignitas: quòd natus pro nobis fuerit, & mortem paſſus. quòd ad inferna deſcēderit, reſurrexerit à mortuis, & cœlos repetiuerit. quòd vt nos demum perducat: enixe oramus.

1 ❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Homo in fine temporum. Finem temporum vocat author
ſextam mundi ætatem: cui non eſt ætas alia in hoc mundi ſtatu ſucceſſura. Nam ſeptima ætas: in mun
di conſummatiooe adueniet. Eſt igitur huius mandanæ ſubſiſtentiæ ac conditionis poſtrema ea ætas:
in qua Chriſtus aſſumpſit humanæ carnis ſubſtantiam, & idcirco in nouiſſimis diebus veniſſe perhi
2 betur. ❡Io ſecundo verſu. Vt ferres noſtra crimina. Ferres. portares, deferres, & ſuper te tolleres. Nā
vt ait Eſaias de Chriſto. Vere languores noſtros ipſe tulit: & infirmitates noſtras ipſe portauit. Et bea
tus Petrus de eodem. Qui peccata noſtra in corpore ſuo pertulit ſuper lignum: cuius liuore ſanati ſu Eſaiç.53.
4 mus. ❡In quarto verſu. Vt mala noſtra ſuperes parcendo. Cum deus ipſe pro ſua benignitate dimit- 1.Petri.2
tit nobis peccata iam commiſſa: tunc mala noſtra parcendo ſuperat. Nam maior eſt eius in nos miſe-
ratio: quàm peccatorum noſtrorum ſit grauitas & podus. Præualetq; tunc illius miſericordia noſtræ
culpę, efficatiorq; eſt vt nos ſaluet, quàm ſit pernicioſa culpa vt nos damnet. ❡In quinto verſu. Qui
5 es futurus præmium. Hic futurus in maſculino genere legendum eſt: vt referatur ad pronomē qui nō
futurum, in neutro genere: vt legunt nonnulli: ordinantes ipſum cum nomine ſequente, præmium.
Nam huiuſmodi participia factus, futurus & conſimilia, duobus interiecta nominibus verbo ſubſtāti
uo connexis: reſpondere debent & conuenire priori ſubſtantiuo: vt aqua eſt facta vinū: non factū.

In aſcenſione. domini: ad veſperas.

1 AEterne rex altiſſime:
Redemptor & fidelium:
Quo mors ſoluta deperit:
Datur triumphus gratiæ:
2 Scandens tribunal dexteræ
Patris: poteſtas omnium
Collata eſt Ieſu cœlitus,
Quæ non erat humanitus.
3 Vt trina rerum machina:
Cœleſtium, terreſtrium
Et infernorum condita:
Flectant genu iam ſubdita.
4 Tremunt videntes angeli:
Verſa vice mortalium.
Culpat caro, purgat caro:
Regnat deus dei caro,
5 Tu Chriſte noſtrum gaudiū:
Manens olympo præditum.
Mundi regis qui fabricam:
Mundana vincens gaudia.
6 Hinc te precantes quæſumus:
Ignoſce culpis omnibus.
Et corda ſurſum ſubleua:
Ad te ſuperna gratia:
7 Vt cum rubente cœperis
Clarere nube iudicis:
Pœnas repellas debitas
Reddas coronas perditas.
8 Gloria tibi domine:
Qui aſcendiſti ad æthera.
Cum patre & ſancto ſpiritu
In ſempiterna ſecula. Amen.

❡Præſens hymnus carminis iambici dimetri pedes & locos exacte cōpletéq; ſeruat: præter id quod in quarto ſecundi verſus camine pyrrhichius in ſecundo loco ponitur pro iambo. Octauus itē verſus: huius carminis legem noo ſeruat: ſed ſolum ſyllabarum numerum. Verū is pro more eccleſiaſtico adiectitius eſt ad gratiarum actiones exoluendas: oeque in eandem cum pręcedentibus ſortem numerari debet. ❡Celebratur in eo egregiis præconiis glorioſa Chriſti aſceoſio, qua ſuper omnes cœlos exaltatus: nunc ſedet ad dextram patris. Angelicorum etiam ſpirituum venerabunda admiratio deſcribitur: qua obſtupuerunt humanā in Chriſto naturam ſuper omnia ſublimari. Demum ſupplex ad ipſum fit oratio: vt in die iudicii nos in electorum ſortem aſciſcat & æternæ gloriæ corona adornet.

1 ❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Quo mors ſoluta deperit. Soluta: reſoluta, deſtructa, peſ-
ſundata. Soluere enim interdum deſtruere ſignat. vt legem ſoluere dicitur qui eam violat. Mortē ve- Oſeæ.13.
rò per Chriſtum ſoluendam prædixerat propheta: in illius perſona ita loquēs: Ero mors tua ò mors.
quod ſanè per paſſionem, reſurrectionem & aſcenſionem ipſius completū eſt. & tunc triumphus gra

tiæ datus:quoniam gratia & veritas per IESVM Chriſtum facta,cum inſigni victoria triumphauit de
hoſte antiquo:de cuius poteſtate,ſola dei miſericordia liberati ſumus.Non enim ex operibus iuſtitiæ
quæ fecimus nos ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. ¶In ſecundo verſu. Scandens 2
tribunal dexteræ.Intelligendum ibi eſt verbum ſubſtantiuũ ſecundæ perſonæ:quod referatur ad vo-
catiuum in præcedente verſu poſitum hoc modo,O Chriſte rex æterne, tu es ſcandẽs tribunal & ſo-
lium gloriæ patris.Quod autem deinde ait author in eodem verſu,omnium poteſtatem eſſe ipſi IE-
SV collatam.ſumptum eſt ex illo verbo Chriſti apud Matthæum,poſt reſurrectionem & paulo ante
Matth. 28. aſcenſionem dicto. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Et huiuſmodi poteſtas collata
eſt Chriſto ſecundum humanam naturam(quandoquidem ſecundum deitatem, eam habet ad æter-
no)cœlitus:hoc eſt à cœlo & à deo patre.non autem humanitus:ſiue ab homine. Nam illam vniuer
Philipp 2. ſorum authoritatem & virtutem,non ab hominibus accepit Chriſtus,ſed à ſolo deo.¶In tertio ver- 3
ſu. Flectãt genu iam ſubdita.Id ex beatiſſimo Paulo deſumptum eſt:ſic ad Philippẽſes ſcribente.Pro
pterea exaltauit illum deus: & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen . vt in nomine IESV
omne genu flectatur:cœleſtium,terreſtrium & infernorum,& omnis lingua confiteatur quia domi-
nus IESVS Chriſtus in gloria eſt dei patris.¶In quarto verſu.Tremunt videntes angeli. Tremunt:
Eſa.63. cum tremore reuerentur & venerantur Chriſtum,dicentes cum admiratione quod apud Eſaiam ſcri 4.
Pſal.23. bitur.Quis eſt iſte qui venit de Edom : tinctis veſtibus de Boſra ? & quod in pſalmo viceſimotertio
habentur.Quis eſt iſte rex gloriæ?Et tunc plane verſa eſt ſors atque conditio mortalium. nam prius
humana natura:& naturali ſua conditione & peccati depreſſione longe infra angelicam naturã fue-
rat conſtituta.In Chriſto verò,eadem ſuper omnes angelorũ choros exaltata eſt: & ad dei patris dex
tram collocata,atque ab angelis merito adorata.Et hæc mutatio dextræ excelſi: deinde clarius expli-
catur per ea quæ hic ſubiunguntur.Nam caro Adæ culpam induxit·Chriſti autem caro nos à pecca-
tis purgat.Inſuper ipſa dei caro,regnat deus.Nam ipſa Chriſti humanitas non abſolute conſiderata,
ſed vt deitati vnita,vere deus eſt:nomina illa abſtracta pro concretis ſumendo:ad hunc ſenſum.quod
ipſe Chriſtus verus homo:regnat deus. Nempe ſumenda eſt illa locutio(vt ita dixerim)tranſitiua,ca
ro dei:loco intranſitiuæ & identitatem deſignantis:caro quæ eſt deus,id eſt homo deus.Et tũc ea enũ
ciandi ratio,dataque propoſitio,nulli patet falſitatis calumniæ.¶In quinto verſu. Manens olympo 5
præditum.Præditum:ornatum,honoratum,ſublimatũ.Petimus autem hoc loco vt ipſe Chriſtus no-
ſtrum ſit cœleſte gaudium,ſupernum ſtabile & perpetuum : vincátque in nobis mundana gaudia,trã
ſitoria,euanida & occidua:illorum affectuum & deſideria in nobis extinguendo. ¶Id ſeptimo verſu
Vt cum rubente cœperis.Rubente:micante,& rutilæ flãmæ ſpeciem præ ſe ferente,atque igneſcẽte. 7.

In die pentecoſtes.

1 VEni creator ſpiritus:
Mentes tuorum viſita
Imple ſuperna gratia:
Quæ tu creaſti pectora.
2 Qui paraclitus diceris:
Donum dei altiſſimi:
Fons viuus,ignis,charitas,
Et ſpiritalis vnctio.
3 Tu ſeptiformis munere:
Dextræ dei tu digitus.
Tu rite promiſſum patris:
Sermone ditans guttura.
4 Accende lumen ſenſibus
Infunde amorem cordibus.
Infirma noſtri corporis
Virtute firmans perpeti.
5 Hoſtem repellas longius:
Pacemq́; dones protinus.
Ductore ſic te præuio
Vitemus omne noxium.
6 Per te ſciamus da patrem:
Noſcamus atque filium,
Te vtriuſque ſpiritum
Credamus omni tempore.
7 Sit laus patri cum filio:
Sancto ſimul paraclito.
Nobiſque mittat filius
Chariſma ſancti ſpiritus. Amen.

¶Hymnus iſte,carminis iambici dimetri legibus concĩne & aptè continetur.In eo fit pia ſancti ſpi
ritus inuocatio:vt corda noſtra donis ſuæ gratiæ impleat. Varia eius nomina quibus in ſacris nuncu
patur eloquiis explicantur:& demum ad eundem fit ſupplicatio:vt nobis lumen gratiæ ſuæ & ignẽ
ſancti amoris immittat:quo ſuccendamur.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Quæ tu creaſti pectora. Quòd ſpiritus ſanctus humana
Pſal.103. pectora,id eſt corda & animas creet: quandoquidem de⁹ eſt,cuius proprium eſt creare: oſtendit pſal
Iob.33. mus cum ait.Emitte ſpiritum tuum & creabuntur:& renouabis faciem terræ.Et Iob. Spiritus domi
ni fecit me:& ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. ¶In ſecundo verſu. Qui paraclitus diceris.
Multa hic ordine quodam ponuntur nomina,quibus ſpiritus ſanctus in ſacra ſcriptura exprimitur 2
2. Corint.1. Dicitur ſane primo paraclitus,id eſt,conſolator & aduocatus. Eſt enim deus totius cõſolationis qui

conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Et Paulus ad Romanos ſcribens ait. Ipſe ſpiritus poſtu-
lat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Secundo dicitur donum dei altiſſimi: quod ex gratuita boni Roma.8.
tate ſua diffundit in orbem: vt per prophetam prædixerat. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ car
nem. Tertio ſanctus ſpiritus dicitur fons viuus. vt apud Ioannem. Aqua quam ego dabo ei: fiet in eo
fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et iterum. Qui credit in me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de Iohe.2.
ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de ſpiritu, inquit, quem accepturi erant. Quarto di- Ioann.4.
citur ignis: vt apud Lucam. Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi vt accendatur? Quin- Ioan.7.
to charitas: vt cum ait Ioannes in epiſtola. Deus charitas eſt. & qui manet in charitate, in deo manet, Lucæ.12.
& deus in eo. Sexto nuncupatur hic ſpiritus ſanctus: ſpiritalis vnctio. vt apud Ioannem in eadem epi 1.Ioan.4.
ſtola. Sed vos vnctionem habetis à ſancto: & noſtis omnia. Et rurſum. Sed ſicut vnctio eius docet vos
de omnibus. ¶ In tertio verſu. Tu ſeptiformis munere. Alia hoc loco ſpiritus ſancti propria hic ex- 1.Ioan.2.
3 plicantur attributa. Quorum primum eſt, quod ſeptiformis eſt, atque ſeptemplici munere clarus:
quoniam ſeptem ſunt eius dona, ſapientia, intellectus, conſilium, fortitudo, pietas, ſcientia, timor do-
mini. Secundo dicitur digitus dextræ dei. vt in Exodo legitur Moyſes portaſſe de monte duas tabu- Exo.31.
las teſtimonii lapideas, ſcriptas digito dei. Et in euangelio reſpondiſſe perhibetur dominus calumniã Lucæ.11
tibus phariſæis. Porro ſi in digito dei eijcio dæmonia: profectò peruenit in vos regnum dei. Tertio
dicitur ſpiritus ſanctus promiſſum patris: quoniam promiſit dominus diſcipulis, illum à patre in ip-
ſos mittendum, apud Ioannem capite decimoquarto & duobus ſequẽtibus. Proinde in actis apoſto-
lorũ legitur dominus præcepiſſe diſcipulis ſuis: ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent pro Actu.1.
miſſionem patris: quam audiſtis, inquit, per os meum. Quarto dicitur idẽ ſpiritus ditare guttura ſer-
mone: quoniam diſcipulis varia diſtribuit genera linguarum, quemadmodum acta teſtantur apoſto-
lorum. Repleti, inquit Lucas, ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis: prout ſpiri
tus ſanctus dabat eloqui illis. Porro hoc in loco promiſſum in nominatiuo caſu legendum eſt: quod Actu.2.
ſubſtantiuum ſit neutri generis, ordinatum cum genitiuo patris. non autem promiſſo dicẽdum in ab
latiuo caſu: quod ſit adiectiuum ablatiui caſus: annexum nomini ſubſtantiuo ſermone vt legunt non
nulli. Nam nõ promptũ eſſet oſtendere: quod ſpiritus ſanctus impleat ora loquẽtium ſermone patris
4 promiſſo. Neque tam apta & quadrans (vt potior) eſt hæc ſentẽtia: quando quidem non ſatis con-
ſtat quis ſit ille ſermo patris promiſſus. ¶ In quarto verſu. Virtute firmans perpeti. Vt prius in vno
hymnorum de natiuitate domini (vbi duo poſtrema huius verſus carmina omnino eodem contextu
diſponũtur) dictum eſt, potius hic perpeti legendum eſt, in ablatiuo ſingulari, qui referatur ad ſubſtã
6 tiuum virtute, quàm perpetim aduerbium, vt fere legunt omnes. Nam venuſtius ſubſtantiuum illud Matthæi.10.
exornatur ibi adiectiuo, quàm participium aduerbio, & ſignificantior eſt ſententia. ¶ In ſexto verſu. Gala.4.
Te vtriuſque ſpiritum. Spiritus ſanctus dicitur vtriuſque vtputa patris & filii ſpiritus, quoniam ab
vtroque ineffabiliter procedit, Proinde in ſacris literis, nunc patris, nunc filii ſpiritus nuncupatur. vt
apud Matthæum. Non enim vos eſtis qui loquimini. ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.
7 Et apud Paulum. Quoniam autem eſtis filii dei, miſit deus ſpiritum filii ſui clamantem in corda ve-
ſtra. abba pater. ¶ In ſeptimo verſu. Chariſma ſancti ſpiritus. Chariſma, donum ſiue munus gratui-
tum. Et quoniam ſua dona ſpiritus ſanctus ex ſola bonitate & benignitate ſua diffundit: ea recte cha-
riſmata dicuntur, quæ apud Eſaiam ita explicantur. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpirit⁹ Eſaiæ.11.
ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eũ ſpi-
tus timoris domini. Ecce ſeptiformem munere ſpiritum.

In die pentecoſtes: alius hymnus.

1 Beata nobis gaudia
Anni reduxit orbita
Cum ſpiritus paraclitus:
Effulſit in diſcipulos.

2 Ignis vibrante lumine
Linguæ figuram detulit:
Verbis vt eſſent proflui,
Et charitate feruidi.

3 Linguis loquuntur omnium:
Turbæ pauent gentilium.
Muſto madere deputant:
Quos ſpiritus repleuerat.

4 Patrata ſunt hæc myſticè
Paſchæ peracto tempore:
Sacro dierum numero
Quo lege fit remiſſio.

5 Te nunc deus piiſſime.
Vultu precamur cernuo:
Illapſa nobis cœlitus
Largire dona ſpiritus.

6 Dudum ſacrata pectora
Tua repleſti gratia:
Dimitte nunc peccamina,
Et da quieta tempora. Amen.

¶ Carmen iambicum dimetrum hoc in hymno integre & accurate obſeruatur. ſingulis pedibus in ſua ſede vt res ipſa efflagitat vbique conſtitutis. Commemorantur in illo myſteria diei pentecoſtes: ob ſancti ſpiritus miſſionem in forma ignis & linguarum, & apoſtolorum in variis linguis prædica-

tionem celebratiſſime. Oraturque de°: vt & nobis ſacratiſſima ſui ſpiritus dona benigniter infundat. 1
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Anni reduxit orbita. Vocant orbitam authores viam ro-
tis curruum reuolutis ſignatam atque protritam: quæ longo tractu in rectum porrigitur: & æquo in-
ter ſe ſpacio vna ab altera ſemper diſpeſcitur. Hic autem per quandam tranſlationem pro curriculo
& reuolutione tēporis ſumitur: quod ea continuo cœli rotatu, perpetua vertigine iugique circungira
tione peragatur. ¶In ſecūdo verſu. Ignis vibrāte lumine. Hoc loco ignis, nominatini caſus eſt: & cū 2
verbo detulit ordinatur. Dicitur autem ignis ipſe detuliſſe figuram linguæ: quoniam in hac ſpiritus
ſancti miſſione apparuerunt diſcipulis diſpartitæ linguæ tanquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eo-
Actuum. 2. rum. Linguarum quidem figura: donum linguarum illis datum inſinuabat. ignis vero: feruorem cha-
ritatis ingentem, eorum cordibus ſuccenſum. ¶In tertio verſu. Muſto madere deputant. Muſtum: vi 3
nū nouū & necdum ſatis digeſtum atque excoctum: & ideo facile inducens ebrietatem ob vaporulen
tiam ſi immoderatius ſumatur. Vt autem ſacra actuum apoſtolorum narrat hiſtoria: nonnulli audien
tes apoſtolos variis linguis loquentes diuina myſteria, dixerunt eos vino obrutos eſſe ac ebrios. ¶In 4
quarto verſu. Deno dierum circulo. Peracta ſunt, inquit, hæc ſacra miſſionis ſpiritus ſancti myſteria:
poſtquam paſchale tempus tranſactum eſt denaria dierum reuolutione quinquies facta, die ſcilicet
quinquageſimo poſt diem paſchæ. Secundum quem quidem numerum quinquageſimum: in anti-
qua lege fiebat debitorum, ſeruitiorum, contractuumq; remiſſio. & vendicabantur omnia in libertatē
Leui. 25. ob annum iubileum: quinquageſimo ſemper anno ea diuina inſtitutione iuſſum obſeruari. Ita & in
hoc ſacro quinquagenario dierum numero, in quo miſſus eſt ſpiritus ſanctus: obtinetur peccatorum
remiſſio, & priſtina ſpiritus libertas, atque reditus in poſſeſſionem antiquam cœleſtis regni. quinim-
mo & in ſupernam patriam conceditur nobis regreſſus ab ea exulātibus. ¶In quinto verſu. Illapſa 5
nobis cœlitus. Datiuus ille nobis: cum verbo largire ordinari debet: non autem cum participatio il-
lapſa. Nam ſi dona ſancti ſpiritus forent nobis illapſa: non vtique expetendum eſſet vt deus illa no-
bis elargiretur, quandoquidem iam adeſſent. Intelligamus ergo dona illapſa atque infuſa apoſtolis,
in die pentecoſtes. ¶In ſexto verſu. Dudum ſacrata pectora. Particula dudum, apud probatos autho 6
res: tempus præteritum haud multum diſtans à præſenti ſignat. hic autem ſumitur pro quondam
vel olim. Nam id nobis ſignat tempus: quo ſpiritus ſanctus in ſacra apoſtolorum corda miſſus eſt,
quod ſane magno interuallo à præſenti nobis tempore diſtat.

De ſancto ſpiritu: alius hymnus.

1 IAm Chriſtus aſtra aſcenderat
Regreſſus vndè venerat:
Promiſſum patris munere
Sanctum daturus ſpiritum.

2 Solennis vrgebat dies:
Quo myſtico, ſeptemplici
Orbis volutus ſepties
Signat beata tempora.

3 Dum hora cunctis tertia
Repente mundus intonat:
Orantibus apoſtolis
Deum veniſſe nunciat.

4 De patris ergo lumine
Decorus ignis aduenit:
Qui fida Chriſti pectora
Calore verbi compleat.

5 Impleta gaudent viſcera
Afflata ſancto ſpiritu:
Voces diuerſas intonant:
Fantur dei magnalia.

6 Ex omni gente cogniti
Græcis, Latinis, Barbaris:
Cunctiſque admirantibus,
Linguis loquuntur omnium.

7 Iudæa tunc incredula
Veſana toruo ſpiritu:
Ructare muſti crapulam
Alumnos Chriſti concrepat.

8 Sed ſignis & virtutibus
Occurrit, & docet Petrus:
Falſa profari perfidos
Iohelis teſtimonio.

¶Non omnino integre carminis iambici dimetri legem & regulam obſeruat hic hymnus: quod in
anterioribus locis pyrrhichium nonnunquam recipiat, ſecundo etiam loco ſpondeum, & nonnun-
quam trochæum pro ſpondeo aut iambo admittat. ¶Referuntur in eo ſacra miſſionis ſpiritus ſancti
myſteria, & ſanctæ illius ſolennitatis ſacramenta: quæ diffuſius in ſecundo capite actuum apoſtolorū
enarrantur: eoq; eo loco requirenda ſunt, neque hic amplius repetenda.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Promiſſum patris munere. Ita hoc loco legendū eſt: vt par- 1
ticipium promiſſum accuſatiui caſus referatur ad ſpiritum, qui promiſſus eſt apoſtolis quod eis mit-
ti debeat gratuito dei patris munere: cum ipſis dixit filius. Ego rogabo patrem. & alium paraclitum
Ioannis. 14 dabit vobis. Et iterum paraclitus autem ſpiritus ſanctus: quem mittet pater in nomine meo. Et
Ioan. 15. rurſum. Cum venerit paraclitus: quem ego mittam vobis à patre. ¶In ſecundo verſu. Solennis vr- 2

gebat dies. Vrgebat:inſtabat,imminebat, atque propinquabat. Et de die pentecoſtes loquitur: qui
beata quidem ſignat tempora legiſlationis factæ quinquageſimo die poſt egreſſum filiorum Iſrael Exo.19.
de AEgypto. Quæ plane legis datio in monte Sina:erat figura & imago miſſionis ſpiritus ſancti, &
promulgationis legis euangelicæ hodierno die inceptæ. Signat item ille dies pẽtecoſtes beata tempo Leui.23.
ra anni iubilei:quinquageſimo quoque anno celebrati apud Iudæos,quinimmo & quietis perpetuæ
in cœlo:per annum illum iubileum (qui ſpiritualiter à nobis obſeruatur) ſignificatæ. Illo autem die
myſtico ſacraque ſignante myſteria,& ſeptemplici,id eſt ſeptem vicibus replicato:orbis ipſe cœleſtis
reuolutus ſepties,inſinuat & ſignificat ſacrata tempora feſti pentecoſtes. Nam ſi ſeptenarium dierũ
numerum in ſeipſum duxeris:conficiuntur quadragintanoue dies, quadratus numerus & perfectio-
nis index. Quibus ſi addatur vnitas,vt conſummatrix & completiua ipſius perfectionis:protinus cõ
ſurgit quinquagenarius numerus, ſacramento miſſionis ſancti ſpiritus conſecratus & dedicatus. Et
hoc ipſum myſterium innuitur in Leuitico:vbi à die feſto paſchæ iubentur numerari ſeptem hebdo
madæ plenæ vſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt quinquaginta dies: & Leui.23.
time complentur dies pentecoſtes. Quocirca planum eſt inter paſcha & pentecoſten: orbem & cir-
4 culum ſeptem dierum ſiue hebdomadam,ſepties volui:vt hic dicit verſus. ¶In quarto verſu. Calo-
te verbi compleat. Non hic compleuit legendum eſt:vt fere omnes habent libri. Nam trochæus tũc
quartum occuparet locum:quod non admittit huius carminis ratio. ſed compleat dicendum:vt pyr-
rhichius carmen claudat. Ita in quinto verſu, afflata ſancto ſpiritu legendum eſt: vt iambus ſecundũ
obtineat locum. & non, afflatu ſancti ſpiritus:ſicut aliqui habent libri. ¶In quinto verſu. Fantur dei
magnalia. Id vocabulum magnalia, in ſacræ ſcripturæ vſu receptum:apud ſecularis literaturæ autho
5 res non vſurpatur. Significat autem magna myſteria ſiue mirabilia opera:quæ arduũ & ſublime quid
dam præ ſe ferunt. vt eſt ſacramentum incarnationis domini, paſſionis eius, reſurrectionis, aſcenſio-
nis, & conſimilia ſuſceptæ diſpenſationis carnis opera. ¶In ſexto verſu. Ex omni gente cogniti. Sub
6 intellige, apoſtoli ſiue diſcipuli Chriſti. nam de ipſis hic fit ſermo. qui ſane cogniti ſunt per intelligen
tiam ſermonis & linguæ, ſiue intellecti & Græcis, & Latinis, & Barbaris. Nam vnuſquiſque lingua
7 ſua audiebat illos loquentes. ¶In ſeptimo verſu. Ructare muſti crapulam. Ructare eſt ex interiori
pletitudine ructum ore ſubinde emittere: accuſatiuumque poſtulat, ſicut eructare ſuum compoſitũ.
Virgilius. Saniem eructans & fruſta, cruento per ſomnum commixta mero. Quare crapulam hic le-
gendum eſt:non crapula. In eodem verſu. Concrepat:ſimul increpat, redarguit, obiectat. Alumnos
Chriſti apoſtolos & diſcipulos, eius ſalutari doctrina & miraculorum contuitu mirifice enutritos ac
8 educatos. ¶In octauo verſu. Iohelis teſtimonio. Confutauit beatus Petrus illorum improbitatẽ: qui
ebrietati imputarunt & aſcripſerunt illam in apoſtolis linguarum diuerſitatem. Et ſimul ex Iohelis Actu.2.
prophetæ vaticinio oſtendit completam tunc eſſe ſancti ſpiritus effuſionem in homines:quam mul- Iohel.2.
to ante tempore idem propheta prænunciauerat. atque ex huiuſmodi ſpiritus ſancti dono declarauit
illam linguarum varietatem proueniſſe. Quæ omnia ex ſermone beati Petri ad Iudæos habito in ſe-
cundo capite actuum apoſtolorum: dilucida ſunt & perſpicua.

Ad veſperas, in die ſancto pentecoſtes: hymnus.

1 Alma chorus domini nunc pangat nomina ſummi.
2 Meſſias, ſother, emmanuel, ſabaoth, adonai.
3 Eſt vnigenitus, via, vita, manus, homouſion.
4 Principium, primogenitus, ſapientia, virtus.
5 Alpha, caput, finiſque ſimul vocitatur & eſt ω.
6 Fons & origo boni, paraclitus ac mediator.
7 Agnus, ouis, vitulus, ſerpens, aries, leo, vermis.
8 Os. verbum, ſplendor, ſol, gloria, lux & imago.
9 Panis, flos. vitis, mons, ianua, petra, lapiſque.
10 Angelus & ſponſus, paſtorque propheta ſacerdos.
11 Athanatos; Kyrios, theos pantocratonniſus,
12 Saluificet nos: ſit cui ſecla per omnia doxa. Amen.

¶Modulationem heroici carminis ſiue hexametri perſonat hic hymnus, monocolos ac vniformis: eius tamen legem & regulam non ad amuſſim ſeruat, immo pleriſque in locis ab ea diſcedit: quemad modum artem componendorum carminum tenens ac callens, diiudicare facile poteſt. Planum eſt enim ſecundam ſyllabam dictionis vnigenitus corripi debere, & poſtremam dictiõis manus: quoniã in nominandi caſu ponitur. vtraque tamen: hic producitur. Et dictionis paraclitus, ſecunda ſyllaba breuis eſt & tertia longa, ediuerſo tamen hic obſeruatum eſt. ¶Continet autem præſens hymnus cõ plura nomina primum hebraica, deinde latina & poſtremum Græca, quibus ipſe dei fili⁹ & propter diuinitatis ſuæ maieſtatem & propter aſſumptam humanitatem in ſacris literis denominatus inueni-

tur.Illa tamen nomina quæ eidem ratione deitatis conueniunt,non ſingularem perſonæ proprietatem ſed naturam atque ſubſtãtiam reſpicientia:& patri & ſpiritui ſancto eiuſdem cum filio eſſentiæ, ſunt etiam communia.Et decantatur hic hymnns ad vſum inſignis eccleſiæ Pariſienſis, in die ſancto pentecoſtes ad veſperas:ob fœcundam diuinorum nominnm multiplicitatem præclarus admodum, & dignus qui cæteris inſeratur: & ea ſacrarum literarum teſtimonio aliquantã lucem accipiat.Nonnulli ſanè hanc diuinam laudem inter proſas collocant:proſamque vocant : ſed quoniã præter proſarum morem carmine contexitur:malui ipſam inter hymnos ponere.

¶ANNOTATIONES.In ſecundo verſu.Meſſias,Sother,Emmanuel.Quinque filii dei nomina, 2
verſus iſte complectitur:hoc ordine digeſta.Meſſias,id eſt Chriſtus. ſiue vnctus,effuſa ſpiritus ſancti
Ioan.1. largitate:præ conſortibus & participibus ſuis.Vt apud Ioannem : beatus Andreas ad Simonem fra-
Ioann.4. trem ſuum ait.Inuenimus Meſſiam:quod eſt interpretatum Chriſtus.Et mulier Samaritana:ad do-
minum noſtrum.Scio quia Meſſias venit:qui dicitur Chriſtus. Sother Græcum nomen , latine ſal-
uator interpretatur : quo nomine Chriſtus in euangelio ſæpius appellatur . vt in illo angeli ad pa-
Lucæ.2. ſtores præconio . Natus eſt vobis hodie ſaluator : qui eſt Chriſtus dominus in ciuitate Dauid . & in
Ioan.4. ea Samaritanorum confeſſione. Ipſi audiuimus & ſcimus : quia hic eſt vere ſaluator mundi . Em-
Eſa.7. manuel,interpretatur nobiſcum deus.Eſaias.Ecce virgo concipiet & pariet filium:& vocabitur no
men eius Emmanuel.cuius quidem nominis interpretationem explicat Matthæus:oſtendens in ſa-
Matthæi.1. cratiſſima virgine.Maria filio dei fœta,completum eſſe illud Eſaiæ oraculum:cum ait.Hoc autẽ to-
tum factum eſt:vt adimpleretur quod dictum eſt à domino:per prophetam dicẽtem. Ecce virgo in
vtero habebit filium,& vocabitur nomen eius Emmanuel:quod eſt interpretatum nobiſcum,deus.
Eſa.6. Sabaoth hebræum nomen,idem ſignificat ſicut exercituum ſiue virtutum atq; militiæ cœleſtis.Eſa-
Hiere.11. ias.Sanctus,ſanctus,ſanctus:dominus deus ſabaoth,ſiue exercituũ:vt habet noſtra traductio. Et Hie
Exod.6. remias.Tu autem dnmine ſabaoth, qui iudicas iuſte & probas renes & corda : videam vltionẽ tuam
ex eis.Adonai hebræum nomen: vniuerſorum dominum ſignat, & quandam pluralitatis rationem
cum ſingularitate & vnitate inſinuat.interpretaturque dominus.vt in Exodo:dominus ad Moyſen.
Iudith.16. Et nomen meum adonai:nnn indicaui eis.Et Iudith in ſuo cantico.Adonai domine:magnus es tu,
& præclarus in virtute,& quẽ ſuperare nemo poteſt. ¶In tertio verſu. Et vnigenitus, via,vita. Hic 3
Ioan.1. etiam verſus:quinque dei nomina proponit,hoc ordine.Vnigenitus. Ioannes . Et vidimus gloriam
Ioan.14. eius:gloriam quaſi vnigeniti à patre.Rurſum idem.Vnigenitus qui eſt in ſinu patris:ipſe enarrauit.
Via,vita,Apud Ioannem:dominus ad diſcipulos ſuos.Ego ſum via, veritas, & vita.Nemo venit ad
Ioan.11. patrem:niſi per me.Et idem:ad Martham ſororem Mariæ.Ego ſum reſurrectio,& vita.Qui credit
in me:etiam ſi mortuus fuerit vinet.Et omnis qui viuit & credit in me:non morietur in æternũ.Ma-
Pſal.143. nus.Propheta in pſalmo.Emitte manum tuam de alto, id eſt tuum filium de excelſo cœlorum habi-
Eſa.48. taculo:ad ſuſcipiendam humanæ carnis ſubſtantiam.Et dominus apud Eſaiam.Manns quoque mea
fundauit terram.Eſt enim filius: virtus natiua patris æterni.& manus nomine: vim operatricem ex-
plicare ſolemus. ¶Homouſion nomen græcũ:latine dicitur conſubſtantialis . quod vſia apud Græ-
cos:ſubſtantiam ſignificet.& particula græca homo,in compoſitione idem ſignat : quod apud Lati-
nos particula con.Et illud,filij dei nomen eſt : quod contra Arrianam impietatem eccleſia catholi-
ca illi vere & pie aſcribit, cum in ſymbolo Niceno confitetur ipſum eſſe genitum non factum, con-
ſubſtantialem patri.quod & ex ſacro deducitur euangelico: vbi Chriſtus ſuæ diuinitatis ſacramẽtum
Ioan.10. aperiens dicit.Ego & pater vnum ſumus,id eſt vnius & eiuſdem ſubſtantiæ ſiue naturæ. ¶In quar- 4
to verſu.Principium,primogenitus.Hic verſus,quatuor filij dei nomina exprimit:hoc ordine.Prin-
cipium:qunniam omnium rerum effectrix cauſa & anthor.Apud Ioannem cũ interrogaſſent Chri-
Ioan.8. ſtum Iudæi. Tn qui es?reſpondit eis. Principium:qui & loquor vobis.Et cum dicit Moyſes in exor-
Gene.1. dio Geneſeos.In principio creauit deus cœlum & terram : nonnulli graues authores id ita exponũt.
In principio:id eſt in filio. ¶Primogenitus dicitur filius dei: quoniam ante omnem creaturam im-
mo ab æterno eſt genitus ex ſubſtantia patris,vt in toto genitorum numero nihil eius genituram an-
teceſſerit:immo eius generatio omnem aliam præuenerit generationem.quemadmodum diuina ſa-
Eccle.24. pientia apud Eccleſiaſticum teſtatur.Ego ex ore altiſſimi prodiui: primogenita ante omnem creatu-
Coloſ.1. ram,Et Paulus ad Coloſſenſes ſcribens ait.Qui eſt imago dei inuiſibilis,primogenitus omnis crea-
1.Corin.1. turæ. ¶Sapientia,virtus.Vtrunque nomen ſimul attribuit Paulus Chriſto:cum ſcribit. Ipſis autem
Pſal.103. vocatis Iudæis atque Græcis.Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam.Et cũ dicit propheta in pſal-
mo.Omnia in ſapientia feciſti.plerique ita interpretãtur:id eſt in filio, qui eſt ſapientia patris . Illud
Lucæ.1. item angeli verbum ad ſacroſanctam virginem. virtus altiſſimi obumbrabit tibi. deſignat dei filium
vmbraculo carnis ſuam diuinitatem in virgine obtecturum . vt multis viſum eſt . ¶In quinto ver- 5
ſu.Alpha,caput,finiſque ſimul.Duo dei nomina in toto hoc verſu continentur : Græco ſermone &
latino comprehenſa.vtpote quòd ſit alpha & ω, caput & finis : rerumque omnium principium per
productionem , & finis itidem rerum , per omnium in ipſum vt optimum reuocationem ac redi-
Apoc.1. tum . Quod & ipſe in Apocalypſi de ſeipſo teſtatur:dicens . Ego ſum primus & nouiſſimus , & vi-
Apoc.21. uus.Et rurſum in alio eiuſdem libri loco. Ego ſum alpha & ω, initium & finis. Denique in alio eiuſ-
Apoc.22. dem libri loco. Egn ſum alpha & ω, primus & nouiſſimus,principium & finis.Eſt enim alpha: pri-
ma litera alphabeti Græci . & ω magnum : poſtrema eiuſdem litera:hanc ob cauſam in illa dei de-
nominatione : per alpha & ω principium & finis intelligitur . Dicitur & Chriſtus , caput ſecun-
dum aliam rationem : quoniam ſuper totam fidelium eccleſiam primatum tenet ex diuina conſti-

tutione, in quoſque dei cultores tanquam corporis myſtici membra deriuans dona gratiarum: ſi- Pſal.132.
cut vnguentum in capite: quod deſcendit in barbam, barbam Aaron: quod deſcendit in oram veſti-
menti eius. Et ſecundum hanc rationem ſcribit de eo apoſtolus ad Epheſios: quòd ipſum deus dedit Ephe.1.
caput ſuper omnem eccleſiam. Et ad Coloſſenſes de eodem dicit: quòd ipſe caput corporis eccleſiæ Coloſ.1.
6 ¶ In ſexto verſu. Fons & origo boni. Quatuor dei nomina filio potiſſimum accommodanda: hoc
ordine digeruntur in præſente verſu. Fons: quoniam affluentiſſimus eſt bonitatis torrens. vt apud
Hieremiam: de iniquis conqueritur dominus. Me dereliquerunt fontem aquæ vitæ: & foderunt ſi- Hiere.2.
bi ciſternas quæ continere non valent aquas. ¶ Origo boni: quoniam omne bonum ab eo vbertim
profluit. Iacobus in ſua epiſtola. Omne datum optimum & omne donum perfectum de ſurſum eſt: Iaco.1.
deſcendens à patre luminum. ¶ Paraclitus, id eſt, conſolator. Eſt enim ipſe (vt ait Paulus) pater mi 2. Corint.1
ſericordiarum & deus totius conſolationis: qui cõſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Cum etiã
dixit Chriſtus diſcipulis ſuis de ſpiritu ſancto. Ego rogabo patrem: & alium paraclitum dabit vobis
nónne & ſeipſum eſſe paraclitum ſatis innuit? conſolationemque ſe illis præſtiturum promiſit dicẽs. Ioan 16
Iterum autem videbo vos: & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. ¶ Me
diator dicitur Chriſtus quoniam communione noſtræ carnis ſe medium præbuit inter deum & ho-
mines nobiſque deum morte ſua conciliauit. quemadmodum ſcribit Paulus ad Timotheum. Vnus
(inquit) deus: vnus & mediator dei & hominum homo Chriſtus IESVS: qui dedit redemptionem 1.Timo.2.
7 ſemetipſum pro omnibus. ¶ In ſeptimo verſu. Agnus, ouis, vitulus. Septem filii dei nomina, ſuſcep
tæ carnis diſpenſationem concernentia: in hoc verſu ita diſponuntur. Agnus: quoniã pro ſalute mũ-
di immolatus eſt. Eſaias. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Et Ioannes baptiſta de Chri-
ſto ait. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi. ¶ Ouis: ob manſuetudinem. Eſaias. Sicut ouis Eſa.16.
ad occiſionem ducetur: & quaſi agnus corã tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. ¶ Vitu- Ioan.1.
lus, ob immolationem eius in cruce pro nobis factam. Et ſignificatus eſt myſtice per vitulum ſagina Eſaiæ.53.
tum: qui à patrefamilias iuſſus eſt occidi vt epularetur cum filio ſuo prius perdito: ſed demum reuo-
cato ad melioris vitæ ſortem. ¶ Serpens: ob ſuſpenſionem in ligno. ſignificatus per ſerpentem æne- Lucæ.15.
um à Moyſe in deſerto ſuffixum ligno. quem quicunque à ſerpentibus percuſſi intuebantur: protinus
ſanabantur. quemadmodum Chriſtus dixit Nicodemo. Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſer Numeri.12.
to: ita oportet exaltari filium hominis. ¶ Aries: quoniam inter duo brachia crucis extentus eſt: & o- Ioan.3.
blatus pro nobis. haud aliter quàm aries ille hærens cornibus inter vepres: quem Abraham obtulit Gene.22.
in holocauſtum pro Iſaac filio ſuo. ¶ Leo: ob inuictam fortitudinem. Sapiens in prouerbiis. Leo for- Prouer.30.
tiſſimus beſtiarum: ad nullius pauebit occurſum. Et Ioannes in Apocalypſi. Vicit leo de tribu iuda: Apocal.5.
radix Dauid. ¶ Vermis: ob infirmitatem carnis & abiectionem. Propheta in pſalmo. Ego autem ſum Pſal.21.
8 vermis & non homo: opprobrium hominum & abiectio plebis. ¶ In octauo verſu. Os, verbum: ſplẽ
dor. Alia ſeptem filii dei nomina: hoc verſu ita cõprehẽduntur. Os: quoniam voluntatem patris filius
eloquitur. Eſaias. Et videbit omnis caro pariter, quod os domini locutum eſt. Et rurſum alio loco. Os Eſaiæ.40.
enim domini locutum eſt. ¶ Verbum: quoniam intima paternæ mentis eſt notio, & eius explicatio. Eſa.58
Propheta in pſalmo. Verbo domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum. Et Io- Pſal.32.
annes in principio ſui euangelii. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum: & deus erat Ioan.1.
verbum. ¶ Splendor: quoniam effulgentia eſt paternæ maieſtatis. ſicut ait liber ſapientiæ. Candor eſt Sapientię.7.
enim lucis æternæ: & ſpeculũ ſine macula dei maieſtatis, & imago bonitatis. Et Paulus ad Hebræos
de Chriſto ait. Qui cum ſit ſplendor gloriæ: & figura ſubſtantiæ eius. ¶ Sol: quoniam ſpirituali ſua Heb.1.
claritate mundum illuminat. Malachias. Vobis timentibus nomen meũ: orietur ſol iuſtitiæ. Et eccle- Malac.4
ſia ſancta, cõcinit ſacratiſſimæ virgini. Quia ex te ortus eſt ſol iuſtitiæ: Chriſtus deus noſter. ❧ Glo-
ria: quoniam dei patris eminentem excellentiam declarat. vt apud Eſaiam. Surge, illuminare Hieru- Eſa.60
ſalem quia venit lumen tuum: & gloria domini ſuper te orta eſt. Quia ecce tenebræ operient terram
& caligo populos: ſuper te autem orietur dominus, & gloria eius in te videbitur. ❧ Lux: quia ſplẽdo- Ioan.1.
re ſuæ gratiæ mentes hominum illuminat: Ioannes. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem Ioan.8
venientem in hunc mundum. Et Chriſtus apud Ioannem dicit. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me
non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. ❧ Imago: quia viua, naturalis & vera eſt paternæ Coloſ.1.
ſubſiſtentiæ expreſſio, illi per omnia æqualis & ſimilis. Paulus ad Coloſſenſes. Qui eſt imago dei in-
9 uiſibilis, primogenitus omnis creaturæ. ❧ In nono verſu. Panis, flos, vitis. Septem alia Chriſti no-
mina, in hoc verſu tali ordine colliguntur. Panis, quoniam nos viuifico ſuo corpore ſatiat. vt ipſe a-
pud Ioannem ait. Ego ſum panis vitæ. & iterum. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. ¶ Flos Ioan.6
quoniam gratiſſimo ſuo odore nos recreat. vt ipſe in cantico canticorum teſtatur. Ego flos campi, &
lilium conuallium. Et Eſaias. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & re- Canti.2
quieſcet ſuper eũ ſpiritus domini. ❧ Vitis, quoniã ſuauiſſimo doctrinæ ſuæ vino nos reficit. vt ipſe a- Eſaię.11.
pud Ioannem ait. Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt. Et rurſum. Ego ſum vitis, vos pal- Ioan.5
mites. ¶ Mõs: quia celſitudine dignitatis & perfectionis, omnes ſupereminet. vt apud prophetam in
pſalmo. Mons dei mons pinguis: mons in quo beneplacitum eſt domino habitare in eo. Et apud Da Pſal.66.
nielem lapis exciſus de monte ſine manibus: factus eſt in montem magnum: & impleuit vniuerſam Danie.2.
terram. In qua viſione: per vtrunque, & montem: intelligitur Chriſtus. ❧ Ianua: quia per ipſum ha-
betur introitus in ſalutem & regnum cœleſte. vt ipſe apud Ioannem teſtatur his verbis. Amen amen
dico vobis: quia ego ſum oſtium ouium. Et paulo poſt. Ego ſum oſtium. ¶ Petra: ob ſoliditatem & Ioan.10.
firmitatem omnium virtutum. Paulus ad Corinthios. Bibebant autem de ſpirituali: conſequente eos 1. Corin.10

petra.petra autem erat Chriſtus.❡Lapis:ob fundamenti eccleſiaſtici rationem:& ſpiritualis fabri-
Pſal.117. cæ connexionem.Propheta in pſalmo.Lapidem quem reprobauerunt ædificantes: hic factus eſt in
Eſa.28. caput anguli,Et Eſaias.Ecce ego mittam in fundamentis Syon,lapidem:lapidem probatum,angu-
larem pretioſum,in fundamento fundatum.❡In decimo verſu.Angelus & ſponſus. Quinque no- 10
mina,Chriſto ob ſuſceptam noſtræ carnis ſubſtantiam conuenientia:hoc verſu continentur ſecun-
dum hunc ordinem.Angelus:quoniam paternam voluntatem & beneplacitum nobis annunciauit.
Eſa. 9. vt apud Eſaiam ſecundum ſeptuaginta interpretum traductionem:magni conſilij angelus vocatur.
Malach.3. Et Malachias de eodem dicit.Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuũ dominator quem vos quæ-
ritis:& angelus teſtamenti quem vos vultis.❡Sponſus:quoniam eccleſiam ſuo ſanguine ſanctifica-
Pſal.18. tam,ſibi in ſponſam aſſumpſit.Propheta in pſalmo.Et ipſe tanquam ſponſus:procedens de thalamo
ſuo.Et dominus de ſeipſo in euangelio.Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere:quãdiu cũ illis eſt ſpon-
ſus? Venient autem dies,cum auferetur ab eis ſponſus:& tunc ieiunabunt. ❡Paſtor: quia verbo ſa-
Ioannis.10. lutari & bonæ vitæ exemplo paſcit ſuas oues.vt ipſe de ſe dicit apud Ioannem. Ego ſum paſtor bo-
Hebr.13. nus:& cognoſco oues meas,& cognoſcunt me meæ. Et Paulus ad Hebræos ſcribens ait.Deus autẽ
pacis qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium,in ſanguine teſtamenti æterni:dominũ no-
Lucæ.4. ſtrum Ieſum Chriſtum. ❡Propheta: quoniam ventura diuina reuelatione prænunciauit homini-
Lucæ.13. bus.Nemo (inquit) propheta acceptus eſt in patria ſua. Et non capit prophetam perire extra Hie-
Lucæ.7. ruſalem.Rurſum populus magnalia dei conſpiciens in hanc erupit confeſſionem laudis. Propheta
magnus ſurrexit in nobis:& deus viſitauit plebem ſuam.❡Sacerdos: quoniam ſemetipſum tradidit
oblationem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis.quemadmodum pater æternus ad filium verba fa-
Pſal.109. ciens ait.Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech.Et beatus Paulus ad Hebræos
Hebr.7. ſcribens ait.Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes: idcirco quòd morte prohiberentur perma-
nere.hic autem eo quòd maneat in æternum:ſempiternum habet ſacerdotium.❡In vndecimo ver- 11
ſu.Athanatos, kyrios.Hic verſus quinque conſtringit filij dei nomina,græco ſermone expreſſa:hoc
ordine diſpoſita Athanatos:id eſt immortalis,quòd ſuæ durationis nec principium habeat nec finẽ.
1.Timoth.6 quemadmodum ſcribit Paulus ad Timotheum. Qui ſolus habet immortalitatem & lucem habitat
1.Timoth.1. inacceſſibilem. Et iterum.Regi autem ſeculorum,immortali, inuiſibili, ſoli deo: honor & gloria in
Apoc.19. ſecula ſeculorum. ❡Kyrios:dominus,quòd omnium dominetur & quæ ſunt in cœlis & quę in ter-
Pſal.96. ra.habet enim in fœmore ſuo ſcriptum:rex regum & dominus dominãtium.Et propheta in pſalmo.
Quoniam tu dominus altiſſimus ſuper omnẽ terrã:nimis exaltatus es ſuper omnes deos.❡Theos:
Pſal.44. deus,quòd ſimplici ſuo obtentu omnia contueatur & circunluſtret. Propheta in pſalmo. Sedes tua
Baruch.3. deus in ſeculum ſeculi:virga directionis,virga regni tui.Et Baruch propheta. Hic eſt deus noſter: &
non ęſtimabitur alius aduerſus eum.❡Panton craton:omnipotens ſiue omnitenẽs.Pan enim: omne
Exo.15. ſignificat.cratos vero potens ſiue tenens.Et id nomen filio dei recte conuenit:quatenus deus eſt.Do
minus (inquiunt filij Iſrael in ſuo cantico) quaſi vir pugnator:omnipotens nomen eius. Et in ſacra
Apoc.4. Apocalypſi quatuor animalia aſſiduè hanc deo laudem concinunt.Sanctus, ſanctus, ſanctus,domi-
Hebr.1. nus deus omnipotens:qui erat,qui eſt,& qui venturus eſt.Paulus item ad Hebræos ſcribens dicit de
filio dei:quòd eſt omnia portans verbo virtutis ſuæ.Porrò qui græcam callent linguam exactè:dicũt
hoc loco coniunctim & in vna dictione legendum eſſe pantocrator: quòd compoſita ſit apud Græ-
cos dictio,perinde ac omnipotens apud latinos.❡Iſus:græcum nomen,tantundem ſignat atque ſal
uator:eſt enim omnino idem nomen quod Ieſus apud Hebræos: nomen ſcilicet glorioſum & vene-
Matthæi.1. randum cœlo delatum:& Chriſto dei filio impoſitum.de quo angelus ad Ioſeph ait.Pariet autem fi-
Lucæ.1. lium,& vocabis nomen eius Ieſum.Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorũ. De eo-
dem angelus ad virginem.Ecce concipies in vtero & paries filiũ,& vocabis nomen eius Ieſum.Cæ-
terum Græci idem nomen triſyllabum proferunt.Nam iota primæ ſyllabæ literam,& η ſecundæ,di
rimunt ab inuicem,atque ſeiungunt in prolatione.Latini vero illud η Græcum in e conuertunt, &
diuiſim proferunt per trium ſyllabarũ tenorem,Ieſus.Mantuanus.Strenuus indigenas populos abi-
gebat Ieſus.Hebræi autem coniunctim proferunt i & e literas prædictæ dictionis, eámque diſyllabã
proferunt.Sunt & alia nomina in ſacris literis filio dei attributa,quæ his verſibus non cõtinentur, vt
quòd radix Dauid dicatur veritas,ſtella matutina,& lignum vitæ.ſed ſtudioſe perſcrutanti ſanctam
ſcripturam, ex his quæ dicta ſunt facile reliqua innoteſcent. ❡Porrò doxa in fine poſtremi carmi-
nis Græcum vocabulum,idem eſt quod gloria.neque hic dei nomen eſt, ſed inſinuat laudem ac ho-
norem qui deo impendi exoptatur.

De ſancta trinitate.

1 ADeſto ſancta trinitas,
Par ſplendor,vna deitas:
Qui extas rerũ omnium
Sine fine principium.
Te cœlorum militia
Laudat,adorat,prædicat:

Triplexq́ue mundi machina
Benedicit per ſecula.
3 Aſſumus & nos cernui
Te adorantes famuli:
Vota preceſq́ue ſupplicum
Hymnis iunge cœleſtium.

4 Vuum te lumen credimus:
Quod & ter idem colimus.
Alpha & ω quem dicimus:
Te laudet omnis ſpiritus.

Laus patri ſit ingenito:
Laus eius vnigenito,
Laus ſit ſancto ſpiritui:
Trino deo & ſimplici Amen.

¶Hymnus iſte, carminis iambici dimetri præfert ſpeciem: eius tamen formam non vſquequaq; obſeruat. Nam pyrrhichium in anterioribus locis & paſſim trochæum recipit, itidem & ſpondeum in ſecunda regione & loco: quod huiuſce carminis ratio non admittit. ¶In eo proponitur catholica de ſancta trinitate confeſſio: quòd vnus eſt & ſimplex deus ſecundum ſubſtantiam, trinus tamen in perſonis. quem omnis laudat & adorat creatura rationalis.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui extas rerum omnium. Relatiuum qui, nõ ad expreſ-
ſum nomen trinitas referendum eſt, cui diſconuenit in genere: ſed ad nomen ſubauditum tantũdem
ſignificans, ſcilicet deus. Summa enim & superſancta trinitas: vnus eſt deus. Et huiuſmodi relatio, nõ
ad nomen ſed rem potius ſignificatam: frequens eſt in ſcripturis. vt domus Iſrael ſperauit in domino:
adiutor eorum & protector eorum eſt. Dicitur autem ſancta trinitas & ipſe deus vnitrinus: rerum o-
mnium principium per efficientiam atque creationem, quòd omnia ad eſſe produxit. Quod & ipſi Pſal.119.
deo communi ratione expreſſo attribuitur in ſcripturis: & cuique etiam diuinarum perſonarum ſin-
gulatim. Deo quidem communiter ſumpto: vt in Geneſi. In principio creauit deus cœlum & terrã.
Patri vero: vt Paulus ad Hebræos. Per quem fecit & ſecula. Filio autem: vt Ioannes in euangelio. O- Gene.1.
mnia per ipſum (ſcilicet verbum) facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil. Et propheta in pſalmo ad fi Hebr.1.
lium. Initio tu domine terram fundaſti: & opera manuum tuarum ſunt cœli. Denique ſpirituiſancto: Ioan.1.
vt in pſalmo. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Et Iob. Spiritus dei fe- Pſal.101.
cit me: & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Eſt autem deus ipſe ſine fine: ſicut & ſine princi- Pſal.103.
2 pio durationis. quoniam eſt æternus, atque idem ipſe eſt: & anni eius non deficiẽt. ¶In ſecundo ver- Iob.33.
ſu. Te cœlorum militia. Angelicorum ſpirituum multitudo dicitur hic cœlorum militia: quoniã ipſi
deo militat iugiter, famulaturq;, & ſeruit. Et hoc nomine etiam in ſcriptura nuncupatur: vt apud Lu- Luc.2.
cam. Et ſubito facta eſt cum angelo, multitudo militiæ cœleſtis: laudantium deum & dicentiũ. Glo-
ria in excelſis deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. At vero cum reprehenduntur in ſcri-
ptura filij Iſrael: quòd adorauerint militiã cœli, vt in Deuteronomio. Et ſeruiant dijs alienis, & ado- Deut.17.
rent eos: ſolem & lunam & omnem militiam cœli, quæ non præcepi. ibi militia cœli pro multitudi-
ne ſtellarum, vt planetarum aliorúmque aſtrorum ſumitur: quæ errore vario ſeducta gentilitas vt nu
mina coluit & deos exiſtimauit. ¶In eodem quoque verſu: triplex mundi machina dicitur, cœleſtiũ
terreſtrium & infernorum diſtinctio, à deo conſtituta atque ordinata. quemadmodũ ait beatus Pau-
lus ad Philippenſes. Vt in nomine Ieſu, omne genu flectatur: cœleſtium terreſtrium, & infernorum. Philipp.2.
Et alius hymnus dicit de Chriſto. Trinam regentem machinã: clauſtrum Mariæ baiulat. ¶Sed quo-
modo (dicet quiſpiam) infernorum machina benedicit deum: cum dicat pſalmus. In inferno autem
quis confitebitur tibi? Et Eſaias. Quia non infernus cõfitebitur tibi: neq; mors laudabit te? ¶Prom- Pſal.6.
pta eſt reſponſio, infernorum turbam non benedicere deo confeſſione laudis & gratiarum actionis: Eſaiæ.38.
ſed declaratione rectitudinis diuinæ iuſtitiæ. quæ cum in ipſam ſeruare æquitatem & ſeueritatẽ con-
ſpicitur: inde ipſius laudandæ commendandæque materiam aliis ſuggerit & præſtat. Vt enim dicit Pſal.57.
pſalmus: lætatur iuſtus cum viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. ¶In quar
to verſu. Alpha & ω quem dicimus. Alpha, prima eſt Græcorum elementorum litera: ω vero ma-
4 gnũ, poſtrema. Dicitur igitur deus alpha & ω: quia rerum omnium principium eſt productiuum, &
finis vltimus in quem reuocantur omnia. Vnde in Apocalypſi non ſemel dicit deus de ſeipſo. Ego Apoc.1.
ſum alpha & ω, principium & finis, primus & nouiſſimus. Demum in quarto huius verſus carmine Apoc.21.
dicendum eſt potius: te laudet omnis ſpiritus, quàm laudat. vt optatio potius quàm indicatio inſinue Apocal.22.
tur: & reſpondeat illi loco pſalmi centeſimi quinquageſimi. Omnis ſpiritus laudet dominum. Pſal.150.

De ſancta trinitate: alius hymnus.

1 IN maieſtatis ſolio:
Tres ſedent in triclinio.
Nam non eſt conſolatio
Perfecta: ſolitario.

2 Aeternæ mentis oculo
Quando pater inflectitur:
In lucis ſuæ ſpeculo
Imago par exprimitur.

3 Imaginis conſortium
Natiuus præbet exitus:
Conſorſque ſpirans gaudium
Ingenitus & genitus.

4 Hoc gaudium eſt ſpiritus:
Quo patri natus iungitur.
Et vnum bonum funditus
In his tribus concluditur.

5 In tribus eſt ſimplicitas:
Quos non diſtinguit qualitas.
Nec obſtat tribus vnitas:
Quos ampliat immenſitas.
6 Per ſolam vim originis:
Communio fit numinis.
Natiui ductu germinis.
Votiuique ſpiraminis.
7 Ingenito & genito
Cum ſpiritu paraclito:
Ipſis honore debito
Deo pſallamus inclyto. Amen.

¶ Præſens hymnus carminis iambici dimetri gerit imaginem: non tamen exactam ſeruat eius legẽ: ſed potius conſonantiam poſtremarum ſyllabarum in exitu & deſinentia carminum eiuſdem verſus.

¶ Declaratur in eo ſuperdiuinæ trinitatis myſterium: in vnitate diuinæ ſubſtantiæ ineffabiliter. ſubſiſtentis. Emanationes itidem diuinarum perſonarum vt ſecundæ ex prima per generationem ęternam, & tertiæ ex prima & ſecunda per proceſſionem etiam æternam, aptis & congruis modis exprimuntur: qui noſtræ capacitatis infirmitati ſunt accommodi. Nam profundior huius materiæ perſcrutatio: noſtræ mentis excedit captum, & periculoſa eam attentantibus eſſe ſolet.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Tres ſedẽt in triclinio. Triclinium: locus dicitur in quo di- 1
ſcumbunt conuiuæ, ita nominatus à triplici lectorum ordine: quibus inſidentes antiqui, menſis accũ
bere ſunt ſoliti. Latine cœnaculum ſiue diſcubitorium appellatur. Itaque per maieſtatis ſolium, vni-
tas diuinitatis: per triclinium vero in quo tres ſedent, perſonarum diuinarum trinitas inſinuatur.
Quòd autem ponenda non ſit vnius perſonæ ſingularitas & ſolitudo, eo ipſo oſtenditur: quòd ſoli-
tarius nulla perfruitur ſuorum bonorum iucunditate: quoniam illi deeſt ſocius cũ quo lætetur & hi-
Seneca lareſcat. Nullius enim boni ſine ſocio iocunda eſt poſſeſſio: vt ait Seneca. ¶ In ſecundo verſu. AEter 2
næ mentis oculo. Cum quis obiectum ſibi inſpicit ſpeculum: ſui vultus imaginem in eo plene & in-
tegre efformat. Ita pater æternus ſeipſum mente ſua intima tanquam diuino ſpeculo, intelligendo: vi
uam & perfectam imaginem ſuam producit vt internam prolem, omnino ſibi æqualem ac ſimilem.
Et hæc, dei filius eſt: ac ſecũda in trinitate perſona. De quo ſcribit apoſtolus ad Coloſſenſes. Qui eſt
imago dei inuiſibilis. primogenitus omnis creaturæ. ¶ In tertio verſu. Imaginis conſortium. Exitus 3
Coloſ. atque emanatio per diuinam natiuitatem, filii à patre: præſtat ipſi filio conſortium & communionẽ
imaginis paternæ. Ratione ſiquidem inenarrabilis generationis: filius eſt imago patris. At pater in-
genitus, quoniã à nullo ſumit originem: & filius à patre genitus ſpirant ſimul gaudium mutuum v-
nius de altero, ipſum ſcilicet ſpiritum ſanctum. qui nexus eſt & communio patris & filii. Nempe ſpi
ritus ſanctus à patre filioque procedens: eſt gaudium ſuperſubſtantiale patris de filio & ediuerſo: vt
dicit quartus verſus. In illis autẽ tribus ſuperbeatis perſonis diuinis: omne bonum conſiſtit. & ex ip-
ſis vt fortunæ bonitatis exordio ac ortu: bonum omne in creaturas profluit ac deriuatur. ¶ In quin- 5
to verſu. In tribus eſt ſimplicitas. Non obeſt ipſa perſonarum pluralitas: diuinæ ſimplicitati. nam nõ
minus ſimplex eſt deus attendendo diuinam naturam atque ſubſtãtiam, vbi tres ſunt perſonæ. quàm
eſſet ſi vnica eſſet diuina perſona, quòd numerus ipſe perſonarũ nequaquam derogat ſimplicitati
ſuperdiuinæ. Eas etiam perſonas non diſtinguit qualitas: vt ſapientia, bonitas, perfectio, & ſimiles.
Nam eadem eſt ipſarum trium ſapientia, bonitas, ac virtus. Neque etiam vnitati deitatis ipſarum per
ſonarum: obſiſtit ipſarum immenſitas. Nam immenſus pater, immenſus filius, immenſus ſpiritus ſan
ctus: attamen vnus ſunt deus verus & viuus. ¶ In ſexto verſu. Per ſolam vim originis. Communica- 6
tio deitatis intima & ipſis immanens perſonis: potiſſimum fit per interiorem originem atque emana
tionem diuinarum perſonarum. Germen namque diuinum ſcilicet dei filius: à patre emanat per ge-
nerationem æternam. Spiramen vero myſticum & ſpiritus ſanctus: producitur à patre & filio atque
proficiſcitur per proceſſionem intimam. Quid autem ſit illa diuina generatio & quomodo fiat: non
Eſa. 53. eſt amplius inquirendum: cum dicat Eſaias de filio dei. Generationem eius quis enarrabit? quod &
de proceſſione ſimiliter eſt dicendum.

De eadem ſancta trinitate: alius hymnus.

1 O Lux beata trinitas
Tres vnum, trium vnio:
Imperialis vnitas
In trium contubernio.
2 O pater innaſcibilis,
Natura ſemper pullulans:
Pondus rei vertibilis
Verbo virtutis baiulans.
3 O verbum in principio:
Paternæ ſplendor gloriæ
Tu conditor, & ratio:
Lux cordium, fons veniæ.
4 O amor ſancte ſpiritus:
Concordiæ ſpiraculum.
Summi dulcoris halitus:
Pax, fœdus, fructus, oſculum.
5 Pater gignit imaginem:
AEqualem ſibi penitus.

Solámque per originem:
Ab ipſis differt ſpiritus.
6 Tres vnum deum colimus:
Vnam trium eſſentiam.
Tribus vnam impendimus
Honoris reuerentiam. Amen.

¶Præſens hymnus & in compoſitione & materia, præcedenti omnino eſt perſimilis. Nam carmi-
nis iambici dimetri ſpeciem potius refert quàm veritatem exprimat: alternorum carminum eiuſdẽ
verſus conſonantiam in exitu, vt primi ad tertium, & ſecundi ad quartũ, ſtudioſe obſeruans. ¶Con-
tinet autem ipſius ſummæ trinitatis arcanum, & aliquantulum adaperit vnitatem diuinæ maieſta-
tis, ipſarum perſonarum pluralitati nequaquam derogare declarans. Deinde cuiuſque diuinarũ per-
ſonarum ſingulares proprietates explicat, & peculiares denominationes, oſtenditque eas abinuicem
ſola originis ratione, perſonalique diſcretione diſtare.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. In trium contubernio. Contubernium proprie dicitur plu-
rium militum ſub vno papilione atque tabernaculo degentium conuictus atque ſocietas: qui idcirco
contubernales dici ſolent. Transfertur autem ad quancunque ſodalitatem ſiue cõſortium plurium:
ad vnum quicquam rationem communionis habentium. Vnde ab imis ad ſumma aſſurgendo: vni-
tas deitatis in perſonarum trinitate, hic dicitur imperialis, id eſt principalis & eminentiſſima vnitas
2 in trium contubernio. ¶In ſecundo verſu. O pater innaſcibilis. Exprimitur hic ſingularis dei patris
proprietas: vtpote innaſcentia ſiue ingignẽtia. qua pater ingẽitus dicitur & innaſcibilis: quoniam ab
alio non habet originem: ſed à ſeipſo eſt, & principiũ ſine principio. Idem etiã pater dicitur hic na-
tura ſemper pullulans: quoniam perpetuam & iugem habet naturæ fœcunditatem. qua ab æterno fi-
lium ex ſe genuit, aſſiduéque gignit: nec ab eius vnquam productione deſiſtet. perinde atque fons in
ſeipſo indeficienter ſcaturiens: ac ebulliens. Demùm dicitur pater totam hanc rerum mutabiliũ mo-
lem verbo virtutis baiulare: quoniam omnipotenti ſua virtute hanc totam mundi machinam in ſuo
continet tenore, ſeruátque integritate, portátque omnia (vt de filio dicit Paulus) verbo virtutis ſuæ. Hebr. 1.
Id enim, omnia inquam verbo ſuæ virtutis portare: tam patri quàm filio, immo & ſpiritui ſancto eſt
3 commune, quoniam ſpectat ad extera. ¶In tertio verſu. O verbum in principio. Id ex euangelij bea
ti Ioannis initio eſt deſumptum: vbi ait. In principio erat verbum: id eſt filius in patre: vt complures
exponunt. aut in temporum & ſubſiſtentiæ rerum principio iam erat verbum: vt alij interpretãtur
ne quis ipſum inter creaturas collocet: quas omnes æternitate antecedit. Dicitur & filius hoc loco
ſplendor paternæ gloriæ: quoniam effulgentia eſt, & expreſſio paternæ excellentiæ: vt ſcribit Paulus
ad Hebræos de filio. Qui cum ſit ſplendor gloriæ: & figura ſubſtantiæ eius. Idem quoque eſt condi- Heb. 1.
tor omniũmque rerum creator. vt ait propheta in pſalmo ad filium. Initio tu domine terram funda- Pſal. 101.
ſti: & opera manuum tuarũ ſunt cœli. Eſt & ratio atque ſapientia patris per quam condita ſunt vni-
uerſa. quoniam omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Dicitur etiam lux cordium: Ioan. 1.
quoniam eſt lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Poſtremum
4 fons eſt veniæ: quoniam apoſtolo teſte, purgationem peccatorum facit dei filius. ¶In quarto verſu.
O amor ſancte ſpiritus. Verſus iſte complectitur pulchras admodum & præclaras denominationes
ſancti ſpiritus. Et primum quòd ſit amor: quoniam ſummus & ſuperdiuinus eſt amor, quo pater & fi
lius adinuicem nectuntur & deuinciuntur. Deus enim charitas eſt. Cõcordiæ etiam eſt ſpiraculum. 1. Ioan. 4
quoniam inſpirat mentibus humanis pacem ac concordiam. Eſt enim deus pacis & dilectionis. Eſt 2. Corin. 13.
& ſummi dulcoris halitus: quoniam dulcedinem ſpiritualem afflat & infundit cordibus pie in deum
affectis. vt teſtatur ſapiens cum ait. O quàm ſuauis eſt domine ſpiritus tuus in omnibus. Demum di- Sapien. 12.
citur pax, fœdus & oſculum: quoniam veram largitur pacem, componit fœdera: & mentes prius in-
fenſas beniuolentia conciliat, oſculoque ſancto coniungit ac confœderat. Poſtremum & fructus nun
cupatur: propter exuberantem fructuum ſpiritualium communicationem in fideles ab eo diffuſam.
de quibus ait apoſtolus. Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bo- Galat. 5.
nitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Et ita hoc loco, cauſa nomine
5 ſui effectus exprimitur: ſecundũ hanc expoſitionem. ¶In quinto verſu. Pater gignit imaginẽ. Quòd
filius ſit vera, viua, & perfecta imago patris: omnino ei æqualis potentia, ſapientia, bonitate, & perfe-
ctione: ex hymno præcedente iam planum euaſit. Quòd vero ſpiritus ſanctus à patre & filio per ſo-
lam differt originem: conſtat, quoniã ab vtroque procedit. qui quidẽ originis modus: nec patri nec
filio conuenit. In reliquis autem vt ſubſtantia, virtute, æternitate, maieſtate: cum ambobus omnino
conſpirat.

De ſancto euchariſtiæ ſacramento.

1 Pange lingua glorioſi
Corporis myſterium,
Sanguiniſque precioſi:
Quem in mundi precium
Fructus ventris geneoſi
Rex effudit gentium.
2 Nobis natus, nobis datus
Ex intacta virgine:

Et in mundo conuerſatus
Sparſo verbi ſemine,
Sui moras incolatus
Miro clauſit ordine.

3 In ſupremæ nocte cœnæ
Recumbens cum fratribus,
Obſeruata lege plene
Cibis in legalibus:
Cibum turbæ duodenæ
Se dat ſuis manibus.

4 Verbum caro, panem verum
Verbo carnem efficit.
Fitq́ue ſanguis Chriſti:merum.
Etſi ſenſus deficit:
Ad firmandum cor ſyncærum
Sola fides ſufficit.

5 Tantum ergo ſacramentum
Veneremur cernui.
Et antiquum documentum
Nouo cedat ritui.
Præſtet fides ſupplementum
Senſuum defectui.

6 Genitori, genitoque
Laus & iubilatio.
Salus, honor, virtus quoque
Sit & benedictio.
Procedenti ab vtroque
Compar ſit laudatio. Amen.

¶Præſens hymnus metro alcmanio ac eurypidio alternatim decurrit: vt nonnulli alii conſimilis ge
neris ſuperius declarati. Eius tamen carminis legem non ſemper exacte ſeruat: ſed magis ad rythmi
formam ac obſeruationem accedit, in certo ſyllabarum cuiuſque carminis numero & conformi ad-
inuicem ſoni deſinentia. Cum enim cuiuſque verſus ſex ſint carmina: eorum primum tertiū & quin-
tum, eundem habent ſyllabarum numerum & conſimilem terminalis dictionis exitum . habet nan-
que quodque eorum octo ſyllabas: quarum duæ poſtremæ adinuicem conſonant. vt penultima vni
carminis aliorum penultimæ, & vltima vltimæ reſpondeat. ſitque penultima cuiuſque carminis im-
pari loco diſpoſiti ſyllaba : longa. aut quoniam diſyllabæ dictionis eſt principium: ſit ſyllabæ longæ
in tenore prolationis ſimilis. vt prior ſyllaba dictionis merum, & quoque. Secundum vero quantum
& ſextum carmen eiuſdem verſus, mutuum etiam adinuicem habent reſponſum. Primo in ſyllabarū
numero: nam quodque eorum ſeptem complectitur ſyllabas. ſecūdo in conſimili terminatione: nam
duæ poſtremæ vnius carminis ſyllabæ adinuicem terminationis conſonantiam ſeruant cum duabus
poſtremis aliorum carminum ſyllabis. penultima ſcilicet cum penultima : & extrema cum extrema.
Denique & in quantitate ſyllabarum: tria illa eiuſdem verſus carmina locis paribus diſpoſita, etiam
habent conformitatem. Nam in vnoquoque eorum: penultima ſyllaba breuis eſt. ¶Author eius: ſan
ctus Thomas Aquinas. Qui ad petitionem Vrbani quarti ſummi pontificis totum officium eccle-
ſiaſticum de ſanctiſſimo corporis Chriſti ſacramento eleganter & luculenter compoſuit. in quo &
hic hymnus & duo proxime ſequentes: continentur. Deſcribitur autem in hoc hymno prima inſti-
tutio ſacratiſſimi myſterii ſanctæ euchariſtiæ à Chriſto facta: & pia exhortatio ad honorandum hoc
digniſſimum ſacramentum.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Rex effudit gentium. Chriſtus dicitur hic rex gentium:
quoniam eas ad veritatis agnitionem per apoſtolorum prædicationem adduxit, & illas rectiſſimis
ſuorum præceptorum inſtitutis euangelicæque legis doctrina moderatiſſime rexit. Vnde hanc illi
nuncupationem ſcriptura ſæpius attribuit. vt in pſalmo pater ad filium loquitur. Dabo tibi gentes
Pſal. 2. hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea. Rurſum alio lo-
Pſal. 46. co. Regnabit deus ſuper gentes. Denique Hieremias. Quis non timebit te: O rex gentium? ¶In ſe- 2
iere. 10. cundo verſu. Sparſio verbi ſemine. Semen verbi hic dicitur prædicatio legis euangelicæ, quam Chri
ſtus cum in hoc mundo diuerſaretur: in Hieruſalem & per totam Iudæam ante paſſionem ſuam fe-
cit. Nempe illam vt ſemen quoddā ſpirituale ſparſit in animos humanos tanquam agros intellectua-
les ad proferēdum fructum iuſtitiæ & bonorū operū. Ipſe enim Chriſtus eſt ſeminator ille, qui exiit
ſeminare ſemen ſuū: cuius vna pars ſecus viam cecidit, alia ſupra petram, alia inter ſpinas, & denique
alia in terram bonam. Et vt ipſe parabolam illam dignatus exponere teſtatur: ſemen eſt verbum dei.
In eodem quoque verſu, incolatus nomen quartæ declinationis : habitationem manſionemque ſi-
gnificat. deduciturque à verbo incolo, is, ere : quod habitare deſignat. Vnde pſalmus. Hi mihi :
Lucæ. 8. quia incolatus meus prolongatus eſt. Itaque ſui moras incolatus miro clauſit ordine CHRISTVS:
quia tempus ſuæ in mundo conuerſationis finiuit & terminauit mirabili ordinatione rerum ar-
duarum atque prouidentia, ſcilicet inſtitutione noui ſacramenti nouique teſtamenti, & paſſione
mortis pro totius mundi redemptione. ¶In tertio verſu. Recumbens cum fratribus. Fratres hic vo 3
Pſal. 21. cat Chriſti eius diſcipulos. Nam eo nomine ſyncæri amoris & dignationis admirandæ, eos appellat
Matth. 28. CHRISTVS in pſalmo: cum ait ad patrem. Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio ec-
Ioan. 20 cleſiæ laudabo te. Et in euangelio ad ſanctas & ſedulas mulieres. Ite, nunciate fratribus me-
is : vt eant in Galilæam. Rurſum ad feruentem diuino amore Magdalenam. Vade autem ad fra-
tres meos & dic eis. In eodem itidem verſu dicitur CHRISTVS plene legem veterem & Moſai-
cam obſeruaſſe in cibis legalibus: ſcilicet eſu agni paſchalis cum panibus azimis & lactucis a-

greſtibus, ſecũdum eum ritum qui duodecimo capite Exodi obſeruandus præſcribitur. Non e- Matth.5.
nim venit ſoluere legem: ſed adimplere. & antiquæ legis finem voluit ipſius nouæ exordio: præmit-
4 teres vt illi hæc ſuccedere debere, inſinuaretur. ¶ In quarto verſu. Verbum caro, panem verum.
Quoniam huius loci ſententia primo obtutu videtur ſubobſcurior: paucis ita eſt aperiẽda. Verbum
caro: filius eſt dei factus homo. ſicut ait euangeliſta. Verbum caro factum eſt. Is autem verum panem
efficit carnem: quia id quod ante benedictionem fuit verus panis, conuertit in ſuam carnem & ſacra-
tiſſimum corpus. Et id inquam efficit verbo: prolatione ſcilicet verbi, eam conuerſionem inſinuan-
tis. Hoc eſt corpus meum. Merum itidem fit ſanguis Chriſti, etiam verbo: quia per prolationem ver- Matth.26.
borum ad ſignandum hanc tranſmutationem attinentium, ſcilicet, hic eſt calix ſanguinis mei, cũ re-
liquis: vinum calicis in ſuum preciosſum ſanguinem conuertit. vt tres euangeliſtæ Matthæus, Mar-
5 cus, & Lucas, in dominicæ paſſionis enarratione plene deſcripſerunt. ¶ In quinto verſu. Et antiquũ
documentum nouo cedat ritui. Antiquum documentum: vetus eſt inſtrumẽtum, à deo per Moyſen
traditum. continens agni paſchalis immolationem & multiformium hoſtiarum oblationes: quæ erãt
tanquam figura & imago ipſius veri agni pro nobis immolandi. Nouus autem ritus: eſt nouum teſta
mentum & euangelica ſanctio. continens inſtitutionem vnius veræ & perfectiſſimæ hoſtiæ: quæ in
locum multiplicium hoſtiarum, imperfectarum quidem & vmbratilium ſucceſſit. Sicut igitur adue-
niente die: nox propellitur. & nouitate inducta: vetuſtas abijcitur. denique ſicut illucente veritate at-
que exemplari: relinquenda eſt vmbra, figura & imago. ita coruſcante nouæ legis gratia: nõ amplius
locum habere debent veteris legis cærimoniæ. ſed pro agno illo figurali: nunc celebranda eſt & fre-
quentanda ſacroſancta euchariſtia. & pro panibus azymis antiquæ conſtitutionis: nunc ſumẽdus eſt
panis vitæ, nouo ritu à deo inſtitutus.

De eodem ſacramento: alius hymnus.

1 SAcris ſolenniis iuncta ſint gaudia:
Et ex præcordiis ſonent præconia.
Recedant vetera, noua ſint omnia:
Corda, voces, & opera.

2 Noctis recolitur cœna nouiſſima
Qua Chriſtus creditur agnum & azyma
Dediſſe fratribus, iuxta legitima
Priſcis indulta patribus.

3 Poſt agnum typicum expletis epulis:
Corpus dominicum datum diſcipulis
(Sic totum omnibus, quòd totũ ſingulis)
Eius fatemur manibus.

4 Dedit fragilibus: corporis ferculum
Dedit & triſtibus: ſanguinis poculum.
Dicens: accipite quod trado vaſculum.
Omnes ex eo bibite:

5 Sic ſacrificium iſtud inſtituit:
Cuius officium committi voluit
Solis preſbyteris. quibus ſic congruit:
Vt ſumant, & dent cæteris.

6 Panis angelicus fit panis hominum:
Dat panis cœlicus figuris terminum.
O res mirabilis: manducat dominum
Pauper, ſeruus, & humilis.

7 Te trina deitas, vnaque poſcimus:
Sic vt nos viſites, ſicut te colimus.
Per tuas ſemitas duc nos quo tendimus
Ad lucem quam inhabitas. Amen.

¶ Hymnus iſte, carminis aſelediadæi choriambici præ ſe gerit ſpeciem: eius tamen pedes & locos
nequaquam ſeruat. Neque enim tria prima eiuſdem verſus carmina exacte ſeruant primo loco
ſpondeum, ſecundo & tertio choriambum, & quarto pyrrhichium aut iambum: vt aſclepiadæum
carmen expoſcit. Neque quartum carmen quod glyconium eſſe deberet primo habet loco ſpondeũ,
ſecundo choriambum, & tertio pyrrhichium: vel iambum: vt tale carmen poſtulat. Sed non habita
ratione quãtitatis ſyllabarũ: ſolus earum numerus ad vnguẽ ſeruatus eſt, conformiter ad numerũ ſyl
labarũ: in ſupradictis carminibus neceſſarium. Continet enim vnũquodque trium primorũ carminũ
eiuſdẽ verſus, duodecim ſyllabas: ſicut & carmen aſclepiadæum. & quartum carmen cuiuſque verſus
ex ſeptẽ coaleſcit ſyllabis ſicut etiã carmẽ gliconiũ. Videtur præterea hic ſtudioſe potius obſeruata
rythmica quædam conſonantia in ipſorum carminum fine. Nam tria prima eiuſdem verbis carmina
duas poſtremas ſyllabas habent ſimiliter deſinentes: cõferendo penultimã ſyllabam vnius carminis
ad penultimam aliorũ, & vltimã ad vltimã. Quartũ vero carmen nõ habet ad aliquid aliud, huiuſ-
modi conſonantiæ reſponſum. ¶ Author eius: ſanctus Thomas Aquinas. Commemoratur in eo, in
ſtitutio ſanctiſſimi ſacramenti euchariſtiæ: à tribus euangeliſtis. & beato Paulo in prima ad Corin-
thios epiſtola, plenius explicata. Deinde altiſſimi illius myſterii communionis ſanctæ (quod omni
laude ſuperius eſt) excellentia: claris extollitur præconiis.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Sacris ſolenniis iuncta ſint gaudia. Apud probatos & re- 1
ceptos authores linguæ latinæ, ſolennis tertiæ duntaxat eſt inflexionis: & in datiuo & ablatiuo plura
li facit ſecundũ rectam regulã ſolennibus. At vero apud vſum eccleſiaſticum inoleuit & frequens eſt
nomen, ſolennia, orum: in plurali numero: neutro genere & ſecunda declinatione: à quo deducitur
datiuus & ablatiuus pluralis, ſolenniis. Veruntamen extra orationum eccleſiaſticarum locutionem:
non ſuaderem hoc nomine vtendum. Debet autem id nomen in ſecunda ſyllaba non per m ſcribi vt
faciunt plerique, ſed per n. quoniam à verbo ſolet & annus componitur: & id dicitur, quod celebra-
ri quotannis eſt conſuetum. Annus autem duplici n ſcribitur: quare & ſolennis ſuum compoſitum: &
& ſolennitas, ac reliqua inde profecta. ¶ In ſecundo verſu. Iuxta legitima priſcis indulta patribus. 2
Leui. 23. Legitima hic dicuntur traditiones ipſius legis Moſaicæ: potiſſimum in iis quæ ad cærimonias & ritus
ſacrificiorum pertinebant (de quibus ſæpe dicit Leuiticus. Legitimum ſempiternum erit vobis: in cũ
ctis generationibus & habitationibus veſtris) & quæ vulgo legalia dici conſueuerunt. Illa autem le-
gitima de manducando agno paſchali cum panibus azimis à deo inſtituta, de quibus hic habetur ſer-
mo: indulta erant, id eſt, tradita priſcis patribus, vtpote Moyſi, Aaron, & filiis Iſrael cum in AEgyp-
pto adhuc conſiſterent: vt duodecimum Exodi caput diffuſe refert. Cęterum indulgere cum actiuum
eſt verbum: ſignificat dare ſiue tradere, & datiuum cum accuſatiuo requirit. vt apud Iuuenalem. Prin
cipio indulſit communis conditor illis, tantum animam: nobis animum quoque. Inde formatur par-
ticipium indultus, id eſt, datus vel traditus. ¶ In tertio verſu. Poſt agnum typicũ expletis epulis. A- 3
gnum typicum vocat agnum illum paſchalem: quem ſecundum Moſaicæ legis ritum cum diſcipulis
manducauit dominus, antequam ſacramentum ſui ſanctiſſimi corporis inſtitueret. Qui dictus eſt ty
picus, id eſt figuralis (typos enim ſiue typus: figuram & imaginem præſtãtioris formæ ſignificat) aut
figuratiuus. quoniam is agnus figura erat & repræſentatio ipſius veri agni: pro totius mundi ſalute in
ara crucis immolandi. Et quæ tanquam in imagine circa agnum illũ fieri iuſſa ſunt: in Chriſto tanq̃
veritate perfecte conſummata & completa conſpiciuntur. In eodem etiam verſu dicitur corpus do-
minicum datum diſcipulis, ſic totum omnibus quòd totum ſingulis: quoniam ſinguli duodecim di-
ſcipulorum acceperunt totum Chriſti & integrum corpus, omnes tamen idem omnino Chriſti cor-
pus ſumpſerunt. Vnicum enim erat & eſt Chriſti corpus: quod ab omnibus diſcipulis tum percep-
tum eſt. Sicut & quotidie ſinguli percipientes ſacram communionem: totum Chriſti ſumunt ſacra-
tiſſimum corpus: omnes tamen vnum & idem omnino percipiunt corpus: integrum & perfectum.
Periode atque vox aliqua prolata multis coram aſtantibus: à ſingulis quidem eorum plene & inte-
gre auditur attamen ab omnibus eadem omnino percipitur. ¶ In quarto verſu. Dedit fragilibus cor 4
poris ferculum. Fragilibus, diſcipulis ſuis. qui ſoli tum præſentes erant: cum inſtitueretur primo hoc
ſacrum myſterium Erant autem ipſi fragiles, infirmi & inualidi animo contra terrores & pericula.
Matth. 26. Nam paulo poſt relicto domino cum caperetur à Iudæis. fugerunt omnes. Et Petrus ter abnegauit
Ioan. 16. ſe noſſe eum. Erant & triſtes ob imminens malum & graue diſcrimen: quod superuenturũ audierant
Lucæ. 22. domino. Sed quia hæc dixi vobis (ait dominus ipſis) triſtitia impleuit cor veſtrum. Et poſt oratio-
nem in horto: inuenit Chriſtus diſcipulos ſuos dormientes (vt inquit euangeliſta) præ triſtitia.
¶ In quinto verſu. Solis preſbyteris quibus ſic congruit. Preſbyter apud antiquos non officii no- 5
mine erat aut miniſterii eccleſiaſtici, ſed ætatis: tantundem in Græco ſignificans, atque ſenior & gran
dior æuo. Nunc tamen ita in uſu receptum eſt id nomen: vt ſacerdotes ſignificet & eos qui ſacri al-
Titum. 2. taris gerunt miniſterium, conficiendique euchariſtiæ ſacramenti habent officium. Quo in ſignifica-
tu etiam in ſancta interdum ſcriptura ſumitur: vt cum Paulus ad Titum ſcribit, quòd conſtituere
debeat preſbyteros per ciuitates. Et recte eodem nomine preſbyter, ſignatur vtrumque: & ſenilis
ætas & ſacerdotium. quòd deceat ſacerdotes iam maturos eſſe ætate & grandæuos: vt virtute ſint
conſummatiores ad digne exequendum (quantum homini fas eſt) id altiſſimum munus altaris at-
que miniſterium. ¶ In ſexto verſu. Panis angelicus fit panis hominum. Panis iſte vitæ dicitur panis 6
angelorum, quòd ſpiritus angelici in regno cœlorum dulci ipſius diuinitatis & humanitatis CHRI-
STI contemplatione iugiter reficiuntur & ſatiantur: Idcirco de manna (quod erat huius panis

ſuper cœleſtis ſymbolum) dictum eſt in pſalmo . Panem angelorum manpucauit homo. Dicitur & Pſal.77.
panis cœlicus: quia de cœlo (ſi deitas Chriſti attenditur) deſcendit . quemadmodum de ſeipſo dicit Ioan.6.
Chriſtus in euangelio. Panis enim verus eſt qui de cœlo deſ.cendit: & dat vitam mundo. Et de man- Pſal.77:
na Iſraelitico, huius ſacramenti ſymbolo dicit pſalmus. Panem cœli dedit eis manducare. Et alio lo- Pſal.104.
co. Pane cœli ſaturauit eos.

De eodem ſacramento: alius hymnus.

1 VErbum ſupernum prodiens:
Nec patris linquens dexterã.
Ad opus ſuum exiens:
Venit ad vitæ veſperam.

2 In mortem à diſcipulo
Suis tradendus æmulis:
Prius in vite ferculo
Se tradidit diſcipulis.

3 Quibus ſub bina ſpecie
Carnem dedit & ſanguinem:
Vt duplicis ſubſtantiæ
Totum cibaret hominem.

4 Se naſcens dedit ſocium:
Conueſcens in edulium.
Se moriens in precium:
Se regnans dat in præmium.

5 O ſalutaris hoſtia:
Quæ cœli pandis oſtium:
Bella premunt hoſtilia:
Da robur, fer auxilium.

6 Vni trinóque domino
Sit ſempiterna gloria:
Qui vitam ſine termino
Nobis donet in patria. Amen.

¶Carminis iambici dimetri forma in hoc hymno obſeruata videtur: ob certum cuiuſque carminis eius ſyllabarum numerum qui in tali metro etiam requiritur. Eius tamẽ pedes & norma non omniquaque hic ſeruatur : quod paſſim pyrrhichius in anterioribus locis & trochæus recipiatur, necnon & ſpondeus in ſecunda ſede. quod non admittit huiuſce carminis regula . Verum videtur potius author huius odæ, rythmicæ proſæ quàm carminis contexendi hic fuiſſe ſtudioſus . quandoquidem in vnoquoque verſu primum & tertium carmen ſimilem habent duarum poſtremarum ſyllabarũ extum atque deſinentiam: ſimiliter ſecundum & quartum eiuſdem verſus carmen . conferendo penultimam vnius carminis ſyllabam ad penultimam alterius in ſono terminali : & vltimam ad vltimam.

¶Author eius: ſanctus Thomas Aquinas . Deſcribitur in eo huius digniſſimi ſacramenti prima inſtitutio à Chriſto facta: & quanta eius humanitas atque ſuauitas in illo nobis declaretur. Demum pia fit ad ipſum ſacramentum inuocatio.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Verbum ſupernum prodiens . Verbum dei tunc prodiiſſe
dicitur, ſeque palam conſpiciendum exhibuiſſe: quando humana indutum forma in terris viſum eſt,
& cum hominibus cõuerſatum. Nec tamen tunc patris liquit dexteram : quia ſemper manſit & ma-
net ſecundum diuinitatem intimum patri. Nempe poſt incarnationem eius dictum eſt de ipſo. Vni- Ioan.1.
genitus qui eſt in ſinu patris: ipſe enarrauit. Ipſe quoque Philippo petenti patrem ſibi oſtendi reſpon Ioan 14
dit. Neſcis quia ego in patre: & pater in me eſt? Cæterum idem dei verbum exiuit ad opus ſuũ: quan-
do ſecundum patris beneplacitum legem euangelicam annunciauit mundo, & humani generis ſalu-
tem operatus eſt in medio terræ. Vnde ipſe ad patrem expleta nouiſſima cœna orationem dirigens:
ait. Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui quod dediſti mihi vt faciam. Deniq; venit ipſe Ioan.17
ad vitæ veſperam, finemque & extremitatem: quando propinqua iam erat hora ab ipſo prçordinata,
3 qua ſeipſum traderet in mortem pro noſtra redemptione. ¶In tertio verſu. Vt duplicis ſubſtantiæ.
Hic vna redditur cauſa , ob quam Chriſtus hoc communionis ſanctorum ſacramentum ſub duplici
ſpecie inſtituit: panis ſcilicet & vini. vt ſcilicet totum hominem reficeret & ſaginaret : qui ex duplici
componitur ſubſtãtia, vtpote corpore & anima. Caro enim ſiue panis, ad cibandum (vt ita dixerim)
corpus pertinet: quòd panis & caro naturale ſit eius nutrimentum. Vinum vero & ſanguis, ad animę
ſpectat alimentum: quòd ſedes animæ ſecundum phyſicos in ſanguine ſit, & vt ſacra teſtatur ſcriptu-
ra: anima carnis in ſanguine eſt. Sunt & nonnullæ aliæ rationes quæ ad idem propoſitũ aſſignari ſo- Leui.17.
lent. Tum vt hoc ſacramentum inſinuetur eſſe integrum & conſummatum alimentũ animæ: quem-
admodum panis & vinum (quæ pro cibo & potu primum tenent locum) ſunt perfecta corporis ali-
monia. Tũ vt memoria paſſionis dominicæ expreſſius nobis in hoc myſterio repræſentetur · in qua
& eius ſacrum corpus oblatum eſt, & ſanguis pro nobis corpore effuſus . Tum denique vt corporis
myſtici ſimilitudinem illa materialia ſigna nobis apertius indicent : in quo multa membra ad vnum
caput Chriſtum inter ſe charitate coaleſcunt: ſicut ex multis granis tritici conficitur panis: & ex mul
5 tis acinis racemiſque vinis confluit vinum. ¶In quinto verſu. Bella premunt hoſtilia. Potiſſimũ bel-
la ſpiritualia & contra hoſtes animę, qui nos quotidie infeſtant. Nam vt canit eccleſia; mundus, caro,
dæmonia, diuerſa mouent prælia. Contra quæ præcipuum munimentum & præſidium eſt ſacroſan
cta euchariſtia: in qua continetur veraciter dominus fortis & potens, dominus potens in prælio: do Pſal.23.
minus virtutum & rex gloriæ. Cæterum cum etiam corporalia bella nos infeſtant & hoſtiles in nos

phante vero eccleſia viſio eſt per apertam ſpeculationem, pacis veræ & perpetuæ: quæ nullo turbine
bellorum intercidet aut interturbab.tur. Hoc itaque loco ſumitur Hieruſalem: pro eccleſia triũphan
te. quæ conſtrui dicitur in cœlis ex viuis lapidibus: ſanctis ſcilicet animabus & ſpiritibus beatis: de qui
bus ait Petrus. Et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales in ſacerdotium ſan- 1. Petri. 2
ctum. Et ipſa coronata angelis: adornata ſcilicet numeroſa angelicorum ſpirituum multitudine. ſi-
2 cut ſponſa eſt exornata comite, viroque ſuo, connubialis fœderis ſocio ac conſorte. ¶ In ſecundo ver
ſu. Noua veniens è cœlo. Alludit totus hic verſus ad id quod ſcribit beatus Ioannes in Apocalypſi.
Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam deſcendentem de cœlo, à deo paratam: ſi Apoc. 21.
cut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem. Ecce tabernaculum
dei cum hominibus: & habitabit cum eis. Et venit vnus de ſeptem angelis: & locutus eſt mecũ dicẽs.
Veni, & oſtendam tibi ſponſam: vxorem agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & al-
tum: & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem, deſcendentem de cœlo, habentẽ claritatẽ dei.
Et paulo poſt ſubiungit. Et erat ſtructura muri eius ex lapide Iaſpide, ipſa verò ciuitas aurũ mundũ,
ſimile vitro mundo. & fundamenta muri ciuitatis: omni lapide precioſo ornata. Et platea ciuitatis,
3 aurum mundum: tanquam vitrum perlucidum. ¶ In tertio verſu. Portæ nitent margaritis. Exprimit
hic locus & id: quod dicit Ioannes in Apocalypſi. Et duodecim portæ, duodecim margaritę ſunt per Apocaly. 21.
ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Et portæ eius non claudentur per diem: nox
enim illi non erit. Idcirco hic dicit: adyta illius ſanctæ vrbis eſſe patentia. Eſt autem adytum i, locus
templi penitior atque ſecretior: in penetralibus illius conſtitutus. Verum quoniam hæc omnia ſpi-
ritualiter & myſtice, non autem materialiter vt ſonant: ſunt accipienda. vt per aurum. ardor chari-
tatis ſupernorum ciuium. per vitrum: puritas & mundicia eorum. per margaritas: ornatus & precio-
ſitas virtutum. idcirco ſubnectit hic verſus, quis illam tam ſplendidam ciuitatem ingredi permitti-
tur: is ſcilicet, qui pro Chriſto hic preſſuris angitur. Beati enim qui perſecutionem patiuntur pro- Matthæi. 5.
pter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Porro in penultimo huius verſus carmine, fe
rè legunt vniuerſi: omnis qui pro Chriſti nomine. & carmen illud reddunt vnius ſyllabæ ſuperex-
cremento, prolixius æquo. Octo enim duntaxat ſyllabarum eſſe deberet: cum hic nouem continean-
4 tur. quare melius ita adaptaretur carmen. omnis qui ob Chriſti nomen. ¶ In quarto verſu. Expoliti
lapides. More ædificij materialis: exprimitur hic quàm aptiſſimè ædificatio ciuitatis ſanctæ Hieru-
ſalem in cœlis. Nempe in extruenda domo exciduntur lapides & ſculpuntur tunduntúrque malleis
antequàm aptentur ædificio. Ita animæ ſanctæ accommodandæ extructioni ſpirituali cœleſtis Hie-
ruſalem: hoc in mundo tribulationibus & perſecutionibus premuntur atque contunduntur. vt ex-
politæ adornatæq;: tam ſancto operi inſerantur. Per multas enim tribulationes (vt ait Paulus) opor-
tet nos venire in regnum cœlorum. Diſponuntur autem lapides illi permãſuri ſacris ædificijs: quo- Act. 14.
niam inde nunquam auellentur nec dimouebuntur. Cęterum in tertio huius verſus carmine: legen-
dum eſt potius. ſuis coaptantur locis. quàm ſuiſque aptantur locis. nam particula connexiua, q;: ni-
hil ibi habet quod alteri copulet & annectat. ¶ In quinto verſu. Angulare fundamentum. Chriſtus
5 ſæpius in ſcripturis dicitur lapis angularis. vt in pſalmo. Lapidem quem reprobauerunt ædificãtes: Pſal. 117.
hic factus eſt in caput anguli. Et apud Paulum ad Epheſios. Superædificati ſuper fundamentũ apo- Ephe. 2.
ſtolorum & prophetarum: ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo omnis ædificatio con-
ſtructa creſcit in templum ſanctum in domino. Et hic lapis: miſſus dicitur apud Eſaiam, cum ait. Ec Eſa. 28.
ce ego mittam in fundamentis Syon lappiem, lapidem probatum, angularem, precioſum, in funda-
mento fundatum. Nectitur autem lapis ille, compage iuncturáque ſpirituali in vtroque parietum:
quia duos populos gentilem & Iudaicum Chriſtus coniunxit in vnum eccleſiæ catholicæ ædificiũ.
quemadmodum inquit Paulus. Ipſe eſt pax noſtra: qui fecit vtraque vnum. At vero hunc lapidem Epheſ. 2.
Syon, ſancta eccleſia ſcilicet catholica ſuſcepit: quia ſuper hanc petram ædificata eſt & firmiter fun-
data. Porro nomine Syon: in ſancta ſcriptura frequenter accipitur eccleſia Chriſti militans in terris.
vt in pſalmo. Fũdatur exultatione vniuerſæ mons Syon: latera aquilonis, ciuitas regis magni. Et rur Pſal. 47.
ſum. Diligit dominus portas Syon: ſuper omnia tabernacula Iacob. Et huic acceptioni reſpondet Pſal. 86.
apte ipſa nominis Syon interpretatio. Syon nanque: ſpecula vel ſpeculatio dicitur. Hic autem deum
per fidem ſpeculamur & cognoſcimus. Demum ipſa Syon credẽs, in Chriſto permanet ſtabilis: per
6 oppoſitum eius quod dicit Eſaias. Si non credideritis: non permanebitis. ¶ In ſexto verſu. Omnis il Eſa. 7.
la deo ſacra. Totus iſte verſus, de eccleſia cœleſti recte intelligitur: in qua ſublatus in ſpiritu Ioannes
vidit turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, & clamabant voce magna dicentes. Salus Apoc. 7.
deo noſtro qui ſedet ſuper thronum: & agno. Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio,
honor, & virtus, & fortitudo: deo noſtro, in ſecula ſeculorum. Amen. Secundo autem loco de eccle-
ſia Chriſti in terris, etiam poteſt hic verſus accipi: quæ ad imitationem cœleſtis ciuitatis iuges deo
laudes perſonat, illiq; pro modo ſuo iubilat. Porro nomen iubilus in quarto præſentis verſus carmi-
ne, adiectiuum eſt huius nominis canor, oris: idem ſignans quod iubilatorius ſiue exultatorius. Iubi-
lus autem ſubſtantiuum: eſt gaudium illud animi in domino, quod neq; omninò exprimi poteſt, ne-
que omnino ſupprimi ob indicibilem eius exuberantiam. Et vtrunq; ſupradictorũ nominum: à ver-
bo iubilare deſcendit. Cæterum legendum eſt potius in tertio huius verſus carmine: plena modulis
& laude, quàm in laude. vt tres illi ablatiui ſe continuo conſequentes. adiungantur adiectiuo plena.
quoniam ſi præpoſitio in, ponatur eo in loco: non adeo aptè tunc quadrat ſententia & loquendi ra-
tio. Non enim concinne & congruenter dicitur quiſpiam prędicare deum in laude: ſed potius omiſ-

ſa præpoſitione, prædicare laude. ¶ In ſeptimo verſu. Hoc in templo ſumme deus. Quoniam mate- 7
rialis templi ædificatio & conſtructio inſinuat nobis ſpiritualem fabricam eccleſiæ Chriſti eũ in terris, tum in cœlis: recte poſt vtranque eccleſiam myſticam dignis celebratam præconijs, tertio loco nunc de templo dei quæ domus orationis eſt hic habetur ſermo. fitque ad deum ſupplex oratio in illius dedicatione, annuáque dedicationis celebritate: vt ſuæ maieſtatis præſentiam benignitatiſq; fauorem in ipſum expandat, & ſupplicum in eo vota precéſque libẽter ſuſcipiat. Quemadmodum in tertio libro regum, rex Salomon in dedicatione templi magnifice à ſe, deo extructi: vtroque genu in terra poſito, & ſublatis in cœlum manibus, deuotam effudit orationem dicẽs. Reſpice ad orationem ſerui tui ad & preces eius: domine deus meus. Audi hymnum & orationẽ, quam ſeruus tuus orat coram te hodie: vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte & die. ſuper domũ de qua dixiſti: erit nomen meum ibi. vt exaudias orationem quam orat in loco iſto ad te ſeruus tuus: vt exaudias deprecationem ſerui tui & populi tui Iſrael, quodcunque orauerit in loco iſto, & exaudies in loco habitaculi tui in cœlo. & cum exaudieris: propitius eris. Et reliqua: quæ cum magna deuotione & ſynceritate animi deinceps diffuſe pro ſequitur.

In dedicatione eccleſiæ: alius hymnus.

1 CHriſte cunctorum dominator alme:
Patris æterni genitus ab ore.
Supplicum vota pariter ac hymnum
Cerne benignus.

2 Cerne quòd puro deus in honore
Plebs tua ſupplex reſonat in aula:
Annuo cuius redemit colenda
Tempore feſta.

3 Hic domus rite tibi dedicata
Noſcitur: in qua populus ſacratum
Corpus aſſumit, bibit & beatum
Sanguinis hauſtum.

4 Hic ſacroſancti latices veternas
Diluunt culpas, perimuntque noxas:
Chriſmate vero genus & creatur
Chriſticolarum.

5 Hic ſalus ægris, medicina feſſis:
Lumen orbatis, veniáque noſtris
Fertur offenſis, timor atque mœror
Pellitur omnis.

6 Dæmonis ſæua perit hic rapina:
Peruicax monſtrum pauet: & retenta
Corpora linquens fugit in remotas
Ocyus vmbras.

7 Hic locus nempe vocitatur aula
Regis æterni, niueaque cœli
Porta: quæ ſanctos patriam petentes
Accipit omnes.

8 Turbo quam nullus quatit, aut vagãtes
Diruunt venti: penetrantque nimbi.
Non tetris lædit piceus tenebris
Tartarus horrens.

9 Quæſumus ergo deus: vt ſereno

Animas vultu, famulos gubernans.
Qui tui ſummo celebrant amore
Gaudia templi.

10 Nulla nos vitæ crucient moleſta:
Sint dies læti, placidæque noctes
Nullus ex nobis pereunte mundo
Sentiat ignes.

11 Hæc dies in qua tibi conſecratam
Conſpicis aulam: tribuat perenne
Gaudium nobis, vigeatque longo
Temporis vſu.

12 Gloria ſummum reſonet parentem
Gloria natum, pariterque ſanctum
Spiritum: dulci modulemur hymno
Omne per æuum. Amen.

¶ Carminis ſapphici & adonij modulationem præfert hic hymnus: eius tamen legem non omni-
quaque ſeruat. Nam in ſecunda ſede loco ſpondei recipit plærunque iambum: & in quarta pro tro-
chæo ſæpius habet pyrrhichium, contra huiuſce carminis regulam. ¶ Commendatur in ipſo annua
templi dedicatio in dei honorem celebranda, ipſiuſque domus dei ſiue eccleſiæ enarrantur laudes
non modicæ: quòd in ipſa recipiuntur eccleſiaſtica ſacramenta in medelam peccatorum, quódque
ſupra firmam petram fundata nullo concuti poſſit aduerſarum poteſtatum turbine. Demum ad deū
oratio dirigitur, vt hæc dies vnica dedicatioins annuæ: tādem nobis commutetur in diem perpetuæ
iugiſque lætitiæ in regno cœleſti.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Patris ęterni genitus ab ore. Sumpta eſt hæc ſentētia ex eo
Eccleſiaſtici loco: in quo diuina ſapientia dicit de ſeipſa. Ego ex ore altiſſimi prodiui: primogenita Eccle. 24.
ante omnem creaturam. Sane ipſa diuina ſapientia, dei filius eſt & verbum patris coæternum. quod
ex ore, id eſt virtute patris generatiua prodijſſe ſe cōteſtatur. ſicut verbum ſenſibile formatur ab ore
corporali. Alio autem loco: ipſum patris verbum ex corde ipſius emanaſſe dicitur. vt cum in pſalmo
dicit pater æternus. Eructauit cor meum verbum bonum. vbi nomine cordis intelligitur mens pa- Pſal. 44.
terna, & intima ſubſtantia patris: ex qua originem ſumpſit verbum illi coęternum & ſemper ipſi im-
manens, neque vnquam ab eo digreſſibile. perinde atque mens humana ſuam gignit notionem illi
ſemper intimam: & verbum ſuum internum. Itaq; cum ex ore patris prodijſſe Chriſtus dicitur: ęter-
na filij generatio prorſus ineffabilis & ineloquibilis, nobis quoquo inſinuatur, manuductione verbi
humani prolati & ſenſibilis. Cum vero idem ex corde patris ortum habuiſſe refertur: eadem natiui-
tas filij dei nobis innuitur per analogiam & quandam proportionem ad verbum hominis intelle-
3 ctuale, menti immanens ac internum. ¶ In tertio verſu. In qua populus ſacratum. Oſtenditur hic
ſingularis excellentia domus dei: quòd in ea populus fidelis eccleſiaſtica ſuſcipit ſacramenta: in an-
tidotum peccatorum noſtrorum à deo inſtituta. vt ſacratiſſimum Chriſti corpus & ſanguinem: in
ſalutiferum animæ cibum & potum. Lauacrum regenerationis & ſanctum baptiſmi ſacramentum:
quo renaſcuntur homines deo ex aqua & ſpiritu ſancto, chriſmatéque ſacro ſimul inunguntur: vt vn-
ctionem ſpiritualem gratiæ ſuſcipere in anima inſinuentur. de quo baptiſmali lauacro: fit mentio in
quarto præſentis hymni verſu. Suſcipit etiam in templo ſancto populus fidelis ſacramentum recon
ciliationis & pœnitentię: in remiſſionem & abolitionem peccatorum ſuorum. Et hoc remedio affer-
tur ſalus iis: qui animo ægrotant, grauíque laborant morbo vitiorum. præſtatur & medicina defeſſis
ſub onere duroque pondere peccatorum: qui laſſati ſunt in via iniquitatis, & ambulauerunt vias dif-
ficiles. Denique lumen diuinæ gratiæ infunditur eorum cordibus: quos propria excæcauit malitia, & Sapientiæ. 5.
reddidit orbatos internis oculis. quemadmodum quintus dicit verſus: id ſacramentū pœnitentiæ ſa-
tis ſignificans. De alijs vero ſacramentis hic non expreſſis ſimile fertur iudicium: ſcilicet confirma-
tionis, ordinis & matrimonij. nam ex inſtituto eccleſiaſtico illa etiam ſuſcipiuntur in ſancto dei tem-
plo: & per tria ſupradicta in litera expreſſa, facile intelliguntur. ¶ Porro veternus apud probatos au
thores fere ſemper ſubſtantiuum eſt nomen: dicitúrque morbus ex nimio ocio perpetuum ſomnum
inducens: quem Græci lethargum nominant. Et quoniam hic morbus pigros homines reddit & ad
negocia inutiles, ſicut & ſenectus: ideo veternus interdum pro pigritia ſumitur. Virgilius in Georgi-
cis. Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno. Inde veternoſus adiectiuū deducitur: qui graui pre-
mitur ſomno aut torpet ignauia. In hoc autem loco, veternas culpas vocat author: id eſt vetuſtas &
diutius incoctas animæ, vt originalem & actualem longa conſuetudine inueteratam culpam. ¶ In
ſexto verſu. Dæmonis ſæua perit. In templo ſancto dei perit rapina dæmonis: quoniam animę prius

bulis admirandam,& olei ex ſacra eius tumba emanationem.Demum ad eundem fit oratio ſupplex:
vt nobis famulis ſuis ſit præſidio. Eius vitam elegantiſſime & grauiſſimo ſtylo tranſtulit ex Græco
in Latinum Leonardus Iuſtinianus.Quam qui legerit (legere autem poſſunt omnes: nam illud ex-
tat opus) ea quæ de egregijs beati Nicolai moribus & miraculis,cognitu digna ſunt: ampliſſime de-
narrata conſpiciet.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu.Inter ortus crepundia.Non hic,inter ortus tripudia, le-
gendum eſt:ſed crepundia.Nam tripudium eſt ſaltatio quæ fit in chorea: cum pedibus terram feriũt
ſeruato quodam certo numero qui choros ducunt. quæ ſane ſignificatio huic loco nequaquam con-
gruit.Crepundia vero dicuntur prima munuſcula quæ dantur pueris,vt faſciolæ,coralia, crepitacu-
la,& cętera id genus ornamenta,quibus pueri oblectantur: à crepando,id eſt tinniẽdo ſic dicta. Vn-
de & pro ipſis etiam ſumuntur puerorum incunabulis. Plinius. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in
3 crepundijs:quo prodigio totum id concidit regnum. Et hoc modo ſumitur in præſenti loco. ¶In
tertio verſu. Quarta & ſexta feria.Feriæ plurali tantum numero apud authores:dicuntur dies ceſſa-
tionum ab opere,ſiue dies feſti.vel à feriendis victimis vel à ferendis epulis: quòd illis diebus & ho-
ſtiæ immolarentur apud antiquos,& largius inſtruerentur conuiuia. Vſus vero eccleſiaſticus contra
morem authorum eo nomine in ſingulari vtitur numero,& ad ſignificandum quemcũque diem heb
domadæ: per adiectionem nominis numeralis ordinem ſignantis. ſiue dies feſtus ſit: ſiue profeſtus
& operi exercendo deſignatus. vt ſecunda feria,ſecundus eſt dies hebdomadæ.& tertia:tertius, & ita
4 deinceps. ¶In quarto verſu. Matris oliuæ neſcium.Hic legi non debet neſcia, in fœminino genere:
vt habent libri incaſtigati.quoniam tunc illud adiectiuum, ad tumba tanquam ſuum ſubſtantiuũ re-
ferretur.& ineptus redderetur ſenſus: cum oliua dici non poſſit apte ipſius tumbæ mater. Similiter
in exitu ſyllabarum non ſeruaretur reſponſus illius carminis ad primum eiuſdẽ verſus carmen:quod
tamen in cæteris omnibus ſtudioſe obſeruatum eſt.Sed eo loco legendum eſt,neſcium,in neutro ge-
nere,idque referendum ad oleum:cuius mater natura, eſt oliua.Illud vero oleum quod ex ſancti Ni
colai tumba reſudat:eſt neſcium matris oliuæ.quoniam ipſum ex oliua nequaquam naſcitur, vt na-
5 tura expoſcit:ſed diuina virtute ex ſacris oſſibus ſancti antiſtitis Nicolai emanat. ¶In quinto verſu.
O venerande põtifex.Pontifex apud Romanos ſacer erat magiſtratus:qui ſacra faciebat, & templo
miniſtrabat.ita dictus (vt Varroni placet) à ponte & facio: quòd pons ſublicius Romæ à pontifici-
bus primum factus eſt,& ſæpe deinde reſtitutus. At quoniam illis apud gẽtiles magiſtratibus ſucceſ-
ſerunt apud Chriſtianos epiſcopi: habentes publicam eccleſiarũ cum graui authoritate adminiſtra-
tionem & curam.idcirco præſules ipſi & antiſtites ſiue epiſcopi:etiam pontifices dicuntur.& ponti-
ficatus:ipſorũ dignitas.Porro opifex ab opus & facio deducitur,apud authores.& is eſt qui aliquod
opus facit ac molitur.hinc deus:opifex mũdi & rerum omnium author dicitur.Ouidius. Ille opifex
rerum:mundi melioris imago.Et opificium:opus ab aliquo factum.vt totus hic mundus:dei eſt opi-
ficium.Hic autem deduci videtur id nomen ab opis, i, em: & facio.quaſi is opifex dicatur: qui alicui
fert & præſtat opem,ſiue auxiliũ.quæ ſane deriuatio ſimul & ſignificatio non eſt apud authores vſi-
tata neq; probata:apud quos potius ille diceretur opitulator. Verum maluit author ſimilem exitum
ſyllabarum illius carminis cum præcedente ſeruare:quàm rectæ locutionis proprietatem.

De ſancto Nicolao:alius hymnus.

1 Pange lingua Nicolai
Præſulis præconium.
Vt nos ſummus adonai
Rex & pater omnium:
Ad ſalutis portum trahi
Faciat per filium.
2 Dum penderet ad mamillam
Matris,ab infantia:
Quarta ſemel bibit illam:
Atque ſexta feria.
Ne per lactis puer ſtillam
Solueret ieiunia.
3 Sublimatus ad honorem
Nicolaus præſulis:
Pietatis ita rorem
Cunctis pluit populis,
Vt vix parem aut maiorem
Habeat in ſeculis.
4 Auro dato:violari
Virgines prohibuit.
Far in fame,vas in mari
Seruat & diſtribuit.
Qui timebant naufragari:
Nautis opem tribuit.
5 A defunctis ſuſcitatur:
Furtum qui commiſerat.
Et Iudæus baptizatur:
Furtumque recuperat.
Illi vita reſtauratur:
Hic ad fidem properat.
6 Nicolae ſacerdotum
Decus,honor,gloria:

Plebem omnem,clerum totum,
Mentes,manus,labia,
Ad reddendum deo votum:
Tua iuuet gratia.
7 Sit laus ſummæ trinitati
Virtus & victoria:
Quæ det nobis vt beati
Nicolai gaudia
Aſſequamur laureati
Poſt vitam in patria. Amen.

De eodem:alius hymnus.

1 CLeri patrem & patronũ
Nicolaum prædicet:
Læte promés vocis ſonũ
Clerus,& magnificet.
Se cor promptum,ſe cor pronum:
Sono vocis ampliet.
2 Græcus omnis & Latinus
Lingua,tribus,natio:
Orbis terræ,maris ſinus,
Sexus & con itio:
Hoſpes,ciuis,peregrinus,
Pari pſallat ſtudio.
3 Semper dedit,dat & dabit
Cunctis beneficia
Præſul:cuius nomen abit
Nunquam à memoria.
Quiſque mœſtus germinabit
Florens ſicut lilia.
4 Hic in carne conſtitutus
Carnis ſpernens opera,
Nihil agens aut locutus:
Niſi ſalutifera.
Vinclis carnis abſolutus:
Tandem ſcandit æthera.
5 Quæ ſit virtus charitatis
Hoc præſenti ſeculo:
Oleum declarat ſatis,
Quod manat de tumulo:
Et dat munus ſanitatis
Imploranti populo.
6 Sit laus ſummæ trinitati
Virtus & victoria. vt ſupra.

¶ Duo hymni præſentes: ſine expoſitionis interiectione ſimul hic coniunguntur: quoniam eiuſdem carminis ſeruant modum & formam, vtpote trochaici commixti ex alcmanio & Euripidio alternatim poſitis. Alcmanio quidem, in locis imparibus: primo, tertio & quinto ſuam habente ſedem. euripidio vero: in locis paribus, ſecundo, quarto, & ſexto: ſitum ſibi vendicante. Veruntamen non exacte ſeruatur in gemino hoc hymno lex & regula huiuſmodi carminis: cum pro trochæo nunc ſpondeus ponatur paſſim, nunc iambus, nunc pyrrhichius: nunc poſt vocalem terminalé aut m: ſequatur proxime alia vocalis ſine colliſione. Vnde videtur eius author fuiſſe ſtudioſior ſeruandæ rythmicę conſonantiæ alternorum carminum adinuicem in eorum exitu: vt primi ad tertium & quintum, & ſecundi ad quartum & ſextum: quàm accurate legis metri & carminis. Aſſimilanturque hi ambo hymni: quantum ad compoſitionem & conſonantiæ rationem: celeberrimo illi hymno de ſancto euchariſtiæ ſacramento, prius expoſito. Pange lingua glorioſi: corporis myſterium. ¶ Enarrantur in vtroque præſentium hymnorum preclaræ virtutes & miracula ſanctiſſimi Nicolai: quibus in vita & poſt mortem mirifice emicuit. Incitaturque totus populus fidelis ad decantandas illi laudes, potiſſimum clerus & cœtus eccleſiaſticæ ſortis: cuius ipſe præcipuus eſt pater & patronus, ſacerdotũq; gemma digne nominatur.

¶ ANNOTATIONES. In prioris hymni primo verſu. Pange lingua Nicolai. Nicolaus à nici græ- 1
ca dictione (quæ victoriam deſignat) primariam ducit originem. à qua. & alia propria nomina permulta deſumuntur. vtpote Nicander: quaſi victor vir, & Nicanor identidem. Rurſum Nicarchus, victor princeps. Nicomachus: victor pugnæ. Item Nicophanes, victor illuſtris. Nicoſtrata: victorius exercitus, olympionices: olympiæ victor. Ita demum Nicolaus quaſi victor populi dicitur. Quocirca cum primitiua illa dictio, in ſecunda ſyllaba aſpirationem non admittat: neque in aliqua enaſcentium ab ea vocum, aſpiratio eo loco conſtituenda eſt. quare nomen Nicolaus: cum c exili & minime aſpirato conſcribi debet. Verum hoc grammaticorum indagini atq; diſceptationi relinquatur. ¶ In eodem verſu, ſummus adonai dicitur ipſe deus: hoc nomine Hebræo (quod eſt ſeptimum inter decem nomina dei) appellatus: quòd generaliter omnium ſit dominus, & in ſacris literis id nomen, dominus interpretatur. Neque ſolum dominium in creaturas, ſed & diuinarum perſonarum pluralitatem in vnitate ſubſtantiæ: idem nomen ſignat. ſicut & nomen Heloim, tanquam numeri multitudi-
Athanaſius. nis rationem habeat, idque inſinuet: quod dicit Athanaſius in ſymbolo. Dominus pater, dominus filius, dominus ſpiritus ſanctus. Et tamen non tres domini: ſed vnus eſt dominus. Ponitur autem id no-
Exo.6. men indemutatum: in duobus ſcripturæ ſanctæ locis. Primum in Exodo: vbi dominus dicit ad Moy-

ſem. Ego dominus, qui apparui Abraham, Iſaac, & Iacob in domino omnipotente: & nomen meum
adonai non indicaui eis. Secundo in cantico ipſius Iudith ſpectabilis viduæ: vbi ait. Adonai domine, Iudith. 15.
3 magnus es tu & pręclarus in virtute: & quem ſuperare nemo poteſt. ¶ In tertio verſu. Pietatis ita ro
rem. Sicut nubes in cœlo pendulæ impluunt rorem herbis: & illas placido illapſu irrigant. ita Nico-
laus (inquit) miſericordiæ viſceribus affluens: ſuæ pietatis officia in cunctos exhibuit. Erat enim (vt
canit de ipſo eccleſia) animo valde compatiens: & ſuper afflictos pia geſtans viſcera. quod protinus
innoteſcit per largam auri contributionem: qua trium virginum pudicitiam ſeruauit illæſam. & per
farris in fame multiplicationem: per vaſis item mari demerſi cum filio redditionem, deniq; per nau-
4 tarum à naufragio imminēte liberationem. horum autem quatuor inſignium operum enarratio in-
tegra: ad verſus proxime ſequentis pertinet explanationem, & mox ſubiungitur. ¶ In quarto verſu.
Auro dato violari. Quatuor in hoc verſu innuuntur præclara opera pietatis: quæ beatus Nicolaus
exhibuiſſe legitur hominibus. Primum. Cum ipſe parentibus ſuis orbatus anxius apud ſe cogitaret:
qua ratione ac via, opes ex hæreditate ſibi relictas in pauperum ſubleuationem diſpenſaret. accepit
vnum ex vicinis ſuis in extremam redactum inopiam ex amplis diuitijs: apud ſe cōſtituiſſe, quod tres
filias virgines quas habebat, proſtitueret: vt eo infœlici commercio ac ſordido quæſtu vitā traheret.
Exhorrens id facinus Nicolaus: intempeſtæ noctis ſilentio magnum auri pondus, ſemel & iterum ac
tertio, per feneſtram clanculum eius cameræ iniecit. Quo adiutus dono vicinus, tres ſuas filias viris
honeſte collocauit, nuptuique tradidit: & eo quod ſupererat auro deinde reliquam vitam cum hone
ſtate & citra egeſtatem tranſegit. Fuit autem in eo virtutis officio: admiranda etiam beati Nicolai hu
militas. quod cum in tertio auri iactu vicinus ille anxie ſolicitus vt agnoſceret tantum ac talem ſuū
benefactorem, excitatus ſtrato protinus exilijſſet, & fugientem Nicolaum ne agnoſceretur: curſu fu-
iſſet conſecutus, prouolutuſque ad genua eius de tanto beneficio iam ter impenſo gratias ingentes
egiſſet. dolens ſanctus Nicolaus ſe eſſe cognitum: iuramento illum conſtrinxit, ne nomen eius & ac-
ceptum beneficium quandiu ſuperſtes eſſet cuiquam vnquam detegeret. vſqueadeo erat fugitans hu-
manæ laudis: & auram popularem declinans. ¶ Secundum opus pietatis etiam miraculo coniunctū,
quod hic innuitur: eſt huiuſmodi. Cum ſemel totam Myrrheorum prouinciam valida fames occu-
paſſet, vt etiam neceſſaria deeſſent incolis alimenta: audiens beatus Nicolaus naues tritico oneratas
portui myrrheæ vrbis applicuiſſe, illuc ſe contulit. rogauitque nautas: vt centum modios tritici ſuis
ſubditis fame periclitantibus impartirent. Cumque reſponderēt nautæ ſe id facere non audere, quod
oporteret triticum certa menſura ipſis traditum: Alexandriæ eadem menſura horreis imperatoris
reddere ac imponere. reſpondit ſanctus Nicolaus eos debere bono animo eſſe: futurum enim, quod
nullam tritici diminutionem eſſent inuenturi apud regium exactorem. Paruerunt monenti antiſtiti
nautæ, & tradito quod petierat tritico cum Alexandriam aduentaſſent: eandem inuenerunt tritici
quantitatem, quam in principio nauibus ſuſceperant. Tunc dei virtutē in ſancti Nicolai opere agno-
uerunt: & miraculum alijs prædicarunt. Suſceptum autem triticum ita ſuis beatus Nicolaus diſtri-
buit: vt ad victum & ad ſementem abunde ſufficeret. ¶ Tertium opus inſigne & admirandum quod
hic inſinuatur: eſt. Rogauit vir quidam nobilis beatum Nicolaum vt ſibi filium impetraret: promit-
tens ſe illum cum cipho aureo ad eccleſiam eius ducturū, & ciphum illum oblaturum eidem ſancto.
Cumque ſuſcepto filio, ciphus ad voti expletionem fabricatus eſſet: multum illo delectatus ad pro-
prium vſum ipſum accommodat, & alterum tanti ponderis ac precij ad votum implendum fabre-
fieri curauit. Nauigantibus autē patre & filio ad voti abſolutionē: iuſſit pater filio vt in primo cipho
aquam è mari hauriret. Quod cum facere tentaret filius, in mare cum cipho cecidit, & aquis abſor-
ptus eſt. Mœſtiſſimus hoc caſu pater: iter ſuum tamen perfecit, & altari ſancti Nicolai ſecundum ci-
phum impoſuit, qui ſemel & iterum ab altari eſt reiectus. Mirantibus rei nouitatem cunctis: ecce fi-
lius eius cum priore cipho templum ſancti Nicolai incolumis ingreditur, cunctis coram conteſtans:
quod cum in mare cecidiſſet, ſanctus Nicolaus eundem ſeruauit illæſum ne ſubmergeretur. Itaq; re-
cepto filio pater lætus: vtrunque ciphum beato Nicolao obtulit. ¶ Quartum pietatis opus præſen-
te verſu comprehenſum eſt. quod nautis quibuſdam graui tempeſtate iactatis & ſancti Nicolai no-
men enixe inuocantibus: ipſe præſens affuit, & ſedatis procellis eos naufragio liberauit. ¶ In quinto
5 verſu. A defunctis ſuſcitatur: furtum qui commiſerat. Quidam grandem pecuniam à Iudæo mutuo
accepit: promittens ad aram ſancti Nicolai ſe illam breui redditurum. Cumque poſt lōgam dilatio-
nem Iudæus pecuniam repeteret, reſpondit ille ſe debitum illud creditori perſoluiſſe. Die dicto vo-
catur in ius, & iuramento affirmaturus coram iudice quod pecuniam illam Iudæo tradidiſſet: bacu-
lum (quem excauatum auro repleuerat) Iudæo dedit tenendum tantiſper, dum iuramēti verba pro-
ferret. Facto autem iuramento quod plus pecuniæ tradidiſſet Iudæo quàm ab eo accepiſſet mutuo:
baculum ſuum repetijt, quem Iudęus doli ignarus eidem tradidit. Reuerſus ille qui dolum perpetra-
rat: in biuio ſomno oppreſſus procubuit fuſus humi, & à curru præcipiti curſu acto in corpus eius,
enecatus eſt. baculus ille confractus, & aurum effuſum: latentē dolum detexit. Noluit tamen Iudæus,
ab alijs vt id faceret admonitus, aurum illud ſibi debitū capere: donec ſancti Nicolai inuocatione ab
alijs facta defunctus ab vitam reuocatus eſſet. Quo viſo ſigno: Iudęus ſanctæ fidei ſuſcepit ſignaculū,
& ſalutari lauacro baptiſmi eſt abſolutus. ¶ Porro ſecundus hymnus nihil continet explanationis
egens: niſi idipſum, quod in ſecundo eius verſu ſinus pro portu & ſtatione nauium ſumitur, ob cur-
uaturam: intra cuius gremium & capacitatem receptantur naues. Virgilius. Nunc tantum ſinus: & Virgilius.
ſtatio male fida carinis. In tertio autem verſu id dictum. Quiſque mœſtus germinabit florēs ſicut li-

cit pſalmus. Et terra noſtra dabit fructum ſuum. quod ſane in ea completum eſt: quando ipſa ſacrata
virgo (quæ terra eſt ſpiritualis: cœleſti rore irrigata) benedictum fructum vẽtris ſui huic mundo fœ-
3 liciter protulit. Et ita de alijs locis propheticis eſt dicendum. ❡In tertio verſu. Hoc quòd optatum
proprio videret. Multi libri hoc loco habent. ob quod optatum proprio videret. ſed difficile eſt ex ta-
li verborum contextu conuenientem ſenſum elicere. Nam pronomen quod, præpoſitioni adiunctũ:
nihil habet (quod nouerim) ad quod referatur. Quòd ſi legatur, hoc quod optatum: vt intelligatur
particula hoc, accuſatiuus eſſe ſingularis, ordinatus cum participio gauiſus (quandoquidem apud au
thores interdum gaudeo verbum: cum accuſatiuo poſitum inuenitur. vt apud Hieronymum in pro-
logo Iob dicentem. Beatum Iob qui adhuc apud Latinos iacebat in ſtercore, & vermibus ſcatebat er
rorum, integrum immaculatúmque gaudete) & quòd, non pronomen ſit, ſed coniunctio: apertus &
accommodatus eſt ſenſus, quod Simeon gauiſus eſt hoc ipſum, ſiue ob id: quod videret Chriſtũ opta
tum proprio lumine. Cæterum alij hunc verſum ita legunt. gauiſus hoc, quod optauit proprio vide-
re lumine Chriſtum. Sed non tam aptum & huic loco congruũ exprimunt ſenſum: ſicut litera præ-
cedens. Non enim gauiſus eſt Simeon, quia optauit videre Chriſtum: ſed quia eum diutius expecta- Lucæ. 2.
tum viderit. ſicut declarat gratiarum actio ab eo decantata deo. Quia viderunt (inquit) oculi mei ſa-
lutare tuum. Quod ſi ponentes verbum optauit, dicant in illius carminis fronte, ob quod: adhuc dif-
4 ficilius quàm prius ſenſum aliquẽ poterunt eruere. ❡In quarto verſu. Clara quæ cœli renitẽs olym-
pi. Olympus, mons eſt altiſſimus inter Theſſaliam & Macedoniam: qui tamen Theſſaliæ aſcribi-
tur. Cuius cacumen in tantam attollitur altitudinem: vt ſummitatem eius accolæ cœlũ vocent. Pro-
pter quod poetæ cœlum vocant olympum: & in hymnis eccleſiaſticis ſemper id nomen pro cœlo
ſumitur. Dicitur autem olympus ſecundum Græcam nominis eius deductionem, quaſi totus fulgẽs:
quia ſolem clarum habet ſemper, nulliſque nubibus fuſcatur vnquam. De quo Lucanus. Nubes ex-
cedit olympus.

De beata virgine: alius hymnus.

1 LVx mundi beatiſſima:
Maria ſplendidiſſima,
Cœli, terræ nobilitas
Sanctorum & feſtiuitas.
2 Per te mundus ſaluatus eſt:
Per te ſurſum leuatus eſt.
Per te iam mors damnata eſt:
Per te vita donata eſt.
3 Te adeſſe depoſcimus
Supplicibus nunc vocibus.
Iam veni dulcis domina:
Noſtra tolle incommoda.
4 Dona confer cœleſtia:
Vitæ beatæ præmia
Inſtanti prece flagita
In tui nati patria.
5 Concedat tuus filius
Hoc Ieſus benigniſſimus:
Cum patre & paraclito
Qui regnat ſine termino. Amen.

❡Solum ſyllabarum cuiuſq; carminis numerum: cum carmine iambico dimetro præſens hymnus
habet communem. Nam vnumquodque carminum eius octo ſyllabis integratur: ſicut & metrũ iam-
bicum dimetrum. Legitimi tamen pedes nequaquam in ſuis ſedibus & locis conſtituuntur: ſicut effla
gitat verſus iambici dimetri ratio. Nam vocalis terminalis vnius dictionis: alteram in fronte ſequen-
tis dictionis poſitam, ſine colliſione ſæpius antecedit. Trochæus item promiſcue locum omnem oc-
cupat, & ſpondeus in ſecunda ſede ſæpius reponitur: quæ omnia repudiat iambicũ carmen. ❡Com-
memorantur in illo beneficia: à ſacroſancta virgine Maria humano generi indulta. & ad eam de-
mum dirigitur ſupplicatio: vt pro nobis poſtulet à filio ſuo veniam peccatorum & cœleſtem glo-
riam.

1 ❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Sanctorũ & feſtiuitas. Feſtiuus, apud probatos authores di-
citur homo: qui ſermone lepidus eſt & iocundus, atque in verbis gratiam habet & vrbanitatem. Ita
feſtiua oratio, feſtiuum dictum. Vnde feſtiuitas: iocunditas quędam & comitas ſiue dexteritas in ver-
bis. A multis etiam feſtiuum, quia à nomine feſtum deducitur: accipitur pro feſto, ſiue pertinente ad
feſtum. vt dies ſic dicitur feſtiuus: & gaudia feſtiua. & feſtiuitas pro ſolennitate, dieique feſtæ celebri-
2 tate, potiſſimum & fere ſemper in hymnis & orationibus eccleſiaſticis: ſicut & in hoc loco. ❡In ſe-
cundo verſu. Per te mundus ſaluatus eſt. Mundus hic ſumitur pro genere humano hunc mundũ in- Ioan. 1.
colente: ſicut & frequentiſſime in ſacra ſcriptura. vt eo in loco. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata Ioan. 3.
mundi. Et rurſum. Sic deus dilexit mundum: vt filium ſuum vnigenitum daret. Dicitur autẽ hic mun
dus ſaluatus per ſacratiſſimam virginem: non quidem primo & præcipue. Hoc enim modo, dunta-
xat per Ieſum Chriſtum ſaluatus eſt mundus: qui ſemetipſum obtulit deo pro mũdi vita, & proinde
dicitur vere ſaluator mundi. Sed quoniam dominus noſter ex ſacroſancta virgine humanã ſuſcepit
carnem, quam pro nobis immolauit in ara crucis, odorem ſuauiſſimum domino: per eã ſecundo locõ

& proxime poſt filium eius dicitur mundus eſſe ſaluatus, quòd cooperata ſit ſaluti ipſius mundi perficiendæ. Adde quòd peccatoribus ad ſe confugientibus ipſa impetrat ſalutem à deo, & aſſidue poRoma.8. ſtulat deum pro nobis (quemadmodum de Chriſto dicit Paulus) vt ipſe nos ſaluos facere dignetur. Idcireo per eam tanquam aduocatam & patronam humani generis, non autem primariā ſalutis cauſam: dicitur mundus ſaluatus. quemadmodum largitrix & mater gratiæ dicitur: quia nobis à deo gratiam impetrat. ❡In tertio verſu. Noſtra tolle incōmoda. Peccata ſcilicet, quæ maxime nobis incom- 3
modant. nam gratiam dei (quæ vita eſt animæ & bona eius diſpoſitio) auferunt: & æternam inferunt mortem. Secundo vero loco detrimenta corporis vt morbus, captiuitas, egeſtas, & ſimilia id genus: incommoda noſtra ſunt. vtique illa à nobis auferantur: etiam petere debemus. quoniam vbi inualeſcunt illa & opprimunt hominem: virtutum officia & bona opera impediunt.

De beata virgine: alius hymnus.

1 QVem terra, pontus, æthera:
Colunt, adorant, prædicant.
Trinam regētem machinā:
Clauſtrum Mariæ baiulat.

2 Cui luna, ſol, & omnia
Deſeruiunt per tempora:
Perfuſa cœli gratia
Geſtant puellæ viſcera.

3 Mirantur ergo ſecula.
Quòd angelus fert ſemina.
Quòd aure virgo concipit:
Et corde credens parturit.

4 Beata mater munere.
Cuius, ſupernus artifex
Mundum pugillo continens:
Ventris ſub arca clauſus eſt.

5 Beata cœli nuncio:
Fœcunda ſancto ſpiritu
Deſideratus gentibus
Cuius per aluum fuſus eſt.

3 O glorioſa domina:
Excelſa ſupra ſidera.
Qui te creauit prouide:
Lactaſti ſacro vbere.

4 Quod Eua triſtis abſtulit:
Tu reddis almo germine.
Intrent vt aſtra flebiles:
Cœli feneſtra facta es.

5 Tu regis alti ianua:
Et porta lucis fulgida.
Vitam datam per virginem
Gentes redemptæ plaudite.

6 Maria mater gratiæ:
Mater miſericordiæ.
Tu nos ab hoſte protege:
Et hora mortis ſuſcipe.

7 Gloria tibi domine:
Qui natus de virgine.
Cum patre & ſancto ſpiritu
In ſempiterna ſecula. Amen.

❡Præſentis hymni quinqoe primi verſus: carminis iambici dimetri legem exactiſſime ſeruant. reliqui vero quinque in pleriſque locis ab ea deficiunt: quòd interdum pyrrhichium in anterioribus admittant ſedibus, & nonnunquam vocalē habent in diuerſis dictionibus continenter & proxime vocali ſine colliſione ſubiunctam. Author eius: Fortunatus epiſcopus, in hymnis modulandis elegans.
❡Commendatur in eo eximia ſanctiſſimæ virginis Mariæ dignitas: quòd cœli & terrę dominum & cui totus famulatur orbis, ſuo geſtauerit vtero virginali. quòd nunciante angelo: & ſpiritu ſancto in eam ſuperueniente, filium dei conceperit: & virgo permanens ediderit in lucem, quódque ſuum authorem virgineo lacte nutriuerit. Demum quòd lapſus humani generis reparatrix, inſtauratrix vitæ, cœlíque reſeratrix: oune ſuper omnes cœlos exaltata, glorioſa reſidet in throno cœleſti. Poſtremo ad eam fit ſupplicatio fidelium.
❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Quem terra, pontus, æthera. Hoc loco æthera, nominati- 1
uus eſt ſingularis primæ declinationis: adiunctus (vt præcedentes nominatiui) verbis proxime poſtpoſitis. Neque enim ſenſus ipſe aut locutionis ratio admittit: vt accuſatiuus ſit ſingularis tertię declinationis, huius nominis æther, eris. Verum vt in adiectis ad præcepta elegantiarum Auguſtini Dati explanationibus annotauimus, hoc hymni loco in teſtimonium inibi citato: nomen tertiæ inflectionis à gręco deductum cuius genitiuus nominatiuum numero ſyllabarum ſuperat, trāſit nōnunquam in nomen primæ aut ſecundæ declinationis formatum ab obliquo excreſcente, ſeruato eodem ſignificato & genere. vt à delphin, inis: dicitur delphinus, i. ab elephas, antis: elephaotus, i. à lampas, adis: lampada, æ. ſic ab æther, eris: æthera, æ. Neque illud etiam hic prætermittendum: quòd in qnarto carmine huius primi verſus, nullum eſt vitium ratione huius verbi baiulat. quod ſi primam haberet breuem, vt autumant aliqui: conſtitueret in tertio illius carminis loco trochæum, coutra ipſius carminis

iambici regulam. Verum prima verbi ſitpradicti ſyllaba eſt longa:propter i, dupl.cem conſonantem
duabus vocalibus interiectá.Et à Sedulio etiam conſtituitur longa:in illo hymno. A ſolis ortus car-
dine.vbi air.venter puellæ baiulat:ſecreta quæ non nouerat Et ergo in tertio loco hic dati carminis,
ſicut & in carmine illo Seduliano:reponitur ſpódeus,qui in ea ſede ſecundum huiuſmodi metri nor-
3 mam apte collocatur. ¶ In tertio verſu. Quod angelus fert ſemina. Verba illa quæ Gabriel archan-
gelus ad ſacratam deo virginem pertulit,filij dei conceptum in ea futurũ denunciantia:hic per quan
dam analogiam & ſimilitudinis rationem dicuntur ſemina. quoniam illis indubitato credens ſancta
virgo:concepit filium. Et ergo per aurem ſiue auditum,immo & verbo concepiſſe ipſa dicitur:quod
auditis ab angelo verbis fidem habens,dei filio oppignerata facta eſt. quemadmodum ſecundum na-
turæ legem:mulier ſuſcepto ſemine ſolet fœtum concipere. Cæterum in tertio huius verſus carmine
non dicendum eſt ſecundum præteritum tempus,concepit, ne trochæus in quarto cõſtituatur loco:
ſed in præſenti concipit,ſicut & verbum ſequens parturit præſentis eſt temporis. Neque id ſcrupu-
lum cuiquam mouere debet:quod hoc ipſum vt præſens enũciatur quod iampridem eſt præteritum.
Nam id in hymnis frequens eſt:quod ratione carminis pręſens pro præterito & pro tempore pona-
tur tempus. Sicut nec verbum parturit, propriam hic ſeruat ſignificationem: vt deſignet dolore par-
tus & enixu laborare. Nam ſacroſancta dei mater expers doloris fuit in partu, & vt ait Eſaias:antequã Eſaiæ.66.
parturiret peperit. Sed ſumi debet id verbum: pro ſuo primitiuo, parit. Et ita in plæriſque alijs hy-
mnorum locis, verba ſententiæ ſunt accommodanda: vt res ipſa exigit. Et quãuis hic tertius verſus in
multis libris prætermiſſus videatur:dignus tamen eſt ob excellens virginis pręconium inibi explica-
tum, qui omnibus inſeratur & poſthac cum cæteris decantetur. Quemadmodum à viris religioſis,or
dinis ſanctæ trinitatis de redemptione captiuorum Pariſiis apud ſanctum Mathurinum: quotãnis in
ſolennitate aſſumptionis beatæ virginis & octauarũ eius, celebriter vt cæteri concinitur. ¶ In quar-
4 to verſu. Beata mater munere. Hic ablatiuus munere, cum adiectiuo præcedẽte beata, ordinãdus eſt:
vt inſinuetur mater ipſa dei eſſe beata munere diuino, & dono illo excellenti:quod dei genitrix eſt ef
fecta. Genitiuus autem continuo ſequens:ad nomen ventris ordinari debet, vt ſenſus ſit.ſub cuius ma
tris, arca ventris:ſupernus artifex mundum pugillo continens clauſus eſt. Porro pugillus diminuti-
uum eſt à nomine pugnus (quod manum complicatis in mediam palmam digitis contractam ſignifi
cat) & ergo paruum pugnum deſignat. Atqui quod pugillo continemus:facile & ſine moleſtia com-
plectimur, longé que plura nos poſſe continere:illo loquendi genere demonſtramus. Quoniam igi-
tur filius dei, portans omnia (vt ait Paulus) verbo virtutis ſuæ: hunc mũdum facile & ſine labore ac Hebr.1.
defatigatione ſuſtentat ac fulcit, & omnitenente ſua virtute (vt quæ ſit immenſa atque infinita) lon-
ge ampliora comprehendere & continere poſſit:hic dicitur mundum pugillo continere. vt per cor-
poralem continendi modum hiſce verbis effictum:ſpiritualis eius virtus omnia ambiens ac compre-
hendẽs ſignificetur, Et alludere videtur hic locus : ad id quod dicit Eſaias. Quis menſus eſt pugillo Eſa.40.
aquas: & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terrę: & liberauit in ponde-
re montes, & colles in ſtatera? ¶ In quinto verſu. Beata cœli nuncio. Hic nuncius pro re nunciata ſi-
5 ue annunciatione ſumitur, quod & nuncium dicitur. non autem pro ipſo nunciante. Deſideratus au
tem gẽtibus : eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus qui eo nomine interdum in ſacris literis celebratur:
vt in prophetia Iacob de Chriſto. Non auferetur ſceptrũ de Iuda, nec dux de fœmore eius: donec ve- Gene.49.
niat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Et in Aggęo. Adhuc vnum modicũ eſt: & ego Aggęi.2.
commouebo cœlum & terram, & mare & aridã. & mouebo omnes gentes: & veniet deſideratus cun
ctis gentibus. Demum in eodem verſu, fuſus eſt:tantundẽ ſignat atque egreſſus eſt, prodijt, ſiue exijt.
7 ¶ In ſeptimo verſu. Intrent vt aſtra flebiles, Flebile eſt quod defleri dignũ eſt. ob miſeriã & calami-
tatẽ ſuã. Boetius. Flebilis heu mœſtos cogor inire modos. Quoniã igitur homines ex lapſu primorũ
parentũ & propria fragilitate miſeri ſunt & miſerabiles, & digni ſuper quibus fundantur lamenta ac
8 fletus: hic flebiles recte dicuntur. ¶ In octauo verſu. Gentes redemptæ plaudite. Plaudere dicimur:
cum alicui pro re bene geſta congratulamur & lætitiam oſtendimus, quaſi manuum comploſione il-
lam palam indicantes. vt in pſalmo. Omnes gentes plaudite manibus:iubilate deo in voce exultatio- Pſal.46.
nis. Et quoniam neutrum eſt verbum atque abſolutum: poſt ſe obliquum non requirit. habet tamen
aliorum verborum more:interdum datiuum. Horatius. at mihi plaudo Ipſe domi: ſimul ac nummos
cõtemplor in arca. Proinde accuſatiuus vitam, hic poſitus : ad infinitiuum eſſe ſubintellectum refer-
ri debet. Aut ſi quis contendat illum accuſatiuum cum verbo plaudite ordinari debere : tũc verbum
illud in vim tranſit verbi actiui, & ſignificat cum lætitia & plauſu extollere, atque declarare, ſiuẽ
prædicare.

De ſancta Agatha.

1 MArtyris ecce dies Agathæ
Virginis emicat eximiæ.
Qua ſibi Chriſtus eam ſociat:
Et diadema duplex decorat.

2 Stirpe decens,elegans ſpecie:
Sed magis actibus atque fide:
Terrea proſpera nil reputans:
Iuſſa dei ſibi corde ligans.

3 Fortior hæc trucibuſque viris:
Expoſuit ſua membra flagris.
Pectore quàm fuerit valido:
Torta mammilla docet patulo.

4 Deliciæ cui carcer erat:
Paſtor ouem Petrus hanc recreat
Inde gauiſa magiſque flagrans:
Cuncta flagella cucurrit ouans.

5 Ethnica turba rogum fugiens:
Huius & ipſa meretur opem.
Quos fidei titulus decorat:
Iis venerem magis ipſa premat.

6 Iam renitens quaſi ſponſa polo.
Pro miſeris ſupplica domino.
Sic ſua feſta coli faciat:
Se celebrantibus vt faueat.

7 Gloria cum patre ſit genito:
Spiritui prouide ſacro.
Qui deus vnus & omnipotens:
Hanc noſtri faciat memorem.Amen.

¶Hymnus iſte,monocolos eſt & vniformis:quòd omnia eius carmina eiuſdẽ ſint generis. Metrum ipſum:alcmanium dicitur ab inuentore,dactylicum: à pede dominatum in eo gerente.trimetrũ à numero ſedium ſiue locorum . & hypercatalecticum ob ſyllabam abundantem . Nàm vnumquodque eius carmen conſtat ex tribus dactylis & ſemipede : vna ſcilicet ſyllaba , quæ metrici pedis eſt dimidium.Interdum tamen loco dactyli conſpicitur poſitus ſpondeus : potiſſimum ſecundo in loco. At non ſatis diligenter hic ſeruata eſt recta ratio quantitatis ſyllabarum:quòd nonnunquam ſyllaba,natura aut poſitione longa,fiat breuis.vt in quarto verſu:in hac dictione gauiſa.vbi ſeruatum fuiſſet legitimum carmen:ſi ſic ipſum author diſpoſuiſſet.lætior inde magiſque flagrans.& in ſexto verſu : in hac dictione ſupplica.vbi potius dicere debuiſſet author. pro miſeris rogita dominum. niſi maluiſſet conſonantiam finalem illius carminis cum præcedente carmine ſeruare:cuius admodum viſus eſt fuiſſe ſtudioſus.Nam fere cuiuſque verſus primum carmen & ſecundum ſimilem habent deſinentiam ſyllabarum:ſimiliter tertium & quartum.Interdum vero quæ natura breuis eſt ſyllaba:fit in hoc hymno longa.vt in ſeptimo verſu,in hac dictione prouide:cuius ſecunda ſyllaba breuis eſt & tertia longa.& tamen ediuerſo conſtituitur eo in loco.ſeruata quidem fuiſſet illius carminis cõcinnitas potius hoc modo.ſpiritui pia lauſque ſacro.Crediderim tamen hæc in carminis pręſentis compoſitione errata,potius ex librorum vitiatorum mendis inducta fuiſſe:quàm authoris inſcitia commiſſa. ¶Celebrantur in eo laudes ac præconia clariſſimæ virginis Agathæ:cuius vitam, agonem pro Chriſto , & martyrium in tertia parthenice elegantiſſimo carmine conſcripſit Baptiſta Mantuanus: noſtra tempeſtate poeta percelebris.Et quoniam opus illud in lucem prolatum eſt:ex eo, & adiecto illi per Iodocum Badium,virum vtique de lingua latina optime meritum & probatorum authorum illuſtratorem diligentiſſimum,commentario:requiratur martyrii ipſius & glorioſæ mortis hiſtoria.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Martyris ecce dies Agathæ.Inflectitur id nomẽ aut ſecundum primam declinationem latinam:Agatha,æ. aut primam inflexionem græcam:agathe, es. ſicut dicimus Helena,æ:vel helene,es.& Catharina,æ: vel catharine, es. Vtroque enim promiſcue vtitur Mantuanus in ſupradicto opere cum vno in loco dicit Diuæ Agathę memoranda nouo pręconia cantu. Et alio in loco . In primis Catanęam Agathen ſplendore parentum . Hic autem & in primo verſus huius carmine : genitiuus eſt primę declinationis latinę. ¶In eodem verſu . Et diadema duplex decorat.Diadema:corona eſt regia,& in ſignum regalis maieſtatis capiti impoſita.Iuuenalis. Ille crucem precium ſceleris tulit:hic diadema.Duplex autẽ diadema honorat,honeſtatq; hãc ſacram 1

virginem: vtpote aureola martyrii & virginitatis, nam & martyr eſt & virgo. Denique decorare hic
honorare ſignificat: quia ſecundam habet ſyllabam breuem ſicut decus, oris: nomẽ ab eo formatum.
Nempe idem verbum vt venuſtare & exornare ſignat: ſecundam ſyllabam habet longam. ſicut de-
3 cor, oris: nomen pro ſpecie & forma, & decorus pro formoſo, ab eo deriuata: illam producunt. ¶ In
tertio verſu. Fortior hæc trucibuſque viris. Scilicet Quintiano proconſule Siciliæ: qui ipſam primũ
inſano amore deinde crudeli odio proſecutus, grauiſſimis afflixit tormentis. Hunc Mantuanus vt no
men aptet carmini, Quintium vocat in prædicto opere: cum ait. Conſul erat Siculis vir deteſtabilis:
ora Sola ſerena hominis, morem ingeniumque ferarum. Quintius, à Decio miſſus: ſceleratior ipſo
barbaro & immiti domino. In eodem quoque verſu flagra dicuntur flagella quibus verbera noxiorũ
corporibus inferuntur. Et inter cætera quidem tormẽta: hæc inclyta virgo flagellis cæſa legitur. De-
mum in vltimo eiuſdem verſus carmine: dictio paulo pro aduerbio ponitur, ſignificans idem quod
clare & manifeſte. Id tamen præter vſum eſt probatorum latinæ linguæ authorum: qui potius eo lo-
co poſuiſſent liquido, aduerbium vſitatius eiuſdem omnino ſignificationis: & ſeruatum fuiſſet car-
men integrum, & conſonantia illius carminis cum præcedente in exitu & calce. propter quam ob-
4 ſeruandam: credi poteſt illud vocabulum ibi ſtudioſe poſitum, & nimis affectanter. ¶ In quarto ver-
ſu. Deliciæ cui carcer erat. Id illi conſonat elogio: quod de ea canit eccleſia. Agatha lætiſſime & glo-
rianter ibat ad carcerem: & quaſi ad epulas inuitata, agonem ſuum domino precibus commendauit.
Erat enim hæc animoſa virago & vere fortis mulier: apoſtolorum Chriſti ſedula imitatrix. de quibus Actuum. 5.
dicit ſcriptura: quod ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ie
ſu contumeliam pati. Idem quoque, Mantuanus ſic exprimit. Læta ergo & gaudens, & ſperabunda:
latentes Mittitur in tenebras, & carcere conditur atro. In eodem quoque verſu, cucurrit verbum ſua-
pte natura neutrale, & accuſatiuum recuſans: in actiuam tranſit ſignificationem, idem valens quod
pertranſijt, ſiue tranſegit ſuſtinendo. & ea ratione accuſatiuum recipit. Virgilius. Currit iter tutum
5 non ſecius æquore claſſis. ¶ In quinto verſu. Ethnica turba rogum fugiens. Ethnica: gentilis, idolo-
rum cultui dedita, & (ne à vulgato diſcedam vocabulo) pagana. Ethnos enim: gentem ſignificat. & Matth. 18.
ethnicus: gentilem. Vnde illud euangelicũ. Si autem eccleſiam non audierit: ſit tibi ſicut ethnicus
& publicanus. Id conſulto hic poſitum eſt: ne quiſ putet ethnicam turbam ab Aethna monte Siciliæ
denominatam. à qua dictione, Aethneus per diphthongon formatur adiectiuum: non ethnicus, quod
ſine diphthongo ſcribi debet. Virgilius. Vidimus aſtantes nequicquam lumine toruo Aethneos fra-
tres coelo capita alta ferentes Hic autem inſinuatur inſigne miraculum: ſanctæ Agathę meritis à deo
oſtenſum. Cum enim poſt fœlicem eius ad cœlos tranſitum Aethna mons Siciliæ graues flammas ſo
lito acrius eructaret & ignium globos: qui fluminis inſtar magno impetu decurrentes per agros & lo
ca vicina, vrbi Catanenſi extremum minabantur exitium. Incolæ autem vrbis omni humano deſti-
tuti auxilio contra imminens incendium: ad ſepulchrũ ſanctæ virginis Agathæ ocyus confugerunt,
& velum eius tumulo ſuperpoſitum rapido igni obiecerunt. qui protinus diuina virtute cohibitus
ſubſtitit: nec vltra progredi eſt auſus. Quo conſpecto miraculo, multi ad fidem Chriſti cõuerſi ſunt:
& deum in ſancta virgine glorificarunt, ipſamque deinceps vt vrbis Catanenſis protectricem & pa-
tronam ſummo ſtudio coluerunt. Petit itaque totus hic verſus: quod cum ſancta Agatha repreſſerit
Aethneum ignem, ne multitudini paganorum & ethnicis incommodaret: multo potius nunc in fa-
mulis ſuis fidelibus & veræ fidei charactere inſignitis, incendia libidinum & acres carnalis concupi-
ſcentiæ flammas reſtinguat.

De ſancta Dorothea.

1 GRatulare Cæſarea:
Patronæ colens merita:
Dorotheæ ſolennia
Solis reuexit orbita.

2 Vulnerata viuaciter
Amoris Chriſti iaculo:
Feritur hinc letaliter
Hæc paganorum ſpiculo.

3 Polorum forti procerum
Conſors procera redditur:
Roſarioque martyrum
Flos roſeus inſeritur.

4 Corpus humanum tumulo
Funeſtis caret maculis:
Pro meritorum cumulo
Late claret miraculis.

5 Aegris ſalus infunditur:
Cæcis viſum clarificat
Surdis auditus panditur:
Theophilum credificat.

6 Talis athletæ ſupplices
Suffulti patrociniis:
Cœligenarum complices
Læte fruamur gaudiis.

7 Præſtet hoc pater luminum:
Splendorque patris inclytus.
Ac illuſtrator hominum
Par vtrique paraclitus. Amen.

❡Hymnus iſte carmini iambico dimetro in certo ſyllabarum numero aſſimilatur : quod vnũquod-
que eius carmen octo ſyllabas complectitur.non autem in pedum obſeruatione & ſitu : nam promi-
ſcue trochæum in tribus primis ſedibus recipit . quin potius ad rythmicam quandam conſonantiam
accedit: quoniam cuiuſque verſuum eius primum & tertium carmen , in eandem exeunt ſyllabarum
deſinentiam.ſimiliter ſecundum & quartum in conſimili cadentia mutuũ habent reſponſum. ❡Ex-
plicantur in eo præconia ſanctæ virginis & martyris Dorotheæ: cuius vita loco argumẽti paucis hic
enarrãda eſt, vt facilior atque apertior totius hymni exinde habeatur intelligentia. Fuit quidem ipſa
ſacrata deo virgo:ex Cæſarea Capadociæ oriunda,à prima infantia ſacrę fidei myſteriis ac ritu imbu
ta ſuorum parentum opera & cura . qui catholicæ fidei confeſſionem inuiolatam obſeruabant in illa
ſæuiſſimæ perſecutionis procella:quam ſuſcitarunt contra eccleſiam dei imperatores impii Diocle-
tianus & Maximianus. Hęc autem beata virgo à Fabricio prouinciæ præfecto adamata eſt, & in con-
iugium poſtulata: promiſſis magnis muneribus oblatiſq; donis ſi aſſenſum illi prębeｒet. Cui reſpon-
dit Dorothea ſe iampridem Christo deſponſatam & conſecratam.neq; fas illi eſſe: vt mortalẽ ſpon-
ſum deo immortali præferret. At vero ſuccenſus ira præfectus: primũ ipſam in dolium feruentis olei
mitti iuſſit. Vnde omnino illæſa: virtute diuina præſeruante, exiuit. Deinde faciem eius baculis & fu-
ſtibus ita cædi contundiq; præcepit: vt nulla in ea faciei ſpecies aut forma, reliqua videretur . Poſtri-
die autem inuenta eſt integre à plagis illis curata. Demum caput virginis gladio obtruncari debere:
præſes definiuit. Ad quod ſupplicium cũ læta progrederetur Dorothea: Theophilus protonotarius
regni illius irriſoriis eam verbis inſectans: petiit per ludibrium ab ea quod de viridario ſponſi ſui ro-
ſas ad ſe mittendas curaret. Quod ipſa quaſi ſerio id ille rogaſſet, benigniter eſt pollicita: licet eo tem
pore aſpera eſſet hyems, & frigore torperent omnia . Cumque gladiũ pro Chriſto eſſet ſuſceptura:
aſtare illi viſus eſt puer purpuratus & ſpecioſus ſplendidáque veſte adornatus, atque manu ſua ſpor-
tulam deferens: in qua repoſita erant tria mala punica & totidem roſæ. Quam cum Dorotheæ vir-
gini vt munus à deo miſſum obtuliſſet: rogo(inquit illa) defer hęc omnia Theophilo ſcribæ meo no
mine, tanquam donaria à me illi promiſſa. Mox capite obtruncata: ſanctum conſummauit martyriũ.
Cæterum Theophilus ſcriba in palacio præſidis tum conſiſtens : vidit ſibi aſtantem pulcherrimum
puerum candido amictu, qui illum ſeuocans à turba ait. Has roſas cum pomis mittit tibi dono ſoror
mea Dorothea, de paradiſo ſponſi ſui: ſicut ab ea poſtulaſti. Et relictis ibidem roſis: puer ille repente
diſparuit. Theophilus autem viſo hoc ſigno glorificauit deum in ſanctis ſuis mirabilem: qui omnipo
tenti virtute ſua & beneplacito, roſas etiam hyberno, glacialiſque tempore quibus vult impartit . Et
Chriſtianæ fidei ſacris protinus initiatus eſt Theophilus: atque fœliciter in domino conſummatus.
Paſſa eſt autem mortem Dorothea, circa annum domini ducenteſimum, octogeſimum octauum: cu
ius dies feſtus quotannis agitur atque celebratur ſexta die Februarij.

❡ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Hæc paganorum ſpiculo. Paganus apud probatos autho 2
res dicitur ruſticus ſiue villanus, hoc eſt ruri & in villa natus atque educatus: qui nõ nouit vrbem. ſic
dictus à pago: quod domos ruſticanas in vnum coagmentatas ſignificat, multáſque villas ſimul po-
ſitas. Obtinuit tamen hoc vſus etiam grauium authorum, vt colentes idola & à Chriſtiano ritu alie-
ni(vt & hoc in loco) pagani dicantur. qui & nomine gentium in ſcriptura ſacra inſinuantur: & plę-
runque etiam gentiles dicuntur. Et paganiſmus : ritus paganorum vocatur. ſicut Iudaiſmus Iudæo-
rum eſt obſeruatio & cultus. & Chriſtianiſmus: Chriſtianorum mos ac ritus. ❡In tertio verſu. Po- 3
lorum ſorti procerum. Nomine procerum intelliguntur hic cœleſtis regni ciues: ſupra omnia mun-
di ſtamenta à Chriſto vere nobilitati. Procera vero hic dicitur ſancta Dorothea, quaſi in altitudinem
ſtaturæ ſe attollens: non corporis quidem incremento, ſed virtutum ſublimitate. Itaq; huius loci ſen
ſus eſt: quod Dorothea procera, conſors procerum, redditur ſorti polorum . Et quoniam roſeo ſan-
guine ſuo perfuſa eſt: ipſa tanquam flos roſeus inſeritur roſario , id eſt collegio & cœtui martyrum.
❡In quarto verſu. Funeſtis caret miraculis . Corpus (inquit) ſacrum beatæ virginis Dorotheæ tu- 4
mulo repoſitum, & multo poſt tempore vt alio transferretur inſpectum atque prolatum: inuentum
eſt integrum & ſine corruptionis atque putrefactionis macula. vt ſicut in ea concupiſcentiæ carnalis
nulla fuerat ſordes: ita neque putredo atque conuerſio in puluerem, locũ habuit in virginea eius car-
ne. ❡In quinto verſu. Theophilum credificat. Verbum credificare id eſt credentem facere atque fi- 5
delem, ſiue ad fidem catholicam inducere: minus vſitatũ eſt apud authores linguæ latinę. Cuius exa-
ctam rationem ſi habuiſſet author huius hymni (quiſquis is fuerit) potius dicere debuiſſet . Theo-
philum ſaluificat . Nam tunc & ſimilem ſeruaſſet deſinentiam cum ſecundo huius verſus carmine,
ad quam obſeruandam hoc verbo ex induſtria vſus videtur: & nihilominus eandem ſeruaſſet(aptio-
re tamen vocabulo) ſententiam. ❡In ſexto verſu. Cœligenarũ complices. Hoc etiam vocabulo abu- 6
ſus eſt author huius hymni, pro conſortes ſiue participes: vt rythmicam ſeruaret harmoniam . Cum
proprie complices dicantur: conſentientes in malo, & qui alicuius mali ſimul ſunt conſcii, coopera-
tores, authores, & conſpiratores. Cæterum athleta, in eodem verſu poſitum vocabulum : aptum eſt
& vſitatum, communis generis. ſignificans pugilem ſiue agoniſtam, non ſolum in certamine corpo-
rali ſed & ſpirituali : quale eſt certamen martyrii . Quare hic recte ipſi ſanctæ Dorotheæ id nomen
aſcribitur.

De ſancto Benedicto.

1 IEſu corona celſior,
Et veritas ſublimior:
Qui confitenti ſeruulo
Reddis perẽne præmiũ.

2 Da ſupplicanti cœtui
Obtentu huius optimi
Remiſſionem criminum:
Rumpendo nexum vinculi.

3 Anni recurſo tempore
Dies reluxit limine:
Quo ſanctus hic de corpore
Polum migrauit præpotens.

4 Hic vana terræ gaudia
Et luculenta prædia
Polluta cuncta deputans:
Ouans tenet cœleſtia.

5 Te nunc redemptor quæſumus:
Vt ipſius conſortio
Iungas precantes ſeruulos
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Hymnus iſte, carminis iambici dimetri legibus propemodum conſtat: præter id quod vocalem habet alterius dictionis vocali ſine colliſione præpoſitam, & ſemel ſpondeum in ſecundo loco pro iambo. Et quanuis peculiariter ſancto Benedicto aſcriptus annotetur: indifferenter tamen vna cum hymno proxime ſequente, cuique ſancto confeſſori poteſt attribui. quandoquidem nihil in eo ſententię exprimitur: quod non alteri etiam cuiuis de beatorum confeſſorum numero apte conueniat.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui confitenti ſeruulo. Hoc in loco & hymno etiã ſequente: confitens, confeſſio, & confeſſor, in eo ſumuntur ſignificato: quo certum vnum & proprium ſanctorum ordinem, ſtatum & gradum ſignant, qui ab eccleſia catholica confeſſores nuncupãtur. Qui ſcilicet poſt apoſtolos, euangeliſtas, & martyres, in confeſſione ſanctę fidei & moribus & vita perſtiterunt: & per mundi contemptum egregiáſque virtutes præclari: placida tandem morte in Chriſto
2 quieuerunt. ¶In ſecundo verſu. Rumpendo nexum vinculi. Peccatorum ſcilicet, quo cõſtringimur: cum per prauam conſuetudinem peccato adijcimus peccatũ, & nos ipſos arctius culpis innectimus. Prouer. 5.
quemadmodum ait ſapiens. Funibus iniquitatum ſuarum conſtringitur peccator. & pſalmus. Funes Pſal. 118.
peccatorum circumplexi ſunt me. Hoc vero abijci vinculum monet Eſaias cum ait. Si abſtuleris de Eſa. 58.
3 medio tui catenam: & deſieris extendere digitũ, & loqui quod non prodeſt. ¶In tertio verſu. Polum migrauit præpotens. Subaudienda hoc loco eſt præpoſitio in: quoniam verbũ migrare, accuſatiuum loci nominis communis ſine adiectione præpoſitionis habere non poteſt. Verũ id frequens eſt apud authores: quod prępoſitio in carmine ſupprimatur. Virgilius. Deuenere locos lætos & amœna vire-
4 ta. ¶In quarto verſu. Luculenta prædia. Luculentum id dicitur: quod excellentiæ ſplendorem habet & eminentiã. Ampla ergo prædia & quotannis largos referentia fructus: hic luculenta dicuntur. Sed illa quantacunque fuerint & quantumuis ſpacioſa: ſi ad cœleſtia & ſyncæra illa ſupernæ patriæ bona conferuntur: polluta ſunt, & quaſi ſordida. quoniam vt de æterna ſapientia dicitur: omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua. Porro ouans apud antiquos dicebatur, qui parta de hoſtibus incruenta victoria vbi pauci ex hoſtibus cęſi fuerant: cum gloria & honore vrbem ingrediebatur, & excipiebatur publico gaudio à populo. Eratque ouatio: minor & inferior triumpho. At quoniam illa fiebat cum ingenti lætitia: tranſſumptum eſt id vocabulum: vt lętum & gaudio geſtientẽ ſignet. quomodo & hoc in loco, & in hymnis alijs frequenter ſumitur. Sapien. 7.

De ſancto Benedicto: alius hymnus.

1 TE Chriſte rex piiſſime
Hic confitendo iugiter
Calcauit hoſtem fortiter
Superbum & ſatellitem.

2 Virtute clarus, & fide:
Confeſſionis ordine:
Ieiuna membra deferens:
Dapes ſupernas obtinet.

3 Plus currit in certamine
Confeſſor iſte ſuſtinens:
Quàm martyr ictum ſufferens,
Mucrone fundens ſanguinem.

4 Proinde te piiſſime
Precamur omnes ſupplices:
Vt huius almi gratia
Nobis remittas debita. Amen.

¶Hic etiã hymnus, metri iambici dimetri regulis nititur: vocalẽ tamen habet in primi verſus quarto carmine, literæ in terminali continuo ſine colliſione ſubiunctã: quod recta carminis ratio abhorret. ¶Aſcribitur itidem (vt ſuperior) ſancto Benedicto: ſed cuiuis alii ſancto confeſſori (quemadmodum iam dictum eſt) haud iniuria etiam accommodari poteſt.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Superbũ & ſatellitem. Sicut per hoſtem hoc loco recte intelligitur diabolus, qui totius humani generis antiquus eſt hoſtis & aduerſarius: ita per ſuperbum ſa-

tellitem apte accipitur hic caro noſtra.quæ ſatelles eſt animę, quia illi data in obſequium & miniſte-
Galat.5. rium:ſicut ancilla in famulatum ac ſeruitium dominæ.Superbus tamen eſt ſatelles:quia caro concu-
piſcit aduerſus ſpiritum,& in peccati captiuitatem plærunque pertrahit. De beato autem Benedicto
id conuenienter dicitur:quòd carnem edomuerit. Nam vt ieiunia prætermittantur eius quotidiana,
& cibi potúſque tenuitas ac parſimonia.cum ſemel incitante antiquo ſerpente libidinũ incendia pul-
lularent in eius carne,ſe nudum ſpinis vrticis ac vepribus iniecit:vt illorum aculeis ſauciatus in cor-
pore prurientes extingueret ipſius voluptates,quarum tandem hoc remedio victor euaſit. vt author
eſt beatus Gregorius in ſecundo libro dialogorum.¶In ſecundo verſu.Virtute clarus & fide.Alij li 2
bri hoc in loco habent:virtutum & actu fide.ſed perperam(quantum conijcere poſſum) & mendo-
ſe.Nam nullum adeſt verbum aut nomen,cum quo iungantur illi tres ablatiui:actu, fide, & ordine.
Neque enim patitur ſententia,vt cum participio deferens paulo poſt ſequẽte ordinentur : quòd non
ſit illorum ablatiuorum apta cum ea dictione (quantum ad ſenſus exigentiam) cohærentia . Idcirco
commutandum duxi hoc modo verſum:vt hic legitur.¶In tertio verſu.Quàm martyr ictum ſuſti- 3
nens Quanuis propria martyrij ratio conſiſtat in effuſione ſanguinis pro cõfeſſione nominis Chri-
ſti:& ea magni apud deum ſit precij.ſecundũ largiorem tamen nominis illius vſum,in diuturna per-
peſſione tribulationum atque perſecutionum pro iuſtitia,quas cum patientia fert animus:etiã mar-
tyrium reputatur,quanuis pro Chriſto non effundatur ſanguis. Et poſſet quiſpiam diutius afflictio-
nibus preſſus quas æquo tolerat animo:pluris apud deum haberi & ampliore cõpenſandus premio,
quàm alter compendiariam pro Chriſto mortem ſuſtinens . Quis enim dubitat ſanctum Iob ſubli-
miore apud deum loco cenſeri:quàm plæroſque martyrum breui morte conſummatorum ? Idcirco
de ſancto Martino canit eccleſia,quòd etſi eum gladius perſequentium non tetigit : palmam tamen
martyrii non amiſit.

In tranſitu ſancti Benedicti.

1 INter æternas ſuperũm coronas
Quas ſacro portas retinent agone:
Emicas celſis meritis coruſcus
O Benedicte.

2 Sancta te compſit puerum ſenectus:
Nil ſibi de te rapuit voluptas.
Aruit mundi tibi flos: ad alta
Mente leuato.

3 Hinc fuga lapſus,patriam,parentes
Deſeris:feruens eremi colonus.
Edomas carnem,ſubigiſque Chriſto
Tortor acerbus.

4 Ne diu tutus latebras foueres:
Signa te produnt operum piorum
Spargitur fœlix celeri per orbem:
Fama volatu.

5 Fracta reſtauras prece præpotenti.
Frangis oblatum cruce mortis hauſtum.
Currit ignarus monachus per vndas:
Patre iubente.

6 Verberas fratrem:fugit hoſtis atrox.
Ad manus ferrum redit è profundo.
Præcipis rupi:vomit illa riuos
Arua rigantes.

7 Ales agreſtis ſibi iuſſa complet.
Lora conſtricti pie viſa ſoluis.
Conſpicis mundum radio ſub vno:
Raptus ad aſtra.

7 Mortuum vitæ reuocas precando:
Corda multorum penetras propheta.
Cernis ad cœlos animas leuari
Clarificatus.

8 Laudet exultans, deitas creatrix:
Te chori noſtri iubilus perennis.
Quem poli iungas ſuperis choreis:
Quæſumus omnes.

¶Hymnus iſte, carminis ſapphici & adonici modulationẽ integre & concinne ſeruat. Singuli nan que verſus tria prima carmina habent ſapphica: quartum vero adonicum. Quem ſancto Benedicto peculiarem & proprium, vna cum hymno proxime ſequente: benigniter pro ſua humanitate mihi communicauit, atque ad me tranſmiſit religioſus vir, frater Guilhelmus Vaſſorius: vitæ monaſticæ apud Cluniacum obſeruantiſſimus, & ibidem ſub regulari diſciplina iam pridem deo aſſidue militans. Et quoniam ambo elegantes admodum ſunt & compendioſi, paucíſque multam & piam complectentes ſententiam; dignos eos duxi quos cæteris hymnis hic infererem. ¶Author huius hymni: Petrus Mauritius, cognomento Venerabilis, abbas Cluniacenſis: & virtute & doctrina clariſſimus. Deſcribitur in eo ſancta conuerſatio beati patris Benedicti: ab ipſo puerili æuo ad exitum vſque vitæ eius. & præclara eius miracula paucis hic conſtringuntur eleganter admodum & venuſté ea quidem arte, vt quatuor verſibus quinto, ſexto, ſeptimo & octauo: duodecim miracula ipſius continean tur vnoquoque ſcilicet verſu: tria. quæ omnia cum aliis hic non expreſſis: à beato Gregorio in ſecundo libro dialogorum planius enarrantur.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Sancta te compſit puerum ſenectus. Sicut ipſius
mentis eſt pueritia: leuitas ſcilicet & incompoſiti animi inconſtantia. de qua ait ſcriptura. Puer cen-
tum annorum morietur. & væ tibi terra cuius rex eſt puer. Ita & animi humani eſt ſenectus: morum Eſa.65.
ſcilicet maturitas, grauitas, & conſtantia. Et illa interdum annis puerilibus diuino munere eſt coniun Ecceſ.4
cta: vt fuit in ſancto Benedicto, & aliis plæriſque ſanctis. De hac autem ſenectute mentis ait Salomõ Sapi.4.
in libro ſapientiæ. Senectus enim venerabilis eſt: non diuturna, nec numero annorum computata.
3 Cani autem ſunt ſenſus hominis: & ætas ſenectutis, vita immaculata. ¶In tertio verſu. Feruens ere-
mi colonus. Eremus, ſine aſpiratione ſcribi debet: & media ſyllaba longa proferri. Nam apud Græ-
cos ſcribitur per η: quæ apud Latinos ſemper in e longum conuertitur. Baptiſta Mantuanus in bu-
colicis. Sola quód in vaſtam nondum diſceſſit eremum. Secutus autem eſt hic author vulgarem vſum
ex inſcitia literarum Græcarum inductum, qui mediam ſyllabam corripit. vt & in illo loco hymni de
ſancto Ioanne Baptiſta. Præpotens martyr, eremíque cultor. Et nonnullis in locis apud Prudentiũ.
Verũ non ſunt hi authores in hoc imitandi: ſed vt expoſcit ratio, media ſyllaba datæ dictionis in car
mine ſemper producenda. Eſt & id nomen fœminini generis. Hieronymus. Inter multos ſæpe dubi
5 tatum eſt: à quo habitari cœpta ſit eremus. ſignificátque ſolitudinem ſiue deſertum. ¶In quinto ver-
ſu. Fracta reſtauras prece præpotenti. Scilicet capiſterium. à nutrice ſua ad purgandum triticum à
vicinis mulieribus commodatum. quod incaute ſuper menſam dimiſſum cum foret confractum: ſan
cti Benedicti adhuc pueri precibus & lachrymis redintegratum eſt. In eiuſdem vero verſus ſecundo
carmine: id innuitur miraculũ. quód cũ in vaſe vitreo oblatum eſſet viro dei vinum veneno com-
mixtum ab iniquis fratribus, qui ſeueritatem diſciplinæ eius ægro ferebant animo: facto crucis ſigno
à beato Benedicto vas illud protinus eſt confractum, & mixti veneni prodidit inſidias. Duo vero po
ſtrema eiuſdem verſus carmina: id inſinuant miraculum. quód cum Placidus puer, ſancti Benedicti
diſcipulus incaute aquam hauriens cecidiſſet in fluuium: vir dei in cella conſiſtens & id in ſpiritu co-
gnoſcens, præcepit Mauro ſuo itidem diſcipulo: vt cito accurreret, Placidumque à ſubmerſione eri-
peret. Ille vero tanta ſolicitudine iuſſa patris expleuit: vt ſuper aquam quaſi ſolidam terram decurrẽs
6 (quanuis id tunc non aduerterit) puerum aquis extraxerit. ¶In ſexto verſu. Verberas fratrem. Eum
ſcilicet, qui ex animi inconſtantia in oratione perſtare cum aliis non potuit: viſuſque eſt ſancto viro,
à nigro quodam puero per fimbriam veſtimenti extra oratorium pertrahi. Quẽ monachum vbi pro
ea culpa virga caſtigauit: fugit ab eo omnis illa tentatio, quaſi dæmon ipſe verbera illa pertuliſſet. Se
cundum vero eiuſdem verſus carmen: id refert ſignum. quód cum quidam monachus præcepto pa-
tris Benedicti vepres ſuccideret iuxta lacum ferrum ipſum à manubrio ſeiunctum decidit in aquam.
Quod vbi vir dei cognouit: acceptum manubrium immiſit aquæ, & annatans ferrum illi rurſum vnĩ
tum eſt. Denique duo poſtrema eiuſdem verſus carmina: id commemorant. quód cum fratres eiuſdẽ
monaſterii ſancti patris, in ardui mõtis cacumine conſtituti, graui laborarent moleſtia ad quærendã
in lacu inferiori procul diſtante aquam, viri dei precibus ſuprema montis illius rupes aquam largiter
7 ſcaturiuit, liquidúmque fontem euomuit. ¶In ſeptimo verſu. Ales agreſtis ſibi iuſſa complet. Cor-
uus ſcilicet: qui iuſſus à ſancto viro tollere panem veneno infectum, oblatum quaſi pro benedictio-
ne viro dei, à ſacerdote quodam inuidia in eum ſtimulato. atque in eum deferre locum vbi à nullo
hominum poſſet inueniri: mox iuſſa compleuit, & panem venenatum ſuſtulit ac aſportauit. Secun-

dum autem eiuſdem veſus carmen:id memorat.quòd cum Gothus quidam crudelis & ſæuus ruſticũ vnum loris conſtrictum ante ſe impelleret ad ſanctum Beocdictũ·cui ruſticus ipſe res ſuas(quas inhumanus ille miles cruciatu & pœnis extorquere & diripere volebat) ſe commiſiſſe dixit, ad ſolam oculorum viri dei in eos coniectionem atque ſubleuationem:diſſoluta ſunt illico vincula illa.& viſo hoc ſigno: perſecutor ipſe à tanta immanitate repreſſus eſt. Denique tertium & quartum eiuſdem verſus carmen:id recenſent miraculum.quòd cum ſemel intempeſta nocte ſanctus Benedictus orationi inteotius vacaret,vidit effuſam de cœlo lucem atras noctis tenebras effugantem: & in ea totum mundum velut ſub vno ſolis radio collectum,atque ante eius oculos adductum fuiſſe. ¶ Io octauo verſu.Mortuum vitæ reuocas precatu.Filium ſcilicet illius ruſtici: qui relicto ad oſtium monaſterii, filii ſui mortui corpore, perrexit in agrum ad ſanctum Benedictum;'importuooque clamore filium ſuum reddi poſtulauit,mortuumque ad vitam reuocari.Cuius improbis vocibus euictus vir dei in oratione proſtratus:petiuit à deo animam pueri ſuo corpori reſtitui, quod & impetrauit. Secundum vero eiuſdem verſus carmen·id refert ſignum.quòd cum ſaocto viro cibum ſumenti hora veſpertina aſtaret vnus ex fratribus lucernam manu tenens: & tumidus animo indignaretur intra ſe , quòd tale deberet illi impendere miniſterium:beatus Benedictus cognoſcens ſuperbiam illius cogitatus:iuſſit ab eo lucernam auferri.aliumque illi ſuccedere officio:quod is tanquam abiectum & vile exiſtimarat, atque ſeipſo indignum.Inſuper diem ſui obitus & futuram monaſterii ſui euerſionem:longe ante prænunciauit.Non immerito igitur:etiam hic propheta nuncupatur. Demum duo poſtrema eiuſdẽ verſus carmina id recitant ſignum,quòd ſanctus Benedictus ſublatus in ſpiritu & diuino lumine illuſtratus:vidit animam Germani epiſcopi Capuani tanquam ſphęram igneam ab angelis in cœlum deferri.Verum hæc omnia miracula diffuſius in ſupradicto beati Gregorii opuſculo commemorantur: & ex eo loco iam ante nominato planius agnoſcenda ſunt & requireoda.

In tranſlatione ſancti Benedicti.

1 CLaris caniubila Gallia cantibus:
Læteris Benedicti patris oſſibus.
Fœlix quæ gremio condita pror
Seruas membra celebria.

2 Miris Italiæ fulſerat actibus:
Gallos irradiat corpore mortuus.
Signis ad tumulũ crebrius emicat:
Illuſtrans patriam nouam.

3 Hic vatũ veterũ facta reſuſcitat:
Morti quod libuit mortuus imperat.
Extinctum propriis oſſibus excitat:
O quàm mira potentia.

4 Nauis per fluuium nat ſine remige:
Mirando glaciem deſecat impetu.
Sancti membra ferens obuia flumini:
Vndas reuerberat.

5 Eductum fluuio ſenſit vt arida:
Non curans gelidi frigora temporis,
Veſtit cuncta nouis illico floribus
Mutata facie ſoli.

6 Iã cœlo reſidens O pater optimẽ
Diuinis famulos imbue regulis:
Anguſtũ per iter ſcandere largiens
Dona regna perennia.

7 Cũctorũ dominans omnipotẽtia
Quæ de ſede poli conſpicis omnia:
Pſallentum placide ſuſcipe cantica
Votis voce precantia. Amen.

¶Hymnus iſte, carmine aſclepiadæo & gliconico decenter ac venuſte componitur: habens in vnoquoque verſu tria prima carmina aſclepiadæa, & quartū gliconicū. ¶Author eius, idem qui & antecedentis: Petrus ſcilicet Mauritius, cognomento Venerabilis, monaſterii Cluniacenſis abbas. inſigni virtute necnon ſacrarū literarum eruditione præſtans: in oratione quoque ſoluta & verſu elegantiſſimus, vt eius produnt opera. Recitantur in eo miracula: in tranſlatione ſacri corporis beati patris Benedicti cœlitus oſtenſa. Quorum contemplatione, Gallia illum ſeruans theſaurum reconditum: excitatur ad laudem dei & celebratione tanti patris.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu· Læteris Benedicti patris oſſibus. Carminis aſclepiadæi ve-
1 nuſtas & ſonoritas: efflagitat cæſuram in fine primi choriābi. vt poſtrema ſcilicet illius ſyllaba: finis
ſit dictionis. Verum in hoc carmine id ſeruari non potuit: quoniam id nomen Benedictus (quod vel
ſemel exprimendum erat, ad ipſum inſinuandum: de quo peculiariter cantatur hymnus) non patiebatur huiuſmodi cæſuram fieri, ob ſuarum ſyllabarum quantitatem huic ſectioni obſeruandæ minus aptam. In eodem quoque verſu: verbum coniubilare, ſecundam habet ſyllabam correptam ob neceſſitatem carminis. quæ apud probatos authores ſemper in nomine ſimplici iubilum, à iubilo verbo deſcēdente: producitur. Sillius. Et lætus ſcopulis audiuit iubila cyclops. Immo & ipſum ſimplex verbum etiam primam habet longam. Fauſtus in Bucolicis. Iubilat omnis ager: vocemq́ue ad ſidera iactat. Cęterum in ſecundo huius verſus carmine: potius læteris optatiuum verbum legendum eſt quàm lætaris indicatiuum: quòd maior eſt ſententiæ & verborū cohærentia per illud optandi quàm indican-
2 di verbum: & continuatus exhortationis inceptæ ſermo. ¶In ſecundo verſu. Miris Italiæ fulſerat actibus. In monte ſcilicet Caſſino, in prouincia Beneuentana ſito: vbi beati patris Benedicti conſtructū fuerat monaſterium. quod ſingulari virtute & miraculorum inſignibus: viuens mirum in modū illuſtrarat. At vbi illud poſtea à Longobardis euerſum fuit, vt ipſe ſanctus multo antè, futurum prædixerat: venerabilis pater Mummolus, abbas monaſterii Floriacēſis in Gallia, haud procul à ripa Ligeris fluminis, diuina reuelatione admoninis: miſſo ad montem Caſſinum fratre religioſo: ſacra oſſa beati patris benedicti inuenta cœleſti indicio, nocturnáque luce monſtrante locum in quo condita iacebant in Galliam transferri curauit atque in Floriacenſi monaſterio reuerenter collocari. ¶In
tertio verſu. Hic vatum veterum facta reſuſcitat. Ipſius ſcilicet Heliſæi. in cuius tumulum cum conie-
3 ctum eſſet hominis mortui corpus: contractu ſacrorum oſſium eius reuixit qui mortuus fuerat, ſeque
in pedes erexit. vt quartus liber regum commemorat. Haud aliter attactu ſacri corporis ſancti Bene-
4 dicti, cum tranſferretur: mortuus ad vitam reuocatus eſt. ¶In quarto verſu. Nauis per fluuium nat ſi 4. regū. 13.
ne remige. Hic aliud recitatur miraculum in illa tranſlatione factum: vtpote quòd nauis cui ſacra oſſa erant impoſita, ſine gubernatore & nanta, recto curſu fluuiū ſine offenſione tranſiuit. glaciem ipſam (nam frigore concreta erat aqua) haud ſecus quàm aquam fluidam diſſecuit. & contra aquæ curſum
5 mira celeritate, aduerſo quidem flumine deuecta eſt ad portum. ¶ In quinto verſu. Eductum fluuio ſenſit vt arida. Aliud quoque ſignum cœlitus oſtenſum hic deſcribitur. ſcilicet quòd cum nauigatione completa ſancti Benedicti corpus quando tranſferebatur terram contigit: tunc arbores omnes loci illius floreſcere cœperunt, & nouis ſubito veſtiri frōdibus: quamuis hyberno frigore tūc omnia rigerent. Dignatus eſt enim dominus hoc mirabili oſtento ſanctum ſuum glorificare: & ſupra naturæ legem, brumalem glaciem in vernam temperiem repente commutare.

Iu annunciatione beatę Mariæ.

AVe maris ſtella
1 Dei mater alma.
Atque ſemper virgo:
Fœlix cœli porta.

2 Sumens illud aue:
Gabrielis ore.
Funda nos in pace:
Mutans nomen Euæ.

3 Solue vincla reis:
Profer lumen cæcis.
Mala noſtra pelle:
Bona cuncta poſce.

4 Monſtra te eſſe matrem.
Sumat per te preces:
Qui pro nobis natus
Tulit eſſe tuus.

5 Virgo ſingularis
Inter omnes mitis:
Nos culpis ſolutos
Mites fac & caſtos.

6 Vitam præſta puram
Iter para tutum
Vt videntes Ieſum
Semper collætemur.

7 Sit laus deo patri:
Summo Chriſto decus.
Spiritui ſancto:
Trinus honor vnus. Amen.

¶Præſens hymnus, metri trochaici trimetri ſpeciem gerit: quandoquidem vnuſquiſque eius verſus

quatuor complectitur carmina, quorum ſingulum tribus conſtat pedibus diſyllabis. Verum pedes le
gitimos & illi debitos carmini, ſuis in locis non ſeruat. Nam cum omnibus in locis trochæum debe-
ret habere: loco eius nunc ſpondeum, nunc iambum, nunc pyrrhichium promiſcue recipit. Quare
in ſolo ſyllabarum numero cum trochaico carmine conuenit. quod vnumquodque eius carmen ſex
ſyllabas (niſi fiat colliſio vocalium: ob quam ſeptima ſuperadditur ſyllaba) ſicut & trochaicum com-
plectitur. Laudatur in eo ſacroſancta virgo Maria, quod ab angelo cœlitus miſſo ſalutata: dei ma-
ter eſt effecta. Denique rogatur vt nobis materna oſtēdens viſcera: filiū reddat placatū atq; benignū.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Aue maris ſtella. Hæc nuncupatio, qua ſemper ſancta vir-
go, ſtella maris appellatur: alludit interpretationi nominis eius. Maria etenim, ſtella maris interpre- 1
tatur: vt teſtis eſt beatus Bernardus in ſecunda homelia euangelii. Miſſus eſt angelus Gabriel à deo.
Loquamur (inquit) pauca & ſuper hoc nomine Maria: quod interpretatū maris ſtella dicitur, & ma-
tri virgini valde conuenienter aptatur. Ipſa nanque aptiſſime ſideri comparatur, quia ſicut ſine ſui
corruptione ſidus ſuum emittit radium: ſic abſque ſui læſione virgo parturit filium. Nec ſideri radius
ſuam minuit claritatem: nec virgini filius ſuam integritatem. Ipſa eſt igitur nobilis illa ſtella ex Iacob
orta, cuius radius vniuerſum orbem illuminat. cuius ſplendor & præfulget in ſupernis & inferos pe-
netrat. terras etiam perluſtrans, & calefaciens magis mentes quàm corpora: fouet virtutes, excoquit
vitia. Ipſa inquam eſt præclara & eximia ſtella, ſuper hoc mare magnum & ſpacioſum neceſſario ſub
Nume. 24. leuata: micans meritis, illuſtrans exemplis. Hæc Bernardus. ¶In ſecundo verſu. Mutans nomen
Euæ. Putant nonnulli mutationem illam nominis Euæ in nomen aue eſſe factam: quia iiſdem lite- 2
ris ſed diuerſo ſumptis, illæ duæ dictiones Eua & aue ſcribantur. Si enim id nomen eua præpoſte-
ro legas ordine literarum à calce incipiendo: conficitur nomen Aue. quod tantundem ſignificare tra
dunt, atque ſine ve. quòd a: negatiua ſit particula. ve autem: interiectio maledictionem exprimens. Ve
rum huiuſmodi interpretatio, arbitraria videtur atque commētitia: neque à probato aſſignata autho-
re neque ſatis cum ratione conſtans. Nempe a, particula eſt negatiua in compoſitione: non quidem
apud Latinos aut in dictionibus Latinis, ſed ſolum apud Græcos & in vocabulis Græcis. Atqui ma-
nifeſtum eſt, dictionem aue: Latinam eſſe non Grȩcam. Rurſum ve particula, vt interiectio eſt male-
dictionem & miſeriam inſinuans: omnem refugit compoſitionem, neque alteri dictioni ad tertiæ con
ſtitutionem cohæret. Itaque ſecundum rei veritatem: huius dictionis aue, neque prior particula ne-
gatiua eſt, neq; poſterior maledictionis cōminatiua aut miſeriæ interminatiua. ſed ipſa tota eſt dictio
ſimplex, incompoſita & primigenia: idem ſignificans apud Latinos (nam Latina omnino eſt & non
commixta ex Græco & Latino) quod ſalue, & ad ſalutationem apte accommodatur. Itaque acciden-
tarium eſt illud, & nihil ad rem conferens: quòd duæ illæ dictiones Eua & aue iiſdem literis & con-
trario ſcribantur ordine. neque id quicquam facit ad rem propoſitam: nominisve mutationem vnius
in alterum. Sed mutatio illa nominis Euæ à beata virgine, potius meo iudicio accipienda eſt ſecun-
dum conditionem & ſortem ipſius Euæ: omnino mutatam in oppoſitas proprietates per ſacram vir
ginem. Quippe maledictio illata Euæ: mutatur in benedictionem per Mariam. Eua dolorē & mor-
tem nobis intulit. Maria vero gaudium & vitam ſempiternam attulit. Eua, exilii & expulſionis à re-
gno cœleſti, cauſa fuit. Maria vero reuocationis in antiquam patriam & introitus in paradiſum præ
bet beneficium. Et ita cæteræ conditiones imperfectionem arguentes in Eua: commutatæ ſunt
in oppoſitas & perfectionis indices in ſacroſancta virgine. quæ eam ob cauſam conuenienter & ra-
tionabiliter poteſt dici mutaſſe nomen Euæ. ¶In quarto verſu Natus tulit eſſe tuus. Tulit: voluit, cu 4
piuit, dignatus eſt. Ferre enim iunctum verbo infinitiuo: velle, & expetere ſignificat: Ouidius. In no-
ua fert animus mutatas dicere formas Corpora ¶In ſeptimo verſu. Trinus honor vnus. Sicut laus 7
patri tribuitur in primo huius verſus carmine, & decus Chriſto in ſecundo: ita honor ſpiritui ſancto
aſcribi debet in tertio & quarto. vt honor poſtremo collocatus loco: ad ſpiritum ſanctum referatur.
& ita cuique diuinarum perſonarum ſuus reſpondeat nominatiuus. Quare in poſtremi verſus vlti-
mo carmine, potius legendum cenſeo. trinus honor vnus: quàm, tribus honor vnus. Nam ſi hoc ſe-
cundo loco fiat lectio: tunc ſpiritui ſancto nihil particulatim attribueretur, ſicut patri & filio, neque
certus adderetur nominatiuus. cum honor poſtremo loco poſita dictio: ad tres ſimul perſonas refer-
retur, datiuo tribus intellectas. Quod inconcinnam redderet lectionem: & ineptam ſtructuram. Eſt
autem honor ille qui ſpiritui ſancto exhibendus dicitur trinus & vnus. quia idem exhibetur & patri
& filio. Qua igitur parte vni intelligitur impendi perſonæ, vt ſpiritui ſancto: vnus eſt. qua vero tri-
bus diuinis perſonis exhibetur: idem trinus denominatur. vt deus ipſe trinus & vnus: honore etiam
trino & vno colendus ac honorandus inſinuetur.

De beata virgine Maria: alius hymnus.

1 Fit porta Chriſti peruia
Referta plena gratia.
Tráſitque rex, & permanet
Clauſa (vt fuit) per ſecula.

2 Genus ſuperni luminis
Proceſſit aula virginis:
Sponſus, redemptor, conditor,
Suæ gigas eccleſiæ.

3 Honor matris, & gaudium,
Immenſa ſpes credentium:
Per atra mortis pocula
Reſoluit noſtra crimina.

¶ Præſens hymnus carmini iambico in numero ſyllabarum aſſimilatur:nõ autem omnimode in pedum ratione ac menſura. Nam interdum trochæum recipit loco iambi:& ſpondeum itidem ſecundo loco pro iambo ¶ Laudatur in eo ſacroſancta virgo Maria: quod cœleſtis gratiæ plena: filiũ dei concepit & peperit ſine ſuæ puritatis detrimento. Commẽdatur & benedictus eius filius celebri laude: quod eccleſiam ſponſam ſuam morte ſua abluerit à peccatis.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Fit porta Chriſti peruia. Locus iſte, ex Ezechiele ſumptus
eſſe videtur:quin myſtica viſione conſpexit portam ſanctuarij exterioris vergentem ad orientem, &
clauſam. De qua dixit ad eum dominus, Porta hæc clauſa erit & non aperietur. & vir nõ tranſiet per Eezch. 44.
eam. quoniam dominus deus Iſrael ingreſſus per eam:eritq́ue clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit
in ea:vt comedat panem coram domino. Per viam portæ veſtibuli ingredietur:& per viam eius egredietur. Enimvero hæc porta prophetæ oſtenſa, omnium confeſſione ſacram inſinuat virginem Mariam:quam Chriſtus rex Iſrael & princeps regum terræ ingreſſus eſt, cum in ea conciperetur. requieuit in ea nouem menſium ſpacio:& demum ea eſt egreſſus in partu, ſine læſione virginalis eius integritatis. Et ergo conuenienter fuiſſe perhibetur ſemper clauſa. Inſuper in eiuſdem verſus ſecũdo carmine, participium referta:nominatiuus eſt ſingularis, vt oſtendit ratio & compoſitio metri ordinatus cum ablatiuo, plena gratia, ſiue plenitudine gratiæ. Deſcẽdit autem à verbo refarcio: quod reple
2 re ſignificat. & nunc ablatiuum, nunc genitiuum poſtulat:ſicut plenus. ¶ In ſecundo verſu. Genus
ſuperni luminis. Filius dei dicitur hic genus ſuperni luminis:vel vt alii legunt, numinis. quia ex deo
patre ab æterno genitus eſt: qui lumen eſt ſupercœleſte & nomẽ ſupernum. Dicitur & ſponſus eccle
ſiæ:quia illam ſibi ſecundum prophetæ oraculum deſponſauit in fide. Et hoc quidem nomine etiam Oſeæ. 2.
celebratur à ſacris literis:vt in pſalmo. Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Et in euan- Pſal. 18.
gelio. Qui habet ſponſam:ſponſus eſt. Et rurſum. Nunquid poſſunt amici ſponſi lugere: quandiu oan. 3
cum ipſis eſt ſponſus? Venient autem dies in quibus auferetur ab eis ſponſus:& tunc ieiunabũt. De- Matthæi. 9.
nique Chriſtus hic appellatur ſuæ gigas eccleſiæ:quia illius propugnator eſt & fortis athleta, valida-
que virtute defenſor:contra inſidias dæmonum & malignorum hominum. Vnde pſalmus de illo in- Pſal. 18.
quit. Exultauit vt gygas ad currendam viam. ¶ In tertio verſu. Honor matris & gaudium. Tres iſti
3 nominatiui ſubinde poſiti:etiam ad Chriſtum per attributionem ſunt referendi. Ipſe enim eſt honor
matris ſuæ glorioſæ:nam inſigni illo priuilegio eam honorauit, quòd filium dei de ſpiritu ſancto conceperit. & permanente virginitatis honore:huic mundo ſalutarem partum ediderit. Eſt & gaudium ſuæ matris:quia præcipuam gaudij materiam & cauſam habet ſacrata mater de ſuperbenedicto filio Lucæ. 1.
ſuo. quòd eius ſcilicet qui omnium conditor eſt & author:genitrix ſit effecta. Vnde & idipſum in ſuo teſtatur cantico dicens. Et exultauit ſpiritus meus in deo ſalutari meo. Denique ipſe Chriſtus eſt immenſa ſpes credentium:quia fideles omnes ſuam in eo ſpem firmiter debent conſtituere qui omnium eſt redemptor, propitiatio pro peccatis noſtris, & aduocatus pro nobis apud patrem. Demũ per atra mortis pocula intelligitur hic calix amaræ paſſionis, quem bibit Chriſtus, & illius virtute, peccata noſtra deleuit & abſterſit.

De beata virgine:alius hymnus.

Virgo dei genitrix:quem totus non capit orbis:
In tua ſe clauſit viſcera, factus homo.
2 Vera fides geniti purgauit crimina mundi:
Et tibi virginitas inuiolata manet.
3 Te matrem, pietatis opem te flagitat orbis:
Subuenias famulis ô benedicta tuis.
4 Gloria magna patri:compar tibi gloria nate:
Cum ſancto ſpiritu, gloria magna patri. Amen.

¶ Carmen hexametrum dactylicum & pentametrum:alternis hunc hymnum rectè cõſtituunt. Hoc vno excepto: quòd in ſecundo loco poſtremi carminis, loco dactyli ponitur antipæſtus: conſtans ex duabus primis ſyllabis longis & tertia breui. quoniam nomen ſpiritus primam ſyllabam habet longam. ¶ Præſens autem hymnus eximiam ſacroſanctæ virginis excellentiam depromit:quòd cœlo terraque capacior intra vteri ſui virginalis anguſtias eum continuerit, quem totus orbis non poteſt comprehendere. & mundi ſaluatorem, virgo perpetua permanens:fœliciter partuq́ue beato profuderit. Deinde ad eam ſupplicatio dirigitur:vt nobis ad ſe confugientibus famulis ferat auxilium.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Vera fides geniti. Fides geniti dicitur hic fides quæ
habetur de Chriſto domino, beatæ virginis filio:quòd deus ſit & homo, & vere ſaluator mundi. Per
hanc enim fidem & ea fidei myſteria quæ de Chriſto credimus:peccata mundi purgata ſunt, ab eo
ſcilicet in quem credimus tanquam præcipuo purgationis authore. quemadmodum de ipſo ait bea-
tus Paulus:quòd eſt purgationem peccatorum faciens. Ab ipſa autem fide fit etiam peccatorum ex- Hebr. 1.

piatio: vt diſponente & præparante animum ad hanc purgationem. quemadmodum in actis apo-
Actu.15 ſtolorum dicitur de deo. fide purificans corda eorum. Porro eo loquẽdi genere & in eodem ſenſu vti-
Galat.2. tur beatus Paulus: ſcribens ad Galatas. Quòd autem nunc viuo in carne: in fide viuo filii dei. Et pau-
Gala.3. lo poſt in eadem epiſtola. Vt promiſſio ex fide IESV Chriſti daretur credentibus. At vero in ſecundo
eiuſdem verſus carmine expreſſa ſententia, ſcilicet. & tibi virginitas inuiolata manet. à Pio ſecundo,
ſummo pontifice eleganter etiam hoc diſticho explicatur.

Partus & integritas diſcordes tempore longo:
 Virginis in gremio fœdera pacis habent.

❡In tertio verſu. Te flagitat orbis. Aliqui hic legunt, te clamitat orbis, ſed perperam. Nam clamito 3
verbum neutrum: refugit accuſatiuum. Et eſto quòd intelligatur in actiui verbi tranſire ſignificatio-
nem & vim, deſignetque cum clamore inuocare: tunc quidem recte vnum habebit accuſatiuum. ſed
duos qui in hoc carmine ponuntur, ad diuerſa pertinentes: nunquam poterit obtinere. Flagito autẽ
cum verbum ſit (vt vocant) vehementis tranſitionis: eorũ vtrumque recte depoſcit. ❡In quarto ver- 4
ſu. Cum ſancto ſpiritu. Aptius eſſet hoc carmen & integrius: ſi ita legeretur. pneumate cum ſancto.
quòd dictio ſpiritus primam ſyllabam producat: vt iam dictum eſt. Id autem carminis vitium tolle-
retur, eademque ſeruaretur ſententia: ſi ita verſus ipſe commutaretur & ad ſuam reduceretur rectitu-
dinem. pneumate cum ſancto. Eſt autem pneuma, atis: ſpiritus ſiue flatus. vnde formatur adiectiuum
pneumaticus, a, ũ: ſpiritualis. vt organa pneumatica: quæ ſpiritu inflantur. Quare recte id nomen in
hymnis eccleſiaſticis ſpiritui ſancto accommodatur. Porro hic non eſt prætereũdum. quòd aliqui po
ſtremum huius hymni carmen ita claudunt. gloria magna deo. vt tres diuinas particulatim explica-
tas, dei nomine demùm ſimul complectantur, ſignificentque vnum eſſe deum. Nomen enim dei ibi-
dem non diſcrete ſumunt pro vna vel altera diuina perſona: ſed communiter & coniuncte pro vna-
Pſal.66. quaque ipſarum. Et id in ſacris literis frequens eſt: quòd poſt inſinuatas aut nominatas tres diuinæ
maieſtatis perſonas ſubiungatur quippiam vnitatem deitatis ſignificans. vt in eo loco pſalmi. benedi
Eſa.6. cat nos deus deus noſter, benedicat nos deus: & metuant eum omnes fines terræ. Et in illo ſanctorũ
Roma.11. Seraphim cantico apud Eſaiam. Sanctus, ſanctus, ſanctus: dominus deus ſabaoth. Rurſum apud Pau
1.Ioan.5. lum ad Romanos. Ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula. Demum Ioannes
in prima ſua epiſtola. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater & verbum & ſpiritus ſanctus. &
hi tres vnum ſunt. Quare & idem hic obſeruari non eſſet penitus improbandum: immo id ſatius fo-
ret, quàm eandem ſententiam repetere in fine ſequentis carminis: quæ fuerat poſita in principio præ
cedentis.

In Inuentione ſanctæ crucis.

1 SAlue crux ſancta: ſalue mundi gloria.
Vera ſpes noſtra: vera ferens gaudia.
Signum ſalutis: ſalus in periculis:
Vitale lignum: vitam portans omnium.

2 Te adorandam, te crucem viuificam:
In te redempti, dulce decus ſeculi.
Semper laudamus: ſemper tibi canimus.
Per lignum ſerui: per te lignum liberi.

3 Originale crimen necans in cruce:
Nos à priuatis Chriſte munda maculis.
Humanitatem miſeratus fragilem:
Per crucem ſanctam lapſis dona veniam.

4 Protege, ſalua, benedic, ſanctifica
Populum cunctum: crucis per ſignaculum.
Morbos auerte corporis & animæ.
Hoc contra ſignum: nullum ſtet periculum.

5 Sit deo patri laus in cruce filii:
Sit coæqualis laus ſancto ſpiritui.
Ciuibus ſummis gaudium ſit angelis:
Honor in mundo ſit crucis inuentio: Amen.

❡Hic hymnus, vniformis eſt atque vnimodus: omnia ſua carmina habens vno genere metri compo
ſita, ſcilicet iambici ſenarij. quod in locis imparibus, primo, tertio, & quinto: ſpondeum recipit. In ſe-

dibus vero paribus ſecunda, quarta & ſexta: ſolum iambum. niſi poſtrema ſyllaba carminis fuerit
breuis: quia tunc ſextam ſedem pyrrhichius occupat. Verum non ſeruatur hic omnino exacta ſupra-
dictorum pedum collocatio. Nam aliquando trochæus cæteris pedibus intermiſcetur, aliquando pyr
rhichius in prioribus locis conſtituitur: & ſpondeus paſſim omni in loco præterquam ſexto ſitus in-
uenitur. quinpotius certus ſyllabarum numerus ad carmen iambicum ſenarium requiſitus, tantum
ſeruatus eſt in vnoquoque ſcilicet carmine duodenarius. & conſimilis in cuiuſque fere carminis me-
dio & fine ſyllabarum deſinentia. ¶ In eo: ſanctę crucis, præclaræ referantur laudes: & beneficia per
eam, quinimmo per Chriſtũ eius conſecratorem nobis collata. ſimul & ad ipſam fit inuocatio: vt tu
teatur nos à periculis animæ & corporis, & ſaluos faciat in regno cœleſti.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Vitale lignum, vitam portans omnium. Viuificæ crucis
ſymbolum, à multis expreſſum creditur in Geneſi: vbi in medio paradiſi deſcribitur fuiſſe lignum vi Gene. 1.
tæ. Quod ſicut corporalem miniſtrabat vitam ijs qui veſcebantur eius fructu: ita ſignum fuit & figu
ra ligni crucis in medio terræ erigendi (deus enim rex noſter ante ſecula, operatus eſt ſalutem in me- Pſal. 73.
dio terræ) quod ſpiritualem conferret vitam iis qui credunt in IESVM Chriſtum, & ſanctæ crucis
myſteria confitentur. Sed & lignum illud in deſerto erectum à Moyſe, in quo ſerpens æneus ſuſpen-
ſus eſt: & qui ipſum aſpexerãt, ſanati: figura etiam fuit vitalis ligni, ſanctæ crucis, in deſerto huius mũ
di erecti & fidelibus omnibus ſalutiferi. ¶ In tertio verſu. Originale crimen necans in cruce. Origina
le crimen hic dicitur: quod à primorum parentum origine toti hominum poſteritati eſt inductum. Roma. 5.
De quo ait beatus Paulus. quód per vnius inobedientiam: peccatores conſtituti ſunt multi. Illud au-
tem à Chriſto deſtructum eſt in cruce. Nam per ipſius obedientiam deletum eſt quod aduerſum nos
erat chirographum peccati: & affixum cruci. ¶ Sed percontabitur quiſpiam. quid igitur poſt cõſum
matam in cruce oblationem Chriſti, ſacris abluimur vndis baptiſmi ad expiandum originale crimẽ
ſi id in cruce deſtructum eſt & abſterſum? Adhibenda eſt reſponſio: non fruſtra in nobis fieri neq; in-
caſſum, huiuſmodi ablutionem baptiſmalem. vt ſcilicet inſeramur tanquam membra ipſi Chriſto: &
ita efficiamur participes munerum & donorum eius. Quáuis enim vniuerſale id crimen quod totũ
genus humanum obligauit ad mortem, per vniuerſalem Chriſti iuſtitiam & quæ in omnes extẽditur
eſt abſterſum: nullus tamen aſſequi poteſt tanti boni participationem, niſi prius inſertus ſit Chriſto
inſitione ſpirituali, tanquam membrum ſuo capiti, quod primum per ſacram fit regenerationem. Pri
uatas autem maculas vocat author: particulares culpas quas ſponte & libera noſtræ voluntatis pote Eſa. 53.
ſtate poſtquam ad rationis vſum peruenimus, ipſi contrahimus. quæ etiam virtute paſſionis Chriſti 1. Petri. 2.
delendæ ſunt. Nam dominus in eo poſuit iniquitatem omniũ noſtrum: & peccata noſtra ipſe in cor-
4 pore ſuo pertulit ſuper lignum. ¶ In quarto verſu. Hoc contra ſignum, nullum ſtet periculum. Stet
præualeat, inualeat & durare poſſit, vt ipſius ſigni crucis potentifica virtute periculum omne propel
latur & diffugiat à nobis, neque poſſit in nos obtinere. Perinde atque ſignati ſigno Tau apud Eze Ezech. 9
chielem (quod ſanctæ crucis erat expreſſio & typus) interfectionis euaſere periculum. Et ſerui
dei ſignati in frontibus ſuis in Apocalypſi: ab omni nocumento quod cæteris inferebatur erãt immu Apoc. 7.
5 nes. ¶ In quinto verſu. Honor in mundo: ſit crucis inuentio. Hoc pacto finiendus eſt præſens hym-
nus: vt accommodetur celebritati inuentionis ſanctæ crucis. Quód ſi quis velit eundem adaptare fe-
ſto exaltationis eiuſdem: finiat hymnum hoc modo. honor in mundo: crucis exaltatio atque ex præ
cedentibus intelligat verbum ſit, ad illam vltimam ſententiam repeti. Nam in vtroque feſto hic hym
nus cantari poteſt.

In eodem feſto: alius hymnus

1 Lignum crucis miraculis
Olim per orbem prænitet,
In qua pependit innocens
Chriſtus redemptor omnium

2 Hæc arbor eſt ſublimior
Cedris, habet quas Libanus
Quæ poma neſcit noxia,
Sed ferre vitæ præmia.

3 Tu Chriſte rex piiſſime
Huius crucis ſignaculo,
Horis, momentis omnibus
Munire nos non abnuas.

4 Vt ore tibi conſono,
Et corde deuotiſſimo,
Poſſimus omni tempore
Laudes referre debitas, Amen.

¶ Carmen iambicum dimetrum, in hoc hymno integre recteque ſeruatur. qui ſanctæ crucis excel-
lentiam dignitatemque extollit: & demum orationem ad Chriſtũ dirigit, vt ſanctæ crucis protectio-
ne atque præſidio nos ſemper muniat & ad ipſum laudandum reddat idoneos.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Olim per orbem prænitet. Hoc in loco, prænitet legendũ
eſt (quod præfulgere, promicareque ſignat) & non renitet: vt nonnulli habent libri. ne in tertio illius
carminis loco conſtituatur trochæus: qui in eo locum habere non debet. Et plane cum in reliquis
omnibus huius hymni locis author exactam carminis iambici dimetri regulam ſeruauerit: non eſt id

veriſimile quòd in hoc tantum loco aberrauerit ab illius legibus. Prænitet autem atque emicat ipſa crux olim per orbem: quia à Chriſto ſanctificata & per totum mundum prædicata, ab omnibus honoratur, atque colitur. Multis item miraculis ſuam ipſa patefecit virtutem: vnde meritò eſt celeberrima. ¶ In ſecundo verſu. Cedris habet quas Libanus. Libanus, mons eſt arduus inter Arabes & Phœ-
Pſal. 82. nices: præcelſas arbores habens, inter quas & cedrus in ſacra ſcriptura nõnunquã nominatur. vt in 2
Eccle. 24 pſalmo. Cõfringet dominus cedros Libani. Et in Eccleſia. Quaſi cedrus: exaltata ſum in Libano. Verum ſancta crux omnibus illis arboribus eſt dignitate eminentiáque ſublimior. Cacumen enim eius cœlos tãgit: quinimmo & cœlis eſt ſuperius. Omnibus item arboribus ſalubrior eſt & fructuoſior. Nõ enim poma profert mortifera, & exitium manducantibus inferẽtia: ſicut lignum ſcientiæ boni & mali, ſed fructum maxime omnium ſalutarem. quem qui digne ſumpſerit: æternæ vitæ præmia, & dona cœleſtis immortalitatis conſequetur.

In eodem feſto ſanctæ crucis: alius hymnus.

Rex angelorum præpotens
Qui ſponte pauper factus es:
Vt nos per æuum diuites
In æthre tecum poneres.

Largire nobis proſpera
Crucis ſacræ ſolennia:
Gratéſque da perſoluere
Magnæ tuæ clementiæ.

Qui ſuſtinens opprobria,
Fel, vincla, ſputa, verbera,
Mortemque: nobis perpetis
Vitæ paraſti gloriam.

4 Nunc clarus in regno tuo:
Noſtri memento quæſumus.
Et cum latrone perfrui
Da paradiſi gaudiis.

5 Tecum patrem piiſſimum
Simulque ſanctum ſpiritum:
Inferna, terræ, ſidera,
Tremunt, adorant, prędicãt. Amẽ.

¶ Carminis iambici dimetri forma recte ſeruatur in toto hoc hymno: præter id quòd in quarti verſus quarto carmine torchæus pro ſpondeo primo loco reponitur, quandoquidem prima ſyllaba dictionis paradiſus, corripitur. In eo ad dei filium dirigitur oratio, commendans inſignem eius humilitatem: qua pro nobis paupertatem perpeti, & ignominioſam mortem ſubire dignatus eſt. & demùm ſupplicatio fit eidem, vt nos tandem ad regnum cœleſte perducat: vbi ipſe nunc exaltatus regnat in æternum.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui ſponte pauper factus es. Hæc ſententia ex beato Pau- 1
lo ſumpta eſt: qui in ſecunda ad Corinthios epiſtola ita ſcribit. Scitis enim gratiã domini noſtri IE-
2. Corint. 8 SV Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues: vt illius inopia vos diuites eſſetis. In eiuſdem quoque verſus quarto carmine, æthre legendum eſt per ſyncopam pro æthere: à nomine æther, eris, propter exigentiam carminis. quoniam ſi æthere triſyllabum legeretur: ſuperexcreſceret vna ſyllaba, & non ſtaret carmen. In quarto verſu. Et cum latrone perfrui. Eo ſcilicet, qui cũ 4
Chriſto crucifixus & propriam recognouit culpam, conſocio ſuo de blaſphemia in illum increpato: & ipſius IESV innocentiã palã eſt profeſſus. dixitque ad illũ. Domine, memento mei: dũ veneris in regnũ tuum. Meruitque hanc deſideratiſſimam & maxime optandam. à patre miſericordiarũ & deo totius conſolationis audire vocem. Hodie mecum eris in paradiſo. Porro paradiſus commune nomẽ
Luc. 23. pomarium ſignificat & hortum conſitum. Eſt & locus in oriente: longo ſpacii interuallo diſtans à terra noſtra. De quo Auguſtinus ad Oroſium ita ſcribit. Paradiſus in oriente ſitus eſt interiecto oceano, & à noſtro orbe longe remotus: in altiſſimo loco conſtitutus: pertingens vſque ad lunarem circulum. vnde illuc aqua diluuii minime perueniſſe dicitur. Hic locus à primi hominis reatu interclu-ſus eſt: nec vlli animantium datur in eum aditus. Inde etiam id nomen transfertur, vt locum beatorũ regnumque cœleſte ſignificet: potiſſimum in ſacra ſcriptura & hymnis eccleſiaſticis. quemadmodum & hoc in loco: & ſæpe alias.

De ſancto Ioanne baptiſta.

1 VT queant laxis reſonare fibris
Mira geſtorum famuli tuorum:
Solue polluti labii reatum
Sancte Ioannes.

2 Nuncius celſo veniens Olympo:
Te patri magnum fore naſciturum:

Nomen, & vitæ ſeriem gerendæ
Ordine promit.
3 Ille promiſſi dubius ſuperni:
Perdidit promptæ modulos loquelæ.
Sed reformaſti genitus: peremptæ
Organa vocis.
4 Ventris obſtruſo poſitus cubili:
Senſeras regem thalamo manentem:
Hinc parens nati meritis vterque
Abdita pandit.
5 Antra deſerti teneris ſub annis
Ciuium turmas fugiens petiſti.
Ne leui ſaltem maculare vitam
Famine poſſes.
6 Præbuit hirtum tegimen camelus
Artubus ſacris: ſtrophium bidentes.
Cui latex hauſtum, ſociata paſtum
Mella locuſtis.
7 Cæteri tantum cecinere vatum:
Corde præſago iubar affuturum.
Tu quidem mundi ſcelus auferentem
Iudice prodis.
8 Non fuit vaſti ſpacium per orbis
Sanctior quiſquam genitus Ioanne.
Qui nefas ſecli meruit lauantem
Tingere lymphis.
9 O nimis fœlix, meritique celſi.
Neſciens labem niuei pudoris.
Præpotens martyr, eremique cultor:
Maxime vatum:
10 Serta ter denis alios coronant:
Aucta crementis, duplicata quoſdam.
Trina centeno cumulata fructu:
Te ſacer ornant.
11 Nunc potens, noſtri meritis opimis.
Pectoris duros lapides repelle.
Aſperum planans iter: & reflexos
Dirige calles.
12 Vt pius mundi ſator & redemptor,
Mentibus pulſa luuione puris:
Rite dignetur veniens ſacratos
Ponere greſſus.
13 Laudibus ciues celebrant superni
Te deus ſimplex, pariterque trine.
Supplices & nos veniam precamur:

Parce redemptis. Amen.

¶Carmine ſapphico & adonico præſens hymnus componitur:habens in vnoquoque verſu tria pri ma carmina ſapphica & quartum adonicum. ſeruatque adamuſſim illius leges, præterquam in ſexti verſus primo carmine: vbi in ſecũdo loco iambus pro ſpondeo collocatur. Fuiſſet autem ſeruata car minis integritas:ſi ita dixiſſet author. Præbuit dũrum tegimen camelus. Et in noni verſus tertio car- mine, tribrachus tertio loco cõſtituitur pro dactylo:quod in carmine ſapphico raro vſu venit. ¶Præ dicantur in eo inſignia beati Ioannis baptiſtæ præconia: conceptus è cœlo denunciatus, exultatio in vtero matris, linguæ paternæ reſeratio, habitatio in deſerto, auſteritas in victu & amictu: prophetica excellentia, Chriſti baptiſatio, virgineus candor, martyrii tolerantia, & centeſimi fructus cumulatiſ ſimum præmium. Demum deuota ad ipſum fit ſupplicatio: vt à deo impetret nobis gratiam in præ- ſenti vita, & gloriam in futura.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Laxis reſonare fibris. Extremitas linguæ, & vincula ei[9] qui 1
bus alligatur gutturi, fibrarum nomine hic ſignificata: ſi conſtricta fuerint & contracta, impediunt
vocem libere formari. Snluta vero & laxata: præſtant facultatem liberius edendi vocem. Ita in ani-
ma noſtra ſi vires eius mens & voluntas peccatis quaſi retinaculis quibuſdam fuerint implicatæ: in-
diſpoſitæ ſunt ad recte depromendam laudem dei & ſanctorum, quoniam non eſt ſpecioſa in ore pec
Eccle. 15. catoris laudatio. Si vero liberæ fuerint & expeditæ à laqueis peccatorum: promptius erumpent in di
uina cantica. Petit igitur hic verſus peccata noſtra, potiſſimum ea quæ loquendo contraximus, diſ-
ſolui. vt liberioribus animi viribus & organis: ſancti Ioannis laudes à nobis concinantur. Et allude-
Eſa. 6. re videtur hic locus ad id quod Eſaiæ ſexto capite legimus de ipſo propheta, conquerente apud ſe
quòd pollutus labiis eſſet, & in medio populi polluta labia habentis habitaret. Ad quem purgandum
miſſus angelus. calculo de altari ſublato tetigit os eius, dicens. Ecce tetigi hæc labia tua: & auferetur
iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. ¶In ſecundo verſu. Te patri magnum fore naſcitu- 2
rum. Cum ſcilicet ait angelus Gabriel ad Zachariam. Vxor tua Elizabeth pariet tibi filium: & voca
Lucę 1. bis nomen eius Ioannem. Et erit gaudium tibi & exultatio: & multi in natiuitate eius gaudebunt.
Erit enim magnus coram domino: & vinum & ſiceram non bibet, & ſpiritu ſancto replebitur adhuc
ex vtero matris ſuæ. & reliqua deinceps ſequentia: quæ ſanctus Lucas in exordio ſui euangelii late pro
ſequitur. ¶In tertio verſu. Perdidit promptæ modulos loquelæ. Modulos: modulationem, articula- 3
Lucæ. 1. tam prolationem atque efformationem: ſicut dixit ei angelus. Et ecce eris tacens, & non poteris lo-
qui vſque in diẽ quo hæc fiant: pro eo quòd non credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempo
re ſuo. Verum cum octauo die circuncideretur puer, & Zacharias eius nomen indicaturus ſcriberet,
Ioannes eſt nomen eius: apertum eſt illico os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens deum.
Peremptam autem vocem hic uocat: vocem ablatam: ademptam & negatam. Quæ enim, vt prius
non ſubſiſtunt: perẽpta dicuntur. ☙ In quarto verſu. Senſeras regem thalamo manentem. Quando 4
videlicet ſacroſancta virgine Maria iam filio dei grauida, ingreſſa domum Zachariæ & ſalutante Eli
zabeth, vt audiuit ſalutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius, ſenſitque regem
Chriſtum thalamo virgineo reconditum ac pręſentem. Hinc etiam vterque parens infantis, arcana
dei prophetico ſpiritu reſerauit: per ipſius pueri ac filii eorum merita. Zacharias quidem, cum in cir-
cuncisione filii repletus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit dicens. Benedictus dominus deus Iſrael:
quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Elizabeth vero: cum à ſacratiſſima dei matre viſita-
Lucę 1. ta & ſalutata, repleta eſt ſpiritu ſancto, & clamauit voce magna dicens, Benedicta tu in mulieribus,
& benedictus fructus vẽtris tui. Et vnde mihi hoc: vt veniat mater domini ad me? Et beata quę credi
diſti. quoniam perficientur in te ea quæ dicta ſunt tibi à domino: Porro obſtruſum, ex nb prępoſitio-
ne & trudo, interiecta ſ: ſignificat occultatum ſiue occluſum. Idem quoque deſignat & abſtruſum:
ex præpoſitione abs & trudo compoſitum. Virgilius. Vt ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem,
id eſt abſconditum & abditum, Obtrudere vero abiecta s, aliud ſignat: ſcilicet per vim aliquid cui-
quam ingerere, & quaſi contra trudere. ¶In quinto verſu. Antra deſerti teneris ſub annis. Id beatus 5
Lucas etiam atteſtatur in euangelio: dicens. Puer autem creſcebat & confortabatur ſpiritu: & erat in
deſertis vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael. Id autem faciebat (vt hic ait verſus) ne etiam leui fa-
Lucę 1. mine, id eſt verbo atque ſermone (nam à for, aris: id nomen formatur) vitam ſuam macularet: ex con
uictu & quotidiana conſuetudine inter populum. Nam qui tetigerit picem: inquinabitur ab ea. & qui
Eccle. 13. communicauerit ſuperbo: induet ſuperbiam. ¶In ſexto verſu. Prębuit hirtum tegimẽ camelus. Mat 6
thęus capite tertio. Ipſe autem Ioãnes habebat veſtimentum de pilis camelorum: & zonam pelli-
Math. 3. ceam circa lumbos eius eſca autem eius erant locuſtę: & mel ſylueſtre. Idem perhibet & Marcus ca-
pite primo. Cęterum tegimen à tego formatur: ſicut regimen à rego. & id omne ſignificat: quo ali-
quid tegitur. ſed abiecta i per ſyncopam: frequentius tegmen dicimus. Hirtum autem eſt hirſutum
ſiue hiſpidum: quod ſcilicet piloſum eſt aut villoſum. vt Virgilius hirtas vocat capellas. At vero ſtro
phium proprie faſcia eſt pectoralis, quę virginalem tumorem cohibet papillarum. Catullus. Non
tereti ſtrophio lactantes ſtringe papillas. Hic autem pro cingulo & zona ſumitur: quòd corpus ſtrin
gat & coerceat. Et quoniam zona pellicea fuiſſe Ioanni ab euangeliſtis ſcribitur: hic oues illi prębui-
ſe zonam dicuntur. Demum locuſtę hoc loco non ſummitates aut extremitates arborum teniores
ſignificant; quę ideo fortaſſe in cibum accommodari poſſent, ſicut cauliculi. quod tamen nonnul-

h:etiam graues & eruditi viri autumãt. Sed animalia in ſcripturis ſæpius nominata ſecundum vſita-
tam & notam acceptionem hic ſignificãt. vt atteſtatur Hieronymus ſuper Ionam prophetam dicẽs:
Quod mihi:(inquit) videntur & locuſtæ ſignificare:quibus veſcebatur Ioannes. infirmas habent a-
las, de terra quidem cõſurgentes ſed altius non valentes euolare. Idem libro primo contra Iouinia-
num. Rurſum orientales & Libyæ Populos, quia per deſertum & calidam eremi vaſtitatem locuſta-
rum nubes reperiuntur:locuſtis veſci moris eſt. hoc verum eſſe:Ioannes quoque baptiſta probat. Ne
que aliorum efficax eſt ratio, contendentium non eſſe vero ſimile:quod Ioannes vir ſanctus cibo tam
impuro (vt ſunt locuſtæ) vſus fuerit. Nam apud Leuiticum, locuſta inter animalia munda & quibus Leui.11.
veſci licitum fuit:expreſſe numeratur. ¶ In ſeptimo verſu. Cæteri tantum cecinere vatum. Teſtimo
7 nio Chriſti Ioannes non ſolum propheta ſed & pluſquam propheta fuit. Nam alii venturum Chri- Ioan.1.
ſtum prænunciauerunt. Ioannes autem præſentem digito oſtendit:dicens. Ecce agnus dei:ecce qui
tollit peccata mundi. Præſagum autem adiectiuum nomen: quod futurorum ſignificatiuum eſt, præ
ſcium atque prænuncium: à præſagire verbo proficiſcitur. ſicut & præſagium:rei venturæ indicium Ioan.1
ſignificatio atque nunciatio. Iubar vero hic Chriſtus dicitur:quoniam eſt lux vera, quæ illuminat omi Pſal.111
nem hominem venientem in hunc mundum. de qua pſalmus. Exortum eſt in tenebris lumen rectis
corde:miſericors & miſerator & iuſtus dominus. ¶ In octauo verſu. Non fuit vaſti ſpacium per or-
8 bis. Id ſummæ veritatis teſtimonio comprobatum habetur: dicẽtis apud Matthæum. Inter natos mu Matthæi.11
lierum:non ſurrexit maior Ioanne baptiſta. Quod autem Chriſtum in Iordane baptizauerit Ioan-
nes:ex quatuor euangeliſtis perſpicuum eſt & clarum. ¶ In nono verſu. O nimis fœlix, meritique
celſi. Nimis aduerbium (quod proprie ſumptum:comparatiui vim habet & notionem) hic propoſi-
9 tiuo valde ſumitur, quomodo & in ſcriptura frequenter ponitur. vt in pſalmo. Magnus dominus &
laudabilis nimis. Et rurſum. Mihi autem nimis honorati ſunt amici tui deus: nimis confortatus eſt Pſal.47.
principatus eorum. Sed pene ſuperuacuum eſt tantillæ rei admonere, lectores:quæ nulli fere eſt in- Pſal.38.
cognita. ¶ In decimo verſu. Serta ter denis alios coronant. Serta ter denis aucta crementis:ſunt præ
10 mia iis præparata, qui fructum triceſimum bonorum operum hoc in mundo viuentes ſunt aſſecuti:
Et illa eos coronant: qui vitam coniugalem legitime & caſte egerunt. Duplicata vero ſerta:ſunt cœ-
leſtis præmii munera iis indulta, qui ſexageſimum cum hanc ducerent vitam, fructum ſunt adepti. Et
illa plane eos coronant:qui vidualem continentiam hic integre, illabefactéque cuſtodierunt. Trina
vero ſerta & centeno cumulata fructu:ea ſunt cœli præmia quæ centeſimũ bonorum operum fructũ
adeptis ſunt aſſignata. Illa autem eos ornant:qui cum vitam hanc tranſigerent, virginalem ſeruare
pudorem ſtuduerunt. Inter quos beatus Ioannes Baptiſta:miro ſplendore coruſcat. Eſt enim triceſi
mus fructus:coniugatis. ſexageſimus:viduis. & centeſimus:virginibus, à ſacris authoribus accommo-
datus. Eſt autem triplex iſte fructus: ſignificatus per triplicem ſeminis in terram bonam iacti prouen
tum. Illius enim:aliud fructum triceſimum, aliud ſexageſimum: aliud vero centeſimum protuliſſe
fructum in euangelio perhibetur. ¶ In vndecimo verſu. Hinc potens noſtri meritis opimis. Opimus Marc.4.
11 idẽ eſt quod diues, pinguis, abũdans, magnificus. Virgi. Aut ſpoliis ego iã raptis laudabor opimis. Et
quoniam magna ſunt apud deum beati Ioannis merita, copioſa que & eximia: hic opima dicuntur.
Porro noſtri pectoris duros lapides repelli petit hic verſus: hoc eſt auferri à nobis cor lapideum &
durum:darique cor carneum & molle. vt ſe facturum promiſit deus populo Iſrael: per Ezechielem
prophetam. Cum vero ſubiũgit, aſperum planans iter, alludit plane ad oraculum Eſaiæ de ſancto Io Ezech.11.
anne dictum, & teſte Luca in eo completum. Et erunt praua in directa: & aſpera in vias planas. Vn- Eſà.40.
de praua, directa fiunt (vt exponit Gregorius) cum malorum corda per iniuſtitiam detorta: ad iuſti-
tiæ regulam diriguntur. Et aſpera in vias planas immutantur:cum immites atque iracundæ mentes,
per infuſionem ſupernæ gratiæ ad lenitudinem manſuetudinis redeunt. ¶ In duodecimo verſu. Mẽ-
12 tibus pulſa luuione puris. Nõ hic liuione legendum eſt:per i in prima ſyllaba. ſed Luuione per u: a
nominatiuo Luuio, onis. Quod quidem nomen:luem, ſordemque & vitiorum labem hic ſignat, ſiue
illuuiem. & à luo, is, ere, proficiſcitur. Liuio vero, onis: ne latinum quidem eſt, quantum norim. neque
à liuor aut liueo formatur: vt confingunt aliqui. Quod denique in eodem verſu dicitur. rite dignetur
veniens ſacratos ponere greſſus, oratio eſt deprecatoria: vt deus ipſe mundi conditor & ſaluator di-
gnetur ad mentes noſtras puras & peccatis expurgatas venire: & in illis ſuæ maieſtatis veſtigia pe- Ioann.4.
deſque figere. ſicut diligentibus ſe promiſit quod ad eos veniet: & manſionem apud eos faciet. Quod
pro ſua bonitate præſtet nobis amator hominum: deus benedictus in ſecula. Amen.

De ſancto Ioanne Baptiſta:alius hymnus.

1 PRæco præclarus, ſacer & propheta:
Regis æterni paranymphus almi.
Voxque clamantis:domino potenter
Dirige callem.
2 Qui redemptorem digito notaſti:
Rite tollentem ſcelus omne mundi.

3 Pulſans tintinabula.
Fœlix aue Varadinum:
Cuius augens famam ſignum
Reſonet per ſecula.
4 Tibi Chriſte conſors hymnum
Canit orbis, qui per lignum
Ad te trahis omnia:
Scala factus aſcenſorum,
Et corona confeſſorum.
Tibi laus & gloria. Amen.

¶Hymnus iſte, potius proſæ quàm hymnicæ modulationi perſimilis eſt: quòd nullo certo genere carminis conſtringitur: ſed conſonantiam ſeruat ſimilemque cadentiam in exitu ſuarum clauſularũ. Siquidem vnuſquiſque eius verſus ſex habet clauſulas rythmicas: quarum duæ primæ ſimilem habẽt ſyllabarum exitum. ſimiliter quarta & quinta adinuicem reſpondent in fine ſyllabarum. Et quæque harum quatuor, octo complectitur ſyllabas: penultimamque longam aut longæ in prolationis tenore ſimilem obtinet. Tertia vero clauſula rythmica, ſextæ eiuſdem verſus in ſimili deſinentia ſyllabarum aſſimilatur: & vtraque earum ſeptem habet ſyllabas, penultimamque breuem. ¶Commemorantur ſo co laudes ac præconia ſancti Ladiſlai glorioſi regis Pannoniæ: qui de temporali regno recte ſecundum dei legem adminiſtrato, demum ad cœleſte & æternum regnum ſubuectus eſt: vbi cũ Chriſto rege regum regnat in perpetuum.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Regum gemma Ladiſlae. Vt huius hymni clarior habeatur
intelligentia, nonnihil hic de ſancti Ladiſlai moribus & vita (quantum ex aliis accipere potui) addu-
cendum eſt in medium. Sanc legitur ipſe rex inclytus cum vitam hanc mortalem ageret: non minus
ſingulari virtute quàm regia dignitate cæteros anteiſſe. præſertim mãſuetudine & benignitate in om
nes, ſeueritate & rectitudine iuſtitiæ in ſubditos, commiſeratione pioque affectu in pauperes: quo-
rum præcipuus erat ſubleuator. & quod omnium primum ac potiſſimum eſt: pietate religioneque
in deum. Ea præterea legitur fuiſſe præditus modeſtia: vt coronam regiam capiti ſuo nunquam im-
poſuerit, quo cœleſtem & immarceſſibilem cœleſtis gloriæ coronam tandem aſſequeretur. Fuit & re
rum geſtarum gloria inſignis, & bellicis artibus præclarus Nam Cunos efferatiſſimos populos adiu
tore deo perdomuit: qui regni Hungariæ fines inuadere tentarunt. Verum illis attritis victor cũ tri-
umpho in Hungariam redit. Inſuper Ruſciam adortus eſt & Poloniam, regnum ſuum infeſtantes:
de quibus itidem victoriam obtinuit. Poſtremum & Bohemiam ſibi inimicam deuicit. In qua quidẽ
nouiſſima expeditione morbo correptus & iamiam futurum ſuum obitum prænũcians: ſuſceptis pro
more & ritu Chriſtiano ſacramentis eccleſiaſticis fœliciter migrauit ad dominum viceſimo ſeptimo
die Iunii: quo quidem feſtum eius quotãnis celebratur. Nam ob crebra quibus ſanctũ ſuum deus glo
rificauit miracula: ſanctorum catalogo apoſtolicæ ſedis authoritate aſcriptus eſt, & in beatorum nu-
merum relatus. circa annum domini nonageſimum ſecundum, ſupra milleſimum & cẽteſimum, trã-
ſactis à fœlici eius obitu fere centum annis. Nempe ex hac vita ad ætheream cœleſtemque vitam trã-
ſiuit anno domini nonageſimo quinto ſupra milleſimum. ¶In ſecundo verſu. Salue ſalus Hungaro-
2 rum. Hungari vocantur à Latinis: qui à Græcis Pæones dicuntur, à Romanis vero Pannonii. Quo-
rum fama olim formidine totam concuſſit Italiam, tanquã eſſent bello inſuperabiles. Et noſtra etiã
tempeſtate turchis efferatiſſimis (quos in vicinia habent) formidabiles plane ſunt quòd ſæpius adiu-
tore deo eorum exercitus profligarint. & contra inimicos Chriſti, vexilla crucis erigant interriti: col
latiſque ſignis manum ſæpius conſerant cum illis, & in trepidam eos fugam conuertant. Horum re-
gio: Pannonia dicitur ſiue Hungaria: quæ Ptolomeo teſte, Europæ eſt regio. Hungarorum autem no
men: ab Hunnis deſumptum videtur. qui quidem populi: quondam in Scythia Europæ ſuper Meo-
tida paludem incoluere. Deinde mutatis ſedibus cum ingenti multitudine profecti in Pannoniã tan
dem deuenerunt: cui Hungariæ: nomen indidiſſe ex ſuo nomine Hunni facile putari poſſunt: Porro
Varadinum ciuitas eſt epiſcopalis in Hungaria: cuius templum ſplendide ædificauit ſanctus Ladiſ-
laus in honorem ſacroſanctæ virginis Mariæ. Et ibidem ſepultus ſacrum reſudat ex ſanctis oſſibus o-
leum: multiſque habetur miraculis clarus. propter quod frequens & aſſiduus eſt populi pia vota ferẽ-
tis: ad eum locum affluxus. Eius epiſcopatus: etiam hac tempeſtate Varadienſis nuncupatur. ¶In
4 quarto verſu. Qui per lignom ad te trahis omnia. Per lignum ſcilicet crucis. ſicut ipſe Chriſtus dicit Ioan. 12.
in euangelio ſuæ mortis genus prænũcians. Ego ſi exaltatus fuero à terra: omnia traham ad meipſum
Et ideo Chriſtus factus eſt ſcala aſcenſorum, id eſt eorum qui aſcendunt in cœlum. quia nemo illuc
aſcendere poteſt: niſi per ipſum. Ego (inquit) ſum via, veritas, & vita. nemo venit ad patrem: ni-
ſi per me.

De ſanctis apoſtolis Petro & Paulo.

1 AVrea luce & decore roſeo.
Lux lucis omne perfudiſti ſeculum,
Decorans cœlos inclyto martyrio
Hac ſacra dei, quæ dat reis veniam:

2.

2 Ianitor cœli: doctor orbis pariter.
Iudices ſecli:vera mundi lumina.
Per crucem alter:alter enſe triumphans.
Vitæ ſenatum laureati poſſident.
3 Iam bone paſtor Petre, clemens accipe
Vota precantum.& peccati vincula
Reſolue,tibi poteſtate tradita.
Qua cunctis cœlum verbo claudis,aperis.
4 Doctor egregie Paule,mores inſtrue.
Et mente polum nos transferre ſatage.
Donec perfectum,largiatur plenius
Euacuato,quod ex parte gerimus
5 Oliuæ binæ,pietatis vnicæ,
Fide deuotos,ſpe robuſtos maxime,
Fonte repletos charitatis geminæ,
Poſt mortem carnis impetrate viuere.
6 Sit trinitati ſempiterna gloria,
Honor,poteſtas atque iubilatio.
In vnitate.cui manet imperium
Ex tunc & modo,per æterna ſecula.

¶Præſens hymnus metri iambici ſe narii formam gerit & imaginem : in vnoquoque verſu quatuor huiuſcemodi carmina complectens. verum à legitima pedum huiuſce metri collocatione & ſitu: longe abeſt:Nam nunc trochæum,nunc pyrrhichium promiſcue pro ſpondeo & iambo continet:vocalem etiam vocali aut literæ m terminali ſine colliſione ſubiunctam interdum habet. ¶Author eius fuiſſe dicitur Elpis vxor Seuerini Boetii,viri inter Latinos facile doctiſſimi . Cuius & thori ſocia : in modulatione carminũ,Latino ſermone & ſacris literis,hoc quaſi argumẽto atque indicio dinoſcitur fuiſſe admodum erudita.¶Laudatur in eo primum diuina bonitas:quòd totum mundum beatorum apoſtolorum Petri & Pauli gloria ac ſplendore illuſtrarit. Deinde celebrantur ipſorũ præconia:nunc ſimul & iũctim,vt in ſecundo & quinto verſu.Nũc vero ſingulatim & ſeparatim:vt in tertio & quarto,Nam tertius ad ſolum beatum Petrum dirigitur:quartus vero ad ſolum Paulum.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Lux lucis omne perfudiſti.Geminatur hæc dictio lux 1
in numero ſingulari,ad ſignificandam excellentiam atque eminentiam:quoniã vſus Latinorum plu-
ralem numerum huius nominis lux potiſſimum in genitiuo nequaquam recipit Chriſtus autem hic
lux lucis(vt & alias ſæpe in hymnis)dicitur:quoniã lux eſt ſuperintellectualis & ſuperſubſtantialis:
omnem ſuperãs lucem cum corporalem tum ſpiritualem . Ipſe itidem totum mũdum perfudit cla-
ra & fulgida luce doctrinæ apoſtolicæ:& roſeo venuſtate martyrii. Roſa enim ob colorẽ ſanguineũ
quẽ præfert:martyribus aſcribi ſolet.ſicut lilium ob candorẽ,virginibus.nã ambo apoſtoli qui in hoc
hymno celebrantur:& doctrinæ euangelicæ prædicatores fuerunt,& martyrii corona adornati ſunt.
Porro cœlorũ nomine hic apte intelliguntur apoſtoli: quòd ita cæteris hominibus dignitate præcel-
lunt,vt cœlum terræ ſupereminet & ea præſtabilius eſt.Quod & in ſacris eloquiis etiam crebro ob-
Pſal. 18. ſeruari conſpicitur.vt ibi.Cœli enarrant gloriam dei.& annunciauerunt cœli iuſtitiã eius.quorũ vtrũ
Pſal. 96. que:apoſtolis attribuitur. ¶In ſecundo verſu.Iudices ſæcli,vera mundi lumina. Quòd ſeculi ſint iu 2
dices:teſtatur dominus noſter apud Matthæum dicens. Amẽ dico vobis,quòd vos qui ſecuti eſtis me
Matthæi. 19 in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ:ſedebitis & vos ſuper ſedes duode-
cim,iudicantes duodecim tribus Iſrael.Et paulus ad Corinthios ſcribens de ſe & aliis electis : dicit.
Nonne & angelos iudicabimus?Quòd autem vera mundi ſint lumina:ex verbis domini conſtat,qui
1.Corin. 6. bus dicit ad apoſtolos. Vos eſtis lux mundi. Horũ quidem duorum alter,ſcilicet Petrus : per crucem
Matth. 5. triumphauit.alter vero vtpote Paulus:triumphauit enſe. quia & hic pro nomine Chriſti gladio ob-
truncatus eſt:ille uero cruci affixus. Demum ambo laureati,id eſt lauro coronati,immo victrice ęter
næ gloriæ corona exornati;poſſident ſenatum vitæ,quia aſcripti ſunt ſenatoribus regni cœleſtis: &
facti aſſeſſores æterni iudicis. Eſt enim ſenatus:ipſorum ſenatorum cœtus atque conſeſſus. Virgilius.
Math 16. Iura magiſtratuſque legunt:ſanctumque ſenatum.¶In tertio verſu.Tibi poteſtate tradita.Soluendi 3
peccata poteſtas eſt tradita Petro:cum dixit illi dominus. Tibi dabo claues regni cœlorum. & quod-
cunque ligaueris ſuper terram:erit ligatũ & in cœlis.& quodcunque ſolueris ſuper terram:erit ſolu-

rum & in cœlis. Et propter huiuſmodi authoritatem ligandi & ſoluendi:ipſe, ianitor & clauiger cœ-
li dicitur. & verbo ferente ſententiam ligationis aut ſolutionis:cœlum cunctis aut claudere aut aperi
re. Quę omnia:ſpiritualem, & diuina dicentem myſteria, acquirunt intelligentiam. In quarto ver 2.Corin.12.
ſu. Et mente polum nos transferre ſatage. Sicut (inquit) tu ipſe O Paule raptus fuiſti ſpiritu in tertiũ
cœlum atque in paradiſum: & audiſti ibi arcana verba quæ non licet homini loqui. ita ſatage, enitere,
ac elabora & nos famulos tuos animo in cœlum ſubuche: vt terrenis curis abiectis, cœleſtia tantum
curemus & meditemur. Quod autem ſubiungitur in eodem verſu donec perfectum largiatur ple-
nius: reſpondet illi ſententiæ beati Pauli in prima ad Corinthios epiſtola. Ex parte cognoſcimus: & 1.Corint.13.
ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum eſt: euacuabitur quod ex parte eſt. Nũc
cognoſcimus ex parte: tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. ¶ In quinto verſu. Oliuæ bi-
næ pietatis vnicæ. Duo prædicti ſacratiſſimi apoſtoli dicuntur duæ oliuæ: quia viri ſunt miſericor-
diæ, à quibus profluxit oleum benignitatis & lenitatis per ſalutarem doctrinam, peccatorum vlce-
ribus ſalubriter medentem. Vir enim iuſtus, oliuæ comparatur in pſalmo: cum ait. Ego autem ſicut Pſal.51.
oliua fructifera in domo domini. Vnicæ tamen ſunt pietatis: quia eadem conſimiliſque in vtroque
benignitas eſt, & facilis ad peccatores conuertendos in rectam viam condeſcenſio. Cũ vero ſubiun-
git: fide deuotos, ſpe robuſtos, fonte repletos charitatis geminæ. tria innuit virtutum præcipuarum
(quibus mens in deum nititur & quas theologicas vulgo appellant) chariſmata. de quibus Paulus ad
Corinthios ait. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas: tria hæc maior autem horum charitas. Ge
minam vero charitatem appellat: propter duo præcepta habendæ charitatis, in deum ſcilicet & pro
ximum. De quibus dominus apud Matthæum, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & Matth.22.
ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum ſicut teipſum. In his enim duobus manda
tis: tota lex pendet, & prophetæ.

De iiſdem apoſtolis: alius hymnus.

1 Foelix per omnes feſtum mundi cardines
Apoſtolorum præpollet alacriter:
Petri beati, Pauli ſacratiſſimi.
Quos Chriſtus almo conſecrauit ſanguine:
Eccleſiarum deputauit principes.
2 Hi ſunt oliuæ duæ coram domino:
Et candelabra luce radiantia:
Præclara cœli duo luminaria:
Fortia ſoluunt peccatorum vincula,
Portas olympi reſerant fidelibus.
3 Habent ſupernas poteſtatem claudere
Sermone ſedes: pandere ſplendentia
Limina poli ſuper alta ſidera.
Linguæ eorum: claues cœli factæ ſunt:
Laruas repellunt vltra mundi limites.
4 Petrus beatus catenarum laqueos
Chriſto iubente rupit mirabiliter.
Cuſtos ouilis, & doctor eccleſiæ
Paſtorque gregis, conſeruator ouium:
Arcet luporum truculentam rabiem.
5 Quodcunque vinclis ſuper terrã ſtrinxerit
Erit in aſtris religatum fortiter.
Et quod reſoluit in terris arbitrio:
Erit ſolutum ſuper cœli radium.
In fine mundi: iudex erit ſeculi.
6 Non impar Paulus huic: doctor gentium,

Electionis templum ſacratiſſimum.
In morte compar.in corona particeps,
Ambo lucernæ,& decus eccleſiæ:
In orbe,claro coruſcant vibramine.
7 O Roma fœlix:quæ tantorum principum
Es purpurata precioſo ſanguine.
Excellis omnem mundi pulchritudinem:
Non laude tua,ſed ſanctorum meritis:
Quos cruentatis iugulaſti gladiis
8 Vos ergo modo glorioſi martyres:
Petre beate, Paule mundi lilium.
Cœleſtis aulæ triumphales milites:
Precibus almis veſtris,nos ab omnibus
Munite malis:ferte ſuper æthera.
9 Gloria deo per immenſa ſecula:
Sit tibi nate decus & imperium.
Honor,poteſtas,ſanctoque ſpiritui.
Sit trinitati ſalus indiuidua:
Per infinita ſeculorum ſecula:Amen.

¶Hymnus iſte præcedenti ſimilis eſt:quantum ad contextum & compoſitionem . in eo ſolo ab illo
diſcrepans:quod præſens in vnoquoque verſu quinque habet carmina vniformia, eiuſdemque gene
ris.¶Celebrantur in hoc hymno amborum ſupradictorum apoſtolorum præconia & præclaris ex-
tolluntur laudibus:quæ nunc de ambobus ſimul,nunc vero de vno & altero diuiſim ac ſeparatim de
promuntur:vt in hymno præcedente.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Feſtum mundi cardines.Cardines:fines, limites,clymata, 1
partes & regiones.Dicuntur enim cardines:altiſſimæ,extremæque cœli partes,quas Græci polos di
cunt,à ſimilitudine eorum circa quos valuę voluuntur. Præpollet:præfulget,& reſplendet à præ pre
poſitione & verbo polleo,quod excellere emicareque ſignat. Conſecrauit: glorificauit,& clarifica-
uit,ſibique martyres ſacrauit.Principes:præcipuos rectores eccleſiarum.de quibus pſalmus.Conſti-
Pſal.44. tues eos principes ſuper omnem terram.¶In ſecundo verſu.Hi ſunt oliuæ duæ coram domino.Hic 2
verſus cum proxime ſequente,illud exprimit præconium:quod eccleſia ſancta in horum apoſtolorũ
laudem decantat.ſcilicet.Iſti ſunt duæ oliuæ,& duo candelabra lucentia ante dominum.habent po-
teſtatem claudere cœlum nubibus,& aperire portas eius:quia linguæ eorum claues cœli factæ ſunt.
Apocalipſe Quod partim ſumptum eſt ex illo verbo in Apocalypſi.Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra: in cõ
ſpectu domini terræ,ſtantes . hi habent poteſtatem claudendi cœlum:ne pluat diebus prophetiæ eo
rum.Fortia autem vocantur hic vincula peccatorum:quia dura ſunt & ſolida,arctiuſque nos cõſtrin
gentia cum illis implicamur atque innectimur.Neque enim viribus noſtris diſſolui poſſunt: ſed ſo-
Eſa.43. la dei miſeratrice bonitate & gratia,qui dicit per prophetam.Ego ſum qui deleo iniquitates veſtras.
¶In tertio.Laruas repellunt vltra mundi limites.Laruæ dicuntur hic noxiæ inferorum vmbræ & 3
lemures , maligni ſcilicet ſpiritus:& dæmones quod horrorẽ incutiunt & terrorem hominibus quos
Actuum.12. infeſtant.Vnde laruati dicuntur furioſi & mente capti:quaſi à laruis exterriti quos & energuminos
& arreptitios vocant.Quoniam igitur expellendorum malignorum ſpirituum poteſtatem habuerũt
hi duo præclari apoſtoli:& adeo quidem inſignem . vt perſudariola & ſemicinctia beati Pauli vexa-
Ioan.12. torum corporibus ſuperpoſita coerciti legantur & expulſi ſpiritus nequam:recte hic laruas expulíſ-
ſe mundo dicuntur.Quod etiam de extirpato porphano idolorum cultu per ipſorum prædicatio-
Ioan.10. nem , apte intelligitur . Quia enim illa gentium idola erant peſſima dęmonia:eliminatis illis & dã-
nata omni ſpurcitia,ſacrilegoque ritu illius nefandi cultus,certe dæmones ipſi ſunt per apoſtolorum 4
operam mundo eiecti. ¶In quarto verſu. Petrus beatus catenarum laqueos . Ex actis apoſtolorum
ſacra nota eſt hiſtoria:quomodo Petrus ab impio Herode coniectus in carcerem & vinctus , ange-
lo authore & duce liberatus eſt & carcere eductus.Paſtor autem gregis hic appellatur: quia tertio ei
à domino cura commiſſa eſt agnos ſuos oueſque paſcendi.Vnde & luporum nomine qui inſidiantur
ouili,hic dæmones accipiuntur.ſicut & in illa parabola domini de paſtore & mercenario , cum ait.
Mercenarius autem & qui non eſt paſtor:videt lupum venientem & fugit , & lupus rapit & diſper-
git oues.¶In ſexto verſu.Doctor gentium,electionis templum.Ex verbis domini ad Ananiã,vtrun
que horum planum eſt:quibus de Paulo tale perhibet teſtimonium. Vade,quoniam vas electionis eſt 6

mihi iſte:vt portet nomen meum coram gentibus,& regibus,& filijs Iſrael.Et ipſe Paulus de ſeipſo
ad Galatas ſcribens inquit.Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum: operatus eſt & mihi inter gẽtes. Gala. 2.
& ſicut Petro creditum eſt euangeliũ circunciſionis:ita & mihi (inquit) euangelium præputii.Rur-
ſum ad Timotheum de ſe dicit.Veritatem dico,non mentior:doctor gentium in fide & veritate.De- 1.Timoth.2.
mum ambo apoſtoli coruſcant claro vibramine:hoc eſt eximio ſplendore & fulgore gloriæ. Deri-
uatur enim id nomen,à verbo vibrare:quod iacere & iaculari ſignificat.vt ſol ſuos vibrare dicitur ra
7 dios.¶In ſeptimo verſu.Es purpurata precioſo ſanguine.Purpurata:decorata,adornata. Color enĩ
purpureus:ſanguineo colori propemodũ vicinus eſt & propinquus.& purpura:martyrũ eſt.Quod
autem in huius verſus fine dicit,quos cruentatis iugulaſti gladijs:accipiendum eſt non ſecundũ ſpe-
cialem illorum vocabulorum rationem ac notionem.Cum enim iugulare:proprie ſit iugulum reſol
uere atque aperire,& beatus Petrus non conſummauit martyrium gladio ſed cruce: non poteſt ipſe
dici iugulatus gladio vrbis Romanæ,ſi ſecundum propriam ſuam acceptionem ſumãtur illæ dictio-
nes.Verum cum interdum ſpeciale pro generali poni ſoleat:id ita accipiendum eſt, vt iugulare pro
interimere ſumatur.Gladiorum autem nomine:inſtrumenta illata per vim mortis intelligantur,tan
8 tundemque id valeat,atq; quos occidiſti ſupplicijs per te inflictis.¶In octauo verſu. Nos ab omni-
bus munite malis.Munite:defendite,protegite & tutamini.Ab omnibus malis: animæ, corporis, &
fortunæ.vt à peccatis,morbis,egeſtate,& cæteris id genus.Ab omnibus item malis:præteritis, præ-
ſentibus,& futuris.vt præterita deleantur,præſentia minuantur,futura vero auertantur.

In viſitatione beatæ Mariæ.

1 ASſunt feſta iubilæa:
In Mariæ nunc gaudia.
Tota pſallat eccleſia
Deuota laudum dramata.

2 Cuius ſacrata viſcera
Dei inuiſit gratia:
Vt eſſet virgo grauida,
Tori virilis neſcia.

3 Hæc paranympho dum credit:
Sacrum hanc pneuma repleuit.
Aluus tumeſcit & gerit:
Verbum patris,quod meruit.

4 Confeſtim montes adiit:
Elizabeth ſalutauit.
Obuiis etiam ſuſcipit
Vlnis:ſtringit & circuit.

5 Sacri iunguntur vteri.
Mileſque ſui domini
Præſentiam dum percipit:
Hunc exultando ſuſcipit.

6 Clamat anus cum iubilo
Plena ſancto paraclito:
Beata tu in filio,
Quæ credidiſti domino.

7 Exultet cœli regina:
Et mundialis machina.
Abyſſus atque maria
Laudent deum per ſecula.

8 Patri ſummo,cum filio
Sacratoque ſpiritui
Sit ſempiterna gloria:
In vnitate ſolida. Amen.

¶Solum ſyllabarum numerum debitum in vnoquoque carmine hic hymnus habet cũ metro iam-
bico dimetro communem:non autem legitimum pedum ſuis in locis ſitum.Nam pedes omnes diſyl
labi ſine delectu promiſcue in quibuſuis ponuntur ſedibus:nunc trochæus,nunc pyrrhichius, nunc
iambus,nunc ſpondeus.¶Referuntur in eo ſacra glorioſæ viſitationis Mariæ myſteria, & quę in ea
peracta ſunt diuina opera:ex euangelio Lucæ ſatis plana & perſpicua.
1 ¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Aſſunt feſta iubilæa.Iubilæa:læta,iocunda,& ſolennia.For
matur enim id nomen à iubilus aut iubilare.Minus tamen vſitatũ eſt apud authores probatos. Nam
annus iubilæus,id eſt remiſſionis apud Iudæos alia omnino ratione denominatus eſt in ſacris literis.
Eodem quoque verſu,dramata laudum:dicuntur cantica & præconia laudum.Eſt enim drama,atis:
fabulæ in ſcænis actio vbi diuerſæ perſonæ introducuntur:& aliis accedentibus,aliis autem diſceden
tibus, à diuerſis & ad diuerſos textus narrationis expletur. ſicut in comœdiis & tragœdiis. quod ge-
nus carminis:teſte Hieronymo cãtari ſolebat. Vnde etiam de ſacroſancta virgine canit eccleſia.Ante
thorum huius virginis:frequentate nobis dulcia cantica dramatis.Et id nomen : tertiæ declinationis
eſt,& ſine g intermedio ſcribi debet.Nam dragma,æ,cum g & in prima inflexione:genus eſt ponde-
3 ris.¶In tertio verſu.Hæc paranympho dum credit.Paranymphus dicitur latine pronubus:qui ſci-
licet ex parte viri nuptiis preeſt ſicut pronuba:mulier quę ex parte vxoris adhibebatur.Quare apud
Chriſtianos,ſacerdotes qui ad nuptiarum fœdera celebranda adhibentur:græco nomine paranym-
phi,latino vero pronubi à nobis dicuntur.Et quoniam angelus Gabriel à deo miſſus eſt ad cõmer-
cium illud dei cum homine,& fœdus indiſſolubile in virginali vtero complendum; illi denuncian-

dum:recte quaſi ſpiritualiũ illarum nuptiarum nuncius,hic paranymphus dicitur. ❡In quarto ver- 4
ſu. Confeſtim montes adijt. Quoniam Nazareth in loco decliuiore atque demiſſiore ſita eſt quàm
Hieroſolyma,vbi domus erat Zachariæ: ſacroſancta virgo Maria à domo ſua profecta ad viſitãdam
Elizabeth in æditiore loco habitantem,recte montes adijſſe dicitur. Hoc & Lucas in euangelio per-
Lucæ.1. hibet dicens.Exurgens Maria abijt in montana cum feſtinatione in ciuitatem Iuda,& intrauit in do-
mum Zachariæ,& ſalutauit Elizabeth.❡In quinto verſu.Sacri iunguntur vteri. Matrum ſcilicet, ſũt 5
per naturam & diuina virtute grauidarum : vtpote Elizabeth ſanctum Ioannem geſtantis vtero, &
Mariæ virginis filium dei caſtis viſceribus complexæ.Ita & ſacri iunguntur ambarum nati. Nam vt
audiuit vocem ſalutationis Mariæ Elizabeth:exultauit in gaudio infans in vtero eius.vt ex euangelio
Lucæ conſtat.& id quidem:ob præſentiam domini ſui:quem vt potuit veneratus eſt.

In eodem feſto viſitationis:alius hymnus.

1 O Chriſti mater fulgida
Scatens fons omni gratia.
Lux pellens quæque nubila,
Maria venuſtiſſima.

2 Geſtanſque caſtimonia
Intacta,patrem filia,
Virgo Monarcha inclyta,
Genitrix pudiciſſima.

3 Tua prece hanc miſeram
Puſillamque plebeculam
Subleua per auxilium:
Quæ iacet nexu criminum.

4 O aduocata ſtrenua:
Hoſtem noſtrum extermina.
Depelle quæque noxia,
Impetra cœli gaudia.

5 Sit gloria deo patri,
Et Ieſu Chriſto filio,
Spiritui paraclito,
Trino & vni domino.Amen.

❡Carminis iambici dimetri ſpeciem habet & debitum ſyllabarũ numerum hic hymnus:non tamen
legitimos illius pedes:neque ſuis ſedibus rite collocatos.Nam ſpondeum plærumque ſecundo recipit
loco,& paſſim ac ſine diſcrimine nunc trochæum nunc pyrrhichiũ admittit: quod prohibet huiuſce
carminis forma. ❡Inuocatur in eo ſacroſancta virgo Maria,vt quoniã fons eſt exuberans omni gra-
tiæ fluento: populum Chriſtianũ ſibi deuotum benigniter viſitet, & ab hoſte exterminatore liberet.
❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Scatens fons omni gratia. Quoniam gratia eſſe plena, ſa- 1
cratiſſima virgo Maria ab angelo prædicatur : hanc gratiæ exuberantiam poſt filium transfundit in
omnes.Et vt ait Bernardus omnibus omnia facta eſt : ſapientibus & inſipientibus copioſiſſima chari-
tate debitricem ſe fecit.omnibus miſericordiæ ſinum aperit: vt de plenitudine eius accipiant vniuer-
ſi,captiuus redemptionem,æger curationem,triſtis conſolationem:peccator veniam,iuſtus gratiam,
angelus lætitiam,denique tota trinitas gloriam, filii perſona carnis humanæ ſubſtantiam : vt non ſit
qui ſe abſcondat à calore eius. ❡In ſecundo verſu. Geſtanſque caſtimonia intacta patrem filia. Hoc 2
loco caſtimonia intacta,ablatiuus eſt ſingularis : perinde ſignificans atque integra virginitate & illi-
bata caſtitate.ordinaturque cum participio geſtans. Filia vero,nominatiuus eſt ſingularis: & eiuſdem
participii ſubſtantiuum.Dicitur autem virgo Maria,filia geſtaſſe patrem:quoniam Chriſtus vt deus
& omnium conditor,eius per creationem pater eſt, & ſecundum hanc rationem ipſa vt eius filia. vt
homo vero geſtatus eſt in caſtiſſimo eius vtero & filius eſt virginis ipſáque illius mater. Neque hæc
inter ſe pugnantiam habent aut contrarietatem:eo quòd ſecundum diuerſam attenduntur rationem
atque habitudinẽ.Proinde de ipſa glorioſiſſima virgine canit eccleſia catholica.Beata es Maria : quæ
dominum portaſti creatorem mundi.genuiſti qui te fecit: & in æternum permanes virgo. ❡In eodẽ
verſu. Virgo monarcha inclyta. Monarcha vel monarches, æ: dicitur vnicus omniũ princeps. Nam
à monos componitur,quod vnum ſignificat & archos quod ſignat principẽ. Inde monarchia: vnius
principatus.Et quoniam beata virgo Maria cœli eſt regina & mũdi domina,ſuper omnes electorum
ordines ſupernóſque ciues poſt deum habens principatum:haud ab re hic inclyta dicitur monarcha.
intelligendus tamen eſt hic primatus ſpiritualiter: & vt tantam virginem decet. ❡In quarto verſu. 4
O aduocata ſtrenua. Strenuus ſimplo n ſcribi debet: & quæcunque ab eo nomine deducuntur.idém-
que ſignificat quod fortis,celer,vigilans,& ad res gerendas promptus. Saluſtius. Nam vt quiſq; ſtre-
nuus ceciderat in bello. Inde ſtrenuitas:alacritas,fortitudo,& vigilantia. Ouidius. Priſcáque ſtrenui-
tas manſit. Quoniam igitur beata virgo noſtram apud deum cauſam agit indefeſſe,ac ſollicite:aduo-
cata ſtrenua humani generis eſſe dicitur.

In eodem feſto viſitationis,alius hymnus.

1 EN miranda prodigia,
Concepit nam virguncula,
Fit Ieſu Chriſti gerula
Maria ſacratiſſima.

2 Anus ætate marcida,
Prolis geſtat ſolatia.

Tument ad partum gelida:
Grandæuæ matris viſcera.
3 Hic perit omnis regula;
Naturæque molimina.
Hic ceſſat omnis ratio:
Cedens dei miraculo.
4 Salutat mater domini
Matrem vatis mirifici:
Et vates cum præconio
Reddit ſalutes domino.
5 Laudemus & nos dominum:
Patrem & patris filium,
Sanctum quoque paraclitum.
Nunc & per omne ſeculum.

¶Hic hymnus præcedenti ſimilis, numerum ſyllabarum in vnoquoque carminum reſpoodentem habet carmini iambico dimetro: non tamen pedes illi conſentaneos, cum trochæus & pyrrhichius paſſim omnibus in ſedibus collocentur, & ſpondeus plærunque ſecundum occupet locum. ¶Referuntur in eo præclara miracula: in conceptu filii dei & ſui præcurſoris natura ſtupente facta. & benigna illa viſitatio mutuáque ſanctarum matrum ſalutatio: cũ exultatione infantis in vtero materno.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. En miranda prodigia. Prodigium interpretatur quaſi porro dictum: quòd porro dicat, atque ſignificet & futurum aliquid eſſe portendat. eum ſcilicet quippiã præter ſolitum naturæ morem contingit: & venturum quicquam prænunciat. Hic autem, vt & ſæpe alias: pro miraculo ſumitur. Cæterum in eodem verſu, virguncula: nunc à virga diminutiuum eſt, & paruam ſignificat virgam. nunc à virgine: & puellam ſignat intactã. in qua quidem ſecunda ſignificatione hic accipitur. Denique gerulus dicitur portator atque baiulus, qui ſcilicet aliquid fert: & à gero, is, proficiſcitur, corripítque penultimam. Inde in fœminino genere formatur gerula: id eſt geſta-
2 trix ſiue portatris ¶In ſecundo verſu. Anus ætate marcida. Id marcidum dicitur: quod iam computruit, effœtum eſt, & defectum viribus. vt flores decerpti: cum ſuum perdunt vigorem elanguidi, natiuumque colorem. Et quoniam ſancta Elizabeth iam proceſſerat in diebus ſuis, & ob ſenium ſterilis
3 erat: hic marcida dicitur, & eius viſcera ad partum fuiſſe gelida. ¶In tertio verſu. Naturæque molimina. Moliri verbum deponens: vnico l ſcribi debet, & omnia ab eo deriuata. ſignificátque ingenio vel corpore ad aliquid agendum moueri ſiue conari. Inde molimen, conatus. Ambroſius. Neſcit tar-
4 da molimina: ſpiritus ſancti gratia. ¶In quarto verſu. Et vates cum præconio. Per vatẽ hoc loco ſanctus Ioannes Baptiſta intelligitur: præclarus quidem propheta, immo & plus quàm propheta. Is autem cum præconio reddidit ſalutes ſiue ſalutationem domino, non quidem voce aut lingua ſenſili, cum necdum natus eſſet. ſed animo & geſtiente corporis motu: quando ad ſalutationem deiparę virginis exultauit in gaudio in vtero materno ſentiens domini ſui præſentiam.

De ſancta Margarita.

1 Pange chorus hymnum dei filio:
De martyris Margaritæ prælio:
Quæ præfecto paſſa ſub Olybrio.
Conſecrari meruit martyrio.
2 Ieſu Chriſti propter diligentiam:
Se præfecti ſpernit eſſe ſociam.
Per diuinam impolluta gratiam:
Mundi huius euaſit ſpurcitiam.
3 Caſtigatur, carceratur regia.
Sed de cœlo tenebroſa nubila:
Illuminant magnifica lumina.
Audit inaudita conſolamina.
4 A dracone deuoratur peſſimo:
Signo crucis exit potentiſſimo.
Ligno ſubleuatur in altiſſimo:
Tormento diſcruciatur plurimo.
5 Caro ferro ſcalpitur ſanctiſſima:
Concrematur lampade terrifica.
Ad æthera Chriſti clamat anima:

Iudicium meum deus iudica.

6 Immergitur aquæ virgo regia:
Coxa ſimul, manus & veſtigia,
Abluuntur dum in aqua media:
Ligamina dirumpuntur fortia.

7 Decollari datur carnificibus:
Extra caſtrum ducitur verberibus.
Decollatur, fertur in cœleſtibus:
Angelicis vlnis & concentibus.

8 Supplicamus ergo tibi domina.
Qui tua recolimus certamina:
Dei ſentiamus adiuuamina
Tua ſanctiſſima per precamina.

9 Mundi creatori patri gloria:
Eius vnigenito victoria.
Sancto flamini laus omnifaria:
Per ſecula deus vnus omnia. Amen.

¶ Præſens hymnus, carminis iambici quinarij formam tenet: & hypercatalecticus eſt. nam in vno-
quoque verſu quatuor complectitur carmina: quorum quodlibet quinque pedes habet diſyllabos &
vnam ſyllabam ſupradictam. Non tamen hic ſeruata eſt exacta ratio diſpoſitióque pedū: ad tale car-
men neceſſariorum. Nam pedes omnes diſyllabi, ſingulis in locis ſine delectu & promiſcue ponun-
tur: cū deberet in ſedibus imparibus iambus aut ſpōdeus ſolum conſtitui, in paribus vero ſolus iam-
bus. ¶ Deſcribitur in eo multiplex agon & certamen martyrii ſanctæ virginis Margaritæ. cuius vitā
& deſudatum pro Chriſto laborem in tolerandis pro eius nomine ſuppliciis elegantiſſimo carmine
conſcripſit Baptiſta Mantuanus in ſua tertia parthenice. Quod quidem opus quoniam in promptu
à quouis haberi poteſt, & hiſtoria huius ſacræ virginis apud omnes eſt vulgata ſatis: ab ampliore illi
enarratione hic ſuperſedendum duxi, & ad annotationes tranſeundum.
¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. De martyris Margaritæ prælio: hanc ſanctam virginē vul- 1
gò Margaretam vocant, per e in penultima ſyllaba: ſed inepte & perperam. Nam Margarita debet
dici: per i vocalem correptam in tertia ſyllaba, vel Margaris. Sumpſit enim nomē (vt ex dictionis ſi-
militudine coniectare licet) à gemma ſeu vnione quæ ſecundum Seruium margaritū dicitur in neu-
tro genere & ſecunda declinatione, vel margarita aut margarites in fœminino genere & prima de-
clinatione, vel margaris, idis, vel idos, in eodem genere & tertia inflexione. Cæterū ſi apud Græcos
id nomen per η ſcriberetur in tertia ſyllaba, quæ apud Latinos in e longum conuertitur: non ſine ra-
tione loqui viderentur, qui Margaretam per e nominarent hanc ſacram virginem. Verum ſcribitur
apud Græcos id vocabulum per iota in penultima ſyllaba: quandoquidem eam habet breuem. Man
tuanus. Poſtquam Margaritæ celebrauimus acta: ſuperſunt. Atqui iota græcum nunquam in e apud
Latinos ſolet conuerti: ſed apud eos manet i breue. Appellatur & eadem virgo à Mātuano ſæpius in
carmine Margaris: quod idis vel idos penultima correpta facit genitiuum. vt cū ait. Claris virgo na-
talibus orta Margaris: ingreſſa eſt primæ incunabula vitæ. & alijs in locis eiuſdem operis per quàm
frequenter. ¶ In eodem verſu. Quæ præfecto paſſa ſub Olybrio. Hunc præfectum Antiochię, vnde
erat orta ſancta Margarita: Mantuanus vocat Olymbrium, adiecta m ad ſecūdam ſyllabam. ait enim.
In virides igitur præfectus Olymbrius agros Pergit agens celeres turmas hominúmque canúmque.
& ſæpe alias. ¶ In ſecundo verſu. Ieſu Chriſti propter diligentiam. Hic diligentia, à participio dili- 2
gens deduci intelligatur: & ſignificare amorem ſiue dilectionem. non autem formari à nomine dili-
gens: neque ſignificare ſedulitatem, operam, atque vigilantiam. Verum id nomen diligentia pro dile-
ctione vt hic ſumitur: in raro eſt vſu apud authores. ſicut & plęraque vocabula hoc in hymno poſita:
ſatis aliena ſunt à probato vſu authorum. vt carcerari, decollari, & ſimilia. ¶ In eodem verſu. Se prę-
fecti ſpernit eſſe ſociam. Thori ſcilicet & fœderis coniugalis. Nam exardens in eius concupiſcentiam
præfectus, pollicitus eſt reiecta priore coniuge ſe illam ducturum vxorem. quam conditionem aſper-
nata eſt ſacerrima virgo: dicens ſe à teneris annis Chriſto cœleſti ſponſo nuptā eſſe, ſuámque illi vir-
ginitatem conſecraſſe. ¶ In tertio verſu. Caſtigatur, carceratur regia. Non hic regina legendū, vt nō-
nulli habent libri: ſed regia. Nam penultima ſyllaba in omnibus alijs præſentis hymni carminibus, 3
breuis eſt: quare & in hoc carmine ob rationem ſimilitudinis debet corripi. vt ſi alijs in locis non ſer-
uatur accurata quantitas ſyllabarum: ſaltem eo vno in loco ſeruetur illa integra. Inſuper ſi ibidem re
gia legatur aptior obſeruabitur conſonantia exitus illius carminis cum fine aliorum carminum eiuſ-

dem verſus. Quod in hoc hymno ſtuduit author ſedulo ſeruare: vt omnium quatuor eiuſdem verſus
carminum exitus & deſinentiæ in eandem concurrerent terminationem. Intelligatur autem hic no-
4 men illud regia, adiectiuum eſſe: ſubaudiaturque ſuum ſubſtantiuum, virgo aut puella. ¶ In quarto
verſu. A dracone deuoratur peſſimo. Nomine draconis intelligatur hic dæmon nefandus: qui teter-
rimo carcere clauſam ſanctam virginem exterrere volens, in forma horrendi draconis eam viuam (vt
viſum eſt) abſorbuit. Verum cum illa ſacro viuificæ crucis ſignaculo ſe muniuiſſet: per mediam cre-
9 pantis aluum illæſa emerſit. ¶ In nono verſu. Mundi creatori patri gloria. Ita potius legendum eſt:
quàm omnium creatori patri gloria. vt hendecaſyllabum vndecimque ſyllabarum ſit illud carmen:
ſicut & reliqua omnia huius hymni carmina. Quòd ſi omnium quis dixerit: duodecim ſyllabas com
plectens hoc carmen, in numero ſyllabarum à cæteris diſcrepabit. At ſatius eſt ſi non recta ſeruatur
ſyllabarum quantitas: ſaltem debitum earum numerum non negligere, & in eo conformitatē tenere.

De ſancta Maria Magdalena.

1 LAuda mater eccleſia:
Lauda Chriſti clemētiā.
Qui ſeptem purgat vitia:
Per ſeptiformem gratiam.

2 Maria ſoror Lazari
Quæ tot commiſit crimina:
Ab ipſa fauce tartari
Redit ad vitæ præmia.

3 Poſt fluxæ carnis ſcandala:
Fit ex lebete phiala.
In vas tranſlata gloriæ:
De vaſe contumeliæ.

4 Aegra currit ad medicum:
Vas ferens aromaticum.
Et à morbo multiplici:
Verbo curatur medici.

5 Surgentem cum victoria
Ieſum vidit ab inferis.
Prima meretur gaudia:
Quæ plus ardebat cæteris.

6 Contriti cordis punctio
Cum lachrymarum fluuio:
Et pietatis actio
Ream ſoluit à vitio.

7 Soli deo ſit gloria:
Pro multiplici gratia.
Qui culpas & ſupplicia
Remittit: & dat præmia. Amen.

¶ Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno videtur obſeruatum: non tamen ſuos habet pedes legitime diſpoſitos, neque ea quam requirit menſura concinnatos. Nempe ſpondeus in ſecundo loco ſæpe reponitur: trochæus itidem & pyrrhichius in locis anterioribus promiſcue ſedem habere conſpiciuntur. Studuit autem potius author in eo rythmicam quandam vocalitatem quàm carmen exprimere: quòd cuiuſque verſus duo carmina adinuicem reſpondent in ſimili ſyllabarum exitu. nunc quidem primum cum tertio & ſecundum cum quarto: nunc vero primum carmen cū ſecundo eiuſdem verſus, & tertium cum quarto. ¶ Laudatur in eo ſacratiſſima Maria Magdalena ob ſalutarē pœnitentiam quam poſt mundi illecebras ad Chriſti egit veſtigia, vt Lucas euāgeliſta ſcribit. Deinde ad Lucæ. 7. tantam euecta eſt dignitatem: vt dominicæ reſurrectionis nuncia ad apoſtolos miſſa fuerit. & prima omnium quorum meminerunt euangeliſtæ ipſum dominum rediuiuum videre eſt promerita, & notas audire ac reddere voces.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui ſeptem purgat. Id ſecundum materiam ſubiectam In-
telligendum eſt, præſertim in beata Maria Magdalena: licet in reliquis omnibus ad ipſum confugien
tibus illud etiam ſit verum. Dicunt enim ſancti euangeliſtæ Lucas & Marcus: Ieſum Chriſtū de Ma- Lucæ. 8.
gdalena eieciſſe ſeptem dæmonia. quorum nomine ſecundum ſacros authores ſeptem peccata mor- Marci. 16.
talia ſunt accipienda: quæ purgauit in ea dominus noſter per ſeptem dona ſpiritus ſancti. Quippe
ſeptem diuini ſpiritus chariſmata. ſeptem illis capitalibus vitijs à ſpiritu dæmonico profectis omni-
3 no ex oppoſito reſpondent. ¶ In tertio verſu. Fit ex lebete phiala. Lebes, etis: vas eſt æneū in quo car
nes bulliunt, feruentéque aqua decoquuntur. quod & olla, & cacabus, & caldaria: interdum etiā no-
minatur. Phiala vero vaſculum eſt vini aut aquæ: ex auro, cryſtallo, aut vitro conflatum. & ergo lon-
ge precioſius eſt & terſius lebete: atque ad digniorem vſum applicatum. Eſt igitur hic ſermo, apta ve
latus metaphora: ſignificans quòd Maria Magdalena prius ſordida, ac atra vitijs, & feruens carnali-
bus concupiſcentijs: facta eſt deinde munda, diuinæque gratiæ receptaculum, & virtute adornata. Et
id ipſum exponitur clarius per ſubiunctam continuo ſententiam: in vas tranſlata gloriæ de vaſe con
tumeliæ, ſumptam ex Paulo ita ſcribente ad Timotheum. In magna autem domo, non ſolū ſunt va- 2. Timoth. 2
ſa aurea & argentea: ſed & lignea & fictilia. & quædam quidem in honorem quædam vero in contu-
meliam. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis: erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino, ad
6 omne opus bonum paratum. ¶ In ſexto verſu. Prima meretur gaudia. Illud conſonat verbo euange-
lico Marci dicentis. Surgens autem Ieſus mane prima ſabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenę: de Marci. 16

qua eiecerat ſeptem dæmonia. Quòd autem plus cæteris arderet: aperto oſtẽdit teſtimonio hæc ſan-
Ioan.20. cta amatrix. quoniam diſcipulis Ioanne & Petro à monumento diſcedentibus: illa non inde abſceſ-
ſit. ſed graui affecta dolore quòd non inueniret eum quem diligebat anima ſua: ſtabat ad monumen-
tum foris plorans. Vnde hunc euangelii locum exponens Gregorius ait. Qua in re penſandum, hu-
ius mulieris mentem quanta vis amoris accenderat: quæ à monumento domini etiam diſcipulis re-
cedentibus non recedebat. Exquirebat quem non inuenerat: flebat inquirẽdo. & amoris ſui igne ſuc-
cenſa: eius quem ſublatum credidit, ardebat deſiderio.

De ſancta Anna.

1 LVcis huius feſta
Colat plebs honeſta:
Deum cœli dignis
Confrequentans hymnis.
2 Ex hac carnis planta:
Surgit virgo ſancta.
Ex hoc fluit fonte:
Lapis cæſus monte.
3 Annam ſic expreſſe
Fudit radix Ieſſe:
Vt ſit mater matris
Nati dei patris.
4 Mater matris Chriſti
Ex hoc mundo triſti
Migrans fide bona:
Sumit vitæ dona.
5 Cœlo iam ſublata
Mulier beata:
Suo nos precatu
Purget à reatu.
6 Trino laus & vni
Deo ſit communi.
Cum quo viuit Anna
Simul cum Maria. Amen.

¶ Pręſens hymnus, carmini trochaico trimetro perſimilis eſt in ſyllabarum numero: in vnoquoque verſu quatuor continens carmina, quorum ſingulum tres complectitur pedes diſyllabos. Verũ cum hi frequentius trochæi eſſe deberent potiſſimum in duabus primis ſedibus: loco eorum nunc ſpondeus, nunc iambus, nunc pyrrhichius ſine delectu conſtituitur. Sicut & in eo hymno. Aue maris ſtella: dei mater alma. cui iſte propemodum aſſimilatur. Verum id peculiare habet hic hymnus, quòd cuiuſq; verſus eius prima duo carmina ſimilem habent ſyllabarum exitum: & duo poſtrema etiam inter ſe hanc rythmicam ſeruant conſonantiam terminalem ¶ Celebrantur in eo laudes glorioſę matronæ & ſanctæ Annæ: cui id ſingulari priuilegio à deo indultũ eſt, quòd mater fuerit genitricis dei, Chriſtique parentis.

¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Lapis cæſus monte. Sũptus eſt hic locus ex Daniele pro- 2
Danie.2. pheta. qui in expoſitione ſomnii Nabugodonoſor regis Babyloniæ, inter cætera dixit. Videbas ita do
nec abſciſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam in pedibus eius ferreis & fictilibus,
& comminuit eos. Et paulopoſt. Lapis autem qui percuſſerat ſtatuam: factus eſt mons magnus, & im
pleuit terram. Sane per lapidem abſciſum de monte ſine manibus, intelligitur etiam ad literam do-
minus noſter Ieſus Chriſtus: qui lapis eſt angularis, miſſus à deo in fundamẽtis Syon (vt ait Eſaias)
Eſa.28. eccleſiæque catholicæ. Per montem autẽ vnde abſciſus eſt lapis ille: accipitur ſacroſancta virgo Ma-
ria, dignitate ſingulari & præcellẽtia gratiarum ſublimis, & cæteris omnibus hominibus haud ſecus
ſupereminens, quàm mons terrę planiciem altitudine longe tranſcendit. Cui merito id pſalmi poteſt
Pſal.67. adaptari. Mons dei, mons pinguis: mons in quo beneplacitum eſt deo habitare in eo. Et hic quidẽ la-
pis præciſus eſt de hoc monte myſtico ſine manibus: quia ſine humano adiutorio aut conſortio ſan-
ctiſſima virgo Chriſtum dominum: caſtis concepit viſceribus. Quoniam igitur ex beata Anna nata
eſt deipara virgo Maria, & ex hac natus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus: conſequens eſt ipſum &
ex ſancta Anna ſumpſiſſe originem ſecundum carnem. quod hic etiam verſus recte aſtruit. ¶ In ter-
tio verſu. Fudit radix Ieſſe: Beata dei mater & virgo Maria, ex ſtirpe Dauid & radice Ieſſe progenita 3
Eſaie.11. eſt: ſicut prædixerat Eſaias. Egredietur (inquit) virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: &
requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Vbi per virgam: intelligitur ad literam virgo Maria. & per flo-
rem inde prodeuntẽ dominus noſter, etiam ſine hæſitatione ex progenie Dauid natus. vt aperta ſcri
pturarum comprobant teſtimonia. Quare & ſancta Anna ex qua prodiit virgo Maria, eius & filius
Ieſus Chriſtus etiam ex ſtirpe Dauid emanauit. Non enim poſſunt ex diuerſa origine prodire paren
tes & liberi: cum filii, progenitorum ſequantur ſtemmata.

In transfiguratione domini.

1 GAude mater pietatis
In valle gementium:
Pro ducatu dignitatis
Chriſti regis omnium.
Quo dilecta prædotaris
In culmine montium.

2 Vbi patres præcellentes
In mortali corpore:
Admirantes, aſſiſtentes
De tam grandi munere:
Diuinum lumen cernentes
In creato lumine.

3 Quod vertices prophetarum
Præcolunt deuotius.
Moyſes lumen præclarum
Legis datæ cœlitus:
Et Helias iubar magnum
Zælo dei feruidus.

4 Præſentia deitatis
Declaratur prouide:
In audita voce patris
De ſupremo germine.
Et ſpiritu veritatis
Forma nubis lucidæ.

5 Genitori, genitoque
Laus & iubilatio.
Salus, honor, virtus quoque
Sit & benedictio.
Procedenti ab vtroque
Compar ſit laudatio. Amen.

¶Hymnus iſte carmini trochaico, alcmanio & euripidio alternatim intextis eſt perſimilis: in vnoquoque verſu ſex habens carmina. quorum primum, tertium, & quintum quatuor habent pedes diſyllabos, penultimámque lõgam aut in tenore prolationis longæ perſimilem: & in exitu ſyllabarum conſonantiam atque conformitatem. Secundum vero, quartum, & ſextum: tres habent pedes itidem diſyllabos, & ſyllabam in calce ſuperabundantem: inſuper penultimam ſyllabam ſeruant breuem: & mutuum in exitu ſyllabarum reſponſum eundẽq; ſonũ. Verum loco trochæi, qui hoc in carmine deberet tenere dominatum & omnibus in locis præſertim paribus conſtitui: ponitur nunc ſpondeus: nunc iambus, nunc pyrrhichius, contra huiuſce carminis leges. ¶Inuitatur in eo eccleſia fideliũ adhue in terris ſubſiſtens, ad gaudium & eaultationem in domini transfiguratione glorioſa demonſtrãdam. ob ſacratiſſima myſteria & cœleſtis glorię & manifeſtationis ſanctæ trinitatis, inibi reſerata atque declarata eoram teſtibus veteris & nouæ legis.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. In culmine montium. Id dictum eſt: aut quia eccleſia hic
militans, in monte ſancto Syon conſtituta in ſcripturis dicitur, ſecundum illud verbum pſalmi. Fun- Pſa. 86.
damenta eius in montibus ſanctis. & per hanc transfigurationem ſublimata, & nouis dotata dignita-
tum inſignibus effulget. aut quia ipſa domini transfiguratio: in faſtigio excelſi montis (vt enarrat eu-
2 angelium) oſtenſa eſt. ¶In ſecundo verſu. Vbi patres præcellentes. Iſti eximii patres fuerunt tres il-
li apoſtoli, Petrus, Ioannes & Iacobus frater eius: aſſumpti à domino & admiſſi ad fœlia illud & ſa-
crum ſpectaculum transfigurationis dominicæ. Et recta dicuntur præcellentes. Nam antiquis patri-
bus patriarchis & prophetis ipſi tanto fuerunt præſtantiores quanto Chriſtus Moyſe, noua lex vete-
ri, & veritas imagine ac vmbra eſt eminentior. Viderunt item illi, diuinũ lumẽ cœleſtis gloriæ quam
tunc prælibarunt: in lumine creato ipſos circunfulgente, & clariſſimo iubare illis irradiante. ¶In
3 tertio verſu. Quod vertices prophetarum. Moyſes & Helias hic dicuntur vertices prophetarum:
quoniam inter cæteros prophetas eminentiam & primatum habent in iis quę peculiaria ipſis ſunt &
propria, ac ſingulariter hic expreſſa. Moyſes enim antiquæ legis à deo acceptæ factus eſt promulga-
tor ad populum: quod nulli aliorum prophetarum cum eo eſt commune. Inſuper & de præteritis e-
narrationem propheticam contexuit ab origine mundi ad ſua vſque tempora: itidem & de futuris, vt
ſuſcitatione noui prophetæ de medio populi Iſrael. Idcirco in eius laudem dicunt ſacra eloquia: cum
finem de ipſo loquendi faciunt. Non ſurrexit propheta vltra in Iſrael ſicut Moyſes: quem noſſet do- Deut. 18.
minus facie ad faciem in omnibus ſignis atque portentis quæ miſit per eum vt faceret in terra Aegy- Deut. 34.
pti Pharaoni & omnibus ſeruis eius, vniuerſæq; terræ illius. Helias vero in feruore diuini zæli (quo
& reges Iſrael conſtanter increpabat, & reginam impiam crudelémque non verebatur: prophetas 3. Regũ. 18.
Baal occidit, & populum Iſrael ad dei veri cultum perduxit) nullum habuit prophetarum illi iure
æquiparandum. Ideo in eius præconium dicit Eccleſiaſticus. Et ſurrexit Helias propheta quaſi ignis
& verbum ipſius quaſi facula ardebat. Verbo domini continuit cœlum: & deiecit à ſe ignem terræ.
4 Qui receptus eſt in turbine ignis: in curru equorum igneorum. ¶In quarto verſu. De ſupremo ger- Eccle. 48.
mine. Germen dicitur: quod ab alio pullulat, germinandóque exoritur. Filius autem dei ex patre
genitus eſt, natiuitate quidem intemporali & æterna: ideo recte germen patris dicitur, & quidem ſu
premum. Nam prima & ſumma eſt illa vnigeniti ad deum patrem filiatio, cæterarumque omnium
propagationum naturalium veritas: ex qua omnis (vt ita dixerim) filialitas in cœlo & in terra no-
minatur. Vox autẽ patris in transfiguratione dominica audita de ſupremo germine: fuit vox illa pa-
terna cœlo delapſa, & filii ſui teſtificatoria. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: Matthei. 17.
ipſum audite. At vero nubes lucida obumbrans diſcipulos in eadem transfiguratione: ſpiritum ſan-
ctum inſinuauit, qui ſpiritus eſt lucis, diſciplinæ & refrigerii contra æſtus vitiorum.

In eodem feſto transfigurationis: alius hymnus.

1 NOuum ſidus exoritur
Chriſti pia clementia:
Quo tenebroſa premitur
Inimici ſæuitia.
2 Inſurgere cum nititur
Malignitatis ſpiritu:
Ex aduerſo reſiſtitur
Præpotenti exercitu.
3 Roborantur in acie:
Intuentes ſignaculum:
Deſudantes militiæ:
Vt aſſequantur brauium.
4 Pro quo ſe cunctis obiicit
Beatum in myſterio
Chriſtus: & tandem perficit
Regnans in cœli ſolio.
5 Gloria tibi domine
Poteſtas & imperium:
Qui certantibus agic
Aperte monſtras præmium. Amé.

¶Hic hymnus cum carmine iambico dimetro cõuenit in certo debitóque ſyllabarum numero, qui in vooquoque carmine eſt octonarius: non autem in legitima pedum collocatione. Nam modo trochæum, modo pyrrhichium habet: vbi ſpondeus aut iambus habere ſedem ſitumque deberet. Cæterum viſus eſt eius author (quiſquis is fuerit) rythmicæ potius ſonoritatis quàm metri rationem habuiſſe. Nam in vnoquoque verſu, primi & tertij carminis ſimilem ſtudioſe obſeruauit ſyllabarũ exitum: ſimiliter ſecundi & quarti carminis termioalem conſonantiam. ¶Commeodatur in eo mira Chriſti benignitas, qui militibus ſuis in acie pugnaturis contra ſæuitiam dæmonis, oſtendere dignatus eſt in hac ſua transfiguratione futurorum in regno cœleſti præmiorũ magnitudinem ac ſpeciem: vt illorum aſſequendorum ſpe atque fiducia erecti: acrius inſurgaot in hoſtem & libeotius duriſſima quæque perferant. Nam (vt ait Mantuanus) Efficiunt pugnam præmia magna leuem.

¶ANNOTATIONES. Io primo verſu. Nouum ſidus exoritur. Nomine noui ſideris, per metaphoram tranſlatitiámque locutionem hic intelligitur ſacrum transfiguratioois domini myſterium: terris de nouo exhibitum. quod haud minus ſpirituali claritate perfundit pias hominum mentes: quàm ſeoſibile ſidus claro ſplendore oculos corporales. In eo enim lumine trãsfiguratioois domioicæ: perſpicitur imprimis atteſtatio de Chriſto per veteris & noui teſtamenti patres, per legem itidẽ & prophetas: quód ipſe is eſt qui miſſus eſt à deo ad mundi ſalutem. Secundo ſupremæ ac induiduæ trinitatis: in eadem eſt manifeſtatio. patris quidem: in voce. filij vero: in carne fulgida & cœleſti ſplendore conſpicua. ſpiritus autem ſancti: in nube lucida. Tertio gloriæ beatorum io regno cœleſti manifeſtata eſt ſpecies & quædam repræſentatio: ex qua tanquam ſubrutila imagine coniectare poſſint diſcipuli eorumque aſſectatores fideles, quanta ſit amplitudo & copia beatitudinis æternæ, repromiſſę ijs qui legitime in agone certauerint: vt exinde inciteotur ad animoſe dimicandum contra aduerſarios. 1

¶Io tertio verſu. Deſudantes militiæ. Non hic deſidentes legendum eſt: vt aliqui habent libri. quód eius dictionis ſignificatio ſeoſui huius loci repugnet. Eſt enim deſidere: cum quiete ſedere, & quaſi continue ſedere, ſeu ſedendo tempus conſumere. Vnde formãtur deſes & deſidioſus: idem ſignificantia quod ocioſus & ignauus. & deſidia: ocium, ignauia. At qui deſidet: neque recte exercet militiá ocque ad aſſequendum brauium ſe accingit. Deſudare vero eſt cum ſudore elaborare, eniti & conari. quod qui facit: muoia militiæ recte exequitur, & brauio dignus habetur. Itaque milites Chriſti, apoſtoli ſcilicet & diſcipuli, intuentes ſpectaculum illud futuri in cœlo præmii: exinde roborantur, confortanturque in acie & bello ſpirituali contra hoſtes iuſtitiæ & veritatis. deſudantes ac inſiſtentes illi militiæ, agoni & certamini, vt aſſequantur brauium: cuius dulcedinem, precioſitatem & pulchritudinem aliquantulum prægustarunt. 3

¶In quarto verſu. Pro quo ſe cunctis obiicit. Chriſtus (inquit) pro illo brauio aſſequendo ſe in hac transfiguratiooe omnibus proponit atque oſtendit in forma glorioſa: quaſi iam beatum. Integram autem beatitudinem & plenam atque completam: perfecte nũc oſtendit cœleſtibus ciuibus io regno ſuo immortali. Itaque tunc cum transfiguratus eſt, in parte exhibuit, atque in portiuncula quadam ante monſtrauit: quod poſtea perfecte atque exuberanter erat daturus. vt per illud tantillum: inuitaret ad ioſluentiſſimum ſuum fontem. 4

De ſancto Laurentio.

1 MArtyris Chriſti canimus triumphum
Annuum tempus venerando cuius:
Cernua vocis prece iam rotundus
Orbis adorat.
Pontifex Sixtus monuit miniſtrum
2 Fixus in ligno crucis: ex equeris

Me cito, pœnam patiendo magnam
Ibis ad aſtra.

3 Tortor iratus petit: vt talenti
Pondus ignoti manifeſtet omne,
Mente veſana cupiens vorare
Aurea lucra.

4 Spreuit hic mundi peritura dona.
Fert opem nudis: alimenta claudis,
Diuidit nummos miſeris cateruis
Corde flagranti.

5 Igne torquetur: ſtabili tenore
Cordis accenſus: ſuperat minaces
Ignium flammas, in amore vitæ
Semper opimæ.

6 Vritur poſtquã latus omne: teſtis
Verte præfecto loquitur iocando,
Corporis partem laniando coctam
Dentibus atris.

7 Spiritũ ſumpſit chorus angelorũ:
Intulit cœlo pie laureandum.
Vt ſcelus laxet hominum: precando
Omnipotentem.

8 Supplici voto rogitemus omnes.
Sancte Laurenti veniam preceris:
Qui tuum feſtum celebrant vbique
Voce vel actu.

9 Gloriam patri reſonemus omnes:
Eius & nato iubilemus apte.
Cum quibus regnat ſimul & creator
Spiritus almus. Amen.

¶Carmen ſapphicum & adonicum: huius hymni modulationem cõtexit, apteque componit. Nam
cæterorum hymnorum huiuſce generis more: tria prima cuiuſque verſus carmina ſunt ſapphica &
quartum adonicum, ſeruato vbique ipſius carminis recto contextu. ¶Commemoratur in eo grauis
agon durũmque certamen martyrii: quod beatus ſuſtinuit Laurẽtius pro confeſſione hominis Chri-
ſti. & quomodo eo expleto tanquam miles inuictus: æthereas ſubiit ſidereáſque domos. Verum hæc
omnia ex vita & hiſtoria eius (quæ apud omnes ſatis eſt vulgata) per facile nota ſunt, neque amplio-
rem poſcunt declarationem.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Annuum tempus venerãdo cuius. Genitiuus ille relatiuus:
ad nomen martyris antecedens refertur. & accuſatiuus annuum tempus cum verbo adorat, ordina-
tur. vt gerundium venerando, abſolute poſitum intelligatur & ſine adiecto expreſſe accuſatiuo caſu.
vt hic habeatur illius verſus ordo. Colimus triumphum martyris Chriſti Laurentii. cuius quidẽ mar
tyris: orbis rotũdus iam adorat & celebrat annuũ tempus. venerando (ſubaudi, ſi libet: illud annuum
2 tempus aut feſtum) cernua prece vocis, ſiue humili ſupplicatione orationis. ¶In ſecundo verſu. Exe
queris me cito. Exequi proprie eſt opus iniunctum complere: & quod cuiquam mandatum eſt perfi
cere. Hic autẽ pro ſequi ſiue comitari (licet minus proprie) gratia ſeruandi carminis ponitur. Quòd
ſi inſequeris aut aſſequeris in futuro indicatiui poſuiſſet author: ſententiã feciſſet apertiorem: & locu
3 tionem reddidiſſet aptiorẽ. ¶In tertio verſu. Tortor iratus petit vt talẽti. Hoc loco petit, in præſenti
tempore & diſyllabũ ponendũ eſt. Nam ſi petiit in præterito perfecto ponatur & triſyllabũ: vitiatur
5 carmẽ & recte cõſtare nũ poteſt. ¶In quinto verſu. Stabili tenore cordis accẽſus. Tenore: cõſtantia,
firmitate, ſtabilitate. quę animũ eius adeo fixũ, immotũ inconcuſſumque tenuit in amore dei: vt pro-
pter acerrima ignis incẽdia non fuerit dimotus à cõfeſſione Chriſti. Vitã autem opimã in eodẽ verſu

vocat author, vitam regni cœleſtis: omnium bonorum copia cumulatiſſimã, & ſpiritualibus diuitiis
Pſal.111. abunde affluentem. Gloria enim & diuitiæ: in domo domini. ¶ In ſexto verſu. Teſtis verte præfecto 6
loquitur. Nomen teſtis, hic nominatiuus eſt ſingularis, annexus huic verbo loquitur: & idem ſignat
quod martyr. quin potius ediuerſo martyr grẹcum nomen: idem eſt quod teſtis latinum, & martyriũ
teſtimonium. Et recte ſanctus Laurentius hic teſtis dicitur. Nam tormentorum illis inflictorum tole-
rantia: teſtificatus eſt veritatem & ſyncæritatem fidei Chriſtianæ. Quod ſiquis contẽdat hic nomen
teſtis ablatiuum eſſe pluralem à nomine teſta, æ: ineptum prorſus faciet ſenſum. ¶ In ſeptimo verſu. 7
Intulit cœlo pie laureandum. Quoniam ſecunda ſyllaba aduerbij pie eſt longa: non conſtituitur in
tertio illius carminis loco dactylus, vt deberet. Seruaretur autem carmen: ſi allius loco poneretur ad-
uerbium bene: quod vtranque habet breuem. At vero laureandus non ſatis vſitatum eſt vocabulum:
quod verbum laureor, aris vnde formetur, vſus latinorum nõ recipit. laureatus autem tritũ & aptum
nomen: à nomine laurea, æ, non à verbo deſcendit. ſicut tunicatus, & loricatus. Ita etiam intelligatur
hic laureandus: à nomine laurea non à verbo originem ducere. Demum in tertio carmine huius ver-
ſus, tribrachus pro dactylo ponitur: quod in ſapphico carmine infrequens eſt ac inſuetum.

De ſancto Laurentio: alius hymnus.

1 EN martyris Laurentii
Armata pugnauit fides.
Nam morte mortem diruit:
Ac ſemet impendit ſibi.

2 Fore hoc ſacerdos dixerat.
Iam Sixtus affixus cruci.
Laurentium flentem videns
Crucis ſub ipſo ſtipite,

3 Deſiſte deceſſu meo
Fletum dolenter fundere.
Præcedo frater: tu quoque
Poſt hoc ſequeris triduum.

4 Extrema vox epiſcopi,
Prænunciatrix gloriæ:
Nihil fefellit, nam dies
Prædicta palmam præſtitit.

De eodem alius hymnus.

1 COnſcendat vſque ſidera
Cœlique pulſet intima
Vox atque cantus omnium
Te deum collaudantium.

2 Adeſt nanque feſtiuitas
Et dies venerabilis,
In qua cœlum pro meritis
Laurentius ingreſſus eſt.

3 Qui ſuperatis ignibus
Et impiis tortoribus:
Sæuis deuictis hoſtibus,
Nunc gaudet in cœleſtibus.

4 Ipſe dignetur dominum
Rogare clementiſſimum:
Vt ab æternis ignibus
Nos ſeruet, & dæmonibus.

5 Deo patri ſit gloria
Eiuſque ſoli filio. & cætera.

¶ Duorum præſentium hymnorum de ſancto Laurentio propoſitorũ: primus carminis iambici dimetri legem integre & ad vnguem ſeruat. non autem ſecundus: nam in prima ſede pro ſpondeo nunc trochæum habet nunc pyrrhichium. In ſecunda vero, pro iambo quandoque ſpondeum habet quandoque trochæum, & ita in tertio loco: vt ſolum numerum ſyllabarum videatur cũ recto carmine iambico habere communem. ¶ Commendantur in eo dura certamina beati Laurentij: quæ conſtanter pertulit pro fide Chriſtiana. quemadmodum Sixtus ſummus pontifex illi prẹdixerat. Demum oratio ad deum funditur: vt precibus ſancti Laurentii nos conſeruet ab æternis gehennæ incendiis.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Nam morte mortem diruit. Beatus Laurentius morte ſua 1
precioſa in conſpectu domini: & pro Chriſto ſuſcepta: diruit mortem peccati & infidelitatis à mul-
torum cordibus. qui perſpecta eius indomabili conſtantia: ad Chriſtum ſunt conuerſi. Eadem quo-
que morte ſua glorioſa: diruit mortem propriam. nam etſi ſecundum corpus mortuus eſt: anima ta-
men eius tranſlata ad vitam perpetuam, nihil diſpendii ex morte corporis eſt perpeſſa, neque ipſius
Sapi.3. mortis ſenſit moleſtiam aut incommoda. Quemadmodum Sapiens dicit de iuſtis: quod viſi ſunt o-
culis inſipientium mori, & exiſtimata eſt afflictio exitus eorum: illi autem ſunt in pace. Ipſe etiam
Laurentius ſemet impendit ſibi: quoniam ſeipſum obtulit holocauſtum, & ſacrificium deo viuenti
pro fide. Verbum enim impendere: interdum ſignificat ſeipſum victimam facere, ac oblationem deo
1.Corin. 2. exhibere per martyrium pro aliorum ſalute: vt apud Paulum. Ego autem libentiſſime impendam: &
ſuper impendar ego ipſe pro animabus veſtris. ¶ In ſecundo verſu. Fore hoc ſacerdos dixerat. hoc: 2
quod Laurentius ſeipſum impenderet hoſtiam deo pro animabus aliorum, & huius vitæ cur-

ſum conſummaret martyrio. Et id quidem dixit Sixtus, in cruce ſuffixus pro confeſſinne fidei:cũ bea
tum Laurentium videret aſtantem cruci, & ſe relinqui à patre ſuo lachrymoſa voce conquerentem.
Enimuero cum ipſe Laurentius ſanctum Sixtum apoſtolicæ ſedis moderatorem ac præſulem vide-
ret duci ad martyrium:his verbis eum compellaſſe dicitur. Quo progrederis ſine filio pater? Quo
ſacerdos ſancte ſine diacono properas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificaſti:nec offerre conſueue-
ras. Quid in me ergo diſplicuit tibi pater? Num degenerem me probaſti? Experire certe:vtrum ido-
neum miniſtrum elegeris. Cui commiſiſti dominici ſanguinis diſpenſationem, cui conſummandorũ
3 conſortium ſacramentorum credidiſti:huic ſanguinis tui conſortium negas? ¶ In tertio verſu. Deſi-
ſte deceſſu meo. Prædictis ſancti Laurentij querimoniis, & piis ſane & ſingularis amoris in patrem
ſuum ſpiritualem teſtibus:ipſe Sixtus reſpondiſſe fertur hoc modo. Nõ ego te fili chariſſime deſero,
ac relinquo:ſed maiora tibi debẽtur pro fide Chriſti certamina. Nos quaſi ſenes, leuioris pugnę cur-
ſum recipimus:te quaſi iuuenem manet glorioſior de hoſte triumphus. Poſt venies:flere deſiſte. Poſt
4 triduum me ſequeris:ſacerdotem leuita. ¶ In quarto verſu. Extrema vox epiſcopi. Epiſcopus dicitur
qui ſuperintendit iis quibus præficitur:curam eorũ gerens. Nam epi præpoſitio græca: ſignificat ſu-
per. ſcopos vero:intentio ſiue conſideratio dicitur. Et epiſcopin verbum græcum:ſuperintendere ſi-
gnat. vt intelligat ſe non recte fungi officio epiſcopi:qui præeſſe dilexerit, nnn prodeſſe. Et is potiſſi-
mum dicitur epiſcopus:qui peruigilem gerit curam populi fidelis, ſuę directinni commiſſi. cuius vir-
tutes, conditiones, atque officia:deſcribit Paulus ad Timotheum his verbis. Oportet epiſcopum ir- 1. Timoth. 3.
reprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ornatum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorem. Et Titum. 1.
ad Titum ſcribens:eadem fere repetit virtutis opera. Oportet (inquit) epiſcopum ſine crimine eſſe:
ſicut dei diſpenſatorem. Inde epiſcopatus:intentiſſima vigilantia & conſideratio in ſubditorum dire
ctionem ad ſalutem. vt Paulus ad Timotheum. Fidelis ſermo. Siquis epiſcopatum deſiderat: bonum 1. Timoth. 3.
opus deſiderat. ¶ Cæterum circa poſteriorem de ſancto Laurentio hymnum hoc loco adductum, ni-
hil occurrit annotatu dignum:quod per quàm facilis eſt & intellectui peruius ideo ab annotationi-
bus circa illum conficiendis ſuperſedendum duximus, ſolam literam adduxiſſe contenti.

De ſuſceptione ſanctæ coronæ domini: hymnus.

1 SAcræ Chriſti celebremus
Coronæ ſolennia:
Et ipſius reuocemus
Ad mentem præconia:
Vt impleta comprobemus
Legis vaticinia.

2 Inter vepres demonſtratur
Veruex hærens cornibus.
In quo Chriſtus figuratur:
Coronandus ſentibus.
Deus viuit:immolatur
Homo pro hominibus.

3 Sina rubus inflammatur:
Nec tamen comburitur.
Ignis ſpinis coronatur:
Quo culpa conſumitur.
Nec læditur ſed ſacratur
Spina:dum ſic tangitur.

4 Arcam, menſam, & altare:
Sertum ambit aureum.
Et ſculptura cingit mare
Sacerdotum æneum.
Quæ nunc Chriſti ſignat clare
Diadema ſpineum.

5 Sponſum ſerto decoratum:
Eſaias meminit.
Ad videndum coronatum:
Inuitans rex cecinit.
Hoc Sibylla coornatum
Serto, vates concinit.

Gloria & honor deo:
Vſquequo altiſſimo.
Vna patri, filioque:
Inclyto paraclyto.
Cui laus eſt & poteſtas:
Per æterna ſecula. Amen.

¶ Carmine trochaico alcmanio & euripidio alternatim poſitis: præſens hymnus componitur, ſicut & ille de ſancto Nicolao ſuperius expoſitus. Pange lingua Nicolai: præſulis præconium. Obſeruatur tamẽ in eo, maiore ſtudio conſonantia alternorum verſuum: quàm integra carminis ante dicti lex & regula. excepto poſtremo verſu qui in fine cuiuſque hymni conſimilis generis:locum plærunque ſolet vltimum obtinere, vt pro more eccleſiaſtico deſinat hymnus in glorificationem ſummæ trinitatis. ¶ Referuntur in eo præconia ſacræ coronæ ſpineæ: qua dominus noſter in ſua paſſione fuit coronatus. & multæ veteris legis adducuntur figuræ & oracula prophetarum: quibus præſignatũ fuit ipſius ſacræ coronæ myſterium: quemadmodum annotationes ſequentes clarius elucidabunt.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Inter vepres demõſtratur. Cum Abraham prohibitus eſ-
ſet ab angelo immolare filium ſuum, quemadmodum propoſuerat:eleuãs oculos ſuos vidit poſt ter- Gene. 22.

gum, arietem hęrentem cornibus inter vepres. quem aſſumens: obtulit holocauſtum pro filio ſuo. Ille autem aries vepribus circuoſeptus Chriſtum ſignificauit à Iudæis ſpinea corona affligendũ. Idem quoque aries immolatus, ipſo Iſaac dimiſſo incolumi: ſignauit humanitatem Chriſti pro redemptione mundi mortem paſſuram. ipſa diuinitate per Iſaac repræſentata, permanẽte impaſſibili: & in perpeſſione dolorum & mortis nihil habente conſortiĩ cũ carne. vt præclare oſtendit Damaſcenus: circa finem tercii libri. de fide orthodoxa.
Exod. 3. ¶ In tertio verſu. Sina rubus inflãmatur. Cum minaſſet Moyſes gregem ſuum vſque ad interiora deſerti & veniſſet ad montem Sinai: vidit rubum ardentem atque inflammatum, qui tamen minime comburebatur. & ita ſpinæ rubi illic circũdabantur igni: non tamen abſumebantur. Significabat autem hæc figura Chriſtum qui ignis eſt conſumens omnem culpam
Deut. 4. (deus enim noſter, vt ait Moyſes ignis conſumens eſt) ſpinis coronandum. At quemadmodum in rubo, ſpinæ igni circundatæ non lædebantur eius incendio. ita contactu ſacratiſſimi capitis Chriſti coronata ſpinea non eſt læſa aut reddita contemptibilior: ſed conſecrata in ornamentum & diadema regis æterni. 3
Exod. 25. ¶ In quarto verſu. Arcã menſam & altare. In Exodo arca iuſſa eſt à domino componi ex lignis ſethim, & in eius circuitu corona aurea fabricari. In menſæ itidem & altaris compoſitione: per gyrum iuſſit dominus coronam auream circumponi. Quod deinde ab ipſo artifice diuino 4
Exod. 37. delectu ad id opus conficiendum accito: completum fuiſſe deſcribitur. Inſuper in libro tertio Regũ
3. Regũ. 7. dicitur Salomon feciſſe mare fuſile decem cubitorum à labio vſque ad labium, rotundum in circuitu. & ſculptura ſubter labium circuibat illud: decem cubitis ambiens mare. Hæc autem quatuor opera materialia, coronis aut ſculpturis circundata: ſignificabant Chriſti caput in circuitu ſpinis circunſepiendum, ſpineáque corona per gyrum circundandum. quoniam ipſe eſt arca noui teſtamenti myſtica: continens in ſe diuinæ maieſtatis ſecretum, velamine carnis obtectum. Ipſe itidem eſt menſa illa propoſitionis: in qua collocatur panis vitæ, ſacratiſſimumque eius corpus iugiter coram domino.
Pſal. 22. De qua menſa loquitur propheta in pſalmo. Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Eſt etiam Chriſtus altare ſpirituale, in quo offeruntur noſtra vota & preces: quoniam per ipſum à deo acceptantur. Denique idem eſt mare æneum ſacerdotum: in quo abluuntur ab inquinamentis. quoniã fons eſt miſericordiæ copioſus, immo immenſum gratiæ pelagus: in quo peccata no-
Pſa. 130. ſtra abſterguntur & diluuntur. Apud dominum enim miſericordia: & copioſa apud eum redemptio.
Eſaiæ. 16. ¶ In quinto verſu. Sponſum ſerto coronatum. Apud Eſaiam Chriſtus ſpiritus domini vnctus: dicere perhibetur. Induit me dominus veſtimento ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me: quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. Vbi ſeipſum nominat ſponſum decore coronæ adornatum: præſignificans ipſius ſacræ coronæ ſpineæ ſacramentum. Præterea 5
Canti. 3. Salomon in cantico canticorum ait ad animas fideles ſponſæ pediſſequas. Egredimini filiæ Syon & videte regem Salomonem in diademate: quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius. Quibus verbis rex ipſe ſapientiſſimus inuitat omnes ad videndum verum Salomonem Chriſtum, diademate ſpineo coronatum: quo mater ſua ſynagoga ipſum adornauit, in die deſponſationis ipſius cum eccleſia, ſua dilecta ſponſa. Demum vna Sibyllarum ſuo etiam vaticinio prænunciauit Chriſtum ſpinea corona circumambiendum: vt multiplici teſtimonio conſtet prædictam eſſe hanc Chriſti coronationem. Quæ autem & qualis fuerit illa Sibylla, aut quomodo cognominata: non habetur compertum.

De ſuſceptione coronæ ſpineæ domini: alius hymnus.

1 Deus tuorum militum
Sors & corona præmium:
Tuæ coronæ meritum
Confert medelam omnium.

2 Tua corona ſpinea:
Tuos coronet aurea.
Tua nobis humilitas:
Pœnas repellat debitas.

3 Tuæ coronæ myſticæ
Suſcepto patrocinio:
Iubilus vocis melicæ
Concurrat mentis gaudio.

4 Noſtra conſeruat regio:
Tibi theſaurum inclytum.
Imminente iudicio:
Reſumes hoc depoſitum.

5 Qui tanto diademate
Nos coronat in ſtadio:
Cum vtriuſque pneumate
Sit laus patri cum filio. Amen.

¶ Carminis iambici dimetri ſolam gerit ſpeciem hic hymnus: legem autem eius nequaquam exacte ſeruat, ſed rythmicam potius modulationem & conſonantiam in exitu carminum eiuſdem verſus.
¶ Commendatur in eo corona ſpinea domini, quam Chriſtus humiliter pro nobis pertulit: & per quam multa nobis contulit beneficia, potiſſimũ coronationem glorioſam quam decurſo ſtadio expectamus in regno cœlorum. quam ſane coronationem: in hoc hymno ſuppliciter expoſcimus.
¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Sors & corona, præmium. Chriſtus ſuorum militum eſt 1

ſors:qunoiam eſt pars & portio eorum,quæm aſſequentur poſt confectam ſuam militiam. Eſt & eo-
rum corona ſecundum actiuam rationem:quoniam eos demum victores coronabit in cœlis. Deni-
que eſt præmium eorundem:quoniam eſt ipſorum merces copioſa in regno cœlorum.quẽadmodum
dixit Abrahæ. Ego protector tuus ſum:& merces tua magna nimis. Accommodatior autẽ huius car- Gene.15.
minis eſſet ſermo:ſi geminata coniunctione ita legeretur.ſors,& corona,& præmium.quoniam non
ſolet coniunctio illa inter primum & ſecundum copulatum poni : niſi etiam collocetur inter ſecun-
2 dum & tertium:ſi affuerit. ¶ In ſecundo verſu. Tuos coronet aurea. Adiectiuum illud, in ablatiuo ca
ſu collocari intelligatur:& corona ſpinea in nominatiuo,vt ſenſus ſit tuum ſertum ſpineum in terris
tuo capiti impoſitũ:aureo nos diademate coronet in cœlis. Suſtulit enim Chriſtus hic pro nobis ſpi-
neam coronam: vt aureæ coronæ decore nos exornaret in regno cœleſti. In tertio autem verſu coro-
na domini ſpinea dicitur myſtica:quia ſignificabat regnum & dominatum Chriſti in Iudæos & om-
nes fideles.quanuis id non intelligentes milites:per ludibrium ipſum appellarint regem Iudæorum.
Coronæ autem ſpineę patrocinium ſuſceptum eſt ab ijs:ad quos delatum eſt hoc ſacrum pignus.cu- Ioan.15.
ius pręſidio & munimine tuti redduntur ab hoſtiũ inſultibus:& protectione firmantur. Demum vox
melica dicitur vox harmonica.nam melos vnde id deducitur adiectiuum : concentum & melodiã ſi-
4 gnat. ¶ In quarto verſu. Noſtra conſeruat regio Inclyta Gallorum regio & præſertim florentiſſima
vrbs Pariſienſis:hunc ſacræ coronæ ſpineæ theſaurum conſeruat in regio illius palacio reconditum.
Inſtante autem iudicio extremo: Chriſtus hoc reſumet depoſitum,humanæque cuſtodiæ cõmiſſum:
quoniam ſicut cum cruce,clauis,flagellis & aliis ſuæ paſſionis inſignibus apparebit in iudicio, ita &
cum ſpinea corona angelico miniſterio deferenda. Quare vt ipſa corona exhibeatur coram omnium
cõſpectibus:repetetur à Chriſto,& ab eo loco vbi repoſita eſt accipietur. In quinto verò verſu Chri
ſtus in huius mundi ſtadio dicitur nos coronare tanto diademate,coronæ ſcilicet ſpineę,quoniã nos
exornat & nobilitat eo beneficio:vt repoſitum apud nos habeamus tam precioſum theſaurum,con-
tactu ſacratiſſimi capitis ſui conſecratum,& precioſo ſuo ſanguine ſanctificatum.quo tam amplo ra-
róque donario multiſque negato populis:quodammodo coronari,ac inſigniri videmur.

De eadem ſuſceptione coronæ ſpineæ: alius hymnus.

1 AEternæ rex altiſſime
Reddẽs coronas perditas:
Da coronæ ſanctiſſimæ
Laudes proferre debitas.

2 Corona Chriſti capitis:
Membra coronat hodie.
Honoribus exhibitis:
Concrepet vox letitiæ.

3 Sertum ſignat victoriam:
Qua Chriſtus mortem expulit.
Spinæ,noſtram miſeriam:
Quam caput noſtrum ſuſtulit.

4 Vitæ coronam reperit
Corona mortis anxiæ.
Quo mors ſoluta deperit:
Datur triumphus gratiæ.

5 Tu fructus trium ſeminum!
Ieſu corona virginum.
Corona continentium:
Coniugatorum præmium.

6 Qui tanto diademate
Nos coronat in ſtadio:
Cum vtriuſque pneumate
Sit laus patri cum filio. Amen.

¶ Præſens hymnus,& in carminis ipſius modulatione & materiæ pertractatione:pręcedẽti hymno perſimilis eſt.habet enim formam & ſpeciem carminis iambici:quanuis eius exactam legem non obſeruet,ſed potius conſonantiæ carminum eiuſdem verſus in exitu ſyllabarum conformitatem. Pertractat etiam coronæ ſpineæ domini laudes ac præconia: quid myſticæ illa ſignet adaperiens, & quantum nobis beneficium contulerit æternæ ſcilicet coronæ in cœlis conſecutionem.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Reddẽs coronas perditas. Per lapſum primorum parẽtum,
perditæ ſunt quamplurimæ coronæ:quas aſſecuti fuiſſent homines ſi perſtitiſſet Adam in ſua inno-
centia.quoniam ad eas perueniſſent finito huius vitæ curriculo:quas tamen per pręuaricationẽ pro-
toplaſtorum & inde ſequentem propriam ipſorum culpam perdiderunt. Eas autẽ coronas Chriſtus
nobis reddidit:quoniam per paſſionem ſuam & mortem recluſit nobis ianuam paradiſi, aditumque
2 præſtitit ad percipiendã æternæ gloriæ coronam prius amiſſam. ¶ In ſecundo verſu. Corona Chri-
ſti capitis. Id per appoſitionem intelligendum eſt:non ſeiunctionem.vt hic habeatur ſenſus.quòd co
rona ſpinea Chriſti qui eſt caput noſtrum:hodie coronat membra,ſiue noſipſos, qui ſumus inuicem
membra in corpore myſtico.vt hoc modo caput ad membra aptam habeat concinnitatem: quæ non
ita eluceret nec eſſet conſpicua , ſi caput Chriſti intelligeremus hoc in loco corporaliter : quod ſpi-
nis fuit confixum. Sanè Chriſtus eſt caput noſtrum:quoniam ipſum dedit deus caput ſuper omnem
eccleſiam , & ipſe eſt caput corporis eccleſiæ , vt ait Paulus. Corona autem domini ſpinea ; dici- Ephe.1.
tur hodie membra coronare: quoniam eius pręſentia & ſolennitas:magno nos afficit honore, & no- Coloſ.1.
uo beneficio adornat.quemadmodum in fine præcedentis hymni dictum eſt ſecundum eandem ſen-

tentiā:quòd tanto diademate coronæ ſcilicet ſpineæ, Chriſtus nos coronat in ſtadio. ¶ In tertio ver- 3
ſu. Sertum ſignat victoriam. Explicatur hoc loco myſtica ſignificatio coronæ ſpineæ domini.ſecun-
dum quam, corona deſignat victoriam:qua de morte Chriſtus triumphauit.quòd victores,apud an-
tiquos:corona ſolebant adornari in ſignum victoriæ. Ideirco ſancti in regno cœlorum mundo trium
Apoc.7. phato glorioſi:viſi ſunt geſtare coronas in capitibus eorum. Spinæ vero quibus coronatus eſt Chri-
Gene.3. ſtus deſignant humanæ conditionis miſeriam, quam Chriſtus qui caput eſt noſtrum pertulit in pre-
ſentis vitæ incolatu.quoniam inter cætera miſerię noſtrę incommoda hoc ipſi Adæ a domino eſt in-
flictum:quòd cum operaretur terram, produceret illi ſpinas & tribulos. Itaque in argumentum no-
ſtræ miſeriæ à Chriſto toleratæ:caput eius ſpinis eſt confixum. ¶ In quarto verſu. Vitæ coronam re- 4
perit. Mortis anxiæ corona, fuit ipſa corona ſpinea: quam tempore mortis & paſſionis ſuæ amariſſi-
mæ Chriſtus pertulit, immo quæ cum cæteris illi inflictis tormentis mortem demum intulit. Illa au-
tem attulit nobis coronam vitæ:quoniam promeruit nobis & contulit vitæ perpetuæ in cœlis hære-
ditatem ac conſortium. Ipſa nanque Chriſti coronatio tempore ſuæ paſſionis, illi letalis & mortife-
ra:nobis ſua morte redemptis viuifica fuit & ſalutaris, vitæque perennis introitū eſt elargita. Per hu-
iuſmodi etiam coronam domini ſpineam:mors noſtra confracta fuit atque deperijt.& nobilis gratiæ
triumphus datur omnibus.ea Chriſti coronatione mortéque illam conſequente redēptis. ¶ In quin 5
to verſu. Tu fructus trium ſeminum. In parabola ſeminantis ſemen ſuum, id poſtremū ponitur:quòd
aliud ſemen cecidit in terram bonam, & attulit fructum aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud
Matthæi.13. triceſimum:vt referunt Matthæus & Marcus. Per quam boni ſeminis ſecundum triplicem fructum
Marci.4. diſtinctionem:intelliguntur tres ſtatus & conditiones hominum in via ſalutis ambulantiū, & ad vi-
tam æternam tendentium. Nempe per ſemen afferens fructum centeſimum:intelligitur ſtatus virgi-
nalis, cui fructus aſcribitur centeſimus. Per id vero ſemen quod protulit fructum ſexageſimum: acci-
pitur ſtatus vidualis, cui attribuitur fructus ſexageſimus. Demum per ſemen producens fructum tri-
ceſimum, inſinuatur ſtatus coniugalis:cui aſciſcitur fructus triceſimus. Itaq; Chriſtus trium illorum
ſeminum in terram bonam proiectorum:eſt fructus, corona & præmiū. Nam virginali candore ad-
ornatorum eſt merces ſingularis, viduarum & continentium eſt remuneratio copioſa: denique con-
iugatorum & in thoro nuptiali caſte viuentium etiam eſt inſigne præmium. & omniū horum eſt co-
rona, vniformis ſecundum ſe: & triformis ſecundum eorum qui coronantur varietatem.

In aſſumptione Mariæ virginis.

1 GAude viſceribus mater in intimis
Fœlix eccleſia:quæ ſacra replicas
Sanctæ feſta Mariæ.
Plaudant aſtra, ſolum, mare.
2 Cuius magnifica eſt generatio:
Cuius vita ſacris claruit actibus.
Cuius finis honorem
Summum fine tenet fine.
3 Quę virgo peperit, virgoq; permanet
Lactauit proprius vberibus deum:
Portantemque gerebat
Vlnis prona trementibus.
4 Fœlix multiplici laude puerpera:
Regis porta fui clauſa perenniter.
Mundi ſtella fluentis:
Floris virgula regia.
5 Te nūc ſuppliciter ſancta theotocos
Regis perpetui ſponſaque poſcimus:
Vt nos ſemper, vbique
Miti munere protegas.
6 Sanctis obtineas virgo precatibus
Pacis præſidium dulce diutinæ:
Nobis atque beati

Regni dona perennia.
7 Præſta ſumme pater, patris & vnice:
Amborumque ſimul ſpiritus annue,
Qui regnas deus vnus:
Omni tempore ſeculi. Amen.

¶ Præſens hymnus, tricolos eſt atque triformis: quòd in vnoquoque verſu tria carminũ genera complectatur. Eſt & tetraſtrophos: quoniam poſt quatuor carmina ad primum genus completo iam verſu reuertitur. Conſtat enim quiſque verſuum ex duobus primis carminibus aſclepiadeis, tertio autem pherecratio (quod dactylicum eſt trimetrum: conſtans ex primo pede ſpondeo, ſecundo dactylo, & tertio ſpondeo vel trochæo) quarto vero carmine glyconico. Non tamen vbiq; ſeruatur recta huius carminis lex. Nam in primi verſus ſecundo carmine, loco primi choriambi ponitur ionicus maior: conſtans ex duabus primis ſyllabis longis & reliquis duabus breuibus. cum ſecunda ſyllaba dictionis eccleſia: ſit longa: eo quòd apud Græcos per η ſcribitur, quæ apud Latinos ſemper in e longum conuertitur. Mantuanus. Flumina & ablutos genitrix eccleſia lacte. Quem potius imitandum cẽſuerim: quàm corruptum illorum vſum qui ſecundam illius dictionis ſyllabã corripiunt. quanuis & Lactantius idem fecerit: cum ait. Eccleſiæ paſtos vbere, lacte, ſinu. Inſuper in primo carmine ſecundi verſus: vocalem ſequitur vocalis alterius dictionis ſine colliſione. ¶ Inuitatur in hoc hymno eccleſia, fidelium omnium mater ſpiritualis, & deo filios gignens per baptiſmum & fidem: vt exultet vberius in hac ſacræ virginis ſolennitate. cuius prærogatiuas gratiarum, & priuilegia diuinorum munerũ multifariam proſequitur: ab eius natiuitate ad aſſumptionem vſque glorioſam eiuſdem in cœlum, ea deducendo.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Sanctæ feſta Mariæ. Feſtum nunc adiectiuum eſt. & ſolen-
ne celebreq; ſignificat. Lactãtius in hymno paſchali. Salue feſta dies: toto venerabilis æuo. Nunc ve-
ro ſubſtantiuum: & ſolennitatem celebritatemque deſignat. Ouidius. Hoſpitis aduentu feſtũ genia-
liter egit. Vtroq; autem iſtorum modorum: in hymnis frequenter ſumitur. Hic vero ſubſtantiuũ no-
2 men eſt. ¶ In ſecundo verſu. Cuius magnifica eſt generatio. Cum res aliqua bonum habet exordiũ,
progreſſum etiam rectum, & fœlicem exitum: illa omni ex parte bene ſe habet. Nam res omnis: principio, medio & fine clauditur. Atqui beatæ virginis Mariæ præclara eſt natiuitas: qua in mundũ prodiit. Eius item tota vita illuſtri virtutum ſplendore refulſit: cuius (vt canit eccleſia catholica) vita inclyta, cunctas illuſtrat eccleſias. Denique glorioſa fuit eius in cœlum aſſumptio: tanquam finis huius incolatus. Nihil ergo illi ad ſummam perfectionem defuit: quod & præſens verſus dilucide oſtendit.
3 ¶ In tertio verſu. Portantemq; gerebat. Quemadmodum de ſancto Simeone canit eccleſia ſancta,
quòd ſenex puerum portabat puer autem ſenem regebat. & hoc: ſecundum Chriſti diuinitatem accipiendum eſt. illud vero: ſecundum ipſius humanitatem. Vnus enim & idem: eſt deus & homo. Ita & hoc loco dicẽdum, quòd ſacroſancta virgo gerebat Chriſtum infantulum ſuis vlnis noſtram carnem indutum: portantem tamen omnia verbo virtutis ſuæ, & ſuſtentantem continentémque vniuerſa ſecũdum diuinitatis maieſtatem. At quoniam ipſa, deitatis filii ſui haud dubie erat conſcia: cum humilitate, veneratione, & tremore illum in annis infantilibus, & contrectabat & brachiis geſtabat. non immemor ſe illum geſtare: qui totum hunc mundum immenſa virtute gubernat. idcirco prona ſiue inclinata & humilis, cum hic geſtaſſe dicitur vlnis trementibus: ob venerationem, dignitatem, & re-
4 uerentiam eius qui portabatur. ¶ In quarto verſu. Floris virgula regia. Alludit illa ſententia ad illud
Eſaiæ oraculum: ſæpius ante adductum. Egredietur virga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendet. Ubi nomine virgæ, ſacratiſſima virgo: & nomine floris, dominus noſter Ieſus Chriſtus accipiendus eſt. Itaque hic virgula regia dicitur ſemper ſancta virgo: quia ex regali progenie exorta refulget, & de ſtirpe Dauid nata. Virgula inquam floris: quoniam ex ea flos ille ſuauiſſimus prodiit, cuius odore bono totus mundus: ad vitam reuocatus eſt ¶ In quinto verſu. Te nunc ſuppliciter ſancta theoto- Eſaiæ. 11.
5 cos. Id nomen græcum: idẽ ſignificat latine quod deum pariens, vel dei genitrix, ſiue deipara. Quod
quidem epithetum: illi merito & vere ab eccleſia catholica attributum eſt, primum in tertio concilio vniuerſali, atq; inter quatuor primas ſacroſanctas patrũ conciones tertio loco celebrato apud Epheſum, ſub Celeſtino primo, ſummo pontifice, & Theodoſio iuniore Romanorum imperatore: in conſeſſu ac cœtu ducentorum patrum, circa annum domini quadringenteſimum viceſimum quartum. In quo damnata eſt impii Neſtorii veſania atque blaſphemia: aſtruentis ſacroſanctam virginem Mariam non dei ſed hominis tantummodo fuiſſe genitricem. vt aliam perſonã carnis, aliam faceret deitatis: Chriſtumque verum deum eſſe negaret. Ad cuius explodendam hæreſim decreuit vnanimi ſententia, illa celeberrima ſynodus: quòd beata virgo, deinceps theotocos, id eſt dei mater appellaretur. Idem quoque deinde corroboratum eſt & ſecunda aſſertione denuo approbatum temporibus Vigilii ſummi pontificis: contra repullulantem ipſius Neſtorianæ hæreſeos per improbos aſſectatores impietatem, circa annum domini quingenteſimum & quinquageſimum. Nẽpe ea tempeſtate, Conſtantinopoli quinta ſynodus habita eſt contra Theodorum & eius aſtipulatores: qui affirmabant beatam virginem, ſolum hominem non etiam deum & hominem peperiſſe. Qua quidẽ in ſynodo rurſum conſtitutum eſt authore Platina: vt beata virgo, theotocos diceretur, quia deum ſuo partu nobis

ædidiſſet. Cæterum quanuis ea dictio theotocos quatuor habeat ſuas ſyllabas breues: quòd in tribus poſtremis ſyllabis per o paruum apud Græcos ſcribatur. neceſſitate tamē carminis adactus author: hic ſecundam eius ſyllabam producit.

In eodem feſto aſſumptionis: alius hymnus.

1 O Quàm glorifica luce coruſcas:
Stirpis Dauidicæ regia proles.
Sublimis reſidens virgo Maria:
Supra cœligenas ætheris omnes.

2 Tu cum virgineo mater honore:
Angelorum domino pectoris aulam
Sacris viſceribus caſta paraſti.
Natus hinc deus eſt corpore Chriſtus

3 Quem cunctus venerans orbis adorat:
Cui nunc rite genu flectitur omne.
A quo nos petimus te veniente
Abiectis tenebris gaudia lucis.

4 Hoc largire pater luminis omnis:
Natum per proprium flamine ſacro.
Qui tecum nitida viuit in æthra:
Regnans ac moderans ſecula cuncta. Amen.

¶Præſens hymnus vnico genere carminis componitur: quod eſt dactylicum: tetrametrum, hypercatalecticum. Dactylicum quidem: á pede dominatum in eo tenente. Tetrametrū, á numero pedum: quoniam ſingula carmina quatuor continent pedes. Et hypercatalecticum: quoniam in medio vna ſyllaba ſuperexcreſcit. Conſtat enim id carmen ex pentimetri dactylica heroica: id eſt duobus pedibus & medio, carminis heroici. habens primo loco ſemper ſpōdeum, ſecundo vero dactylum: & deinde ſyllabam longam adiectam. quæ debet ob ſonoritatem carminis claudere dictionem: & vltima eſſe ſyllaba alicuius dictionis. Tertio autem loco hoc carmen ſemper habet dactylum: quarto vero ſpondeum vel trochæum. ¶Laudatur in hoc hymno ſacratiſſima virgo: quòd regia ſtirpe ædita, claro virtutum & gratiarum ſplendore ſit mirifice adornata. nō ſolum cum in terris facta eſt dei mater: ſed & nunc in cœlis, vbi ſuper omnes ſanctorum ordines glorioſa reſidet. Porro ſacræ aſſumptionis ipſius gloriam diffuſius exprompſimus in opuſculo de huius ſolēnitatis celebritate ædito. idcirco ab illa latius explicanda nunc ſuperſedendum duximus: & ad annotationes pro more tranſeundum.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Stirpis Dauidicæ regia proles. Quoniā id nomen Dauid, 1
d terminalem habet & poſtremam literam nō t, in adiectiuo Dauidicus inde formato manere debet
litera d in tertia ſyllaba. quare Dauidicus ſcribendum & proferendū eſt: non Dauiticus. Rurſum La-
tini id nomen (quod apud Hebræos inflexionem per caſus refugit) declinant plærunq; more nomi-
nis tertię declinationis. & probati authores in obliquis illius nominis ſic inflexi vt Dauidis, Dauida:
mediam illam ſyllabam producunt. vt Mantuanus in prima Parthenicę. Sic Dauida pater tulit: Eze-
chiáſque Manaſſem. Sic Eſromus Aram genuit: Salmona Naaſon. Quare deriuatum ab eo adiecti-
uum Dauidicus: ſecundam illam ſyllabam debet habere longam. quod ſtudioſe ſeruant exactiores &
terſiores latinæ linguæ authores. Vt Mantuanus in eodem opere. Cum cœtu comitata graui Dauidi-
ca virgo: In patriam reduci flexit veſtigia greſſu. Quod etiā ſi ſedulo obſeruaſſet hic hymnographus
ſecundum carmen primi verſus rēddidiſſet nitidius & aptius. ¶In ſecundo verſu. Angelorum domi 2
no. Non ſeruatur hoc in verſu recta huius carminis lex. Nam in prima ſede loco ſpondei ponitur am
phimacrus, pes triſyllabus: vnam breuem ſyllabam duabus longis interiectā habens, qui in huiuſmo-
di carmine dactylico nunquam pro ſpōdeo poni ſolet. At vero ſi hoc modo legeretur illud carmen.
Cœlorum domino pectoris aulam. Et aptum eſſet carmen & grata prolatio ob debitum ſyllabarum
numerum, pedúmque ſitum: necnon & ſententiæ integritas atque decentia ſeruaretur. Conſimiliter
in vltimo eiuſdem ſecundi verſus carmine: cōtra dactylici metri legem ac regulā trochæus pro ſpon-
deo in prima ſede collocatur. Verū illi facile occurreretur vitio: ſi cōmutato duarū primarū dictionū
ordine hoc modo contexeretur carmen. Hinc natus deus eſt corpore Chriſtus. ¶In tertio verſu. A 3
quo nos petimus te veniente. Relatiuum te, ſacroſanctam virginem monſtrat: ad quam ſolam in tri-
bus primis verſibus dirigitur ſermo. Petimus autem in hac oratione ipſam venire in noſtrum ſubſi-
dium: potiſſimū in agonia & anguſtia mortis. vbi omni humano auxilio deſtituti: ſummopere dei &
glorioſæ virginis Mariæ angelíque cuſtodis indigebimus præſidio, ne malignus rapiat vt leo animā
noſtram. ¶In quarto verſu. Hoc largire pater luminis omnis. Nomine luminis, ſpiritualia dona á 4

den in creaturas rationales profluentia:hic recte intelliguntur quemadmodum Iacobus ait. Omne datum optimum & omne donum perfectum,de ſurſum eſt deſcendens à patre luminnm. Flamen autem hic neutri generis eſt idem ſignificans quod ſpiramen ſiue ſpiritus ſanctus. & nomen verbale eſt:formatum à flo,as. Nam ſi maſculinum eſſet nomen:ſignificaret ſacerdotem gentilium, vt Romanorum. quæ ſignificatio huic loco nequaquam congruit. Denique: æthra diſyllabum hic proferendum eſt:vt ſatis oſtendit ipſa carminis ratio. & ſignificat ſplendorem ſiue fulgorem ætheris: hic autẽ pro ipſo toto cœlo ſumitur.

De ſancto Stephano:rege Hungariæ.

1 Gaudent cœli noua luce:
Tronitrui vox dum clangit.
Nouo rege nouo duce
Gedeonis tuba barrhit.
2 Per quem fratres liberantur
Paganiſmi cæcitate.
Hungarorum gens lætatur
Ortu prolis & magiſtri.
3 Pannonia gratulatur:
Angelica vox dum ſonat.
Decrepitus dux cum Geſa:
Dei cepit repromiſſa.
4 Inquit miſſus æthereus:
Sum protomartyr Stephanus:
Et qui naſcetur Stephanus:
Rex erit & apoſtolus,
5 Pater credens admirantur.
Pauens mater rem rimatur.
Rore ſimul perluſtratur
Orthodoxæ fidei.
6 Creſcunt dona,creſcunt laudes:
Cor congaude, vox non ceſſet.
Cum non ſiſtat operari
Summus rerum artifex.
7 Puer natus vegetatur:
Et in regem coronatur
Regnum rite gubernatur:
Fides Chriſti dilatatur.
8 Sidus claret matutinum:
Ante ſolem fert vexillum.
Per quod,ſolis fulſit lumen
In Hungarorum mentibus.
9 Hic eſt miles,rex,& rector.
Qui dum rexit & regnauit:
Hoſtis tandem de tortura
Gentem ſuam liberauit.
10 Hierarchiæ iam congaudent:
Cum rex regni prædicatur.
Reparandam ad ruinam:
Saxa quadrauit verbere.
11 Almo patri ſit gloria
Natóque ſit victoria:
Amborum cum ſpiramine
In ſempiterna ſecula. Amen,

¶Præſens hymnus in ſolo ſyllabarum numero conuenit cum carmine iambico dimetro: habens ſi vnoquoque carmine inſtar illius, octo ſyllabas. Quòd ſi pauciores inueniantur forſan ob librum mẽdoſum adiiciendæ ſunt. ſin vero plures quàm octo reſecandæ, vt ſaltem debitus ſyllabarum numerus hic ſeruetur cum hoc metro communis. Nam pedes nullo modo habet hic hymnus illi generi carminis congruentes: ſed ſine diſcrimine nunc trochæum nũc pyrrhichium in quauis ſede, nunc vero ſpondeum in ſecunda liberius admittit. ¶Commemorantur in eo præconia ſancti Stephani regis Hungariæ: cuius vita (vt clarior habeatur totius hymni intelligẽtia) quoniam vulgata non eſt neque apud omnes cognita, hoc loco paucis eſt perſtringenda. Poſt Attilam qui primus fuit author ingreſſus Hunnornm in Hungarium: quartus illorum immanium populorum (quos ob feritatem & ſæuitiam appellarunt ea tempeſtate flagellum Chriſtianorum) princeps: fuit Geyſa, author ſecundæ ingreſſionis Hunnorum in Pannoniam: quam à ſe deinde vocarunt Hungariam. Is & ſi more illius barbaræ gentis, in ſuos efferus eſſet & crudus: in alienos tamen vt Chriſtianos mitis erat & benignus quamuis adhuc à vera fide alienus foret & gentilis. Vnde Chriſtianis omnibus regnum ſuum intrare volentibus hoſpitalitatẽ & beniuolentiam exhibuit. clericis & monachis poteſtatem fecit ſuam præſentiam adeundi: quibus de fide Chriſtiana diſſerentibus libenter accommodauit aurem, & tandem ipſe credidit in Chriſtum cum familiaribus ſuis. & ſacro baptiſmatis fonte ablutus eſt. proponens apud ſe omnes ſuæ ditioni ſubiectos etiam ad orthodoxæ fidei confeſſionem adducere. Cumque id negocii animo ſolicito ſecum volutaret tacitus: vidit in ſomni ſaſtantem ſibi iunenem aſpectu decorum (erat autem is: angelus eius cuſtos) qui à deo ſe miſſum conteſtans, iuſſit ipſum omnem illam qua angebatur curam animo deponere. quoniam quæ meditabantur per eum non erant omnino complenda, quòd manus haberet humano ſanguine in bello effuſo pollutas: ſed per filium ſibi diuino mune-

ge naſciturum. Facta eſt deinde eidem Geyſæ & eius coniugi altera reuelatio à beato Stephano protomartyre: quòd filius ipſorum, Stephanus vocari debeat. Qui cum natus eſſet, à ſancto Adalberto archiepiſcopo Pragenſi per ſummum pontificem ad Hungariam miſſo, baptiſatus eſt: & primus ab incunabulis Chriſtianus rex Hungarorum. Et factus eſt ipſis non ſolum moderator regni: ſed & apoſtolus & prædicator veritatis catholicæ, totumque regnum ſuum integre conuertit ad Chriſtum. quare & gentis illius patronus eſt præcipuus: tutelariſque & defenſor ſingularis ac vnicus. Nempe cum vitam ageret: ipſam tutatus eſt ſedulo ab infeſtis hoſtibus. illorum vires armis contundendo: aut precibus ad deum non minus quàm gladio pro ſuo populo dimicando, illique pacem impetrando. Celebratur autem quotannis dies eius feſtus: viceſima die Auguſti. Porro tranſiuit ex hoc regno temporali ad cœleſte: anno verbi incarnati triceſimo octauo ſupra milleſimum. ſepultus in baſilica Albẽſi quam in honore dei genitricis conſtruxerat: vbi multis coruſcat miraculis.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Tonitrui vox dum clangit. Clangere, eſt tuba perſonare ad ineundum prælium. Vnde clangor, tubæ ſonitus. Virgilius. Aſtra ferit ſonus armorum, clangorque tubarum. Cum autem tonitruum perſtrepit in nubibus: ſubito fulgore totus aer emicat. ita & in noua huius ſancti celebritate (cuius ſplendor virtutis mirifice rutilat) noua laudum reſonare debent præconia. vt in noui regis feſto: innouentur & gaudia. At vero cum idem verſus ſubiungit in quarto carmine, Gedeonis tuba barrhit: inſinuat hiſtoriam ſacram quæ in libro Iudicum ſcribitur de
Iudicum.7. Gedeone. quo modo ipſe cum trecentis viris pugnaturus contra Madian: ſtetit in circuitu caſtrorum hoſtilium, & clangore continuo buccinarum, confractioneque lagenarum fictilium & fulgore lampadum, totum exercitum hoſtium profligauit & in trepidam fugam conuertit. ita & hic ſanctus Stephanus tuba ſuæ vocis altiloqua perſonans: omnem deorum veterum immo dæmoniorum cateruam effugauit à phanis Hungariæ, & totam illam regionem deo conſecrauit. Denique barrhire, proprium eſt elephantorum: qui etiam barrhi ab authoribus nominantur. & cum vocem ædunt: barrhire dicuntur. Inde barrhitus vox elephanti. ¶In ſecundo verſu. Ortu prolis & magiſtri. Non hic orto legendum eſt vt habent libri mendoſi. Nam illud, adiectiuum eſt participium. cui deeſt nomen ſub- 2
ſtantiuum. neque cum genitiuo conſtitui poteſt: quemadmodum hic ponuntur genitiui ab illo ablatiuo regendi. Sed ſi ortu legatur: & ſententia & oratio erit apta. Proles autem & magiſter, & beatus Stephanus: qui nunc celebratur? proles inquam Hungarorum: quoniam ex ipſis oriundus & exortus eſt. Magiſter vero: quoniam illorum in Chriſti fide inſtitutor ac doctor. ¶In tertio verſu. Decre- 3
pitus dux cum Geſa. Licet in oratione ſoluta vox illa Geſa triſyllaba ſcribatur ac proferatur: interiecta y Græca inter duas ſyllabas. in hoc tamen loco & carmine, abiecta y, proferri debet diſyllaba: vt non excedatur numerus ſyllabarum cuique carmini debitus. Neque enim triſyllabam admitteret ip- 4
ſa carminis ſtructura. ¶In quarto verſu. Rex erit & apoſtolus. Græcum eſt id nomen apoſtolus: ſignificans idem quod miſſus. Quo quidem nomine inſigniti ſunt & nuncupati à domino præſertim illi duodecim ab eo electi & miſſi ad annunciationem euangelii in omnem terram. Secundo tamen loco & poſt eos, ſancti viri in diuerſas regiones diuina diſpenſatione miſſi vt illis primum euangeliſarent myſteria fidei: dicuntur etiam illorum populorum quibus annunciarũt eloquia dei, apoſtoli. Sic enim ſacratiſſimus pater Dionyſius Areopagita: Galliarum dicitur apoſtolus. & ſanctus Firminus: 6
Ambianenſium. ita & beatus iſte Stephanus: recte dicitur Hungarorum apoſtolus. ¶In ſexto verſu. Cum non ſiſtat operari. Simplex pro compoſito hic intelligatur ſumptum: ſcilicet ſiſtat pro deſiſtat: quod ſæpe vſu venit: vt ponere pro deponere, mittere pro dimittere, & legere pro eligere plerũque ac- 8
cipitur. ¶In octauo verſu. Ante ſolem fert vexillum. Id dictum putetur, quoniam lucifer vt ſolaris ortus prænuncius: ante ſolem exoritur: & eam ob rem: ante ſolis lucem dicitur quaſi ſignum & vexillũ ferre. Ita & ipſe Stephanus exortus eſt, vt lumen Chriſti (qui eſt ſol iuſtitiæ) luceret in cordibus 10
Hungarorum. ¶In decimo verſu. Hierarchię iam congaudent. Si gaudium eſt angelis ſuper vno pec-
Lucæ.15. catore pœnitentiam agente: quanto magis ſuper totius vnius populi à ritu gentilitio ad Chriſtum conuerſione. Itaque cœleſtes hierarchiæ & angelici ſpiritus hic congratulati fuiſſe dicuntur: cum beatus Stephanus Hungariæ rex inſtitutus eſt. Qui ad inſtaurandum ruinam & lapſum Hungarorum à fide: ſaxea eorum corda in quadrum diſpoſuit, & virtuti exercendæ adaptauit crebra prædicationis inculcatione: quaſi malleo aſſidue feriente & excidente à cordibus eorũ quod inutile viſum eſt. quẽadmodum ædificii ruinam reparaturus: ſaxa in quadratam redigit figuram aſſiduo verbere celtis aut ſcalpri, tollentis quod in eis ſuperfluum eſt.

De ſancto Ludouico: rege Francorum.

1 Laude mater eccleſia
Nouæ laudis præconio:
Quam Ludouici gloria
Solenni replet gaudio.

2 De regno terræ vehitur
Ad regni cœli ſolium:
Cuius vita dinoſcitur
Forma virtutum omnium.

3 Fide purus, ſpe patiens.
Et charitate feruidus.
Omni petenti largiens:
Pius, pudicus, prouidus.

4 Fraus, furor, violentia
Relegantur à ſubditis

Signa coruſcant varia:
Virtutum eius meritis.
5 Pro corona iuſtitiæ
Iam coronatus gloria:
Noſtræ memor miſeriæ
Cœli procuret præmia.
6 Trino deo & ſimplici:
Laus,honor,virtus,gloria.
Qui nos regis mirifici
Coronet per ſuffragia.Amen.

¶Hymous iſte formam gerit carminſs iambici dimetri,ob certum ſyllabarum numerum in vnoquo que eius carmine ſeruatum:qui etiam debetur illi generi metri. Eius tamen pedes non habet legitime diſpoſitos,nam loco iambi io ſecunda ſede nunc ſpondeum habet, nunc trochæum : aliis etiam in locis plærumque trochæum admittit pro ſpondeo aut iambo. Verum alterna eiuſdem verſus carmina vt primum & tertium inter ſe,ſimiliter ſecundum & quartum adinuicem mutuum habent reſpoosum in deſinentia & exitu ſyllabarum:ſtudioſe loco legis metricæ obſeruatum. ¶Incitatur in eo tota fidelium concio:ad celebranda ſaoctiſſimi Ludouici regis Francorum feſta. cuius egregiæ virtutes & præclara opera in regum Gallorum annalibus atque hiſtoriis ampliſſime referuntur:& ex illis ſunt requirenda.vt ſuperuacuum fere videri poſſit;illa latius ibidem explicata hic repetere.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Quam Ludouici gloria. Id nomen Ludouicus, vſitatius
atque vulgarius in lingua Latina ita profertur & ſcribitur:per u ſcilicet vocalem io prima ſyllaba. Illam tamen ſæpius alii in o commutant:dicentes Lodouicus.quòd duæ illæ vocales o & u,magnã adinuicem cognationem & germanitatem habeant:quantum ad id quòd vna in alteram ſæpius tranſit. & ediuerſo. Vt Iudocus dicunt Latini:vel Iodocus. Iucundus pro Iocundus : adoleſcens pro adoleſcens. Id plane facit Mantuanus in vita ſancti Ludouici Morbioli:cum ait. Nomen erat ſacro ductũ Lodouicus ab amne. Myſtica cum tenerum diluit vnda caput. Neque deſunt tertii, qui vt leniorem faciat prolationem & gratiorem auribus:auferunt u conſonantem a tertia ſyllaba, & dicuot præſertim in carmine,Lodoicus. Verũ ſiue Ludouicus dixeris, ſiue Lodouicus,ſiue Lodoicus: nomina qui-
3 dem ſunt plura,res tamen eadem. ¶In tertio verſu. Fide purus,ſpe patiens. Hic tres illæ virtutes præcipuæ,quæ hominem deceot ad deum:attribuuntur ſanctiſſimo Ludouico,cum propriis & admodũ
aptis epithetis. Nempe fidei, puritas accommodatur:quòd ſyncæra eſſe debeat, & omnem aduerſari Actuũ. 15
ſuperſtitionem atque vanitatem. Vnde in actis apoſtolorum dicit beatus Petrus. Fide purificans corda eorum. Spes autem congruenter patiens dicitur: quòd expectatione cœleſtiũ bonorũ inducat ho-
minem ad ferenda æquo animo aduerſa huius vitæ. Idcirco apoſtolus patientiæ aonexuit ſpem:cum Roma.5.
ita ſcribit ad Romanos. Sed & gloriamur in tribulationibus:ſcientes quòd tribulatio patieotiam operatur,patientia autem probationem,probatio vero ſpem,ſpes autem non confundit. Rurſum io Roma.8.
eadem epiſtola alio loco. Si autem quod non videmus ſperamus:per patientiam expectamus. Chari
tati vero feruor conuenienter aſcribitur:nam ignis eſt ſpiritualis diffuſus in cordibus noſtris per ſpi- Roma.12.
ritum ſanctum,qui datus eſt nobis. Vnde & ſpiritu feruentes nos iubet eſſe apoſtolus. ¶In eodem verſu. Omni petenti largiens. Inter cætera virtutum ſuarum ſtudia atque exercitia, largitatem in pau
peres & munificentiam in egeoos exercuit hic rex clariſſimus. vt de eo vere dicatur illud verbũ pſal- Pſal.111.
mi. Diſperſit dedit pauperibus iuſtitia eius manet io ſeculum ſeculi,& quòd eleemoſynas illius enar Eccle.31.
rabit omnis eccleſia ſanctorum. Vt raros admodum inuenias ſanctitatis titulo conſpicuos cœleſtes incolas: qui ipſũ liberalitate & effuſa eleemoſynarũ erogatione aut æquauerint aut ſuperauerint. Et
quoniã intimis ſyncæræ charitatis viſceribus miſericors fuit: certe nũc miſericordiã ſecũdum Chriſti Matth.5.
4 promiſſum cõſecutus eſt. ¶In quarto verſu. Relegantur à ſubditis. Relegantur: eliminãtur, expellũtur
& abiiciuntur. Fuit enim ipſe ſanctus Ludouicus, ſeruantiſſimus æqui: & regius iuſtitiæ ſatelles. quoties per ocium licuit ſibi, conſcendens tribunal: & pauperum, viduarum, pupillorumque cauſas audiens ac breuiter expediens. Curauit item admioiſtratores iuſtitiæ in toto ſuo regno conſtitui viros
ſapientes & timentes deum:in quibus eſſet veritas & qui odio haberent auaritiam. vt in Exodo legi- Exod.18
tur Iethro ſuggeſſiſſe Moyſi genero ſuo. Diligenter item ipſe rex amatot iuſtitiæ: perſcrutabatur mores & acta eorum qui magiſtratum in ferendis iudiciis gerebant, an ſuo quiſque(vt par erat)fungeretur officio. quare nullus fraudi, rapinæ, concuſſioni pauperum, & violentiæ apud ſubditos eius tũc erat locus. ¶Suot & duo alii omnino eiuſdem formæ & generis hymni : de eodem ſanctiſſimo rege compoſiti. dilucidi tamen ſatis & aperti: vt expoſitione non videantur egere. Quos quoniam elegantes ſunt, & ad celebriorem facientes eius commendationem: hic cootinuò ſubiunxi.

De ſancto Ludouico:alius hymnus.

1 ¶Noua regis præconia
ſoleoni digna cantico
deuota promat Francia:
cantu plaudens angelico.
2 Regis huius religio
& aſpectus gratiſſimus
monſtrabant:quid de præmio
eius guſtaret aoimus.
3 Monſtrant quoque miracula
quantus ſit in cœleſtibus:
morbos,peſtes,pericula
ſuis fugando precibus.
4 O quàm dulce ſpectaculum
in Ludouico cerneret:

qui virtutis ſignaculum
eius vultum inſpiceret.
5 Nam vultus eius claritas
nunquam in terram corruit:
nec affectus benignitas
deo præſente caruit.

De eodem:alius hymnus.

1 Hymnum nouæ lætitiæ
regi canamus omnium:
qui ſancto regi Franciæ
noui dat regni ſolium.
2 Ludouicus ex nomine
Lucis dator exprimitur:
& cuſtos in certamine
præſentis vitæ ponitur.
3 Crucis hoſtes concutiens
concuſſus ægritudine:
vitam inuenit moriens
tali fœlix certamine.
4 Nam ſic in vita viguit:
vt patiendo vinceret.
& hoc in morte meruit:
vt moriendo viueret.
5 Viuit ergo fœliciter
rex Francorum in gloria:
quem Chriſtus ſingulariter
ſua repleuit gratia.

De ſancto Auguſtino.

1 Magne pater Auguſtine
Preces noſtras ſuſcipe:
Et per eas conditori
Nos placare ſatage.
Atque rege tuum gregem
Summum decus præſulum.
2 Amatorem paupertatis
Te collaudant pauperes:
Aſſertorem veritatis
Amant veri iudices.
Frangis nobis fauum mellis:
De ſcripturis diſſerens.
3 Quæ obſcura prius erant
Nobis plana faciens:
Tu de verbis conditoris
Dulcem panem conficis.
Et propinas potum vitæ
De pſalmorum nectare.
4 Tu de vita clericorum
Sanctam ſcribis regulam.
Quam qui amant & ſequuntur:
Viam tenent regiam.
Atque tuo ſancto ductu
Redeunt ad patriam.
5 Regi regum ſalus, vita:
Decus & imperium.
Trinitati laus & honor
Sit per omne ſeculum.
Qui conſortes nos aſcribat
Supernorum ciuium. Amen.

Hymnus iſte, trochaicus eſt·alcmanio metro & euripidio alternatim intermixtis compoſitus. ſicut hymnus ille prius explicatus. Corde natus ex parentis: ante mundi exordium. Verum non ita accuratam ſeruat legitimorum pedum ſuis in locis conſtitutionem: cum loco trochæi nunc ſpondeum, nunc pyrrhichium, nunc iambum recipiat. In eo ad beatum Auguſtinnm ſupplex habetur fidelis populi oratio: vt nobis apud deũ patronus ſit & adiutor. Eximiæ itidẽ illius virtutes: paupertas ſpiritus, ſynceritas veritatis catholicæ, diligentia interpretãdi ſcripturas ſacras, & conſcriptio regulæ monaſticæ: deinde celebrãtur. Quæ omnia latius innoteſcũt eũ cæteris hic nõ expreſſis eius præconiis, ex vita eiuſdem: quam conſcripſit vir venerabilis Poſſidonius, epiſcopus Calamenſis. qui quadraginta fere annos cum ipſo beato Auguſtino cõuerſatus eſt: & magna eidem familiaritate quotidianaque conſuetudine coniunctus. Et quoniam illa facile à quouis haberi poteſt, iampridem in lucem emiſſa: non opus eſt ipſam hic recenſere, ne actum agere videamur aut ſuperuacuo labore occupari.

1 ANNOTATIONES. In primo verſu. Nos placare ſatage. Satago ſecunda ſyllaba correpta: ex ſat aduerbio & ago componitur. facit præteritum ſategi: ſupinum vero ſatactum. Significatque nunc anxium & ſolicitum eſſe, genitiuumque poſcit. Terentius. Is ſuarum rerum ſatagit. Nunc feſtinare & diligentem eſſe. Plautus. Nũc ſatagit: adducit domum. Denique interdum eniti ſignat & laborare. vt in hoc loco: & in hymno ſuperius explicato de ſancto Paulo. & mente polum nos trãſferre ſatage: id eſt
2 ſtude & conare. In ſecundo verſu. Amatorem paupertatis. Euangelicæ paupertatis atque ſpontaneę beati Auguſtini: teſtimonium perhibet Poſſidonius in vita ipſius dicens, quòd factus presbyter monaſterium intra eccleſiam mox inſtituit: & cum dei ſeruis viuere cœpit ſecundum modum & regulam ſub ſanctis apoſtolis conſtitutam. maxime vt nemo quicquam proprium in illa ſocietate haberet: ſed eſſent eis omnia communia, & diſtribueretur vnicuique prout cuique opus erat. quod iam ipſe prior fecerat: dum de tranſmarinis ad ſua remeaſſet. Quòd ſi amplius expetitur paupertatis ipſius argumentum audiatur rurſum Poſſidonius de eo ſcribens. Teſtamentũ autem nullum fecit: quia vn-

de faceret, pauper Chriſti non habuit. ¶ In eodem verſu. De ſcripturis diſſerens. Singularis in beato
Auguſtino fuit diligentia conſcribendi libros ad explanationem diuinorum eloquiorum: vt his ver-
bis teſtatur poſſidonius. Tanta autem ab eodem dictata ac ædita ſunt, tantaque in eccleſia diſputata,
excepta atque emendata: vel aduerſus diuerſos hæreticos conſcripta, vel ex canonicis libris expoſita
ad ædificationem ſanctorum eccleſiæ filiorum: vt ea omnia vix quiſquam ſtudioſorum noſſe ac perle
gere ſufficiat. Dicitur autem hic Auguſtinus de ſcripturis diſſerens, nobis fauum mellis frãgere: pro-
pter admirabilem ſui eloquii ſuauitatem & ſermonis dulcedinem, quam in ſuis operibus habet. nec-
non & propter ſacrorum eloquiorum dulcorem: de quibus dicit pſalmus. Quàm dulcia faucibus Pſal. 118.
meis eloquia tua: ſuper mel ori meo. Et alio in loco: iudicia domini dulciora dicuntur ſuper mel & fa Pſal. 18.
3 uum. ¶ In tertio verſu. Tu de verbis conditoris. Quoniã non in ſolo pane viuit homo: ſed & in om- Deut. 8.
ni verbo quod procedit de ore dei. Et de iſto pane, potuque ſpirituali dicit Eccleſiaſticus: quòd domi
nus cibabit virum iuſtum & timentem deum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris po- Eccle. 15.
tabit eum. De pſalmorum autem octare hic præſertim fit mentio: quoniam in pſalmos omnes bea-
tus Auguſtinus copioſam & luculentam elaborauit expoſitionem. cuius ſententias breuibus conſtrin
4 xit. Caſſiodorus: in ſua elucubratione admodum præclara ſuper pſalterium. ¶ In quarto verſu. Tu
de vita clericorum. Regula illa à beato Auguſtino conſtituta: inſcribitur de communi vita clericorũ
cuius initium eſt. Ante omnia fratres chariſſimi diligatur deus, deinde proximus: quia iſta præcepta
ſunt principaliter nobis data. Quam deinde eximius pater Hugo de ſancto Victore, eam profeſſus:
breui & facili explanatione elucidauit. At vero clerici dicuntur: non (vt vulgaris eſt multorum ſentẽ
tia) ſcholaſtici aut eruditi, vel ſtudio literarum addicti. ſed qui eccleſiaſtico ordini ſe manciparunt, &
iam ſacris initiati ſunt, aut propemodum vt initientur diſpoſiti, atque ad id deſtinati. Cleros enim: La
tine ſors dicitur, ſiue ſorte electus. Inde clericus: ſortitus dici poteſt & in domini ſortem aſcitus, qui
ſcilicet eccleſiaſticæ vitæ inſtitutum amplectitur. Hieronymus ad Nepotianum. Propterea vocãtur
clerici, quia de ſorte ſunt domini: vel quia dominus ipſe, ſors id eſt pars clericorum eſt. Et quia vel ip
ſe pars domini eſt, vel dominum partem habet: talem ſe exhibere debet, vt & ipſe poſſideat dominũ
& ipſe poſſideatur à domino. ¶ In eodem verſu. Viam tenent regiam. Via regia hic dicitur recta mã Nume. 21.
datorum dei ſemita, quæ ducit ad vitam: non declinando ad dexteram aut ſiniſtram per abrupta aut
deuia vitiorũ. Dicitur enim in rebus corporalibus via regia, quæ publica eſt & trita regionis via: per Nume. 20.
quam conſtitutum eſt & conſuetum viatores ipſos progredi debere. vt in libro Numeri capite viceſi
moprimo dixerunt filii Iſrael ad Seon regem Amorreorum. Via regia gradiemur: donec tranſeamus
terminos tuos. Quod & in præcedente eiuſdem libri capite ad regem Edõ his dixerant verbis. Gra-
diemur via publica: nec ad dexteram nec ad ſiniſtram declinantes, donec tranſeamus terminos tuos
Et rurſum eodem loco. Per tritam gradiemur viam. Itaque à ſenſibili via & materiali ad ſpiritualem,
& myſticam. hic apta eſt tranſlatio.

De ſancto Michaele archangelo.

1 CHriſte ſanctorum decus angelorum
Rector humani generis & author:
Nobis æternum tribue benignus
Scandere cœlum.

2 Angelum pacis Michael: ad iſtam
Cœlitus mitte rogitamus aulam.
Nobis vt crebro veniente: creſcant
Proſpera cuncta.

3 Angelus fortis Gabriel: vt hoſtem
Pellat antiquum, volitet ab alto.
Sæpius templum veniens ad iſtud
Noſtri miſertus.

4 Angelum nobis medicum ſalutis:
Mitte de cœlis Raphael: vt omnes
Sanet ægrotos, pariterque noſtros
Dirigat actus.

5 Hinc dei noſtri genitrix Maria,
Totus & nobis chorus angelorum

Semper aſſiſtant:ſimul & beata
Concio tota.

6 Præſtet hoc nobis deitas beata
Patris ac nati,pariterque ſancti
Spiritus:cuius reboat in omni
Gloria mundo.Amen.

¶Carminis ſapphici forma noo omnino ad vnguem ſeruatur in hoc hymno. Nam interdum loco trochæi in prima ſede poninır ſpondeus,& pro dactylo in tertia ſede tribrachus, & pro trochæo in quarto locn ſæpius collocatur pyrrhichius.Inſuper in carmine adonico tertii verſus, pro dactylo cõſtituitur primo loco palimbacchius ſiue antibacchius:habens duas primas ſyllabas longas & poſtremam breuem.Seruatum autem fuiſſet in ſuo tenore carmeo:ſi ita clauſiſſet author illum verſum,nos miſeratus.¶Inuocatur autem in hoc hymoo diuina bonitas:vt angelico præſidio nos muniat, & ab hoſtilibus inſidiis ac incurſibus immunes reddat.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu.Angelum pacis Michael ad iſtam.Id oomen Micha 2
el ponitur hic indeclinabile,cum ſit accuſatiui caſus:quanuis in trito & vulgato vſu declinationem recipiat.ſed eius obliquus oon fuiſſet aptus carmini.Inſuper ſecunda eiuſdem dictionis ſyllaba: ponitur hic breuis.attamen apud probatos authores Latinos ipſa potius producitur:ſicut de hac dictione Iſrael ante dictum eſt,in explanatione illius hymni.Gloria laus & honor tibi ſit rex Chriſte redemptor.Et eodem modo dicendum eſt,quantum ad vtrumque iam adductorum:de hoc nomine Raphael in quarto verſu,¶In tertio verſu.Angelus fortis:Gabriel.Hoc loco alludit author ad interpreta-
tiooem huius oominis Gabriel:quod tantundem valet ſicut fortitudo dei .quemadmodum teſtatur 3
Beda in explanatione euangelii.Miſſus eſt angelus Gabriel à deo:dicens.Raro legimus quia apparẽtes hominibus angeli:deſignentur ex nomine.Verum quotieſcunque id fit,ideo vtique fit:vt etiã nomine ipſo quid miniſtraturi veniant,inſinuent.Gabriel nanque:fortitudo dei dicitur. Et merito tali nomine præfulget:qui naſcituro in carne domino teſtimonium perhibet, de quo propheta in pſal-
Pſa.23. mo.domious(inquit)fortis & potens:dominus potens in prælio. Eãdem quoque ſententiam aſtruit Bernardus:in prima homelia eiuſdem euangelii. In quarto verſu.Angelum nobis medicum ſalu-
Thob.6. tis.Raphaelem angelum vocat hic medicũ : ob ſacram Thobiæ hiſtoriam.in qua narratur Thobiam 4
Tho.8. iuniorem comitatus illum eripuiſſe ab immanis piſcis deuoratione . Iecore eiuſdẽ piſcis ſuperpoſito
Tho.11. carbonibus:compeſcuiſſe dæmonium,quod ſeptem Saræ viros ſtrangulauerat. Et denique felle illius piſcis impoſito oculis Thobiæ ſenioris.viſum ſexennio illi adeptum reſtituiſſe.¶In quinto verſu. Et 5
beata concio tota.Concio,onis: aliquando locum ſuggeſtumque ſignificat, vnde ad populum verba fiunt.aliquando vero ipſam populi multitudinem,conuocatam ad audiendum concionantem. Denique interdum ipſam orationem ſignat:quæ habetur ad populum. Inde concionari : eſt ad populum orationem habere,& concionator,qui publicam habet orationem. Cæterum ratione ſecundæ acceptionis,omnis congregatio,cœtus & conceſſus multitudinis,nomine cõcionis ſignificatur. vt hic omnis ſanctorum chorus:concio dicitur.

De ſancto Michaele:alius hymnus.

1 Tibi Chriſte ſplendor patris
Vita,virtus cordium:
In conſpectu angelorum
Votis voce pſallimus.
Alternantes concrepando
Melos damus vocibus.

2 Collaudamus venerantes
Omnes cœli milites.
Sed præcipue primatem
Cœleſtis exercitus
Michaelem:in virtute
Conterentem zabulon;

3 Quo cuſtode procul pelle
Rex Chriſte piiſſime
Omne nefas inimici:
Mundo corde & corpore
Paradiſo redde tuo
Nos ſola clementia.

4 Gloriam patri melodis
Reſonemus vocibus:
Gloriam Chriſto canamus;
Gloriam paraclito.
Qui deus trinus & vnus
Extat ante ſecula.Amen.

¶Hic hymnus carmine alcmanio ac euripidio trochaico cõmixtus,alternationem vtriuſque ſeruat: in vnoquoque verſu ſex habens carmina.quorum primum,tertium & quintum:eiuſdem ſunt formę.

ſecundum itidem quartum & ſextum:inter ſe mutuum habent reſponſum. Non tamen ſemper apte
collocantur hic pedes:vt deberent. Nam loco trochæi nunc ſpondeus admittitur hoſpes nunc iābus
nunc pyrrhichius:nulli pedum diſyllaborum negata fere quouis in loco ſede. ❡ Collaudatur in eo
& deuotis celebratur laudibus Chriſti benignitas:qui angelis ſuis mandauit de nobis, vt cuſtodiant
nos in omnibus viis noſtris. Et præcipuè Michaeli archangelo principatum dedit & poteſtatem Pſal.90.
coercendi ſerpentem antiquum:à cuius afflatu & veneno petimus angelico ſubſidio liberari.
1 ❡ANNOTATIONES. In primo verſu. In conſpectu angelorum: vons vocé pſallimus. Sumptus
videtur hic locus ex eo verſu pſalmi. In conſpectu angelorum pſallam tibi:adorabo ad templum ſan
ctum tuum & confitebor nomini tuo. Concrepare autem eſt dulci harmonia ſimul canere, & ſuaue Pſal.137.
perſonare carmen. Alternantes itaque concrepamus:cum diuinas concinendo laudes alternamus vi
ces, & alternatim cantamus. ❡ In ſecundo verſu. Sed præcipue primatem cœleſtis exercitus. Sanctū
2 Michaelem vocat hic author primatem cœleſtis exercitus:quòd apud ſacram ſcripturā dicitur prin-
ceps exercitus domini. Nemo (inquit Daniel) eſt adiutor meus in omnibus his: niſi Michael prin- Danie.10.
ceps veſter. Sane inter eos angelos qui miniſtratorū ſunt ſpiritus ad nos, & in miniſterium miſſi vt
hæc inferiora gubernent:ipſe Michael primatum tenet. vt nullus eorum ſit nobis nominatim expreſ
ſus: qui tantam coercendæ aduerſæ poteſtatis acceperit virtutem. Nomine vero zabulon (quid in-
terpretatur fluxus noctis) accipitur hic (ſicut & ſæpius in ſacris eloquiis) dæmō: fluens per inſtabili
tatem inconſtantiamque & mutabilitatem in deterius, & noctis habens notam propter ſpirituales
tenebras quibus eſt offuſus. Quòd autem Michael inſigni virtute dæmonem contriuerit:ex Apoca- Apoc.12.
lypſi euadit planum, vbi dicit beatus Ioannes. Factum eſt prælium magnum in cœlo. Michael & an-
geli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerunt, neque lo- Threno.3.
3 cus inuentus eſt eorum amplius in cœlo. ❡ In tertio verſu. Paradiſo redde tuo nos ſola clementia. Si
cut miſericordiæ domini ſunt, quòd non ſumus conſumpti:quemadmodum peccata noſtra exigunt.
Ita & ſoli diuinæ aſcribendum eſt miſericordię:quòd in cœleſtem gloriam panditur nobis introitus,
& non operibus noſtris:quamuis etiam ipſa ad ſalutem ſint neceſſaria. Si vis (inquit) ad vitam ingre- Matthęi.19.
di: ſerua mandata. Si enim iniquitates obſeruauerit dominus: quis ſuſtinebit iudicium eius? Si id-
dem ſecundum peccata noſtra faciat nobis, & ſecundum iniquitates noſtras retribuat nobis: quis Lucę.17.
auſit ſperare ſalutem? Si cum fecerimus omnia quæ præcepta ſunt nobis: dicere debemus & ve-
re, ſerui inutiles ſumus. quod debuimus facere:fecimus. quid igitur nobis dicendum:cum pauca ad-
modum immo fere nulla eorum quæ præcepta ſunt vt debuimus fecimus? Itaque humili confeſſio- Titum.3.
ne dicamus cum beato Paulo: quòd non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos:ſed ſecundum magnā
miſericordiam ſuam ſaluos nos faciet in regno ſuo cœleſti. & in ſola miſericordia dei ſperemus ſal-
4 uari: neque fiduciæ operum noſtrorum tanquam baculo arundineo innitamur. ☞ In quarto verſu.
Gloriam patri melodis. Nomen illud melodis, hic triſyllabum eſt, & adiectiuum, à nominatiuo me-
lodus, a, um, deductum:cuius ſubſtantiuum eſt vocibus. Nam ſi melodiis tetraſyllabum legatur: &
ineptus erit ſenſus & nimius ſyllabarum numerus. Significat autem melodus idem quod ſuauis, dul
cis & harmonicus:formatúrque à nomine melos ſiue melodia.

De omnibus ſanctis.

1 CHriſte redemptor omnium
Conſerua tuos famulos:
Beatæ ſemper virginis
Placatus ſanctis precibus.

2 Beata quoque agmina
Cœleſtium ſpirituum:
Præterita, præſentia,
Futura mala pellite.

3 Vates æterni iudicis,
Apoſtolique domini:
Suppliciter expoſcimus
Saluari veſtris precibus.

4 Martyres dei inclyti:
Cofeſſoréſque lucidi.
Veſtris orationibus
Nos ferte in cœleſtibus.

5 Chorus ſacratus virginum
Monachorumque omnium:
Simul cum ſanctis omnibus
Conſortes Chriſti facite.

6 Gentem auferte perfidam
Credentium de finibus:
Vt Chriſto laudes debitas
Perſoluamus alacriter.

7 Gloria patri ingenito,
Eiuſque vnigenito,
Vnà cum ſancto ſpiritu:
In ſempiterna ſecula. Amen.

❡ Carmini iambico aſſimilatur hic hymnus in forma & ſpecie metri propter numerum ſyllabarū
cuiuſque carminis rite obſeruatum. Non tamen legitimam ſibi vendicat pedum ſuis in locis conſti-
tutionem:cum in ſecunda ſede plærumque ſpondeum pro iambo, & frequenter in anterioribus locis

trochæum aut pyrrhichium nunc pro ſpondeo nunc pro iambo admittat. Habeat item vocalem: alteri vocali aut literæ m terminali ſine colliſione proxime poſtpoſitam. ¶ In eo ad omnes ſanctorum ordines dirigitur oratio: vtpote ad deum, ſacroſanctam dei matrẽ, angelicos ſpiritus, ſanctos prophetas, apoſtolos, martyres, confeſſores & virgines: vt à nobis hoſtium noſtrorum propellant ferociam atque moleſtiam, æternique regni conſortium nobis indulgeant & ſuæ gloriæ participationem.
¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Pręterita, præſentia, futura mala pellite. Præterita quidẽ: 2
vt diuina bonitate deleantur, & data facili venia aboleantur. Præſentia, vt emendentur in melius, & ſubſtollantur. Futura vero: ne eueniãt nobis, neque ſinamur in illa prolabi. Sicut enim præteritorũ ſiue præſentium malorum ſine dei miſericordia non poſſumus remiſſionem conſequi: ita neque futura declinare valemus aut euitare, niſi diuina nobis virtus animum vireſque miniſtret. ¶ In tertio
verſu. Vates æterni iudicis. Per vates (quod recte intelligi poteſt hic eſſe vocatiuus pluralis) omnes 3
ſancti prophetæ accipiuntur: qui vnum peculiarem ſanctorum conſtituunt ordinem. AEterni autẽ iudicis vates eſſe merito dicuntur: quoniam fere omnes de futuro domini aduentu ad iudicium perhibuerunt teſtimonium. Inter omnes tamen principatum habet & primum vendicat locum ſacratiſſimus Ioannes baptiſta, de æterno etiã iudice conteſtans: quod cuius ventilabrũ in manu ſua, & permundabit aream ſuam: & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inex
Matthæi. 3. tinguibili. ¶ In quarto verſu. Nos ferte in cœleſtibus. Recta linguæ Latinæ locutio exigeret potius
hunc contextũ orationis, nos ferte in cœleſtia. quoniam præpoſitio in, adiũcta verbo ſignificanti mo- 4
tum ad locum (quale eſt verbum ferte) accuſatiuo debet coniungi & non ablatiuo. Author autem huius hymni vt conſonantiam in exitu ſyllabarum ſeruaret huius carminis cum proxime præcedente: non curauit exactam ipſius Latinæ locutionis rationem obſeruare. Debuerat tamẽ illa ſimilis deſinẽ
tia: congruentiæ & aptitudini ſermonis cedere. ¶ In ſexto verſu. Gentem auferte perfidam. Propria 6
perfidi ſignificatio eſt: qua is dicitur qui datam fidem violat. & perfidia diffinitur eſſe fidei datæ violatio. Generali tamen nuncupatione etiam ille perfidus nominatur: qui fidem non profitetur quã deberet amplecti. Cum igitur Agareni & Turcæ aſpernantur ludibrioque habeant fidem Chriſtianam
Marci. 16. ad quam tamen capeſſendam aſtringuntur (nam qui non crediderit: condemnabitur. & qui non credit: iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filii dei) ideo omnis illorum caterua: gens perfida hic dicitur. Quam vt deus auferat de finibus credentium: vel maxime deum orare debemus quoniam hac præſertim tempeſtate: nimis in nos graſſatur & inualeſcit.

De omnibus ſanctis: alius hymnus.

1 IEſu ſaluator ſeculi:
Redemptis ope ſubueni.
Et pia dei genitrix:
Salutem poſce miſeris.

2 Cœtus omnes angelici:
Patriarcharum cunei.
Et prophetarum merita,
Nobis precentur veniam.

3 Baptiſta Chriſti præuius
Et clauiger æthereus
Cum cæteris apoſtolis,
Nos ſoluant nexu criminis.

4 Chorus ſacratus martyrum
Confeſſio ſacerdotum,
Et virginalis caſtitas,
Nos à peccatis abluant.

5 Monachorum ſuffragia,
Omneſque ciues cœlici,
Annuant votis ſupplicum,
Et vitæ poſcant prꝑmium.

6 Laus, honor, virtus, gloria
Deo patri & filio,
Vna cum ſancto ſpiritu,
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶ Hic hymnus omnino ſimilis eſt formæ cum præcedente: & idem de vtroque ferendum iudicium. Aborum itidem eadem eſt ſententia, eademque materia: ſupplicatio ſcilicet ad omnes ſanctorũ gradus, vt orent pro nobis.
¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Patriarcharum cunei. Patriarcha ex Græco deductũ no- 2
men, princeps patrum dicitur: eumque ſignat qui inter patres præcipuum ſortitur locum dignitatemque & authoritatem. Et quoniam in veteri teſtamento Abraham, Iſaac & Iacob: populi Iſraelitici fuerunt primores præcipuique progenitores. & deinde duodecim filii Iacob ex quibus denominatæ ſunt duodecim tribus illius populi: inter cæteros, primates fuerunt & primum merito ſtirpis gradũ vendicarunt: optimo iure, nomine patriarcharum ſignantur, & cum cuncto multitudineque prophetarum, peculiarem ac ſpecialem ſanctorum ordinem, ſortemque conſtituunt. ¶ In tertio verſu. Bap 3
tiſta Chriſti præuius. Sanctus Ioannes Baptiſta hic præuius dicitur Chriſti: quoniam præcurſor eius fuit naſcendo, baptiſando, prædicando, moriendo & ad inferos deſcendendo. quemadmodum ange
Lucæ. 1. lus dixerat de eo Zachariæ patri. Et ipſe præcedet eum in ſpiritu & virtute Heliæ. Et Zacharias de

eodem prophetauerat. Et tu puer propheta altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Clauiger vero æthereus intelligitur ſanctus Petrus: quod ei dictum ſit à domino. Et tibi dabo claues regni cœlorum. & quodcunque ligaueris ſuper terram: erit ligatum & in cœlis: & Matthæi.16.
quodcunque ſolueris ſuper terram: erit ſolutum & in cœlis. In quarto verſu. Confeſſio ſacerdotũ
4 & virginalis caſtitas. Cum aliquod ſpeciale rerum genus nominant authores: cætera eiuſdem ſortis in generali quadam ratione conuenientia, per illud etiam volunt intelligi. vt hoc loco per confeſſionem ſacerdotum etiam cæteros ſanctos confeſſores qui ſacerdotio non ſunt functi accipere debemus Et per virginalẽ caſtitatem eam quoque continentia quæ in coniugali aut viduali pudicitia gratum deo exhibet obſequium. Itaque per confeſſionem ſacerdotum: ſacrum confeſſorum ordinem hic inſinuari putandum eſt. & per virginalem caſtitatem: candidum ipſarum virginum & omnium continentium chorum.

De ſancto Emerico duce Hungariæ.

1 Plaude parens Pannonia
De tam fœlici filio:
Cuius virtute varia
Cœlum repletur gaudio.

2 In te regum de germine
Dux Emericus oritur.
Ortus ſalutis ſemine
Deo cultore ſeritur.

3 Ab ipſa pueritia
Deum timere didicit:
Subtus pedum veſtigia
Cuncta terrena ſubiicit.

4 Conſeruans pudicitiam
Vitæ deuitat maculam:
Domans cordis laſciuiam.
Spernit conſortis copulam.

5 Trino deo & ſimplici
Sit ſempiterna gloria.
Qui præmio multiplici
Sanctos donat in patria. Amen.

¶Hic hymnus duobus præcedentibus eſt perſimilis, numerum habens ſyllabarum vt carmen iambicum dimetrum: non tamen recte aptos pedes. Inſuper conſonantiam in exitu ſyllabarum obſeruãs cuiuſque verſus primum & tertium carmen adinuicem: ſimiliter ſecundum & quartum inter ſe. In eo prædicantur laudes ſancti Emerici ducis Hungariæ: cuius vita (quo dilucidiora ſint ea quæ continet præſens hymnus) breuibus ita eſt conſtringenda. Sanctus Emericus beati Stephani primi regis Chriſtiani Hungariæ (cuius paulo antè facta eſt mentio) filius: modico contentus ſomno per ſingulas fere noctes, cunctis dormientibus in pſalmis deo decantandis ad multam noctem vigilare ſolitus fuit. Idem quoque ob ſingularẽ vitæ puritatem, à deo gratiam obtinuit cognoſcendi qualitates operũ & dignitatem meritorum, aliorum hominum ad deum. Miſſus enim à patre ad excipiendos cum beniuolentia & veneratione religioſos in eccleſia ſancti Martini ſub regula ſancti Benedicti ab ipſo rege Stephano inſtitutos, qui ad ſalutandum regiam maieſtatem erant venturi: à ſpiritu ſancto interius edoctus, ſingulis eorum ſecundum qualitatem & ſtatum animorum ipſorum ad eum oſcula exhibuit vni quidem plura, alteri vero pauciora. Id admiranti patri reſpondit: pro diuerſitate meritorum & ſortis ipſorum in ſpirituali vitæ profectu ſe oſcula ipſis diſtribuiſſe. Eorum enim (inquit) aliqui diutius deo incontinentiæ ſerenitate ſeruierant: & illos pluribus honorauit oſculis. Alii vero minori tẽpore & feruore deo militauerant: & illis pauciora libauerat oſcula. Cumque idem intellexiſſet ſuperna reuelatione ſibi in oratione facta: gratiſſimum diuinæ maieſtati in ſyncæritate mundiciáque corporis & animi præparari & præſtari habitaculum, licet fœdere coniugali eſſet alligatus vxori: illius tamen conſenſu in virginali integritate permanſit, corpus ſuum ieiuniis & abſtinentiis affligens, ſpirituique ſeruire cogens. Demum ſuperſtite adhuc patre, antequam regni diadema aſſequeretur: plenus operibus bonis & in florente adhuc ætate fœliciter migrauit ad dominum; regnaturus cum eo in æternum. Feſtum eius quotannis celebratur quinta die nouembris. Plura de eodem, ſicut & de ſancto Stephano & beato Ladiſlao Hungariæ regibus: ex ipſorum vita & hiſtoria ſunt requirenda. Hic enim pauca admodum perfunctorie & in tranſcurſu ſunt adducta: vt vel modicum habeant lectores quod de ipſis dinoſcant, quorũ virtutes & opera nõ ſunt paſſim omnibus vulgata.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Ortus ſalutis ſemine. Hic ortus non intelligatur eſſe nomen ſecundæ declinationis per aſpirationem ſcribendum, aut quartæ declinationis verbale: quoniã neutrum illorum nominũ ſenſui recte accõmodatur, ſed participiũ eſt præteritũ de orior, eris: & ad Emericus ſuum ſubſtantiuum refertur. vt ſenſus ſit, quòd ipſe ortus ſiue exortus in mundum ſecundum carnem, ſeritur ſemine ſalutis: verbo ſcilicet fidei & præceptorum dei, proferente in eo fructum copioſum iuſtitiæ, & id quidem cultore: impartiente ſcilicet illi gratiam & bene volendi & recte operandi. Quòd ſi quis legeret hortus eo loco, vt ſecundæ ſit inflexionis nomen ſubſtantiuum: non omnino ineptus erit ſenſus, propter ſignificatum huius nominis ſatis conueniens methaphoræ, quæ ibidem prætenditur. Verum non ita gradatim & cohærenter annectetur ſecunda illius verſus

ſententia primæ, ſicut ſi legitur participium: ſed quodammodo abrupta & omnino aliena videbitur illa ſecunda ab ipſius primæ habitudine. Cæterum in fine ſupradicti verſus nequaquam legendum eſt: ſubiicitur. tum quòd verbum illud ſententiæ nequaquam congruat: vt aperte liquet omnibus tum etiam quòd non conueniat carmini: ſed ob ſyllabam ſuperfluam reddat illud ſubſultans ac prolixius æquo. Si vero ſeritur (vt debet) ibidē legatur: & apta erit ſententia, & debitus carmini numerus ſyllabarum. In quinto verſu. Trino deo & ſimplici. Aliqui libri hunc poſtremum verſum ita habent 5
conſtitutum. Trino deo & ſimplici, eiuſque ſoli filio, cum ſpiritu paraclito & nunc & in perpetuum. Sed omnino inepte & incongruenter verſus ille ita legitur: ex ignorantia (neſcio quorum) ſic ex pluribus conflatus & male cohærens. Nempe ſecunda & tertia ſummæ trinitatis perſonæ ibidem exprimuntur ſine nominatione primæ: quod in poſtremis hymnorum verſibus nunquam fieri ſolet. Non enim illud, trino deo & ſimplici, propriè ad patrem accommodari poteſt: ſed ad totam ſpectat trinitatem, communiter & complexiue intellectam. Inſuper nullum ibi ponitur verbum aut nominatiuus, quemadmodum gloria, laus, honor aut quippiam ſimile: quod explicet illud quod ipſi deo & ſuperdiuinis perſonis adeſſe petimus. cum tamen huiuſmodi nominatiuus cum verbo, in nullis fere poſtremis hymnorum verſibus deſit. Denique non ſeruatur in illo vltimo verſu, ita diſpoſito, conſonantia exitus ſyllabarum primi carminis ad tertium, neque ſecundi ad quartum: quod in omnibus præcedētibus verſibus eſt ſtudioſe obſeruatum. In hymnis autem rythmicam ſeruantibus conſonantiam, ſi in pluribus illorum verſibus illa obſeruetur: in omnibus vtique, vt melior ſit & aptior eorum adinuicem coaleſcentia, debet obſeruari. Quocirca prætermiſſo illo verſu minus conueniente huic loco, alterum loco eius poſuimus, in litera poſtremo ordine collocatum. vbi cum apta ſummæ trinitatis ſignificatione ſine particulari perſonarum nominatione: & verbū ponitur & nominatiuus ad complementum ſententiæ, & conſimilis ſyllabarum deſinentia in alternis carminibus etiam ſeruatur.

De ſancto Martino.

1 Martine confeſſor dei,
Valens vigore ſpiritus:
Carnis fatiſcens artubus,
Mortis futuræ præſcius.

2 Qui pace Chriſti affluens
In vnitate ſpiritus:
Diuiſa membra eccleſiæ
Paci reformas vnicæ.

3 Quem vita fert probabilem:
Quem mors cruenta non lędit.
Qui callidi verſutiis
In mortis hora derogas.

4 Hæc plebs fide promptiſſima
Tuæ diei gaudia
Votis colit fidelibus:
Adeſto mitis omnibus.

5 Per te quies ſit temporum:
Vitæ detur ſolatium.
Pacis redundet commodum:
Sedetur omne ſcandalum.

6 Vt charitatis ſpiritu
Sic affluamus inuicem:
Quo corde cum ſuſpiriis
Chriſtum ſequamur intimis.

7 Qui lætaris cum angelis:
Exultas cum archangelis.
Triumphas cum apoſtolis
In ſeculorum ſeculis.

8 Sit trinitati gloria:
Martinus quam confeſſus eſt.
Cuius fidem per omnia
In nobis Chriſte robora. Amen.

¶ Hic hymnus propemodum carminis iambici dimetri lege conſtringitur: præter id quòd nonnullis in locis ſpondeum in ſecunda ſede pro iambo admittit, & vocalem in fronte dictionis alteri vocali aut literæ m finienti dictionem, ſine colliſione habet ſubiunctam. ¶ Commendantur in eo præclaræ virtutes & inſignia opera ſanctiſſimi Martini: luculenter & copioſe à Sulpitio Seuero illius diſcipulo tribus libris explicata. Cuius opus quoniam omnium in manibus verſatur non eſt cur illis enarrandis hic amplius immoremur.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Carnis fatiſcens artubus. Fatiſcens participium à fatiſcor, eris, verbo deponente: defatigatum ſignificat, & ob nimium laborem, defectum viribus. Inde feſſus 1
participium: ſicut ab eius compoſito defatiſcor venit defeſſus, ſignificans cum auxeſi quod ſuum ſit plea. Hoc autem carmen illi reſpondet ſententiæ: quam de ſancto Martino canit eccleſia. Artus febre fatiſcentes: ſpiritui ſeruire coegit. ſicut & quartum huius verſus carmen, mortis futuræ pręſcius; id explicat metro: quod in oratione ſoluta de eodem legitur. Martinus obitum ſuum longe antè pręſciuia: qui & diſcipulos in vnum congregauit atque ſui diſſolutionem imminere pędixit. ¶ In ſecun 2
do verſu. Diuiſa membra eccleſię. Per hæreſim ſcilicet Arrhianam: quæ circa ſancti Martini & beati

Hilarii Pictauenſis epiſcopi, illi contemporanei atque familiaris, tempora miſere dilacerauit eccleſia Chriſti. Ipſe tamen Martinus vt fortis athleta ac pugil, & verbo & opere confutauit illam execran-
3 dam impietatem: & ad vnitatem cōfeſſionis veræ fidei omnes reduxit. ¶ In tertio verſu. Quē mors cruenta non lædit. Eadem ſententia in vita eius ita exprimitur. O virum ineffabilem, nec labore victum nec morte vincendum: qui nec mori timuit, nec viuere recuſauit. Et certe neque prima mors eum læſit: ſed ad immortalem vitam hinc traduxit. Nec mors ſecunda: quia culpa letifera in eo locū non habuit, quæ ſola ſecundam inferre poteſt mortem. In eodem quoque verſu cum dicitur, qui callidi verſutiis: per callidum intelligitur dæmon fallax & aſtutus. de quo ſcriptura. Sed & ſerpens erat
callidior cunctis animantibus terræ: quæ fecerat dominus deus. Et de quo Paulus. Non enim ignora Gene.3.
mus aſtutias eius. Nempe ſancto dei viro iā iam morituro apparuit ſathanas: exploraturus ſiquid ſuū 2.Corint.2.
in eo inueniret. Quem increpitans Martinus ait. Quid hic agis cruenta beſtia? nihil funeſtum in me inuenies: ſed ſinus Abrahæ me ſuſcipiet. Tum ille confuſus: vt fumus euanuit. ¶ In quinto verſu. Se-
5 detur omne ſcandalū. Scādalū Latine offendiculū, ruinā vel impactionē ſignat: cum pes inter ambulandum impactus lapidi aut obuio cuiuis ſolido corpori, ruinam ea offenſione ambulanti infert. Per
traſlationem autem ſcandalum dicitur occaſio ruinæ in peccatum: dicto vel facto alicui præſtita. vt Matth.18.
in euangelio. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala: veruntamen væ homini per quem ſcandalum venit. Et ita ſumitur hoc loco, immo frequentiſſime in ſcriptura. Inde ſcādalizare, eſt ſcandalū alicui prębere.

De eodem: alius hymnus.

1 Martine par apoſtolis:
Feſtum colentes tu foue,
Qui viuere diſcipulis
Vis aut mori: nos reſpice.

2 Fac nunc quod olim geſſeras:
Tu præſules clarifica.
Auge decus eccleſiæ.
Fraudes relega ſathanæ.

3 Qui ter chaos euiceras:
Merſos reatu ſuſcita.
Diuiſeras vt chlamydem:
Nos indue iuſtitiam.

4 Vt ſpiritalis gratiæ,
Quondam recorderis tuæ,
Monaſtico nunc ordini
Iam pene lapſo ſubueni. Amen.

¶ Hic hymnus, carminis iambici dimetri legem fere ſequitur: præter id quòd interdum ſecundo loco pyrrhichium habet pro iambo, & tertio in loco trochæum pro ſpondeo. ¶ Commemorat autem paucis egregias ſancti Martini laudes & miracula: exorans vt eadem circa nos ſpiritualiter præſtare dignetur beneficia, quæ aliis corporaliter præſtitit.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Martine par apoſtolis. Sanctus Odo abbas Cluniacēſis, & ante monaſticæ vitæ profeſſionem cantor eccleſiæ Turonenſis, vir inſigni ſanctitate & doctrina: in opuſculo quod in ſancti Martini laudem compoſuit, multifariam oſtendit ipſum eſſe parem apoſtolis, tum in miraculorum virtute & multiplicibus ſignis, tum in eccleſiæ adminiſtratione publica & gubernatione, tum etiam in ſedula populi infidelis ad CHRISTVM conuerſione. Opus ipſum in lucem exiit. At vero quod in eodem verſu ſubiungitur, qui viuere diſcipulis vis aut mori: ſumptum eſt ex eius vitæ hiſtoria. vbi diſcipuli audita eius morte prope diem futura collachrymantes: dixiſſe ad eum feruntur. Cur nos pater deſeris: aut cui nos deſolatos relinquis? inuadent enim gregem tuum lupi rapaces. Ipſe vero commiſerationis viſceribus affluens: ad dominum conuerſus ait. Domine ſi adhuc populo tuo ſum neceſſarius, non recuſo laborem: fiat voluntas tua. Et rurſum. Domine iam ſatis eſt quòd hucuſque certaui: ſed quoad ipſe iuſſeris militabo. At ſi parcis ætati: bonum eſt mihi. hos quibus timeo, ipſe cuſtodias. ¶ In ſecundo verſu. Fac nunc quod olim geſ-
2 ſeras. Sicut (inquit) cum hic vitam ageres: eccleſiæ antiſtites & verbo & opere illuſtraſti, & mirum Chriſtianæ eccleſiæ adiecisti tuis virtutibus ſplendorē ac ornamentum: ita & nunc idem præſtare digneris, gratiamq; à deo impetrare qua præſules eccleſiaſtici tuę fiāt virtutis imitatores: & eccleſia ipſa tuæ ſanctitatis ſplendore per dignam imitationem refulgeat. Eſt & id obiter hic annotandum, quòd in quarto verſus huius carmine author huius hymni: ſecutus vulgatam multitudinis ſententiam: primā ſyllabam huius dictionis ſathanæ poſuit longam & ſecūdam breuem, cum probati authores Latini proſus oppidò modo primam eiuſdem dictionis ſyllabam corripiant, & ſecundam producant. Formatur enim id nomen ſathanas, æ: à nomine tertiæ inflexionis ſathan, anis. quod in obliquis a ante n per crementum habet longam: ſicut titan: anis. pæan, anis. quare & nomen ab illis obliquis deriuatum primæ declinationis: eādem vocalem ante n debet habere longam. Mantuanus in bucolicis. Miſit in ambages: ſed non deus, immo ſathanum Peſſimus. vbi ſathanum, ge-
3 nitiuus eſt pluralis: à nominatiuo ſathan, anis. ¶ In tertio verſu. Qui ter chaos euiceras. Per Iob.10
chaos, infernas ſedes hic accipere debemus: quòd ibi omnimoda ſit confuſio & obſcuritas; neque vllus ordo, ſed ſempiternus horror illic inhabitat. Id autem chaos ter euicit beatus Martinus: quia tres mortuos ad vitam reuocauit, ſicut in eius præconium canit eccleſia. Hic eſt Martinus ele-

ctus dei pontifex, cui dominus poſt apoſtolos tantam gratiam conferre dignatus eſt: vt in virtute trinitatis deificæ mereretur fieri trium mortuorum ſuſcitator magnificus. At vero quomodo adhuc catechuminus & nondum ſacris ablutus vndis, chlamydem pauperi diuiſerit, vt nudum veſtiret, quemadmodum innuit tertium huius verſus carmen: nullos fere latet qui vel vitam eius euoluerint aut pictam eius imaginem attenderint. ❡In quarto verſu. Quondam recorderis tuæ. Vt denuo (inquit) exhibeas etiam nunc ſpiritualem illam gratiam: quam hic vitam agens palam oſtendiſti, cum & 4
ante epiſcopatum & poſt illius conſecutionem, monaſticæ auſteritatis diſciplinam regide in te & tuis diſcipulis obſeruare ſtuduiſti: ſuccurre quæſumus monaſteriali ſtatui ac ordini, iam propemodum in omnem diſſolutionem licentiamque vitæ prolapſo. vt reuocatus à deuio: tua ſequatur ſtudioſe veſtigia.

De ſancto Martino. hymnus.

1 FRatres vnanimes fœdere nexili
Mecum participes luminis annui:
Quo ſolis hodie fulminat orbita
Martini reuehens feſta celebria.
2 Cantemus pariter carmen amabile:
Martini meritis oppido nobilis.
Clerus cum populo conſonet organo
Grandi, nam volupe eſt pſallere gaudio.
3 Martinus quoniam vota fidelium
Attendit: tribuens cuncta ſalubria.
Confert hic famulis rite canentibus
Stellis aureola ſerta micantibus.
4 Cunctis candelabrum luminis extitit:
A multis tenebras mortis & expulit.
Virtutum ſtatuit creſcere germina:
In quorum fuerant pectore crimina.
His nos ſubſidiis vndique præditi:
Pangamus proprio cantica præſuli.
Laudemus parili voce quod approbat:
Damnemus vigili mente quod improbat.
5 Martinum precibus gens modo gallica
Dignis ſolicitet: noſtraque patria.
Martinus faciat tempora proſpera
Nundi: Chriſte ſalus ô tibi gloria. Amen.

Præſens carmen vniforme eſt, vniuſque generis: quod aſclepiadæũ nominatur, omnino cõſimile illi hymno. Inuĕtor rutili dux bone luminis. Verũtamĕ hic in ſecũda ſede pro choriãbo interdũ ponitur pæon quartus: vt in tertio carmine primi verſus: aliquãdo eodem loco collocatur pæon primus: vt in quarto carmine tertii verſus, contra legem & regulã huius carminis. ❡Incitãtur in eo fideles ad celebrãdas beati Martini laudes, ac præconia: ob egregias virtutes quibus inſigniter effulſit. promittiturque id facientibus ingens præmiũ, vita ſcilicet æterna: quã ſuis cultoribus Martinus impetrat.

❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Fratres vnanimes fœdere nexili. Nexile dicitur: quod 1
alteri cõnectitur ac adiũgitur. Adiectiua ſiquidĕ in ilis deſinentia & ab vltimo deducta ſupino: paſſiuã habĕt ſignificationĕ. vt ſutile quod eſt ſutũ. Virgilius. Gemuit ſub põdere cymba ſutilis. Tortile, quod eſt tortũ. Fictile quod fictũ, ſculptile quod ſculptũ & ita de cæteris. Fœdus ergo nexile eſt: quod ſimul ictum eſt ac cõpoſitum. In eodĕ quoque verſu: fulminare pro rutilare ſumitur, non autĕ hic ſignat fulmĕ emittere. Orbita enim & ſphæra ſolis emicat claro lumine: nõ autĕ fulmen contorquet in aera. ❡In ſecundo verſu. Martini meritis oppidò nobilis. Oppidò hoc in loco nequaquã eſt nomen 2
cum habeat vltimã ſyllabã breuem, contra naturam nominis. ſed aduerbiũ ſignificans valde ſiue multum. vt oppidò laſſus ſum. Interdũ ei poſtponitur dictio quàm. Gellius Oppido quàm libĕs feci. Cę-

ſat. Quibus rebus oppido quàm pauci ſub pellibus acquieſcebant. In eodẽ verſu, volupe nomẽ inſle xionẽ non habẽs: ſignificat delectabile. Plautus. Nam quia vos tranquillos video: gaudeo, & volupe
3 eſt mihi. Aliquando pro voluptate ponitur: vt apud eundẽ. Facite animo veſtro volupe. ¶ In tertio verſu. Stellis aureola ſerta micantibus. Aureola, hoc in loco adiectiuum eſt diminutiuũ, ab aureus deductũ: & idem ſignãs. vt aureola ſerta dicantur: quæ ex auro ſunt cõtexta. Interdũ idẽ nomen ſuſtantiuum eſt primæ inflexionis, ſignificatque regni cœleſtis coronã virginib⁹, martyribus & doctoribus
4 à deo tradi ſolitã: ob arduũ virtutis opus atque difficile. ¶ In quarto verſu. Cunctis cãdelabrũ luminis extitit. Apud Matthæum dicit dominus, quòd nemo accẽdit lucernã & ponit ſub modio: ſed ſuper cãdelabrũ vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Beatus autem Martinus: lucerna fuit ardens charitate, & lucens doctrina. Et hæc ſub modio non fuit poſita: quoniam non in abſcõdito facta ſunt eius bona opera, quæ aliis cedant in exemplum: ſed in manifeſto. Propter quod dicta lucerna ſuper cãdelabrum fuit cõſtituta: vt ſuæ lucis diffuſionẽ in omnes eccleſiæ domo contẽtos extendat. Quinimmo ipſe Martinus candelabrũ luminis fuit: quoniã bonæ operationis exemplũ in omnes fideles, vitæ ſuæ Matthæ. 5.
5 ſanctitate effudit. ¶ In quinto verſu. His nos ſubſidiis vndique præditi. Subſidiũ eſt auxiliũ: quod ad ſuccurrẽdum laborãtibus in acie, poſtea mittitur. ſicut præſidium eſt adiutorium quod ante neceſſitatẽ aduenit. Cæſar. Ad eum mittit, niſi ſubſidium ſibi ſummittatur: ſeſe diutius ſuſtinere nõ poſſe. Inde ſubſidiarii milites dicti, & ſubſidiariæ naues: quæ mittuntur in belli ſubſidium. Trãſferunt autẽ id nomẽ ad ſignificandum quodcunque adiutorium. Demum in eodem verſu. præditus participiũ, verbo carens à quo deſcendat: interdum eſt ornatus. vt præditus virtute, præditus ingenio. Interdum affectus quapiam re: ſiue bona, ſiue mala. Cicero. Senectute affectus, morbo præditus. Idem pro Murena. Squalore ſordidus, confectus morbo, lachrymis ac mœrore præditus. Expoſcit autẽ ea dictio ſolum ablatiuum ſibi coniungi. vt adoleſcẽs egregia indole præditus: magnam de ſe ſpem promittit.

De ſancta Elizabeth: filia regis Hungariæ.

1 GAude fœlix Hungaria:
Gaude de Chriſti munere
Laudes in voce varia
Corde promas & opere.

2 Elizabeth ſanctiſſima
De te naſcendo prodiit:
Rite deteſtans infima
Cœleſte regnum petiit.

3 Tereni regis filia:
Regi cœleſti placuit.
Electum ſuper milia
Quærens: inuenit, tenuit.

4 Coniuncta cœli ciuibus:
Vite potatur flumine.
Diuinis vacans laudibus:
Lumen videt in lumine.

5 Læta ſtupet Thuringia
Fractis naturæ regulis:
Dum per ſancta ſuffragia
Miranda fiunt ſeculis.

6 Vita defunctis redditur:
AEgris confertur ſanitas
Claudus directe graditur:
Cæcos illuſtrat claritas.

¶ Hic hymnus maiorem cum proſa quàm hymnica modulatione gerit ſimilitudinem: quòd in cuiuſq;
5 verſus carmina primum & tertium inter ſe, ſecundum itidem & quartum habent ſimilem in exitu ſyllabarum conſonantiam. Pedes autem ad carmen iambicum dimetrum neceſſarios nequaquam obſeruat: cuius tamen præfert in numero ſyllabarum ſpeciem. Habet enim plerumque ſecũdo in loco ſpõdeum pro iambo: & in tribus primis locis ſæpius trochæum pro ſpondeo vel iambo. ¶ Prædicantur in eo laudes ac præconia ſanctiſſimæ Elizabeth: quæ filia fuit regis Hungariæ, & coniuncta fœdere matrimonii duci Thuringiæ. Triplicem autem cum ſancta illa Anna, cuius meminit Lucas in euãgelio, ſortita vitæ gradum per diuerſa temporum curricula, virginalem, coniugalem & vidualem, triplicique inſignita corona: in omnibus ſe humilitatis, patientiæ, paupertatis & contemptus mundi memorabile præbuit exemplum, & inſignibus claruit miraculis. quemadmodum hiſtoria vitæ eius omnibus ad manum prompta: dilucide monſtrat. Lucæ. 2.
2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecũdo verſu. Elizabeth ſanctiſſima. Nõnulli hunc hymnũ perperã adaptare ſtuduerũt ſanctæ Helenæ matri Cõſtãtini imperatoris Romanorum: quæ Hieroſolymã profecta, dominicam inuenit crucem. Quod vt commodius facerent: mutauerunt nomen Elizabeth in Helenam, & hunc verſum ita legendum diſpoſuerunt. Helena ſanctiſſima: de te naſcendo prodiit: non attendentes ſe & carmen vitiare, ob minorem æquo ſyllabarum numerum: & falſum indem aut ſaltem ambiguum tanquam certum aſtruere, quòd ſcilicet ſancta Helena ex Hungaria fuerit oriunda, quod nulli vnquã tradiderũt probati authores. Similiter in quinto carmĩe vbi legẽdũ eſt. Læta ſtupet Thuringia. ſuppreſſerũt id regiõis nomẽ hi vitiatores hymnorũ: & illi⁹ loco poſuerũt nomẽ Hieroſolyma, ita legẽdũ cõſtituẽtes verſum, Læta ſtupet Hieroſolyma. vt videretur recte accõmodatus præſens hymnus ſanctæ Helenæ: quæ Hieroſolymã profecta legitur. Verum non animaduerterunt

geſtæ aut gerendæ palam declarantur. Sumitur etiam ſæpenumero pro laude, fama, aut gloria, ob res bene geſtas publice comparata: ſicut & hic.

De ſancta Catharina.

1 Ave Chatharina
Martyr & regina:
Virgo deo digna
Mitis & benigna.

2 Coſti regis nata
Virgo deo grata
Vera ſponſa Chriſti
Chriſtum induiſti.

3 Quæ te ſpopondiſti
Fore ſponſam Chriſti:
Sponſa ſponſo gratos
Fac nos & acceptos.

4 Victrix ſapientum
Dum ſubis tormentum:
Cæſa, lacte fluis
Sina ſepeliris.

5 Monſtra vitæ viam.
Vt philoſophiam
Mundi tranſeamus:
Veram requiramus.

6 Ora & inclina
Nobis verum Sina:
Vt intremus chorum
Tecum angelorum.

7 Sit laus deo patri,
Summo Chriſto decus:
Spiritui ſancto.
Trinus honor vnus. Amen.

¶Hic hymnus, carminis trochaici trimetri gerit ſpeciem: in vnoquoque verſu quatuor complectẽs carmina, quorum ſingulum tribus conſtat pedibus diſyllabis. Veruntamen loco trochæi: nunc ſpondeum, nunc iambum, nunc pyrrhichium recipit. vt maiore ſtudio & cura ſimilis ſyllabarum deſinẽtia ſeruata ſit in duobus primis eiuſdem verſus carminibus, itidem & duobus poſtremis adinuicem: quà metrica ratio aut legitima pedum diſpoſitio. In vltimo vero verſu non eſt huiuſmodi conformitas exitus ſyllabarum in ſono vocalium: quoniam non eſt huic hymno proprius, ſed omnibus hymnis huius formæ communis. Vnde & idem: poſtremus eſt verſus hymni prius explicati. Aue maris ſtella, dei mater alma. cui iſte quantum ad contextum & genus metri: admodum aſſimilatur. ¶Laudatur in hoc hymno ſacratiſſima virgo Catharina, quòd ſpretis mundi illecebris & pompa: Chriſtũ ſponſum ſibi delegit, & illi ſyncæro adhæſit amore. pro quo demum grauia tormenta & mortem conſtantiſſime ſuſtinuit: & angelico miniſterio in monte Sina ſepulta eſt.

1 ¶Annotationes. In primo verſu. Aue Catharina. Id nomen vulgo proferunt per e vocalem in ſecunda ſyllaba. Baptiſta tamen Mantuanus noſtra tempeſtate in componendo carmine celeberrimus author, nec minus in oratione ſoluta diſertus: in prologo ſecundæ parthenices (in qua tribus libris elegantiſſime vitam & agonem huius ſacræ virginis proſecutus eſt) aſſignat Græcam originem huius nominis Catharina. ex qua haud dubie colligitur: quòd per à vocalem in ſecunda ſyllaba potius ſcribi debeat. Dicit enim ibidem, quòd vel a καθαρός quòd eſt purus. vel a καθαρίζω; purifico. vel a καταῤῥέω, defluo. vel a κατά & ῥύαξ quod eſt riuus: vox illa deflectitur. legimus enim (inquit) apud Plinium, Hipponem Aphricæ oppidum (cuius epiſcopatum tenuit ſanctus Auguſtinus) à Græcis catharitum appellari: quòd riuis & aquis eſſet irrigua. Quoduis horum (ait) dixeris: recte dixeris. Atqui in vnoquoque horum vocabulorum iam nominatorum: vnde nomen Catharina deduci poteſt: à vocalis: ſecundum tenet ſyllabam. Quare & in hac voce Catharina ab illis efformata: debet a: ſecundæ ſyllabæ & ſcribendo & proferendo inſeri. Cæterum & id in præſentia adiiciendum: quòd non debet eadem vox Catharina per K Latinum in fronte ſcribi, vt faciunt orthographiæ imperiti. in eum (vt coniectatu facile eſt) inducti errorem, quòd K Græcum, cuius loco Latini habent literam c, formam gerit & figuram K Latini. Et hoc ſimilitudine decepti plærique: putarũt K Latinum, in capite dictionis illius ponendum loco K Græci: inchoantis illius dictionis ſcripturam, cum deberent illud in c apud Latinos commutare. Nulla ſiquidem dictio Latina inchoatur a litera K: neque Carolus, neque calendæ neque Catharina, apud orthographos rectoſque ſcriptores. ¶In ſecun-
2 do verſu. Chriſtum induiſti. Spirituali quidem induendi genere, quo quis per dignam imitationẽ atque inſitionẽ ſibi myſticæ Chriſtum circũ ponit: eiuſque ſimilitudinẽ per virtutũ opera & ornatum in ſe nititur exprimere perinde atque ferrum ignitum diceretur induere ignem. Quod induendi genus cõmendat apoſtolus. cũ ait ad Romanos. Induimini dominum Ieſum Chriſtum. Et ad Galatas. Roma.13.
5 Quicunque in Chriſto baptiſati eſtis, Chriſtum induiſtis. ¶In quinto verſu. Vt philoſophiam mũ- Gala.3.
di tranſeamus. Quidnam diſcriminis ſit inter philoſophiã mũdi & philoſophiã veram ſiue diuinam: ſub nomine ſapiẽtię beat⁹ Iacobus ſatis explicat in ſua epiſtola. De philoſophia enim mũdi loquens, qua mendaces ſunt homines aduerſus veritatem ait. Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcẽdens à pa Iacobi.3.
tre luminum: ſed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem de ſurſum eſt ſapientia: primum quidem

pudica eſt,deinde pacifica,modeſta,ſuadibilis,bonis conſentiens,plena miſericordia & fructibus bo
Roma.8. nis,iudicans ſine ſimulatione.Cui conſonat apoſtolus ad Romanos dicens.Prudentia carnis: mors
eſt.prudentia autem ſpiritus: vita & pax.quoniam ſapientia carnis inimica eſt deo. legi enim dei non
eſt ſubiecta: nec eſſe poteſt.¶In ſextn verſu.Nobis verũ Sina.Verus Sina:Chriſtus eſt. quoniã mõs 6
Ioan 3. eſt dei myſticus:ob dignitatis ſuæ & excellentiæ ſublimitatem.Qui enim de ſurſum venit:ſuper om
nes eſt.Etiam ob legiſlationem in eo monte factam.quoniam ipſe eſt legifer noſter.Denique ob diui
2.Corint.5. næ gloriæ manifeſtationem eodem in monte factam,quoniam deus erat in Chriſto: mundum recon
Ioan.1. cilians ſibi.Et vidimus gloriam eius:gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenũ gratiæ & veritatis.Vnde
mons ille,vt ſymbolum & typus Chriſti:in diuinis eloquiis iacet habetur. vt in pſalmo. Etenim cœ
Pſal.67. li diſtillauerunt à facie dei Sinai:à facie dei Iſrael.Et paulo poſt eodem in loco. Dominns in eis in Si
nai,in ſanctoH.unc autem verum Sina,ſancta virgo Catharina in Sina materiali tumulata nobis in-
clinat: quando ſuis orationibus Chriſtum nobis reddit placabilem, facilemque precibus noſtris &
exorabilem.

De ſancta Catharina:alius hymnus.

1 Catharinæ collaudemus
Virtutum inſignia.
Cordis ei præſentemus
Et oris obſequia:
Vt ſpe certa reſpiremus
Per eius ſuffragia.

2 Fulta fide Catharina:
Iudicem Maxentium
Non formidat.lex diuina
Sic firmat eloquium:
Quòd confutat ex doctrina
Doctores gentilium.

3 Victi Chriſtum confitentur
Relictis erroribus.
Iudex iubet vt crementur.
Nec pilis nec veſtibus
Nocet ignis:ſed torrentur
Inuſtis corporibus.

4 Velut aurum,comprobauit
Fornacis aduſtio.
Nam quos Chriſtus conſeruauit
Foris ab incendio:
Coxit intus & purgauit
Fides & confeſſio.

5 Poſt hæc blandis rex molitur
Virginem ſeducere.
Nec promiſſis emollitur,
Nec terretur verbere.
Compeditur, cuſtoditur,
Tetro clauſa carcere.

6 Hinc rex furit & tabeſcit,
Nec intra ſe capitur,
Quòd nox ibi noctem neſcit
Nox in diem vertitur.
Soli turba multa creſcit,
Ieiuna reficitur.

7 Clauſæ lumen ne claudatur
Illucet Porphyrio.
Qui reginæ fœderatur
Fidei collegio,
Quorum fidem imitatur
Ducentena concio.

8 Huius ergo concionis
Concordes conſtantia,
Vim mundanæ paſſionis
Pari patientia
Superemus.vt cum bonis
Lętemur in gloria:Amen.

¶Hymnus iſte metro alcmanio trochaico & euripidio alternatim inter ſe connexis compactus eſt: vt & multi præcedentes.Non tamen legitimam pedum illius carminis obſeruat collocationẽ, quòd cum in eo trochæus habere dominium deberet:cuius locum nunc ſpondeus,nunc iambus, nunc pyrrhichius promiſcue occupet.At vero accuratiore ſtudio ſeruata eſt poſtremarum ſyllabarum eiuſdẽ carminis in ſono vocalium coincidentia.quandoquidem primum,tertium & quintum cuiuſque verſus carmen:mutuum habent in hoc reſponſum.& octonario ſyllabarum,productioneque penultimę ſyllabæ aut ſaltem tenore longioris prolationis:inter ſe ſimilia ſunt. Ita quoque ſecundum: quartum & ſextum carmen eiuſdem verſus,inter ſe conueniunt:& in ſimili ſyllabarum cadentia,& ſeptenario ſyllabarum,& penultima earum correptione. Incitatur in eo populus fidelis:ad depromenda ſacræ virginis Catharinæ præconia.cuius conſtantia in confeſſione fidei:tolerantia tormentorum & carceris pro Chriſto,cõſolatio de cœlo illi præſtita in atri carceris illuminatione cibique adminiſtratione,cõuerſio reginæ vxoris Maxentii,Porphyrii ducis & ducentorum militum ad fidem per virginem ſanctam facta: his commemorantur.Quæ omnia ex eius vitæ, ſatis ſuperque cũctis notæ enar-

ratione: perſpicua euadunt ac manifeſta.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Virtutum inſignia. Inſignis & hoc,e, adiectiuum: eſt præ-
ſtans, clarus, excellens. Virgilius. Inſignem pietate virum tot adire labores. Inde deducitur inſigne;
is, ſubſtantiuum: quod ſignificat ſignum atque indicium excellentiæ ob nobilitatem, magiſtratum;
victoriam, virtutem, aut aliud quiduis: in veſte, armis, alióve exteriore habitu ad diſcretionem oſten-
ſum. Virgilius. Mutemus clypeos: Danaumque inſignia nobis Aptemus. Itaque inſignia virtutum;
ea ſunt ornamenta: quæ quis ob virtutem eſt adeptus. Cicero ad Appiũ. Inſignia enim virtutis: multi
etiam ſine virtute aſſecuti ſunt. Et hoc loco inſignia virtutum ſanctæ Catharines: ſunt excellentia,
2 ſplendor & gloria ſuarum virtutum. ¶In ſecundo verſu. Fulta fide Catharina. Fulta. ſtabilita, muni
ta, corroborata. à fulcior, iris. cuius actiuum fulcio, is, ire. ſignificat ſuſtentare, munire, & conſolidare
quippiam ne decidat. Cæterum Maxentius ille cuius meminit præſens verſus: filius fuit Maximiani
(qui & Herculeus dictus eſt) conſortis quidem imperii Romani cum Diocletiano: & illi crudelitate
quàm ſimillimi. Poſtquam autem ambo, ſanctorum martyrum ſanguine (quem ſtygio furore debac-
chantes in toto terrarum orbe effuderant) ſatis inebriati: imperii inſignia depoſuiſſent, vt priuati in
ocio reliquam tranſigerent ætatem, Maxentius hic patri ſuccedens in imperio: tyrannũ potius quàm
imperatorem geſſit. ſcelerumque immanitate lõge patrem ſuperauit: in omnem profuſus libidinem
ac magicis præſtigiis addictiſſimus, vt diffuſe proſequitur hiſtoria eccleſiaſtica libro octauo. Tandem
more tyrannorum miſere periit, cum contra Conſtantinum pro imperio occupando bella gerens:
ſuis ipſius inſidiis interceptus eſt, & iuxta pontem Miluium incidit in foueam quam fecit. Sub hoc
igitur immaniſſimo perſecutore cum in finibus Aegyptiis verſaretur: beata Catharina ſuum exple-
3 uit agonem. ¶In tertio verſu. Sed torrentur iniuſtis corporibus. Torrentur inquã: non ſenſibili ignis
læſione aut conſumptione. nam illos omnino non tetigit ignis: nec ipſis quicquam moleſtiæ intulit
(quemadmodum de tribus pueris in fornacem babylonicam miſſis: dicit Daniel) ſed ſola applicatio- Danie. 3.
ne iniectionéque in ignẽ: cui iuſſu tyranni fuerunt immiſſi vt exurerentur. Itaque verbum illud, non
cremationis actum nobis hic inſinuat: ſed modum ac habitum. ſecundum quem reuera abſumpti fuiſ
ſent: niſi diuina virtus eos ſeruaſſet incolumes. Poteſt & id ad exitum vitæ eorum inſinuandum: intel
ligi dictum. Nam flammis circundati, omnes placida morte quieuerunt: reddentes animas deo quem
fuerant confeſſi. non tamen ignis violentia adacti ad mortem: ſed diuino beneplacito imponente fi-
nem eorum martyrio. Quare torreri hic dicuntur, quia rebus humanis ſunt exempti· eorũ more qui
in flammas coniecti animam exhalant, citra tamen omnem cruciatum aut afflictionem corporum.
4 ¶In quarto verſu. Velut aurum comprobauit. Intelligendus eſt ad complementum ſententiæ hoc
loco accuſatiuus eos: qui referat rhetores ſiue doctores gentilium. vt hic habeatur ſenſus. Aduſtio for
nacis comprobauit eos philoſophos Chriſtũ confeſſos: velut aurum. Debet enim hic integra & per-
fecta eſſe ſententia, non dependens ex ſequẽtibus: quod vix bene præſtari poterit ſine huiuſmodi ac-
cuſatiuo ſubaudito. Sumptus autem eſt hic locus ex libro Sapientiæ: ita de iuſtis qui coram homini- Sapientiæ. 3.
bus tormenta paſſi ſunt dicente. In paucis vexati: in multis bene diſponentur. quoniam deus tentauit
eos: & inuenit illos dignos ſe. tanquam aurum in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam
6 accepit illos: & in tempore erit reſpectus illorũ. ¶In ſexto verſu. Nec intra ſe capitur. Id eſt rex ipſe
Maxentius non eſt ſuæ mentis compos, ſed furore actus & ſæuo percitus œſtro: extra ſe rapitur mo-
re immanis beluæ. non continens ſe intra metas rationis. ſed humanæ moderationis fines & limites
egrediens. Qui enim iracundia exagitatus effuſis habenis indulget animo: iam amplius ſe intra ſeip-
ſum non continet, ſed rabie concitus exit hominẽ. In eodem quoq; verſu: ſoli Catharinæ turba mul-
ta creuiſſe tunc dicitur. Nam cum ſola eſſet Chriſti partes defendens contra tyranni ſæuitiam, multa
illi deinde turba acceſſit conſortio fidei: per ipſam ad Chriſtum conuerſa, vt ſequens declarat verſus.
7 ¶In ſeptimo verſu. Clauſæ lumen ne claudatur. Ne lumen (inquit) cœlitus immiſſum carceri, aut fi
dei Chriſtianæ claritas, ipſius virginis Catharinæ clauſæ tetro carcere: claudatur & occultetur aliis,
nulliſque fiat manifeſtum: illud lumen illucet Porphyrio. Nam & per cœleſte lumen conſpectum in
carcere inductus eſt Porphyrius primum ad fidem amplectendam: & ſpirituale lumen agnitióque fi
dei per ſacram virginem ei illuxit, quandoquidẽ ipſius ſuaſu, exhortatione & prædicatione: ad Chri
8 ſtum cõuerſus eſt. ¶In octauo verſu. Huius ergo concionis. Quæ ſcilicet imitata eſt fidem Porphy-
rii & reginæ: vt modo dictum eſt, noſipſi concordes, conforméſque & ſimiles conſtantia atque ſtabi-
litate in bono. hoc eſt, noſipſi conformantes nos & ſimiles facti conſtantiæ huius ſacræ cõcionis per
imitationem morum: conſimili patientia vincamus incurſus & moleſtias perſecutionum huius mun
di, efficiamurque veri aſſectatores patientiæ ipſorum. ¶Porro in nonnullis libris eccleſiaſticis com-
periuntur & alii duo hymni omnino eiuſdem generis & formæ cum iſto: proſequentes reliquã mar-
tyrii huius ſacræ virginis enarrationem vſque ad fœlicem eius mortem & ſepulturã. Qui quoniam
apprimè digni ſunt & præclari, immo videntur partes eſſe reliquæ alicuius totius hymni, ex quo hic
qui nunc explicatus eſt deſumptus cenſetur: ambo hic ſine ampliori expoſitione (nã ſatis plani ſunt)
ſubnectuntur.

¶De ſancta Catharina: alius hymnus.

1 ¶Pange lingua glorioſæ
virginis præconium.
gemmæ iubar precioſæ
deſcendat in medium:
vt illuſtret tenebroſæ
mentis domicilium.

2 Virgo pœnis iam attrita:
rotarum patibulo
præſentatur præmunita
fidei ſignaculo.
genu flectit,orat ita
circunſtante populo.

3 Vt confirmes ſpem tuorum
& honorem nominis,
& elidas ſuperborum
vim,virtute numinis:
ſtruem deus hanc lignorum
ictu frange fulminis.

4 Vox completur:mox iunctura
rotarum diſſoluitur.
aſtans molis ex preſſura
populi pars teritur:
pars baptiſmum ſuſceptura
virgini coniungitur.

5 Fide fidens occultata
regis vxor emicat:
deos regis deteſtata
Chriſtum regem prædicat.
totis mammis cruciata:
ſpe conſtanti dimicat.

6 Decollari cum iubetur,
caput offert gladio.
petit:ſibi ſuffragetur
virginis oratio.
ex defectu ne fraudetur
Palmæ ſuo præmio.

7 Cuius & nos imploremus
deuote ſuffragia
mentes ita conformemus
Catharinæ gratia:
vt reginæ conregnemus
in cœleſti patria.Amen.

¶De eadem:alius hymnus.

1 ¶Præſens dies expendatur
in eius obſequium:
cuius virtus dilatatur
in ore laudantium,
ſi geſtorum teneatur
finis & initium.

2 Verbo viræ roboratus
proſilit Porphyrius:
cum ducentis decollatus
migrat palmæ ſocius.
Catharinæ cruciatus
maturat Maxentius.

3 Immineote paſſione:
palam hæc interſerit.
aſſequatur Ieſu bone
quod à te petierit:
ſuo quiſquis in agone
mei memor fuerit.

4 In hoc,caput amputatur:
fluit lac cum ſanguine.
angelorum ſubleuatur
corpus multitudine:
& Sinai collocatur
in ſupremo culmine.

5 Hoc declarat,hoc explanat
meritum virgineum:
qudd ex eius tumba manat
inceſſaoter oleum.
cuius virtus,omnis ſanat
doloris aculeum.

6 Vim doloris corporalis
vt hæc ſanat vnctio:
ſic liquoris ſpiritalis
mundet nos infuſio.
& æterno temporalis
dolor cedat gaudio. Amen.

Poſt proprios ſanctorum hymnos: nunc communes cuique ipſorum gradui & ordini ſubiiciuntur.

De apoſtolis.

1 EXultet cœlum laudibus:
Reſultet terra gaudiis.
Apoſtolorum gloria
Sacra canunt ſolennia.

2 Vos ſecli iuſti iudices,
Et vera mundi lumina:
Votis precamur cordium
Audite preces ſupplicum.

4 Qui cœlum verbo clauditis
Seras & eius ſoluitis:
Nos à peccatis omnibus
Soluite iuſſu quæſumus.

4 Quorum præcepto ſubitur
Salus & languor omnium:
Sanate ægros moribus
Nos reddentes virtutibus.

5 Vt cum iudex aduenerit
Chriſtus in fine ſeculi:
Nos ſempiterni gaudii
Faciat eſſe compotes. Amen.

¶Hymnus iſte,carminis iambici dimetri ſolum retinet numerum ſyllabarũ in vnoquoque carmine ſine debita pedum collocatione.Nam in ſecũdo loco ſpondeum ſæpius habet pro iambo: & in anterioribus ſedibus pyrrhichium pro ſpondeo aut iambo.occurrit & in eo vocalis ſequẽs alterius dictionis vocalem ſine colliſione. ¶Incitatur in eo tota fidelium eccleſia: ad celebrandam ſolennitatem

in apoſtolorum honorem.ad quos deinde ſermo dirigitur, eorum explicans dignitatem & ſublimitatem:poſtulanſque vt nunc peccatorum nobis impetrent medelá,& in die aduentus domini ad iudicium:gloriam ſempiternam.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Exultet cœlum laudibus. Nomine cœli: angelica ſubſtantia quæ in cœlis verſatur.& nomine terræ: humana intelligitur natura,quæ terram habitat.Nã vtrique earum & nulli aliarum creaturarum conuenit exultare & iubilare diuinis laudibus in ſanctorum ſolennitate:quòd ſolæ rationales ſint & intellectu præditæ. Quinimmo ſæpius in ſcriptura cœlum & terra hoc modo accipiuntur,& adinuicem coniunguntur.vt in Eſaia.Audite cœli:& auribus percipe terra.Et in cantico Moyſi circa finem Deuteronomii.Audite cœli quæ loquor:audiat terra,verba oris mei.Denique in pſalmo.Lætentur cœli,& exultet terra:moueatur mare,& plenitudo eius.Illa autem ambo,cœlum inquam & terra:hic coniunguntur ad verbum conuertit:tanquam nominatiui ad ſuum verbum.vt ſacra ſolẽnia,eiuſdem verbi ſit accuſatiuus:& gloria,ablatiuus ab eodem rectus. Eſaiæ.1. Deut.32. Pſa.95.

2 ¶In ſecundo verſu. Vos ſecli iuſti iudices.Id ex Matthæo habetur:vbi dominus diſcipulis dixiſſe legitur.Amen dico vobis quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ:ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Quòd vero apoſtoli ſint mundi lumina:ex eodem conſtat euãgeliſta,in eo ſermone quem fecit eis dominus in monte.Vos eſtis(inquit)lux mundi.Nemo accendit lucernam & ponit eam ſub modio: ſed ſuper candelabrum:vt luceat omnibus qui in domo ſunt.Sic luceat lux veſtra coram hominibus:vt videãt Matthæi.19. Matthæi.5.
3 opera veſtra bona,& glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.¶In tertio verſu. Qui cœlum verbo clauditis.Nempe ipſis omnibus dictum eſt à domino apud Matthæũ.Amen dico vobis,quæcunque alligaueritis ſuper terram:erunt ligata & in cœlo,& quæcunque ſolueritis ſuper terram:erunt ſoluta & in cœlo.Idem quoque expreſſius ipſis apud Ioãnem indultum eſt:cum ait. Accipite ſpiritum Matthæi.18. Ioan.20.
4 ſanctum.quorum remiſeritis peccata:remittuntur eis.& quorum retinueritis:retẽta ſunt.¶In quarto verſu. Quorum præcepto ſubditur.Hoc ex Luca manifeſtũ euadit: vbi dicit quòd conuocatis Ieſus duodecim apoſtolis,dedit eis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent:& miſit illos prædicare regnum dei & ſanare infirmos. Egreſſi autem circuibant per caſtella: euangelizantes & curantes vbique.Similiter & ex Marco:vbi dominus ad cœlos rediturus,ait diſcipulis ſuis Signa autem eos qui crediderint,hæc ſequentur.In nomine meo dæmonia eiicient,linguis loquentur nouis,ſerpentes tollent,& ſi mortiferum quid biberint:non eis nocebit, ſuper ægros ma- Lucæ.9. Marci.16.
5 nus imponent:& bene habebunt.¶In quinto verſu.Chriſtus in fine ſeculi.Hic per ablatiuum in fine ſeculi,legendum eſt:non per accuſatiuum in finem.quia nomen temporis præpoſitioni in,adiunctum,in ablatiuo debet conſtitui.Vt Chriſtus veniet mundum iudicaturus in nouiſſimo die: non in nouiſſimum diem.& in fine mũdi venturus eſt:non in finem. Ita in tertio huius hymni verſu potius dicendum:ſeras & eius ſoluitis, quàm ſeráſque eius ſoluitis. ad fugiendum nimium hiatum: propter vocalis ſubiunctionem ad alterius dictionis vocalem ſine colliſione.Et ſiqua talia occurrũt caſtiganda: ſine præiudicio poſſunt emendari, vbi id ratio locutionis latinæ aut carminis aut ſententiæ efflagitat.

De apoſtolis:alius hymnus.

1 AEterna Chriſti munera
Apoſtolorum gloria
Laudes canentes debitas:
Lætis canamus mentibus.

2 Eccleſiarum principes:
Belli triumphales duces.
Cœleſtis aulæ milites:
Et vera mundi lumina.

3 Terrore victo ſeculi
Spretiſque pœnis corporis:
Mortis ſacræ compendio
Vitam beatam poſſident.

4 Traduntur igni martyres:
Et beſtiarum dentibus.
Armata ſæuit vngulis
Tortoris inſani manus.

5 Nudata pendent viſcera:
Sanguis ſacratus funditur.
Sed permanent immobiles:
Vitæ perennis gratia.

6 Deuota ſanctorum fides:
Inuicta ſpes credentium,
Perfecta Chriſti charitas:
Mundi triumphat principem.

7 In his paterna gloria:
In his voluntas filii,
Exultat in his ſpiritus.
Cœlum repletur gaudiis.

8 Te nunc redemptor quæſumus:
Vt ipſorum conſortio
Iungas precantes ſeruulos
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Hymnus iſte,carminis iambici dimetri legibus rectè ac integre currit: hoc ſolo excepto quòd

in ſeptimi verſus tertio carmine pyrrhichius pro iambo conſtituitur in ſecundo loco. Verũ pulchro
& eleganti corpori non magnam infert deformitatem neuulus. ¶In eo ſanctorum apoſtolorum glo
rioſi tituli laudéſque depromuntur: necnon & inuicta animi conſtantia in perferendis pro cõfeſſio-
ne veræ fidei tormentis. Nempe apoſtoli dei omnes, martyriũ glorioſum pro Chriſto perpeſſi ſunt:
& calicem domini biberunt. Quare à multis præſens hymnus decantari plærunque ſolet etiã de plu
ribus martyribus non apoſtolis: commutato duntaxat ſecundo carmine primi verſus, ſcilicet apoſto-
lorum gloria, in hoc carmen: & martyrum victorias. Nam tota hymni (qui oppido quàm ſuauis eſt
& elegans) ſententia: vtriſque apte congruit.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Laudes canentes debitas. Hoc in verſu & participium ca- 1
neotes ponitur, & verbum canimus: neutrum tamen ſuperflue. Vtrunque enim: ſuum habet accuſa-
tiuum cui adiungatur. Participium quidem: accuſatiuo laudes debitas aſciſcitur. verbum autem: accu-
ſatiuo æterna munera. præter quem: & ablatiuum habet, gloria, id eſt in gloriam vel propter gloriam
apoſtolorum. Quod ſiquis malit ablatiuum illum cum participio ordinare: nõ illi refragamur. nam
ob id non mutatur ſententia, ſed fere eadem eſt. ¶In ſecundo verſu. Eccleſiarum peincipes. De ipſis 2
Pſal. 44. enim dictum eſt in pſalmo. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: cõſtitues eos principes ſuper omnem
Pſal. 138. terram. Et rurſum in alio loco pſalmi. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui deus: nimis coo-
fortatus eſt principatus eorum. Fuerunt & triumphales duces belli contra ſcribas & Phariſæos: vo-
lentes nomen Ieſu Chriſti benedictum in ſecula: eradere de terra & penitus abolere. Etiam con-
tra reges terræ & principes: qui conuenerunt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtũ eius.
Et quod longe valentius eſt: contra horrendos dæmones. quos ſuis phanis & idolis expulerunt, ac re
clamante toto mundo inuitiſque tenebrarum poteſtatibus: cultum nominis Chriſti induxerunt. mul
to ſane inſigniore laude digni, quàm Romani duces & cæſares omnes: ac honoratiore triumpho ad
immarceſſibilem gloriam cœlis inuecti, ornatíque caput ſacrum victrice corona. ¶In tertio verſu. 3
Mortis ſacræ compendio. Compendium, via breuior dicitur, quaſi ad latus conſtituta citiúſq; ad ter-
2. regũ. 18. minum duceos quàm ea quæ publica & protrita eſt. Vt in ſecundo libro Regum dicitur Achimaas
cucurriſſe per viam compendii & tranſiſſe Chuſi: qui tamen prior ad curſum ſe accinxerat. Quoniã
autem mors corporalis quam pertulerũt apoſtoli & martyres, admodum breuis eſt in collatione ad
vitam ſempiternam, quam per mortem illam ſunt aſſecuti: recte dicũtur hic poſſidere vitam beatam
per ſacræ mortis compendium. quaſi mors illa fuerit via quædam compendiaria ad aſſequendum il-
lum terminum & metam: ſcilicet vitam incorruptibilem. ¶In quarto verſu. Traduntur igni marty- 4.
res. Hæc immania tormenta quæ ſuſtinuerunt martyres Chriſti: beatus Paulus ad Hebræos ſcribena
Hebr. 11. ita complectitur. Alii autem diſtenti ſunt: non accipientes redemptionem vt meliorẽ inuenirent re-
ſurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti: inſuper & vincula & carceres. lapidati ſunt, ſecti
ſunt, tentati ſunt: in occiſione gladii mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egẽtes,
anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. ¶In eodem verſu. Armata ſæuit vngulis. Vngu-
la ab vnguis deriuatum eſt, non tamen diminutiuum: quia non imminuit ſui primitiui ſignificatum,
ſed denominatiuum. Et dicitur de iis animalibus quæ digitos non habẽt: ſicut vnguis eorum proprie
eſt animaliũ quæ digitis ſunt prædita. Ouidius. Vnguláque in quinos delapſa abſumitur vngues. In-
terdum vero idem nomen pro inſtrumento ſumitur ferreo, vt pectine aut alio quouis: quo dilaceran
tur aut diſcerpantur corpora hominum in equuleo extentorum. Prudentius in hymno de ſancto Ro
mano. Amor coronæ pœnæ præuenit trucem: lictoris artem ſponte nudas offerens, coſtas biſulcis
execandas vngulis. vbi tria ſunt carmina iambica trimetra. quo genere metri: totus ille hymnus (qui
copioſiſſimus eſt & elegantiſſimus) componitur. Idem in hymno de ſancto Vincentio. Per te, per il-
lum carcerem: honoris augmentum tui. per vincla, flammas, vngulas. per carceralem ſtipitem. Vbi
quatuor ſunt carmina iambica dimetra. nam & tota illa ode (de qua paulo poſt fiet mentio) hoc gene
re metri conficitur. Et in hac acceptione ſumitur hic: ſicut & in illo loco hymni plurium martyrum
inferius explicandi. His ceſſit lacerans fortiter vngula. ¶In ſexto verſu. Mundi triumphat principẽ.
Triumphare verbum etſi ſuapte natura neutrale ſit, & ſignificet obtinere triumphum eóque potiri,
interdum tamen vim habet actiui verbi, & ſuperare ſignificat ſiue vincere, accuſatiuumque petit, vt
hoc in loco. Prudentius in hymno de ſancto Laurentio. Antiqua phanorum parẽs, iam Roma Chri-
ſto dedita, Laurentio victrix duce, ritum triumphas barbarum. Quatuor ſunt ibi carmina iambica di
metra, ſicut & totus ille hymnus (qui cultiſſimus eſt & diffuſiſſimus) hoc genere metri conſtituitur.
Inde participium triumphatus, victum ſignificat ſiue ſuperatum, & de quo actus eſt triũphus. Man-
tuanus in principio ſecundæ parthenices. Atque triumphato victricia bella tyranno. ¶In ſeptimo
verſu. In his paterna gloria. Pronomen illud his, tertio his repetitum, demonſtrat fidem, ſpem, & cha 7.
ritatem ſanctorum (quæ Chriſti charitas hic dicitur, quia in Chriſtum habetur) nominatas in præce-
denti verſu. Aut ſi malis, monſtrat apoſtolos & martyres, hoc hymno celebratos. Tres vero illi no-
minatiui, paterna gloria, voluntas filii, & ſpiritus, inſinuãtes nobis tres ſummæ diuinitatis perſonas,
ordinantur ad idem verbum exultat, quo vnitas ſignificetur deitatis.

De apoſtolis: alius hymnus.

1 ANnue Chriſte ſeculorum domine:
Nobis per huius tibi chara merita,

Vt quæ te coram grauiter deliquimus:
Huius ſoluantur glorioſis precibus.
2 Salua redemptor plaſma tuum nobile:
Signatum ſancto vultus tui lumine
Ne lacerari ſinas fraude dæmonum:
Propter quos mortis exoluiſti precium.
3 Dole captiuos eſſe tuos ſeruulos
Abſolue reos, compeditos erige.
Et quos cruore redemiſti proprio,
Rex bone tecum fac gaudere perpetim.
4 Sit tibi Ieſu benedicte domine,
Gloria, virtus, honor, & imperium,
Vna cum patre, ſanctoque paraclito.
Cum quibus regnas, deus ante ſecula. Amen.

¶Præſens hymnus carminis iambici ſenarij præ ſe fert imaginem & formam: quod in locis imparibus primo tertio & quinto: ſpondeum aut iambum, in paribus vero: ſecũdo, quarto, & ſexto: iambum ſolum continere debet, aut poſtremo loco pyrrhichium. Verum huiuſmodi lex non exacte obſeruatur in hoc hymno. Nam pro ſpondeo, itidem & iambo nunc trochæus ponitur: nũc vero in anterioribus ſedibus pyrrhichius. vt ſolum ſyllabarum numerum: cum eo carmine habeat communem. Et cõſimilis omnino eſt ſtructuræ: cum illo hymno prius expoſito. Aurea luce & decore roſeo. ¶In eo dirigitur oratio ad Chriſtum (nam totus eſt deprecatorius) vt precibus apoſtoli in cuius honorem decantatur, placatus: veniam peccatorum nobis tribuat, à fraude diaboli nos eripiat, & ſuo redemptos ſanguine participes efficiat æternæ beatitudinis.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Seculorum domine. Chriſtus hic dicitur ſeculorum domi-
nus: quoniam deus eſt, omnium temporum, ætatum, ſucceſſionum & decurſuum durationis rerum:
rector, ordinator, & diſpoſitor. Et id ex beato Paulo depromptum videtur: ita ad Timotheum ſcri-
bente. Regi autem ſeculorũ, immortali, inuiſibili, ſoli deo: honor & gloria in ſecula ſeculorũ. Amen. 1. Timot. 1.
Et regnum eius à propheta in pſalmo regnum omnium ſeculorum dicitur: quoniam omnia ſecula, Pſal 144.
temporumque ſucceſſiones complectitur, & quæ præterierunt, & quæ nunc aſſunt, & quæ futuræ
ſunt. Dominatio enim eius: eſt à generatione in generationem. De hoc diuinus pater Dionyſius in li Dionyſius
bro de diuinis nominibus capite decimo: ita perhibet teſtimonium. Enimuero deum & vt ſeculum
& vt tempus laudare conuenit: quippe qui temporis totius ac ſeculi author ſit. & vt antiquum dierũ:
vt qui ante tempus & ſupra tempus ſit, & momenta immutet & tẽpora. & ante item ſecula ſubſiſtat:
quia & ante ſeculum, & ſupra ſeculum eſt. eiuſque regnum: regnum omniũ ſeculorũ. Hęc Dionyſius.
2 ¶In ſecundo verſu. Salua redemptor: plaſma tuum nobile. Plaſma dei nobile hic vocatur homo: in-
ter creaturas ſenſibiles dignitatis primatum tenens, & omnibus præſtans perfectione, naturæq; no-
bilitate. vt cuius dominio omnia animalia ſubiecta ſint, & ad cuius vſum miniſterium & obſequium:
tota hæc cœli & terræ ſenſibilis machina, eſt condita atque diſpoſita. Idem quoq; dicitur ſignatus ſan Gene. 1.
cto diuini vultus lumine: quoniam ad imaginem & ſimilitudinem dei factus eſt, animæ ſuæ impreſ-
ſam habens ſuperdiuinæ trinitatis notam, in tribus iſtis viribus & potẽtiis ſpiritualibus memoria in-
tellectu & voluntate: quæ tamen ab ipſa vnica animæ ſubſtantia re ipſa non diſcrepant. Sumptumq;
eſt illud quod hic dicitur, de ſignatione diuini voltus: ex pſalmo, dicente. Signatum eſt ſuper nos lu- Pſal. 4.
3 men vultus tui domine: dediſti lætitiam in corde meo ¶In tertio verſu. Dole captiuos eſſe tuos ſer-
uulos. Captiui ſumus: quando in carcerem tenebroſum peccati ſumus coniecti: & per iniquitatẽ per-
petratam captiuitate ipſius dæmonis detenti. A qua ſane miſera captiuitatis conditione eripi nõ poſ-
ſumus (licet ſponte noſtra eandem ex nobis ſubire ac incurrere valeamus,) niſi benignitate & gratia
domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſolus hanc peccati captiuitatem ac ſeruitutem diſſoluere poteſt: nóſ-
que libertati reſtituere. Vt ipſe Chriſtus apud Ioannem teſtatur dicens. Si filius vos liberauerit: vere Ioan. 8.
liberi eritis. Tunc autem rei abſoluimur: quãdo peccatorum reatu conſtricti: à domino veniam illo-
rum conſequimur & remiſſionem. Compediti vero ſumus: quando laqueis, vinculis, & compedibus Prouer. 5.
peccatorum implicati: tot vincimur catenis, quot grauamur peccatis. Funibus enim peccatorũ ſuo-
rum conſtringitur peccator: vt ait Sapiens. & propheta in pſalmo conqueritur. Funes peccatorum Pſa. 118.
circumplexi ſunt me. At ſoluimur duris iſtis compedibus: quando diuina benignitate diruptis vincu
lis peccatorum noſtrorum, à laqueis diaboli quibus eramus irretiti eripimur, & cum propheta decan Pſal. 123.
tare poſſumus. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt: & de laqueo venantium. laqueus contritus eſt: &
nos liberati ſumus. Et ad id liberationis beneficium nobis præſtandum: admodum propenſa eſt diui- Pſal. 145.
na miſeratio. quoniam vt ait propheta in pſalmo. Dominus ſoluit cõpeditos: dominus illuminat cæ-
cos, dominus erigit eliſos.

De vno martyre.

1 Deus tuorum militum
Sors & corona præmium:
Laudes canentes martyris
Abſolue nexu criminis.
2 Hic nempe mundi gaudia
Et blandimenta noxia,
Caduca rite deputans:
Peruenit ad cœleſtia.
3 Pœnas cucurrit fortiter:
Et ſuſtulit viriliter.
Pro te effundens ſanguinem:
Aeterna dona poſſidet.
4 Ob hoc precatu ſupplici
Te poſcimus piiſſime:
In hoc triumpho martyris
Dimitte noxam ſeruulis.
5 Laus & perennis gloria
Deo patri cum filio
Sancto ſimul paraclito
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶Carminis iambici formam & regulam vbiq; ſeruat hic hymnus: præter id quòd bis in ſecundo lo-
co (in ſecundo ſcilicet carmine ſecundi verſus: & in tertio tertii) ſpondeum habet pro iambo & vo-
calis poſitionem ante vocalem ſine colliſione. ¶Explicatur in eo laus cuiuſuis martyris: quòd con-
tempta mundi pompa & gloria elegerit Chriſtum ſequi in tribulationibus & perſecutionibus tole-
randis atque tormentis. quibus pertranſitis: nunc pro temporalibus æterna, pro caducis perpetua, &
pro terrenis cœleſtia obtinet. Cuius precibus petimus & nos apud deum commendari.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Sors & corona præmium. Deus dicitur eſſe ſanctorũ mar- 1
tyrum (qui inuicti ſunt milites Chriſti: & in ſtadio huius vitę magnum certauerunt certamen. in quo
mortem paſſi: viuentium euaſerunt victores) ſors ſiue portio, & pars cedens illis in præmium: quia ſe
Pſal. 72. totum illis communicat perfruendum in mercedem. Vt quiſque eorũ recte dixerit illud pſalmi. Pars
Pſal. 141. mea deus in æternum. Item & illud. Dixi: tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium. Corona iti-
dem eorum eſt: quoniam ipſorum decus eſt & inſigne ornamentum, quo in æterna vita venuſtantur.
Super omnem enim pulchritudinem & decorem quem obtinent ſancti in gloria: eminet ille ornatus
quo à deo habitante in eis & immanente quinimmo & circumambiente eos & circumplectente (ſi-
cut corona caput) adornãtur. In hoc autem ſecundo carmine, coniunctio &, geminanda potius eſſet.
quoniam nunquam ſecundo poteſt loco poni ſi tria ſunt quæ copulantur: quinetiam ad tertium po-
natur ſecundum protritum probatorum authorum vſum. ¶In tertio verſu. Et blandimenta noxia. 3
Iacobi. 4. Blanditur enim hic mundus vt fallat, arridet vt decipiat: vultuque applaudit amico vt præcipitet in
1. Ioan. 2. interitum. Proinde dicit beatus Iacobus quòd amicitia huius mundi, inimica eſt deo: & quicunque
vult amicus eſſe huius mundi, inimicus dei conſtituitur. Et beatus Ioannes in prima ſua epiſtola ca-
Iaco 1. tholica. Si quis diligit mundum: non eſt charitas dei in illo. Et mundus tranſit & concupiſcẽtia eius.
Iaco. 4. Ex quo liquido cognoſcũtur eius gaudia eſſe caduca. & ex eo itidem quod dicit beatus Iacobus, quòd
eius gloria ſicut flos fœni trãſibit. Exortus eſt enim ſol cum ardore & areſecit fœnum: & flos eius de-
cidit, & decor vultus eius deperiit. Et vt idem deinde perhibet. vita noſtra vapor eſt ad modicum pa-
rens, & deinde exterminabitur.

De vno martyre: alius hymnus.

1 Martyr dei qui vnicum
Patris ſequendo filium.
Victis triũphas hoſtibus
Victor fruẽs cœleſtibus.
2 Tui precatus munere
Noſtrum reatum dilue:
Arcens mali contagium,
Vitæ remouens tædium.
3 Soluta ſunt iam vincula
Tui ſacrati corporis:
Nos ſolue vinclis ſeculi.
Amore filii dei. Amen.

¶Carmen iambicum dimetrum in hoc hymno exacte ſeruatur & integre: præter id quòd in primi
verſus primo carmine vocalis ſubiungitur vocali ſine colliſione, & in ſecundi verſus quarto carmine
pyrrhichius pro iambo ponitur in ſecundo loco. Quòd ſi repellens, dixiſſet author: ſeruaſſet teno-
rem carminis & rectam legem. ¶In eo dirigitur ſupplex oratio ad quemuis martyrem Chriſti. com
mendans illius conſtantiam in paſſione: qua hoſtes omnes fidei moriendo ſuperauit, & petens eius
precibus nos ad bonum adiuuari.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Qui vnicũ patris ſequẽdo filium. Chriſtum ſcilicet: qui ſe- 1
cundum diuinitatem vnigenitus eſt dei patris. Hunc autem ſecutus eſt glorioſus martyr: imitatione
operum. vt quemadmodũ Chriſtus pro veritate & iuſtitia acerbiſſimam paſſus eſt mortem: ita & is
pro confeſſione veritatis fidei grauiſſima ſuſtinuit tormẽta, & deniq; mortẽ ipſam. Quẽadmodũ ſa-

ciandum eſſe admonuit beatus Petrus dicens. Chriſtus paſſus eſt pro nobis: vobis relinquens exem- 1.Petri.1.
plum vt ſequamini veſtigia eius. Et beatus Ioannes idem nobis proponit exemplū: dicens. In hoc co- 1.Ioan.3.
gnouimus charitatem dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratri-
bus animas ponere. In tertio autem verſus iſtius carmine, triumphas legendum eſt: non triumphans.
vt aliquod in toto illo verſu habeatur verbum: quod ſententiam compleat. neque enim gerundiū ne-
2 que participia ſola: poſſent eam perfectam reddere. ¶ In ſecundo verſu. Vitæ remouens tędium. Vi-
tæ tædium eſt moleſtia & anxietas animi: conſurgens ex incommodis, ærumnis, & calamitatibus hu-
ius vitæ: vt paupertate, nuditate, orbitate, & ſimilibus afflictionibus. Quæ ſi non æquo ferantur ani-
mo: inferunt noxiam ſæpe triſtitiam, & tantam animæ amaritudinem: vt aliquem interdum præſen-
tis vitæ tædeat. Propterea dicit Eccleſiaſticus. Triſtitiam longe expelle à te: multos enim occidit tri- Eccle.30.
ſtitia, & nō eſt vtilitas in illa. Animus enim gaudens ætatem facit floridam: & ſpiritus triſtis exſiccat Prouerb.17.
oſſa. Huiuſmodi ergo tædium repelli à nobis petimus, aut per ſublationem occaſionis & materiæ il-
lius afflictationis & cruciatus animi: aut per patientiam, qua præſentis vitæ ſortem acerbam ſi eue-
3 niat leuiter feramus. ¶ In tertio verſu. Soluta ſunt iam vincula. Per mortem ſcilicet temporalem illi
inflictam: quæ connexionem illam naturalem compagéſque membrorum, & iuncturas vitæ neceſ-
ſarias diſſoluit. Vnde etiam conſequenter & anima ſacra eius, domicilio corporis ſoluta tanquā car-
cere quodam & ergaſtulo: nunc liberiore vitæ cœleſtis aura perfruitur. Ita petimus ipſius ſancti mar-
tyris precibus, tantum nobis dei amorem inſpirari: vt ſoluamur à pedicis & laqueis concupiſcentia-
rum huius mundi, quibus tanquam vinculis alligamur & implicamur, ne liberi feramur in deum.

De vno martyre: alius hymnus.

1 Beate martyr: proſpera
Diem triumphalem tuum.
Quo ſanguinis merces tibi
Corona vincenti datur.

2 Hic te ex tenebris ſeculi
(Tortore victo & iudice)
Euexit ad cœlum dies:
Chriſtóque ouantem reddidit.

3 Nunc angelorum particeps
Colluces inſigni ſtola:
Quam teſtis indomabilis
Riuis cruoris laueras.

4 Adeſto nunc, & percipe
Voces precantum ſupplices:
Noſtri reatus efficax
Orator ad thronum patris.

5 Miſerere noſtrarum precum.
Placatus vt Chriſtus ſuis
Inclinet aurem proſperam,
Noxas nec omnes imputet. Amē.

¶ Carminis iambici dimetri mēſuram ac legem omnimode ſeruat hic hymnus: præter id ſolū quod
in tertii verſus ſecundo carmine ſpondeum habet pro iambo in ſecunda ſede. Quod ſi ſententia pa-
teretur verbum colluces in tertia poni perſona: eſſet quidem apte diſpoſitum carmen. Verū non de-
bet verbi perſona mutari: quod in toto hymno ad ipſum martyrem, in cuius honorem canitur, diri-
gitur ſermo. ¶ Author eius: Aurelius Prudentius. Apud quem præſens hymnus, multo copioſior eſt
& diffuſior: peculiariter in laudem ſancti Vincentii compoſitus, & glorioſum eius pro Chriſto ago-
nem latius explicans: necnon & precioſam eius mortem, & ſacri corporis eius poſt obitum & in ter-
ra & in mari (ne abſumeretur) conſeruationem: dei virtute factam. Veruntamen ex toto illo hymno
ſumpti ſunt à poſteris, quinque tantum verſus: tres ſcilicet primi & in ipſa fronte conſtituti, & duo
circa finem eius. & ex illis conflatus hic hymnus: cuiuis martyri communis, qui ad vſum inſignis ec-
cleſiæ Pariſienſis & nonnullarum aliarum decantatur in præconium cuiuſuis martyris: conſtantiā
eius in tormentis cum pateretur, & nunc gloriam eius in cœlis concelebrans.
1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Beate martyr proſpera. Hæc dictio, proſpera, non hic no-
men eſt: ſed verbum imperatiuum actiuæ vocis, à proſpero, as, are. tantum valens ſicut proſperū red-
de, lætumque ac fœlicem tuum diem. In eodem etiam verſu & quarto eius carmine, vincenti hic da-
tiuus eſt ſingularis à nominatiuo participii vincens, tis. & ordinatur cum ſubſtantiuo tibi, in eodem
caſu: vt indifferenter cuilibet martyri poſſit apte accommodari. Apud Prudentium vero, primum
hymni authorem: id nomen Vincenti, vocatiuus eſt ſingularis huius nominatiui Vincentius: quod
2 hunc hymnum illi ſoli adaptauerit. ¶ In ſecundo verſu. Chriſtóque ouantem reddidit. Non eſt hic
prætermittenda coniunctio illa copulatiua: quemadmodum à nonnullis perperam omittitur. tum vt
ſententiam præcedentem ſequenti annectat, quæ duæ ſublata illa coniunctione: nullam haberent ad-
inuicem cohærentiam. tum etiam vt ipſius vocalis proxime vocalem præcedentis fiat colliſio: quam
3 in ſuis hymnis Prudentius hymnographorum clariſſimus aut nūq̄ aut raro omittit ac preterit. ¶ In
tertio verſu. Riuis cruoris laueras. Non hic legendum (vt faciūt nonnulli) riuus cruoris lauerat. Nā
per totum hymnum: ad ipſum ſacrum martyrem per ſecundam perſonam dirigitur ſermo. Quare
vt præcedens verbum eiuſdem verſus ſcilicet colluces, in ſecunda ponitur perſona: & ita ſequens, la-

ueras,poni debet:& ablatiuo riuis,pro ſua natura cõiungi. ¶In quarto verſu.Efficax orator ad thro 4
num patris.Qui pro reo cauſam agit apud humana prætoria,ſi perſuadeat iudici illum abſoluẽdum
eſſe nec aliqua mulctandũ pœna:orator eſt efficax,quòd id aſſecutus eſt quo ſua tendebat oratio. Ita
coram ſummi iudicis throno ſi quiſpiam ſanctorum impetret nobis peccatorum noſtrorum veniam,
orator itidem eſt efficax,quòd ſuis precibus nobis obtinuit quod ab eo expetebamus. Et tota illa duo
bus poſtremis huius verſus carminibus comprehenſa oratio: appoſitorie iungitur ad verbum perci-
pe.¶In quinto verſu.Placatus vt Chriſtus ſuis.Datiuus ille ſuis, cum participio placatus iungi po-
teſt:aut cum verbo inclinet.Dicimus enim recte.deus eſt mihi placatus:& deus inclinauit aurem ſuã 5
mihi.Aptior tamen eſt orationis ſtructura: ſi cum verbo inclinet iungi intelligatur, completiórque
ſententia.Et quoniam ſupradictus datiuus non habet expreſſum ſubſtantiuum:ſubaudiri debet ſeruis
vel famulis.Demum aurem proſperam vocat hic author aurem facilem,benignam, & fauentem pre
cibus ſupplicantium,eáſque humaniter & beniuole ſuſcipientem.

De pluribus martyribus.

1 SAnctorum meritis inclyta gaudia
Pangamus ſocii:geſtaque fortia.
Nam gliſcit animus promere cantibus:
Victorum genus optimum.

2 Hi ſũt:quos retinẽs mũdus inhorruit
Ipſum nam ſterili flore peraridum
Spreuere penitus,teque ſecuti ſunt
Rex Chriſte bone cœlitus.

3 Hi pro te furias,atque ferocia
Calcarunt hominum ſæuaque verbera:
Ceſſit his lacerans fortiter vngula:
Ne carpſit penetralia.

4 Cæduntur gladiis more bidentium:
Non murmur reſonat:nec querimonia
Sed corde tacito mens bene conſcia:
Conſeruat patientiam.

5 Quę vox,quæ poterit lĩgua retexere
Quæ tu martyribus munera præparas?
Rubri nam fluido ſanguine,laureis
Ditantur bene fulgidis.

6 Te ſumma deitas,vnaque poſcimus,
Vt culpas abluas,noxia ſubtrahas.
Des pacem famulis,nos quoq; gloriam
Per cuncta tibi ſecula.Amen.

¶Hymnus iſte,choriambicus eſt: à pede dominatum in eo obtinente.& dicolos ſiue biformis.quòd duobus metrorum generibus coaleſcat.eſt & tetraſtrophos:quoniam poſt quatuor carmina renouato verſu ſemper ad primum genus fit recurſus.Siquidem quiſque verſuum eius tria prima habet carmina aſclepiadæa:quartum vero glyconicum. De vtroq; autem horum carminum genere & eorum compoſitione,ſuperius habita eſt mentio. Veruntamen non tam exacta vt par fuit, obſeruata eſt hic legitimorum pedum collocatio. Nam loco choriambi,ſæpius pæon quartus concupiſcitur admiſſus: qui tribus primis ſyllabis breuibus quartam ſubiungit longã.vt meruerent.In ſexti quoque verſus ſecundo carmine,pro choriambo ponitur in ſecunda ſede epitritus tertius:qui primam, ſecundam, & quartam habet longas & tertiam breuem.vt deſcriberent.Inſuper loco pyrrhichii aut iambi: occurrit interdum in quarta ſede poſitus ſpondeus. Verum hæc carminum errata potius mendoſis libris & à prima ſyncæritate metrorum vitio ſcriptorum prolapſis imputarim:quàm ipſi (quiſquis is fuerit) authori.Nam totus hic hymnus magnam præ ſe fert elegantiam & grauitatem.¶Celebrantur in eo egregia ſanctorum martyrum præconia,quòd contempto mundi faſtu & flore: Chriſtum in tribulationibus ſecuti ſunt.& ſuperatis grauiſſimis tormentis,vitam adepti perpetuam:in qua coronati & ampliſſimis ſunt præmiis honorati.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Nam gliſcit animus. Gliſcere verbum neutrum: nunc creſcere ſignificat. Liuius. Gliſcente indies ſeditione. Nunc pingueſcere. vt fimo per agros ſparſo dicimus terram hoc pabulo gliſcere. Nunc vero cupere ſignat, & ardente affectu expoſcere. vt hoc in loco: & ſic infinitiuo verbo in eadem oratione coniungi poſtulat. In omnibus autem ſuis ſignificatis: præterito pariter & ſupino caret. Eodem quoque in verſu, victorum genitiuus, nō à victus nominatiuo participii præteriti temporis: ſed à nomine verbali victor, oris, deſcendit. Victores nempe omnium optimi & præſtantiſſimi ſunt martyres: qui patiendo vicerunt, non reſiſtēdo aut manum cum hoſtibus conferendo. moriendo itidem vicerunt: non victis ſuperuiuendo. animo denique vicerunt:
2 non corporis viribus, quo nullum victoriæ genus eſt præſtantius. ¶In ſecundo verſu. Quos retinēs mundus inhorruit. Inhorrere eſt cum horrore fugere quippiam tanquam vile & abiectum: & accuſatiuo venuſte iungitur: ſicut exhorrere, abhorrere, perhorrere: cognatæ ſignificationis pariter & originis verba. Sanctos quidem martyres ſecundum corporis incolatum mundus in ſe continuit: eos tamen quantum ad mores & vitæ inſtitutum refugit ac odio habuit, quoniam non magnifaciebant ea quæ mundi ſunt. ſed Chriſti aſſectatores illum præ ſe ferentem ſpeciem quandam pulchri & boni, vanum tamen omnino & emarcidum aſpernati ſunt. quemadmodum dixerat Chriſtus diſcipulis: & omnibus ſuæ vitæ imitatoribus. Si mundus vos odit: ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Et Ioan 15.
rurſum ad eoſdem. Si de mundo fuiſſetis: mundus vtique quod ſuũ erat diligeret. Quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. Hic autem mundus pro concupiſcentia rerum mundanarum: ſiue pro multitudine hominum ſecularia deſideria ſectantium ſumitur, ſicut & ſæpiſſime in ſacris literis: Porro in tertio verſus huius carmine, ſpreuerũt potius quàm ſpreuere legendum eſſet: vt ſecundo loco ponatur choriambus. Et in quarto carmine, aduerbium cœlitus cum verbo ſecuti ſunt debet ordinari: quoniam non ab hominibus ſed à deo id eis indultum eſt, quòd fuerint dei imitatores. Nemo (inquit dominus) poteſt venire ad me: niſi pater meus qui miſit Ioan. 6.
3 me, traxerit eum. ¶In tertio verſu. Nec carpſit penetralia. Non quidem corporis. Nam interiora etiam beatorum martyrum viſcera potuerunt ſæuis vngulis dilacerari: & nonnunquam diſſecta leguntur. Sed non carpſit vngula: penetralia animi. non enim potuit virtutem animi in penitiſſimo eius ſinu reconditam abditiſſimiſque mentis receſſibus, euellere aut diſcerpere: neque corda eorum à conſtantiæ & fortitudinis ſuæ ſede dimouere. Cæterum hic potius, hic ceſſit lacerans, legendum eſſet: quàm ceſſit his lacerans. vt primo loco ſpondeus ponatur, quemadmodum poni debet: & non
4 trochæus. ¶In quarto verſu. More bidentium. Bidentes dicuntur oues quæ per ætatem duos dentes altiores habent. Nam vt author eſt Higynius: quæ bidens eſt hoſtia, dentes octo habeat oportet: ſed ex his duos cæteris altiores. per quos appareat eam ex minore ætate in maiorem tranſcendiſſe. Virgilius. Mactant lectas de more bidentes. Et hæc comparatio occiſionis ſanctorum martyrum ad mactationem ouium: ex pſalmo deſumpta videtur, hanc ipſorum vocem ad dominum exprimente: Quoniam propter te mortificamur tota die: facti ſumus velut oues occiſionis. Et iñ hac, ſine murmuratione & querela, admirabili patientia: Chriſti propemodum ſimiles facti ſunt. de quo ait Eſaias. Sicut ouis ad occiſionem ducetur: & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. quod ex ſacra paſſionis eius hiſtoria omnino completum in ipſo fuiſſe: manifeſtum eſt. ¶In Pſal. 43. Eſa. 53.
5 quinto verſu. Quæ poterit lingua retexere. Interdum retexere eſt opus quod prius textum erat diſſoluere: vt præpoſitio re, oppoſitum ſimplicis ſignificatum inſinuet: quemadmodum etiam in his verbis: reuelare, retegere, recludere. Ouidius.

Rurſus amor patriæ, ratione valentior omni.

Quod tua fecerunt ſcripta, retexit opus. Interdum vero eſt exprimere, explicare ſiue eloqui: quo quidem modo hic ſumitur. Porro martyres ipſos laureis in cœlo ditari atque exornari, hic conueniēter dictum eſt: quòd laurus apud antiquos victoriæ erat inſigne. & qui victores euaſerant: lauro coronabantur. Sed quinam dabuntur victores: his fortiſſimis athletis præcellentiores? Sicut & in Apocaly- Apocal. 7.
6 pſi leguntur ſancti martyres ſtolis albis amicti: coronis inſigniti, & palmas manibus geſtantes. ¶In ſexto verſu. Nos quoque gloriam. Subaudiendum hic eſt verbum demus: ex precedente ſententia ſumendum: quod cum datiuo tibi & accuſatiuo gloriam iunctum: perfectam reddat & completam ſententiam. Neque legendum eſt in vltimo carmine. per cuncta pie ſecula. vt habent aliqui libri mēdoſi. tum quòd ſine expreſſo datiuo: poſtrema ſententia non erit integra & abſoluta. tum quòd aduerbiũ pie vltimam habeat longam: & nequaquam conueniat illi loco carminis.

De pluribus martyribus: alius hymnus.

1 REx glorioſe martyrum:
Corona confitentium.
Qui reſpuentes terrena:
Perducis ad cœleſtia:
2 Aurem benignam protinus
Appone noſtris vocibus
Trophæa ſacra pangimus:
Ignoſce quod deliquimus.
3 Tu vincis in martyribus:
Parcendo confeſſoribus.
Tu vince noſtra crimina:
Donando indulgentiam. Amen.

¶Carminis iambici dimetri legem ac normã adamuſſim ſeruat hic hymnus: præter id quòd in tertio carmine primi verſus trochæum habet pro pyrrhichio in poſtremo loco. cum dictio, terrena: mediam ſyllabam habeat longam. Quòd ſi terrea vel infima dixiſſet author: cõcinnum fuiſſet & aptum carmen. Inſuper in tertii verſus quarto carmine: vocalis ſequitur alterius dictionis vocalem ſine colliſione. ¶In eo ad Chriſtum fit oratio, vt ob merita & præclaras martyrum virtutes: noſtras preces benignus audiat, peccatorum concedat veniam, & demum æternæ vitæ præmia.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Rex glorioſe martyrum. Chriſtus rex martyrum dicitur, quòd omnium martyrum ſupremus eſt & eminentiſſimus: cæteros omnes longe magis antecedens quàm rex ſubiectum ſibi populum. Ipſe enim deus eſt & homo: alii, homines tantum. Ipſe peccatum non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius. alii omnes dicunt. Si dixerimus quia peccatum non habemus: nos ipſos ſeducimus & veritas in nobis non eſt. Ipſe item morti non fuit obnoxius: & indebitam mortem ſponte ſuſcepit. Alii omnes, mortis fuerunt debitores: & aliquando debitam mortem, ſpontanee deo obtulerunt. Denique ipſe pro totius mundi ſalute oblatus eſt deo patri: in hoſtiam & odorem ſuauitatis. Alii vero pro fratribus quidem animas poſuerunt: ſed particularibus tantũ, & qui aut intuitu mortis eorum aut auditu, conuerſionis ſuæ frugem inde accipere potuerunt. Corona itidem confitentium, id eſt confeſſorum, dicitur Chriſtus: eorum ſcilicet qui vitæ ſanctimonia claruerunt, non tamen ſuum pro Chriſto ſanguinem fuderunt: ſed placida morte pie defuncti ſunt. ¶In tertio verſu. Tu vincis in martyribus. Si miles contra tyrannum regni occupatorem pugnat pro rege, & victoriam aſſequatur profligato tyranno tunc certe rex vincit in milite, quoniam miles non ſibi ſed regi certauit, à quo certandi munus ac poteſtatem accepit. Martyres autẽ omnes, animoſi ſunt Chriſti milites. & contra aduerſas poteſtates totum fere genus humanum occupantes, prælia domini certarunt: vt eas antiquis ſedibus ſuis fraude & dolo occupatis eiicerent. Et vicerunt quidem ipſi: vt miniſtri ac ſatellites. verius autem Chriſtus in eis vicit: quia pugnandi & vincendi vires illis ſuffecit. vtque inchoarent pugnam, proſequerentur ac conficerent: animum illis virtutémque miniſtrauit. & martyres ipſi non ad propriam & ſuam ipſorum gloriam, ſed ſoli Chriſto certarunt, vt ſuo regi ac domino.

Esaiæ.53.
1.Ioan.1.

De vno confeſſore.

1 ISte confeſſor domini ſacratus
(Feſta plebs, cuius celebrat per orbẽ)
Hodie lætus meruit ſecreta
Scandere cœli.

2 Qui pius, prudens, humilis, pudicus:
Sobrius, caſtus, fuit & quietus.
Vita dum præſens vegetauit eius
Corporis artus.

3 Ad ſacrum cuius tumulum, frequenter
Membra languentum modo ſanitati,
Quolibet morbo fuerint grauata:
Reſtituuntur.

4 Vnde nunc noſter chorus, in honore
Ipſius: hymnum canit hunc libenter,
Vt piis eius meritis iuuemur
Omne per æuum.

5 Sit ſalus illi, decus, atque virtus,
Qui ſupra cœli reſidens cacumen:
Totius mundi machinam gubernat
Trinus & vnus.

¶Carmine ſapphico & adonico hymnus iſte contexitur: in vnoquoque verſu more aliorũ hymnorum conſimilium tria complectens carmina ſapphica, & quartum adonicum. Non tamẽ illius leges obſeruat ad vnguem: in ſuorũ pedum collocatione. Nam in primi verſus tertio carmine, pyrrhichius pro trochæo in prima ſede conſtituitur: & ſpondeus pro trochæo in quarta. quandoquidem aduerbium hodiè primam habet breuem. Ouidius. Qui non eſt hodiè: cras minus aptus erit. & nomen ſecreta, ratione compoſitionis primam habet longam. Quòd ſi ita cõſtitutum fuiſſet illud carmẽ. Hoc

die lætus meruit ſuperna:apta vtique fuiſſet eius contextio. In quarti quoque verſus primo carmine, pyrrhichius pro trochæo in quarto loco diſponitur: cõtra carminis ſapphici formã. Inſuper in quinti verſus tertio carmine, pro dactylo ponitur antibacchius ex primis duabus longis conſtans & vltima breui. cum prima ſyllaba dictionis machina ſit longa. Virgilius. Scandit fatalis machina muros. Seruatum autem fuiſſet rectum carmen: ſi ita dixiſſet author. totius mundi fabricã gubernat. ¶ Commemorantur in eo virtutes cuiuſuis ſancti confeſſoris cuius feſtum celebratur, non modo ad vitę attinentes ſanctitatem: ſed & ad miraculorum oſtenſionem, quæ diuinæ bonitatis indultu ad eius ſepulchrum fiunt. Propter quod, præſens fidelium in Chriſto congregatio illi ſedulo laudẽ impendit debitam: vt ipſius patrocinio adiuuetur.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Vegetauit eius corporis artus. Vegetare eſt viuificare & in vita conſeruare, ſiue fouere in ſanitate & incolumitate. Actiuum eſt verbum, & accuſatiuum poſtulat. vt in Geneſi legitur dixiſſe dominus. Recordabor fœderis mei vobiſcum: & cum omni anima viuente quę carnem vegetat. Inde vegetus, a, um: quod ſanum eſt & incolume. Et modo ad corpus pertinet. vt de Cęſare ſcribit Suetonius: quòd nigris erat & vegetis oculis, valitudine proſpera. Modò ad animum. vt vegeto corde aut mente dicitur is eſſe: qui erecto eſt & alacri animo, vigoriſque pleno. Gene. 9.
3 ¶ In tertio verſu. Quolibet morbo fuerint grauata: Quilibet, non vniuerſalis eſt dictio ſicut omnis quanuis eam plærunque ita accipiant dialectici præter vſum probatorum authorum. ſed particularis: aliquem ex tota multitudine ſignificans indeterminate ac indifferenter. vt quilibet morbus: dici-
4 tur morbus aliquis, quicunque ſit ille. ¶ In quarto verſu. Vnde nunc noſter chorus in honore. Potius dicendum eſſet, in honorem. quoniam præpoſitio in, ſumpta pro ad, ob, ſiue propter: accuſatiuũ poſtulat, non ablatiuum. vt quæcunque facimus: in laudem, gloriam, & honorẽ dei facere debemus, non in laude & gloria.

De vno confeſſore: alius hymnus.

1 IEſu redéptor omnium,
Perpes corona præſulũ:
In hac die clementius
Noſtris faueto vocibus.
2 Tui ſacri qua nominis
Confeſſor almus claruit:
Cuius celebrat annua
Deuota plebs ſolennia.
3 Qui rite mundi gaudia
Huius caduca reſpuens:
Cum angelis cœleſtibus
Lætus potitur præmiis.
4 Huius benignus annue
Nobis, ſequi veſtigia.
Huius precatu, ſeruulis
Dimitte noxam criminis.
5 Sit Chriſte rex piiſſime
Tibi patrique gloria:
Cum ſpiritu paraclito
In ſempiterna ſecula. Amen.

¶ Carminis iambici dimetri legibus hic hymnus omnino coercetur & exacte conſtringitur: hoc ſolo excepto quòd in primi verſus quarto carmine trochæũ habet pro ſpondeo aut iambo in tertio loco. Seruatũ autem fuiſſet rectum carmen, ſi ita dixiſſet author. noſtris faue precatibus. Inſuper in tertii verſus tertio carmine, vocalem habet literæ m terminali ſine colliſione ſubiunctam ſublatum autem foret id vitium: ſi dixiſſet, cum ciuibus cœleſtibus. ¶ In eo fit ad Chriſtum oratio, vt ſancti confeſſoris (cuius dies feſtus agitur) placatus precibus: nobis & peccatorum veniam tribuat, & gratiam imitandi præclaram vitæ eius ſanctitatem.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Cuius celebrat annua. Annuum dicitur interdum: quod toto vnius anni ſpacio durat. Ouidius. Et nox erat annua nobis. & morbus annuus eſt: qui vnius anni circulo extenditur. Interdum vero annuum dicitur, quod quotannis & ſingulo quoque anno fit: licet
4 tantum ſemel, & vno ſolo die. vt feſtum annuum, & hic annua dicuntur ſolennia. ¶ In quarto verſu. Huius benignus annue. Annuere nunc fauere ſignificat: & datiuo iungitur. Virgilius. Da facilem curſum: atque audacibus annue cœptis. Nunc vero cõcedere ſiue præſtare: & accuſatiuum poſtulat aut infinitiuum, vt hoc in loco. Virgilius. Nos tua progenies: cœli quibus annuis arcem.

De pluribus confeſſoribus.

1 DEus plaſmator cunctorum,
Thronos gubernans polorũ:
Arce qui de ſupernorum,
Chaos vides infernorum.
2 Vt dulcores per tuorum
Septiformium donorum:
Ad amorem æternorum
Cor inflammes terrenorum:
3 Huius boni largitate
Quæ procedit deus à te:
Confeſſorum roboratæ
Mentes ſunt, & illuſtratæ.

4 Hi caſtigant nocitura:
Et fatigant carnis iura.
Mundi bella calcant dura:
Pro ſalutis ſpe futura.
5 Pii viuunt & quieti:
Hi prudentes & manſueti.
Sanctitatis norma freti:
In aduerſis gaudent læti.
6 Mundi luxus inimici:
Caſti ſpernunt & pudici.
Ac pro curſu tam fœlici:
Dei facti ſunt amici.
7 Horum ſtatus cum decorus
Dulci melo ſit canorus:
Ipſis hymnus hunc ſonorus
Noſter lætus pſallat chorus.
8 Patri decus increato:
Vnigenitoque nato.
Ab vtroque propagato
Laus ſit pneumati ſacrato. Amen.

¶Solum numerum ſyllabarum in vnoquoque carmine hic hymnus habet cũ carmine iambico dimetro communem. Debet enim quodque carmen octo continere ſyllabas. vt ſi plures aut pauciores habeat: liber iudicandus ſit mendoſus. & quæ ſuperfluunt vltra eum numerũ. tollendæ ſint. ſiquæ vero citra eum deficiunt: veniant adijciendæ. Nullam tamen pedum metricorum habet vt iambicum exigit metrum: collocationem. ſed illorum loco omnia eiuſdem verſus carmina ſimilem inter ſe ſeruant deſinentiam ſyllabarum: & in poſtremis illis penultima & vltima conſonantiam, ſemperq; penultimam longam. ¶Commendatur in eo magna dei bonitas, qui larga gratiarum munera contulit ſanctis confeſſoribus: per quæ, ſanctitate vitæ conſpicui euaſerunt & copioſo bonorum operum fructu locupletiſſimi. Quas in ipſorum laudem merito hunc hymnum concinit læta fidelium concio: vt ipſi nos ſuis precibus apud deum commendent.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Vt dulcores per tunrum. Hoc loco dulcores, nequaquam 2
eſt verbum optatiuum, deſcendens à dulcoro, as, are. quoniam præpoſitio per. tunc nullum haberet
accuſatiuum cum quo ordinaretur. & genitiui illi, tuorum ſeptiformium donorum: à nullo nomine
regerentur. ſed accuſatiuus eſt pluralis à nomine dulcor, oris: & præpoſitioni per adiungitur, & geni
tiuos ſupradictos ſibi comites aſciſcit. Eſt autem dulcor, oris: dulcedo & ſuauitas. ¶In quarto verſu. 4
Et fatigant carnis iura. Dicuntur hic iura carnis: oblectamenta mollia & illecebroſa quæ caro concu
piſcit aduerſus ſpiritum, vt ſenſuum blandimenta & irritamenta gulę: quòd ſuapte natura caro ad il-
la procliuis eſt & propenſa. Illa autem fatigãt ſancti confeſſores: quoniam has inclinationes & pro-
nitatem ad carnalia deſideria reprimunt in ſe, vigore ac lege ſpiritus. quemadmodum beatus Paulus
ſeipſum omnibus exemplum proponens ait. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: ne forte
1. Corin. 9. cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. ¶In ſexto verſu. Mundi luxus inimici. Et in loco, ini 6
mici genitiuus eſt ſingularis & adiectiuus: cum nomine ſubſtãtiuo mũdi ordinatus. vt ſenſus ſit, quòd
ſancti confeſſores ſpernunt luxus mũdi: qui ipſis eſt inimicus. Et ſæpius apud authores hoc modo &
adiectiue ſumitur id nomen. Virgilius. Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.

De pluribus confeſſoribus: alius hymnus.

1 CHriſte lucis ſplendor veræ
Nos benignus intuere.
Nobis parcens miſerere:
Confeſſorum precibus.
2 Hi talenta ſibi data
Solerter elaborata:
Tibi reddunt duplicata
Cum laborum fructibus.
3 Chriſtum regem conuiuantem
Fidos ſeruos præmiantem:
Præſtolantur remeantem
Lucernis ardentibus.
4 In paucis examinati.
Fide pollent roborati.
Ad maiorum ſunt vocati
Gaudiorum præmia.
5 Quorum precibus iuuemur.
Et exemplis informemur:
Chriſte tecum vt lætemur
In cœleſti patria. Amen.

¶Hymnus iſte potius proſæ quàm hymnicæ modulationi aſſimilatur: quòd conſonantiæ rythmicę quàm menſuræ metricæ ſit obſeruantior. Cuiuſque enim verſus tres primæ clauſulæ: in exitu ſyllabarum conformitatem habent & ſimilitudinem adinuicem. earum vnaquæque octo ſyllabas continet: & penultimã ipſarum longam. Quarta vero clauſula vnius verſus, ſeruat reſponſum in ſimili cadentia ad quartam clauſulam verſus proxime ſequentis: ſeptémque ſyllabas complectitur, & penultimam earum breuem. ¶Laudantur in eo confeſſores inclyti quòd talenta ſibi commiſſa à domino multiplicarint in huius vitæ curriculo: & duplicata illi obtulerint. quòd item dominũ ſuum reuertentem à nuptiis expectauerint: & cum pulſauit inuenti ſunt vigilãtes. Deinde fit ſupplicatio: vt eo-

rum precibus ſubleuemur apud dominum.
2 ¶ANNOTATIONES.In ſecundo verſu.Solerter elaborata.Solers eſt:qui induſtrius eſt,diligēs &
ſedulus.& ſolertia:ſagacitas,induſtriáq; animi in rebus agēdis. Mantuanus. Miſeriſq; venit ſolertia
rebus.Itaq; talenta ſibi data ſtuduerūt ſolerter elaborare ſancti cōfeſſores:quoniam cū labore & ſtu-
dio illa accōmodarunt ad opus & vſum bonum,ſuperlucratiq; ſunt in illis totidē talēta quot accepe-
rant.Et innititur totus iſte verſus illi parabolæ euāgelicæ de homine peregre proficiſcēte: qui voca- Matthæi 25.
uit ſeruos ſuos & dedit eis talēta,vni quinq;,alii autē duo,alii vero vnū:vt in eis operarētur donec re-
diret.Qui autē quinq; acceperat talēta,itidem & is qui duo:operati in eis, duplū aſſecuti ſunt lucrū,
& reuerſo domino illud obtulerūt. Vnde & ab eo cōmendati ſunt mirifice:& vt intrarēt in gaudium
3 domini ſui,dulciter inuitati.¶In tertio verſu.Chriſtū regem conuiuantem. Hic locus reſpōdet ver-
bis illis euangelicis domini noſtri ad diſcipulos ſuos.Sint lumbi veſtri præcincti : & lucernæ ardētes Luce.12.
in manibus veſtris.& vos ſimiles hominibus expectātibus dominum ſuum quando reuertatur à nu-
ptiis:vt cum venerit & pulſauerit ianuam,confeſtim aperiant illi. Beati ſunt ſerui illi :quos cum ve-
nerit dominus,inuenerit vigilantes. Amen dico vobis quod præcinget ſe & faciet illos diſcumbere:
4 & tranſiens miniſtrabit illis.¶In quarto verſu.In paucis examinati.Spectare videtur per quandam
affinitatem hæc ſententia,ad illud dictum in libro Sapientiæ de iuſtis:quod in paucis vexati, in mul- Sapientię.3.
tis bene diſponentur:quoniam deus tentauit illos,& inuenit eos dignos ſe. Et vt ex contrapoſitione
oppoſitorum accommodatior fiat comparatio:apte ſubiungitur,quod ad maiorum ſunt vocati gau-
diorum præmia.quoniam vt ad Romanos ſcribit beatus Paulus:non ſunt condignæ paſſiones huius Roma.8.
ſeculi ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis.Et in ſecunda ad Corinthios epiſtola idem con- 2.Corin.4.
firmat dicens:Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ : ſupra modum in
ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

De vna virgine.

1 Virginis proles,opifexque matris:
Virgo quem geſſit,peperitque virgo:
Virginis feſtum canimus:trophæum
Accipe votum.

2 Hæc tua virgo duplici beata
Sorte:dum geſtit fragilem domare
Corporis ſexum,domuit cruentum
Corpore ſeclum.

3 Vnde nec mortem nec amica mortis.
Sæua pœnarum genera paueſcens:
Sanguine fuſo meruit ſecretum
Scandere cœlum.

4 Huius obtentu deus alme noſtris
Parce iam culpis:vitia remittens.
Quo tibi puri reſonemus almum
Pectoris hymnum.

5 Gloria patri, genitæque proli:
Et tibi compar vtriuſque ſemper
Spiritus alme:deus vnius omni
Tempore ſecli. Amen.

¶Carminis ſapphici & adonici lege præſens hymnus cōponitur : illius tamen legitimos pedes non vbiq; recte collocatos continet. Nam loco ſpondei in ſecūda ſede carminis ſapphici iambum quater admittit:ſcilicet in primo carmine ſecundi verſus,in tertio tertii, & in primo ac tertio carmine quinti verſus. Rurſum loco trochæi in quarta ſede bis recipit pyrrhichium: ſcilicet in ſecūdo carmine tertii verſus & in ſecundo quarti. Habet & ſemel loco trochęi in eadē ſede ſpondeū:ſcilicet in tertio carmine tertii verſus.ſed mallem ibi ſupernum q̄ ſecretum dicere: & propter ſenſum & propter carmē. Deniq; in quinto verſu loco dactyli in tertia ſede bis habet tribrachum contra carminis ſapphici iura:vtpote in ſecūdo carmine illius verſus,& in tertio eiuſdē. ¶Laudatur in eo Chriſtus de virgine matre natus:ꝙ eius dono ſancta virgo in cuius præconiū hymnus iſte concinitur, & carnem vicerit per virginitatis puritatē: & mundū per glorioſum quod pertulit martyriū. Ad eundem deniq; ſupplicatio dirigitur:ꝙ huius ſacræ virginis oratione,nobis peccatorū remiſſionē clementer elargiatur.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Virginis proles,opifexq; matris. Proles virginis matris eſt 1
Chriſtus ſecundum naturam humanam:nam carnis ſubſtantiam vere ab ea accepit. Idẽ quoque opi-
fex & factor eſt virginis matris ſecundum diuinam naturam:ſecundum quam cuncta creauit, fecit, &
cõdidit. Adde quòd diuina ſua virtute effecit Chriſtus: quòd ipſa & mater fieret, & virgo integra per
maneret,ſecundum quam rationem:opifex etiã virginis matris dici haud immeritò poſſet. ¶In eo-
dem verſu. Trophæum accipe votum. Hoc votum intelligi debet eſſe adiectiuum & participiũ: idem
ſignificans quòd voto promiſſum atque deſtinatum, & cum ſubſtantiuo trophæum ordinari. Signi-
ficat autem trophæum: id quod in teſtimoniũ victoriæ publico in loco ſtatuitur. vt ſtatua equeſtris,
aut equus armatus, aut quippiam ſimile. Quare publica laus & ſolennitas quæ ab eccleſia alicui ſan-
ctæ virgini celebratur in ſuæ victoriæ teſtificationem: hic nõ abſurde trophæum dicitur. Sumitur e-
tiam trophæũ pro ipſa victoria: qua in fugam conuerſi ſunt hoſtes. à qua quidem conuerſione: id no-
men in græco deductum eſt. ſeu pro virtute egregia: qua comparata eſt victoria: vt in hymno paulò
antè explicato de pluribus martyribus: trophæa ſacra pangimus. ¶In ſecundo verſu. Duplici beata 2
ſorte. Scilicet ſeruata virginitatis integritate & martyrio: quo mortem pro Chriſto pertulit. Vnde &
duplicem deuicit hoſtem eadem ſacrata virgo: vtpote carnem per pudicitiam intactam, & mundum
per paſſionem & tolerantiam mortis. quare & duplici corona ſiue aureola eſt exornata: ſcilicet virgi-
nali & martyrii. Canitur enim hic hymnus ſolum (vt ipſa ſatis oſtendit ſententia) de virgine marty-
re: vt ſanctis Agatha, Lucia, Agnete, Cæcilia & ſimilibus. Neque illud prætermittẽdũ putarim, quòd
in hoc verſu non legendum eſt geſſit: vt habent libri incaſtigati, ſed geſtit. Nam gerere, nullum habet
ſignificatum huic loco conueniens: & in quo poſſit ordinari cum verbo infinitiuo, Geſtire autem in-
terdum eſt cupere ſiue affectare: & apte coniungitur verbo infinitiuo. vt infans geſtit loqui aut ambu-
bulare. quæ quidem acceptio hic accommoda eſt & congrua. Et vbi fere omnes libri habent domuit
cruentum corpore ſeclum: potior videretur ſententia, domuit cruento corpore ſeclum. Nam cruen-
tum: non eſt conueniens epithetum ad ſeclum (licet aliqui pro nomine ſeclum, legant ibi cetũ: & per
illum, intelligant dæmonem, qui recte cruentus dicitur & crudelis) ſed ad corpus aptius accommo-
datur. vt cruento corpore, id eſt cruore perfuſo & ſanguinolento: domuiſſe mundũ dicatur per mar-
tyrii agonem. ſicut fragilem domuit corporis ſexum: per continentiam & virginalem pudorẽ. ¶In 3
tertio verſu. Nec amica mortis ſæua pœnarum genera paueſcens. Suppliciorum diuerſa genera à ty-
rannis illata teneris virginibus, dicuntur amica mortis, quoniam nata ſunt mortem infligere, & pro-
pemodum diſponunt ad mortem, habentque cum ea quandam affinitatem. Quibus enim non inferret
ret exitium & interitum iniectio in ignem, aut bullientem aquam, membrorúmve in equuleo diſten-
tio: niſi diuina virtus adeſſet protectrix? Porro amicus ſubſtantiuum, cum ſolo ponitur genitiuo. ad-
iectiuum autem: modo cum genitiuo, modo datiuo collocatur. Hic autem, & adiectiuum eſt nomen,
& genitiuo adiunctum. ¶In quinto verſu. Et tibi compar vtriuſque ſemper. Pronomen tibi, non or-
dinandum eſt hic cum nomine compar, quanuis datiuum ſuapte natura non recuſet, ſed cum verbo 5
ſit, ſubaudito. vt iſte habeatur ſenſus. O alme ſpiritus vtriuſque, patris ſcilicet & filii, quoniã ab vtro-
que ineffabiliter procedis. compar & æqualis gloria ſit etiam tibi, ſicut patri & filio Et ita cõpar ad-
iectiuum, non ad ſubſtantiuum ſpiritus ſed ad gloria coniungendum eſt: vt recta colligatur huius lo-
ci ſententia.

De pluribus virginibus.

IEſu corona virginum,
Quem mater illa concipit
Quæ ſola virgo parturit:
Hæc vota clemens accipe.

2 Qui paſcis inter lilia:
Septus choreis virginum.
Sponſas decorans gloria,
Sponſiſque reddens præmia.

2 Quocunque pergis: virgines
Sequuntur, atque laudibus
Poſt te canentes curſitant:
Hymnoſque dulces perſonant.

4 Te deprecamur largius
Noſtris adauge ſenſibus,
Neſcire prorſus omnia
Corruptionis vulnera. Amen.

¶Carminis iãbici dimetri mẽſura & norma: in hoc hymno integre ſeruatur. in quo laudatur Chri-
ſtus puriſſimus virginum ſponſus, quòd ſacratiſſimas virgines ſponſas ſuas ex hoc mundi ergaſtulo
euexerit ad cœleſtem thalamum, vbi eas gloria & honore coronauit, & ipſas canticum nouum can-
tantes ſemper habet quocunque ierit ſuorum greſſuum comites.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Quem mater illa concipit. Non hoc loco concepit legen- 1
dum eſt: vt ſub præteriti temporis verbo exprimatur quod iampridẽ eſt tranſactum. Nam tunc tro-
chæus in quarto poneretur loco carminis iãbici pro pyrrhichio. quod nõ admittit huiuſce metri re-
gula. Sed cõcipit in pręſenti indicatiuo dicendũ: ſicut verbũ ſequẽs parturit pſentis eſt tẽporis. Sæpius
enim in carminib9 hymnicis pręſens tẽpus pro pterito elegãter ponitur. & quis vox pſens fuerit in-
telligentia tamen fertur in præteritum. ¶In ſecundo verſu. Qui paſcis inter lilia. Id ſumptum eſt ex 2
canticis canticorum: vbi ſpiritualis ſponſa de dilecto ſponſo ſuo dicit. Dilectus meus mihi & ego illi:

qui paſcitur inter lilia. Liliorum autem nomine (nam virginitatis inſignia ſunt) candidiſſimũ ſacra- Canti.2.
rum virginum cœtum recte accipimus, inter quas paſcitur dominus atq; diuerſatur: ſpirituali earum
tripudio & dulciſſimæ ſocietatis ambitu circunſeptus, tanquam in ipſarum medio cõſiſtens. Agnus Apoca.7.
3 enim qui in medio throni eſt. regit eas: & deducit ipſas ad vitæ fontes aquarum. ¶In tertio verſu.
Quocunque pergis: virgines. Hoc ex Apocalypſi deſumptum eſt: vbi ſe vidiſſe ſcribit Ioannes agnũ Apoc.14.
ſtantem ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia: habentes nomen eius &
nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis: Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem & an-
te quatuor animalia, & ſeniores. & nemo poterat dicere canticum: niſi illa centum quadraginta qua-
tuor millia, qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: virgines enim
ſunt, hi ſequuntur agnum quocunque ierit. Cum enim hic deſcribantur præmia illis indulta ob vir-
ginalem mundiciam; planum eſt ſimilia cœleſtis gloriæ munera ipſis aſſignari ſacratiſſimis virgini-
bus, quæ illis centum quadraginta quatuor milibus aſcripta ſunt. vt quibus eadem ſunt virtutum inſi
gnia ac merita: merces quoque eadem deputetur. Quinimmo per venerandum illum ſtantium cum
agno ſupra montem Sion chorum: non inepte quis dixerit inſinuari candidiſſimum ſacrarum virgi-
num ordinem in cœlo, ob cognationem affinitatémque virtutum inter has & illos, & cœleſtia præ-
4 mia inibi expreſſa: virginalem cœtũ quàm maxime decentia. ¶In quarto verſu. Noſtris adauge ſen-
ſibus. Alii legunt hoc pacto id carmen: largire noſtris ſenſibus. & vtrunq; quidem recte. Nam & hoc
& illo modo ſtat carmen, & permanet in ſua integritate: & ſententia itidem eſt apta. Hic enim largiri
noſtris ſenſibus id muneris petimus: quòd puritatis corruptrices peccatorum plagas non ſuſtineant.
Illic vero: hoc bonum tanquam iam adeptũ adaugeri in mentibus noſtris expoſcimus. Et ſane vtrun
que nobis eſt neceſſarium, vt ſcilicet indulgeatur nobis primum hoc cœleſte donum: deinde vt indul Sapientię.8.
tum adaugeatur. Non enim poſſumus eſſe continentes niſi deus det: neque perſtare aut proficere in
cœpta continentia, niſi eodem largiente, valemus.

De vna vidua.

1 GRatuletur eccleſia.
Nam ſummi regis filia:
Poſt huius vitæ triſtia
Scandit ad cœli gaudia

2 Hæc vera Chriſti famula
Inuenta ſine macula:
Deum amauit ſedula
Cum quo regnat per ſecula.

3 Nobili ſtirpe genita,
Sed virtutibus prædita:
Mundi contempſit gloriam,
Adepta Chriſti gratiam.

4 Igne flagrabat fidei,
Amore ſuccenſa dei:
Signis effulgens variis,
Cœli potitur præmiis.

5 Hæc de valle miſeriæ
In patriam lætitiæ:
Ad ſummum regem gloriæ
Læta peruenit hodie.

6 Laus vni deo & trino,
Qui nos beatæ precibus
Peracto vitæ termino
Coniungat cœli ciuibus. Amen.

¶Hymnus iſte ſpeciem & formam carminis iambici dimetri præ ſe fert, illius tamen neque lege co-
ercetur neque pedibus menſuratur: quòd promiſcue in anterioribus locis trochæum recipiat & pyr-
rhichium, & in ſecunda ſede ſæpius ſpondeum, contra huius carminis iura. Numerum tamen ſylla-
barum illi metro debitum retinet: in vnoquoque ſcilicet carmine octonarium. inſuper & rythmicam
ſeruat conſonantiam primi carminis ad ſecundum & tertii ad quartum eiuſdem verſus: in exitu ſyl-
labarum. ¶Incitatur in eo eccleſia fidelium ad ſpirituale gaudium in domino: ob ſolennitatem ſan-
ctiſſimæ cuiuſuis viduæ, cuius dies feſtus celebratur cum hunc modulatur hymnum. Commendatur
& illa ob mundi contemptum, virtutis ſtudium, dei famulatum, cultúmque Chriſtianæ fidei: quę hic
vitam agens ſtudioſe exercuit. Ob quæ. & miraculis coruſcãtem illam reddidit deus, & glorioſam in
cœleſtes euexit ſedes.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Nam ſummi regis filia. Non de terreno rege hic fit ſermo.
nullus enim in terris eſt omnino ſummus rex: ſed omne ſub regno grauiore regnum eſt, vt ait Seneca
& cunctis dominatur regibus ipſe rex regum & dominus dominantiũ. Neque de carnali conſangui-
nitate aut cognatione hic itidem habetur mẽtio: ſed de ſpirituali & myſtica: qua ſancta illa vidua quæ
hoc celebratur hymno: ſummi regis dei filia eſt, tum per creationem: qua ipſe omnium pater eſt. tum
per regenerationem factam in baptiſmo: per quam ipſa ex deo nata eſt, & ex aqua & ſpiritu regenita.
tum per ſacram imitationem & aſſimilationem: in diuinis denominationibus. De qua poſtrema co- Matthæi.12.
gnatione: ait dominus in euangelio. Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt: ipſe
meus frater, ſoror & mater eſt. & eadem omnino ratione: filius eius & filia. quandoquidẽ hæc omnia
ſpiritualiter coincidũt. ſolá rationũ diſcrepantiá abinuicẽ habẽtia. Si enim ex patre diabolo ſunt per

Iacobi.8. imitationem,qui deſideria eius volunt complere,vt teſtatur euangelium:cur non magis ex deo ſunt
patre,qui illius præcepta ſtudioſe laborant obſeruare? Et deus ipſe pro ſua dignatione hoc honora-
Pſal.44. tiſſimo filiæ nomine vnamquanque fidelem animam in pſalmo compellat dicens. Audi filia & vide
& inclina aurem tuam:& obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.& concupiſcet rex deco-
rem tuum quoniam ipſe eſt dominus deus tuus. ¶ In ſecundo verſu. Hæc vera Chriſti famula. Me- 2
lius hoc pacto aptatur carmen quàm eo modo. O Chriſti vera famula:vt nonnulli habent libri. Nã
cum in omnibus aliis verſibus , de ſancta illa vidua cui hic hymnus concinitur, fiat in tertia perſo-
na ſermo:par eſt & decens etiam in hoc verſu cõſimilem tenere loquendi formam, & nequaquam ad
ſecundam tranſire perſonam.cum præſertim in tertio huius verſus carmine verbum tertiæ perſonæ
amauit ponatur:cui nominatiuus ille famula adiungi debeat. Quod ſi quis dicat O, ibidem non vo-
cantis eſſe particulam ſed admirantis interiectionem:quæ nominatiuo tertiæ perſonæ poteſt adiun-
gi. Eſto id. verum non ſolent authores interiectionem annectere caſui qui cum alia dictione nexum
habeat & habitudinem:ſed illi duntaxat,qui ſoli adhæreat interiectioni. Hic autem nominatiuus fa-
mula cum verbo amauit ordinatur:quare cõcinnam non habet cum interiectione connexionẽ. ¶ In 5
quinto verſo. Ad ſummum regem gloriæ. Melius hoc modo legitur iſtud carmen:quàm vt alii habẽt
libri,ad regem nimis gloriæ. Nam aduerbium nimis,cum adiectiuo læta in ſequente carmine poſito
ordinandum,omnino inepte ſecundum orationis latinæ rationem ſeiungitur ab eo: per interiectum
hunc genitiuum gloriæ.& aut proxime ante adiectiuum illud ponendum erat:aut penitus ſuſtollen
dum. Atqui non poteſt continuo præponi illud aduerbium ſupradicto adiectiuo, quoniam tunc nõ
ſeruaretur ſimilis ſyllabarum deſinentia in hoc carmine & ſequente:quæ tamen omnibus in locis de
induſtria conſpicitur ſeruata. Satius eſt igitur illud aduerbium tollere:& illius loco ad complendum
carmen aliud nomen ponere,quod apte coniungatur alicui dictioni eiuſdem carminis.quod quidem
fit pro concinnitate:ſiquis dixerit,ad ſummum regem gloriæ, vel ad regem veræ gloriæ . ¶ In ſexto 6
verſu. Qui nos beatæ precibus. Loco dictionis beatæ,in aliis libris ponitur litera N. deſignans ibidẽ
nominandam ſacram illam viduam,in cuius honorem cantatur hic hymnus. Veruntamen illud pro
priũ nomen fortaſſe non quadrabit carmini. Nam ſi diſyllabũ fuerit : reddet ipſum breuius æquo. &
ſi tetraſyllabum:efficiet idem quàm par eſt prolixius. Quare ſatius fuerit, quocunque vocetur pro-
prio nomine ſancta illa vidua:illud ſupprimere,& illius loco ſemper ponere genitiuum beatæ vel ſa
cratæ:qui ſit adiectiuum nominis ſubſtantiui viduæ,ſubauditi in eo. quoniam hoc pacto & carmẽ &
ſenſus erit conueniens:qui ex toto verſu colligetur huiuſmodi. Laus ſit deo: vni in ſubſtantia,& trino
in perſonis qui nos poſt terminum vitæ peractum conſortes efficiat ſupernorum ciuium, per preces
ſacratæ deo vel beatæ viduæ:cuius hodie celebratur ſolennitas. Cui quidem deo vnitrino, pro com-
pletis iſtis in hymnos eccleſiaſticos annotationibus: ſit benedictio, laus, & gratiarum actio in ſecula
ſeculorum. Amen.

¶ Primi libri elucidatorii eccleſiaſtici:finis.

Elucidatorij eccleſiaſtici liber

SECVNDVS: NONNVLLA CANTICA, antiphonas, reſponſoria & benedictiones eccleſiaſticas exponens.

Canticum ſanctorum Auguſtini & Ambroſii.

1 TE DEVM laudamus: te dominum confitemur.
2 Te æternum patrem omnis terra veneratur.
3 Tibi omnes angeli, tibi cœli & vniuerſæ poteſtates:
4 Tibi Cherubim & Seraphim, iceſſabili voce proclamāt.
5 Sanctus, ſanctus, ſanctus: dominus deus ſabaoth.
6 Pleni ſunt cœli & terra, maieſtatis gloriæ tuę.
7 Te glorioſus apoſtolorum chorus.
8 Te prophetarum laudabilis numerus.
9 Te martyrum candidatus laudat exercitus.
10 Te per orbem terrarum ſancta confitetur eccleſia.
11 Patrem immenſæ maieſtatis.
12 Venerandum tuum verum & vnicum filium.
13 Sanctum quoque paraclitum ſpiritum.
14 Tu rex gloriæ Chriſte.
15 Tu patris ſempiternus es filius.
16 Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem: non horruiſti virginis vterū.
17 Tu deuicto mortis aculeo: aperuiſti credentibus regna cœlorum.
18 Tu ad dexteram dei ſedes: in gloria patris.
16 Iudex crederis eſſe venturus.
20 Te ergo quæſumus famulis tuis ſubueni: quos precioſo ſanguine redemiſti.
21 AEterna fac cum ſanctis tuis in gloria numerari.
22 Saluum fac populum tuum domine: & benedic hæreditati tuæ.
23 Et rege eos, & extolle illos vſque in æternum.
24 Per ſingulos dies benedicimus te.
25 Et laudamus nomen tuum in ſeculum: & in ſeculum ſeculi.
26 Dignare domine die iſto: ſine peccato nos cuſtodire.
27 Miſerere noſtri domine: miſerere noſtri.
28 Fiat miſericordia tua domine ſuper nos quēadmodum ſperauimus in te.
29 In te domine ſperaui non confundar in æternum.

¶ Hoc canticum à celeberrimis ſanctæ eccleſiæ doctorib⁹ Auguſtino & Ambroſio dicitur eſſe compoſitum, cum hic illum ſacris baptiſmi abluiſſet vndis, & poſt diuturnas errorum tenebras ad veræ fidei lumen reduxiſſet. Tunc enim ambo in gratiarum actionem de ſoſcepto diuino munere dicuntur erupiſſe: per hoc diuinæ maieſtatis præconium: & alternando vices, Ambroſio quidem inchoante & Auguſtino ſubſequente, ipſum à principio ad finem vſque deduxiſſe. Vnde fere ab omnibus inſcribitur canticum ſanctorum Auguſtini & Ambroſii. Quod ſane ab vniuerſali eccleſia receptum eſt cum tanta authoritate: vt in matutino officio ante laudes ipſum decantari debere ſolenniter ſit inſtitutum. Et quoties nouum aliquod & inſigne beneficiū reſpublica ciuilis aut eccleſiaſtica à deo con

ſecuta eſt.vt pacem,victoriam,nouam paſtoris deſignationem,aut quoduis aliud conſimile:hoc cele
bratiſſimo cantico tota illius congregationis ſocietas in templum conueniens deo ſolenniter agere
gratias & publice ſolet.Neque immerito quidem.Nam continet iſtud canticum,primum laudem di
uinæ bonitatis prædicatione eorum quæ ad vnitatem diuinæ ſubſtantiæ attinent, vt quòd deus ſit,
quòd dominus,quòd æternus pater.hæc enim tria toti diuinitati & cuique diuinæ perſonæ ſunt cõ-
munia.deinde vero denominatione eorum quæ ad explicationem & diſtinctionem diuinarum per-
ſonarum attinent.vt cum patrem immenſę maieſtatis nominat,cum venerandum eius filium,& etiã
ſpiritum ſanctum exprimit. Deinde vero ſpecialis conuertitur ad ſecundam ſummæ trinitatis per-
ſonam oratio:cuius & diuina explicatur natura cum rex gloriæ nominatur & ſempiternus patris fi-
lius.& natura itidem humana: cum noſtræ carnis ſubſtantiam ſuſcepturus dicitur non exhorruiſſe
neque dedignatus fuiſſe ſacratiſſimæ virginis vterum. Noſtræ quoque redẽptiõis myſteria per paſ-
ſionem eius,reſurrectionem & aſcenſionem in cœlum conſummata:in ſignum gratitudinis deinde
commemorantur.Denique ad ipſum dei filium dirigitur ſupplex oratio ad finem vſque cantici: vt to
tam fidelium eccleſiam in ſuo nomine congregatam hic à malo conſeruare, & demum ad cœleſtem
& immortalem gloriam perducere dignetur.

¶ANNOTATIONES. In ſecũdo verſu. Te æternum patrem: omnis terra veneratur Pater hic cõ 2
mune nomen eſt dei & cuique diuinarum perſonarum indifferens. ſignat enim habitudinem dei ad
creaturas ab eo conditas:ſicut frequenter in ſacris literis accipitur,& præſertim in exordio orationis
Matthæi. 6. dominicæ: Pater noſter qui es in cœlis:ſanctificetur nomen tuũ. Neque diſcrete hic ſumitur, vt expri
mat primam ſummæ trinitatis perſonam,& habitudinem ſignet ad filium: ſed ita in vndecimo hu-
ius cantici verſu ſumi intelligatur. In hoc quoque verſu:terra pro hominibus (quòd ex terra forma
ti ſunt & eam habitat) accipitur:ſicut etiã ſępenumero in ſcriptura. vt in pſalmo. Omnis terra ado-
rete te deus & pſallat tibi:pſalmum dicat nomini tuo. Omnis igitur terræ nomine: omnis hominum
Pſal.65. multitudo vbicunque terrarum habitet inſinuatur. ¶In tertio verſu. Tibi omnes angeli.Angelo-
rũ nomen non hic commune eſt ad omnes cuiuſuis ordinis cœleſtes ſpiritus: ſed ad eos duntaxat qui 3
infimũ in poſtrema hierarchia complent ordinem. Nam cœli:hoc loco potius omnes cœleſtes ſub-
ſtantias & ſpiritus angelicos(quancunque conſtituant hierarchiam aut ſacrum ordinem)ſignificãt.
Vt enim terræ nomine, genus humanum:ita cœlorum nomine tota natura angelica recte ſignatur,
quòd cœleſtis manſionis ſint incolæ & ſupercœleſtes ſortiantur propritates. Deinde cœleſtium ag
minum communiter nomine cœlorum nobis hic inſinuatorum,tres innuuntur hierarchiæ: vnaquę-
que per vnum ſuorum ordinum hic expreſſum,per quẽ cæteri non nominati intelligãtur. Poſtrema
ſiquidẽ & in imo conſtituta cœleſtium ſpirituũ hierarchia: nomine angelorum,qui vltimum eius cõ
ficiunt ordinem,inſinuatur.Media vero:nomine poteſtatum quæ nouiſſimum etiam illius ordinem
conſtituunt,indicatur.Demum ſuprema hierarchia denotatur hoc loco nomine cherubim & ſera-
phim:duorum ſuperiorum eius ordinum. Verum angelicorum ſpirituum diſtinctio in tres hierar-
chias,& cuiuſque adhuc hierarchiæ diſtributio in tres ordines:ex ſacratiſſimo patre Dionyſio in li-
Eſa.6. bro de cœleſti hierarchia exactius eſt requirenda. ¶In quarto verſu. Inceſſabili voce proclamant.
Sumptum eſt illud ex Eſaia propheta: dicente. Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum 4
& eleuatum:& plena erat domus à maieſtate eius.& ea quæ ſub ipſo erant: replebant templum. Se-
raphim ſtabant ſuper illud:& clamabant alter ad alterum & dicebant.Sanctus,ſanctus, ſanctus: do-
minus deus exercituum.Plena eſt omnis terra:gloria eius. Sabaoth autem nomen hebræum hic ex-
preſſum:idem valet quod exercituum in Latino. Eſtque id vnum ex decem nominibus dei à beato
Hieronymo in epiſtola ad Marcellam quarto loco poſitum.Cæterum deus dicitur dominus ſabaoth
quia exercituum cœleſtium totiuſque militiæ angelicæ dominus eſt. quæ à deo copioſa eſt & nume-
roſa: vt de ea dicat Daniel.Milia milium miniſtrabant ei:& decies centena milia aſſiſtebant ei. ¶In 9
Daniel.7. nono verſu. Te martyrum candidatus. Nõ ſolum ab angelicis ſubſtantiis laudari hic dicitur deus: ſed
& ab hominibus in cœleſtis ciuitatis ſortem iam aſcitis,& etiam ab iis qui præſentis vitæ ſtadium a-
huc decurrunt.At vero receptorum in æterna cœli tabernacula tres hic nominantur ordines & gra
dus: ſcilicet apoſtolorum,prophetarum & martyrum.ſub quibus reliqui ordines ſanctorum: vt con-
feſſorum,& virginum comprehendantur.qui non minus quàm cæteri deum aſſidue laudent:ſecun-
Pſal.83. dum illud verbum pſalmi octogeſimi tertii.Beati qui habitant in domo tua domine:in ſecula ſeculo
rum laudabunt te. Dicitur autem hoc loco exercitus martyrum candidatus:id eſt candidis veſtibus
amictus & ornatus: quia in diuina Apocalypſi leguntur eo habitu & cultu beato Ioanni in ſpiritu o-
Apoca.7. ſtenſi:cum ait de ſeipſo.Et reſpondit vnus de ſenioribus & dixit mihi.Hi qui amicti ſunt ſtolis albis:
qui ſunt & vnde venerunt? Et dixi illi.Domine mi tu ſcis. Et dixit mihi. Hi ſunt qui venerunt de tri-
bulatione magna: & lauerunt ſtolas ſuas & dealbauerunt eas in ſanguine agni.Ideo ſunt ante thronũ
dei:& ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius.& qui ſedet in throno habitabit ſuper illos:& abſterget
deus omnem lachrymam ab oculis eorũ. In decimoquarto verſu. Tu rex gloriæ Chriſte. Ab hoc 14
verſu ad finem vſque totius cantici ad ſolum dei filium dirigitur ſermo, eiuſque & diuinæ explican-
tur proprietates pariter & humanæ: quoniam vtraſque in ſe perfecte & integre habet ſine confuſio-
ne,ſicut & vtranque naturam in vna perſona ſine commixtione vnitam.Porro dicitur ſanctus Tho-
mas Aquinas pietate in deum & religione inſignis:in eleuatione ſacratiſſimi corporis Chriſti in ſa-
crificio altaris ſolitus fuiſſe hunc verſum cum cæteris ſequentibus ad calcem vſque deuote legere, &
ipſum quem omnis adorat creatura hac inuocatione adorara. Neque ſane ab re.Nam paucis cõſtrin

git hæc oratio: quæ ad Chriſti diuinitatem pertinent & humanitatem, noſtræque redemptionis ſa-
cramenta ſalutaria complectitur, & denique piá pro toto populo Chriſtiano ſupplicationem. Qua-
re ſentio hunc ſanctum dei virú: vt in cæteris virtutú operibus, ita & in hoc orandi genere nobis eſ-
ſe imitandum. Cæterum quòd rex gloriæ dicatur Chriſtus: ex pſalmo vicesimo tertio ſumptum eſt,
dicente. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ, & cæ- Pſal 23.
tera quæ ſequuntur: ad literam de ſolo Chriſto intelligenda. Idem quoque comprobat beatus Pau-
lus: ita ſcribens ad Corinthios: Si enim cognouiſſent nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. ¶ In 1. Corin. 2
16 decimo ſexto verſu. Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem. Id nomen accuſatiui caſus hominem,
non hic perſonam aliquam particularem hominis exprimit: ſed naturam. & pro ſuo nomine abſtra-
cto ſumi debet: vt tantundem valeat ſicut humanitatem ſiue naturam humanam. Non enim in al-
tiſſimo incarnationis myſterio dei filius humanam ſuſcepit perſonam: quaſi prius fuerit homo perfe-
fectus, & deinde á filio dei aſſumptus. Id enim non modo falſum eſt: verum etiam impium & blaſ-
phemum. Sed humanam accepit naturam diuinæ ſubſtantiæ in vnitate perſonæ ineffabiliter coniun
ctam. Et quoties apud ſacros authores hoc loquendi genus occurrit: intelligatur in eo nomen perſo-
1 næ pro nomine naturæ poſitum, & ſimili modo exponatur. ¶ In decimoſeptimo verſu. Tu deuicto
mortis aculeo. Aculeus eſt quod pungit & penetrat. vt apes omnes aculeo dicuntur armatæ: dempto
rege. diciturque ab acu vel acumine. Inde aculeatum dicitur quod habet aculeum. At vero per tranſ-
lationem quandam aculeus mortis appellatur ipſa vis atque violentia mortis: quæ vitam adimit &
enecat viuentia. Hunc autem aculeum mortis deuicit Chriſtus: quando mortem paſſus tertia die re-
ſurrexit à mortuis, & peſſundata morte ad vitam rediit immortalem. Neque in ſeipſo ſolum; ſed &
io nobis aculeum mortis deuicit: quia mortem noſtram moriendo deſtruxit, & vitam reſurgendo re-
parauit. Tunc etiam credentibus regna celorum aperuit, quia paradiſi portam à tempore lapſus pri
morum parentum ad horam vſque ſuæ paſſionis occluſam, virtute precioſi ſui ſanguinis nobis reſe-
rauit. & in glorioſa aſcenſione ſua eam primus omnium ingreſſus: nobis quoque eandem ingredi-
21 endi, viam patefecit. ¶ In viceſimoprimo verſu. Aeterna fac cum ſanctis tuis. Intelligatur ex præce-
denti verſu accuſatiuus ho: loco, ſcilicet famulos tuos: vt completior ſit & perfectior ſententia, hoc
modo. Fac famulos tuos numerari cum ſanctis tuis in gloria æterna. Et conſimilia grammaticam ex
poſcentia operam: aliis in locis ſuppleatur. vt in decimoſexto verſu iam expoſito id aduertatur: quòd
accuſatiuus hominem, bis ſumendus eſt ad ſententiæ completionem. ſemel quidem cum participio
ſuſcepturus: & iterum cum gerundio liberandum. hoc pacto. tu ſuſcepturus hominem: ad liberandú
ipſum hominem. Non enim poteſt accuſatiuus ille ſemel ſumptus; cum vtraque dictione, participio
ſcilicet & gerundio ordinari. neque perfecta fuerit ſententia: ſi gerundium illud actiuum ſine accuſa-
22 tiuo ponatur. Sed hæc amplius diſcutere: grammaticorum eſt. ¶ In viceſimo ſecundo verſu. Saluum
fac populum tuum domine. Hic verſus cum proxime ſequente, ex viceſimo ſeptimo pſalmo deprom
ptus eſt: qui his duobus verſibus clauditur. Hæreditatem autem domini vocat propheta: genus hu- Pſal. 2.
manum precioſo Chriſti ſanguine redemptum, & magno illo emptum precio. De qua pater ait ad fi Pſal. 15.
lium. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et
de qua itidem filius ad patrem in pſalmo. Tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi. At vero re-
latiuum eos & illos in ſequente verſu, non ad vocem antecedentis antè poſitam referuntur: ſcilicet
populum & hæreditatem. ſed ad rem ſignificatam & multitudinis numero expreſſam. ſcilicet homi-
nes aut famulos, qui ſunt de populo tuo & hæreditate tua. ¶ In viceſimo quarto verſu. Per ſingulos
24 dies benedicimus te. Hic verſus cum proxime ſequente, ſumptus eſt ex pſalmo centeſimo quadrage- Pſal. 144.
ſimo quarto: cuius ſecundus verſus ita ſe habet. Per ſingulos dies benedicam tibi: & laudabo nomen
tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. Verſus autē huius cantici deinde ſequens, vt pote, Dignare do-
mine die iſto: quodam modo ſumptus videri poſſit ex hoc verſu pſalmi centeſimi viceſimi. Domin[9] Pſal. 120.
cuſtodit te ab omni malo: cuſtodiat animam tuam dominus. aut alio quouis conſimilis ſententiæ. At
vero viceſimus ſeptimus præſentis cantici verſus. ex pſalmo centeſimo viceſimo ſecundo manifeſte
deſumptus eſt: vbi eodem verborum ſchemate idem verſus ponitur. Viceſimus octauus autem huius
cantici verſus ex pſalmo triceſimo ſecundo depromptus eſt: nam eum claudit & terminat. Demum
vltimus huius diuinæ laudis verſus: pſalmi triceſimi eſt initium.

Canticum trium puerorum.

1 Benedicite omnia opera domini domino: laudate & ſuperexal
tate eum in ſecula.
2 Benedicite angeli domini domino: benedicite cœli domino.
3 Benedicite aquæ omnes quę ſuper cœlos ſunt domino: benedi
cite omnes virtutes domini domino.
4 Benedicite ſol & luna domino: benedicite ſtellę cœli domino.
5 Benedicite imber & ros domino: benedicite omnis ſpiritus dei domino,
6 Benedicite ignis & æſtus domino: benedicite frigus & æſtas domino.

7 Benedicite rores & pruina domino: benedicite gelu & frigus domino.

8 Benedicite glacies & niues domino:benedicite noctes & dies domino.

9 Benedicite lux & tenebræ domino:benedicite fulgura & nubes domino.

10 Benedicat terra dominum: laudet & ſuperexaltet eum in ſecula.

11 Benedicite montes & colles domino: benedicite vniuerſa germinantia in terra, domino.

12 Benedicite fontes domino:benedicite maria & flumina domino.

13 Benedicite cete & omnia quæ mouentur in aquis domino: benedicite omnes volucres cœli domino.

14 Benedicite omnes beſtiæ & pecora domino: benedicite filii hominum domino.

15 Benedicat Iſrael dominum:laudet & ſuperexaltet eum in ſecula.

16 Benedicite ſacerdotes domini domino: benedicite ſerui domini domino.

17 Benedicite ſpiritus & animæ iuſtorum domino: benedicite ſancti & humiles corde, domino.

18 Benedicite Anania, Azaria. Miſael domino: laudate & ſuperexaltate eũ in ſecula.

19 Benedicamus patrem & filium cum ſancto ſpiritu: laudemus & ſuperexaltemus eum in ſecula.

20 Benedictus es domine in firmamento cœli: & laudabilis & glorioſus & ſuperexaltatus in ſecula.

Daniel. 3. ¶Hoc canticum eſt trium puerorum Hebræorum: qui nolentes adorare ſtatuam auream quam erexerat Nabugodonoſor rex Babylonis, ab eo miſſi ſunt in fornacem ignis ardentis. Verum non ſolũ ab igne non ſunt læſi, neque veſtimenta eorum aut crines ambuſti, ſed etiam libera voce in diuinam proruperunt laudem, & hunc hymnum ſuauiſſimum deo cecinerunt. quemadmodum Daniel tertio cap. ſcribit. Vbi totum hoc canticum vna cum cæteris laudibus quas in gratiarum actionem deo exoluerunt: inſeritur, & certo digeritur (quo hic) ordine. Quare ex eo loco, eius expoſitio accuratior eſt efflagitanda: quãuis non multa indigeat explanatione, quód magnam præ ſe ferat facilitatem. Inuitantur autem in eo omnia creaturarum genera, tam cœleſtia quàm terreſtria, tam animata quàm inanimata, tam rationalia quàm irrationalia: ad decantandam deo laudem. Non quidem quód pecora, arbuſta, elementa, & orbes cœleſtes poſſunt diuinas depromere laudes: cum intellectus & rationis ſint expertia. & ſoli homines ac ſpiritus cœleſtes tacti ſint: vt hoc modo deum quem cognoſcunt debita veneratione celebrationeque proſequantur. Sed irrationalia & inanima corpora deo dicuntur benedicere ipſum laudare & ſuperexaltare: quia materiam & argumentum deo benedicendi ipſumque laudandi & ſuperexaltandi ſuggerunt ac præſtant rationalibus creaturis. Sicut enim in imagine egregie depicta aut ſculpta: vnaquæque particula corporis ita effigiati aut exſculpti præbet materiã laudandi artificem ipſum, vt Appellem aut Phidiam, cognoſcendique eius induſtriam & excellentiam artis. ita in hoc diuino opificio & tota mundi fabrica, vnaquęque creatura vt pars quædam vniuerſi, prædicandam oſtendit ipſius dei opificis potentiam, ſapientiam, bonitatem, prouidentiam atque perfectionem. Et ex omnium conſideratione aſſurgit rationalis creatura in dei cognitionem, laudem & commendationem.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Benedicite omnia opera domini: domino. Certus quidam ordo in nominatione creaturarum hic expreſſarum ſeruatus conſpicitur: qui à generalibus ad ſpecialia & à propinquioribus deo ad diſtantiora procedit. Primũ enim generatim omnia dei opera proponuntur: deinde ſpeciatim ad hæc & illa fit progreſsio. Similiter inter creaturarũ genera primum angeli, cœleſteſque ſpiritus nominantur: & cœli, orbeſque cœleſtes ac ſidera. Deinde ad hæc ſublunaria & inferiora decumbitur, & elementa, quæque ex elementis gignuntur ſuo deinde loco diſponuntur: ſeruato propemodum ordine productionis rerum, in illo ſex primorum dierum ſpacio à deo factæ. Prius ſiquidẽ mixta in perfecta ex elementis ortum ducentia, deinde quæ è terra pullulant: hic nominatim afferuntur. Poſtea ex aquis progenita: & poſtremo quæ ex terra ſumpſerunt exordiũ. inter quæ poſtremo loco nominatur homo, ſicut & ipſe nouiſsimus inter cætera conditus eſt. Non ta-

3 men ad vnguem & omniquaque:is ordo hic ſemper obſeruatus deprehendetur. ¶ In tertio verſu. Be
nedicite aquæ omnes quæ ſuper cœlos ſunt domino. Aquæ illæ ſunt: de quibus dicit liber Geneſe- Genes.
os in principio, quod fecit deus firmamentum in medio aquarum: & diuiſit aquas quæ ſub firma-
mento ſunt, ab aquis quæ ſunt ſuper firmamentum. Et de quibus dicit pſalmus centeſimus quadra-
geſimus octauus (qui fere eodem ordine cum hoc hymno creaturas omnes incitat ad deum laudan-
dum) & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen domini. Et alio in loco propheta ad deum. Qui
regis aquis ſuperiora eius. Verum an aquæ illæ corporales ſint & eiuſdem cum aquis elementaribus Pſal. 148.
naturæ, an potius ſpirituales: doctiloqui certant & adhuc ſub iudice lis eſt. Per virtutes vero domini, Pſal. 103.
in hoc verſu non ſunt intelligendi ſpiritus angelici medii ordinis ſecundæ hierarchiæ: qui nomine
virtutum cenſentur. Nam illi angelorum nomine prius ſunt comprehenſi, quod appellatione com-
muni omnes ſpiritus angelicos cuiuſuis hierarchię & ordinis complectitur. Sed eo nomine virtutũ
hic ſignantur. pluriformes & multimodæ diuinæ prouidentiæ vires: quibus totum hunc mundum
5 moderatur. ¶ In quinto verſu. Benedicite omnis ſpiritus dei domino. Spiritus hic non pro creatura
ſpirituali, aut anima humana ſiue brutorum ſumitur. Nam ſpiritualis creatura: angelorum nomine ſi
gnata eſt. Animæ vero hominũ & brutorum, ſub totis ſuis poſtea nominatis continentur. Sed id no
men pro vento hic ſumitur: quoniam inter cæteras impreſſiones & mixta imperfecta quæ ex elemen
tis gignũtur, hic collocatur. & nullum aliud hic nomen occurrit: quo commodius ſignificari ventus
poſſit. Neque illud abſonum eſt aut præter ſcripturæ conſuetudinem: in qua plærunque ſpiritus pro
vento ſumitur. vt in pſalmo. ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum: quæ faciunt verbũ eius. Pſal. 148.
14 ¶ In decimoquarto verſu. Benedicite filii hominum domino. Sicut prius in generibus rerum, ab vni-
uerſalioribus ad particularia deductus eſt ordo: ita & nunc in genere hominum. Prius enim genera-
li nuncupatione omnes homines ſignificantur per hanc verſus particulam: poſtea vero particulares
hominum ſortes & gradus adducuntur. ſcilicet Iſrael, id eſt populus Iſraeliticus: deo peculiaris & ad
eius cultum ſelectus. deinde ſacerdotes: miniſterio altaris peculiariter mancipati. poſtea ſpiritus ani-
mæ iuſtorum ſanctique & humiles corde: nam ipſi ſingulare ſunt dei templum in quo gratum ſibi de
us delegit habitaculum. Poſtremum ipſi tres pueri, ob acceptum liberationis ab incendio fornacis be
19 neficium: etiam à ſeipſis prouocantur ad diuini nominis laudem. ¶ In decimonono verſu. Benedica
mus patrem & filium cum ſancto ſpiritu. Iſte verſus: in tertio capite Danielis, vnde hoc ſumitur can-
ticum, non habetur. immo neque in toto veteri teſtamento habentur hiſce propriis nominibus ex-
preſſæ diuinæ perſonę in vno orationis ſchemate ſicut in nouo. quoniam clarior tanti myſterii reſe-
ratio ipſius nouę legis luci congruebat & ſeruabatur. Sed ab eccleſia catholica hic verſus (qui omniũ
eſt diuiniſſimus & ſacratiſſimus) adiectus eſt: vt in ſimili forma & modo locutionis cum cæteris ver-
ſibus huius cantici: etiam ſuperſancta trinitas laudaretur quemadmodum in cæterorum pſalmorum
modulatione: ex conſtitutione Damaſi ſummi pontificis, adhortante ipſum ad hoc ſacerrimo Hiero
nymo adiicitur hæc ſummæ trinitatis laus in fine. gloria patri & filio, & ſpiritui ſancto. In ſupradi-
cto autem verſu qui nunc exponendus ſuſcipitur: ipſarum diuinarum perſonarum trinitas inſinua-
tur, per propria & conſueta ipſarum nomina, in priore verſus particula expreſſa. Vnitas vero diuinę
ſubſtantiæ innuitur per relatiuum ſingularis numeri: in poſteriore eiuſdem verſus parte ſubiũctum.
quod diuinas quidem perſonas: ſed vt vnum ſubſtantia ſunt, referre dinoſcitur. Porro ſicut hoc cã
ticum: quarto loco inter pſalmos laudum matutinarum conſtitutum, & diei dominicæ potiſſimum
addictum, ex certo ſacræ ſcripturæ paſſu deſumitur: ita & omnium feriarum totius hebdomadæ can
tica, quæ in officio matutino dicuntur eo ordine & quarto in laudibus matutinis loco: ex aliqua etiã
ſacræ ſcripturę depromũtur parte. vt canticum feriæ ſecundę. confitebor tibi domine quoniam ira-
tus es mihi. ex duodecimo Eſaiæ cap. Canticum feriæ tertiæ, ego dixi in dimidio dierum meorum, ex
triceſimo octauo Eſaię cap. Canticum ferię quartę: exultauit cor meum in domino. ex primi libri re-
gum capite ſecundo. Canticum ferię quintæ, cantemus domino, glorioſe enim magnificatus eſt. ex de
cimoquinto Exodi capite. Canticum feriæ ſextę, domine audiui auditionem tuam & timui. ex tertio
capite Abachuc. Denique canticum ſabbati, audite cœli quę loquor. ex triceſimoſecundo capite Deu
teronomii acceptum eſt. Quare ſupradicta cantica non eff lagitant hic particularem expoſitionem
ſed cuiuſque illorum explanatio, ſuo ex loco iam nominatim expreſſo eſt perquirenda. Quinimo
neque pſalmus ipſe qui in exordio matutinarum canitur ad inuitatorium: ſcilicet venite exultemus
domino. particularem hic exigit declarationem: quoniam prorſus idem eſt cum nonageſimo quarto
pſalmo. hoc ſolo ab eo diſcrepãs: quod nonageſimus quartus pſalmus quem in noſtro habemus pſal
terio eo conſtitutum loco ac ordine: legitur ſecundum gallicam pſalmodiam. Ille vero qui canitur
ad inuitatorium: ordinatur ſecundum pſalmodiam Romanam. vt diligenter annotauit præceptor
meus ſingularis, Iacobus Stapulenſis: in explanatione quincuplicis pſalterii à ſe ſuperioribus annis
elaborata. Idcirco ad habendum ipſius pſalmi inuitatorii ſenſum ac intelligentiam: legatur nonageſi
mi quarti pſalmi (qui cum eo coincidit) expoſitio eadem enim prorſus vtriuſque eſt ſententia. ¶ Ve
rum cum ſecunda huius operis pararetur æditio: viſum eſt commodius quodque canticum reliquarũ
feriarum cum ſua explanatione hic ſubnectere, quàm legentibus laborẽ ingerere ſingula cantica per
quirendi ſuis locis, & illorum expoſitionem indagandi. Magis enim hoc modo habebuntur in prom
ptu & ad manum: tam ipſa, quàm ipſorum ſententia.

Canticum Eſaiæ prophetæ.

1 Confitebor tibi domine,quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me.
2 Ecce deus ſaluator meus: fiducialiter agam,& non timebo. Quia fortitudo mea & laus mea dominus: & factus eſt mihi
3 in ſalutem.
4 Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris:& dicetis in die illa.
5 Confitemini domino.& inuocate nomen eius.
6 Notas facite in populis adinuentiones eius:mementote quoniam excelſum eſt nomen eius.
7 Cantate domino, quoniam magnifice fecit: annunciate hoc in vniuerſa terra.
8 Exulta & lauda habitatio Syon: quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael.

¶Hoc canticum in feriæ ſecundæ laudibus matutinis pro more eccleſiaſtico decantatur:quod duo
decimo capite Eſaiæ deſcriptum,ipſius quidem Eſaiæ eſt vt depromentis ipſum & deſcribentis. to-
tius vero eccleſiæ catholicæ iam ſuſcepto euangelio es fidelibus collectæ, ipſiuſque fidelis populi in
lege gratiæ degentis:idem canticum eſt vt concinentis ipſum , & gratias deo agentis de maximis &
plurimis beneficiis per incarnationem Chriſti,mortem,reſurrectionem aſcenſionem in cœlum,euã
gelii prædicationem ſuſceptis.Enimuero Eſaias ſeptimo capite,nono & vndecimo,reuelationem ha
Eſa.7. buerat & texuerat oraculum de aduentu Chriſti in carnem:cum ait.Ecce virgo concipiet & pariet fi-
Eſa.9. lium:& vocabitur nomen eius Emanuel.Et iterũ.Paruulus natus eſt nobis , & filius datus eſt & re-
Eſa.11. liqua quæ continue ſequuntur. Rurſum .Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽ-
det:& requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Vbi etiã deinde non tam vt propheta quàm euãgeliſta
Chriſti prædicationem,mortem,ſepulturam & reliqua eius inſignia opera depromit.ac potiſſimum
diffuſionem euangelicæ doctrinæ : miniſterio ac voce apoſtolorum per vniuerſum orbem celeriter
factam.Quorum omnium conſideratione:ipſe propheta ad populum fidelem verba faciens in prin
Eſa.12. cipio duodecimi capitis. inquit. Et dices in die illa . O popule(inquit) fidelis poſtquam tot & tanta
ſuſceperis beneficia,per diſpenſationem carnis ſuſceptam à Chriſto , quæ mihi in ſpiritu ſunt reue-
lata:ora tua reſolues in hoc canticum:quo gratias ages deo de magnitudine ſuæ largitatis & bene-
ficentiæ. Et id quidem facies in illa die,tempore ſcilicet nouæ legis & gratiæ Chriſti reuelatæ: quod
Roma.13. ſane tempus in ſcriptura plærumque dies appellatur. vt cum ſcribit Paulus ad Romanos. Nox præ-
ceſſit:dies autem appropinquauit.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Confitebor tibi domine.Laudabo(inquit populus fi- 1
Luce 10. delis)te domine deus meus:quoniam iratus eſt mihi per præuaricationem primorum parentum, to-
tius humani generis dãnatricem.quod incidit ea culpa in latrones:& expoliatum eſt duobus gratui-
tis,& diris vulneribus grauiter affectum.Hic tamen furor tuus poſt multa annorum curricula con-
uerſus eſt in benignitatem & miſericordiam:quando filium dei in terram miſiſti ad humanæ redem-
ptionis opus conſummandum,vt ſalutarem medicum meorum vulnerum,& reconciliatorem meũ.
Et hac conuerſione iræ tuæ in manſuetudinem,conſolatus es me:prius vehemẽter deſolatum. Huic
Pſal.84. autem ſententiæ propheticæ:reſpondet illud verbum pſalmi.Benediſiſti domine terram tuam:auer
tiſti captiuitatem Iacob.Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ:operuiſti omnia peccata eorum. Mitigaſti
omnem iram tuam:auertiſti ab ira indignationis tuæ.¶In ſecundo verſu. Ecce deus ſaluator meus. 2
Decurrente veteris legis tempore:multis prophetarum oraculis fuerat promiſſus ſaluator mundi,
quod tandem veniret ad omnium ſalutem. Nunc autem & tempore legis euangelicæ , ecce adeſt viſi
Luce 19. biliter in carne apparens deus ſaluator meus : non amplius ſpectandus vt veniat . Et ſaluator re-
cte dicitur : nomine congruente ſuo operi . Nam venit filius hominis quærere , & ſaluum facere:
Matth.1. quod perierat. Et reſpondet id nomen illi quod in euangelio impoſitum ipſi deſcribitur. Vocabis(in
Eſa.62. quit angelus ad Ioſeph)nomẽ eius Ieſum.Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum: à peccatis eorum
Quare nunc completum cernitur:quod dixerat Eſaias.Dicite filiæ Syon:ecce ſaluator tuus venit ec
Eſa.52 ce merces eius cum eo. & opus eius coram illo. Et alio in loco eiuſdem prophetæ:ait ipſe dei filius.
Quia ego ipſe qui loquebar:ecce aſſum. Prius enim fuerat per prophetas locutus: quod tandem ve-
niret. Nunc autem adeſt nobis per ſuſceptam carnem: ſuumque promiſſum compleuit.Propter quã
ſaluatoris mei pręſentiam,fiducialiter agam(ait fidelis populus) & cum firma ſpe perficiam opera le
gis euangelicę : quę lex eſt libertatis & gratię . & non timebo hoſtes meos inuiſibiles : & aduerſa-
rios animę . Tot enim & tanta ſunt pręſidia atque auxilia in lege euangelica ad bene operandum &

reſiſtendum hoſtibus: per ſacramenta eccleſiaſtica,& abundantiorem gratiam, quod nullus timori
3 habendo amplius relinquitur locus. In tertio verſu. Quia fortitudo mea & laus mea dominus. Fi
ducialiter(inquit)agam & non timebo,quia dominus eſt virtus mea contra hoſtiles impetus : quos
non meis viribus ſed poteſtate à domino mihi conceſſa ſuperaui. Ipſe etiam eſt laudatio mea, & cui Pſal.113.
omnem boni operis laudem debeo aſcribere: non mihi ipſi. Non enim nobis domine non nobis: ſed
nomini tuo da gloriam. Et factus eſt ipſe dominus mihi in ſalutem: quoniam à temporali huius vi-
tæ periculo & peccati ruina ſæpius me liberauit, & æternam ſalutem mihi per ſuam miſericordiam
præparauit. Et hic verſus omnino coincidit cum ſimili verſu pſalmi centeſimi decimiſeptimi: vt in-
telligamus ipſum Eſaiam & pſalmographum,eodem diuino ſpiritu licet diuerſis temporibus fuiſ-
4 ſe locutos. ¶In quarto verſu. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Nomine aquarum hic
recte intelliguntur dona ſpiritus ſancti: quæ de fontibus ſaluatoris, ipſis ſcilicet eccleſiaſticis ſacramẽ Ioan.1.
tis à Chriſto ſaluatore noſtro inſtitutis abunde hauriuntur. Nam ipſa conferunt gratiam ſalutarem
& largam: quod non præſtabant ſacramenta veteris legis. Gratia enim & veritas: per Ieſum Chriſtũ Ioan.7.
facta eſt. Vnde dominus in euangelio loquens de ſpiritu ſancto,quem accepturi erant credẽtes in eũ:
dixit. Siquis ſitit: veniat ad me & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit, ſcriptura: flumina de ventre eius
fluent aquæ viuæ. Vbi per aquam viuam, ſpiritus ſancti gratia ſignificatur. Aquarum etiam nomine,
hic intelligi poſſunt fluenta doctrinæ euangelicæ. quæ populi fideles largiter hauſerunt tempore no
uæ legis ex apoſtolis & viris apoſtolicis, cum gaudio & exultatione cordis. Siquidẽ per aquam, inter-
dum ſignatur doctrina in ſacris literis: vt cum dicit Eccleſiaſticus. Cibabit illum dominus pane vitæ
& intellectus: & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. Per fontes vero accipiuntur nonnunquam a- Eccle.15.
poſtoli, prædicatores, & doctores eccleſiaſtici: ſcatentes aquis ſalutaribus diuinæ doctrinæ, & aridas
hominum mentes illis irrigantes. vt in illo loco pſalmi. Benedicite domino de fontibus Iſrael: ſapien
tia eius & virtus eius in nubibus. Saluatorem autem hic nominat propheta dominum noſtrum: quẽ Pſal. 67.
angelus ad virginem miſſus in euangelio vocandum dicit Ieſum, quod interpretatur ſaluator: vt pro
phetia cum euangelio conueniat. Hoc enim canticum non ſolum propheticum eſt, ſed & euangeli- Luc.1.
cum,& euangelicæ gratiæ myſteria reſerans. Idcirco ſubiungit in fine huius verſus. O vos fideles po-
puli: in illa die noui teſtamenti dicetis ad proximos veſtros , inuitantes ipſos ad dei laudem . dicetis
inquam quod habet ſequens verſus, ſcilicet. Confitemini domino Ieſu Chriſto : & inuocate nomen
6 eius admirabile ac glorioſum. ¶In ſexto verſu. Notas facite in populis adinuentiones eius. Exhorta-
tio eſt prophetæ ad apoſtolos & prædicatores euangelicos: quod in omnibus gentibus per prædica-
tionem euangelicæ veritatis declarant adinuentiones domini, id eſt modos admirabiles humanæ ſa-
lutis: quos adinuenit diuina ſapientia in filii dei incarnatione, prædicatione, paſſione, reſurrectione,
& aſcenſione: ſecundum altitudinem & profunditatẽ ſui conſilii. Adinuentionum enim nomen, quã
uis ſæpius praua agendi excogitationes & machinamenta ſignificet: potiſſimum cum hominibus at
tribuitur. vt in pſalmo de filiis Iſrael dicit dominus Et dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum: Pſal.80.
ibunt in adinuentionibus ſuis. Et rurſum in alio pſalmi loco. Et irritauerunt eum in adinuentionibus Pſal.105.
ſuis: & multiplicata eſt in eis ruina. Interdum tamen in bonam ſumitur partem: præſertim cùm deo
aſcribitur, ſignificatque vias & modos diuinarum operationum: quos immenſa eius ſapientia conſti-
tuit ac ordinauit. vt in hoc loco prophetę: & etiam in pſalmo. Et meditabor in omnibus operibus tuis Pſal.76.
& in adinuentionibus tuis exercebor, Excelſum autem eſt nomen domini Ieſu: quoniam vt ſcribit a-
poſtolus ad Philippenſes: Exaltauit illum deus: & dedit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen. vt in Philip.2.
nomine Ieſu: omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. & omnis lingua confitea-
7 tur: quia dominus noſter Ieſus Chriſtus, in gloria eſt dei patris. ¶In ſeptimo verſu. Cantate domi-
no: quoniam magnifice fecit: Dominus noſter magnifice fecit: omnia opera noſtræ redẽptionis. car-
nem pro nobis ſuſcepit ſuæ deitati vnitam: morte ſua noſtram mortem vicit, reſurrectione ſua vitam
nobis reſtituit, carnemque ſuam glorioſam in cœlum vexit. Magnifice itidem fecit dominus miracu-
la: ſuæ diuinitatis atteſtatoria vt mortuos ſuſcitauit , infirmos ſolo attactu aut verbo ſanauit : impe-
rauit ventis & mari, dæmones corporibus obſeſſis expulit, idola omnia contriuit, principem huius
mundi foras eiecit . Et hęc eius magnalia: operaque magnifica: ab apoſtolis in vniuerſa terra annun- Ioan.12
8 ciata ſunt. In omnem enim terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. ¶In o-
ctauo verſu. Exulta & lauda habitatio Syon. Hoc in loco habitatio Syon, dicitur primum ciuitas Hie Pſal.18.
ruſalem & mons Syon materialis quę excitatur hic ad laudandum Chriſtum: eo quòd in ipſa verſa-
tus ſit ſecundum carnis pręſentiam,& in ea perfecit opera noſtrę redemptionis. Fuit enim ibidem in
templo pręſentatus, pręđicauit, miracula fecit: fuit mortuus ſepultus, reſurrexit. In monte etiam Syõ
euchariſtię ſacramentum inſtituit , & ſuper apoſtolos ſpiritum ſanctum miſit: & exinde tota eccleſia Eſa.2.
in vniuerſum orbem eſt diffuſa. quemadmodum vaticinatus eſt Eſaias dicens. De Syon exibit lex, &
verbum domini de Hieruſalem. Itaque ſanctus Iſrael & dominus noſter ſanctificans omnes fideles:
in medio illius Syon conſtitit , & ſecundum carnem conuerſatus eſt. Secundo loco per Syon intelli
gitur hic eccleſia catholica toto orbe diffuſa: & cœtus fidelium ſyncęra fide deum ſpeculantium . In
cuius medio etiam eſt Chriſtus inuiſibiliter per gratiam, operaturque noſtram ſalutem per eccleſia-
ſtica ſacramenta. Vbicunque (inquit) fuerint duo vel tres congregati in nomine meo: illic in medio Matthęi.18.
eorum ſum . Et rurſum. Ecce ego vobiſcum ſum in omnibus diebus : vſque ad conſummationem Matthęi. 28.
ſeculi.

Canticum Ezechiæ regis Iuda.

1 EGo dixi in dimidio dierum meorum: vadam ad portas inferi.
2 Quæſiui reſiduum annorum meorum: dixi, non videbo domi
num deum in terra viuentium.
3 Non aſpiciam hominem vltra: & habitatorem quietis.
4 Generatio mea ablata eſt, & conuoluta eſt à me: quaſi tabernaculũ pa-
ſtorum.
5 Præciſa eſt velut à texente vita mea: dum adhuc ordirer ſuccidit me, de
mane vſque ad veſperam finies me.
6 Sperabam vſque ad mane quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea.
7 De mane vſque ad veſperam finies me, ſicut pullus hirundinis ſic cla-
mabo: meditabor vt columba.
8 Attenuati ſunt oculi mei: ſuſpicientes in excelſo
9 Domine vim patior, reſponde pro me: quid dicam aut quid reſpondebit
mihi, cum ipſe fecerit?
10 Recogitabo tibi omnes annos meos: in amaritudine animæ meæ.
11 Domine ſi ſic viuitur: & in talibus vita ſpiritus mei.
12 Corripies me & viuificabis me: ecce in pace amaritudo mea amariſſima.
13 Tu autem eruiſti animam meam vt non periret: proieciſti poſt tergum
tuum omnia peccata mea.
14 Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expe-
ctabunt qui deſcendunt in lacum, veritatem tuam.
15 Viuens, viuens ipſe confitebitur tibi: ſicut & ego hodie, pater filiis notã
faciet veritatem tuam.
16 Domine ſaluum me fac, & pſalmos noſtros cantabimus, cunctis diebus
vitæ noſtræ, in domo domini.

¶Hoc Ezechiæ canticum (quod feria tertia canitur in laudibus matutinis) deſcribitur Eſaiæ triceſi
4.regũ.19. mo octauo capite, & primum deplorat in eo Ezechias vitæ ſuæ breuitatem ac anguſtiam, deinde de
ſuſcepti beneficiis deo gratias agit. Enimuero cum deus Ezechiæ regi Iuda ſine labore victoriam de
diſſet contra Sennacherib regem Aſſyriorum, nec ille condignas ei gratias de tam claro munere egiſ
ſet: in illius ingratitudinis punitionem (vt ſentiunt) hebræi graui infirmitate correptus eſt, illique per
4.regũ.20. Eſaiam prophetam futura breui mors eſt denunciata. Ad lachrymas autem & preces conuerſus, ob-
tinuit à deo ſanitatem & quindecim annorum ad vitæ ſuæ ſpacium adiectionem. Itaque poſtquam
conualuit: & laudes domino de ſuſceptis muneribus perſoluit, & quæ in anguſtia morbi conſtitutus
cogitauerat: nunc edicit ac in apertum profert.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Ego dixi in dimidio dierum meorum. Cum hoc canticum 1
depromeret Ezechias: agebat nonum & triceſimum vitæ ſuæ annum, vt ex hiſtoria ſacra colligitur.
Nempe quarti libri regum cap. decimumoctauum refert ipſum Ezechiam quinque & viginti annos
4.regũ.18. eſſe natum cum regnare inciperet, quòdque nouem & viginti annis regnauerit, qui ſimul iuncti cõ-
ficiunt quinquaginta quatuor annos. A quibus ſi ſubducantur quindecim anni quibus regnauit poſt
infirmitatem illã à qua diuina ope conualuit: reſidui ſunt triginta nouem anni vitæ ipſius Ezechiæ
vſque ad tempus illius infirmitatis. Qui ſunt ferme medium curriculum vitæ humanæ quæ ad octo-
ginta annos aut circiter in plæriſque extenditur. Portas autem inferi vocat hic Ezechias receptaculũ
illud ſanctarum animarum & antiquorum patrum: in quo degebant vſque ad horam mortis ac paſſio
nis Chriſti. nam locus ille in ſacris literis interdum inferni nomine deſignatur. vt cum Iacob ad filios
Gene.37. ſuos ait. Deſcendam ad filium meum lugens: in infernũ. ¶In ſecundo verſu. Dixi, non videbo domi
num deum in terra viuentium. Cum audiuiſſet Ezechias ab Eſaia propheta hanc domini denuncia- 2
tionem. Diſpone domui tuæ: quia morieris & non viues, apud ſe cogitauit quòd immatura morte ra
ptus non videret amplius in hac viuorum regione dominum deum in templo hieroſolymitano: per
arcam: & propitiatorium atque cherubin repræſentatum. quòd etiam amplius non conſpiceret ho-
minum ſocietatẽ mutuumque conuictum: nec populum ſuum in quieta pacis tranquillitate viuẽtem

4 quemadmodum pollicitus ei fuerat per prophetam dominus. ¶Io quarto verſu. Geoeratio mea
ablata eſt. His verbis conqueritur Ezechias ſibi filium deeſſe: per quem eius geoeratio extenderetur
continua ſerie in poſteros. Autumant enim hebræi, ipſi Ezechiæ (cum graui illo morbo decumberet
ægrotus) necdum fuiſſe oatum filium. Proinde conuolutam dicit eſſe ſuam generationem: in ſeipſo
tanquam extremo ſuæ ſtirpis deficieotem: quaſi tabernaculum paſtorum, quod quando locum mu-
tant quærentes alia paſcua: conuoluuot & complicant. vtitur deinde & alia ſimilitudine, texentis ſci
licet: qui interdum telam imperfectam ſuccidit, nec permittit eam ad perfectioneoi perduci. Ita vi-
tam ſuam dicit in medio curſu atque progreſſu à deo eſſe præciſam: vt non veniat ad completum an-
5 norum numerum. ☛In quinto verſu. De mane vſque ad veſperam finies me. Sperabat Ezechias ſe
diutius victurum, & multorum adhuc futurorum dierum mane ſe viſurum. Sed cum ſe ſtatim mori
turum intellexit per verba prophetæ: id vnum grauiter conqueritur, quòd inter matutinum tempus
& veſpertinum illius diei vita eius ſit finienda, vt non excedat eiuſdem diei veſperam. Et facile coo-
iecta iam in ianuis adeſſe mortem: quoniam infirmitas illa contriuit omnia eius oſſa ac robur cor-
poris, ſicot leo comminuit oſſa animalium quibus paſcitur. Quare nihil ei reliquum eſt, niſi clamor
& gemitus ad deum: quemadmodum pullus hirundinis clamitat in nido pro paſtu habendo, &
8 columba continuum edit gemitum. ☛Io octauo verſu. Attenuati ſuot oculi mei. Ex diutina at-
tentione oculorum ad aliquid ipſis obiectum: debilitatur vis viſiua, hebetaturque & obtunditur: Ita
defeſſos hic dicit Ezechias ſuos oculos & extenuatos: ex continua atteotione in cœlum, ad implo-
randum dei auxilium. Conteſtaturque ſe vim pati, id eſt violentiam infirmitatis vltra vires corpo-
ris: quæ ſuccumbuot morbo. ideo petit quòd pro eo deus reſpondeat, feratque illi auxilium de cœ-
lo contra morbum. quemadmodum patroous reſpondens pro reo non habente quid reſpondeat: ſuo
patrocinio illi fert præſidium. Fatetur enim ipſe rex ſe nihil habere quid dicat deo: ſicut nec lutū quic
quam habet quod obiiciat figulo, & creatura ſuo creatori. Neque etiam dignum eſſe & iuſtum, quòd
deus ei aliquid obiicienti reſpondeat: ſicut nec figulus debet reſpoodere luto expoſtulanti cum eo. nā
ipſe deus fecit & plaſmauit Ezechiam: quemadmodum cæteros homines. Vnde ſi iſto in loco verbū
fecerit legitur, vt habent plærique libri: referri debet ad nominatiuum deus. vt hæc habeatur ſenten-
tia: quòd deus plaſmauerit Ezechiam, & ergo poteſt pro ſuo nutu eundem diſſoluere per mortem. Si
vero fecerim verbum legatur in prima perſona, vt nonnulli habent codices: referendum eſt ad Eze-
chiam confitentem ſe feciſſe & commiſiſſe, id crimen, ob quod merito ei illatus eſt grauis ille mor- Iob.14.
11 bus. ¶Io vodecimo verſu. Domine ſi ſic viuitur. Cum (inquit) fragilis & caduca ſit vita humana: mi-
ſeriiſque plena (homo enim natus de muliere, breui viuens tēpore: repletur multis miſeriis. Qui qua
ſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra: & ounquam in eodem ſtatu permanet (& vita ſpi
ritus mei, in ærumnis & calamitatibus ſic conſtituta: corripies me o domine tua ſeueritate ob culpam
meam, & viuificabis me tua miſericordia, vitam & ſalutem mihi impartiēdo. Quod niſi præſtiterit
deus: tunc in pace tranquilla totius populi Iuda poſt percuſſum regem Aſſyriorum: erit amaritudo
Ezechiæ amariſſima. quoniam morte ſuſtolletur ab hac vita: & noo poterit perfrui illa pacis tranquil
13 litate & dulcedine, quam promiſit deus populo futuram. ¶In decimotertio verſu. Tu autem eruiſti
animam meam: vt noo periret. Hoc in loco gratias agit Ezechias domino de vita corporis, nomine
animæ hic ſignata: ſibi reddita per adauctionem & extenſionem ſpacii vitæ eius in quindecim annos.
Et de vita animæ ſuæ per remiſſionem peccatorum ſuorum: quæ poſt tergum domini dicit proiecta,
id eſt obliuioni tradita: Cauſa autem gratiarum actionis ſubnectitur: quoniam mortui qui in locis in-
fernis perpetuæ dānationi ſunt addicti, non confitebuntur vnquam domino cōfeſſione fidei aut lau-
dis aut peccatorum, quia ibidem non eſt locus pœnitentiæ. Sed viuens vita oaturæ, & viuens etiā vi-
ta animæ: confitebitur domino grata confeſſione. Ante mortem (inquit Eccleſiaſticus) confitere. A Eccle.17.
mortuo quaſi nihil perit confeſſio. Confiteberis viuens: viuus & ſanus, confiteberis. Et idem alio in
loco. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris: quoniam non eſt à domino miſſus. Conſimilē huic pro Eccle.15.
poſitæ in præſeoti cantico ſententiam habet propheta in pſalmo, dicens. Non mortui laudabunt te
domine: neque omnes qui deſcēdunt in infernum. Sed nos qui viuimus beoedicimus domino: ex hoc Pſal.113.
nunc & vſque in ſeculum. Et iterum in alio loco. Nuoquid mortuis facies mirabilia: aut medici ſuſci-
tabuot & confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam: & verita- Pſal.87.
tem tuam in perditionem? Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua: & iuſtitia tua in terra
obliuionis?

Canticum Annæ, matris Samuelis.

1 EXultauit cor meum in domino: & exaltatum eſt cornu meū
in deo meo.
2 Dilatatū eſt os meum ſuper inimicos meos: quia lætata ſum
in ſalutari tuo.
3 Non eſt ſanctus vt eſt dominus: neque enim eſt alius extra te, & non eſt
fortis ſicut deus noſter.
4 Nolite multiplicare loqui ſublimia: gloriantes.

5 Recedant vetera de ore veſtro:quia deus ſcientiarum dominus eſt:& ip
ſi præparantur cogitationes.
6 Arcus fortium ſuperatus eſt:& inferni accincti ſunt robore.
7 Saturati prius,pro panibus ſe locauerunt:& famelici ſaturati ſunt.
8 Donec ſterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirma-
ta eſt.
9 Dominus mortificat & viuificat:deducit ad infernos & reducit.
10 Dominus pauperem facit & ditat:humiliat & ſubleuat.
11 Suſcitat de puluere egenum:& d eſtercore eleuat pauperem.
12 Vt ſedeat cum principibus:& ſolium gloriæ teneat.
13 Domini enim ſunt cardines terræ:& poſuit ſuper eos orbem.
14 Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit,& impii in tenebris cóticeſcent: quia
non in fortitudine ſua roborabitur vir.
15 Dominum formidabunt aduerſarii eius:& ſuper ipſos in cœlis tonabit.
16 Dominus iudicabit fines terræ,& dabit imperium regi ſuo: & ſublima-
bit cornu Chriſti ſui.

1.regū.1. ¶Hoc canticum matutinis laudibus feriæ quartæ accommodatum,primi libri regum ſecundo capite deſcribitur.In quo Anna mater Samuelis gratias agit deo de ſuſcepta prole poſt longam ſterilitatem:cum ipſum ablactatum reddidit domino ad obſequium tabernaculi ſicut ipſa vouerat. Verum Anna quæ interpretatur gratia,eccleſiam ſanctam ex gentibus collectam myſtice ſignat:tempore legis euangelicæ admo dum fœcundam ſpirituali ſobole, cum prius fuiſſet ſterilis. Fenenna vero, Annæ æmula & contumelioſa: ſynagogam ſignat Iudæorum, prius multiplici prole fertilem, ſed deinde reprobatam à deo. Quare ad literam recte intelligitur iſtud canticum eſſe gratulatio eccleſiæ catholicæ atque laus:gratias agens deo de ſuſceptis beneficiis,& illa multifariam commemorans.quemadmodum exponit Beatus Auguſtinus totum hoc canticum ꝑ vertice ad calcem vſque,in quarto capi. decimi ſeptimi libri de ciuitate dei.cuius etiam ſententiam hic pro viribus ſequemur. Vnde contra negantes iſtud canticum prophetiam continere:ibidem ita author idem diſſerit. Quiſ Auinus ug quam forte dicturus eſt nihil iſtam propheraſſe mulierem: ſed deum tantummodo propter filium quem precata impetrauit,exultanti prædicatione laudaſſe. Quid ergo ſibi vult quod ait. Et ſterilis ſeptem:& multa in filiis infirmata eſt. Nunquid ſeptem ipſa pepererat: quamuis ſterilis fuerit? Vnicū habebat quando iſta dicedat. Sed nec poſtea ſeptem peperit:ſiue ſex, quibus ſeptimus eſſet ipſe Samuel:ſed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo cum adhue nemo regnaret,quod in extremo po'ui. Dat virtutem regibus noſtris:& exaltauit cornu Chriſti ſui,vnde dicebat:ſi uō prophetabat·Et reliqua quæ ſequuntur.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Exultauit cor meum in domino. Hæc verba & ſequentia: 1
intelligatur dicere eccleſia Chriſti, grana plena,prole fœcunda, quæ de ſe multo antē propheta co-
gnoſcit.In quorum principio perhibet cor ſuum exultaſſe in domino:non in ſeipſa:aut propriis vir-
tutibus.& cornu ſuum eſſe exaltatum in deo ſuo:non etiam in ſe.Nam exultatio in domino. laudem
2.Corin.10. meretur. In ſeipſo vero:vituperium & damnationem. Qui gloriatur(inquit Paulus)in domino glo-
rietur.Cornu autem eccleſiæ,eſt eius regnum & robur:quia aduerſa mundi & deſideria carnis tran-
Lucæ.2. ſcendit,ſicut cornu carnem excedit. Vnde Zacharias in ſuo cantico. Et erexit cornu ſalutis nobis: in
domo Dauid pueri ſui, ¶In ſecundo verſu. Dilatum eſt os meum: ſuper inimicos meos. Super Iu- 2
dæos & gentes hoſtes eccleſiæ, eamque perſequentes: dilatatum eſt os eccleſiæ. quia & in angu-
ſtiis preſſurarum ſermo dei non eſt alligatus:nec in præconibus alligatis: vt inquit Auguſtinus. Sa-
lutare vero dei in quo lætata eſt eccleſia:eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus ſaluator mundi & à deo
Lucæ.2. miſſus ad omnium hominum ſalurem.de quo iuſtus Symeon. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuū:
quod paraſti ante faciem omnium populorum. ¶In tertio verſu. Non eſt ſanctus: vt eſt dominus. 3
Quāuis hæc verba,etiam de deo patre & ſpiritu ſancto habeant veritatem: tamen aptius accommo-
dantur ad filium dei,eccleſiæ ſponſum,authorem,& ſanctificatorem: Non eſt(inquit eccleſia) ſan-
ctus quiſpiam vt eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus:qui fons eſt ſanctitatis,& omnia ſanctificans.Ne
que eſt alius, extra te O Chriſte:immutabiliter ſubſiſtens vt tu,Nam creaturæ ipſæ ad te deum com-
paratæ:potius non eſſe quàm eſſe dicēdæ ſunt.ſicut vmbra ad comparationem corporis,non eſt: vel
fumus ad comparationem ignis.Poteſt & hoc ita accipi.Non eſt alius ſanctus extra te, O domine Ie
ſu Chriſte: ſiue præter te. quoniam tu ſolus ſanctus. Et non eſt aliquis fortis, ſicut deus noſter Ieſus
Pſal.23. Chriſtus: de quo propheta in pſalmo. Dominus fortis & potens: dominus potens in prælio. ¶In
quarto verſu. Nolite multiplicare loqui ſublimia. Hæc ad ſcribas & Phariſeos, gloriantes de lege 4

Moſaica & eius cærimoniis carnalibus:dicit eccleſia quibus eos admonet:ne magnifica & alta verba
multiplicent de ritu veteris legis,oblationibus & ſacrificiis:immo vetera carnalis obſeruantiæ ver-
ba amplius in ore eorum non ſoneot, ſed oouæ legis inſtituta ac ſacramenta proferentur ab ipſis:
quia deus Chriſtus,ſcientiarum ad æternam ſalutem pertinentium dominus eſt:quas in ſacris euan-
geliis latius expreſſit.Et ipſi domino noſtro præparantur cogitationes:id eſt, innoteſcunt & mani
6 feſtantur,quoniam dominus nouit cogitationes hominum & ſecreta cordis. ¶In ſexto verſu. Ar-
cus fortium ſuperatus eſt.Arcus fortium hic dicitur intentio Iudæorum, volentiū conſtituere ſuam
iuſtitiā,& iuſtitiæ dei nequaquam ſeſe ſubiicientiū.vel diſciplina philoſophorū & ſapientiū huius ſe
culi:qui de ſe præſumebant,& fidei ſimplicitatem deridebāt.Hic autem arcus ſuperatus eſt per præ-
dicatiooem euangelii,exterminantem ritus Iudaicos & ſapientiam huius mundi,extollentem ſe con
tra ſyncæritatem fidei.Iofirmi autem dicuntur:qui nihil de ſuis viribus præſumentes,ſuæ imbellita-
tis ſunt conſcii.& hi diuina virtute firmantur: fiuntque robuſti contra hoſtes. Infirmus quidem erat
gentilis populus:quando à teſtamento dei fuit alienus.nunc autem præcinctus robore:cum indutus Ephæ.6.
7 ſcuto fidei & galea ſalutis & gladio ſpiritus,poterit ignea tela diaboli extinguere. ¶In ſeptimo ver-
ſu.Repleti prius,pro panib⁹ ſe locauerūt.Iudæi prius erāt repleti cibo ſpirituali: ſciētia ſcilicet legis
& prophetarū,ac diuinis eloquiis.Nūc autem iuſto dei iudicio excæcati propter ſuam malitiam:ſe lo
cant pro panibus acquirēdis.quoniā magnū impendunt laborem ad aſſequendam ſcripturarū intelli
geotiam,illamque emendicant:ſed fruſtra,quoniam ipſam nō poſſunt cōſequi.quēadmodum de illis
dicit propheta in pſalmo.Ipſi diſpergentur ad manducandum:ſi vero oon fuerint ſaturati, murmu- Pſal.58.
rabuot.Famelici vero hic intelliguntur gentiles,prius vacui alimonia ſpiritus: oeque ſcientiam legis
& ſcripturarum conſecuti. poſtquam vero ſe iugo fidei ſubmiſerunt & Chriſto adhæſerunt: ſaturati
ſunt bonis ſpiritualibus,& ſacris eloquiis abunde nutriti ac paſti.quemadmodum ſacratiſſima virgo
cecinit in ſuo cantico.Eſurientes impleuit bonis: & diuites dimiſit inanes. ¶In octauo verſu. Donec Lucæ.1.
8 ſterilis peperit plurimos.Tandiu (inquit) famelici gentiles paſti ſunt ſcientia dei:donec & quandiu
ſterilis peperit plurimos. Sterilis primum erat gentilitas:quoniam nullos deo filios geouit tempo-
re veteris legis.Poſtea vero ſuſcepto fidei ſignaculo:peperit plurimos Chriſto filios per lauacrum re
generationis & baptiſmi,natos ex deo,renatoſque ex aqua & ſpiritu ſancto. Et ſynagoga quæ mul-
tos habebat filios atque fideles,patriarchas, prophetas:& ſanctos veteris teſtamenti patres: dereli-
cta à deo propter ſuam incredulitatem,ounc infirmata eſt & ſterilis effecta. nullos enim nunc deo fi
lios gignit:ſed tantum carni.Nam carnali generatione progeniti eius filii: regenerationem ſpiritus
per baptiſmum non ſuſcipiunt.Et hoc etiam innuit Eſaias propheta dicens. Lauda ſterilis quæ oon Pſal.54.
paris:erumpe & clama quæ noo parturis.quia multi filii deſertæ:magis quàm eius quæ habet virum.
Nonnulli autem interpretes hunc locum ita tranſtulerūt.donec ſterilis peperit ſeptem.in quo nume
ro,ſeptenario inquam (vt ait Auguſtinus) vniuerſa eccleſiæ eſt ſignificata perfectio.Propter quod & Apoca.1.
Ioannes apoſtolus ad ſeptem ſcribit eccleſias:eo modo ſe oſtendens ad vnius plenitudinem ſcribere.
Et in prouerbiis Salomonis hoc aotea perfigurans ſapientia inquit. AEdificauit ſibi domum:& ſuc- Prouer.9.
9 fulſit colūnas ſeptē. ❧In nono verſu.Dominus mortificat & viuificat.Synagogā cū filiis ſuis domi-
nus mortificat: æternáque dānat morte ob ſuā infidelitatem. Populū vero gentilē cum ſua prole cre-
dentē euangelio:viuificat hic per gratiam,& demū per gloriā Similiter Iudæorū gentē incredulā de
ducit dominus ad ioferos:per æternā dānationē.Gentiū vero populū prius per cultū idolorū,infero
rū locis aſcriptū:reducit per gratiā & fidelem ad vitam animæ & regnū dei ab inferis.Ita domin⁹ ſy-
nagogā pauperē facit per ſubtractionē gratię, & diuitiarū ſpiritualiū:eccleſiā vero ex gentibus ditat,
& locupletat diuinis chariſmatibus.Idem etiam ſynagogam Iudæorum ſuperbia ſua reſiſtentē deo:
humiliat traductione in captiuitatē & diſperſionē.gentilitatē vero ſubleuat in dignitatē filiatioɲis &
adoptionis. Quòd ſiquis velit hos doos verſus referre ad quēpiā virū particularē, vt Chriſtum aut
alium quēuis iuſtum,cui etiā ea quæ oppoſita ſunt & nectuntur adinuicem ſubinde cōueniāt: nō erit
11 inepta expoſitio,neque à pietate aut veritate aliena. ¶In vndecimo verſu.Suſcitat de puluere egenū.
Quāuis de populo geotili hic verſus & ſequens poſſet conuenieoter exponi: apòus tamē ſecundum
Auguſtini ſenteotiā exponitur de Chriſto.quem deus de puluere mortis ſuſcitauit tam cito vt caro
eius non viderit corruptionem, quando tertia die reuocauit ipſum è ſepulchro ad vitam immorta- Pſal.69.
lem.Eundemque Chriſtum pauperem, dicentemque de ſeipſo. Ego autem egeous ſum & pauper:
deus adiuua me.deus eleuauit in ſublimitatem gloriæ: de ſtercore, fætulenta ſcilicet & abiectiſſima
immo infima ſorte & cōditione:quam hominum opinio illi attribuit. Qui enim malefactor & peſti
lens ſeductor populi prius habebatur à vulgo: poſtea verus deus creditus eſt,deique filius. Illum au-
tem pauperem ita deus eleuat:vt ſedeat in regno cœleſti cum principibus:apoſtolis ſcilicet qui à deo Pſa.44.
cōſtituti ſunt principes ſuper omnem terrā.Sedeat inquā ad iudicaodū orbē terrarū: cui & apoſtoli
aſſidebunt,ſecūdū promiſſionem eis factā à Chriſto.Et ſolium gloriæ teneat, obtineatque thronum Matthæi.19
æternæ beatitudinis: coosidens ad dexteram dei patris in cœleſtibus. Porro huius verſus & multo-
rum præcedentium ſententia,continetur fere eiſdem verbis in pſalmo centeſimo duodecimo:vbi ait Pſal.112.
propheta. Quis ſicut dominus deus ooſter,qui in altis habitat:& hūilia reſpicit in cœlo io & terra?
Suſcitaos à terra inopē:& de ſtercore erigens pauperē.Vt collocet eum cum principibus:cum prin-
cipibus populi ſui. Qui habitare facit ſterilem in domo: matrem filiorum lætantem. Vnde non
parua ſumitur cooiectura totum hoc canticum eſſe propheticum:& eodem ſpiritu atque ſenſu, quo
13 prædictus pſalmus, eſſe prolatum. ❧In decimo tertio verſu. Domini enim ſuot cardines terrę.

Hic cardines terræ dicuntur quatuor plagæ mundi:oriens,occidens,meridies,ſeptentrio.ſuper quos
orbis poſitus eſt:quoniam ſuper eos mundus hic ſenſibilis conſtitutus eſt, vt ianua ſuper cardines in
quibus voluitur.aut potius orbem:id eſt eccleſiam ſuam orbiculari dignitate perfectam,atque in to-
tum orbem diffuſam·deus poſuit ſuper eos cardines prædictos. Nam ipſam eccleſiam deus dilatauit
vſque in eoã occiduamque plagam:etiam in auſtralem & boream cœli partem. vt à ſolis ortu vſque
Pſal.112. ad occaſum:laudent nomen domini.Iſti autem cardines terræ: ſunt ipſius domini Ieſu Chriſti. nam
& ipſos primum condidit:& confeſſioni ſui nominis ac fidei ſubiectos tenet. vt completum ſit illud:
quod propheta dicit in pſalmo de Chriſto.Et dominabitur à mari vſque ad mare:& à flumine vſque
Pſal.91. ad terminos orbis terrarum.Myſtice autem,cardines terræ dicuntur prædicatores & paſtores: ſuper
quos orbis,id eſt eccleſia eorum fide ſtabilita, reponitur ac cõſiſtit. ¶ In decimo quarto verſu. Pedes 14
ſanctorum ſuorum ſeruabit. Pedes ſanctorum Chriſti:ſunt opera apoſtolorum,prædicatorum,paſto
rum & rectorum eccleſiæ ſanctæ:atque affectus eorum . Et huiuſmodi pedes ſanctorum ſuorum ſer-
uabit Chriſtus in rectitudine:vt rite ſeipſos dirigant,& eccleſiam ſibi creditam in ſcientia & mori-
bus.Impii autem , Iudæi ſcilicet & tyranni perſecutores eccleſiæ,in tenebris ignorantiæ ac infideli-
tatis conticeſcent:confuſi ac victi per ſapientiam & conſtantiam ſanctorum. & demum in tenebris
exterioribus inferorum vbi erit fletus ac ſtridor dentium etiam conticeſcent: ceſſabuntque ab inſolẽ
tia & oblocutione in eccleſiam Chriſti. Quòd autẽ obmuteſcant impii & ceſſent ab oblatratione in
ſanctos:non propriis ſanctorum viribus eſt aſcribendum ſed dei virtuti, qui pugnat & vincit in ſan-
ctis ſuis.quia non in virtute propria robuſti ſunt viri: certantes contra impios :ſed in diuina fortitu-
dine, ſuggerente illis vires. ¶ In decimoquinto verſu. Dominum formidabunt aduerſarii eius. Ad- 15
uerſarii Chriſti:ſunt Iudæi , reges , principes,tyranni. qui prædicatione apoſtolorum & præconum
Chriſti ſæpius inducti ſunt in timorem dei:ob minas ignis æterni,dãnationiſque perpetuæ illis præ
dicatas:vnde & multi eorum ſæpe conuerſi ſunt.Et ſuper ipſos impios in cœlis id eſt apoſtolis deto-
nuit dominus:quia ſonus & tonitruum legis euangelicæ intonuit ſuper omnes populos mundi , per
prædicationem apoſtolorum:quare etiam ſuper Chriſti aduerſarios.vnde propheta in pſalmo. Vox
Pſal.96. tonitrui tui in rota Alluxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ:commota eſt & contremuit terra . No-
mine autẽ cœlorum,apoſtolos accipi:in ſcripturis & præſertim pſalmis frequentiſſimum eſt. ¶ In 16
decimo ſexto verſu. Dominus iudicabit fines terræ. Non ſolum mediterraneas regiones,ſed & extre-
Matth.25. mas terræ plagas iudicabit dominus in extremo iudicio·quãdo congregabuntur ad ipſum omnes gen
tes à quatuor plagis terræ. Vel fines terræ intelliguntur extrema hominis opera.vt ait Auguſtinus.
quia non iudicabuntur quę in melius vel deterius medio vitę tempore commutantur: ſed tantum ex
trema eius facta in quibus fuerit inuentus.Et dominus dabit imperium ac dominium cœleſtiũ, terre
ſtrium ac infernorum,regi ſuo Chriſto,manifeſte in ipſo die iudicii.quia tunc regnum & principa-
tus Chriſti omnibus erit manifeſtus & patens:quando in nubibus cœli veniet ad iudicium cum pote
ſtate magna & maieſtate.Tunc etiam dominus ſublimabit cornu Chriſti ſui:quoniam Chriſti regnũ
(quod nomine cornu ſignatur,ob eius fortitudinem & ſoliditatem.ſtabit enim,vt ait Daniel prophe
ta:in æternum)ſublime monſtrabitur in conſummatione ſeculi:quod nunc ab infidelibus deſpicitur.
Daniel.2. quandoquidem tunc Chriſtus , cognoſcetur habere regnum in cœlo , in terra ac inferno: excelſum
& glorioſum.

Canticum Moyſi & filiorum Iſrael.

1 Cantemus domino.glorioſe enim magnificatus eſt. equum & aſcenſorem deiecit in mare.

2 Fortitudo mea & laus mea dominus: & factus eſt mihi in ſalutem.

3 Ille deus meus & glorificabo eum:deus patris mei & exaltabo eum.

4 Dominus quaſi vir pugnator:omnipotens nomen eius.currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare.

5 Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro: abyſſi operuerunt eos deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

6 Dextera tua domine magnificata eſt in fortitudine,dextera tua domine percuſſit inimicum,& in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios meos.

7 Miſiſti iram tuam quæ deuorauit eos ſicut ſtipulam : & in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ.

8 Stetit vnda fluens : congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.

9 Dixit inimicus,perſequar & comprehendam: diuidam ſpolia, implebi-
tur anima mea.
10 Flauit ſpiritus tuus & operuit eos mare : ſubmerſi ſunt quaſi plumbum
in aquis vehementibus.
11 Quis ſimilis tui in fortibus domine:quis ſimilis tui?
12 Magnificatus in ſanctitate,terribilis atque laudabilis, & faciẽs mirabilia
13 Extendiſti manum tuam:& deuorauit eos terra.
14 Dux fuiſti in miſericordia tua populo quem redemiſti.
15 Et portaſti eum in fortitudine tua:ad habitaculum ſanctum tuum.
16 Aſcenderunt populi & irati ſunt:dolores obtinuerunt habitatores Phi-
liſtiim.
17 Tunc conturbati ſunt principes Edom:robuſtos Moab obtinuit tremor
obriguerunt omnes habitatores Chanaam.
18 Irruat ſuper eos formido & pauor:in magnitudine brachii tui:
19 Fiant immobiles quaſi lapis:donec pertranſeat populus tuus domine,
donec pertranſeat populus tuus iſte quem poſſediſti
20 Introduces eos & plantabis in monte hæreditatis tuæ:firmiſſimo habi-
taculo tuo,quod operatus es domine.
21 Sanctuarium tuum domine,quod firmauerunt manus tuæ.
22 Dominus regnabit in æternum: & vltra.
23 Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in ma-
re:& reduxit ſuper eos dominus aquas maris.
24 Filii autem Iſrael ambulauerunt per ſiccum:in medio eius.

¶Hoc canticum in laudibus matutinis feriæ quintæ cantari ſolitum:deſcribitur Exodi decimoquin to cap. cõtinetq; actionẽ gratiarũ populi Iſraelitici de ſua liberatione à manibus AEgyptiorũ:& de ipſorum hoſtium Pharaonis ſcilicet & equitum eius ſubmerſione. Complectitur etiam deinceps futuras victorias quas ille populus erat habiturus poſteà de Philiſteis & Moabitis & Chananeis, in ingreſſu terræ promiſſionis:prædicitque poſſeſsionẽ illius terræ & ædificationem templi futurã in ea terra.Et hic ſenſus ad literam:clarus eſt & lucidus. ¶Verum quia per liberationẽ Iſrael de AEgypto:ſignificata eſt myſticè liberatio generis humani à tyrannide dæmonis:per Chriſtum poſtea exhibenda.Et per rubri maris aquas:virtus baptiſmi purgantis animam & abſtergentis peccata,immo demergentis totam demonũ cohortem.vt populus fidelis per baptiſmũ liberatus ſit: & deductus de captiuitate diaboli in libertatem gratiæ.quemadmodum populus Iſraeliticus per trãſitum maris rubri: ereptus eſt de ſeruitute Pharaonis.Ingreſſus autem terræ promiſſionis,& ſubiectio eiuſdem,& victoria habita de Chananeis & Philiſteis:præſignabat quòd apoſtoli erant ingreſſuri regiones gentium, populumque gentilem ſuperaturi gladio verbi dei:traducturique à cultu idolorum ad veram vnius dei religionem,eundemque ſubiecturi iugo fidei Chriſti.AEdificatio verò templi in terra promiſſionis,quæ hic etiam prænunciatur:ſignificabat eccleſiam ſanctam demùm ædificandam & multiplicãdam in populo gentili.Idcirco hunc ſenſum myſticum & ſpiritualem potiſſimum attendit ipſa eccleſia catholica:in huius cantici decantatione,in noua lege facta.& ipſum etiam præſertim proſequemur in hac noſtra explanatione:quod nouæ legis myſteriis ſit admodum accommodus.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu .Glorioſe enim magnificatus eſt. Dominus noſter Ieſus Chriſtus magnificentiam ſuæ gloriæ & poteſtatis oſtendit:quando infernum ſpoliauit,& patres veteris teſtamenti inde eduxit.quod per ſpoliationem AEgypti & exitum Iſrael de AEgypto: ſignatũ eſt.Tunc etiam declarauit ſuæ gloriæ magnitudinem:quando ſubmerſit dæmonem cum tota vitiorum caterua aquis baptiſmi , & populum etiam infidelem cui inſidebat & dominabatur princeps huius mundi. quod per Pharaonem & equos eius demerſos figurabatur . Infidelem autem populum demerſit CHRISTVS: non aquis ſuffocando, ſed infidelitatem ab eis tollendo.quemadmodum chriſtus ſpiritu labiorum ſuorum interfecturus impium dicitur : quoniam ab impietate illum conuertet ad pietatem , virtute & gratia ſuorum verborum . Vnde ſicut viri boni dicuntur equi manſueti : & aſcenſor eorum eſt CHRISTVS, dirigens eos freno ſuæ diſciplinæ in viam ſalutis. Ita praui homines ſunt equi feroces : & aſcenſor eorum eſt diabolus præcipitans eos ſuæ malitiæ inſtimulatione in varia ſcelera. Itaque in aduentu ſuo CHRISTVS omnem ſuperſtitionem gentilita- Eſa.ii.

tis

tis in cultu idolorum,omnemque Iudaicam æmulationem in pertinaci ſuarum cærimoniarũ obſer-
uatione ſubuertit:& cum principe eorum dæmone demerſit in profundum lacus inferni.Idcirco po
pulus fidelis per Chriſtum liberatus fatetur:quod ipſe dominus eſt eius fortitudo contra hoſtiles im
petus,& eius laudatio pro ſuſceptis beneficiis. denique eiuſdẽ ſalus atque ſaluatio: ad conſequendam
vitã æternam.Et hic ſecundus verſus omnino idem eſt cum tertio verſu cantici feriæ ſecundæ:ſupra
explicato.¶In tertio uerſu.Deus patris mei: & exaltabo eum.populus fidelis hic fatetur dominũ Ie- 3
ſum Chriſtum eſſe deum patris ſui : id eſt patrum ſuorum Abraham Iſaac & Iacob. quorum per fi-
Pſal.23. dem & imitationem ipſe Chriſtianus populus eſt filius. Dicitur quaſi vir pugnator : quoniam in
carne viſibilis apparuit dominus fortis & potens,dominus potens in prælio.Neque id mirum,quod
ſit propugnator noſter:hoſtes viſibiles & inuiſibiles expugnans pro nobis. nam omnipotentis xp-
Apocaly.4. pellatio eſt illi iure congruens:eoque nomine, omnipotentis ſcilicet,recte inſigniuri. eſt enim vere
deus:cuius potentiæ nemo reſiſtere poteſt,cuius poteſtas nulla tenetur menſura . Vnde myſtica illa
quatuor animalia:aſſidua laude deo concinunt.Sanctus,ſanctus,ſanctus:dominus deus omnipotens
Abachuc.3. Porro currus Pharaonis hic dicuntur infideles & praui:in quibus fertur & equitat diabolus , & præ-
cipites illos agit in vitia:quemadmodum ediuerſo boni ſimul ad virtutum opera mutuo conſenſu ne
xi:ſunt currus dei,de quibus dicit propheta.Quadrigæ tuæ ſaluatio.Exercitus vero Pharaonis:ſunt
prauorum hominum turba & cohors:ad fidelium perſecutionem deſæuiens . Et quoniam aduentu
ſuo dominus omnem ſuperſtitionem idolorum ritusque nefandos,omnem etiam obſtinationem Iu
dæorum & tyrannorum violentiam deiecit in mare ignis inferni,& proſtrauit per apoſtolorum præ 5
dicationem:apte hic dicitur currus Pharaonis & exercitum eius in mare proieciſſe.¶In quinto ver-
ſu.Electi principes eius.Electi principes Pharaonis:ſunt principes ſacerdotum qui Chriſtum cruci-
fixerunt,& apoſtolos ſunt perſecuti.reges item & principes gentium : qui in ſanctos martyres ſunt
debacchati, & quicunque alii tyranni eccleſiæ perſecutores. Qui omnes ſubmerſi ſunt in mari ru-
bro & igneo inferni:abyſſique inferni operuerunt eos & deſcenderunt quaſi lapis in profundum la
cus infernalis:eo depreſſi,graui pondere ſuorum peccatorum. Quoniam enim cor habuerunt mali-
tia obduratum inſtar ſilicis,& iniquitates eorum ſicut onus graue ſuper eos grauatæ fuerũt:apte qua- 6
ſi lapis in profundum deſcendiſſe dicuntur. ¶In ſexto verſu. Dextera tua domine. Dextera dei pa-
Pſal.117. tris eſt filius eius , dominus noſter Ieſus Chriſtus quia per ipſum facta ſunt omnia . ſicut & dexte-
ra manus hominis ad operandum valida eſt & efficax. Vnde propheta in pſalmo. Dextera domini
fecit virtutem dextera domini exaltauit me: dextera domini fecit virtutem . Illa autem magnificata
eſt in fortitudine:quia ſuam oſtendit fortitudinem in ſpoliatione inferni , proſtratione diaboli no-
ſtri inimici, & in deiectione dæmonum aduerſariorum noſtrorum:per Pharaonem & AEgyptios
ſignificatorum.Et quemadmodum in liberatione populi Iſrael,ira dei vindex malorum quæ perpe-
trauerunt AEgyptii:illos abſumpſit ſicut ignis ſtipulam.& in vehementia indignationis diuinæ cõ
tra malos:aquæ ſunt congregatæ ad vnam partem extremam & alteram. vt relinqueretur iter mediũ
filiis Iſrael ad tranſitum;& aqua ſuapte natura liquida,hinc atque hinc immota conſiſteret.Ita etiam
deus miſit iram ſuam peccatorum punitoriam ſuper Iudæos & gentiles in malo obduratos: quæ de-
uorauit eos Siquidem Titus cum Romanis militibus: Iudæos exterminauit.bella vero,peſtes ac ſubi 9
tæ mortes:ſuſtulerunt gentiles,eccleſiæ Chriſti perſecutores.¶In nono verſu. Dixit inimicus. per-
ſequar & comprehendam. Domeſtica ſibi temeritate & ſuperbia diabolus apud ſe cogitauit atque cõ
ſtituit:quod totum genus humanum perſequeretur ac inuaderet,ſpolia totius mundi diuideret:in ſin
gulis eius partibus regnando per cultum idolorum,& ita ſuam expleret volontatem.Et certe hoc mo
do:totius fere mundi plagas ſibi occupauerat. Nam in AEgypto colebatur Serapis,in Libya : Am-
mon,in Græcia Pallas,in Italia Saturnus,& Romæ Mars.Sed ſpiritus prædicationis Chriſti, euan-
gelicæque doctrinæ ventus apoſtolorum miniſterio emiſſus:flauit ſuper mare huius mundi, ſubmer
ſitque vniuerſa idola atque commouit.Spiritus etiam diuinæ indignationis flauit ſuper Iudæos &
gentiles impios:qui tanquam plumbum ob grauedinem & pondus peccatorum,ſubmerſi ſunt aquis
infernalibus . Et ita manum ſuam extendit dominus : ad inferendam punitionem malorum . à qua
cum ceſſat:videtur eius manus eſſe contracta.Haud aliter quàm ferire quẽpiam volens:extendit ma-
num ſuam ad ictum incutiendum.at vbi percuſſionem non vult cuiquam inferre:manum habet cum
brachio complicatam.Demum cum dicitur terra deuoraſſe AEgyptios nomine terræ intelligitur a-
qua,terræ in naturalibus affectionibus cognata,illi proxima , & vndique terra contenta . Cum vero
impios dæmones & eorũ ſectatores dicitur ipſa terra deuoraſſe: terræ nomine locus infernus intel- 14
ligitur,in terræ meditullio(vt multorum eſt ſententia)collocatus. ¶In decimo quarto verſu . Dux
fuiſti in miſericordia tua.Per beneficia populo Iſraelitico poſt tranſitum maris rubri collata,quæ hic
commemorantur:accipienda ſunt ſpiritualia munera quæ Chriſtus impendit populo fideli poſt ſuã
incarnationẽ & paſſionẽ. Tunc enim dux illi fuit per ſolam ſuã miſericordiam:vt educeretur à mor
te ad vitam perpetuam.ſicut & antiquos patres eduxit infernis locis,& introduxit in gloriam cœle-
ſtem.Quod autem illis tunc præſtitit:hoc & toti(quantum ad gratiæ ſufficientiam) contulit huma
no generi:quod precioſo ſuo ſanguine redemit.Nam vinculis peccati & mortis exemptum: tranſtu
lit in ipſum eccleſiæ ſanctæ gremium,& demum in terram viuentium gloriamque cœleſtem. Vtrũ-
que autem,& eccleſia ſancta & myſtica promiſſionis terra:ſanctum eſt domini habitaculum . ¶In
decimo ſexto verſu. Aſcenderunt populi & irati ſunt. Amalechitarum populi aſcenderunt contra
Exodi.17. Iſrael in deſerto ad prælium , & victi ſunt.vt decimum ſeptimum Exodi caput oſtendit. Philiſtei

etiam ex ingreſſu filiorum Iſrael in terram promiſſionis: contriti ſunt, ingentique dolore affecti. Nume.20.
Tunc etiam conturbati ſunt principes Edom ſiue Idumeorum dum tráſiret populus Iſrael per ter-
minos eorum vt viceſimum Numeri caput refert. Robuſti quoque Moabitarum vſque adeo tremo-
re ſunt concuſſi cum viderent tentoria Iſraelitarum: vt vocauerint Balaam ariolum ad maledicendũ Nume.22.
illi populo. Demum omnes habitatores Chanaan occupantes terram promiſſionis audito aduentu
populi Iſrael in eam regionem: magno ſtupore ſunt correpti. vt liber Ioſue latius enarrat. Per omnes Ioſue.5
autem iſtos populos aduerſarios filiis Iſrael: intelliguntur nationes gentium, & omnes reges terræ
prius idolorum cultui dediti. qui audientes prædicationem apoſtolorum, videntesque ſigna & mi-
racula quæ faciebant: magno primũ timore fuerunt attoniti, & demum iugo Chriſti ſubiecti per ſu
18 ſceptionẽ fidei: ¶ In decimo octauo verſu. Irruat ſuper eos formido. Sicut ſuper populos prius enu
meratos cecidit formido: cũ audirent magnitudinem diuinæ virtutis pro filiis Iſrael pugnantis, fue
runtque immobiles quaſi lapis ſua duritie obrigeſcens, neque natiuã habens mobilitatem. donec po
pulus Iſrael tranſmiſſo Iordane tranſiuerit in terram promiſſionis: quem ſane populum ſibi peculia
rem delegerat deus. Ita ſuper reges gentium, & principes terræ irruit grauiſſimus timor: audita a-
poſtolorum prædicatione viſisque miraculis. nimioque metu perculſi obriguerunt inſtar lapidis: cũ
populus gentilis tranſiret de infidelitate ad fidem, & cultu idolorum ad veram Chriſti religionem.
Hunc autem populum ex gentilitate conuerſum poſſedit Chriſtus: quia precioſo ſuo ſanguine re-
20 demptum ſibi vt proprium vendicauit. ¶ In viceſimo verſu. Introduces eos & plantabis. Populum
Iſrael introduxit dominus in terram promiſſionis tanquam ſibi hæreditariam: quæ ſane terra, ex-
celſa eſt & mõtuoſa: cæteriſque regionibus finitimis eleuatior ac æditior: vbi cõſtructum eſt in mõte
Syon templum: diuino opificio, & Salomonis miniſterio. Et illud fuit ſanctuarium domini, extru-
ctum ſpecialiter ad eius cultum: illiusque manibus & virtute firmatum. Ita populum fidelem in-
troduxit Chriſtus & ſtabiliuit in monte hæreditatis ſuæ: vtpote in hac eccleſia catholica per gratiam
quæ mons dei ſanctus dicitur in pſalmo. & in firmiſſimo habitaculo ſuo, ſcilicet templo huius eccle- Pſal.47.
ſiæ: fundato ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum. De quo canit eccleſiaſticum offici- Ephe.2.
um. Hæc eſt domus domini firmiter ædificata: bene fundata eſt ſupra firmam petram, ſcilicet Chri-
ſtum. Et hoc ſpirituale habitaculum operatus eſt dominus: per ſuum in carnem aduentũ, inſtitutio-
nem ſacramentorum, & prædicationem apoſtolorum. Item etiam ſanctuarium eccleſiæ ſanctæ fir-
mauerunt manus eius: hic per gratiam, & in futuro ſeculo per gloriam. quoniam eccleſia militans ad
finem vſque mũdi durabit: & triumphans nullo vnquam fine claudetur. Nempe de ea dicit prophe-
ta in pſalmo: quòd deus fundauit eam in æternum. Sunt etiam nonnulli graues authores, qui hoc in Pſal.47.
loco per ſanctuarium domini intelligunt ſacratiſſimam eius humanitatem: in qua vt templo ſancto
inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et illud ſanctuarium firmauerunt diuinæ manꝰ Coloſ.2.
non hominis: quia non humano opere formata eſt Chriſti humanitas, ſed ſpiritus ſancti virtute.
22 ¶ In viceſimo ſecundo verſu. Dominus regnabit in æternum: & vltra. Æternum hic dicitur: totũ
tempus mundanę durationis. Quippe id nomen interdum pro diuturno ſumitur durationis ſpacio:
quamuis principium habeat aut finem. ſicut perpetuum, ſempiternum, & ſimilia id genus vocabu- Exo.12.
la: in ſacris literis ſumuntur. & potiſſimum in pentateuco: vbi ritus & cærimonię legales dicuntur Gene.17.
eſſe legitimum æternum ſiue ſempiturnum ipſis, hoc eſt tandiu duraturum: quamdiu ſtatus illius le-
gitimum æternum ſiue ſempiternum ipſis, hoc eſt tãdiu duraturum, quamdiu ſtatus illius legis per-
ſtabit ac perdurabit. Vltra æternum vero hoc modo acceptum: eſt curriculũ durationis cuius nullus
habetur finis. Itaque dominus Chriſtus regnabit in æternum: quia per totum mũdani procurſus ſpa
cium habebit regnum in cœlo, & hic in ſancta eccleſia. Regnabit etiam vltra ęternum: quoniam poſt Lucę.1.
ſeculi conſummationem regnum eius erit in cœlo perpetuum vt enim (inquit) angelus ad ſacratiſſi-
mam virginem: regni eius non erit finis. Demum vt circulari quadam cõcinitate finis huius carmi-
nis iungatur principio, quantum ad ſententiæ conformitatem: duo poſtremi verſus eundem conti-
nent ſenſum & replicant, quem continebant verſus circa principium cantici huius poſiti. quare no
ua expoſitione non indigent.

Canticum Abachuc prophetæ.

1 Domine audiui auditionem tuam: & timui.
2 Domine opus tuum: in medio annorum viuifica illud:
3 In medio annorum notum facies: cum iratus fueris, miſericordiæ
recordaberis.
4 Deus ab auſtro veniet: & ſanctus de monte Pharan.
5 Operuit cœlos gloria eius: & laudis eius plena eſt terra.
6 Splendor eius vt lux erit: cornua in manibus eius.
7 Ibi abſcondita eſt fortitudo eius, ante faciem eius ibit mors.
8 Egredietur diabolus ante pedes eius: ſtetit & menſus eſt terram.
9 Aſpexit & diſſoluit gentes. & contriti ſunt montes ſeculi.

10 Incuruati ſunt colles mundi: ab itineribus æternitatis eius.
11 Pro iniquitate vidi tentoria AEthiopiæ: turbabũtur pelles terræ Madiã.
12 Nunquid in fluminibus iratus es domine: aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?
13 Qui aſcendes ſuper equos tuos: & quadrigæ tuæ ſaluatio.
14 Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum: iuramenta tribubus quæ locutus es.
15 Fluuios ſcindes terræ, viderunt te & doluerunt montes: gurges aquarũ tranſiit.
16 Dedit abyſſus vocem ſuam, altitudo manus ſuas leuauit.
17 Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo, in luce ſagittarum tuarum ibunt: in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.
18 In fremitu conculcabis terram: & in furore obſtupefacies gentes.
19 Egreſſus eſt in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo.
20 Percuſſiſti caput de domo impii, denudaſti fundamentum eius vſque ad collum.
21 Maledixiſti ſceptris eius, capiti bellatorum eius, veniẽtibus vt turbo ad diſpergendum me.
22 Exultatio eorum, ſicut qui deuorat pauperem in abſcondito.
23 Viam feciſti in mari equis tuis: in luto aquarum multarum.
24 Audiui & conturbatus eſt venter meus: à voce contremuerũt labia mea.
25 Ingrediatur putredo in oſſibus meis: & ſubter me ſcateat.
26 Vt requieſcam in die tribulationis: vt aſcendam ad populum accinctũ noſtrum.
27 Ficus enim non florebit: & non erit germen in vineis.
28 Mentietur opus oliuæ: & arua non afferent cibum.
29 Abſcidetur de ouili pecus: & non erit armentum in præſepibus.
30 Ego autem in domino gaudebo: & exultabo in deo Ieſu meo.
31 Deus dominus fortitudo mea: & ponet pedes meos quaſi ceruorum.
32 Et ſuper excelſa mea deducet me victor: in pſalmis canentem.

¶Hoc canticum in laudibus matutinis feriæ ſextæ canitur, & in tertio prophetæ Abachuc capite deſcribitur: præ cęteris canticis intellectu difficile, ob varias metaphoras quibus reſpergitur, & ſublimia myſteria quæ complectitur. Sane dicunt hebræi quatuor eſſe partes ſcripturæ ſacræ: reliquis ad intelligendum difficiliores, quarum lectionem aggredi non debent niſi prouecti ætate viri: & eruditione inſignes. Prima eſt: primum, ſecundum, & tertium caput libri geneſeos. Secunda: liber canticorũ Salomonis. Tertia: liber Ezechielis prophetæ in primo capite: & à quadrageſimo capite vſque in finẽ illius libri, Quarta eſt, illud canticum Abachuc prophetæ: myſteriis noui teſtamenti arcaniſque ſacramentis refertiſſimum, quæ & ſi non pro rei dignitate: tamen pro noſtra tenuitate exilitatéque virium reſerare tentabimus, expoſcentes lectorem: rudi & plane expoſitione in re tam ardua & ſublimi velle abire contentum. ¶In eo fidelis populus expetit ſaluatorem mundi in carnem mitti: qui omnium redemptionem ſuo aduentu compleat. Illius quæ facturus ſit opera admiranda prædicit: victoriam contra mortem & dæmonem per ſuam paſſionem, & euangelicæ prædicationis officio mundi totius ad deum conuerſionem, ac reliqua in procurſu expoſitionis particulatim explicãda. Vnde beatus Auguſtinus in decimioctaui libri de ciuitate dei capite triceſimo ſecundo: totum hoc canticum exponit de myſteriis humanæ redemptionis, per Chriſtum completis & exhibitis. à cuius intelligentia & mente quàm minimum poterimus, in hac explanatione diſcedemus. (Auguſtinus.)

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Audiui auditionẽ tuam. Hic auditionem domini vocat propheta reſponſionem illam ſiue locutionem internam: quam ſuperius in ſecundo huius prophetæ capite reddidit illi dominus de aduentu ſaluatoris mundi in carnem, cum ait. Et apparebit in finem: & non mentietur. ſi moram fecerit expecta illum: quia veniens veniet & non tardabit. Itaque dicit hic propheta, quòd audiuit ac intellexit reuelationem ſibi factam à domino: quòd redemptor humani generis ſit tandem venturus in mundum. Et quoniam illud, altum eſt & ſublime myſterium quòd de- 1

(Abachuc. 2.)

fiat homo:mortalique corpore circundetur:idcirco ſe timuiſſe dicit & tremore correptum,ob admi-
randam ſacramenti illius altitudinem & profunditatem.Hoc autem arcanum & ineffabile commer-
cium ſuſceptionis carnis à filio dei:opus eſt domini ſingulare & præcipuum,quia eo ſolo authore: &
non humana virtute,completum eſt. Quod ſane opus:in medio annorum , id eſt plenitudine tem-
poris petit ipſe propheta viuificari & exhiberi ſecundum rei veritatem: vt viuum appareat humanis
conſpectibus,ac obuium.At vero medium annorum hic dicitur temporis aliquod ſpacium ac curri-
culum:quod principio ac fini totius temporis eſt interſtes.ſecundum eam medii rationem, qua dici-
tur id medium:quod extremis intercipitur.Et quoniam Chriſtus venit in hunc mundū non in prin-
cipio mundanæ durationis neque in eius fine:ſed intermedio temporis interuallo,vtpote poſt quin-
que milia annorum & fere ducentos,& nunc poſt eius aduentum fluxerunt anni mille quingenti &
viginti:conſtat vtique id vere completum eſſe quod mox ſubiungit propheta,ſcilicet quòd in medio
annorum dominus opus ſuum dominicæ incarnationis notum faceret.Et poſtquam iratus fuerit hu
mano generi propter præuaricationē primorum parentum:demum miſericordiæ recordaretur mit-
tendo redemptorem,qui illius peccati tolleret opprobrium ac reatum. ¶ Porro traductio ſeptuagin
ta interpretum:hunc locum ſic habet.Domine audiui auditum tuum & timui,conſideraui opera tua
& expaui:in medio duorum animalium cognoſceris.Et ita canitur hic verſus,ſublata eius vltima di-
ctione:in officio eccleſiaſtico natiuitatis dominicæ.Quam literam & textū Auguſtinus ita interpre- Auguſtinus.
tatur.Domine audiui auditionem tuam & timui:cōſideraui opera tua & expaui.Quid enim hoc eſt:
niſi præcognitæ nouæ ac repentinæ ſalutis hominum ineffabilis admiratio? In medio duorum ani-
malium cognoſceris.quid eſt,niſi aut in medio duorum teſtamentorum,aut in medio duorum latro-
num,aut in medio Moyſi & Heliæ cum eo in monte ſermocinantiū?hæc Auguſtinus. At vero eiuſ-
dem literæ ſecundo loco adductæ poſtrema ſententia, à nonnullis in hunc ſenſum exponitur: quòd
Chriſtus eſſet cognoſcendus à Iudæis & gentibus hinc inde cum cingentibus, eiuſque fidem ample-
ctentibus.vel inter duo teſtamēta nouum & vetus:vitalem ſenſum ſpirantia,& myſtica animalia.vel
demum noſcendus in Bethleem in medio duorum animalium,ſcilicet bouis & aſini: cum iaceret re-
clinatus in præſepio.quod aliqui ex primo cap. Eſaiæ aſtruere nituntur:vbi ait.Cognouit bos poſſeſ- Eſaiæ.1.
ſorem ſuum:& aſinus præſepe domini ſui.Iſrael autem me non cognouit: & populus meus non in-
tellexit.Verum illius dicti prophetici alia potius videtur eſſe intelligentia:illic exactius diſquirenda.
4 ¶ In quarto verſu.Deus ab auſtro veniet.Duplicem Chriſti natiuitatem ſecundum geminā eius in-
telligentiam hic verſus innuit . Diuinam quidem: cum ait. Deus & dominus noſter Ieſus Chriſtus,
deus verus,& verus homo:ſecundum diuinitatem & æternam generationē veniet ab auſtro & à me-
ridie,id eſt ab æternitate patris. quæ tota ſemper eſt ſimul in meridie non habens mane nec veſpere,
nec principium nec finem:ſed ſemper in meridiana diuinæ lucis ſtatione. Humanam vero natiuita-
tem inſinuat hic locus:cùm ſubnectit quòd idem Chriſtus qui eſt ſanctus ſanctorum ac ſine macula,
ſecundum humanam & temporalem natiuitatem veniet de monte Pharan(quod interpretatur vm-
broſum & condenſum.cuius rei id argumento eſt . Nam in officio aduentus dominici hic verſus ita
in vſum aſſumitur. Deus ab auſtro veniet:& ſanctus de monte vmbroſo & condenſo)id eſt de huma
na propagine ipſius Adam & cæterorum patrum, vmbroſa per peccati caliginē,& condenſa per ma
lorum congeriem,ſine tamen vmbra & denſitate peccati.nam omniſanctus eſt & ſemper ſanctus:vt
ait angelus ad ſacratiſſimam virginem.Quod enim ex te naſcetur ſanctum:vocabitur filius dei. Cę- Lucæ.1.
terum beatus Auguſtinus vtranque præſentis verſus particulam exponit (& multum congruenter)
de condinione natiuitatis Chriſti ſecundum carnem:quòd vtrobique futuri temporis verbum pona-
tur .Per id (inquit)quod ab auſtro dicitur vel africo:ſignificatur meridies , id eſt feruor charitatis &
ſplendor veritatis.Montem vero vmbroſum atque condenſum, quanuis multis modis poſſit intelli-
gi:libentius acceperim ſcripturarum altitudinem diuinarum,quibus prophetatus eſt Chriſtus.Mul-
ta ibi quippe vmbroſa atque condenſa ſunt:quæ mentem quærentis exerceāt.Inde autem venit:cum
ibi eum qui intelligit inuenit.Hæc Auguſtinus in ſupradicto loco ſui libri de ciuitate dei:vbi hoc can
5 ticum ſtrictim & breuiter interpretatur. ¶ In quinto verſu . Operuit cœlos gloria eius . In aduentu
Chriſti:omnia repleta ſunt gloria . vnde angeli in eius natiuitate dulcem hunc hymnum concinue-
runt.Gloria in excelſis deo:& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.Apparuit etiam in cœlo no- Lucæ.2.
ua ſtella:quæ magos perduxit ad incunabula Chriſti . & è cœlo deſcendit angelus ætherea claritate Matthæi.2.
refulgens natiuitatis ipſius ad paſtores nūcius.Et deinceps in toto vitæ Chriſti decurſu:multa in cœ
lis glorioſa ſigna facta ſunt.Et ideo laudis eius plena eſt terra. quoniam per euangelicæ legis prædi-
cationem ab apoſtolis factam:admirabile redditum eſt nomen domini Ieſu in vniuerſa terra,& à ſo-
lis ortu vſque ad occaſum, laudatum eſt eius nomen . vt nulla fuerit natio quæ laudem domino non Pſal.112.
perſonuerit:noménque eius non coluerit.Splēdor etiam eius qui ſol eſt iuſtitiæ,ſcilicet virtus ac ful-
gor miraculorum ac doctrina euangelica,fuit vt lux:monſtrans omnibus iter vitæ , & denſas pecca-
torum effugans tenebras.Et cornua triumphi,inſigniſque trophis in manibus eius. quoniā ipſe con
clauatus & affixus cornibus crucis:expugnauit ac proſtrauit diabolum.præclarámque de eo tulit vi-
ctoriam effuſione ſui ſanguinis & morte glorioſa quam in cruce pertulit:infernumq; ſpoliauit . vt in
7 manibus eius cruci confixis,liquido conſpiciantur cornua victoriæ,ſingulariſque palmę ¶ In ſepti-
mo verſu.Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.In cornibus crucis,& ipſa paſſionis hora ; abſcondita fuit
fortitudo domini.quoniam ſuæ diuinitatis poteſtatem non exercuit in Iudæos , quos ſolo nutu po-
tuiſſet ſubuertere,cum pateretur in cruce.ſed ſolam humanæ naturæ fragilitatem foris tūc prodidit,

Matth.27. mortis extrema perferens. Et ergo Iudæis occultata fuit tunc virtus diuinitatis eius, inſultantibus il-
li lingua viperea. Si filius dei eſt: deſcēdat nunc de cruce, & credemus in eum. Eius tamen fortitudo:
in abdito & ſecreto non deſiit operari, ſuámque vim exercere in mortem & diabolum. nam tunc an-
Oſee.13. te faciem eius mors victa fugit: quód mortem noſtram moriēdo deſtruxit, quemadmodum per Oſee
Ioan.12. prophetam prædixerat. Ero mors tua ó mors: morſus tuus ero inferne. Egreſſus item eſt diabolus &
Lucę.11. fugit ante pedes eius: virtute paſſionis dominicæ proſtratus & conterritus. Nam princeps mundi hu
ius eiectus eſt foras: & fortem armatum cuſtodientem atrium ſuum fortior ſuperueniens deturbauit
antiquo domicilio. Ipſe autem Chriſtus dominus quando cum hominibus conuerſatus eſt: conſtitit
in Iudæa, & totam illam terram ſimul & Galilæam emenſus eſt ac perluſtrauit, prædicando euange
lium regni & miracula operando. Deinde per apoſtolos ſuos miſſos ad opus prędicationis, etiā inui-
Pſal. 8. ſibili virtute conſtitit in mundo: & totam terram permenſus eſt. Nam in omnem terram exiuit ſo-
nus eorum & in fines orbis terræ verba eorum. ¶ In nono verſu. Aſpexit & diſſoluit gētes. Chriſtus 9
dominus oculo miſericordiæ ſuæ aſpexit gentes: vocans eas & ducens ad ſui agnitionem per apoſto-
Pſal.65. lorum prædicationem. quemadmodum in pſalmo prædixerat propheta. Oculi eius ſuper gentes re-
ſpiciunt. Diſſoluit etiam gentes à vinculo diaboli & idololatriæ, quo fuerant arctius conſtrictæ: con-
uertitque eas in libertatem euangelicæ gratiæ. Tunc montes ſeculi, reges, principes, & imperatores
in faſtigio ac ſublimitate dominatus conſtituti: ſunt contriti. nam aut per martyrum conſtantiam in-
domabilem victi ſunt: aut fidei iugo ſubmiſerunt colla & ſubiecti ſunt. Colles item mūdi ſcilicet phi-
loſophi & ſapiētes huius ſeculi: incuruati ſunt & humiliati ad catholicæ fidei ſuſceptionem: ab itine-
ribus æternitatis Chriſti, ab ingreſſu eius qui æternus eſt in corda eorum & populorum: qui miniſte-
rio apoſtolorum conuerſi ſunt ad fidem: & aperuerunt iter Chriſto, vt ſpiritualiter introiret penetra
lia cordis eorum. Siquidem Conſtantinus imperator & multi alii principes: ſacræ fidei ſignacula ſu-
ſceperunt. Beatus etiam Dionyſius Areopagita philoſophus inſignis, & alii præſtantes eruditione vi
Act. 1. ri: Chriſtianam fidem ſunt amplexi. vt completum in eis videatur quod prædixerat Eſaias. Omnis
Eſa.40. mons & collis humiliabitur. ¶ In vndecimo verſu. Præ iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ. Dęmo- 11
nes vitiis tetri: dicuntur Aethiopes & homines vitiis dediti potiſſimum ſuperſtitionibus gentilitiis:
ſunt Aethiopiæ tentoria. iidem etiam ſunt pelles ſiue tabernacula Madianitarum: quoniam habitacu
la dæmoniorum. Huiuſmodi autem tentoria expauerunt & turbata ſunt: quoniam gentes in quibus
habitabat Sathanas per nefandos idololatriæ ritus: audito præconio euangelii Chriſti repente ſunt
perterritæ, abiectóque prioris vitæ ſtatu additæ ſunt Chriſtiano populo & fidem Chriſti cōfeſſæ. In
ſequente autem verſu nomine fluminum intelliguntur diuerſarum nationum populi: ſecundum il-
Apoca.17. lud dictum in Apocalypſi. aquæ multæ: populi multi. Nomine vero maris accipiendus eſt vniuerſus
totius mundi populus: quód maris appellatione totus hic mundus frequenter inſinuatur. In flumini
bus igitur non eſt iratus dominus, nec in mari eſt indignatio eius, quoniam non venit in ſuo primo
Ioan.3. aduentu Chriſtus vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. ¶ In decimotertio verſu. 13
Qui aſcendes ſuper equos tuos. Equi Chriſti ſunt apoſtoli: in quibus ſedens totum obequitauit or-
bem. Quadrigæ vero ipſius ſunt euangeliſtæ: per quos vehitur in vniuerſum mundum. Itaq; aſcen-
dit Chriſtus ſuper equos ſuos: quia per apoſtolos in omnem locum eſt delatus. Et quadrigæ eius ſal-
uatio ſunt: quia euangelium Chriſti ſalus eſt iis qui credunt illi. In ſequente vero verſu per arcum do
mini intelliguntur verba & eloquia ſacræ ſcripturæ: quæ percutiunt corda audientium, & infidelita-
tem in eis occidunt. Hunc arcum ſuſcitauit Chriſtus: quando prædicationem euangelii in totum or-
Pſa.44. bem tranſmiſit. ſecundū illud verbum pſalmi. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te cadent) in corda ini-
micorum regis. Suſcitauit etiam Chriſtus iuramenta tribubus quæ locutus eſt: quia compleuit iura-
menta antiquis patribus promiſſa de mittendo redēptore totius mundi. quod & ſacratiſſima dei ma
Lucę.1. ter in ſuo cantico, & Zacharias identidem in ſuo: plane conteſtatur. ¶ In decimoquinto verſu. Flu- 15
uios ſcindes terræ. Fluuii terræ: reges & tyranni, fluctus perſecutionum excitantes contra eccleſiam
Pſal.92. Chriſti de quibus propheta in pſalmo Eleuauerunt flumina fluctus ſuos: à vocibus aquarum multa-
rum. mirabiles elationes maris. Hos diſſcidit dominus: quia perſecutorū rabiem repreſſit vimq; retu
dit, diuidens atq; diſpergens eos. Montes vero hic dicūtur potentes ſeculi: faſtu elati. qui viſo per apo
ſtolorum prædicationē & ſigna Chriſto: doluerunt nomē & fidē eius vbiq; dilatari. Et gurges aqua-
rum tranſiit: quoniam impetus & perſecutio illorū montium & fluuiorū demum ceſſauit. Præterea
abyſſus hic dicitur profunditas inferni: quæ dedit vocē ſuam, quoniam conteſtata eſt licet inuita vir-
tutem & poteſtatē Chriſti: quā duriter ſenſit. Altitudo etiā ſanctorum angelorū: leuauit manus ſuas
in laudē ſui conditoris. quoniā & ab inferis & à cœleſtibus ipſe Chriſtus agnitus eſt eſſe triplicis ma
chinę princeps ac dominus. ¶ In decimoſeptimo verſu. Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo. Sol, 17
Malac.4. Chriſtus eſt: à propheta dictus ſol iuſtitię. luna, eccleſia: in nocte hu⁹ mūdi viatores dirigēs & à Chri
ſto lumen ac directionē ſuſcipiens. Ambo autē in ſuo habitaculo firmiter ſteterunt quia nec dimoue
ri ſuo loco potuerunt, nec peſſundari à perſecutoribus annitentibus in vtriuſq; exitiū. immo nec por
Matthæi.16. tæ inferi prȩualere potuerunt aduerſus eccleſiam. Apoſtoli vero & martyres iuerūt ſine offendiculo
in luce ſagittarum Chriſti verborumq; euangelicorū: quæ docuerunt & opere cōpleuerunt. Iuerunt
etiam primi illi eccleſiæ milites in ſplendore haſtæ Chriſti & fortitudinis euangelicæ: fulgurantis &
effundentis radios euangelicos in totum orbē. quibus apoſtoli ipſi ſunt illuſtrati: gentiles vero & infi
deles conterriti, cū perſtringerētur eorū oculi: claritate ſignorū & miraculorū. Cæterū primā huius
verſus particulā: ſeptuaginta interpretes ita traduxerūt. Eleuatus eſt ſol: & luna ſtetit in ordine ſuo.

Quam ſententiam ita interpretatur Auguſtinus in loco antè citato. Aſcendit Chriſtus in cœlum: &
ordinata eſt eccleſia ſub rege ſuo. At vero in ſequente verſu Chriſtus in fremitu ac ſonitu prædica-
tionis euangelicæ dicitur conculcaturus terram: & in furore punitionis obſtupefacturus gentes.quia
per euangelicæ buccinæ ſtrepitum ac ſonum:humiliauit corda gentium ad fidem ſuſcipiedam: & ſe-
ueritate punitionis illatæ tyrannis ac incredulis: in ſtuporem verſi ſunt populi, conceptóque dei ti-
19 more ſuppoſuerunt colla iugo fidei. ¶In decimonono verſu. Egreſſus es in ſalutem populi tui. In ve
teri teſtamento legitur deus ſæpe condeſcendiſſe ad ſaluandum particularem aliquem populum vt
hebræorum: & miſiſſe liberatorem peculiarem illi populo. vt Moyſen, Ioſue, Gedeonem: qui erant
forma futuri. In plenitudine vero temporis venit deus in ſalutem totius mundi & omniū hominum
cuiuſuis eſſent tribus, regionis & linguæ. Venit item ad generalem hanc ſaluationem cum Chriſto
ſuo, veróque meſſia: quem in lege & prophetis promiſerat deus, vt totum mundum ſaluaret. Porro
in ſequente verſu, domus impii eſt congregatio omnium prauorum & hominum & dæmonum: &
ciuitas illa Babylonis plena confuſione. cuius caput: eſt princeps huius mundi. Chriſtus autem ad-
uentu ſuo conculcauit diabolum: & confregit eius vires ac tyrannidem, idcirco recte hic dicitur per-
cuſſiſſe caput de domo impii. Fundamentum autem totius diabolicæ impietatis, quo totum mūdum
traxit in errorē: fuit falſa ſuperſtitio in cultu idolorum, in auguriis, aruſpicinis, obſeruationibus aſtro
rum & cæteris mendaciis ac ludificamentis. Et quoniam per apoſtolorum prædicationem, doli, frau
des, aſtus, & technæ, falſæ ſuperſtitionis omnino detegebantur: vere dicitur Chriſtus denudaſſe fun-
21 damentum ipſius impii vſque ad collum. ¶In viceſimoprimo verſu. Maledixiſti ſceptris eius. Chri-
ſtus per baptiſmum & exorciſmū maledicit domino, regno & potentatui ipſius impii dæmonis: qui
eſt caput omnium bellatorum eius, dæmonum ſcilicet & vitiorum contra nos aſſidue bellantium.
Nam vtroque eccleſiaſtico myſterio maledictus dæmon: exufflatur & expellitur ab exorciſatis. Ipſi
autem bellatores impii veniunt vt turbo ad diſpergendum quemque hominem: quoniam vehemen-
ti impetu adoriuntur eos, quos concuſſione tentationum nituntur ſubuertere. Illorum vero bellato-
rum & dæmonum exultatio cum præualent alicui quem impugnant: eſt ſicut illorum latronum qui
pauperis viri ſubſtantiam in abſcondito prædantur, & deinde vitam illi adimunt. Nam quemadmo-
dum ſicarii illi gaudent capta præda: cum ſpolia pauperis inter ſe diuidunt. ita dęmones ſiquis in eo-
rum manus inciderit: gaudent de illius ruina & præcipitio, vel quando contra eccleſiam Chriſti poſ
ſunt aliquem tribulationis motū excitare. Atqui ad ſtrenne debellandū hos improbos hoſtes: Chri-
ſtus equis ſuis vtpote apoſtolis & prædicatoribus (quorum miniſterio quaſi vehiculo per totum or-
bem eſt deuectus) fecit viam in mari huius mundi & in aquis lutoſis. quoniam id illis præſtitit: quòd
per terram via pedeſtri, & per aquas tranſfretando maria & tranſmittendo flumina, ipſi totum mun
dum libero tranſitu peragrauerint: vt omnibus gentibus annunciarent regnum dei. Quemadmodū
in actis apoſtolicis de beato Paulo legimus, quòd maria & terras, inſulas & regiones varias: nunc ter Actu.16.
24 reſtri itinere nunc nauigio pererrauerit. ¶In viceſimo quarto verſu. Audiui: & conturbatus eſt ven- Act.18.
ter meus. Loquente ad internas prophetæ aures domino: intellexit ipſe imminentes eccleſiæ tribula-
tiones, & quanta paſſuri erant equi ſpirituales ipſius Chriſti. Quorū auditione, conturbata eſt mens
ac intima prophetæ pręcordia: ventris appellatione ſignata. & huiuſmodi turbatione redundante in
corpus ob vehementiam affectus: labia ipſius etiā tremore ſunt affecta. vt ipſe mentis pauor, ore quo
que ſit ſignatus. Deinde à domino confortatus propheta, optat fieri particeps paſſionum & tribula-
tionum imminentium ſectatoribus Chriſti: vt tandem eorum annumeretur cōſortio ac cœtui. Non Iob.2.
ſolum (inquit) in carne ſed & in medullis oſſium meorum ingrediatur putredo, ac iacens in ſterqui-
linio vermibus ſcateam cum beato Iob: vt ſubter me ſternatur vermis. quo in die tribulationis ac da-
mnationis malorum (qui in conſummatione ſeculi imminebit terribilis ac calamitoſus iniuſtis) re-
quieſcam cum electis ac iuſtis: aſcribárque ſocietati & numero iuſtorum fideliúque populi. aſcēdámq-
que raptus obuiam Chriſto in aera ad populum noſtrum (qui & domini eſt populus: & ab eo ad bea
titudinem electus) accinctum ac præparatum ad ambulandum in lege euāgelica: accinctum etiam ad
pugnam contra diabolum & inimicos fidei. Ac ſi plane dicat. Paratus ſum omnia perferre tormenta
27 ac ſupplicia pro veritate ac iuſtitia: dummodo tādem aſcendam ad ſortem ac ſtatum beatorum. ¶In
viceſimo ſeptimo verſu. Ficus enim non florebit. Per ficum hic intelligitur gens Iudæorum, figurata Matthæi.21.
per ficulneam in qua dominus noſter quæſiuit fructū & inuenit folia tantum: & ergo maledixit il-
li & ſtatim arefacta eſt. Quo ſignificatum eſt: ipſum dominum quæſiuiſſe fructum iuſtitiæ in popu-
lo Iudæorum. & quoniam non inuenit: maledicto illum perculiſſe & ſtatim exareſcentia eſſe percuſ-
ſum. Idcirco dicit hic propheta: quòd ficus illa myſtica non florebit. Idem etiā populus dicitur apud
prophetas vinea vt in Eſaia. Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt: & viri Iuda germen eius de- Eſaiæ.5.
lectabile. Et expectauit vt faceret vuas: & fecit labruſcas. Et in Hieremia. Ego plantaui te vineam ele Hiere.2.
ctam: omne ſemen verum. Quomodo ergo conuerſa es mihi in prauum: vinea aliena? Et quoniam
in populo Iudæorum poſtquam reprobarūt Chriſtum, nullum fuit germen bonorum operum: prę-
dicit hic propheta quòd non erit germen in vineis. Dicitur tertio idem populus oliua in ſacris literis,
vt apud Hieremiam. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam: vocauit dominus nomen Hiere.11.
tuum. Et dominus exercituum qui plantauit te: locutus eſt ſuper te malum. Illius autem oliuæ fracti
ſunt rami per infidelitatem: & ex oleaſtro gentilitatis deſumpti rami noui, inſerti ſunt oliuæ: & par-
ticipes facti pinguedinis illius. vt ſcribit apoſtolus ad Romanos. Quare opus oliuæ mentitum eſt do Roma.11.
mino, quoniam non protulit vberem fructum iuſtitiæ, ſed ſterileſcens exaruit. Sic corda populi Iu-

dæorum,ſpiritualia ſunt arua:aſſiduo excolenda exercitio,vt bonam afferant frugem. Sed poſtquam
negauerunt Chriſtum: non attulerunt amplius fructum virtutis & bonitatis. Denique populus Iu-
dæorum, pecus eſt & ouis vocata à bono paſtore ad ſuum ouile. Verum quia renuit audire vocem pa
ſtoris ipſumq́; ſequi:abſciſſum eſt & reſecatum illud pecus de ouili Chriſti, quemadmodum dixit eis
Ioan.10. aperte. Sed vos non creditis:quia non eſtis ex ouibus meis. Poſtremum idem populus: armētum eſt
& de grege domini:ſi primam eius cōditionem & dei ordinationem ſpectas. Sed quoniam pabulum
doctrinæ euangelicæ & verborum domini ſumere recuſauit: non habuit amplius locum in præſepi-
bus nouæ legis & gratiæ,neque ex illis pabulum doctrinæ aut ſacramentorum ferculum ſuſcepit: ſed
Ioan.16. fame contabuit. Vnde trium iam dictorum verſuum ſententiam explicans Auguſtinus ſermone com
pendiario in loco iam adducto ait. Vidit propheta eam gentem quæ Chriſtum fuerat occiſura, vber-
tatem copiarum ſpiritualium perdituram:quas per terrenam fœcūditatem more prophetico figura-
uit. ¶ In triceſimo verſu. Ego autem in domino gaudebo. Hæc verba ſunt fidelis populi, qui poſt in- 30
tellectam Iudæorum reprobationem & abſciſionem ab ouili Chriſti propter ſuam incredulitatem:
ita exultabundus domino canit. Ego autem admiſſus ad ouile Chriſti & gratia eius ad hoc vocatus:
gaudebo in domino, non in iis quæ huius ſunt mundi. & exultabo toto ſpiritu & animo in deo Ieſu
meo:id eſt ſaluatore ac ſalutis authore. Quoniam dominus deus eſt fortitudo & virtus mea cōtra ho
ſtiles incurſus, & conſtituet pedes meos expeditos & agiles quaſi ceruorum:ad currendum ſine offen
diculo in lege euangelica,& ad aſcendendum in ſupernam Hieruſalem. Et ipſe dominus deus victor
(quoniam primus in agone vicit:dixitq́ue diſcipulis ſuis. In mundo preſſurā habebitis:ſed confidite,
quia ego vici mundum)deducet me gratia ſua:ſuper excelſa mea, faſtigia ſcilicet & tabernacula cœle-
ſtia mihi promiſſa. me inquam in pſalmis canentem: prædicantémque triumphum eius & victoriam
in pſalmis æternæ gloriæ. Porro nonnulli libri in triceſimo verſu ita habent. Et exultabo in deo ſalu-
tari meo:ſed minus apte quàm noſtri codices:nomē Ieſu aperte exprimentes. Quod his verbis con-
firmat Auguſtinus in fine prædicti capitis. Melius autem mihi videntur quidam codices habere. Gau
debo in deo Ieſu meo. quàm ii, qui volentes id latine ponere:nomen ipſum non poſuerunt, quod eſt
nobis amicitius & dulcius nominare.

Canticum Moyſi.

1 AVdite cœli quæ loquor: audiat terra, verba oris mei.
2 Concreſcat in pluuiā doctrina mea: fluat vt ros eloquiū meum.
3 Quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina: quia nomen domini inuocabo.
4 Date magnificentiam deo noſtro:dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudicia.
5 Deus fidelis & abſque vlla iniquitate:iuſtus & rectus.
6 Peccauerunt ei:& non filii eius:in ſordibus.
7 Generatio praua atque peruerſa:hæccine reddis domino, popule ſtulte & inſipiens?
8 Nunquid non ipſe eſt pater tuus qui poſſedit te:& fecit & creauit te?
9 Memento dierum antiquorum:cogita generationes ſingulas.
10 Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi:maiores tuos, & dicet tibi.
11 Quando diuidebat altiſſimus gentes:quando ſeparabat filios Adam.
12 Conſtituit terminos populorum:iuxta numerum filiorum Iſrael.
13 Pars autem domini:populus eius, Iacob:funiculus hæreditatis eius.
14 Inuenit eum in terra deſerta:in loco horroris & vaſtæ ſolitudinis.
15 Circunduxit eum & docuit:& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.
16 Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, expandit alas ſuas & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.
17 Dominus ſolus, dux eius fuit, & non erat cum eo deus alienus.
18 Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt comederet fructus agrorum.
19 Vt ſugeret mel de petra, oleumq́ue de ſaxo duriſſimo.
20 Butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietum filiorum Baſan.

21 Et hircos cum medulla tritici,& ſanguinem vuæ biberent meraciſſimũ.
22 Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus.
23 Dereliquit deum factorem ſuum:& receſſit à deo ſalutari ſuo.
24 Prouocauerunt eum in diis alienis:& in abominationibus ad iracundiã concitauerunt.
25 Immolauerunt dæmoniis & non deo:diis quos ignorabant.
26 Noui recenteſque venerunt:quos non coluerunt patres eorum.
27 Deum qui te genuit dereliquiſti:& oblitus es domini creatoris tui.
28 Vidit dominus & ad iracundiam concitatus eſt: quia prouocauerunt eũ filii ſui & filiæ.
29 Et ait abſcondam faciem meam ab eis: & cõſiderabo nouiſſima eorum.
30 Generatio enim peruerſa eſt:& infideles filii.
31 Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat deus: & irritauerunt in vanitatibus ſuis.
32 Et ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.
33 Ignis ſuccenſus eſt in furore meo : & ardebit vſq; ad inferni nouiſſima.
34 Deuorabitq; terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.
35 Congregabo ſuper eos mala,& ſagittas meas complebo in eis.
36 Conſumentur fame,& deuorabunt eos aues morſu amariſſimo.
37 Dentes beſtiarum immittam in eos , cum furore trahentium ſuper terram atque ſerpentium.
38 Foris vaſtabit eos gladius & intus pauor,iuuenem ſimul ac virginem,lactentem cum homine ſene.
39 Et dixi.vbinam ſunt?ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.
40 Sed propter iram inimicorũ diſtuli: ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent.
41 Manus noſtra excelſa,& non dominus:fecit hæc omnia.
42 Gens abſque conſilio & ſine prudentia : vtinam ſaperent & intelligerent ac nouiſſima prouiderent.
43 Quomodo perſequebatur vnus mille:& duo fugarent decem millia?
44 Nonne ideo,quia deus ſuus vendidit eos:& dominus concluſit illos?
45 Non enim eſt deus noſter vt dii eorum,& inimici noſtri ſunt iudices.
46 De vinea Sodomorum,vinea eorum,& de ſuburbanis Gomorræ.
47 Vua eorum vua fellis,& botrus amariſſimus.
48 Fel draconum,vinum eorum,& venenum aſpidum inſanabile.
49 Nónne hæc condita ſunt apud me,& ſignata in theſauris meis?
50 Mea eſt vltio,& ego retribuam in tempore,vt labatur pes eorum.
51 Iuxtà eſt dies perditionis,& adeſſe feſtinant tempora.
52 Iudicabit dominus populum ſuum:& in ſeruis ſuis miſerebitur.
53 Videbit quòd infirmata ſit manus,& clauſi quoque defecerunt:reſiduique conſumpti ſunt.
54 Et dicent.vbi ſunt dii eorum:in quibus habebant fiduciam?

55 De quorum victimis comedebant adipes: & bibebant vinum libaminum.
56 Surgant & opitulentur vobis: & in neceſſitate vos protegant.
57 Videte quòd ego ſum ſolus: & non ſit alius deus præter me.
58 Ego occidam & ego viuere faciam, percutiam & ego ſanabo: & non eſt qui de manu mea poſſit eruere.
59 Leuabo ad cœlum manum meam, & dicam: viuo ego in æternum.
60 Si acuero vt fulgur gladium meum: et arripuerit iudicium manus mea.
61 Reddam vltionem hoſtibus meis: et iis qui oderunt me retribuam.
62 Inebriabo ſagittas meas ſanguine: et gladius meus deuorabit carnes.
63 De cruore occiſorum: et de captiuitate nudati inimicorum capitis.
64 Laudate gentes populum eius: quia ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur.
65 Et vindictam retribuet in hoſtes eorum: et propitius erit terræ populi ſui.

¶Hoc canticum laudibus matutinis diei ſabbati aſſignatum: Deuteronomii tricesimo ſecundo cap.
Deut. 31. deſcribitur. Et à Moyſe compoſitũ eſt, præcepto domini in præcedente capite expreſſo: vbi ait. Nunc,
itaque ſcribite vobis canticum iſtud, & docete filios Iſrael: vt memoriter teneant & ore decantent, &
ſit mihi carmen iſtud pro teſtimonio inter filios Iſrael. Et paulo pòſt. Poſtquam autem inuenerint
eum mala multa & afflictiones: reſpondebit ei canticũ iſtud pro teſtimonio, quod nulla delebit obli-
uio ex ore ſeminis tui. Deinde ſubiungit eodem loco. Scripſit ergo Moyſes canticum: & docuit filios
Iſrael. ¶In eo commemorantur plurima & maxima beneficia populo Iſraelitico collata à domino:
in ſpeciali illius electione, directione per deſertum, & introductione in terram promiſſionis vberem
& fructiferam. Deinceps ingratitudo eiuſdem populi declaratur & grauiter increpatur: quòd dereli-
cto ſuo authore deo pariter & gubernatore, ad idolorum cultum declinauerint: & illis hoſtias immo
lauerint: poſtquam terram ſibi repromiſſam poſſederunt. Demum grauis punitio pro illis ſceleribus
prænunciatur inferenda: per manus hoſtiles Chaldæorum & Romanorum. Neq; omnino commi-
natorius eſt hic ſermo, ſed vere propheticus: denuncians ea ventura, quæ longo tempore poſt mor-
tem Moyſi contigerunt, ſpiritu ſancto illuſtrante eius animum natione earum rerum: quę in proſpe-
ctu non erant, ſed longo pòſt tempore fuerant euenturæ.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Audite cœli quæ loquor. In pręcedẽte capite dixerat Moy- 1
Deut. 31. ſes. Congregate ad me omnes maiores natu per tribus veſtras, atque doctores: & loquar audientibus
eis ſermones iſtos, & inuocabo contra eos cœlum & terram. Ab hac igitur inuocatione ſiue teſtifica-
tione, exorditur Moyſes ſuum canticum: obteſtans cœlum & terram, atque in teſtimonium vocans.
Per cœlos autem: angelicæ ſubſtantiæ quæ in cœlis ſunt, accipiuntur. & per terrã: homines terræ ha-
bitatores. vt angelica pariter & humana creatura (cum ſit vtraque, & ſola inter res conditas, rationa-
Eſaiæ 1. lis) citetur hic & accerſatur in teſtimonium. Simili modo & Eſaias ſuum incœpit propheticum ſer-
monem. dicens. Audite cœli, & auribus percipe terra: quoniam dominus locutus eſt. In ſequente au-
tem verſu: pluuiæ & rori conferuntur eloquia Moyſi. quia ſicut illa terram aridam fœcundant: & her
bis dant incrementum. Ita ſalutaria prophetæ monita exareſcentes hominum mentes irrigant rore
doctrinæ: & ad proferendum bonorum operum fructum reddunt aptiores, ac ad producenda virtu-
tum germina magis idoneas. ¶In quarto verſu. Date magnificentiam deo noſtro. Deum magnifi- 4
cat: qui corde ore & opere maieſtatem eius prædicat. Perfecta ſunt dei opera: quoniam ipſe perfectus
eſt, à quo nihil niſi in ſuo genere perfectum prodire poteſt. Omnes viæ eius, iudicia: quoniam omnia
Pſal. 18. mandata domini iuſta ſunt. vt ait propheta in pſalmo. Iudicia domini vera: iuſtificata in ſemetipſa. Et
alio in loco. Vniuerſæ viæ domini: miſericordia & veritas. Fidelis eſt deus: quia promiſſa fideliter im
Pſal. 91. plet. ſiue bona ea fuerint: ſiue minæ malorum. Abſque vlla iniquitate etiam eſt deus: quoniam ſum-
ma eſt æquitas. Rectus (inquit propheta) dominus deus noſter: & non eſt iniquitas in eo. Demum iu
ſtus & rectus eſt dominus: quoniã reddit vnicuique iuxta opera ſua, boniſque bona retribuit & malis
mala. & vt quiſque meritus eſt: illi mercedem conſtituit. Semel (ait diuinus pſaltes) locutus eſt deus,
duo hæc audiui: quia poteſtas dei eſt, & tibi domine miſericordia: quia tu reddis vnicuique iuxta ope
Pſa. 61. ra ſua. ¶In ſexto verſu. Peccauerunt ei, & non filii eius, in ſordibus. Id poſtremum dati verſus: refe- 6
rendum eſt ad verbum in principio eiuſdem poſitum. Filii enim Iſrael deo peccauerunt in ſordibus,
id eſt idolis quæ ſordes & abominationes in ſcriptura dicuntur. aut in ſordibus: in peccatis. nihil ete-
nim ſordidum ſuapte natura niſi peccatum: nam cætera naturaliter bona ſunt & pulchra. Qui autẽ
peccauerunt deo: non ſunt filii eius per gratiam & adoptionem, quia à deo patre ſuo degenerauerũt
& malignum ſecuti ſunt. propter quod ipſis à domino dicitur. Vos ex patre diabolo eſtis: & deſide-

ria patris veſtri vultis implere. Sane omnes homines, filii ſunt dei per creationem & originem: non Ioan. 8.
tamen per imitationem & aſſimilationem, ſed illi tantum de quibus dicit euangeliſta. Dedit eis po- Ioan. 1.
8 teſtatem filios dei fieri: iis qui credunt in nomine eius. ¶ In octauo verſu. Qui poſſedit te: & fecit &
creauit te. Præpoſterus ordo hic nominando ſeruatur. Prius enim fecit & creauit deus populum Iſ-
rael: formando cuiuſque corpus, animámque inſpirando ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. De-
inde eundem poſſedit: quoniam per fidem expulſis erroribus vendicauit ſibi, & populum peculiarem
delegit. Idcirco illius populi deus eſt pater: tam creatione quàm gubernatione atque adminiſtratio-
ne. Vt autem poſterior illa paternitatis ratio habeatur exploratior: admonet propheta in memoriam
reuocandos eſſe dies antiquos, quibus elegit deus patres hebræorum in populum ſibi hæreditarium
& proprium. Cogitandas etiam eſſe ſingulas generationes vetuſtorum patrum: Abrahã, Iſaac, & Ia-
cob, cæterorumque patriarcharum: ex quibus ipſe populus eſt progenitus. Monet item interrogan-
dos eſſe patres illius populi: id eſt præceptores, magiſtros, & legis doctores, qui facile annunciabunt
opera dei quæ pro gente Iudæorum fecit. Demum & à maioribus ætate ſiue anteceſſoribus hortatur
perquirendam huiuſce rei veritatem: quoniam in antiquis eſt ſapientia & in multo tempore pruden Iob. 12.
11 tia. ¶ In vndecimo verſu. Quando diuidebat altiſſimus gentes. A tribus filii Noe poſt diluuiũ exor-
ti populi: per Aſiam, Aphricam, & Europam diuiſi ſunt in ſeptuaginta nationes. Et cum ante ædifi- Gene. 10.
cationem turris Babel omnes regiones eſſent vnius linguæ & idiomatis: poſt confuſionem linguarũ Gene. 11.
à domino inductam, diuiſi ſunt in ſeptuaginta linguas. At Geneſeos quadrageſimum ſextum caput
meminit quòd omnes animæ liberorum Iacob quæ ingreſſæ ſunt Aegyptum cum patre ſuo: fuerunt Gene. 46.
ſeptuaginta. Conſtat itaque quòd in diuiſione filiorum Noe & confuſione linguarum, dominus tot
conſtituit ſingulas gentes: quot ſingulæ perſonæ populi Iſrael ingreſſæ ſunt Aegyptum. Alia autem
æditio hoc loco habet. Statuit terminos gentium: iuxta numerum angelorum dei. Vbi inſinuat ſcri-
ptura: ſuper ſingulas gentes, cuſtodiam & miniſteria angelorum à deo eſſe ordinata. & quemadmo-
dum angeli prouinciarũ præſides, certo ſunt numero vt ſeptuagenario determinati: ita & gentes ter-
ræ ac regiones, eodem ſunt numero à deo conſtitutæ. Præter hanc tamen angelorum præſidentiam
ac præſulatum, populus Iſraeliticus à deo peculiariter eſt electus. tanquam poſſeſſio hæreditatis eius
14 ac ſors: quem ſua cognitione ſignis & miraculis præcipue glorificauit. ¶ In decimoquarto verſu. In-
uenit eum in via deſerta. Populum Iſrael inuenit primum dominus in terra Aegypti deſerta à vero
dei cultu: & in loco horroris ob ſuperſtitiones diuerſóſque ritus idololatriæ. deinde eundem inuenit
in deſerto Arabiæ poſt tranſitum maris rubri: qui locus erat vaſtæ ſolitudinis, ſine domibus & agro-
rum fructibus. quemadmodum dominus per Hieremiam increpitãs ingratitudinem Iudæorum: ait. Hiere. 2.
Et non dixerunt. vbi eſt dominus qui aſcendere nos fecit de terra Aegypti: qui traduxit nos per de-
ſertum, per terram inhabitalem & inuiam, per terram ſitis & imaginem mortis, per terram in qua
non ambulauit vir neque habitauit homo. Illic tamen in monte Sina dominus pactum cum illo po-
pulo iniit: dans illi legem ac præcepta, manna de cœlo contulit, aquam de petra produxit, coturni- Exodi. 20.
ces miniſtrauit, & in eadem eremo per quadraginta annos eundem circunducendo, cærimonias & Numeri. 11.
16 mandata ſua edocuit. ¶ In decimoſexto verſu. Sicut aquila prouocans ad volandum. Aquila plume-
ſcentes ſuos pullos alis verberat: vt ad volandum eos prouocet. quinimmo & ſuperuolitat eos vt ſuo
ſtudio excitet ad volatum, & laſſos alis ſuſtentat. Ita ad terram Chanaam poſſidendam dominus po-
pulum Iſraeliticum prouocauit frequenti monitione: & adiuuit multorum beneficiorum collatione
ſuſtentauitque protectionis ſuæ virtute. Neque ad id præſtandum, aut dii Aegyptiorũ aut idola gen-
tium: illi fuerunt cooperatores aut adiutores. Demum induxit illum populum dominus in terram re
promiſſionis pertranſito Iordane, quam vocat hic propheta excelſam: quoniã montuoſa erat ac ędi-
19 tior. terra vero Aegypti ac deſerti Arabiæ: plana fuit ac depreſſior. ¶ In decimonono verſu. Vt ſu-
geret mel de petra. In terra Chananeorum: apes reponunt mel atque conficiunt in cauernis petra-
rum ac rupium. Oliuæ etiam ibi conſitæ dicuntur in locis ſaxoſis ac lapidoſis. Ibidẽ larga eſt armen-
torum & pecorum copia: ex quibus lacticinia parantur. Vnde Baſan regio (cuius Og tenebat prin-
cipatum) multum erat pecoribus abundans propter paſcua. Idcirco Rubenitis & Gaddiris ac dimi- Numeri. 32.
diæ tribui Manaſſe tradita fuiſſe legitur à Moyſe in poſſeſſionem: quia pecora multa habebãt. In ea-
dem quoque terra Chanaam: magna erat abundantia frumenti & vini. quod cum purum fuerit &
merum ſine aquæ permixtione: meraciſſimum vocare ſolemus. His a... m omnibus iam dictis deſcri
ptionibus: fertilitatem illius terræ explicat propheta omniúmque rerum in ea affluentiam: vt recte
fuerit ſæpius nominata terra lacte & melle manans. Cui reſpondet & illud pſalmi verbum. Et ciba- Eſa. 80.
22 uit eos ex adipe frumenti: & de petra, melle ſaturauit eos. ¶ In viceſimoſecũdo verſu. Incraſſatus eſt Deute. 31.
dilectus & recalcitrauit. In præcedente Deuteronomii capite legitur dominus dixiſſe Moyſi. Intro-
ducam populum hunc in terram pro qua iuraui patribus eius lacte & melle manantem. Cúmque co
mederint, & ſaturati craſſique fuerint, conuertentur ad deos alienos & ſeruient eis, detrahentque mi
hi & irritum facient pactum meum. Id Moyſes futurum præuidens: hic enunciat vt præteritum, ob
certitudinem rei venturæ. Sane in terra illa opulenta conſiſtens populus Iſraeliticus: propter largam
rerum omnium exuberatiam incraſſatus eſt delitiis, impinguatus diuitiis, dilatatus honoribus: & re-
calcitrauit contra dominum rebellans. Nam derelicto eius cultu declinauerunt ad idola adoranda, li
baruntque ſacra dæmoniis (nam omnes dii gentium: dæmonia) & non deo. Thura etiam incende- Pſal. 95.
runt diis: quos ignorabant qui & quales eſſent. Quippe putantes illos habere aliquid diuini numi-
nis: ignorabant ipſos eſſe peſſima dæmonia. Inſuper noui & recentes dii venerunt, ac introducti ſunt

à populo Iſrael: vt colerentur ab eo. quos patres eorum antiqui Abraham, Iſaac, & Iacob, Moyſes, &
Ioſue non coluerunt: immo prohibuerunt eorum cultum. Hanc autem nouorum deorum introdu-
Hiere. 2. ctionem & multiplicationem: innuit Hieremias dicens. Secundum numerum quippe ciuitatum tua-
Hiere. 11. rum: erant dii tui Iuda. & ſecundum numerum viarum tuarum, Hieruſalem, poſuiſti aras confuſio-
nis: aras ad libãdum Baalim. ¶ In viceſimooctauo verſu. Vidit dominus & ad iracundiam. Quos in 28
filios & filias elegerat dominus, & in populum peculiarem ac primogenitum: ſæpius idolorum ſpur
Iudicũ. 4. citiis ipſum ad iracundiam concitarunt. Nempe tempore iudicum Iſraeliticorum ſæpe traditus fuit
Iudicũ. 6. ille populus domini in manus regum alienigenarum finitimorúm ve populorum, à quibus grauiter
3. Regũ. 12. opprimebatur: potiſſimum ob nefarium idolorum cultum quibus ſacra faciebant. Propter idem ſce-
4. Regũ. 17. lus à Salomone perpetratum: regnum filii eius diſciſſum eſt in duas partes. Cumq; in regno Iſrael
4. Regũ. 25. reges omnes & populus perſeuerarent in cultu vitulorum aureorum Hieroboam: à Salmanaſar re-
ge Aſſyriorum traducti ſunt in terram alienam: nec vnquam redierunt in natale ſolum. Regnũ quo-
que Iuda ob idem crimen demum exciſum eſt à Caldęis: & populus in Babylona abductus. Ideo per
prophetam hic denunciat dominus ſe propoſuiſſe atque conſtituiſſe, quòd abſcõdet faciem ſuam ab
ipſis filiis Iſrael: ſubtrahendo ipſis auxilium & adiutorium. quodque nouiſſima eorum opera, obſti-
nationem ſcilicet in ſordibus idolorum & impœnitentiam, in quibus vitam ſuam finient: conſidera-
bit, vt puniat eos ob ſuam peruerſitatem & infidelitatem. ¶ In triceſimoprimo verſu. Ipſi me prouo- 31
cauerunt. Secundum diuinæ iuſtitiæ rectitudinem: modo delicti reſpondere ſolet modus ſupplicii &
pœnæ. Quia igitur filii Iſrael contempſerunt deum in idolis ſuis & diis alienis, quorum nullus vere
eſt deus: ideo prædicit hic quòd ipſos puniet per eam gentem quæ vere non eſt populus dei, ſed om-
nino à deo alienus, vtpote gentem Babylonicam. Aut ſimpliciter id intelligi poteſt, quòd affliget ip-
ſos dominus per eam nationem quæ non eſt populus: quoniam nihil habet humanitatis & commi-
ſerationis in afflictos. ſed crudeliter in eos deſæuiens: ferinos potius aut beluinos præfert mores ac ri-
tus. Et hunc ſenſum confirmare videtur quod proxime ſequitur, ſcilicet quòd in gẽte ſtulta, inhuma-
na ac immani irritabit eos: permittẽdo quòd debacchentur ſine vllo modo ac ratione in ipſos. Quod
& completum eſt: cum euaſtata ciuitate Hieruſalem, templum quoq; exuſtum eſt. ¶ In triceſimo ter 33
tio verſu. Ignis accenſus eſt in furore meo. Per ignem: ira & indignatio domini ſuccenſa ad inferen-
dam vltionem pro peccatis populi Iuda recte intelligitur. quæ in præſenti quidem vita inchoata eſt:
& vſque in æternum puniendo durabit apud inferos, in iis qui non egerunt pœnitentiam in tempo-
rali ſua afflictione. Et ignis ille, reprobos Iudæos terrena amantes cum ſuis operibus deuorabit, & va
nam ſuperborum Iudæorum fiduciam ac ſpem æternis flammis abſumet. Poteſt etiam hic verſus in-
telligi de igne materiali: qui deo permittente immiſſus eſt à Caldęis ciuitati Hieruſalem, & foſſas in-
feriores templi ac domorum in quibus iacta ſunt fundamenta abſumpſit. deuorauitque totam terram
Iudææ cum arboribus, vineis & ſegetibus: prædiáque & poſſeſſiones quæ erant in radicibus montiũ
tanquam eorum fundamenta, conſumpſit in obſidione Hieruſalem ac deſtructione. Deinde prædi-
cit etiam dominus: quòd ſuper ipſos Iudæos congeret in vindictam ſcelerum ipſorum multa mala vt
pręlia, ſeditiones, famem, peſtem, & cætera id genus flagella: & iram indignationis ac vltionis acutæ
(vt etiam animam penetret & vitam auferat) complebit in eis, per varia tormenta. Per ſagittas ſiqui-
dem domini: graues plagæ quas hominibus immittit, hic recte accipiuntur. quoniã vt tela ex impro-
Nume 21. uiſo feriunt & occecant hominẽ: ſic flagella à deo inflicta ſternunt percuſſos. ¶ In triceſimoſexto ver 36
ſu. Et deuorabunt eos aues morſu amariſſimo. Hæc ad literam de auibus & beſtiis irrationalibus in-
telligi poſſunt: quas ſe immiſſurum prædicit dominus in exterminium gentis Iudæorum. ſicut in de-
ſerto immiſit ignitos ſerpentes: quorum morſibus multi extincti ſunt & alii grauiter ſauciati. Aut no
mine illorum animalium intelliguntur Caldæi: veloces ad modum auium, irrationales tanquam be-
ſtiæ, crudeles ac immanes more ſerpentum ac draconum, vtriuſque ſuæ nequitiæ ac ſeuitiæ effunden
tes in Iudæos. Qui ſane Caldæi occulto dei iudicio excitati ſunt in euerſionem Iudææ: & interitum
tam vrbis quàm populi ſine vlla commiſeratione. Et cum obſidione cincta fuit ciuitas Hieruſalem à
Nabugodonoſor rege Babyloniorum: populum Iuda intra miſeræ vrbis mœnia concluſum, ab exte
riori parte vaſtauit hoſtilis gladius, machinæ ac tormenta bellica. in vrbe vero & præcordiis intimis
pauor continuus & timor expugnationis & excidii immo extremi exitii omnes perculit, nulla aut ſe-
xus aut ętatis habita ratione aut diſcrimine. Quæ omnia, in prima deſtructione hieroſolymitana per
Caldæos facta: ex quarto libro Regum & ſecundo Paralipomenon leguntur eſſe completa. ¶ In tri- 39
ceſimonono verſu. Et dixi. vbi nam ſunt? Propter apoſtaſiam à deo per cultum idolorum: meriti fue
rant Iudæi omnino exterminari nullo ſuperſtite, vt nulla ipſorum amplius apud homines ſupereſſet
memoria. Ideo ſe propoſuiſſe hic deus conteſtatur, quòd ſecundum merita & qualitatem iniquitatis
ipſorum Iudæorum, penitus extirparentur & euellerentur è mundo: vt nemo eorum reſiduus eſſet
inter homines. Diſtulit tamen deus hanc omnimodam illius populi exterminationem: ne exinde ho
ſtes eorum Caldæi erigerentur in ſuperbiam, & ſuæ virtuti aſcriberent victoriam de populo Iudæo-
rum eiuſque exciſionem. iactitãtes & populum illum & illorum deum ab ipſis eſſe victum: templum
exuſtum, vaſa templi aſportata. cum hæc omnia ab hoſtibus facta ſunt authore deo: & tali vaſtatione
puniente per Caldæos peccata ſui populi. Siquidem deus Caldæis vt ſuo flagello & inſtrumẽto vſus
eſt: ad populi Iuda punitionem. ¶ In quadrageſimoſecundo verſu. Ac nouiſſima prouiderent. Viri 42
prudentis eſt, animo futura metiri: & attentè proſpicere quem exitum res (de qua agenda conſultat)
ſit habitura. Hanc autem prudentiæ rationem & cautionem imprecatur illis propheta: optare ſe di-

cens quód Iudæi nouiſſima aut tormenta aut præmia prouiderent, quæ pro ſuis operibus ſunt rece-
pturi: Nempe illa nouiſſimorum conſideratio abſteereret ipſos ſæpius à malo perpetrando. quem-
admodum dicit Eccleſiaſticus. Memorare nouiſſima tua: & in æternum non peccabis. Deinde oſten Eccle.7.
dit propheta, populi Iudaici deſtructionem non ex hoſtium virtute profectã eſſe: ſed dei nutu ac vo-
luntate, qui ſuum populum deſeruit & deſtituit præſidiu ſuo in punitionem peccati ipſius. Quód
vnus (inquit) hoſtium perſequebatur mille Iudæos, & duo Caldæi fugauerint decem milia Iudæo-
rum: ea tantum cauſa factum eſt, quia dominus deus dereliquit eos ac tradidit Iudæos in manus ho-
45 ſtium, eoſdémque concluſit in manibus inimicorum proptee ſcelera populi ſui. ¶ In quadrageſimo
quinto verſu. Non enim eſt deus noſter vt dii eorum. Dii gentium: vani ſunt, falſi, & mẽdaces. Deus
autem noſter: iuſtus, rectus, & verax. Pręterea dii gentiũ vltionem exercere non poſſunt in ſuos con-
temptores: niſi quantum deus noſter permittit, & ergo victi plærunque leguntur ac impotentes. Vn
de eſt id poetæ. Ilium in Italiam portans victóſque penates. Deus autem noſter omnipotens, quan-
do vult exercet vindictam in malos: etiam per malos homines tanquam ſuæ iuſtitiæ executores, ne-
que à quopiam prohiberi poteſt. Et quoniam ab hoſte ſumptum, firmum eſſe ſolet teſtimonium: ip-
ſi inimici noſtri ſunt iudices ac teſtes potentiæ ac virtutis dei noſtri. Vt Pharao dicens. Fugiamus Iſ- Exod.14.
raelem: dominus enim pugnat pro eis. Et Nabugodonoſor conteſtans: quód nõ eſt alius deus ſuper Danie.3.
terram niſi deus Hebræorum. Demum Cyrus relaxans captiuitatem Babylonicam: ingenue etiam 1.Eſdræ.1
profitetur dei noſtri inuictam virtutem ac immenſam maieſtatem. Et multi alii hoſtes diuinæ legis:
46 idem confeſſi ſunt. ¶ In quadrageſimoſexto verſu. De vinea Sodomorum vinea eorum. Iudæorum
vinea tempore aduentus Chriſti in carnem: proferre debuit opera fidei & iuſtitiæ. ſed produxit la-
bruſcas. odium ſcilicet & inuidiam in Chriſtum ipſis miſſum, ideo fuiſſe dicitur de vinea Sodomo-
rum & Gomorræ. Vua itidem ipſorum debuit continere ſuauitatem obedientiæ & venerationis in
Chriſtum. ſed illius loco continuit in ſe ac emiſit fel mendacii, falſi teſtimonii, & blaſphemiæ contra
ipſum. idcirco hic dicitur vua fellis & botrus amariſſimus. Demum vinum eorum habere debuit dul
cedinem bonorum operum: ac receptionis nouæ legis per Chriſtum inductæ. Verum illius loco ha-
buit venenum homicidii & crucifixionis Chriſti, perſecutionem nominis eius ac obſtinationem in
malo etiam ad hæc vſque tempora. Recte igitur vinum eorum, fel eſt draconum, & venenum aſpi-
dum inſanabile. Virus autem aſpidis, inſanabile hic dicit propheta: alludens ad rei ipſius proprieta-
tem. Aſpis enim ſerpens eſt exiguus mole corporis, nocendi tamen virtute magnus, exitialis & per-
nicioſus: quandoquidem veneno ſuo viuentia quæque repente occidit, & quæcunque percutit pro-
tinus enecat, niſi præſens remedium adhibeatur. Author autem eſt Plinius: venenum aſpidis aceto e-
poto repelli. & aſpide percuſſum ſi acetum concite biberit: nihil ſenſurum nocumenti tabiferiq; ve-
neni. Quoniam igitur ſuapte natura curari non poteſt ictus aſpidis, aut vix vnquam curatur recte ve
49 nenum eius hic inſanabile dicitur. ¶ In quadrageſimonono verſu. Nonne hæc cõdita ſunt apud me.
Prædicitur hic punitio ſupradicti peccati Iudæorum, ſcilicet negationis Chriſti: quæ facta eſt per Ti
tum in deſtructione ſecũdi templi. Dicit itaque dominus hic per prophetam: quód hæc ſcelera apud
ipſum alta mente iacent repoſita & condita in theſauro diuinæ memoriæ, vt ſuo tempore acerbe pu
niantur. Ad ipſum enim pertinet vltio tantorum ſcelerum. quam retribuet eis tandem. differet tamẽ
aliquantulum illationem illius punitionis: expectans eos ad pœnitentiam. & ex illa prorogatione la-
betur pes eorum in grauiora ſcelera: ac demum completa malitiæ eorum menſura infligetur vltio.
Siquidem quadraginta duos annos expectauit dominus conuerſionem Iudæorum: poſt ſuam paſ-
ſionem. ſed quoniam ſemper in deterius ſunt prolapſi: tandem per Romanos locum illum & gẽtem
ſuſtulit. Et quia modicum erat id temporis ſpacium, quo differebatur punitio Iudæorũ: dicit hic do-
minus per prophetam quód iuxtà eſt dies perditionis Iudæorum per Romanos: & adeſſe feſtinant
52 tempora. Quicquid enim finitur: breuiſſimum eſt & exiguum, ſi æternitati comparatur. ¶ In quin-
quageſimoſecundo verſu. Iudicabit dominus populum ſuum. Qui de populo dei erant & ſceleribus
inquinati ipſum offenderant: duro iudicio ſunt ab eo percuſſi. Serui vero dei & immunes ſcelerum:
miſericordiam eius ſenſerunt & benignitatem. Nam in vtroque ciuitatis exeidio præſeruati ſunt di-
uina gratia: vt non occiderentur, & hoſtiles manus euaderent. De malis vero & peruerſis Iudæis id
compertum eſt in vtraque obſidione: quód infirmata fuit manus ſuorum militum & bellatorũ: quód
ipſi obſidione clauſi defecerunt fame, peſte, & gladio, quodque reſidui qui mortem euaſerunt: in ca-
ptiuitatem & diuerſas nationes ſunt diſperſi. Tunc hoſtes exciſam videntes ciuitatem, & Iudæorum
populum eis ſuccubuiſſe: cum acerba ironia improperabant ipſis fiduciam in diis vanis & falſis re-
poſitam, amare inſultantes quód non potuerint illis eſſe præſidio. Porro id locum habuit potius: in
prima ciuitatis Hieruſalem euerſione Nam in ſecunda Iudæi nequaquam leguntur idolis ſacra libaſ
ſe: ſed ob occiſum ab ipſis crudeliter Chriſtum tam grauia perpeſſi ſunt mala, quanta ipſis leguntur
inflicta. Simile quiddam apud Hieremiam legitur cum ait dominus de Iudæis. Verterunt ad me ter- Hiere.2.
gum & non faciem: & in tempore afflictionis ſuæ dicent, ſurge & libera nos. Vbi ſunt dii tui: quos fe
57 ciſti tibi? Surgant & liberent te: in tempore afflictionis tuæ. ¶ In quinquageſimoſeptimo verſu. Vi-
dete quód ego ſum ſolus. Hic ſolus dicitur deus, ad excludendum deorum pluralitatem: non diuina-
rum perſonarum trinitatem Nam pater, & filius, & ſpiritus ſanctus: ſunt vnus deus. vt deitatis ſoli-
tudo & vnitas nullo pacto præiudicet ſuperbeatarum hypoſtaſeon triadi atque ternario. Et hanc in-
telligentiam ſequens ſententia ſatis aperit & approbat. Se deinde dominum vitæ & mortis eſſe pro-
teſtatur: & tantæ poteſtatis, quód eam nullus poſſit effugere. Cum vero ſubiungit, leuabo ad cœlum

mₛnum meam.humano more loquitur.Apud homines enim,iuramentum pręſtituri: manum leua-
re ſolent & attollere in altum.Quod in altera æditione clarius explicatur: quæ ita habet. Tollam in
cœlum manum meam,& iurabo per dexteram meam:& dicam.Viuo ego in æternū.Quo iuramen-
to ſe vitam eſſe perennem,principii finiſque expertem deus clare profitetur. Et ita ſententiam ſuam
contra populum Iudæorum,immobilē,ſtabilem,& firmam eſſe ſubinſinuat:quam ſequentibus quo-
que verſibus comprobat.¶In ſexageſimo verſu.Si exacuero vt fulgur gladium meum.Fulgur repē- 60
tinum eſt & ineuitabile iis:in quos vibratur.ita dei iudicium in Iudæos: & ſubito futurum hic denun
ciatur,& ab ipſis deuitari non poſſe.Quando(inquit) gladiū meæ ſeueritatis diſtrinxero in Iudæos
& celeriter & inopinato : & iudicium punitionis exercuero in totum Iudæorum populum per Ro-
manos exterminandum,ſecundum ſententiam apud me decretam.tunc reddam vindictam ſcelerum
ſuorum Iudæis hoſtibus meis:qui me ſunt hoſtiliter perſecuti.& illis ipſis qui oderunt me, negantes
Ioan.19. coram Pilato Chriſtum ad ſalutem ipſis miſſum:retribuam vltionem,immittēdo exercitum Roma-
norum in fines eorum qui omnia exterminent. Inebriabo etiam tunc ſagittas meas (quæ ex impro-
uiſo & repente feriunt incautos)ipſos ſcilicet Romanos à me ad excidium Iudæorum excitatos:ſan-
guine Iudæorum.& gladius meus vtpote virtus Romanorum,qua vt gladio in Iudæos vtar,deuora-
bit carnes inimicorum meorum.Et ita ſatiabitur gladius meus:partim cruore occiſorum,partim ca-
ptiuitate inimicorum,nudata capita habentium.quod poſtremum adiecit propheta.Nam apud anti
quos captiuorum capita radebantur:qui diſtrahebātur,& ſub corona vendi dicebantur. Alii cenſent
hunc fuiſſe morem antiquorum: quòd captiui ducebantur nudatis capitibus ad grauiorem ipſorum
ignominiam, & clariorem victoriæ declarationem.Et hæc omnia:in excidio Iudæorum per Roma-
nos completa ſunt.Nam tunc partim occiſi ſunt Iudæi:partim vero in captiuitatem ducti & diuen-
diti.¶In ſexageſimoquarto verſu.Laudate gentes populum eius.Hoc in loco prædicit Moyſes con- 64
uerſionem populi gentilis ad Chriſtum & eius eccleſiam,quæ facta eſt poſt reprobationem ſynago-
gæ propter ſuam incredulitatem . Et exhortatur gentes ipſas: vt audito euangelii præconio laudent
populum domini,populum ſcilicet Chriſtianum,cuius profeſſioni & fidei ſeſe ocyus adiungant ſo-
cias.Et hic ſenſus apertior eſt in tranſlatione ſeptuaginta interpretū:quæ ſic habet,lætamini gentes:
Roma.15. cum plebe eius.Et hoc pacto adducitur à beato Paulo in epiſtola ad Romanos : vbi multis ſcriptu-
rarum teſtimoniis aſtruit prænunciatam eſſe gentium ad fidem Chriſti conuerſionem.Cauſa autem
quare gentes laudare debeant populum domini:ſubnectitur. quia dominus ſanguinem ſeruorū ſuo-
rum,vtriuſque ſcilicet Iacobi,& Stephani ac aliorum martyrum à Iudæis occiſorum,vlciſcetur.Re-
tribuet etiam vindictam in hoſtes,reges,principes,& tyrannos. qui debacchati in martyres Chriſti:
eorum ſanguinem crudeliter effuderunt.Et demum propitius erit terræ populi,eccleſiæ ſcilicet ca-
tholicæ toto orbe diffuſæ.Quod totum olim completum eſſe:iam perſpectum eſt.Nam extermina-
tis Iudæis Chriſti perſecutoribus , & ſublatis morte violenta tyrannis gentilibus ſanctos martyres
perſequentibus:eccleſia dei reſpirare cœpit ad placidam quietem , & à perſecutionibus libera : pace
tranquilla efflorere.

Canticum Zachariæ.

1 BEnedictus dominus deus Iſrael: quia viſitauit & fecit redem-
ptionem plebis ſuæ.
2 Et erexit cornu ſalutis nobis:in domo Dauid pueri ſui.
3 Sicut locutus eſt per os ſanctorum(qui à ſeculo ſunt) prophe-
tarum eius.
4 Salutem ex inimicis noſtris:& de manu omnium qui oderunt nos.
5 Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris:& memorari teſta-
menti ſui ſancti.
6 Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum : daturum ſe
nobis.
7 Vt ſine timore (de manu inimicorum noſtrum liberati) ſeruiamus
illi.
8 In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo:omnibus diebus noſtris.
9 Et tu puer, propheta altiſſimi vocaberis : pręibis enim ante faciem do-
mini,parare vias eius.
10 Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius:in remiſſionem peccatorum eo
rum.

11 Per viſcera miſericordiæ dei noſtri in quibus viſitauit nos oriẽs ex alto.
12 Illuminare iis qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent: ad dirigendos
pedes noſtros in viam pacis.

¶Hoc Zachariæ patris beati Ioannis Baptiſtæ eſt canticum: quod ſpiritu ſancto repletus, & reſeratam in circuncisione filii ſui linguam adeptus, quam ante conceptum eius incredulitas ligarat: deo in gratiarum actionem concinuit. vt oſtendit Lucas primo euangelii ſui capite: ex quo loco, exactior huius cantici inibi integre poſiti declaratio: eſt expetenda. ¶In eo Zacharias deo gratias agit imprimis de præſenti exhibitione myſterũ incarnationis filii dei: & miſſione eius in mundum ad ſaluandũ genus humanum. quam multo antè deus antiquis patribus & patriarchis promiſerat: & vt fidelis eſt & verax, eam promiſſionem tunc adimpleuit. Deinde ad puerum natum verba dirigens, dignitatẽ eius propheticam prænunciat: & præcurſionis officium, quo eſſet ſuo tempore functurus. ſimúlque preclara per totum hoc canticum enumerat ſingulariáque beneficia: quæ nos homines ex aduentu domini in carnem ſumus aſſecuti.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Benedictus dominus deus Iſrael. Intelligatur hoc loco ver-
bum ſubſtantiuum ſit: vt perfecta habeatur ſententia. Deus autem Iſrael dicitur: vel populi Iſrael ſe-
cundum carnem, qui peculiariter ab eo electus eſt: ſecundum illud pſalmi. quoniam Iacob elegit ſibi Pſal. 134.
dominus: Iſrael in poſſeſſionem ſibi. & ſe veniſſe conteſtatus eſt Chriſtus ad oues quæ perierunt do- Matthęi. 15.
mus Iſrael. vel populi Iſrael ſecundũ ſpiritum: id eſt fidelis & deum per ſyncæræ fidei lumen viden-
tis. nam & illius proprie dominus eſt: & ipſe credentes in ſe viſitauit benigna ſui in carnem manife-
ſtatione atque apparitione. Eſt autem hic nomen Iſrael: indeclinabile & genitiui caſus. Verbum ve-
ro viſitauit, quia actiuum eſt & ad ſententiæ perfectionem expoſcit accuſatiuum, intelligatur ordina-
ri cum accuſatiuo repetito ipſum Iſrael. vel cum accuſatiuo ex ſequentibus ſumpto: plebẽ ſuã, quem-
admodũ in euangelio turba viſis domini miraculis in hanc erupit diuinæ bonitatis laudem. Prophe- Lucæ. 7.
ta magnus ſurrexit in nobis: & quia dominus viſitauit plebem ſuam. Viſitauit autem tanquam medi-
2 cus ægrotos: & diuturno confectos morbo ad ſanitatem reduxit. ¶In ſecundo verſu. Cornu ſalutis
nobis. Cornu ſalutis eſt Ieſus Chriſtus: cuius virtute, fortitudine, & efficacia per cornu ſignificata (nã
in cornigeris animalibus cornua in munimentum ſunt, & tutamen ac robur indicant) ſalus humani
generis eſt facta. & in aliis quoq; ſcripturæ locis: hic loquendi mos obſeruatus conſpicitur. vt in pſal-
mo. Illuc producam cornu Dauid, id eſt Chriſtum dominũ. Et alio in loco. Confeſſio eius ſuper cœ- Pſa. 131.
lum & terrã: & exaltauit cornu populi ſui. id eſt Chriſtum: qui eſt fortitudo & virtus populi ſui. Rur Pſa. 148.
ſum in Eſaia. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu, filio olei. id eſt in Ieſu Chriſto: vt exponit Orige- Eſa. 5.
nes. Subiungitur autem in hoc verſu. In domo Dauid pueri ſui. quoniam de ſtirpe Dauid ſecundum
carnem natus eſt Chriſtus: ex diuina pollicitatione prius illi facta. Iurauit (inquit) dominus Dauid
veritatem & non fruſtrabitur eum: de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Vocat autem hic Pſal. 131.
ipſum Dauid puerum domini: quoniam ſecundum cor domini electus eſt in regem, & in viis mãda-
3 torum eius ad finem vſque vitæ ambulauit. ¶In tertio verſu Sicut locutus per os ſanctorum. Locu- 1. Regũ. 16
tus eſſe dominus per prophetas dicitur: quoniam præcipuus eſt author propheticæ locutionis: mo-
uens corda prophetarum & illis tanquam organis vtens. perinde atq; mens humana vt primaria cau
ſa dirigit linguam ad loquendum. Et conſimilis fere ſententia in actis habetur apoſtolicis: vbi Petrus
ad populum dicit de Chriſto. Quem oportet quidem cœlum ſuſcipere vſque in tempora reſtitutio- Act. 3.
nis omnium: quæ locutus eſt deus per os ſanctorum ſuorum à ſeculo prophetarum. ¶Quòd ſi quis
obiiciat. omnes quidem prophetæ à Samuele & deinceps locuti ſunt de aduentu Chriſti: quinimmo
ante Samuelem, & Moyſes, & Iacob. Verum non videntur ante Iacob aliqui locuti fuiſſe prophetæ
de Chriſto. Quomodo ergo hic dicitur deus eſſe locutus per os ſanctorum prophetarum, qui ſunt à
ſeculo (id eſt mundi exordio cum quo incœpit ſeculum temporale) de iſta viſitatione redemptionẽ-
que humani generis? Reſpõdet huic obiectioni Beda: quòd tota veteris teſtamenti ſcriptura prophe-
tice de Chriſto proceſſit. nam & ipſe pater Adam & ab eius tempore cæteri patrum: ſuis quique fa-
4 ctis diſpenſationi eius teſtimonium reddiderũt. ¶In quarto verſu. Salutem ex inimicis noſtris. Ac-
cuſatiuus ſalutem: cum verbo erexit ſecundi verſus (quod hic repeti intelligatur) ordinandus eſt. vt
ſenſus ſit: quòd dominus erexit nobis ſalutem, ſiue ſaluationem & liberationem ab inimicis noſtris.
& videatur hic verſus: ipſius ſecundi eſſe quodam modo explanatorius. Non autem de corporalibus
inimicis hic ſermo fieri putandus eſt, ſed de ſpiritualibus: de quorum manu atque poteſtate, benigni-
5 tate domini ſaluati ſumus. ¶In quinto verſu. Ad faciendã miſericordiã cũ patribus noſtris. Hic red-
ditur cauſa, quare viſitauit plebẽ ſuam deus, & redemit eã: erexitq; cornu ſalutis, mittendo Chriſtum
ſuum. Id enim fecit (inquit) deus: vt faceret miſericordiã cum patribus noſtris Abrahã, ſcilicet Iſaac
& Iacob. Quibus ſane mittendo filiũ ſuum in mundũ, miſericordiã fecit: quia ex ſola bonitate ſua &
non ex eorũ meritis, pium eorum deſiderium de aduentu Chriſti & ſpem diutius dilatam impleuit.
Porro in ſecunda huius verſus parte, infinitiuus pro gerundio poſitus eſt: more ſcripturę, eo loquen-
di genere ſæpe vtentis. quod hic ſatis indicat coniunctio copulatiua: annectens gerundium infiniti-
uo. Itaque memorari, ibidem tantundem valere intelligatur: atque ad memorandum, ſiue vt memo-
raretur atque recordaretur teſtamenti ſui ſancti. Illius ſcilicet ſanctæ cõſtitutionis: atq; ordinationis
ſuæ qua ſanctis illis tribus præſertim patribus promiſerat: quòd in ſemine eorũ ſcilicet Chriſto benedi- Gene. 22.

Gene.26. cerentur omnes gentes,omnes item tribus & cognationes terræ. ¶In ſexto verſu. Iuſiurãdum quod 6
Geoe.28. iurauit. Accuſatiuus ille iuſiurandum:cum verbo memorari, ex pręcedente verſu repetendo nectendus eſt. Nam id verbum: & genitiuo adiungi poteſt & accuſatiuo. Et eſt hic verſus præcedentis declaratorius:quo dictum eſt quòd erexit nobis dominus cornu ſalutis ad memorandũ teſtameoti ſui ſancti:vtpote ad memorandum operéque complendum iuſiurãdum,quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum:Iudæorum quidem patrem ſecundum carnem,fidelium autem omnium & credentium patrem ſecundum fidem & ſpiritum.ſicut dictum eſt ei à domino:quia patrem multarum gentium conſtitui te. Iuſiurandum autem illud(cuius hic meminit) id eſt promiſſio firma & haud dubie complenda:
Gene.22. Geneſeos viceſimoſecundo capite exprimitur. Vbi & inter cætera ipſi Abrahæ facta eſt promiſſio:quòd io ſemine eius omnes gentes terræ eſſent benediceodæ. Hoc autem io nullo deſcendente ab Abraham locum habuit & veritatem:quàm in ſolo Chriſto,de quo idem præconium in pſalmo de-
Pſa.71. inde dictum eſt. Et benedicentur (inquit) in ipſo omnes tribus terræ : omnes gentes magnificabunt eum. Quare en iuramento plane promiſit deus Abrahæ : quòd Chriſtus ſecundum carnem eſſet ex ipſo naſciturus. Atqui Chriſtus,eſt verus deus & dei patris vnigenitus:ſicut & verus homo . Eodem igitur iuramento , quo gentes omnes aſſeruit in ſemine Abrahæ benedicendas : promiſit etiam deus Abrahæ quòd ſeipſum nobis daret, & corporali veſtitum forma præſentem exhiberet. quod & fecit.
¶In nono verſu. Et tu puer, propheta altiſſimi vocaberis. Non id mirum videri debet, quòd Zacha 9
rias alloquitur infantem octo dierum.quia qui in vtero matris ſalutationem Marię audiuit:iam natus patris vocem agnouit. & vt ioquit Ambroſius:habebat intelligendi ſenſum,qui exultandi habebat affectum. Vel propter inſtruendos illos qui aderant:futura filii munera quæ per angelum didicerat depromit. Quòd autem propheta dictus ſit Ioannes: ex teſtimonio domini in euãgelio dilucidum eſt. quòd item præceſſerit faciem domini od parandum vias eius:etiam ex euangelica narratiooe & ora-
Matthæi.11. culis Eſaiæ & Malachiæ prophetarum in euãgelio adductis,eſt perſpicuum. ¶In decimo verſu. Ad 10
dandam ſcientiam ſalutis. Hoc loco,quare præcurſor domioi præceſſurus erat faciem eius , oſtendit Zacharias:idque faciendum dicit,vt daret ſcientiam ſalutis plebi eius. Sane ſalus etiam totius mundi:eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus. Non enim eſt(vt ait Petrus)in aliquo alio ſalus.neque ſub cœ-
Act.4. lo eſt aliud nnmen datum hominibus:in quo oporteat nos ſaluos fieri. Data eſt itaq; plebi ſcientia ſalutis,id eſt Chriſti à Ioanne:qui teſtimonium perhibuit de Chriſto dicens. Ecce agnus dei : ecce qui
Ioan.1. tollit peccata mundi,populúmque admonuit: quòd io eum crederent qui poſt ſe venturus eſſet . Ne autem temporalem ſalutem quis promitti putaret:ſubiungit contiouo, in remiſſionem peccatorum eorum.vt en etiam iodicio cognoſceretur Chriſtus eſſe deus . Solius eoim dei eſt : peccata dimittere.
¶Io vndecimo verſu. Per viſcera miſericordiæ dei noſtri. Quomodo peccatorum remiſſinnem ob- 11
tineamus à deo:planius hic aperit, perhibetis id fieri noo ex meritis hominum, ſed ex ſola dei miſericordia. Vnde viſcera miſericordiæ dei vocat intimam & profundam eius benignitatem atque miſeratricem clementiam:quia nobis poſt lapſum ad ſe redeuntibus clementer ignoſcit. Et in illis miſeri
Titum.3. cordiæ viſceribus nos viſitauit:quoniam vt ſcribit Paulus ad Titum,non ex operibus iuſtitiæ quę fecimus nos,ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Adiungit autem Zacharias , quòd ſit oriens ex alto deus noſter: id eſt deſcendens de cœlo per aſſumptionem noſtræ ſubſtantiæ. Non tamen idcirco alta relinquens:ſed ſemper io illis permanens, & tamen ad ima ſe inclinans.quoniam ſi
Hiere.23. cut ante ſuſceptiooem carnis:ita & deinceps cœlum ac terram implet. ¶Io duodecimo verſu. Illu- 12
minare iis qui in tenebris & vmbra mortis ſedent. Hic etiã verbum infinitiuum pro gerūodio accuſatiui caſus ponitur: vt ſeoſus ſit.quod viſitauit nos deus oriens ex alto ad illuminãdum iis:qui teoebris ignoranriæ & errorum, cæcitatéque peccatorum (quæ mortem inferunt) depreſſi iacetit. Illis enim
Eſa.9. illuxit Chriſtus ſuo aduentu in mundum: quemadmodum prædixerat Eſaias. Populus(inquit) gentium qui ambulabat in tenebris: vidit lucem magnam. habitantibus in regione vmbræ mortis:lux orta eſt eis. Inſuper viſitauit nos deus oriens ex alto: ad dirigendos pedes noſtros in viã pacis . Via qui-
Pſal.118. dem pacis eſt via iuſtitiæ: quia pax multa diligentibus legem domini,de hua dictum eſt. Omnia mandata tua æquitas.& ad illam viam pacis direxit dominus pedes noſtros : id eſt affectus animorum noſtrorum(qui nomine pedum io ſcriptura ſancta ſignantur : quòd illis ferimur ad res expetendas aut
Matthęi.19. refugieodas) quoniam docuit imprimis Chriſtus viam mandatorum domini ambulare: dicens. Si vis
Lucæ.10. ad vitam ingredi,ſerua mandata. Et rurſum legem adducenti ait. hoc fac & viues.

Canticum Athanaſii.

1 QVicunque vult ſaluus eſſe: ante omnia opus eſt vt teneat catholicam fidem.

2 Quam niſi quiſque integram, inuiolatamq́ue ſeruauerit: abſq; dubio in æternum peribit.

3 Fides autem catholica hæc eſt: vt vnum deum in trinitate,& trinitatem in vnitate veneremur.

4 Neque confundentes perſonas:neque ſubſtantiam ſeparantes.

5 Alia eſt enim perſona patris:alia filii,alia ſpiritus ſancti.

6 Sed patris & filii & ſpiritus ſancti vna eſt diuinitas:æqualis gloria,coæterna maieſtas.

7 Qualis pater:talis filius,talis ſpiritus ſanctus.

8 Increatus pater,increatus filius,increatus ſpiritus ſanctus.

9 Immenſus pater,immenſus filius,immenſus ſpiritus ſanctus.

10 Aeternus pater,æternus filius,æternus ſpiritus ſanctus.

11 Et tamen non tres æterni:ſed vnus æternus.

12 Sicut non tres increati,nec tres immenſi:ſed vnus increatus,& vnus immenſus.

13 Similiter omnipotens pater,omnipotens filius, omnipotēs ſpiritus ſanctus.

14 Et tamen non tres omnipotentes.ſed vnus omnipotens.

15 Ita deus pater,deus filius,deus ſpiritus ſanctus.

16 Et tamen non tres dii:ſed vnus eſt deus.

17 Ita dominus pater,dominus filius,dominus ſpiritus ſanctus.

18 Et tamen non tres domini:ſed vnus eſt dominus.

19 Quia ſicut ſingillatim vnamquanque perſonam:deum aut dominū confiteri:Chriſtiana veritate compellimur.

20 Ita tres deos ac dominos dicere:catholica religione prohibemur.

21 Pater à nullo eſt factus,nec creatus,nec genitus.

22 Filius à patre ſolo eſt,non factus,nec creatus,ſed genitus.

23 Spiritus ſanctus à patre & filio,non factus,nec creatus, nec genitus: ſed procedens.

24 Vnus ergo pater:non tres patres. vnus filius: non tres filii. vnus ſpiritus ſanctus:non tres ſpiritus ſancti.

25 Et in hac trinitate,nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus: ſed totæ tres perſonæ,coæternæ ſibi ſunt & coæquales.

26 Ita vt per omnia(ſicut iam ſupra dictum eſt)& vnitas in trinitate:& trinitas in vnitate,veneranda ſit.

27 Qui vult ergo ſaluus eſſe:ita de trinitate ſentiat.

28 Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem:vt incarnationem quoque domini noſtri Ieſu Chriſti vnuſquiſque fideliter credat.

29 Eſt ergo fides recta, vt credamus & confiteamur: quia dominus noſter Ieſus Chriſtus,dei filius:deus & homo eſt.

30 Deus eſt,ex ſubſtātia patris ante ſecula genitus:& homo eſt,ex ſubſtantia matris in ſeculo natus.

31 Perfectus deus , perfectus homo: ex anima rationali & humana carne ſubſiſtens.

32 Aequalis patri ſecundum diuinitatem: minor patre ſecundum humanitatem.

33 Qui licet deus ſit & homo:non duo tamen,ſed vnus eſt Chriſtus.

34 Vnus autem , non conuerſione diuinitatis in carnem: ſed aſſumptione humanitatis in deum.

35 Vnus omnino non confuſione ſubſtantiæ:ſed vnitate perſonæ.

36 Nam ſicut anima rationalis & caro, vnus eſt homo : ita deus & homo, vnus eſt Chriſtus.

37 Qui paſſus eſt pro ſalute noſtra,deſcendit ad inferos : tertia die reſurrexit à mortuis.

38 Aſcendit ad cœlos,ſedet ad dexteram dei patris omnipotentis:indè venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

39 Ad cuius aduentum,omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis:& redditurí ſunt de factis propriis rationem.

40 Et qui bona egerunt:ibunt in vitam æternam.qui vero mala , in ignem æternum.

41 Hæc eſt fides catholica,quam niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit,ſaluus eſſe non poterit.

¶Hoc canticum vulgò inſcribitur ſymbolum Athanaſii. Dicitur autem ſymbolum latine collatio, ſiue quod plures in vnum conferunt.vt conuiuium & cœna:in quam comparandam plures ſuã quiſque pecuoiæ portinnem contribuunt.Et quoniam apoſtoli abinuicem diſceſſuri ad euangelium toti mundo annunciandum,in vnum contuleruot id quod eorum quiſque de deo,fidéque catholica ſenſit : idcirco huiuſmodi collectio duodecim articulorum fidei ſecundnm duodecim apoſtolorum numerum,dicitur ſymbolum apoſtolorum.quod certam & præſcripeam fidei orthodoxæ regulam continet:& quotidie ad preces peimæ & completorii in eccleſia profertur.Ipſa quoque eiuſdem fidei catholicæ coofeſſio io coocilio Nicæno ex multis in voum collata,& ad damnandas pullulantes hęreſes multis expreſſius adiectis adaucta: dicitue ſymbolum Nicænum , quod io auguſtiſſimo altaris ſacrificio continun poſt euangelium pronunciatur.Denique tertio loco hæc ſacroſanctæ fidei norma, ab Athanaſio epiſcopo Alexandrino contra Arrianam impietatem fortiſſimo athleta : & poſt mille perſecutiooes ac tribulationes (quas hiſtoria eccleſiaſtica libro decimo latius proſequitur) glorioſo triumphatore,compoſita:dicitur à nomine authoris ſymbolum Athanaſii.Quod tanta quidem authoritate receptum eſt ab vniuerſali eccleſia:vt celebri ſanctione inſtitutum fuerit ipſum ad primam inter pſalmos quotidie cãtari debere.Neque id ab re.Nempe complectitur dilucide & aperte omnia quæ de ſublimi,diuinóque myſterio ſummæ trinitatis & incarnationis dominicæ ſunt pie & religioſe ſentienda.quòd ea tempeſtate contra hæc duo præcipua catholicæ fidei ſacramenta, frequentes & pernicioſæ pullulabant hæreſes atque impia hoſtium eccleſiæ dogmata.quæ omnia: per hãc rectam fidei aſſertionem eliduntue prorſus & exploduntur.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Ante omnia opus eſt vt teneat catholicam fidem.Catholi- 1
cum græcum nomen:idem ſignat quod vniuerſale.Iode catholica fides dicitue quam vniuerſalis tenet eccleſia·quæ in toto terrarum orbe vna omnium eſſe deberet,ſecundum illud apoſtoli.Vous do-
Ephe.4. minus,vna fides,vnum baptiſma.Verum hanc fidei vnitatem indiuiduã dirũpere ac diſcindere ſemper molitus eſt inimicus veritatis:& eius loco varios diſſeminauit errores , abduxítque complures à recto calle in deuia,& à plana ſemita in diuerticula impietatum.Proponit antem huius cantici exordium,& finis ipſius itidem repetit neceſſitatem amplectendæ fidei:vt exiode ſtudioſius enitantur omnes ad ſynceritatem & integritatem ipſius aſſidue tenendam:quoniam vt ſcribit Apoſtolus ad He-
Hebr.2. bræos:ſine fide impoſſibile eſt placere deo.Credere enim oportet accedentem ad deum : quia eſt, &
Marci.16. inquirentibus ſe remunerator ſit.Et dominus in euangelio ait.Qui non crediderit: condemnabitur.
Ioan.3. Rurſum in alio euangelii loco.Qui incredulus eſt filio:nõ videbit vitaꝫ,ſed ira dei manet ſuper eũ.

¶In quarto verſu.Neque confundentes perſonas:neque ſubſtantiam ſeparantes . Perſonas diuinas 4
confunderet:qui ſublata diſcretione perſonali,eandem prorſus diceret eſſe perſonam patris, & filii,
1.Ioan.5. & ſpiritus ſancti.vt aſtruxit Sabellius & ſui aſſectatores:non attendentes ſcripturam dicentem.quòd tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo:pater,verbum,& ſpiritus ſanctus. Subſtantiam vero diuinitatis diuideret:qui aliam atque diuerſam pooeret ſubſtantiam patris,& filii & ſpiritus ſancti.vt confinxit infœlix Arrius & ſui aſtipulatores:qui grauiſſimo turbine & diuturno totam concuſſerunt eccleſiam,ſed tandem non præualuerunt:quinimmo vicit veritas . Neque iſti etiam attenderunt ſcripturam ſanctam:eodem loco cum ſuperiore ſententia ſubiũgentem.Et hi tres:vnum ſunt . Inter has autem duas extremas voragines ſcyllam & charybdim , eccleſia ſancta tuto curſu deducit cymbam fidei:profitens alium eſſe patrem,alium filium,alium ſpiritum ſanctum,attamen eãdem prorſus ipſorum trium eſſe naturam,eſſentiam & deitatem.¶In ſeptimo verſu.Qualis pater,talis filius, talis 7
ſpiritus ſanctus.Id nequaquam eſt intelligendum in proprietatibus ſingularibus perſonarum diuinarum,& diſcretionibus earum perſonalibus:quoniam illæ ita vni perſonarum ſunt propriæ, quòd reliquis duabus ſunt incommunicabiles.Solus enim pater,ingenitus eſt:noo filius,neq; ſpiritus ſanctus . quandoquidem ingenitus hic dicitur : qui ab alio minime prodit ac emanat . Similiter filius

dicitur genitus:non tamen pater,neque ſpiritus ſanctus. Denique ſpiritus ſanctus dicitur procedẽs:
non autem pater neque filius.Sed hæc propoſitio applicanda ſolum eſt ad communes proprietates
atque eſſentiales:totam concernentes deitatem,naturámque diuinã.quales ſunt potens,ſapiens,bo-
nus,perfectus,incircunſcriptus:& cæteræ id genus. Quod ſatis liquet ex deductione particulari hic
facta,per exempla deinde ſubiuncta:in quo nominantur hæ proprietates,increatus,immenſus,æter-
nus,omnipotens.quæ toti diuinitati communes ſunt:& cuique diuinarum perſonarum etiam ſingil
8 latim attribuuntur. ¶ In octauo verſu.Increatus pater,increatus filius.Creatũ id dicitur:quod ex ni-
hilo ad eſſe deductum eſt.vt quicquid citra deum in rerum vniuerſitate ſubſiſtit:creatum eſt,ſiue cre
atura.Ex oppoſito increatum eſt,quod ſubſiſtit quidem:non tamẽ à nihilo ad eſſe perductum. Et id
ſane ſoli deo conuenit.Immenſum vero ſiue infinitũ eſt quod ſuæ magnitudinis & plenitudinis non
habet terminos:ſed per omnia diffuſum certis caret limitibus quibus contineatur.Et hoc itidem:ſo-
lius dei eſt proprium Nam cætera omnia:ſuis finibus & metis determinata ſunt. Aeternum autem:
quod ſuæ durationis principio caret pariter & fine,vt ſcilicet ſemper fuerit & ſemper futurum ſit.Et
idipſum etiam ſoli deo competit:cum cætera omnia ſui eſſe habeant initium. Denique omnipotens
dicitur deus,quia inſuperabilis eius virtus in omnia poſſit:vt nihil occurrat quod eam debilitare,aut Pſa.144.
irritam facere exhaurírève queat. Deus autem dicitur: quia naturæ excellentia, cuncta longe exu-
perans:omnia proſpiciat,omnibúſque benigne prouideat.Dominus vero:quia omnium quæ ſubſi-
ſtunt dominatum gerat,& teneat principatum.Nam regnum eius eſt regnum omnium ſeculorum:
16 & dominatio eius in generatione & generatione. ¶ In decimoſexto verſu.Et tamen non tres dii:ſed
vnus eſt deus.Si Ioannes eſt homo,& Petrus homo,& Paulus homo:Ioãnes, Petrus, & Paulus ſunt
tres homines & non vnus homo:quia in tribus illis ſingularibus eſt ſubſtantiarum diuerſitas ſecun-
dum numerum,& multitudo.& ita in quibuſcunq; rerum creatarum eiuſdem ſpeciei indiuiduis. At
non eodem modo cum pater ſit deus,& filius deus,& ſpiritus ſanctus deus:quis recte poſſit colligere
quod pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt tres dii.quia non eſt in diuinitate:ſubſtantiarum differen-
tia,multitudo,aut vlla diuerſitas.ſed tres illæ ſuperdiuinæ perſonæ ſunt vnus deus:quoniam vnica ip
ſorum eſt & eadem ſubſtantia.Et quoniam nomen deus,ſubſtantiam ſignat & eſſentiale eſt nomen:
in numero plurali inſinuat pluralitatem,numerum & multitudinem ſubſtantiarum diuinarum,quæ
in deitate nequaquam habet locum.idcirco nunquam admittendũ eſt:quod tres diuinæ perſonæ ſint
tres dii,aut plures dii.neque ſacri authores vnquam tribuent aut recipient id loquendi genus: ne vi-
deantur deorum multitudinem aut turbam inducere.Et eadem ratione: cæterorum nominũ hic ad-
ductorum,vtputa increatus,immenſus,æternus,omnipotens,dominus: vnumquodq; de ſingulis di
uinarum perſonarum ſeorſum & ſingulariter dicitur.non tamen poteſt aliquod eorum pluraliter de
21 ipſis tribus perſonis ſimul ſumptis, vere & catholice enunciari. ¶ In viceſimoprimo verſu.Pater à
nullo eſt factus,nec creatus,nec genitus.Factum id dicitur:quod ex nihilo, aut materia extrinſeca eſt
formatum. Vt totus mundus à deo factus eſt quoniam ex nihilo conditus: & ipſe vere dicitur factor
cœli & terræ. Domus itidem ab artifice dicitur facta ex lapidibus & lignis: quia ex præexiſtente ma-
teria eſt cõſtructa. Et quoniam nulla diuinarum perſonarum à non eſſe ad eſſe deducta eſt, neque ex
ſubiterniculo extrinſeco formata:nulla ſane earum,facta dici poteſt.quare neq; creata.Eſt enim crea-
tum:inferius atque contractius,quam factum. Nam ſi quid creatum eſt:conſequens eſt ipſum & fa-
ctum eſſe,non tamen eduerſo.domus enim ab opifice facta eſt:non tamen creata. porro genitus di-
citur:qui ex alterius ſubſtantia prodit,ipſi producenti ſecundum naturam omnino cõſimilis Et in-
ter tres diuinas perſonas:ſolus quidem filius,genitus dicitur.nam ex ſolius patris ſubſtantia,& proxi-
me ac ſine alterius interſtitio perſonæ productus eſt.Spiritus autem ſanctus:neque proxime à patre
neque à ſolo producitur patre(quod tamen ad geniti rationem in diuinis exigitur) ſimiliter neque à
ſolo emanat filio.ideirco non debet dici genitus.Demum procedens dicitur diuina perſona: quæ ex
duabus mutui amoris conſpiratione ſocietatéque producitur,quibus eſt cõnaturalis, coeſſentialis &
conſubſtantialis.Et ſoli ſpiritui ſancto cõuenit huiuſmodi proceſſio: neque vnquam debet pater aut
filius dici procedens. Verum hęc abditiſſima proprietatum diuinarum myſteria: omnem ſuperãt ſer
monem & mentis captum. Tantula tamen dicta ſunt:vt vel vocabula ipſa rudi quadam declaratio-
25 ne innoteſcant. ¶ In viceſimoquinto verſu.Et in hac trinitate:nihil prius aut poſterius. Hoc loco,
prius & poſterius:durationem reſpiciunt.maius vero & minus:quantitatem & qualitatem, eo quidẽ
modo quo illa deo poſſunt attribui:qui ſuper omnem quantitatem & qualitatem eminentiſſime col
locatus eſt Itaque non eſt vna diuinarum perſonarum prior duratione quàm altera:vt pater quàm fi
lius.nam filius eſt patri coæternus:vt lux intima ſolis,ipſi coæua ſoli.neq; itidem ſpiritus ſanctus du-
ratione poſterior eſt quàm pater & filius,quanuis ab ipſis prodeat:ſed etiam eſt ipſis coęternus.ſicut
calor ignis intrinſecus:igneæ luci,& ipſi pariter igni eſt æquæuus.Similiter pater non eſt maior filio
aut ſpiritu ſancto:ſecundum perfectionem,virtutem,ſapientiam,aut bonitatem.neque filius & ſpiri-
tus ſanctus:in illis eſt poſterior patre.ſed eadem & æqualis eſt trium perſonarum perfectio, magni-
tudo,virtus,ſapiẽtia,bonitas.Et ex hoc verſu omnino confutatur Arriana veſania, ponens in ſuper-
31 diuina trinitate inæqualitatem & diſſectionem. ¶ In triceſimoprimo verſu. Perfectus deus, perfe-
ctus homo. Circa ſacratiſſimam domini noſtri IESV CHRISTI incarnationem, duæ potiſſi-
mum inſurrexerant hæreſes cæteris nocentiores. Vna quidem, negantium duas in eo naturas di-
uinam & humanam permanſiſſe poſt vnionem integras & ſaluas, ſine confuſione & commixtio-
ne.ſed dicentium nunc diuinitatem in carnem eſſe mutatam.nunc vero carnẽ à diuinitate abſorpcã;

nunc autem illas ambas in vnam tertiam naturam eſſe coalitas & permutatas. Et hæc eliminatur in
præſenti verſu: cũ dicitur Chriſtus perfectus deus & perfectus homo. Si enim perfectus eſt deus: ha-
bet integre & plene naturam diuinam & proprietates deitatis naturales. Et ita cum perfectus ſit ho-
mo: ſeruat incolumem in ſe ac impermutatam naturam humanam. cuius & partes ſubſtantiales ani-
mam & corpus: & proprietates naturales etiam obtinet. Secunda hæreſis fuit negantium in Chriſto
vnitatem perſonæ: & aſtruentium alium eſſe filium dei & alium filium hominis. vt hoc modo nega-
rent Chriſtum: aut verum eſſe deum, aut verum eſſe hominem. Et hæc grauis impietas damnatur in
tricesimotertio præſentis cantici verſu: qui dicit quòd non duo, ſed vnus eſt Chriſtus. Nempe vnus
& idem numero eſt: qui ante incarnationem ſolum deus erat & dei filius, poſt incarnationem vero
etiam homo & hominis filius: in ſe vno duas integre & vere complexus naturas: & ſecundum eas di-
uerſam recipiens & plærunque contrariam denominationem. Siquidem ſecundum deitatem: deo pa-
Philip. 2. tri æqualis eſt vt ait apoſtolus. Qui cum in forma dei eſſet: non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqua-
Ioan. 14. lem deo. & ſecundum humanitatem minor eſt patre: ſicut ipſe ait in euangelio. Pater maior me eſt.
Ita ſecundum diuinitatem intemporalis eſt, incircunſcriptus, immenſus. ſecundum humanitatem ve
ro: temporalis, circunſcriptus, finitus. Neque iſta adinuicem in eodem repugnant: quoniam ſumun-
tur ſecundum diuerſa. ¶ In triceſimoſexto verſu. Nam ſicut anima rationalis & caro: vnus eſt homo. 36
In hac manuductione ſenſibili: ſumenda eſt ſolum ſimilitudo ſecundum id, in quo ea quæ adinuicem
comparantur conueniũt. vtpote quemadmodum anima rationalis & corpus humanum: diuerſæ in-
ter ſe ſunt naturæ. vna corporalis: altera ſpiritualis. nihilominus tamen vniuntur in vno & eodẽ ho-
mine, & poſt vnionem manent ſaluæ: vt neque anima in corpus tranſeat, neque corpus mutetur in
animam. quinimmo naturales vtriuſque proprietates: omnino manent poſt vnionem incolumes. ita
natura diuina & humana, penitus diuerſæ: coniunguntur in vno eodémque Chriſto, & poſt coniun-
ctionem manent (ſaluis etiam ſuis proprietatibus) abinuicem diſtinctæ & inconfuſæ. Diſſimilitu-
do vero inter hęc, alia ex parte comperitur: ſcilicet quòd anima rationalis & caro ſiue corpus huma-
num, concurrunt tanquam partes ſubſtantiales ad conſtituendam tertiam naturã ſcilicet humanam.
Non autem hoc pacto deitas & humanitas conueniunt in CHRISTO: ad conſtituendum aliquod
tertium, ex illis tanquam partibus compoſitum. ſed ibi eſt ſimpliciſſima & ſine compoſitione: plurĩ
in vnum coadunatio. Non enim poteſt diuinitas ſumma, ob ſuam impartibilem ſimplicitatem: alicu
ius ingredi compoſitionem. Verum ſecundum hoc quod in his & illis inuenitur diſcrepans: non de-
bet hic ſumi comparatio neque necti argumentum. ¶ In triceſimo nono verſu. Ad cuius aduentum: 39
omnes homines reſurgere habent. Id intelligendum eſt de iis: in quibus non eſt prius completa reſur
rectio corporum. Nam qui iam ad vitam immortalem reſurrexerunt: vt ſacratiſſima virgo MARIA
& ſancti illi partes qui CHRISTO conſurrexerunt: non ſunt denuo reſurrecturi. Præterea qui in ad-
uentu ſupremi iudicis in conſummatione ſeculi inuenientur viui: ſi dicantur non morituri ſed ſine
diſſeparatione animæ à corpore ad immortalitatem tranſferendi ex diuina diſpenſatione atque in-
dultu (quemadmodum innuere videtur beatus Paulus in prima ad Theſſalonicenſes epiſtola cap.
quarto. & grauium authorum illis Pauli verbis innitentium eſt ſententia) in illis inquam non eſt fu-
tura ſicut in aliis antè mortuis reſurrectio: cum non ſit ex hypotheſi præceſſura ipſorum mors, quam
præſupponit reſurrectio. ſed reſurrectionis locum ſupplebit repentina vnius ſtatus ſcilicet corrupti
bilis, in alterum vtpote incorruptibilem permutatio. Vtrum autem horum futurum ſit: ſolus deus
nouit.

Canticum ſacroſanctæ virginis Mariæ.

1 MAgnificat anima mea dominum.
2 Et exultauit ſpiritus meus: in deo ſalutari meo.
3 Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: ecce enim ex hoc, beatam me dicent omnes generationes.
4 Quia fecit mihi magna qui potens eſt: & ſanctum nomen eius.
5 Et miſericordia eius à progenie in progenies: timentibus eum.
6 Fecit potentiam in brachio ſuo: diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.
7 Depoſuit potentes de ſede: & exaltauit humiles.
8 Eſurientes impleuit bonis & diuites dimiſit inanes.
9 Suſcepit Iſrael puerum ſuum: recordatus miſericordiæ ſuæ.
10 Sicut locutus eſt ad patres noſtros: Abraham & ſemini eius in ſecula.

¶ Hoc dulciſſimum & diuiniſſimum canticum, eſt ſacratiſſimæ virginis MARIAE: quod ex corde
gratia ſancti ſpiritus pleno eructauit, cũ in humaniſſima viſitatione Elizabeth cognatæ ſuæ, poſt be-
nignã illius ſalutationẽ, exultationẽ pręcurſoris domini in vtero materno & ſui honoratiſſimã à ſan-

ẽta Elizabeth magnificationem: in dei laudem ſacra ora reſoluit. vt ſcribit beatus Lucas primo ſui euã
gelii capite: cui totum hoc canticum integre inſeritur. In eo primum deo ſacrata virgo, ampliſſima cõ
memorat gratiarum munera & dona ſingularia quæ ſuſcepit: & de quibus exultabunda gratias agit.
Deinde generalia dei beneficia toti humano generi collata recenſet: in miſericordiæ ſuæ extenſio-
ne: humiliũ exaltatione & eſurientium impletione. Poſtremo incarnationis dominicæ gratiam com-
mendat, quam vt antiquis patribus promiſit: ita nunc fideliter exhibuit.
1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Magnificat anima mea dominum. Vere humilis animi eſt
proprium: cum ſuas audit laudes non ſe extollere, nihil ſibi tribuere: ſed omnia deo accepta referre,
quę præclara & commendatione digna in eo videntur. Id plane effecit hoc loco ſanctiſſima virgo.
Nam (vt ait Bernardus) cum audiuit magna ſanctæ Elizabeth præconia ſibi aſcripta: deuota humili-
tas nihil ſibi paſſa retinere, in eum magis vniuerſa refudit, cuius in ſe beneficia laudabantur. Tu (in-
quit) magnificas matrem domini: ſed magnificat anima mea dominum. In voce mea filium tuũ per-
hibes exultaſſe in gaudio: ſed exultauit ſpiritus meus in deo ſalutari meo. Beatam me dicis quia cre-
didi: ſed beatitudinis cauſa eſt reſpectus diuinæ pietatis vt ex hoc magis beatam me dicant omnes ge
nerationes: quia ancillam humilem & exiguam reſpexit deus. Hæc Bernardus. Conſimilis autem deũ
laudandi forma: ſacris literis eſt peculiaris & admodũ frequens. vt in pſalmo. Anima autem mea exul Pſal. 34.
tabit in domino: & delectabitur ſuper ſalutari ſuo. Et alio in loco. Laudabo nomẽ dei cum cantico: Pſal. 68.
& magnificabo eum in laude. Sic & Anna Samuelis mater in ſuo cãtico. Exultauit cor meum in do- 1. Regũ. 2.
mino: & exaltatum eſt cornu meum in deo meo. Dilatatum eſt cor meum ſuper inimicos meos: quia
3 lætata ſum in ſalutari tuo. ¶In tertio verſu. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Hanc eximiam
Mariæ humilitatem qua mater dei electa, ancillam ſe domini nominat: Auguſtinus his verbis extol-
lit. O vera humilitas: quæ deum hominibus peperit, vitam mortalibus ædidit, cœlos innouauit: mun
dum purificauit, paradiſum aperuit, & hominum animas liberauit. Facta eſt Mariæ humilitas, ſcala
cœleſtis: per quam deus deſcendit ad terras. Quid enim eſt dicere, reſpexit: niſi approbauit? Multi e-
nim videntur in conſpectu hominum humiles eſſe: ſed eorum humilitas à deo nõ reſpicitur. Si enim
veraciter humiles eſſent, certe ab hominibus laudari non vellent in hoc mundo, ſed in deo ſpiritus
eorum exultaret. Hęc Auguſtinus. Reſpexit vtique dominus humilitatem ancillæ ſuæ: quia eam ac-
ceptauit & vſque adeo gratam habuit, vt quamuis omni virtutũ decore fulgeret ornatiſſima hæc deo
dicata virgo, & nitidiſſimo virginitatis candore prælucerct: præcipue tamen ob inſignem ipſius hu-
militatem, deus eam elegit ſuæ diuinę maieſtatis habitaculum, ſuęque celſitudinis tabernaculum. Et
ex hoc (inquit) quòd dominus reſpexit humilitatem ancillę ſuę: omnes generationes omnimodæque
credentium nationes prædicabunt me beatam. Quod plane non inani geſtiens gloria dixiſſe creden
da eſt. Qui enim fieri poſſit: vt in humillimo corde virgineo locum habeat vana ſui extollentia? ſed Eſaiæ. 66.
ſancto afflata ſpiritu qui ſuper humiles requieſcit: quę futura ſunt vere prænunciat. Et vide quo pa-
cto non ſibi aut ſuis operibus aſcribit modeſtiſſima virgo, quòd à cunctis generationibus dicetur bea
ta, ſed ſoli diuinæ bonitati. ex hoc illud futurum denuncians, quia reſpexerit dominus humilitatem
ancillę ſuę. quare eo verbo, dei potius extollit benignitatem & gratiam: per quam ab omnigenis na-
4 tionibus prędicabitur beata. ¶In quarto verſu. Quia fecit mihi magna qui potens eſt. Vt vere hu-
milis: ſe eximia dona à domino ſuſcepiſſe fatetur, & largiſſimum tantorum munerum cognoſcit
authorem: non ſe reſpiciens, nihil ſibi tribuens. Et certe magna ipſi ſacroſanctæ virgini fecit domi-
nus: quoniam ipſam antequam conciperetur pręuenit in benedictionibus dulcedinis, & à labis ori-
ginalis contagio in ipſo conceptum ſeruauit immunem. vt in opuſculo de puritate conceptionis eiꝰ
latius diſſeruimus. Omnis deinde per totum vitę ſuę curriculum noxę, & mortiferę & leuis expertẽ
reddidit. Spiritu ſancto fœcundam, viri neſciam ab angelo nunciante, virgineoque manente pudore
grauidam effecit. In dei matrem, filii dei parentem, ęternæ ſapientię domum puriſſimam: ipſam dele
git. Nonne & illud magnum: quod virgo permanens ſine dolore mundi ſaluatorem genuit, & virgi-
neis lactauit vberibus? quòd eũ cuius eſt terra & plenitudo eius: vt ſedula nutrix & ſolicita mater edu
cauit? Sed & id omnium maximum: quòd tranſacto huius vitę mortalis curſu, ad immortalitatis glo-
riam & anima & corpore aſſumpta: in cœlo ſublimis reſidet filio ſuo proxima, & ſuper omnia ſan-
5 ctorum agmina exaltata. ¶In quinto verſu. Et miſericordia eius à progenie. Non ſolum (inquit) mi
hi fecit magna qui potẽs eſt: ſed & in omni gẽte: qui timet deũ acceptꝰ eſt illi. Miſericordia enim dei
non in vna generatione: ſed in ſempiternum extenditur à generatione in generationem. vt à proge-
nie Iudęorum in progenies gentium: vel à progenie pręſentium in progenies poſterorum, vt nul
li vnquam hominum ętati negata ſit aut pręcluſa. Et omnino conſimilis huic habetur ſententia in
pſalmo: cum ait. Miſericordia autem domini ab æterno & vſque in æternum: ſuper timentes eum. Et
iuſtitia eius in filios filiorum: iis qui ſeruant teſtamentum eius. Intelligendum eſt autem in hoc verſu Pſal. 102.
verbum ſubſtantiuum eſt: quod cum nominatiuo illo ſingulari & datiuo plurali connexionem ha-
6 beat. ¶In ſexto verſu. Fecit potentiam in brachio ſuo. Brachium domini: filius eſt ęterni patris. Si-
cut enim brachium noſtrum eſt quo operamur: & eiuſdem naturę nobiſcum. ſic brachium dei dictũ
eſt eius verbum: per quod fecit & ſecula, eiuſdemque cum eo ſubſtantię. Et hoc modo ſępius id nomẽ
in ſancta ſcriptura ſumitur: vt cum inquit Eſaias. Parauit dominus brachium ſanctum ſuum in ocu-
lis omnium gentium. Et rurſum alio in loco. Quis credidit auditui noſtro: & brachium domini cui Eſa. 52.
reuelatum eſt? Iterum propheta in pſalmo. Saluauit ſibi dextera eius: & brachium ſanctum eius. Fe- Eſaię 53.
cit autem deus pater in brachio ſuo potentiam: quia per filium ſuum humanam indutũ carnem de- Pſal. 97.

bellauit principem huius mundi,& virtute potenti deiecit inimicum.Cęterum eos mente cordis di-
Eccle.10. ſpergere dicitur deus,humano more loquendo:quos obliuiſcitur,& ita abiicit à ſua memoria vt corũ
noliт recordari.Hi autem ſunt:quos neſcit & reprobat.quales ſunt præſertim ſuperbi: quos approba
Matthæi.23 toria ſententia minime deus nouit. Odibilis enim coram deo eſt & hominibus ſuperbia . Idcirco in
Pſal.17. proxime ſequente verſu potẽtes & animoſos:de ſe magnum ſapientes, & confidentes in virtute ſua
Iacob.4. non autem in deo:deiicere ſuo gradu dicitur deus,& humiles corde exaltare . quoniam qui ſe humi-
Matthæi.5. liat exaltabitur:& qui ſe exaltat humiliabitur.Et propheta in pſalmo ad deum . Quoniam tu popu-
lum humilem ſaluum facies:& oculos ſuperborum humiliabis Denique beatus Iacobus in epiſtola
Eccle.24. ſua.Deus ſuperbis reſiſtit:humilibus autem dat gratiam. ❡In octauo verſu.Eſurientes impleuit bo
Ioan.7. nis.Eſurientes dicuntur qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam : quibus facta eſt repromiſsio quoniam ipſi 8
ſaturabuntur.Et eos implet deus bonis ſpiritualibus:quorum ardẽti afficiuntur deſiderio. Venite ad
me omnes(inquit)qui cõcupiſcitis me,& à generationibus meis implemini . Et alio in loco.Si quis
Pſal.75. ſitit:veniat ad me & bibat.Diuites autem hic dicuntur qui terrenis abundant opibus: non ſunt tamẽ
Lucæ.6. in deum diuites,neque bonorum operum fructu locupletes.Et hi dimittuntur inanes animo:quoniã
nullum iuſtitiæ prouentum habent aut gratiarum munera,quibus animus ditetur. Dormierũt enim
ſomnum ſuum:& nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis Væ(inquit)vobis diuiti-
bus:qui habetis hic conſolationem veſtram.Væ vobis qui ſaturati eſtis:quia eſurietis. ❡In nono ver 9
ſu. Suſcepit Iſrael puerum ſuum Carnalem quidem Iſrael ſuſcepit dominus , benigniterque recepit
in gratiam & amicitiam:quoniam ex eo & poſteritate eius ſecundum carnem natus eſt Chriſtus, cã-
que ſua prædicatione adduxit ad euangelicam lucem.Et recte hunc puerum ſuum vocat,id eſt ambu
lantem in ſimplicitate & innocentia:quoniam vita ipſius Iacob,recta erat & placita coram domino.
Mala.1. Vt de eo dictum ſit à deo per prophetam:Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Spiritualem etiã Iſ-
rael ſuſcepit dominus:omnem ſcilicet hominem quærentem videre deum per fidem.quoniam vni-
uerſos cuiuſcunque fuerint nationis fide ad deum tendentes fecit gratiæ & veritatis (quæ per ipſum
in carne apparentem facta eſt)participes atque conſortes.Suæ vero miſericordiæ recordatus dicitur
deus,in ſingulari nouæ incarnationis diſpenſatione: quoniam promiſſum diutius humano generi
Gene.17. id beneficium & diuturna dilatione quaſi in obliuionem deductũ iam exhibuit, & more recordantis
illud in præſentia præſtitit.Cæterum verbum ſuſcepit,in hoc verſu cum nominatiuo dominus, ordi
natur(ſicut & cætera verba à ſexto verſu deinceps poſita)& cum accuſatiuo Iſrael.quod nomen hic
declinationem non recipit.❡In decimo verſu.Sicut locutus eſt ad patres noſtros.Siquidem promiſ 10
ſio huius ſingularis gratiæ facta eſt primum ipſi Abrahæ à domino his verbis . Statuam pactum meũ
inter me & te,& inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno: vt ſim deus tu9
& ſeminis tui poſt te.Semen autem Abrahæ dicit, non tam carne ab eo progenitos : quàm fidei eius
veſtigia ſecutos.quibus aduentus ſaluatoris,in ſecula,id eſt in perpetuum promiſſus eſt:quia ipſa pro
miſsio æternę hereditatis nullo fine claudetur,& vſque in finem ſeculi credentes non deerunt,& bea
titudinis gloria erit perennis.Porro nomen Abraham in hoc verſu intelligi poteſt eſſe accuſatiui ca-
ſus,& cum præpoſitione ad ordinari ſicut & accuſatiuus proxime præcedens . Poteſt item accipi vt
datiui ſic caſus,& nectatur interſtite copula cum ſequente datiuo ſemini: ad verbum locutus eſt.quod
& accuſatiuum habere poteſt cum præpoſitione:& etiam datiuum.Hic autem vtrumque eorum re-
cte habet etiam copulatiua coniunctione coalitum.

Canticum Simeonis.

1 Nunc dimittis ſeruum tuum domine: ſecũdum verbum tuum in pace.
2 Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.
3 Quod paraſti:ante faciem omnium populorum.
4 Lumen ad reuelationem gentium:& gloriam plebis tuæ Iſrael.

❡Hoc iuſti & timorati Simeonis eſt canticum:quod ſuſcepto in vlnis puero Ieſu (cum inducerent
Lucæ.2. eum in templum parentes eius ſecundum conſuetudinem legis)cum ſuauitate ingenti ſpiritus deo
cecinit:in gratiarum actionem quod ſuum deſiderium quo Chriſtum domini videre in carne peti-
uerat:eſſet impletum.vt beatus Lucas ſecundo cap.refert:vbi hoc canticum integre continetur . In
quo primum petit à deo corporeis abſolui clauſtris,& placida pace obdormire cũ patribus ſuis quo
niam mundi ſaluatorem(quod ſummopere efflagitarat)oculis ſuis conſpexerit.Ipſius deinde ſalua-
toris excellentiam prædicat:quod ad totius mundi redemptionem miſſus ſit, ad gentium itidem illu
minationem,& Iſraelitici denique populi glorificationem.
❡ANNOTATIONES.In primo verſu.Nũc dimittis ſeruum tuum domine.Iam quaſi cupiẽs 1
diſſolui & eſſe cum deo hic venerabilis ſenex:petit à domino dimitti in pace, & mox de hoc mundo
tranſire.ſecundum diuinum reſponſum à ſpiritu ſancto acceptum, quod non guſtaret mortem niſi
Lucę 2. videret Chriſtum domini.ex quo & id erat conſequens: quod poſtquam vidiſſet Chriſtum domini?

hioc eſſet migraturus. hoc ergo domini verbum:petit hic impleri. Et verbum dimittis: deprecandi Eſaiæ.10.
notionem habere intelligatur,aut futuræ rei denunciationem.quaſi dicat. nunc dimitte me obſecro
in pace: vel poſthac dimittes me, & huius mundi carcere per mortem ſolues. ¶In ſecondo verſu.
Quia viderunt oculi mei.Beati ſane oculi qui Chriſtum in carne viderunt, & per fidem contempla
ti ſunt,ſicut dictum eſt apoſtolis à Chriſto.Beati oculi:qui vident quæ vos videtis. Viderunt vtique Pſal.54.
oculi Simeonis corporales:Chriſtum hominē.oculi vero cordis eius:eundē deū. Cognouit enim Si Pſal.105.
meon & publice confeſſus eſt:ipſum eſſe ſalutare dei & Chriſtum domini, miſſum ad totius mundi
ſalutem.quod tantopere expetiuerant antiqui patres:ſuſpirabundi & clamantes. Oſtende nobis do-
mine miſericordiam tuam:& ſalutare tuum da nobis.Et iterum. Viſita nos in ſalutari tuo.& ſimilia.
¶In tertio verſu.Quod paraſti ante faciem omnium populorum.Hoc ſalutare ſuum paraſſe hic di-
citur deus ante faciem omnium populorum:quoniam non tantum ad Iudæorum ſalutem miſſus eſt
Chriſtus in mundum (ſicut olim Moyſes ſolum populum Hebræorum eduxit AEgypto: & Io-
ſue eundem in terram promiſſionis induxit)ſed ad totius mundi,omnium nationum & populorum
ſaluationem.ſicut illi à patre dictum eſt per Eſaiam.Poſui te in lucem gentium:vt ſis ſalus mea vſque Eſa.49.
ad extremum terræ.Et propheta in pſalmo eandem exprimit diuinæ viſitationis gratiā:cum ait. Vi- Eſaiæ.97.
derunt omnes fines terræ:ſalutare dei noſtri.¶In quarto verſu.Lumen ad reuelationem gentiū.Pa-
rauit quidem deus hoc ſalutare ſuum,tanquam lumen ad reuelationem ſiue illuminationem gentiū:
quoniam gentes ante Chriſti aduentū in denſis erant tenebris conſtitutæ,& cognitione diuina(quæ
ſola mentes illuminat)priuatæ.At cum Chriſtus ipſis per apoſtolos eſt annunciatus: admirabili lu-
ce gratiæ & fidei ſunt illuſtratæ,ſicut prædixerat Eſaias.Populus gentium qui ambulabat in tenebris Eſa.9.
vidit lucem magnam:habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Parauit item deus hoc
ſuum ſalutare:vt Iſraeliticæ plebis gloriam. quoniam ingens Hebræorum populo acceſſit gloria qꝫ
Chriſtus ſecundum carnem ex eo proceſſit, inter eum conuerſatus eſt: ſuæque diuinitatis veritatem Pſal.147.
doctrina & miraculis illi primum manifeſtauit.Anounciat (inquit pſalmus) verbum ſuum Iacob: iu
ſtitias & iudicia ſua Iſrael.Non fecit taliter omni nationi:& iudicia ſua non manifeſtauit eis.

In aduentu domini,ad Canticum beatæ virginis:antiphonæ.

1 O Sapientia quæ ex ore altiſſimi prodiſti: attingens à fine vſque ad finem fortiter,ſuauiterque diſponēs omnia. veni ad docendum nos viam prudentiæ.

2 O adonai & dux domus Iſrael:qui Moyſi in igne flāmæ rubi apparuiſti,& ei in Sina legem dediſti. veni ad redimēdum nos in brachio extento.

3 O radix Ieſſe qui ſtas in ſignū populorum: ſuper quem continebunt reges os ſuum, quem gentes deprecabuntur.veni ad liberandum nos:iā noli tardare.

4 O clauis Dauid & ſceptrum domus Iſrael: qui aperis & nemo claudit, claudis & nemo aperit,veni & educ vinctum de domo carceris: ſedētem in tenebris & vmbra mortis.

5 O oriens ſplendor lucis æternæ, & ſol iuſtitiæ: veni & illumina ſedentem in tenebris & vmbra mortis.

6 O Thoma Didyme per Chriſtum quem meruiſti tangere: te precibus oramus altiſonis,ſuccurre nobis miſeris,ne damnemur cum impiis:in aduentu iudicis.

7 O rex gentium & deſideratus earum, lapiſque angularis qui facis vtraque vnum: veni ſalua hominem quem de limo formaſti.

8 O emmanuel, rex & legifer noſter, expectatio gentium & ſaluator earum,veni ad ſaluandum nos domine deus noſter.

9 O virgo virginum, quomodo fiet iſtud? quoniam nec primam ſimilem viſa es nec habere ſequētem.filiæ Hieruſalem, quid me admiramini? diuinum eſt myſterium hoc quod cernitis.

¶ Antiphona dicitur vox reciproca:duobus choris alternatim canentibus, quaſi vox voci contra-
poſita. Et ea eſt clauſula ſiue ſententia ſacra: quæ inchoatur ante pſalmum quemlibet, eoque finito
integre dicitur. Debet autem ea dictio Græca proferri penultima longa, contra morē tritū atq; vul-
gatū: quoniā in tertia ſyllaba ſcribitur apud Græcos per ω, quæ ſemper producitur. Porro ritū canē
di antiphonas in eccleſia apud Latinos, primū ſanctus Ambroſius epiſcopus Mediolanēſis tranſtu-
lit à Græcis: apud quos hic ritus iam inoleuerat & in vſum tranſierat, ex inſtituto beati Ignatii epi-
ſcopi Antiocheni & apoſtolorū diſcipuli. qui per viſionem in cœlū raptus: audiuit angelicos ſpiritꝰ
per antiphonarū reciprocationem ſummæ trinitati hymnū laudis canentes. Et ad ipſorū imitationē
conſtituit hunc canendi modū etiam in eccleſiaſtica functione obſeruari debere. ¶ Nōnullas autem
antiphonarū hic elucidare operæprecium viſum eſt: eas præſertim quæ ex ſacris literis collectæ con-
flatæque ſunt, & ex earū pendent intelligentia. quales ſunt hæ noue, quę poſtremis diebus aduentus
dominici dicuntur ad ſacræ virginis Mariæ canticum in officio veſpertino. inſinuantque nobis vehe
mens antiquorum patrū deſiderium de aduentu Chriſti in carnem. Licet enim in Abrahæ ſinu tum
placide requieſcerent certi in perpetuæ lucis regionem ſe demū ituros; longas tamen moras dilatio
nis dominici aduentus pertæſi, ardentibus expectabant votis accelerari miſſionem Chriſti in mun-
Eſaię. 16. dū. dicentes quod eſt apud Eſaiam. Emitte agnum domine dominatorē terræ de petra deſerti ad mō
Eſa. 64. tem filiæ ſion. Et illud item. Vtinam dirumperes cœlos & deſcenderes. Rurſum & illud apud eundē
Eſa. 45. Rorate cœli deſuper & nubes pluant iuſtū: aperiatur terra et germinet ſaluatorem. Demū & illud in
Pſal. 79. pſalmo. Domine deus virtutū conuerte nos: & oſtende faciem tuam & ſalui erimus. & ſimilia id ge-
nus. Vnde beatus Bernardus horū attentione, ſpiritu deuotionis & compunctionis accenſus: ſermo-
ne ſecundo ſuper cantica ait. Ardorem deſiderii patrum ſuſpirantiū Chriſti in carne præſentiam fre
quentiſſime cogitans: compungor & confundor in memetipſo. & nunc vix contineo lachrymas; ita
pudet tēporis torporiſque miſerabiliū temporū horū. Cui namq; noſtrū, tantū ingerat gaudiū gra-
tiæ huius exhibitio: quantū ſanctis veteribꝰ accenderat deſideriū: promiſſio? Hæc Bernardus. Quòd
ſi ipſe totus amore diuino feruens: & ardens vt facula ingemiſcebat ſegnitiem animorū ſui temporis,
non magnifacientium tantæ gratiæ munus exhibitum: quid igitur nobis agendum? qui omnino ge-
lidi ſumus & ſcythica glacie frigidiores: neque cœleſtis in cordibus noſtris percipimus amoris ſcin-
tillam. Certe quoniam tepidi ſumus: timendū ſummopere ne euomamur de ore domini, ſicut ipſe in
Apoca. 3. Apocalypſi comminatur. Quid item de noſtris dicendum temporibus: niſi quoniam abundauit ini-
Matthęi. 24 quitas, multorū charitatem nūc refriguiſſe? Verū vt huiuſmodi à nobis torpor noxius expellatur, ex
citanda ſunt alacrius corda noſtra his exclamatoriis ad deum & piis antiphonis: ardentia deſideria, ſe
dula vota, & gemebunda ſuſpiria ſanctorū patrum ex inſtituto eccleſiaſtico (vt dictū eſt) ſignificanti
bus. His tanquam flabellis crebro agitatu commouenda ſunt noſtra præcordia: vt excuſſa ſegnitie cō
cipiant vel exiguū pii affectus incendiū. Quinimmo non aberrauerit meo iudicio qui totum genus
humanū intellexerit has affectuoſas ad dei filiū preces effundere, aſſiduiſque illum efflagitationibus
pulſare: vt diutiſſime expectatus poſt tantam moram tandem veniat in mundū, & naturam humanā
à captiuitate dæmonis, à carcere peccati, à tenebris errorum ſua viſitatione liberet. Vnde & vnaquæ
que fere iſtarū antiphonarū circa finem continet verbū deprecatoriū: inuitans pariter & rogans vt
Ieſus Chriſtus ſalutaris ſuus & redemptor veniat, & liberet humanam propaginem à graui vinculo
ſeruitutis. Et certe ipſi ſancti patres qui expectabant redemptionem Iſrael: non tam pro ſe quàm pro
toto humano genere (cuius apud deum fungebantur legatione) has lachrymoſas profundunt preces
in auribus diuinæ maieſtatis. Quomodo enim pro ſeipſis orare dicentur diuinam ſapientiam: vt ve-
niat & doceat eos viam prudentiæ? qui præſentis vitæ iam curſum peregerant: neque amplius indi-
gebant vt notam faceret eis deus viam in qua ambularent. Pro toto vtique humano genere illam ef-
fundunt orationem, & prudentiæ viam illi monſtrari expetunt: ſicut & hominem ſaluari totamque
hominum ſocietatem & multitudinem, de limo terræ formatam. neque enim ibi de hoc aut illo ho-
mine particulari loquuntur: ſed de tota natura humana, cuius expetunt liberationem.
¶ ANNOTATIONES. In prima antiphona. O ſapientia quæ ex ore altiſſimi prodiſti. Hæc 1
verba ad æternam diriguntur ſapientiam, quę dei filius eſt: vt ſcribit apoſtolus ad Corinthios. Nos
1. Corinth. 1 autem prędicamus CRISTVM: dei virtutem & dei ſapientiam. Quòd autem ipſa ex ore altiſ-
ſimi prodierit: teſtis eſt eccleſiaſticus (vnde hoc ſumptum eſt) dicens de ea. Ego ex ore altiſſimi
Eccle. 24. prodiui: primogenita ante omnem creaturam. Idipſum vero de diuina dicitur ſapientia: quoniam
ipſa ex virtute ſubſtantiaque paterna ab ęterno genita eſt. Et os quidem altiſſimi nominat eccleſia-
ſticus in deo: qui nullis ex partibus componitur, vt generationis eius ineffabilis exprimat myſte-
rium per manuductionem & ſimilitudinem verbi ſenſibilis: quod ore humano formatur ac profer-
tur, ita ſuperintellectuale, ac ſpirituale verbum: ore diuino patris progignitur. Attingere vero à
Sapi. 8 fine vſque ad finem fortiter, & omnia ſuauiter diſponere: eadem ſapientia hic prędicatur ex libro ſa-
pientię, dicente de hac ſuperdiuina ſapientia. Attingit ergo à fine vſque ad finem fortiter: & diſpō-
nit omnia ſuauiter. Et vtrunque ſane horum merito illi attribuitur. Illud quidem: quia à ſupremis
altiſſimiſque angelicorum ſpirituū ſubſtātiis per intermedia omnia ad extremas vſque & infimas re-
rum ſpecies ſe expandit, omnia permeans & penetrans. Hoc vero, quia ſapientiſſimis ſuæ prouiden-
tię legibus omnia moderatur, regit ac gubernat: vt cuiuſque fert natura, captus & ratio. ¶ In ſecun- 2
da antiphona. O adonai & dux domus Iſrael. Adonai Hebręum vocabulum: vnum eſt ex propriis
dei nominibus, in ſacris literis & pręſertim pſalmis frequentiſſimum: loco cuius: Latini interpre-

tati ſunt dominus,eoque paſſim vtuntur.quod de filio dei ſæpius dictum inuenitur.vt in pſalmo octa Pſal 8.
uo.Domine dominus noſter:quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.Et alio in loco.Do Pſal.23.
minus fortis & potens:dominus potens in prælio.Et paulo poſt.Dominus virtutum:ipſe eſt rex glo
riæ. & multis aliis in locis . Dux autem domus Iſrael dicitur Chriſtus apud Micheam prophetam: Miche.5.
cum ait.Et tu Bethleem terra Iuda :nequaquam minima es in principibus Iuda.ex te enim exiet dux
qui regat populum meum Iſrael.Et ita quidem nominatur:quoniam totius ſacræ congregationis fi-
delium & fide deum quærentium dominator eſt & rector.At quomodo dominus Moyſi in igne flã
mæ rubi apparuerit: oſtendit Exodus capite tertio. Et quomodo in monte Sinai legem illi dederit:
enarrat idem liber capita decimonono & viceſimo: Demum extentum brachium vocat hic author
(quiſquis is fuerit:nam id nihil refert)ingentem fortitudinem ac virtutem: promptam ad ferendum
auxilium, quoniam & nos cum brachium extendimus:vires noſtras explicamus & accingimus nos
operi vt feramus cuiquam ſuppetias,aut arduum opus moliamur. Et ſumptus eſt modus ille loquen
di,ex ſacra ſcriptura ſæpius vtente conſimili genere locutionis. vt apud Hieremiam.Debellabo ego
vos in manu extenta:& in brachio forti. ¶In tertia antiphona.O radix Ieſſe qui ſtas in ſignum po-
3 pulorum.Hoc dictum ſumptum eſt ex Eſaia dicente.In die illa radix Ieſſe qui ſtat in ſignum popu- Hiere.21.
lorum:ipſum gentes deprecabuntur.Vbi radix Ieſſe dicitur Chriſtus dominus noſter: quoniam de Eſaiæ.11.
radice Ieſſe egreſſus eſt de ſtirpe Dauid filii Ieſſe ſecundum carnem progenitus . ad quem denotan-
dum ſubiungitur relatiuum maſculinum:quod non ad nomen antecedens expreſſum,ſed ad rei ſigni
ficatæ nomen Chriſtus referatur.Stat autem in ſignum populorum dominus noſter,vtpote in ſignũ
ſalutis gentium:quando ſuæ paſſionis tempore exaltatus fuit in cruce,vt omnia ad ſe traheret.Hinc Lucæ.2.
Simeon dixit de illo.Ecce poſitus eſt hic in ruinam & in reſurrectionem multorum: & in ſignũ cui
contradicetur.Quod vero ſubiungitur,ipſum gentes deprecabuntur: impletum eſt poſt reſurrectio
nem & aſcenſionem domini.quando per apoſtolorum prædicationem gentes Chriſti fidem promp
tiſſime ſuſceperunt : ipſumque vt verum deum adorarunt . Demum ea particula ſupradictis & iam
explicatis ſententiis in hac antiphona interiecta,ſuper quem continebunt reges os ſuum:ex quinqua
geſimo ſecundo Eſaię capite ſumpta eſt vbi ait propheta de Chriſto. Iſte aſperget gentes multas:ſu Eſaiæ.52.
per eum continebunt reges os ſuum.ne ſcilicet irreuerenter quippiam de eo loquantur aut effutiant
ſed vt minores ſolent in maiorum præſentia: ob venerationem illius conticeſcent, ſibique ſilentium
4 imponent . ¶In quarta antiphona. O clauis Dauid & ſceptrum domus Iſrael. Quod in fronte huiꝰ
antiphonæ poſitum eſt,& pretermiſſa ſecunda particula deinde ſubnectitur:ex tertio capite Apoca- Apoca.3.
lypſeos eſt depromptum,dicente de Chriſto. Hæc dicit ſanctus & verus , qui habet clauem Dauid
qui aperit & nemo claudit,claudit & nemo aperit.Quem locum exponens eximius pater Ricardus
de ſancto Victore:in explanatione ſua ſuper Apocalypſin, ait. Hæc dicit ſanctus & verus ſanctus in
bonitate,verus in promiſſione.qui eo quòd ſanctus.nunquam peccat.& quia verus: nunquam men-
titur.& quia habet clauem Dauid:cui vult myſteria ſapientiæ aperit & largitur.Quid enim per cla-
uem Dauid apparens filii hominis ſimilitudo nobis rectius deſignauit: quàm gratiam ſpiritualis ſa-
pientiæ,quæ & Dauid & aliis prophetis myſterium humanæ redemptionis luculenter aperuit?Quę
ſpecialiter & nominatim non inconuenienter dicitur Dauid: & propter prærogatiuam manifeſtatio
nis,& propter promiſſionem ſibi factam:Qui aperit: & claudit.aperit corda ad intelligentiam fidei,
aperit ora ad prædicationem verbi,aperit intellectus ſcripturarum,aperit naturas rerum: aperit ſen-
ſum ad cognitionem,aperit affectum ad dilectionem,aperit linguam doctorum ad docendum, ape-
rit corda populorum ad credendum.Et quoniam quæ electis aperit,reprobis claudit : recte dicitur,
claudit & nemo aperit.Quòd autem ipſo aperiente nemo poteſt claudere:teſtantur apoſtoli in acti-
bus ſuis dicentes.Non poſſumus quæ vidimus & audiuimꝰ non loqui.Et poſt pauca de Iudæis.Non Actu.4.
poterant ſapientiæ reſiſtere & ſpiritui: qui loquebatur.Ipſo vero claudẽte reprobis,exigentibus pec Act.6.
catis ſuis,ea quę recta ſunt:nemo poteſt aperire,quia nemo poteſt corrigere quem ille deſpexerit.Hęc
ille.At vero clauſula ſecundo loco hic poſita & iam explicatis ſententiis interiecta,ſcilicet ſceptrum
domus Iſrael:ex Hieremia propheta eſt deſumpta,cum ait.Ecce dies veniunt dicit dominus, & ſu-
ſcitabo Dauid germen iuſtum: & regnabit rex & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam . Et Za- Hiere.23.
charias de Chriſto.Dicite filiæ Sion:ecce rex tuus venit tibi manſuetus , iuſtus & ſaluator. Eſt enim Zacha.9.
5 ſceptrũ:regiæ poteſtatis inſigne. ¶In quinta antiphona.O oriens ſplandor lucis æternæ. Hic Chri-
ſtus,oriens dicitur:quoniam in ſcripturis illo nomine celebratur.vt apud Zachariam.Ecce vir oriẽs
nomen eius.Et in cantico Zachariæ.Per viſceta miſericordiæ dei noſtri:in quibus viſitauit nos,oriẽs Zacha.6
ex alto.Lucis vero æternæ,Chriſtus ſplendor eſt:quia dei patris(qui lux eſt æterna) ſplendor eſt co- Lucæ.1.
æternꝰ , & ab apoſtolo ſplendor gloriæ patris appellatur.Deniq; ſol iuſtitiæ dicitur etiam Chriſtus Hebræ.1.
apud prophetam.cũ ait.Vobis timentibus nomen meũ orietur ſol iuſtitiæ. Et in pſalmo centeſimo
vndecimo.Exortũ eſt in tenebris lumen rectis corde:miſericors & miſerator & iuſtꝰ dominꝰ . ¶In Malac.4.
6 ſexta antiphona.O Thoma Didyme.Hæc antiphona(quamuis vt præcedentes)ad Chriſtũ non di- Pſal.111.
rigatur,cæteris tamen ex ritu & more eccleſiaſtico hic interſeritur:quoniam beati Thomæ apoſtoli
dies feſtus quotannis celebratur inter eos dies aduentꝰ,quibꝰ iſtæ antiphonæ ſolent cantari. Idcirco
& ipſiꝰ feſto accommodata eſt etiam vna antiphona:eiuſdem cũ præcedentibꝰ ſchematis atque for-
mæ.In qua Didymus dicitur Thomas:quoniam eo cognomine in euangelio exprimitur apud Ioan
nem,cũ ait.Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus:ad condiſcipulos . Didymꝰ autem,Latine ge- Ioan.11.
minus dicitur:eo quod Didymon Græci geminum dicunt, eum ſcilicet qui vnus eſt ex gemello fœtu

& gemellorum alter.vt Iacob, Didymus fuit ſimiliter & Eſau. Vnde gentiles ſignom geminorum,
Didymos Græce appellant quód Caſtor & Pollux quibus id ſignum eorum ſententia aſcribitur,ge-
melli fueriot.Itaque & ſanctus Thomas Didymus cognominatus eſt:quód gemellæ prolis fuerit al-
ter.Cęterum quomodo idem Chriſtum tangere meruerit poſt eius reſurrectiooem, in teſtimonium
veritatis & corroborandam fidem noſtram de facta Chriſti reſurrectione:beatus Ioannes cap.vice-
ſimo ſui euangelii dilucide narrat. ¶ In ſeptima antiphona. O rex gẽtium & deſideratus earum. Rex 7
gentium appellatur dnminns noſter Ieſus Chriſtus apud Hieremiam : cum ait . Quis non timebit
Hiere.10. te O rex gentium? Deſideratus autem geotium nuocupatur apud Aggeum dicentem. Adhuc vnum
Aggei.2. modicum: & ecce ego mouebo cœlum & terram, mare & aridam, & veniet deſideratus cunctis gen-
tibus. Inſuper lapis angularis vocatur apud Eſaiam: cum inquit. Ecce ego mittam in fundamẽtis Siõ
Eſaiæ.28. lapidem, lapidem probatum, angularem, precioſum, in fundamento fundatum . Demum vtraque fa
cit vnum Chriſtus:quia populum gentilem & Iudæum prius diuerſo ſeparatum ritu in vnam ſanctã
coadunauit eccleſiam aut humanam naturam & angelicam prius diuiſas abinuicem:per gratiam re-
conciliationis placida pace deuinxit & in voum glutino amoris aſtrinxit. Vnde apoſtolus ad Ephe-
ſios de Chriſto ſcribens ait. Ipſe eſt pax noſtra: qui fecit vtraque vnum .
Ephe.2. ¶ In octaua antiphona. O Emmanuel: rex & legiſer noſter. Chriſt⁹: Emmsnuel dicitur apud Eſaiã. 8
Eſa.7. Ecce (inquit) virgo concipiet & pariet filium: & vocabitur nomen eius Emmanuel. Quod quidem
nomẽ Matthæus interpretatur in euangelii ſui principio: nobiſcum deus. quoniam per ſuſceptã car
Matthæi.1. nem nobiſcum eſt Cbriſtus communione naturæ. & deus diuinæ ſubſtãtiæ maieſtate. Quare io hoc
ſacratiſſimo oomine Emmanuel, vtriuſque naturę, diuinę inquam & bomanæ veritas in Chriſto in-
ſinuatur ac clauditur. Rex autem & legiſer noſter dicitur Chriſtus apud Eſaiam : cum ait . Dominus
enim iudex noſter, dnminus legiſer noſter, dominus rex noſter: ipſe ſaluabit oos. Legiſer quidem vo-
catur: qunniam triplicis legis, naturalis , Moſaicę & euangelicæ inſtitutor eſt ac lator. ſed potiſſimum
Eſaię.33. euangelicæ: quam ſacro ore deprompſit. Expectatio vero gentium appellatur Cbriſtus in propbetia
ipſius Iacob patriarchæ: quæ eſt. Non auferetur ſceptrum de Iuda nec dux de femore eius: donec ve
niat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Denique quód earum ſit ſaluator: ex ſcriptu-
1.Timoth.4 ris itidem liquet. vt ex Paulo ſcribente ad Timothæum. Speramus in deum viuum: qui eſt ſaluator
Eſaię.45. omnium hominum. quare & gentium. Et ex Eſaia dicente Non eſt abſque me ſaluator . ❧ In nona 9
antiphona. O virgo virginum: quomodo fiet iſtud. Hæc antiphona non eſt more præcedentium de-
precatio ſanctorum patrum ad dei filium: ſed commendatoria ſacroſanctę virginis Mariæ in qua cõ
pletum eſt hoc admirandum dominicæ incarnationis myſterium. Et complectitur ipſa diuinũ quẽ-
dam dialogum : in quo primum animæ fideles & miro deuotionis affectu in deum intentæ, interro-
gant ipſam ſacroſanctam virginem cũ admiratione. quomodo in ea ſupra naturæ legem ac iura, per
fectum eſt ineffabile illud ſacramentum, quo verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. O virgo
(inquiunt) virginum , virgo candidiſſima, oulla labefacta ſorde: virgo ſãcta corpore & ſpiritu. vir-
go virgioum: omnium gloria, decus & ſplendor. virgo ita cęteras antecellens virgines: vt ſol minora
ſidera, vt lilium cęteros flores, vt aurum metalla reliqua. quomodo fiet iſtud : quód virgo ſis & mater
quód virgo & puerpera? Stupet hoc natura, noo capit hoc ratio: ignorat illud humana intelligentia.
Quomodo etiam fiet iſtud : quód creatura , deum paries creatorem , quód factura tuum factorem,
quód plaſma tuũ conditorem? Denique quomodo fiet iſtud, quód ſacratiſſimi vteri tui anguſtiis con
tineas eum. quem cœli & terra capere oõ poſſuot ? quód comprehendas in comprehcoſibilem, quód
capias immenſum & nullis coercitum metis? quoniam nec primam ſimilẽ viſa es: nec habere ſequẽ-
tem, Nulla vnquam iouenta eſt mulier, nec futuris ſeculis inuenietur vlla præter te: quæ viri neſcia fi
lium coocipiat, quæ virgo permanens ædat prolem, quæ ſine dolore enixa ſit infantem deum & ho-
minẽ. ¶ Cæterum hic verſus, oec primam ſimilem viſa es nec habere ſequentem huic loco inſertus:
ex Sedulio authore grauiſſimo & (quod pluris faciendum eſt) viro Chriſtiaoo, ſumptus eſt . qui in
primo libro diuinorum mirabilium virgineum deſcribens partum quo mũdi ædidit ſaluatorem: hoc
panegyrico laudatorioque carmioe eam pientiſſime ſalutat.

Salue ſancta parens, enixa puerpera regem:
Qui cœlum terramque regit per ſecula. cuius
Numen, & æterno complectens omnia gyro
Imperium: ſine fine maoet. quæ veotre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore:
Nec primam ſimilem viſa es nec habere ſequentem.
Sola ſine exemplo placuiſti fœmioa Chriſto.

Ex quibus quidem carminibus duo prima prnpter eorum dignitatem & grauitatem accommodata
ſunt ex inſtituto eccleſiaſtico ad principium miſſæ, quæ io commemorationem ſacroſanctę virginis
celebrari ſolet. Quintum itidem carmen: pro verſu illius principii miſſæ plęruoque cęteris ſolet an-
necti. ¶ Porro io reliqua huius nonę antiphoos particula: beata virgo Maria reſpondere inducitur
interrogationi fidelium animarum iam propoſitę. & in ſua reſponſione nihil ſibi (vt humilium ſpi-
ritui mos eſt) aſcribit: ſed omnia deo tribuit: & io eum ſolum refert vniuerſa. Filię: Hieruſalẽ (inquit)
& animę fideles, viſionem pacis amantes, contemplationi deditę, & ad deum qui vera pax eſt animo
ſuſpirantes: quid me admiramini, quaſi mea virtute factum ſit hoc opus? quid me obſtupeſcitis: quaſi
author fuerim & effectrix tanti miraculi? quid me ſuſpenſæ intuemini: quaſi contulerim quippiam ad

hoc inauditum omnibus ſeculis & nouum myſterium? Deſinite quęſo meipſam admirari, & diuinã potius magnificate virtutem, quę tantum confecit opus. Nolite mei admiratione duci, ſed ſupercœleſtem prędicate potentiam, quę hoc ineffabile in me expleuit ſacramentum. Vos tantum moueant harum miracula rerum: quòd à deo (qui facit mirabilia magna ſolus) peracta ſunt & conſummata. Nã diuinum eſt myſterium hoc quod cernitis: non humanum. Id plane angelo nunciante cœptum eſt: ſpiritu ſancto in me ſuperueniente effectum, & virtute altiſſimi mihi obumbrante completum. Ipſi igitur ſoli qui ſua dignatione tãtum in me & ſupercœleſte operatus eſt myſterium: qui ſua benignitate hoc quod cernitis miraculum in me peregit, qui denique ſola ſua gratia hoc merito admirandum in me perfecit ſacramentum: tota laus tribuatur, benedictio & gratiarũ actio in ſecula ſeculorũ. Amẽ.

Poſt natiuitatem domini, de beata virgine: antiphonæ.

1 O Admirabile commercium. creator generis humani animatum corpus ſumens de virgine: naſci dignatus eſt. & procedens homo ſine ſemine: largitus eſt nobis ſuam deitatem.

2 Quando natus es ineffabiliter de virgine: tunc impletæ ſunt ſcripturæ. ſicut pluuia in vellus deſcendiſti: vt ſaluum faceres genus humanum. te laudamus deus noſter.

3 Rubum quem viderat Moyſes incombuſtum: conſeruatam agnouimus tuam laudabilem virginitatem dei genitrix, intercede pro nobis.

4 Germinauit radix Ieſſe: orta eſt ſtella ex Iacob. virgo peperit ſaluatorẽ: te laudamus deus noſter.

5 Ecce maria genuit nobis ſaluatorem. quem Ioannes videns, exclamauit dicens. ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi.

6 Mirabile myſterium declaratur hodie. innouantur naturæ. deus homo factus eſt: id quod fuit permanſit, & quod non erat aſſumpſit, nó cõmixtionem paſſus neque diuiſionem.

7 Magnum hæreditatis myſterium. templum dei factus eſt vterus neſciẽs virum: non eſt pollutus ex ea carnem aſſumens. omnes gentes veniẽt dicentes gloria tibi domine.

¶ Hæ ſeptem antiphonæ ex conſtitutione eccleſiaſtica cantari ſolent in honorem ſacratiſſimæ virginis Mariæ inter feſtum natiuitatis domini & purificationis eiuſdem virginis, quòd digne admodũ, præclare & luculenter explicant myſterium dominicæ incarnationis, veteris quidem teſtamenti figuris præſignatum: ſed iam illis completis abſolutum & mundo exhibitum. quemadmodum annotationes pro more ſingulis applicandæ, amplius iam enodabunt. Neque quiſpiam de his antiphonis præcedentibus item & ſequentibus aut reſponſoriis aliisve ad vſum eccleſiaſticum accõmodatis ſententiis ſacris impendio ſolicitus ſit: quiſnam author ea compoſuerit, aut quo tempore illa ſint inſtituta. Nam idipſum determinare, admodum difficile foret: cum de certo eorum authore nequaquam conſtet, aut tempore inſtitutionis ipſorum Neque id etiam noſcere multum conducit aut cõfert ad rem. quoniam ignorato authore non minus eorum ſententia dinoſcitur eſſe præclara, digna & cum magna religione amplectenda: quàm ſi certus noſceretur author. Ideo in his omnibus tenendum cẽſeo id Senecæ verbum. Non à quo dicatur, ſed quid dicatur attende.

1 ¶ ANNOTATIONES. In prima antiphona. O admirabile commercium. Duorum inter ſe diuerſorum in vnum coniunctio: commercium dici ſolet. Natura autem diuina & humana, longo ab inuicẽ & improportionali diſtant interuallo: attamen vnitæ ſunt in vna Chriſti perſona. Eſt igitur conſortium illud vere admirabile: quo ſummum coniungitur imo, diuinum humano: æternum temporali, immenſum finito, incomprehenſibile circunſcripto, impaſſibile paſſibili, immortale mortali. Cæterum recte ſubiungitur humani generis creator animatum corpus ſumpſiſſe de virgine: animatum inquam anima rationali. ne quis cum hæreticis inſaniens & delirans, putet eum aut phantaſticũ ſumpſiſſe corpus aut de cœlo & non ex virginis ſubſtantia: aut corpus tantum ſine anima, aut animam ſenſitiuam non autem rationalem accepiſſe. Quia enim perfectus proceſſit homo: ex anima rationali & humana carne erat vere ſubſiſtens. Proceſſit autem ſine ſemine: quia ſine viri conſortio, & operatoria ſpiritus ſancti virtute homo factus eſt. Demum ſuam nobis largitus eſt deitatem: vt qui de noſtro genere ſumpſit humanitatẽ, de ſuo nobis impartiret deitatem ſuæque diuinitatis participationẽ.

2 ¶ In ſecunda antiphona. Quando natus es ineffabiliter. In principio huius antiphonæ, verbũ ſub-

ſtantiuum ſecundæ perſonæ es,legendum eſt: & non in tertia perſona,eſt.quoniam in tota iſta anti-
phona,ſermo ad Chriſtum deum & hominem dirigitur:ſicut in tertia antiphona , ad ſacroſanctam
virginem.& ergo per ſecundæ perſonæ verba aut pronomina:ſermonis contextus formari debet.Ne
que ocioſe aut ſuperuacue hic dictum quis putet Chriſtum ineffabiliter natum eſſe de virgine.Siqui-
dem ineloquibile & humanis verbis inexplicabile eſt myſterium dominicæ natiuitatis ſecundũ car-
nem:quo virgo facta eſt mater:& deus homo.vt non tantum de æterna filii dei natiuitate à patre ſe-
cundum deitatem,ſed & temporali eius ortu à matre ſecundum humanitatem: verum ſit illud pro-
Eſaię.53. phetæ verbum:generationem eius quis enarrabit? Quãdo autem exhibita eſt mundo,huiuſmodi ad-
mirabilis natiuitas: tunc impletæ ſunt ſcripturæ prophetarum quæ multo antè tempore prænun-
ciauerant aduentum Chriſti in carnem,& natiuitatis iſtius nouitatem.vt Eſaiæ,Hieremiæ,Ezechie
lis,Danielis, Micheæ, Aggei & cæterorum.At vero ſicut pluuia in vellus deſcendit Chriſtus : cum
ſubiit vterum virginis matris.quoniam placido illapſu vt cœleſtis imber in illius gremium inteme-
ratum ſine corruptione venit.quemadmodum in illius typo & figura, vellus Gedeonis explicatum
Iudicũ.6. in area(ipſo petente hoc ſignum à domino)irrigatum eſt largo rore tota reliqua terra manente ari-
da.Proinde in nouo illo virginali conceptu impletum eſt : quod prædixerat propheta de Chriſto.
Pſal.71. Deſcendet ſicut pluuia in vellus: & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Ex quo quidem loco pſal-
mi:hæc clauſula præſentis antiphonæ ſumpta eſt. Demum deſcendit de cœlo dei filius in mundum,
vt ſaluum faceret genus humanum: quoniam vt ſcribit apoſtolus ad Timotthæum, Chriſtus Ieſus
1.Timot.1. venit in hunc mundum.peccatores ſaluos facere.Et vocatum eſt nomẽ eius Ieſus, vt inquit angelus
Matthæi.1. ad Ioſeph:quia ſaluum facturus erat populum à peccatis eorum. ¶ In tertia antiphona.Rubum quẽ 3
viderat Moyſes incombuſtum.Ricardus de ſancto Victore in principio expoſitionis ſuæ ſuper Apo
calypſim:hanc viſionem, Moyſi oſtenſam de rubo incombuſto , myſtice ad ſacroſanctam virginem
Mariam applicat,his verbis. Viſio(inquit)quæ Moyſi in rubo extrinſecus viſibiliter apparuit: typi-
ca ſignificatione plena fuit.Quid nanque accipimus per flammam:niſi ſpiritus ſancti gratiã? Quid
per rubum:arborem paruulam,aſperam,viridem & floridam:niſi beatam virginem Mariam? per ſui
contemptum humilem, per virtutum exercitium aſperam contra molliriem,viridem per fidem,flo-
ridam per caſtitatem.Domino itaque apparente in rubo,flamma rubum non læſit. & filio dei carnẽ
in virgine ſumente,obumbrante ſpiritus ſancti gratia: pudor virginalis illæſus permanſit.Hæc igitur
Exod.3. viſio:cœleſtis ſacramenti virtute redundat. Vnde & Moyſes de hac eadem viſione dixit. Vadam & vi
debo viſionem hanc magnam.Reuera etenim viſio magna fuit: quæ & præſens tunc miraculum ex-
hibuit,& incarnationem verbi ac virginis matris integritatem perpetuam præſignauit.hæc ille.Cæ-
terum pro ſententia præſentis antiphonæ perfectè capienda , ſubaudiendum eſt verbum ſubſtanti-
uum eſſe:quod illos duos accuſatiuos vnum explicantem figuram & alterum rem figuratam,conne-
ctat adinuicem.vt hic habeatur ſenſus.O dei genitrix,agnouimus rubum quem viderat Moyſes incõ
buſtum:eſſe tuam laudabilem virginitatem cõſeruatam. Eſſe inquam,non ſecundum rem & ſubſtan
tiam:ſed ſecundum ſignificationem & repræſentationem,propter figuræ ad figuratum habitudinem
1.Corin.10. ac affinitatem.quomodo & Paulus dicit de petra quę ſcaturiuit populo Iſrael aquam in deſerto quod
erat Chriſtus:quia Chriſtum præſignabat. ¶ In quarta antiphona.Germinauit radix Ieſſe. Prædixe 4
Eſa.11. rat quidem Eſaias .Egredietur virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper
eum ſpiritus domini.Quibus verbis deſignauit ſacram virginem Mariam nomine virgæ ibi expreſ-
ſam:de ſtirpe Ieſſe orituram:& dominum noſtrum Ieſum Chriſtum per florem ibi ſignatum , de ſa-
croſancta virgine naſciturum.Id ergo vaticinium:in natiuitate domini completum eſt.nam tum ra-
dix Ieſſe,virgo ſcilicet glorioſa oriunda de Ieſſe per Dauid: germinauit, ſuumque germen protulit
ſcilicet Chriſtum florem toti mundo ſalutarem:cuius ſuauiſſimo odore ad vitam reuocati ſunt om-
Nume. 24. nes. Inſuper Balaam diuino afflatus ſpiritu vaticinatus fuerat: vt habet liber Numerorum . Orietur
ſtella ex Iacob,& conſurget virga de Iſrael & percutiet duces Moab. Vbi per ſtellã intelligitur Chri
Apoca.22. ſtus:qui de ſeipſo dicit in Apocalypſi.Ego ſum genus & radix Dauid: ſtella ſplendida & matutina:
Stella autem illa:ex Iacob oritura nunciabatur: quoniam Chriſtus ſecundum carnem ex Iacob erat
deſcenſurus. Quod ergo tanto ante tempore fuerat prænunciatum:in natiuitate domini completũ
eſt.nam tunc ſtella illa totum ſuo ſplendore mundum illuminans: ex Iacob ſecundum carnis origi-
nem prodiit:& virgo mundi ſaluatorem ædidit. ¶ In quinta antiphona.Quem Ioannes videns:ex- 5
clamauit dicens. Ecce agnus dei.Id ex primo cap.euangelii Ioannis ſumptum eſt vbi ait euangeliſta.
Ioan.1. Vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe:& ait.Ecce agnus dei:ecce qui tollit peccata mundi. Et agnũ
dei ſemel ac iterum Chriſtum nominat præcurſor domini,propter ſingularem eius innocentiam &
Eſa.53. puritatem:qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius. Inſuper & propter immolatio
nem eius in cruce:in qua ſeipſum tradidit oblationem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis. In veteri
Exod.12. nanque lege:agnus ſine macula in typum huius veri agni & figuram immolari iuſſus eſt . Hic autem
verus agnus peccata mundi tollit:quoniam dominus poſuit in eo iniquitates omnium noſtrũ, ac pec
Eſa.53. cata noſtra in corpore ſuo pertulit ſuper lignum: & liuore eius ſanati ſumus, Non enim corruptibi-
libus auro vel argento redempti ſumus de vana noſtra conuerſatione:ſed precioſo ſanguine quaſi a-
1.Petri.2. gni immaculati Chriſti & incontaminati.vt ait beatus Petrus. ¶ In ſexta antiphona.Innouantur na 6
turæ.Non quidem per vnius in alteram,mutationem tranſitum & traductionem.Neque enim in mi
rabili myſterio incarnationis domini: aut deitas in carnem mutata eſt, aut caro in deitatem. ſed per
nouam vnionem vtriuſque naturarum in vnam perſonam.Nunquã enim prius,naturæ illæ omnino

ſnter ſe diuerſæ:fuerant inter ſe vnitæ.& nunc primũ in ſuſcepta diſpenſatione carnis:mirabiliter ad inuicem vniſitur.Idcirco innouari dicuntur:quia nouo ſe habent modo, & noua ratione ſubſiſtunt. Præterea.id quod fuit, permanſit Chriſtus.nam ante incarnationem:deus fuit & dei filius.& per ſuſceptam humanitatem:idipſum non deperdidit.Et quod non erat:aſſumpſit. Nempe ante incarnationem non erat homo.per aduentum autem eius in mundum:aſſumpſit humanitatem.perindè atque aliquis induens primum purpuram:id quod fuit permanſit,vt homo.& qui non fuerat ante purpuratus:aſſumpſit nouam purpuram.Demum Chriſtus in hac aſſumptione humanitatis non eſt paſſus commixtionem naturarum.Nam ambæ poſt vnionem manſerunt in eo diſcretæ atque inconfuſæ.Neque diuiſionem etiam paſſus eſt perſonæ.nam deus & homo vnus eſt Chriſtus:non alius deus
7 & alius homo.ſed omnino idem:deus & dei filius:ac homo & filius hominis.¶In ſeptima antiphona Magnum hereditatis myſterium.Id ſingulare ſacramentum incarnationis domini:dicitur myſterium hæreditatis.tum quòd per ipſum:Chriſtus vt homo conſecutus eſt hæreditatem gentium & totius humani generis.quemadmodum in pſalmo dicit ad eum pater. Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam:& poſſeſſionem tuam terminos terræ.De qua etiam hæreditate:orat propheta in pſalmo Saluum fac populum tuũ domine:& benedic hæreditati tuę.Tum etiam quòd per ipſum dei & hominis commercium,nos aſſecuti ſumus hæreditatem regni cœleſtis:factique ſumus (vt ait Paulus)hæredes quidem dei,cohæredes autem Chriſti. Et ſubaudienda eſt in principio huius antiphonæ particula ô, vt interiectio eſt admirationem exprimens & cum nominatiuo accuſatiuoque recte ponitur:quam interdum authores ſupprimũt.aut ſi quis malit:intelligat ibi ad ſententiæ completionem verbum ſubſtantiuum eſt.Porro relatiuum in tertia huius antiphonæ clauſula poſitum.non ad vterum refertur,cum id prohibeat diuerſitas generis.ſed ad virginem:cuius vterus neſciens virum, factus eſt templum domini & locus habitationis gloriæ eius.Quòd autem pollutus non ſit Chriſtus ex ea virgine carnem aſſumens:rationi apprime conſentaneum eſt . quia ipſa omnino impolluta eſt atque illabefacta:neque vllius paſſa mali contagium:Quomodo igitur ex immaculata carne aſſumẽs carnem:contraxerit maculam?Adde quòd ſumma deitatis puritas,alia quidem minus pura purgare poteſt & purificare:ſed labem ab aliis non poteſt ſuſcipere. Si enim ſol iſte ſenſibilis non polluitur, fœculenta huius mũdi & craſſa corpora ſuo lumine perfundendo: quomodo lux illa deitatis inuiſibilis attingens vbique propter ſuam munditiam,maculã ſubibit:ſi inferioribus pro ſua dignatione corporibus ineffabiliter vniatur?Sanctificauit ergo carnem quam aſſumpſit,ſanctificauit & vberius virginem ſacram ex qua carnem aſſumpſit dei filius ſuæ deitatis præſentia non ſordem exinde aliquam aut pollutionem ſuſtinuit.Cæterum quoniam per apparitionem Chriſti in carne & deinde exhibitã eius paſſionem ac apoſtolorum prædicationem,multitudo gentium inducta eſt in ouile domini:merito ſubiungit poſtrema huius antiphonæ clauſula,quòd omnes gentes per hoc diſpenſationis carnis opus venient ad Chriſtum in ſpiritu & veritate adorandum:& gratias agentes de ſuſcepto lumine fidei dicent ei.Gloria tibi domine,qui natus es de virgine.Amen.

Pſal.2. Pſal.27. Roma.8.

In octauis Epiphaniæ:antiphonæ.

1 VEterem hominem reuocans ſaluator, venit ad baptiſmum: vt naturam quæ corrupta eſt per aquam recuperaret,incorruptibili veſte circumamictans nos.

2 Te qui in ſpiritu & igne purificas humana contagia: deũ & redemptorem omnes glorificamus.

3 Baptiſta contremuit,& non audet tangere ſanctum dei verticem: ſed clamat cum tremore,ſanctifica me ſaluator.

4 Caput draconis ſaluator contriuit in Iordanis flumine:& ab eius poteſtate omnes eripuit.

5 Magnum myſterium declaratur hodie:quia creator omnium in Iordane expurgat noſtra facinora.

6 Præcurſor Ioannes exultat cum Iordane, baptiſato domino:facta eſt orbis terrarum exultatio, facta eſt peccatorum noſtrorum remiſſio ſanctificans aquas . ipſi omnes clamemus miſerere nobis.

7 Fontes aquarum ſanctificati ſunt , Chriſto apparente in gloria:orbis terrarum haurite aquas de fontibus ſaluatoris; ſanctificauit enim omnẽ creaturam Chriſtus deus noſter.

8 Baptiſat miles regẽ,ſeruus dominũ ſuũ,Ioãnes ſaluatorẽ, aqua Iorda-

nis ſtupuit colũba proteſtatur,paterna vox audita eſt,hic eſt filius meus.

In tẽpore paſchali ad aſperſionẽ aquæ benedictæ: antiph.

9 Vidi aquã egredientẽ de templo à latere dextero halelu ia. & omnes
ad quos peruenit aqua iſta ſalui facti ſunt, & dicent halelu ia halelu ia.

¶Inter has antiphonas octo primæ cantari ſolent in octauis epiphaniæ domini: quoniam tunc de baptiſmo à domino ſuſcepto in Iordane, fit celebritas & commemoratio in officio eccleſiaſtico. de cuius myſteriis,dignitate & gratia,illæ faciunt mentionem:explicantque cauſas ſuſcepti à Chriſto lauacri baptiſmalis,ſimul & beneficia humano generi per hanc ablutionem collata depromit. vt annotationes ipſæ per ordinem amplius aperient. Nona vero & poſtrema antiphona concinitur in tẽpore paſchali ad aſperſionem aquæ benedictæ: quæ tamen cæteris hic eſt ſubiecta ac annexa, quòd conſimilem cum eis pertractet materiam;& de exundatione fontis baptiſmalis & ſalutifica eius virtute etiam faciat mentionem. vt eius explicatio docebit.

¶ANNOTATIONES. In prima antiphona. Veterem hominem renouans. Vetus homo hic 1
dicitur vita vetus in peccatis ſecundum Adam & concupiſcentias carnis. Ex oppoſito: nouus ho-
mo eſt noua vita in iuſtitia,ſecundum Chriſti ſimilitudinem & legem ſpiritus. Vtrumque horum ex
Ephæ.4. apoſtolo ſtatim euadit planum ſic ſcribente ad Epheſios. Deponite vos ſecundum priſtinam cõuer-
ſationem veterem hominem: qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Renouamini autem ſpi-
ritu mentis veſtræ,& induite nouum hominem. qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & ſancti-
Coloſ.3. tate veritatis. Et in epiſtola ad Coloſſenſes: idem innuit dicens. Nolite mentiri inuicem,expoliantes
vos veterem hominem cum actibus ſuis: & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionẽ dei ſe
cundum imaginẽ eius qui creauit eum. Chriſtus autem virtute ſui baptiſmi ab humano genere vetu-
ſtatem abſtulit peccati,& vitæ nouitatem illi contulit: idcirco veterem hominem renouaſſe dicitur
Gene.6 per baptiſmum. Cæterum quemadmodum tempore vniuerſalis cataclyſmi ſub Noë cum omnis ca-
ro corruperat viam ſuam: aqua diluuii expiauit hominum peccata, terramque corruptam purgauit.
1.Petri.3. & ergo typus fuit & figura baptiſmi à Chriſto inſtituendi: vt dicit beatus Petrus in prima ſua epiſto-
la. In diebus (inquit) Noë cum fabricaretur arca in qua pauci, id eſt octo animæ ſaluæ factæ ſunt per
aquam. Quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma. Ita plane humanam naturam pecca-
to corruptam, in ſuſceptione baptiſmi Chriſtus expurgandam docuit: & talem illi efficaciam tradi-
dit. Demum per baptiſmum contulit etiam nobis Chriſtus veſtem candidiſſimam innocentiæ & pu
ritatis quæ ſi ſyncæra ſtudioſe ſeruatur: incorruptibilis eſt,& ad vitæ incorruptibilitatem nos perdu
cit. Ideo tertio loco hoc beneficiũ nobis per Chriſti baptiſmũ indultũ cõmemoratur: quòd veſte in-
corruptibili nos circũdederit. Eſt autẽ (ne etiam minima prætermittãtur) circũamictãs, participium
verbi frequẽtatiui: quod à ſupino amictũ huius verbi quartæ cõiugationis amicire formatur. & ſigni-
ficat circundãs,ſiue circũueſtiẽs aut circũ induens. ¶In ſecunda antiphona. Te qui in ſpiritu & igne 2
purificas. Chriſtus in ſpiritu & igne dicitur hominum peccata purgare: quoniã ſuo baptiſmo ſpiritũ
ſanctũ largitur & amorem diuinum, qui omnia abſtergit peccata & noxias exurit cõcupiſcentias: vt
immiſſus ignis vepres & vrticas agrorum. Id ſane ex euangelio cõpertũ habetur: vbi Ioãnes baptiſta
Matthæi.3. Chriſtum ſibi longe præferens, ait. Ego quidem baptiſo vos in aqua in pœnitentiã. Qui autem poſt
me venturus eſt: fortior me eſt, cuius non ſum dignus calciamenta portare. Ipſe vos baptiſabit in ſpiri-
tu ſancto & igni. quia ſcilicet (vt ait gloſa) ſanctificat à peccatis: & accendit amore dei. ¶In tertia an- 3
tiphona. Baptiſta cõtremuit. Tremor iſte fuit ob reuerentiam & cõſiderationẽ ſublimitatis domini:
reſilitio in ſuam paruitatem,& ſui in conſpectu Chriſti humiliatio, cũ admiratione tãtæ ſubmiſſionis
qua dominus ad ſeruũ & rex ad militẽ venire dignaretur, vt ab eo baptiſmum ſuſciperet. Nẽpe vt ſcri
bit Matthæus, recuſauit Ioãnes ex humilitate Chriſti baptiſandi officiũ: dicẽs. Ego à te debeo bapti-
ſari: & tu venis ad me? Quod etiam in fine huius antiphonæ innuitur his verbis Ioannis ad Chriſtũ.
ſanctifica me ſaluator. Fuerat quidem ipſe ſanctificatus in vtero materno. ſed ampliorem ab eo qui
ſanctus eſt ſanctorum petiuit ſibi ſanctificationem concedi: quam nomine baptiſationis inſinuauit
euangeliſta. Nam ſanctificatio omnis, baptiſatio eſt in ſpiritu ſancto. Cæterum iſte tremor neque pœ
næ annexus eſt neque peccato, ſed venerationis plenus & admirationis, maximéque commendandus
quia ex humilitate ſpiritus procedit. Vnde iubemur in pſalmo ſeruire domino in timore & exultare
Pſal 2. ei cum tremore. Et Eſaias ad bonos & rectos corde verba faciens: ait. Audite verbum domini: qui tre
Eſaiæ.66. mitis ad verbum eius. tremitis (inquit gloſa) reuerentes & venerantes. Quinimmo & in angelicis
ſpiritibus eſt huiuſmodi tremor & horror reuerentiæ plenus: quo procũbunt in facies ſuas ante thro-
num diuinæ maieſtatis. quemadmodum ait Iob. Columnæ cœli contremiſcunt: & pauent ad con-
Iob.26. ſpectum eius. Eccleſia itidem catholica canit: quòd diuinam maieſtatem laudant angeli: adorant do-
minationes, tremunt poteſtates. ¶In quarta antiphona. Caput draconis ſaluator. Id ſumptum eſt ex 4
Pſal.73. pſalmo ſeptuageſimo tertio: vbi propheta dicit ad dominum. Tu contribulaſti capita draconum in
aquis: tu confregiſti capita draconis. Contriuit autem dominus capita draconum in aquis: quia ſu-
perbias dæmoniorũ vndis baptiſmi contudit & compreſſit. Vt enim caput principium eſt corporis:
Eccle.10. ita initium omnis peccati ſuperbia. Et quod ſecundo loco draconis numero ſingulari ſubiungit pſal-
mus eo nomine principem dæmoniorum ſingulariter ſignat. Nempe ſicut in tranſitu maris rubri

(qui figura eſt & repræſentatio baptiſmi: vt innuit beatus Paulus dicens in prima epiſtola ad Corin- i. Corin. 10.
thios. Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: & omnes mare tranſierunt & omnes in Moyſe bapti-
ſati ſunt in nube & mari) Pharao rex AEgyptius cum omni ſuo equitatu demerſus eſt, & populus
domini euaſit incolumis: ita in baptiſmo tota cohors dęmonica peſſundatur atque conteritur, & ho-
6 mo ſalutaribus ablutus vndis Chriſto renaſcitur. ¶ In ſexta antiphona. Exultat cũ Iordane. Scriptu
ra ſæpenumero quod rei animatæ eſt: attribuit per proſopopeiam, perſonarumque fictionem rebus
inanimatis. vt in pſalmo. Montes exultauerunt vt arietes: & colles ſicut agni ouium. Et alio in loco. Pſal. 131.
Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie domini. Ita & hic exultaſſe dicitur Iordanis baptiſa- Pſal. 95.
to domino: quoniam magna illi acceſſit dignitas & præſtantia ex eo, quòd contactu mundiſſimæ car
nis domini ſanctificatæ ſunt eius aquæ: & in illis omnia fluenta aquarum ad baptiſmum conſecrata.
Acceſſit & ſingularis illi prærogatiua: quòd ex omnibus mundi fluminibus ille vnus electus eſt à do
mino fluuius in quo baptiſari dignaretur, & quem ſui corporis ſacratiſſimi attactu vellet conſecrare.
quemadmodum etiam veteris legis tẽpore, multa in eo diuinæ virtutis inſignia monſtrata ſunt. Nã
populo Iſrael ingreſſuro terram promiſſionis ſiccum præbuit iter contractis ſuis fluctibus. vt prius
mare rubrum, illi egreſſo de AEgypto præſtiterat. Idem quoque ad contactũ pallii Heliæ: ſemel & Ioſue. 3.
iterum tam Heliæ quàm Heliſæo aridum exhibuit alueum pro ſemita. Ferrum itidem delapſum in Exod. 14.
eius amnem, Heliſæo immittente lignum aquæ: ad ſuperiora remiſit, vt natans coniũgeretur manu- 4. Regũ. 2.
brio. Denique Naamã leproſum ſepties aquis ſuis ablutum: reddidit mundatum lepra. & integræ ſa- 4. Regũ. 6.
nitati reſtitutum. quod virtutis baptiſmalis (qua omnis animæ tollitur macula) præſignificatio quæ- 4. regum. 5.
dam erat & ſignum. Porro cum eadem ſubiũgit antiphona, quòd facta eſt orbis terrarũ exultatio: no-
mine orbis terrarum, totum genus humanũ intelligatur, quoniam inter creaturas illud ſolũ, baptiſ-
mi gratiam poteſt percipere. Etenim per metonymiam ſcriptura frequenter nomen loci pro iis quę
eo loco continentur, accipit. Facta eſt & per Chriſti baptiſmum: remiſſio peccatorum noſtrorum, vt
hic dicit litera. quia inſtitutum eſt à Chriſto baptiſma: vt per ipſum aboleantur & abſtergantur pecca
ta noſtra, & eccleſia catholica vnum confitetur baptiſma in remiſſionem peccatorum. Denique re-
miſſio peccatorum dicitur hoc loco ſanctificans aquas: quoniã virtus diuina dimittens peccata, ſancti
ficauit aquas, vt per eas in rite ſuſcipientibus id ſacramentum abradantur & deleantur peccata. Et re-
latiuum ipſi, circa finem præſentis antiphonæ poſitum: intelligatur eſſe datiuus ſingularis, referens
7 Chriſtum ſanctificantem aquas. ¶ In ſeptima antiphona. Chriſto apparente in gloria. Dicitur Chri
ſtus cum baptiſaretur, in gloria apparuiſſe: quia tunc ſuperſanctæ trinitatis myſterium, ſenſibilibus
indiciis deſuper eſt declaratum. Vox enim illa cœlo delapſa, hic eſt filius meus dilectus: patrem decla
rauit Chriſtus in carne ſuper quẽ cœli ſunt aperti: dei filium manifeſtauit, quoniã ipſe is erat, & colũ Matthæi. 3.
ba deſcendẽs ſuper eum & manens: ſpiritum ſanctum monſtrauit. Inſuper diuinitatis Chriſti, de cœ-
lo tunc perhibitum eſt teſtimonium? per vocẽ paternã conteſtantem Chriſtum eſſe dei filiũ. In his au
tem omnibus: gloria Chriſti mirifice patefacta eſt, atque toti mundo demonſtrata Nomẽ autem or
bis, hoc in loco vocatiuus ſingularis eſſe intelligatur: ordinatus cum verbo plurali haurite, & pro hu
mano genere (ſicut ſuperius) ſumi. vt ſenſus ſit huiuſmodi. O homines vniuerſi: haurite aquas de fon
tibus ſaluatoris. id eſt ſuſcipite baptiſmi lauacrum, & gratiã quæ inde profluit ex ſaluatoris noſtri exu
berantia, bonitate & affluentia. Sumptumque eſt illud ex Eſaiæ duodecimo capi. dicentis. Haurietis Eſa. 12.
aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris: & dicetis in illa die, confitemini domino & inuocate nomen
eius. In quibus verbis prænunciat propheta: gratiam baptiſmalem nouæ legis tempore in totum ge
nus humanum profluxuram. per fontes aquarum intelligens ſalutaria baptiſmi fluenta: euangelica
luce coruſcante à Chriſto cõſecrata. Poſtremũ cũ hic dicitur Chriſtus omnem creaturam ſanctificaſ
ſe omnis creaturæ nomine, intelligatur homo. quandoquidẽ ipſe cum omni conuenit creatura & ſpi
rituali & corporali: immo vtriuſque in ſe generis creaturarum nexum habet & coaleſcentiam. corpo
re cũ ſenſibilibus: & anima cũ intellectualibus cõuenìens ſubſtantiis. Proinde in ſcriptura nonnũquã
homo, omnis creaturæ nomine deſignatus inuenitur. vt cum dicit Chriſtus diſcipulis ſuis apud Mar
cum. Euntes in mundum vniuerſum: prædicate euangelium omni creaturæ. Cum enim in præſente Marci. 16.
antiphona fiat ſecundum materiam ſubiectam mentio de ſanctificatione facta per baptiſmum, cuius
nulla alia creatura præter hominem eſt capax: planum eſt & hic ſanctificationem intelligi debere ſo
8 li humano generi indultam. ¶ In octaua antiphona. Iordanis ſtupuit. Idem eſt id loquendi genus cũ
eo: quo ſuperius dictum eſt Iordanem exultaſſe baptiſato domino. At vero in ipſius baptiſmi à Chri
ſto ſuſcepti hora, columba proteſtatur (vt hic dicit litera) ipſum ſcilicet Chriſtum eſſe verum deum
& dei filium: ſecundum ſignum beato Ioanni Baptiſtæ cœlitus datum. Qui miſit (inquit) me bap- Ioan. 1.
tiſare in aqua: ille mihi dixit. Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum:
hic eſt qui baptiſat in ſpiritu ſancto. Et ego vidi & teſtimonium perhibui; quia hic eſt filius dei. Por-
ro in hac ſacratiſſima Chriſti baptiſatione, triplex oſtenſum eſt munus & beneficium: quod aſſequũ-
tur omnes qui in Chriſto rite baptiſantur. Primum adoptio in dei filiationem: deſignata per vocem
patris, conteſtantem Chriſtum qui baptiſabatur eſſe ſuum filium. Significabat enim illa vox: & eos
qui ſacris illis initiãtur, in filios dei adoptari. Secundũ: apertio regni cœleſtis: demõſtrata per cœlũ a-
pertum ſuper Chriſtum baptiſatũ. quod indicabat introitũ cœleſtis regni illis protinus aperiri: qui
hoc ſacramento ſanctificantur. Tertium. ſuſceptio ſancti ſpiritus: inſinuata per ſpiritum ſanctum in
ſpecie columbæ deſcendentem ſuper Chriſtum. quod plane monſtrabat: omnibus qui legitime ba-
ptiſmalibus abluuntur vndis, etiam ſpiritum ſanctum inuiſibiliter dari: quo in Chriſto ſunt regeniti,

Eze.47. ¶In nona antiphnna. Vidi xquam egredien tem. Hæc antiphona, ex quadrageſimo ſeptimo cap. E- 9
zechielis eſt deſumpta: vbi dicit propheta. Et conuertit me ad portam domus: & ecce aquæ egredie
bantur ſubter limen domus ad orientem. Aquæ autem deſcendebant in latus tẽpli dextrum. Et pau-
lo pôſt. Et ecce aquæ redundantes à latere dextro. Demum paucis interiectis ſubiungit. Et ſaluabun
tur & viuent omnia: ad quæ venerit torrens. Verum myſtica illa viſio aquæ egredientis de templo: il
Ioan.19. lam ſignat aquam ſacram, quæ de templo corporis dominici exiuit in hora paſſionis à latere dextro:
cum vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Sacratiſſimum nan-
Coloſ.2. que domini corpus, nomine templi in ſanctis eloquiis interdum nuncupatur: qudd in eo habitauerit
Ioan.2. omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. vt in eo loco euangelii. Soluite tẽplum hoc: & in tribus die
bus excitabo illud. quod verbum: perhibet euangeliſta dominum dixiſſe de templo corporis ſui. Et
quicunque ea fuerint aqua lateris domini aſperſi: ſalui facti ſunt, vt dicit præſens antiphona. quoniã
aqua illa dominico latere profluens (ſicut & xqua, ipſi Ezechieli prophetæ in prædicta viſione oſten
ſa) ſignat aquam baptiſmalem & ſacri baptiſmatis vndam: de templo eccleſiæ militãtis egreſſam, no
Pſal.47. mine templi etiam in ſacris literis interdum expreſſæ. vt cũ ait pſalmus. Suſcepimus deus miſericor-
diam tuam in medio templi tui: ſcilicet eccleſiæ præſentis. Egreſſam inquam ad ſalutem: præſidium
& fœliciorẽ ipſius ſucceſſum: qui per latus dextrũ inſinuatur. Qua quicũq, irrigãtur protinus ſalutẽ
cõſequũtur. Vt eo in locn reuera fuerit prophetæ reuelatum myſteriũ ſacramẽti baptiſmatis: in no-
ua lege exhibendũ ad ſalutẽ hominũ. Nam & gloſa literæ interiecta: ſupradictum prophetę locũ my
ſtice exponit de aquis baptiſmi & lauacro regenerationis. Neque hoc in loco tantum, ſed & alias ſæ-
pius apud prophetas: baptiſmi ſalutare remedium legitur à domino prænunciatum & præſignifica-
Ezech.36. tum. vt apud Ezechielem capite triceſimo ſexto. Et effundam ſuper vos aquam mundã, & mundabi-
mini ab omnibus inquinamentis veſtris: & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et propheta in
pſalmo eandem inſinuat purgatoriam vitiorum ablutionem baptiſmalem: cum ait. Super aquam re-
Pſal.22. fectionis educauit me: animam meam conuertit. Idem quoque alio loco. Benedicite domino deo: de
Pſal.67. fontibus Iſrael. Eſaias itidem in loco paulo antẽ citato. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluato
Eſa.12. ris. Et cap. triceſimo quinto. Sciſſæ ſunt in deſerto aquę: & torrentes in ſolitudine. & quę erat arida: in
Eſa.35. ſtagnum. & ſitiens in fontes aquarum. Quid enim hic deſertum & ſolitudo nominatur, niſi gentium
multitudo prius deſerta à deo & ſola derelicta: quinimmo exuſta xrdoribus concupiſcentię, & vitio-
rum ęſtu areſacta? In illa autem eruperunt aquę baptiſmi, & torrẽtes gratię inundauerũt: quãdo prõ
pta ſuſcepit iugum Chriſti, & aſperſione baptiſmalis lauacri eſt irrigata. Quęque prius fuerat arida
& ſitiens: tũc ſalutari ſtagno eſt humectata. Demũ idem propheta capite quadrageſimo primo idem
Eſa.41. pręnunciat baptiſmi myſterium: cum ait. Aperiam in ſupinis collibus flumina: & in medio camporũ
fontes. Ponam deſertum in ſtagna aquarum: & terrã inuiam in riuos aquarũ. Cęterum ſatis ſuper-
que antiphonis explicandis ſumus immorati: nunc ad alia ocyùs tranſeundum. Si enim omnes quæ
per totum anni curriculum decantantur elucidare pergeremus antiphonas: in nimiam extenderetur
molem opus: & propriam id operam integrumque expoſceret volumẽ. Nonnullas tamen explicuiſ-
ſe non piguit: vt ex illis cognoſcantur & cæterę fere omnes, ex aliquo ſcripturę veteris aut noui inſtru
menti loco eſſe depromptæ, & dignam aliquam continere ſententiam ſolerti indagine & ſedulo labo
re perquirendam. Non ſunt igitur vllæ illarum frigido & languido corde legendæ: ſed cum attentio
ne ſolicita ac veneratione, tanquam particulę quędam & portiunculę ſacrorum eloquiorum. & vna-
quęque earum, ad ſuum fontem vnde ſumpſit originem: à ſtudioſo lectore reducenda eſt ac reuocan
da. Sicut enim antepoſitę antiphonę, ex propriis ſacrarum literarum paſſibus vnde deſumptę ſunt,
ſuam acceperunt explanationem: ita & cętere omnes ad eum ſcripturę locum ex quo pendent ſunt re
ferendę: & recta earum protinus patebit omnibus intelligentia. Quod ergo in explicatis antiphonis
tanquam exemplo quodam propoſita iam factitatum eſt: in cętris etiam (de quibus conſulto ſuperſe-
demus) eodem calle monſtratáque via eſt tentandum.

In aduentu domini: reſponſorium.

1 Ecce dies veniunt, dicit dominus: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum. & regnabit rex & ſapiens erit: & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. Et hoc eſt nomen quod vocabunt eum: dominus iuſtus noſter. Verſus. In diebus illis ſaluabitur Iuda: & Iſrael habitabit confidenter. Et hoc eſt nomen.

In vigilia natiuitatis domini.

2 Iudæa & Hieruſalem: nolite timere. Cras egrediemini? & dominus erit vobiſcum. Verſus. Conſtantes eſtote: videbitis auxilium domini ſuper vos. Cras egrediemini.

In natiuitate domini: de beata virgine.

3 Sancta & immaculata virginitas: quibus te laudibus efferam, neſcio. Quia quem cœli capere non poterant: tuo gremio contuliſti. Verſus. Benedicta tu in mulieribus: & benedictus fructus ventris tui. Quia quē cœli.

In purificatione beatæ Mariæ.

4 Gaude Maria virgo, cunctas hæreſes ſola interemiſti: quæ Gabrielis archangeli dictis credidiſti. Dum virgo deum & hominem genuiſti: & poſt partum virgo inuiolata permanſiſti. Verſus. Gabrielem archāgelum ſcimus diuinitus te eſſe affatum: vterum tuum de ſpiritu ſancto credimus imprægnatum. erubeſcat Iudæus infœlix: qui dicit Chriſtum ex Ioſeph ſemine eſſe natum. Dum virgo.

In commemoratione beatæ virginis.

5 Fœlix namque es ſacra virgo Maria: & omni laude digniſſima. Quia ex te ortus eſt ſol iuſtitiæ, Chriſtus deus noſter. Verſus. Ora pro populo, interueni pro clero, intercede pro deuoto fœmineo ſexu. ſentiant omnes tuum iuuamen: quicunque celebrant tuam commemorationem. Quia ex te.

In natiuitate beatæ virginis.

6 Solem iuſtitiæ regem paritura ſupremum. Stella Maria maris hodie proceſſit ad ortum. Verſus. Cernere diuinum lumen: gaudete fideles. Stella Maria maris.

In eodem feſto, aliud reſponſorium.

7 Ad nutum domini, noſtrum ditantis honorem. Sicut ſpina roſam, genuit Iudæa Mariam. Verſus. Vt vitium virtus operiret, gratia culpam. Sicut ſpina roſam.

¶ Reſponſoria nonnulli autumant dici & nuncupari: quia lectionibus matutinis quibus ſubiiciūtur, materiæ cognatione affinitateque fere ſemper reſpondent. Vt ſi ex veteri lege aut prophetis depromptæ fuerint lectiones: & reſponſoria illis ſubiuncta etiam ex illius ſcripturæ promptuario aut pſalmis ſunt ſumpta. Et ſi ex libris noui teſtamenti deſumantur lectiones: itidem & earum reſponſoria. quod tamen non in omnibus ad vnguem obſeruatum comperitur. Alii reſpōſoria dicta putant: quia vno illa inchoante, reliquus illi chorus concordi cantu reſpondet. Verſus vero qui reſponſoriis annectuntur ita nuncupatos arbitrantur: quia per illos vertimur atque regredimur ad aliquam partem reſponſorii repetendā. Vtcunque tamen res ſe habet: reſponſorii cantus in eccleſia pie & religioſe ſunt inducti. & vt plurimū ex aliquo ſcripturę veteris aut nouæ legis loco deducti: ex quo illorum quærītāda eſt ſententia. quemadmodum nonnulla ex plurimis hic adducta reſponſoria liquido patefacient: vt per illa in aliis idem tentetur inueſtigandi modus.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo reſponſorio. Ecce dies veniunt. Hoc reſponſorium ex viceſimo tertio Hieremiæ capite ſumptum eſt: vnà cum ſuo verſu, vbi idem omnino verborum (vt hic) habetur contextus. Fit autem in eo, prænunciatio aduentus domini in carnem: eiuſque gemina natura, diuina ſcilicet & humana ibidem innuitur. Humana quidem: cum iuſtum germen ipſi Dauid ſuſcitandum à deo promittitur, ſcilicet Chriſtus ex ſtirpe Dauid naſciturus. Cuius & poteſtas deinde declaratur: quòd regnabit ſcilicet rex & ſapiens erit. Dabit enim ei (inquit angelus ad ſacram virginē) dominus deus ſedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. De eodem dicit etiam Paulus: quòd in eo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ſunt abſcōditi. Mōſtratur inſuper hic æquitas eius atque rectitudo: quoniā faciet (inquit) iudiciū atque iuſtitiā. Quod & Eſaias eodem afflatus diuino ſpiritu teſtatur dicens. Nō ſecundū viſionē oculorum iudicabit: neq; ſecundum auditum aurium arguet. ſed iudicabit in iuſtitia pauperes: & arguet in æquitate pro māſuetis terræ. Diuina vero eiuſdem natura hic inſinuatur: cum ſubiungit propheta. Et hoc eſt nomen quod vocabunt eum dominus iuſtus noſter. Vbi ſecundū ſacros expoſitores hebræam callentes linguam, loco nominis dominus: ponitur in Hebræo nomen domini tetragrammaton, id eſt quatuor elemētis literariis ſcriptū: quod tamen eſt ineffabile, neque quoquo pacto proferri poteſt. Illud autem nomen in ſcriptura ſoli deo attribuitur: neque vnquā creaturę accōmodatur, quoniā diuinā ſubſtātiā

Lucæ. 1. Coloſ. 2. Eſa. 11.

abſolute ſignat.Porro io ipſo verſu dati reſponſorii ex eodem loco ſumpto : Iuda & Iſrael,nõ ſecũdũ
carnem ſed ſecundum ſpititum ſumi debet.Iuda ſcilicet (quod ſignificat confitentem) pro cœtu eo-
rum qui confitentur nomen domini & mirabilia eius. Iſrael vero (quod videns deũ interpretatur)
pro multitudine fidelium,ſyncæra fide deum hic per ſpeculũ & in ænigmate videtium, Vtriſq; enim
& cõfitentibus deum & credentibus:in die aduentus domini ſalus apparuit ¶ In ſecundo reſpon- 2
ſorio.Iudæa & Hieruſalem.Hoc reſponſoriũ:ex ſecundi libri Paralipomenon cap.viceſimo deſump-
tum eſt.Vbi memoratur Ioſaphat ex Iuda,recte ambulans in via domini (cum bella mouere in cum
pararent Amonitæ & Moabitæ) piam ad eum effudiſſe orationem:pro auxilio contra hoſtes conſe-
2.para.20. quendo.Cui Iazihel leuites de filiis Aſaph repletus ſpiritu domini:reſpondit inter cætera.O Iuda &
Hieruſalem:nolite timere nec paueatis.Cras egredimini contra eos:& dominus erit vobiſcum. Nõ
enim eritis qui dimicabitis:ſed tantummodo confidenter ſtate , & videbitis auxilium domini ſuper
vos.Ex qua quidem reſponſione prophetæ,ſeruatis propemodum iiſdem verbis contextum eſt hoc
reſponſorium cum ſuo verſu propter aptam ſententiæ illius ad natiuitatis dominicæ myſteria accõ-
modationem & applicationem . Dæmonum enim improba tuba non ſolum arma in nos mouerat,
ſed & vicerat & vinxerat totum genus humanum,atque in ſuam redegerat poteſtatem. Sed venit do
Pſal.23. minus,fortis & potens , dominus potens in prælio armatus noſtræ mortalitatis amictu : vt ſpiritua-
les iſtos hoſtes debellet & vertat in fugam. Idcirco ſancta eccleſia incitat hoc cantu myſticam Iudæã
& Hieruſalem:vt omnem animo excutiat formidinem ,reſpiret ad propinquum dei auxilium,& cra
ſtinum ſaluatoris propugnatoriſque ſui ortum alacriter præſtoletur.Iudæa vtique confeſſio interpre
tatur:& Hieruſalem viſio pacis.Iudęa igitur hic intelligitur pia Chriſtianorum turba : confitentium
magnalia dei,& miſericordiam eius pie venerantium.Hieruſalem vero fidelium moltitudo,ad æter-
næ pacis viſiooem ſyncæro animo ſuſpirantium Vtriſque autem horum promittitur hic in proximo
venturum dei pręſidium:modo totam ſuam fiduciam collocent in domino. ¶ In tertio reſponſorio. 3
Sancta & immaculata virginitas.Sanctum dicitur quod omnioo mundum eſt & purum neque quic-
quam terrenæ contagionis habet.Dicitur & illud ſanctum:quod dei cultui & obſequio eſt conſecra-
tum,vt non poſſit amplius in humanos vſus accommodari.Et certe vtraque ſancti ratio:ſemperſan-
ctæ & superſanctæ virgini Mariæ rectiſſime conuenit,vt omnibus eſt planũ . Eccleſia itaq; catholica
admirãs ſublimitatẽ puritatem & dignitatem cãdidiſſimæ virginis:quæ & dei mater eſt & virgo per
petua,erigenſque ad illã totũ ſui animi affectũ,tota in ſtuporẽ verſa,tota deniq; ob magnitudinẽ ex-
cellẽtiæ eius in admirationẽ ſuſpẽſa:prorũpit io hoc virginalis ſuæ integritatis præconiũ.Sãcta & im
maculata virginitas. Verè ſancta virginitas:quæ nullo carnalis affectus puluere vnquã fuit reſperſa
& coinquinata. Verè ſancta:quæ ſolis,lunæ & clarorum ſiderum longe exuperat munditiam . Deni-
que vere ſancta virginitas,quæ nitidiſſimã angelicorũ ſpirituũ tranſcendit puritatẽ: & ſanctum ſan-
ctorum habuit ſui tabernaculi & virginalis thalami habitatorem.Immaculata ſane virginitas in con
ceptu,immaculata in partu,& poſt partum immaculata:perpetuo candore nitens niueóque pudore.
Quis igitur banc ſanctã & immaculatã virginitatem dignis efferat laudibus:quã nec lingua nec mẽs
humana laudare ſufficiat vnquã? Quis oro illã eximiã puritatẽ debitis celebret honorũ titulis: quam
nec meotes angelicæ ſatis laudare queant? Quis incoinquinatam illam integritatem pro dignitate ex
tollere valeat:cui ſumma laus illa eſt quòd nunquã ſatis laudari & prædicari à quouis poſſit? Quòd ſi
cauſam illius ſciſcitaris:illico ſubiũgitur,quia illũ caſtiſſimo nobis vtero ſuo exhibuit quem cœli cœlo
rum capere non poterant,nec poſſunt adhuc,nec poterũt vnquã quia cœlo terraque eſt amplior. Si
3.regum. 8. cœlum (exclamat Salomon ad deũ) & cœli cœlorum te capere non poſſunt:quãto minus hæc domus
quã tibi ędificaui? Nõ potuit quidẽ Salomonis templũ capere dominum:cuius immenſa eſt plenitu-
do.At viuum veri Salomonis templum,gemiũ virgineũ,tabernaculum altiſſimi: illum cœpit vt ho-
minem,ventris ſui ſacratiſſimi latebris illum continuit,& demum toti mundo ſaluti ferum profudit.
His itaque verbis eccleſia fidelium pie in tantam virginem matrẽque dei affecta:profitetur & deũ eſ-
ſe & hominem,quem caſtis concepit viſceribos & peperit . Vt deum enim : cœli illum capere non
poterant . vt hominem vero:ſuo gremio nobis illum contulit & protulit. Cæterum vt etiam eorum
quæ grammaticã concernunt admoneamus lectorem:non hic, quibus te laudibus referam neſcio le-
gendũ eſt,vt faciunt nonnulli ſed efferam.Nam referre verbũ,neque ſignificationem habet huic lo-
co accommodam,neque conſtructionem cũ non debeat vnqnam accuſatiuo ſimul & ablatiuo iungi.
Efferre vero verbum pro extollere:præſenti loco aptiſſime congruit, & ſupradictos caſus expoſcit.
Denique verſus huic ſubiunctus reſponſorio, ex primo capite euangelii Lucę ſumptus eſt:vbi ſancta
Elizabeth repleta ſpiritu ſancto hoc laudis præconium ſacrę virgini acclamat. Et merito quidem.Nã
benedicta eſt ipſa in mulieribus ſiue inter mulieres : quæ ſola mulierum Euæ maledictum non ſen-
ſit.Immo benedicta ſupra mulieres,& pluſquam cęterę omnes: nam Euæ primæ matris maledictio-
nem abſtulit,& toti mundo attulit benedictionem. Et quod amplius eſt , benedicta eſt ipſa vltra vi-
ros omnes poſt filium:quoniam vniuerſo generi humano benedictionis gratiam promeruit. Cui nõ
ab re tota concinit fidelium eccleſia.Benedicta filia tu à domino:quia per te fructum vitæ communi-
cauimus.Benedictus item fructus ventris eius:totius benedictionis ac gratię largitor & author:Bene
dictus ille fructus & maledictionis profugator:ſuſtulit enim à nobis maledictionem & dedit benedi
ctionem. Denique benedictus ſit,laudatus & ſuperexaltatus in ęternũ fructus ventris virginalis, Ie-
ſus Chriſtus qui eſt benedictus in ſecula Amen. ¶ In quarto reſponſorio. Cunctas hereſes ſola inte- 4
remiſti.Merito dicitur ſacratiſſima virgo cunctas hęreſes ſola interemiſſe: quoniã fidẽ habuit omniũ

perfectiſſimam, firmiſſimã & ſolidiſſimã. cuius firmitas & integritas omnem hæreſeos impietatẽ ſi-
ue contra diuinitatis myſteria ſiue ſuſceptæ à Chriſto humanitatis, penitus eliſit. Omnis ſiquidem
hæreſis: contra ſacra fidei doctrinam aliquod nefandum ſuſcitat dogma. Quæ igitur inconcuſſam &
integram habuit fidem: omnes hæreticorum inſanias & peſtiferas oblatrationes prorſus attriuit. At
ſi noſcere velis quanta fuerit huius ſacroſanctæ virginis fides: audi eam tantopere à ſancta Elizabeth Lucæ. 1.
cõmendari, dicente ad ipſam. Beata quæ credidiſti: quoniã perficientur in te quæ dicta ſunt tibi à do
mino. Neque meo etiam iudicio aberrabit, qui dixerit hanc virginem ſingularem cũctas hæreſes inte
remiſſe: quia ſummam veritatem & diuinam huic mundo protulit. quemadmodum ait pſalmus. Ve-
ritas de terra orta eſt. Chriſtum enim peperit: qui de ſeipſo dicit. Ego ſum via, veritas & vita. Veri- Pſal. 84.
tas autem non aliter omnem propellit hæreſeos falſitatem: quàm lux clariſſima cæcas noctis opacę Ioan. 14.
tenebras, quàm ſol adueniens nocturnam caliginem, quàm lucida cœli facies vmbram terræ. Porro
quod pia fidelium omnium & virgini omniſanctæ deuotorum confeſſio, in principio verſus huic re-
ſponſorio annexi ſe credere proponit: ex primo capite euangelii Lucę, deſcribente annunciationem
conceptus dominici, deſumptum eſt & perſpicuũ. Et ex illo, merito damnatur Iudæorum pertinax
veſania, contendentium Chriſtum non de ſpiritu ſancto fuiſſe cõceptum, neque de virgine natũ: ſed
ex nuptiali conſortio ipſius Ioſeph eſſe progenitum, derogantes & virginali puritati & diuinitus fa-
ctæ Chriſti conceptioni. Idcirco ignobilitatem ipſi domino noſtro exprobrantes Iudęi, obſcuritatẽ-
que generis, qui omnia humana ſtemmata longe antecellit: dixerunt in euangelio apud Matthæum. Matthęi. 13.
Vnde huic ſapientia hæc & virtutes? Nónne hic eſt fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria? Et Marci. 6.
apud Marcum dicunt de Chriſto. Nonne hic eſt faber filius Mariæ? Rurſum apud Lucam. Nõne hic Lucæ. 4.
filius Ioſeph? Denique apud Ioannem. Nonne hic eſt filius Ioſeph: cuius nos nouimus patrem & ma Ioan. 6.
5 trẽ? Sed eorum mentita eſt iniquitas ſibi. ¶ In quinto reſponſorio. Quia ex te ortus eſt ſol iuſtitiæ:
Chriſtus dicitur ſol iuſtitiæ: quia fœlici ortu ſuo denſas huius mundi propulſauit tenebras, & fulgen
tiſſimum veritatis lumen humanis cordibus infudit. Et eo nomine etiam apud prophetam nomina-
tur: dicentem. Vobis timentibus nomen meum: orietur ſol iuſtitiæ. Et quoniam bonis ſolum & re- Mala. 4.
ctis corde hic ſol inuiſibilis radio ſpiritualiter oritur: apud Salomonem impii & reprobi pœnitentiã
agentes in inferno, de non percepto ortu huius clariſſimi ſolis apud ſe conqueruntur dicentes. Er-
go errauimus à via veritatis: & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus no- Sapi. 5.
bis. At vero totus verſus huius reſponſorii, ex vno ſermonum beati Auguſtini de aſſumptione ſacro
ſanctæ virginis ſumptus eſt: ita ad eam piæ deuotionis verba dirigentis. O beata Maria, quis tibi di- Auguſtinus.
gna valeat iura gratiarum ac laudum præconia rependere? quę ſingulari tuo aſſenſu mundo ſuccur-
riſti perdito. Quas tibi laudes fragilitas humani generis, perſoluet? quæ ſolo tuo commercio recupe
randi aditum inuenit. Accipe itaque quaſcunque exiles, quaſcunque meritis tuis impares gratiarum
actiones. & cum ſuſceperis vota: culpas noſtras orando excuſa. Admitte noſtras preces intra ſacra-
rium exauditionis: & reporta nobis antidotum reconciliationis. Sit excuſabile: quod per te ingerim⁹.
ſit impetrabile: quod fide poſcimus. Accipe quod offerimus: redona quod rogamus, excuſa quod ti-
memus. Sancta Maria ſuccurre miſeris, iuua puſillanimes: refoue flebiles: Ora pro populo interue-
ni pro clero: intercede pro deuoto fœmineo ſexu. Sentiant omnes tuum iuuamen: quicunque cele-
brant tuum nomen. Aſſiſte parata votis poſcentium: & rependе omnibus ſalutis effectum. Sint tibi
ſtudia, aſſidue orare pro populo dei: quæ meruiſti benedicta redemptorem ferre mundi. Hæc ille. Ex
quo etiam loco ſumpta eſt illa antiphona de beata virgine, multum deuota. Sancta Maria ſuccurre
miſeris: omnino illic integre inſerta. Et finis etiam alterius antiphonæ de eadem: ſcilicet. Beata
dei genitrix Maria virgo perpetua, templum domini, ſacrarium ſpiritus ſancti: tu ſola ſine exem-
plo placuiſti domino IESV CHRISTO. ora pro populo, interueni pro clero, intercede pro deuo
to fœmineo ſexu. ex ſupradictis Auguſtini verbis eſt deſumptus. Sicut & ea eiuſdem poſtremæ
antiphonæ particula, tu ſola ſine exemplo placuiſti domino IESV CHRISTO: ex illo carmine
Seduliano paulo antè adducto, ſola ſine exemplo placuiſti fœmina CHRISTO, eſt deprompta.
6 ¶ In ſexto reſponſorio. Solem iuſtitiæ, regem. Cur ſol iuſtitię hic vocetur CHRISTVS. in præceden
te reſponſorio reddita eſt ratio. Rex autem ſupremus idem hic nuncupatur: quoniam, vt ait Apo- Apoca. 19.
calypſis, habet in veſtimento & in fœmore ſuo ſcriptum: rex regum & dominus dominantium. De-
nique cur deo ſacrata virgo Maria, dicatur ſtella maris: aſſignata eſt in præcedente libro cauſa, in ex
poſitione huius hymni. Aue maris ſtella. Cæterum verſus huic reſponſorio ſubnexus exhortatur fi-
deles omnes, vt gaudeant de tanto dei beneficio quod diuinum cernunt lumen: ſacroſanctam ſcilicet
virginem Mariam tanquam auroram prodeuntem in mundum, ante veri ſolis exortum, tanquam
ſtellam dei prænunciam progredientem ad ortum ante lucidi ſolis aſpectum. lumen inquam diui-
num quod humano generi horrendis in tenebris obuerſanti fœliciter illuxit, quod cæcutientibus in-
fulſit mentibus hominum: & poſt diuturnam caliginem cœlitus ortum, noſtris oculis apparuit. Cę-
terum hoc reſponſorium præter aliorum morem carminis lege coërcetur: & tria complectitur carmi-
na hexametra. Sicut & iſtud quod ſequitur, in beatæ virginis laudem compoſitum reſponſorium: eo-
dem clauditur genere carminis, ſimilique ſtringitur menſura.

Stirps Ieſſe virgam produxit: virgáque florem.
Et ſuper hunc florem requieſcit ſpiritus almus.
Verſus. Virgo dei genitrix virga eſt: flos, filius eius.

Cuius poſtremi reſponſorii ſententia, ex vndecimo capite Eſaiæ ſumpta eſt: dicentis, vt ſuperius Eſaię. 11.

perquam frequenter adductum eſt. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Duo ſiquidem priora carmina: illam propheticam complectũtur ſententiam. Tertium vero carmen, quod verſus eſt reſponſorii dati: ſignificationem myſticam illius aperit oraculi. Virgo namque deiparens, virga eſt quantum ad ſignationem: quia per virgam apud Eſaiam inſinuatur. & filius eius eadem ratione flos eſt: quia per florem ibi denotatur. ¶ Neque reſponſoria ſolum: ſed & antiphonæ interdum occurrunt lege carminis comprehenſæ. vt hæc in ſacræ virginis laudem confecta antiphona.

Alma redemptoris mater: quæ peruia cœli
Porta manens, & ſtella maris: ſuccurre cadenti
(Surgere qui curat) populo. tu quæ genuiſti
Natura mirante, tuum ſanctum genitorem:
Virgo prius ac poſterius, Gabrielis ab ore
Sumens illud aue: peccatorum miſerere.

In quinto tamen eius carmine, iambus in ſecunda ſede ponitur pro ſpondeo contra verſus hexame-
tri regulam & legem. ¶ In ſeptimo reſponſorio. Sicut ſpina roſam genuit. Spina aſperitatem habet 7
offendentem tactum: aculeis armata eſt & purgit, læditque cõtrectantem. Roſam tamen progignit ſine aculeis, ſine aſperitatis horrore: gratã aſpectu, odore ſuauem & lenem attactu. Haud ſecus Iudæa peccatorum amaritudine acerba, multiſque obnoxia malis, quibus ſæpe deum offendit: ſacram virginem Mariam produxit ſine labe, & omnis prorſus peccati neſciam. Et id quidem, non ea ſuis meritis, operibus iuſtitiæ aut inſita dignitate: ſed ſolo dei nutu, ſolo illius beneplacito, & bonitate ſola. qui tam ſanctæ virginis exortu voluit humani generis honorem ampliare, qui tantæ virginis innocentia ac puritate: decreuit noſtram ſortem honoratiorem reddere pariter & decoratiorem, & vltra cætera omnia tanto nos munere locupletare. Quòd ſi quiſpiam roget, cur id facere dominus fuerit dignatus: reſpondet ipſe verſus dati reſponſorii. vt virtus ſacroſanctæ virginis: humanæ conditionis inueteratum tegeret vitium. & gratia eiuſdem cumulatior: noſtram obuelaret culpam. quinimmo vt virtus etiam filii eius: noſtrum detergeret vitium. & illius gratia: noſtram deleret culpam Porro ſecundum huius reſponſorii carmen: propemodum ex illo cantici canticorum verbo depromptũ
Canti. 2. eſt. Sicut lilium inter ſpinas: ſic amica mea inter filias. Nempe inter ſpineta vitiorum progenita eſt clariſſima virgo: ſpinæ tamen neſcio, vernans vt lilium & virginitatis candore necnon & ſuaui virtutum odore gratiſſima: nihil in ſe aſperum, acerbumve ſuſtinens.

In ſeptuageſima: reſponſorium.

1 Peccata mea domine: ſicut ſagittæ infixa ſunt: in me. Sed antequam vulnera generent in me: ſana me domine medicamento pœnitentiæ deus. Verſus. Quoniam iniquitatem meã ego cognoſco, & delictum meum coram me eſt ſemper: tibi ſoli peccaui. Sed antequam.

In quadrageſima.

2 Emendemus in melius: quæ ignoranter peccauimus. ne ſubito præoccupati die mortis: quæramus ſpacium pœnitentiæ. & inuenire non poſſimus. Attende domine & miſerere: quia peccauimus tibi. Verſus. Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſte egimus: iniquitatem fecimus. Attende.

Dominica in paſſione:

3 Circundederunt me viri mendaces: ſine cauſa flagellis ceciderunt me. Sed tu domine defenſor: vindica me. Verſus. Quoniam tribulatio proxima eſt: & non eſt qui adiuuet. Sed tu domine.

Tempore paſchali:

4 Chriſtus reſurgens ex mortuis: iam non moritur. mors illi vltra non dominabitur. Quod enim viuit: viuit deo halelu ia halelu ia. Verſus. Dicant nunc Iudæi quomodo milites cuſtodientes ſepulchrum perdiderunt regem ad lapidis poſitionem? quare non ſeruabant petram iuſtitiæ aut ſepultum reddant: aut reſurgentem adorent nobiſcum dicentes. Quod enim.

In die aſcenſionis domini.

5 Poſt paſſionem ſuam per dies quadraginta apparuit eis: loquens de regno dei halelu ia. Et videntibus illis eleuatus eſt halelu ia: & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum halelu ia. Verſus. Et conueſcens præcepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederent: ſed expectarent promiſſionem patris. Et videntibus illis eleuatus eſt.

In die pentecoſtes.

6 Cum cõplerentur dies pentecoſtes: erant omnes pariter dicentes halelu ia. & ſubito factus eſt ſonus de cœlo halelu ia. Tãquam ſpiritus torrens repleuit totam domum, halelu ia halelu ia. Verſus. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto: & cœperunt loqui. Tanquam ſpiritus torrens.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo reſponſorio. Peccata mea domine. Sagitta infixa corpori, ipſum
ſauciat & graui afficit vuloere: neque loco plagæ poteſt educi ſine medicæ manus ope. quæ niſi tem-
peſtiue admoueatur: erit illa letalis arundo, & mortem demum inferet. Quòd ſi voicum telum leti-
ferum eſt, & triſte fatum intentare valet: quid duo aut tria, immo ſeptem facient tela, aut maiore mul
tiplicata numero: ſi infigantur humano corpori? nõ one valentiore iure: vulnera infigẽt & mortem?
Anima autem mea, domine deus meus: multis peccatis tanquam iaculis mortiferis eſt confecta Vul-
nerata ſiquidem eſt ſpiculo ſuperbiæ, iouidiæ, iracundiæ: ſauciata cuſpide inertiæ & auaritiæ, traiecta
demum mucrone gulæ & libidinis. qui inferna ſuccenſus fornace: noxias io carne & anima mea ſu-
ſcitat coocupiſcentias. Neque ſemel tantum his ſeptem iaculorum modis eſt læſa: ſed iterum & ſæ-
pius. vt multiplicata ſint ſuper numerum ab huiuſmodi telis illata mihi vulnera. Et niſi mature adhi
beatur medicamentum ſalutare tantis & tam multis animæ meæ plagis: actum eſt de ea, corruet in
mortem æternam, nec vnquam reſpirabit ad vitam. Sed quis tam grauibus poterit ſuccurrere mor-
bis: niſi tu domioe deus meus? qui verus es & benignus medicus animarum, qui dixiſti non opus eſſe
ſanis medico: ſed male habentibus. Male me habere fateor: & graui languore depreſſus iaceo. Viſita Matthæi. 9.
igitur pro tua benignitate me ægrotum, qui totum viſitaſti geous humanum. educ iacula peccatorũ:
animæ meæ altius infixa. infunde vulneribus meis vinum & oleum: & cataplaſmata ſalutaris pœni- Lucæ 10.
tentiæ illis ſuperimpone. vt eo medicamento, tua gratia adiutrice reſtituat integræ ſanitati. Cæterum
verſus ſubiunctus huic reſponſorio: ex pſalmo quinquageſimo ſumptus eſt. in quo pſalmodia gallica
& hebraica habet. & peccatum meum cõtra me eſt ſemper. Pſalmodia vero Romana (quam præſens
ſequitur verſus) habet: & peccatum meum corã me eſt ſemper. Verum io ſententia, nullũ fere vnius
ab altera eſt diſcrimen. Nam præpoſitio contra ibi poſita, ſignificat peccati authorem duci pœnitu-
dine & diſpliceotia quòd illud admiſerit: & aſſidue ipſum deteſtari. Præpoſitio vero corã ſignat pec-
cati memoriam iugiter ante oculos pœnitentis obſeruari: ipſumque aſſidua illius recordatione affli-
gi. ſicut dicit pſalmus triceſimus ſepomus. & cogitabo pro peccato meo. quoniam id multum humi- Pſal. 37.
liat pœnitentem: & incitat ad petendam veniam facieodãmque pœnitentiam. Vtraque autem ſenten
2 tia: & pia eſt, & ipſi loco conueniens. ¶In ſecundo reſponſorio. Emendemus in melius. Salutaris eſt
admonitio, qua ægroti ſeinuicem adhortantur: vt ſuo morbo remedium adhibeant cum temporis da
tur oportunitas. ne ea neglecta: demum omnis auferatur facultas admouendæ medicinæ. Morbus au
tem animæ, peccatum eſt: & morbus quidem grauis, noxius & letifer. Quiſquis ergo peccato obno-
xius eſt: delictique in deũ reus: ægrotus eſt, & morbo laborat difficili atque periculoſo. Clamat enim
propheta ſuorum peccatorum conſcius. Miſerere mei domine: quoniam infirmus ſum. Et iterũ alio Pſal. 6.
in loco. Sana animam meam quia peccaui tibi. Salubri itaque exhortaoone ſeinuicem prouocant & Pſa. 40.
incitant in hoc reſpooſorio fideles: ad quærendum medelam contra ſpirituales morbos quibus affli-
ctantur, per ſalutarem pœnitentiã. dicentes adinuicem. Emendemus in melius: quæ ignoranter pec-
cauimus. Emendatio nanque vitæ io melius: eſt optima animæ medicatrix, & cunctorum medicina
malorum. Cæterũ non putet quiſquam ſola ea eſſe emeodanda quæ à nobis ignoranter admiſſa ſunt:
eo quòd illa ſola hic nominatim exprimantur. Sed quoniam ea hic explicantur: perſuadeat ſibi certe
ea quæ ignoranter in deum ſunt commiſſa, ignorantia quidem habente anoexam culpam aut ob cau
ſam præſtitam aut ob negligentiã: eſſe emendanda in melius. Et exinde tanto valentius illa quæ ſcien
ter peccauimus. eſſe emendanda colligat. Nam quæ ſcienter committuotur: iis quæ per ignoranoam
fiunt ſunt grauiora. quandoquidem vt plurimum imminuit & extenuat ignorantia culpam. Tam ſo-
licitæ vero admonitionis & anxiæ ſolicitationis cauſa ſubnectitur. ne ſi tranſigi ſinatur id noſtræ vi-
tæ tempus ad pœnitentiam datum, ſine digno pœnitentiæ fructu: repeotinus nobis ſuperueniat inte-
ritus. & ſubitaria intercepti morte, tunc quæramus pœnitentiæ tempus: quod iuſto dei iudicio nobis
denegetur. vt quia cum potuimus, noo voluimus agere pœnitentiam: tunc cum volemus, non poſſi-
mus. Ne igitur illa premamur anguſtia: vt monet ſacer Paulus, cum tempus habemus operemur bo Galat. 6.
num. & cum datur hora ſalutis: eam expetamus, ſupplici voce orantes quod tota fidelium eccleſia in
hoc ſacro tempore quadrageſimali (quod eſt tempus acceptabile & dies ſalutis) diuinæ maieſtatis in-

clamat auribus. Attende domine & miſerere: quia peccauimus tibi. Demũ verſus ſubiunctus huic re-
ſponſorio, ex pſalmo centeſimoquinto ſumptus eſt cui integer inſeritur: & humilem continet pecca-
torum confeſſionẽ, quæ vel ſola coram oculis diuinæ maieſtatis veniam conſequitur. ¶ In tertio re- 3
ſponſorio. Circundederunt me viri mendaces. Hæc verba ſunt domini noſtri Ieſu Chriſti acerbiſſi-
mam paſſionem ſuam nobis declarantis: partim ex pſalmo viceſimoprimo, partim ex aliis pſalmo-
rum locis myſterium ſuæ paſſionis explicãtibus deprompta. Dicit enim in pſalmo viceſimoprimo.
Pſal. 21. Circundederunt me vituli multi: tauri pingues obſederunt me. Et iterum eodem in loco. Quoniam
circundederunt me canes multi: concilium malignantium obſedit me. Quòd viri mendaces illũ cir-
Pſal. 26. cunſtiterint: oſtendit in pſalmo viceſimoſexto dicens. Inſurrexerunt in me teſtes iniqui: & mẽtita eſt
Pſa. 68. iniquitas ſibi. Quòd vero ſine cauſa alio in loco pſalmi declarat cum ait. Multiplicati ſunt ſuper ca-
pillos capitis mei: qui oderunt me gratis. confortati ſunt ſuper me qui perſecuti ſunt me inimici mei
Pſa. 108. iniuſte: quæ non rapui tunc exoluebam. Et iterum. Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis: & o-
dium pro dilectione mea. Denique quòd flagellis cæſus fuerit: etiam in pſalmo teſtatur dicens. Et fui
Pſal. 72. flagellatus tota die. Demum Chriſti tam grauiter afflicti oratio ad deum patrem ſubiungitur. Sed tu
domine defenſor vindica me. Quæ ea vndecimo Hieremiæ capite deprompta videtur: vbi ait pro-
pheta in perſona Chriſti: cuius in perferendis ob iuſtitiam & veritatem tribulationibus erat typus &
Hiere. 11. figura. Tu autem domine ſabaoth qui iudicas iuſte, & probas renes & corda: videam vltionem tuam
ex eis. tibi enim reuelaui cauſam meã. Quæ quidem expetitio vltionis à deo perſecutoribus inferen-
dæ, non ea affectu iracundiæ aut appetitu vindictæ proficiſcitur: ſed ex rectitudine & zelo iuſtitiæ, &
ergo nihil habet inordinatum. At vero verſus huius reſponſorii, ex viceſimoprimo pſalmo manifeſte
depromitur qui ait. quoniam tribulatio proxima eſt. quoniam non eſt qui adiuuet. ¶ In quarto re- 4
Pſal. 21. ſponſorio. Chriſtus reſurgens ex mortuis. Ex ſexto capite epiſtolæ ſacratiſſimi Pauli ad Romanos:
Roma. 6. ſumptum eſt totum hoc reſponſorium vſque ad verſum. In quo celebratur Chriſti à mortuis reſuſci
tati immortalitas & vita perpetua: amplius violentiæ mortis & moleſtiæ nequaquam obnoxia. Indu
tum eſt enim in eo ipſum corruptibile: incorruptionem. & mortale prius corpus immortalitatẽ. Po-
ſterior autẽ reſponſorii particula, quod enim viuit: viuit deo, eodem ex loco accepta eſt. vbi dicit Pau
lus. Quòd enim mortuus eſt peccato mortuus eſt ſemel. quod autem viuit: viuit deo. Et intelligenda
eſt etiã de Chriſto: ſicut & præcedens. nam ipſe & peccato mortuus eſt pro nobis: & deo viuit ad glo
riam & viuificationem noſtram. Demum verſus hic ſubiunctus reſponſorio confutationem colligit
Matthæi. 27. Iudæorum: qui (vt narrat euangelium) permittẽte Pilato munierunt ſepulchrum Chriſti cuſtodi-
bus, & lapidem obſignarunt: rati hoc modo ſe impedituros reſurrectionem eius. Sed non eſt ſapien-
Prouer. 21. tia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra dominum. Nam cuſtodes illi poſiti vt reſurrectioni
Chriſti præberent obſtaculum: facti ſunt vel inuiti, teſtes eius & ſpectatores. Merito igitur militibus
ipſius ſepulchri cuſtodibus, à nobis fidelibus hæc in præſenti verſu ingeritur quęſtio: quomodo præ-
grandi lapide ſuperpoſito ipſi ſepulchro, Chriſtum perdiderunt. Et nihil milites habent quod vere
reſpondeant: niſi humana id virtute factũ non eſſe quòd ſurrexit, ſed diuina. Nam vt teſtis eſt beatus
2. Corin. 13. Paulus, crucifixus eſt Chriſtus ex infirmitate: ſed reſurrexit ex virtute dei. Rurſum ingeminata quæ-
1. Corin. 10. ſtione ſi interrogentur milites illi: quare non ſeruabant petram iuſtitiæ, id eſt Chriſtum qui ſpiritua-
lis eſt petra (vt ait Paulus) & totius iuſtitiæ baſis: nihil iterum habent quod apte reſpondeant, niſi ſuę
non fuiſſe facultatis illam ſeruare petram: quæ immenſa virtute ſua mortem contriuit, & toti mundo
vitæ perennis munera reddidit. Deinde ſub diſiunctione proponitur ipſis militibus alterutrum ho-
rum quòd aut Chriſtum ſepultum reddant: nam ſuæ commiſſum cuſtodiæ acceperunt. quare vt de-
poſitum reſtituere debent iis: qui eum fidei ipſorum crediderunt. aut quia cognoſcunt certo, eum ſu-
pra naturæ legem & vires vere à mortuis reſurrexiſſe: ipſum vt deum & mortis deſtructorẽ adorent.
confitentes nobiſcum, eum diuina virtute nunc vitam viuere immortalem. Et quoniã primum eorũ
quæ propoſita ſunt, pręſtare non poſſunt: nam id in ſua non eſt facultate, id ſolum reliquum eſt quòd
ſecundum amplectantur. Chriſtumque vt verum deum ſupplicitet adorẽt. ¶ In quinto reſpõſorio. 5
Poſt paſſionem ſuam. Ex primo capite actuum apoſtolorum ſumptum eſt hoc reſponſorium, deſcri-
bens glorioſam Chriſti aſcenſionẽ: quam beatus Lucas in loco ſupradicto latius explicat. Sane quòd
poſt paſſionem Chriſti ſucceſſerit eius aſcẽſio rationi fuit conſonum. vt ſcilicet poſt laborem quies,
poſt ignominiam gloria: & poſt pugnam celeberrimus ſuccederet triumphus. Sic enim & Heliã pro
phetam (qui zelo zelatus eſt pro domino deo Iſrael: & Chriſti patientis atque aſcendẽtis geſſit ima-
ginem) legimus prius variis agitatum perſecutionibus, fuga, mortis cõminatione & opprobriis, pro
iuſtitia & ęquitate: & demum grauibus exanclatis laboribus: curru igneo & equis igneis in cœlum eſ-
4. Regũ. 2. ſe raptum. Quòd vero non protinus poſt reſurrectionem cœlos conſcenderit Chriſtus, ſed per dies
quadraginta diſcipulis apparuerit præbueritque ſeipſum viuum in multis argumentis, vt ait Lucas:
mira domini diſpenſatione & benignitate factum eſt, ad noſtrę fidei confirmationem. vt reſurrectio-
Act. 1. nis in Chriſto factæ veritas ſolidaretur in cordibus apoſtolorum: & ad nos vſque pertenderetur. vt
qui quadraginta horis (quemadmodum perhibent) mortuus fuerat pro nobis: pro hora diem com-
penſando, quadraginta diebus manifeſtis indiciis ſe viuere declararet. Videntibus autẽ apoſtolis ele-
uatus eſt dominus in cœlum: quẽadmodũ hic dicit litera, vt oculis conſpectæ ipſius aſcenſionis pro-
batiores eſſent & certiores teſtes. Plus enim valet (vt aiunt) oculatus teſtis vnus quàm auriti decem.
Nubes vero lucida Chriſtum ſuſcepit ab oculis apoſtolorum: non quidem vt neceſſarium illi ve-
hiculum, qui corporeo ad aſcenſum non indigebat ſuſtentaculo vel adminiculo: ſed vt creatura

præberet obſequium creatori. Denique diſceſſurus ab ipſis, conueſci & manducare cum eis (quanuis cibi non eſſet indignus) ſuſtinuit: vt ſcilicet per effectum comeſtionis (quemadmodum ait Gregorius) veritas pateſceret carnis. Præcepit autem apoſtolis ne diſcederent à Hieroſolymis ad prædicationem euangelii: ante ſuſceptionem ſancti ſpiritus. ne tanquam inermes milites prodirēt ad bellum contra infeſtiſſimos hoſtes ſine neceſſariis armorum munimētis: ſed induerentur prius virtute ex alto. & expectarent promiſſionem patris, ſpiritum ſcilicet ſanctum quem promiſerat Christus ſe à patre ipſis miſſurum, dicens. Cum autem venerit paraclitus: quem ego mittam vobis à patre, ſpiritum Ioan.15.
veritatis. quinimmo quem ſacro ore Chriſti, deus pater eis promiſerat: cum illis ait Chriſtus. Paraclitus autem ſpiritus ſanctus quem mittet pater in nomine meo: ille vos docebit omnia & ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Et rurſum. Ego rogabo patrem: & alium paraclitum dabit vo- Ioā.14.
6 bis. & ſæpe aliis in locis: huiuſmodi promiſſum Chriſtus explicuit. ¶ In ſexto reſponſorio. Dū complerentur dies pentecoſtes. Ex ſecundo capite actuum apoſtolicorum deprompium eſt hoc reſponſorium, explicans ſancti ſpiritus in diſcipulos Chriſti miſſionem viſibilem: quam ſanctus Lucas in loco modo adducto diffuſius commemorat, primum tempus ipſius miſſionis deſignans cum ait tum completos eſſe dies pentecoſtes. Pentecoſte quidem græcum nomen, latine dici poteſt quinquagenaria: deduciturque à nomine græco πεντήκοντα, quod quinquaginta ſignificat. quoniam hæc dies: à reſurrectione domini diſtat quinquaginta diebus. & πεντηκοστὴ Græce: dicitur latine quinquageſimus, vt ait Calepinus. Confirmat hoc Rabanus: ita exponens in actis apoſtolicis locū iam adductū. Antiquus populus pentecoſten, id eſt quinquageſimum diem obſeruabat. A die enim immolationis agni, per quem egreſſi ſunt filii Iſrael de Aegypto: quinquageſimo die data eſt lex in igne. In nouo Exodi.20.
etiam teſtamento quinquageſimo die à paſcha Chriſti, eiuſque reſurrectione: deſcendit ſpiritus ſanctus in apoſtolos, in igne apparens. Hæc ille. Erant autem tunc (vt dicit præſentis reſponſorii litera) omnes diſcipuli pariter, dicentes halelu ia: id eſt laudem deo. quia erant omnes pariter in eodem loco cōgregati, & perſeuerantes in oratione: quę eſt laus dei aſſidua. Subito vero factus eſt ſonus de cœlo, tanquam ſenſibile quoddam ſignum: aduenientis ſancti ſpiritus nuncium. vt qui omnium linguarum eloquia & ſonos venit apoſtolos docere. in ſono etiam ſenſibili ſuum voluerit aduentum manifeſtare. Demum tanquam ſpiritus torrens repleuit totam domum, quia & ſpiritus ipſe ſenſibilis ſiue ventus vehemens cuius fragor audiebatur: repleuit domum ipſam materialem in qua diſcipuli erant congregati. & ſpiritus ſanctus impetu ſui fluminis lætificans ciuitatem dei: exuberantia gratiæ ſuę repleuit ipſius domus habitatores, hic nomine domus intellectos. De qua quidem affluentia & inunda Eſa.30.
tione ſpiritus domini dicit Eſaias. Spiritus eius velut torrens inūdans. Poſtremùm verſus ipſe eodem ex loco quo reſponſorium ſumptus, incompletam continet ſententiam: quæ in actis apoſtolicis ita legitur completa. Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis: prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Ex quo paſſu: quod hic deeſt ſententiæ, debet ſuppleri.

In die feſto ſacramenti euchariſtiæ: reſponſorium.

1 HOmo quidam fecit cœnam magnam: & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent. Quia parata ſunt omnia. Verſus. Venite, comedite panem meum: & bibite vinū quod miſcui vobis. Quia parata ſunt.

In eodem feſto: aliud reſponſorium.

2 Reſpexit Helias ad caput ſuum, ſubcinericium panem: qui ſurgens comedit & bibit. Et ambulauit in fortitudine cibi illius: vſque ad montem dei. Verſus. Si quis manducauerit ex hoc pane: viuet in æternū. Et ambulauit.

In eodem feſto: aliud reſponſorium.

3 Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem: in me manet & ego in eo. Verſus. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi: ſicut deus noſter adeſt nobis. In me manet.

In dedicatione templi.

4 Benedic domine domum iſtam quam ædificaui nomini tuo: venientium in loco iſto, Exaudi preces, in excelſo ſolio gloriæ tuæ. Verſus. Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabūt te. Exaudi preces in excelſo.

In eodem feſto, aliud reſponſorium.

5 Terribilis eſt locus iſte:non eſt hic aliud niſi domus dei & porta cœ-
li. Vere etenim dominus eſt in loco iſto: & ego neſciebam · Verſus.
Cumque euigilaſſet Iacob quaſi de graui ſomno:ait. Vere etenim.

De pluribus martyribus.

6 O conſtantia martyrum laudabilis:O charitas inextinguibilis, O pa
tientia inuincibilis. quæ licet inter preſſuras perſequentium viſa ſit de-
ſpicabilis:Inuenietur in laudem,& gloriam,& honorem, in tempore re
tributionis. Verſus. Nobis ergo petimus piis ſubueniant meritis: ho-
norificati à patre qui eſt in cœlis. Inuenietur in laudem.

¶ANNOTATIONES. In primo reſponſorio. Homo quidam fecit cœnam magnam. Hoc reſpon- 1
Luc.14. ſorium ex decimoquarto capite Lucæ deſumptum eſt: vbi dominus noſter parabolam proponit de
cœna magna parata & inuitatis recuſantibus venire od cœnam.cuius expoſitio myſtica: ex homiliis
illius loci & potiſſimum ea quæ Gregorii eſt facile haberi poteſt. Verũ ad præſentis ſolennitatis my-
ſterium illam parabolam(vt hic fit)accommodando,homo ille magnam inſtruẽs cœnã: Ieſus Chri-
ſtus eſt,ſui ſacratiſſimi corporis & ſanguinis ſacramentum in vltima cœna inſtituens. Quod ſane ſa-
cramentum,merito magnæ cœnæ nomine nuncupatur: ob magnitudinem excellentiæ eius & præ-
ſtantiæ,quam nec lingua ſufficeret angelica depromere. Miſit autem ſeruum ſuum,totũ ſcilicet apo-
ſtolorum & præconum nouæ legis cœtum: vt inuitent omnes ad hanc ſplendidam & magnificã cœ-
Matthæi.11. nam. Immo & ipſe pro ſua dignatione dulciter vniuerſos ad eam inuitat:dicẽs. Venite ad me omnes
Ioan.7. qui laboratis & onerati eſtis: & ego reficiam vos. Et rurſum. Si quis ſitit:veniat ad me & bibat. Quid
Ioan.6. iſta etiam quæſo inuitatione benignius aut humanius optari queat? Qui manducat meam carnem &
bibit meum ſanguinem:in me manet & ego in eo. Rurſum. qui manducat hunc panem:viuet in æter-
num. & ita de cæteris ad huius ſacramenti ſumptionem prouocationibus: quæ ſexto capitulo euan-
gelii Ioannis amplius expromuntur. Porro huius reſponſorii verſus: nono capitulo prouerbiorum
Prouerb. 9. deſcriptus habetur, vbi dicit Salomon quòd ſapiẽtia ædificauit ſibi domũ, excidit columnas ſeptem:
immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, propoſuit menſam ſuã. miſit ancillas ſuas vt vocarent ad ar-
cem: & ad mœnia ciuitatis. Venite, comedite panem meum: & bibite vinũ quod miſcui vobis. Aeter-
na ſiquidem ſapientia, nos his verbis vltimis ad ſuum precioſum corpus & ſanguinem ſub ſpecie pa-
nis & vini ſumendũ inuitat. Et hic paſſus veteris teſtamenti: loco noui teſtamenti per reſponſorium
adducto, apta materiæ conformitate & conuenientia reſpondet. ¶In ſecundo reſponſorio. Reſpexit 2
3.Regũ.19. Helias ad caput ſuum. Ex tertii libri Regũ capite decimonono ſumpta eſt huius reſponſorii hiſtoria:
præſenti loco valde congruens. Nempe per Heliam defatigatum & ſopore oppreſſum, intelligitur
myſtice homo præſentis vitæ peregrinationem tranſigens: labore tamen recte agendi laſſatus & tor
pens ignauia. Per panem vero ſubcinericium, accipitur ſacratiſſimum Chriſti corpus: igne feruidæ
charitatis & tribulationis in ara crucis concoctum ſub humanæ fragilitatis cineribus. Per ambula-
tionem vero Heliæ ſumpto cibo corroborati, vſque ad montem dei Oreb: innuitur quòd virtute ſan
ctiſſimi ſacramenti eucharistiæ ſumpti pro viatico, perducitur homo prius imbecillis vſque ad mon
tem ſupernæ ciuitatis vbi clara dei præſtatur viſio. Reſpondet autem huic ſententiæ magna affinita-
te verſus præſentis reſponſorii ex ſexto Ioannis capite ſumptus, & figuram ipſam in reſponſorio aſ-
ſignatam in ſuam referens veritatem: vt pote viuificum & ſupercœleſtem panem. Quinimmo id ſtu
dioſe in omnibus reſponſoriis huius celeberrimæ ſolennitatis, à ſancto Thoma Aquinate, eximio to
tius officii eccleſiaſtici (quod hodierna decantat celebritas) authore, eſt obſeruatũ: vt quodq; reſpon-
ſorium ex aliquo veteris teſtamenti paſſu deſumptum ſit: & verſus ex aliquo noui teſtamenti loco,
aut ediuerſo. & hic illi magna concinnitate ſententiæque conformitate conuenientiſſime adaptetur
atque congruat. vt tria huc adducta illius ſolennitatis reſponſoria: manifeſto produnt indicio. ¶In 3
tertio reſponſorio. Qui manducat meam carnem. Ex ſexto Ioannis capite ſumptum id reſpõſorium
oſtendit ſingularem & præcipuum fructum ſumptionis huius auguſtiſſimi ſacramenti: qui eſt vnio
& inſitio ſumentis cum deo, reciproca immanentia Chriſti in eo. Quid autem homini optatius aut
fœlicius obtingere poteſt: quàm quòd in Chriſto maneat & Chriſtus in eo? vt non tam ipſe viuat, q̃
Deut. 4. viuat in ipſo Chriſtus: vt vnus cũ eo ſit ſpiritus, & arctiſſimo amoris glutino illi aſtrictus. Porro com
mendat hanc dei propinquitatem ad nos, apertius huic reſponſorio ſubiunctus verſus: ex Deutero-
nomii quarto capitulo ſumptus. vbi Moyſes ad populum Iſrael verba faciens, oſtendit nullas gen-
tium nationes ita deos ſuos habere ſibi præſentes: ſicut deus Hebræorum adeſt populo ſuo. cui & le-
Baruch.3. gem dedit & cerimonias atque iudicia: certis definita regulis. Verum longe propinquior quàm po-
pulo Iſraelitico factus eſt nobis deus noſter: quòd humanam indutus carnem in terris viſus eſt: & cũ
hominibus conuerſatus. Sed maxime omnium, & omnino factus eſt nobis propinquus: cum ſeipſum
nobis in ſalutarem exhibuit cibum & potum. non qui in noſtram conuertatur ſubſtantiam: ſed qui
nos ſibi inſerat, arctius aſtringat, ſuæque diuinitatis participationem nobis intima illa vnione con-
iunctioneque communicet. Si igitur filii Iſrael ſub nube tantum degentes & vmbra futurorum bo-

norum,id vere de deo dixerunt quòd præſentior (vt ita dixerim) ipſis erat quàm quicunque dii na-
tionum ſuis cultoribus:multo valentiore iure nos Chriſtiani,de profuſiſſima Chriſti in nos & indul
gentiſſima benignitate gratias agentes:decantare deo ex intimo cordis affectu debemus. Non eſt alia
natio tam grandis,quæ habeat deos appropinquantes ſibi,ſicut deus noſter adeſt nobis. Siquidem ſe
nobis admirabili diſpenſatione & condeſcenſione,videndum exhibet & contrectãdum:& quod am-
plius eſt,pro noſtræ peregrinationis viatico deguſtandum & manducandum:vt nos penitus ſibi in-
ſerat.Habitat item in medio noſtri & inambulat inter nos admiranda dignatione : ne deficiamus in Leui.26.
via,ſocium ſe præbens nobis & ducem huius anfractuoſi itineris.quod magni muneris loco,populo
Iſrael ante promiſerat:ſed id promiſſum in nobis perfecte compleuit.Neque id quidem exiguo tem-
poris ſpacio præſtat quòd aſſit nobis:ſed ſecũdum pollicitationem ſuam nobiſcum eſt omnibus die-
bus vſque ad conſummationem ſeculi.& ſecundum ſuæ diuinitatis omnia circumambiẽtem præſen-
tiam,& ſecundum precioſi corporis & ſanguinis ſui myſterium in ſalutarem cibum animæ & medi-
cinam efficaciſſimam nobis relictum . ❡ In quarto reſponſorio. Benedic domine domum iſtam. Ex 3.Regũ.8.
4 tertii Regum octauo capite & ſecundi Paralipomenon capite ſexto, ſumptum eſt hoc reſponſorium
& particula quædam videtur illius præclaræ orationis:quam Salomon in dedicatione templi Hiero
ſolymitani à ſe magnifice extructi ad deum profudit.vbi inter cætera ita precatur.Audi hymnum &
orationem quam ſeruus tuus orat coram te hodie:vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte ac
die.Exaudias deprecationem ſerui tui:& populi tui Iſrael.quodcũque orauerit in loco iſto : exaudies
in loco habitaculi tui in cœlo.& cum exaudieris:propitius eris.Et rurſum.Quicunq; orauerit in lo- 2.para.6.
co iſto:exaudi de habitaculo tuo.id eſt de cœlis,& propitiare . Verum illa dedicatio templi Salomo-
nii,quædam erat imago & figura dedicationis templorum in noua lege conſtitutæ:& ex illa,tanquã
effigie quadam rudi & repræſentatione tenui,deductæ.Proinde ſancta eccleſia in templi dedicatione
eadem(qua Salomon) vtitur orationis forma,petitque diuinam benedictionem ipſi tabernaculo dei
infundi:& omnium illic vota ferentium orationes exaudiri.At vero quoniam tẽplum dei in præſen-
tis vitæ incolatu extructum:quædam eſt figura ſupernæ domus beatorum in cœlis, vt in præceden-
te libro dictum eſt in explanatione hymni. Vrbs beata Hieruſalem . idcirco verſus huius reſponſorii
ex pſalmo octuageſimotertio ſumptus:beatos eos prædicat qui in domo dei cœleſti habitant quoniã
iuge & perpetuum eorum officium erit:diuinæ laudis pronunciatio ac iubilatio. ❡ In quinto reſpon Gene.28.
5 ſorio. Terribilis eſt locus iſte. Ex viceſimooctauo Geneſeos capite id ſumptum eſt reſponſoriũ,con-
tinens verba Iacob admirantis ſanctitatem loci in quo dormierat & viſionem cœlitus factam habue-
rat de ſcala in cœlum erecta,cui dominũ vidit innixum,& angelos aſcendentes & deſcendentes. Tũc
enim pauens & tremens ob loci reuerentiam & dei venerationem: in hæc verba prorupit attonitus,
terribilis eſt locus iſte,id eſt metuendus,venerandus,& ſummo in honore habendus. Verũ quoniam
tunc Iacob erexit lapidem in titulum, fundens oleum deſuper & dicens, hic locus vocabitur domus
dei & porta cœli: ibi quoquo pacto geſſit imaginem expreſſitque ſpeciem dedicationis templorum,
in euangelica lege inſtitutæ.Idcirco ipſius Iacob verba recte itidem applicantur ad conſecrationem
delubrorum.Et de vnoquoque illorum locorum diuino obſequio dedicatorum:vere dicit eccleſia, fi
guram ad veritatem transferens.terribilis eſt locus iſte:magnáque veneratione colendus.non eſt hic
aliud:niſi locus habitationis gloriæ dei.Reliqua vero verba reſpõſorii:ad Iacob ſtupore miraculi at-
6 tonitum ſunt referenda,ſicut verſus ipſe ſubiunctus ſatis indicat. ❡ In ſexto reſponſorio. O conſtan-
tia martyrum laudabilis.Hoc reſponſorium elegans admodum & ſuaue,fertur compoſuiſſe Rober-
tus rex Franciæ:vir non minus literarum & virtutum ſplendore quàm regia dignitate ſpectabilis.In
cuius reſponſorii fronte alluſiſſe dicitur ad nomẽ reginæ vxoris ſuæ,quæ Conſtãtia vocabatur:præ-
figendo id nomen(communiter tamen ſumptum)in capite ſui operis.In eo autem cum ingemina-
ta ſemel & iterum admiratione magnopere extollit inuictam ſanctorum martyrum Conſtantiam:
nullis fractam perſecutionibus aut concuſſum tormentis. Charitatem etiam illorum inextinctã: mi- Canti.8.
rifice effert.multæ enim tribulationum aquæ non potuerunt extinguere charitatem:flagrantius exæ-
ſtuantem in cordibus eorum.Prædicat item illorum inſignem patientiam:nullis euictã preſſuris aut
proſtratam erumnis.Nam quanuis illa haberetur deſpectui à perſequentibus, quando viſi ſunt ocu- Sapien.3.
lis inſipientiũ mori,& cum vitæ præſentis occaſu extingui:ipſa tamen præclaro ornabitur præmio : Lucæ.21.
& æternæ gloriæ corona decorabitur in cœlis.In patiẽtia(inquit)veſtra poſſidebitis animas veſtras. Matth.5.
& beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam:quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et
hoc ipſum eſt,quod impii ſanctorum martyrum perſecutores cõſpecta ſua damnatione & iuſtorum
glorificatione dicturi ſunt:intra ſe pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Hi ſunt
quos habuimus aliquando in deriſum: & in ſimilitudinem improperii . Nos inſenſati vitam illorum 1.Petri.1.
æſtimabamus inſaniam:& finem illorum ſine honore. Ecce quomodo cõputati ſunt inter filios dei:
& inter ſanctos ſors illorum eſt.At vero poſtrema huius reſponſorii particula reſpondet , & verbis
& ſententiæ:poſitæ in primo capitulo prioris epiſtolæ beati Petri . vbi ait. Vt probatio veſtræ fidei
multo precioſior ſit auro quod per ignem probatur: & inueniatur in laudem,gloriam, & honorem,
in reuelatione Ieſu Chriſti.Deinde ſubiunctus verſus dati reſponſorii,deprecatorius eſt.ſanctorúm-
que martyrum vt nobis ſint præſidio inuocatorius. Verum nunc ſatis inſumptum eſt tẽporis & ope
ræ ad aliquorum reſponſoriorum explanandam ſententiã.quæ idcirco hic obiecta ſunt oculis legen-
tium:vt exemplo ſint ipſis ad cætera reſponſoria conſimili modo & oratione explanandam,illorum-
que indagandam intelligentiam ex eo ſacræ ſcripturæ loco vnde trahunt originem. Enimuero qui in

ſacrorum eloquiorum lectione frequẽs verſatur & aſſiduus (quo nullum certe in terris ſtudium ſua-
uius eſt & fructuoſius: quodque ſuis cultoribus interiore mẽtis palato dat guſtare & videre, quoniam
ſuauis eſt dominus, tanquam futuræ in cœlo fœlicitatis quædam propinans prægustamenta) qui in-
quàm ſacratiſſimo illo & digniſſimo oblectatur ſtudio, ſi cuiuſquam reſponſoru ex ſua origine velit
eruere colligeréque ſententiam: perquirat attentius ex quo ſcripturæ loco illud eſt deprõptum. ad il-
lum inuentum recurrat ocyus, & illico inueniet apertam rei perquiſitæ iotelligeotiã, quæ multo erit
gratior: cum ex ſua deducta fuerit origine. Nam & vulgo aiunt: gratius ex ipſo fonte bibuotur aquæ.

De horarum eccleſiaſticarum numero ac denominationibus: & primum de officio matutino.

Ccleſiaſtica conſtitutione ſancitum eſt, ſeptenã quotidie laudem In officio diuino exol- 1
Pſal.118. E uendam eſſe: ſecundum illud propheticum verbum, noui teſtamenti ritum & gratiam
depromẽs. Septies in die laudem dixi tibi: ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ Et id quidem ratio-
Exodi 17. nabiliter. Nam oratio ad deum: noſtra eſt armatura qua pugnemus contra dæmones, ho
Lucæ.11. ſtes noſtros ſpirituales, eóſque adiutore deo vincamus. ſicut Moyſes legitur oratione ex-
paſſiſque manibus certaſſe contra Amalech: & demum in fugam eum conuertiſſe. Hoſtis autem no-
ſter antiquus videns ſe ab homine expulſum, aſſumere nititur ſeptem alios ſpiritus oequiores ſe, vt
ingreſſus locum vnde exiuit habitet ibi, & faciat nouiſſima illius peiora prioribus. Atqui cootra ſe-
ptem illos ſpiritus nequam & immũdos non poſſumus præualere: niſi ſeptiformi gratia ſpiritus ſan-
cti adiuti, & muniti contra hoſtiles inſidias. Itaque ad impetrandum gratiam ſeptẽplicis ſpiritus ſan-
cti in hac lucta & pugna difficili: ſeptenam laudis decantationem quotidie deo exoluendam eccleſia
ſancta inſtituit. Et cum victoria potiti fuerimus: ad agendas deo gratias, cuius ſeptiformi dooo euaſi-
mus hoſte ſuperiores, vtque id totum bonum ipſi referamus acceptum: ſepties deo ſacrificium laudis
quotidie offerimus. Eſt enim ſeptenus oumerus: ſacer admodum, & magnorum vtriuſque teſtamen-
ti myſteriorum ſignificatiuus: vt ſtudioſi ſacrorum eloquiorum pertractatores diligentius indagant
Ioſue.6. & diſcutiuot. Porro in eius rei figuram: Ioſue dux populi Iſraelitici poſt Moyſem contra vrbẽ Hie-
ricontinam (quæ typum gerebat dæmonicæ ciuitatis) pugnaturus: ſeptem diebus eam circuiſſe legi-
tur, ſeptem quoque ſacerdotibus commiſiſſe munus: vt ſeptem tubarum clangoribus eam oppugna-
rent. Quorum poſtremo, muri vrbis corruerunt: & facta eſt populo dei in direptionem. Dicuntur
autem ſeptem illæ horæ officii eccleſiaſtici, caoonicæ: id eſt regulares (Canoo enim græcè: regulam
latine ſignificat) quoniam regulari ſanctione à ſacris patribus inſtitutæ ſunt & obſeruatæ. ¶ Primũ 2
quidem horum ſeptem officiorum eccleſiaſticorum, eſt officium matutinum: quod ex primaria pri-
Pſa.118. mitiuáque ordinatione, media nocte celebrari eſt ſolitum, ſecũdum illud prophetæ verbum. Media
Exod.12. oocte ſurgebam ad confitẽdum tibi: ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Tum quòd nocte intempeſta, primo-
Sapientię.18 genita Aegyptiorum ab angelo percuſſore ſunt interfecta: & Iſraelitici populi primogenita à deo ſal-
uata. ſecundum illud dictum libri Sapientiæ. Cum quietum ſileotium contineret omnia, & nox in
ſuo curſu medium iter haberet: omnipotens ſermo tuus domine exiliens de ccelo, à regalibus ſedibus
durus debellator in mediam exterminii terram proſiliuit. Qood ad literam intelligitur de tẽpore in
terfectionis primogenitorum Aegypti: vt ſequeos ibi ſententia liquido monſtrat. quanuis ſecundo
loco etiam in vſu & officio eccleſiaſtico applicetur ſupradictum libri ſapientiæ verbum ad horã na-
tiuitatis dominicæ. Tum quòd eo tempore mediæ noctis Chriſtus pro nobis de virgioe deipara na-
tus eſt, & imminente hora paſſionis à Iudæis in horto captus ac traditus in manus peccatorũ, vt nos
de manu peccatoris liberaret. In horum itaque beneficiorum commemurationem, officium matuti-
num mediæ noctis ſpacio decantari ex primæuo more eſt ſolitum: qui adhuc multis in locis obſer-
uatur. Huius rei argumento eſt quòd ipſius officii matutini partes complectentes certum pſalmo-
rum oumerum cum lectionibus & reſponſoriis: nocturnorum oomine nuocupantur. vt primũ no-
cturnum, ſecundum, & tertium: à nocte ſcilicet nocturnóque tempore, in quo decantari ſolent. Ve-
rum tepeſcente cordis humani io deum ardore, & feruido deuotionis affectu refrigeſcente: in plęriſ-
que nunc locis officium matutinum primo mane celebratur ſub auroram, & inde nomeo ſortitur.
Matuta enim: apud Latinos auroram ſignificat. vode matutinum tempos dicitur: quod primo mane
tranſigitur. Sed oeque hoc ſcripturę caret authoritate: quo fulciri poſſit aut comprobari. Dicit enim
Pſal.62. propheta io pſalmo. Deus deus meus: ad te de luce vigilo. & in matutinis meditabor in te. Eccleſia-
Eccle.39. ſticus itidem de viro iuſto. Iuſtus cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo: ad dominum qui fecit il-
Sapi.16. lum. Denique Salomon io libro Sapientię. Oportet pręuenire ſolem ad benedictionem tuam: & ad
ortum lucis te adorare. ¶ Porro in huius ſolius officii exordio pręponitur ille verſus pſalmi quin- 3
Pſal.50. quageſimi. Domine labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuam. Qonniam illud, prin
cipium eſt diuinę laudis totius diei. Ideirco id eo pręſertim petimus & pro illa matutina & reliqua
Eſa.29. illius diei rite exoluenda laude, labia ooſtra non tam oris quàm cordis nobis à domino aperiri: vt di-
gne laudem eius anounciemus. & non faciamus vt illi: de quibus conqueritur dominus per prophe-
tam. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt à me. Et merito quidem id petimus.
quooiam oiſi ipſe dominos ooſtra aperiat labia, & gratiam pręſtet ipſum pro dignitate laudandi: nõ
erit grata diuinis auribus neq; accepta laus ooſtra. Cęterũ ſubiũgitur ſupradicto verſui continuo hic

verſus pſalmi ſexageſiminoni. Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me feſti- Pſal. 69.
na. Qui & omnium horarum canonicarum præponitur initio: ad impetrandam dei præſentem gra-
tiam & opem, ſine qua nihil omnino facere poſſumus. Itaque hoc verſu noſtram confitentes fragili-
tatem, & bene agendi ex nobis inſufficientiam: diuinum ſedulo imploramus auxilium, cuius adiuto-
rio debitas & gratas ei laudes offeramus. Quemadmodum & in omnium horarum fine: ſubnectitur
ex inſtitutione eccleſiaſtica, ea gratiarum actio. Benedicamus domino: deo gratias. Per quam de abſo
luta dei adiutorio laude, perfectáque cuiuſque horarum completione gratias agimus. Et ita ad illum
qui alpha eſt & ω, principium & finis, in primordio horarum canonicarũ & exitu per piam inuoca-
tionem conuertimur. myſticúmque & ſpiritualem complemus circulum, regreſſi demum in eum à
quo cœpimus exordium.

Quid ſignet dictio Halelu ia. quid Homilia, quid etiam particula Amen nobis indicet.

Voniam in principio officii matutini & cuiuſque cæterarum horarum canonicarum:
poſt ſuperdiuinæ trinitatis laudem in concilio Nicæno inſtitutam, ſcilicet gloria patri
& filio, & ſpiritui ſancto. ſubiungitur dictio halelu ia, & in vſu eccleſiaſtico ſæpius ea-
dem repetitur ac replicatur: quid dictio illa ſignet, noſcere operæprecium eſt. Sane qui
linguæ hebreæ periti ſunt, illiuſque leges & documenta callent: cenſent id vocabulum
duas in ſe dictiones integras complecti. quarum prior eſt triſyllaba: in principio aſpirata, & in ſecun
da ſyllaba per ſimplex l ſcribenda, ſic. Halelu. Secunda vero dictio, apud Hebræos monoſyllaba eſt:
nam i & a coaleſcunt apud eos in vnam ſyllabam. apud Græcos vero, poſterior illa dictio diſyllaba
eſt: quod hi duas illas vocales i & a ſemper ſeiunctim & ſeparatim proferunt. Latini vero in prædi-
ctæ dictionis prolatione ſecundum vulgatum vſum, Græcorum morem magis imitantur. Significat
autem halelu ia, tantundem: ſicut laudate dominum. nam halelu, verbum hebræum: laudate ſignat. ia
vero: nomen dei eſt ſignificans dominum. vt diligenter annotauit noſter Iacobus Stapulenſis in ex-
poſitione pſalmi centeſimi decimi. Eſt autem illud nomen, à ſacris eloquiis ſumptum: in quibus im-
permutatum exprimitur ad inſinuandã dei laudem. vt in decimotertio capite Thobiæ. Ex lapide can Thob. 13.
dido & mundo omnes plateæ eius ſternentur: & per vicos eius halelu ia cantabitur. Et in Apocaly- Apoca. 19.
pſi capite decimonono. Poſt hæc audiui quaſi vocem magnam tubarum multarum in cœlo dicentiũ
halelu ia. laus & gloria & virtus deo noſtro eſt. Et paulo poſt. Et iterum dixerunt: halelu ia. Rurſum
eodem loco. Et audiui quaſi vocem tubæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem
tonitruorum magnorum: dicentium, halelu ia, quoniam regnauit dominus deus noſter omnipotẽs.
Verum toto tempore intermedio à quinquageſima vſque ad paſcha, ſancta eccleſia prætermittit il-
lud canticum lætitiæ: vt luctum pœnitentiæ pro peccatis expiandis aſſumat, prohibétque ipſum in
officio eccleſiaſtico certis illis diebus dici. Sed eius loco ſubiungit in ſingularum horarum principio:
poſt ſuperbenedictæ trinitatis præconium. Laus tibi domine: rex æternæ gloriæ. Quæ quidem ſen-
tentia, latinè fere idem explicat: quod dictio halelu ia hebraicæ hoc vno excepto: quód hebraica illa
vox exhortatur fideles ad laudandum dominum. latina vero ſententia illius vicaria, dirigẽs ad deum
5 ſermonem: petit laudem illi exhiberi ac impendi. ¶ Rurſum quoniam in officio matutino plærun-
que euãgelicæ lectioni ſubnectitur expoſitio illius, ab aliquo ſacro doctore ſumpta, quæ homilia vul-
go nuncupatur: quid id ſignet nomen, etiam operæprecium eſt dinoſcere. Homilia dicitur colloquiũ
vel ſermo ad populum: aliquem ſanctæ ſcripturæ locum explanans. Deſcendítque à verbo Græco
ὁμιλέω: quod ſermocinari & colloqui ſignat. Hieronymus ad Heraclium. Dum ſupplere cupimus ea
quæ ab Origene operata ſunt: ſicut in homiliis vel oratiunculis in Geneſim & Exodum fecimus. In-
de deducitur adiectiuum homiliacus: quod ſignificat aliquid ad homiliam pertinens. Idem Hierony
mus. Quem laborem idcirco ſuſcepimus: ne pulſatæ quæſtiones & relictæ (quod homiliaco dicendi
genere ab illo ſæpe fieri aſſolet) latino lectori faſtidium generarent. Itaque homilia beati Auguſtini,
Hieronymi, aut cuiuſuis ſacrorum doctorum de lectione euangelica: eſt ſermo illius de euãgelio an-
tè lecto, ſententiæ ipſius explanatorius. Debet autem illud nomen à latinis per i in ſecunda ſyllaba
ſcribi ſemper & proferri, quoniam apud Græcos eo in loco ſcribitur per iota: quod nunquã in e mu
6 tatur cum græca dictio tranſit in latinam, ſed impermutatum manet & ſcriptura & ſono. ¶ De-
mum quoniam in fine orationis matutinæ & omnium orationum eccleſiaſticarum ſubiũgitur dictio
Amen: quidnam etiam illa ſignificet non eſt ſilentio prætereundum. Scire igitur par eſt, eam dictio-
nem in calce orationum poſitam, optantis eſſe particulam: & ſignificare idem quod fiat, ſiue cõplea-
tur illud quod in oratione ante dicta poſtulatum eſt. In qua quidem ſignificatione: ſæpius in ſanctis
ſumitur eloquiis. vt Deuteronomii viceſimoſeptimo capite iterum atque iterum hęc ſententia repe- Deute. 27.
titur ad ſingulas maledictiones inibi expreſſas. Et reſpõdebit omnis populus & dicet. Amen. Etiam
Tobię capite nono poſt imprecationem benedictionum à Gabelo Tobię iuniori factam: ſubiungit Thob. 9.
ſacra illa hiſtoria. Cumque omnes dixiſſent amen: acceſſerunt ad conuiuium. Pręter hanc autem ſi-
gnificationem ea dictio in ſacris euangeliis alteram habet admodum frequentem acceptionem: qua
aſſertoria eſt particula ſiue affirmatoria, tantum valens ſicut vere. Et peculiariter à domino noſtro
Ieſu Chriſto (qui ſumma veritas eſt) ſępius nominata legitur in ſacra euangelicę doctrinę explicatio-

ne:ad aſſertionem eorum quæ protulit. Apud tres quidem priores euangeliſtas in ſingulis ſenteotiis
quibus inſeritur: vnice & ſemel poſita. vt amen dico tibi, amen dico vobis. Apud beatum vero Ioan-
nem: ſemper in eadem ſenteotia, geminata. vt amen amen dico vobis. Cæterũ propter reuerentiam
& veneratinnem aſſertionis diuinæ veritatis: noluerunt interpretes vocem illam amen in alienam
transferre linguam, ſed eam hebræam vt eſt dimiſerunt. quatenus in illa, integre ſicut à domino pro-
lata eſt dimiſſa: honoraremus ſynecrius ſummam & diuinam veritatem, ea dictione nobis aſſertam
atque comprobatam.

De prima, tertia, ſexta, & nona.

PRimæ horę officium circa ſolis ortum celebrari ex inſtituto eccleſiaſtico eſt ſolitum: 7
in commemorationem quód ea hora Chriſtus à Iudæis Pilato traditus eſt. quemad-
Matthęi. 27. modum perhibet Matthæus dicens. Mane autem facto, concilium inierunt omnes
principes ſacerdotum & ſeniores populi aduerſus Ieſum: vt eum morti traderent. Et
vinctum adduxerunt eum: & tradiderunt Pontio Pilato præſidi. Idem quoque per-
Marc. 16. hibent Marcus & Ioannes. Eadẽ itidem hora, angelus ſtola candida coopertus nun-
ciauit mulieribus ad ſepulchrum Chriſti viſitandum progreſſis: ipſum à mortuis reſurrexiſſe. Et val
de mane (inquit Marcus) vna ſabbatorum veoiunt ad monumentum: orto iam ſole. Ruſum eadem
hora Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis fruſtra in piſcatione tota nocte occupatis apparuit in
littore maris conſiſtens, & an pulmeotarium haberent interrogans. vt oſtendit Ioannes dicens. Ma-
Ioan. 21. ne autem iam facto: ſtetit Ieſus in littore, non tamen cognouerunt diſcipuli quia Ieſus eſſet. Demum
circa eandem horam dominus pro ſua dignatione in templum venire eſt ſolitus: ad docendum popu
lum. quemadmodum ait Ioannes. Ieſus autem perrexit in mootem Oliueti, & diluculo iterum venit
Ioan. 8. in templum: & omnis populus venit ad eum, & ſedẽs docebat eos. Deniq; inter diurnas horas (nam
matutinum officium nocturno magis tempori aſſignatur) primitus deo laus in officio primæ perſol
uitur: & in eo ſecundum euangelicum monitum, primum quæritur regnum dei & iuſtitia eius. ideo
Matth. 6. id eccleſiaſticum officium: primæ nuncupationẽ merito ſibi aſſumit. ¶ At vero hora tertia deo laus 8
ex inſtituto eccleſiaſtico exoluitur, in recordationem myſterii dominicæ paſſionis: quód ea hora lin
guis Iudæorum ſucclamantium ad Pilatum vt Chriſtus crucifigeretur, ipſe crucifixus eſt: vt ait Mar-
Marci. 15. cus. Erat autem (inquit) hora tertia: & crucifixerunt eum. Perhibent autem alii euangeliſtæ, quód ho
ra ſexta cruci affixus ſit Chriſtus: quoniam de ipſo crucifixionis actu loquitur. Marcus autem de im-
probo Iudæorum conatu & ſtudio facit ſermonem: quo importunis clamoribus & linguæ procaci-
tate renitentem Pilatum impellere tentarunt in Chriſti crucifixionem, & demum inualueruot vo-
ces eorum. Eadem etiam hora ſcilicet tertia, ſpiritus ſanctus in ignearum linguarum forma deſcendit
in diſcipulos: ipſóſque reddidit celeberrimos euangelicæ legis præcones. quemadmodum beatus Pe
Act. 2. trus inundante ſpiritus gratia plenus: ait ad irridentes Iudæos. Non enim (vt ęſtimatis) hi ebrii ſunt:
cum ſit hora diei tertia. Neque eam quæ proxime ſequitur primam horam: in eccleſiaſticorum offi-
ciorum deſignando tempore, ſecundam appellare quis recte poſſit. tum qodd hic non attendendus
eſt naturalis numerorum ordo & continuus, ſecundum quem primo ſecundum ſubiungitur, ſecũdo
tertium, & tertio quartum: quemadmodum is ordo obſeruatur in ſupputandis horis horologiorum.
ſed ſolum aduertenda eſt illarum horarum denominatio, quæ in ſacris literis manifeſtius ſunt anno-
tatæ: & in quibus aliquod myſterium aut veteris aut nouæ legis peractum legitur. Secunda autẽ ho-
ra, neque in ſanctis ſcripturis celebrata inuenitur: neque in ea aliquod præcipuum aut inſigoe redem
ptionis noſtræ ſacramentum memoratur fuiſſe completum. Eadem etiam ratione neque quarta ne-
que quinta hora, aut reliquæ continuato naturali ordine oumerandi occurrentes: hic quæritãdę ſont
aut nominandæ. Quoniam hic non de horariis temporum ſpaciis fit ſermo: cum vna hora eccleſia-
ſtici officii, tres fere horas temporarias & trium horarum horologii complectatur interualla. vt ho-
ra prima eccleſiaſtica: ſecundum noſtræ computationis ritum cootinet horam ſextam, ſeptimam, &
octauam temporis matutini. Hora tertia officii canonici: comprehendit horam nonam, decimam, &
vndecimam ante meridianam. Hora ſexta canonica complectitur horam duodecimam meridianam
ſimiliter & primam, & ſecundam pomeridianam. Denique hora nnna eccleſiaſtici officii: ambit &
conſtringit horam tertiam, quartam, & quintam pomeridianas. ¶ Porro hora ſexta perſoluitur deo 9
quotidianæ laudes: in memoriam eximiæ illius charitatis qua pro noſtra redemptione ea hora cruci
Ioan. 19. eſt affixus. quemadmodum dicit Ioannes. Erat autem paraſceue paſchæ: hora quaſi ſexta. Et Lucas.
Lucæ. 23. Erat autem fere hora ſexta. Et tunc etiam ſubito obortæ ſunt (vt ait Matthæus & Lucas) tenebrę per
Matthę. 27. vniuerſam terram ab hora ſexta vſque ad nonam. vt ſol pullus & ater ſuo lumine contracto: ſuum &
omnium viſus fuerit eluxiſſe conditorem. Rurſum eadem ſacra annotatur hora, qua dominus noſter
volens oſtendere noſtræ ſalutis deſiderium quo flagrabat: à muliere Samaritana aquam petiuit, & il
li ſuæ ſalutaris doctrinę (& per illam: Samaritanis omnibus) ſinceram communicauit ſui cognitionem
quód eſſet vere ſaluator mundi: ipſis elargiens. atque ſub illorum typo, ſe in ſexta ætate toti mun-
do per ſuſceptam carnis diſpenſationem benignius manifeſtans: ſaluatorémq; declarans. Non ſub-
Ioan. 4. ticuit id diuinus euangeliſta Ioannes cum ait. Erat autem ibi fons Iacob. Ieſus autem fatigatus ex iti-
nere: ſedebat ſic ſuper fontem. Hora autem erat quaſi ſexta. Venit mulier de Samaria: haurire aquam
Eadem denique hora beatiſſimus Petrus orationi intentus, viſionem habuit de populo gentium in

vnum eccleſiæ ſinum per fidem congregando:eum vidit lintheum deſcendens de cœlo plenum qua
10 drupedibus, volatilibus & reptilibus. quemadmodum & acta apoſtolorum teſtantur: Aſcendit (in- Act.10.
quiunt) Petrus in ſuperiora vt oraret: circa horam ſextam. ❡ Demum hora nona quotidianis laudi-
bus ſancta eccleſia denm concelebrat, in memoriam amariſſimæ mortis domini : quam illa hora pro
nobis perpeſſus eſt. Nam vt ſacri ſcribunt euangeliſtæ: circa horam nonam clamans voce magna ex- Matth.27.
pirauit. Circa eandem etiam horam deſcendit ad inferna vt ſanctos indè patres liberaret, & de prin Ioan.19.
cipe huius mundi triumpharet. Denique vnus militum circa eandem horã lancea latus eius aperuit:
& continuò exiuit ſanguis & aqua in remiſſionem peccatorum noſtrorum. Eadem quoque hora di-
ſcipuli domini ad orationem conuenire ſunt ſoliti: quemadmodum acta perhibent apoſtolica de Pe- Act.3.
tro & Ioanne, quòd aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. & tunc vir mendicus qui
ab vtero matris ſuæ claudus fuerat: in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundum Petri verbũ illi-
co ſanatus eſt, & recte ambulauit: ad confirmandam fidem credentium, & ad conuerſionem incredu
lorum. Porro de myſteriis horæ tertiæ, ſextæ, & nonæ præclare quoq; diſſerit venerabilis & eximius
pater Ioannes Caſſianus in libro tertio de inſtitutis monachorum capite ſecundo. permulta his quæ
dicta ſunt conſimilia referens.

De officio veſpertino & completorii.

11 VEſperas dici plærunque antumant à veſpere ſtella: quæ in crepuſculo apparere ſolet, &
diei extremitatem nunciare. quoniã circa declinationem diei & finem: officium veſper
tinum celebrari eſt inſtitutum. Et id quidem in memoriam depoſitionis domini de cru
ce: circa illam horam à venerabili & pio Ioſeph atque Nicodemo, permittente Pilato Lucæ.19.
factam. Etiam in recordationem inſtitutionis ſanctiſſimi ſacramenti euchariſtiæ: quod
veſpere facto poſt manducationem agni paſchalis typici, coram diſcipulis ſuis in vltima cœna domi- Matthę. 26.
nus inſtituit. vt perhibent euangeliſtæ. Præterea circa eandem horam duobus diſcipulis euntibus in
Emaus apparuit dominus poſt reſurrectionem in ſpecie & forma peregrini: ſcripturarum interpre-
tatione eos illuminauit, & demum in fractione panis ſe illis exhibuit cognoſcendum. Mane (inquiũt Lucæ 24.
illi ad dominum: iam eloquiis eius inflammati) nobiſcum domine: quoniam adueſperaſcit, & inclina
12 ta eſt iam dies. ❡ Completorium vero dictum putant: quòd in eo compleatur officiũ quotidianæ lau
dis, deo ab eccleſia exſoluendę. quandoquidem abſoluto completorio: nullum aliud ſupereſt illius diei
peragendum orationis ſacrificium. Celebratur autem & id poſtremo loco : in memoriam ſepulturæ
domini, quæ reuerenter & deuote illi exhibita eſt cum aromatibus & ſindone munda circa ipſius diei
terminum: quemadmodum teſtantur euangeliſtæ. Circa eãdem etiam horam completorii dominus Matth.27.
noſter deuicta morte iam rediuiuus , diſcipulis in domo ob metum Iudæorũ clauſis apparuit: & ſuæ
reſurrectionis teſtimonia certiſſima in oſtenſione manuum & lateris, mãducatione, locutione, & cę-
teris argumentis præbuit. quemadmodum ſcribit Ioannes dicens. Cum ſero eſſet die illo vna ſabba- Ioan.20.
torum, & fores eſſent clauſæ vbi erant diſcipuli congregati propter metum Iudęorum: venit Ieſus &
ſtetit in medio, & dixit eis pax vobis. Porro ipſius completorii officium inchoatur præter morẽ cæ- Pſal.84.
terorum, ab eo verſu pſalmi octogeſimiquarti. Conuerte nos deus ſalutaris noſter: & auerte irã tuam
à nobis. vt per illum in fronte huius completoriæ orationis petamus à deo ſi in diurnis actibus (qui
iam propemodũm ſunt tranſacti & completi) ab eo ſumus auerſi per culpã, & cogitatu maligno ver
bo aut opere ipſum in die offendimus: nos iterum ad ſe conuertat animũ noſtrum ſecularibus diſtra-
ctum curis, ac terrenis occupatum negociis ad ſe reuocet & colligat : irãmque ſuam quam meremur
ob commiſſa in die peccata, à nobis benignius auertat ac amoueat . Cæterum hæc quæ de canonica-
rum horarum ratione paucis perſtrinximus: diffuſius & latius pertractantur in opere, quod inſcribi-
tur rationale diuinorum officiorum. Cuius author in quinto illius voluminis libro amplam facit de-
terminationem de ſeptem horarum canonicarum officiis: omnium quæ in iis fiunt rationem exacte
& particulatim reddens. Qui igitur plura de his quàm in præſentia afferuntur noſcere cupit: ad eũ
recurrat locum, ex quo & nosipſi multa hic deſumpſimus.

De variis eorum denominationibus qui ad eccleſiam ſpectant: aut ab eius gremio ſunt ſeparati.

AT quoniam partim ſanctis literis, partim vero in ſacris authoribus qui piis operibus &
ſcriptis ſuis eloquia domini elucidarunt paſſim occurrunt variis nominibus nuncupati
qui aliquod in eccleſia munus obeunt certũmque in ea gradum conſtituunt, aut qui ab ec
cleſiæ ſinu ob incredulitatem aut prauitatem ſunt reiectitii & ſeparati : age nunc illarum
denominationum rationem vel perfunctorie reddamus, declaraturi (vt à nobis efflagitatum eſt) qui
dicantur catechumini , neophyti , energumini , apoſtatæ , pœnitentes , miniſtri , plebs ſancta, mo-
13 nachi , pagani , infideles , ſchiſmatici , hæretici , Iudæi , & Hebræi . ❡ Catechumini dicuntur qui Catechumi-ni.
ſacræ fidei myſteria ſunt edocti , & quid credere debeant inſtructi : nondum tamen ſalutaribus vn-
dis baptiſmi abluti , neque in Chriſto regenerati . Nempe in primitiua eccleſia cum adulti ſacra-
mentum baptiſmatis ſuſcepturi erant : antè per aliquot tempora edocebantur ſacræ fidei articulos.

P

& quid pie de deo ſentiendum:ſecundum ſymboli apoſtolici regulam erudiebãtur. Quandiu igitur
inſtituebantur his ſacris documentis antequam baptiſmum perciperent : dicebantur catechumini.
Vt legitur beatus Martinus adhuc catechuminus: veſte pauperem , & in paupere Chriſtum conte-
xiſſe. Venitque id græcum nomen à verbo catechizo,as,are:quod ſignificat doceo,inſtruo in fide,e-
Gala.6. rudio.quo quidem beatus Paulus vtitur ad Galatas ſcribens:cum ait.Communicet autem is qui cate
Neophyti. chizatur verbo:ei qui ſe catechizat in omnibus bonis .❡Neophyti dicuntur : qui de nouo ad fidem 14
ſunt conuerſi,& recens eius ſacramentis ſe addixerunt:quaſi nouũ fidei germen & noua planta, no-
uiter ve plantati.Neos enim Græci nouum dicunt:phyton vero plantam. Vnde Hieronymus cõtra
Luciferianum.Neſcis & laicos & clericos vnum habere Chriſtum:nec alium neophytis, alium epi-
1.Timot.3. ſcopis eſſe deum? Et apoſtolus ad Timotheum ſcribens: prohibet neophytum in epiſcopum ordina
Energumini ri.Non neophytum (inquit)ne in ſuperbiam elatus:in iudicium incidat diaboli. ❡Energumini di- 15
cuntur qui ab immundis ſpiritibus vexantur:& corporali afflictione torquentur.ita dicti ab energeo
verbo græco:quod agere ſignificat & mouere. Apud Latinos vero:arreptitii,laruati,ſiue (vt vulgari
1. Corint.15 vtar nomine)dæmoniaci appellantur. Qualis fuit ille Corinthius:qui ob inceſtum ab apoſtolo tra-
ditus fuit Sathanæ in interitum carnis,vt ſpiritus eius ſaluus fieret. quemadmodũ Paulus ad Corin-
thios ſcribit. Quales & illi : quos dominus noſter in euangelio & diſcipuli eius à vexatione dæmo-
Apoſtatæ. num virtute diuini nominis liberarunt.❡Apoſtatæ ſunt,qui à fide quam profeſſi ſunt diſcedunt,ad 16
infidelitatem aut horrenda flagitia dei legibus contraria publice prolapſi. Vt qui fidem Chriſti abne
gant:ad iudaiſmum aut Machometicam ſpurcitiam decumbentes.aut qui fœdis libidinibus aut cupi-
ditatibus cæteris ſe contaminãt,inceſtuoſi,notorii concubinarii, venefici,magici,vſurarii: & alius gra
uibus criminibus palam implicati.Ita autem dicuntur nomine græco ab apoſtaſia.quæ deſertionem,
defectionémque à fide ſignat,quaſi deſertores caſtrorum dei & ad hoſtiles acies transfugæ.Inde apo
ſtatare,eſt fidem Chriſti ſuſceptam deſerere & ab ea deficere:aut etiam à rectitudine æquitatis atque
iuſtitię diſcedere. Vnde Eccleſiaſticus. Vinũ & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes:& arguunt ſen-
Eccle.19. ſatos ❡Pœnitentes ſunt qui à grauibus quæ antè commiſerunt peccatis pedem reuocantes : publi- 17
Pœnitentes. cam in totius eccleſiæ conſpectu pœnitentiam agunt,petentes Chriſto reconciliari & rurſum eccle-
ſiaſtico cœtui(à quo per nequitiam ſunt prolapſi) inſeri atque coniungi . Nempe in prima eccleſiæ
conſtitutione plærunque ob enormia & infanda peccata,publica peccatoribus imponebatur pœni-
tentia:ad ſui humiliationem aliorúmque exemplum. Vt de beato Ambroſio memorię proditum eſt:
quòd Theodoſium imperatorem Romanum eccleſiæ ingreſſu prohibuerit , donec dignam pro ſce-
Miniſtri. lere perpetrato compleſſet pœnitentiam:quam ille humiliter ſuſcepit & expleuit. ❡Miniſtri dicun- 18
tur qui ipſi põtifici aut ſacerdoti ſacra facienti aſtant ad ſancti altaris miniſterium: & quæ ad hoc aut
aliorum ſacramentorum adminiſtrationem neceſſaria ſunt,pro ſuo quiſque officio ſubminiſtrant. Et
hi à nobis diaconi dicuntur & ſubdiaconi:de quibus paulo poſt amplior fiet determinatio. Quanuis
& miniſtrorum nomine comprehendi etiam nonnunquam ſoleant in minoribus ordinibus conſti- 19
tuti:hoſtiarii,acolythi,lectores,exorciſtę. quòd ſuperioribus ordinibus in rebus ſacris etiam impen-
Plebs ſancta dant miniſterium. ❡Plebs ſancta,laicorum eſt multitudo vt coniugatorum & vitam agentium ciui-
lem,qui non admittuntur ſecundum primariam eccleſiæ ſanctionem ad exhibendũ altari ſancto mi-
niſterium tamen ad ſacrorum myſteriorum contuitum ſimul & participationem recipiuntur. A fi-
de enim quam ſunt amplexi non deſciuerunt , neque à diuina lege per publica ſcelera exorbitarunt:
Monachi. idcirco pro ſui ſtatus ratione ad ſanctam eccleſiæ communionem pertinent. ❡Monachi ſunt qui vi 20
tam diuiduam & quæ in curis agitur ſeculi à ſe abdicarunt:& deo in contemptu mundi & ſemotione
à publico hominum congreſſu ſeruiunt.ita dicti à ſolitudine:quòd ſolitariã & à vulgi ſtrepitu remo-
tam vitam degunt. Habent & id nomen ab vnitate : quòd repudiata multiplicitate negociorum hu-
ius ſeculi,ad vnitatem ſe colligant & ſingulares ſe deo totos mancipent. Hi in primitiua eccleſia grę-
co nomine therapeutæ:latine cultores dicti ſunt . Verum de ſupradictis eccleſiaſticæ ſortis gradibus
& nuncupationibus:beatus pater Dionyſius in libro de eccleſiaſtica hierarchia præſertim capite ter
tio,quinto,& ſexto,ampliſſimam habet & ſacratiſſimam determinationem.ad quam,exactius quàm
nos præſtare poſſemus omnia diſcutientẽ:ex hoc loco lectorem remittimus. ❡Pagani dicuntur gen- 21
Pagani. tiles,ſiue qui idola colunt:& nomine gentiũ in ſcriptura nuncupantur. vt in pſalmo.quoniam omnes
Pſal.95. dii gentium dæmonia:dominus autem cœlos fecit. Auguſtinus in prologo libri de ciuitate dei. Inter-
ea cum Roma Gothorum irruptione agentium ſub rege Alarico,atque impetu magnæ cladis euerſa
eſt,eius euerſionem deorum falſorum multorumq; cultores(quos vſitato nomine paganos vocamus)
in Chriſtianam religionem referre conantes:ſolito acerbius & amarius deũ verum blaſphemare cœ-
perunt. Et paulo poſt. Quorum quinque primi eos refellunt, qui res humanas ita proſperari volũt:
vt ad hoc multorum deorum cultum(quos pagani colere conſueuerunt) neceſſarium eſſe arbitren-
tur.& quia prohibentur,mala iſta exoriri atque abundare contendũt. Inde paganiſmus, paganorum
Matthæi.18. ritus. Iidem à Græcis ethnici dicuntur,quòd ethnos gentem ſignificet vt apud Matthæum legimus.
Quòd ſi eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus . Dicuntur autem pagani à pa-
gis ſeu vicis ruſticis , quòd illos incolentes & ab vrbium frequentatione remoti rarius veræ fidei do-
ctrinam audire ac percipere fuerint ſoliti,quæ potiſſimum in vrbibus ac hominum frequentia trade
batur. Et idcirco tardius ab idolorum cultu reuocabantur,aut Chriſtiano ritu imbuti facilius ad pri-
Infideles. ſtinam idolorum culturam relabebantur, cum non adeſſet qui errantes corrigeret. ❡Infideles ſunt, 22
qui fidem catholicam non tenent,neque in deum credunt. ſicut ediuerſo fideles ſunt , qui rectã fidei

confeſſionem ſeruant. Inde infidelitas:incredulitas. Ita enim vtroque vocabulo vtitur beatus Paulus 1. Timoth. 4
ad Timotheum ſcribens. Speramus (inquit) in deum viuum:qui eſt ſaluator omnium hominum, ma 1. Timoth. 5
xime fidelium. Et rurſum. Qui autem ſuorum & maxime domeſticorum curam nō habet:fidem ne-
gauit & eſt infideli deterior. Eſt autem infidelium ratio:generalis admodum & multos complectens.
nam pagani:infideles ſunt. Agareni itidem & Turcarum populus infidelis. Iudæi quoque nunc ad-
huc ſuo ritui addicti:ſunt infideles. Soli autem Chriſtiani & qui legem Chriſti capeſſunt:fideles ſunt
23 quia quam debent fidem amplectuntur. ¶ Schiſmatici ſunt qui vnitatem eccleſiæ ſcindere nituntur: Schiſmatici.
& eius ſub vno ſummi paſtoris vicario collectionem. quemadmodum ii qui vero pōtifice ſummo re-
iecto:alium ſibi conſtituere anniterentur. Hinc ſchiſma dicitur ſciſſura ſeu diuiſio eccleſiæ : cum vna
pars Chriſtianorum vnum ſequitur vt ſummum pontificem, & altera alterum. Vnde ſcribit beatus 1. Corin. 1.
24 Paulus ad Corinthios. Rogo vt idipſum dicatis omnes:& nō ſint in vobis ſchiſmata. ¶ Hęretici ſunt Hæretici.
qui pietati & rectitudini fidei contrariam poſitionem & ſectam pertinaciter defendunt. aut eam pri
mum adinuenientes:quales fuerunt Arrhius, Sabellius, Eunomius & cætera nigræ cohortis turba,
ſuæ hæreſiarcharum nomine notatur. aut ab aliis adinuentam ſequentes·quales fuere Arrhiani, Sa-
belliani, Eunomiani, & cæteri, cum cæcis ducibus quos ſequebantur in errorum barathrum præcipi
tati. Inde hæreſis eſt ſecta ſyncæritati fidei catholicæ aduerſa atque repugnans:quam tamen is qui fi-
dei ſuſcepit ſignaculum pertinaciter defendit. Oportet (inquit apoſtolus) hæreſes eſſe: vt hi qui pro- 1. Corint. 11.
bati ſunt manifeſti fiant. Et rurſum. Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correptionem Titum. 3.
25 deuita. ¶ Iudæi dicuntur quicunque à Iacob deſcenderunt: à Iuda, præcipua duodecim tribuum ita Iudæi.
nuncupati. qui & Iſraelitæ denominantur:quoniam ab Iſrael (qui & Iacob) ſumpſerūt originem. Ii- Hebræi.
dem dicuntur etiam Hebræi ab Heber filio Seth: à quo per Abraham ſunt deducti. Aut etiam à no-
mine communi heber:quod transfluuialem ſiue tranſitorem ſignat. eo quòd Abraham veniens à ter
ra & cognatione ſua in terram Chanaam:fluuium Eufratem tranſierit, & trans flumen habitauerit.
vt dictum eſt in præcedente libro in expoſitione illius hymni. Gloria laus & honor tibi ſit: rex Chri
ſte redemptor.

De ſeptem ordinum eccleſiaſticorum nominibus eorumq́; rationibus.

QVoniam autem ad rem eccleſiaſticam dinoſcendam, operæpretium eſt & ipſorū or-
dinum & dignitatum ad functionem ipſius pertinentium rationem exploratam ha-
bere:illam (vt à nobis hoc expoſtulatum eſt) breuibus hic conſtringere non præter-
mittamus. ampliorem ipſius determinationem ex aliis requirendam admonentes, &
potiſſimum ex rationali diuinorum officiorum, cuius author totum ſecundū ſui ope
ris librum abſoluit in huiuſmodi eccleſiaſticorum ordinum declaratione. Itaque im-
præſentiarum id explanare par fuerit. quid pontifex, ſacerdos, preſbyter, diaconus, ſubdiaconus, aco-
26 lythus, oſtiarius, lector, exorciſta. ¶ Et imprimis pontifex is eſt: qui in eccleſia ſibi deſignata prima- Pontifex.
rum tenet, curámq; ſpiritualium adminiſtrationum & directionem cum ſuprema authoritate gerit.
Is à veteri Romanorum more (apud quos pontificibus ſuis cura demandata erat ſublicii pontis in-
ſtaurandi) pontifex dictus eſt: manente etiam apud Chriſtianos vetuſto nomine. Significantiore ta-
men vocabulo à Græcis epiſcopus dicitur: id eſt ſuperintendēs, & vigilem gerens curam atque con-
ſiderationem in eorum ſalutem quibus præficitur. Et epiſcopatus apud beatum Paulum dicitur vigil
illa diligentia & intentio, quam habet epiſcopatus in eos quibus preęſt: vt ſolicitus paſtor dominico
gregi. Dicit enim ſcribens ad Timotheum. Si quis epiſcopatum deſiderat:bonum opus deſiderat A- 1. Timoth. 3.
pud Latinos vero, idem antiſtes dicitur, quòd alios dignitate ac authoritate anteſtat. & præſul:quòd
aliis vt cuſtos præſideat. Et prælulatus ipſe, non ordinis eſt nomen eccleſiaſtici:ſed dignitatis & offi-
cii. Quocirca non is impedimento eſt quo minus ſeptem ſint ordines eccleſiaſtici ſtatus atque ſor-
tis:ſecundum ſeptiformis gratiæ ſpiritus ſancti (qui eccleſiam vegetat) numerum ſumpti. Qualis au
tem debeat eſſe epiſcopus & quibus moribus præditus : in prioris epiſtolæ ad Timotheum capitu-
lo tertio, & in epiſtola ad Titum capitulo primo, ipſe apoſtolus luculenter edocet. Quę conditiones
omnes vnà cum aliorum ordinum ac graduum eccleſiaſticorum declaratione ; latiſſime elucidantur
in ſanctionibus canonicis quæ decreta vocantur. In quorum prima parte per diſtinctiones digeſta:
27 hæc omnia ampliſſime pertractantur, potiſſimum à viceſimatertia diſtinctione deinceps. ¶ Sacer- Sacerdos.
dos autem dicitur: qui deo dedicatus eſt ad ſacrificia facienda, & potiſſimum ad ſacrificium altaris o-
mnium longe ſacratiſſimum & digniſſimum offerendum. idque nomen: à ſacris quæ contrectat & ce
lebrat ſortitur. Inde ſacerdotium: ipſius ſacerdotis officium ſignificat. quomodo ſumit id nomen ec-
cleſiaſticus: cum ait. Fungi ſacerdotio & habere laudem in nomine ipſius: & offerre illi incenſum di-
28 gnum in odorem ſuauitatis ¶ Preſbyter vero apud antiquos, ætatis ſolum erat nomen: & grandæuū Eccle. 50.
ſeniorémque ſignabat. nunc autem idem prorſus eſt quod ſacerdos, ordiniſque eccleſiaſtici participē Preſbyter.
ac ſacerdotali inſignitum officio deſignat. & preſbyterium ſiue preſbyteratus idem omnino eſt quod
29 ſacerdotium. ¶ Diaconus, ſacer eſt miniſter: qui ſanctam accipiens ſtolam euangelium in miſſæ cele Diaconus.
bratione ex officio recitat. Deducitur autem à verbo græco diaconeo: quod miniſtro ſignificat. & dia
conia nomen græcū: idem eſt quod miniſteriū. Inde diaconatus: dicitur ipſius diaconi ordo. Qualis
antē debeat eſſe diaconus: oſtēdit beatus Paulus ita ſcribens ad Timoth. Diaconos ſimiliter pudicos. 1. Timoth. 3.
non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes : habentes myſterium fidei in

conſcientia pura. Et hi autem probentur primum: & ſic miniſtrent, nullum crimen habẽtes. ¶ Por- 30
ro ſubdiaconus (ſiue potius hypodiaconus: vt vtraque pars compoſitionis ſit græca) epiſtolã in offi-
cio miſſæ legit. diaconóque calicem, vinum etiam & aquam miniſtrat. Et is itidem ſacer eſt miniſter
ſed diacono inferior. Inde ſubdiaconatus ſiue hypodiaconatus: eſt ordo & gradus hypodiaconi.
¶ Acolythus: miniſter quidem eſt ſed minor ſubdiacono. lumen templo ſubminiſtrat, & cæreos fert 31
accẽſos: cum offertur altaris ſacrificium. & latine cæroferarius ſiue portitor luminis vulgo dicitur. At
vero ſecundum græcę linguæ proprietatem: acolythus idem ſignificat quod famulus ſequẽs aut con-
ſequens. quæ quidem denominatio recte conuenit ei qui defert luminaria in templo: nam eos quibus
famulatum exhibet, aut ordine loci aut ſaltem officio ſequitur. Cæterum ea dictio acolythus apud
Græcos in tertia ſyllaba per ου diphthongon ſcribitur: quæ apud Latinos in u conuertitur. Itaq; ſe-
cundum græci ſermonis rationem dicendum eſſet acoluthus. Conſuetudo tamẽ obtinuit vt dicamus
acolythus mutata u in i longum. ¶ Lector ex ſuo miniſterio pſalmos cum ſacerdotibus concinit: & 32
in officio eccleſiaſtico lectiones cum veteris tum noui teſtamenti profert. ¶ Oſtiarius ſiue ianitor: 33
templi fores obſeruat, nequis prophanus aut cui ſacris interdictum eſt, illud ingrediatur: ſed ſoli ad-
mittantur illi qui digni ſunt tam ſacris ſpectaculis intereſſe. ¶ Exorciſta autem is dicitur, qui miniſte 34
rium habet adiurandi ſpiritus immundos: & ab energuminis eos expellendi. Inde exorciſmus dicitur
adiuratio: id eſt huiuſmodi forma & modus adiurandi ſpiritus nequam hominibus infeſtos. Et exor-
cizare verbum actiuum, eſt (vt inquit Auguſtinus in libro de vita beata) per diuina ſpiritum immun
dum adiurando expellere. Huiuſmodi autem exorciſtæ non ſolum apud Chriſtianorum eccleſiam:
ſed etiam apud Iudæos fuiſſe comperiuntur. vt innuit dominus noſter in euangelio: dicens. Si ego in
Beelzebub eiicio dæmonia, filii veſtri in quo eiiciũt? ſcilicet exorciſtæ. Et in actibus apoſtolorum le-
gimus, Tentauerunt autem quidam & de circueuntibus Iudæis exorciſtis, inuocare ſuper eos qui ha-
bebant ſpiritus malos: nomen domini Ieſu. Quinimmo quiſque ſeptem eccleſiaſticorum ordinum:
in veteri lege aliquid habuit, officii ſimilitudine ſibi reſpondens. ex quo in noua lege traductum eſt ſi-
mile officium: & in maiore quidem perfectione. Erant enim tum ſacerdotes, leuitæ, nathinei vt le-
uitarum miniſtri, luminum portitores, oſtiarii, lectores, exorciſtæ. Quemadmodum diligenter anno
tant qui ordines ipſos eccleſiaſticos latius explanandos ſuſcipiunt. præſertim magiſter ſententiarum
in quarto libro: diſtinctione viceſimaquarta. Et quoniam complures id ample & diffuſe factitarunt:
non eſt ipſis declarandis amplius inſiſtendum. ¶ Omnes autem ſupradicti, & qui aliquo funguntur 35
aſſignatorum ordinum: dicuntur clerici, id eſt in domini ſortem vocati, eiúſq; addicti miniſterio. qui
ſui clericatus profeſſionem, tonſura capillorum in vertice capitis facta: exprimunt. Quicũque igitur
tonſuram acceperunt tanquam ſignaculum eccleſiaſticæ ſortis. clerici dicuntur græca appellatione,
à nomine cleros, quod ſortem partẽ mque ſignificat: vt in præcedente libro etiam annotatum eſt, in
expoſitione hymni de ſancto Auguſtino. Magne pater Auguſtine. Reliqui vero qui ad peculiarẽ dei
cultũ & altaris miniſteriũ non ſunt deſtinati, ſed vitam agunt ciuilem & negocioſam: dicuntur laici.

In die purificationis beatæ Mariæ virginis: benedictio cæreorum: Oratio.

DOmine ſancte pater omnipotens æterne deus: benedicere & ſanctificare digneris ignem iſtũ, quem nos indigni ſuſcipimus per inuocationem vnigeniti filii tui domini noſtri Ieſu Chriſti: quem hodie in templo præſentatum, iuſtum Simeonẽ diu expectantem in vlnis ſuſcepiſſe nouimus: & ſalutare tuum ante faciem omnium populorum eſſe, lumen ſcilicet gentibus & gloriam plebis tuę Iſrael, prophetico ſpiritu docuiſſe. Te quæſumus domine benedicere digneris lumen iſtud: & omnibus illud manu geſtantibus verũ lumen tuæ maieſtatis concede. vt te agnoſcentes, te diligentes, te quærentes: per viã virtutum ad te valeant peruenire. Per eundem dominum.

¶ Antiphona. Aue gratia plena, dei genitrix virgo. ex te enim ortus eſt ſol iuſtitię: illuminans quę in tenebris ſunt. Lætare & tu ſenior iuſte: ſuſcipiens Ieſum in vlnas liberatorem animarum noſtrarum: & donantem nobis reſurrectionem.

¶ Oratio.

Omnipotens ſempiterne deus qui hodierna die vnigenitum tuũ vlnis ſancti Simeonis in templo ſancto tuo ſuſcipiendum præſentaſti. tuã deprecamur ſupplices clemẽtiam: vt hos cæreos, quos nos famuli tui in tui nominis magnificentiam ſuſcipiẽtes, geſtare cupimus luce accẽſos

benedicere & ſanctificare, atque lumine ſupernæ benedictionis accendere digneris: quatenus eos tibi domino deo noſtro offerendo: digni, & ſancto igne tuæ dulciſſimæ charitatis accenſi: in templo ſancto gloriæ tuæ repræſentari mereamur. Per eundem.

4 ¶ Antiphona. Adorna thalamum tuum Sion: & ſuſcipere regem Chriſtū, amplectere Mariam quæ eſt cœleſtis porta: ipſa enim portat regem gloriæ noui luminis. ſubſiſtit virgo, adducens manibus filium: ante luciferum genitum. Quem accipiens Simeō in vlnas ſuas: prædicabat populis dominum eum eſſe vitæ & mortis, & ſaluatorem mundi. Oratio.

5 Domine deus omnipotens creator cœli & terræ, rex regum & dominus dominātium: exaudi nos famulos tuos orantes & clamantes ad te, Precamur te domine ſancte pater omnipotens æterne deus qui omnia ex nihilo creaſti, qui iuſſu tuo per opera apum hunc liquorem ad perfectionem cærei venire feciſti: & qui hodierna die petitionē iuſti Simeonis impleſti. te humiliter deprecamur vt has cādelas ad vſus hominum & ſalutem animarum & corporum, ſiue in terra ſiue in aquis: per inuocationem tui ſancti nominis, & per interceſſionē ſanctæ Mariæ virginis genitricis filii tui (cuius hodie feſta deuoti colimus) & per preces omniū ſanctorum tuorū: benedicere & ſanctificare digneris. Vt hæc plebs tua illas honorifice in manibus portās cantando teque laudando: à te pio domino exaudiatur de cœlo ſancto tuo, & de ſede maieſtatis tuę. propitiuſque ſis omnibus clamantibus ad te: quos redemiſti precioſo ſanguine filii tui. Qui tecum viuit &c.

6 ¶ Antiphona. Reſponſum accepit Simeon à ſpiritu ſancto: non viſurū ſe mortem, niſi videret Chriſtum domini. Et cùm inducerent puerum in templum: accepit eum in vlnas ſuas, & benedixit deum & dixit. Nunc dimittis domine ſeruum tuum in pace. Oratio.

7 Benedic domine Ieſu Chriſte hanc creaturam cæræ ſupplicantibus nobis: & infunde ei per crucis tuæ ſanctæ virtutem, benedictionem cœleſtem. Vt qui eam ad repellendas tenebras humano generi tribuiſti: talem ſignaculo ſanctæ crucis tuæ fortitudinem & benedictionem accipiat, vt in quibuſcunq; locis accenſa ſiue impoſita fuerit: diſcedat & contremiſcat ille malignus diabolus, & effugiat pauidus cum omnibus miniſtris ſuis de habitationibus illis: nec præſumat amplius inquietare ſeruientes deo. Proinde ſupplices quæſumus domine: vt emittas angelum tuum Raphaelem. vt qui euulſit & expulit à Sara & Thobia dæmonem mortiferum & infeſtantem: conterat illum & perdat de cunctis habitationibus colentium deum, de baſilicis, de domibus, de angulis, de lectulis, de refectoriis, de cunctis locis in quibuſcunque deo famulantes habitant & requieſcunt, dormiunt, vigilant, ambulant, & conſiſtunt. non valeat amplius inquietare, vel pauorē immittere ſuper illos. quos tui chriſmatis vnctio fecit eſſe inunctos. Benedico te creatura cæræ in nomine domini dei noſtri & ſanctæ trinitatis: vt ſis exterminatio diaboli & omnium contubernalium eius. Per eum qui viuit & regnat deus.

Mutata voce ad modum præfationis.

8 Per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Dominus vobiſcum Et cum ſpiritu tuo. Surſum corda. Habemus ad dominum. Gratias agamus domi-

no deo noſtro. Dignum & iuſtum eſt. Præfatio.

Vere dignum & iuſtum eſt: æquum & ſalutare. qui per ſereniſſimam ac placidiſſimam ſtellam, genitricem tuam (cuius ſacratiſſimum nomen per ineffabile & inenarrabile meritum: ſtella maris interpretatur) humanum genus illuminare dignatus es. Propter hoc maximo gaudio hodierna die ouantes, & ideo in noſtris manibus venerabiliter candelas ferentes, & inceſſabili voce clamantes quæſumus: pro dulciſſimo amore & clementiſſima interceſſione tuæ dignæ genitricis ſemperque virginis, nos indignos, ſed tamen precioſo ſanguine tuo redemptos: te æterno lumine ac vero faciat clementer perfrui. Qui cum patre & ſpiritu ſancto viuis & regnas deus: per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Oratio.

9 Omnipotens ſempiterne deus qui per Moyſen famulum tuum, puriſſimum olei liquorem ad luminaria ante conſpectum tuũ iugiter continuanda præparari iuſſiſti: benedictionis tuæ gratiam ſuper hos cæreos benignus infunde, quatinus ſic adminiſtrent lumen exterius: vt te donante lumẽ ſancti ſpiritus in noſtris non deſit cordibus interius. Per dominum noſtrum.

Qua finita: cantor incipiat.

10 Lumen ad reuelationem gentium: & gloriam plebis tuæ Iſrael.

Verſus. Nunc dimittis ſeruum tuum domine: ſecũdum verbum tuum in pace. Antiphona. Lumen ad reuelationem gentium. Verſus. Quia viderunt oculi mei. Et ita alternando vſque in finem.

¶ Religioſa & pia ſanctione conſtituta eſt ab eccleſia catholica, in ſolennitate purificationis ſacratiſſimæ virginis Mariæ: cæreorum benedictio. quoniam dominus noſter cum offerretur in tẽplo quadrageſimo poſt ſuam natiuitatem die (cuius oblationis memoriam recolit hæc ſolennitas) à Simeone iuſto prædicatus eſt eſſe lumen ad reuelationem gentium, & lumen quidẽ ſpirituale: effugans denſas noſtræ mentis tenebras. Idcirco per lumen ſenſibile cæreorum accenſorum tanquam eius ſymbolum: merito honoratur hoc die atque concelebratur. Sunt etenim in cæreo accenſo tria, magnum continentia myſterium: ſignificationemque eorum quæ domino noſtro vere inſunt. Primo cæra, ab apibus cum ſyncæritate formata: & puriſſimæ eius carnis ſignatiua. Secundo lychnus ſiue ellychniũ & funale illud interius vndique cæra circumlitum: ſacratiſſimam eius animã inſinuans in ſancta carne latitantem. Tertio vero ibidem eſt lumen quod cæræ: & lychno coniungitur: deitatem eius ſummam ſignificans, corpori & animæ ineffabiliter vnitam. Facta autem memoratur hæc cæreorum deferendorum in præſenti celebritate commendabilis inſtitutio à Sergio ſummo pontifice: ad abolendam ſuperſtitionem ſacrilegam Romanorum. qui ex ritu gentilitio nondum tunc abolito neque eliminato, in principio menſis Februarii ſoliti fuerant vrbem luſtrare tædis & facibus in honorem Februæ matris Plutonis, & in venerationem Cereris quæ filiam ſuam Proſerpinam (vt fabulantur poetæ) raptam à Plutone facibus ad montem Aethnam accenſis anxia quæritabat. Et quoniam difficile erat aſſueta relinquere, aut repente hunc morem ſuperſtitioſum funditus extirpare: conſtituit prouidentiſſimus pontifex vt ritus ille in meliorem commutaretur obſeruationem. & in hodierna ſolennitate fideles in honorem ſacratiſſimæ virginis & matris dei cæreos deferrent: qui ſolenni benedictione ſanctificarentur atque conſecrarentur à ſacerdote. Cuius benedictionis forma ante poſita: paucis annotatiunculis (nam peruia ſatis eſt & captu facilis) pro more eſt elucidanda.

¶ ANNOTATIONES. In prima oratione. Iuſtum Simeonem diu expectantem. Quòd diu expectauerit Simeon ardenti deſiderio aduentum domini in carnem: ex euangelio hodiernæ ſolennitatis apperte liquet. quod dicit ipſum accepiſſe reſponſum à ſpiritu ſancto, non viſurũ ſe mortem donec videret Chriſtum domini. Quid autem fuit illud reſponſum niſi interior inſpiratio ſuperboni & ſuauiſſimi ſpiritus? conſolationem illi dantis & certificationem, quòd pium ipſius & feruens votum impleretur: quo exæſtuabat totúſque flagrabat, petens Chriſtum mundi ſaluatorem cito mitti ad redemptionem Iſrael. Expectabat igitur anxius ipſe illam Chriſti apparitionem in carne: à deo promiſſam à prophetis prænunciatam, multiſque figuris præſignificatam. ſeque fœlicem exiſtimabat fore: ſi corporeis oculis antequam hinc emigraret, illum cõtueri poſſet. Comprobat hoc beatus Auguſtinus in ſermone præſentis ſolennitatis dicens. Intelligite fratres: quantum deſiderium habebant antiqui patres videre Chriſtum. Sciebant quidem ipſum eſſe venturum. & omnes qui pie viuebant, dicebant. O

Lucæ. 2.

ſi hic me inueniat illa natiuitas. O ſi quod credo, in ſcripturis dei: videam oculis meis. Vt ergo noue-
ritis antiquos ſanctos & iuſtos deſideraſſe videre, quod conceſſum eſt huic ſeni Simeoni: dominus
noſter Ieſus Chriſtus ad diſcipulos loquens ait: Multi iuſti & prophetæ voluerunt videre quæ vos vi
detis: & non viderunt, & audire quæ auditis: & non audiuerunt. Et hoc illi tantum conceſſum erat Lucæ.10.
iam decrepito: quaſi deſideranti, & ſuſpiranti, & dicenti quotidie in orationibus ſuis. Quando ve-
niet? quando naſcetur? quando videbo? putas me hic inueniat illa natiuitas? putas oculi iſti videbunt
illum: per quem oculi cordis reuelabuntur? Dicebat iſta in orationibus ſuis: & pro deſiderio ſuo acce
2 pit reſponſum, quòd non guſtaret mortem niſi videret Chriſtum domini. Hæc Auguſtinus. ¶ In pri
ma antiphona. Suſcipiens Ieſum in vlnas. Vlna totius brachii extenſio eſt: ab humeris vſque ad digi-
torum extremitatem. & pro ipſo toto brachio frequenter ſumitur: vt hoc in loco. Vnde & menſura
ſecundum huiuſmodi protenſionem ſumpta: etiam vlna denominatur. ſicut digitus, pes, palmus, cubi
tus: nomina ſunt à partibus corporis ad æquas illis menſuras tranſlata. At vero in hac oratione pro-
poſita & conſimilibus: nomen illud iam explicatum potius in accuſatiuo ponendum eſt cum præpo
ſitione in, quàm in ablatiuo, vt nonnulli habent libri. Nam ſuſcipere ſiue accipere, verbum: motum
quendam ſignat magis quàm quietem. Vnde & Lucas in euangelio hodierno de Simeone loquens: Lucæ.2.
ait. Ipſe accepit eum in vlnas ſuas: & benedixit deum. Vbi vero prætermittitur præpoſitio in: recte di
ctio illa cum verbo ſuſcipere in ablatiuo ponitur, vt in ſecunda oratione: quæ hanc proxime ſequitur
3 antiphonam. ¶ In ſecunda oratione. In templo tuo ſuſcipiendum præſentaſti. Hæc oratio ad deum
patrem dirigitur: vt ipſius ſchema & forma loquendi ſatis indicat. qui quidem filium ſuum in templo
præſentaſſe dicitur: quia & id multo ante prænunciauit per prophetas eſſe futurum. vt per Malachiã
dicentem. Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator quem vos quæritis & angelus te-
ſtamenti quẽ vos vultis. Inſuper & occulta inſpiratione ſacratiſſimam virginem Mariam & iuſtũ Io-
ſeph virum ſuum deus pater per ſpiritum ſanctum edocuit, Chriſtum ſecundum conſuetudinem le-
gis quadrageſimo poſt ſuam natiuitatem die in templo eſſe præſentandum: quamuis ipſa ſacrata vir-
go legi purificationis non ſubiaceret. Præſentauit igitur Chriſtum in templo deus pater: quia vt præ-
ſentaretur in eo ordinauit atque admonuit, volens eum legem complere & ſub lege fieri. vt nos à le-
gis ſeruitute & iugo redimeret. Præſentauit & ipſum Chriſtum beata mater eius: deferens eum in
4 templum, vt humilitatis & obedientiæ nobis exemplum memorabile relinqueret. ¶ In ſecunda an-
tiphona. Adorna thalamum tuum Sion. Hoc loco per Sion intelligitur primum ſynagoga & colle-
ctio Iudæorum: qui tum frequentabant templum domini in monte Sion conſtitutum. quæ his verbis
incitatur vt dominum Ieſum hodie in templo Hieroſolymitano præſentatum cũ deuotione & gau-
dio ſuſcipiat. Secundo. eodem nomine intelligitur eccleſia fidelium & Chriſtianorum: quæ nuncu-
patione ipſius Sion in ſcripturis ſanctis ſæpius exprimitur. Nempe his verbis ſancta fidelium con-
gregatio admonetur, vt ſe præparet per ornamenta bonorum operum: ad ſuſcipiendum dominum
Ieſum in templo oblatum, & Mariam eius matrem eum offerentem. hoc eſt ad dignè & debitè cele-
brandum memoriam ſuſceptionis ipſius domini adhuc infantis in templo. Tertio nomine Sion in-
telligi poteſt vnaquæque fidelis anima, deum per fidem ſpeculans: quæ prouocatur hac voce eccle-
ſiaſtica vt interiorem ſuum thalamum & penetralia cordis præparet, ad recipiendum dominum Ie-
ſum in templo ſuo ſpirituali in hodierna ſolennitate: ſicut ipſe in templo materiali Hieruſalem præ-
ſentatus eſt vt in vnoquoque Chriſtianorum id ſpiritualiter fiat: quod corporaliter geſtum eſt ho-
5 dierno die templo ſenſibili. ¶ In tertia oratione. Per opera apum hunc liquorẽ. Apes aut apis in no-
minatiuo ſingulari: genus muſcæ eſt ex floribus mel colligens & fauos conficiens, vnde demum ce-
ra componitur. Ouidius. Non apis inde tulit collectos ſedula flores.
Hoc autem nomen plærique exiſtimant eſſe compoſitum ab a quod eſt ſine: & pes, quòd ſine pedibus na-
ſci videatur id muſcæ genus. dicente Vergilio. Trunca pedum primo. Sed cum id vocabulũ apes non
ſeruet analogiam & ſimilem genitiui formandi regulã ſicut cætera compoſita nominis pes: vt bipes,
edis. tripes, edis. compes, edis: potius ipſum ſimplex eſſe nomen cenſeri debet. Inſuper particula a, in
græcis quidem dictionibus & earum compoſitione negatiua eſt: & ſignificat ſine. vt atheos: ſine deo.
athanatos: immortalis. achronos: intemporalis. Sed in latinis dictionibus non habet locum illa cõpo
ſitio: aut ſignificatio particulæ a. Manifeſtum eſt autẽ: nomen pes, latinum eſſe. quare potius cõmen-
titia aut fictitia putari debet illa (quæ modo adducta eſt) compoſitio. Creantur autem apes ex bobus:
ſicut crabones ex equis, fuci ex mulis, veſpæ ex aſinis. quemadmodum in quarto libro Georgicorum
oſtendit Virgilius: vbi de apibus amplam habet determinationem. ¶ In eadem quoque oratione ter-
tia cæreus nomen ſubſtantiuum, maſculini generis, ſecundæ declinationis: candelam ſignificat ex cę-
ra confectam. Cum autem adiectiuum eſt id nomen: aliquid eſt ex cæra conflatum atque compactũ.
Ouidius. Deuote abſentes: ſimulacráque cærea fingit.
6 Hic autem, & in aliis huius benedictionis locis: illud nomen ſubſtantiue ſumitur. ¶ In tertia antipho
na. Niſi videret Chriſtum domini. In veteri teſtamento, ſacerdos ſummus qui conſecrabatur: dictus
eſt Chriſtus domini, quòd fuſo ſuper eum vnctionis oleo ſit ſanctificatus domino. vt propheta in pſal-
mo dicit. Nolite tãgere Chriſtos meos: & in prophetis meis nolite malignari. Rex itidem qui olei ſu-
per ſe fuſione conſecrabatur apud Hebræos: eodem inſigniebatur nomine. Vt Dauid, ipſum Saul quòd
vnctus eſſet in regem à Samuele: etiam vocauit Chriſtum domini dicens. Propitius ſit mihi dominus
ne faciam hanc rem domino meo Chriſto domini: vt mittam manum meã in eum, quia Chriſtus do
mini eſt. Verum hi ſolum figura erant & typus ipſius domini Ieſu: qui verus eſt & præcipuus Chri-

ſtus domini, idem ſimul rex atque ſacerdos à domino deo conſtitutus: & vnctus à deo patre nō oleo
Pſal.44. materiali ſed ſpirituali, abundantia ſcilicet diuinorum chariſmatum. vt ait pſalmus. Propterea vnxit
Act.10. te deus, deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Et beatus Petrus in actibus apoſtolorum ad Cor
nelium Centurionem. Incipiens enim à Galilæa poſt baptiſmum quod prædicauit Ioannes Ieſum à
Nazareth: quomodo vnxit eum deus ſpiritu ſancto & virtute. Idcirco per excellentiam quandam ve
ritatis & ſingularem eminentiam: dominus Ieſus dicitur in ſacra ſcriptura Chriſtus domini. Alii ve-
ro idem ſortiuntur nomen: ſolum vt eius imago. ¶ Io quarta oratione. Qui euulſit & expulit à Sara 7
Thob.3. & Thobia. Ex ſacra Thobiæ hiſtoria conſtat, quòd dæmonium nomine Aſmodeus occidit ſubinde
ſeptem viros qui Saram filiam Raguelis duxerant vxorem: quòd non cum timore domini ſed carna-
Thob.8. lis potius concupiſcentiæ cauſa, eam expetiuerant thori ſociam. Thobias vero iunior, hortatu ſancti
angeli Raphaelis quem habuit ſui itineris comitem & huius ſacri coniugii authorem: poſtquam Sa-
ram duxerat vxorem, partem ipſius piſcis in via capti poſuit ſuper carbones viuos ad extricandū eius
fumo dæmonium, quemadmodum fuerat ab angelo edoctus: & tribus noctibus vna cum vxore in
continentia vocauit orationi. Raphael autem angelus apprehendit dæmonium illud: & religauit in
ſuperioribus partibus Aegypti. Itaque petit hæc ſupplex oratio vt ſicut per Raphaelem angelū fuit
expulſus dæmon à domo illa: ita vbicunque fuerint accenſi cærei qui conſecrantur, ſiue in templis ſi-
ue domibus habitationi humanę extructis: expellatur inde Sathanas virtute diuina, & nullam ibidem
habeat nocendi poteſtatem. Porro baſilica, regiam ſiue regis domum ſignificat: quia βασιλέα, regem
Græci dicunt. Sumitur autem in vſu vulgato, idem nomen pro templo ſiue delubro: quoniam ea eſt
ſummi regis domus & habitaculum. ¶ Io præfatione. Per ſereniſſimam & placidiſſimam ſtellam. 8
Qui per lunā dicit illuminari aerem: non præiudicat ſoli neque derogat, clariſſimo ſuo fulgore to-
tum orbem illuſtranti. quoniam idipſum quòd illuminet luna, à ſole mutuatur & accipit: à quo pre-
cariam ſibi vendicat claritatem. Ita ſane qui per ſacram virginem Mariam dicit humanum genus illu
Ioan.1. minatum non imminuit dignitatem aut gloriam domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt vera lux illumi-
nans omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam Chriſtus ipſe, præcipuus eſt & primi-
tiuus hominum illuminator: id munus ab alio non ſortitus. Sacratiſſima autem virgo Maria etiā ho-
noris illius & nominis habet participationem: quoniam ex ea ortus eſt ſol iuſtitiæ Chriſtus deus no-
ſter. Quare ſecundo loco, inferiore gradu, & poſt Chriſtum, ipſa ſacroſancta virgo vere dicitur hu-
mani generis illuminatrix: & huius maris ſpacioſi atq; tēpeſtuoſi ſtella præfulgida. ¶ In quarta ora-
tione. Qui per Moyſen famulum tuum. Id ex viceſimoſeptimo capitulo Exodi ſumptum eſt: vbi do 9
Exodi.27. minus legitur dixiſſe Moyſi. Præcipe filiis Iſrael vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſ-
ſimum, piloque contuſum: vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonii extra velum quod op
panſum eſt teſtimonio. & collocabunt eam Aaron & filii eius: vt vſque mane luceat coram domino.
Perpetuus erit cultus per ſucceſſiones eorum: coram filiis Iſrael. Idem quoque habetur Leuitici vice-
Leui.24. ſimoquarto capitulo his verbis. Et locutus eſt dominus ad Moyſen dicens. Præcipe filiis Iſrael vt af-
ferant tibi oleum de oliuis puriſſimum ac lucidum: ad concinnandas lucernas iugiter extra velum te
ſtimonii in tabernaculo fœderis. Ponétque eas Aaron à veſpere vſque in mane coram domino: cultu
ritúque perpetuo in generationibus veſtris. Super candelabrum mundiſſimum ponentur ſemper in
conſpectu domini. Siue igitur in præſenti oratione legeris, ad luminaria iugiter cōtinuanda ſiue con
cinnanda: vt habet litera Leuitici, ad concinnandas, id eſt exornandas & diſponendas lucernas: nihil
refert, & eadem fere eſt ſententia. nam liquor ille olei ad vtrunque horum ordinabatur: & ad conti-
nuanda perpetuo cultu luminaria, & ad ea etiam concinnanda ſiue præparanda. ¶ Porro canticum 10
Simeonis quod decimo & poſtremo loco in hac benedictione ponitur, vltimo verſu alternatim aliis
inſerto & ſubinde repetito cantandum: ſuperius expoſitum eſt inter cantica ſacra, circa huius libri
principium.

In die ſancto paraſceues, ſacratiſſimæ crucis adoratio: ſecundum ritum eccleſiaſticum.

¶ Duo acolythi præparati portent crucem velatam de ſacrario: ſequentibus preſbyteris caſulis in-
dutis, & cantantibus verſus ſequentes.

1 POpule meus quid feci tibi, aut in quo contriſtaui te, reſpon-
de mihi. quia eduxi te de terra Aegypti, paraſti crucem ſal-
uatori tuo.

¶ Poſtea duo cantores dicent.

2 Hagios o theos, hagios iſchyros, hagios athanatos, elei-
ſon imas.

¶ Deinde chorus reſpondeat.

Sanctus deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis, miſerere nobis.

¶ Item duo ſacerdotes tenentes crucem: cantent verſum ſubſequentem.

Quia duxi te per deſertum quadraginta annos, & manna cibaui te,

& introduxi te in terram ſatis opimam:paraſti erucem ſaluatori tuo.

¶Deinceps duo cantores dicunt.Hagios ô theos.& chorus reſpondeat.Sanctus deus:vt ſupra. Tertio deinde cantent duo ſacerdotes.

Quid vltra debui faecre tibi & non feci? ego quidem plantaui te vineam meam ſpecioſiſſimam:& tu facta es mihi nimis amara. aceto nanque felle mixto ſitim meam potaſti: & lancea perforaſti latus ſaluatori tuo.

¶Iterum duo cantores dicant.Hagios ô theos.& chorus reſpondeat. Sanctus deus.vt ſuperius.Tũc ſint ibi tapeta ſtrata, ſuper quæ proſternat ſe pontifex aut ſacerdos ſacrificans,diſcooperiatque cruce: alta voce.

Ecce lignum crucis.Chorus proſequitur.in quo ſalus mundi pepēdit: venite adoremus.

¶Ter cantetur ſupradicta antiphona:ſine verſu. Et poſt tertiam decantationem ſubiungat chorus hunc verſum.

Beati immaculati in via:qui ambulant in lege domini.

Deinde dicitur antiphona.

3 Dum fabricator mundi mortis ſupplicium pateretur in cruce:clamās voce magna tradidit ſpiritum,Et ecce velum templi ſciſſum eſt, monumenta aperta ſunt.terræmotus etiam factus eſt magnus:quia mortem filii dei clamabat mundus ſe ſuſtinere non poſſe.Aperto ergo lancea militis latere crucifixi domini: exiuit ſanguis & aqua in redemptionem ſalutis noſtræ.

¶Antiphona.

4 O admirabile precium.cuius pōdere captiuitas redempta eſt mundi. tartarea confracta ſunt clauſtra inferni,aperta eſt nobis ianua regni.

¶Pontifex ſiue ſacerdos ſalutet poſtea crucem cum omni clero & populo:adorando eam & exoſculando.Poſtea duo diaconi accipientes corpus domini pridie reſeruatum:cum miniſtris & luminaribus ac thuribulo portent coram altari,hos verſus ſequentes cantando.

5 Laudes omnipotens canimus tibi:dona ferentes
Corporis immenſi,ſanguinis atque tui.

¶Chorus deinde primum iſtorum repetat verſum. Laudes omnipotens.

6 Pangimus ecce tuam rector ſanctiſſime menſam:
Tu licet indignis propitiare tuis.

¶Chorus ſecundum duorum primorum repetat verſum.Corporis immen.

7 Angelus æthereis ſanctus deſcendit ab aſtris:
Purificans corpus cor pariterque prius.

¶Chorus repetat primum verſum.Laudes omnipotens.

8 Hæc medicina potens cœli nos ducat in arces.
Interea terris dans medicamen opis.

9 ¶Chorus ſecundum repetat verſum.Corporis immenſi.

Hoc pater omnipotens cum Chriſto ſuſcipe clemens.
Spiritus atque potens:trinus & vnus apex.

10 ¶Chorus repetat duos primos verſus integros:ſcilicet.Laudes omnipotens.& Corporis immenſi.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu.Popule meus quid feci tibi.Continet hic verſus & duo
1 ſequentes eiuſdem ſchematis,modique loquendi:exprobrationem ingratitudinis Iudæorū in Chriſtum dominum,à quo tot & tanta veteris teſtamenti tempore ſuſceperant beneficia.Omnium tamē immemores:mala pro bonis retribuerunt,& mortem crucis ignominioſam illi intulerunt.Et hoc ipſum merito illis improperat dicens. Popule meus:quid feci tibi?Sumptáque ſunt hæc verba ex ſexto cap.Micheæ:vbi per prophetam dominus ait.Popule meus quid feci tibi,aut quid moleſtus fui tibi·reſponde mihi.quia eduxi te de terra AEgypti:& de domo ſeruientium liberaui te, & miſi ante faciem tuam Moyſem,Aaron & Mariam.Secundi vero verſus ſentētia,quod eduxerit populū Iſraeliticum deus per deſertum quadraginta annis,& manna ipſos cibauerit:ex libro Exodi, Leuitici, Nu- Miche.6.

meri & Deuteronomii ſatis innoteſcit. Vbi totus itineris illius populi per deſertum: decurſus de-
ſcribitur. & potiſſimum ea decimo ſexto cap. Exodi: dicente. Filii autem Iſrael comederunt manna
Exod. 16. quadraginta annis: donec venirent in terram habitabilem. hoc cibo aliti ſunt: vſquequo tangerent fi-
nes terræ Chanaam. At vero tertii verſus præcedentibus reſpondentis ſententia, in ipſa fronte poſi
ta: quid vltra debui facere tibi, & nõ feci? ex quinto capite Eſaiæ eſt deprompta: vbi dominus per pro
Eſaiæ. 5. phetã ait. Nunc ergo habitatores Hieruſalem & viri Iuda: iudicate inter me & vineam meam. Quid
eſt quod vltra debui facere vineæ meæ: & non feci ei? an quòd expectaui vt faceret vuas: & fecit la-
bruſcas? Vbi per vineam ſuam allegoricè intelligit dominus plebem Iſraelicam: quam ſpeciali proui
dentiæ ſuæ munere direxit ad ſalutem & dei agnitionem. Et eodem modo etiam ſumitur vinea, in ſe-
cunda huius tertii verſus ſententia: ſcilicet, ego quidem plantaui te vineam meam. quæ deſumpta eſt
ex ſecundo Hieremiæ capite: vbi dominus per prophetam increpat populum Iudaicum his verbis.
Hiere. 2. Ego autem plantaui te vineam electam: omne ſemen verum. quomodo ergo conuerſa es mihi in pra
uum: vinea aliena? Cæterum ſtatim nota eſt metaphora vineæ ad populum illum: ea propenſa dei in
eum cura atque ſolicitudine, & ipſius populi in deum maxima ingratitudine. ¶ In hymno triſagio. 2
ἅγιος ὁ θεός. Hanc dei laudem ſacer Damaſcenus in tertio libro de fide orthodoxa capite decimo
vocat hymnum triſagium: quòd ea oda ter ἅγιος contineat, in expreſſionem trium ſummæ diuini
tatis perſonarum, conſubſtantialium adinuicem & coæqualium. Vnitas vero diuinæ ſubſtantiæ, per
verbum ſingularis numeri ſubiunctum ſcilicet ἐλέησον inſinuatur: quod expreſſius in Latino ſermo-
ne apertiuſque conſpicitur. Celeberrimus igitur & digniſſimus eſt hic hymnus: qui & diuinarum per
ſonarum trinitatem, & ſimul indiuiduam deitatis vnitatem indicat atque in ſe complectitur. Quem
& eodem loco aſſerit idem author reuelatione cœlitus facta hominibus angelorum miniſterio inno-
tuiſſe: atque in Calcedonenſi concilio ab vniuerſali eccleſia approbatum, & vt publice decantaretur
inſtitutum fuiſſe. Porro qui ſubnectitur verſus Latino contextu. ſanctus deus, ſanctus fortis omnino
eandem continet ſententiam, quinimmo & verba in ſermone Latino: ſicut præcedens verſus in idio-
mate Græco. eſtque Latinus ille verſus, ipſius Græci interpretatio atque ad verbum expoſitio, Verũ
tamen in Latino illo verſu: non debet interiecta eſſe coniunctio, Et, dictioni Sanctus tertio loco repe
titæ & dictioni Immortalitatis. quam tamen connexionis particulam plærique interponunt. Tum
quòd in Græco, nulla inter ἅγιος atque ἀθάνατος dictiones illis reſpondentes: ſita ſit coniunctio.
Tum quòd poſt dictionem Sanctus primo poſitam loco, non ponitur coniunctio: neque poſt eandẽ
ſecundo ordine collocatam. quare recta oſtendit analogia: neque tertio loco poſitæ dictioni Sanctus,
ſubnecti debere copulatiuam coniunctionẽ: vt etiã annotauimus in ſupradicto Damaſceni loco. Ex-
pũgenda igitur & obliteranda eſt ea cõiũctionis nota: vt quæ ſuperuacanea ſit, & dicẽdũ omnino hoc
modo. Sãctus deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis: miſerere nobis. ¶ In prima antiphona. Dũ fa- 3
bricator mũdi. Quoniã duæ naturæ diuina & humana, in vnã Chriſti perſonã vere & ſine cõfuſione
ſunt vnitæ, idemq; eſt verus de⁹ & verus homo: frequẽter in ſcripturis quæ vni⁹ naturæ ſunt propria,
alteri per alternationẽ prædicationis & mutuam proprietatum attributionem atque communicatio-
nem accommodantur. Vt hoc loco, pati mortis ſupplicium, quod ſolius humanitatis eſt proprium: di
uinitati attribuitur, denominatiua voce expreſſæ. Nempe Chriſtus vt deus: eſt fabricator & factor
mundi. tu (inquit pſalmus) fabricatus es auroram & ſolem. Ita beatus Paulus ad Corinthios ſcribẽs:
Pſal. 73. ait. Si enim cognouiſſent: nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Nihilo ſecius ipſa diuinitas: om
3. Corin. 2. nino fuit paſſionis in Chriſto & mortis expers. ¶ In ſecunda antiphona. O admirabile precium. 4
Liber apud me pro exemplo relictus: ad elaborandam eorum quæ in toto hoc opere continentur ex
poſitionem (nihil enim quod ad literam textumque pertineat, proprio adieci arbitrio aut ſententia,
neque permutaui: ſed oblatum mihi textum ſola elucidatione ſtudui reddere patẽtiorem) is inquam
liber habet in hac antiphona O admirabile precium: cuius pondere captiuitas redempta mundi. Ve
rum ablatiuus pondere, non ſatis quadrare videtur huic loco: quòd ſignificatum nõ habeat præſentis
ſententiæ conueniens. Siue enim pro onere aut grauitate rei corporalis id nomen ſumpſeris: ſiue pro
precio, momento & exiſtimatione rei, quomodo dicere ſolemus rem aliquam arduam magni eſſe
ponderis: non bene cohæret ea dictio orationi propoſitæ. Itaque videretur aptior ſententiæ ex-
preſſio: ſi illius loco poneretur dictio virtute, hoc modo. O admirabile precium: cuius virtute ca-
ptiuitas redempta mundi. Omnia enim opera illa admirabilia quæ hic recenſentur: facta ſunt vir-
tute ſacratiſſimi ſanguinis CHRISTI, quod eſt precium noſtræ redemptionis. Et crediderim ſane
codicem apud me dimiſſum: hoc in loco mendoſum eſſe. ¶ In primo carmine. Laudes omnipotens 5
ferimus Hic melius poneretur meo iudicio, verbum canimus: ne eadem dictio in eodem carmine
bis poni videretur, ſemel in voce verbi & ſecundo in voce ſui participii. Et in ſecundo carmine, lo-
co adiectiui immenſi: congruentius poni videretur epithetum, eximii. Nam ſacrum CHRISTI cor
pus certis dimenſionum lineamentis clauſum: non dicitur recte immenſum. niſi fortaſſe ob diuini-
tatem illi coniunctam: aut immenſitate atque infinitate virtutis ſpiritualis & efficaciæ. Vere autem
eximium, excellens atque auguſtum eſt hoc domini corpus: templum diuinitatis, & hoſtia ſacra, pro
totius mundi redemptione oblata. ¶ In tertio autem carmine, menſam CHRISTI vocat author 6
(quiſquis is fuerit) ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum: continens cibum maxime omniũ ſaluta-
rem & potum ſuauiſſimum. Cibo autẽ & potu inſtructa menſa: plena eſt, & ſplendide ornata. De qua
Pſal. 22. quidem ſacratiſſima Chriſti menſa: loquitur propheta in pſalmo. Paraſti in conſpectu meo menſam:
aduerſus eos qui tribulant me. ¶ At vero in ſexto carmine cor pro humana anima ſumitur: cum ibi

fiat ſupplicatio quòd angelus ſummo demiſſus olympo expurget corpus noſtrum pariter & animã
ab omni immundicia & ſorde peccati. Quinimmo in ſacra ſcriptura plærunque nomine cordis in-
telligitur anima: vt in eo loco pſalmi. viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Et rurſum. Qui finxit Pſal 21.
7 ſingillatim corda eorum. ℭ Deinceps in ſeptimo carmine, medicina potens dicitur ſacroſancta eu- Pſal. 32.
chariſtia: quoniam omnem morbum animi efficacia ſua & virtute valet propellere. Eſt enim in ea:
fons totius bonitatis, omnem malitiam exterminãs. ibi humilitas contra ſuperbiam, charitas contra
inuidiam, manſuetudo contra iracundiam, ſedulitas contra pigritiam, ſufficientia contra pecuniæ cu
piditatem, temperantia contra gulam, & ſumma puritas contra immundiciam. Et vt in ſumma res
dicatur: illic eſt omnium apotheca virtutum, & cõtra omne viciorum genus ſalutare antidotum. Nõ
enim abreuiata eſt manus domini, neque imminuta eius virtus quòd ſit immenſa. Qui ergo in terris
diuerſatus omnem corporis morbum etiam lege naturæ incurabilem ſolo verbi imperio propulſa-
uit. & mortuos reuocauit ad vitam cur non in ſanctiſſimo ſacramento idem omninò mirabiliter con
ſiſtens omnem animi languorem immo & mortem potenter expellet? modo aſſit nobis firma fides
& ferues animi in deum noſtrum affectus atque deuotio. Reuera & cæcos ſpiritualiter illuminabit, le
proſos mundabit, claudos itidem rectis incedere plantis præſtabit: & febricitantes graui ardore no-
xiæ concupiſcentiæ leuabit, quinimmo & mortuos peccatis ſuſcitabit ad vitam ſpiritualem hæc po-
tentiſſima medicina: haud minus ac eadem præſtitit pro ſua bonitate ſanitatum beneficia iis qui cor
poralibus vexati morbis pientiſſimi medici opem humiliter implorabant. Optimus enim eſt & ani
8 marum medicus. ℭ Demum octaui carminis ſententia eſt, quòd quandiu in terris diuerſamur, & pre
ſentem incolimus vitam: petimus quòd hæc ſacroſancta euchariſtia det nobis ſubleuamen ſui auxi-
lii, ad tranſigendum hanc difficilem viam. Eſtque ibi nomen opis, genitiui caſus ſingularis numeri:
10 idem ſignificãs quod adiutorium. ℭ Poſtremo in decimo & vltimo hujus metricæ modulationis car
mine: trinus & vnus apex, id eſt culmẽ ſummitas & maieſtas dicitur ſuperſancta trinitas: trina in per
ſonis, & vna in ſubſtantia. Eſt enim apex: cuiuſuis rei ſummitas, faſtigium & celſitudo. Quid autem
ſuperſubſtantiali trinitate dabis excelſius & ſublimius: quæ ſuper omnem creaturarum gradum &
ordinem eminentiſſime collocata emicat?

In ſabbato ſancto paſchæ: benedictio noui ignis, à ſacerdote facienda, in hunc modum. Oratio.

1 DOmine ſancte pater omnipotens æterne deus: in nomine tuo
& filii tui domini noſtri Ieſu Chriſti, benedicimus hũc ignẽ &
eum cum cæra & omnibus alimoniis eius ſanctificamus: & ſi-
gno crucis Chriſti filii tui dei viui atque altiſſimi ſignamus. vt
intus vel foris accenſus, non quod noceat incendat: ſed omnia aduſus ho
minum neceſſaria calefaciat, ſiue illuminet. Et quæ ex hoc igne fuerint
cõflata vel calefacta: ſint benedicta, & omni humanæ ſaluti vtilia. Vt nõ
cum Nadab & Abiu ignem tibi offerentibus alienum incendamur: ſed
cum Aaron pontifice & filiis eius Eleazaro & Ithamaro hoſtias tibi pa
cificas, ſpiritus ſancti igne affatas immolare valeamus, & ſemper eiuſdẽ
ſpiritus ſancti igne vicia noſtra vre. cordáque noſtra luce ſcientiæ tuæ il
lumina: & animas noſtras calore fidei clarifica. Per eundem dominũ: in
vnitate eiuſdem. Alia oratio.

2 Omnipotens ſempiterne deus mundi conditor, luminis ſiderumque
fabricator: per cuius ineffabilem potẽtiam omnis claritas ſumpſit exor-
dium, te in tuis operibus inuocamus. aperi nobis quæſumus labia noſtra
ad confitẽdũ nomini tuo, & ad laudẽ gloriæ tuæ: vt digne celebrare me
reamur ſacrũ officiũ tuũ. quia in hac ſacratiſſima noctis vigilia: de donis
tuis cæreũ tuæ ſuppliciter offerimus maieſtati. Per. Chriſtũ. Alia oratio.

3 Deus qui per filium tuum, lapidem ſcilicet angularem, charitatis ignẽ
fidelibus contuliſti: productũ ex ſilice nouum hunc ignem ſanctificare
digneris. & concede nobis ita per hæc feſta paſchalia cœleſtibus deſide
riis inflammari: vt ad perpetua feſta purgatis mentibus pertingere va-

leamus. Per eundem dominum. Alia oratio.

4 Domine deus pater omnipotens exaudi nos, lumen indeficiens: tu
ſancte conditor omnium luminum, benedic quæſumus hoc lumen quod
à te ſanctificatum atque benedictum eſt, qui illuminas totum mundum.
vt ab eo lumine incẽdamur & illuminemur: ſcilicet igne charitatis tuæ,
quo Moyſem illuminaſti. & hoc lumen tribue cordibus noſtris: vt ad vi
tam æternam peruenire valeamus. Per Chriſtum. Alia oratio.

5 Domine ſancte pater omnipotens æterne deus: benedicentibus nobis
hunc ignem in nomine tuo & vnigeniti filii tui dei ac domini noſtri Ie
ſu Chriſti, & ſpiritus ſancti: cooperari dignare, & adiuua nos. Qui viuis
& regnas cum eodem vnigenito tuo: in vnitate eiuſdem ſpiritus ſancti
deus, per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

¶ Tunc aſpergat ſacerdos ignem aqua benedicta, moxque accendantur candelæ. Deinde incenſum
ſiue thus in cæreo ponendum idem benedicat: hanc dicendo orationem.

6 Veniat quæſumus omnipotens deus ſuper hoc incenſum, larga tuę be
nedictionis infuſio: & hunc nocturnũ ſplendorẽ inuiſibilis regenera-
tor accende. vt non ſolum ſacrificium quod hac nocte litatum eſt: arca-
na luminis tui admixtione refulgeat. ſed in quocunque loco ex huius
ſanctificationis myſterio aliquid fuerit deportatum: expulſa diabolicæ
fraudis nequitia, virtus tuæ maieſtatis aſſiſtat. Per dominum noſtrum Ie
ſum Chriſtum.

¶ Redeuntibus autem ſacerdotibus & miniſtris in eccleſiam: cantentur à duobus clericis iſti verſus
hymni ſequentis.

7 Inuentor rutili dux bone luminis: qui certis vicibus tempora diuidis.
merſo ſole: chaos ingruit horridum. lumen redde tuis Chriſte fidelibus.
Et ita reliqui eius verſus ad finem vſque decantentur: vt in præcedente libro inter hymnos colloca-
ti ſunt.

¶ ANNOTATIONES. In prima oratione. Vt non cum Nadab & Abiu. Nonnulli libri hoc loco ha- 1
bent, & potiſſimum codex exemplaris apud me dimiſſus. vt non cum Dathan & Abiron ignem tibi
offerentibus alienum incendamur. ſed perperam meo iudicio, & mendoſe. Nam decimum ſextum
Nume.16. caput libri Numeri refert, quòd Dathan & Abiron filii Eliab inſurrexerunt contra Moyſem & Aa-
ron: volentes ſibi arroganter vendicare ſacerdotium. Propter quam inſolentiam abſorpti ſunt viui à
terra: & dirupta ſub eorum pedibus humo, deſcenderunt in infernum. Non autem ex eo loco aut a-
lio quouis colligere poſſis, quòd Dathan & Abiron alienum ignem obtulerint domino, aut emiſſo
cœlitus perierint incendio: vt oratio præſens enunciat. Cæterum Leuitici decimum caput meminit,
Leui.10. quòd Nadab & Abiu filii Aaron arreptis thuribulis impoſuerunt ignem & incenſum deſuper: offe-
rentes coram domino, ignem alienum quod eis præceptum non erat. Egreſſuſque ignis à domino ſu
bito deuorauit eos: & mortui ſunt coram domino. Quare coniectura ducor hoc in loco potius ita le
gendum eſſe. vt non cum Nadab & Abiu ignem tibi offerentibus alienum incendamur & ab aliquo
fortaſſe ſacræ hiſtoriæ ignaro, aut minus attendente ad propriam virorum nuncupationem: hæc no
mina Dathan & Abiron, loco iſtorum Nadab & Abiu eſſe poſita. Sed nunc cognito errore atque de
prehenſo: ſatius fuerit hunc locum ad veritatem ſacrarum literarũ caſtigare. At vero Eleazar & Itha
mar etiam filii fuerunt ipſius Aaron: ſed placentes deo & rite ſuo fungentes officio, vt ex ſupradicto
Leuitici cap. & aliis perſpicuum eſt. Et cum data nomina apud Hebræos in ar deſinant, vt in Lati-
norum nominum tranſeant formam: adiicitur ipſis ſyllaba terminalis us: & proferuntur ritu moreq́-
que Latino. Eleazarus & Ithamarus. quod in multis aliis nominibꝰ Hebræis ſæpenumero vſu venit:
vt ab Adam conſimiliter deducitur Adamus, ab Abraham Abrahamus, à Iacob Iacobus: & ita in re
liquis. ¶ In ſecunda oratione. Conditor luminis ſiderumque fabricator. Primum Geneſeos caput. hu- 2
Gene.1. ius rei fidem facit. Nam in eo legitur deus primo die formaſſe lucẽ: & eam diuiſiſſe à tenebris. Quar-
to vero die creaſſe ſolem, lunam & ſtellas: præclariſque illis luminaribus cœlos exornaſſe. Quare pla
num eſt omnem claritatem ſenſibilem, per immenſam dei virtutem ſumpſiſſe exordium: quandoqui-
dem ea omnis, à ſole & aſtris in hæc inferiora deriuatur. Quòd ſi quis obiiciat ignis claritatem à ſole
aut cœlo nõ proficiſci. Eſto id: non tamen idcirco recte colligas, igneam claritatem à deo non cœpiſ-
ſe exordium. Nam cum ignis ab ipſo deo creatus eſt (qui in Geneſi ſub terra intelligitur: eo quòd no-
mine terræ, elementa reliqua ibidem comprehendantur) & claritas eius natura illi inſita, neutiq́ue

3 ipſius qualitas etiam à deo efformata eſt atque profluit. ¶In tertia oratione. Lapidem ſcilicet angula
rem:charitatis ignẽ. A corporalibus ad ſpiritualia, à ſenſibilibus ad intellectualia:hic apta eſt maou-
ductio,& coocinna proportio. Siquidem incuſſione ſilicis ad ferrum, excuditur ignis: & in humanũ
vſum accommodatur. Et hic quidem lapis eſt materialis:& corporalis itidem ignis, qui inde progi-
gnitur. At Chriſtus,lapis eſt angularis:vt frequenter ſuperius teſtimonio Eſaiæ & pſalmi compro-
batum eſt.& ex eo ſpiritualis ignis eductus eſt:ardentis ſcilicet & feruidæ charitatis .quem terræ im- Luc.12.
miſit: vt frigida hominum corda ſuccenderet. Ignem(inquit) veni mittere in terram:& quid volo ni Ioan.15
ſi vt accendatur? Cũ etiã diſcipulis dixit. Mandatũ nouũ do vobis vt diligatis inuicẽ ſicut dilexi vos. Matth.22.
& diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo & ex tota anima tua & ex tota mente tua, & proximum
tuũ ſicut teipſum: quid aliud niſi geminæ charitatis ignẽ ſuauiter ardentẽ,ex ſeipſo lapide viuo excuſ
4 ſit vt nos inflammaret? ¶In quarta oratione. Quo Moyſem illuminaſti. Quod igne charitatis ſuæ
moyſem illuminauerit deus:liquido conſtat argumento ex hiſtoria Exodi & ſequentium librorum
Pentateuci. Magna certe charitate ſuccenſus Moyſes , pro populo poſt reatum vituli conflatilis ora-
uit deum:dicens. Aut dimitte eis hanc noxam aut dele me de libro vitæ in quo me ſcripſiſti. Rurſum Exod.32.
laceſſitus contumeliis ab Aaron & Maria ſorore ſua,cum videret eã lepra à domino percuſſam:ſup- Nume.12.
pliciter pro ipſa dominum deprecatus eſt,pro conuiciis reddens humilem ad deum orationem. Sæ-
pe etiam alias à populo rebelli & murmurante affectus iniuriis & probris impetitus: dominum pro Numeri.16.
eo deprecatus eſt,vt illatam pro peccatis plagam ab illo auerteret. Sed vnde hæc : niſi ex ſyncæra &
affectuoſa charitate prodeunt? At vero quoniam igni non ſolum ardor ſed & ſplendor ineſt:legimus
etiam Moyſem ſplendore diuinæ cognitionis illuminatum vſque adeo,vt exuberantia tantæ lucis re-
dundaret in corpus,& promicantibus in vultu radiis inſtar cornuum mirifice clareſceret: vnde & fa
cies eius viſa eſt populo cornuta. Nonne etiam idem prophetici luminis radio illuſtrat⁹:& multo an- Exod.34.
te præterita & longe poſt futura cognouit? vt propter eximiam cognitionis illius excellentiam: ore
ad os loqui cum domino ſit dictus. ¶In oratione ad benedictionem incenſi dicenda. Super hoc incẽ Nume.12.
5 ſum larga tuæ. Incenſum , nomen ſubſtantiuum neutri generis ſecundæ declinationis : dicitur thus,
quod incendatur vt odoriferum ſpiret vaporem:& ſuauem late diffundat odorem . quemadmodum
dicit propheta in pſalmo. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo :eleuatio manuum Pſal.140.
mearum ſacrificium veſpertinum. Deinde in eadem oratione nocturnum vocat author ſplendorem
lumen illud cæreorum accenſorum in nocte paſchali,in qua & noui ignis & cærei paſchalis fiebat o-
lim benedictio:licet hæc omnia propter legitimam cauſam ex ordinatione eccleſiaſtica nunc in vi-
gilia paſchæ & diurno fiant tempore.quemadmodum & nocturnæ vigiliæ primitiuæ eccleſiæ: in ie-
iunia diurna ſunt commutatæ.

Deinde ſacerdos vel diaconus: hanc cærei benedictionem decantet.

1 EXultet iam angelica turba cœlorum . exultent diuina myſte
ria:& pro tanti regis victoria,tuba intonet ſalutaris. Gaudeat
& tellus tantis irradiata fulgoribus, & æterni regis ſplendo-
re illuſtrata:totius orbis ſe ſentiat amiſiſſe caliginem . Læte-
tur & mater eccleſia,tanti luminis adornata fulgoribus: & magnis po-
2 pulorum vocibus hæc aula reſultet. Quapropter aſtantibus vobis fra
tres chariſſimi ad tam miram huius ſancti luminis claritatem: vna mecũ
quæſo omnipotentis dei miſericordiam inuocate.vt qui me nõ meis me
ritis intra leuitarum numerum dignatus eſt aggregare : luminis ſui gra-
tiã infundẽdo, cærei huius laudẽ implere perficiat . Per dominũ noſtrũ
Ieſum Chriſtum filium tuum:qui tecum viuit & regnat in vnitate ſpiri-
tus ſancti deus. Per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Dominus vobiſcũ.
Et cum ſpiritu tuo. Surſum corda. Habemus ad dominum. Gratias aga-
mus domino deo noſtro. Dignum & iuſtum eſt. Vere dignum & iuſtũ
eſt : inuiſibilem deum patrem omnipotentem, filiumque eius vnigeni-
tum cum ſpiritu ſancto, toto cordis ac mẽtis affectu & vocis miniſterio
3 perſonare. Qui pro nobis æterno patri, Adæ debitum ſoluit : & veteris
peccati cautionem pio cruore deterſit. Hæc ſunt enim feſta paſchalia:in
in quibus verus ille agnus occiditur,eiuſque ſanguine poſtes conſecran-

tur. Hæc nox eſt, in qua primum patres noſtros filios Iſrael eduxiſti de
6 AEgypto:quos poſtea rubrum mare ſicco veſtigio tranſire feciſti. Hæc
igitur nox eſt:quæ peccatorum tenebras, columnæ illuminatione pur-
gauit.Hęc nox eſt:quæ hodie per vniuerſum mundum in Chriſtũ credẽ
tes à vitiis ſeculi ſegregatos & caligine peccatorum, reddit gratiæ,ſoci-
7 atque ſanctitati. Hæc nox eſt:in qua deſtructis vinculis mortis: Chriſtus
ab inferis victor aſcẽdit Nihil enim nobis naſci profuit: niſi redimi pro
fuiſſet.O nimia circa nos tuę pietatis dignatio. O inæſtimabilis dilectio
8 charitatis:vt ſeruũ redimeres, filiũ tradidiſti.O beata nox quæ ſola me-
9 ruit ſcire tẽpus & horam:in qua Chriſtus ab inferis reſurrexit. Hæc nox
eſt,de qua ſcriptum eſt. Et nox vt dies illuminabitur:& nox illuminatio
mea in deliciis meis. Huius igitur ſanctificatio noctis fugat ſcelera, cul-
pas lauat:reddit innocentiam lapſis,& mœſtis lætitiam. Fugat odia,con
10 cordiam parat:& curuat imperia.

¶Hic ponatur thus in cæreo in modum crucis:deinde à ſacerdote conſequenter dicatur.

11 In huius igitur noctis gratia,ſuſcipe ſancte pater incenſi huius ſacrifi-
cium veſpertinum: quod tibi in hac cærei oblatione ſolenni per mini-
ſtrorum manus de operibus apum ſacroſancta reddit eccleſia. Sed iã co-
lũnæ huius pręconia nouimus quam in honorẽ dei rutilãs ignis accẽdit.

¶Hic accendatur cæreus.deinde dicatur.

12 Qui licet diuiſus in partes:mutuati tamen luminis detrimẽta non no
uit. Alitur liquentibus cæris: quas in ſubſtantiam precioſæ huius lampa
13 dis,apes mater eduxit.O vere beata nox quæ expoliauit AEgyptios, di
tauit Hebræos. nox in qua terrenis cœleſtia: humanis diuina iungũtur.
Pſal.138. 14 Oramus te domine,vt cæreus iſte in honorem nominis tui conſecratus:
ad noctis huius caliginem deſtruendam indeficiens perſeueret.atque in
odorem ſuauitatis acceptus:ſupernis luminaribus miſceatur. Flammas
eius:lucifer matutinus inueniat. Ille inquã lucifer: qui neſcit occaſum. il
le qui regreſſus ab inferis:humano generi ſerenus illuxit, Precamur er-
go te domine:vt nos famulos tuos,omnem clerum & deuotiſſimũ popu
lum vnà cũ famulo tuo papa noſtro. N. atque antiſtite noſtro N. & glo-
rioſiſſimo rege noſtro. N.cum omni familia: quiete tẽporũ conceſſa,in
his paſchalibus gaudiis conſeruare digneris. Per dominum noſtrum Ie-
ſum Chriſtum filium tuum: qui tecum viuit & rẽgnat in vnitate ſpiri-
tus ſancti deus,per omnia ſęcula ſeculorum Amen.

¶ANNOTATIONES. Exultet iam angelica turba cœlorum In principio huius orationis quę præmittitur ad benedictionem cærei paſchalis: primùm inuitantur omnes ſpiritus cœleſtes ad gaudium & exultationem in reſurrectione domini habendam, quam cæreus iſte paſchalis inſinuat. Secundo homines diuina celebrantes myſteria eccleſiaſticiis officiis atque inſtitutis, etiam ĩuitantur ad lætitiam. Sane diuina myſteria proprie dicuntur opera diuinæ benignitatis:ad noſtri redemptionem exhibita. vt myſterium incarnationis,paſſionis domini & reſurrectionis. Et cum illis non poſſit apte attribui exultatio: dicuntur ipſa nihilominus exultare, cum ea myſtico ritu colentes homines exultant. Rurſum vt in terreni regis victoria deuictis hoſtibus parta tubæ perſonant & buccinæ concrepant in argumentum lætitiæ.ita & in cœleſtis & ſummè potentis regis CHRISTI victoria de principe huius mundi foras eiecto & ſuperata morte, iam adepta: vox fidelium decantans inſignem eius triumphum & laudes ipſius reſonans, vt altiſona tuba intonare debet. Tertio. totum genus humanum telluris nuncupatione hic expreſſum, quòd ex humo formatum ſit, etiam inuitatur ad gaudium: quia diuinæ gratiæ ſplendore coruſcum, peccati tenebris iam liberatum eſt. Quarto vero tota fideliũ concio atque collectio ſimul prouocatur ad lætitiam: propter dominicæ reſurrectionis 1

gloriam. vtque diuinitas celebret laudes magno deuotionis affectu: iterum atque iterum admonetur.
2 ¶ Quapropter aſtantibus vobis. Hoc loco, decantans hanc orationem: totum aſtātium cœtum hor-
tatur ad diuini nominis inuocationem. vt illius auxilio, cærei paſchalis laudes & ſacratiſſimę noctis
dominicæ reſurrectionis præconia: digne poſſit exprimere. Cæterum leuitæ in veteri teſtamento di
cti ſunt: quicunque de genere & tribu Leui filii Iacob, ſunt exorti. Et quoniam hi diuina ordinatio- Numer. 8.
ne ad altaris miniſterium delecti ſunt mancipati præ cæteris filiis Iſrael: in nouo teſtamento etiam le
uitæ dicuntur qui eccleſiaſtico deputati ſunt miniſterio, & diaconatus ordinē ſortiti. At qui hæc ora-
tio: aut à ſacerdote aut ſaltem diacono eſt ex inſtituto eccleſiaſtico proferenda. Recte igitur qui eam
pronunciat: ſe diuina miſeratione intra numerum leuitarum aggregatum profitetur. ¶ Qui pro no
bis æterno patri. Relatiuum in fronte poſitum: filium dei & dominum Ieſum refert. Is enim in ara
3 crucis ſeipſum offerens deo patri hoſtiam ſanctam & beneplacentem in odorem ſuauitatis: pro Adę
præuaricatione & totius humani generis abunde ſatisfecit. delens quod aduerſus nos erat chirogra-
phum decreti: quod erat contrariū nobis (vt ſcribit beatus Paulus ad Coloſſenſes) & ipſum tulit de Coloſ. 2.
medio affigens illud cruci. quoniam præcioſum ſanguinem ſuum effudit ad detergendam veterē pec
4 cati maculam, & ſoluēdam obligationem æternæ mortis qua aſtringebamur. ¶ Hæc ſunt enim feſta
paſchalia. Duodecimum Exodi cap. refert: quòd diuino iuſſu filii Iſrael ea nocte qua AEgypto erāt Exo. 12.
egreſſuri, celebrauerunt phaſe & occiderunt agnum: cuius ſanguine ſuperliminare domus & vtrum-
que poſtem ianuæ aſperſerunt, & ita liberati ſunt ab exterminatore primogenitorum AEgypti. Ve-
rum hæc in figura illis contingerunt: ad ſignificandum Chriſtum verum agnum paſchalem, pro ſalu
te mundi immolatum. cuius ſacratiſſimo ſanguine: poſtes viui & ſpirituales, animę ſcilicet fidelium
in bono firmæ, ſolidæ & ſtabiles, conſecrantur. illiusque aſperſione liberantur ab angelo percuſſore:
5 ne præualeat in eas. ☙ Hæc nox eſt in qua primum patres noſtros. Ex duodecimo cap. Exodi cōſtat, Exo. 12.
quòd ea nocte qua filii Iſrael immolauerunt agnum paſchalem: ipſi egreſſi ſunt AEgypto, liberati de
duriſſima ſeruitute Pharaonis. Et deinde rubrum mare, aquis in murorum ſpeciem hinc & hinc con
ſiſtentibus, & medium præbentibus iter aridum: pertranſierunt incolumes. Verum ea nox figura fuit
noctis dominicæ reſurrectionis, in qua per immolationem veri agni & immaculati totum genus hu-
manum de ſeruitute diaboli per Pharaonem ſignati liberatum eſt. atque ſalutari lauacro baptiſmi (in
quo demerſa eſt tota cohors dæmonica: vt Pharao cūm ſuis equitibus) ablutum: conſtituitur in deſer
6 to præſentis peregrinationis, vt demum perueniat ad terram viuentium illi repromiſſam. ¶ Hæc igi Exo. 14.
tur nox eſt. Vt decimumquartum Exodi caput teſtatur, cum AEgyptii perſequerentur filios Iſrael
AEgypto iam egreſſos: angelico miniſterio columna poſt tergum ſtetit inter caſtra AEgyptiorum
& caſtra Iſraël. Et erat nubes tenebroſa & illuminans noctem: ita vt ad ſeinuicem toto noctis tempo
re accedere non valerent. Haud aliter, ſi figuram illam ſuæ veritati adaptare lubet: nox dominicæ re-
ſurrectionis, nouæ gratiæ ſplendore totum genus humanum illuſtrauit, & depulſa viciorum caligine
Chriſtianos omnes illuminatos reddidit & ſanctificatos. Planè operęprecium & hoc loco & aliis hic
adductis diligentius animaduertere, quàm appoſite & accommodate afferantur hic ea quæ populo
Iſraelitico in figura contigerunt. & in Chriſto atque populo eum colente, in veritate deinde com-
pleta ſunt. Nam ex huiuſmodi figurarū ad ſuam veritatem adaptatione: inuenietur congruentiſſima
7 illarum ad hanc proportio, reſponſio atque concinnitas. ¶ Hęc nox eſt in qua. Hic locus aperte in-
dicat, ea quæ de hac nocte hactenus ſub inuolucro figurarum dicta ſunt: de nocte reſurrectionis do-
minicæ demum intelligēda eſſe, in qua deſtructa morte nobis vitam Chriſtus reparauit. Et certè ad
modum neceſſaria erat toti humano generi: hęc noſtræ ſalutis conſummatoria reſurrectio. Nam nō
profuiſſet illi ad ſalutem, Chriſti in carne natiuitas: niſi fuiſſet deinde illius facta redēptio per mor-
tem & paſſionem Chriſti. Rurſum illa paſſio non tantam habuiſſet efficaciam, neque adeo largā di-
uinorum munerum transfudiſſet exuberantiam: ſi mortem Chriſti non fuiſſet ſubſecuta reſurrectio,
ſpiritualis noſtræ reſurrectionis à peccato ad gratiam author ac idea, & futuræ in conſummatione
ſeculi reſurrection is pignus ac exemplar. Quare ad complementum humanæ perfectionis: maxime
noſcitur illi conducere glorioſa Chriſti reſurrectio, vt conſummatrix omnium præcedentium myſte
riorum. ¶ Porro in prima huius libri æditione circa hunc locum annotaui in plęriſque libris eccleſia
ſticis interiectas eſſe præſenti benedictioni has duas clauſulas. O certe neceſſarium Adæ peccatum:
quod Chriſti morte deletum eſt. O fœlix culpa: quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem.
Et illas ibidem improbaui, quaſi minus dignas quę deo concinantur: in eo quidem ſenſu, quo pecca-
tum Adę & culpa eiuſdem illic laudari intelligantur & extolli pręconio, tanquam per ſe bona & cō-
mendatione digna. quòd illis adiiciantur eadem laudationis cum admirabunda exclamatione nota:
quæ duabus ſententiis pręcedentibus itidem & ſequenti, in quibus ſuapte natura bona, vtpote digna-
tio diuinę pietatis, dilectio ſupernę charitatis & nox dominicę reſurrectionis: rite meritoque laudan-
tur. quòd ipſis item annectantur epitheta neceſſarium & fœlix: pręclarum quiddam & commendabi-
le deſignantia iis ineſſe quibus aſciſcuntur. Enimuero id ſine quo aliquid eſſe ſimpliciter, aut bene eſ
ſe non poteſt: nonne boni rationem prę ſe ferre cenſetur? Illud autem in primaria acceptione neceſ-
ſarium vulgo dicitur. Quod pręterea inſitam habet fœlicitatem, aut alteri per ſe illam affert: boni ne
quaquam eſt expers, Id vero: in proprio ſermonis vſu fœlix denominatur. Demum quod ea ſua con-
ditione: dignitateque: pręmio aliquo dignum eſt (id enim: mereri proprie ſignat) nónne etiam in bo-
norum numero reponi ſolet? Atqui neque dictarum duarum propoſitionum primus author (quiſ-
quis is fuerit) neque ſacri ſcriptores, illas vt rebus diuinis dignas approbantes: eū pretendunt ſenſum

iam dictum, & ex vulgata conſuetáque dictionum ſignificatione primo occurſu ſeſe animo offeren-
tem Neque eccleſia ſancta illas côcinens propoſitiones diuino officio eas adhibet in ſenſu modo aſſi
gnato: qui vna omnium confeſſione, à veritate & pietate longe eſt alienus. Non igitur in ea ipſa im-
probatione, aut ſanctis authoribus aut eccleſiaſtico inſtituto ſum aduerſatus: quantum ad ipſam intel
lectus rationem, intelligendique modum. neque tum mihi animus fuit illorũ intelligentiæ refragran
di aut reclamandi. Quinimmo eum ſenſum in quo canit eccleſia dictas propoſitiones: tanquam ve-
rum & religioſum amplector. quòd mihi ſit perſuaſum nihil ab eccleſia recipi aut admitti in vſum de
bere: quod pietatem non ſapiat, aut à religione ſancta ſit abhorrens. Neque his obuiant ea, quæ in a-
pologetica mea diſceptatione, de neceſſitate peccati Adæ & fœlicitate culpæ eiuſdem, inſcripta: ſu-
per hac materia latius diſſeruntur. Illic enim nihil aſſerendo propoſui: nec aſſeueranter determina-
ui quicquam vel definiui: quod ad illarum propoſitionum refutationem extra datum hic ſenſum atti
neat. ſed inquiſitorio duntaxat modo, indagineque diſceptatoria diſcuſſi, an alter earundem clauſula-
rum ſenſus, qui à pleriſque aſſignari ſolet: veritati ſit & pietati Chriſtianæ conſentaneus. Huiuſmodi
autem diſquiſitio rei dubiæ citra aſſertionem, nequaquam præiudicat viæ eccleſiaſtico, probatorum-
que authorum ſententiæ. ¶ Cæterum duas illas clauſulas, hoc in loco, præſentis benedictionis cærei
paſchalis literæ ac textui non inſerui: quod in exemplari libro mihi ſecundum inſignis eccleſiæ Lau-
rienſis in Pannonia vſum relicto, haudquaquam continebantur. quemadmodum & in quibuſdã aliis
diocœſibus non paucis eædem in ipſo benedictionis cærei contextu minime habentur. Quod dictũ
volui, nequis ea ducatur opinione: quòd illas à libro apud me dimiſſo & cæteris qui hac tempeſtate
iiſdem clauſulis carent, proprio arbitratu, ſenſuque deraſerim: quemadmodũ nonnulli mihi falſo im-
pingunt. Sed certe Neſtoris ætatem vel Sibyllæ expleſſe nunc debuiſſem, & totum iã olim peragraſ-
ſe Chriſtianæ profeſſionis orbem: ſi libros ducentis ab hinc annis & ſupra conſcriptos, ac per diuer-
ſas regiones abinuicẽ longa intercapedine diſtantes: diſperſos, in quibus duæ illæ propoſitiones ſunt
prætermiſſæ: eo in loco viciaſſem aut detruncaſſem. Immo qui hæc ſuo comminiſcuntur ingenio: an
te plagam cœli eoam occiduæ coniungent, boreumque polum reddent auſtrino cõterminum: quàm
vel vnum dederint librum, hac in parte (vt inſimulant) me authore mutilatum. Et ſiquem talem ex-
hibere codicem aut reperire ſtudeant: ſummis in montibus algas & mediis in fluctibus æquoris her-
bas quæritabunt. Verum conſcia mens recti: famæ mendacia ridet. neque alicuius ponderis habenda
ſunt criminantium verba: quæ nulla veritatis ſoliditate nituntur. ¶ O beata nox quę ſola. Nulli cer- 8
te conſtat hora: qua Chriſtus victor ab inferis reuerſus reſurrexit à mortuis. Quidam enim autumãt
ipſum media nocte ſurrexiſſe de ſepulchro: quemadmodum Sanſon, eius typum gerens, intempeſtæ
noctis ſilentio vrbis Gaſæ portas cum poſtibus & ſeris euulſit: poſitis ibidem nequicquam cuſtodi-
Iudicũ.16. bus, qui illum vrbe egredi volentem obſeruarent & caperent. Alii vero dicunt veritatem ipſam non
in omnibus debere ad ſuam figuram habere reſponſum: & ergo ex illo Sanſonis egreſſu media nocte
facto non validum ſumi argumentum, Chriſtum quoque mediæ noctis pũcto aut articulo à mortuis
ſurrexiſſe. Quinpotius cenſent hi poſteriores: Chriſtum ſub lucem atque in ipſo diluculo ad vitam
immortalem rediiſſe. Et hæc ſecunda ſententia, ſacris literis eſſe videtur conformior: cũ per prophe-
Pſal.56. tam dixerit Chriſtus in pſalmo. exurgam diluculo. & Marcus euangeliſta ſcribat: quòd ſurrexerit
Marc.12. Chriſtus mane prima ſabbati: Nocte tamen idem reſurrexiſſe dicitur: quòd in ipſius noctis extremi-
tate & termino atque ſub auroram rediuiuus ſepulchro prodierit. Et qui depulſis ſpiritualibus tene-
bris claram veritatis ac gratiæ lucem, ſuæ reſurrectionis gloria inuexit mundo: voluit etiam noctur-
na abeunte caligine & claritate dei exoriente, immortalitatis ſuæ decus & ſplendorem nobis exhibe-
re. ¶ Hæc nox eſt: de qua ſcriptum eſt. In pſalmo ſcilicet centeſimo triceſimo octauo: vbi ait prophe- 9
ta. Et dixi. forſan tenebræ conculcabunt me: & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ
Pſal.138. non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ eius ita & lumen eius. Qui qui
dem duo verſus congruenter adaptãtur hic ſacræ nocti reſurrectionis dominicę: quoniam & pſalmi
illius initium de reſurrectione domini loquitur, & in officio eccleſiaſtico ad introitum miſſę illius ſo
lennitatis decantatur. Itaque nox illa ſacra qua dominus ab inferis rediit ad ſuperos, ſicut dies illu-
minata eſt: quoniam nouo reſurrectionis illius ſplendore mirifice refulſit. Eadem quoque nox: illumi
natio fuit domini Ieſu, in deliciis & gloria admirandæ reſurrectionis eius: quoniam tunc amictus eſt
lumine incorruptibilitatis, & claritate immortalitatis ſicut veſtimento. ¶ Et curuat imperia. Nem- 10
pe nox illa qua victor mortis Chriſtus ad vitam rediit perennem: imperium principis huius mundi
confregit, ſicut & prius nox illa egreſſionis filiorum Iſrael, edomuerat Pharaonis imperium: qui cũ
toto ſuo equitatu obrutus eſt vndis maris rubri. Curuauit & eadem nox: imperium mortis. Nam
quę prius in totum genus humanum immaniter graſſata fuerat, nunc abſorpta eſt mors in victoria:
& deſtructo illius imperio, victrix vita de morte triumphat. Demum eadem nox curuat & imperia
gentium. quoniam per apoſtolorum prędicationem trophęo crucis Chriſti per totum mundum dela
to: & eius promulgata reſurrectione: gentes abiecerunt idola ſua, & prompte colla ſua iugo fidei ſub-
diderunt. ¶ Incenſi huius ſacrificium veſpertinum. Erat apud Hebręos duplex ſacrificium quotidia- 11
Leui.6. num & ſolenne vnum matutinum: quod mane fiebat. & alterum veſpertinum: quod offerebatur veſ
peri, & in ipſo noctis crepuſculo. Hanc autem thuris ceręo impoſiti oblationem, hic ſacrificium vo-
cat veſpertinum: quia nocturno tempore ex prima eccleſię conſtitutione fiebat hęc cęrei benedictio
& thuris impoſitio. Aut fortaſſe id dicitur hoc loco: vt alludat author ad illud verbum pſalmi. Intret
Pſal.140. oratio mea ſicut incenſum in cõſpectu tuo: eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum. Cę-

terum cum paulo poſt ſubnectit litera. Sed iam columnæ huius præconia nouimus : nomine colum-
næ, cæreus ipſe paſchalis intelligitur: quòd columnarem propemodum præ ſe ferat figuram: quãuis
12 in ſummo pyramidalem magis formam gerat. ¶ Qui licet diuiſus in partes. Ignis ipſe cærei in par-
tes diuiditur: cum aliis qui ex ipſo deinde incenduntur cæreis quotcũque fuerint communicatur, at-
que hoc pacto quaſi in plures partes propagatur. Mutuati tamen luminis detrimenta non nouit ille
ignis: quia quantumcunque diſpartitur in alia, nullam tamen indè ſuæ claritatis ſuſtinet imminutio-
nem. Sicut & ſol ipſe per continuam ſuæ lucis in totum mundum diffuſionem: nullum patitur ſuæ
claritatis detrimentum. & ſcientia ex ore præceptoris in diſcipulos transfuſa, non modo non dimi-
nuitur in animo magiſtri: ſed & augetur potius & fit cumulatior. Et in hac diuina proprietate: ignis
ipſe & ſol & doctrina animi omnibeneficam dei imitantur bonitatem: quæ in omnia, ſuæ largitatis
munera cuique pro ſuo captu profundit, abſque ylla tamen immenſæ ſuæ bonitatis diminutione.
Quantumcunque enim communicauerit ſuæ benignitatis in alios dona: manet tamen indiminuta,
& nulla ex parte minor effecta aut contractior, eius bonitas. Eodem deinde loco precioſæ huius lam-
padis nomine intelligitur cæreus ipſe paſchalis qui benedicitur, atque oculis ſubiectus habetur. quem
hic lampadem vocat author: quòd ceræ adminiculo alimenta miniſtrat igni, haud aliter quam lam
13 pas olei alimonia flammam enutrit. ¶ O vere beata nox. Duodecimum caput Exodi enarrat quòd fi- Exo.12.
lii Iſrael egreſſuri AEgypto, petierunt (vt dominus per Moyſem illis imperauerat) ab AEgyptiis
vaſa argentea & aurea, veſtemque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram AEgyp
tiis vt commodarent eis: & ſpoliauerunt AEgyptios. Et ita nox illa egreſſionis filiorum Iſrael: expo-
liauit AEgyptios & ditauit Hebræos. Verum vt detecta figura, pateſcat veritas: nox illa exitus popu-
li Iſraelitici de AEgypto, figura fuit (quemadmodum iam ante dictum eſt) illius ſacratiſſimæ noctis,
qua Chriſtus ab inferis rediit victor ad ſuperas auras, & à regione tenebrarum, ſpiritualique AEgyp
to noſtrum remeauit in orbem. Sed & tunc AEgyptios vtpote dæmones ipſos ſpoliauit: cum ani-
mas ſanctorum patrum ibidem detentas eorum manibus eripuit, & in libertatem aſſeruit. Tunc etiã
ditauit Hebræos: nam ſanctos illos patres æternæ gloriæ cumulauit bonis, dotauit muneribus, & do-
nis locupletauit. Comprobat illud beatus Paulus, ſcribens ad Coloſſenſes: quòd Chriſtus expolians
principatus & poteſtates, traduxit confidenter palam triumphãs illos in ſeipſo. Et ex hoc ſtatim per-
ſpicuum euadit: quare in illa ſacra nocte dominicæ reſurrectionis, terrenis cœleſtia iunguntur & hu
mana diuinis. Nam cœleſtis vita atque immortalis, Chriſto & ſanctis patribus qui cum eo ſurrexerũt
ad gloriam immortalitatis, eſt indulta: & totum genus humanum ad fœliciſſimam vitæ cœleſtis ſor-
tem tunc eſt euecta atque traducta. quandoquidem (vt ait Paulus) deus pater conreſuſcitauit nos cum
14 Chriſto: & conſidere fecit ſecum in cœleſtibus. ¶ Vt cæreus iſte in honorem. Hic habetur ſermo de Ephæ.2.
cæreo illo materiali: qui conſecratur ad illuminandum dominicæ reſurrectionis noctem. Quem
hæc oratio petit indeficientem perſeuerare: id eſt perpetua & indeficiẽte claritate promicare vſ-
que ad diei exortum, vt ſcilicet non deficiat neque extinguatur ante finem noctis illius. nam conſue-
uit cereus ille tota ea nocte incenſus permanere. Orat item vt ſupradictus cæreus deo gratus ſit & ac
ceptus in ſacrificiũ laudis: & ſupernis inſeratur luminaribus quãtum ad officii & vſus ſimilitudinem.
vt ſcilicet quemadmodum ſuperna luminaria ſol & luna continuum deo præbent in illuminationis
functione miniſterium: ita & cæreus ille præbeat deo ſine intermiſſione obſequium. Deinde vt intel-
ligamus cum prius petebatur quòd indeficiens perſeueret ipſe cereus, illis verbis id poſtulatum eſ-
ſe quòd ad tempus vſque matutinum indeficienter luceat: ſubiungitur hæc petitio quòd iſtius cærei
flammas & ignem adhuc vigentem lucifer matutinus inueniat, ſtella ſcilicet illa quæ ſolis ortum præ
uenit. vt videlicet prodeunte ad ortum lucifero: flamma illa cærei adhuc ardeat inextincta, Verum
deinceps à lucifero materiali ad intellectualem & verum luciferum dominum Ieſum: traducitur ſer
mo. qui hoc nomine recte celebratur. nam poſt atras noctis opacæ tenebras, cæcitatemque & igno-
rantiam: clarum mundo veritatis & iuſtitiæ lumen attulit, benigna ſui ad nos manifeſtatione: Nec ſo
lum lucifer eſt, ſed & ſol iuſtitiæ. In corporalibus enim illa diuerſa ſunt. in domino noſtro: eadem.
In corporalibus item: & lucifer & ſol ſuum ſuſtinent occaſum. Spiritualis autem lucifer & ſol iu-
ſtitiæ: occaſum neſciunt nam perpetuo ſplendore micant: & lucem habent inextinguibilem. Senſe-
rat quidem lucifer noſter & ſol ſpiritualis, triduo illo mortis domini: occaſum vitæ mortalis. Ve-
rum nunc ad ortum reducti per glorioſam reſurrectionem: nullam poſtea ſuſtinere poſſunt occa-
ſus moleſtiam.

Benedictio fontis in ſabbato ſancto paſchæ.

¶ Ordinentur primum cruces & vexilla, & euangelium & capſa, & ſanctum oleũ & chriſ
ma, & reliqua ad ipſam benedictionem fontis neceſſaria: expleta cærei paſchalis ſupradi-
cta benedictione faciendam. Deinde ſacra faciens ſacerdos cum cuncto clero & omni orna
tu eccleſiæ procedat ad fontem: & duo cerei portentur ante eum quouſque omnia finian-
tur, litania videlicet & reliqua ſubinde cantanda. Ipſis autem euntibus ad fontem: cante-
tur ſequens hymnus. Et primum duo cantores incipiant.

1 REx ſanctorum angelorum:totum mundum adiuua.

¶Chorus repetat.Rex ſanctorum &c.

2 Ora primũ tu pro nobis,virgo mater germinis : & miniſtri patris ſummi ordines angelici.

¶Chorus repetat.Totum mundum.

Supplicate Chriſto regi:cœtus apoſtolici ſupplicetq́ue per magnorũ ſanguis fuſus martyrum.Implorate confeſſores:conſonæq́ue virgines. quo
3 donetur magnum nobis tempus indulgentiæ.Omnes ſancti atque iuſti:
vos precamur cernui.vt purgetur, crimẽ omne,veſtro ſub oramine. Hu
4 ius Chriſte rector alme,plebis vota ſuſcipe. qui formaſti protoplaſtũ &
5 genus gignentium. Mitte ſanctum nunc amborum ſpiritum paracletũ:
6 in hanc plebem,quam recentem fons baptiſmi parturit.Fac in terra fon
7 tis huius ſacratum myſteriũ:qui profluxit cum cruore, ſacro Chriſti cor-
8 pore.Et lætetur mater ſancta tota nunc eccleſia: ex profectu renaſcentis
tantæ multitudinis.Præſta patris atque nati compar ſancte ſpiritus:vt te
ſolum ſemper omni diligamus tempore.

¶Chorus repetat.

Rex ſanctorum angelorum:totum mundum adiuua.

¶Deinde ſacerdos dicat legendo.

Pater noſter.& Credo in deum.¶Verſus.Quoniam apud te eſt fons vitæ. Et in lumine tuo videbimus lumen.Dominus vobiſcũ.Et cũ ſpiritu tuo.

¶Oratio.

9 Omnipotens ſempiterne deus, adeſto magnæ pietatis tuæ myſteriis, adeſto ſacramẽtis: & ad creandos nouos populos (quos tibi fons baptiſmatis parturit)ſpiritum adoptionis admitte, vt quod humilitatis noſtrę gerendum eſt myſterio:tuæ virtutis compleatur effectu. Per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum:qui tecum viuit & regnat in vnitate ſpiritus ſancti,deus.Per omnia ſecula ſeculorum Amen. Dominus vobiſcum.Et cum ſpiritu tuo. Surſum corda habemus ad dominum . Gratias agamus domino deo noſtro.Dignum & iuſtum eſt.

¶Præfatio.

Vere dignum & iuſtum eſt:æquum & ſalutare:nos tibi ſemper & vbique gratias agere.domine ſancte, pater omnipotens,æterne deus:qui inuiſibili potentia,ſacramentorum tuorum mirabiliter operaris effectum. Et licet nos tantis myſteriis exequendis ſimus indigni: tu tamen gratiæ tuæ dona non deſerens,etiam ad præces noſtras aures tuæ pietatis incli
10 nas.Deus cuius ſpiritus ſuper aquas inter ipſa mundi primordia fereba-
tur: vt iam tunc virtutem ſanctificationis , aquarum natura conciperet.
11 Deus qui nocẽtis mundi crimina per aquas abluens, regenerationis ſpe-
ciem in diluuii effuſione ſignaſti:vt vnius eiuſdemq́ue elementi miniſte
12 rio,& finis eſſet viciis & origo virtutibus. Reſpice domine in faciem ec
13 cleſiæ tuæ,& multiplica in ea regenerationes tuas:qui gratiæ tuæ afflué
tis impetu lætificas ciuitatem tuam, fontmẽque baptiſmatis aperis toto orbe terrarum gentibus innouãdis:vt tuæ maieſtatis imperio ſumat vnigeniti tui gratiam de ſpiritu ſancto.

¶Hic aquam manu tangat in modum crucis.

14 Qui hãc aquam regenerandis hominibus præparatam,arcana ſui lumi-

15 nis ammixtione fœcúdet: vt ſanctificatione concepta, ab immaculato di
16 uini fontis vtero in nouam renata creaturã progenies cœleſtis emergat,
& quos aut ſexus in corpore, aut ætas diſcernit in tempore: omnes in vnam pariat gratia mater infantiam. Procul ergo hinc, iubente te domine, õnis ſpiritus immũdus abſcedat: procul tota nequitia diabolicę fraudis abſiſtat. Nihil hic loci habeat contrariæ virtutis ammixtio: non inſidiando circunuolet: non latendo ſurrepat, non inficiendo corrumpat.

¶ Iterum manu tangat aquam in modum crucis: deinde dicat.

Sit hæc ſancta & innocens creatura, libera ab omni impugnatoris incurſu: & totius nequitiæ purgata diſceſſu. Sit fons viuus, aqua regenerãs, vnda purificans. Vt omnes hoc lauacro ſalutifero diluendi: operante in eis ſpiritu ſancto, perfectæ purgationis indulgentiam conſequantur. Vnde
17 benedico te creatura aquæ, per deum viuum, per deum verum, per deũ
18 ſanctũ, per deum qui te in principio, verbo ſeparauit ab arida: cuius ſpi-
19 ritus ſuper te ferebatur, qui te de paradiſo manare: & in quatuor fluminibus totam terram rigare præcepit.

¶ Hic eiiciat aquam extra fontem, in modum crucis.

Qui te in deſerto amaram ſuauitate indita fecit eſſe potabilem: & ſitienti populo de petra produxit. Benedico te per Ieſum Chriſtum filiũ eius
20 vnicum dominum noſtrum: qui te in Chana Galileæ ſigno admirabili ſua potentia conuertit iu vinum. qui pedibus ſuper te ambulauit: & à Ioanne in Iordane in te baptizatus eſt. Qui te vnà cum ſanguine de latere ſuo produxit: & diſcipulis ſuis iuſſit vt credentes, in te baptizarentur, dicens. Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti.

¶ Hic mutet vocem quaſi legens lectionem.

Hæc nobis præcepta ſeruantibus, tu deus omnipotens clemens adeſto: tu benignus aſpira. ¶ Hic ſufflet in aquam ter: in modum crucis.

21 Tu has ſupplices aquas tuo ore benedicito.

¶ Hic iterum ſufflet in aquam: in modum crucis.

Vt præter naturalem emundationem quam lauandis poſſunt adhibere corporibus: ſint etiam purificandis mentibus efficaces.

¶ Hic ponat cæreum ardentem in aquam: dicendo ter.

Deſcendat in hanc plenitudinem fontis: virtus ſpiritus ſancti.

¶ Et vltimo teneat cæreum in aqua, quouſq; ſub vocis eiuſdem tenore illã etiam dixerit particulam.

Et totam huius aquæ ſubſtantiam: regenerandi fœcundet affectu.

¶ Hic deponat cæreum extra aquam, & dicat.

22 Hic omnium peccatorum maculæ deleantur. hic natura ad imaginẽ tuã condita, & ad honorẽ ſui reformata principii: cunctis vetuſtatis ſqualoribus emundetur. Vt omnis homo hoc lauacrũ regenerationis ingreſſus: in veræ innocentiæ nouam infantiam renaſcatur ¶ Hic legendo dicat.

Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum: qui tecum viuit & regnat in vnitate eiuſdẽ ſpiritus ſancti, deus. Per omnia ſecula ſe. &c.

¶ Hic mittatur chriſma à ſacerdote in fontem in modum crucis: dicendo.

In nomine patris & filii & ſpiritus ſancti paracleti: ſanctificetur & fœcũdetur de hoc oleo ſalutifero & chriſmate fons iſte: ad abluenda crimina & ad regenerandas animas in vitam æternam. Amen.

¶ANNOTATIONES. In hymno poſito ad principium benedictionis ipſius fontis. Rex ſan-
ctorum angelorum. Hymnus iſte, nullo genere carminis conſtringitur: quod tamen ad propriã hym
ni rationem pertinere putatur. ſed certum complectitur numerum ſyllabarum in vnoquoque verſu;
accedentem ad rythmicam modulationem, nulla tamen obſeruata in diuerſis verſibus ſimili deſinen
tia & exitu ſyllabarum. Nempe vnuſquiſque verſus rythmicus duas continet particulas: quarũ prior
octo complectitur ſyllabas, & earum penultima ſemper longa. poſterior vero: ſeptẽ perficitur ſylla-
bis, & earum penultima ſemper breuis. Vt liquido conſtat in hoc primo verſu. Rex ſanctorũ angelo
rũ: totũ mundum adiuua. Cuius prior pars eſt: rex ſanctorum angelorum. poſterior vero: totum mun
dũ adiuua. Et ita de ſequentibus dicẽdũ. Continet autem præſens hymnus litaniam, id eſt ſupplicatio
nẽ ſolẽnem in eccleſia fieri ſolitam ad omnes ſanctorũ gradus & ordines. Hic enim primũ ad deũ cõ-
uertitur ſupplicatio, ſecundo ad ſacroſanctã virginẽ Mariam, tertio ad ſpiritus angelicos, quarto ad
apoſtolos, quinto ad ſanctos martyres, ſexto loco ad confeſſores, ſeptimo ad virgines, octauo ad om-
nes ſanctos & electos dei Deinde particulares exprimuntur petitiones: quæ diriguntur ad Chriſtũ.
vt totius populi preces exaudiat, vt gratiam ſpiritus ſancti in renatos fonte baptiſmatis effundat, vt
ſacroſanctum baptiſmi lauacrum ex latere ſuo militari lancea aperto, cum ſanguine profuſum: ſan-
ctificet. vt denique ſanctam matrem eccleſiam: copioſę prolis ſuæ ex aqua & ſpiritu ſancto regenitæ
prouentu ſpirituali & fructu lætificet. poſtremũ vt gratiam nobis largiatur: deum ſuper omnia & ſem
per diligendi. Porro hæc oratio ſanctorũ cuiuſque ordinis inuocatoria: Græce λιτανεία dicitur, id eſt
ſupplicatio. debetque ea dictio Gręca à Latinis per i in prima ſyllaba proferri ac ſcribi: quoniã apud
Græcos eo in loco habet iota, quod nunquam in e mutatur ſed ſemper manet immutatum. ¶In ſe- 2
cundo verſu. Virgo mater germinis. Hic ſacratiſſima virgo Maria dicitur mater germinis, id eſt Chri
ſti filii dei, qui dicitur germen patris: quia ſecundum diuinitatem ex dei patris ſubſtantia ante ſecula
eſt genitus. Quicquid enim ex alio enaſcitur: generali nomine germen appellare ſolemus. Et eo qui-
Eſaię.4. dem vocabulo, filius dei apud prophetas plerunque nuncupatus inuenitur: vt apud Eſaiam. In die illa
Eſa.60. erit germen domini in magnificentia & gloria: & fructus terræ ſublimis. Rurſum apud eundem. Om
nes iuſti in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ opus manus meæ ad glorifi-
Hiere.23 candum. Et apud Hieremiam. Ecce dies veniunt dicit dominus: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum,
& regnabit rex & ſapiẽs erit. ¶In ſexto verſu. Cõſonæque virgines. Conſonæ hic dicuntur virgines: 3
quaſi concordi voce cum ſanctis confeſſoribus etiam orantes deum pro noſtra ſalute. Id enim conſo
num dicitur quod cum alio conſpirat & conſonat. Quoniam igitur idem poſtulant pro nobis ſacra
tæ deo virgines quod ſancti confeſſores, vt ſcilicet nobis detur ſpacium pœnitentiæ: hoc loco cõſonę
dici cenſentur. ¶In nono verſu. Veſtro ſub oramine. Nomen illud Oramen, ex arte & analogia po- 4
tius quàm ea vſu Latinorum formatum: orationẽ & preces ſignificat. Verbale eſt: & à verbo oro, as,
formatum, ſicut precamen à precor: & leuamen à leuo. ¶In vndecimo verſu. Et genus gignentiũ. Idẽ 5
deſignare nobis crediderim genus gignentium: quod genus humanum, in quo parentes cõtinua pro
pagatione liberos progignunt: ad perpetuam generis illius ſucceſſionem. Apertior tamen fuiſſet ſer-
mo, ſi dixiſſet author: & genus mortalium. Facilius enim & vſitatius, mortalium nomine quàm gi-
gnentium: homines intelliguntur: quandoquidem mortales ſunt omnes homines: non autem omnes,
alios ex ſe gignunt. ¶In duodecimo verſu. Nunc amborum ſpiritum. Spiritus ſanctus, amborum ſpi 6
ritus, patris ſcilicet & filii dicitur: quoniã ea patre & filio ineffabiliter & intima emanatione procedit
Eandẽ quoque ob cauſam in penultimo verſu: ſpiritus ſanctus dicitur compar patris & filii, aut ſi ma
lis: patri & filio. quoniam vt ipſis ambobus conſubſtantialis eſt: ita omnino coæqualis & conſimilis
in æternitate, virtute, maieſtate, ſapientia, bonitate & gloria. ¶In decimo tertio verſu. Quam receo
tem fons baptiſmi parturit. Id dicitur ſecundum eccleſiæ primitiuæ ritum: quo in ſabbato ſancto paſ 7
chæ abluebantur ſalutaribus vndis baptiſmi, adulti: ſignaculum fidei ſuſcipientes & ad eccleſiæ catho
licæ ſinum venientes, tanquam filii ad piæ matris gremiũ. Et illos fons baptiſmalis dicebatur regene
rare Chriſto: quoniã miniſterio lauacri ſalutaris, tales renaſcebantur ex aqua & ſpiritu ſancto: & vt fi
lii matris eccleſiæ, ſpirituali natiuitate ducebantur ad ortum. Hic autem mos iam abrogatus eſt ob ra
tionabilem cauſam: & illius loco quotannis eo die fit fontis benedictio. ¶In decimo quarto verſu. 8
Fac in terra fontis huius. Hic oratio fit ad deum: vt myſteriũ fontis baptiſmalis cõſecrare & hic ſan-
ctificare dignetur ad abluendas animas, qui quidem fons profluxit ſacro Chriſti corpore cum ſangui
ne: quando Chriſti in cruce iam mortui vnus militum lancea latus aperuit, & cõtinuo exiuit ſanguis
Ioan.19. & aqua. Siquidem aqua illa: fontem baptiſmi ſignabat: ſicut & ſanguis ille, precium noſtræ redemp-
tionis. ¶In oratione ſubiuncta hymno. Et ad creandos nouos populos. Per ſacramentũ baptiſmi no 9
uus populus creari dicitur: non quidem quantum ad eſſe, ſed ſecundum bene eſſe: quia non ex ſangui
nibus neque ex voluntate carnis, neque voluntate viri: ſed ex deo naſcitur. & qui prius erant filii iræ:
nunc fiunt filii dei, filii gratiæ & filii adoptionis. Fit autem huiuſmodi creatio & regeneratio, per ſpi-
Pſal.103. ritum ſanctum: vt dicit pſalmus. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ. ex
quo pſalmi loco: hæc præſentis orationis particula deſumpta videtur. Sane cum emittit ſpiritum ſuũ
dominus in eos qui regenerantur per baptiſmum, tunc creantur illi: quoniã nouum gratiæ habitum
ac ſtatum ſuſcipiunt, quo fere de non eſſe ad eſſe progrediuntur: quandoquidem ipſi ſummo enti ſtri-
ctius inſeruntur ac Chriſtum induunt. Eſt enim ea creationis ſignificatio: etiã apud ſacras literas vſi-
Pſal. 101. tata. vt cum ait pſalmus. Et populus qui creabitur: laudabit dominum. Sicut & naſci, apud eaſdem:
Pſal. 21. ſpiritualem interdum exprimit natiuitatem. vt cum dicit propheta in pſalmo. Annunciabitur domi-

no generatio ventura:& annunciabunt cœli iuſtitiam eius:populo qui naſcetur quem fecit domin⁹.
Tunc etiam,cum ſcilicet emittitur ſpiritus ſanctus in eos qui fonte viuo baptiſmi abluuntur, reno-
uatur facies terræ.quia anima hominis,terra quidem ſpiritualis, quæ prius erat inanis & vacua: nunc
cœleſti imbre ſpiritus ſancti irrigata,fœcunda fit & fructifera.Fit enim tunc homo: noua in Chriſto
creatura.vt ſcribit beatus Paulus ad Corinthios dicens:Siqua ergo in Chriſto noua creatura: vetera 2. Corint. 5.
tranſierunt,ecce facta omnia noua.Idem quoque ad Galatas. In Chriſto enim Ieſu neque circunci- Gala.6.
ſio aliquid valet neque præputium:ſed noua creatura.At vero adoptionis ſpiritus hic vocatur ſpiri-
tus ſanctus:quoniam per illum adoptamur in filios dei.quandoquidem ſola dei bonitate (quæ ſpiri-
tui ſancto attribuitur)nos in adoptionem filiorum dei aſciſcimur & aſſumimur. Quo etiam nomine;
vberrimum totius bonitatis fontem & omnibonum atque ſuperbonum ſpiritū:nominat beatus Pau-
lus,cum ſcribit ad Romanos.Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timore:ſed accepiſtis ſpiritū Roma.8.
10 adoptionis filiorum dei,in quo clamamus abba pater. ¶In præfatione.Deus cuius ſpiritus ſuper a-
quas.Id ex primo Geneſeos capite ſumptum eſt:vbi deſcripto formationis mundi exordio,dicit ſcrip Gene.1.
tura,Spiritus autem domini ferebatur ſuper aquas.Et eo plane in loco ſacri doctores dicūt præſigna
tum baptiſmi myſterium,atque id præſignificatū:quòd per virtutē ſpiritus ſancti in reuelatione no-
uæ legis ſanctificādæ eſſent aquæ in lauacrū ſalutare & ablutionē peccatorū.¶Deus qui nocētis mū
11 di crimina.Geneſi ſeptimum caput oſtēdit,quomodo rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ,& cata Gene.7.
ractæ cœli apertę ſunt:factaque eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus,
ad expurganda peccata terræ quibus omnis caro corruperat viā ſuam.Et fuit etiam hæc inundatio a
quarum,figura & typus baptiſmi in nouo teſtamento inſtituendi:per quem diluuntur peccata,& ab
ſtergitur vetuſtas vitæ & induatur nouitas.Et in hoc pacto vnius & eiuſdē elementi ſcilicet aquæ my
ſterio:& finis factus eſt viciis in diluuio Noe,& origo virtutibus in baptiſmo nouæ legis.Immo & in
ſacramento baptiſmi:etiam vtrumque horum coincidit & confertur.In eo nanque contracta vicia ab
ſterguntur:& ſacræ virtutes,animæ recens hac ablutione purgatæ inſerūtur.perinde ac ſimul in aëre
12 tenebrarū fit depulſio & noui luminis infuſio:pariterq; finis fit tenebris ac origo lumini. ¶Qui gra
tiæ tuæ affluentis impetu.Id ex pſalmo quadrageſimo quinto depromptum eſt. vbi dicit propheta: Pſal.45.
Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei,ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus. In quibus ſane
verbis:ipſius baptiſmi exundationem & profluentiam innuit. Nam per impetum fluminis:intelligit
ibidem largam gratiæ baptiſmalis effuſionem atque exuberantiam. Per ciuitatem vero dei: ſanctam
eccleſiam de qua alio loco dicit pſalmus.Glorioſa dicta ſunt de te:ciuitas dei. Fluminis igitur impe-
tus ciuitatem dei lætificat:quia lauacri baptiſmalis affluentia ſanctam dei eccleſiam irrigans, gaudiū Pſal.86.
13 illi & exultationem in domino facit. ¶Fontemque baptiſmatis aperis.Prædixerat hanc apertionem
fontis baptiſmalis Eſaias propheta:ita in perſona domini loquens. Aperiā in ſupinis collibus flumi-
na:& in medio camporum fontes,Ponam deſertum in ſtagna aquarum:& terram inuiam in riuos a- Eſa.41.
quarum.Ibi enim per ſupinos colles,& campos,gentes intelliguntur: primum infructuoſæ & infœ-
cundæ,diuinæque ſocietatis præſidio deſtitutæ:ob quod ibidem & deſertum nominantur & terra in-
uia. Per flumina vero & fontes:lauacri baptiſmalis accipitur ſcaturigo:emanatio atque eruptio. quæ
14 vbi diuino inſtituto exundauit:gentes à priſtinis ſordibus abluit, ſanctificauit & innouauit. ¶Qui
hanc aquam regenerandis.Relatiuum illud in fronte poſitū:ſpiritum ſanctum (cuius:in calce proxi-
me præcedētis ſentētiæ:fuerat mentio facta)refert.Petitque hęc oratio, vt ipſe ſpiritus ſanctus digne-
tur ſuæ gratiæ occulta infuſione aquam illam baptiſterii fœcundare: quo ipſa ad regenerandos ho-
mines idonea ſit & efficax. Sicut enim in generatione ſecundum naturam fœcunda debet eſſe terra
quæ ſemen ad proferendam ſegetem ſuſcipiat:& fœcunda mater quę fœtum ædat prolemque pariat.
ita & in hac ſacra regeneratione, diuino munere fœcunda eſſe debet aqua quæ filios dei gignat. quā
15 quidem fœcunditatē cum ex ſe non habeat:de ſpiritu ſancto eam accipiat oportet. ¶Ab immaculato
diuini fontis vtero. Verba hæc per analogiam ſpiritualis natiuitatis ad naturalē dicta intelliguntur:nā
per hanc,clarius illa dinoſcitur. Vt enim in natiuitate ſecundum carnem,ex vtero materno proles in
lucem æditur,nouaque eſt naturæ fœtura, ita ex ſacro fonte quaſi vtero ſpirituali,noua ſoboles ſpiri-
tu ſancto viuificata: in cœleſtem vitam educitur :atque noua fit per huiuſmodi regenerationem in
Chriſto creatura , vt modo dictum eſt.non quidem ſubſtantiæ mutatione:ſed noua ad deum habitu-
dine per gratiam adoptionis & filiationem dei.Et de hac ſpirituali natiuitate dicit in euangelio do- Ioan.3.
minus,oportere nos denuo naſci:ſi cupimus videre regnum dei:quoniam niſi quis renatus fuerit (in
16 quit)ex aqua & ſpiritu ſancto:non poteſt introire in regnum dei. ¶Et quos aut ſexus in corpore. In
natiuitate ſecundū carnē:ſexus in corpore diſcernit marem à fœmina.& ætas in tēpore: puerum diſ-
cernit à viro,& iuuenē à ſene.In ſpirituali vero natiuitate:qua qui renaſcūtur fiūt filii dei:neq; ſexuū
diſcretio eſt neq; ętatū diſcrimen.ſed diuinæ gratiæ(quæ in baptiſmo ſuſcipitur)adiutorio:omnes in
ſpirituale formantur infantiā.non eā quidē quæ cognitionis & ſcientię inſinuet priuationē: ſed quæ
innocētiæ puritatē indicet & ſine dolo ſimplicitatem. Ad quam ſane infantiā nos hortatur beatus Pe 1.Petri .2.
trus cū ait.Sicut modo geniti infantes rationabiles & ſine dolo:lac cōcupiſcite, vt in eo creſcatis in ſa
lutē. Et Paulus itidem ad Corinthios ſcribēs. Nolite(inquit)pueri effici ſenſibus: ſed malitia paruuli 1.Corin.4
eſtote. Quòd vero in ſpirituali regeneratione,nulla attendi debeat perſonarum aut conditionum di
ſcretio:oſtendit beatus Paulus,cum ait ad Coloſſenſes.Induentes nouum hominē,eum qui renoua- Coloſ.3.
tur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum: vbi non eſt gentilis & Iudæus,cir
cunciſio & præputium, barbarus & Scytha, ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus chriſtus:

Gala.3. Et ad Galatas ſcribens:idem comprobat cum ait. Quicunque in Chriſto baptizati eſtis: Chriſtum
induiſtis. Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, nõ eſt maſculus neque fœmina.
omnes enim vos: vnum eſtis in Chriſto Ieſu. ¶ Qui te in principio, verbo ſeparauit, Primum Gene- 17
ſeos cap. tertiæ diei opus deſcribens: ait. Dixit vero deus. congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt, in
Gene.1. vnum locum: & appareat arida. Et factum eſt ita. Et vocauit deus aridam, terram: congregationeſque
aquarum vocauit maria. Et paulo ante in eodem capite dicit ſcriptura. Et tenebræ erant ſuper faciem
Gene.2. abyſſi: & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. vt ſuperius iam dictum eſt. ¶ Qui te de paradiſo ma
nare. Secundo Geneſeos capite dicit ſcriptura quòd fons aſcendebat è terra: irrigans vniuerſam ſu- 18
perficiem terræ. Nihil autem prohibet, per hunc fontem myſtice intelligi ſalutare baptiſmi lauacrũ:
quod ad toti⁹ humani generis irrigationẽ & fœcundationem, ex diuinę bonitatis theſauris profluxit.
Non enim ad vnius tantum populi ſalutem, emanauit hic fons viuus è latere Chriſti: vt olim circun
ciſo ſoli populo Iſraelitico demandata eſt: ſed ad omnium gentium & nationum emundationem &
ſanctificationem ſcaturiit. Et eodem in loco paulo põſt ſubnectit ſacra hiſtoria. Et fluuius egredieba-
tur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum: qui inde diuiditur in quatuor capita, ibidem deinde
nominatim expreſſa. ex quibus ſcripturæ verbis: hic locus intellectui peruius eſt, & captu facilis.
¶ Qui te in deſerto amaram. Decimum quintum Exodi caput refert: quòd cum filii Iſrael peragra- 19
Exo.15. to trium dierum itinere per ſolitudinem & non inuentis aquis, demum veniſſent in Marath, nec poſ
ſent loci illius bibere aquas, eo quòd eſſent amaræ: clamauit Moyſes ad dominũ, petens in vrgẽti ne-
Exo.17 ceſſitate remedium. At ille oſtendit Moyſi lignum: quòd cum miſiſſet in aquas: in dulcedinem verſæ
ſunt. Decimum ſeptimum vero caput Exodi meminit, quòd murmurante populo Iſrael cõtra Moy
ſem ob aquæ penuriam: iuſſu domini Moyſes virga percuſſit petram, & effluxit larga aquarum co-
pia, vnde populus totus exatiatus eſt. Idem quoque ſecundo factũ memoratur: viceſimo libri Nume-
ri capite. ¶ Qui te in Chana Galilææ. Quòd aquam in vinum conuerterit Chriſtus: ex ſecundo euã 20
gelii Ioannis capite manifeſtũ euadit. Quòd pedibus ſuper aquas ambulauerit: facile ex decimo quar
to Matth cap. cõſtat. Quòd item à Ioanne in aquis Iordanis baptizatus eſt. tertiũ Matthęi caput atte
ſtatur. Præterea quòd aquam cum ſanguine de latere ſuo produxerit Chriſtus: ex decimo nono Ioan
nis capite ſuperius eſt adductum. Poſtremum quòd apoſtolis præceperit Chriſtus in aqua gentes om
nes baptizari: ex viceſimo octauo Matthæi cap. dilucidum eſt, cuius hic verba adducuntur in litera.
¶ Tu has ſimplices aquas. Vocat ſimplices aquas litera præſens, aquas puras, meras & ſyncæras: nul 21
li ſcilicet alteri liquori permixtas. Debet enim baptiſmi ſacramentum in ſimplici aquæ elemento tan
quam materia propria miniſtrari ſine confuſione aut ammixtione alicuius alterius rei liquidæ, vt la-
ctis aut vini. Et merito quidem aqua deſignata eſt: tanquam accommoda huius adminiſtrandi ſacra-
menti materia. vt quemadmodum ſuapte natura vim habet abluendi corpora à ſordibus, & ad eum
adhibetur vſum humanum: ita ſignet exterius: inuiſibilem dei gratiam abſtergentem interius macu-
Gene.1. las peccatorum ab anima. Hic natura ad imaginem tuam condita: Ea eſt natura humana: cui ſoli cõ 22
gruit ablutio baptiſmi, & de qua dictum eſt in Geneſi quòd creauit deus hominem ad imaginem &
ſimilitudinem ſuam: ad imaginem dei creauit illum. Atqui illa natura labefactauit natiuam pulchri-
tudinem diuinæ imaginis ſibi inditam: & deformem eã reddidit, atque omnino diſſimilem ſuo prin-
cipio. Sed per baptiſmi dilutionem deterſa omni labe antè contracta: reformatur ipſa humana natu-
ra ad decorem priſtinum & ſui principii (dei ſcilicet) ſimilitudinem. abolitaque vetuſtate peccati: no
uam induit vitam virtutis. Haud ſecus quàm ſiquis faciem habens luto oblitam, & natiuę formę gra-
tia priuatam: ſi eam aqua abluerit, priſtinum recuperat vultus decorem. Aut ſi forma ſigilli impreſſa
auro vel argento, immergatur luto: fit illa aliena à ſuo archetypo. Quòd ſi rurſum detergatur: repa-
rata antiqua venuſtate, ad ſimilitudinem ſui reformatur principii.

Benedictio carnium: in die paſchæ.

1 DEus vniuerſæ carnis creator: qui agnum in AEgypto Moyſi
& populo tuo in vigilia paſchæ comedere præcepiſti, in fi-
2 gura domini noſtri Ieſu Chriſti: cuius ſanguine omnia pri-
3 mogenita tibi de mũdo redemiſti. & in nocte illa omne pri-
mogenitum in AEgypto percutere præcepiſti: ſeruãs populum tuum a-
gni ſanguine prænotatum. Dignare quæſumus benedicere & ſanctifica
re has carnes agninas. vt quicunque ex fidelibus populis tuis ex eis co-
mederint: omni benedictione cœleſti & gratia ſaturati repleantur in bo
nis Per eundem dominum.

Super carnes auium: benedictio.

4 Deus vniuerſæ creaturæ, qui inter cæteras diuerſas creaturarum ſpe-
cies pro humani generis vſu: etiam volatilium genus ex aqua producere

6 dignatus es . ex quibus Noe de arca egrediens : holocauſta tibi offerens
placuit: ex quibus etiam populum tuum ex AEgypto eductũ: per Moy-
ſem ſeruum tuum munda ab immundis ſegregans, edendi præceptũ de
diſti. Te ſupplices rogamus: vt has mundarum auium carnes benedicere
& ſanctificare digneris: vt quicunque ex eis comederint : benedictionis
tuæ abundantia repleantur, & ad æternæ vitæ gaudia peruenire mereã
tur. Per Chriſtum dominum noſtrum.

¶Qui harum duarum benedictionum titulos legeot: primo fortaſſe nominis eorum contuitu mo-
uebuntur in riſom, noſque damnabunt ac improbabunt: quòd hæc etiam minutula & ſua forſan opi-
nione, abiecta ac leuia, cæteris benedictionibus eccleſiaſticis ſeriis & grauibus adiecerimus. cenſebũt-
que hæc potius prætermittenda fuiſſe: vt indigna quæ aliis annectantur atque admiſceantur . Qui-
bus reſpondemus non ante hæc damnanda eſſe quàm perfecta ſint: & intellecta fuerit cauſa quæ nos
ad hæc etiam reliquis ſubiungenda impulerit. Inter multas autem ea primum ſibi vendicat locũ cau-
ſa: quòd præſcripta nobis ab eo cui labor noſter primũ deſudat, lex eſt (quemadmodũ antè etiam pro
teſtati ſumus) vt ea elucidemus quæ in libro exemplari præſertim exponenda: ſcripta reliquerat & aſ
ſignauerat: modo illa noſtro iudicio viderentur declarationem efflagitare. Cum itaque eo in libro &
hæ contiterentur benedictiones geminæ: nõ potuimus definitam nobis legem prætergredi , neqoe
has ſine explanatione ſilentio preterire, cum nequaquam aſpernandũ cõplectantur ſenſum: ex ſacris
literis deſumptum. quod ſane vehemẽtius nos perpulit. ne eas omnino ſupprimeremus . Quicquid
enim ſanctã redolet ſcripturã aut ex illa defluxit: propter illam & magnifaciendũ eſt & minime con
temnendũ. Adde quòd ſecundũ beati Pauli verba ad Timotheũ: omnis creatura dei bona eſt, & oihil 1.Timo.4.
reiiciendũ eſt quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur eoim per verbum dei: & oratio
nem. Cum igitur in ſolennitate paſchali & veſci carnibus liceat, & aues in cibũ ſumere: cur non lice-
bit eas antequam manducentur ſacra benedictione ſanctificare? Quòd ſi benedictio carniũ & auium
probanda eſt, vt & vere eſt: cur iure improbabitur illarum benedictionum declaratoria explanatio?
qua & legentibus fiant patentiores : & ex ſacrorum eloquiorum fontibus hauſtæ noſcantur . His ita
que rationibus per ſuaſi operæprecium duximus & eas ſequentibus annotationibus enodare.

1 ¶ANNOTATIONES. In prima benedictione. Qui agnũ in AEgypto. Duodecimum Exodi Exodi.12.
caput huius rei fidẽ facit: vbi dominus ſcribitur dixiſſe Moyſi. Loquimini ad vniuerſum cœtum filio-
rũ Iſrael: & dicite eis. Decima die mẽſis huius tollat vnuſquiſque agnũ per familias & domos ſuas: &
ſeruabitis eum vſque ad decimam quartam diem menſis huius. Immolabitque eum vniuerſa multitu
do filiorũ Iſrael ad veſperã: & ſumẽt de ſanguine eius ac ponẽt ſuper vtrumque poſtẽ & in ſuperlimi
naribus domorũ, in quibus comedẽt illũ. Veſpera autem illa, qua mãducarũt agnũ paſchalẽ filii Iſrael
ſecũdũ mandatũ domini: proceſſit proxime noctẽ illã qua egreſſi ſunt AEgypto. quæ quidẽ nox paſ-
cha dicta eſt: ſiue phaſe id eſt tranſitus. quòd media illa nocte tranſierit dominus per AEgyptum per
cutiens primogenita AEgypti. & quia filii Iſrael per egreſſum de AEgypto: tranſieruot de ſeruitute
in libertatẽ. Idcirco dicuntur hic filii Iſrael mãducaſſe agnum paſchalem: in vigilia ſiue veſpera paſ-
chæ. Erat autem is agnus paſchalis: figura domini noſtri Ieſu Chriſti. qui pro totius mundi ſalute ac
2 redemptiooe à captiuitate dæmonis, immolatus eſt: & nos eripuit de poteſtate tenebrarum. ¶Cuius
ſanguine omnia primogenita tibi de mundo redemiſti. Dicitur ipſe deus ſanguioe Chriſti redemiſſe
omnia mundi primogenita: noo quidem brutorum animalium & irrationaliũ, in quibus locũ nõ ha-
bet redemptio ad ſalutem æternam. cum in ipſis noo præceſſerit captiuitas: aut prolapſio à rectitudi-
ne ſuoque principio. ſed primogenita hominũ: qui ſoli animaliũ , ſalutis & redẽptionis ſunt capaces.
Primogenita inquã: nõ ſecũdũ naturalẽ tẽporis ipſius natiuitatis in mũdũ ordinẽ, ſed penes gratiæ & Mala.1.
electioois habitudinẽ. Eſau enim ſecundũ carnẽ primogenitus: legitur fuiſſe reprobus. & Iacob ordi-
ne naſcendi poſterior: electus. Neque apud deum vt redẽptionis gratiã quis aſſequatur, refert: an pri-
mo ſecũdum tẽporis curſum aut poſtremo ſit æditus in lucẽ, ſed an gratiæ dei ſuſcipiẽdæ ſe præparet
& præſtet idoneum. Quiſquis igitur ſe diſponit vt dei filius ſit per adoptionem, quicunque hominũ
enititur vt redemptionis gratiam aſſequatur, ſeque totum conuertit ad deum: is dei primogenitus eſt
per electionem, & ſpecialem prouidentiæ curam. quemadmodum populus Iſrael peculiariter in dei
cultum aſcitus: dictus eſt filius dei primogenitus. Quoniã enim primogenita ſecundũ carnem, digni-
tatem & prærogatiuam ſuper alia poſterius genita, & quẽdam eminentiæ gradũ habere ſolent: quæ e- Exo.4.
tiã ſecundum ſpiritũ præſtãtiora ſunt, perfectiora & electiora, ob quandam rationis ſimilitudinẽ pri
mogenita appellare licet, & ita hic vocantur. Redemit ergo deus ſanguine Chriſti omnia mundi pri
mogenita, ſecundum ſpiritum, & hoc qui iam dictus eſt modo ſumpta, id eſt omoes homines pio cul
tu deum honorantes, illumque pro viribus imitantes: ſunt enim hi electione & gratia dei, primogeni
ti. Sumptum autẽ videtur illud dictũ: ex decimo tertio cap. Exodi. vbi deus legitur præcepiſſe Moyſi Exo.13.
quòd ſanctificaret, diuinoque cultui cõſecraret omne primogenitũ de filiis Iſrael, tam de homioibus
quàm iumẽtis: in memoriã accepti beneficii quo per ſanguinis agni immolati aſperſionẽ fuerãt præ-
ſeruata primogenita Iſraelitarum, interfectis AEgyptiorũ primogenitis. Ita illã figuram ſuæ veritati

accommodando per effuſionem ſanguinis veri agni, redempta & conſeruata ſunt primogenita ho-
minum (ſecundum ſenſum iam datum) ab æterno interitu, ac peculiariter deo redemptori mancipa 3
Exod.1. ta. ℂ Et in nocte illa omne primogenitum. Ex duodecimo Exodi cap. illud perſpicuum eſt: vbi ſcribi
tur Moyſes præcepto domini vocaſſe omnes ſeniores filiorum Iſrael, & dixiſſe ad eos. Ite tollentes
animal per familias veſtras: & immolate phaſe. Faſciculum byſſopi tingite in ſanguine qui eſt in lu-
mine, & aſpergite ex eo ſuperliminare & vtrumque poſtem. Nullus veſtrum egrediatur hoſtiũ dom⁹
vſque mane. Tranſibit enim dominus percutiens AEgyptios. Cũque viderit ſanguinẽ in ſuperlimi-
nari & vtroque poſte: tranſcendet hoſtium domus, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras
& lædere. Et paulo poſt. Factum eſt autem in noctis medio, percuſſit dominus omne primogenitum
in terra AEgypti: à primogenito Ppharaonis qui in ſolio eius ſedebat, vſque ad primogenitum capti
Gene..1. uæ quæ erat in carcere: & omne primogenitũ iumentorũ. ℂ In ſecunda benedictione. Etiã volatiliũ 4
genus ex aqua. Primũ Geneſeos caput. id manifeſte prodit. vbi in deſcriptione operis quintæ diei: le-
gitur dixiſſe deus. Producant aquæ reptile animæ viuentis: & volatile ſuper terram ſub firmamento
cœli. Creauitque deus cete grandia & omnem animã viuentẽ atque motabilem, quam produxerant
aquæ in ſpecies ſuas: & omne volatile ſecundum genus ſuum. Et vidit deus quòd eſſet bonum: bene-
dixitque eis dicens. Creſcite & multiplicamini & replete aquas maris: aueſque multiplicentur ſuper
Gene.8. terram. ℂ Ex quibus Noe de arca egrediens. Octauo Geneſeos cap. id atteſtatur ſcriptura: dicens q 5
poſtquam præcepto dei egreſſus eſt Noe de arca finito diluuio, ædificauit altare domino: & tollẽs de
cunctis pecoribus & volucribus mundis obtulit holocauſta ſuper altare. O doratuſque eſt dominus
odorem ſuauitatis: & ait ad eum. Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. Quod autem
dicatur tibi deus odoratus fuiſſe odorem ſuauitatis: ſignificat ipſum pro bonitate ſua ſingulari accep-
taſſe illud ſacrificium à Noe oblatum, gratumque illud & acceptum habuiſſe. Quæ enim ſuauis ſunt
odoris: libenter proſequimur & acceptamus. Quare hic recte dicitur, quòd Noe offerens deo ſacrifi
Leui.11. cia de volatilibus: illi placuit. ℂ Ex quibus etiã populũ tuũ. Vndecimo Leuitici cap. oſtendit domin⁹ 6
Moyſi: quæ in animalibus terreſtribus, aquatilibus & volatilibus, filiis Iſrael manducari ſunt permiſ-
ſa: & quæ prohibita. Et de volatilibus quidem (de quibus hic eſt ſermo) ibidem ait. Hæc ſunt quę de
auibus comedere non debetis. Aquilam, & gryphum, & halyætum, & miluum ac vulturem iuxta ge-
nus ſuum. & reliqua auium genera: quæ nominatim proſequitur. Deinde ſubiũgit. Omne de volucri
bus quod graditur ſuper quatuor pedes abominabile erit vobis. Quicquid autem ambulat quidem
ſuper quatuor pedes, ſed habet longiora retro crura per quæ ſalit ſuper terram: comedere debetis. vt
eſt bruchus in genere ſuo. Et ita de cæteris volucrum generibus: quę ibidem nominat. Vnde munda
dicuntur auium genera: quibus veſci, filiis Iſrael licitum erat. Immunda vero: quæ manducare fas nõ
erat, diuinaque ſanctione prohibitum.

In benedictione aquæ, diebus dominicis aſpergendo populo ſanctificandæ: primum fit exorciſmus ſalis hoc modo.

1 Adiutorium noſtrum in nomine domini. Qui
fecit cœlum & terram.

2 EXorcizo te creatura ſalis, per deum viuum, per deum verum,
3 per deum ſanctum: per deum qui te per Heliſęum prophetã
in aqua mitti iuſſit, vt ſanaretur ſterilitas aquæ, vt efficiaris
ſal exorcizatum in ſalutem credentium: & ſis omnibus te ſu
mentibus ſalus mentis & corporis, & effugiat atque diſcedat ab eo loco
quo aſperſum fueris: omnis phantaſia & nequitia vel verſutia diabolicæ
fraudis, omniſque ſpiritus immundus adiuratus. Per eum qui venturus
eſt iudicare viuos & mortuos: & ſeculum per ignem. Amen. Oratio.

Immenſam clementiam tuam omnipotens æterne deus humiliter
imploramus: vt hanc creaturam ſalis quam in vſum humani generis tri
4 buiſti, benedicere & ſanctificare tua pietate digneris, vt ſit omnibus ſu-
mentibus ſalus mentis & corporis, & quicquid ex eo tactum vel reſper-
ſum fuerit: careat omni immundicia, omnique impugnatione ſpiritua-
lis nequitiæ. Per Chriſtum dominum noſtrum, Amen.

ℂ Exorciſmus aquæ.

Exorcizo te creatura aquæ: in nomine dei patris omnipotentis, & in

nomine Ieſu Chriſti filii eius domini noſtri: & in virtute ſpiritus ſancti.
vt fias aqua exorcizata ad effugandam omnem poteſtatem inimici, &
ipſum inimicum eradicare & explantare valeas cum angelis ſuis apoſta
5 ticis. Per virtutem eiuſdem domini noſtri Ieſu Chriſti: qui venturus eſt
iudicare viuos & mortuos, & ſeculum per ignem. Amen. Oratio.
6 Deus qui ad ſalutem humani generis maxima quęque ſacramenta in
aquarum ſubſtantia condidiſti: adeſto propicius inuocationibus noſtris,
& elemento huic multimodis purificationibus præparato, virtutem tuę
benedictionis infunde. vt creatura tua myſteriis tuis ſeruiẽs: ad abiicien-
dos dæmones morbóſque pellendos diuinæ gratiæ ſumat effectum. vt
7 quicquid in domibus vel in locis fidelium hæc vnda reſperſerit: careat
omni immundicia, liberetur à noxa. Non illic reſideat ſpiritus peſtilẽs:
non aura corrũpens, diſcedant omnes inſidiæ latentis inimici. Et ſiquid
eſt quod aut incolumitati habitantium inuidet aut quieti: aſperſione hu
ius aquæ effugiat. vt ſalubritas per inuocationem ſancti tui nominis ex-
petita: ab omnibus ſit impugnationibus defenſa. Per dominum.

¶ Deinde mittitur ſal in aquam, ita dicendo.

8 Commixtio ſalis & aquæ pariter fiat: in nomine patris, & filii, & ſpi
ritus ſancti. Amen. Dominus vobiſcum. Et cum ſpiritu tuo. Oratio.
9 Deus inuictæ virtutis author, & inſuperabilis imperii rex, ac ſemper
magnificus triumphator: qui aduerſæ dominationis vires reprimis, qui
inimici rugientis ſæuitiam ſuperas, qui hoſtiles nequitias potens expu-
gnas: te domine trementes & ſupplices deprecamur ac petimus, vt hanc
creaturam ſalis & aquæ dignanter accipias, benignus illuſtres, pietatis
tuæ more ſanctifices. vt vbicunque fuerit aſperſa: per inuocationem ſan-
cti tui nominis omnis infeſtatio immundi ſpiritus abiiciatur, terrorque
venenoſi ſerpentis procul pellatur, & præſentia ſancti ſpiritus nobis mi
ſericordiam tuam poſcentibus vbique adeſſe dignetur. Per dominũ no-
ſtrum Ieſum Chriſtum, in vnitate eiuſdem.

¶ Deinde aſpergit ſacerdos populum aqua benedicta: & cantatur hæc antiphona.

10 Aſperges me domine hyſopo & mundabor: lauabis me & ſuper niuẽ
dealbabor.

¶ Pſalmus.

Miſerere mei deus: ſecundum magnam miſericordiam tuam.

Et iterum.

Aſperges me domine.

Et ita continuatur alternatio. Poſt aſperſionem completam, dicit ſacerdos iam in chorum reuerſus.

Oſtende nobis domine miſericordiam tuam. Et ſalutare tuum da nobis:

Oratio.

Exaudi nos domine ſancte pater, omnipotens æterne deus, & mitte-
re dignare ſanctum angelum tuum de cœlis: qui cuſtodiat, foueat, pro-
tegat, viſitet, & defendat omnes habitãtes in hoc habitaculo. Per Chri-
ſtum dominum noſtrum, Amen.

¶ Benedictio panis.

Dominus vobiſcum. Et cum ſpiritu tuo. Oratio.

11 Benedic domine iſtam creaturam panis: ſicut benedixiſti quinque panes in deſerto. vt omnes guſtantes ex eo recipiant tam animæ quàm corporis ſanitatem. In nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Amen.

¶ Deinde aſpergatur panis: aqua benedicta.

¶ Alia benedictio panis.

Adiutorium noſtrum in nomine domini. Qui fecit cœlum & terram. Dominus vobiſcum. Et cum ſpiritu tuo. Oratio.

Domine ſancte pater omnipotens æterne deus: benedicere digneris hunc panem tua ſancta ſpirituali benedictione. vt ſit omnibus ſumentibus ſalus mentis & corporis: atque contra omnes morbos & vniuerſas inimicorum inſidias tutamen. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum. Qui tecum viuit & re.

¶ Ex conſtitutione Alexandri primi, inducta eſt benedictio aquæ diebus dominicis facienda, quâ eccleſia altare & populus aſpergatur: vt omnis ſpirituum immũdorum ſpurcitia tam de habitaculo dei
Exo. 12. quàm de cordibus fidelium propellatur. Hæc ſiquidem virtus: aquæ exorcizatæ adeſt. Id præterea fit,
vt populi Chriſtiani baptiſmali lauacro abluti corpora, ita miniſterio aquæ muniantur cõtra hoſtem
antiquum: ſicut ſanguis agni à populo Hebraico ad repellendum percuſſorem in ſuperliminari & ſuper
vtrunque poſtem. Vnde in canone Alexandri: hæc habetur ſententia. Aquam ſale aſperſam populis
benedicimus: vt ea cuncti aſperſi ſanctificentur & purificentur. quod & omnibus ſacerdotibus
faciendum eſſe mandamus. Nam ſi cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificauit ad emundationem
Heb. 9. carnis, vt ſcribit apoſtolus ad Hebræos: multo magis aqua ſale aſperſa diuiniſque precibus ſacrata,
4. Regũ. 2. populum ſanctificat atque emundat à peccatis venialibus. Et ſi ſale ſparſo per Heliſæum ſterilitas a-
quæ ſanata eſt: quanto magis diuinis precibus ſacratus ſal aquæ permixtus, ſterilitatem mentium au-
fert humanarũ, & coinquinatos ſanctificat & purgat & cætera bona multiplicat, inſidias diaboli auer-
Cyprianus. tit, & à phantaſmatum verſutiis homines defendit. Cyprianus item ait, quòd ideo homines aqua be-
nedicta aſperguntur: quia valet ad ſanctificationem. Vnde dominus per Ezechielem dicit. Aſpergam
Ezech. 36. ſuper vos aquam mundã & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris: & dabo vobis cor no-
uum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. Quanuis nonnulli, illa prophetæ verba: ad aquam
baptiſmi referenda tantum contendant. ¶ Porro ſumptus videtur hic ritus benedicendi aquam & aſ-
Numeri. 19. pergendi in populum apud Chriſtianos ex illo more Hebraico in libro Numeri deſcripto: quo con-
ficiebatur aqua luſtrationis ſiue purificationis ex cineribus vaccæ rufæ extra caſtra combuſtæ, atque
aſpergebantur quæ immunda erant: & tollebatur immundicia, ex contactu morticini aliòve modo
Ibidem. contracta. Dicit enim eo in loco ſcriptura. Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc ſeptẽ die-
bus fuerit immundus: aſpergetur ex hac aqua die tertio & ſeptimo, & ſic mundabitur. Si die tertio aſ-
perſus non fuerit: ſeptimo non poterit emundari. Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum
& aſperſus ex hac commixtione non fuerit: polluet tabernaculum domini, & peribit ex Iſrael. Quia
aqua expiationis non eſt aſperſus: immũdus erit, & manebit ſpurcitia eius ſuper eum. Quanuis enim
illa aſperſionis, ſiue expiationis, ſiue luſtrationis aqua: lauacrũ baptiſmi recte inſinuet, eiúſque ſit &
typus & figura. non abſurde tamen etiam præſignare dici poteſt illam purificationis & aſperſionis
aquam: quæ benedicta ex inſtitutione eccleſiaſtica ſpargitur in populũ fidelem. Siquidem in illa an-
tiquæ legis aqua luſtrica & expiatoria: cinis ex combuſtione amarorem ac ſalſedinem contrahens,
commiſcebatur aquæ. In hac vero noui fœderis ac teſtamẽti aqua purgatiua: ſal etiam amaritudinem
habens ac ſalſuginem, aquæ permiſcetur, ad deſignandum abolitionem peccatorum quæ per aquam
ſignatur: contritione ac amaritudine cordis eſſe comparandam. Inſuper proprium ſalis eſt à corru-
ptione defendere quæcunque eo ſunt condita: & aſperſio aquæ benedictę à peccati contagione con-
ſeruat incolumes animos hominum. ad quam ſignandam proprietatem: & ſal adhibetur ipſi aquæ be-
nedicendæ. Rurſum ſal: diſcretionis ac prudentiæ nota eſt ac ſignum. Ideóque dominus innuere vo-
lens in omni noſtrorum operum ſacrificio illi offerendo in primis obſeruandam eſſe diſcretionem:
Leui. 2. ait in Leuitico. Quicquid obtuleris ſacrificii, ſale condies: nec auferes ſal fœderis dei tui de ſacrificio
tuo. In omni oblatione: offeres ſal. Atqui in abraſione peccatorum & ſacrificio pœnitentię deo offe-
rendo, quod aqua ipſa benedicta deſignat: ſummopere opus eſt diſcretione mẽtis. ad ſeipſum recte di-
iudicandum & examine diligenti diſcutiẽdum: Non ab re igitur & ſal adhibetur ad ſanctificationem
aquæ aſperſionis. Et quoniam amaritudo cordis & diſcretio exactæ diſcuſſionis præcedere debent
ipſam peccati deletionẽ ac abſterſionem: rite eccleſiaſtica ſanctione cautum eſt ſal ipſum prius ora-
tione ſacrari debere, quàm aquam exterminationis peccatorum indicem ac ſignificatiuam.

1 ¶ANNOTATIONES. Adiutorium noſtrum in nomine domini. His generatim pręmiſſis pro ma-
teriæ ſubiectæ clariore intelligentia: nunc ad ipſius benedictionis particularem explanationem de-
ſcedendum. in cuius fronte, ac initio profertur verſus diuini adiutorii innocatorius: ex pſalmo cente-
ſimo viceſimotertio depromptus. ad proficendum ac conteſtandum nos viribus noſtris aut operibus
iuſtitiæ nequaquam confidere: vt hoc aggrediamur benedictionis munus. ſed ſolo dei auxilio præſi-
dióque niti: in quo tota noſtra ſpes ac fiducia eſt repoſita. Goliath enim gigantea proceritate horren 4 regum. 17
dus, ſpem ſuam in viribus ac armis ſuis collocans: lapide funda contorto frontíque illiſo proſtratus
eſt humi. Dauid vero inermis, & in nomine domini exercituum non in gladio & haſta illi occurrẽs:
victor euaſit. Maledictus (inquit Hieremias) homo, qui confidit in homine: & qui ponit carnem bra- Hiere. 17.
chium ſuum. Quare nobis aſſidue cum propheta dicendum ad deum. In te inimicos noſtros venti- Pſal. 43.
labimus cornu: & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis. Non enim in arcu meo ſperabo: &
gladius meus non ſaluabit me. Et ſolet hic verſus: ferme in exordio cuiuſque noſtri operis præmitti.
quo proteſtemur nos nihil confidentię in nobis ipſis habere ad conficiendum id opus: ſed in ſolo dei
adiutorio, quod virtute nominis ipſius affuturum nobis ſperamus, & vt aſſit ſupplices exoramus.
2 ¶Qui te per Heliſæum prophetam. Id ex quarto libro Regum depromptum eſt exẽplum. vbi hu- 4. Regũ. 2.
ius rei ita contexitur hiſtoria. Cum poſt Heliam curru & equis igneis ſubuectum in cœlũ, Heliſæus
propheta habitaret in Hierico: dixerunt ad eũ viri ciuitatis. Ecce habitatio ciuitatis huius optima eſt:
ſicut tu ipſe domine perſpicis. ſed aquæ peſſimæ ſunt: & terra ſterilis. At ille ait. Afferte mihi vas no-
uum: & mittite in illud, ſal. Quod cum attuliſſent: egreſſus ad fontem aquarum, miſit in illum ſal, &
ait. Hæc dicit dominus. Sanaui aquas has: & non erit vltra in eis mors neque ſterilitas. Sanatæ ſunt er
go aquæ vſque ad diem hanc: iuxta verbum Heliſæi quod locutus eſt. Dicitur autẽ hic ſterilitas aquę:
non ab inhærentia, ſed à cauſalitate. Non enim aquis ipſis inerat ſterilitas: vt affectio quædam acci-
dentaria, fœcunditatíſve priuatio. ſed quoniam amarulentæ erant aquæ illæ Hiericontinæ & ſalſu-
ginoſæ: ſteriles reddebant terras quas irrigabant. Idcirco ipſis aquis aſcribitur ſterilitas: quæ ab illis
naſcebatur. Pronomen item demonſtratiuum in præſenti oratione poſitum: nõ id ſal quod præſens
adeſt ſacerdoti exorcizanti, ſecundum ſubſtantiam numerúmque demonſtrat quandoquidem illud
nequaquam ab Heliſæo miſſum eſt in aquam. ſed idem ſecundum ſpeciem ac naturam. quæ quidem
indiuiduę rei eiuſdem ſecundum ſpeciem demonſtratio: plærunque in ſacris literis vſu venit. Sed id:
3 vel mediocriter grammaticis rudimentis inſtituti: norunt. ¶Vt efficiaris ſal exorcizatum. Quid ex-
orcizare dicatur & exorciſta, ſimiliter & exorciſmus: in hoc ſecundo libro dictum iam eſt. vbi de ſe-
ptem ordinum eccleſiaſticorum nominibus eorumq́; rationibus facta eſt determinatio. Ex quo qui-
dem loco planum eſt, ſal exorcizatum hic dici: quod ſacris imprecationibus ſanctificatum eſt, & ſan-
ctis precibus adiuratum atque ſacratum. Porro ſal vt condimentum ciborum ſignat, quóve in condi-
endis cibis vtimur: apud probatos authores nunc in maſculino genere nunc neutro ponitur. vt apud
Catonem. Ex ſale qui apud Carthaginenſes fit. Et Saluſtium in Iugurth. Neque ſalem, neque alia gu
læ irritamenta habemus. In ſacris vero literis: pro eodem ſignificato id nomen fere ſemper in neutro
genere collocatum inuenitur. vt in loco illo, ex quarto libro Regum depromptu: quem ſuperior nu-
merus citauit. Similiter in Marco. Bonum eſt ſal. Quòd ſi ſal inſulſum fuerit: in quo illud condietis? Marc. 9.
habere in vobis ſal: & pacem habere inter vos. Et in Luca. Bonum eſt ſal. Si autẽ ſal euanuerit: in quo Lucæ. 14.
condietur? Quẽ ſcripturæ morem, & hic locus præſentis benedictionis ſequitur: ſimiliter & ille pau
lo poſt poſitus. Et effugiat atque diſcedat ab eo loco quo aſperſum fueris: omnis phantaſia & nequi-
tia. Vbi potius fueris, quàm fuerit, legendum eſt: quoniam in tota illa oratione dirigitur ſermo ad ſa-
lem per verba ſecundæ perſonæ, aut pronomina idipſum ad quod ſermo habetur demonſtrantia.
4 quare & hoc in loco accommodatior eſt locutio per ſecundæ perſonæ verbum. ¶Omníque impu-
gnatione ſpiritualis nequitiæ. Spiritualem nequitiam vocat hic author: ipſum ſerpentem antiquum
& dæmonem. qui propter abundantiam malitiæ qua ſcatet, & in quam aſſidue molitur alios induce-
re: haud ab re nequitia appellatur. & ob naturæ incorporeæ atque immaterialis conditionem: ſpiri-
tualis dicitur, quod ſpiritus ſit & non corpus, ſubſtantiáve corporea. Et ſumpta videtur ea denomi-
natio ex illo verbo beati Pauli ad Epheſios. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ: Ephæ. 6.
ſed aduerſus principes & poteſtates: aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia
5 nequitiæ in cœleſtibus. ¶Cum angelis ſuis apoſtaticis. Qui apoſtatæ dicantur: quid apoſtaſia, & a-
poſtatare: in ſuperiore huius ſecundi libri loco iam explicatum eſt. cum de variis eorum denomina-
tionibus qui ad eccleſiam ſpectant, aut ab eius gremio ſunt ſeparati: habitus eſt ſermo. Ex quo loco
plane liquet apoſtaticum eum dici: qui rebellis eſt, & ab eo deſciſcit quem colere & obſeruare debet.
Qualis eſt ille princeps apoſtaſiæ & draco antiquus: qui deo rebellis, cum tota ſua cohorte cœlo de-
cidit. De quo dictum in Apocalypſi. Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui voca- Apoca. 12.
tur diabolus & Sathanas, & ſeducit vniuerſum orbem: & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum
eo miſſi ſunt. Vbi angelorum nomen immundis etiam ſpiritibus. & malignis attribuitur, ſicut & hoc
in loco: propter angelicam ſpiritualémque ſubſtantiam atque naturam in eis per lapſum minime de
perditam. Quod & ſæpe alias in ſcriptura obſeruatum comperitur: vt in eo loco pſalmi ſeptuageſi-
miſeptimi. Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem & iram & tribulationẽ: immiſſiones Pſal 77.
6 per angelos malos. ¶Maxima quæque ſacramenta: in aquarum ſubſtantia condidiſti. Non hic ſacra-
menta: ſumuntur pro eccleſiaſticis ſacramentis, numero ſeptenario digeſtis: quibus tanquam colum
nis ſeptem excisis ſuffulta eſt domus domini. Nempe illorum ſolus baptiſmus: reliquorũ veſtibulum Prouerb. 9.

ac introitus, in aquarum ſubſtantia conditus eſt. Neque quiſpiam recte ſenſerit ſanctiſſimæ euchari-
ſtiæ ſacramentum aquam habere vt materiæ ſubſterniculum: ob idipſum quòd in altaris auguſtiſſi-
mo ſacrificio pauxillum aquæ vino ex inſtituto eccleſiaſtico in calice commiſcetur. Sed latiore ſacra-
mentorum acceptione, apud ſanctos etiam ſcriptores vſitata: hic ſacramenta dicũtur ſigna viſibilia,
alicuius inuiſibilis myſterii atque gratiæ ſignificatiua. Qualia in ſacris literis quàm plurima occurrunt
Gene.7. in aquarum ſubſtantia conſtituta. Enimuero ſecundum hanc rationem, diluuium illud vniuerſale in
diebus Noe, ſacramentum erat: quòd totius mũdi expurgationem à peccatis aquarum miniſterio ſi-
Exodi.14. gnabat. Sed & mare rubrum à populo Iſraelitico incolumi pertranſitum dimerſis Aegyptiis, erat ſa
cramentum ſecũdum propoſitam ſignificationẽ: quoniam ſalutem populi Chriſtiani per lauacrum
baptiſmi, dimerſa peccati vetuſtate dæmonicáque cohorte, inſinuabat. Inſuper aqua Marath amariſ
Exo.15. ſima impoſitione ligni à domino Moyſi oſtenſi dulcorata, etiam nomine ſacramenti hic recte cõpre
henditur: quòd myſtice ſignificet omnem mundi præſentis amaritudinem conſideratione ſanctiſſi-
mæ crucis dominicæ, eiúſque commixtione in dulcedinem verſum iri. Sed quid Iordanis fluuius, in
4.Regũ.5. quo ſepties lotus iuxta verbum prophetæ, Naaman Syrus: à lepræ contagione protinus eſt munda-
tus? nónne apte deſignat animam peccati colluuione inquinatam: ablutione baptiſmi ab omni pror-
Ioan.9. ſus labe purgari, & eam ob rem ſub generali ſacramentorum ambitu hic continetur? Nónne & nata-
toria Siloe, ad quam miſſus eſt à natiuitate cęcus à domino & ſaluatore noſtro, vt oculos luto oblitos
ablucrit: etiam hic recte ſacramentum nuncupatur? ob idipſum, quòd genus humanũ in exordio fere
primorum parentum obcæcatum peccato: per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti in carnẽ & ba-
Ioã.5. ptiſmi myſterium ab eo inſtitutum, ſignet fuiſſe illuminatum. Denique & piſcina illa probatica quin
que porticus habens: in quam omnium primus deſcendens poſt motionem eius ab angelo domini,
quacunque detinebatur infirmitate protinus curabatur: nónne ſymbolum erat & typus rei ſacrę, ba-
ptiſmalis ſcilicet fluenti? cuius ablutione: ab omni contagio, & morbo peccati ſanatur anima, & idcir
co non abſurde ſacramentum dici debuit. At hęc omnia ſpiritualium rerum ſigna iam enumerata: in
aquarum ſubſtantia erant conſtituta. vt manifeſtum eſt. Recte igitur hic dicuntur maxima quæque
ſacramenta in aquarum ſubſtantia eſſe condita: quòd in veteri & noua lege ardua rerum ſacrarũ my
ſteria per aquarum ſubſtantiam nobis ſunt repræſentata. ¶ Vt quicquid in domibus vel in locis fide 7
lium. Aqua benedicta, ſacerdotalique imprecatione ſanctificata: non ſolũ illi paratur vſui, vt in tem-
plo ædéque ſacra diſpergatur in altaria & populum, verum etiam vt ad domos priuatas delata (quod
maxime vſu venit poſt ſolennem fontium eccleſiaſticorum benedictionem) ſua aſpergine, cubicula
penitioráque domus loca in quibus diuerſantur homines: irroret. Et commendãda eſt admodum il-
la fidelium deuotio: qui contra tempeſtates & fulgura, occurſúſque nocturnos aſperſione aquę bene-
dictæ ſeipſos & domum ſuam communiunt. Itaque expetit hæc oratio, quicquid reſperſione ipſius
aquæ fuerit contactum: omni impuritate vacare, liberarique ab omni peccato pariter & nocumẽto.
Vtrunque enim: noxæ nomen ſignificat. Peccatum quidem: apud Vergilium. Vnius ob noxam, & fu
rias Aiacis Oilei. Nocumentum vero: apud Ouidium, cum ait. Nocte nocent potæ: ſine noxa luce bi
Matthęi.28. buntur. ¶ In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Magnæ dignitatis ac virtutis eſt pręſens oratio: 8
quæ veram confeſſionem ſanctæ trinitatis in vnitate, & vnitatis in trinitate expreſſe continet. Quia
enim nomine: vnitatis numero dicit, non nominibus: vnitatem dei deſignat, vnica virtute ac poteſta-
te definitam. Non enim nomen ibi pro vocabulo aut appellatione ſumitur: cum trium diuinarũ per-
ſonarum non ſit eadem nuncupatio, ſed tres diuerſæ, deinde ſubiunctæ. quin potius pro potentia ac
virtute diuina: quæ vnum etiam deum vna demonſtrat. Tres vero ſuperbeatæ perſonæ ſubinde no-
minatæ, diuinarum Hypoſtaſeon triadem atque ternarium plane indicant. Adhibetur & hęc oratio:
fere omni ſacramentorum adminiſtrationi. vt nullum penè dederis eccleſiaſticum ſacramentũ: quod
efformato crucis ſignaculo cũ huius orationis pronunciatione non adminiſtretur. Applicatur & be-
nedictionibus: cùm priuatis tum ſolennibus. vt cum ſacra benedictio aut in populũ aut in rem quam
piam ferenda ſit: claudatur ipſa plærunque hac terminali & poſtrema ſanctæ trinitatis inuocatione.
Sane in veteri teſtamento, cum needum eſſet propalatum mundo ſuperdiuinę trinitatis myſterium:
Numeri.6. in nomine domini tantum fiebat benedictio ſuper populum & ſacrificium. Siquidem in libro Nume
ri præcepiſſe legitur dominus ipſi Aaron & filiis eius. Sic benedicetis filiis Iſrael: & dicetis eis. Bene-
dicat tibi dominus, & cuſtodiat te. Oſtendat dominus faciem ſuam tibi & miſereatur tui. Conuertat
dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Deinde continuo ſubnectit litera, hæc domini verba
Ioan.1. ad Moyſen, de ipſo Aaron & filiis eius. Inuocabuntque nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego bene
dicam eis In noua vero lege, quoniam vnigenitus qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit altiſſimum il-
lud & ſublime myſterium diuinæ vnitatis in trinitate, quantum mortalibus cognoſcere expedit; in
ipſius ſanctiſſimæ trinitatis nomine celebratur ac perficitur omnis ſacra benedictio. Demũ videmus
in cuiuſque humani operis exordio hanc præmitti orationem, diuinæ virtutis inuocatoriã. vt in no-
mine ſacratiſſimæ trinitatis inchoata quæuis operatio noſtra, adiutore deo fœlici claudatur exitu,
optatóque fine perficiatur. ¶ Deus inuictæ virtutis author. Dei virtus, inuicta haud dubie eſt & in- 9
fracta, quoniã immenſa, infinita, atque interminata. Huius tamen (ſi accommodate loqui volumus
& apposite) ipſe, author proprie non eſt nec cauſa, quoniam ipſe ſua eſt virtus, poteſtas, & fortitu-
do. Nihil autem, ſeipſum producit. Creaturæ vero rationalis virtus, vt angelica & humana, finita eſt,
& certo determinata limite. proinde à valentiore virtute vinci poteſt, niſi deus aſſit adiutor & pro-
pugnator. Itaque humanam virtutem (vt interim de angelica taceamus, de qua tamen idem eſt

iudicium) ſuapte natura fragilem ac imbecillam, oeque parem fortitudini ſerpentis aotiqui, hoſtis
ſemper infeſti (de quo dictum eſt à beato Iob, quód oon eſt poteſtas ſuper terram: quæ compare- Iob.4.
tur ei, qui factus eſt vt nullum timeret) deus ſuo adiutorio præſentéque gratia ita corroborat: vt
contra aduerſarium tantum & talem pugnans, in ſpiritualis certamine tentationum euadat victrix,
& ſit inuicta virtus humana dei auxilio: quæ ſuæ oaturæ derelicta, facile vinceretur. Quocirca recte
hic dicitur deus inuictæ virtutis author. Ioſuper ipſius dei imperium quod in cœlo & terra gerit, io-
ſuperabile vere dicitur: quoniam nulla virtute extera edomari poteſt. Deberet enim ea virtus ſupe-
ratrix diuini imperii: eſſe maior ac potentior quàm diuina virtus, illius regni gubernatrix. vt Aſſy-
riorum imperium: validioribus Perſarum viribus eſt attritum. At ipſa omnipotenti virtute, quæ ſo
lius dei eſt: quam aſſignabis valentiorem virtutem? Demum dicitur ipſe deus magnificus triumpha-
tor, quoniam de hoſtibus ſpiritualibus nos infeſtaotibus magnifice triumphat: quoties eius auxilio
deuincimus eos & conterimus. Ipſe enim in nobis quód pro nobis pugnat: ipſe itidem in nobis vio-
cit. vt nobis haodquaquam victoriæ gloriam aſcribamus: ſed illi ſoli, per quem & pugnare nobis da-
tur & vincere. Rurſum quoties manu ſua protectrice nos tutari dignatur contra hoſtes inuiſibiles:
nihil illi nobis incommodare poſſunt aut nocumentum inferre. Si enim deus pro nobis: quis con- Roma.8.
tra nos? Quare de hoſtibus illis ſpiritualibus, nos more leonuoi deuorare cupientibus, ipſe deus e-
10 tiam ſic glorioſe triumphat: reprimens illorum in nos molimina, conatus, ac nocendi ſtudia. ¶ Aſ-
perges me domine hyſopo: & mundabor. Hic verſus: ex pſalmo quinquageſimo deſumptus eſt, &
cum aquæ benedictæ fit io populum aſperſio recte ex ordinatione eccleſiaſtica decantatur. quoniam
id expetit in nobis ſpiritualiter præſtari: quod ſenſibilis ipſa & corporalis aquę aſperſio inſinuat. nos
videlicet irrigari diuinæ gratiæ rore: qui noſtrorum peccatorum maculas abſtergat; & corda noſtra
purificet. Neq; ab re, hyſopi eo in loco meminit propheta. Nam in veteri lege, ſanguine paſſeris im- Leui 14.
molati intincta hyſopus: iubetur ſepties aſpergi, ſuper leproſum, vt emundetur à tabe lepræ. Et qui-
dem figura erat, ſignificans genus humanum lepra peccati grauiter labefactum: aſperſione ſanguinis
Chriſti immolati in cruce, à peccati macula purgandum. Pręterea hyſopus, herba humilis & exigua:
hęret petræ radicibus, aufertque pulmonis inflationem. Is itaque aſpergitur hyſopo myſtice, qui ra-
dice charitatis infixus in humili Chriſto: ſuperbiæ tumorem humilitate depellit, & hac gratia ablui-
tur à peccato. Aſtipulatur huic ſenteotię Hieronymus: in pſalmi quinquageſimi interpretatione di-
cens. Sicut hyſopum terrenum, curandis pulmonibus aptum eſt: vt auertat inflationē. ita homo cœ- Hieronymus.
leſti quis reſperſus hyſopo, id eſt humilitate cordis: ab omni ſuperbiæ malignitate purgatur. Vbi hy-
ſopum terrenum dicit Hieronymus in primo caſu. Nam eo in loco, nominandique caſu: & hyſopus
fœminini generis dicitur, & hyſopum neutri. debétque ea dictio, cum aſpiratione & y græco in pri-
ma ſyllaba ſcribi: in ſecunda vero, per ſimplex ſ. quanuis nonnulli eruditione præſtantes: cenſeant
11 eam geminato ſſ ſcribi debere. ¶ Sicut benedixiſti quinq; panes in deſerto. Tradūt authores probati
& graues, io primitiua eccleſia coofuetudinem primum fuiſſe: quód omnes fideles qui miſſarum ce-
lebrationi intererant, ſingulis diebus ſumere euchariſtiam de manu ſacerdotis ſolebant. quod ex actis
apoſtolicis, & iis quæ in miſſæ officio leguntur: haud obſcure deprehendi poſſe contendunt. Poſtea
vero creſceote multitudine credentium, & obtepeſcente in eis feruore deuotionis: inſtitutum ſecūdo
loco ferunt, vt ſingulis diebus dominicis tantum, communiooem euchariſtię ſuſciperent. Quā con-
ſtitutionem ſatis approbat Aoguſtini verbum dicentis. Quotidie euchariſtiæ communionem ſuſci- Auguſtinus.
pere: nec laudo nec vitupero. omnibus tameo dominicis diebus: communicandum hortor. Cum au-
tem amplius increſceret torpor humanarum mentium, & clāgueſceret deuotionis io deum affectus:
tertio ſancitum eſt loco, quód ter in anno ſaltem omnes Chriſtiani in legitima ætate conſtituti ſacrā
ſumerent euchariſtiam: vtpote in feſto paſchæ, pentecoſtes, & natiuitatis dominicæ. Quod adhuc
multi laici, feruentius in deum affecti: quotannis obſeruant. Demum cum propter abundantiam ini
quitatis adhuc magis refrigeſceret charitas multorum, & propemodum extingueretur ignis ille ſpi-
ritualis in cordibus fidelium, conſtitutum eſt laicos ſaltem ſemel in anno vt puta in feſto paſchæ, ſa-
croſanctam euchariſtiam ſumere debere. Et in hac temporum cooditione, nunc degimus. Sicut igi-
tur loco quotidianæ communioois primum inſtitutæ, in quadrageſima (vt cēſent üdem ſcriptores)
dicitur io fine miſſæ oratio ſuper populum ſingulo quoque die, cui præmittitur illa exhortatio. Hu-
miliate capita veſtra deo. ita pro communione quæ ſingulis diebus dominicis fieri ſolebat per ſecun-
dam modo dictam cooſtitutionem, datur ex ordinatione eccleſiaſtica nunc ſingulis diebus domioi-
cis panis benedictus, ſanctæ communionis vicarius, illámque referens ac repræſentans. Itaque panis
illius ſolidi ac integri, in ſingulos fruſtratim diſpartiendi diebus dominicis, hic gemina ponitur bene
dictio, poſt aquæ benedictionem fieri in templis ſolita. Quarum vtraque, & clara ſatis eſt & diluci-
da, nec explanationis egens. hoc vno tantum excepto, quód de benedictiooe quinque panum in de-
ſerto facta à Chriſto, cum alii euangeliſtæ, tum Ioannes aperte meminit. vbi refert illis quinque pa- Ioan.6.
nibus & duobus piſcibus diuina virtute oultiplicatis, exaturata fuiſſe quinque milia hominū, & de-
inde ſublatos duodecim cophinos fragmentorum, quæ ſuperauerunt iis qui manducaueraot.

Benedictio palmarum: in vltima dominica quadrageſimæ. Oratio.

1 DEus cuius filius pro ſalute generis humani de cœlo deſcendit ad terras: & appropinquante hora paſſionis ſuæ, Hieroſolymam in aſino venire, & à turbis rex appellari ac laudari voluit. benedicere dignare hos palmarum cæterarumque frondium ramos, vt omnes qui eos laturi ſunt ita benedictionis tuæ dono repleantur: quatenus in hoc ſeculo hoſtis antiqui tentamenta ſuperare, & in futuro cum palma victoriæ & fructu bonorum operum tibi valeant apparere. Per eundem Chriſtum dominum noſtrum. Amen. Oratio.

2 Omnipotens ſempiterne deus, qui diſperſa congregas, & congregata conſeruas: qui populis tuis obuiam Ieſu ramos portantibus benedixiſti. Benedic etiam hos ramos palmarum & cæterarum frondium: quos tui famuli ad honorē nominis tui & benedictionem ſuſcipiunt. Vt quocunque introducti fuerint: tuæ benedictionis conſequantur effectum, vt omni aduerſa valetudine effugata: dextera tua protegat quæ nos redemit. Per Chriſtum dominum noſtrum. Amen. Oratio.

3 Deus qui temporibus Noe famuli tui, per columbam ramum oliuæ virentibus foliis in ore deferentem poſt diluuii effuſionem, pacem hominibus redditam nunciari voluiſti. & qui vnigenito tuo domino noſtro Hieroſolymam properanti: pueros Hebræorum cum ramis palmarum obuiam venientes, laudeſque concinentes, Oſanna clamare voluiſti: Benedicere & ſanctificare digneris hos palmarum, diuerſarumque frondium vel florum ramos. vt accipientes in manibus noſtris: cum palma victoriæ & fructu bonorum operum tibi placere valeamus, atque ad reſurrectionis gloriam te largiente peruenire mereamur. Per eundē dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum. Qui tecum viuit & re.

In ſparſione ramorum: cantatur antiphona ſequens.

4 Pueri Hebræorum tollentes ramos oliuarum: obuiauerunt domino clamantes & dicentes, oſanna in excelſis.

Alia antiphona.

5 Pueri Hebræorum veſtimenta proſternebant in via & clamabant dicentes: Oſanna filio Dauid: Benedictus qui venit in nomine domini.

In procedendo ad proceſſionem antiphona.

6 Cum audiſſet populus quia Ieſus venit Hieroſolymam: acceperunt ramos palmarum & exierunt ei obuiam, & clamabant pariter dicentes. Hic eſt qui venturus erat pro ſalute populi: hic eſt ſalus noſtra redemptio Iſrael. Hic eſt rex Iſrael & Emmanuel: genus Dauid & mūdi ſaluator. Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit tibi ſedens ſuper pullum aſinę, ſicut ſcriptum eſt. Salue rex fabricator mundi: qui veniſti redimere nos.

Zacha.9 Antiphona.

Ante ſex dies ſolennitatis paſchæ, venit ciuitatem Hieruſalem: & occurrerunt ei pueri in manibus portantes ramos palmarum, & clamabant voce magna dicentes. Oſanna in excelſis, benedictus qui venit in multitudine miſericordiæ: oſanna in excelſis.

¶Secundum Matthæum.

7 In illo tempore. Cum appropinquaſſet Ieſus Hieroſolymis, & veniſ- Matth.21.
ſet Bethphage ad montem oliueti: tunc miſit duos diſcipulos, dicens eis.
Et reliqua.

¶Reſponſorium.

8 Collegerunt pontifices & phariſæi concilium: & dicebant. Quid fa- Ioan.11.
cimus? quia hic homo multa ſigna facit. ſi dimittimus eũ ſic: omnes cre-
dent in eum. Ne forte veniant Romani: & tollant noſtrũ locũ & gentẽ.

¶Verſus.

Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine, cum eſſet põtifex anni illius: prophetauit dicens. expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo: & non tota gens pereat. ab illo ergo die cogitauerunt interficere eum: dicentes. Ne forte.

¶Deinde à pueris cantatur hic hymnus.

Gloria, laus, & honor tibi ſit: rex Chriſte redemptor,
Cui puerile decus prompſit oſanna pium.

¶Et ita deinceps cęteri verſus: cum alterna primi huius verſus iam poſiti repetitione. qui omnes ſuo ordine: in primo huius operis libro habentur diſpoſiti. Deinde ſequitur reſponſorium.

9 Ingrediente domino in ſanctam ciuitatem: Hebræorum pueri reſur-
rectionem vitæ pronunciantes. Cum ramis palmarum oſanna clamabãt
in excelſis.

¶Verſus.

Cum audiſſet populus quia venit Ieſus Hieroſolymam. exierunt obuiã ei. Cum ramis.

¶Antiphona.

Aue rex noſter fili Dauid redemptor mundi: quem prophetæ prędicauerunt ſaluatorem domui Iſrael eſſe venturum. te enim ad ſalutarem victimam pater miſit in mundum. quem expectabant omnes ſancti ab origine mundi: & nunc, oſanna filio Dauid. Oratio.

7 Omnipotens ſempiterne deus, qui tua gratuita pietate: tuorum corda
fidelium & vota clementer laudeſque ſuſcipis. præſta quæſumus, vt hic
populus qui fideliter huc conuenit, cum benedictione & ſalute Hebręo
rum puerorum repleri: & cum palma victoriæ & fructu bonorũ operũ
in æterna ſecula valeat apparere. Per dominum. &c.

1 ¶ANNOTATIONES. Benedicere dignare hos palmarum, cęterarumque frondium ramos. Eccleſiaſtica ſanctione laudabiliter inſtitutum eſt, ramos palmarum cæteráſque frõdes à populo Chriſtiano ad templum deferri: atque à ſacerdote ſolenniter benedici, in poſtrema dominica quadrageſimæ: in commemorationem honoratiſſimi occurſus, eodem die Chriſto exhibiti à populo Hebræorũ, obuiante illi quando inſidens aſinæ intrauit ciuitatem Hieruſalem: cum ramis oliuarum & palmarum, aliiſque virentibus frondibus. Officioſam enim illam & plauſibilem exceptionem quam tunc ſemel Hieroſolymitæ impenderunt domino: fidelis populus quotannis refert, feſtarum frondium, viridantiumq; ramorum delatione ad templũ, conſimili die facta. Itaq; in prima oratione ad huiuſmodi benedictionem ſpectante: palmarum ramos à domino ſacerdos benedici expoſcit, quoniam euangelico teſtimonio conſtat turbam cum ramis palmarum Chriſto Hieroſolymam venięti obuiam fuiſſe. Eſt autem palma, arbor dactylifera, quam Græci Phœnicem vocant: à ſimilitudine palmæ manus, id eſt plani illius & concaui manus humanæ quod in digitos deſinit, ita nuncupata: quòd comam in cacumine habeat circumextenſam, & ramos in digitorum modum protenſos. Cuius natura peculiaris & conditio eſt, ꝙ non cedit ponderi, ſed illi contranititur ac obluctatur, donec ipſum excutiat. Ideo victoribus traditur in præmiũ: ꝙ non ceſſerint labori pugnę, ſed pertinaces in bello perſtiterint. Vnde & ponitur plærunque apud authores pro victoria: vt palmã alteri cõcedere dicitur is, qui victoriam illi aſcribit. Plutarchus. In certaminibus, palmã ſignũ eſſe placuit victoriæ: quoniã ĩgenii eiuſmodi ſi Ioã.11.

Pſal.91. gnũ eſt, vt vrgentibus opprimentibuſq; non cedat. Proinde propheta virum iuſtũ palmæ confert
in pſalmo: cum ait. Iuſtus vt palma florebit: ſicut cedrus libani multiplicabitur. Et in Apocalypſi, de 2
Apoca.7. ſanctis ipſis ex omni tribu, populo & lingua collectis: dicit beatus Ioannes. quòd erant ſtantes ante
thronũ & in conſpectu agni, amicti ſtolis albis: & palmæ in manibus eorum. Hinc etiam in præſen-
ti oratione & ſequentibus comprecatur ſacerdos, quòd fideles religioſa deuotione ramos benedictos
hic geſtantes: in futuro cum palma victoriæ & fructu bonorum operum domino valeant apparere.
¶ Qui diſperſa congregas, & congregata cõſeruas. Boni proprium eſt: multa in vnũ cogere & coo-
ſeruare. ſicut mali: diſpergere ac diſſipare. Deus autem ſumme bonus, immo nemo bonus niſi ſolus
Marci.10. deus. Itaque bonitatis ſuæ benigniſſimo indultu diſperſa congregat atque in vnum collecta conſer-
uat. vt diſperſionem gentium multiplici cultus idolorum ritu ac ſpurcitia per totum orbem diuulſa-
rum: in vnam coegit ſanctæ fidei profeſſionem: conſeruátque dexteræ ſuę munimine & eccleſiaſticis
Ioan.10. ſacramentis. De qua collectione ait Chriſtus dominus in euangelio. Et alias oues habeo quæ nõ ſunt 3
Matthę.23. ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: & fiet vnũ ouile & vnus paſtor. Rurſum in alio loco idem
Lucæ.11. ad Iudæos. Quotiens volui vos congregare, ſicut gallina congregat pullos ſub alas ſuas: & noluiſtis.
Ioan.11. Et apud Lucam. Qui non colligit mecum: diſpergit. Demum beatus Ioannes ſcribit de Caipha pon
tifice Iudæorum: ipſum prophetaſſe quòd Ieſus moriturus erat pro gente: & non ſolũ pro gente: ſed
vt filios dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum. ¶ Per columbam ramum oliuæ virentibus fo-
Gene.8. liis in ore deferentem. In libro Geneſeos ſcriptum eſt, quòd poſt effuſam diluuii inũdationem ſuper
vniuerſam terram, cum inciperent aquæ decreſcere ac imminui: dimiſit Noe ſecundo columbam ex
Gene.9. arca. quæ reuerſa eſt ad eum veſperi: portans ramũ oliuæ virentibus foliis in ore ſuo. quod plane in-
dicium fuit pacis à deo hominibus redditæ, initæque reconciliationis: quam latius eo in loco explicat
ſcriptura, commemorans à deo conſtitutum in nubibus cœli arcum pluuialẽ: in ſignum pacti & fœ-
deris inter ipſum & homines, deúmque iterum atque iterum conteſtatum eſſe: quòd nequaquam vl- 4
tra malediceret terræ propter ipſos homines, neque cataclyſmum amplius induceret in hominum
perniciem ac interitum. Et recte quidem per ramum oliuę: pax terris reddita eſt ſignificata. Nam oli-
ua apud antiquos: pacis erat inſigne. Et quoties in exteram regionem legati ſe contulerunt, nihil ho-
ſtile aut inimicum molientes: ramum frondentis oliuæ manibus pretendere ſunt ſoliti. quo ſignifica-
rent ſe pacem expetere: & nihil contra placida pacis fœdera in ea terra meditari ¶ Tollentes ramos
Ambroſius. oliuarum. Olea & oliua, pro arbore: apud Latinos dicitur. Ambroſius. Quis alius tales fructus ferret
olearum: non curueſcentium vbertate baccarum? Idem. Ideo Ieſus ad mõtem venit oliueti: vt nouel-
las oliuas in ſublimi virtutum plantaret. Pro fructu itidem illius arboris: olea & oliua recte dicitur.
Quocirca pro liquore ex eo fructu expreſſo: apte oleum & oliuum dicimus. oleũ ab olea deductum:
& oliuum ab oliua. Horatius. Quali profundat piſces ſecurus oliuo. Hic autẽ pro arbore nomen ip-
ſum ſumi: nemo eſt qui ignorat. Cuius ramos tuliſſe, pueri Hebræorum hic accommode dicuntur: quod
miſericordiæ tempus iam aduentaſſe diuinæque miſerationis, ea ramorum delatione myſtice ſigna- 5
rent. Eſt enim oliua, ſicut & oleum omnibus ſupernatans, vulneráque ſalutari fomento leniens: mi-
ſericordiæ, benignitatis & miſeratricis gratiæ ſymbolum. Et iuſtus miſericordiæ operibus affluens,
bonorumque operum incrementis abundans: de ſeipſo, mente recti conſcia, dicit in pſalmo: Ego au-
Pſa.51. tem ſicut oliua fructifera in domo domini: ſperaui in miſericordia dei in æternum & in ſeculũ ſeculi.
¶ Oſanna filio Dauid. Qui ſignificet Hebraica dictio oſanna: latius explicatum eſt in præcedente li
bro, cum occurreret hic hymnus exponendus. Gloria, laus, & honor tibi ſit: rex Chriſte redemptor.
Id vnum tamen hic adiiciendum. quòd interdum ea dictio, verbi deprecatorii habet ſignificationem
tantundémque valet atque ſalua obſecro. vt cum in præcedente antiphona dicitur. Oſanna in excel-
ſis, id eſt. ſaluifica quæſo: non in terrenis ſed cœleſtibus habitaculis, atque in altiſſimis. Interdum ve-
ro eadem dictio tranſit in vim nominis: idémque ſignat quod ſalus ſiue ſaluatio. vt in præſente anti-
phona, oſanna filio Dauid. vbi prędicta vox in primo conſtituitur caſu, cum verbo ſubaudito ſit: cui
annectitur datiuus ille continuo ſequens. Itaque illius orationis hic eſt ſenſus. Oſanna filio Dauid, ſa
lus ſit ipſi filio Dauid. non quidem ſalus ſecundum paſſiuam rationem, qua ipſe ſaluetur: quãdoqui-
dem ſaluatione aliunde accepta non indiget. ſed ſecundum actiuã: qua nos ſaluos faciat, & ſalutis be-
neficio donet. Quare huiuſmodi ratio, oſanna filio Dauid: in hanc cognatæ ſentẽtiæ poteſt apte re-
ſolui. Salutis participes nos reddat filius Dauid, nóſque ſaluificet. Vbi manifeſte vtranque Chriſti na
turam, pueri Hebræorum ſpiritu ſancto afflati confitentur. Diuinam quidem: in hoc verbo oſanna.
Pſal.66. Nam ſolius dei eſt munus: homines æterna ſalute donare. & vt ait propheta in pſalmo. Dominus no
ſter, dominus ſaluos faciendi. Humanam vero: cum Chriſtum filium Dauid confitentur, eumque ſe-
cundum carnis propaginem ex ſtirpe Dauid originem duxiſſe. Cæterum quod modo dictum eſt, no 6
men ſalutis interdum ſecundum actiuam acceptionem ſumi: aperte conſtat ex illa laude ſanctorum,
Apoca.7. ad deum in Apocalypſi ſcripta. Salus deo noſtro qui ſedet ſuper thronum: & agno. Quis enim adeo
deſipiat: vt dicat deum ſalutis ab alio accipiendæ indignum? Cui ſane orationi, ſalus deo noſtro: per-
ſimilis eſt & cognata hæc oratio quæ nunc explanatur, oſanna filio Dauid. & ex vnius intelligentia:
protinus altera eluceſcit ac fit manifeſta. ¶ Hic eſt qui venturus erat pro ſalute populi. Præclara po-
pulus Hebræorum præconia hoc loco Chriſto cõcinit. Primom. quòd ipſe vere is eſt, qui olim pro-
Eſa.49. pheticis oraculis à deo promiſſus eſt: quòd demum veniret ad totius mundi ſalutem. Conſtitui (in-
quit per Eſaiam dominus) te in ſalutem gentium: vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ, & ita de
plurimis aliis vaticiniis. Secundo quòd ipſe Chriſtus eſt ſalus noſtra omnium: & redemptio Iſrael,

non tam ſecundum carnem quàm ſpiritum. Salus inquam, ſecundum intellectum iam datum: & re- Pſal.110.
demptio, ſecundum eundem ſenſum: de qua dicit propheta in pſalmo. Redemptionem miſit domi- Zachi.9.
nus populo ſuo: mandauit in æternum teſtamentum ſuum. Tertio quod ipſe rex eſt Iſrael & Emma Eſa.7.
nuel. Ipſum quidem ſpiritualis regni Iſrael eſſe principem: teſtatur oraculum Zachariæ, continuo in Matth.1.
hac antiphona ſubiunctum. Quod vero ſit Emmanuel (quod interpretatur nobiſcũ deus) & ex Eſaia
& Matthæo planum euadit. Quarto, quòd ipſe genus eſt Dauid: quoniam ex eo ſecundum carnis o- Eſa.62.
riginem deſcendit, & ſaluator mundi. de quo Eſaias. Dicite filiæ Sion: ecce ſaluator tuus venit. Quin Pſal.2.
to. quòd ipſe Chriſtus & rex noſter eſt & creator mundi: venitque ad nos redimendos in hunc mun-
dum. De regia ſua poteſtate: Chriſtus in pſalmo ita loquitur. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, ſu Pſal. 101.
per montem ſanctum eius: prædicans præceptum eius. Quòd mundũ fecerit dei filius: teſtatur pro-
pheta in pſalmo, hæc ad illum verba faciẽs. Initio tu domine terram fundaſti: & opera manuum tua- Lucæ.19.
rum ſunt cœli. Demùm quod ad noſtri redemptionem venerit ipſe perhibet dicens: Venit filius ho-
minis quærere & ſaluum facere quod perierat. Et hoc poſtremo eulogin (ſicut & plæriſque aliis) ip-
ſe populus: CHRISTVM verum deum & hominem confitetur: ſpiritus ſancti inſpiratione id edo-
ctus. Deum quidem, cum fabricatorem mundi ipſum appellat. Solius enim dei eſt: mũdi machinam
condere. Hominem vero: cum eundem veniſſe per humanæ carnis ſuſceptionem teſtificatur, ad con Matthęi. 21.
7 ſummandum opus noſtræ redemptionis. ¶ Benedictus qui venit in multitudine miſericordiæ. Inter
cæteras laudes à turba CHRISTO introeunti Hieroſolymam decantatas: & hanc Matthæus ſcribit
prædicatam. Benedictus: qui venit in nomine domini. Cuius hic habetur ſenſus. Glorioſus ſit, lauda-
tus, & ſuperexaltatus: qui per incarnationis myſterium venit in hunc mundum in nomine dei patris
à quo miſſus eſt ad mundi redemptionem. Quemadmodum de ſeipſo teſtatur Chriſtus in euangelio Pſal.117.
dicens. Ego veni in nomine patris mei: & non recepiſtis me. Sumptum autem eſt illud turbæ præco-
nium ex pſalmo centeſiimo decimoſeptimo: qui de aduentu Chriſti in carnem loquitur. vbi ait pro-
pheta. O domine ſaluum me fac, o domine bene proſperare: benedictus qui venit in nomine domi-
ni. Quem verſum audientes Phariſæi à turba domino noſtro decantari in ciuitatis ſanctæ ingreſſu:
intellexẽrũt ipſam eo ipſo perhibere illi teſtimonium, quod vere eſſet Chriſtus & Meſſias à prophe-
tis prænunciatus: & ex hoc grauiore ſtimulabantur inuidia atque indignatione. Porro nonnulli: in eo
ſupradicti pſalmi loco legendum contendunt. Benedictus qui venturus eſt in nomine domini. & ita
plæriſque in libris eccleſiaſticis verſum illum ſcriptum perſpeximus. Moueri autem illos ea ratione,
coniectare licet. quoniam cum propheta pſalmum illum compoſuit: necdũ venerat Chriſtus in car-
nem. ideo quod futurum adhuc erat: futuri verbi enunciatione putant proferendum. Sed inualida eſt
hæc ratio, & eorum qui neſciunt hunc frequentem eſſe morem prophetarum: vt quod futurum eſt
tanq̃ præſens aut præteritum enuncient, propter rei futuræ à deo prædiffinitæ certitudinem. Quẽ-
admodum Eſaias lõgo tempore ante Chriſti natiuitatem: dixit. Paruulus natus eſt nobis: & filius da-
tus eſt nobis. Longo itidem tempore ante Chriſti paſſionem: per verbum præteritum de ea vaticina- Eſaiæ. 9.
tus eſt dicens. Oblatus eſt, quia ipſe voluit: & non aperuit os. Et cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe
peccata multorum tulit: & pro tranſgreſſoribus rogauit. Quare emendandi ſunt illi libri: qui in præ-
dicto verſu futurum habent participium venturus eſt, & loco illius: verbum venit ponẽdum. ſicut in Eſaię.53.
euangelio Matthæi ponitur: & in quotidiano miſſæ officio decantatur. In multitudine vero miſeri-
cordiæ dominum veniſſe: populus Hebræorum hic prædicat. Nempe miſericordiæ domini: quia nõ
ſumus conſumpti. quia nõ defecerũt miſerationes eius. & non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos: Threno.3.
ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Tunc enim exurgens per incarnationis ſuſceptæ Titum. 3.
8 beneficium, miſertus eſt Sion. quia tempus miſerendi eius: quia venit tempus. ¶ Collegerunt ponti- Pſal. 101.
fices & Phariſæi concilium. Quemadmodum præcedens euangelium, ex Matthæi viceſimo primo
capite depromptum eſt: vbi & eius quærenda expoſitio, nõ hic afferenda. ita hoc reſponſorium cum
ſuo verſu, ex vndecimo euangelii Ioannis capite eſt deſumptum: vbi Phariſæorum ob Lazari reſuſci
tationem exacerbatorum deſcribitur in Chriſtum conſpiratio. Quare ex eo loco expetenda eſt eius
declaratio, & in adiectis quatuor intermediis libris ad Cyrili commentarios in Ioannem: eũdem eu-
angelii locum latius enucleauimus. ¶ Porro poſt decantatum hymnũ illum ſolennem in publica ſu-
pplicatione ante fores templi obſeruatas: in quibuſdam eccleſiis ſacerdos poſtrema atque ima crucis Pſal. 23.
parte portas eccleſiæ feriens, dicit alta voce. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini por-
tæ æternales: & introibit rex gloriæ. Cui reſpondent pueri, intra templum conſiſtentes. Quis
eſt iſte rex glorię? Sacerdos ſecundo fores cruce pulſans, ſubiungit. Dominus fortis & potens, do-
minus potens in prælio. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portę ęternales, & intro-
ibit rex glorię. Rurſum interrogant pueri. Quis eſt iſte rex glorię? Quibus ſacerdos tertio ia-
nuam pulſans ait. Dominus virtutum: ipſe eſt rex glorię. Attollite portas principes veſtras & ęle-
uamini portę ęternales, & introibit rex glorię. Poſtremo pueri eundem percontantur. Quis eſt
iſte rex glorię? & protinus fores reſerant, ingrediturque ſacerdos cum clero decantante ſequens re-
ſponſorium, ingrediente domino in ſanctam ciuitatem.

¶ Quod quidem myſterium, ſane pręclarum & ſanctum, primo nobis ſignificat ipſius Chriſti bene
placitum, quo ciuitatem Hieruſalem cum laudibus populi diuinitatem eius confitentis voluit ingre-
di, & lętum puerorum occurſum, admirantium cum exultatione virtutem eius & poteſtatem. Secun
do idem nobis repręſentat deſcenſum Chriſti ad inferna, confractionémque portarum carceris quò
detinebantur antiqui patres, obſtupentibus ad ingreſſum eius cum virtute & potentia, ſpiritibus

Elucidatorij Eccleſiaſtici liber TERTIVS: DE IIS QVAE AD MISSAE ſpectant officium, pertractans.

Ad quos ſpectat huius tertii libri lectio: & quid nomen miſſa ſignificat.

1 IN hoc tertio libro pro pollicitatione ooſtra declaraturi quæ ad celebrationis
ipſius miſſę pertinent miniſterium:imprimis obteſtamur & monemus omnes
ſolicitè,ne ea quæ hic diſſeruntur quiſpiam lectitare aut euoluere audeat : niſi
iam ſacris initiatus & eccleſiaſtico gradui addictus atq; conſecratus . Nō qui-
dem,quòd noxia ſiot aut ſcitu indigna: quæ inibi tradūtur.ſed quod ad eos qui
altaris ſancti non fungūtur miniſterio,nequaquam attineat eorum lectiue quæ
in venerando superſanctæ euchariſtiæ ſacrificio ex inſtituto eccleſiaſtico pro-
feruntur, ob illorum dignitatem, præſtantiam & ſublimitatem . Itaque huius
operis tres libros,primum:ſecundum & quartum,perlegant quicunque volunt: & quoduis vitæ ge-
nus fuerint amplexi. At vero hunc tertium librum & præſertim eam partem eius quæ ſacrum miſſæ
canonem expromit,nemo aggrediatur legere: niſi is cui idipſum ob ſuſceptos ſacros ordines & alta-
ris officium,indultum eſt.Nempe tam ſacra,auguſta,& digna habentur ſancti ipſius canonis(vt vo-
cant) verba:quòd cum reliquæ ipſius miſſæ partes alta proferantur voce à ſacerdote,& quæ à circun
ſtantibus excipi, iotelligíque poſſint.hæc ſola ſuppreſſius ſubmiſſioréque dicuntur ſermone : quòd
noo liceat ea in publicum efferri.ſed vt cæteris longe ſacratiora:occultari, ſilentióque premi debeāt.
Quòd ſi quiſpiam me roget.cur igitur illa ſacri canoois verba hoc in opere profers in apertum. quæ
tantopere contendis ſecreta haberi debere, abditáque ſeruari ? Facis enim ipſe quod ab aliis fieri ve-
tas.Rationem illi mei inſtituti reddo:quoniam ex ſuſcepta prouincia hic elucidare annitar ea quæ ad
ſacroſanctum altaris ſpectant ſacrificium.inter quæ : & illa ſacri canonis verba præſertim continen-
tur.Sed quonam pacto explicabuotur illa ſacratiſſima verba : niſi nominatim & ſuo contextu atque
ordine adducantur?quo item modo ſenſum illorum explanare queam : oiſi ea afferantur verba quo-
rum ſententia exquiritur?Erunt igitur & hic deſcripta illa ſecretioris myſterii verba: ſed ſolis illis le-
genda quibus id impune licet. Verum cum hoc præloeutorio ſermone commonefacimus omnes ſa-
crorum ordinum expertes,ne ea verba ſilentio honoranda & velamine veneranda percurrere oculis
aut verſare tentent:quantum poſſumus illa abſtrudimus,& pro ſua maieſtate inuiolata ſeruamus. Et
libenter omnes qui ſancti altaris non ſunt dedicati miniſterio:hiſce noſtris monitis(vt ſperamus)ac-
quieſcent. Nempe ſi à rerum ſacrarum vt calicis ſanctificati contactu religioſè & piè manus contioēt
qui noo ſunt ordinibus ſacris inſigniti:cur non ſimili ratione abſtinebūt à ſacrorum verborū lectio-
ne aut prolatione?cum nihilo magis ad ipſos attineat huiuſmodi verborum pronunciatio : quàm re-
rum conſecratarum contactus . Meminiſſe item debent Oſa morte repentina percuſſum fuiſſe à do- 2.Regū. 6.
mino:quòd temerario auſu manus in arcam iniecerit,quam contingere illi ex officio non licuit. Beth 1.Regū. 6.
ſamitæ itidem proſtrati leguntur & ingenti plaga affecti:quòd arcam domini cum à Philiſteis redu-
ceretur ad Iſrael viderint nudam,& minore quidem quàm decuerit reuerentia cōtuiti fuerint.Haud
aliter ſuæ temeritatis præſumptioniſque pœnas ſe daturos timeant,qui his commoniti exemplis ni-
hilo ſecius auſi fuerint ſacratiſſima necnon ſecretiſſima canonis miſſæ verba præter ſuum officium
2 lectitare. ¶ Cæterùm his acceſſorii ſermonis atque præambuli loco præmiſſis:quid miſſæ nomen ſi
gnet,in ipſa præſentis libri fronte ante omnia patefaciendum eſt . Sane id nomen plærique laonum
putant, vt celebrationem ſacrificii altaris ſignat,nam ea ſola acceptio:huic loco eſt accommodanda.
Et huiuſmodi ritum conficiendæ conſecrandæque euchariſtiæ,miſſam dici aotumant, quod ſaluta-
ris hoſtia oblatióque illa ſanctiſſima mittatur ad deum patrem, vt nobis ſit propicius, & quę petimus
cœleſtia dona elargiatur. Verum cum id nomē in eo ſignificatu apud probatos authores latinos neu-
tiquam inueniatur,ſubſtantiue quidem ſumptum & in fœminino genere.quandoquidem rarus eſt ab
adiectiuis formatorum talium ſubſtantiuorum vſus:rectius mea quidem ſeotentia dicunt, qoi id no-
men miſſa hebræum eſſe cenſent , & tantuodem ſignificare atque officium , ſacrúmque myſterium,
quod Græci liturgiam vocant.Eſt enim ea ſignificatio admodum congruens rei propoſitæ, longeq;
accommodatior quàm altera.Hanc igitur amplectentes,dicimus miſſam idem ſignificare : quod ſa-
crum altaris miniſterium & ſacrificium. ¶ Cæterum antequam ad ea quæ in auguſtiſſimo altaris ſa-
crificio decantantur explananda nos accingamus:nonnulla generatim præmittere fuerit operæpre-
cium,ad ipſius miniſterium attinentia.complectentiáque aliquantam eorum declarationem ſine qui
bus ipſa ſalutaris hoſtia rite offerri nnn poteſt. vt quibus in locis illa ſecundum eccleſiaſticam ſan-
ctionem debeat immolari·quibus item ac ornamentis indumenis,& à quibus miniſtris . Hæc ſiqui-
dem & ſimilia ſi ignorentur:non parum dignitatis detrahunt ſacerdotali authoritati,impedimeotó-
que ſunt quo minus recte exerceatur altiſſimum illud celebrationis diuinorum myſteriorum officiū:

De templi ac altaris conſecratione.

ANte omnia autem illud obſeruandum ex orthodoxa conſtitutinne antiquorũ patrum:
ne miſſam celebrare quis atteotet & ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacrificium deo offerre,
niſi in eccleſia deo conſecrata, diuinóq; deputata miniſterio. Si enim in veteri lege non
licuit vnquam offerre ſacrificium ex commuoi & regulari ordinatione, niſi eo in loco
vbi erectum erat domini tabernaculum, aut cooſtructum dei templum: quanto magis
in hac lege gratiæ & veritatis haudquaquam conceſſum eſt vnicam illam & omnium maxime ſalu-
tarem ſacrificare hoſtiam: niſi in templo pontificali cooſecratione dedicato. vt dignitati & excellen-
tiæ ſacrificij reſpondeat honeſtas ac reuerentia loci: adaugeátque populi aſſiſtentis deuotionẽ. Haud
tamen negauerim vrgente graui neceſſitate, aliis in locis vt in domibus interdum aut priuatis orato-
riis, tentoriíſve ſub diuo cooſtitutis, recte fieri poſſe ipſius miſſæ ſacrificium: vbi ipſius epiſcopi au-
thoritas id permiſerit, ob ioſtantem neceſſitatem ad id concedendnm impulſi. Cõſulerem tamen id
quàm rariſſime fieri poſſet & concedi aliis & fieri. ne ea facili eiuſce rei permiſſinne, & frequenti ce-
lebratione io domibus, locíſque priuatis: vileſcat ipſius ſacrificii dignitas, mioorſque in precio habea
tur: dum paſſim vbique fere locorum ipſum offerri ſinitur: ſine debita (quam efflagitat) veneratione
& reuerentia. Eámque ob cauſam redduotur plærunque homines ad frequeotanda dei tẽpla & ſuam
parochialem eccleſiam tardiores ac ſegniores: cum nullo detenti impedimento domi ſuę audiant miſ
ſæ ſacrificium, ad quod audiendum alii ad eccleſiam conueniuot, communem orationis locum. Atta-
men vbi cauſa legitima affuerit audiendi, faciendíque ſacra in oratoriis domeſticis, aut cubiculis: non
De conſecr. abnuerim id recte fieri poſſe, vbi acceſſerit conſenſus atq; approbatio ipſius epiſcopi. Hæc plane ſen
diſt 1. tentia eſt Fœlicis ſummi pootificis: ita ſcribẽtis omnibus orthodoxis. Sicut non alii quam ſacrati deo
ſicut non. ſacerdotes: debent miſſas celebrare, nec ſacrificia niſi ſuper altare offerre. ſic non in aliis quàm in do-
mino cooſecratis locis, id eſt in tabernaculis diuinis precibus à pontificibus delibutis, miſſas canta-
Deute. 12. re aut ſacrificia offerre licet: niſi ſumma coegerit neceſſitas. Satius eſt ergo miſſam non cantare, aut
non audire: quàm in iis locis vbi fieri non oportet, niſi pro ſumma neceſſitate contingat: quoniã ne-
ceſſitas legem non habet. Vnde ſcriptum eſt: vide ne offeras holocauſta tua in omni loco quem vide-
ris: ſed in omni loco quem elegerit dominus deus tuus. Hæc ille. Ex concilio etiam Aurelianenſi: il-
De conſecr. lud depromptum legitur. Vnicuique fidelium, in domo ſua oratorium licet habere, & ibi orare: miſ-
diſtinct. 1. ſas autem ibi celebrare oon licet. Cæterum ex ſexta ſynodo: moderatior huiuſce conſtitutionis atque
clericos. benignior habetur ioterpretatio: quæ ita rem ipſam defioit. Clericos qui mioiſtrant in oratoriis quæ
intra dnmos ſunt: cum cooſenſu epiſcopi loci illius hoc facere præcipimus. Siquis vero hoc non ob-
De conſecr. ſeruauerit: depooatur. Accedit illi & decretum concilii Agathenſis: hoc modo contextum. Siquis e-
diſtinct. 1. tiam extra parochias in quibus legitimus eſt ordinariuſque conuentus, oratorium habere voluerit: re
ſiquis etiam liquis feſtiuitatibus vt ibi miſſam audiat propter fatigationem familiæ, iuſto ordine permittimus. Pa-
ſcha vero, natali domini, epyphania, aſcenſione domini, pentecoſte & natali ſancti Ioannis Baptiſtæ
& ſiqui maximi dies io feſtiuitatibus habentur: non niſi in ciuitatibus aut in parochiis audiant. Cle-
rici vero ſi in his feſtiuitatibus quas ſupra diximus (niſi iubente aut permittente epiſcopo) ibi miſſas
celebrare voluerint: à communione priueotur. ¶ Porro conſecratur eccleſia pontificali miniſterio: 4
ded: catúrque deo. primũ: vt immundus ſpiritus & omnes eius omnia poteſtas indè expellatur. Quo-
Numeri. 35 niam enim locus ille primum fuerat prophanus & nunc diuino mancipatur officio, ſiquid poteſta-
tis dei permiſſu prius illic habuerat malignus: id omne per cõſecratoriam illam loci benedictionem
tollitur, & antiqua ſede ſua hoſtis noſter deturbatur. Secundo. vt locus ille conſecratus, aſylum ſit &
refugium confugientibus ad illum: pro immunitate & tutela eccleſiaſtica obtinenda. Quemadmo-
dum in veteri lege conſtitutæ fuerunt diuino iuſſu ciuitates refugii, ad quas ſe recipientes qui fortui-
3. Reg. 2. to homicidium perpetrarant: tuti erant, nec indè euelli poterant. Et Ioab princeps militiæ cum mor
tem ſibi intentari intelligeret à Salomone: fugiſſe legitur in tabernaculum & apprehẽdiſſe cornu al-
taris. Tertio fit ipſa templorum conſecratio: vt propter loci ſanctificationem orationes fideliũ à deo
benignus exaudiantur. qui per prophetam dicit. Domus mea, domus orationis vocabitur. Quocir-
Eſa 56. ca ipſa eccleſia in dedicationis templi ſolennitate ita deo preces fundit. Concede, vt omnes qui huc
3. Regũ. 8. deprecaturi conueniunt: ex quacunq; tribulatione conſolationis tuæ beneficia conſequantur. Quod
& Salomon in templi à ſe extructi dedicatione ſolenni oraſſe legitur. Eadem quoque fit templorum
conſecratio: ad laudes ibidem deo quotidie exoluendas, & diuina perſoluenda officia: certis horis de-
terminata vt decantentur à choro. Et hoc pacto ſint æmula illa loca, typumque referant illius ſuper-
Pſal. 83. næ ciuitatis. Hieruſalem: de qua dicit propheta in pſalmo. Beati qui habitant in domo tua domine: in
ſecula ſeculorum laudabunt te. Demum conſecrantur eccleſiæ ſolenni celebritate & benedictione:
vt eccleſiaſtica ſacramenta ibidem populo fideli miniſtrentur, & potiſſimum illud omnium digniſ-
ſimum euchariſtiæ ſacramentum offeratur à ſacerdotibus, & aliis communicetur. Siquidem maior
habetur reuerentia & veneratio ad ipſam ſacramentorum admioiſtrationem ac ſuſceptionem, quan-
do ea fit io loco ſacro, peculiariter ad dei cultũ deſignato. ¶ Conſimilibus penè rationibus & altare
cõſecratur vnctione chriſmatis, pontificalíque benedictione, ea conſtitutione eccleſiaſtica. Primum
quidem, ad ſacrificium in eo offerendum domino. quemadmodum poſt ceſſationem diluuii, ſa-
cra refert hiſtoria: quòd ædificauit Noe altare domino. & tollens de cũctis volucribus & pecoribus

mundis: obtulit ſuper altare, & odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis. Hoc autem ſacramentum Gene. 8.
quod in altari offertur eſt corpus & ſanguis Chriſti, vt in dominicę paſſionis memoriam immoletur
inſtitutum. Secundo ad nomen domini in eo inuocandum. Vt de Abraham in Geneſi legimus, quòd Gene. 12.
ædificauit altare deo qui apparuit ei: & inuocauit ibi nomen domini. Illa autem diuini nominis inuo-
catio quæ fit ſuper altare proprio ſpecialíque nomine miſſa dicitur. Demum fit & ipſa altaris conſe-
cratio atque ſanctificatio: ad decantandas circa ipſum diuinas laudes. quemadmodum de rege Dauid
dicit Eccleſiaſticus. Dedit illi contra inimicos potentiam, & ſtare fecit cantores contra altare & in ſo Eccle. 47.
no eorum dulces fecit modos. Et certe maior habetur reuerentia & veneratio ad ipſa ſacra myſteria
quæ in altari celebrantur: quando ipſius præceſſerit ſanctificatio per quam vſui eccleſiaſtico & diui-
narum rerum, duntaxat accommodantur & applicantur. Quis autem ſit ritus eccleſiæ conſecrandæ,
itidem & altaris, quid etiam myſticum & ſpirituale ſignant ea quæ fiunt in vtraque conſecratione:
non eſt oportunum in præſentia referre. Nam particulatim & amplè digeruntur illa & explicantur
in rationali diuinorum officiorum, libro primo: neque opus eſt illic diffuſe dicta hic repetere, ne actũ
5 rurſum agi videatur. ¶ Cæterum ipſius eccleſiæ conſecrandæ exemplum: multifariam ex veteris in-
ſtrumenti lectione ſumitur. Siquidem in Geneſi legimus, ipſum Iacob poſt myſticum ſomniũ quod Gene. 28.
noctu eidem apparuerat: conſurrexiſſe, ac cum pauore & tremore dixiſſe. Vere dominus eſt in loco
iſto: & ego neſciebã. Et rurſum. quàm terribilis eſt locus iſte. Non eſt hic aliud niſi domus dei & por
ta cœli. Deinde tulit idem lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum. fundens oleum
deſuper. Quo quidem facto, & Chriſtum (qui lapis eſt angularis) largo ſpiritus ſancti chriſmate inſi-
nuauit inungendum: vt ait Auguſtinus. Simul & formam dedit ac exemplum: loca ad dei cultũ exæ-
dificata ſanctis precibus conſecrandi. Vnde vt figura ad veritatem ſuam referatur: id memorabile ip-
ſius Iacob opus & verbum, in cuiuſque templi dedicatione ſolenniter recolitur ac decantatur. Pręter
ea Moyſes cum erexiſſet tabernaculum atque compaginaſſet, cum menſa & altari eius, æreis vaſis & Exo. 40.
vtenſilibus ad diuinum cultum explendum: iubente domino ea omnia cõſecrauit ac ſanctificauit, in-
ſuper & ſancti olei vnctione perfudit ac inunxit. Erat autem tabernaculum illud in deſerto conſtru-
ctum: imago quædam & repræſentatio templi in lege euangelica & in hoc peregrinationis ſtadio do
mino conſtruendi. Quare & illius ſanctificatio ac inunctio, deſignauit templa ſancta conſecrari de-
bere deo, & ſanctis precibus illi dedicari. Rurſum rex Salomon poſt magnificum templum ſplendi- 3. Regũ. 8.
diſſimo cultu diuino nomini conditum: ſolenni celebritate illud dedicauit, præſente florentiſſimi re-
gni ſui copioſa populi multitudine. Cúmque illo à Caldæis exuſto, poſt captiuitatis Babylonicæ ca-
lamitatem, inſtauratum eſſet alterum templum à Zorobabel duce populi & cęteris, qui reduces à Ba 1. Eſdræ. 6.
bylone venerant: & illud feſta ſolennitate cõſecratum domino & dedicatum fuiſſe ſub Eſdra legitur.
Deinde cum gentilitiis ritibus & idolorum ſpurcitiis idem prophanatum foret ab impio Antiocho
rege Syriæ: operáque & ſtudio incliti ducis viríque fortiſſimi Iudæ Machabæi, poſtea à ſordibus ac Macha. 4.
immunditiis repurgatum: iterum conſecratum eſt & denuo dedicatum. Has autem dedicationes ſibi
gratas eſſe & acceptas: non modo declarauit dominus manifeſta ſuæ gloriæ oſtẽſione in ſignum ap-
probationis (quæ & in tabernaculi ſanctificatione & templi à Salomone magnificentiſſima dedica-
tione, cum numeroſa hoſtiarum multitudine ſupplicíq; prece: impleuiſſe ſcribitur domum domini)
verumetiam præſentiæ ſuæ corporalis exhibitione. Nam quãdo in terris viſus eſt & cum hominibus
conuerſatus: ipſi dedicationis feſto Hieroſolymis adeſſe dignatus eſt dominus noſter, ſicut ſcribit eu-
angeliſta. Facta ſunt encænia in Hieroſolymis, & hyems erat: & ambulabat Ieſus in porticu Salomo Ioan. 10.
nis. Quem locũ exponens venerabilis Beda: ſic inquit. Audiuimus ex lectione euangelica fratres cha Beda.
riſſimi: quia facta ſunt encænia in Hieroſolymis. Encænia autem vocabantur ſolennia dedicationis
templi. quæ populus dei ex antiqua patrũ traditione per annos ſingulos celebrare cõſueuerat. Quo-
rum veſtigia nos hodie iuxta morem Chriſtiani orbis ſequentes: annuam dedicationis eccleſiæ no-
ſtræ diem diuinis laudibus & vigiliis ſtuduimus agere ſolennem. Et hanc nos feſtiuitatem eo maiore
deuotione celebrare oportet: quo eam redemptori noſtro gratiſſimam eſſe cognouimus. adeo vt in il
la ipſe templum ingredi, & ſermonem facere ad populum: ac diuinitatis ſuę ſacramenta pandere di-
gnatus ſit. Facta ſunt (inquit) encęnia in Hieroſolymis, & hyems erat: & ambulabat Ieſus in templo,
in porticu Salomonis. Si ergo voluit in templo ambulare, in quo caro & ſanguis brutorum anima-
lium offerebatur: multo magis noſtram orationis domum vbi carnis ipſius & ſanguinis ſacramenta
celebrantur, viſitare gaudebit. Hęc ille. Et non modo viſitare eam dignabitur: ſed & diuinę ſuę virtu-
tis protectione defenſare ac tutari. quemadmodum Heliodorus duram circa ſe dei manum exper-
tus quòd vi templum domini ſpoliare tentaret, ait regi Antiocho: à quo ad hoc ſcœlus perpetran- 2. Mach. 3.
dum erat miſſus. Vere virtus dei quędam: eſt in loco. Nam ipſe qui habet in cœlis habitationem:
viſitator & adiutor eſt loci illius. Ex eodem quoque euangelii loco oſtendit beatus Gregorius, an- De conſecr.
niuerſariam dedicationis templi diem ſtudioſe eſſe celebrandam: ita ſcribens Solennitates eccle- diſtinc. 1.
ſiarum dedicationum & ſacerdotum, per ſingulos annos ſolenniter ſunt celebrandę, ipſo domino ſolennitates
exemplum dante. Qui ad feſtum dedicationis templi, omnibus id faciendi dans formam, cum re- Ioan. 10.
liquis populis eandem feſtiuitatem celebraturus venit. ſicut ſcriptum eſt. Facta ſunt encęnia in Hie-
roſolymis, & hyems erat: & ambulabat IESVS in templo, in porticu Salomonis.
Quòd autem octo diebus encęnia ſint celebranda: in libro Regum perfecta templi dedicatione re-
peries. Hęc Gregorius. ¶ Vnde eccleſia ipſa materialis rationabiliter conſecratur, ad repręſen-
6 tandum ſanctificationem ſpiritualem, qua eccleſia fidelium conſecrata eſt per paſſionem domi-

tu noſtri, inſuper & ad ſanctitatem ſignificandam: quæ requiritur in iis qui ſacramenta eccleſiaſtica
miniſtrare, ſimiliter & ſuſcipere ibidem debent. vt eo reuerentius tractent huiuſmodi myſteria: quo
locus ipſe religioſior eſt & veneratior. Per altare vero ſignificatur ipſe Chriſtus: de quo dicit apoſto-
Hebr.13. lus ad Hebræos. Per ipſum offeramus hoſtiam laudis deo. Et ipſa conſecratio altaris, deſignat ipſius
Chriſti perfectiſſimam ſanctitatem: de qua dixit angelus ad ſacroſanctam virginem. Quod enim ex
Luce.1. te naſcetur ſanctum: vocabitur filius dei. Quoniam autem eccleſiæ catholicę ſanctimonia: ex Chriſti
ſanctitate deriuatur & pendet (nam hæc: fons eſt primarius totius eccleſiaſticæ ſanctificationis) idcir
co nunquam eccleſia ſine altari conſecratur. E diuerſo tamen interdum conſecratur altare cum reli-
quiis ſanctorum in eo reconditis (quemadmodum & ipſorum beatorum vita: in Chriſto eſt abſcon-
dita) ſine conſecratione eccleſiæ. Hinc etiam in eccleſia ſine altari: nunquam offertur ſacrificium no-
uæ legis, & communionis ſacramentum. Contra vero in altari extra eccleſiam, nonnunquã licet hoc
ſacramentum offerre: quando id expoſcit neceſſitas, erectæque tabulæ ſuperponitur altare portatile
1.Corint.10. conſecratum, cum cæteris ad decentiam tanti myſterii requiſitis. Et quoniam Chriſtus petra eſt, ac
Eſa.28. lapis angularis: antiqua patrum traditione cautum eſt, cuiuſque altaris ſupremam tabulam eſſe debe-
re lapideam. Quæ ſi deeſt, aut ſi altare conſecratum non fuerit: ſuperpoſito illi altari portatili conſe-
crato, celebratio ſacrificii in eo rite fieri poteſt. Hæc & multo plura de eccleſiarum ac altarium con-
ſecratione & cultu, latius pertractãtur in ea decreti antiquorum patrum parte, quæ denominatur de
conſecratione diſtinctione prima. vbi ſummorum pontificum & conciliorum conſtitutiones eam de
terminantes materiam: diffuſe recenſentur. ¶ Sed neque illud hic prætermittendum, quòd eccleſiæ 7
ipſæ fidelium ex ordinatione ac traditione apoſtolorum & virorum apoſtolicorum ad orientem con
ſtituuntur: ſimiliter & altaria: vbi id accommode fieri queãt. quoniam in noua lege adoratio ad orien
tem rationabiliter eſt inducta fieríque iuſſa: tanquam congruentior & nobis conuenientior. Sane in
antiquæ legis ſtatu præcepta fuit & introducta ad occidentem adoratio, in cultus idolorum excluſio-
nem ac deteſtationem: quòd eorum cultores in reuerentiam ſolis quem deum exiſtimabant, adorent
Ezech.8. ad orientem. Vnde Ezechiel propheta domini inter ſcelera quę committebantur à populo Iſraeliti-
co: & illud commemorat. quòd quidam viri habuerunt dorſa contra templum domini: & facies ſuas
ad orientem, adoraruntque ad ortum ſolis. Et ad excludendum hunc ritum gentilium: tabernaculum
Iſraeliticum habebat ſancta ſanctorum ad occidentem, vt verſus eam partem Iudæi deum adoraturi
ſe conuerterent. Verum cum figuralis illa lex & vmbratilis commutanda eſſet in legem veritatis &
libertatis, & nullum amplius eſſet periculum incidendi in mores gentilium aut imitationem eorum,
propter conſimilem adorationis locum: conſtitutũ eſt à primis eccleſiæ catholicæ fundatoribus, ado
rationem fieri debere ad orientem. vt ea in re, ſicut & in aliis plæriſque: diſcreparent nouæ legis cul-
tores à veteri. Quòd autem rationabilis fuerit ea conſtitutio: ex eo liquet. quoniam in orientali cœli
parte virtus primi mouentis qui deus eſt, primũ redditur conſpicua: quòd ab ea plaga inchoetur pri-
mus cœli motus, lux matutina primum effulgeat, ſol noſtrum conſcendat hemiſpherium, & ſydera
vertigine cœli rotata ſuum ſumant exortum. Cum igitur opera diuinæ adminiſtrationis & guberna-
tionis, qua totum moderatur mundum mirabili prouidentia ac ſapientia: nobis primum eluceſcãt in
oriente. par eſt & ad eam nos partem conuer[illegible]e: cum ipſum mundi factorem & rectorem volumus
in ſpiritu & veritate adorare. Huic accedit, quòd ea cœli pars inter cæteras eius plagas eſt præſtantiſ-
ſima & digniſſima: quòd principium ſit cœleſtis circumgyrationis diurnæque lucis, meridies vero
eius medium, & occidens finis curriculi diurni, ſeptentrionis vero punctũ, nocturnæ opacitatis me-
dium dirimit ſpacium. Quæ autem perfectior eſt reliquis & nobilior cœli pars: adorationi deo exhi-
bendæ potius eſt aſſignanda & attribuenda. Ad hæc, corporalis illa cœli plaga potius erat diligenda
ad adorationem: quæ ſpiritualem dei gratiam nobis propinquius exprimit, & benignũ ipſius ad nos
in carne aduentum apertius refert. Atqui humaniſſimam illam viſitationem, qua noſtræ ſubſtantiæ
forma indutus viſitauit nos oriens ex alto: propiùs inſinuat pars cœli orientalis, quàm quæuis alia.
Prodiit enim ad nos Chriſtus humana carne indutus, vt lux mundi clariſſima: ad effugandas ignorã-
Ioan.8. tiæ & peccatorum tenebras. Ego inquit ſum lux mũdi: qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed
habebit lumen vitæ. Venit itẽ ad nos vt ſol iuſtitiæ, radios ſuæ benignitatis in omnes vibrans. & cun-
Mala.4. ctos illuminans. Et hoc nomine à propheta nuncupatur: cum ait. Vobis timentibus nomen meum
orietur ſol iuſtitiæ. Lux autem diurna & ſol ſuum habent in noſtrum horizonta exortum ab oriente,
eáque parte prodeunt. Rectius igitur oriens quàm cæteræ mundi partes, adorationi erat deputan-
Zacha.6. dus: vt cuius denominatio etiam domino noſtro attributa legatur à propheta dicente. Ecce vir, oriẽs
nomen eius. Idque à priſcis patribus optime conſtitutum fuit eo præſertim tẽpore: quo oriens ſplen-
dor lucis æternæ & ſol iuſtitiæ, nube carnis obiectus venerat in hunc mundum, vt illuminaret po-
pulum ſuum ſedentem in tenebris & vmbra mortis. Plura ſuper hac re ediſſerit eximius pater Ioan-
nes Damaſcenus: in quarto libro ſuo de fide orthodoxa, capite decimotertio: cui adiectus à nobis cõ-
mentarius: diffuſionem facit eiuſdem materiæ pertractationem.

De veſtibus & indumentis ſacerdotalibus.

8 AD celebrationem autē diuini ſacrificii rite faciendam: quę ad illud pertinent miniſterium
vt calix cum attinentibus ad ipſum, pallæ altaris, & ſacerdotalia indumenta, antè ſacerdo
tali benedictione (vt quódq; illorū expoſcit) ſunt ſanctificanda. q̄ ad vſum eccleſiaſticum
accommodentur. Siquidem Moyſes non modo tabernaculū domini & altare diuitus pre Exo. 40.
cibus ſacraſſe legitur: ſed & cuncta vaſa miniſterii benedixiſſe. Si itaq; Iudęi qui figuris & futurorum
vmbræ deſeruiebant: hæc ſecundū domini iuſſionem faciebant. quanto magis nos quibus veritas per
Chriſtum patefacta eſt: idem agere debemus ad maiorē ſacrorum myſteriorum reuerētiam ac vene-
rationem? At vero cōſecratio calicis & ornamentorū eccleſiaſticorum non eam fit ob cauſam, ꝙ illa
ſint gratiæ diuinæ ſuſceptiua: cū ſint inanima, ſicut & templa materialia & altaria. ſed vt per huiuſ-
modi conſecrationē & benedictionem, diuino cultui peculiariter applicentur: ſicut & homines cū ſa
cris initiātur, & idcirco maioris reuerētiæ ac venerationis habeātur: tanq̄ à prophanis ſeparata deiq;
miniſterio ſpecialiter addicta. Hominibus autē præter hoc per conſecrationē & benedictionem: am-
plior gratia à deo infunditur. Vnde canonica ſanctione cautum eſt, huiuſmodi ſacra vaſa & veſtimen
ta benedictione ſacerdotali ſanctificata: non niſi à ſacratis deo hominibus contingi debere, neque ad
alios vſus q̄ eccleſiaſticos accōmodari. Sicut perhibet Sixtus papa, ita definiens. In ſancta apoſtolica De cōſe. diſ.
ſede ſtatutum eſt vt ſacra vaſa non ab aliis q̄ à ſacratis dominóq; dicatis hominibus contractētur. ne i. in ſancta.
pro talibus præſumptionibus dominus iratus plagas imponat populo ſuo: & ii etiam qui non pecca-
uerunt pereāt, & perit iuſtus ſæpiſſime pro impio. Cui aſtipulatur & Stephanus papa: ita ad amicum
ſcribēs. Veſtimēta eccleſiæ quibus domino miniſtratur & ſacrata debent eſſe & honeſta. quibus aliis
vſibus non debent frui: q̄ eccleſiaſticis & deo digni officiis quæ nec ab aliis debēt cōtingi aut offerri
niſi à ſacratis hominibus. ne vltio quę Balthaſar regē percuſſit: ſuper hoc trāſgrediētes veniat, & cor-
ruere eos faciat ad ima. Rurſum ex cōcilio Aurelianenſi id depromptū eſt decretum. Ad nuptiarū or
natū diuina miniſteria nō præſtētur. ne dum improborū tactu vel pōpa ſecularis luxuriæ polluūtur:
9 ad officiū ſacri miniſterii videātur indigna. ¶ Cæterū prætermiſſa nunc determinatione de calice ex
qua materia cōfici debeat, & quid myſticū nobis inſinuat: déq; reliquis ornamentis altaris, ad debitā
ſacrificii nouæ legis oblationem ſpectantibus: ꝙ ſatis ſupérq; & in decretis patrū & aliis authoribus
ſunt reſerata. paucis agendum eſt de veſtimentis ſacerdotalibus: quibus indutus ſecundū traditionem
eccleſiaſticā ſacra deo faciat. Teſtātur plane ſacrarū literarum monumenta: pontificē Iudæorū octo Exo. 28.
habuiſſe indumenta, quibus adopertus accedere cōſueuerat ſanctuariū vel altare. Primo veſtē lineā,
ſecundo tunicā hiacinthinā: in cuius extremitate verſus pedes pendebāt per gyrū tintinabula & ma-
la punica alterno ordine diſpoſita. Tertio habuit ſuperhumerale quod tegebat humeros: & anterio-
rem partem corporis vſq; ad cingulū, & ſuper humeros eminebāt duo lapides onychini habētes in-
ſculpta nomina duodecim filiorum Iſrael. Quarto, rationale, quadratū: quod ponebatur in pectore,
annectebatúrque ſuperhumerali & adornabatur duodecim lapidibus precioſis per quatuor ordines
diſtinctis: quibus ſingulis inſculpta erant ſingula nomina filiorū Iſrael decorabatúrq; pręterea doctri
næ & veritatis inſcriptione: iuſſu domini facta. Quinto habuit pontifex Hebræorum baltheū. i. cin-
gulum, quatuor coloribus contextū quo præcingebatur. Sexto cydarim ſiue thyarā. i. mitrā ex abyſſo
contextam. Septimo laminā auream in fronte defixā: cui inſcriptū erat nomē domini. Octauo fœmi-
nalia linea: quibus operirētur eius verēda, quādo aditurus erat ſanctuariū aut altare. Ex his autē octo
veſtimentis, minores ſacerdotes tantū quatuor habebant: ſcilicet tunicā lineam, baltheū, thyaram &
fœminalia. Et hæc omnia indumentorum genera myſticū aliquid ſignabant & ſpiritualem præfere-
bāt intelligentiā, in fine tertii libri, rationalis diuinorū officiorū latius explicatā. Nónne igitur in no
ua lege (quæ lōge perfectior eſt & eminētior) & pontifices ſuū habent ornatū ac cultū, quo decenter
inſigniātur, & minores etiā ſacerdotes ſua ſortiūtur indumenta, quibus amicti ſacrificium laudis deo
offerāt? Nónne etiam pontificalibus ornamētis, caligis ſandaliis ſuccinctorio, poderi tunicæq; talari
dalmaticæ, chirothecis mitræ, annulo, baculo paſtorali: adhibētur myſticæ ſignificationes, in loco iā
citato diffuſius annotatę? quēadmodū etiam minorum in noua lege ſacerdotū ſex indumēta: amictus
capitis, tunica linea, zona, manipulus, ſtola, & caſula, ſuo non vacāt myſterio, ſignificationéq; ſpiri-
10 tuali. de qua nunc aliquantulum eſt diſſerendum. ¶ Itaq; amictus quē primo loco ſibi deſumit ſacer-
dos, & capiti ſuperponit, fortitudinē ſignat animi ad debellādum hoſtem antiquū. quæ ita fit in ani-
mæ protectionē ac tutelā, ſicut galea ęrea vertici impoſita munimentū eſt capitis. Idcirco cū adaptat
ſibi amictū ſacerdos aſtans altari, his dominū verbis precetur. Pone domine galeam ſalutis in capite
meo, ad expugnādas omnes diabolicas fraudes. De hac ſpirituali galea ad prodeundū in pugnā cōtra
hoſtes inuiſibiles, loquitur apoſtolus ad Epheſios dicens. Et galeam ſalutis aſſumite, quod eſt verbū
dei. Ad hanc itidem armaturā nos hortatur dominus his verbis. Eſtote fortes in bello & pugnate cū Ephe. 6.
antiquo ſerpente, & accipietis regnū æternum. At vero ſicut caput nobiliſſima eſt corporis humani
pars quæ oculis pateat, ſimul & eminentiſſima. Quinq; ſiquidē ſenſuū organis eſt prædita, & vitam
deriuat atq; profundit in cætera membra. Haud aliter in anima, fides firma & intentio operis recta:
duo ſunt præcipua, quæ miniſteriū ſacerdotis deo ſacra offerre volētis, acceptū gratúq; domino red-
dūt. Amictū igitur capiti imponit rite ſacerdos: qui fortitudinē habet in firmitate fidei & rectitudine
intentionis. quæ duo: caput ſunt omnis bonæ operationis. Et his duobus integumētis animæ contę-
ctus ſacerdos, tanq̄ caſſide ærata protectus: intrepide in conflictū contra hoſtem antiquum progredi
tur, victoriā de eo glorioſam reportaturus. Quare ſolida fide armetur, & recto ſui operis propoſito
fine: quiſquis ſpiritualiter amictū ī ſacrificii altaris initio vult aſſumere. Repręſentat etiā amictus illē

operimentum:quo Iudæi In domo Caphæ velabant ſacram Chiſti faciem,poſtquã ab illis fuit mor-
Matthę. 26. te condennatus.illudentes illi,& incuſſis colaphis dicentes Prophetiza nobis Chriſte.quis eſt qui te
percuſſit. ¶Secundo loco à ſacerdote induitur alba,ſiue tunica linea:ad talos vſque defluens,& to- 11
tum operiens corpus,quæ puritatem ac caſtitatem corporis,ſuo candore nobis inſinuat, à ſacerdote
Ecclẽs.9. ſummopere obſeruandam: ſecundum illud ſapientis monitum. Omni tempore ſint veſtimenta tua
candida. Vbi non de veſtimentis laneis aut lineis habetur ſermo:quæ circumponſitur corpori. ſed de
corpore quod indumentum eſt animæ:& membris eius quæ ſunt quaſi tegmẽta noſtri ſpiritus. Hæc
certe veſtimenta,corpora ſcilicet noſtra & mẽbra monet ſapiens eſſe debere ſemper candida,ne vn-
quam aliqua impuritatis carnalis labe contaminentur. quod cum omnes homines tum maxime ſa-
cerdotes ſtudioſe debent obſeruare. Hinc recte linea dicitur illa tunica: ex lino contexta. Sicut li-
num,candorem quem ſuapte natura non habet: multis tonſionibus & labore cõquirit per artem.ita
corpus hominis mundiciam quam non obtinet per naturam:multis caſtigationibus maceratũ & bo-
norum operum frequenti exercitio aſſuefactum,demum ſortitur per gratiam.Sacerdos ergo ſecundũ
apoſtolicum documentum caſtiget corpus ſuum & in ſeruitutem redigat: ne forte eum aliis prædi-
1. Corint. 9. cauerit:ipſe reprobus efficiatur. Et quoniam ad talos vſque protenditur eadem tunica, qui finis ſunt
corporis:ea ratione perſeuerantiam quoque ſignificat in omni bono opere habendã. Non enim ſuf-
ficit inchoare quippiam boni:ſed ad finem vſque in eo perſeuerare neceſſe eſt,ſi coronã iuſtitiæ con
Matth.10. ſequi à domino volumus. qui ſalubriter auribus noſtris ſæpius illud inculcat monitum. Qui perſe-
uerauerit vſque in finem:hic ſaluus erit.qui etiam futurum ludibrio omnibus admonuit eum:de quo
Lucæ.14. prætereuntes dicant.Hic homo cœpit ædificare:& non potuit conſummare. Nónne & idem conte-
Lucæ.9. ſtatus eſt quòd nemo mittens manum ſuam ad aratrum & aſpiciens retro:aptus eſt regno dei? nóſq;
Lucæ.17. memores eſſe debere vxoris Loth,adhortatus eſt:quæ cũ Sodomis egreſſa, contra domini iuſſionem
Gene.19. poſt tergum reſpexiſſet:in ſtatuam ſalis eſt conuerſa. Quid & illud in veteri lege ſignat:quòd domi-
Leui.3. no non caput tantum hoſtiæ,ſed & cauda offerri iubetur?niſi vitę noſtræ non tantum initium:ſed &
finem dedicandum:& ad exitum vſque vitæ in bono perſiſtendum. Quid enim prodeſt in ſtadio ar-
denti animo curſum incœpiſſe:ſi antequã meta contingatur, fatiſcat currens & in medio itinere laſ-
ſatus ſubſiſtat? Quid iuuat militem in acie fortiter decertaſſe: ſi ante finem pugnæ aut fugiat ex acie,
aut ignauus hoſti ſuccumbat? Quid denique lucri id affert, quòd nauta per mille pericula maris tem
peſtatéſque ſonoras nauem deduxerit incolumem:ſi antequam ſubducatur in portũ aut illidatur ſco-
Gene.37. pulis aut inſanis obruatur aquis? Petamus ergo à domino tunicam polymitam (qualem dedit Iacob
Ioſeph filio ſuo) variáque virtutum diſtinctione adornatam, & talarem:finémque vitæ in bonis ope-
ribus fœliciter concludentem.cum non tam à principio & medio, quàm fine, ſalus noſtra pendeat.
Repræſentat etiam tunica illa candida totum adoperiens corpus:veſtẽ illam albam,qua induit Chri
ſtum Herodes.illíque vt inſipienti illuſit:cum nullum ex eo habuiſſet corũ quæ interrogarat reſpon-
Lucę.23. ſum.eóque amictu ludibrio habitum:remiſit ad Pilatum,vt ſcribit Lucas. ¶Deinde tertio loco à ſa- 12
cerdote ſacra facturo & illi miniſterio ſe accingente,cingulum ſumitur: quo tunica illa linea arctius
conſtringitur,ne laxius defluat & greſſum impediat. Significat autem id cingulum:continentiam,li-
bidinis fluxum cohibentem. qui potiſſimum in renibus dominatur & ſedẽ tenet:quos Zona illa con
Lucæ.12. ſtringens coercet. Vnde dominus in euangelio viã ſalutis nos edocens:inquit. Sint lumbi veſtri præ-
cincti:& lucernæ ardentes in manibus veſtris. Quem locum exponens beatus Gregorius ait. Lum-
bos præcingimus:cum carnis luxuriam per continentiam coartamus. Et apoſtolus ad Epheſios ſcri-
Ephe. 6. bens:idem admonet dicens. State ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Inſuper Hebræi agnũ paſcha-
Exo.21. lem ante exitum de Aegypto manducaturi,iuſſi ſunt à domino renes habere accinctos,ad ſignifican
Matth.3. dam corporis & mentis caſtimoniam:quæ ad illius typici agni manducationem expetebatur, & inſu
4.Regũ.1. per ad tradendum nobis documentum: quòd verus ille agnus paſchalis ſumi tãtum debet in azymis
Prouer. 31. ſyncæritatis & veritatis. Ioannes item baptiſta & Helias propheta Zonam pelliceam habuiſſe circa
lumbos referuntur: vt conſtricta omni voluptate carnali,ſyncæri caſtitatis & mundiciæ cultores fu-
Ioan.19. iſſe ſubinſinuentur. Demum & fortis illa mulier quã Salomon in prouerbiis deſcribit, accinxiſſe for
Matth. 11. titudine lumbos ſuos dicitur:quoniã titillantes carnis illecebras vigore pudicitiæ ac continentiæ re-
ſtrinxit. Secundum aliquorum autem ſententiam, etiam cingulum illud ſacerdotale duas habens ex-
tremitates ad ima cum nodatum fuerit porrectas:refert nobis & ſignat flagellũ,quo Pilatus iuſſit cę-
di Chriſtum: vt ſcribit Ioannes in euangelio ſuo. ¶Poſtea ſacerdos ſtolam collo ſuo circumponit:& 13
& in modum crucis circa pectus,partes eius in tranſuerſum collocat,cingulóque innectit. Stola ipſa,
iugum præceptorum domini ſignat:ſuaue & leue,vt ipſe apud Matthæum teſtatur. Tollite (inquit)
iugum meum ſuper vos:& diſcite à me,quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem ani-
1.Ioan.5. mabus veſtris. Iugum enim meum ſuaue eſt:& onus meum leue. Et beatus Ioannes in prima ſua epi-
ſtola dicit:quòd mandata domini grauia non ſunt. Illam autem collo circumponit ſacerdos, vt iugũ
domini libenter & ſponte ſe ſuſcepiſſe demonſtret,promptámque profiteatur obedientiam ad id o-
nus ferendum pariter & exequendum. Eandem quoque in forma crucis circa pectus inflectit: vt cor
ſuum meditatione paſſionis Chriſti & memoria crucis munitum & armatum indicet, ſecundum il-
1.Petri.4. lud beati Petri verbum. Chriſto igitur paſſo in carne,& vos eadem cogitatione armamini.quod ma-
xime ſacerdos elaborare debet,cum ſacris aſtat altaribus, miſſarum ſolennia celebrans. Nec deſunt,
qui per ſtolã illam ſacerdotalẽ, innocentiæ gratiam ſignari dicũt,in baptiſmi quidẽ ſancti ſuſceptio-
ne primũ receptam,& quoties per pœnitentiæ remediũ anima deo reconciliatur,denuo recuperatã.

Vnde pater ille miſerioors cum filium ſuum poſt multos errorum anfractus & viciorum deuia ad ſe
recuerſum,oſculo & amplexu paterno ſuſcepiſſet:ſtolam primam afferri illi inter cætera iuſſit, quia in
nocentiæ puritatem ipſi ex illa reſipiſcentia reſtitutam ioſinuauit. Itaque ſacerdos ſtolam induens,de
terſa viciorum labe,innocentiæ decorem ſibi adeſſe debere prædicat : quo idoneus efficiatur tam ſu-
blimi myſterio rite perficiendo. vt deinde inueniatur dignus æternæ gloriæ ſtola indui cum ſanctis
illis:qui viſi ſunt ante thronum dei ſtare amicti ſtolis albis.cuius ſtolæ glorioſæ demum obtineodæ:
hæc ſtola ſacerdotalis,ſymbolum eſt atque nota.Ideoque ipſam collo circumponens ſacerdos pleriſ Apoca.7.
que in locis,his verbis imprecatoriis ad deum vtitur.Stola glorię indue me domine & ab omni pol-
lutione peccati purifica mentem meam. Demum per ſtolam illam materialem(vt nnnnulli ſentiũt)
ſignantur & illa ligamina atque vincula:quibus dominus noſter columnæ alligatus eſt:cum à Pilato Ioan.19.
14 iuberetur flagellari.¶ Deinceps quinto loco ſacerdos:ſiniſtræ manui manipulum apponit.qui labo-
randi diligentiam & ſedulitatem recte operandi ſignat,expultricem deſidiæ ac torporis ignaui : ple-
runque mentibus diuino miniſterio mancipatus ſoliti obrepere,altumque inducere ſomnum:quem-
admodum dicit pſalmographus . Dormitauit anima mea præ tędio. Vt igitur profundus ille ſopor
ac inertia mentis,excutiatur per vigilantiam in ſtudio bonę operationis:appenditur ſiniſtrę ſacerdo- Eſaię.34.
tis manipulus,excitans aſſiduè ad opus domini magna ſolicitudine exercendum. Ad quod & Eſaias Hebræ.12.
exhortatur omnes: dicens.Confortate manus diſſolutas: & genua debilia roborate.Dicite.Puſillani-
mes confortamini :& nolite timere.Paulus etiam ad Hebræos ſcribẽs:idem admonet his verbis. Pro Eccle.9.
pter quod remiſſas manus & ſoluta genua erigite:greſſus rectos facite pedibus veſtris,vt non claudi-
cans quis erret:magis autem ſanetur. Conſonat illis Eccleſiaſtes : ita quemque ad ſanctum laborem
excitans. Quodcunque facere poteſt manus tua:inſtanter operare.quia nec opus,oec ratio,nec ſapiẽ
tia,nec ſcientia:erunt apud inferos,quo tu properas.Idcirco recte alligatur manipulus ſiniſtræ par-
ti,quę vitam pręſentem ſignat:ſicut & dextra futuram.Nam in hac vita duntaxat.laboris & operan- Pſal.103.
di tempus conceditur.Exibit enim homo ad opus ſuum,& ad operationem ſuam: vſque ad veſperã, Matthę.20.
vitæ ſcilicet præſentis.Et cum ſero factum eſſet:iuſſit dominus vineę vocari operarios, & reddi cui-
que mercedem ſuam.Et in Apocalypſi ſcriptum legimus, Beati mortui: qui in domino moriuntur.
Amodo iam dicit ſpiritus: vt requiſcant à laboribus ſuis.Opera enim illorum: ſequuntur illos . Pri- Apocal.14
mo autem præſentis vitę curſu qui hic deſudarunt in labore certaminis: bonorum ſuorum operum
aceruum deo lęti offerent, vt inde recipiant dignam mercedem.ſicut ait diuinus pſaltes . Euntes ibãt
& flebant:mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione: portantes manipulos ſu Pſal.125.
os.Signat inſuper manipulus ſacerdotalis funem:quo Chriſtus à Iudęis comprehenſus , ligatus eſt.
vt meminit Ioannes.Compreheoderunt(inquit)Ieſum : & ligauerunt eum . Et rurſum alii euange- Ioan.18.
15 liſtæ perhibent:quòd vinctum eum perduxerunt ad Pilatum.¶ Poſtremum & ſexto ordine ſacerdos Matth.27.
caſulam induit:cęteriſque iam dictis ſupponit indumentis.quę veſtem illam nuptialem ſignat:eis ne-
ceſſariam , qui ad diſcubitum conuiuii nuptialis ęterni regis ſine repulſa aut reiectione admitti expe Matth.22.
tunt.ne audiant id graue improperium cuidam obiectum.Amice quomodo huc intraſti, non habẽs
veſtem nuptialem?neque duram illam ſententiam:in eiuſdem caput prolatam.ligatis manibus & pe
dibus,proiicite eum io tenebras exteriores:vbi erit fletus & ſtridor dentium.Hanc porro veſtem nup
tialem interpretantur ſacri authores charitatem:quæ operit multitudinem peccatorum,& omnia le Iacobi.5.
gis diuinę mandata ſuo ambitu ſinuque complectitur . quemadmodum dicit apoſtolus. Qui diligit
proximum,legem impleuit.plenitudo ergo legis,eſt dilectio. Hac autem virtute decoratum eſſe de- Roma.13.
bere ſacerdotem:cum ſacram hoſtiam deo immolaturus accedit altare:oſtendit plane beatus Paulus,
cum admonet omnia opera noſtra in charitate exercenda eſſe,cum etiam teſtatur ſine charitate nul- 1.Corint.16
la virtutem officia bonarumque actionum genera ad ſalutem nobis prodeſſe: neque diuinarum rerũ 1.Corin.13
ſcientiam: neque fidem,nec paſſionum tolerantiam, nec largitatem in pauperes . Idem etiam haud
obſcure demonſtrat dominus in euangelio dicens.Si offers munus tuum ad altare , & ibi recordatus Matth.5.
fueris quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinq̃ ibi munus tuũ ante altare,& vade prius recõ
ciliari fratri tuo:& tunc veniens offeres muous tuum.Ecce non vult dominus offerri munus terrenũ
& corporale in altari:cum animo exulcerato in fratrem & alieno à charitate . quanto magis in obla
tione ſupercœleſtis illius muneris,quod deſuper nobis eſt indultum:expoſcit nihil indignationis aut
quod fraternam lædat charitatem,in corde offerentis deliteſcere . Quod & in ęnigmate veteriſque Leui.6.
legis inuolucro , deſignauit dominus in Leuitico: cum inquit.Ignis autem in altari ſemper ardebit:
quem nutriet ſacerdos ſubiiciens ligna mane per ſingulos dies.Et paulo poſt.Ignis eſt iſte perpetuus
qui nunquam deficiet in altari . Illic enim ignis nomine , ſi myſticus exquiratur ſenſus : charitas ſi-
gnificatur . quę in altari cordis ooſtri ſemper ardere debet in deum & proximum flagranti ęſtu:ne-
que vnquam aut odio aut tẽpore deficere & extingui,ſi modo gratum deo ſacrificium in penitiſſima
illa cordis ooſtri ara volumus offerre.Rurſum per caſulam nonnulli recte intelligi ſentiunt opera iu
ſtitię: vt vniuerſalis eſt virtus,& virtutes omnes ſuo ambitu complectens.qua vt ornatiſſimo animę
amictu ſacerdos decorari debet ac ſuperueſtiri:cum in cõſpectum ſui regis, munus illi oblaturus,pro
cedit . ne aut nudus appareat, aut ſordidis veſtimentis ſqualidus: & idcirco oculis ſummę maieſtatis
merito diſpliceat.Quod & pſalmographus confirmat dicens Sacerdotes tui induantur iuſtitiam: & Pſal.131.
ſancti tui exultent.Et id donum,ſacerdotibus qui digoi fuerint,ſe pręſtiturum dominus pollicetur:
inquiens.Sacerdotes eius induam ſalutari: & ſancti eius exultatione exultabũt.Omni ergo virtutis ge
nere adornatum eſſe decet ſacerdotem,ſplendidoque illius cultu tanquam veſte precioſa effulgere;

ſi velit eum ornatum interius habere in penetralibus animæ:qui per caſulam exterius ſignificatur in corpore. Demum ipſa caſula purpureum ſignificat veſtimentum: quo Ieſum flagellis cæſum milites
Ioan.19. Pilati circundederunt.

De Sacerdotibus ac eorum miniſterio.

Sicut templa & loca ſacra, ſancto altaris ſacrificio peculiariter ſunt deputanda ac deſti- 16
nanda: quem admodum ſuprà oſtenſum eſt. Sicut etiam veſtimenta & alia ornamenta
eccleſiaſtica: peruigili ſtudio ſpeciatim ſunt adhibenda eidem miniſterio, vt ſecũdo hic
dictũ eſt loco. ita & miniſtri certo quodam delectu ac ordine conſtituendi ſunt: qui id
altaris officium rite exequantur. vt non paſſim ac promiſcue quiuis ſe ingerant: ad tam
arduũ munus temerè obeundũ. ſed ii ſoli, qui à vulgo ſeparati: ad id ſanctificati ſunt ac conſecrati. Nẽ
pe in libro Numeri legitur dominus præcepiſſe Moyſi, quòd tolleret Leuitas de medio filiorum Iſ-
Numeri. 8. rael: & cõſecraret eos atque ſepararet ad diuinum cultũ, ipſiuſque tabernaculi miniſterium. quod etiã
Exo.28. ibidem à Moyſe factum eſſe narratur. Rurſum in Exodo ſcribitur dominus dixiſſe Moyſi. Applica
ad te Aarõ fratrẽ tuũ cum filiis ſuis de medio filiorum Iſrael: vt ſacerdotio fungantur mihi. Cuius ſa
ne diuini præcepti executionem per Moyſem factam: Leuiticus ipſe commemorat, Si igitur in veteri
Leui.8. teſtamento Leuitæ peculiariter erat electi ad altaris officium: & de ſtirpe Aaron progeniti ad ſacerdo
1.Petri.2. tale miniſterium. nõne decuit & in noua lege clericos particulatim deſumi ex medio populi nume-
ro ad dominici tabernaculi ſeruitiũ: & ſacerdotes etiam ſpeciali quodã delectu ſecerni ad diuini cul-
tus famulatũ? vt genus dei electũ: merito dicãtur & habeãtur. quinimmo tãto potius & æquius idipſũ
decuit: quanto nouæ legis ſtatus, ſublimior eſt & præſtabilior ritu veteris inſtituti. quãdoquidẽ vt lex
vna ad alteram ſe habet legem: ita miniſtri altaris vnius legis miniſtros alterius. Idcirco pontificali
conſecratione benedicuntur ſacerdotes, inſtituunturque miniſtri altaris & ſacrificii in eo offerendi
certis quibuſdã gradibus ordinũ ac promotionũ ad ſortẽ eccleſiaſticam. quarũ faſtigiũ & culmen: eſt
ipſe ſacerdotalis ordo: quo perfecte conſummateque ad regis ſupercœleſtis famulitium aſciſcuntur
atque deſignantur. Quocirca decet eos & ſacra eruditione ceteros antecellere, vitæque integritate &
ſanctimonia: ſicut & dignitate eccleſiaſtica reliquos anteeunt. quemadmodum in opuſculo de vita
& moribus ſacerdotum, ſuperioribus annis à nobis ædito: latius oſtendimus. Vbi de ipſorum digni-
tate, auguſtáque authoritate: quibus item effulgere debent ornamentis animi, ſcientia inquã & virtu
Leui.21. te: & quibus eſſe præditi moribus, diffuſe diſſeruimus. ¶ Id vnum tamen hic obiter eſt adiiciendum, 17
quòd cũ veteris teſtamenti ſacerdotes iubentur eſſe ſancti deo ſuo: longe valẽtiore ratione & legis euãge
licæ miniſtros ſacerdotalis ordinis, ſanctos eſſe decet ſuo & omniũ domino. Dicitur autem ſanctum
ſecundum vnam acceptionem in ſacris literis protritam: quod domino conſecratum eſt, & ab iis quę
prophana ſunt ſegregatum. vt veſtes ſanctæ, loca ſancta, calices ſancti. Secundum quam rationem,
nouę legis ſacerdotes ſanctos eſſe planũ eſt: quoniã dicati ſunt diuino miniſterio: & à laicorũ cœtu ac
plebe, profeſſione diſſeparati. Quod cũ ita ſe habeat: par eſt eos etiã à frequẽti & quotidiano laicorũ
contubernio penitus eſſe debere alienos. ne ex aſſidua cũ illis conuerſatione in cõpotationibus. ſym-
poſiis & ludis: imbuantur ſacerdotes laicorum moribus omnino ſecularibus, & ſpiritualia odio ha-
beant exercitia. Vnde & eccleſiaſticus ordo contẽptui habeatur à cæteris: vertaturque in ſibiliũ, irri-
ſionẽ, & ludibriũ Scriptũ vtique eſt in pſalmo de filiis Iſrael. Cõmixti ſunt inter gentes & didicerũt
Pſal.105. opera eorum. Ac non pro ſolis illis ſcriptum eſt: ſed & pro nobis. vt exemplo illorum cognoſcamus,
quòd ſicut ipſi Chananæis cõtra domini mandatum commixti. cõſortio eorũ pertracti ſunt ad ſpur-
citias cultus idolorũ. ita viri eccleſiaſtici ſi crebrã habuerint cũ laicis in cõuictu familiaritatẽ: facile ex
huiuſmodi cõſuetudine cõtrahẽt ſordidos ac improbos illorũ mores, ab honeſtate dedicatorũ templi
miniſterio virorum longe abhorrentes. animũque induent ſecularem moribus illis reſpondentẽ. Vt
igitur hoc modo, integre & vere ſancti ſint deo ſacerdotes noui teſtamenti, ſicut & eſſe debent: laico-
rum ſocietatem frequentemque conuerſationem, iura ipſa ſanctioneſque patrum viris eccleſiaſticis
diſtricte prohibent. nam quos ſtudiorum diſparitas ſeparat: morũ quoque ſimilitudo debet ſeiungere
Quippe. 16. queſ. 7. ca. in nouo. dicit Hiſpalenſe cõciliũ. Cohęrere & coniũgi nõ poſſunt: quibus vota
16.q.7. & ſtudia ſunt diuerſa. Et in vno eodemque officio (mutuæ ſcilicet cõgreſſionis ac cõſuetudinis) non
in noua. debet diſpar eſſe profeſſio. Quod etiã diuina lege prohibetur: dicẽte Moyſe. Nõ arabis in boue ſimul
& aſino. id eſt homines diuerſę profeſſiõis: in vno officio (familiaritatis inquã quotidianę & ſodalitii)
Deut.22. non ſociabis. Rurſum dicit Eccleſiaſticus. Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic & omnis homo proxi-
mum ſibi. Omnis caro ad ſibi coniungetur: & omnis homo ſimili ſui ſociabitur. Sicut communica-
Eccle.13. bit lupus agno aliquando: ſic peccator iuſto. Quæ communicatio ſancto homini ad canem, aut
quæ pars bona diuiti ad pauperem? Cum igitur diuerſi generis animalia nullam dinoſcuntur adin-
uicem habere ſocietatem: vt cygnus ad coruum, agnus ad aſinum, equus ad bouem: mirum ſane
eſt ſacerdotes ipſos ita à natura edoctos, eorum conſortio iungi qui omnino alienæ ſunt profeſſio-
nis atque vocationis à ſorte ac dignitate, & eam ob rem nequaquam ſanctos eſſe deo ſuo: vt deberent.
¶ Præterea ſecundum alteram ſignificationem etiam ſanctæ ſcripturæ domeſticam & conſuetam: 17
ſanctum illud dicitur, quod incoinquinatum eſt & ab omni impuritatis labe alienum. Secundum
Leui.19. quam nuncupationem: ſæpius inculcat auribus populi Iſraelitici dominus. Sancti eſtote: quoniam
ego ſanctus ſum. Et hoc etiam modo ſanctos eſſe ſummopere decet ipſos ſacerdotes domini nouæ

legis miniſtros:quādoquidem neceſſe eſt ipſos eſſe incontaminatos ab omni carnali ſpurcitia, & mū
dos. Quemadmodum in Leuitico de ſacerdotibus illius veteris ritus loquens dnminus ait: Sancti e- Leui.21.
runt deo ſuo: & non polluent nomen eius. Incenſum enim domini & panes dei ſui offerunt: & ideo
ſancti erunt. Rurſum eodem loco legitur dominus ad Aaroo dixiſſe. Homo de ſemine tuo per fami-
lias qui habuerit maculam: non offeret panes deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius. Si corporis
itaque macula quæ citra culpam plærumque obuenit, prohibuit Leuitas altaris officio: quanto magis
animi labes & carnalis immundicia, in hac nouæ legis ſyncæritate ac puritate vetare debet hominem
timoratū: ne ſe ingerat ad offerendū panē viuum qui de cœlo deſcendit. Iterū ſequenti eiuſdē libri ca
pite: perhibetur dominus filiis Leui dixiſſe. Omnis homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quæ cō Leui.22.
ſecrata ſunt & quæ obtulerunt filii Iſrael domino, in quo eſt immundicia: peribit coram domino.
Ecce corporis immundicia prohibet acceſſum ad ea quæ oblata ſunt ab hominibus, ipſi deo. Nónne
igitur potiore iure, inquinatio carnis debet vnumquemque prohibere ab immolaciōne ſupercœle-
ſtis hoſtiæ. Ad hanc autem ſanctitatem & mundiciam à ſacerdotibus integre comparandam, nihil
æque conducit: atque mulierum enhabitationem & conſortia prorſus deuitare. quniā ſi palea igni
propinquauerit: facile coocipit incendium, quod procul ab igne poſita euadit incolumis. Teſtatur
hoc plane Gregorius octogeſima prima diſtinctione, cap. oportet. ita ſcribens. Neque hoc ſilere de- 81.diſtinc.
beo: quod cum graui animi triſtitia & amaritudine dico. ſacerdotes cum fœminis habitare conſpicio: oportet.
quod nefarium eſt dicere vel audire, & contra ſanctorum canonum ſancita. Vbi enim talis fuerit cō-
morantium habitatio: anciqui hoſtis ſtimuli nnn deſunt. ideoque admonendi ſunt: vt non antiqui ho
ſtis decipiantur fraude. quatenus iuxta apoſtoli vocem oon vituperetur miniſterium noſtrum. Caue
re enim oportet nos fratres ab illicitis: vt mundas valeamus manus ad dominum leuare. Scriptum 2.Corin.6.
eſt enim. Sancti eſtote: quoniam ego ſanctus ſum. Si quis verò præſumpſerit aliter agere: ſacerdo- Leui.19.
tii ſui honore priuetur. Vnde omni modo cauendum eſt fratres, ne fallamus populum: & illud pro- Snpho.3.
phetæ dictum impleatur in nobis. Sacerdntes mei contaminant ſancta: & reprobant legem. quns & Mala.1.
alius propheta increpauit dicens. O vos ſacerdotes, qui fallitis nnmen meum. Et dixiſtis. In qua
re fallimus nomen tuum? Quibus reſponſum eſt. Offerentes ad altare meum panem pollutum.
Noo eſt mihi voluntas in vobis: & ſacrificium non accipiam de manibus veſtris, quia polluti eſtis.
Hæc Gregorius. Cnnſimilia his perhibet & Innocentius octogeſima ſecunda diſtinctione. cap. pro- 82.diſtinc.
poſuiſti. ita ſcribens. Incontinentes in officiis poſiti talibus, diaconii ſcilicet & preſbyterii omni ho- propoſuiſti.
nore eccleſiaſtico priuentur. nec admittantur ad tale miniſterium: quod ſola continentia oportet cō
pleri. Et paulo poſt eodem loco. Paulus ad Corinthios ſcribit dicens. Abſtinete vos ad tempus: vt ex
peditius vacetis oratinni. Et hoc vtique laicis præcepit. Multo magis igitur ſacerdotes, quibus & ſa-
crificandi & orandi iuge officium eſt: ſemper debebunt ad huiuſmodi conſortio abſtinere. quia ſi cō- Titum.1.
taminatus fuerit carnali concupiſcentia: quo merito ſe poſſe exaudiri credit? cum dictum ſit. Omnia
munda mundis. cninquinatis autem & infidelibus oihil eſt mundum: ſed coinquinata eſt eorum mēs
19 & conſcientia. ¶ Ad idem quoque comprobandum quod modo propoſitum eſt, vtpote fugiendam
eſſe ſummopere cohabitationē fœminarum ſacerdotibus: qui ſeipſos deos ſanctos, ſecundum hāc po
ſteriorem ſancti ratinnem, exhibere (vt debent) volunt. maiorem in modum confert libellus ſancti
Cypriani Carthaginenſis epiſcopi & martyris: de ſingularitate clericorum inſcriptus, apprimè præ-
clarus & vtilis. in quo conteſtatur circa exordium ſibi à domino fuiſſe reuelatū & eum ſeueritate in-
iunctum, vt clericos ſtudioſe commonefaceret: ne cum fœminis commune haberent contubernium Gene 37.
aut dnmiciliū. Sed ne velut ſomniatorem eum quiſquam irrideat: ſicut ſanctum Ioſeph fratres eius
irriſerunt dicentes. Ecce ſomniator venit. quod per reuelationem à domino acceperat: per ſacra ſcrip
turarum teſtimonia, anteà dominum idem iuſſiſſe nſtendit. Et latiſſimo ſacrarum literarū campo, li-
beris habenis deſpaciatus, multifariam commonſtrat: quàm noxius ſit ſacerdntum cum mulieribus
conuictus, quanta inde emergunt pericula animæ & ſalutis imminent diſcrimina. quanta denique
ſcandala inde naſcantur: & aliis ingerantur offendicula. Rationes etiam illorum qui contendunt nō
eſſe illicitam nec animæ exitialem clericorum cum fœminis cohabitationem: admodum, luculenter
& acriter confutat. illorum frontem Dauidicæ fundæ iactu fortiter elidens: & ex lympidiſſimo ſcrip 1.regum.17.
turę ſanctæ torrente collectum lapidem, validis lacertis in eos cootorquens. Verum vt libato exiguo
vino: quale ſit totum vas, modico hauſtu percipiant pitiſſantes: nonnulla eorum quæ io eo opuſcu-
lo dicit, in præſentia offeramus. Aduerſa eſt (inquit) ennfidentia: quæ periculis vitam ſuā pro certo
commendat. Et lubrica ſpes eſt: quæ inter fomenta peccati ſaluari ſe ſperat. Incerta victoria eſt: inter Cyprianus.
hoſtilia arma pugnare. Et impoſſibilis liberatio eſt: flammis circundari nec ardere. Quod Salomon
aboegat dicens. Quis alligabit in ſinu ſuo ignem: veſtimēta autem ſua nō combūret? Sic qui introie- Prouer.6.
rit ad vxorem proximi ſui: nnn erit immunis, neque omnis qui tangit eā. Ipſi ergo nos fallimus: quo-
tiens inordinaliter credimus, æſtimantes per fidem noſtram legis præcepta mutari: vt inter maſculos
& fœminas ſperemus paſſim caſtitatem immobilem cuſtodiri. Difficile quis venenum bibet: & viuet
Vereodum eſt dnrmienti in ripa: ne cadat. cum dicit apoſtolus. Qui ſe putat ſtare: videat ne cadat. 1.Corint.17
In hac parte expedit bene timere: quàm male fidere. Et vtilius eſt, infirmū ſe hnmo cognoſcat vt for
tis exiſtat: quàm fortis videri velit & infirmus emergat. De qua re præſumptores obiurgat apoſtolus Gala.6.
dicens. Siquis putat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit: ſeipſum implanat. Pro certo implanator proprius a-
nimam ſuam decipit qui nnn cauendo contraria, noxiis rebus ſemetipſe coomiſerit. Ille autem tutiꝰ
ſibi conſulit: qui circa malos ſemper infidus, ſpecies quaſcunque noxias extimeſcit. Quorum diſtan-

Prouer.14. tiam.Salomon diſſeruit dicens.Sapiens timendo declinabit ab omni malo:inſipiens autem confidẽs
ſui miſcetur iniquo.Magnum ſapientiæ diuinæ conſilium inuentum eſt: vbi timoris auxilio liberemur, Magna compendia prouidentiæ: vt aliquando fiat virtus & victoria per timorem. Magna remedia dominus contulit ad ſalutem: vt habeat & timidus laudem.ſicut Salomon repetit dicens. Bea
Ecclẽs.29. tus vir qui veretur omnia per metum.Eſtote ergo timidi: vt ſitis intrepidi.Et licet timor in certami
2.Corin.12 ne,infirmitas eſſe videatur:tamen ſecundum verbum apoſtoli,virtus in infirmitate perficitur.Separamini deprecor,ſeparamini à contagione peſtifera. Quantumcunque fuerit vnuſquiſque longius ab aduerſis:tantum non ſentit aduerſa.Minus voluptatibus ſtimulatur: qui non eſt vbi frequentia eſt voluptatum.Et minus auaritiæ moleſtias patitur: qui diuitias non videt. Deinde paucis interiectis ſubnectit.Tempus luctaminis adhuc geritur:& mors per fœminam adhuc vſque graſſatur.Mentior: ſi non videmus exinde interitus plurimorum.Quanti & quales epiſcopi & clerici ſimul & laici,poſt confeſſionum victoriarumque calcata certamina, poſt magnalia & ſigna vel mirabilia vſquequaque monſtrata: noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe:cum voluerunt in naui fragili nauigare? Quantos leones domuit vna infirmitas delicata: quæ cum ſit vilis & miſera, de magnis efficit prædam.
Prouerb.6. Quod Salomon loquitur:dicens.Precium meretricis, quantum eſt vnius panis:mulier autem precioſas animas capit.Ante nos iſta tractantur: & nullis terroribus coercemur.Quid faceremus:ſi opinionibus tantummodo geſtas hiſtorias audiremus?Sed hæc eſt ſemper incredulitas humanæ duritiæ: vt non ſolum audiendo ſed etiam videndo non credat alteros interiiſſe, niſi & ſeipſam viderit interire.Nec ſociorum motibus quatitur:dum illos promeritos aut inualidos opinatur. Se autem multum mereri,aut multum valere,fiducialiter putat:neſciens præberi cunctis exempla, cum fuerint quibuſdam irrogata ſupplicia. Demum aliquanto poſt ſubiungit.Semel dixerim,omnis inconueniens ſodalitas mulierum:glutẽ eſt delictorum,& viſcum toxicatũ quo diabolus aucupatur. Incongrua eſt ſodalitas fœminarũ.Quarũ ſodalitatẽ:ita nos rurſum Salomõ docet in omnibus præcauere. Cũ aliena(in
Ecclcſi.9. quit) muliere ne ſedeas omnino & ne altercaris cũ illa in vino.ne forte declinet cor tuũ in illã:& ſanguine tuo labaris in perditionẽ.Hæc ille.Verum ſatius eſt fontem ipſum vberrimum adire: & pleno illius hauſtu proluere labia.quàm ex interciſis riuulis inde deductis modicam aquam lambere: pauciſque guttis ora tingere.Libellum ergo illum totum tam præclari authoris,à vertice ad calcem vſque legant ſacerdotes ſanctitatis amatores: maximum certe & plurimum fructum ex ea lectione percepturi.❡Cæterum his per quandam digreſſionem ad commonefaciendos ſui officii ſacerdotes adductis: inceptum repetamus iter & noſtrum inſtitutum proſequamur, de miniſterio ipſorum quod in 2d
miſſæ celebratione exercent:aliqua generatim proponentes.Sane quoniam in illo,totum noſtræ ſalutis myſterium comprehenditur:ideo cum maiori ſolennitate quàm cætera ſacramenta, ipſum altaris ſacrificium merito peragitur.Quod immolaturus ſacerdos,ſacris indutus veſtibus primum peccata ſua publice confitetur:quoniam iuſtus in principio accuſator eſt ſui. & huiuſmodi humiliatione ante conſpectum dei ſe diſponit ad gratiam conſequendam. Deinde inchoat ipſius miſſæ officium à laude diuina:quæ fit in introitu,ſumpto plerumque ex pſalterio. vt plurimum enim alicuius pſalmi
Dyoniſius verſus cantatur ad introitum:& deinde eiuſdem pſalmi principium ſubnectitur, cum laude ſuperdiuinæ trinitatis.quoniam vt author eſt beatus Dionyſius in libro de eccleſiaſtica hierarchia: in pſalmis comprehenditur per modum laudis,quicquid in ſacra ſcriptura continetur.Subiungit illis continuo commemorationem præſentis miſeriæ: cum dei miſericordiam expoſcit, dicendo ter Kyrie eleyſon ad patrẽ, ter Chriſte eleyſon ad filium,& demum ter Kyrie eleyſon ad ſpiritum ſanctum:cõtra triplicem miſeriam huius mundi ſcilicet ignorantiæ,culpæ,& pœnæ. Cui protinus ſacerdos ſubnectit cœleſtis gloriæ mentionem:ad quam tendunt homines per præſentem miſeriam.concinens ſuauem illum hymnum angelicum:gloria in excelſis deo.qui in illis canitur feſtis:in quibus cœleſtis gloriæ fit commemoratio. prætermittitur autem in officiis lugubribus & luctuoſis: quæ ad miſeriæ noſtræ ſpectant declarationem.Poſtea orationem facit ſacerdos pro ſeipſo & populo:vt digni habeantur tantis myſteriis percipiendis & audiendis.Et hæc omnia hactenus dicta, præparatoria ſunt ipſi
Eccle.18. ſacerdotis ad digne agenda ea quæ conſequuntur: ſecũdum illud Eccleſiaſtici dictum. Ante orationẽ præpara animam tuam.Poſt modum in ipſius miſſæ ſacrificio traditur fidelis populi inſtructio: in iis quæ ad fidem pertinent.& illa fit introductorie ac præparatione quadam per doctrinam prophetarum ac apoſtolorum:quæ in eccleſia legitur loco epiſtolæ per lectores & ſubdiaconos. Poſt quam lectionem cantatur graduale:quod ſpiritualem ſignificat exultationem, vel tractus in officiis luctuoſis:ſignificans ſpiritualem gemitum.quód hæc duo:ex prædicta doctrina epiſtolari debeant ſequi in populo.Perfecte autem inſtruitur fidelis populus per doctrinam Chriſti in euangelio contentã:quæ à ſupremis legitur miniſtris,ſcilicet diaconis.Deinde vt rectæ fidei documentis inſtituantur omnes: cantatur ſymbolum fidei.quo,& ipſe populus:cum doctrina euangelica ſoliditatem ſuæ fidei profitetur.Cantatur autem illud ſymbolum in feſtis Chriſti præſertim,& beatæ virginis ac apoſtolorum qui hanc fidem præcipue plantarunt & fundauerunt. Inſtructo autem his modis populo: fit deinceps oblatio ſacrificii. in qua primum exprimitur laus populi in cantu offertorii:per quod ſignatur offerentium lætitia ac hylaritas, ſecundo fit oratio ſacerdotis: à deo expoſcentis vt illa populi oblatio ſit deo accepta.Circa conſecrationem vero ſacrificii deinde faciendam:primo excitatur ipſe populus ad deuotionem in præfatione,moneturque corda ſurſum habere ad dominum.Qua finita: laudat fidelis populus diuinitatem Chriſti cum angelicis virtutibus dicens. Sanctus,ſanctus,ſanctus. & eiuſdem humanitatem cum pueris Hebræorum: ſubdens. Benedictus qui venit in nomine domini

Poſtea ſacerdos ſecreto commemorat primo quidem illos,pro quibus id offertur ſacrificium: vtpo-
te pro eccleſia catholica & iis qui in ſublimitate ſunt conſtituti , & peculiariter quoſdã nominat qui
offerunt id munus vel pro quibus offertur.Secundo commemorat ſanctos, quorum patrocinia pro
prædictis implorat & expoſcit:cum dicit.Communicantes & memoriam venerantes . Demum pe-
titionem ſuam abſoluit:cum dicit.Sit hæc oblatio iis pro quibus offertur ſalutaris.Poſtea ſacerdos ip
ſam accedit conſecrationem.In qua primum expetit cõſecrationis effectum: cũm ita precatur. Quã
oblationem tu deus.Secundo conſecrationem peragit per verba Chriſti:ſuper panem & calicẽ pro-
lata,in ea parte Qui pridie quàm pateretur.Tertio præſumptionem ac temeritatem in eo opere ex
cuſat:per obedientiam ad mandatum Chriſti.cum ſubiungit. Vnde & memores domine . Quarto
petit id ſacrificium iam peractum eſſe deo acceptum:cum ſubdit.Supra quæ propitio.Poſtremo po
ſtulat huius ſacrificii & ſacramenti effectum aliis concedi.Primo quidem quantum ad ipſos ſumen-
tes:cum orans ait.Supplices te rogamus. Secũdo quantum ad vita perfunctos: qui iam ãplius id my
ſterium ſumere non poſſunt.cum ſubiungit.Memento etiam domine . Tertio particulatim quantũ
ad ipſos ſacerdotes offerentes:cum ſubiicit.Nobis quoque peccatoribus.Deinceps de ſacramẽti per- Lucæ, 11.
ceptione fit pertractatio:ad quam priuſquam fiat, præparatur populus. primo per orationem com-
munem totius populi,ſcilicet dominicam:in qua petimus omnes panem noſtrum quotidianum no-
bis dari.& etiam per orationem priuatam,quam peculiariter ſacerdos offert pro populo : ſubnectẽs
dictæ orationi.Libera nos quæſumus domine.Secundo ad eam perceptionem præparatur populus
per pacem:quæ exhibetur illi poſt trinam prolationem huius orationis.Agnus dei qui tollis pecca-
ta mundi.In miſſis autem quæ celebrantur pro defunctis:pax non offertur ſed prætermittitur . quo-
niam in illis non pro pace præſenti,ſed pro requie mortuorum ſacrificium offertur . Poſtea fit ipſa
ſacramenti perceptio:primo percipiente ſacerdote,& poſtmodum aliis dante.quoniam vt beatus ait
Dionyſius in libro de Eccleſiaſtica hierarchia.qui aliis diuina tradit myſteria, primo debet illorum Dionyſius.
21 eſſe particeps. ¶ Verum ritus ille quo ſacerdos ſacrafaciens,aſtantibus laicis tradat euchariſtiæ ſacra
mentum,quotiens ea celebrat myſteria:antiquus eſt,& primitiuæ eccleſiæ conſuetudini conformis.
qua fideles quotidie communionem euchariſtiæ ſumebant.ſecundum illam Calixti papę ſanctionẽ, De cõſe.di-
de conſecratione diſtinctione ſecunda expreſſam. Peracta conſecratione, omnes communicent: qui ſten.2.perae
noluerint eccleſiaſticis carere liminibus. Sic enim etiam apoſtoli ſtatuerunt: & ſancta Romana tenet cta.
eccleſia.Et in huius moris repræſentationem,adhuc quotidie pax in miſſa populo aſtanti datur:quæ
quodammodo vicaria eſt illius quotidianæ communicationis.Deinde ſancitum traditur ab eccleſia:
quòd ſingulis diebus dominicis fideles acciperent euchariſtiam.quod & Auguſtinus approbat: vt in
libro præcedente circa panis benedictionem dictum iam eſt.Succeſſit illi tertia eccleſiæ conſtitutio,
quòd ſaltẽ ter in anno laici ſuſciperẽt euchariſtiæ ſacramẽtũ:vtpote in paſcha,pẽtecoſte, & natali do
mini. Quã ſic explicat Fabianus papa.Et ſi nõ frequẽtius, ſaltem in anno ter homines cõmunicent: De conſe.di
niſi forte quis maioribus quibuſlibet criminibus impediatur.in paſcha videlicet,& pẽtecoſte & nata ſtin.2.etſi nõ
li domini . Demũ poſtremo loco quarta conſtituta eſt ordinatio,quòd ſaltem ſemel in anno laici ſan
ctam communionem euchariſtiæ ſumant : vtputa in feſto paſchæ. quemadmodum Innocentius ter-
tius libro quinto decretalium,titulo de pœnitentiis & remiſſionibus.cap.Omnis vtriuſque ſexus. a-
perte conteſtatur.Sed de his etiam ſuprą habitus eſt ſermo. Vt autem ad propoſitum noſter reuoce-
tur ſermo,poſtremum tota miſſæ celebratio in gratiarum actionẽ deſinit:populo exultante pro ſum
ptione myſterii,quod deſignat cantus poſt communionem,& ſacerdote per orationem gratias offe-
rente:ſicut & Chriſtus exhibita diſcipulis communione hymnum dixiſſe à Matthæo deſcribitur.Ec Matth.26.
ce totam celebrationis miſſæ ſacerdotaliſque miniſterii rationem : compendio quodam & breuibus
conſtrictam.quam qui diffuſius noſcere cupit, peruoluat totum quartum librum rationalis diuino-
rum officiorum,vbi horum omnium diffuſiorem inueniet determinationẽ . Sed nunc ad aliqua quæ
in miſſæ dicuntur officia:particulatim explicanda,eſt accedendum.

De nouena ſupplicatione.

1	Kyrie eleiſon.	4	Chriſte eleiſon.	7	Kyrie eleiſon.
2	Kyrie eleiſon.	5	Chriſte eleiſon.	8	Kyrie eleiſon.
3	Kyrie eleiſon.	6	Chriſte eleiſon.	9	Kyrie eleiſon.

22 ¶ Poſt miſſæ introitum nouena ponitur ſupplicatio: ad imitationem nouem ordinũ angelicorum, &
myſticam ſuperſanctæ trinitatis tertio repetitæ repræſentationem.In qua primum ter profertur:Ky
rie eleiſon.ſecundo loco:ter Chriſte eleiſon,rurſum tertio loco:ter Kyrie eleiſon.Et hæc diuinæ mi-
ſericordiæ,poſtulatoria oratio à Græcis primum ſumpta,etiam apud Latinos Græco ſermone pro-
fertur: vt omnis lingua confiteatur deo, & eius depromat laudem. Significat autem Kyrie eleiſon: do
mine miſerere. & Chriſte eleiſon: Chriſte miſerere. vt Kyrie, vocatiuus ſingularis ſit nominatiui Ky
rios . ſicut domine vocatiuus eſt ſingularis huius nominatiui dominus Eleiſon:verbum eſt Græcum
imperatiui modi,ſecundæ perſonæ temporis,ſingularis numeri: haud aliter quàm miſerere apud La
tinos.Ex quo protinus euadit perſpicuum:Kyrie eleiſon, geminas eſſe dictiones ſemperque diuiſim

nans fonte craſſa ſcilicet ignorantia ſermonis tum Græci tum Latini. Secundam autem prolationẽ illam :Latini refutant omnes. A Equa igitur ratione pariq́ue iudicio : & primam repudiare debent, quod intendimus: Quocirca ſeiunctim proferendæ ſunt illæ dictiones: vt diuerſæ. & magno adinuicem diſcrimine ſeiunctæ. quarum prior, nomen eſt: poſterior vero verbum. & ex illis integra formatur oratio deprecatiua: & diuinæ miſericordiæ imploratoria. Quód ſi ex ipſis (vt putant vulgares) vna contexitur dictio impoſita: velim eos ſciſcitari quidnam ſignificet ea dictio, & quomodo perfectam poſſit conſtituere ſententiam. cum nulla dictio compoſita per ſe ſumpta ſententiam compleat: ſed verbi adiectu indigeat admiciculo. At vero Kyrie eleiſon: perfecta eſt oratio, & pleni perfectiq́ue ſenſus ſignificatiua: tantundem ſignans atq́ue domine miſerere. Sic & Chriſte eleiſon: abſoluta eſt & completa oratio, idem ſignans quod Chriſte miſerere. ¶ Demum ſi obiiciat quiſpiam antiquæ conſuetudini eſſe innitendum, illamque pro authoritate habendam: quæ dictiones illas coniunctim ſemper protulit, & ſcribendas exibuit. Admitto equidem rectam conſuetudinem & rationi doctrinali cõſentaneam in iis quæ ad cognitionem literariam ſpectant eſſe ſequendam. non autem eam: quæ nulla ratione ſuffulta ex errore primum inducta eſt, & recti ſermonis imperita. Immo vero neque conſuetudo illa appellanda eſt, ſed error vetuſtus & craſſa ignorantia: quæ prorſus elimanda eſt & explodenda. Nemo igitur adeó deſipiſcat, vt potius illi conſuetudini antiquariæ ſtare velit: quàm ipſam veritatem amplecti. quæ vbi primum agnoſcitur: relicta vetuſtate erronea, ſemper obuiis (vt aiunt) manibus eſt capeſſenda. Neque mihi ea in re velim credatur, ſed linguæ Græcæ peritis: qui ex ipſa Græci ſermonis proprietate & natura ita proferendum & ſcribendum (vt ſuadere nitimur) docent. Et ſane Gręca à Græcis ſunt requirẽda: neque poterit Latinus recte de Græcis dictionibus diſſerere, quoniam modo ſcribi proferrive debeant aut quid ſignificent: niſi ex Græci ſermonis fontibus id hauriât Quód ſi Græcam edoctos linguã conſulant Latini, vt debent: ſublata protinus erit omnis hae de re controuerſia. Cęterum quo ſummorum pontificum authore, hæc nouena ſupplicatio inſtituta eſt in vnoquoque ſancti altaris ſacrificio diei debere: & ſequentis itidem celebrationis ipſius miſſæ partes ſunt inductæ: ex opuſculo Berno. de officio miſſæ & compendiario & apprime vtili : liquido conſtat. quod cum iampridem in lucem ſit emiſſum facile & à quouis haberi & legi poterit.

Hymnus angelicus,

23 GLoria in excelſis deo, Et in terra pax hominibus bonæ volũtatis. Laudamus te. Benedicimus te. Adoramus te. Glorificamus te Gratias agimus tibi: propter magnam gloriam tuam. Domine deus rex cœleſtis: deus pater omnipotens. Domine fili vnigenite: Ieſu Chriſte.

¶ Spiritus & alme orphanorum paraclite.

24 Domine deus angnus dei filius patris.

¶ Primogenitus Mariæ virginis matris.

Qui tollis peccata mundi : miſerere nobis. Qui tollis peccata mundi: ſuſcipe deprecationem noſtram.

¶ Ad Mariæ gloriam.

Qui ſedes ad dexterã patris : miſerere nobis. Quoniam tu ſolus ſanctus.

¶ Mariam ſanctificans.

Tu ſolus dominus.

¶ Mariam gubernans.

Tu ſolus altiſſimus.

¶ Mariam coronans.

Ieſu Chriſte. Cum ſancto ſpiritu: in gloria dei patris. Amen.

23 ¶ Hæc dei laus dicitur hymnus angelicus: denominatione ſumpta ab eius principio, quod in natiuitate domini angeli poſt apparitionem factam paſtoribus concinuiſſe ſunt auditi. vt teſtatur Lucas dicens. Et ſubito facta eſt cum angelo, multitudo militiæ cœleſtis: laudantium deum atque dicentium. gloria in altiſſimis deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Reliqua vero præſentis hymni pręconia, à Symmacho papa adiecta referuntur: pietatis in deum & religionis pleniſſima. Quoniam enim angelica voce, gloria deo exibenda eſſe prædicatur: idcirco ſancta eccleſia totaq́ue fidelium cõgregatio, quintuplici laude proteſtatur ſe gloriam deo impendere, dicens. Laudamus te. benedicimus te. adoramꝰ te. glorificamꝰ te. gratias agimus tibi: propter magnã gloriã tuã. Et quoniã hæc omnia, ad deum ſingulariter ſermonẽ dirigentia, ad inſinuãdam diuinæ ſubſtantiæ pertinent vnitatem : idcirco ſubiungitur vnius dei inuocatio, tribus perſonis communis: in his verbis. Domine deus rex cœ

leſtis. Non enim ea denominatio, aut patri propria eſt, aut filio, aut ſpiritui ſancto: ſed ipſis omnibus
indifferens. At quoniam cum vnitate diuinæ naturæ confitenda eſt etiam ſuperſanctarum perſona-
rum trinitas: ipſa proprijs deinde nominibus expromitur. Patris quidem perſona: cũ ſubiungit hym-
nus iſte adauctus. Deus pater omnipotens. Filii vero: cũ ſubnectit. Domine fili vnigenite: Ieſu Chri-
ſte. Denique ſpiritus ſancti innuitur perſona: cum in calce huius hymni id adiicitur. cum ſancto ſpiri
tu. Cætera vero omnia poſt expreſſam filii perſonam & ante ſpiritus ſancti nuncupationem hic po-
ſita preconia: ad ſolum diriguntur filium dei, duplicemque illius naturã & diuinam & humanã indi-
cant. Diuinam quidẽ, cũ ipſe Ieſus Chriſtus dominus, deus, & filius patris vnigenitus prædicatur, &
Eſa 43. peccata mũdi tollere dicitur. quod ſolius dei eſt proprium: cũ dicat deus per prophetã. Ego ſum ego
Marci. 2. ſũ ipſe: qui deleo iniquitates tuas. Et in euãgelio apud Marcũ. Quis poteſt dimittere peccata: niſi ſo
lus deus? Humanam vero, cum agnus dei nuncupatur, & ad dexteram patris conſidere perhibetur.
Secundum humanum enim naturam: immolatus eſt pro ſalute mundi Ieſus Chriſtus, & ſedet ad de-
xteram patris. Rurſum diuinæ naturæ propria attribuuntur filio dei: cum ipſe deinde ſolus ſanctus,
ſolus dominus, & ſolus altiſſimus eſſe nunciatur. In quibus quidem tribus filii dei celebrationibus,
particula ſolus non excludit reliquas duas perſonas diuinas, patrem inquam & ſpiritum ſanctum:
quin potius eas includit. cum illa tria prædicata ſanctus, dominus, altiſſimus: ſint eſſentialia, & diuini
tatis concernant ſubſtantiam. Eſt enim & pater, ſanctus, dominus, & altiſſimus. nec minus ſpiritus
ipſe dei: ſanctus, dominus, & altiſſimus. Nempe filius ad patrem in euangelio loquens: ait. Pater ſan-
cte, ſerua eos in nomine tuo: quos dediſti mihi. Idem etiam apud prophetam de patre verba faciens:
Ioan. 17. inquit. Et nunc dominus miſit me: & ſpiritus eius. Denique in pſalmo dicit propheta ad deum. Quo
niam tu dominus altiſſimus ſuper omnem terram: nimis exaltatus es ſuper omnes deos. In euange-
Eſa. 48. lio quoque angelus ad ſacroſanctam virginem dicit. Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Quæ duo
Pſal. 96. poſtrema ſcripturæ teſtimonia ac eloquia: de deo etiam patre haud perperam intelliguntur. Neque
Lucæ. 1. difficile fuerit hæc eadẽ tria etiã de ſpiritu ſancto dici in ſcripturis: oſtẽdere. Ex quo protinus euadit
dilucidum, particulam illam ſolus: natura alias à diuina vt angelicam & humanam, hic excludere.
Non enim angelus aut homo ſecundum eam rationem ſanctus eſt: qua dicitur deus ſanctus. quãdo-
quidem deus eſt abſolute ſanctus, dominus, & altiſſimus: natura ſanctitatem habẽs, dominatum & al
titudinẽ, & ex ſe. Angelus autem & homo, non ſuapte natura neque ex ſe ſanctimoniam habet, domi
nium & celſitudinem: ſed participatione & ſola gratia, quadamque à deo dependentia, perinde atque
aer & aqua claritatem mutuantur à ſole: per ſe lucido. ¶ Porro vltra ſupradictas particulas in omni 24
fere miſſarum celebratione ſecundum eccleſiæ catholicæ ritum dici ſolitas: adiectæ ſunt à ſequenti-
bus Symmachũ ſummis pontificibus, & à poſteritate receptæ particulæ quædã, huic hymno angeli-
co ita adaucto inſertæ: ad omniſanctam virginem Mariam peculiariter attinentes. & cum de ipſa ce
lebratur officiũ miſſæ: ex cõſtitutione eccleſiaſtica etiã addi cõſuetæ. quæ hic ſuis locis: minutioribꝰ li
teris ſunt cõſcriptæ. Vt ea particula. ſpiritꝰ & alme: orphanorũ paraclite. poſt filii dei nominationem
ſuperaddita eſt, ad cõplendam continuo triũ diuinarũ perſonarũ nũcupationẽ. quæ ſine illius adie-
ctione: primũ in fine præſentis hymni cõpletur. Dicitur autẽ ſpiritus almus ſiue ſanctus, paraclitus,
id eſt cõſolator orphanorũ: quia homines humano orbatos ſolatio & tribulationibus oppreſſos dul-
2. Corint 1. ciſſima ſuæ gratiæ infuſione interius conſolatur. Eſt enim deus totius cõſolationis: qui cõſolatur nos
in omni tribulatione noſtra. Secunda vero particula adiectitia: vtputa primogenitus Mariæ virginis
matris. proprietatem ſingularem Chriſti hominis exprimit: quòd ſecundum naturam humanã ſuæ
benedictæ matris & quidem virginis primogenitus ſit. quoniam ante eum nullus alius ab ea eſt pro
genitus. Simul etiam dominus noſter Ieſus Chriſtus, vnigenitus eſt virginis matris: quòd poſt eum
nullus alius ab ea ſit genitus. quemadmodum ſecundũ diuinitatem ipſe & primogenitus eſt dei pa-
tris & vnigenitus. Demũ tertia particula ſuperadiecta. ad Mariæ gloriã expetit noſtram à Ieſu Chri-
ſto deprecationem ſuſcipi: ad honorem & gloriam ſuæ ſacratiſſimæ matris. Poſtremum tres reliquæ
particulæ: reſpondent tribus diuinis filii dei denominationibus, hic expreſſis. Vt quoniam ſolus ſan-
ctus eſt: ipſe Mariam eſt ſanctificans. Proprium enim ſancti eſt ſanctificare: ſicut lucidi illuminare,
& calidi calefacere. Sanctificans inquã Mariam: id eſt ſanctam conſeruans. & ne labem primæuę con
traheret originis: gratuita præuentione cuſtodiens. Non autẽ ſanctificans: id eſt à labe iam contracta
expurgãs. vt forte dicerent aduerſarii puritatis cõceptionis ſuper ſanctæ virginis Mariæ: quorum ſen
Ioan. 10. tentia & expoſitio hac in re non eſt recipienda. Sanctificauit enim pater filium ſuum & miſit in mun
dum, vt dicit ipſamet veritas in euangelio. non quidem quòd cum ſorde peccati labefactam emunda
uerit: qui ſanctus ſanctorum eſt. ſed quòd ſanctum ipſum genuerit: & coæterna ſanctitate reddiderit
inſignẽ. Verum de hoc, alio in loco dictum eſt. Cæterum quoniam dei filius, ſolus eſt dominus: Ma-
riam dilectam matrem ſuam gubernat. quandoquidem ipſius domini eſt: prouidentiſſima cura ac ſo-
licitudine ſubiecta omnia moderari & prudenter regere. Filius autem dei admirabili ſuæ prouiden-
tia ratione: inter cętera ſuam glorioſam matrem ſingulariter gubernat. Demum quoniam altiſſimus
eſt dei filius: eximiã ſuam matrẽ ſuæ celſitudinis reddit conſortem, eamque corona glorię ſuper om-
nes angelicorum ſpirituum choros & ordines ſanctorum decorauit: longe cæteris præclarius, glorio
ſius & excellentius. Sanctificat quidem, gubernat & coronat ſuperbenedictus dei filius etiam ſanctos
angelos & beatos omnes cæleſtis ciuitatis habitatores. Verum ea ſanctificatio, gubernatio & corona
tio, longe inferior eſt & minor quàm ea: qua ſuperdilectam matrem ſuam ſanctificat gubernat & co
ronat. quemadmodum cœleſtes ſpiritus & ſancti omnes: ipſa ſacra virgine ſunt dignitate inferiores

atque minore in gradu gloriæ conſtituti·vt propter eminentiam ſingularem & præſtantiam exuberantiſſimæ ſanctificationis, gubernationis præcipuæ, & glorioſæ coronationis ſuper cæteros merito de ea hic peculiariter dicatur quæ ſola ſupergreditur vniuerſos: quód Ieſus Chriſtus dei filius, eſt Mariam ſanctificãs, gubernans & coronans. Sed & de hoc alias dictum eſt.

Symbolum Nicænum.

1 CRedo in vnum deum patrem omnipotentem, factorem cœ
2 li & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium. Et in vnum
dominum Ieſum Chriſtum, filium dei vnigenitum. & ex pa
patrẽ natum ante omnia ſecula. deum de deo, lumẽ de lumi-
ne, deum verum de deo vero genitum non factum, conſubſtantialem pa
tri, per quẽ omnia facta ſunt. Qui propter nos homines & propter no-
3 ſtram ſalutem deſcendit de cœlis. & incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex
4 Maria virgine & homo factus eſt. Crucifixus etiam pro nobis ſub Pon-
5.6 tio Pilato: paſſus & ſepultus eſt. Et reſurrexit tertia die ſecundũ ſcriptu-
7 ras. Et aſcendit in cœlum: ſedet ad dexteram patris. Et iterum venturus
8 eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos. cuius regni nõ erit finis: Et in
ſpiritum ſanctum: dominum & viuificantem, qui ex patre filióq; proce
dit, qui cum patre & filio ſimul adoratur & conglorificatur, qui locutus
9 eſt per prophetas. Et vnam ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiã
10 Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum. Et expecto re-
11 ſurrectionem mortuorum; Et vitam venturi ſeculi. Amen.
12

¶Symbolum iſtud, Nicenum dicitur, quód in concilio Niceno à trecentis octodecim patribus fuerit ordinatum: & à Marco illius tempeſtatis ſummo pontifice publice in eccleſia decantari inſtitutũ. Nonnulli tamen iſtud Conſtantinopolitanum vocant ſymbolum, ipſumque dicũt à centum quinquaginta patribus in ſynodo Conſtantinopolitana poſt Nicenam celebrata fuiſſe collectum: atque à Damaſo ſummo pontifice poſt Marcum quarto ſecundum ipſius concilii decretum certis quibuſdã diebus in officio miſſæ pronunciari debere conſtitutum. Prior tamen ſententia vulgatior eſt: & ſecũdum illam denominatio frequentior atque receptior. quandoquidem fere ab omnibus ſymbolum Nicenum dicitur: à paucis vero Conſtantinopolitanum. Verum id parum refert. quoniam quod Nicena ſynodus primum compoſuit & collegit: deinde ſequens Conſtantinopolitana patrũ contio approbauit, aut fortaſſe particulas aliquas ob emergentes de nouo & inſurgentes hæreſes reſecandas, adiecit. Quare vtraque ſententia cum veritate facile conſtat· & vtraque denominatio, ſiue Niceni ſiue Cõſtãtinopolitani ſymboli eſt recta. Quoniã enim vna vtriuſque cõcilii eſt fides catholica in hoc ſymbolo expreſſa· nõ debet de nomine ipſius grauis eſſe cõtrouerſia. ¶Diuiditur autẽ hoc maius (vt vocant) ſymbolum in duodecim articulos, ſpecialeſque particulas: aliquam orthodoxæ fidei ſententiam peculiariter exprimentes: ſicut ſymbolum apoſtolorum (quod minus vocant quia breuius eſt & conſtrictius) duodecim etiam complectitur articulos, reſpondentes duodecim apoſtolis: quorum ſinguli ſuum articulum illi colligendo adiecerunt. Reſpõdent autem certo ordine confirmitateque ſententiæ: articuli huius ſymboli articulis ſymboli apoſtolorũ. primus ſcilicet vnius, cũ primo alterius eandem enuncians ſententiam: & ſecũdus cum ſecundo, & ita deinceps. Idque ſolum inter ea duo eſt diſcrimen: quód huius Niceni ſymboli articuli lõgiores ſunt & prolixiores. quoniam ob improbam hæreticorum importunitatem oportuit deinceps multa particulatim exprimere: quæ in exordio naſcentis eccleſiæ erant ſuppreſſa. & ad hanc faciundam declarationem pro confutandis hæreſibus: opus fuit complura addere, prius non expreſſa. Vtriuſque autem dictorum ſymbolorum concordia & conciliatio per ſingulos articulos, mutuuſque reſponſus: ſequenti deſcriptione pateſcit.

Concordia Symbolorum.

Symbolũ apoſtolorum:	Symbolum Nicenum:	Articuli duodecim:
Petrus 1 ¶Credo in deũ patrem omnipotẽtẽ: creatorem cœli & terræ.	¶Credo in vnum deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ: viſibilium omnium & inuiſibilium;	
Andreas. 2 ¶Et in Ieſum Chriſtũ, filium dei vnicum: domi	¶Et in vnum dominum Ieſum Chriſtum, filium dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia ſecula: deum de deo lumen	

num noſtrum. Iacobus.	de lumine,deum verum de deo vero.genitum, non factum: cõſubſtantialem patri,per quem omnia facta ſunt.
3 ¶Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto: natus ex Maria virgine. Ioannes	¶Qui propter nos homioes & propter noſtram ſalutem: deſcendit de cœlis.& incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria virgine.& homo factus eſt.
4 ¶Paſſus ſub Pontio Pilato:crucifixus, mortuus & ſepultus. Philippus	¶Crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato: paſſus & ſepultus eſt.
5 ¶Deſcendit ad inferna: tertia die reſurrexit à mortuis, Bartholomeus	¶Et reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas.
6 ¶Aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Thomas	¶Et aſcendit in cœlum: ſedet ad dexteram patris.
7 ¶Indè vẽturus eſt iudicare viuos & mortuos. Matthæus	¶Et iterum vẽturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis.
8 ¶Credo in ſpiritum ſanctum. Iacobus	¶Et in ſpititum ſanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit. qui eum patre & filio ſimul adoratur & conglorificatur.qui locutus eſt per prophetas.
9 ¶Sãctã ecclesiã catholicã,ſanctorũ cõmunionẽ Simon	¶Et vnam ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam.
10 Remiſſionẽ peccatorũ. Thadæus	¶Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum.
11 ¶Carnis reſurrectionẽ. Matthias	Et expecto reſurrectionem mortuorum.
12 ¶Vitam æternam.	¶Et vitam venturi ſeculi.Amen.

¶ANNOTATIONES.In primo articulo.Credo in vnum deum. Hic primum credenda proponitur vnitas deitatis ad excludẽdam deorum pluralitatem: quam per idolorum cultum antiquus humani generis hoſtis inducere tentauit.Et hanc quidem diuinæ ſubſtantiæ vnitatem:etiam Moyſes popu
Deute.6. lo Iſraelitico inſinuat, cũ ait.Audi Iſrael,dominus deus tuus:deus vnus eſt.Et complures alii ſanctæ ſcripturæ loci:huic indiuiduæ vnitati dei aſtipulantur atque conſentiunt.At quoniam in vnitate diuinitatis etiam profitenda eſt diuinarũ perſonarum trinitas:etiam hæe deinde explicatur propriis nominibus.primum patris hoc in loco.& paucis interiectis:filii.& paulo pòſt: ſpiritusſancti.Cum autẽ præſens ſymbolum deum patrem vocat omnipotentem,factorem cœli & terræ, factorem etiam viſibilium omnium & inuiſibilium:non ſunt ab illis denominationibus ſecludendi filius & ſpiritus ſanctus.quoniam commuoes ſunt & promiſcuæ omnibus diuinis perſonis: diuinamque concerneotes naturam ſiue virtutem.Eſt enim etiam filius,omnipotens & factor cœli & terræ. & ſpiritus ſanctus itidem omnipotens:& cœli terræque creator.quoniam diuinarum perſonarum ad extera profuſa o-
Pſal. 101. peratio:vna eſt & eadem,ſicut & virtus & ſubſtantia.Nempe ad filium dei dicit pſalmus.Initio tu do
Coloſ.1. mine terram fundaſti:& opera manuum tuarum ſunt cœli.Et Paulus ad Coloſſenſes dicit de eodem.
Pſal.103. In ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis & in terra:viſibilia & inuiſibilia.At vero de ſpiritu ſancto di-
Iob. 33 cit pſalmus.Emitte ſpiritum tuum & creabuntur & renouabis faciem terræ.Et Iob de eodem. Spiri
Pſal.23. tus dei fecit me:& ſpiraculũ omnipotentis viuificauit me.Demum de filio & ſpiritu ſancto dicit pſalmus.Verbo domini,cœli firmati ſunt:& ſpiritu oris eius,omnis virtus eorũ. Porro hic cœli & terræ factor dicitur deus:ad dãnandã Manicheorum impietatem dicentium inuiſibilia quidem & ſpiritualia entiũ genera vt mẽtes angelicas,à deo eſſe creata.viſibilia vero & ſenſibilia corpora:à malo principio & dæmone tenebrarum principe ad ortum eſſe deducta.contra quos eſt illud pſalmi verbum. Beatus cuius deus Iacob adiutor eius,ſpes eius in domino deo ipſius:qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Dicitur autem factor:qui non ex propria ſubſtantia,ſed aliunde aliquid
pſal.145. produxit,vt ex nihilo aut extrinſeca materia. Vt architectus facit domum & eius dicitur opifex: quoniã ex materia præſubſiſtente eam conſtituit.Et deus, factor dicitur cœli & terræ: quoniam ex nihilo cœlum terramque produxit. Idcirco ſpecialiori appellatione:in ſymbolo apoſtolico creator cœli & terræ dicitur.Eſt enim creator:qui ex nihilo quippiã deducit ad ortum.Quare qui creator eſt: idẽ eſt & factor.non autem conuerſim retroagitur. Sicut qui creat facit:non autem e diuerſo quicunque facit creat.Et homo quidem facit opus arte:& factor dicitur.Solus autẽ deus:creator eſt.& creare,ipſius proprium.¶In ſecundo articulo.Et in vnum dominum.Hic ſecunda exprimitur diuinæ trinitatis perſona ſcilicet filius dei:in quẽ credere debeamus.Qui & dominus hic nuncupatur,ad impietatẽ

illorum elideodam: qui filium perfectione & authoritate minorem eſſe patre, & quaſi ſeruum atque
ſubiectum illi oblatrarunt, quod vtique locum habere nequaquam poteſt: ſi vt pater dominus eſt, ita
& filius dominus. Qui enim æquam cum altero habet dominationis nuncupationem & authorita-
tem: quomodo minor aut inferior eo poterit haberi? Neq; ſine ſcripturæ teſtimonio: ipſum domini
nomen filio hic aſcribitur. Scribit nãque ad Corinthios Paulus. Et vous dominus Ieſus Chriſtus: per 1. Corio. 8
quem omnia, & nos per ipſum. Idem quoque, filius dei vnigenitus hic dicitur: quod ſolus ea ſubſtan-
tia patris eſt genitus. Illi vero de quibus dicit euangeliſta. Quotquot autem receperũt eum: dedit eis
poteſtatem filios dei fieri, iis qui credunt in nomine eius. filii quidem dei ſunt nũcupatione, partici- Ioan. 1.
patione, adoptione, & gratia: non autem ſubſtantia neque natura. Dominus autem noſter Ieſus Chri
ſtus: dei filius eſt ſubſtantia atque natura, & ſolus quidem. ideo hic merito dicitur filius dei vnigeni-
tus, ſicut etiã de ipſo teſtatur euãgeliſta: cũ ait. Et vidimus gloriam eius: gloriam quaſi vnigeniti à pa-
tre. Et paulo poſt. vnigenitus qui eſt in ſinu patris: ipſe enarrauit. Eadem quoque ratione in ſymbo- Ioan. 1.
lo apoſtolorũ vnicus dei filius hoc in articulo appellatur. ¶ Reliquæ autẽ hui⁹ articuli particulæ: ad
extirpandam hæreſim Arrhianorum (quæ in concilio Nicæno potiſſimum eſt damnata) ſunt adie-
ctæ. Quoniam enim illi filium dei non ex ſubſtantia patris natum eſſe dicebant: ſed ea non extanti-
bus productum. neque patri coæternum confitebantur: ſed longo durationis interuallo poſt patrem
& in tempore ad eſſe productum. fides catholica eis omnino aduerſa filium dei hic profitetur ex pa-
tre id eſt ſubſtantia patris natum: & ante omnia quidẽ ſecula ſiue ſpacia tẽporalia, vt hoc verbo: deo
patri coæternus eſſe inſinuetur. Et id quidem ex ſacris etiam deprõptum eſt eloquiis: in quibus ad fi
lium pater dicere legitur. Ex vtero ante luciferum genui te. Et rurſum. Filius meus es tu: ego hodie Pſal. 109.
genui te. Vbi particula hodie: nota eſt æternitatis. Inſuper æterna dei ſapientia quæ filius dei eſt: de Pſa. 2.
ſeipſa idẽ conteſtatur dicens. Ego ex ore altiſſimi prodiui: primogenita ante omnem creaturam: Nõ Eccle. 24.
dum erant abyſſi: & ego iam concepta eram ante omnes colles ego parturiebar. & multa alia in hãc Prouer. 8.
ſententiam: apud Salomonem in prouerbiis leguntur. Præterea negauerunt Arrhiani filium eſſe de-
um: cum creaturam ipſum eſſe cõtenderint. Fides vero orthodoxa hic eum confitetur deum eſſe de
deo genitum: vt omnino intelligatur conſimilis eſſe eiuſdemque naturæ cũ deo patre gignente. quẽ-
admodũ in perfectis rerũ naturaliũ generationibus videmus ignẽ gigni de igne, oliuã de oliua, equũ
de equo, & hominem de homine. vt tota naturæ vniuerſitas proclamet ſuo partu & fœtura licet im-
proportionaliter inferiore: filium dei eſſe verum genimen patris, & deum de deo genitum. Sed ne
quis autumet hanc filii à patre generationem: corporalem eſſe, & per diuiſionem ſubſtantiæ diuiſ-
ſioné mve fieri, quomodo corporum fiunt generationes: ſubiungit ſymbolum Nicænum, filium dei
natum ex patre, vt lumen de lumine: ſpirituali ſcilicet immo ſuperſpirituali & ſuperintellectuali ge-
neratione. Videmus enim lucem ſiue lumen (nam illa duo hoc in loco pro eodem ſumuntur) pro-
ducere de ſe natiuum ſplendorem ſine aliqua ſui diminutione aut diſſectione ſuæ ſubſtantiæ. Ita ſa-
ne filius ipſe dei ea ſubſtantia patris ſine paternæ ſubſtantiæ imminutione aut partitione ineffabili-
ter prodit: Porro ad inſinuandam hanc admirabilem generationem, magno interſtitio productiones
omnes corporum longe tranſcendentem: ipſe dei filius in ſacris eloquiis nunc lumẽ appellatur, nũc
lux, interdum candor, nõnunquã ſplendor, & cæteris nominibus cõformis ſignificationis. Lumen, Io Ioan. 1.
annes primo capite. Hic venit in teſtimonium: vt teſtimoniũ perhiberet de lumine. Nõ erat ille lux:
ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine. vbi nomine luminis: vtroque in loco filius dei ſignatur. Et Pſal. 35.
propheta in pſalmo. Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Lux. Ioan- Ioan. 1.
nes primo cap. Erat lux vera: quæ illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hũc mũdũ. Et propheta in pſal Pſal. 42.
mo. Emitte lucẽ tuã & veritatẽ tuã: ipſa me deduxerũt & adduxerunt in montẽ ſanctum tuum, & in
tabernacula tua. Vbi nũcupatione lucis: vtrobiq; dei filius indicatur. Cãdor. Sapientiæ ſeptimo cap. Sapi. 7.
de æterna ſapiẽtia: quæ dei filius eſt. Vapor eſt virtutis dei, & emanatio quædam eſt claritatis omni-
potẽtis dei ſyncera: & ideo nihil inquinatũ in eam incurrit. Candor enim eſt lucis æternæ, & ſpecu-
lum ſine macula dei maieſtatis, & imago bonitatis. Splendor. Paulus ad Hebræos. Qui cum ſit ſplẽ Hebræ. 1.
dor gloriæ patris: & figura ſubſtantiæ eius. Neque ab re, lumen de lumine, ſiue lux de luce dicitur hic
dei filius: quoniã in rebus ſenſibilibus nulla eſt productio propinquior atque vicinior illi æternæ ge Eſa. 53
nerationi filii à patre (quæ eſt inenarrabilis: vt ait propheta) neque vlla ad hãc ſuperdiuinã genera-
tionem exprimendam accommodatior eſt, quàm generatio ſplendoris de lumine. Et præterea quo-
niam Arrhiani & Eunomiani illis impietate non diſpares, inter execrãdas blaſphemias ſuas euomue
runt & hanc: quod dei filius non verus eſſet deus, neque natura, ſed ſola nuncupatione & cõmunio-
ne nominis diceretur deus quemadmodum etiã de hominibus dicit pſalmus. Ego dixi: dii eſtis, & filii Pſal. 81.
excelſi omnes. ad cõfutandam hanc veſaniam: fides catholica confitetur hic ipſum dei filiũ eſſe verũ
deum, natum de patre deo vero. quemadmodum naturali productione naſcitur homo verus de ho-
mine vero: & verus flos de vero flore. Inſuper cõfinxerunt Arrhiani filiũ dei factũ eſſe, & ex nihilo à
deo patre formatum: idcirco poſuerunt ipſum diuerſam à patre habere ſubſtantiam, penituſque diui
ſam. Orthodoxa vero fides profitetur eũ genitum, ex ſubſtantia patris: & ipſi gignenti omnino natu-
ra conſimilem. Negat autem eum factum à patre: quoniam factura neque ex facientis eſt ſubſtãtia, ne-
que naturæ cognatione illi reſpõdẽs. nõ eſt etiam ipſi facienti coæua: neque naturali productione ſed
ſola voluntatis ipſius factoris libertate prodit ad ortum. Fatetur etiam ſyncera fides dei filium con-
ſubſtantialem eſſe patri, eiuſdemque penitus eſſe ſubſtantiæ cum patre: ſecundum illud domini no-
ſtri verbũ de ſeipſo. Ego & pater vnum ſumus. Demum & illud adiicitur hoc loco: ꝙ per filium dei

Ioan.10. facta ſunt omnia. quemadmodum euãgeliſta Ioãnes de ipſo dei verbo dicit: quòd omnia per ipſum
Ioã.1. facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Neq; ex eo recte quis collegerit, quoniã omnia per ipſum dei fi-
liũ facta ſunt: & ipſum quoque factum eſſe. nam omnium nomine, duntaxat creaturæ omnes cõpre-
hẽduntur: non autem deus ipſe qui eſt ſuper omnia, & omniũ ambitu atque vniuerſitate nequaquã
cõprehẽditur. Nã ſi factum dixeris filiũ dei cũ omnia per ipſum facta ſint, & ipſe per ſe ipſum ſiue à
ſeipſo factus eſſet. quod veritati omnino eſt diſſonum. nihil enim ſui ipſius eſt principium: & nihil vn
quã ſeipſum producit aut facit. Sunt autem omnia per ipſum dei filium facta: non quidẽ vt per inſtru
mentum extrinſecum quo vſus fuerit deus pater in mundi productione, vt cooperatorio & admini-
culario ad rerum productinnem, quemadmodũ dixerunt Arrhiani, ſed tanquã per internam & natu
ralem patris virtutem & ſapientiam: illi intimã, eſſentialem, & propriam. Omnia enim (vt ait pſalmi
ſta) in ſapientia fecit deus. Ideo & paulus dicit: quòd per filiũ dei pater fecit & ſecula. Eſt enim ipſe:
virtus & ſapientia patris. ❡ In tertio articulo. Qui propter nos homines. Hic articulus & ſequentes 5
vſque ad octauum: ea proponunt credenda quæ ad Chriſti pertinent humanitatem, naturamque hu
manam ab eo aſſumptam. Et præſens quidem articulus incarnationem domini cõtinet: eius primũ
Lucæ.19. depromens cauſam, quòd ſcilicet facta eſt propter nos homines & propter noſtram ſalutem. quod
1. Timot.1. & dominus noſter in euangelio comprobat: dicens. Venit filius hominis quærere: & ſaluum facere
quod perierat. Et beatus Paulus ad Timothæum ſcribens: ait. Fidelis ſermo & omni acceptione di-
gnus: quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum, peccatores ſaluos facere. Quem locum exponens
Auguſtinus: ait. Nulla cauſa veniendi fuit Chriſto: niſi vt peccatores ſaluos faceret. Tolle morbos,
tolle vulnera: & nulla eſt cauſa medicinæ. Sed venit de cœlo magnus medicus: quia magnus per to-
tum orbem terræ iacebat ægrotus. Ipſe ægrotus: genus humanum. quod totum perierat: ex quo pec-
cauit vnus in quo erat totum. Sed venit vnus ſine peccato: vt ſaluos faceret omnes a peccato.
Hæc Auguſtinus. Demum angelus idem confirmat: dicens ad Ioſeph de filio dei iam concepto.
Matth.1. Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum à peccatis eorum. Deſcendit au-
tem de cœlis dei filius: non quidem quòd per incarnationem cœlos dimiſerit, aut ante incarnationẽ
Hiere.23. in terris non fuerit: qui per prophetam ſe cœlum & terram implere conteſtatur. Et in terris degens:
Ioan.3. ait ad Nicodemũ. Nemo aſcendit in cœlũ niſi qui deſcendit de cœlo: filius hominis qui eſt in cœlo.
Ioan.14. Et rurſum ad Philippum. Non credis quia ego in patre: & pater in me eſt? Sed de cœlis deſcendiſſe
ſe dicitur filius dei: quia per ſuſceptionem noſtræ naturæ, nouo exiſtendi modo in terra eſſe incepit.
ſcilicet per vnionem hypoſtaticam, diuinitatiſque cum humanitate in vna perſona coniunctionem:
ſecundum quem modum antè non fuerat in terris. Hoc autem loquendi ſchema, ex euangelio deſum
Ioan 6. ptum eſt: vbi dominus noſter dicit de ſeipſo. Deſcendi de cœlo non vt faciam voluntatẽ meam: ſed
voluntatem eius qui miſit me patris. Et iterum. Hic eſt panis viuus: qui de cœlo deſcendit. Cæterum
quòd de ſpiritu ſancto incarnatus eſt, ex Maria virgine: oſtendunt verba angeli ad ipſam ſacroſanctã
Lucæ.1. virginẽ Spiritus (inquit) ſanctus ſuperueniet in te: & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Ipſius item ver
ba ad Ioſeph virum Mariæ. Quod in ea natum eſt: de ſpiritu ſancto eſt. Denique cum in pronuncia-
Matth.1. tione huius ſymboli dicitur illa particula, & homo factus eſt, & in euangelio ſancti Ioannis ea parti-
cula: eandem aliis verbis exprimens ſententiam, & verbum caro factum eſt. commendanda ſane &
ſtudioſe ſemper obſeruanda eſt à quouis proferente humilis genuum flexio atque inclinatio ad ter-
ram: ex ritu eccleſiaſtico religioſe inſtituta in repræſentationem & venerationem illius eximiæ hu-
Philip.2. militatis: qua exinaniuit ſeipſum & humiliauit filius dei: formam ſerui accipiens, & habitu inuentus
vt homo. Inclinauit enim tunc cœlos & deſcendit in terram: cui & nos humili inclinatione confor-
mari ac reſpondere debemus. ❡ In quarto articulo. Crucifixus etiam pro nobis. Hic articulus cruci- 4
fixionem Chriſti & paſſionem exprimit: ſimul & eius ſepulturam. quæ omnia ex ſacra quatuor euã-
geliſtarũ narratione dilucide conſtant. Porro quòd pro nobis & pro noſtra ſalute atque redemptione
1.Petri.2. crucifixus eſt Chriſtus, vt præſens dicit locus: atteſtatur beatus Petrus dicens. Chriſtus paſſus eſt pro
nobis: vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Qui peccata noſtra ipſe pertulit in
1.Petri.3. corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui iuſtitiæ viuamus, cuius liuore ſanati eſtis. Et idem alio
in loco. Chriſtus ſemel pro peccatis mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis: vt nos offerret deo mortificatos
quidem carne, viuificatos autem ſpiritui. Et multis aliis in locis idem perhibetur. ❡ In quinto arti- 5
culo. Et reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas. Reſurrectionis Chriſti à mortuis myſterium: in
præſenti articulo reſeratur. In quo non ocioſe neque ab re appoſita eſt illa particula: ſecundum ſcrip
turas. quoniam reſurrectio Chriſti à mortuis (quòd ſupra naturæ leges ſit & intra) difficilius cæteris
noſtræ redemptionis myſteriis & tardius recepta atque perſuaſa fuit mentibus humanis. Vnde & di-
ſcipuli poſt multas manifeſtationes Chriſti à mortuis ſuſcitati ipſis factas, poſt multa itidem argumẽ
ta ſigna & indicia quibus præbuit ſeipſum illis viuum: adhuc ſubdubitarunt de illius reſurrectione:
Marci.16. vt iam in cœlum aſcenſurus Chriſtus exprobrauerit illis incredulitatem illorum: & duriciam cordis
Act.17. ad credendum. Athenienſes item audita reſurrectione mortuorum à beato Paulo, cum ſtans in me-
dio Areopagi verba vitæ & ſalutis æternæ ipſis annunciaret: irriſerunt eum. Itaque vt omnis tolla-
tur occaſio ambiguitatis atque materia: adiecta illa particula ſignat Chriſti reſurrectionem in ſcrip-
turis prænunciatam eſſe, vt in pſalmis & euangeliis. & eo modo quo prædicta eſt à ſcripturis: eam eſ
ſe completam. Cum itaque ſcripturis ſanctis indubitatò credendum ſit: abſque vlla hæſitatione &
Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe (vt perhibent ſcripturæ) credendum eſt. Cæterum coniectari faci-
1.Corint.15. le poteſt ea particula, qua de re verba facimus, ex Paulo eſſe deſumpta: qui in prima ad Corinthios

epiſtola eam ſimiliter expreſſit, hoc pacto. Tradidi vobis imprimis quod & accepi: quoniã Chriſtus
mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit: tertia
6 die ſecundum ſcripturas. ¶ In ſexto articulo. Et aſcendit in cœlum. Hic articulus, aſcenſionis Chri-
ſti in cœlum continet aſſertionem: quam ſancti euangeliſtæ Lucas & Marcus: itidem & acta apoſto-
lorum luculenter exprimunt. Cæterum obiter & illud hic annotandum eſt. quod in medio fere cur-
ſu prætermiſſum fuerat. ſymbolum ſcilicet apoſtolicum præcedenti articulo de reſurrectione Chri-
ſti adieciſſe etiam deſcenſum Chriſti ad inferna: cuius in ſymbolo Nicæno nõ fit expreſſa mẽtio. Nõ
tamen minus credi debet ille Chriſti ad inferos deſcenſus: quàm ſi hic etiam fuiſſet expreſſus, quo- Matthęi. 12.
niam ex ſcripturæ teſtimonio perſpicue colligitur: vt ex eo verbo domini noſtri ad Iudæos. Sicut fuit
Ionas tribus diebus & tribus noctibus in ventre ceti: ſic filius hominis tribus diebus & tribus nocti-
bus in corde terræ. Quippe Cetus typum gerit inferorum & dæmonis, inſatiabili voragine animas
deglutientis. Cor autem terræ: ipſius eſt meditullium & mediaſtimus locus: in quo omnium ſenten-
tia infernus carcer eſt conſtitutus. Fuit ergo filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde
terræ: cum tanto temporis curriculo ſcilicet triduo ſuæ mortis & ſepulturæ ſacratiſſima ipſius anima
apud inferos ſubſtitit. Neque poteſt apte locus ille euangelicus accommodari ad ſepulturam Chri-
ſti, per quam corpus ipſius emortuum triduo fuit terra conditum. Nam cum ipſum fuerit repoſitum
in ſepulchro exciſo in petra & non alte humo infoſſum: non recte dixerit quiſpiam ipſum in medio
terræ fuiſſe collocatum. Quare neque ratione corporis ſui ipſe filius hominis vere diceretur fuiſſe
in corde terræ: ſed ratione animæ, quæ deſcendit ad inferos, vt iam dictum eſt. Complura eiuſdem
deſcenſus Chriſti ad inferos teſtimonia, alias à nobis adducta: hic conſulto prætermittimus, ne in re
7 clara citemus teſtes minus neceſſarios. ¶ In ſeptimo articulo. Et iterum venturus eſt cum gloria. Ad
uentus Chriſti ad iudicium in conſummatione ſeculi in hoc articulo denunciatur: futurus quidem
cum gloria & maieſtate, ſicut prior eius aduentus in mundum fuerat cũ humilitate & exinanitione.
Perhibet illud ſæpius ipſe dominus noſter in euangelio: vt cum ait apud Matthæum. Filius hominis
venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Et Matth. 16.
apud Lucam. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cũ poteſtate magna & maieſtate. Et Lucę. 21.
multis aliis in locis ſcripturæ, idem exprimitur. Porro quòd regni ipſius Chriſti non erit finis: perhi
bet angelus ad ſacratiſſimam virginem, dicens de Chriſto. Et dabit ei dominus deus ſedem Dauid pa
tris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Aſtipulatur illi & Da- Lucæ. 1.
niel propheta: ita de regno Chriſti loquens. In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit deus cœli Danie. 2.
regnum: quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Cõminuet
autem & conſumet omnia regna hæc: & ipſum ſtabit in æternum. Et idem alio in loco. Aſpiciebam Daniel. 7.
in viſione noctis & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſque ad antiquum die-
rum peruenit & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem & honorem & regnum:
8 & omnes populi, tribus & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur: &
regnum eius quod non corrumpetur. ¶ In octauo articulo. Et in ſpiritum ſanctum, dominũ & viui-
ficantem. Hic tertia ſummæ trinitatis perſona exprimitur cũ ſuis proprietatibus: tum eſſentialibus
tum ſingularibus. Debet autem hic ſubaudiri verbum, credo: in principio quidem huius ſymboli po-
ſitum: & hoc in loco repetendum. Nam in ſymbolo apoſtolorũ idem verbũ hoc loco exprimitur. Cę
terum ſpiritus ſanctus, hic dominus credi debere aſtruitur: ad explodendam hæreſim Macedo-
nianorum ponentium ſpiritum ſanctum eſſe creaturam, patre & filio minorem & quaſi vtriuſque ſer
uum, ambobuſque ſubiectum. Quæ ſane impia deliramenta prorſus reiiciuntur: cum ſicut pater do-
minus eſt & filius dominus, ita & ſpiritus ſanctus eſſe dominus creditur. vt per eãdem dominatus au
thoritatẽ: ęqua ipſis eſſe virtus. poteſtas & maieſtas intelligatur. Neque ſine ſacrorum eloquiorum te
ſtimonio: ſpiritus ſanctus eſſe dominus aſſeueratur. Dicit nempe de eo Paulus: in prima epiſtola ad
Corinthios. Diuiſiones gratiarum ſunt: idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſtrationum ſunt. idẽ 1. Corin. 12
autem dominus. Et diuiſiones operationum ſunt: idem autem deus, qui operatur omnia in omnib9.
Ecce quem primo loco ſpiritum vocat: ſecundo dominum dicit, & tertio deum. Eſt inſuper ſpiritus
ſanctus, viuificãs: præſertim animas, ſicut ſpiritus humanus vegetat corpora. Spiritus eſt (inquit euã
gelicus ſermo) qui viuificat. Et de filio quidem dicitur. quòd ſicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat: Ioan. 5.
ita filius quos vult viuificat. Haud aliter pari ratione de ſpiritu ſancto pie cõfitendum eſt: quòd quos Ioan. 6.
vult ipſe quoque viuificat. Iterũ de filio dicit euangeliũ, quòd ſicut pater habet vitã in ſemetipſo: ita
dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Certe conſimili omnino iure de ſpiritu ſancto dicẽdũ eſt: q
pater & filius illi dederint etiam vitam habere. Quòd ſi vitã in ſemetipſo habet: quomodo non viuifi
cabit? cum proprium vitæ ſit viuificare: ſicut lucidi illuminare & calidi calefacere. Inſuper de ſpiri
tu ſancto id proponitur etiam hic credendum: quòd ex patre filioque procedit. ad cõdẽnandã hære-
ſim Græcorũ pertinacius aſtruentium ſpiritum ſanctum à patre ſolum procedere & nequaquã à fi-
lio. Qui vtique ſi diligenter ſcrutarẽtur ſcripturas: ex eis facili dinoſcerent ſpiritũ ſanctũ non à patre
ſolum ſed & à filio æterna proceſſione emanare. Cur enim apoſtolus ſpiritum ſanctũ vocat ſpiritũ Gala. 4
filii: à patre miſſum in corda noſtra, & alio loco ſpiritum Chriſti: ſi nullam ſpiritus ſanctus ad fi- Roma. 8.
lium habet proceſſionis habitudinem? Cur item filius ſpiritum ſanctum apoſtolis poſt reſurrectio-
nem daturus: inſufflaſſet in eos dicens. accipite ſpiritum ſanctum. niſi hoc corporalis flatus indicio Ioan. 20.
ſignificare voluiſſet: à ſe quoque ſpiritum ſanctum procedere, ſicut halitus ab intimis exit præcor-
diis? Præterea de ſpiritu ſancto loquens apoſtolis CHRISTVS ait. Cum venerit paracletus: quem Ioan. 15.
ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis. Ecce miſſurum ſe ſpiritum ſanctum promittit filius: &

quod antè promiſerat,ſuo tempore expleuit.Sed qui hoc fiet:niſi etiam à filio ſpiritus ſanctus pro-
ceſſibiliter prodeat? Poſtremo de eodem ſpiritu ad apoſtolos verba faciēs dominus noſter ait.Ille me
Ioan.16. clarificabit:quia de meo accipiet,& annunciabit vobis.Atqui de eo quod Chriſti eſt:accipere nō po-
terit ſpiritus ſanctus:niſi ab eo quoque diuina proceſſione intelligatur proficiſci,vt ab eodē & ſubſtā
tiā accipiat & ſapiētiam. Verū hæc in primo libro Ioannis Damaſceni de fide orthodoxa, latius ſunt
petractata. Quarto loco hic de ſpiritu ſancto credendū proponitur:quòd cū patre & filio ſimul ado
ratur & cōglorificatur.ad ſuſtollendā illorum impietatem (vt Arrhianorum & Macedonianorum)
qui ſpiritum ſanctū eſſe deū negarunt:creaturā ipſum eſſe aſſerentes,& patri filioq; inæqualem . At
cū hic ſpiritus ſanctus,cū patre & filio ſimul adorādus prædicatur:protinus conſequens eſt ipſum eſ
ſe deum,quandoquidem propria adoratio ſoli deo debetur & exhibenda eſt.Ad hæc,ſine controuer
ſia pater in diuina trinitate deus eſt:itidem & filius eſt deus.Spiritus autem ſanctus vna eadēque ado-
ratione cū ipſis colitur: vt dicit huius articuli prima pars. Igitur & ſpiritus ſanctus eſt deus. nō enim
poteſt creatura eodem honorari cultu quo deus.Cum item conglorificandus,eademque glorificatio
ne qua pater & filius,honorādus hic dicitur ſpiritus ſanctus:omnino patri & filio,perfectione, virtu
te & maieſtate æqualis eſſe conuincitur.Quibus enim idem debetur cultus honor & gloria:vt omni
modam habeant poteſtatis,diuinitatis,& perfectionis æqualitatem neceſſe eſt . Quinto demū loco
de ſpiritu ſancto præſens articulus credendum offert:quod locutus eſt per prophetas.ad retundendā
illorum inſaniam qui dixerunt prophetas ipſos quaſi arreptitios & mente captos enunciaſſe ſua ora
cula & diuina myſteria, vt ea impia aſſertione detraherēt verbis propheticis fidem atque authorita-
tem:& perſuaderent hominibus ipſos prophetas nequaquam intellexiſſe ea ſacra oracula quæ pro-
tulerūt,ſed more inſanorū & non bene mēte cōſtantiū illa eructaſſe. Verū vnus & idem ſpiritus qui
dedit ipſis eloqui diuina ſacramenta:cōtulit ipſis etiā eorū quæ enūciabant intelligentiam, & inter-
2.Petri.1. na reuelatione in longe poſt ventura tempora proſpectum. Quod & beatus Petrus comprobat:cū
ait in ſecunda ſua epiſtola.Non voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed ſpiritu ſancto
inſpirati,locuti ſunt ſancti dei homines, ¶ In nono articulo.Et vnam ſanctā catholicā. Eccleſia dici- 9
tur tota fidelium & in Chriſto regenitorū congregatio:quæ corpus eſt Chriſti myſticū, & Chriſtus
Ephe.1. eius caput.ſicut dicit apoſtolus:quòd deus pater dedit Chriſtū caput ſuper omnē eccleſiam.Hæc au-
Gene.7. tē primū vna eſt & vnica:non plures.ſicut & vnica fuit arca Noe in qua ſalui facti ſunt homines à di
Exodi.12. luuio:quæ typum gerebat eccleſiæ.& in vna domo manducari iuſſus eſt agnus paſchalis : quæ etiam
figurabat eccleſiam.& in canticis vna ipſius ſponſi dicitur eſſe columba:& vnica amica atque ſpon-
Canti.6. ſa.non enim plures ſponſas ipſe verus & æternus ſponſus amplectetur vnquam. Secundo ipſa eccle
ſia dicitur hic ſancta:id eſt munda ab omni inquinamento peccati : quoniam precioſo Chriſti dile-
cti ſponſi ſui ſanguine eſt ſanctificata.ſicut ſcribit apoſtolus ad Epheſios. Viri(inquit) diligite vxo-
Ephe.5. res veſtras:ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam,& ſeipſum tradidit pro ea vt illam ſanctificaret : mun-
dans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem ma-
culam aut rugam,aut aliquid huiuſmodi:ſed vt ſit ſancta & immaculata . Tertio eccleſia dicitur hic
catholica,id eſt vniuerſalis:quoniam per totum orbem diſperſa,vniuerſum genus hominum deberet
Marci.16. cōplecti.& aliquando quidem complexa eſt:quando ſcilicet apoſtolorum voce prædicatū eſt euāge-
Pſal.18. liū omni creaturæ.quando itidē in omnem terrā exiuit ſonus eorum & in fines orbis terræ verba eo
rum.Sed nunc(proh dolor)immanis illa beſtia (Mahumetum dico) totam Aſiam & Aphricam at-
que permagnam Europæ partem Chriſto abſtulit, & ſacrilego ſuo ritu ab eccleſia rēuulſit:vt videa-
tur nunc eccleſia Chriſti in extremum orbis angulum,anguſtumque redacta. Verum orandus eſt be
nignus & miſericors dominus: vt dilectiſſimæ ſponſæ ſuæ fines amplificet:& terminos dilatet , quo
Pſa. 65. tandē vere cum propheta cantare illi poſſimus.Omnis terra adoret te deus & pſallat tibi;pſalmū di-
Pſal. 71. cat nomini tuo Et adorabunt eum omnes reges:omnes gentes ſeruient ei. Omnes gentes quaſcun-
Pſal.85. que feciſti venient,& adorabunt coram te domine: & glorificabunt nomen tuum. Quarto vero ec-
cleſia Chriſti hic dicitur apoſtolica:quia prædicatione apoſtolorū & fundata eſt & ſtabilita,qui poſt
Chriſtum fuerūt ipſius eccleſiæ architecti & fundatores.In omnibus ſiquidem eccleſiæ filiis id locū
Ephe.2. habet & veritatem:quod apoſtolus ſcribit ad Epheſios.Iam non eſtis hoſpites & aduenæ,ſed eſtis ci
ues ſanctorum & domeſtici dei:ſuperædificati ſuper fundamentū apoſtolorum & prophetarum, ip-
ſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu.in quo omnis ædificatio perfecta creſcit in templū ſanctū:in
domino. Porro eccleſia ſancta ſacramentorū nouæ legis virtute ac efficacia eſt ſuffulta:illiſque vege-
tatur ac roboratur. Idcirco vnā confitentes eccleſiā:debemus etiam confiteri ſacramenta eccleſiæ , à
Chriſto inſtituta, & à viris apoſtolicis poſteritati tradita. Horum autem omniū digniſſimum atque
excellentiſſimum eſt ſacramentū euchariſtiæ:cuius integram fidem & ſyncæram nos tenere profite
mur,cum in ſymbolo apoſtolorum ſub iſto dicimus articulo.ſanctorū communionem. Eſt enim cō-
munio ſanctorum ſacratiſſimi corporis & ſanguinis Chriſti (quæ vere ſunt ſancta & incōtaminata
myſteria)cōmunicatio atque participatio:per quam ipſi inſerimur & vnum cū ipſo efficimur . Qui
Ioan.6. māducat(inquit) meā carnē & bibit meū ſanguinē:in me manet & ego in eo. ¶ In decimo articulo. 10
Cōfiteor vnū baptiſma in remiſſionē peccatorū. Vnū vocatur baptiſma:quia ſemel tantum eſt per-
cipiendum,neque quoquo pacto circa eundem iterandum. Et ita nominatur à beato Paulo:cum ſcri
bit ad Epheſios. Vnus dominus,vna fides,vnum baptiſma . Vnus deus & pater omnium : qui eſt ſu-
per omnes,per omnia, & in omnibus nobis. Illud autem ſalutare lauacrum , in peccatorum remiſ-
Ephe.4. ſionem ordinatur:quia rite ipſum ſuſcipienti omnia abluuntur & abolentur peccata antè contracta.

Vnde beatus Paulus ad Epheſios ſcribit: quòd Chriſtus mundauit eccleſiam lauacro aquæ in verbo Ephe. 5.
vitæ. Lauacrum autem aquæ: ſacramentum eſt baptiſmi. Sub hoc vtique articulo comprehendi de-
bet cæterorum ſacramentorum eccleſiaſticorum fides & confeſſio: vt ſacramenti confirmationis, pœ
nitentiæ, ordinis, & cæterorum. quoniam & hæc ad peccatorum remiſſionem & gratiæ impetratio
11 nem: mirifice & efficaciter conferunt. ¶ In vndecimo articulo. Et expecto reſurrectionem mortuo-
rum. Hic articulus: reſurrectionem in fine mundi futuram aſtruit. quam plurimis & veteris & noui
teſtamenti comprobatam teſtimoniis, hic velle ſacrorum eloquiorũ authoritate munire: ſuperuacuũ
merito cenſeretur. Symbolum autem apoſtolorum, carnis reſurrectionem dicit: quia corporum tan-
tum erit reſurrectio, nõ autem animarũ. Nempe id reſurrecturũ eſt in nouiſſimo die: quod per mor
tem intercidit in interitum. Animæ autem humanæ per mortem corporis non ſuſtinent interitum:
ſed manent ſuperſtites. corpora vero hominum & ſentiunt obitum: & diſſolutionem in puluerẽ. Re
12 ctè igitur creditur reſurrectio carnis futura: quæ eadem eſt & reſurrectio mortuorũ. ¶ In duodecimo
articulo. Et vitã venturi ſeculi. Venturũ ſeculũ dicitur duratio poſt hãc tẽporaneã & mortalẽ vitam
futura. ſiue animarũ à corpore ſeparatarũ: & ante diẽ iudicii, immortalẽ in regione cœleſti viuentiũ
vitã. ſiue exacto die iudicii iuſtorũ omnium: qui anima rurſum corpori vnita, terrã viuentiũ perpe-
tuo incolent Nempe & illarum vita, itidem & horum: alterius eſt generis quàm ſit hæc noſtra mor-
talis ſortis conditio, & ad alterum ſpectat ſeculum: nobis quãdiu hic degimus ignotum & inexplora
tum. Et hæc venturi ſeculi vita (vt dicit ſymbolum apoſtolorum huic loco reſpondens) vita eſt æter-
na: quoniam neſcia finis & intermina. Quod etiam dominus noſter in euangelio oſtendit: cum dicit
apud Matthæum. quòd finito vniuerſali iudicio mali ibunt in ſupplicium æternum: iuſti autem in vi Matth. 26.
tam æternam. Et apud Lucam. Illi vero qui digni habebuntur ſeculo illo & reſurrectione ex mortuis Luc. 20.
neque nubent neque ducent vxores, neque vltra mori poterunt. Ad quem quidam vitam æternam:
nos ſua bonitate atque benignitate perducat deus benedictus in ſecula. Amen.

Præfatio communis.

1 PEr omnia ſecula ſeculorum. Amẽ. Dominus vobiſcũ. Et cum
ſpiritu tuo. Surſum corda. Habemus ad dominum. Gratias a-
gamus domino deo noſtro. Dignum & iuſtũ eſt. Vere dignũ
& iuſtũ eſt, æquũ & ſalutare: nos tibi ſemper & vbiq; gratias
2 agere. domine ſancte, pater omnipotens, æterne deus. Per Chriſtum do-
minum noſtrum. Per quem maieſtatem tuam laudant angeli: adorant
dominationes, tremunt poteſtates. Cœli cœlorumque virtutes, ac beata
ſeraphim: ſocia exultatione concelebrant. Cum quibus & noſtras voces
vt admitti iubeas, deprecamur: ſupplici confeſſione dicentes.

¶ Hæc pars miſſæ vulgato nomine præfatio dicitur: id eſt prælocutio ante præcipuam orationem,
ſacrorum myſteriorum conſummatiuam, & in canone contentam. Vt enim in principio operis ipſo
rum authorũ præfationes pronuntur, introductoriæ ad totam operis materiã intelligendã. & in ora
tionibus oratorũ poœmia ſunt & exordia ante cauſæ narrationem: quibus captetur adiutoriũ beni-
uolentia, reddanturque attẽti ad ea quæ dicturus eſt orator. Ita ſi magna licet cõponere paruis, in hoc
diuiniſſimo celebrãdo ſacrificio hæc oratio: quaſi prologus quidã eſt & prẹlocutio ſequentis canonis,
captãs ipſius dei in nos beniuolẽtiã. In ea enim præloquitur ſacerdos gratias & laudes deo: vt præpa
ratus huiuſmodi laudatione, aptius poſſit ac melius ad cõſecrandũ Chriſti corpus peruenire. ¶ Præ-
ponuntur autem in cuiuſque præfationis initio quatuor orationes ab ipſo ſacerdote celebrante: qui-
bus alternatim chorus fidelium reſpondet. Primo ea oratio: per omnia ſecula ſeculorum. cui reſpon-
det chorus. Amen. Et ea finis eſt poſtremæ collectę, ſubmiſſiore ac ſecretiore voce dictæ ante præ-
fationis inchoationem. Secundo præmittitur ſalutatio conſueta ſacerdotis ad populum: dominus vo
biſcum. Cui reſpondet chorus & cum ſpiritu tuo. Et hæc ſpiritualis ſalutationis forma in miſſæ cele
bratione frequens, deſumpta eſt ex ipſius ſacræ ſcripturę ſchemate modoque loquendi: in qua ſæpius
legitur hæc boni imprecatoria ſalutatio. Vt libro Iudicum angelus domini dixit ad Gedeon. Domi- Iudicũ. 6.
nus tecum: virorũ fortiſſime. Et in libro Ruth, Boos vir Bethleemita ſalutans meſſores ſuos: ait illis. Ruth. 2.
Dominus vobiſcum. qui reſponderunt ei. benedicat tibi dominus. Similiter beatus Paulus vas ele-
ctionis, eis ad quos ſcribit valeſaciens: ita ſuam interdum claudit epiſtolam. Gratia domini noſtri Ie-
ſu Chriſti: vobiſcum. Amen. Et alio in loco. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti: cum ſpiritu veſtro. 1. Theſſa. 5.
Amen. Tertio profertur à ſacerdote oratio admonitoria eleuationis cordium in deum, vtpote. ſur- Philipp 4.
ſum corda. Cui reſpondet populus fidelis. Habemus ad dominum. ad inſinuandum quòd tam ſacer-
dos ipſe celebrans quàm aſſiſtẽtes ſacris myſteriis, debẽt relictis terrenorũ negociorũ cogitationibus
tunc animos ſuos ad deũ erigere. & cœleſtia dũtaxat ac ſpiritualia meditari. ſecundũ illud apoſtoli mo
nitũ ad Coloſſenſes. Quæ ſurſum ſunt quęrite: vbi Chriſtꝰ eſt in dextra dei ſedẽs. quę ſurſum ſunt ſa- Coloſ. 3.

pite:non quæ ſuper terram.Ne ſi corda noſtra non habeantur ad dominū ſed potius ad ea quæ ſunt
Eſaiæ 29. mundi:locum in nobis habeat quod conquerinır dominus per prophetam, Populus hic labiis me ho
norat:cor autem eorum longè eſt à me.Porro hanc cordis ad deum eleuationem à nobis habendam
eſſe,potiſſimum cum ſacra miſſarum ſolennia celebrannır:admonet ſanctus Cyprianus his verbis,
quæ recitantur in decretis canonicis,de conſecratione diſtinctione prima. cap.quando autem ſtam⁹.
Quando(inquit)ſtamus ad orationem fratres dilectiſſimi:inuigilare & incūbere ad preces toto cor-
de debemus.Cogitatio carnalis hominis & ſecularis abſcedat:nec quicquā tunc animus aliud quàm
id ſolū cogitet quod precatur.Ideo & ſacerdos ante orationē præfatione præmiſſa parat fratrū mē-
tes dicēdo.Surſū corda.vt dū reſpōdet plebs.Habemus ad dominū. admoneatur nihil ſe aliud quàm
dominum cogitare debere.Claudatur cōtra aduerſarium pectus,& ſoli deo pateat: nec ad ſe hoſtem
dei tēpore orationis venire patiatur. Hæc Cyprianus. Quarto denique loco pronunciatur à ſacerdo
te exhortatoria oratio ad gratias deo agēdas pro ſuſceptis ab eo āpliſſimis beneficiis:ſcilicet. gratias
agamus domino deo noſtro.Cui reſpōdet chorus.Dignū & iuſtū eſt.nos ſcilicet domino deo noſtro
gratias agere.Nihil enim æquitati magis conſonū aut rationi conſentaneū: quàm benefactori pro ac
ceptis muneribus & donis gratiarū actiones perſoluere.Demū hāc reſpōſionē fidelis populi appro-
bans ſacerdos:continua oratione ſubiungit totius præfationis contextū , & ſermonē ſuū ad deū pa-
trem cōuertit dicens.Vere dignum & iuſtum eſt, æquū & ſalutare:nos tibi ſemper & vbique gratias
agere:domine ſancte,pater omnipotens,eterne deus.Et recte quidē profitetur ſacerdos æquum eſſe,
nos ſemper & vbique deo gratias agere:quoniā ſemper & vbique ſua nobis dona elargitur. Nullum
enim temporis momentū dederis ab exortu noſtro vſque ad obitū: in quo deus indeficiēter ſuis nos
beneficiis non proſequatur & cumulet,& ſuæ bonitatis manum nobis nō aperiat.Quòd enim cōſer
Act.17. uamur in ipſa naturæ integritate,quòd ſua aſſidue gubernamur prouidentia:nónne ipſius eſt munus
In ipſo enim(vt ait Paulus)viuimus,mouemur & ſumus. Nullus etiam eſt locus, diſtributionis diui
norum bonorum expers:nam ſuæ benignitatis & beneficientiæ radios totum diffundit in orbem.Me
Pſal 33. rito igitur id nobis faciundum:quod propheta monet in pſalmo.Benedicam dominum in omni tem
Pſal.102. pore: ſemper laus eius in ore meo. Et iterum. In omni loco dominationis eius benedic anima mea
domino. Porro ſubiungitur in præfatione iis quæ ante dicta ſunt ea particula, per Chriſtum domi-
num noſtrum,referenda quidem ad præcedentia: deſignanſque deo patri nos gratias agere debere
Ephe.2. per Chriſtum dominum noſtrum.per quem(vt ait Paulus)acceſſum habemus ad patrem.Nemo (in
Ioan.14. quit) venit ad patrem:niſi per me.Et per eundem,fiduciam habemus ac viam agendi deo patri debi-
Ioan.2. tas gratiarū actiones:vt mediatorē noſtrum & patronū.Aduocatum enim habemus(vt ſcribit Ioan-
nes in epiſtola)apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum:& ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. nō
Roma.8. pro noſtris autem tantū:ſed etiam totius mundi.qui interpellat pro nobis & exauditur pro ſua reue-
Hebræ 5. rentia. Per eum itaque quaſi per mediatorem laudes offerimus:per eum quaſi per aduocatum,deo pa
tri gratias exoluimus. ¶ Neque nos ſolum,ſed & angelici ſpiritus, per eundem dominum noſtrum 2
dei patris laudant maieſtatem:quemadmodum ſequens oſtendit oratio,ſcilicet.per quem: maieſtatē
tuā laudāt angeli,adorāt dominationes,tremūt poteſtates.Per eū vtique paternā maieſtatē laudant:
Ioan.1. angeli:per quē à deo patre creati ſunt & formati.Per ipſum autē dei verbū facta ſunt omnia:quare &
omnes ordines angelici.Recte igitur & per dei filium,ipſi diuinas deo patri laudes depromūt, illum
adorant & cum tremore venerantur. De quo tremoris genere & cuiuſmodi ſit :in præcedente libro
facta eſt mentio,in explanatione vnius antiphonarum ad octauas epiphaniæ domini pertinentiū.Cę
terum quāuis hoc loco non omnes cœleſtium ſpirituum ordines nominatim exprimātur:attamē per
expreſſos cæteri ſunt intelligēdi.vt per angelos,infimum poſtremæ hierarchię cōplectentes ordinē:
archangeli & principatus,duo ſcilicet reliqui illius ſacræ diſtinctionis ordines etiam ſunt accipiendi.
Mediæ autem hierarchiæ tres ordines hic ſpeciatim nominantur: vtpote dominationes,poteſtates &
virtutes.niſi quis velit potius per virtutes cœlorum generatim quoſcunque ſpiritus cœleſtes accipe-
re:ſumpto communiter & large eo nomine virtutum, vt ſuo ambitu angelicas omnes complectatur
Pſal.102. ſubſtantias quemcunque conſtituant ordinem. Nam & in ea vniuerſali ratione: frequens eſt eius
Lucæ.12. nominis vſus in ſacris eloquiis. vt in pſalmo. Benedicite domino omnes virtutes eius, miniſtri eius
qui facitis voluntatem eius.Et apud Lucam. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. quod gloſa ex-
ponens ait. Angelicæ poteſtates tremunt aduentum iudicis. Neque abſona videretur ea generalis,
huius nominis acceptio:quandoquidem & cœli hic vniuerſali notione ſupercœleſtes omnes angeli-
caſque ſubſtantias ſignant,quòd cœlorum ſint habitatores & incolæ. Non enim cum nominantur
cœli cœlorumque virtutes: per cœlos recte intellexeris ipſos orbes globoſque cœleſtes. quoniam illi
ſocietatem nō habent cum ſpiritibus ipſis angelicis in celebranda laude diuina. Neque hic nomina
tis hinc & inde ſupernarū ſubſtantiarū ordinibus, congrue intermiſceri videtur ſermo de ſenſibilib⁹
& materialibus cœlis:qui omnino alterius ſunt generis ab angelorū natura, & gradū poſt illos lōge
inferiorem ſortiti.Haud tamen cenſuerim inconueniens,angelicos ſpiritus hic nunc ſpeciali ordinū
nomine ſignificari:vt cum nominantur angeli,dominationes & poteſtates.nunc vero generali nun-
cupatione & hierarchias omnes atque ordines comprehēdente hic exprimi:vt cum cœli, virtuteſque
cœlorum appellantur. Nam in ſcripturis & ſermonibus diuinis nūc à ſpeciali ad generale quippiam
fit progreſſio:nunc vero rurſum ac promiſcue à generali ad proprium quicquā & ſpeciale regreſſus.
Quod & hoc in loco obſeruari cenſetur:vbi poſt cœlos virtuteſque cœlorū poſtremo loco nominā-
tur ſeraphim,quę ſupremum ipſius ſummæ primæque functionis cœleſtium ſpirituū cōſtituūt ordi-

nem. Et ſub illis: duo reliqui eiuſdem ſupremæ diſtinctionis ordinet, vtpote cherubim & throni com
prehenduntur. Commune nanque ſupernorum ſpirituum omnium (quemcunque conficiunt ordi-
nem) eſt officium: aſſidua ſempiternáque laude diuinam maieſtatem celebrare. quemadmodum dicit
propheta in pſalmo. Adorate eum omnes angeli eius. Et alio in loco. Laudate eũ omnes angeli eius: Pſal. 96.
laudate eum omnes virtutes eius. Et in Eſdra ſcriptũ legimus. Exercitus cœli te adorat. At vero pro Pſal. 148.
latini ſermonis ratione, id vel in tranſcurſu annotandum: nomen illud hebræum ſeraphim, nunc in Nee. 9.
neutro genere poni ſolere, vt hic locus oſtendit. nunc vero in maſculino: vt apud Eſaiam. Volauit ad
me vnus de ſeraphim. Et iterum. Seraphim clamabant alter ad alterum: & dicebant. Eadem tamen Eſaiæ. 6.
ſiue in hoc ſiue illo genere collocetur, manet illius nominis ſignificatio: qua eminentiſſimum angeli-
carum ſubſtantiarum ordinem ſignat. Deinum quoniã longe præſtantioris ſunt & excellentioris na-
turæ: ipſi ſpiritus angelici quàm homines. illique à nobis eo diſpeſcuntur conditionis ac ſortis inter-
ſtitio: quo cœli à terra, & ſol ipſe perlucidus à fęculenta materiæ craſſitie. laudes etiam angelicæ qui-
bus deum omnipotentem celebrãt: perfectiores ſunt & multo diuiniores quàm humanæ. Sunt enim
illæ, iuges & aſſiduæ: intentiſſima in deum mente ac feruentiſſimo ſpiritu depromptæ. ſunt itidẽ ſyn-
ceræ ac puræ: nihil terrenæ contagionis admixtum habentes. Noſtræ vero ad deum laudes, multis in
termiſſionibus ſunt interciſæ: ob vitæ mortalis varias neceſſitates. cum euagationibus crebris & tepo
re animi plærunque prolatæ, permixtæque rerum ſecularium cogitatibus: ſe cùm preces ad deum
fundimus animo noſtro importune ingerentibus. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animã Sapi. 9.
& terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem, vt ait Sapiens. Ad hæc, laudes noſtræ (qui-
bus vtcunque deum prædicamus & colimus) ob inquinamenta peccatorum quibus labefactamur &
pro infirmitate noſtra ſæpe prolabimur à recto (in multis enim offendimus omnes) min⁹ gratæ ſunt Iacob. 3.
diuinæ maieſtati & acceptæ. Non eſt enim ſpecioſa laus in ore peccatoris. Et iniquitatem ſi aſpexi Eccle. 15.
in corde meo: non exaudiet dominus. Quis autem hominum ſe peccatorem nõ fatetur? Quis item Pſal 65.
poteſt dicere: mundum eſt cor meum, & purus ſum ego à peccato? Angelicorum vero ſpirituum lau Prouer. 20.
des, ipſi ſummæ diuinitati iure ſunt acceptiſſimæ: quòd omni peccato liberi ſint, nulláque malitiæ
ſentiant contagia. immo tanta firmitate ipſi bono adhæreant: vt ab illius ſtabilitate & rectitudine de-
cidere neutiquam poſſint. Quare ſuperbum id & inſolens merito putari poſſet: ſi noſtras ipſorũ pre
ces dignas iudicaremus quæ altiſſimis ſupernarum virtutum coniungerentur & puriſſimis laudibus.
Verum quia humiliter de nobis ſentientes, iure exiſtimamus (vt debemus) laudationes noſtras ex ſe
id dignitatis & meriti non habere: idcirco ſuppliciter petimus diuina dignatione & bonitate eas ad-
mitti cum laudibus angelicis. & ſola inducti diuinæ benignitatis fiducia, háeque confidentia freti cc-
leberrimum illum angelorum concinimus hymnum, laudatiſſimúmque cantum qui ſequitur.

Angelicus ſimul & humanus hymnus.

3 SAnctus, ſanctus, ſanctus: dominus deus Sabaoth. Pleni ſũt cœ-
li & terra, gloria tua. Oſanna in excelſis. Benedictus qui venit
in nomine domini. Oſanna in excelſis.

3 ❡ Hic diuiniſſimus hymnus: partim ex angelica laude in cœlis deo exhiberi audita, partim ex huma-
na ipſi Chriſto in terris decantata componitur. Angelica quidem laus: ea eſt. Sanctus, ſanctus, ſan-
ctus: dominus deus Sabaoth. Pleni ſunt cœli & terra: gloria tua. Reliqua vero ad finẽ vſq;: laus eſt hu-
mana, & ab hominibus domino noſtro proclamata. Sane illa angelorum celebratio, ex Eſaiæ ſexto Eſa. 6.
cap. ſumpta dinoſcitur: vbi ait propheta de duobus ſeraphim. Et clamabant alter ad alterum: & dice
bant. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus exercituum. Plena eſt omnis terra: gloria eius. Apoca-
lypſis itẽ quarto capite de quatuor myſticis animalibus dicit. Et requiẽ non habebãt die ac nocte di- Apoca. 4.
centia. Sanctus, ſanctus, ſanctus: dominus deus omnipotens. qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt. In il
la autem ſupradicta angelorum laude, primo inſinuatur myſterium trinitatis diuinarum perſonarũ:
cùm ad earum numerum ter repetitur nomen ſanctus. vt primum: deo patri reſpondere intelligatur.
ſecundum: filio. tertium vero: ſpiritui ſancto. Idem vero nomen tertio repetitum, innuit nobis omni
modam ipſarum perſonarum ęqualitatem ac ſimilitudinem in naturalibus & ſubſtantialibus proprie
tatibus: potentia, ſapientia, bonitate & ęternitate, eandémque earum ſanctitatem Secundo ſignifica-
tur ibidem vnitas diuinę ſubſtantię: cũ in numero ſingulari ſubiungitur. dominus deus ſabaoth. No-
men enim illud ſingulare dominus deus: diuinitatis indicat vnitatem. Quemadmodum autem in ſu-
perioribus locis iam dictum meminimus, in explanatione ſcilicet cantici ſanctorũ Auguſtini & Am
broſii (cui hic angelorum hymnus fermè integre inſeritur: & ibidem etiam eſt expoſitus) ſabaoth vnũ
eſt ex ſpecialibus dei nominibus, tantundem valens atque exercituum. Itaque dominus deus ſabaoth
dicitur: quia exercituum cœleſtium angelicorúmque agminum dominus & princeps eſt, de quorum
numeroſitate & turba dicit Daniel Millia millium miniſtrabant illi: & decies centies centena mil- Danie. 7.
lia aſſiſtebant illi. Eſtque illa denominatio qua deus dicitur dominus exercituum, frequentiſſime a-
pud prophetas & ſępius iterata: vt ea vox prophetica diuinę poteſtatis amplitudinem & magnitudi-
nem virtutis mentibus humanis inſinuet. Alio quoq; loco, eadem pene ratione dicitur dominus vir Pſal. 23.
tutum. vt in pſalmo. Dominus virtutum ipſe eſt rex glorię. Et iterum. Domine deus virtutum con- Pſal. 79.

uerte nos,& oſtende faciem tuam & ſalui erimus. Tertio diuinæ plenitudinis expanſio, diffuſióque
deſignatur in verbis illis angelicæ laudis. Pleni ſunt cœli & terra: gloria tua. quibus & per cœlorum
amplitudinem & terræ ſpacioſitatem oſtenditur ſupereffuſa diuinæ magnitudinis plenitudo. Quod
& dominus per prophetam indicat: cū dicit. Cœlum & terram ego impleo. & pſalmographus. Quo
Hiere 23. ibo à ſpiritu tuo: & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum: tu illic es. ſi deſcendero in infer-
Pſal.138. num: ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo: & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus
tua deducet me: & tenebit me dextera tua. Neque tamen perperam hunc locū intelliget: qui per cœ-
los, ſpiritus angelicos: & per terrā, homines hic acceperit. vt vſitatus eſt ſanctæ ſcripturæ mos. Nam
& cœleſtes ſpiritus & homines dei gloria implentur. illi quidem: præſenti glorificatione. hi vero in
ſpe & præuia diſpoſitione. Neque alia ſunt creaturarum genera: diuinæ gloriæ plenitudine partici-
pantia. ¶ Cæterum humana voce depromptum Chriſto præconium: ſcilicet. Oſanna in excelſis. Be
nedictus qui venit in nomine domini. oſanna in excelſis. ex euangelio deſumptum eſt. vbi Matthæus
Matthę. 21. deſcribens ingreſſum Chriſti inſidentis aſinæ, in Hieruſalem: dicit. Turbæ autem quæ præcedebant
& quę ſequebantur: clamabant dicentes. Oſanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine domi-
ni. Eſt autem oſanna, dictio hebræa: compoſita ex verbo Oſi quod ſignificat ſalua, & dictione Aona:
quæ obſecrantis eſt interiectio, affectúmq; deprecātis exprimit. Abiecta autem poſtrema litera prio-
ris partis: per earum duarum dictionum vnionem & coaleſcentiam in vnam integram dictionem, di
cimus Oſanna, id eſt ſalua obſecro: ſiue ſaluum me fac obſecro. Vnde plane dinoſcitur illa vox turbæ
ad laudandum Chriſtum diuinitus incitatæ: ſumpta eſſe ex pſalmo centeſimo decimoſeptimo, vbi
Pſal.117. dicit propheta. O domine ſaluum me fac: o domine bene proſperare. benedictus qui venit in nomi-
ne domini. Quibus verbis perhibuit populus diuino ſpiritu edoctus, teſtimonium de Chriſto quod
verus eſſet Meſſias in lege & prophetis promiſſus: cum hunc verſum de ipſo dictum & in ipſo iam
completum concordi clamore proteſtatur. Porro illa laus, humana voce deprompta, quæ hunc ab-
ſoluit & complet hymnum: ſacrum dominicæ incarnationis explicat myſterium, & id quidem bifa-
riam. Primo. quia ſaluatorem mundi Chriſtum eſſe demonſtrat: cum ſemel & iterum ad exprimen-
dum maiorem deprecationis affectū dicit, Oſanna in excelſis: id eſt, ſalua nos obſecro in cœlis quan-
doquidem in terris conſummata ſalus & ſuprema haberi non poſſit. Quo etiam verbo conteſtatur
Pſal.3. eum cui hanc acclamat laudem turba, eſſe verum deum: cum ei ſius ſolius proprium ſit æternam &
Pſal.97. cœleſtem dare ſalutem. Domini enim eſt ſalus: vt ait propheta in pſalmo. Et dominus noſter: domi-
nus ſaluos faciendi. Alii vero putant orationem illam Oſanna in excelſis, in hoc loco bis eſſe poſitā:
ad expoſtulandam geminam ſalutem, & animæ ſcilicet & corporis, tandem in cœlis complendam. vt
orationis illius ingeminatio: ſignum ſit & nota duplicis ſalutis à deo petendæ. & non ſolum animam
in cœlo ſaluatum iri: ſed & corpus noſtrum in reſurrectione nouiſſimóq; die, ſalutis æternæ pro ſuo
captu ac modo particeps fore: orandum eſſe. Secundo ſignificatur per illam populi vocem ipſe Chri
Ioan. 5. ſtus à deo patre eſſe miſſus ad ſalutem mundi, ſecundum oracula prophetarū: cum ſubnectit hic hy-
Ioan.8. mnus. Benedictus qui venit in nomine domini. Quod de ſolo Chriſto intelligendum eſt, & in eo ſo
lo completum: vt de ſe teſtatur in euangelio dicens. Ego veni in nomine patris mei: & non me rece-
piſtis. Alius veniet in nomine ſuo: & illum recipietis. Et ſæpius id coram Iudæis conteſtatus eſt. Ego
à meipſo non veni: ſed ille (pater inquam) me miſit. Et opera quæ ego facio in nomine patris mei: ip
ſa teſtimonium perhibent de me. Quod quidem teſtimonium veritatis nos libenter amplexi: læta
mente & ſyncæro corde illi iugiter concinamus. Benedictus qui venit in nomine domini. Amen.

De natiuitate domini præfatio.

1 AEterne deus. Quia per incarnati verbi myſterium: noua mentis
noſtræ oculis lux tuæ claritatis infulſit. Vt dum viſibiliter de-
2 um cognoſcimus: per hunc, inuiſibiliū amore rapiamur. Et ideo
cum angelis & archangelis, cum thronis & dominationibus: cumque
3 omni militia cœleſtis exercitus, hymnum gloriæ tuæ canimus: ſine fine
dicentes.

Infra actionem.

4 Communicantes, & noctem (vel diem) ſacratiſſimam celebrantes: qua
beatæ Mariæ intemerata virginitas huic mundo ædidit ſaluatorem. Sed
& memoriam venerantes imprimis eiuſdem gloriæ, ſemperque virginis
Mariæ, genitricis eiuſdem dei & domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed & bea-
torum apoſtolorum.

In epiphania domini præfatio.

5 Aeterne deus. Quia cūm vnigenitus tuus in ſubſtantia noſtræ mortali

tatis apparuit:noua nos immortalitatis ſuæ luce reparauit.Et ideo.vt ſuprà de natiuitate domini.

Infra actionem.

6 Communicantes,& diem ſacratiſſimum celebrantes, quo vnigenitus
tuus in tua tecum gloria coæternus in veritate noſtræ carnis viſibiliter
corporalis apparuit.

In quadrageſima: præfatio.

7 Aeterne deus.Qui corporali ieiunio vicia comprimis, mentem eleuas
virtutem largiris & præmia.per Chriſtum dominum noſtrnm. Per quē
maieſtatem.vt ſuprà in præfatione communi.

¶Quæ paulo ſuperius poſita eſt & declarata præfatio:quotidiana & cōmunis vulgato nomine dici ſolet,ꝙ fere quotidie & in cōmunibus ſolennitatibus vt dierum dominicorum,& diebus itidē non ſolennibus:proferatur in officio miſſæ & decanteur.Cæterum præter illam aliæ ſunt decem præfationes ſpeciales,& alicui peculiari feſto aut tempori addictæ:propter maiorem diei celebritatem aut propriam temporis ad arctionem diſciplinam,applicationem. Harum autem nouem nominantur à Gelaſio papa in ſanctione canonica,de conſecratione diſtinctione prima,cap.inuenimus.conſtituta: hoc modo.Inuenimus has nouem præfationes:in catalogo tantūmodo recipiendas. Vná in albis paſchalibus.aliam in die aſcēſionis domini.tertiam die pentecoſtes.quartam de natali domini.quintam de apparitione domini.ſextam de apoſtolis.ſeptimam de trinitate.octauam de cruce.nonam de ieiunio:in quadrageſima tantummodo dicendam.Decima vero propriarum prefationum quæ eſt de ſacroſancta virgine Maria,adiicitur ſupradictis nouem ex decreto Vrbani papæ: explicato diſtinctione ſeptuageſima,cap.ſanctorum canonum.his verbis.In eodem etiam concilio,antiquis nouem prefationibus decima addita eſt:quæ ita ſe habet.Aequū & ſalutare.Et te in veneratione vel aſſumptione beatæ Mariæ ſemper virginis exultantibus animis collaudare,benedicere & prædicare. Quæ & vnigenitum tuum ſancti ſpiritus obūbratione concepit:& virginitatis gloria permanente,huic mundo lumen æternum effudit,Ieſum Chriſtum dominū noſtrum.Itaq; haſce decē præfationes peculiares,ſacrorum canonum ſanctionibus(vt oſtenſum eſt)approbatas;hoc loco etiā explicare nobis operæprecium viſum eſt.Non tamen idem in illis explanandis ſeruatus eſt ordo: qui in illarum nominatione modo adducta.quoniam nihil refert quo diſponantur hic aut explicentur ordine, an eo quo in pontificum decretis digeſtæ ſunt in alio:dummodo ſingulæ ipſarum decem ſeriatim exponantur.

1 ¶ANNOTATIONES.Noua mētis noſtrę oculis. Ante peractum incarnationis myſterium,lux di-
uinæ claritatis incorporaliter ſolum & ſpiritualiter irradiauit humanis mētibus: quoniam deus nec-
dum in terris viſibiliter apparuit.At vero poſt completum illud aſſumptæ humanitatis ſacramentū,
ſplendor diuinitatis iam corporaliter & ſenſibiliter illuxit mundo,obumbratus ſcilicet tegmine car-
nis:per quod vt interiectum velamen & vmbraculū,refulſit eximius ille deitatis radius in oculis no-
ſtris.In Chriſto enim inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: vt ait Paulus. Et propter Coloſ.2.
hunc nouum diuinæ illuminationis modum,qui nobis per hoc diſpenſationis carnis ſacramentū in-
dultus eſt:noua lux paternę claritatis perrectè dicitur noſtræ mentis oculis infulſiſſe.De qua quidem Eſa 9.
luce prædixerat.Eſaias: cum hoc ſublime incarnationis myſterium internis perſpiceret oculis mun-
do exhibendum Populus gentium qui ambulabat in tenebris. vidit lucem magnā.habitantibus in re- Eſa.60.
gione vmbræ mortis:lux orta eſt eis.Et idem alio in loco.Surge illuminare Hieruſalē: quia venit lu-
men tuum:& gloria domini ſuper te orta eſt.Et ambulabunt gentes in lumine tuo:& reges in ſplen-
2 dore ortus tui.¶Per hunc inuiſibilium amore rapiamur. Propria & congenea eſt noſtro intellectui Baruch.3.
via cognoſcēdi:quæ à ſenſibilibus ad intelligibilia conſcēdit:& per viſibilia quaſi ſubſternicula quæ-
dam ac adminicula,ad inuiſibilium notionem amorémq; erigit & ſubuehit.Cum igitur viſibiliter ap
paruit deus mundo,in terris quidem viſus & cum hominibus conuerſatus: per ipſum,ſplendore mi-
raculorum.doctrina cœleſti,& multiplici teſtimonio ſuam deitatem approbantem:conuenienti me-
dio & quaſi vehiculo quodam prouehimur,vt in amorem inuiſibilium & ſuperiorum bonorum in-
citemur & accendamur.Eò enim omnis ipſius tendebat actio & ſermo, vt relicto huius mundi deſi-
derio:ad æterna & cœleſtia bona auidiſſimè aſpiraremus.Porro hoc in loco legendum eſt. per hunc
in inuiſibilium amorem rapiamur.vel per hunc,inuiſibilium amore rapiamur. vt genitiuus ille inui-
ſibilium,vnica ſit dictio:habens primam ſuæ compoſitionis partem, particulam in, priuatiuam ſine
negatiuam.Nam ſiquis ſeiunctim legeret hoc modo,per hunc in viſibilium amorem rapiamur: ſen-
ſum ipſum & rectam orationis intelligentiam corrumperet.Quoniam cum deo viſibili dei cognitio
ne habitus fuerit ante ſermo:nunc de rerum inuiſibilium amore mentionē fieri exigit orationis con-
textus. vt à viſibilibus ad inuiſibilia fiat aſſurrectio & noſtræ mentis ſubleuatio. Præterea non vult
deus vt in rerum viſibilium ſiue ſenſibilium rapiamur amorem:qui per dilectum nobis ſuum diſcipu
3 lum præcepit.Nolite diligere mundum neque ea quę in mundo ſunt.¶Sine fine dicentes.Sine fine: 1.Ioan.2.
ſine ceſſatione,ſine requie,ſine intermiſſione. per quod ſignificatur iugis & aſſidua illius excellentiſ-

ſimi hymni.ſanctus,ſanctus ſanctus:dominus deus ſabaoth.à nobis eſſe decantatio facienda . Quod
cum in hac mortali vita perfecte à nobis expleri non poſſit:hoc verbo tacite & per ſubinſinuationē
quandam expetitur æternæ beatitudinis conſortium nobis demum concedi.in qua angelicis coniun-
cti choris ſacra laudatione poſſimus hunc hymnum ſine fine ac perpetuo decātare . quemadmodum
Pſal. 83. & ipſæ ſupernæ virtutes atque angelicæ poteſtates hymnū hunc gloriæ domini ſine fine concinunt :
ſecundum illud verbum pſalmi.Beati qui habitant in domo tua domine : in ſecula ſeculorum lauda-
bunt te. ¶ Et noctem vel diem ſacratiſſimam celebrantes. Cuique præfationi habenti propriam pe- 4
culiarémque orationem quæ in canone miſſæ ante primam ſanctorum memoriam eſt dicenda , hoc
loco ſubiungitur ea oratio,pronuncianda quidem intra actionem , id eſt inter verba ipſius canonis:
qui actio etiam nominatur à ſacris authoribus,quòd in eo diuina aguntur conſecrantúrque & confi-
ciuntur myſteria.Et quamuis ad ſacrum miſſæ canonem pertineant huiuſmodi orationes: hic tamen
vnaquæque ſuæ ſubnectitur præfationi ad cuitandam confuſionem,& rectiorem ſeruandum,ordinē.
qui digeſtior videtur & diſpoſitior:cum cuique quod ſuum eſt adaptatur ac aſciſcitur . In hac autem
canonis portiuncula modo adducta,per diſiunctionem ponitur vterq; accuſatiuus noctem vel diem:
vt alterum tantum eorum nominum dicatur,ſecundum temporis quo fit celebratio miſſæ rationem
& exigentiā .Si enim media nocte natiuitatis dominicæ,fit miſſæ ſacrificium: celebrans ſacerdos dun
taxat noctem eo in loco nominare debet.Sin vero in die natiuitatis domini,aut aliquo die octauarum
eius peragatur de ſolennitate diei natalitiæ officiū miſſæ:ſolummodo diem ibidem nominet. Quod
& in conſimili particula canonis paſchæ & pentecoſtes:obſeruandum eſt.vt in vigilia illorum feſto-
rum celebrans noctem tantummodo nominet.in die vero feſto aut aliquo die octauarum:ſolum pro
ferat diem.Sed hæc ſtatim peruia ſunt. ¶ Quia cum vnigenitus tuus. Filius dei benignitate ſua de no 5
ſtro accepit:vt de ſuo nobis conferret.Accepit enim vere, noſtræ mortalitatis ſubſtantiam : & in illa
hodierna die. Magis ſtella duce quaſi primitiis electionis gentium apparuit ac demonſtratus eſt.Suæ
vero immortalitatis participationem & conſortium nobis tradidit:cum nos per nouā dignitatis ſuæ
lucem nube fulgida carnis adumbratam,in priſtinam dignitatem reparauit. Cæterum latinæ linguæ
ratio exigit hic potius omittendam eſſe præpoſitionem in :quàm adiiciēdam ad ablatiuū.ſicut quam-
plurimi eam ſuperflue adiungunt,dicentes.in noua nos immortalitatis ſuæ luce reparauit.Nam repa
ro primæ coniugationis verbum,recuſat præpoſitionem ad ablatiuum ſibi additum: potiúſque ean-
dem ad accuſatiuum poni poſtularet,ob quandam motus ſignificationem quam includit. Quare ma
gis dicendum foret:in nouam nos immortalitatis ſuæ lucem reparauit,quàm in noua luce. Verum ſi
per ablatiuum ſine præpoſitione fiat ſermo:& apta eſt ſententia,& ſermo accōmodus.quare hoc mo
do potius quàm aliis legendum eſt. ¶ Quo vnigenitus tuus,in tua tecum gloria coæternus. Quem- 6
admodum in præfatione huius ſolennitatis epiphaniæ domini modo declarata,ſermo totius eccleſię
catholicæ ad deum patrem dirigitur: & duplex domini noſtri Ieſu Chriſti indicatur natura. humana
ſcilicet,per ſubſtantiam noſtræ mortalitatis.& diuina:per lucem ſuæ immortalitatis.ita & in hac por
tiuncula canonis illi reſpondente:ad deum patrem etiam conuertitur oratio , & gemina filii eius,de-
claratur ſubſtantia.ſcilicet diuina:cum dicitur in gloria patris coæternus.nam ſecundum diuinitatē:
id ſolummodo locum habet.& humana:cum in veritate noſtræ carnis viſibiliter corporalis apparu-
iſſe prædicatur. Vbi veritas noſtræ carnis nominatur in Chriſto :contra impios hæreticos qui dixe-
runt ipſum ſecundum apparentiam tantum & phantaſiam hominem eſſe factum,& non verum cor
pus humanum ſed duntaxat phantaſticum aſſumpſiſſe. Sed quomodo vere factus homo dici poſſet,
viſibiliſque & corporalis apparuiſſe iis quibus manifeſtatus eſt:ſi hæc tantum ſecundum opinionem
& non vere geſta ſunt? Itaque verbum apparuit hic poſitum , non phantaſticam dicit apparentiam
aut fictitiam in Chriſto quandam oſtentationem ſed veram ſui manifeſtationē.qua in anguſto Beth
leem oppido latitās,& paruo clauſus tugurio:lucidæ ſtellæ indicio,Magis ab oriente profectis mon-
Matth. 2. ſtratus eſt,& nouo cœlitus oſtenſo ſigno mirifice cæteris gentibus declaratus ¶ Qui corporali ieiu- 7
nio vitia comprimis. Tria hic exprimuntur animi bona: quæ per ieiunium rite obſeruatum deo lar-
gitore obtinentur. Primum.hoc ſalutari remedio comprimūtur vitia præſertim carnis,& libidinum
reſtinguūtur incendia:perinde atque aqua ſuperfuſa elangueſcit ignis, aut ſubtracto ligno à foco ex-
Prouer. 26. tinguitur. Vt enim teſtatur Salomon in prouerbiis , cum defecerint ligna: extinguetur ignis. Et au-
thor quidam non ignobilis,eandē hoc carmine expreſſit ſententiam . Subtrahe ligna foco:ſi vis ex-
tinguere flammam. Quod & Hieronymus his cōfirmat verbis. Ieiunio(inquit)ſanantur peſtes cor-
poris:& oratione venena mentis. Secundo.ieiunio mens liberior eleuatur in deum per orationem &
diuinorum meditationem:quaſi agilior facta & expeditior vt ad ſuperiora nitatur. Comeſſatione e-
nim & epulationibus crebris mens ipſa deprimitur atque degrauatur: quemadmodum innuit domi-
Lucę. 21. nus noſter in euangelio cum ait. Attendite vobis:ne forte grauentur corda veſtra in crapula & ebrie
tate & curis huius vitæ. Quare ex oppoſito per abſtinentiam & ieiunium mens humana redditur ele
uatior atque erectior in deum:quaſi liberata mole ac pondere corporis peſſum trahente. Tertio vir-
tutes animi adaugentur obſeruatione ieiunii:& demùm æternæ vitæ præmia acquiruntur. Coniun-
gitur enim conſequio quodam ipſi ieiunio puritas & mundicia vitæ,ſanctimonia & caſtitas quæ cę-
teras protinus virtutes omnes ſibi comites aſciſcit,quibus adornata anima cœleſtem demum requiē
aſſequitur. Hæc omnia,ſacrę ſcripturę teſtimoniis & exemplis facile comprobari poſſent : niſi id ſu-
peruacuum hic & minus neceſſarium videretur.

De reſurrectione domini:præfatio.

8 AEquum & ſalutare: te quidem domine omni tempore, ſed in hac potiſſimum die glorioſius prædicare: cùm paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Ipſe enim verus eſt agnus: qui abſtulit peccata mundi. Qui mortem noſtram moriendo deſtruxit: & vitam reſurgendo reparauit. Et ideo cum angelis & archangelis. vt ſuprà.

Infra actionem.

9 Communicantes & diem (vel noctem) ſacratiſſimum celebrantes reſurrectionis domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundum carnem. Sed & memoriam venerantes imprimis glorioſæ ſemperque virginis Mariæ: genitricis eiuſdem dei & domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed & beatorum apoſtolorum.

Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuę: quam tibi offerimus pro iis quoq; quos regenerare dignatus es ex aqua & ſpiritu ſancto, tribuens eis remiſſionem peccatorũ: quæſumus domine vt clementer accipias.

In aſcenſione domini: præfatio.

10 Aeterne deus: per Chriſtum dominum noſtrũ. Qui poſt reſurrectionem ſuam omnibus diſcipulis ſuis manifeſtus apparuit: & ipſis cernentibus eſt eleuatus in cœlum, vt nos diuinitatis ſuæ tribueret eſſe participes: Et ideo cum angelis. vt ſuprà.

Infra actionem.

11 Communicantes & diem ſacratiſſimum celebrantes: quo dominus noſter vnigenitus filius tuus vnitam ſibi fragilitatis noſtræ ſubſtãtiam, in gloriæ tuæ dextera collocauit. Sed & memoriam venerantes imprimis glorioſæ ſemperque virginis Marię, genitricis eiuſdem dei & domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed & beatorum.

In die pentecoſtes: præfatio.

12 Aeterne deus: per Chriſtum dominum noſtrum. Qui aſcendẽs ſuper omnes cœlos, ſedenſque ad dexteram tuam: promiſſum ſpiritũ ſanctum hodierna die in filios adoptionis effudit. Quapropter profuſis gaudiis: totus in orbe terrarum mundus exultat. Sed & ſupernæ virtutes atque angelicæ poteſtates, hymnum gloriæ tuæ concinunt: ſine fine dicentes.

Infra actionem.

13 Communicantes & diem ſacratiſſimum pentecoſten celebrãtes: quo ſpiritus ſanctus apoſtolis in linguis igneis apparuit. Sed & memoriam venerantes imprimis glorioſæ.

8 ¶ ANNOTATIONES. Cùm paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Hoc ex beato Paulo ſumptum eſt: dicente ad Corinthios. Etenim paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus: Et ſignificanter addit noſtrum: ne quis de paſcha Iudæorum putet hic ſermonem haberi. quod erat agnus legalis atque figuralis: Moſaico ritu immolatus & manducatus. Verum illud paſcha erat ſolum figura veri paſchæ Chriſtianorum: & agnus ille typicus vmbra fuit & imago Chriſti veri agni, ad tollenda mundi peccata in ara crucis oblati. de quo ait Ioannes Baptiſta. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi. Præterea agnus ille Hebræorum, ſui ſanguinis aſperſione liberauit populum domini ab exterminatore primogenitorum Aegypti: exemitque dura ſeruitute Pharaonis. Chriſtus autem illius agni ve-

1. Corint. 5.

Ioan. 1.

Oſee.13. ritas, morte ſua noſtram mortem deſtruxit: ſecundum illud dictum propheticum. Ero mors tua, O
mors: morſus tuus ero inferne. Et reſurrectione ſua glorioſa vitam noſtram reparauit: non modo ani
mæ ſed & corporis, quod exemplo reſurrectionis Chriſti in conſummatione ſeculi ad immortalita-
tem eſt reſurrecturum. ❡ Pro iis quoque quos regenerare. Quoniá in vigilia ſolennitatis paſchæ ité- 9
dem & pentecoſtes in primitiua eccleſia adulti abnegata gentilitate aut Iudaiſmo, Chriſtianæ fidei
ſignaculum ſuſcipere volentes, ex inſtituto eccleſiaſtico abluebantur ſacro baptiſmi lauacro: idcirco
in vtraque dictarum celebritatum & octauis earum adiicitur canoni miſſæ hæc oratio. qua ſancta ma
ter eccleſia peculiariter orat deũ pro filiis ſuis neophytis: & tunc primũ in Chriſto regenitis. Quan-
uis autem mos ille adminiſtrandi prædictis diebus baptiſmum adultis ſit abolitus, quód non occur-
rat amplius conſimilis materia & occaſio quæ tum offerebatur: illa tamẽ oratio adhuc in officio miſ-
ſæ diebus illis dicitur, ſicut & fontium fit conſecratio: in memoriam illius commendabilis & antiquę
obſeruationis. Nihil autem prohibet illam orationem & nũc fieri pro omnibus, etiam in ætate infan-
tili baptizatis: quandoquidem in eis omnibus id locum habet, quód eos tunc deus regenerare digna-
tus eſt ex aqua & ſpiritu ſancto, tribuitque ipſis remiſſionem omnium peccatorũ. Et ad idipſum re-
ferri poteſt pia ipſius celebrantis intentio. ❡ Qui poſt reſurrectionem ſuam. Quód omnibus diſci- 10
pulis ſuis dominus noſter poſt reſurrectionem ſuam manifeſtus apparuit: euangeliſtæ omnes multi-
1.Corint.15. fariam declarant, & Paulus in prima ad Corinthios epiſtola idem ſcribit, & denique acta apoſtolo-
Act.1. rum circa principium etiam perhibent. quód ſcilicet apoſtolis ſuis præbuit ſeipſum viuum poſt paſ-
ſionẽ ſuam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis & loquens de regno dei. Quód
Lucæ 24. vero ipſis cernentibus ſit eleuatus in cœlum: ſanctus Lucas in fine ſui euangelii & initio actuum apo
ſtolorum dilucide narrat. Denique quód in cœlum eleuatus eſt vt nos ſuæ diuinitatis tribueret eſſe
Ephe. 4. participes: innuit beatus Paulus cum ſcribit ad Epheſios, quód Chriſtus aſcendit ſuper omnes cœ-
los vt adimpleret omnia: id eſt vt omnes homines ſuæ diuinitatis participatione glorificaret atq; re-
pleret. Rurſum eodem loco Paulus. Aſcendens Chriſtus in altum: captiuam duxit captiuitatem, de-
dit dona hominibus. Illorum autem donorum exuberanti elargitione: nobis quoq; (cuique pro ſuo
captu & modo) ſuæ diuinitatis indulſit conſortium. ❡ Vnitam ſibi fragilitatis noſtræ ſubſtantiá. No 11
ſtræ fragilitatis ſubſtantia, natura eſt humana: in nobis quidem mortalem hanc adhuc degentibus vi-
tam fragilis & infirma, & in Chriſto diſpenſatoria quadam dignatione vt offerretur in precium no-
ſtræ redemptionis, etiam vſque ad mortem fragilitati & infirmitati ſubiecta. Poſt reſurrectionem ve-
ro ſuam hæc noſtra ſubſtantia manſit quidem & manebit ſemper illi vnita: non tamen amplius fra-
gilitatis obnoxia. quia decorem iam indutus eſt dominus per gloriam reſurrectionis: indutus eſt for-
2. Corin.13. titudinem & præcinxit ſe virtute. Crucifixus eſt enim ex infirmitate: ſed reſurrexit ex virtute dei, vt
ait beatus Paulus. Et ſicut prius in eo mortale induit immortalitatem, & corruptibile incorruptionẽ:
ita quod anté fuerat in ipſo fragile, iam inuincibilem induit virtutẽ indomabilémque vigorẽ. ❡ Pro- 12
miſſum ſpiritum ſanctum, hodierna die. Sæpius promiſerat dominus apoſtolis, ſpiritum ſanctum ip-
Ioan.14. ſis poſt ſuum in cœlos regreſſum breui mittẽdum. Ego rogabo (inquit) patrem: & alium paracletum
Ioan.16. dabit vobis. Si autem abiero: mittam eum ad vos. Et in aliis locis euangelii complúſculis. Ipſos autem
diſcipulos vocat hæc præfatio filios adoptionis: quia per ſpiritum ſanctum (cuius acceperunt primi-
tias) facti ſunt perfectius quàm anté fuerant filii adoptionis dei. Neque id mirum. nam & ſpiritus ſan
Roma. 8. ctus ab apoſtolo vocatur ſpiritus adoptionis, quid ni igitur eos quos primum ſuis repleuit donis: face
ret adoptionis filios? Cæterum hæc ſpiritus ſancti effuſio in diſcipulos, totum genus humanum non
ab re ingenti gaudio lætificat. Nam per eam cœpta eſt euangelicæ legis ſalutariſq; doctrinę promul-
gatio, & apoſtolica denunciatione totius mundi ad Chriſtũ reductio. vt paulo póſt ex Iudęis & gen-
Ioan.10. tibus factum fuerit vnum ouile: ſub Chriſto vno paſtore. Salus igitur toti mundo annũciata per miſ-
ſionem ſpiritus ſancti in apoſtolos: merito materiam profuſioris gaudii in domino, toti mundo mi-
niſtrat. ❡ Diem ſacratiſſimum pentecoſten celebrantes. Quid nomen pentecoſte ſignificet, in præ-
cedenti libro declaratum eſt: vbi illius ſolennitatis reſponſorium occurrebat elucidandum. Et quan- 13
uis prędicta canonis particula per nomen illud in genitiuo poſſet exprimi hoc modo: diem ſacratiſ-
ſimum pentecoſtes celebrantes. non minus tamen apté immo congruentius, id nomen in accuſatiuo
Actuũ. 20. per appoſitionem collocatur. Sic enim & in actis apoſtolorum legimus de Paulo. Feſtinabat enim ſi
poſſibile ſibi eſſet vt diem pentecoſten faceret Hieroſolymis. quod perinde eſt atque ſi quis diceret
diem quinquagenarium ſiue quinquageſimum. Demũm quód in linguis igneis apparuit ſpiritus ſan
Act.2. ctus apoſtolis, vt dicit præſens locus: ſecundum cap. actuum apoſtolorum oſtendit dicens. Et appa-
ruerunt illis diſpartitæ linguæ tanquam ignis: ſeditque ſupra ſingulos eorum.

De ſancta trinitate: præfatio.

14 AEterne deus. Qui cũ vnigenito filio tuo & ſpiritu ſancto, vnus
es deus: vnus es dominus. non in vnius ſingularitate perſonę:
ſed in vnius trinitate ſubſtantiæ. Quod enim de tua gloria (re-
uelante te) credimus: hoc de filio tuo, hoc de ſpiritu ſancto, ſi-
ne differentia diſcretionis ſentimus. Vt in confeſſione veræ ſempiter-

næque deitatis: & in perſonis proprietas, & in eſſentia vnitas, & in maieſtate adoretur æqualitas. Quam laudant angeli atque archangeli, cherubim quoque & ſeraphim. qui non ceſſant clamare quotidie, vna voce dicentes.

De ſancta cruce: præfatio.

15 Aeterne deus. Qui ſalutem humani generis in ligno crucis conſtituiſti: vt vndè mors oriebatur, indè vita reſurgeret. Et qui in ligno vicebat: in ligno quoque vinceretur, per Chriſtum dominum noſtrum. per quẽ maieſtatem tuam laudant angeli. vt ſuprà.

De beata virgine: præfatio.

16 Aeterne deus. Et te in veneratione beatæ Marię ſemper virginis, exultantibus animis collaudare, benedicere, & prædicare. Quæ & vnigenitum tuum ſancti ſpiritus obumbratione concepit: & virginitatis gloria permanente, huic mundo lumen æternum effudit, Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Per quem maieſtatem tuam. vt ſuprà.

De apoſtolis & euangeliſtis: præfatio.

17 Aequum & ſalutare. Te domine ſuppliciter exorare, vt gregem tuum paſtor æterne non deſeras: ſed per beatos apoſtolos tuos continua protectione cuſtodias. vt iiſdem rectoribus gubernetur: quos operis tui vicarios eidem contuliſti præeſſe paſtores. Et ideo cum angelis & archangelis. vt ſuprà.

14 ¶ANNOTATIONES. Non in vnius ſingularitate perſonæ. Pater cum filio & ſpiritu ſancto vnus eſt deus, non in vnius ſingularitate perſonæ: quoniam ipſi tres non ſunt vnica & ſingularis perſona, ſed tres perſonæ. Neque in diuina trinitate admittenda eſt vnius perſonę ſingularitas: vt quòd in ea, ſola ſit perſona patris, aut ſola filii perſona, aut ſola ſpiritus ſancti. Repugnat enim & aduerſatur perſonarũ trinitas: vnius perſonæ ſingularitati. Ipſi vero tres, pater inquam, & filius, & ſpiritus ſanctus: vnus ſunt deus & dnminus in trinitate vnius ſubſtantiæ. quòd patris, & filii, & ſpiritus ſancti: vna & eadem prorſus ſit ſubſtanria. & in perſonarum trinitate: vnitas eſt diuinæ ſubſtantiæ. At quoniã neutrum genus in locutionibus de ſuperdiuina trinitate: ſubſtantiæ proprietatumq́ue naturalium eſt indicatiuum & quæcunque proprietas eſſentialis conuenit patri: eadem quoque & filio cõpetit & ſpiritui ſancto. vt eſſe deum, immenſum, æternum, ſumme porentem, ſapientem, bonum, perfectum: & ita de cæteris. ideo quicquid de patris ſummi gloria profitemur ad eſſentiam attinens & proprietates ſubſtantiales, idem confitemur & de filio & de ſpiritu ſancto, ſine aliqua diſcretionis diſtinctioniſque differentia aut diſcrepantia. Nam neque ſecundum ſubſtantiam diuinam, neq; ſecundũ proprietates ad eam ſpectantes, eſt diuinarum inter ſe perſonarum aut differentia aut diſcretio: ſed ſolum ſecundum proprietates perſonales. quæ ita vni conueniunt perſonarum: vt alteri nequaquã poſſint communicari. Vt deus pater diſcretionem habet à cæteris duabus perſonis per ingignentiã ſiue innaſcentiam: quoniam eſt ingenitus. Filius vero per gignentiam ſiue naſcentiam: quoniã à ſolo patre eſt genitus. & ſpiritus ſanctus per proceſſionem innmam: quoniam à patre filióque procedit. In his quidem internis emanationibus & habitudinibus: eſt attendenda ipſarum diuinarũ perſonarum differentia, diſcretio & diſtinctio. In communibus vero proprietatibus ſubſtantiæ diuinæ & perſonis: nequaquam. Sicut enim pater omnipotens eſt æternus & immenſus: ita & filius, & ſpiritus ſanctus. Et ita de reliquis naturalibus proprietatibus. Cæterũ hic recte adiectum eſt reuelante patre nos de eius gloria quicquam credere: quoniam humano ingenio aut via nõ poteſt attingi altiſſimũ ſummæ trinitatis myſterium, ſed ſolum diuina reuelatione. & tantum de illa credere debemus: quantum ipſa noſtrum ſciens imbecillem captum, reſerarè nobis & patefacere dignata eſt. Reuelare quidem legitur deus pater ſublimia indiuiduæ diuinitatis & trinitatis ſacramenta: vt apud Matthæum dominus noſter dixit Petro poſt veræ fidei confeſſionem. Caro & ſanguis nõ reuelauit tibi: ſed pater meus Matth. 16.
qui eſt in cœlis. Reuelat & filius eadem myſteria hominibus: vt apud Matthæum conteſtatur dicẽs.
Nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Denique & ſpiritus ſanctus ardua reuelat deitatis myſteria: quemadmodũ Paulus ſcibit ad Corinthios. Matth. 11.
Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. Et ſpiritus omnia ſcrutatur etiam profunda dei. Ex 1. Corint. 2.
his iam liquido conſtat quòd in confeſſione veræ deitatis: in perſonis adoranda eſt & profitẽda proprietas. quandoquidem cuique perſonarum ſua eſt ſingularis proprietas: per quam habet diſcretio-

nem ab aliis vt patris proprietas eſt:eſſe ingenitum.filii:eſſe genitum.ſpiritus vero ſancti:procedere.
In eſſentia vero deitatis:adoranda eſt vnitas.nam patris,& filii,& ſpiritus ſancti:vna eſt eſſentia,ſub-
ſtantia,& natura.Denique in maieſtate deitatis,adoranda eſt æqualitas:nam æqualis eſt maieſtas pa-
tris,& filii, & ſpiritus ſancti.vt non ſit maior patris:virtus, & poteſtas quàm cæterarum perſonarũ:
aut minor filii,aut ſpiritus ſancti quàm patris.ſed ſint ipſæ tres perſonæ:maieſtate,ſapientia, bonita-
te,perfectione coæquales,virtutéque pares.quemadmodum in ſymbolo Athanaſii ſuperius explica-
to:iam dictum eſt. ¶ Qui ſalutem humani generis.Immenſa dei ſapientia attingens à fine vſque ad 15
finem fortiter,& diſponens omnia ſuauiter: interdũ per oppoſita iis quæ lapſum humano generi in-
duxerunt,ordinauit fieri reparationem inſtaurationémque in ſalutem.interdum vero per ſimilia iis:
quæ ruinæ fuerunt inſtrumenta.Nempe primorum parentum ſuperbia & inobedientia : intulit toti
mundo damnationem.Ex oppoſito domini noſtri Ieſu Chriſti humilitas & obedientia:nobis attulit
ſalutarem redemptionem.Decidit in mortis barathrum humana propago:quòd homo ſibi vendica-
re voluerit dei ſcientiam,& quandam ſimilitudinem.Erecta autem eſt ad ſalutem: ex eo quòd ediuer
ſo filius dei ſe exinaniuerit ad aſſumendam humanam fragilitatem. Rurſum noſtri generis damna-
tio:ex ligno ſcientiæ boni & mali habuit exortum. Similiter diuina ordinatione noſtra ſaluatio ex li-
gno crucis proceſſit:per Chriſti ſanguinem & mortem ſanctificato. Et hoc pacto ex eodem ſecundũ
ſpeciem reſurrexit nobis vita: vnde mors primum fuerat ſuborta.ſcilicet ex ligno.Et antiquus ſerpẽs
qui per lignũ paradiſi vicerat primos parentes,quos ſubdola ſuaſione induxerat ad eſum fructus eius:
in ligno etiam victus eſt ſcilicet crucis,per Chriſtum dominum noſtrum. qui ſalutaris fuit huius ar-
boris fructus, & efficax ad tollendam præuaricationem : ex noxio nobiſque damnoſo fructu prioris
arboris inflictam. ¶ Et te in veneratione beatæ Mariæ. Ex præcedentibus repetẽdum eſt illud, quod
in cuiuſque præfationis initio ponitur:ſcilicet vere dignum & iuſtum eſt,æquum & ſalutare. vt cum 16
illis nominibus verbo ſubſtãtiuo adiunctis:ordinentur verba infinitiui modi hic nominata, & iſte ha
beatur ſenſus.Etiam vere dignum & iuſtum eſt,æquum & ſalutare:te deum patrẽ in veneratione bea
tæ Mariæ ſemper virginis exultantibus animis collaudare,benedicere,& prædicare. Cæterum quo-
niam ablatiuus ille veneratione,generalis eſt ad omnem ſacratiſſimæ virginis ſolennitatem & com-
memorationem vbi ſpecialis occurrit illius celebritas vt conceptionis,natiuitatis,annunciationis,vi
ſitationis,purificationis,aut aſſumptionis.nomen illud peculiare in hoc præfationis loco exprimen-
dum eſt.vt in feſto conceptionis eiuſdẽ:ita proferenda eſt præfatio. Et te in conceptione beatæ Ma-
riæ ſemper virginis.& cætera.Ita in reliquis eius feſtis:nomen venerationis,in proprium feſti nomẽ
eſt commutandum.Porro quòd vnigenitum dei filium ſpiritu ſancto obumbrante concepit ſacroſan
cta virgo,deum ſcilicet & hominem,non autem hominem ſolum ac nudum:ex primo cap.euangelii
Lucæ euangeliſtæ euadit manifeſtum.Quòd vero lumen illud æternum (quod in tenebris exortum
eſt rectis corde)huic mundo fœlici partu eadem ſacratiſſima virgo protulit: ex ſecundo capite euan-
gelii Lucæ eſt perſpicuum Denique quòd intemeratæ virginitatis in ea permanſit gloria ſingularis
etiam poſt partum: & rubus Moyſi incombuſtus,& porta Ezechielis clauſa præſignauit. & tota iti-
dem illud confitetur eccleſia:illi laude quotidiana concinens.quòd poſt partum virgo inuiolata per-
manſerit. ¶ Vt gregem tuum paſtor æterne non deſeras Hæc præfationis verba,ad dominũ noſtrum 17
Ieſum Chriſtũ diriguntur:qui de ſe dicit in euangelio.Et ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas,
& cognoſcunt me meæ.Grex autem eius eſt multitudo fidelium ſuo precioſo ſanguine redempta. &
ſuæ cœleſtis doctrinæ verbis quaſi pabulo nutrita, atque ſuorum mandatorum ſemitis & calle dire-
cta.ſicut dicit propheta in pſalmo.Nos autem populus eius & oues paſcuæ eius.Et rurſum. Populus
eius & oues paſcuæ eius:introite portas eius in confeſſione. Petit itaque hæc præfatio: quòd ipſe bo-
nus paſtor gregem ſuum catholicum non derelinquat,aut ſuo deſtituat præſidio.ſed per ipſos apoſto
los tanquam cooperatores ipſius in cuſtodia gregis & coadiutores:ipſum aſſidua cõſeruet protectio-
ne. Vt ipſe grex dominicus iiſdem ſiue eiſdem apoſtolis rectoribus gubernetur:quos vt vicarios ope-
ris ſui tempore gregis paſcendi, ipſe paſtor æternus ordinauit ac ſanxit debere præeſſe paſtores eidem
gregi Nempe ter beatum Petrum interrogaſſe legitur dominus:an ſe diligeret. & illo reſpondente,
ipſum qui omnia nouit, & id ſcire quòd amaret eum, Deinde poſt ſingulam reſponſionem ſubiunxit.
paſce agnos meos,ſiue paſce oues meas. Quibus verbis beatum Petrum conſtituit operis ſui vicariũ,
voluitque ipſum præeſſe paſtorem ſuo gregi. De aliis itidem apoſtolis & eorum ſucceſſoribus epiſco
pis,illud locum habet quod in actis apoſtolorum dicit Paulus.Attendite vobis & vniuerſo gregi, in
quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiam dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Porro
huiuſmodi paſtores ſedulos & diligẽtes(quales fuerunt apoſtoli,ſe daturum ſuo gregi, pollicitus eſt
dominus per Hieremiam dicens.Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & do
ctrina. Vere ſecundum cor domini fuerunt paſtores iſti apoſtolici,quoniam elegit eos ex omni carne
& poſuit eos paſcere gregem ſuum catholicum. Quem & ſcientia & doctrina euangelicæ veritatis
pauerunt,nam æternæ vitæ verba toti mundo ſolicita annunciatione adminiſtrarunt. Et alio in lo-
co per eundem prophetam dicit dominus.Ego cõgregabo reliquias gregis mei de omnibus terris ad
quas eiecero eos illuc,& conuertam eos ad rura ſua,& creſcent & multiplicabuntur, & ſuſcitabo ſu-
per eos paſtores,& paſcent eos.Certe congregauit dominus reliquias gregis ſui,quando mortuus eſt
non ſolum pro gente,ſed vt filios dei qui erant diſperſi congregaret in vnum.Et per apoſtolicã euan
gelizationem oues illæ quæ non erant ex ouili dominico, adductæ ſunt ad caulam gregis eius, & fa-
ctum eſt vnum ouile & vnus paſtor. Creuerunt itidem & multiplicati ſunt greges domini,quoniam

circa apoſtolorum tempora & paulo poſt totam impleuerunt terram. Demùm ſuſcitauit dominus
paſtores ſuper eos: ipſos ſanctos apoſtolos, quos delegit & ſpiritu ſancto impleuit: ad exequendũ hoc
miniſterium. Quòd ſi horum ſpiritualium paſtorum figuram quęris, & in veteri lege typum: Ioſeph Gene. 37.
prius paſcens gregem patris ſui & poſtea totam ſaluans Aegyptum. Moyſes autem poſt greges ſoce- Exod. 3.
ri ſui totam Hebræorum ſynagogam in deſerto regens. Demùm Dauid (vt primus Regum liber te- 2. Regũ. 16.
ſtatur) prius oues paternas & deinde totum regnum Iſrael gubernans: horum noui teſtamẽti paſto-
rum vmbra fuerunt & imago.

Canon ipſius miſſæ.

TE igitur clemẽtiſſime pater: per Ieſum Chriſtum filium tuum dominum noſtrũ: ſupplices rogamus & petimus: vti accepta habeas & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc ſancta ſacrificia illibata.

1 ¶ Hæc totius miſſæ pars pręcipua, quatuor nominibus ſolet vulgo appellari: ſcilicet canon, ſecreta, Quare hæc
actio & ſacrificium. Canon quidem: quod latine regulam ſignificat. quia verborum huiuſce partis ſe- miſſę pars di
ries & connexio: regulariter & ordinate partim à Chriſto, partim à ſanctis patribus eſt inſtituta. Nẽ citur canon.
pe à Chriſto inſtituta ſunt verba ſacramentalia: ad formã conſecrationis attinentia. Cætera vero quę
ad dei laudem dicuntur & ad orãdum pro populo Chriſtiano: à ſanctis patribus ordinata ſunt. Non
tamen vno tempore nec ab vno tãtum authore: ſed à diuerſis, & varijs temporibus ſunt ædita, & per
Gelaſium papam præcipue collecta, licet poſterius nonnulla illis ſint adiecta. Quoniam igitur inſti-
tutione Chriſti & ſanctorum patrum regulis conſtituta eſt hæc miſſæ particula: græcè canon appel- Cur dicitur
latur. ¶ Secundo, eadem dicitur ſecretum, potiſſimum ratione prolationis: quia ſubmiſſa voce at- ſecretum.
que ſecreta proferri debet: ne tam ſancti myſterii verba manifeſtè prolata & publicè: per quotidia-
num vſum vileſcant, & à laicis etiam in locis prophanis indebitè atque irreuerenter pronuncientur.
Ferunt enim cum olim alta voce proferretur canon: omnes ferè per aſſiduum vſum, illum memoria
tenuiſſe atque in vicis & compitis publicè decãtare ſolitos eſſe. Vnde cum quidam paſtores quodam
auſu temerario pane ſuper lapidem poſito in agro, verba conſecrationis hoſtiæ protuliſſent: conuer-
ſus quidem ille panis fertur fuiſſe in carnem ad illorum verborum prolationem. ipſi autem igne cœ-
litus in eos dimiſſo diuino iudicio ſunt abſumpti. vt per hãc punitionis ſeueritatẽ cæteris eſſent exem
plo: ne vnquam tale quippiam attentarent neque diuinis abuterentur myſteriis ad iocum aut ludi-
brium. ſed cum tremore, timore, ac ſumma reuerentia, ii tantum ad quos ſpectat illud miniſteriũ: or-
dine & fine atque modo à Chriſto & ſanctis patribus definito religioſe vterẽtur. In cuius rei ſignum
atque figuram, Numeri quarto capite præcipit per Moyſen dominus ipſi Aaron & filiis eius: vt ſoli Nume. 4.
ingredientes tabernaculum omnia eius vaſa inuoluant. & cum mouenda ſunt caſtra: illa portanda ſin
gulis filiis Caath diſtribuant. Ipſi vero filii Caath ac cęteri nulla curioſitate videant quæ ſunt in ſan-
ctuario priuſquam inuoluantur: alioqui morientur. Quòd ſi vaſa ſanctuarii tabernaculi Moſaici in
tanta haberi iuſſa ſunt veneratione, quæ ſolum figura erant & vmbra ſacrorum nouæ legis: quid reue
rentiæ & honoris exhibendum ſacratiſſimis verbis ipſius canonis? quæ prolaturus ſacerdos ingredi-
tur in ſancta ſanctorum: non ſemel tantum in anno, ſed quoties ipſe miſſam celebrat. neque cum ſan-
guine hirci immolato pro peccato: ſed cum precioſo ſanguine agni immaculati atque incontamina-
ti. Et quaſi cortinis obtectus atque obuolutus: operatur ſecretũ illud myſterium confectionis & con-
ſecrationis ſanctiſſimi ſacramenti euchariſtiæ. Ob quam ſane ſecretam operationem hac in parte miſ
ſæ abſolui conſuetam: etiam ipſa, ſecretum dici congruè poteſt. Conſonat plane ſupradictis illud do-
mini noſtri præceptum apud Matthæum. Nolite ſanctum dare canibus, & margaritas nolite proii- Matth. 7.
cere ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & canes conuerſi dirumpant vos. Quoniam
nimirum hæc ſacratiſſima canonis verba ſi forent à vulgaribus & populo in propatulo audita, ex aſ-
ſiduitate vileſcerent: & forte ad alium vſum inconceſſum adhiberentur. quæ cum manent eis abdi-
ta & occultata: habentur ab ipſis in debita veneratione & honore. Aſtipulatur iiſdem & ſacratiſſi-
mus pater Dionyſius in eccleſiaſtica hierarchia: ita ſcribens ad Timotheum. Sed obſerua diligen-
tius, ne ſancta ſanctorum efferas: ne prophanis luminibus violanda permittas. Verum reuerebe-
ris magis, occultique dei myſteria ſpiritualibus inuiſibilibúſque notionibus honorabis, atque inte-
merata ſeruabis: nequaquam ea paſſim rudibus tradens, ſed ſanctis ſolis ſanctarum rerum intelligen
tias ſacratius pandens. Tertio eadem miſſæ pars (vt iam paulo antè dictum eſt) vocatur actio: quia Quare dici-
in ipſa, ſanctiſſimum Chriſti myſterium peragitur quo ex ineffabili ſua charitate corpus ſuum in ci- tur actio &
bum, & ſanguinem in potum: nobis hic peregrinantibus pro viatico contulit. Demùm quarto dici- ſacrificium.
tur ſacrificium. quia per hunc canonem ex pane & vino conficitur ſacrificium ſalutare, ſacrificium
laudis, ſacrificium iuſtitiæ, longè acceptius deo quàm antiquæ legis ſacrificia, & omnem illorum
multiformitatem vniformiter, & multitudinem vnice complectens, immo omnem illorum vir-
tutem ſupereminenter in ſe continens ac comprehendens. Erat enim apud Hebræos ſacrificium
pro peccato, hoſtia pacificorum, expiationis, holocauſtum, iuge ſacrificium, hoſtia pro ignorantiis &
in gratiarum actionem. Iſtud vero ſacrificium: omnium illorum & quorumuis aliorum ratione vir-

tute ſua continet & ſuperambit. Nempe ipſum vnum & vnicum: pro totius mundi peccato oblatum
eſt, pacificans & inſtaurans omnia quæ in cœlis & in terra ſunt. Per ipſum itidem habetur expiatio
peccatorum totum igne charitatis incenſum: oblatum eſt pro nobis in ara crucis. Idem quoque iugi-
ter & aſſidue immolatur ad finem vſque mundi. Denique pro ignorantiis noſtris ipſum deo patri of
fertur: & in gratiarum actionem de ſuſceptis beneficiis. Iure igitur hæc miſſæ portio, in qua tam ce-
lebre & ſolenne conſummatur ſacrificium: denominatione ſumpta ab eo quod præcipue in ea inten-
ditur, etiam ſacrificii nuncupatione cognominatur. ❡ Porro huius canonis adiutore deo nūc aggreſ- 2
ſuri quantulamcunque expoſitionem pro noſtra pollicitatione: nihil ex noſtra tantum ſententia aut
opinione in ea aſſeremus. Neque enim tanta nobis ineſt aut temeritas aut æquo maiora audēs præ-
ſumptio: vt in re tam ardua & ſublimi nouum quippiam ea noſtro & proprio duntaxat iudicio ten-
taremus ingerere. præſertim poſt tot & tantas à celeberrimis viris Alexandro de Ales, Alberto Ma-
gno, Durando in rationali diuinorum officiorum, Innocentio de officio miſſæ & cæteris: in ſacrū ca-
nonem elaboratas admodum luculentas expoſitiones. Sed vnum qui horum grauiſſimorum patrum
penè ſequitur veſtigia, ducem mihi in hoc peragrādo calle deligam: cuius ſententiis & determinatio
nibus propius inſiſtam. Gabrielem videlicet de literis diuinis optime meritum, earūmque ſtudioſiſ-
ſimum explanatorem. qui in opere ſuo ſane præclaro de canone miſſæ: ſupradictorum omniū autho
rum ſententias ac explicationes fideliter enarrat, & hanc miſſæ particulam egregie copioſeque dilu-
cidat. Verum contractis loris elaborabo paucis ea conſtringere: quæ ipſe laxis ſpaciatus habenis dif-
fuſius pertractat atque ediſſerit. Et multiplicem eiuſdem clauſulæ expoſitionem (quam pro more af
fert: vt omnium ex inſtituto ſuo recenſeat ſententias) prætermittens: vna tantum quæ literæ videbi-
tur accommodatior, explanatione contentus abibo. eum qui ampliorem efflagitat declarationem: ad
fontem vberrimum, vndè iſti deducti ſunt riuuli, remittens. Nam ex illo copioſius ea hauriet omnia:
quæ hic breuiore ſermone & quaſi compendiario ſunt conſtricta, ne totum quod molimur opus ni-
mia mole aut prolixitate legentes offendat. ❡ Itaque ipſius canonis initium eſt huiuſmodi. Te igitur
clementiſſime pater. Vbi annotatu non indignum cenſent imprimis authores, diuina quadam pro- 3
uidentia factū eſſe quod canon ipſe à litera t (quæ apud Hebræos Tau dicitur) incipiat. Nam ipſa ſi-
gnificat myſterium viuificæ crucis domini: ex ſui effigiatione atque formatione ipſam repræſentans.
Apud Hebræos enim ita formatur T. quæ quidem forma: dominicæ crucis figuram propemodum
Ezech. 9. exprimit. Sane illud ſignum eſt: quod teſte Hieronymo in frontibus virorum gemētium & dolētium
ſuper cunctis abominationibus quæ fiebant in medio Hieruſalem, impreſſum fuit. & huius ſignacu-
Nume. 21. li munimento, ab interitu & exitio liberati ſunt: qui illud præferebant, vt ſcribit Ezechiel propheta.
Illud item ſignum eſt: ſuper quo Moyſes in deſerto erexit ſerpentem æneum. quem ſuſpenſum in li-
Apoca. 7. gno quicunque ſunt contuiti: protinus ab ignitorum ſerpentium letifero morſu curabantur. Deniq;
illud fuit ſignum: quo ſignati ſunt in frontibus ſuis ſerui dei viuentis. quemadmodum angelus habēs
ſignum dei viui, vexillum ſcilicet crucis: aliis quatuor angelis clamaſſe ſcribitur in Apocalypſi. Quo
niam autem in ſacro canone miſſę paſſio Chriſti recolitur, quæ in cruce completa fuit. idcirco par eſt
& æquum ab ea litera ipſum canonem inchoari, quæ ipſam crucem expreſſius quàm cæteræ literæ
refert. qualis eſt litera T. vt ſcilicet per eius connutum: ſacerdos citius & promptius in memoriā paſ-
ſionis dominicæ reuocetur. Senſibiles enim notæ intellectum noſtrum facile excitant & mouent ad
notionem intelligibilium, illique præſtant adminiculum ad ſpiritualium contemplationem. ❡ Cæ- 4
terum in fronte canonis poſita particula, igitur: connexiua eſt ipſius canonis cum præcedente ſenten
tia & hymno partim angelico, partim humano. vt hic habeatur ſenſus. O pater cœleſtis, quia pleni
ſunt cœli & terra gloria tua, quia miſiſti miſeratione tua ad nos filium tuum benedictum, qui per aſ-
ſumptam humanitatem venit in hunc mundum in nomine tuo: ideo te rogamus & petimus. Nomen
autem patris, ibidem perſonaliter ſumitur & diſcrete: vt primæ perſonæ in ſumma trinitate ſit no-
men. quod per ſubiunctum accuſatiuum, filium tuum: ſatis innuitur. Nam ea duo pater inquam & fi
lius: mutuam adinuicem habent relationis habitudinem. Sane quatuor in ipſo canonis principio ad-
ducuntur motiua atque incitatoria: quæ perfacile deum patrem inflectere poſſint, vt noſtras preces
exaudiat. Primum ipſius patris clementia ſiue miſericordia. Quanuis enim innumeras habeat exi-
mias proprietates, quibus honorari celebrarique à nobis rite poſſit: hoc tamen congruentius quàm
Iohe. 2. alio quouis nomine clementiſſimum, id eſt ſumme miſericordem appellamus. vt quia ſecundū pro-
phetam benignus eſt & miſericors atque præſtabilis ſuper malicia: ipſe per ſuam clementiam & mi-
ſericordiam benignas aures inclinet precibus noſtris. neq; de peccatis noſtris vindictam ſumat vt me
remur: ſed veniam illorum ac remiſſionem clementer indulgeat. Eſt enim ſecundum Ariſtotelē cle-
mentia, virtus ſpectans ad principes & præſides: moderatiua pœnarum reis infligendarum, & incli-
Hebræ. 9. naos ad miſericordiam ipſis exhibendam. Secūdum eſt medium efficax per quod petimus: quoniam
1. Ioan. 2. per Ieſum Chriſtum, filium dei patris dominum noſtrum, tanquam mediatorem inter deum patrem
& nos peccatores, tanquam aduocatum qui apparet vultui dei pro nobis: vt ſemper viuens interpel-
let pro nobis. Aduocatum enim habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propicia
Ioan. 16. tio pro peccatis noſtris. vt ait Ioannes. Per hunc ergo mediatorem & aduocatum noſtrum, bono iu-
re patrem rogamus: quoniā per ipſum, impetrandi certitudinē accepimus. Ipſe nanq; qui æterna eſt
veritas: ſub aſſertoria pollicitatione nobis in euāgelio promiſit dicens. Amē amen dico vobis, ſi quid
petieritis patrem in nomine meo: dabit vobis. Petite, & accipietis. Et non modo hoc in loco, ſed &
in omni oratione, eccleſia petit ſuas preces exaudiri per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. illoq;

ſine omnem claudit & terminat ſuam deprecationem:ad inſinuandum quod quicquid petitur ab ho
minibus, non niſi in nomine Chriſti filii patris dilecti exaudiatur atque impetretur. Tertium quod
hic affertur,conducens & accommodum vt preces noſtræ ſuſcipiantur à deo:eſt deprecantium hu-
militas ſignificata per id quod petimus ſupplices,id eſt humiles.quoniam ab initio ſuperborũ ſuppli
catio non placuit deo,ſed humilium:vt ait Iudith.Et Eccleſiaſticus.Oratio humiliantis ſe,nubes pe- Iudith. 9.
netrat:& non diſcedet donec altiſſimus eam aſpiciat. Denique in euangelio phariſæus ille qui iuſti- Eccle.35.
tias ſuas iactãter enarrauit coram deo:ſpretus eſt.vbi publicanus confitens humiliter peccata ſua.ex- Luc.18.
auditus eſt & iuſtificatus. Quoniam igitur ſupplices rogamus:cum Daniele recte dicimus,quod nõ Danie.9.
in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces noſtras ante faciẽ dei:ſed in miſerationibus eius ma-
gnis & multis. Quartum eſt vehemens petendi affectus:geminatione verbi deprecatorii expreſſus,
ſcilicet rogamus ac petimus. Accumulantur enim ibidem verba petitionem explicantia,ad ſignificã-
dum ipſius affectus noſtri magnitudinẽ:vt in geminata poſtulatione melius obtineatur quod inten-
dimus.Ponuntur autem ea verba & ſequentia fere omnia in numero multitudinis & pluralitad deſi-
gnandum quod ſacerdos hæc orans aut offerẽs,non pro ſe ſolum & in ſua ſolius orat perſona.ſed vi-
ce & loco omnium Chriſti fidelium & in perſona totius eccleſiæ: orationem deo patri fundit & of-
fert ſacrificium.quandoquidem ipſe celebrans publico fungitur miniſterio:orandi pro omnibus.
5 ¶ Sed nunc quid rogamus & petimus deum patrem:attentius eſt animaduertendum,& potiſſimum
duo poſtulata hic exprimuntur.Primũ vt deus pater accepta habeat id eſt grata & placita dona quæ
offeruntur:panem ſcilicet & vinum in altari præparatum, vt conſecretur in oblationem ſecundum
Chriſti domini noſtri ſanctionem & inſtitutum. Dixerat quidem ſæpius per prophetas dominus:q
non placerent ei victimæ & holocauſtomata ritus antiqui.quoniam venturum erat & inſtituendum Eſa.1.
vnum nouæ legis ſacrificium:illi ſumme & vnice placiturum.Cum igitur illud euangelicum ſacrum Hiere.6.
nunc offeramus,vt dominus & legifer noſter inſtituit,in quo ipſi patri bene complacuit:merito nũc
rogamus vt grata ſint & accepta hæc munera noſtra ipſi deo patri ad illud ſacrificium offerendũ ap-
parata. Secundo petimus vt deus pater benedicat eadem dona & munera:hoc eſt vt benedictionem
ſuæ virtutis & gratiæ illis infundat.vt idonea ſint tam digno ſacramento,vt in corpus & ſanguinem
Chriſti conuertantur.Non enim noſtri officii eſt benedicere:ſed dei ſolius. Noſtrum autẽ eſt,dei no
men humiliter inuocare:vt benedictionẽ ſuam nobis elargiatur. quemadmodũ ipſe ait per Moyſem
in libro Numeri de ſacerdotibus.Inuocabũt nomen meum ſuper filios Iſrael: ego autem benedicam Numer.6.
eis.Exprimuntur autem offerenda munera,panis ſcilicet & vinum aqua mixtum (quæ demonſtran-
tur illo pronomine hæc,ter repetito)triplici nomine: cum ſubiungit litera canonis. Hæc dona, hæc
munera,hæc ſancta ſacrificia illibata.Non quidẽ quod per hæc tria aliud & aliud dicatur:ſed res vna
pro ſuæ magnitudinis excellentia:diuerſa appellatione celebratur.Horum enim verborum inculca-
tio:piæ deuotionis eſt exercitatio:& ineffabilis commendatio ſacramenti.Siquidẽ non inuenitur ali-
quod vocabulum quo tantum ſacramentum digne valeat appellari:quoniam omne nomen,illius di-
gnitate eſt inferius.Itaque tria illa nomina eaſdem res deſignant:ſubſtantias ſcilicet illa panis & vini
oblatas altari,in quibus perficienda eſt conſecratio.diuerſa tamen ratione:quod illæ materiales ſub-
ſtantiæ trifariam poſſint conſiderari.Primo vt ex dei liberalitate in nos profluunt: & ſic dicuntur do
na.vel vt à nobis pie recipiuntur:& ita dicuntur munera.aut vt deo à nobis offeruntur: & ſic vocan-
tur ſacrificia.Eſt enim donum proprie:quod inferiori à ſuperiore gratis confertur. ſecundũ illud Ia-
cobi verbum.Omne datum optimum & omne donum perfectum.de ſurſum eſt, deſcendens à patre Iacob.1.
luminum.Munus vero dicitur:quod ab inferiore,ſuperiori præſentatur:vt Geneſis quarto cap. Re- Gene.4.
ſpexit dominus ad Abel & ad munera eius.Sacrificium vero eſt: quod creatori in victimã & hoſtiam Pſal.4.
offertur vt in pſalmo.Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ:& ſperate in domino.Eſt itaque donum:dantis.
6 munus:recipientis.ſacrificiũ:offerentis. ¶ Dicuntur autem pluralitatis numero dona, munera & ſa-
crificia,quoniam panis & vini antequam conſecrẽtur alia & alia eſt ſubſtantia,& vna ab altera re ip-
ſa diſcrepans.quæ ſubſtantiarum diuerſitas:numero multitudinis apte exprimitur,nam hoc loco ip-
ſa demonſtrantur ante factam conſecrationem. Ea vero conſummata: interdũ etiam adhuc numero
conſimili & multitudinem indicante explicantur,& ſacramenta aut ſacrificia dicuntur. non quidem
ob ſubſtantiarum(quæ iam conuerſæ ſunt)varietatem:ſed ob ſpecierum ſub quibus tam ſancta con-
tinentur myſteria,diuerſitatem.Nempe poſt conſecrationẽ ſuperſtes eſt ſpecies, forma & figura pa-
nis,ſub qua ſacroſanctum Chriſti corpus continetur; ſupereſt & ſpecies vini, ſub qua precioſus eius
ſanguis mirabiliter occultatur.Itaque hæc ſpecierum diuerſitas cum præcipuis & primariis ſub ipſa-
rum velamine cõtẽtis rebus ſignatis,corpore ſcilicet Chriſti & ſanguine, inter ſe ſubſtantia diuerſis;
etiam poſt conſecrationem numero plurali deſignatur. Denique hæc ſacrificia,etiam ante conſecra-
tionem dicuntur hic ſancta & illibata.non quidem ſecundum ſe,neque ſecundum ſubſtantiam, neq;
abſolute,ſed ratione ſignificationis myſticæ,& quia nunc ſignificant(ratione habita ad id quod mox
futurum eſt) ſacroſanctum Chriſti corpus & immaculatum eius ſanguinem: in quæ paulo poſt per
prolationem verborum ad conſecrationem attinentium conuertentur. Aut ſancta dicuntur, id eſt ad
ſanctum vſum deputata, ſicut & Alchimelech ſacerdos legitur dixiſſe ad Dauid, in figura huius ſa-
cramenti. Non habeo panes laicos, id eſt communes & omnium vſui quotidiano accommodatos; 1.Regũ.21.
ſed tantum panem ſanctum, qui ſcilicet ſolis ſacerdotibus veſci fas erat. Sic & illibata dicun-
tur hic ſacrificia, id eſt immaculata, quia ſine macula corporis & animi opus eſt eo offerri. quat-
nus & cor ab iniquitate purgetur,& corpus ab immundicia.ſecundum illud verbum Eſaiæ prophe-

Eſa.52. tæ capite quinquageſimoſecundo. Mundamini:qui fertis vaſa domini. Cui reſpondet illud dictũ Le-
Leui.21. uitici capite viceſimoſecundo de ſacerdotibus. Sancti erunt deo ſuo:& non polluent nomen eius.in-
cenſum enim domini & panes dei ſui offerunt:& ideo ſancti erunt.

IMprimis quę tibi offerimus pro eccleſia tua ſancta catholica: quã pacificare, cuſtodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum. vnà cum famulo tuo papa noſtro. N. & antiſtite noſtro. N. & rege noſtro. N. & omnibus orthodoxis atq; catholicæ & apoſtolicæ fidei cultoribus.

¶ Hæc pars canonis ſpeciatim declarat: pro quibus ſacerdos celebrans offert ipſa dona & munera, 7
precéſque fundit deo patri. explicans potiſſimum quatuor eorum genera: pro quibus petit hæc ſacri-
ficia acceptari: primum ſcilicet pro tota vniuerſali eccleſia. ſecundo pro iis qui ſuper alios primatum
aut ſpiritualem aut ciuilem gerunt. tertio pro omnibus rectam tenentibus fidẽ. quarto vero pro qui-
buſdam in particulari: quos ſecreto nominat. Et merito quidem certus rogandi ordo hic pręſcribitur
ac definitur: quoniam licet bona ſpiritualia omnibus ſint communicanda, qualia ſunt miſſarũ ſuffra-
gia: illa tamen ſecundum ordinatam charitatem (ſicut & dilectio) ſunt cuique impartienda, ſecũdum
illud verbum ſponſæ in canticis. Introduxit me rex in cellam vinariam: ordinauit in me charitatem.
Canti.2. Vnde prius orandum eſt pro eccleſia tota quàm perſonis ſingularibus: quoniam bonum commune
recto iure præponendum eſt bono priuato & particulari, tanquam præſtantius atque nobilius. Ita
prius pro papa offerendum quàm rege: quòd ſummi pontificatus dignitas regia maieſtate ſit eminen
tior atque ſublimior, cum Chriſti in terris vices gerat & locum. Et ita de cæteris. Hunc autem ordi-
nem determinatum orandi: primum pro omnibus generatim, deinde vero pro iis qui publicam alios
1.Timot.2. gubernandi habent adminiſtrationem: exprimit apoſtolus, ita ſcribens ad Timotheum. Obſecro pri
mum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones: pro omnibus homi-
nibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti: vt quietam & tranquillam vitã aga-
mus in omni pietate & caſtitate: hoc enim bonum eſt & acceptũ coram ſaluatore noſtro deo: qui vult
omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Vbi gloſa Haymonis dicit. Miſſę hic
ordo oſtenditur. Et credibile eſt, ex hoc apoſtoli loco hunc deprecandi ordinem qui hic conſtituitur:
à ſanctis patribus primum eſſe deſumptum. Imprimis igitur fit oblatio ſalutaris ſacrificii pro eccle-
ſia dei: id eſt tota congregatione fidelium habentium cõmunionem in eccleſiaſticis ſacramentis, quæ
hic in terris adhuc degit & militat. Licet enim id nomen eccleſia diuerſas in ſacris eloquiis habeat ac-
ceptiones. hoc tamen loco in ſignificatione iam dicta duntaxat ſumitur, ſicut & in ſymbolo apoſtolo-
rum & Niceno. In cuius explanatione, cur etiam ſancta dicatur eccleſia & catholica: iam paulo antè
dictum eſt. At vero ipſa tota eccleſia, hic recte dei patris eſſe innuitur, per pronomen poſſeſſiuũ illi
adiunctum: quia ab illo indeficienter gubernatur, vegetatur & regitur. Quomodo enim non pertine
Ephe.1. ret ipſa ad patrem: quę Chriſtum dei patris filium habet caput? ſicut apoſtolus ad Epheſios ſcribens,
de patre dicit quòd Chriſtum dedit caput ſuper omnem eccleſiã: quæ eſt corpus eius. quæ etiã Chri-
Oſee.2. ſtum habet ſponſum: ſicut ipſe per Oſee prophetam ait. Sponſabo te mihi in fide: & ſcies quia ego do
Ioan.3. minus. Et Ioannes in euangelio. Qui habet ſponſam: ſponſus eſt. Quonam pacto ergo poſſet ipſa à
Ioan.17. deo patre eſſe aliena: quæ dilecto eius filio tam arcta neceſſitudine, tam ſtricto copulationis in diſſo-
lubilis vinculo eſt coniuncta? cum ipſe conteſtetur in euangelio ad patrẽ. mea omnia, tua ſunt: & tua,
mea. Sed & ipſa eccleſia ad ſpiritum ſanctum magnam habet etiam connexionis habitudinem, tan-
Actuũ.20. quam ad ſuum rectorem, doctorem, & illuminatorem. Dicit enim Paulus in actis apoſtolorum. At-
Ioan.14. tendite vobis & vniuerſo gregi: in quo poſuit vos ſpiritus ſanctus regere eccleſiam dei. Et Chriſtus
apoſtolis ſpiritum ſanctum promittens: rogabo (inquit) patrem meum & alium paraclitum dabit vo
bis, vt maneat vobiſcum in æternum. Et rurſum. Paraclitus autem ſpiritus ſanctus quem mittet pa-
Ioan.16. ter in nomine meo: ille vos docebit omnia. Et iterum *alio in* loco. Cum venerit ſpiritus veritatis: ille
vos docebit omnem veritatem. Quæ quidem promiſſiones, non ſolum ipſis apoſtolis perſonaliter:
ſed ipſorum nuncupatione, toti eccleſiæ (quæ tum in ipſis conſiſtebat) vniuerſaliter factæ ſunt. *Sicut*
Matthęi.28. & illa Chriſti promiſſio iam in cœlum aſcenſuri, ad apoſtolos. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus die
bus vſque ad conſummationem ſeculi: non tam ipſos quàm totam concernebat eccleſiam, ad finem
vſque mundi duraturam. Cum itaque ſpiritus ſanctus, etiam patris ſit ſpiritus: nõ eſt extranea neque
aliena à deo patre eccleſia, quæ eius ſpiritu viuificatur & roboratur. Eſt igitur & dei patris eccleſia.
Non tamen eius ſolius: ſed & filii, & ſpiritus ſancti vna & eadem eccleſia, quoniam ipſorum indiui-
dua eſt & vna in ſanctam eccleſiam operatio. ¶ Porro quatuor hic deinde exprimũtur quæ ſacerdos
petit à deo patre ipſi eccleſiæ catholicæ concedi: per totidem verba ſuo ordine digeſta. Primo quòd 8
dignetur, velitque pro ſola ſua dignatione & non meritis noſtris eam pacificare: vt pacem habeat ab
hæreticis & ſchiſmaticis, neque interturbetur ab illis aut infeſtetur. quoniam Chriſtus hinc diſceſſu-
Ioan.14. rus pacem ſuam illi reliquit: dicens diſcipulis ſuis. Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis.
Ioan.17. Non quomodo mundus dat ego do vobis. Et rurſum ad eoſdem: immo in illorum perſona ad totam
eccleſiam. Hæc locutus ſum vobis: vt in me pacem habeatis. Secundo quòd dignetur eam cuſtodire à

vitiis & dæmonibus:ne ab illis conculcetur & peſſundetur. quoniam Chriſtus promiſit quòd portæ Matth.16.
inferi non præualebunt aduerſus eã.Sed id fieri non poteſt;niſi ipſa,diuina cuſtodia ſit munita. quo- Pſal.126.
niam niſi dominus cuſtodierit ciuitatem:fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Tertio quòd dignetur eam Pſal.67.
adunare quæ diſperſa eſt inter pag:nos & perfidos. vt habitare faciat omnes vnanimes in domo do- Actu.4.
mini: & multitudinis credentium ſit cor vnum & anima vna. Ipſe enim Chriſtus pro ea mortuus eſt: Ioan.11.
vt filios dei qui erant diſperſi congregaret in vnum. Et propheta de ipſo dicit in pſalmo. AEdificans Pſal.146.
Hieruſalem dominus:diſperſiones Iſraelis congregabit. Illud igitur nunc petitur compleri. Quarto
quòd dignetur eam regere in proſperis & aduerſis: vt cum propheta dicat. Dominus regit me & ni- Pſa.22.
hil mihi deerit:in loco paſcuæ ibi me collocauit. In proſperis quidem:ne inſoleſcat & extollatur. in
aduerſis vero:ne opprimatur & deiiciatur. vt per diem ſol non vrat ipſam: neque luna per noctem. Pſal.120.
Verum non petit ſacerdos deum patrem, quòd pacificet, cuſtodiat, adunet, & regat eccleſiam: in hoc
loco particulari vel illo conſtitutam, ſed in toto orbe terrarum. quoniam hæc deprecatio nõ pro hac
vel illa funditur eccleſia ſingulari:ſed catholica & vniuerſali. Deberet enim (ſicut olim quoque fuit)
ipſa Chriſti eccleſia: per totum orbem terrarum eſſe diffuſa. quemadmodum de Chriſto capite eccle-
ſiæ: loquitur dominus per Eſaiam. Dedi te in lucem gentium: vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum ter- Eſaiæ.49.
ræ. Ita & Chriſtus præcepit apoſtolis. Et eritis mihi teſtes in Hieruſalem, Iudæa, & Samaria & vſq; Actu.1.
ad vltimum terræ. Nempe vocata eſt ipſa eccleſia per apoſtolos de cunctis terrarum finibus. quod in-
ſinuatum eſt in miſſione viſibili ſpiritus ſancti: per quam cum apoſtoli inceperunt euangelium Chri-
ſti prædicare, loquebantur omnium linguis: ad ſignificandum (vt ait beatus Gregorius) quòd eccle- Actu.2.
ſia Chriſti omniũ eſſet gentium voce locutura. Et hoc itidem eſt quod dominus in euangelio innuit:
cum inquit. Multi ab oriente & occidente venient: id eſt ex omni tribu & gente (vt exponunt ſacri au-
thores) & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum. Idcirco etiam canticum ſan-
ctorum Auguſtini & Ambroſii deo concinit. Te per orbem terrarum ſancta confitetur eccleſia. Sed
exigentibus peccatis noſtris ipſa (vt ſupra dictum eſt) in anguſtum. Europæ angulum nunc coarcta-
9 ta & redacta eſt. ¶ Cæterum poſt eccleſiam catholicam petit ſacerdos oblationem miſſæ etiam fieri
pro ſummo pontifice: qui papa, id eſt pater patrum dicitur. Fuerunt quidem harum duarum dictio-
num pater patrum, primæ ſyllabæ pa.pa. prius diuiſim poſitæ, & ſingularum dictionum integrarum
repræſentatiuæ. poſtea vero ſcribentium incuria in vnam coadunatæ dictionem, & inde conflatum
id nomen papa. Quod ſane merito peculiaritérque ipſi ſummo pontifici aſciſcitur: quoniam omniũ
epiſcoporum, patriarcharum, & cæterorum eccleſiæ patrum ſpiritualium pater eſt ſupremus atque
ſummus. Debet autem ipſius papæ nomen exprimi nominatim: vt maior ſit & attentior applicatio
orationis ad ipſum, eo in loco vbi litera. N. maiuſcula collocatur: ſignificans nomen eius proprium
inibi exprimendum. Vt nunc celebrantes: Leonem nominare debent, qui his temporibus ſedi apoſto-
licæ præſidet. Per antiſtitẽ vero accipitur hic epiſcopus, loci illius in quo fit miſſæ celebratio: pro quo
etiam hoc in loco peculiaris fit deprecatio, qui & nominatim itidẽ eo loco exprimendus venit. De-
mum nomine regis intelligitur princeps terrenus loci illius in quo celebratio miſſæ peragitur. nam
& pro ipſo ſpecialis habetur hic oratio atque mentio nominarique vt præcedentes debet. Vnde Iu-
dæi in captiuitate Babylonica conſtituti: ita ſcripſiſſe leguntur ad Iudæos confratres ſuos adhuc de-
gentes in Hieruſalẽ. Orate pro vita Nabugodonoſor regis Babylonis, & pro vita Baltbaſar filii eius:
vt ſint dies eorum ſicut dies cœli ſuper terram, & vt det dominus virtutem nobis: & illuminet ocu-
los noſtros. vt viuamus ſub vmbra Nabugodonoſor regis Babylonis & ſub vmbra Balthaſar filii eius: Baruch.1.
& ſeruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conſpectu eorum. Quòd ſi pro rege à cul-
tu dei alieno iubet propheta diuino monitu orationem fundi ad dominum: quanto magis debet quiſ-
que celebrãs pro rege & principe Chriſtiano deprecari, ſub cuius degit principatu? vt dominus con-
ſeruet eum & viuificet eum & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum
10 eius: ſed opem ferat illi. ¶ Poſtremum à ſpecialibus rurſum ad generalia progrediendo fit etiam ora-
tio à ſacerdote celebrante pro omnibus orthodoxis, id eſt recte de fide ſentientibus. Siquidem ortho- Pſal.40.
doxus græcum nomen, deducitur ab orthos, quod rectum ſignificat. & doxa, quod ſententiam, opi-
nionémque & æſtimationem ſignat. Et is orthodoxus dicitur, qui rectam fidei ſententiam ſequitur,
& determinationem. Fides itidem orthodoxa nuncupatur, quod rectæ ſit ſententiæ & definitionis,
nihil habens à veritate alienum, nihil à rectitudine deuium, aut abhorrens ab æquitate. Vnde exi-
mius pater Ioannes Damaſcenus, librum ſententiarum à ſe compoſitum inſcripſit de fide orthodo-
xa, quod in eo rectam fidei ſentẽtiam, & veram regulam complectatur. Cum igitur orat ſacerdos pro
omnibus orthodoxis, id eſt fidelibus & rectam profitentibus fidem: planum eſt ipſum non orare pro
infidelibus, hæreticis & ſchiſmaticis. quoniam qui huiuſmodi ſunt, recta fide & vnione ad eccle-
ſiam carent. neque Chriſto capiti neque cæteris eccleſiæ membris ſpiritualiter connectuntur, ſed
à fructu huius ſacrificii vt reiectitii & alieni prorſus excluduntur. At vero quod græco nomine or-
thodoxis, & multis fortaſſe incognito, iam dictum eſt, poſtea oratione latina dilucidius explana-
tur cum ſubiungit litera canonis. atque catholicæ & apoſtolicæ fidei cultoribus. hoc enim poſterius,
declarat apertius ante poſitum vocabulum. Dicitur autem catholica fides, id eſt vniuerſalis, ratio-
ne ſuæ dilatationis atque diffuſionis. quoniam eius documenta non particulariter vni populo ſed
vniuerſaliter toti mundo ſunt tradita, cum prædicatum eſt euangelium omni creaturæ. & om-
nes ad eam amplectendam obligantur, cum dictum ſit. Qui non crediderit, condemnabitur. Non Matth.16.
ergo addicta eſt fides Chriſtiana vni nationi, ſicut olim lex vetus vni tantum populo Iſraeli-

tico data,cæteros non obligabat. Dicitur & fides apoſtolica: quoniã per apoſtolos in toto orbe ter-
rarum eſt promulgata:ſicut teſtatur Marcus dicens. Illi autem profecti prędicauerunt vbique:domi-
no cooperante,& ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.Studioſe enim peregerunt quod præ-
Matth.28. ceperat eis dominus. Ite docete omnes gentes. Et quemadmodum de ipſis prædixerat propheta: In
Pſal.18. omnem terram exiuit ſonus eorum:& in fines orbis terræ verba eorum. Dicitur etiam fides apoſtoli-
ca:quoniam per apoſtolos primum certis articulis & ſentẽtiis in vnam formam ac regulam redacta.
Ipſi nanque accepta prouincia annunciandę omnibus ſanctæ fidei: antequam à ſeinuicem diſperge-
rentur,conuenerunt in Hieruſalem.& fidei articulos quos prædicaturi erant ſimul contulerunt,ſym
bolumque primum ædiderunt:à quo cætera ſunt deducta ſymbola. vt vniformis eſſet eorum doctri-
na,nec inter eos forent ob varia & diuerſa dogmata diſſenſiones,multiformésve ſententiæ: per quos
totus fidelium cœtus in vnitatem fidei fuerat colligendus. Cum itaque principia fidei Chriſtianæ ab
ipſis apoſtolis in vnum quaſi corpus ſint compacta & toti mundo conformiter annunciata: recte fi-
des ipſa,hic apoſtolica appellatur.

MEmento domine famulorum famularumque tuarum.N,& N
Et omnium circunſtantium : quorum tibi fides cognita eſt &
nota deuotio. pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt
hoc ſacrificium laudis pro ſe ſuiſque omnibus,pro redemptio-
ne animarum ſuarum,pro ſpe ſalutis & incolumitatis ſuæ : tibique red-
dunt vota ſua æterno deo,viuo & vero.

¶In hac parte canonis orat ſacerdos ex inſtituto eccleſiaſtico pro quibuſdam ſpecialibus ſingulari- 11
Iacob.1. ter:petitque quòd illorum memor ſit dominus. Non quidem vt ipſum ex obliuione reuocet ad quo-
rundam recordationem:apud quem non eſt traſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio. ſed vt deum
inflectat ad miſerendum illorum pro quibus orat:dando remiſſionem peccatorum & conferẽdo gra
tiam. Tunc enim meminit deus aliquorum in bonum:cum ipſorum miſeretur. vt Iob. Memẽto mei
Iob.7. deus:quia ventus eſt vita mea. Et propheta in pſalmo. Memeoto noſtri domine in beneplacito popu
Pſal.105. li tui:viſita nos in ſalutari tuo. Et vnus latronum in euangelio orat. Memento mei domine: dum ve-
Lucæ.23. neris in regnum tuum. Famulos autem & famulas vocat eos pro quibus orat, potius quàm viros &
mulieres:vt humili profeſſione famulatus & ſeruitutis inclinet dominum quem precatur, ad petito-
rum conceſſionem. Efficaciſſima enim gratię imperatrix:eſt humilitas. Sic plane Salomon orans deũ
Sapi.9. pro conſequenda ſapientia:dicit. Da mihi domine ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me
reprobare à pueris tuis:quoniam ſeruus tuus ego ſum & filius ancillæ tuæ. Sic & propheta petens di
Pſal.142. uino auxilio ab inimicis liberari:dicit. Et perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam ego
ſeruus tuus ſum. ¶Porro in hoc loco ſacerdos aut tacita mẽtis cogitatione aut ſubmiſſa vocis expreſ
ſione debet recitare nomina viuentium ſingillatim: pro quibus intendit in illa celebratione ſingula-
riter orare. quod inſinuatur per literas illas maiuſculas. N.&. N. ſignificantes ibi eſſe locum illorum
ſeriatim nominandorum per quandam copulationem . At vero quanuis deus non egeat intentione
Danie.13. noſtra vel oratione particulari, vt eos noſcat pro quibus ſpeciatim orare decreuimus : qui etiam no-
Matth.9. uit omnia antequam fiant,& priuſquam petimus ipſe ſcit quibus indigemus. non eſt tamen irrita aut
inanis hæc particularium perſonarum coram deo nominatio. Quoniam vult quædam ſecundũ or-
dinem ſapientiæ ſuæ dare & conferre dum ad ipſum ſpecialiter dirigimus orationes noſtras : qualia
non eſſet daturus ſine illis. Vult itidem affectum noſtrum magis ad ipſum excitari:dum hoc pacto ad
particularia deſcendimus,quæ magis animum mouere ſolent. Vult denique noſipſos acceptorum ab
aliis beneficiorum frequentius eſſe memores: quod vtique fit cum benefactorum noſtrorum nomina
ſæpius recenſemus,ex quibus ad memoriam ſuſceptorum bonorum & ad gratitudinem magis indu-
cimur. Proinde conſtituit deus quòd ſacerdos celebrans quibus voluerit particularibus perſonis tum
viuis tum defunctis:aliquam portionem fructus ipſius miſſæ applicet. Et huiuſmodi applicationem
rite factam habet ratam & acceptam:quandoquidem ſpiritu ſancto inſpirante ſancti patres officii ip-
ſius miſſæ ordinatores hanc ſpecialem commemorationem faciundam ſanxerunt. ¶Verum ne hu- 12
iuſmodi determinatarum perſonarum nominatio, ob multitudinem aut incertum ordinem ingerat
ſacerdoti celebrãti confuſionẽ aut turbationem : certis quibuſdam gradibus à maiori obligatione ad
minorem ordinate procedẽtibus,in huiuſmodi recitatione vtendũ eſt. Siquidẽ in primo gradu & lo-
co habenda eſt memoria illorũ viuentiũ vnius aut plurimi : pro quibus tunc principaliter fit & par-
ticulariter celebratio. Secundo vero parentum & cognatorũ,carnalium & ſpiritualium. Tertio curæ
ſuæ ſubiectorũ:tanq̃ filiorum ſpiritualiũ. Quarto. confratrum ſuorum,mẽbrorum eiuſdẽ corporis ſi
ſit eccleſia religioſa,collegiata aut domus priuata. Quinto. fundatorũ, patronorum & benefactorũ:
temporalium & ſpiritualium. Secundũ quem ordinem:hic quidem viuorũ habeatur memoria. poſt
conſecrationem vero & ſuo loco defunctorũ. Et quoniã in diuerſis celebrationibus illi qui in primo
reponuntur gradu ac ordine, plærunq; ſunt diuerſi:poſſunt etiam diuerſo tempore variari ad arbi-
trium ipſius celebrantis. Et ita de iis qui in aliis conſtituũtur locis. Non tamen ſemper opus eſt ꝙ ela
boret ſacerdos celebrãs pro nominibus propriis eorũ quorum particularem facit memoriã expreſſe

recitandis. quinimmo ſæpius id ſufficit vbi nomina illorum non ſuccurrunt promptè animo : quòd
perſonæ ipſæ occurrant memoriæ celebrantis. Cum vero nomina expedite occurrũt: in genitiuo ca-
ſu mente tenenda vel ore exprimenda ſunt. vt memento domine famulorum, famularúmq; tuarum:
huius & illius vel illorum . quatenus debita & congrua præcedentium & ſequentium in textu cano-
nis fiat connexio. Et quoniam non ſatis certum eſt quis cui in graduum præfatorum ordine præpo-
nendus ſit: intendat celebrans generaliter quòd dominus deus, iuſtiſſimus omnium diſtributor acce-
ptare dignetur id ſacrificium pro his eo ordine & modo, quo ſe nouerit obligatum: addens ſaltẽ men
13 te hoc vel æquiualens. & omnium: quibus me noſti debitorem . ¶ Completa huiuſmodi viuorũ ſin-
gulariter ſibi commiſſorum recitatione: ſacerdos deinceps orat pro circunſtantibus ſibi nõ commiſ-
ſis ſpecialiter, cum ſubiungit. & omnium circunſtantium. Vbi annotatu dignum cenſent ſacri autho-
res, quàm ſanctum ſit & ſalubre miſſarum intereſſe myſteriis. cùm ſacramentum euchariſtiæ etiã pro
circunſtantibus peculiariter offeratur: ipſorúmque ex conſtitutione eccleſiaſtica fiat itidem expreſſa
mentio. Verum non ab re hic, circunſtantium dicit litera canonis: non autem circumgyrantium. per
ambulantium, aut confabulantium. vt hoc loco præclare admonet Gabriel: quem vt expoſitionis hu
ius ducem ſequimur. Quia tales (inquit) non ſolum non fiunt participes miſſæ: ſed etiã peccant trãſ-
grediendo præceptum eccleſiæ de audienda miſſa die dominica aut die feſto: ſi aliam miſſam non au-
dierint eo die. De quo Ioannes Gerſon in tractatu de oratione ait. Cognoſcant & obſeruent tam cle
rici quam laici, quos oportet diebus dominicis & feſtis diuino intereſſe officio & ſeruitio : quod non
abſoluuntur ab hoc debito, dum ſcienter fabulationibus intendunt , ſed multiplici reatu ſe conſtrin-
gunt. quia nedum non obſeruant præceptum: ſed & alios impediunt, eo quòd in eccleſia ſanctiſſimo
dei tabernaculo ſcandalum inhonorationémque faciunt. Deinde ſubdit. Stent ergo vel ſedeant : & ſi
non vocaliter orando, ſaltem in modeſta quiete & ſilentio animaduertant. conſiderantes non ſolum
ea quæ dicuntur vel canuntur: ſed ea quæ myſtice peraguntur in ritibus & veſtibus ſacris , quæ præ-
terea in picturis præſententur, & ſic de aliis. Hæc ille. Porro nonnulli libri poſt factam omnium cir-
cunſtantium mentionem: habent ſubiunctam omnium fidelium generalem commendationem , his
verbis. atque omnium fidelium Chriſtianorum. & hunc locum canonis ita legendum proponunt. Et
omnium circunſtantium, atque omnium fidelium Chriſtianorum: quorũ tibi fides cognita eſt, & no
ta deuotio. Verum illa particula vniuerſim complectens omnium fidelium memoriam: ſuperflua hic
videtur. quoniam in fine præcedentis orationis ante ſpecialem viuorum commemorationem , facta
eſt pro omnibus fidelibus Chriſtianis deprecatio: vbi dictum eſt. & omnibus orthodoxis: atq; catho-
licæ & apoſtolicæ fidei cultoribus. Quippe cultores catholicæ & apoſtolicæ fidei dicuntur: quicun-
que ſacro fidei charactere & ſignaculo ſunt inſigniti. quamuis etiam per peccatũ dei gratia exciderint
quandoquidem nõ ſolum pro bonis, ſed & pro malis (modo Chriſtiani ſint) per ea verba fit ad deum
oratio. Superuacua igitur cenſeri debet prædictæ particulæ hic facta adiectio , vt quæ ſuperiore loco
ſufficienter ſit expreſſa. Vt autem circunſtantes ipſi percipiant fructum miſſæ, requiritur in eis ſimul
cum hac reuerẽtia & modeſtia iam declarata adhuc duplex diſpoſitio ſiue conditio, inſinuata in ver-
bis ſequentibus. quorum tibi fides eſt, & nota deuotio. Primo exigitur fides firma & inconcuſſa in ip
ſis potiſſimum circa myſteriũ ſacramenti euchariſtiæ , vt credatur ibi ſub ſpeciebus panis & vini poſt
verborum ſacramentalium prolationem verum Chriſti corpus & ſanguis contineri. Quod quia no
ſtræ mentis captum tranſcendit , nec ratione comprehendi poteſt, captiuato intellectu in obſequiũ
Chriſti, ſola fide attingi debet . Quemadmodum ait Auguſtinus de huiuſmodi myſteriis . Hæc ſunt
quæ fidem de neceſſitate exigunt, rationem non admittunt. Expetunt ſimplicem creditorem, arguũt
improbum diſcuſſorem. Et poſt pauca. Credi nanque oportet ſalubriter, quod inueſtigari nequit vti
liter. Secundo requiritur circunſtantium attentio, & eleuatio mentis in deum quo deſiderent oblatio
nem huius hoſtiæ ſibi proficere ad ſalutem. Quæ quidem biſce verbis innuitur. & nota deuotio, ſub-
audi. ad hoc ſacramentum. qua deo vniuntur virtute charitatis per affectum, ſicut fidei vniuntur veri
tate per intellectum. ſicque veritate & virtute vniantur ipſi deo, per intellectum & affectum.
¶ Quæ ſanè fides & deuotio etſi homines lateat , ipſi tamen deo cordium ſcrutatori cognita eſt & 2 Timot. 2.
nota. Cognita per approbationem, & nota per acceptationem . Eos enim noſcere dicitur dominus, Exod. 33.
quos approbat & acceptat. quemadmodum ait Paulus. Nouit dominus, qui ſunt eius. Et ad Moyſem
14 ait: Noui te ex nomine. ¶ Porro vt ſignificetur ſupradictis õnibus hominibus rite diſpoſitis applicari
fruct⁹ ipſius miſſæ, ſubiũgit ſacerdos celebrãs, Pro quib⁹ tibi offerim⁹ vel q tibi offerũt, Pro quibus in
quã famulis & famulabus tuis , & õnibus circũſtãtibus fidelibus & deuotis , tibi offerimus vt mini-
ſtri & immediate. vel qui famuli tui & famulæ, omnéſque circunſtantes fideles & deuoti offerunt ti-
bi ſpiritualiter & mediate. Sicut enim ſpiritualiter dicuntur hoc ſacramentum manducare laici & aſ
ſiſtẽtes miſſæ, qui cum deuotione venerantur ſacratiſſima eius myſteria, ſéque per fidem & pium af-
fectũ effũdũt in deũ. Ita etiã hoc loco ipſi laici & circũſtantes dicuntur ſpiritualiter offerre hoc ſacri
ficiũ: quando & oblationi illi deuotè aſſiſtũt, & vt deo accepta ſit enixius orant. Alii vero eam parti-
culam: qui tibi offerunt, ad ſacerdotes tantum referunt. quorum miniſterium eſt & officium , non
ſolum pro populo: ſed etiam pro ſeipſis offerre hanc ſalutarem hoſtiam. quemadmodum in veteri te
ſtamento ſacerdos pro ſeipſo primum, deinde pro populo ſacrificiũ offerre debuit: vt ex nono capi- Leui 9.
te Leuitici manifeſtũ euadit. Cæterum ipſum euchariſtiæ ſacramẽtũ quod in miſſa offertur : hoc lo-
co dicitur ſacrificiũ laudis. quia ipſum maxime ac præcipue ad dei laudẽ & honorem eſt inſtitutum:
vt dicit pſalmus. Immola deo ſacrificiũ laudis : & redde altiſſimo vota tua ; Et iterum eodem loco. Pſal. 49.

Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter quo oſtendam illi ſalutare dei. Etiã quia ipſum ma-
ximam deum laudandi materiam nobis ſubminiſtrat, quòd non ſolũ ſe moriens dederit nobis in pre-
cium, ſed etiam in hac peregrinatione in cibum & viaticum. Deniq; ipſum eodem nomine vocatur:
Matth.26. quia Chriſtus illud cum laude & gratiarum actione inſtituit. Nam vt ait euangeliſta: ipſe accepto pa
ne gratias agẽs, benedixit & fregit. Ad cuius imitationem ſacerdos euangelicus cum laudibus ipſum
offert ſacrificium: & circunſtantes itidem ſuo modo idem offerunt pro ſe ſuiſque omnibus. Vbi non
temere pro ſe pręponitur: quoniam ordinata charitas primum à ſuo exoritur fonte, & deinde ad alia
deriuatur. vt lux ipſa primo ſolem reddit lucidũ: & poſtea cætera corpora ad quæ propagatur. & ca-
lor intimus igni, primo quidem ignem denominat & efficit calidum: deinceps vero proxima igni cor
pora, ad quæ diffunditur. Et in huius rei figuram in ſacra libri Regum hiſtoria legitur Helias dixiſſe
viduæ Saræptanæ. Veruntamen mihi fac primum de ipſa farinula ſubcinericium panem, & affer ad
3.Regũ.17. me: tibi autem & filio tuo facies poſtea. Orant item offerentes pro ſuis omnibus: quibus naturæ fami
liaritatis aut obligationis vinculo ſunt aſtricti. vt pro ſuis cõſanguineis & affinibus, familiaribus ami-
Matth.10. cis & benefactoribus. Sic enim princeps ſynagogæ acceſſit Ieſum: rogãs pro filia ſua iam morti pro-
Ioan.11. xima. & Martha pro Lazaro fratre ſuo. Ita Centurio pro puero paraclito: & flentes viduæ rogarunt
Matthęi.8. Petrum pro Thabita mortua. omnéſque aſſecuti ſunt: quod poſtularunt. Ita & modo fideles ac deuo-
Act.9. ti & per ſe & per ſacerdotem orant pro ſuis: varia ſibi conditione ac neceſſitudine coniunctis. ¶ De- 15
inde vero tria ſubnectuntur bonorum genera, quę à deo poſtulantur illis impartienda: pro quibus fit
oblatio. Primum bonum ſpirituale & inter alia duo medium: ſcilicet redemptio animarum ſuarum
per remiſſionem peccarorum. quibus dimiſſis: anima redempta eſt ac libera, quæ prius per culpã fue-
Prouer.5. rat captiua. Iniquitates enim ſuæ capiunt impium vt ait Salomon: & funibus peccatorum ſuorũ con
Pſal.129. ſtringitur. Et de hac redẽptione dicit pſalmus. Et ipſe redimet Iſrael ea omnibus iniquitatibus eius.
Et merito ſane petitur redemptio animarum & peccatorum remiſſio per hanc oblationem corpo-
ris & ſanguinis domini: quoniam horum in cruce oblatio, & animarum noſtrarum redemptionem,
Apocal.1. & peccatorum remiſſionem oparata eſt. quẽmadmodum dicit Apocalypſis de Chriſto. Lauit nos à
Apoca.5. peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et alio in loco. Redempti eſtis ſanguine agni immaculati. Secũdum
bonum quod hic petitur eſt ſupremum & perpetuum: ſcilicet ſpes ſalutis, id eſt beatitudinis æternæ
Roma.8. ad quam ſpe tendimus. Spe enim (vt ſcribit Paulus) ſalui facti ſumus. Bono autem iure id poſtulatur
Matth.6. bonum: quoniam ſumma eſt perfectio ad quam ordinamur, & quam ante omnia quærendam domi-
nus docuit: cum ait. Primũ quærite regnum dei & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. De-
mum tertium quod hic expoſcitur bonum, eſt infimum inter hæc tria: ſcilicet ſpes incolumitatis ſiue
ſanitatis corporis. quæ etiam petenda eſt à deo: vt ſit bonorum operum inſtrumentum, & medium
quoddam operandi ordinatum ad conſequẽdam beatitudinem. Morbus enim multas impedit bonas
4.Regũ.20. operationes: & plærunque ad impatiẽtiam animum imbecillem præcipitat. Hinc Ezechias graui li-
Lucæ.17. beratus morbo aſcendit in templum domini: vt gratias ageret pro ſuſcepto ſanitatis beneficio. Et in
euangelio nouem leproſi ingratitudinis damnati ſunt à domino: quòd poſtquam diuina virtute ſana
ti fuerant, non redierunt ad gratias ſuo ſaluatori agendas: vt decimus eorum ſocius fecit. Si igitur pro
beneficio illo incolumitatis ſuſcepto gratias debemus deo: cur non pro illo obtinendo aut conſeruan
do ipſum qui vitæ & mortis habet imperium rogabimus? Si denique pro externis bonis, diuitiis, vi-
ctu & veſtitu deum recte rogamus: quatenus neceſſaria ſunt huic vitæ traducendæ. cur eundem non
rogabimus licite pro ſanitate corporis quæ extrinſecis bonis longe eſt præſtantior? quoniã vt ait Ec-
Eccle.30. cleſiaſticus. Corpus validum: melius eſt quàm cenſus immenſus. Non eſt cenſus: ſuper cenſum ſalu-
tis corporis. Certe pro hiſce tribus bonis dominus noſter nos orare docuit. Pro æternis quidem & ſa
lute perpetua: cum dicimus adueniat regnum tuum. Pro ſpiritualibus item & bonis animæ: cum ſub-
Matth.6. iungimus. fiat voluntas tua: ſicut in cœlo, & in terra. Dei autem volũtas eſt ſanctificatio noſtra: vt ait
1.Theſſa.4. Paulus. Sanctificatio inquam: per gratiam & charitatem. Pro terrenis vero: cum ſubiũgimus. panem
noſtrum quotidianum da nobis hodie. Panis enim nomine: quæcunque temporalia bona ad hãc vi-
tam conducentia accipere debemus. ¶ Demum vt efficacius à deo exaudiantur ii qui offerunt ſacri- 16
ficium laudis: adiicitur & aliud ipſis commendandum quod faciunt, ſcilicet quod deo reddunt vota
ſua: id eſt deuotionem vel affectionem ſuam, ſiue bona opera. Nõ enim votum accipitur hic proprie
pro rei ſpiritualis promiſſione facta deo. ſed communiorem ſortitur rationem: vt & pium mentis
affectum & opus omne bonum complectatur. quẽadmodum etiam in pſalmo ſumitur: cũ ait prophe
Pſal.49. ta. Immola deo ſacrificium laudis: & redde altiſſimo vota tua. Cui dicto pſalmi: hic locus aliquantum
alludere & reſpondere videtur. Huiuſmodi autem vota: & ſua ſunt, id eſt offerentium. quoniam ea li
bera eorum voluntate prodeuntur deo: quia ab eo prius accepta ſunt, quatenus gratiam contulit bo-
ni operis effectricem & ad ipſum tanquam finem legitimum referuntur vt de vnoquoque bonorum
operum relato in deum: ſyncære dicamus cum Dauid. Tua ſunt omnia domine: & quæ de manu tua
1.Parali.29. accepimus, dedimus tibi. Et hæc completa eſt deóque grata circulatio: cum ad ipſum redeunt bona
omnia, à quo primitus ortum acceperunt. Poſtremum neque ocioſe neque ſuperuacuè adiecta ſunt
hæc tria, æternum, viuum & verum ipſi deo: in hac canonis particula. Nã nonnulli dicuntur in ſcri-
Pſal.81. ptura ſancta dii per adoptionem: vt homines. de quibus ait pſalmus. Ego dixi dii eſtis: & filii excelſi
omnes. Verum hi non ſunt æterni. Nam mox ſubiungit propheta. Vos autem ſicut homines morie-
mini: & ſicut vnus de principib[9] cadetis. Alii vero ſunt dii p nũcupationẽ: vt imagines, idola & ſtatuæ
de quibus item propheta in pſalmo. Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum ho-

minum.Sed hi non ſunt viui. Nam vt dicit ibidem pſalmus.Os habent & non loquentur: oculos ha Pſal.113.
bent & non videbunt.Poſtremo alii ſunt dii per vſurpationem & ſuperbam vendicationem: vt dæ-
mones·quorum princeps dicit apud Eſaiam.In cœlum aſcendam : ſuper aſtra cœli exaltabo ſolium
meum.aſcendam ſuper altitudinem nubium: & ero ſimilis altiſſimo. Sed iſti non ſunt veri dii quo- Eſa.14.
niam vt ait pſalmus.omnes dii gentium:dæmonia. Itaque ad excludendos omnes iſtos non vere ne-
que natura deitatem habentes:fideles hic dicuntur reddere vota ſua æterno deo, viuo & vero,qui eſt Pſal.59.
benedictus in ſecula ſeculorum.Amen.

COmmunicantes & memoriam venerantes imprimis glorioſæ ſemperque virginis Mariæ : genitricis dei & domini noſtri Ieſu Chriſti . Sed & beatorum apoſtolorum ac martyrum tuorum:Petri,Pauli,Andreæ,Iacobi,Ioannis,Thomæ, Iacobi,Philippi,Bartholomei,Matthæi, Simonis & Thadei. Lini, Cleti,Clementis,Sixti,Cornelii,Cypriani,Laurentii,Chryſogoni, Ioannis & Pauli,Coſmæ & Damiani. Et omnium ſanctorum tuorum : quorum meritis precibuſque concedas , vt in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio. Per eundem Chriſtum dominum noſtrum. Amen.

17 ¶Hæc pars canonis , ſanctorum commemorationem continet & inuocationem:vt eorum ſuppli-
cationibus hoc ſacramentum digne conficere poſſint celebrantes,& diuina protectione defendi.Di
cuntur autem primum & qui celebrant ſacerdotes & qui circunſtant fideles , communicantes cum
ſanctis ipſis in vnitate eccleſiæ & corporis myſtici:cuius Chriſtus eſt caput . Nam ex ipſis ſanctis &
fidelibus viatoribus,vna domus & eccleſia conſtat:extra quam non eſt locus offerendi ſacrificiū.quē Leui.17.
admodum in veteri lege extra tabernaculum Moſaicum,& deinde templum Salomonis prohibitum
erat offerri deo ſacrificium:vt decimum ſeptimum Leuitici caput oſtendit. Sunt item qui hic degūt
fideles,communicantes cum ſanctis in vna fide : quam & ipſi viatores habuerunt . & in vna ſpe:
quia quod ipſi ſperabant,nos ſperamus.Nunc enim & fidem habemus & ſpem : ipſi vero viſionem
& rem,ad quam deo & duce nos demum perueniemus.Sunt denique fideles viatores communican-
tes cum ſanctis in digniſſimo euchariſtiæ ſacramento.quia quod ſancti percipiunt reuelata facie: nos
frequentamus & colimus in ſacramentali ſpecie. Communio enim eſt perceptio vnius & eiuſdē : in
quo vniuntur qui communicant:quamuis diuerſi:diuerſo modo illud percipiant . Siquidem in ſym-
bolo apoſtolorum pronunciat quiſque fidelium:credo ſanctorum communionem. qui articulus (vt
ante dictum eſt)huius ſacramenti innuit myſterium Secundo dicuntur hoc loco fideles venerari me
moriam ſanctorum :hanc potiſſimum ob cauſam.vt eorum patrocinio adiuuentur apud dominum:
quod poſtulant aſſequantur: & tandem perducantur ad ipſorum conſortium. Ad hanc vero celebran
dam commemorationem ſanctorum:inducta cenſetur eccleſia ex eo quod in antiqua lege fieri ſole-
bat.apud quam in orationibus,patrum recolebatur memoria:vt adiuuantibus eorum meritis facili9
quod petebant impetrarent.Sic Moyſes pro populo qui vitulum conflatilem adorauerat intercedēs: Exodi.32.
ait.Recordare Abraham Iſaac & Iacob:ſeruorum tuorum . Et eius precibus placatus factus eſt do- Danie.3.
minus. Tres item pueri Hebræi:in fornace ſuccenſa ſic oraſſe leguntur. Ne auferas à nobis miſeri-
cordiam tuam domine deus noſter:propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Ia-
cob ſanctum tuum.Inſuper cum Ezechias diuinum imploraſſet auxilium : hoc accepit reſponſum:
Protegam vrbem hanc & ſaluabo eam : propter me,& Dauid ſeruum meum. Non tamen inuocan- 1.Regū.26.
tur ſancti tanquam datores eorum bonorum pro quibus oramus:nam illorum ſolus author ac largi-
tor eſt dominus deus.ſed vt interceſſores ſint pro nobis apud dominum:& eorum precibus adiuue-
mur.ad conſecutionem eius quod poſtulamus.Inſuper veteris teſtamenti obſeruatione figurali edo-
cta creditur eccleſia:vt ante corporis Chriſti conſecrationem ſanctorum memoriam conſtituerit pe
ragendam.Quoniam legalis ſacerdos pontifexque leuiticus dum in ſancta ſanctorum introiuit:nomi Exo.39.
na duodecim tribuum in rationali deſcripta intulit.Sic ſacerdos euāgelicus ſancta ſanctorum ingreſ-
18 ſurus :præcedentium patrum noui teſtamenti recenſet memoriam. ¶In qua quidem recitatione:cer
tus quidam ordo legitime obſeruatus conſpicitur. Nam primo:ſacroſanctæ virginis Mariæ comme
moratio fit,ſecundo apoſtolorum,tertio martyrum & quarto ſanctorum omnium generatim. Sacra
tiſſimæ quidem virginis Mariæ imprimis ac præcipue memoriam in hoc ſacrificio veneratur eccle-
ſia catholica:quoniam ipſa,ſingularis huius ſacrificii miniſtra fuit & liberaliſſima diſpenſatrix . Vt
oſtendit Bernardus in ſermone ſecundo de natiuitate Chriſti: dicens.Ipſa beata virgo eſt mulier illa Matthei.13.
euangelica:quæ tria farinæ ſata commixta fermentauit . Sanim vnum: verbum quod erat in princi-
pio apud deum.alterum,anima quæ de nihilo creata eſt,& ante non erat.tertium: caro de maſſa cor-
ruptionis ſine corruptione aliqua diuino ſegregata artificio. In quibus tribus.triplex genus poten-
tiæ.quod non erat:creatum.quod perierat:recreatum.quod ſuper omnia erat:paulo minus ab ange- Pſal.77.
lis minoratum.Hæc vinculo indiſſolubili in perſonæ coeunt vnitatem.Hęc euangelica farinæ ſata pa Pſal.103.

riter fermentantur, vt ſit panis angelorum quem manducet homo, cor eius confirmans in hoc ſacra-
mento. Vnde fœlix mulier, benedicta in mulieribus: in cuius caſtis viſceribus superueniente igne ſpi
ritus ſancti panis ille eſt coctus. Fœlix inquam mulier: quæ in hæc tria ſata immiſit fidei ſuæ fer-
Lucæ.1. mentum. Siquidem fide concepit, fide & peperit: dicente Elizabeth. Beata quæ credidiſti: quo-
niam perficientur in te quæ dicta ſunt tibi à domino. Hæc Bernardus. In eiuſdem ſacratæ virgi-
nis nominatione: quatuor eius inſignia ornamenta quibus reliquum omnem antecedit ſanctorum
conſeſſum exprimuntur. Primum. gloriæ excellentia & celſitudo, qua vniuerſos ſupergreditur ange-
licos ſpiritus & ſanctorum ordines: cum dicitur hic glorioſa. Secundum. eius perpetua virginitas nec
in cōceptu nec partu nec poſt partum violata: cum nominatur ſemper virgo. Tertiū materna digni-
tas admirabili commercio coniuncta virgineo pudori: cum genitrix hic nuncupatur. Quartum. pro
lis eius ſupereminentia & ſublimitas: cū denique prædicatur genitrix dei & domini noſtri Ieſu Chri-
ſti. quo quidem titulo: omnem ſupereminenter excellit aliam creaturam. ¶ Porro poſt ſuperſanctæ
virginis memoriam ſubnectitur beatorum apoſtolorum commemoratio. Et merito quidem quoniā 19
ipſi tradiderunt nobis ritum ac formam offerendi hoc ſacrificium: vt à Chriſto mandatum accepe-
Matthæi 25 runt. Ipſi itidem huius ſacrificii teſtes fuerunt idonei: qui in vltima cœna qua Chriſtus ipſum in ſalu-
tem mundi inſtituit præſentes, primi hoc ſacrificio ſunt vſi. Inſuper ipſi à Chriſto tunc ſacerdotes
ordinati: poteſtatem acceperunt ſuper corpus Chriſti verum conſecrandum & diſpenſandum, & ſu
per corpus Chriſti myſticum: ad eandem aliis ordinandis poteſtatem communicandum. Ipſi deni-
que fuerunt teſtes præcipui, paſſionis Chriſti & reſurrectionis eius atque aſcenſionis: quorum hoc
ſacrificium eſt memoriale præcipuum. Tertio vero loco, ſanctorum martyrum celebratur memoria:
quia pro oblata ſemel ſalutari & ſingulari hoſtia ſemetipſos obtulerunt viuentem hoſtiam, deo pla-
centem & acceptabilem. qui etiam (quemadmodum & apoſtoli) teſtes fuerunt noſtræ fidei, & ſan-
guinis ſui effuſione eam approbarunt atque corroborarunt. Martyr enim Græce: teſtes eſt Latine. &
martyrium: teſtimonium. At vero patriarcharum & prophetarum veteris teſtamenti: hic non fre-
quentatur memoria. quia quamuis fide & deuotione in ſpiritu ſacrificium hoc cognouerunt, & ſpiri
tualiter ipſo participarunt: ſub ſacramentali tamen ſpecie nunquam ipſo vſi ſunt. quoniam lōge poſt
eorum tempora noſcitur ipſum fuiſſe inſtitutum. Sed neque ſanctorum confeſſorum qui coruſcante
luce euangelica ſanctitate & virtutibus mirifice emicuerunt, hic inſeruntur nomina: quoniam canon
ipſe præſertim quantum ad hanc partem prius fuit (vt aiunt) æditus: quàm memoriam confeſſorum
celebraret eccleſia. Siquidem omnes fere ſancti qui commemorantur in canone: præceſſerunt ſan-
ctum Syluestrum papam. præter ſanctos Ioannem & Paulum. Marcellinum & Petrum: qui paulo
poſt illi ſucceſſerunt. Eccleſia vero poſt tempus Syluestri cœpit ſanctorum confeſſorum memoriam
primum venerari: quòd prius debacchata ſemper fuerit in eccleſiam & deſæuierit tyrannorum ra-
bies ac crudelitas: ſanctorum martyrum turbam & numerum copioſe multiplicans. In cuius rei argu
mentum, ſedes epiſcopales quæ ſecundum beati Petri diſpoſitionem ſunt in ſingulis ciuitatibus anti
quitus conſtitutæ: non in memoriam confeſſorum, ſed apoſtolorum & martyrum & præſertim glo-
Matthæi. 10 rioſæ virginis deiparæ, fidelium conſecrauit deuotio. ¶ Deinceps exprimuntur duodecim apoſtolo
Actu. 9. rum nomina (quos elegit dominus: vndecim quidem, in terra conſiſtens & ante ſuam paſſionem. Pau 20
Matth. 16. lum vero duodecimum: poſt aſcenſionē & iam ſedens ad dexteram patris) ſcilicet Petri qui fuit prin-
Actu. 9. ceps & ſummus apoſtolorum: cui traditæ ſunt claues regni cœlorum. Pauli. qui vas electionis à do
Ioan. 1. mino dictus eſt & de cœlo vocatus: vt portet nomen eius coram regibus & gentibus & filiis Iſrael.
Actu 12. Andreæ. qui primus apoſtolorum vocatus à domino: etiam germanum ſuum Petrum Chriſto addu-
Ioan. 13. xit, illi demum in crucis paſſione ſocius. Iacobi maioris. qui prius altero Iacobo ad apoſtolatum aſci
Ioan. 19. tus creditus & inter apoſtolos primus martyrii lauream conſecutus eſt. Ioannis. dilecti domini diſci
Ioan. 20. puli: qui ſuper pectus eius in cœna recubuit & cruci aſtans virginem matrem ſibi commendatam ac
Gala 1. cepit in ſuam. Thomæ. qui prius de Chriſti reſurrectione dubius cum clauorum locis digitos inſe-
Ioan. 14. rens, & manum lateri domini immittens credidit: omne dubitationis & infidelitatis vulnus à nobis
amouit. Iacobi minoris. qui frater domini dictus eſt: & Hieroſolymitanam eccleſiam epiſcopali au-
thoritate rexit. Philippi. qui patrem ſibi oſtendi obnixius expetens: inſeparabilem filiū in patre im-
manſionem ſibi reſerari obtinuit. Bartholomei. qui inter apoſtolos ſolus fuiſſe nobilis perhibetur: &
Matthæi. 9. teſte beato Dionyſio, diuinæ ac myſticæ theologiæ ſacramenta ſublimiter agnouit. Matthæi. qui de
theloneo vocatus à domino: ex publicano factus eſt apoſtolus & euangeliſta, ſpiritualiumque talen-
torum prouidus diſtributor. Simonis. qui frater erat Iacobi minoris: dictus Chananæus & zælo Chri
ſtianæ religionis. Quippe chana, zelus interpretatur. Vel ad differentiam Simonis Petri. aut à Cha-
Ioā. 2. na vico regionis Galilææ: in qua dominus vinum in aquam primo mutauit ita nominatus. Thadæi.
Iudæ, 1. qui & Iudas dictus eſt, etiam Iacobi minoris frater: & contra veritatis corruptores breuem epiſtolam
acerrime ſcripſit. ¶ Poſtea ſubiunguntur duodecim martyrum nomina: qui circa principium naſcē- 21
tis eccleſiæ ſanguinem ſuum pro Chriſto fuderunt. ſcilicet Lini papæ & martyris: qui primus poſt
Petrum apoſtolicam ſedem moderatus eſt, eundemque agone martyrii immitatus. Cleti. qui Lino in
ſummo pontificatu ſucceſſit: itidem & martyrii nuncupatione. Clementis. qui Petri diſcipulus: poſt
Cletum eccleſiam catholicam rexit. demerſuſque demum mari: ſuper aſtra ſubuectus eſt. Siſti. papæ
& martyris: qui hymnum triſagium, ſanctus, ſanctus, dominus deus ſabaoth in miſſæ officio conſti-
tuit decantari. Cornelii papæ ac martyris, ſucceſſoris beati Fabiani: qui etiam glorioſo martyrio hu-
ius vitæ curſum conſummauit. Cypriani epiſcopi. Carthaginenſis. cuius tanta fuiſſe traditur conſtā-

tia:vt lata ſuæ condemnationis ſententia,publicè gratias egerit deo in conſiſtorio tyranni. Lauren-
tii eccleſiæ Romanæ archidiaconi qui per ſignum crucis cæcos illuminauit,& theſauros eccleſię pau
peribus diſtribuit. Chryſogoni,cuius tanta fides atque animi virtus enituit: vt gaudens & lætus ſpō-
te mortis ſubiecit ſupplicium. Ioannis & Pauli.qui imperialis aulæ domeſtici, ſe Chriſtianos eſſe pa
lam confeſſi ſunt:& egenis ſua bona erogantes Iulianum apoſtatam eluſerunt. Coſmæ & Damiani.
qui arte medica clariſſimi:à vero medico ad ſanandos animarum morbos vocati ſunt,& exuta mor-
talitatis toga ei perpetuo ſociantur. Si quis autem prædictorum ſanctorum agones & dura pro Chri
ſto certamina exactius dinoſcere velit: cuiuſque ipſorum vitam, hiſtoriamque peculiarem perquirat
& lectiter. Quæ huic loco non erat integre inſerenda: vt faſtidioſa prolixitas euitetur, & alia noſtro
inſtituto magis conducentia declarandi maior detur oportunitas. ¶ Quòd ſi quiſpiam ſciſcitetur,
cur iſtorum potius qui ſupradicti ſunt martyrum nomina & non aliorum,canoni ſunt inſerta: reſpō
dendum eſt quòd ad euitandam prolixitatem atque confuſionem non expediebat omnium martyrū
nomina ibidem expreſſe poni. Neque certa aut euidens cauſa nobis conſtare poteſt : ob quam priſci
patres potius hos quàm alios quoſuis expreſſerint,quãuis dubium eſſe non debeat, id propter ratio-
nabilem aliquam cauſam factum eſſe:nos tamen latentem. Aliquorum vero ſententia eſt haudqua-
quam aſpernanda: canonem ipſum ſpeciali inſpiratione ordinationéque diuina ita vt legitur compo
ſitum eſſe. In cuius rei ſignum memorant,quòd aliqui patres quondam ex ſingulari quadam reuerē-
tia & deuotione quã ad certos ſanctos habuere,ipſorum nomina ſtuduerunt inſerere canuni: & quo-
rundam prius appoſitorum nomina ſubmouere . Sed poſtridie inuenerunt ſanctos quos appoſue-
rant deletos: & priores literis aureis inſcriptos. Quod dictum ſit,ne quiſquam ſuo arbitratu aut ſin-
gulari affectu vnquam attentet: aut ſanctos hic nominatos prætermittere: aut alios de nouo inſere-
re.vt Vincētium, Nicolaum, Franciſcum vel quoſuis alios. Nam huiuſmodi temeraria permutatio
22 & circa rem tam ſacram præſumptio: iudicium dei non effugeret. ¶ Refert itidem author operis il-
lius quod rationale diuinorum officiorum inſcribitur : quòd Gregorius tertius hæc verba ſequentia
adiecit ad canonem,poſt nominationem particularem prædictorum ſanctorum dicenda. Necnon &
illorum ſanctorum:quorum hodie ſolennitas in conſpectu tuo celebratur domine deus noſter, in to
to orbe terrarum . Verum quãuis illa ſecundum aliquarum eccleſiarum conſuetudinem proferatur
in eo canonis loco,& illa pro more ſuæ eccleſiæ ibidem inſerentes atque legentes : non ſint impro-
bandi.ab aliis tamen apud quos illa non increbuit conſuetudo : neque dici debent neque inſeri. Tū
quoniam illorum lectio & adiectio ad canonem,non eſt ab vniuerſali eccleſia recepta neque per v-
ſum approbata: quãuis ea vnus ſummorum pontificum adiicienda cenſuerit. Tum quia eadem pari-
que ratione alii ſummi pontifices tentare poſſent aliarum nouarum particularum additionem ad ca
nonem:& ita tandem ipſius miſſæ canon excreſceret in immenſum,neque certis vnquam metis con
tineretur. Tum etiam quia illorum verborum ſupradictorum ſententia, ſufficienter continetur in ge
nerali omnium ſanctorum memoria: quæ poſt ſpecialem omnium ſanctorum commemorationem
illico ſubnectitur,ſub his verbis & omnium ſanctorum tuorum. Qui enim omnium ſanctorum fa-
cit memoriam: haud dubie & illorum veneratur commemorationem, quorum eo die (quo ſacerdos
ſacra facit)celebratur ſolennitas: quandoquidem hi,ſanctorum omnium nuncupatione comprehen
duntur & continentur. Quocirca illa particula,à Gregorio tertio(vt ferunt)adiecta, potius meo iu
dicio omittenda eſt: tanquam minus neceſſaria, & inducens difformitatem à communi vſu eccleſiæ.
in qua vniformitas eorum quæ ad dei cultum ſpectant & potiſſimum ad ſanctiſſimum altaris ſacrifi-
cium: vel maxime probanda eſt & tenenda. ¶ Poſtremum ſanctorum omnium ponitur inuocatio, &
poſtulatur eorum ſuffragium : vt ſcilicet ipſorum meritis bonorumque operum anteactorum con-
templatione , & precibus quas aſſidue pro nobis deo profundunt (quandoquidem de ipſis in vni- 2.machа.15.
uerſum id locum habet: quod de ſancto Hieremia in ſecundo Machabeorum libro ſcriptum legitur.
Hic eſt fratrum amator: & populi dei Iſrael.hic eſt qui multum orat pro populo: & vniuerſa ciuita-
te ſancta dei)in omnibus & credendis & agendis diuinæ protectionis muniamur auxilio : contra o-
mnium inimicorum & viſibilium & inuiſibilium machinationes ac fraudes Nam ſi deus pro nobis: Roma.8.
quis contra nos? Et ſi nos cuſtodiat vt pupillam oculi,atque ſub vmbra alarum ſuarum nos protegat Pſal.16.
à facie eorum qui nos affligunt: nemo certe nobis nocere poterit: ſed cum propheta confidenter di- Pſal.43.
cemus. In deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.

HAnc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, ſed & cunctæ fami-
liæ tuæ quæſumus domine vt placatus accipias: diéſq; noſtros
in tua pace diſponas , atque ab æterna damnatione nos eripi:
& in electorum tuorū iubeas grege numerari. Per Chriſtū do-
minum noſtrum.

Quam oblationem tu deus in omnibus quæſumus benedictã, aſcri-
ptã , ratã,rationabilē, acceptabilemque facere digneris: vt nobis corpus
& ſanguis fiat dilectiſſimi filii tui , domini noſtri Ieſu Chriſti.

¶In hac canonis particula petitur acceptatio ſacrificii à deo, diuinæ bonitatis ad nos condeſcenſio, 23
& ipſius oblationis perfectio atque conſummatio. Primum quidem hoc modo. Quoniam (inquit)
ſanctis tuis communicantes & eorum memoriam venerantes, hoc tibi ſacrificium offerimus domi-
ne ſancte pater: deo ſuppliciter quæſumus, vt tu ipſe placatus meritis & præcibus glorioſæ dei geni-
tricis, ſanctorum apoſtolorum, martyrũ, & omnium electorum tuorũ: accipias & placide acceptes
hanc oblationẽ ſeruitutis noſtrę, quã ſcilicet nos miniſtri facimus in vero cultu, ſoli deo debito. quin
immo etiam hanc oblationem cunctæ familiæ tuæ. totius ſcilicet eccleſiæ catholicæ, quæ tibi deuo-
ta famulatur & vota offert. Vnde quod hic dicitur ſeruitutis noſtræ: pro clero poſitũ cenſetur, qui hu
ius oblationis ex ordinatione diuina eſt miniſter & peculiarem altari famulatum miniſteriiſque pro
ſuo quiſq; gradu impẽdit. Quod vero ſubiũgitur, ſed & cũctæ familiæ tuæ: pro populo laico adiectũ
traditur, qui etiã voto & pia deuotione cõcurrit ad hanc oblationem, & de familia domini numera-
tur, cum etiam ſit membrum & pars eccleſiæ. Petitur autem hic acceptum haberi noſtrũ ſacrificium,
non quidem ex parte ipſius ſecundum ſe conſiderati: quia ſic illud deo diſplicere non poteſt. In eo ſi-
Matthæi.17 quidem offertur filius: de quo paterna vox cœlitus intonuit. Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi
complacui: ipſum audite. Sed poſtulatur acceptari ſacrificium: quatenus offertur per miniſtros eccle
ſiæ. Nõnunquã enim id vſu venit quòd oblatio de ſe grata & digna, nõ eſt accepta deo: quia eã mini-
ſtri indigne cõtrectant & indebite offerũt. de quo dominus per Hieremiã prophetam cõqueritur: di
Hiere.11. cens. Quid eſt quòd dilectus meus in domo mea facit ſcelera multa? nunquid carnes ſanctæ auferẽt
à te malicias tuas: in quibus gloriata es? Quantum ad ſecundum: tria deinde bona poſtulantur à deo.
Primum temporale. ſcilicet vt dies noſtros & huius vitæ noſtræ tempus in ſua pace dignetur diſpo-
nere, & illam nobis quam mundus dare non poteſt pacem concedere: per quam à procellis ac tem-
peſtatibus huius mundi ſua prouida diſpoſitione eruamur. Secundum. perpetui mali deuitatio: vtpo
Apoca.1. te quòd nos ab æterna damnatione eripiat. quoniam ipſe eſt qui habet claues mortis & inferni: qui
Pſal.67. ſolus à morte ſecunda nos poteſt liberare. quãdoquidem vt ait propheta in pſalmo: domini, domini
eſt exitus mortis. Tertiũ. perpetui boni adeptio: vtputa quòd in electorũ ſuorum nos iubeat grege nu
merari, ſiue vt habet canticum ſanctorum Auguſtini & Ambroſii: vt æterna nos faciat cum ſanctis
Pſal.67. ſuis in gloria numerari. quoniam ipſe ſolus nos ſaluare poteſt: vt ait propheta in pſalmo. Dominus
Pſal.36. noſter: dominus ſaluos faciendi. Et alio in loco. Salus autem iuſtorum à domino. Et rurſum. Domi-
Pſal.3. ni eſt ſalus. Porro in horum triũ bonorum poſtulatione, profitetur eccleſia deũ eſſe vniuerſorum do-
minum: & in triplicem mundi machinam extendi ſupremum eius principatum. Per primum enim:
profitetur ipſum eſſe dominum in terris. per ſecundũ: in inferis. per tertium vero: in cœlis: & vbique
omnia ipſius nutu diſponi. ¶Quantum vero ad tertium huius literæ canonis punctum, in quo pe- 24
titur ipſius ſacrificii completio quantum ad conuerſionem materialis ſubſtãtiæ panis & vini in cor-
pus & ſanguinem Chriſti. quinque hic poſtulata exprimuntur, per totidem accuſatiuos adiectiuos
certo quodam ordine digeſta. Primum. quòd deus ipſe dignetur hanc oblationem noſtræ ſeruitutis
& cunctæ ſuæ familiæ (terrenã ſcilicet materiã panis & vini: in altari oblatam) facere in omnibus tã
offerentibus quàm iis pro quibus offertur: benedictam. vt per ipſam: benedictionem ſpiritualiumq;
bonorum multiplicationem conſequamur. Et merito quidem. Nam & panis eſt benedictionis, itidẽ
1.Corint. 10 & calix benedictionis: cuius cõmunione & participatione, cœleſtis benedictio largiter in omnes pro
fluit. Secundũ. quòd dignetur eandem oblationem facere aſcriptam. vt per ipſam ſocietati angelorũ
& ſanctorum omnium aſcribamur: per quam nos hic cõmunionem cum ſanctis habemus. Et recte
itidem id petimus. Nam in hac oblatione precioſus Chriſti ſanguis continetur quo in libro vitæ &
cum iuſtis ſcribuntur, qui ipſum digne percipiunt. Tertium. quòd ſua dignatione velit deus hanc ip-
ſam oblationem facere ratam. vt per ipſam ad finem vſque mundi permanſuram, fixam & ſtabilem:
ratum ſit & firmum noſtræ ſalutis promiſſum, ſcilicet. qui manducat meam carnem & bibit meum
ſanguinẽ: habet vitam æternã. Quartũ. quòd eam oblationem deus faciat rationabilem. per quam ra
Ioan.6. tionabile fiat noſtræ ſeruitutis obſequiũ & noſipſi rationabiles atque ſecundum rationẽ viuẽtes effi-
ciamur. vt admonet beatus Petrus. Sicut modo geniti infantes: rationabiles. & ſine dolo lac cõcupi-
1.Petri.2. ſcite. Quintũ. quòd eandem facere dignetur deus acceptabilem. vt per ipſam deo acceptabiles placi-
tique reddamur: qui per noſipſos illi iure diſplicemus. Quod enim dicit Eccleſiaſticus. Sacrificium
Eccle.35. iuſti acceptum eſt: & memoriam eius nõ obliuiſcitur altiſſimus. potiſſimum in hoc ſacrificio (quod
omnium eſt digniſſimum & ſacratiſſimum) habere locum debet. Et ſi noſipſi qui offerimus, iuſti nõ
ſumus: petimus tamen humiliter per hoc ſacrificium iuſtitię, noſtram tolli iniuſtitiam. & non meri-
tis noſtris: ſed huius oblationis virtute (quæ ipſa eſt iuſtitia) munera noſtra à deo gratè acceptari. Hęc
autẽ quinq; particularũ iã aſſignata expoſitio: ſumpta eſt ex conſideratione & attẽtiõe effectuũ: quos
nobis ex hac oblatione prouenire & indulgeri petimus. ſcilicet benedictionis, aſcriptionis in cœlis,
ratæ promiſſionis, rationabilis obſequii ac vitæ, & acceptationis. qui ſane effectus: efficaciæ & virtu-
ti ipſius ſacramenti quod offertur, apta proportione reſpondere ſunt monſtrati. ¶Poſtremum ſuam 25
orationẽ claudens ſacerdos qui ſacra facit, & id in calce expetit: vt dignetur etiam illud præſtare de-
us pater, quòd hæc oblatio panis & vini in altari præparata, fiat nobis & ad noſtram vtilitatem: cor
pus ſub ſpecie panis. & ſanguis ſub ſpecie vini. dilectiſſimi filii eius. de quo pater voce cœlitus de-
Matthæi. 3. lapſa conteſtatus eſt. Hic eſt filius meus dilectus: in quo mihi complacui. Vel vt alius dicit euange-
Marci.9. liſta. Hic eſt filius meus chariſſimus: audite illum. Et vt ipſe Ioannes baptiſta perhibuit. Pater di-
Ioan.3. ligit filium: & omnia dedit in manu eius. Dedit enim illi poteſtatem omnis carnis, quare merito

hic dicitur dominus noſter. Et quoniã ipſe etiam ſaluator noſter eſt,& vnctus à deo oleo lætitiæ præ Ioan.17.
conſortibus ſuis:recte itidem hic Ieſus Chriſtus,& ſæpius alias in hoc myſterio nuncupatur. Porro
in hac poſtrema petitione vtitur eccleſia verbo fiat,conformiter ad verbum glorioſæ virginis Ma-
riæ.quæ angelo nuncianti futuram Chriſti in vtero eius conceptionem ſecundum carnem, reſpon-
dit. Fiat mihi ſecundum verbum tuum. Ad cuius pronunciationem, formatũ eſt in caſtiſſimis eius vi Luc.1.
ſceribus ſacratiſſimum illud corpus: in quod conuerti poſtulamus hoſtiæ noſtræ ſubſtantiam. Addi
tur itaque, & nunc idem verbum fiat. quia eadem exigitur potentia, ſcilicet virtus dei immenſa &
infinita, in huiuſmodi quam petimus conuerſione:quæ tunc requirebatur in verbi dei incarnatione
immo & eadem:quæ in prima mundi productione,de qua dicit Geneſis. Fiat lux:& facta eſt lux. Præ Gene.1.
terea ponitur idem verbum fiat,modo deprecatorio,ad deſignãdum quod ſacerdos ſua ipſius & pro-
pria virtute non operatur neque exhibet præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in ſacramento al
taris: ſed tantum miniſter eſt organum & inſtrumentum huius admirandæ conuerſionis. Quare
non in propria perſona dicit facio,aut in perſona eccleſiæ facimus. ſed fiat: virtute ſcilicet omnipo-
tentis dei. in cuius ditione cuncta ſunt poſita, & in cuius poteſtate eſt huiuſmodi conuerſio ſubſtan-
tiæ in ſubſtantiam:ſicut & rerum ex nihilo productio,quandoquidem eius potentiæ omniefficaci-
que virtuti ſubſunt omnia. Inſuper verbum illud fiat mutationem ſignans & nouum quiddam effici
undum in ſua ratione claudens:accommodum eſt huic loco ad explicandum ineffabilem illam tranſ
mutationem quæ in huiuſce ſacramenti conſecratione fit. Qua quidem ſupernaturali mutatione,pa
nis in verum Chriſti corpus per verborum ſacrorum prolationem conuertitur:& vinum in verum
eius ſanguinem. vt ante conſecrationem: panis ſit materialis & vinum ſenſibile. poſt conſecrationẽ
vero non amplius panis & vinum:ſed verum Chriſti ſit corpus & verus ſanguis. Hanc autem con-
uerſionem fieri:hoc verbo fiat apte poſtulamus, quod aliquid necdum factum poſtea effici: & quod
nondum exhibitum eſt deinde præſtari inſinuat.

QVi pridie quàm pateretur:accepit panem in ſanctas ac vene-
rabiles manus ſuas:& eleuatis oculis in cœlum, ad te deum
patrem ſuum omnipotentem: tibi gratias agens benedixit
ac fregit,deditque diſcipulis ſuis dicens: Accipite & mandu-
cate ex hoc omnes. Hoc eſt enim Corpus meum.

26 ¶Hic procedit ſacerdos celebrans ad ipſius hoſtiæ oblatæ conſecrationem:in qua commemoratur
inſtitutio huius ſanctiſſimi ſacramenti, à Chriſto primum facta. Et primo loco tempus illius inſtitu-
tionis hic innuitur:cum dicit canon. Qui ſcilicet dilectiſſimus filius tuus,dominus noſter Ieſus Chri
ſtus,cuius in calce præcedentis particulæ facta eſt mentio:pridie quàm pateretur, id eſt præcedente
die quàm paſſionem & crucem pro nobis ſuſtineret,ſcilicet decimaquarta luna,ſiue die primi menſis
Nempe in eadem cœna Chriſtus primum manducauit agnum paſchalem cum diſcipulis ſuis ſecun-
dum ritum Iudæorum: & deinde inſtituit hoc ſacratiſſimum myſterium,per agnum illum typicum Matth.5.
præſignatum. vt ſimul & veteri legi finem imponeret, & nouæ legis inchoaret ſacramentum: atque
hoc pacto vmbræ veritas,& figuræ res ipſa continuo ſuccederet. quod tres ſacri euangeliſtæ Matthę⁹
Marcus & Lucas: manifeſte teſtantur. Atqui Chriſtus decimaquarta luna primi menſis manducauit
agnum paſchalem: ſecundum legis diſpoſitionem Exodi vndecimo cap. explicatam. Non enim ve- Matthęi.26.
nit ſoluere legem. ſed adimplere. quod & Marcus luculenter inſinuat: cum inquit quod prima die a-
zimorum diſcipuli iubente Chriſto parauerunt paſcha,& Chriſtus illud manducauit. Prima autem Marci.14.
dies azimorum erat decimaquarta luna primi menſis. Igitur & illo die decimoquarto primi menſis,
Chriſtus hoc inſtituit ſacramentum:& luna decimaquinta mortem paſſus eſt. quod & tota confite-
72 ri citra controuerſiam debet eccleſia. ¶Secundo ſignificatur hic ipſius conſecrationis materia: cum
ſubiungit canon,quod Chriſtus accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas. Sanctas inquam
quia ſanctitatis & munditiæ ſunt pleniſſimæ,ac omnia ſanctificantes. Venerabiles vero: quia deitati
coniunctæ: propter quam ſumma veneratione dignæ ſunt. Accepit autem in manus, vt attactu ſan-
ctarũ & diuinarũ manuũ ſuarũ pani materiali vim quandam conferret: ipſumque in materiam huius
viuifici ſacramenti deputaret, vt etiam omni reliquo tempore in verum Chriſti corpus conuerti poſ
ſet. Sicut enim tactu ſuæ mundiſſimæ carnis authore Beda vim regeneratiuam contulit aquis, ipſaſ-
que determinauit in ſacramenti baptiſmatis materiam:ita & acceptione panis in ſanctas ac venerabi
les manus ſuas,vim pani tribuit vt ex eo tanquam idonea materia ſacratiſſimum ſuum corpus confi-
ci poſſit. Et hoc ipſum antè ſignificatum eſt Ioannis ſexto capite, vbi dominus noſter quinque panes
quibus refecturus erat turbas: in ſuas manus accepiſſe dicitur & benedixiſſe, priuſquam diſcipulis il- Ioan.6.
los tradidit turbis diſtribuendos. Fuit enim illa panum multiplicatio & corporalis turbæ refectio: hu
ius admirandi myſterij præambula quædam repræſentatio atque præſignificatio. In cuius rei argumẽ
tum, poſt illam refectionem quaſi à ſenſibilibus ad ſpiritualia reſponſum & conformitatem adinui-
cem habentia turbas manuducens dominus noſter: luculentum de huius ſacramenti myſterijs ſermo
nem in eodem capite ad eas habuit, vt à pane materiali ad hunc panem vitæ & viuificum earum mẽ-
tes erigeret. Neque id mirum cuiquam videatur, quod tam efficax & ſacratus fuerit manuum Chri-

ſti ad panem contactus.vt ex eo determinauerit ipſum in materiam huius ſacramenti,& vim quãdã
Matth.8, illi ad idipſum contulerit.Nam manibus illis ſanctis atque venerandis leproſum contingens domi-
Luc.7. nus:illico omnem ab illo lepræ immundiciam depulit.Eiſdem loculum tangens: mortuum adoleſ-
Luc.4. centem protinus reuocauit ad vitam.Denique eaſdem pro ſua benignitate ſingulis languentium im
ponens:omnem ab illis morbi moleſtiam effugauit quacunque detinerentur infirmitate, vt ſacra e-
uangelii narrat hiſtoria Quis igitur diffitebitur:& ſacro manuum ſuarum ad panem contactui vim
quandam ſingularem affuiſſe? At vero cum panem nominat hic litera canonis: ea primis ſpecialem
& propriam huius ſacramenti materiam,congrue quidem ad hoc à Chriſto delectam. tum quod pa
Ioan.6. nem ſe in euangelio nuncupat:cum ait·Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi . Et iterum. Ego
ſum panis vitæ.tum quia grano frumenti ex quo panis conficitur ſe comparat:cum inquit.Niſi gra-
Ioan.12 num frumenti cadens in terram mortuum fuerit:ipſum ſolum manet . Et in huius ſacramenti figu-
Pſal.80. ram:dictum eſt de Iudæis à propheta in pſalmo.Cibauit eos ex adipe frumenti.¶Tertio explicatur 28
hic ipſius ſanctæ inſtitutionis modus,cum ſubiungit litera canonis quod Chriſtus eleuauerit oculos
ſuos ad deum patrem omnipotentem ,illique gratias agens panem benedixerit.In quibus quidẽ ver
bis ſublimitas præſentis myſterii & dignitas huius ſacramẽti ſupra alia inſinuatur:cum non legatur
dominus hæc eadem feciſſe in inſtitutione alicuius aliorum ſacramentorum. Cæterum quãuis nul-
lus euangeliſtarum primam huius ſacramenti inſtitutionem deſcribẽtium expreſſerit idipſum, quod
Chriſtus in illa oculos ſuos ad cœlum eleuauerit: non minus tamen id credi & verum haberi debet.
Ioan.21. Nam multa tam de operibus quàm verbis domini prætermiſerunt euangeliſtæ, vt Ioannes in vlti-
mo ſui euangelii capite teſtatur: quæ tamen apoſtoli vel facto ſuppleuiſſe, vel verbo expreſſiſſe legũ
tur.Inſuper hoc ipſum quod proponitur:facile ex alio euangelii loco poteſt comprobari. Ioãnes e-
Ioã.11. nim ſuſcitationem Lazari deſcribens: Ieſum oculos ſurſum leuaſſe aſſerit,atque dixiſſe. Pater gratias
ago tibi quoniam audiſti me.Si igitur tunc oculos ſubleuauit ad patrem : cum ad corpus emortuum
animam Lazari reuocauit.valentiore iure,potioréque ratione & tunc oculos eleuauit in cœlum : cũ
panem & vinum in corpus & ſanguinem proprium commutauit.¶At vero oculos in cœlum eleua
Matth.11. uit hic excellentiſſimum perficiendi : ſicut ipſe apud Matthæum teſtatur . omnia mihi tradita ſunt
à patre meo,tum vt nobis daret exemplum erigendi oculos noſtros in principio actionum noſtrarũ,
ad deum,bonorum omnium authorem ac datorem: dicendique cum propheta. Ad te leuaui oculos
Pſal. 122. meos:qui habitas in cœlis.Similiter gratias hic egiſſe dicitur Chriſtus deo patri.tum vt ſe gratum in
patrem oſtenderet de ſuſcepto tanto dono:& tam excellenti gratia inſtituendi diuino beneplacito a-
Ioan.6 deo excellens & eximium ſacramentum toti mundo ſalutare.ſicut & de aliis ſpiritualibus munerib⁹
in euangelio legitur gratias egiſſe patri. Tum vt nobis exemplum præſtaret:deo de collatis omnibus
Ephe.5. bonis indeſinenter gratias agendi.quemadmodum admonet beatus Paulus:ſcribens ad Epheſios.
Gratias agentes ſemper pro omnibus:in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, deo patri. Demum be-
nedixit panem illum Chriſtus·quia ſuæ benedictionis virtutem in eum transfudit , qua in ſacratiſſi-
Ioan.6 mum ſuum corpus conuerteretur. Quemadmodum ſuæ benedictionis largitate & gratia quinque
panes multiplicauit: vt ſatiatis quinque hominum milibus ſuperfuerint duodecim cophini fragmen
Gene.1. torum.Et in ipſius mundi creatione benedicens rebus à ſe conditis:eas vt ſecundum ſuam propaga-
rentur ſpeciem & perpetuam ſeruarent ſui generis ſucceſſionem , ſanait ac ordinauit, Demum hoc
loco ea primitur ipſius ſacramenti in diſcipulos diſtributio:cum fregiſſe panem ipſum dicitur,& ſin-
gulis ſuorum diſcipulorum diſtribuiſſe.Non quidem vt ipſum reuerenter & cum veneratione inta-
ctum ſeruarent:ſed in ſuum accommodarent vſum & eſum.quod hiſce ſignificauit verbis:ad ipſos di
ctis. accipite & manducate ex hoc omnes.Inſuper tradidit illis quoties vellent ipſum ſacramentum
Lucæ.22 conſecrandi poteſtatem:cum addidit.Hoc facite in meam commemorationem.vt perpetuus mane-
ret eius apud homines fructus & vſus . Rurſum per huiuſmodi diſtributionem à ſe factam diſcipulis
ſuis:legem ipſis dedit hoc ſacramentum fidelibus diſtribuendi in cibum viuificum,& ſalutem anima
rum,quod per ipſos & ipſorum ſucceſſores ſacerdotes ſtudioſe obſeruatum eſt:& ad finem vſque mũ
di ſine conſumptione ipſius aut imminutione per ſanctam communionem hoc ſanctum ſacramen-
tum diſpenſabitur. ¶Poſtremum ſacratiſſima ponuntur verba quibus dominus noſter in conſecra- 29
tione ipſius panis vſus eſt & omnes deinde id conficientes ſacramentum vti debere inſtituit,ſcilicet,
hoc eſt enim corpus meum.In quibus particula enim, connexiua eſt horum verborum ad ſententiã
præcedentem . Pronomen vero hoc , ad intellectum demonſtrat idipſum: quod in fine prolationis
horum verborum ſub ſpeciebus ipſius panis remanentibus ſubſiſtit.vtpote verum Chriſti corpus:in
quod panis ipſe tunc ineffabiliter conuerſus eſt.Nempe id firma fide cum eccleſia catholica indubi-
tatoque tenendum eſt : quod in exitu prolationis eorum verborum , & momento ipſo (vt ita dixe-
rim)eam claudente,deſinit ſubſtantia panis:atque ſub illius accidentariis diſpoſitionibus iam vere &
re ipſa continetur(modo tamen imperſcrutabili atque inexplicabili)verum Chriſti corpus.Proinde
cum dominus noſter illa protulit verba:pronomen meum demonſtrabit ipſum proferentem, atque
ipſius pronunciantis corpus.Cum vero ab aliis proferuntur eadem verba: non ipſum monſtrat pro
ferentem id pronomen,ſed Chriſtum in cuius perſona pronunciantur.Non enim refert ea verba ne
que referre debet ſacerdos proferens ad ſeipſum,& ſuam ipſius perſonam:ſed ad ſolum Chriſtum cu
ius vice & loco illa proloquitur.Et quoniam ſupradicta quinque verba ad formam pertinent conſe-
crationis : non ſunt quoquo pacto permutanda aut additione aut ſubtractione aut ordinis variatio-
ne , neque præcipiti ore aut confuſe pronuncianda,ſed cum ſumma attentione, reuerentia & vene-

ratione, integre diſtinctèque proferenda. quoniam illa ſacerdos quaſi ore Chriſti (vt ita dixerim) eloquitur: & illa loquens, Chriſti fungitur officio. Quocirca in illis recte & decenter enunciandis: ſumma adhibenda eſt cura & animaduerſio.

SImili modo poſteaquam cœnatum eſt: accipiens & hunc præclarum calicem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, item tibi gratias agens: benedixit, deditque diſcipulis ſuis dicens. Accipite & bibite ex eo omnes. Hic eſt enim calix ſanguinis mei, noui & æterni teſtamenti, myſterium fidei: qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Hæc quotienſcunque feceritis: in mei memoriam facietis.

30 ¶ Hoc loco explicatur conſecratio vini in ſanguinem Chriſti: eo ordine & modo quo à Chriſto fa-
cta eſt. Et primum eius modus & tempus exprimitur cum dicit litera, quòd ſimili modo quo accep-
tum panem Chriſtus ſua benedictione & conſecratione conuertit in ſuum corpus, vt modo dictum
eſt: accepit etiam calicem ad vinum conſecrandum. Et id quidem poſtquam cœnatum eſt ea ſcilicet
cœna qua agnum paſchalem cum diſcipulis ſuis manducauerat. Poſt veteris enim legis cærimonias:
noui teſtamenti ritus erat inſtituendus. Hunc autem calicem dicens ſacerdos qui celebrat: non eum
demonſtrat calicem ſecundum numerum, quem manibus tenet. manifeſtum eſt enim: Chriſtum id
vaſculum idem numero, in manus ſuas non accepiſſe. Sed ad intellectum: demonſtrat ſimilem ſecū
dum ſpeciem. non quidem ſecundum ſpeciem ſubſtantiæ aut figuræ. quia fortaſſe ex alia ſecundum
ſpeciem materia compoſitus erat calix quem Chriſtus accepit: aut alterius formæ per artem inductę
quàm calix ille quem manibus tenet ſacerdos conſecrans. ſed ſimilem quantum ad vſum & liquoris
continentiam. Sicut enim in hoc calice qun ſacerdos conſecrationem vini perficit, continetur vinū
aqua mixtum: ita & in eo calice quem Chriſtus accepit continebatur vinum aquæ permixtum, vt v-
no animo ſentiunt omnes. Quare nomine calicis nō intelligendum eſt hic ſolum vas potorium: ſed
idipſum cum vino contento in eo. Vocatur autem huiuſmodi calix quem Chriſtus accepit, hoc loco
præclarus: quaſi præ aliis clarus. quia non figuralis fuit, aut vmbratilis aut typicus, vt veteris inſtru
menti phiale & ciphi: ſed archetypus, exemplaris, & ipſam continens veritatem. De quo certe cali-
ce Chriſti dicit propheta in pſalmo. Et calix meus inebrians: quàm præclarus eſt. Et ex eo pſalmi lo Pſal. 22.
co facile credi poteſt id nomen adiectiuum hic eſſe aſſumptum. Cæterum acceptione illa calicis cum
vino in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, Chriſtus inſtituit vinum in materiam conſecrationis ſui
ſanguinis: dum ipſum vinum diuina ſua virtute conuertit in proprium ſanguinem, & apoſtnlis ſuis
corumque ſucceſſoribus vini ſic per conſecrationem conuertendi contulit poteſtatem. Non enim
contentus fuit proprium corpus dare nobis in cibum: ſub ſpecie panis ad vſum eſus conuenientiſſi-
mi. ſed inſuper ex immenſitate ſuæ bonitatis etiam proprium ſanguinem in potum nobis tradidit:
ſub ſpecie vini ad humanum potum congruentiſſimi. vt excellentiſſima animæ nutritio ſpiritualis:
perfecta itidem corporis nutritione ſignaretur. Ad nutritionem enim perfectam corporis, non ſolū
pertinet cibus: ſed & potus. Nullus autem potus dignior aut accommodatior humano corpnri: quā
vini moderate ſumpti quemadmodum dicit pſalmographus. Educas panem de terra: & vinum læ- Pſal. 103.
tificet cor hominis. Ad hæc, cum Chriſtus ſe vitem in euangelio vocauerit: dicēs diſcipulis ſuis. Ego Ioan. 15.
ſum vitis vera: & vos palmites. Et rurſum. Ego ſum vitis vera: & pater meus agricola eſt. recte vinū
ipſius vitis fructum delegit in materiam huius ſacratiſſimi myſterii: vt nos ſpirituali illo populo refi-
ceret ac inebriaret. Reliqua vero deinde hic recitata, vtpute quòd Chriſtus gratias agens patri bene-
dixerit calicem, dederitque diſcipulis ſuis dicens, accipite & bibite ex eo omnes: conſimili ratione di
31 cuntur, qua in conſecratione panis paulo antè dicta ſunt. ¶ Deinde ponitur forma pnpria con-
ſecrationis ipſius ſanguinis: qua & Chriſtus vſus traditur, & tota poſt ipſum vtitur eccleſia. ſcili-
cet. hic eſt enim calix ſanguinis mei. & cætera. Dicit enim Innocentius tertius. Credimus quod for
mam verborum ſicut in canone reperitur & apoſtoli à Chriſto, & ab ipſis eorum receperūt ſucceſſo
res. In qua quidem forma: pronomen hic, demonſtrat per intellectum calicem continentem precio-
ſum Chriſti ſanguinem in fine prolationis omnium verborum ad formam pertinentium, ſicut de cō
ſecratione panis paulo ſuperius dictum eſt. Dicitur enim hic calix ſanguinis. calix continens ſangui-
nem. ſicut calix aquæ: qui aquam intra ſe continet. Et recte calix hic nominatur potius quàm aliud
quippiam continens: vt ciphus aut cyathus aut crather. vt intelligatur hic ſanguis non ſolum ad po- Matth. 26.
tum ſpiritualem: ſed ad memoriam paſſionis Chriſti pertinere in qua effuſus eſt. Nomine ſiquidem Matthæi 20.
calicis: in ſcriptura frequenter amaritudo paſſionis ſignatur. vt in oratione Chriſti ad patrem. Pater
ſi poſſibile eſt: tranſeat à me calix iſte. Et alio in loco. Poteſtis bibere calicem: quē ego bibiturus ſum?
Porro in ſequentibus verbis etiam ad formam conſecrationis ſanguinis pertinentibus: tres exprimū
tur præcipui & inſignes effectus ipſius ſacroſancti ſanguinis Chriſti. Primus quòd eſt ſanguis noui
& æterni teſtamenti. Non quidem, in collatione & comparatione ad vetus teſtamentum. quod per
inſtitutionem huius myſterii & paſſionem Chriſti finem accepit ac conſummatum eſt: & noui in- Leui. 26.

Hiere.13. choatũ illiuſque loco ſuperinductũ. ſecūdũ illud Leuitici dictũ. Nouis ſuperuenietibus: vetera proii
cietis. & ſecũdum promiſſionẽ factam à domino per Hieremiam. Ecce dies veniunt dicit dominus:
& feriam domui Iuda & domui Iſrael fœdus nouum. Et merito ſane ſanguis Chriſti dicitur ſanguis
noui teſtamenti: quia effuſione ipſius & intercedente Chriſti morte nouum confirmanim eſt teſta-
mentum, quemadmodum vetus ſtabilitum fuerat per aſperſionem ſanguinis ſuper volumen fœderis
Exodi.24. & ſuper populum: dicente Moyſe. Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit dominus vobiſcum: ſuper cũ
Hebræ.9. ctis ſermonibus his. Et apoſtolus ad Hebræos ſcribens ait. vbi teſtamentum eſt: mors neceſſe eſt in-
tercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmanim eſt: alioquin nondum valet dum vi
uit qui teſtatus eſt. Dicitur etiam idem, teſtamentum æternum: quia nõ eſt aliud teſtamentum illi ſuc
ceſſurum, ſicut veteri ſucceſſit nouum: ſed ad finem vſque mundi perſeueraturum eſt. quemadmodũ
Eſaiæ. 55. promiſit dominus per Eſaiam. Feriam vobiſcum pactum ſempiternum. Et ad Hebræos ſcribens a-
Hebræ.13. poſtolus ait, Deus autem pacis qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamẽ
Zacha.9. ti æterni dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Demum Zacharias propheta de eodem ait. Tu quo-
que in ſanguine teſtamenti tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua. ❡Secundus effect⁹ 32
ſanguinis Chriſti hic expreſſus eſt: myſterium fidei. Myſterium quidem Græcum nomen: idẽ ſignat
quod ſecretum & occultum, neque paſſim omnibus obuium & patens. Tale autem fuit ſacramẽtum
redemptionis humanæ: per ſanguinem Chriſti completum & perfectum. prius quidem ſub figuris
veteris teſtamenti abſcondinim: ſed in morte & paſſione Chriſti patefactum, vbi ſanguis eius efflu-
xit: & ſciſſo velo templi, abſtruſa prius myſteria Chriſti, iam reuelata patuerunt. Etiam dicitur hoc
admirabile ſacramentum, myſterium fidei: quia totum id ſola fide attingitur quod in hoc ſacramen-
to continetur. & ſola fide comprehenditur: quicquid ad veritatem huius pertinet myſterũ quantum
ad conuerſionem, continentiam, ſubſtantias & accidentia. vt quamuis in omnibus ſacramẽtis neceſ-
ſaria ſit fides: in hoc tamen tanto maior, ſolidior & firmior: quanto id quod proponitur magis captũ
fugit humanũ, & altus ſupra ſenſum & rationem eminet. Tertio dicitur hoc ſacramentum: myſte-
rium fidei, quoniam aliud ibi cernitur & aliud intelligitur. cernitur enim ſpecies vini: & creditur ve-
ritas ſanguinis Chriſti. quam credere debemus & fide amplecti: non autem diſcutere audeamus, quo
niam ſecretum domini eſt. Siquidem myſterium dicitur: quod ſenſibus tegitur occultum. ſicut veri-
tas ſanguinis in ſapore latet vini & ſpecie. Calix ergo ſanguinis eſt myſterium fidei: quia ſub figura
& ſapore vini occultus creditur verus ſanguis Chriſti. Eſt itidem myſterium fidei: quia quod fides cre
dit, intus eſt occultum & ſpecie vini obtectum. ❡Demum tertia efficacia precioſi ſanguinis Chriſti 33
eſt remiſſio peccatorum noſtrorum: ſignificaturque per ſubſequẽtia verba. qui pro vobis & pro mul
tis effundetur in remiſſionem peccatorum. Pro vobis inquam apoſtolis & diſcipulis quos hiſce ver-
bis alloquebatur. & pro multis ſcilicet Iudæis & gentibus: per diſcipulos ſuos ad fidem conuertẽdis.
Eſa.53. quemadmodum etiam Eſaias ait. Ipſe peccata multorum tulit: & pro tranſgreſſoribus orauit. Et apo
Hebræ.9. ſtolus ad Hebræos ſcribens inquit. Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata.
Multorum dixit: non omnium. Quia quamuis pro omnibus ſit effuſus ſanguis Chriſti quantũ ad ſuf
ficientiam: non tamen quantum ad efficaciam. Sufficiens eſt enim tollere omnia peccata: vbi non in-
uenit obſtaculum contrariæ voluntatis. Efficit autem ſalutem in ſolis electis: quandoquidem hi dun
taxat conſequuntur remiſſionis gratiam, & æternæ hæreditatis gloriam. At vero verbum illud effun-
detur, non ad tempus nunc futurum referendum eſt: ſed ad illud quod in hora inſtitutionis huius ſa
cramenti fuit futurum, cum nondum effuſus fuit ſanguis Chriſti ſed poſtridie effundendus. Proferũ
tur enim ea verba in perſona Chriſti: & pro tempore illo quo Chriſtus primum inſtituit hoc ſacrũ
Eſa.7. myſterium. Quo etiam modo oracula prophetarum denunciantia id futurum quod iam olim com-
pletum eſt: nunc eodem veriſſima ſunt. vt ecce virgo concipiet & pariet filium. quoniam ſemper re-
ferenda ſunt ad tempus in quo primum prolata ſunt. & pro illo ſemper ſunt vera. Demum quod in
Leui.17. remiſſionem peccatorum noſtrorum effundendus fuit ſanguis ille Chriſti precioſus: ſub velamine
occulto & vmbra figurali ſignificatum eſt in Leuitico, vbi dominus dixiſſe legitur. Anima carnis in
ſanguine eſt. & ego dedi illum vobis vt ſuper altare in eo expietis pro animabus veſtris: & ſanguis
pro animæ piaculo ſit. Sane vita ſpiritualis ipſius hominis (qui nomine carnis plærunque in ſcriptu
ra ſignatur) in ſanguine Chriſti eſt. Et deus pater dedit nobis illum ſanguinem in altari crucis effu-
ſum: vt in illo expiemus animas noſtras, ipſeque ſanguis Chriſti ſit pro piaculo ſiue purgatione ani
marum noſtrarum. vt dicit ibidem gloſa. Ecce quomodo ſanguis hircorum & vitulorum in multi
formi hoſtia veteris teſtamenti effuſus: ſignauit quodam typo ſacratiſſimum Chriſti ſanguinem, pro
Hebræ.9. nobis in remiſſionem peccatorum effuſum. Quod & Paulus ad Hebræos ſcribens: confirmat dicẽs.
Omnia penè in ſanguine ſecundum legem mundantur: & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.
Apocal.1. Ioannes itidem in Apocalypſi idipſum teſtatur, cum ait quòd Chriſtus dilexit nos: & lauit nos à pec
catis noſtris in ſanguine ſuo. ❡Porro ſequentia verba Chriſti: hæc quotienſcunque feceritis in mei
memoriam facietis. non ſunt de integritate & ſubſtantia formæ conſecrationis vini: vt nonnulli au-
tumarunt. quia ipſa non magis concernunt conſecrationem & ſumptionem ſanguinis: quàm corpo-
ris Chriſti. cum vtrumque corporis ſcilicet & ſanguinis ſui tam conſecrationem quàm perceptionẽ
æque præceperit fieri Chriſtus in ſui memoriam, & vtrumque demonſtretur per pronomen plurale
hæc. Quòd ſi de ſola ſanguinis conſecratione ſumptioneque voluiſſet facere ſermonem: pronomine
ſingulari fuiſſet vſus. Si ergo illa verba pertinerent ad formam conſecrationis ſanguinis: pari ratione
attinerent & ad conſecrationẽ corporis Chriſti. Et ita ſub hoſtia panis non eſſet verũ corpus Chri-

ſti ante prolatinnem illorum verborum:eo quòd necdum tota forma conſecrationis panis eſſet pronunciata. Quare cum ante eorum verborum prolationem ex more eccleſiaſtico ipſa hoſtia per ſacerdotis eleuationem oſtenditur populo, ille adoraret hoſtiam oon conſecratam, quod eſt impium & abſurdum. Præterea. per illa verba(vt vnanimis eſt omnium ſententia) Chriſtus contulit apoſtolis conſecrãdi poteſtarem: & eos inſigniuit ordine ſacerdotali. Collatio autem poteſtatis conſecrandi: oon fit per verba ad conſecrationem pertinentia.eo quòd verba conſecrationis concernunt materiam ipſius: & idipſum io quod rendit. ac definit conſecratio. Verba vero per quæ confertur poteſtas cõſecrãdi:concernunt cũ cui cõfertur ea ſacultas, & poteſtatẽ quæ illi traditur. Non ſunt igitur illa verba de quibus hic agitatur ſermo, ad cõſecrationis formam ſpectantia: quare neque cõtinuo ſpiritu cũ verbis præcedẽtibus proferenda, Sed illis integre prolatis, ſub ſilentio facieoda eſt ſanguis Chriſti per genuũ flexionẽ à ſacerdote adoratio: deinde ipſius ad populum oſtenſio. & in ipſa eleuatione calicis partim cum in altũ erigitur & partim cũ demittitur: hæc poſtrema verba ſunt pronũcianda. Quæ quidẽ eã prętẽdũt ſentẽtiã, quòd quotiẽſcũq; apoſtoli & ſacerdotes illnrũ ſucceſſores fecerint tã corporis quàm ſanguinis Chriſti cõſecrationẽ & ſumptionẽ: illã facturi ſunt in illius memoriam, quãdoquidẽ vtrũque illorũ iuſſit Chriſtus in ſui cõmemorationẽ fieri. Saoe vna cauſa inſtitutionis huius digniſſimi ſacramenti in eccleſia militante fuit, vt ipſum eſſet ſignum memoriale & repræſentatiuum ipſius ſummi ſacrificii quod Chriſtus obtulit in cruce, in qua ſuſtiouit mortem in corpore & ſanguinem ſuum fudit in precium redemptionis noſtræ. Et quemadmodum canit eccleſia: in hoc auguſtiſſimo myſterio recolitur memoria paſſionis eius. Idcirco ad repræſentandam diſtinctius paſſionem Chriſti: immolatione huius ſacrificii ſanguis ſeparatim in calice conſecratur, quia in ipſa paſſione Chriſti ſanguis eius fuit à corpore ſeparatus. Et propter hoc in canone potius ad conſecrationem ſanguinis quàm corporis additur ea particula. Hæc quotienſcunque feceritis: in mei memoriam facietis, licet ad vtrumque referatur. quia expreſſior eſt repræſentatio & ſignificatio paſſionis Chriſti per ſanguinem: quàm per corpus. Nempe corpus eſſe poteſt ſine paſſione: ſaoguis autem ſeparari nõ poteſt à corpore ſine ipſius vulneratione. Quòd autem ipſa ſumptio corporis & ſanguinis Chriſti etiam ſit in memoriam paſſionis eius: oſtendit apertè beatus Paulus ita ſcribens ad Corinthios. Quotienſcunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis: mortem domini annunciabitis donec veniat. Quod tantundem valet atque ſi diceret. Repræſentabitis paſſionem domini & mortem: quoad venerit ad iudicium in conſummatiooe ſeculi. Nam iuge eſt iſtud ſacrificium, & aote mundi finem noo deſinet, vt his verbis ſuperioribus atteſtatur Paulus. 1.Corint.11.

VNde & memores domine nos ſerui tui: ſed & plebs tua ſancta, eiuſdẽ filii tui, domini dei noſtri: tã beatæ paſſionis. necnon & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcẽſionis: offerimus præclaræ maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam: panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ. Supra quæ propitio ac ſereno vultu reſpicere digneris, & accepta habere: ſicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iuſti Abel, & ſacrificium patriarchæ noſtri Abrahę, & quod tibi obtulit ſummus ſacerdos tuus Melchiſedech: ſanctũ ſacrificium, immaculatam hoſtiam.

35 ¶In hac parte canonis proponitur conſecratorum munerum in memoriam Chriſti ad deum patrẽ oblatio: quam ita facit ſacerdos celebrans. O clementiſſime pater & domine ex quo Chriſtus filius tuus voluit vt hæc in ſui memoriam faceremus, & quoniam hæc ipſa in ſui cõmemorationẽ fieri inſtituit: nos ſerui tui ſacerdotes & preſbyteri, qui noſtrorum ordinum miniſteria ad hæc offerẽda ſacrificia accepimus. quemadmodũ ait Eſaias. Vos autem ſacerdotes dei vocabimini: miniſtri dei noſtri. Eſaias.61. ſed & plebs tua ſancta: tota ſcilicet vniuerſitas populi Chriſtiani, ſanguine Chriſti abluta & baptiſmo ſanctificata. memores eiuſdem filii tui Ieſu Chriſti: qui & noſter eſt dominus & deus. Dominus quidem quia nos tanquam ſeruos regit, & ſingulari prouidentia curat ac gubernat. Deus vero quia noſipſos ex nihilo productos ad ſuæ maieſtatis cultum ſpeciali gratia vocauit, ſuorumque ſacramentorum participes effecit. Memores itidem paſſionis filii tui (quam hæc repræſentant myſteria) tam beatæ atque ſalutaris. vt quæ æternę beatitudinis aditum nobis deuicta morte reſerarit. necnon & reſurrectionis eius ab inferis: ad quos triduano illo ſuæ mortis ſpacio Chriſtus deſcendit, vt ſanctos patres ibidem detenros liberaret. Denique nos etiam memores glorioſæ aſcenſionis eius in cœlos, quæ in glorificato & immortali corpore ſuper omnes cœlos facta eſt: vt ſicut à ſummo cœlo fuerat egreſſio eius, ita occurſus eius fuerit vſque ad ſummum eius. Nominantur autem potius hic iſta Pſal.18. tria Chriſti opera, paſſio, reſurrectio, aſcenſio: quàm alia in diſpenſatione carnis aſſumptæ ab eo facta. quoniam plus cæteris faciunt ad complementum redemptionis & glorificationis humanæ. Paſſio nanque Chriſti: precium noſtræ redemptionis exoluit, & mortem deſtruxit. Reſurrectio eiuſdẽ;

perditam reparauit vitam,nobiſque reſurgendi ſpem & fiduciam ſuggeſſit.Si enim Chriſtus reſurrẽ
1. Corint.15 xit à mortuis(inquit apoſtolus)& nos reſurgemus.Aſcenſio vero in cœlũ,paradiſi patefecit introi-
tum quantum ad eius ingreſſum:& nobis eundem ingrediendi viam monſtrauit.Aſcendit enim(vt
Micheę 2. ait propheta)pandens iter ante eos.Itaque paſſio Chriſti: principiũ eſt noſtræ reparationis.reſurre-
ctio:medium,aſcenſio vero:finis & meta.Tantorum igitur & tam ſublimium operũ Chriſti memo
res nos ſerui tui ſed & plebs tua ſancta:offerimus ſimul quidem,non tamen eodem modo.Nos enim
ſacerdotes offerimus in miniſterio & opere:ſed & plebs tua ſancta,voto duntaxat & deuotione. Sa-
cerdotes nãque ſoli cõſecrãt & ſoli offerũt:vt perſonæ publicæ pro ſalute totius ecclesiæ.Alii autem
offerre dicuntur: quia deſiderant & precantur deum,vt ſacerdotis oblatio accepta habeatur, & ſalus
quæ petitur fidelibus indulgeatur.Offerimus autem non quidem hominibus aut ſanctis. ſed præcla
ræ maieſtati tuæ,eximięque tuæ diuinitati,immẽſa claritudine omnibus ſupereminenti. cui ſoli hæc
debetur oblatio:quoniam omnia nobis ex ea bona profluunt.Idcirco non ex iis quæ noſtra ſunt,aut
à nobis ipſis profecta offerimus:ſed de tuis donis ac datis,de bonis ſcilicet illis cũ temporalibus tum
ſpiritualibis:quæ largiter & abundè nobis cõmunicaſti.quandoquidem vt ait Iacobus, omne datum
optimum & omne donum perfectũ:de ſurſum eſt,deſcendens à patre luminum.¶Inter ilia autẽ da 36
ta quod optimum eſt & præſtantiſſimum(vt tuam decet venerandã maieſtatem) tibi nunc domine
ſanctæ pater offerimus.Hanc ſcilicet ſalutarem hoſtiam:quam quinque præclaris titulis hic præſer
tim honoramus.Primo eam nũcupantes puram:quia puritatis omnis & mũdiciæ fons eſt , nihilque
iniquitatum in eã incurrit.inſuper & noſipſos efficacia ſuæ virtutis mirificè purificat . Secundo ſan-
ctam:quia omni gratia & ſanctitate eſt pleniſſima.cum in ea contineatur ſanctus ſanctorum:de quo
Lucę.1. dictũ eſt ad ſacroſanctã virginẽ.Et quod naſcetur ex te ſanctum:vocabitur filius dei . præterea nobis
ſuæ ſanctimoniæ participationem largiter indulget:omneſque ſanctificat.Tertio immaculatam:quo
niam nulla peccati contagione eſt contaminata,cum eum ipſum contineat de quo dicit propheta. ꝙ
Eſa. 53. peccatum non fecit:nec inuentus eſt dolus in ore eius.omnem etiam à nobis tollit peccati maculã:
Ioan.1. eſt enim agnus dei qui tollit peccata mundi.Et certe hæc immaculatiſſima Chriſti ſyncæritas & à
peccato immunitas:congruenter nobis per candorem hoſtiæ ſenſibilem & oculis conſpicuum à ſan-
ctis patribus eſt ſignificata.ſicut per formam eiuſdem ſphæricam:ipſius æternitas principio fineque
carens conuenienter eſt indicata.vt hoſtia candida pariter & rotunda: Chriſti humanitatem prædi-
cet peccati neſciã,pariter & diuinitatem æternam. Quarto eandem appellamus hoſtiam,panẽ ſan-
ctum vitæ æternæ.non quidem panem materialem & corporalem: vt fuit ante conſecrationem. ſed
panem ſpiritualem:& cibum conferentem digne manducantibus vitã æternã.de quo ſumma veritas
Ioan.6. ait in euangelio. Pater meus dat panem de cœlo verum.Panis enim verus eſt qui de cœlo deſcendit:
& dat vitam mundo.Et rurſum.ſiquis manducauerit ex hoc pane: viuet in æternum. Quinto calicẽ
ſalutis perpetuæ:cuius hauſtu ſalus perpetua datur hominibus. vt ipſemet tantorum author mune-
rũ in euangelio teſtatur dicẽs.Qui manducat meã carnem & bibit meũ ſanguinem: in me manet &
ego in illo.Ipſe autem:ſalus eſt perpetua. Et rurſum. Qui manducat meam carnem & bibit meum
ſanguinem:habet vitam æternam.Superuacuum autem ferè id exiſtimabitur & id lectores admone-
re:calicem hic non tam pro ipſo continente vaſculo ſumi,quàm pro precioſo Chriſti ſanguine in eo
poſt conſecrationem contento:qui ſalutis perpetuæ gratiam digne ſumentibus elargitur. quoniã id
loquendi genus quo continentis nomen pro re cõtenta ſumitur:& apud ſacram ſcripturam, & apud
cæteros authores receptiſſimum eſt ac vſitatiſſimum.¶Cęterum cum tanta ſit huius hoſtię dignitas 37
& excellentia,tanta puritas,tanta denique ſanctitas:ſolicite animaduertere debẽt & attẽdere ſacerdo
tes,qui panẽ hũc ſanctũ offerunt deo & calicẽ benedictionis: cũ quãta cõſcientiæ puritate,prępara
tione mentis & cordis deuotione debent ad hanc hoſtiã puram,& ſanctã deo offerendam accedere;
Eſa.69. Ne ſi peccatis ſordidi eã offerãt:eorũ habeatur oblatio quaſi illius qui excerebrat canem aut qui victi-
Eccle.34. mat filiũ in cõſpectu patris. Ne itidem ſi ad eã accedant ſeipſos nõ probantes magis filiũ dei rurſum
Hebræ.6. crucifigant & oſtentui habeant:quàm ipſum offerant in ſacrificiũ beneplacitũ deo patri in recõcilia
tionem & propitiationẽ.Ne denique hoc ſacrificium quod datum eſt in remedium: ob ſuam & irre-
uerentiam & irreligioſitatẽ vertatur ipſis in interitum & animæ exitium.Meminiſſe ſane debent Na
Leui.10. dab & Abiu filios Aaron ſacerdotali officio inſignitos,quia ignem alienum arreptis thuribulis obtu
2. regum.6. lerunt domino,repentina vltione percuſſos occubuiſſe.Necnon & Oſa,quia manus ſuas cum teme-
1.regum.6. ritate iniecit arcæ:ſubito etiam vindice dei ira periſſe . Nonne Bethſamitæ videntes arcam domi-
ni cum minori quàm decuit reuerentia:à domino grauiter puniti leguntur ? Nonne qui intrauerat
Matth.22. ad regales nuptias non tamen indutus veſte nuptiali:iuſſus eſt proiici in tenebras exteriores ? Certe
hæc omnia ſcripta ſunt ad correctionem noſtrã: vt cautiores in tanto verſemur altaris officio, & quã
Heſter.7. ta decet veneratione pro viribus ipſum exerceamus .Ne ſimiles ipſi Aman inſolentiſſimo cum puta-
mus nos vocari ad regis & reginæ conuiuium in ſignum amoris & beniuolentiæ:ob indignitatẽ no-
1.regum.4. ſtram deputemur ad ſuſpendium gehennæ,& æternæ damnationis patibulo adiudicemur.Ne etiam
perſimiles filiis Heli cum indigne ſancta tractamus & ſacerdotio fungimur : hoſtili cadamus gladio.
1.corin.11. Ne denique de eorum ſimus numero de quibus dicit Paulus, quòd quicunque manducauerit panem
hunc & calicem domini biberit indigne: reus erit corporis & ſanguinis domini,& inſuper iudicium
Leui.22. ſibi manducat & bibit . Quòd ſi in veteri lege leproſus & immundus contactu morticinii non po-
tuit manducare de oblatis domino:non auſint vnquã qui lepram habent peccati aut contagia immũ
diciæ,hunc domino ſanctificatum panem & calicem ſumere. ¶Deinceps in litera canonis ponitur 38

petio acceptationis oblatorum:qua ſacerdos celebrans expoſcit ea quæ offeruntur, grata & accepta
haberi à deo patre,hoc modo. Supra quę(inquit)dona & data tibi in hoc ſacrificio oblata corpus ſci-
licet & ſanguinem Chriſti filii tui,panem ſanctum vitę ęternę & calicem ſalutis perpetuę:ô clemen-
tiſſime pater reſpicere digneris de cœlo, proprio vultu atque placabili: per facilitatem dimiſſionis Hiere. 31.
peccatorum.id nobis pręſtans quod per prophetã tuum es pollicitus: cum dixiſti.Propitiabor iniqui
tati eorum: & peccati eorũ non memorabor amplius. Vultu item ſerenn,benignoque & placido: qui Pſal.66.
& iram tuã mitigatã indicet,& tuã in nos mãſuetudinẽ. Quẽ propheta ſuper nos illuminari petiuit:
cũ ait. Illuminet vultum ſuum ſuper nos: & miſereatur noſtri. Quẽ etiam in benedictione filiis Iſ-
rael impartienda: Aaron ſacerdos imprecatus eſt ad nos conuerti debere, pręcepto dnmini dicentis
illi. Sic benedicetis filiis Iſrael. Benedicat tibi dominus: & cuſtodiat te. Oſtendat deus faciem ſuam Nume.6.
tibi: & miſereatur tui. Couertat dominus vultum ſuum ad te: & det tibi pacem. Digneris etiam o
ſancte pater hęc ipſa quę offerimus accepta & grata habere,non ſolum ratione oblati ſacrificii quod
tuę maieſtati diſplicere non poteſt:ſed etiam ex nobis offerentibus & ratione noſtri habita qui offe-
rimus.taleſque nos offerentes facito fide & deuotione,quales fuerunt nlim Abel, Abraham & Mel-
chiſedech.qui deo primum placuerunt innocentia,obedientia & ſanctimonia: idcirco gratas illi ho
ſtias & acceptas obtulere. Reſpexit enim deus prius ad Abel: & poſtea ad munera eius.quia non nf- Gene.4.
ferens placuit illic ex oblatn:ſed munus ex nfferente. Nos autem propria virtute diffiſi & noſtrorum
conſcii peccatnrũ:petimus ediuerſo vt offerentes placeamus ex oblatn.atque hoſtiam hãc merito ac-
ceptabilẽ offerentes,per eam nos acceptos fieri poſtulamus:quam nequaquam tibi deo patri accep-
39 tam eſſe dubitamus. ¶ Porro tria hic proponuntur exempla ſacrificiorum ante legem datam oblato
rum quæ deo accepta fuiſſe leguntur,& ad quorum ſimilitudinem petimus noſtra etiam ſacrificia ac
cepta haberi. Primo ſacrificium Abel qui obtulit dnmino de primogenitis & adipibus gregis ſui: ad
quæ dominus reſpexiſſe perhibetur. Dicitur autem hic ipſe Abel puer dnmini: ob innocentiam & vi
tæ puritatem,non autem ob ætatem aut ignorantiam eorũ quæ ſciri debent reprehenſioni obnoxiã.
qualem pueritiam imprnbat apoſtolus cum ſcribit ad Corinthios. Nnlite pueri effici ſenſu & intelle 1. Corin.14
ctu:ſed malitia paruuli eſtote,ſenſu autẽ perfecti. Nam vt ait propheta. Puer centum annorum mo- Eſaiæ.65.
rietur: & peccator centũ annorum maledictus erit. Secundum priorem vero pueri acceptionẽ:domi-
nus noſter apud prophetam puer dicitur,cum ait. Ecce puer meus electus quẽ elegi: poſui ſuper eũ Eſa.41.
ſpiritum meum. Et diſcipuli in euangelio vocantur pueri à domino cum ait ad eos. Pueri nũquid pul Ioan.21.
mentariũ habetis? Et in pſalmo. Laudate pueri dominũ: laudate nomen domini. Dicitur etiam hic Pſal.112.
Abel iuſtus:quoniam id elogium illi à domino nnſtro in euangelio eſt aſcriptum,cum ait ad Iudęos. Matth.23.
Vt veniat ſuper vos nmnis ſanguis iuſtus,qui effuſus eſt à ſanguine Abel iuſti,vſque ad ſanguinẽ Za
chariæ filii Barachiæ: quem occidiſtis inter templum & altare. Secundo ponitur hic exemplum ſacri
ficii Abrahæ: qui ſecundum præceptum dnmini obtulit filium ſuum primogenitum Iſaac. Propter Gene.22.
quam ſingularem obediendi prõptitudinem dictum eſt ei à domino. Per memetipſum iuraui dicit do
minus,quia feciſti hanc rem & non peperciſti vnigenito tuo prnpter me: benedicens benedicam te.
Dicitur autẽ hoc loco Abrahã patriarcha noſter,quia nõ tam Iſraeliticæ plebis quàm totius populi
Chriſtiani pater eſt.illius per carnem: iſtius autem per fidem. Vnde etiam illi dictũ eſt à domino. Nõ
vocaberis vltra Abram,ſed Abraham: quia patrẽ multarũ gentiũ te conſtitui. ¶ Tertio affertur hic Gene.17.
exemplum ſacrificii Melchiſedech: qui venit in occurſum Abrahæ reuertenti de cæde quatuor regũ, Gene.14.
protulitque panem & vinum: gratias agens deo de victoria quam Abrahæ contulerat. Dicitur autẽ
hic ſummus ſacerdos dei(quod & Geneſis de eo expreſſit dicens.erat enim ſacerdos dei altiſſimi) nõ
ſolum quia deo in cultu ſacerdotii miniſtrabat:ſed etiã quia Chriſtum typice repræſentabat. Vt enim
dicit Auguſtinus: Melchiſedech qui interpretatur rex iuſtitiæ & dicitur rex pacis, Chriſtum ſignifi-
cat: per quem reconciliati ſumus & qui in fine ſeculi iuſte iudicaturus eſt. Denique vocat hic, litera
canonis ſacrificium ipſius Melchiſedech,ſanctũ ſacrificium & hoſtiam immaculatam. nõ quidẽ quã
tum ad ſe & abſolute: ſed collatione facta ad ſacrificium noui teſtamenti quod ſignificabat, & cu-
ius expreſſior erat figura quàm cæteræ oblationes, & idcirco noſtri ſacrificii cõditiones illi attribuũ- Ioan.3.
tur tanquã imagini. Sane hoc noſtrum ſacrificium ſanctum eſt: propter plenitudinem gratiæ & vir-
40 tutum copiã,quæ in eo continentur. Nõ enim dedit deus Chriſto ſpiritum ad menſurã. Eſt & imma
culata hoſtia: quo ad innocentiam & peccati immunitatem: vt paulo antè dictum eſt. ¶ Quòd ſi quis
percõtetur,cur potius horum trium patrũ, Abel, Abraham, Melchiſedech ſacrificia cõmemorantnr,
quàm aliorũ: de quibus tamen habetur etiam teſtimoniũ, quòd ipſorũ ſacrificia placuerint deo. Adhi
benda eſt reſponſio: idipſum eam ob cauſam fieri,quia ſicut eorũ ſacrificia typi fuerunt & figuræ no Gene.4.
ſtri ſacrificii:ita & patres ipſi fuere figura Chriſti. Nempe Abel innocens & iuſtus: à fratre ſuo per in
uidiã interfectus eſt. per quod ſignatur Chriſtus: qui à fratribus ſuis Iudæis inuidia obcæcatis, in mor Apocal.13.
tem eſt traditus. Propter quod dicit Ioannes in Apocalypſi: quòd agnus ſcilicet Chriſtus ab origine
mũdi occiſus eſt, in ſuis quidẽ membris vtpote in Abel: in cuius occiſione præfiguratus eſt. Abel itẽ Ioan.10.
paſtor fuit ouium. Et Chriſtus paſtor eſt bonus: qui poſuit animam ſuam pro ouibus ſuis. Sed & A- Gene.22.
braham figura fuit Chriſti in magna ſua obedientia: qua paratus fuit offerre propriam ſuam ſub- Philipp 2.
ſtantiam in filiò ſuo vnigenito. Ita & Chriſtus obediens fuit patri: tradendo ſeipſum in mortem
ad voluntatem & beneplacitum patris. Abraham item patriarcha fuit & princeps patrum fidelium: Gene.17.
ipſius fidem & opera imitantium, qui & ideo dicuntur filii Abrahæ. Ita & CHRISTVS pater eſt
omniũ Chriſtianorum: in quo omnes renaſcuntur, filiique dei per adoptionẽ & gratiam efficiuntur.

Gene.14 Demum Melchiſedech rex fuit & ſacerdos:offerens panem & vinum.Chriſtus etiam à deo patre cõ
Pſal.2. ſtitutus eſt rex ſuper Sion montem ſanctum eius. Ipſe quoque ſacerdos eſt in æternum ſecundum or
Pſal.109. dinem Melchiſedech.quia panis & vini ſanctiſſimum ſacrificium inſtituit. Rurſum Melchiſedech ſi
ne patre fuit ſine matre ſine genealogia: neqoe initium dierum neque finem vitæ habens . vt ſcribit
Hebræ.7. Paulus ad Hebræos.Chriſtus etiam ſine patre fuit in terris:& ſecundum humanitatem.ſine matre ve
ro in cœlis:& ſecundum diuinitatem.ſine genealogia quoque ſecundum deitatem.Nam generationẽ
Eſa.53. eius quis enarrabit?Neque initium dierum habet Chriſtus neque finem vitæ:nam deo patri coæter-
Ioan.12. nus eſt & manet inæternum,

Supplices te rogamus omnipotens deus: iube hæc perferri per manus ſancti angeli tui in ſublime altare tuum , in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ.vt quotquot ex hac altaris participatione ſacroſanctum filii tui corpus & ſanguinem ſumpſerimus: omni benedictione cœleſti & gratia repleamur. Per eundem Chriſtum dominum noſtrum Amen.

Meméto etiam domine famulorum famularumque tuarum:qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis.N. &.N.Ipſis domine & omnibus in Chriſto quieſcentibus:locum refrigerii, lucis & pacis vt indulgeas,deprecamur.Per eundem Chriſtum dominum noſtrum Amen.

¶In hac parte canonis petit ſacerdos celebrans diuinæ gratię & benedictionis participationem.Ad 41
quam efficaciter conſequendam,humilitatem nomine ſupplicantium obtendit:vt diuinam maieſta
tem ad exauditionem facilius inflectat.Non inquit ex noſtra ô deus pater omnipotens te rogamus iu
Eſaię.94. ſtitia:quæ ante faciem tuam eſt tanquam pannus menſtruatæ,vt ait Eſaias.ſed ſoli innitentes humi-
litati per quam nihil de nobis præſumimus,ſed tantummodo de ſua miſericordia : ſcientes quoniã
Iacobi.4. deus humilibus dat gratiã. Rogat autẽ ſacerdos nomine totius eccleſiæ:vt deus iubeat hæc,vota ſci-
licet fideliũ,preceſque & ſupplicationes ſuæ maieſtati præſentari per officiũ ſanctorũ angelorũ(hic
enim ſingulare nomen,ſancti angeli tui pro plurali poſitum & ſignificantiã habere pluralẽ: ab expo
Hebræ.1. ſitoribus cẽſetur)qui ſunt omnes adminiſtratorii ſpiritus:in miniſterium miſſi propter eos qui hære
ditatem capiunt ſalutis,qui etiam dicuntur deo nunciare noſtras orationes:quemadmodum angelus
Raphael ait ad Thobiam ſeniorem.Quãdo orabas cum lachrymis & ſepeliebas mortuos:ego obtu-
Thob.12. li orationem tuam domino.Et id potiſſimum intelligendum eſt fieri in ſacrificio altaris cui aſſiſtunt
vt honorem & reuerentiam exhibeant regi ſuo Chriſto.vt etiam vota, preces & pia deſideria ſacer-
Apocal.8. dotis & totius populi deo offerant : ſecundum illud dictum Apocalypſis. Aſcendit fumus aroma-
tum in cõſpectu domini:de manu angeli.Quid autẽ fumus aromatũ ſignat:niſi orationes ſanctorum
& piorũ cordium?Poteſt & altera huic loco adaptari expoſitio: ſecundũ quam ſacerdos hic rogat ꝙ
deus iubeat hæc,corpus ſcilicet & ſanguinẽ filii ſui in altari oblata & præſentia:perferri per miniſte-
rium angelorum ſanctorũ in ſublime altare ſuũ ſcilicet in cœlũ vbi ſedes eius eſt & thronus. perferri
Ioan.10. inquã,nõ ſecundũ ipſam loci tranſlationem:quandoquidẽ ibi nunc reſidet ad dexteram patris gloria
& honore coronatus,ſed ſecundũ gratam acceptationẽ.Cum enim admittit princeps munera ſibi do
no data in ſuum offerri conſpectum:id argumento eſt quòd ea non auerſatur, ſed cum beniuolentia
complectitur.ſiqua nanque abominatur & execratur donaria : non ea ſinit ſuo cõſpectui præſentari.
Ita quatenus accepta ſint hæc munera quæ offeruntur:petuntur ea perferri in conſpectu diuinæ ma
ieſtatis ſummęque diuinitatis,angelico miniſterio. Nam ſi non patiẽtur ex indignitate offerentis re-
pulſam, ſed admittantur diuino conſpectui : omnino grata erunt, Petitur autem huiuſmodi oblatio
ita perferri in conſpectu paternæ maieſtatis: vt quotquot de ſeruitute cleri aut voto populi ex ea alta
ris participatione cõmunioneque ſacrificii,ſumpſerint ſacroſanctum filii dei corpus & ſanguinem.
aut ſecundum ſacramenti ſumptionem vt celebrantes ſacerdotes,aut ſpiritualem perceptionẽ ſolum
vt circũſtans populus(qui etiam ſumere dicitur ſpiritualiter ea diuina myſteria quæ tractantur in al
tari:quatenus fide ac deuotione in ea tendit ſuumque animum totum effundit in conſpectu domini)
repleatur omni cœleſti benedictione & gratia:largitate ſcilicet & copia cœleſtium chariſmatum:do-
norum & virtutum.At vero id petit ſacerdos celebrans non ſuis neq; eccleſiæ meritis indultũ iri: ſed
Ioan.11 per Chriſtum dominũ,quẽ ſemper audit pater:& qui exauditur pro ſua reuerentia . Quare cõfidere
Hebrę.5. debet ſacerdos,quòd ſi ſuis exigentibus peccatis merito repellantur ſua ſacrificia à deo:per Chriſtum
tamen mediatorem dei & hominum illa habebuntur grata & accepta deo patri. ¶Deinde ſubiungi 42
tur in litera canonis pia cõmemoratio defunctorum:quos petit ipſa eccleſia etiam eſſe participes fru
ctus huius ſacrificii. In hac autem oratione mortuorum commendatoria , particula etiam connexi-
ua eſt præſentis ſententiæ ad proxime præcedentem . vt hic habeatur ſenſus . Non ſolum petimus ô
domine quòd nos viui cœleſti benedictione & gratia repleamur: verum etiam vt memoriam habeas

defunctorum famulorum, famularumque tuarum firmiter credamus hoc noſtrum ſacrificium non
ſolum prodeſſe viuis:ſed & defunctis ad relaxationem. Vnde Innocentius tertius inquit. Orat pia
mater eccleſia non ſolum pro viuis,ſed etiam pro defunctis,& eos ſacræ oblationis interceſſioni cõ-
mendat,certiſſime credens quòd ſanguis ille precioſus qui pro multis effuſus eſt in remiſſionem pec
catorum:nõ ſolum ad ſalutẽ viuentiũ, verum etiam ab abſolutionem valeat mortuorum. Et vt magis
oſtẽderet eccleſia fidem ſuam,qua tenet id noſtrum ſacrificium mortuis prodeſſe: ſtatuit & decreuit
vt in omnibus miſſarum celebrationibus loco debito defunctorũ memoria habeatur. non ignorans
in ſacris literis dictũ eſſe:quòd ſancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare:vt à peccatis ſol
uãtur. Sed quænã(oro)dabitur fructuoſior aut efficacior oratio:quàm quæ ſacrificio altaris eſt cõiũ 2.macha.12.
cta & ſanctã deo offert hoſtiã? Idẽ quoque cõprobatur per decretum concilii Cabſlonenſis, quod de
cõſecratione diſtinctione prima,cap. viſum præterea. hunc in modum recitatur. Viſum præterea no
bis eſt: vt in omnibus miſſarum ſolennibus pro ſpiritibus defunctorum loco competenti in eccleſia
ad dominũ deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur qua nõ pro viuentibus & pro quibuſlibet ne-
ceſſitatibus dominũ deprecetur: ita nimirum nulla dies excipi debet quin pro animabus fideliũ pre
ces domino in miſſarũ ſolẽnibus fundantur. Antiquitus igitur hunc morem ſancta tenet eccleſia: vt
& miſſarũ ſolẽnibus & aliis precibus domino ſpiritus quieſcentium cõmendentur: dicente beato Au
guſtino. Non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorũ: quas faciendas pro om-
nibus in Chriſtiana & catholica ſocietate laudamus. Defunctorũ etiam tacitis nominibus eorũ: quos
ſub generali commemoratione ſuſcepit eccleſia. vt quibus ad iſta deſunt parentes & filii aut quicun-
que cognati vel amici: ab vna eis exhibeatur pia matre cõmuni. Hãc autẽ approbatiſſimã eccleſiæ cõ
ſuetudinẽ tanti facit beatus Auguſtinus: vt dicat in opuſculo de cura pro mortuis agenda. Si nulla eſ
ſet authoritas ſacræ ſcripturæ: quæ doceret orare pro defunctis: tanta eſt authoritas eccleſiæ Roma-
næ & conſuetudinis eius obſeruatæ, vt nemo illam inſequens poſſit errare. Idem quoque in epiſtola
ad Hieronymum ait. Contra eccleſiæ fundatiſſimũ morem nemo ſentiat. Nõ autem promiſcue & ſi-
ne diſcrimine pro quibuſuis mortuis orat ſacerdos celebrans in hac canonis particula: vt dominus il
lorum memoretur: miſericordiæ ſuæ ſubſidium illis impendendo. ſed pro iis tantum qui nos præceſ
ſerunt, antẽ rebus humanis quàm nos exempti, cum ſigno fidei: quod per ſacramẽta eccleſiaſtica fide
liter reuerẽterque ſuſcepta, & vitam vere fideli & Chriſtiano homine dignã oſtenderunt. de illis e-
nim ſpes ſalutis eſt apud eccleſiam: & pro illis effuſæ preces non exiſtimantur irritæ, inanes & caſſæ.
Qui etiam dormiunt in ſomno pacis, qui ſcilicet in pace cõſcientiæ mortui ſunt ſine peccatis mor-
talibus & dei offenſa: ſed in ipſius amicitia & gratia, & de quibus dicere poſſumus: ꝙ in pace in idip-
ſum dormiũt & requieſcũt. His etenim dũtaxat proſunt orationes viuẽtium. Frequẽter quidẽ ſcri- Pſal.4.
ptura mortuos vocat dormiẽtes: eã ob cauſam ꝙ ſicut ſomno ſoluti deinde expergiſcũtur & euigilãt,
ita mortui omnes in cõſummatione ſeculi ad vitam denuo reſurgent. Enimuero apoſtolus ad Theſ-
ſalonicenſes ſcribens ait. Nolo vos ignorare de dormientibus vt non contriſtemini: ſicut & cæteri 1.Theſſa.4.
qui ſpem non habent. Et dominus noſter ad diſcipulos inquit. Lazarus amicus noſter dormit: ſed va Ioan.11.
do vt à ſomno excitem eũ. quæ verba de ſomno mortis eodem euangeliſta interprete intellexit. Inſu
43 per de filia archiſynagogi iam defuncta dixit dominus. Non eſt mortua puella: ſed dormit. ¶ Porro Lucæ.8.
hoc in loco ſacerdos particularem memoriã defunctorũ ſecreto facere debet: vt eorum pro quibus
tunc ſpecialiter miſſam celebrat, parentum itẽ & cognatorum, benefactorũ quoque, & ſibi ſpeciali cu
ra cõmiſſorum: ſecundum illum ordinẽ & modum qui in cõmemoratione viuorũ dictus eſt ante ob-
ſeruari debere. Hãc autẽ particularem defunctorum recitationẽ hoc in loco fieri ſolere, ſignant ma-
iuſculæ illæ literæ. N. & .N. in canone poſitæ: inſinuãtes nomina eorũ ſingillatim hic tacita mẽte cõ-
memorãda. Qua quidem commemoratione ſingularium perſonarũ expleta: ſacerdos illis particula
tim apud ſe nominatis & omnibus itidem fidelibus in Chriſto quieſcentibus, in fide ſcilicet & cõfeſ-
ſione Chriſti defunctis: & in quibus locum habet illa vox de cœlo dicens. Beati mortui qui in domi- Apocal.14.
no moriuntur, tria à domino indulgeri concedique imprecatur. Primo locum refrigerii, à pœna ſci-
licet quæ infligitur ad eluenda crimina. Licet enim conſolationem habeant ex certitudine adipiſcẽ
dæ beatitudinis & charitate dei qua replentur: non tamen refrigerium habent à pœna quam adhuc
ſuſtinent pro peccatis in præſenti vita commiſſis, & necdum plene quãtũ ad ſatisfactionem remiſſis.
Secũdo petit illis animabus defunctis cõcedi locũ lucis perpetuæ: in quo nõ ſit obſcuritas tenebrarũ.
Licet enim ipſæ non ſint in tenebris culpæ, infidelitatis aut deſperationis, ſed habeant lumen cogni-
tionis ſpei & charitatis: ſunt tamen tantiſper priuatæ dei viſione in qua eſt lux maxima (deus e- 1.Ioan.1.
nim vt ait Ioannes, lux eſt: & tenebræ in eo non ſunt vllæ) & ergo quodam modo tenebris addictæ.
Tertio petit ſacerdos ipſis animabus pie defunctis indulgeri locũ pacis: in quo nulla eſt hoſtium af-
flictio, aut quicquã male afficiẽs aut cõtriſtans habitantẽ. Quãuis enim in pace Chriſti obierint mor
tem, vt iam dictum eſt: non tamen adhuc prorſus immunes ſũt afflictionis, & necdum peruenerunt
ad ſummam illam tranquillitatem vbi iam nullus eſt dolor reliquus neque luctus, neque clamor, non
dum etiam abſterſit deus omnẽ lachrymam ab oculis eorum. Hic autem locus refrigerii, lucis & pa- Apoca.21.
cis: eſt ſuperna ciuitas Hieruſalẽ, fœliciſſimaque ſanctorum habitatio. Refrigerii quidem: nam vt Sa Apocal.7
piens ait. Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit: in refrigerio erit. Lucis vero. Nã ciuitas illa (vt ait A- Sapientię.4
pocalypſis) non indiget ſole neque luna: vt luceant in ipſa. nam claritas dei illuminat illam: & lucer Apocal.21.
na eius eſt agnus. Denique & pacis. Nam de eo dicit Eſaias. Sedebit populus meus in pulchritudine
pacis: & in tabernaculis fiduciæ & requie opulenta. Demum hũc æternæ beatitudinis locũ expetit Eſa.32.

ſacerdos aſſignari defunctus, non ſua ipſius virtute & meritis: ſed per Chriſtum dominum noſtrũ qui ad inferos deſcendens defunctos liberauit: & in cœlos perduxit.

NObis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miſerationum tuarum ſperantibus, partem aliquam & ſocietatem donare digneris cum tuis ſanctis apoſtolis & martyribus: cum Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agnete, Cecilia, Anaſtaſia: & cum omnibus ſanctis tuis. Intra quorũ nos conſortiũ non æſtimator meriti ſed veniæ quæſumus largitor admitte. Per Chriſtum dominum noſtrum.

¶In hac parte canonis poſt petitum refrigerium pro defunctis: poſtulatur ſuffragium pro viuis & 24
conſortiũ cum ſanctis in eccleſia triumphãte regnãtibus. In qua quidem petitione ſacerdos celebrãs
qui pro aliis & viuis & mortuis antè orauerat: etiam pro ſeipſo orat. quoniam debet quemadmodũ
Hebræ.5. pro populo ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis: quia & ipſe circundatus eſt infirmitate.
Non tamen ſeipſum ſingulari inducat numero ſed plurali: dicens, nobis. quoniam vt ſæpius ante dictum eſt, ſacrificium quod offertur non ſingularis eſt perſonę ſed militantis eccleſiæ: cuius loco & vice ſacerdos vt miniſter eius ſacrificat & orat. Vt autem facilius exaudiatur, captetque dei beniuolentiam: peccatorẽ ſe & alios viuos (quos eodem pronomine quo ſe, ſignat & includit) pronunciat. quoniam nihil æque diuinã maieſtatẽ inflectit ad impendendã hominibus miſericordiã: quàm humilis peccatorũ recognitio atq; cõfeſſio, qua quis ſe indignũ fatetur ea ſeipſo diuinis beneficiis: ſed totam ſuã fiduciã collocat atq; reponit in dei miſericordia. Enimuero Cẽturio ea humilitate proclamãs. Do
Matthæi. 8 mine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum: ſed tantum dic verbo & ſanabitur puer meus. di-
Lucæ. 18. gnus habitus eſt. qui exaudiretur: & quod petiuerat impetraret. Sic publicanus percuſſo pectore &
demiſſis in terram oculis dicens. Deus propitius eſto mihi peccatori: iuſtificatus eſt, & repulſa iactã-
Pſal. 101. tis ſuam iuſtitiam pharisæi oratio. Reſpexit enim deus (ait propheta) in oratione humiliũ: & nõ ſpre
uit precem eorũ. Sic & Daniel pro liberatione populi Iudaici ex captiuitate Babylonica orans: pri-
Danie. 9. mo peccata ſua & populi confitebatur dicens. Peccauimus, iniquitatem fecimus in omnem iuſtitiam
tuam. Neque in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuã, ſed in miſerationibus
tuis multis. Hinc in prouerbiis dicit Salomon. Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Cum itaque peccatorẽ
Prouer. 18. ſe fateatur ſacerdos & tota fideliũ multitudo (in multis enim offendimus omnes: & nõ eſt homo qui
Iacob. 3. nõ peccet) nõ conſtituit fiduciã ſuam in propria iuſtitia aut bonis operibus: ſed ſolum ſperat de mul
2. para 6 titudine miſerationũ domini. in qua propheta confiſus peccatorũ petiuit remiſſionem dicens. Secũ-
Pſal. 50. dum multitudinẽ miſerationum tuarum: dele iniquitatem meam. Rurſum peccatorum ſuorum expo
ſcens coram deo obliuionem: ad eandẽ miſerationũ dei multitudinem confugit dicens. Reminiſcere
miſerationum tuarum domine: & miſericordiarum tuarũ quæ à ſeculo ſunt. Delicta iuuẽtutis meæ:
Pſal. 24. & ignorantias meas ne memineris. Neque inuanum ſacerdos ſacra faciens habet confugium ad mul
titudinem miſerationum dei. quis enim vnquã ſperauit in domino: & relictus eſt? Reſpicite (inquit
Eccl. 2. Eccleſiaſticus) filii nationes hominũ: & ſcitote quia nullus ſperauit in domino & cõfuſus eſt. Nume-
ro autem multitudinis hic enunciat miſerationes domini propter varios & multiformes diuinæ mi
Pſal. 144 ſericordiæ effectus nobis exhibitos, qui in ſacra ſcriptura ſæpenumero dei miſerationes nuncupãtur.
vt cum dicit propheta: quòd miſerationes eius ſuper omnia opera eius, & permultis aliis in locis. Cæ
terũ petit ipſe ſacerdos hoc loco: quòd deus ipſe dignetur pro ſua benignitate & gratia (nam ex no-
bis nõ ſumus tanto munere digni) ſibi & aliis viuentibus donare partem aliquam participationẽque
Pſal. 141. beatitudinis cũ ſuis ſanctis apoſtolis & martyribus in cœleſti gloria ſublimatis: vt portio noſtra ſit in
terra viuentium. vbi cõputemur inter filios dei: & inter ſanctos ſit ſors noſtra. ¶Deinde nominatim 25
recenſentur nonnulli ſancti & ſanctæ dei. cum quibus ſocietas demum haberi expoſcitur. Et ſicut an
te conſecrationẽ poſtulatũ eſt ſanctorum ſuffragium: ita hoc loco petitur cum ipſis in cœlo conſor-
Matth. 3. tium. præſertim cum Ioanne baptiſta, quo inter natos mulierum non ſurrexit maior: qui & agnum
Ioan. 1. dei digito demonſtrauit & Iordanis abluit fluentis qui demum pro veritate & iuſtitia ab impio He-
Matth. 14. rode trucidatus eſt: martyrioque inſignis enituit. Volunt tamen nonnulli hic potius intelligi debere
Ioannem euangeliſtam: qui apoſtolus Chriſti & martyr fuit, inſtitutionemque huius myſterii & paſ
ſionem Chriſti ſecutus eſt. quorum neutrum: in Ioanne baptiſta locum habuit. Verum cum Ioannes
euãgeliſta priori ſanctorum cathalogo inſertus ſit & inſcriptus: efflagitanda eſſet ratio cur hic repe-
titur, & bis in ſacro canone nominatur. Ioannes vero baptiſta: ne ſemel quidem. Sed ad tollendã om
nem controuerſiam, vtrumlibet horum intellexeris: non aberrabis à recto tramite, quandoquidem
Actu 6. vtriuſque celebratiſſima eſt & in primis conſpicua ſanctitas. Stephano, qui electus eſt ab apoſtolis ad
Actu. 7. diaconatus officium plenus ſpiritu ſancto & fide. qui dominicæ manſuetudinis imitator: pro perſe-
cutoribus orauit, qui denique primus in candidato martyrum exercitu conſtanter mortem pro Chri
Actu. 1. ſto pertulit. Matthia, qui diuino iudicio ſignoque cœlitus dato in locum Iudæ traditoris ſurrogatus

eſt,& ſacrum apoſtolorum compleuit duodenarium:ſortitus cū illis euāgelii annūciandi miniſterium. Actuū.13.
Barnaba.qui etiā monente ſpiritu ſancto ſegregatus eſt in apoſtolatus officium cum beato Paulo: fer-
uentique animo apoſtolici muneris ſuſcepti miniſterium impigre executus eſt, vt acta apoſtolorum Actuū.11.
teſtantur.Ignatio.qui Ioannis euangeliſtæ diſcipulus.& tertius à Petro eccleſiæ Antiochenæ epiſco
pus,totus igne diuini amoris feruens:id frequens in ore habuit. Amor meus crucifixus eſt. Qui de-
mum ſub Traiano imperatore,Romæ beſtiis obiectus vt frumentum Chriſti earum dentibus moli
conterique exoptabat.Alexandro papa.qui ſextus fuit à beato Petro.Euariſtique in ſede apoſtolica
ſucceſſor.Idem quoque ab Aureliano comite ſub Adriano imperatore cum beatis Euentio & Theo
dolo poſt conuerſionē Hermetis præfecti & Quirini tribuni:Romæ martyrio coronatus eſt.Mar-
cellino & Petro.quorū primus preſbyter ſecundus exorciſta:cum Arthemio & domo ſua martyriū
cōſummarunt.Eorum animas Dorotheus qui eos obtruncarat veſtibus ſplendidis & gemmis indu-
tas vidit angelorū manibus in cœlum deferri. Vnde & Chriſtum deinceps confeſſus eſt. Fœlicitate.
illuſtri fœmina vidua,matre ſeptem filiorū in fide Chriſti quàmaxime cōſtantium:qui omnes in cō-
ſpectu matris ipſos ad martyrium animoſe exhortantis diuerſis ſuppliciis ſunt interempti.Et tandē
ipſa à Publio præfecto ſub Antonio Auguſto etiā capite cæſa: à filiis ſuis in morte non eſt ſeparata.
Perpetua.quæ priuilegio caſtitatis & fidei eximia,etiam martyrio coronata eſt: & nunc in cœlo du-
plici diademate fulget.Agatha virgine & martyre ſacratiſſima:quę nec blanditiis emolliri potuit nec
ſuppliciis deterreri quo minus Chriſtum confiteretur.ſub Quintiano Siciliæ præfecto multis affli-
ctata tormentis in Deciana perſecutione:demum egregia triumphatrix cœlis inuecta eſt: & vrbi Ca
tanenſi extincto AEtnæ incendio(quod in eius imminebat exitium) patrona & tutatrix declarata.
Lucia.quæ in pauperes erogato patrimonio,& ſanitate ſuæ matri ad ſepulchrum ſanctæ Agathes im
petrata: gladium & ignem Paſcaſii Siciliæ præfecti, conſtanti animo ſuperauit, Syracuſanāque vrbē
ſui patrocinii titulo decorauit. Agnete.quæ Romæ claris natalibus orta:decimotertio ætatis ſuæ an-
no(vt ſcribit Ambroſius)mortem pertulit & vitā inuenit. Nuptias huius mundi auerſata: Chriſtū
vnicum ſibi ſpōſum delegit. Ab hominibus ludibrio expoſita:angelum domini ſui virginei candoris
ſolicitum habuit cuſtodem.& roſeo cōſperſa cruore:in ſui ſponſi thalamum demum introiit nunquā
ab eo ſeparanda.Cecilia.clariſſimo Romanorū genere exorta: quæ euangeliū Chriſti gerens in pecto
re,nec vnquā à colloquiis diuinis & oratione ceſſans:animi pariter & corporis puritatē his muniuit
præſidiis. Ieiuniis crebris,cilicio,lachrymis,& aſſidua in corde ſuo ad deum pſalmodia: virginitatē
ſuam ſeruari illibatam ſolicitè expetiuit.Inde Valerianū ſponſum ſuū & Tiburtiū eius fratrē ad Chri
ſtum cōuertit. Almachiūque tyrannū in feruēti balneo gladio percuſſa ſuperauit. Anaſtaſia. Prætex-
tati illuſtriſſimi viri romani filia quæ in fideli Publio nupta cū largiſſimas opes ſuas in pauperes &
ſanctos(quibus ſedulo miniſtrabat) diſtribuiſſet,hanc ob rem à marito in atrum carcerem coniecta
conſolatorias epiſtolas à ſancto Chryſogono martyre accepit,& eidem ſæpius ediuerſo miſit. Tādē
49 ignis incendio ſacrū ſui martyrii compleuit agonem.¶At vero quoniam nimis operoſum foret &
prolixū ſanctos omnes hic nominatim recenſere:generali nūcupatione qui reliqui ſunt vniuerſi cō-
prehenduntur,cum ſubiungit litera canonis.& cum omnibus ſanctis tuis.Intra quorum conſortium
obnixe depoſcimus vt nos demum deus admittat, non quidem tanquam æſtimator meriti: & di- Pſal.129.
ſtrictus ſecūdū merita noſtra retributor. Quoniā ſi iniquitates obſeruauerit dominus:quis ſuſtinebit Pſal.102.
iudicium eius? Et ſi ſecundū peccata noſtra faciat nobis & ſecundū iniquitates noſtras retribuat no-
bis:quis perferre queat ſuæ iuſtitiæ ſeueritatem? Ad hæc,quid meriti noſtri apud deū poterimus ob- Lucæ.17.
tendere:cui debemus omnia? Cū feceritis(inquit)omnia quæ præcepta ſunt vobis dicite ſerui inuti-
les ſumus quod debuimus facere,fecimus. Quid nobis de bonis operibus applaudere poterimus:cū Eſa.64.
vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ ſint quaſi pannus menſtruatæ ante dominum? Denique quid blādiri de me 2.Corint.3.
ritis noſtris iuſte nobis poterimus:cum nō ſimus ſufficentes cogitare ex nobis quaſi de nobis,ſed ſuf-
ficiētia noſtra ex deo ſit? Nulla igitur in deū noſtra ſunt merita:cui debita ſunt omnia quæ præſtamus.
cui nō ex nobis ſed ſola ſua bonitate ſiqua bona ſunt opera noſtra: accepta ſunt: & grata, & à quo vt
præcipuo authore profecta ſunt. Quocirca ſuppliciter petimus admitti in ſanctorū cōſortiū à deo pa-
tre.vt largitor eſt veniæ.Benignus eſt enim & miſericors,patiens & multæ miſericordiæ: præſtabi-
liſque ſuper malitia.& huic diuinæ benignitati innitētes:cōfidimus quòd propter nomē ſuū propitia Iohe.2.
bitur peccatis noſtris.Idipſum autē petimus per Chriſtū dominū noſtrū: dei & hominū mediatorē. Pſal.78.
qui vt nos ſanctorū cōſortio annumeraret,dignatus eſt de cœlis deſcēdere:& ſuā nobis miſericordiā
benigniter exhibere.Porro hoc in loco nō ſubnectitur dictæ orationi particula Amen,ſicut in præce
dentibus orationibus factitatū eſt:propter cōnexionem verborum cōtinuo ſequētiū,in quibus eſt re-
latiuum habēs habitudinē atque relationē ad antecedens in calce huius orationis poſitū. Pronomen
enim quē, adiūctum prępoſitioni per,protinus ſequens:refertur ad Chriſtum dominum noſtrum.
Quæ mutua relatiui ad antecedens dependentia atque annexio,vt non diſſoluatur neque diſcōtinue
tur:nihil illis hic interſtes ponitur,quo ſit apertior vnius ad alterum cohærentia,

PEr quē:hęc omnia domine ſemper bona creas,ſanctificas,viui
ficas,benedicis,& pręſtas nobis.Per ipſū,& cū ipſo, & in ipſo,
eſt tibi deo patri omnipotēti, in vnitate ſpiritus ſancti: omnis

honor & gloria. Per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Oremus.

Præceptis ſalutaribus moniti, & diuina inſtitutione formati: audemus dicere,

In hac canonis portiuncula ſacerdos ea quæ circa corporis & ſanguinis Chriſti confeſſionem pe 42
racta ſunt, reducit in Chriſtum æterni patris filium: ita ad patrem verba laudis & gloriæ dirigẽs. Per
quem dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, mediatorem dei & hominum ô domine pater omnipo-
tens: hæc omnia, panis ſcilicet & vini ſubſtantiam quæ fuerunt materia huius ſacramenti, & quarum
ſpecies adhuc præſentes continent verum Chriſti corpus & ſanguinem (eſt enim ibidem demonſtra
tio ad intellectũ, earũ ſubſtantiarum quę modo non ſunt ſed ante conſecrationem fuerunt pręſentes:
Geene 1 ſub habitudine tamẽ & relatione ad id quod nunc ſub ipſorũ continetur ſpeciebus) ſemper bona: nã
vidit deus cuncta quæ fecerat & erãt valde bona, creas: condendo naturam. ſanctificas: conſecrãdo
materiam ad hoc myſterium. viuificas: conuertendo creaturam in viuam Chriſti carnem & ſangui-
nem. benedicis: accumulando gratiam, in hoc ſacramento quàm cæteris exuberantiorem. & præſtas
nobis: communicando tanti myſterij participationem. Vel alio modo: & in eandem redit ſententiã.
Hæc omnia (demonſtrãdo quod ante dictum eſt) ſemper bona creas: per naturæ cõſtitutionem. ſan
ctificas: per verbum & orationem. viuificas: per vitalem conuerſionem. benedicis: per gratiæ exube-
rationem. & præſtas nobis: per liberaliſſimam largitionem. Vnde pater per filiũ omnia creat: vt prin
cipium ſibi conſubſtantiale & vnum cum ipſo, vt ſuam virtutem & ſapientiam connaturalem atque
coeſſentialem. Siquidem artifex: induſtria & efficacia ſuæ artis molitur aliquod opificium & domum
extruit. Chriſtus autem: dei virtus eſt & ſapientia. proinde per ipſum vt coæternum ſibi principium
1. Corint. 1 & omnipotentiæ ſuæ rationem: omnia produxit ad eſſe. vt dicit pſalmus ad deum patrem. omnia
in ſapientia feciſti. Et rurſum. qui fecit cœlos in intellectu, ſiue vt alia habet traductio: in ſapientia, id
Pſal. 103. eſt in filio dei: qui eſt intellectus & ſapientia patris. At vero deus pater per dominum noſtrum Ieſum
Pſal. 135. Chriſtum omnia ſanctificat, viuificat & benedicit. Nam quia ſolus dei filius eſt incarnatus, paſſus &
mortuus, vt humanum genus in Adam perditũ patri reconciliaret: ipſe factus eſt cauſa meritoria to-
tius boni ſpiritualis quod homini confertur ad ſalutem. Neque vnquam poſt lapſum Adæ alicui ho
minum collata eſt gratia: niſi propter Chriſti paſſionem exhibitam vel exhibendam. quam acce-
ptauit tota trinitas: tanquam meritum gratiæ hominibus conferendæ. Quoniam igitur Chriſtus in
aſſumpta humana natura meruit, vt nobis à deo patre ſanctificatio, vita ſpiritualis & benedictio cõ-
feratur: conuenienter dicitur pater per filium omnia ſanctificare, viuificare, & benedicere, tanquam
per cauſam illorum bonorum impetratoriam. Denique dicitur pater per Chriſtum dominum no-
ſtrum omnia præſtare: quia inter nos & deum mediator conſtitutus eſt, per quem vt intermedium
Ioan. 16. omnia bona à patre percipere: & in cuius nomine omnia petere debemus. Si quid inquit petieritis
patrem in nomine meo dabit vobis. Proinde omnem prorſus ſuam orationem claudit eccleſia ca-
tholica hoc exitu. Per Chriſtum dominum noſtrum: vt per quem omnia nobis præſtãda ſunt. De-
inceps in ipſius diuinæ maieſtatis laudem erumpens ſacerdos qui ſacra celebrat: tres ſummæ deita-
tis perſonas reuerenter inſinuat. Filium quidem, tribus particulis pronominalibus: quarũ vnaquæ-
que ad ſequentem datiuum & nominatiuum eſt annectenda ſingillatim: ad conſtituendas tres ſentẽ
Hebrę. 1. tias diuerſas hoc modo. Per ipſum filium tuum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, eſt tibi deo pa-
Ioan. 17. tri omnipotenti honor & gloria: per quem omnia creas, per quem feciſti & ſecula. Ipſe enim eſt ver
bum tuum ſuperdiuinum per quod facta ſunt omnia: & quod nomen tuum manifeſtauit hominibus
teque clarificauit ſuper terram. & veritatis annunciatione & miraculorum operatione: in quibus nõ
ſuã ſed tuã ſolius quæſiuit gloriã. quare per ipſum, tuæ maieſtatis gloria clarius innotuit hominibus:
Ioan. 10. & apud omnes fines terræ dilatata ac diuulgata eſt. Et cũ ipſo filio tuo domino noſtro, eſt tibi deo pa
tri omnipotenti honor & gloria: cum quo vnum es in ſubſtantia deitatis. Ego (inquit Chriſtus in
Ioan. 5 euangelio) & pater vnum ſumus. cum quo itidem operaris omnia, diſponendo & regendo vniuer-
ſa quæ condita ſunt. Pater (inquit) meus vſque modo operatur: & ego operor. Et in ipſo Ieſu Chri-
ſto domino noſtro, eſt tibi deo patri omnipotenti laus, honor & gloria: in quo ſemper & ſubſtantiali
Ioan. 14. ter exiſtis. Tu enim in ipſo, & ipſe in te: ſempiterna immanſione habitat. quemadmodum dixit diſci
pulis ſuis. Neſcitis quia ego in patre: & pater in me eſt? In ipſo itidem filio tuo eſt tibi deo patri laus,
Apoçaly. 1. honor & gloria, tanquam in fine in quo omnia conſummas. Ipſe enim eſt alpha & ω, principiũ & fi
nis. Itaque per ipſum vt principium rerum productiuum, cum ipſo vt medio omnia moderate, & in
ipſo vt fine cuncta conſummante: eſt tibi deo patri omnipotenti laus, honor & gloria: in vnita-
te ſpiritus ſancti. Quæ quidem poſtrema particula tertiam nominans ſummæ trinitatis perſonam:
ad quanque prædictarum trium ſententiarum eſt repetenda, explicatque identitatem ſubſtantiæ ſpi
ritus ſancti cũ patre & filio. qui (vt canit eccleſia) eſt vnum patri cum filio: quantum ad vnitatẽ ſub-
ſtantiæ. quãdoquidẽ ſicut filius patri: ita ſpiritus ſanctus patri & filio conſubſtantialis eſt & coeſſen-
tialis. Cæterũ huiuſmodi honor & gloria nõ eſt tribus ſuperdiuinis perſonis vno tantũ die aut certo
aliquo tempore: ſed per omnia ſecula ſeculorum, id eſt per omnes mundi ætates: quæ (vt author eſt
Damaſcenus) ſeculorum nomine ſolent appellari. Neque tamen ſolum per vniuerſa ætatum huius
mundi ſpacia, interualla & curricula durat hic honor & gloria patris & filii & ſpiritus ſancti: ſed in
æternũ & ſine termino. Quæ ſane interminã duratio & neſcia finis æternitas, & frequenter in ſcri-

ptura exprimitur hoc geminato nomine:aut ſingulari ſeculum ſeculi,aut plurali ſecula ſeculorum.vt Pſal. 41.
in pſalmo.Per ſingulos dies benedicam tibi: & laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſecu- Apoca.19.
li.Et in Apocalypſi. Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum. Demùm quoniam eleuatiorē vocē
quàm cætera præcedentia, pronunciat ſacerdos miſſam celebrans hanc poſtremam particulam, per
omnia ſecula ſeculorum: reſpondet illi chorus vel miniſter, amen. quod hoc in loco aduerbium eſt
affirmandi: ſignificans,etiam,ſiue verum eſt.& non eſt verbum:optandi rationē exprimens, valénſ-
que tantundem ſicut fiat.Nihil enim hic fieri petitur vel optatur:quod nondum eſt.ſed honrem &
gloriam quæ ipſi trinitati in perpetuum eſt.ſacerdos ſacrificans fideliter confitetur:cui circunſtans fi
delium turba & ipſam confeſſionem diuinæ laudis & gratiarū actionē approbans:reſpondet Amen,
id eſt verum eſt quod per ipſum Chriſtum, & cum ipſo,& in ipſo,eſt tibi deo patri omnipotenti in
49 vnitate ſpiritus ſancti omnia honor & gloria:per omnia ſecula ſeculorum. ¶ Poſtremum poſt con-
ſecratione m oblatorum:deinceps ſacerdos progreditur ad participationem ſiue communionē con-
ſecratorum munerum.Ad quam vt rite præparetur:hortatur alta voce omnes ad orationem,qua pe
tatur panis ille ſupercœleſtis iam in altari conſecratus,dicens.Oremus.Deinde ad temeritatis excu-
ſationem & præſumptionis,profitetur nos orationem dominicam audere deo profundere non qui-
dem ex animi inſolentia aut noſtræ iuſtitiæ fiducia:ſed quia ad hoc ſalutaribus ſacrarum literarū pre-
ceptis ſumus moniti,& etiam diuina inſtitutinne ad illud formati.Sane ad orandum,præceptis mo-
nemur vtriuſque legis diuinæ:& veteris ſcilicet & nouæ. Veteris quidem:vt in libro Paralipomenō.
Cum ignoremus quid agere debeamus:hoc ſolū habemus reſidui vt oculos noſtros ad te dirigamus. 2.Para.20.
quod potiſſimum fit in oratione.Et.Thobias ad filium ſuum.Omni tempore benedic deum,& pete Thob.4.
ab eo vt vias tuas dirigat:& omnia conſilia tua in ipſo permaneāt. Nouæ vero: vt hoc præcepto eu- Luc.18.
angelico. Oportet ſemper orare: & non deficere.& verbo illo apoſtolico. ſine intermiſſione orate. 1.Theſſa.5.
Sunt autem hæc præcepta,ſalutaria:quoniam ad animæ ſalutem apprime vtilia, conferentia & con-
ducibilia.Quid enim ſacra continet pagina quod hominum ſaluti nos conducat?Sumus etiam ad o-
randum diuina inſtitutione formati atque edocti:quoniam ex ſe neſcit imbecillitas noſtra, quid aut
quomodo orare debeat.vt ſcribit apoſtolus ad Romanos dicens. Quid oremus: ſicut oportet neſci-
mus. Et duo filii Zebedæi in ſua petitione reprehenſi ſunt quod non recte petiuerint: dicente ipſis Roma. 8.
Chriſto. Neſcitis quid petatis. Similiter beatus Iacobus quarto capite de iis qui non recte orant di- Matthæ.20.
cit.Petitis & non accipitis:eo quod male petatis.Idcirco diſcipuli domini noſtram omnium agentes Iacob.4.
cauſam:à Chriſto petiuerunt vt quemadmodum orandum eſſet ipſos inſtrueret,dicentes. Domine
doce nos orare.Quorū petitioni acquieſcens benignus dominus,plurima ſalutis monita circa oran- Lucæ.11.
di modum & ritum tradidit:Matthæi ſexto capite explicata, ac certam orandi formam & regulā ip-
ſos edocuit dicens.Sic ergo vos orabitis.Pater noſter qui es in cælis.Hac itaque diuina inſtitutione e- Matth.6.
docti,non autem ex noſtra temeraria præſumptione:audemus dicere idipſum quod Chriſtus nos e-
docuit,cuius ipſe author eſt & magiſter.Audemus inquam: quoniam ipſe hunc auſum orandi nobis
præbuit,cum nos ſic orare præcepit.Et quod amplius eſt,ſub veritatis atteſtatione etiam fiduciā no-
bis ſuggeſſit impetrandi quæ petierimus:cum dicit in euangelio Ioannis. Amen, amen dico vobis, Ioan.16.
ſiquid petieritis patrem in nomine meo:dabit vobis.Petite & accipietis,quærite & inuenietis: pulſa- Lucæ.11.
50 te & aperietur vobis.Omnis enim qui petit accipit:& qui quærit inuenit,& pulſanti aperietur. ¶ Ne
que ab re quidem hanc orationem dominicam hic potius ex inſtituto eccleſiaſtico dicimus, q̄ aliam
quamcunque: propter eminentem eius excellentiam ſupra alias omnes orationes,quæ inſignis excel
lentia potiſſimū in tribus eluceſcit.Primo in eius dignitate. Eſt enim longe cæteris dignior hæc ora-
tio:quoniā ab ipſo dei filio edita eſt & edocta,& ergo deo patri iure acceptiſſima: qui hominibus de
cœlo conteſtatus eſt.Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi complacui:ipſum audite. Ecce quem ab Matthæi.17.
hominibus iubet audiri:haud dubium quod orationem illius magiſterio traditam per quam libenter
exaudiet.Comprobat hoc beatus Cyprianus: in libro de oratione dominica dicēs. Quæ poteſt eſſe
ſpiritualior oratio,quàm quę à Chriſto nobis data eſt,à quo & ſpiritus ſanctus nobis miſſus eſt?Quę
apud patrem precatio exauditior:quàm quæ ab ore filii qui veritas eſt, prolata creditur? Qui enim
nos fecit viuere:docuit & orare.vt dum prece & oratione quam filius docuit, apud patrē loquimur:
facillime vtique exaudiamur.Secundo. huius orationis vltra cæteras eminentia: dinoſcitur in ipſius
breuitate.Siquidem Chriſtus eam inſtituens:ad diſcipulos paulo antè dixerat. Orantes nolite mul- Matth.6.
tum loqui:ſicut ethnici faciunt,putantes in ſuo multiloquio exaudiri. Et hoc ipſum monitum, in hac
oratione compendioſa & ſuccincta ſeruauit. De quo Cyprianus eodem loco qui modo citatus eſt:
ait.Iſta eſt oratio,quam ipſemet deus incarnatus mortales orare docuit: qui ſuo magiſterio omnem
precem noſtram in vno ſermone breuiauit,tanquam ſit ſermo de quo dixit Eſaias. Sermonem bre- Eſa.10.
uiatum faciet dominus in toto orbe terræ.Multiplicem autem vtilitatem,breuitas dominicæ oratio-
nis nobis parit. Ob illius enim breuitatem facilius ſcitur, melius retinetur memoriæque mandatur,
frequentius iteratur,minus faſtidit orantem, cito exaudiri eum innuit.plus affectu quàm ore nobis
orandum eſſe inſinuat,ignorantem incuſat. Tertio eius præcellentia ſupra cęteras orationes,perſpi-
citur in fœcunditate & ſententiarum pondere.De quo Cyprianus in libro de oratione dominica di-
cit.Magna ſunt orationis dominicæ ſacramenta:quia multa & magna breuiter ſunt in hoc ſermone
collecta,ita vt nihil prætermiſſum ſit,quod non in precibus & orationibus noſtræ cœleſtis doctrinę,
compendio comprehendatur. Hoc etiam,ipſo petitionum eius numero declaratur.Septem enim pe-
titiones continet,vt ſequentia monſtrabunt.Septenarius autem, numerus eſt vniuerſitatis. Et certe

vniuerſa quæ à domino licitè deſiderari poſſunt & poſtulari: his petitionibus continentur, & extra
has nihil legitimè expetitur. Vnde beatus Auguſtinus ad Probam inquit. Si rectè & congruenter ora
mus: nihil aliud petere poſſumus quàm quod in oratione dominica poſitum eſt. Et paulo poſt. Si om
nia ſanctarum precationum verba diſcurras: quantũ æſtimo, non inuenies quod iſta oratio non con-
tineat & includat. quod longs deinde deductione per ſingula petitionum genera declarat. Sed nunc
ipſius orationis dominicæ aggrediamur expoſitionem.

P Ater noſter qui es in cœlis: ſanctificetur nomen tuum. aduentat
regnum tuum: fiat voluntas tua: ſicut in cœlo, & in terra. panem
noſtrum quotidianum da nobis hodie. & dimitte nobis debita
noſtra: ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. & ne nos inducas in
tentationem. ſed libera nos à malo. Amen.

¶ Hæc oratio dominica ab expoſitoribus in exordium diuiditur & petitionẽ. Exordium eius eſt pri-
ma illa pars & inchoatoria: qua ipſius dei qui rogatur captatur beniuolentia. Nempe ſolent homines
quippiam ab aliquo impetrare volentes: à laudibus illius quem rogare conſtituunt ſuam exordiri o-
rationem, vt eo pacto reddant ipſum beniuolum & attentum. Quod cum apud ſecularis literaturæ
oratores, tum apud ſacram ſcripturam: diligentius obſeruatum comperitur. Moyſes enim dominum
rogaturus vt ducatũ populo Iſraelitico præberet in deſerto: dei laudes ſuæ petitioni præmiſit dicens.
Exodi. 34. Dominator domine deus miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis & veras Et cõtinuo
petitionem ſubiunxit. Si inueni gratiam in conſpectu tuo domine: obſecro vt gradiaris nobiſcum. Iu-
dith quoque vidua venerabilis, cum pro conterendis hoſtibus Hebræorum dominum rogare propo-
Iudith. 9. ſuit: à dei laudibus ita cœpit initium. Deus cœlorum, creator aquarum, & dominus totius creaturæ:
exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Similem itidem orandi for-
mam atq; diſciplinam, plurimi ſanctorum patrum & prophetarum obſeruaſſe perſpicitur. Quam
& dominus atque magiſter noſter Ieſus Chriſtus in hac oratione nos obſeruare edocuit: cum ea quæ
ad dei ſpectant exaltationem & laudem, præmitti à nobis debere inſtituit. vtpote. Pater noſter qui es
in cœlis. In quibus quidem verbis: potiſſimum à duobus commendatur deus. Prima à magnitudine
dilectionis & benignitatis ſuæ in nos, qua pater noſter vocari dignatur à nobis. Secundo. à ſublimita
te manſionis ſuæ: quæ in cœlis eſſe prædicatur. Porro nomen patris hoc in loco non diſcrete ſumi-
tur ac perſonaliter: vt primam in trinitate perſonam inſinuet. Nam ſecundum hanc rationem ad ſo-
lum dei filium refertur: quem ab æterno de ſua genuit ſubſtantia. Sed eſſentialiter accipitur & com-
muniter: quòd ipſi deo attribuatur in ratione ad creaturam ab ipſo dependentem quantũ ad exiſten-
tiam & ſui conſeruationem. Quo quidem modo prædictum nomen & toti conuenit trinitati: & ſin-
gulis itidem perſonis. Eſt enim tota trinitas ſecundum hanc acceptionem vnus pater: ſicut & vnus
deus & vnus dominus. & vnaquæque diuinarum perſonarum ſic ad creaturas eſt pater: ſicut creator
& dominus. neque tamen tres patres: ſed vnus omnium pater. quemadmodum dicit Paulus ad Ephe
Ephe. 4. ſios. Vnus deus & pater omnium: qui eſt ſuper omnes, per omnia, & in omnibus nobis. Itaque hæc
Mala. 2. oratio, ad totam trinitatem nomine patris hic ſignificatam: dirigi eſt intelligenda. Multifariam au-
Deut. 32. tem deus ipſe: pater noſter dicitur in ſcripturis. Primũ creatione. vt apud Malachiam. Nunquid non
Eſaiæ. 63. pater vnus omnium noſtrum? nunquid non deus vnus creauit nos? Et in Deuteronomio. Nonne ip-
Ioan. 1. ſe eſt pater tuus qui poſſedit te: & fecit & creauit te? Secundo redemptione. vt apud Eſaiam. Tu au-
tem pater noſter & redemptor noſter: à ſeculo nomen tuum. Tertio ſacramentali regeneratione. vt
apud Ioannẽm. Quotquot autem receperunt eum: dedit eis poteſtatem filios dei fieri iis qui credunt
Roma. 8. in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex
deo nati ſunt. Quarto. adoptione per gratiam. vt apud Paulum ad Romanos. Non accepiſtis ſpiri-
tum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ dei, in quo clamamus. Ab-
ba, pater. ¶ Cæterum quamuis id nomen pater hoc loco eſſentialiter ponatur vt modo dictum eſt: po
tius tamen illud hic poſitum eſt quàm aliud nomen eſſentiale, vt dominus aut deus, propter ſequen-
tes rationes. Primo ad inſinuandum ſuauitatem & dulcedinem nouæ legis (cuius hæc eſt oratio) quæ
in ratione & habitudine paternitatis ad nos tanquam filios eſt data. Sane euangelicæ legis doctrinam
referãs Chriſtus, vt eam amoris & libertatis eſſe legem indicaret: ſemper patrem cœleſtem nominat.
Matth. 5. Scit enim (inquit) pater veſter cœleſtis: quod his omnibus indigetis. Et rurſum. Eſtote perfecti. ſicut
Matth. 6. & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Et iterum. Vt filii ſitis patris veſtri: qui in cœlis eſt. In veteri ve
ro teſtamento quod ſeruitutis erat & timoris: damnationis ratio & dominatricis omnium diuinę ma
ieſtatis obiicitur iis quibus ea lex eſt lata. Vt in Exodo & Leuitico vbi antiquæ legis explicatur poſi-
Exod. 20. tio, ſæpius illud repetitur atq; inculcatur. Ego dominus deus veſter. Ego dominus. Proinde illius tẽ-
Leui. 18. poris orationes ad deum fiebant, tanquam ſeruorum ad dominũ. & in exordio ſuo, domini ipſius dei
præ ſe ferebant confeſſionem. Noſtra vero oratio quam docuit magiſter cœleſtis, eſt vt filiorum ad
pientiſſimum patrem. Secundo patris nomen in ipſa fronte orationis hic ponitur ex diuina inſtitutio
ne, vt maior exinde nobis præſtetur orandi fiducia & cõfidentia impetrandi quod petimus. quando
quidem eo nomine, paterni affectus explicatur beniuolentia, quæ filios animet vt fidentius acceſſum

habeat ad eum.quemadmodum ait Bernardus.Oratio quæ paterno dulceſcit nomine: omnium pe-
titionum mearum impetrandarum mihi fiduciam præſtat. Tertio. vt eo nomine incitemur ad bo-
norum operum exercitium,diuinæque bonitatis imitationem. Cum enim ipſum deum patrem vo-
camus:nos eius filios eſſe profitemur. quare pro viribus illi aſſimilari ipſumq; imitari debemus an-
niti:ne tanquam filii degeneres,& à paterna probitate exorbitantes, audiamus illud quod dominus Ioan.8.
improperauit Iudæis.Si filii Abrahæ eſtis:opera Abrahæ facite.Et paulo poſt.Vos ex patre diabolo
53 eſtis:& deſideria patris veſtri vultis adimplere. ¶Cæterum illi ſupradicto nomini pronomen adii-
citur pluralitatis ſignificatiuum,ſcilicet noſter:& nõ ſingularitatis indicatiuum vtpote meus vel mi,
propter has rationes.Primo. ne ſermo ille ſingularis pater meus vel pater mi: paternitatem per na-
turam explicare videatur,quæ ad ſolum eſt dei filium & non ad creaturam. Nemo (ait Auguſtinus)
dicat deo:pater meus.nam id ſoli Chriſto competit:qui eſt filius per naturam. Secundo. vt ea com-
muni locutione:ad dilectionem proximi accendamur ardentius & fraternum amorem. Cum enim
vnum profitemur omnium noſtrum eſſe patrem in cœlis:conſequens eſt nos omnes (vt ait euange- Matth.23.
lium)adinuicem fratres eſſe in terris & fraterna mutuo coniungi neceſſitudine. quare hoc ipſo: ad
impendendum inuicem fraternum amorem & obſequium admonemur.Eſt enim fratris: adiumen-
tum fratri præſtare in neceſſitate.Tertio. vt nobis inuicem impendamus orationum ſuffragia, non
tantum pro nobis ſed & pro aliis orantes:cum locutiones omnes de nobis per pronomina plurali-
tatis ſignificationem habentia expreſſas perſpicimus.Vt enim ait Eccleſiaſticus capite decimoſepti- Eccle.17.
mo:vnicuique deus mandauit de proximo.Et vt admonet beatus Iacobus:orare debemus pro inui- Iacobi.4.
cem vt ſaluemur.Quod etiam his verbis in libro de oratione dominica beatus Cyprianus explicuit.
Ideo non dicimus pater meus,ſed noſter:nec da mihi,ſed nobis: quia vnitatis magiſter noluit priua-
tim precem fieri,vt ſcilicet tantum quis pro ſe precetur.Vnum autem pro omnibus orare voluit:quia
54 in vno omnes ipſe portauit.¶Deinde exprimitur dei commendatio ab habitationis ſuæ & manſio-
nis ſupereminentia: cum continuo ſubiungit oratio qui es in cœlis. quæ primum de cælis corpora-
libus ſphæriſque cœleſtibus recte intelligitur. Sanè quanuis deus ipſe ſit vbique & in cœlo ſurſum &
in terra deorſum:qui per prophetam ſe cœlum & terram implere dicit. quinimmo ſupra omnia eſt, Hiere.23.
& infra omnia,extra omnia,& intra omnia,ante omnia & poſt omnia,qui neque includi rebus neq;
excludi poteſt:frequenter tamen in ſcripturis & præſertim hoc in loco,in cœlis corporibúſq; & glo
bis cœleſtibus eſſe dicitur, propter excellentiora & mirabiliora dei opera in ſphærarum cœleſtium
pulchritudine,harmonia,ordine,ac operatione clarius relucentia.Sunt enim ipſa corpora cœleſtia:
indefluxæ incorruptibiliſque ſubſtantiæ,magnitudinis admirandæ, figuræ ſphæricæ, claritatis exi-
miæ,& multiplici ſiderum ſplendore decorata,irrequietæ vertiginis & motus perpetui.propter quę
immenſa dei potentia,ſapientia,& bonitas:in ipſis dilucidius quàm in aliis mundi corporibus decla
ratur.Manifeſtatur nanque dei potentia:in cœlorum magnitudine & ſtabilitate.Sapiẽtia: in ipſorum Pſal.10.
pulchritudine & inconfuſo ordine.Bonitas vero: in communicatione & diſtributione virtutis ipſo- Pſal.122.
rum in hæc inferiora corpora,quæ ab ipſis illuſtrantur & gubernantur.Nimirum igitur ſcriptura fre Eſa.66.
quentius deum in cœlis eſſe commemorat:quàm in aliis quibuſcunque corporibus.vt in pſalmo.Do
minus in cœlo ſedes eius.Et rurſum.Ad te leuaui oculos meos: qui habitas in cœlis. Apud Eſaiã iti-
dem dicit dominus.Cœlum mihi ſedes eſt:terra autem ſcabellum pedum meorũ. ¶Poſſunt ſecũdo
55 intelligi hoc loco nomine cœlorum angeli beati & animæ ſanctæ ac iuſtę:quòd ab omni terrenorum Hiere.22.
affectuum fæce ſecretæ ſunt ac ſemotæ,ſpirituali luce fulgidæ, & continuo bonarum actionum mo-
tu vegetæ.ſicut ediuerſo peccator in ſacris literis ſæpenumero terra appellatur ob craſſitiem, põdus Sapi.9.
& immobilitatem animæ.vt apud prophetam.Terra,terra,terra:audi verbum domini.In huiuſmo- 1.Corin.3
di autem ſpiritualibus cœlis deus placidum ſibi delegit habitaculum: & in ipſis habitare dicitur per Ioan.14.
gratiam illapſumque intimum corda ſanctificantem. quemadmodum ſapientiæ nono capite ſecun-
dum aliam tranſlationem dicit Salomon.Anima iuſti:ſedes ſapientiæ,id eſt dei qui æterna eſt ſapiẽ-
tia.Similiter apoſtolus ad Corinthios ſcribens ait.Neſcitis quia templum dei eſtis: & ſpiritus dei ha-
bitat in vobis?Ipſa itidem ſumma veritas apud Ioannem dicit.Siquis diligit me, ſermonem meũ ſer-
uabit: & pater meus diliget eum,& ad eum veniemus,& manſionem apud eum faciemus.Et de ſpiri-
tu ſancto eodem in loco.Rogabo patrem,& alium paraclitum dabit vobis: vt maneat vobiſcũ in ęter
num. ¶Deinceps in oratione dominica expleto prooemio ſeptem exprimuntur petitiones: quarum
hic ſumitur ordo atque diſtinctio.Cum in præſenti oratione preces ad deum dirigamus: vt filii ad pa
trem.filius autem patri debet in primis honorem & reuerentiam:ſicut per Malachiam prophetã di- Mala.1.
cit dominus.Filius honorat patrem,& ſeruus dominum ſuum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor
meus?& ſi dominus ego ſum:vbi eſt timor meus?Ideo ordinatè petens,tanquam bonus filius ante o-
mnia petit ea quæ ſpectant ad honorem patris.Et id quidem in prima petitione,ſanctificetur nomen
tuum,id eſt honoretur & glorificetur.Secundo vero loco expetit illa, quæ pertinent ad ſeipſum, &
proximum,& ea potiſſimũ ſunt hæc duo,collatio boni & amotio mali.Atqui bona quæ conferri po-
ſtulantur,ſunt triplicia,ſcilicet maxima,media & minima.Maxima ſunt bona æternæ beatitudinis &
gloriæ.quæ ſecunda petitione poſcuntur. adueniat regnum tuum. Nam per regnum dei intelligitur
ibi beatitudinis gloria,ſine fine poſſidenda.Media ſunt bona ſpiritualia ad ſalutis conſecutionem ne-
ceſſaria,vt gratia dei,virtutes & bonæ operationes. Et hæc tertia petitione poſtulantur, fiat volũtas
tua ſicut in cœlo & in terra.Voluntas enim dei eſt ſanctificatio noſtra, per gratiam virtutes & bona 1.Theſſa.4.
opera.Minima bona ſunt bona corporis & externa, ad conſequendam beatitudinem etiam admini-

culum præſtantia.vt ſanitas,robur,victus,amictus.Et hæc quarta petitione efflagitantur:ſcilicet pa-
nem noſtrum quotidianum da nobis hodie.Nam panis nomine,intelliguntur omnia corpori neceſ-
ſaria:per quæ ipſum ad ſpiritus obſequium diſponitur.ſiue intrinſeca ſiut corpori:vt ſanitas,vigor.ſi-
ue extraria:vt victus,amictus,domicilium.Mala vero remouenda itidem ſunt triplicia,prioribus bo-
nis ex oppoſito reſpondentia:ſcilicet maxima,media,& minima.Maxima mala ſunt peccata:quę nos
ſeparant à ſummo bono & ab æterna gloria per extremam miſeriam damnationémque perpetuam.
Et illa à nobis auferri petimus in quinta petitione.Et dimitte nobis debita noſtra:ſicut & nos dimit-
timus debitoribus noſtris.Media vero mala ſunt peccatorum occaſiones quæ nos inducũt ad ruinam
& lapſum:quales ſunt tentationes dæmonum,mundi, & carnis. Et hæc remoueri expoſcimus in ſe-
xta petitione.Et ne nos inducas in tentationem.Minima autem mala ſunt damna corporis & rerum
exteriorum nobis vtilium:vt infirmitas corporis,paupertas,amiſſio parentum & benefactorum, in-
fortunium,& cætera id genus:interdum præſtantia materiam imbecillis & infirmis animo prolaben-
di in peccatum . Quæ ſuſtolli à nobis etiam poſtulamus in ſeptima petitione. ſed libera nos à malo.
His itaque rudi quadam effigie ad ſanctarum petitionum huius orationis ordinem & diſtinctionem
digeſtis:nunc operæprecium eſt ſingulas earũ paulo latiore explanatione declarare. ¶ Eſt igitur pri- 56
ma petitio.Sanctificetur nomen tuũ.In qua petimus nomen dei & patris noſtri ſanctificari:non qui-
dem per nouæ ſanctitatis adeptionem,& quia ipſum ſanctitatem aduentitiam recipiat (eſt enim no-
men ipſum dei,eius maieſtas atque perfectio,immenſæ ſanctitatis & infinitæ in ſe:neque acceſſionẽ,
neque decrementum ac diminutionem admitere valens)ſed per ſanctitatis ipſius nominis oſtenſio-
nem,declarationem,ac manifeſtationem ad alios . Vt ſcilicet nomen eius apud alios ſanctũ eſſe præ-
dicetur ac declaretur:vt notitia & honor nominis eius ad omnes & Iudæos & infideles dilatetur,am-
plietur,& extendatur.Hoc enim ſecundo modo deus ſanctificari poteſt à creatura:quoniam eius ſan-
ctitas credi poteſt,laudari,extolli,& prædicari.Et ita dei gloriam,honorem,& laudem hoc loco pri-
Pſal. 65. mum petentes,vt par eſt,dicimus:ſanctificetur nomen tuum.hoc eſt,nota ſit O pater noſter tua ſan-
ctitas & diuinitas toti mundo.vt omnis terra adoret te deus & pſallat tibi : pſalmũ dicat nomini tuo.
vt totus mundus noſcat te ſolum deum verum eſſe,te etiam totus laudet mũdus,reuereatur & hono-
ret,confiteatur & agnoſcat:vt tuam decet eximiam ſanctitatem . Hoc autem loquendi genus in ſan-
cta ſcriptura eſt frequentiſſimum: quo dicimur exaltare,glorificare,magnificare,aut clarificare deum
Pſal. 33. quia eius altitudinem,gloriam, magnitudinem, & claritatem aliis aut verbo , aut opere prædicamus
Matthæ. 5. ac manifeſtamus.vt propheta in pſalmo.Magnificate dominum mecum:& exaltemus nomen eius in
Ioan. 17. idipſum.Et dominus in euangelio. Vt videant opera veſtra bona:& glorificent patrem veſtrum qui
in cœlis eſt.Et rurſum ad patrem.Pater clarifica filium tuum:vt filius tuus clarificet te.Porro ſecun-
dum intelligentiam nunc aſſignatam petimus nomen dei ſanctificari in ſe, eo quidem modo quo ſan-
ctificationem admittit.Præter quam etiam petere debemus hoc loco : vt nomen eius ſanctificetur in
nobis.vt quoniam deus pater noſter eſt,& nos filiorum dei nomine honorauit:vt ait Ioannes in pri-
1. Ioan. 3. ma ſua epiſtola.Videte qualem charitatem dedit nobis deus:vt filii dei nominemur & ſimus.nos affe-
ctu pio animi,ore,opere,& geſtu:ſanctiſſimum eius nomen honoremus . ipſum ſemper animo infi-
xum meditantes,ore reuerenter & cum tremore nominantes.atque cum illud audimus ab aliis nomi-
nari:inclinatione , genuflexione,aut alio exteriore ſigno decenter honorem illi ſacratiſſimo nomini
Mala. 1. exhibentes.ne in nobis locum habeat:quod conqueritur dominus per prophetam. Magnum eſt no-
Eſa. 52. men meum in gentibus:& vos polluiſtis illud.Et per Eſaiam. Per vos iugiter tota die nomen meum
blaſphematur.Sane illi nomen dei polluunt non ſanctificant:qui inuanũ illud aſſumunt,pro re nul-
lius momenti iurantes,aut quod deterius eſt peierantes . qui etiam audito hoc nomine quod vel dæ-
mones contremiſcunt:nullum illi honorem aut reuerentiam impendunt. Verum hi vt læſæ maieſta-
Deut. 5. tis in ſumnum patrem rei,niſi reſipiſcant nõ effugient durum dei iudicium: quod in Deuteronomio
ita comminatus eſt dominus.Non vſurpabis nomen dei tui fruſtra : quia non erit impunitus qui ſu-
Leui. 24. per rem vanam nomẽ eius aſſumpſerit.Et in Leuitico educi extra caſtra & lapidibus obrui iuſſus eſt
vir Iſraelita patre Aegyptio natus:qui blaſphemauerat nomen domini. atque lex exinde promulga-
ta:quod qui maledixerit nomini domini,illudque blaſphemauerit,morte moriatur.Hæc autẽ ad no-
ſtram correptionem ſcripta ſunt: vt ex ipſis intelligamus blaſphemos & execrandis aſſuetos detera-
tionibus in diuini nominis contumeliam,extra beatorum conſortium randem ſeparandos & æternę
damnationis opprimendos ſaxis,diſtrictáque mortis ſecundæ ſententia feriẽdos. ¶ Secunda petitio. 57
Lucæ. 14. Adueniat regnum tuum.In qua regnum dei recte intelligitur ſumi pro regno glorię ſiue æterna bea-
Ioan. 17. titudine:ſicut etiam ſumitur in illo euangelii loco.beatus qui manducabit panem in regno dei , id eſt
beatitudine cœleſti:quæ conſiſtit in perpetua dei viſione, manſionéque cum eo . vt dicit Ioannes in
euangelio.Hæc eſt vita ęterna,vt cognoſcant te ſolum deum verum:& quem miſiſti Ieſum Chriſtũ.
Matth. 5. Et rurſum.Beati mundo corde:quoniam ipſi deum videbunt.Hanc autem æternam beatitudinẽ no-
bis poſt huius vitæ peregrinationem aduenire petimus: quoniam illic totius deſiderii eſt ſatietas , vt
Pſal. 16. ait propheta.Satiabor cum apparuerit gloria tua. Illic primum etiam habetur animi tranquillitas:vt
ait Auguſtinus in primo libro confeſſionum.Domine feciſti me ad te : inquietum eſt cor meum do-
Pſal. 83. nec quieſcat in te. Denique ibidem eſt laus dei continua:ſicut ait pſalmus . Beati qui habitant in do-
mo tua domine:in ſecula ſeculorum laudabunt te.Neque immeritò petimus illud regnum nobis ad-
uenire : quoniam ex nobis aut operibus noſtris illud pertingere non valemus , ſed ex ſola dei miſeri-
Titum. 3. cordia & liberalitate.Non enim ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericor

diam ſaluos nos fecit. Quod ſi quis regnum dei pro loco æternę beatitudinis hic ſumere velit, & do-
mo illa ſupernæ ciuitatis Hieruſalem: non multum euariabit à priore ſententia, & eũdem fermè ſen-
ſum prætēdet. Non enim beatitudo illa ſuperna, ſine manſione & domo cœleſti habebitur vnquam.
de qua dicit ſcriptura. Tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum, in ſplendidiſſimo ſcilicet Matth. 12.
illo dei & ſanctorum habitacula: quod ſecundum Apocalypſim ex auro mundo & lapidibus precio- Apoca. 21.
ſis eſt extructum, quod non indiget ſole & luna vt luceant in eo: nam claritas dei illuminabit illam &
lucerna eius eſt agnus. Sicut igitur filii ad hæreditatem vocantur paternā, & in domo patris manent Ioan. 8.
in æternum: ita & nos tanquam filii ſummi patris & hæredes dei, cohæredes autem Chriſti petimus Roma. 8.
poſt huius exilii incolatum nobis hoc regnum patris aduenire. Nam hæc domus, hæc patris eſt: re-
58 quies ea certa laborum. ¶ Tertia petitio. Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. In cœlo quidem
& cœleſtibus ſpiritibus ac ſanctis voluntas dei ſemper completur. nam vſqueadeo addicti ſunt recti-
tudini & diuinæ bonitati: vt ab eius voluntate deflecti non poſſint. Benedicite (inquit) domino om- Pſal. 102.
nes angeli eius, potentes virtute: qui facitis verbum eius ad audiendam vocem ſermonum eius. Be-
nedicite domino omnes virtutes eius: miniſtri eius qui facitis voluntatem eius. In terra vero & homi
nibus hanc terreſtrem regionem incolentibus non ſemper dei voluntas completur: vt rerum expe-
rientia manifeſte docet. Quæ enim præcipit deus: plærunque non faciunt homines. & quę prohibet:
magna cupiditate proſequuntur. Non eſt enim qui faciat bonum: non eſt vſque ad vnum. Sicut igitur Pſal. 13.
bonus filius petit ſe & fratres ſuos omnes optimo patri eſſe obedientes, & præcepta eius ad vnguem
ſeruare: ita & nos vt filii dei altiſſimi in hac petitione depoſcimus, quod ſicut in cœlo & ſpiritibus an
gelicis ac ſanctis omnibus dei voluntas integrè perficitur: ſic & in nobis hanc adhuc vitam agentibus
eadem perficiatur. vt agamus quæ fieri præcipit, fugiamus quæ prohibet: amemus quæ commendat,
deteſtemur quæ odit, illique in omnibus obedientiam vt veri filii præſtemus. Illius enim voluntas
ſemper recta: & nunquam in obliquum tendens regula. quam ſequentes aberrare neutiquam poſſu-
mus, aut à recto tramite deuiare. Neque nobis deſunt exempla tam præclaræ virtutis amplectendæ. Ioan. 6.
Chriſtus enim dei filius ſe deſcendiſſe de cœlo conteſtatus eſt: non vt faceret voluntatē ſuam, ſed vo
luntatem patris ſui qui miſit illum. Et imminente hora paſſionis ſuæ. patrem orauit dicens. Veruntā- Matth. 26.
men non ſicut ego volo: ſed ſicut tu vis. & fiat voluntas tua. Quid igitur nos, qui putredo ſumus &
vermis: facere debemus? nónne etiam ad Chriſti imitationem nos diuinæ voluntati omnino cōfor-
mare? At quoniam noſtra virtute id facere non poſſumus, neque ex nobis ad hoc ſumus ſufficientes:
in hac petitione diuinum imploramus pro ea re conficienda auxilium, dicentes quiſque cum prophe
ta in pſalmo. Doce me facere voluntatem tuam: quia deus meus es tu. Cæterum recte poſt regni cœ-
leſtis petitionem continuo ſubiungitur poſtulatio diuinæ voluntatis complendę: quoniam hæc me- Pſal. 142.
dium eſt & via perueniendi ad regnum cœlorum. ſicut ipſe dominus perhibet in euangelio dicens.
Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluntatē pa-
tris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum. Fruſtra autem finis expetitur, ſi non etiam Matthæi. 7
exquirantur media ad finem illum perducentia. vt nequicquam ſanitas optatur ab ægro: ſi potionem
59 recuſet. neque meta viæ ſine ipſius itineris peragratione attingitur. ¶ Quarta petitio. Panē noſtrum
quotidianum da nobis hodie. In qua: ad corporis ſuſtentationem neceſſaria expetuntur nobis à deo
concedi. Nomine ſiquidem panis, intelligenda ſunt omnia: quibus humani corporis fragilitas ad ſa-
nitatem & ſui conſeruationem indiget. vt ſunt conueniens cibus & potus, veſtitus, domiciliū, & cæ-
tera bona externa: ad cuiuſque ſtatus decentiam accommoda. Sicut in Geneſi cum Iacob dixit. Si do Gene. 28.
minus dederit mihi panem ad veſcendum & veſtimentum quo operiar, erit mihi dominus in deum.
ibi per panē (ſicut & in aliis permultis ſcripturæ locis) intelligitur victus neceſſarius ad humanæ vi-
tæ ſuſtentationem. hic vero generaliori ratione etiam amictum complectitur & reliqua fortunæ bo-
na: ad hanc vitam degendam neceſſaria & ſufficientia. Solum tamen panem hic nominauit dominus
& non carnes, piſces, & vinum, ac ſimilia id genus: quibus etiam indigent homines ad congruum &
ſalubrem victum. vt ex ipſa loquendi forma ac ratione nobis inſinuaret: nos quàm cōmodiſſimè poſ-
ſumus, paneis contentos eſſe debere, & communibus eſculentis ac poculentis ad victum neceſſariis.
Quod ita teſtatur Chryſoſtomus. Chriſtus (inquit) ſolum panem petendum docuit: vt habentes ali- 1. Timo. 6.
menta & quibus tegamur, his contenti ſimus: innuens quod ſolum petere habeamus neceſſaria, non
delicata nec ſuperflua. Vnde & ſapientiſſimus Salomon non pro ſuperuacuis: ſed ſolis neceſſariis o-
rauit dominum: dicens. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: ſed tātum tribue victui meo neceſ Prouer. 30.
ſaria. ne forte ſatiatus illiciar ad negandum: & dicam quis eſt dominus? Aut egeſtate compulſus furer
& periurem nomen dei mei. Quæ autem ſunt neceſſaria humanæ vitæ: exprimit Eccleſiaſticus di-
cens. Initium vitæ hominis: aqua & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinē. Hunc Eccle. 29. &
autem panem, noſtrum hic dicimus, quantum ad vſum & acceptionem. quamuis dei ſit vt authoris 39.
atque datoris qui non modo ſpiritualium ſed & temporalium bonorum omnium largitor eſt vnicus.
Illum enim panem conceſſit nobis deus ad noſtram vtilitatē & refectionem: vt vtentes eo ſuſtente-
mur, & ad omne opus bonum paratiores ſimus, eiuſq; adminiculo obſequatur corpus animæ, & ani-
ma deo. Quod ita expreſſit pſalmus diuinam magnificans prouidentiam. Producens fœnum iumen Pſal. 103.
tis, & herbam ſeruituti hominum. vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. vt exhi-
laret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet. Dicimus & illum panem quotidianum, hoc eſt
quotidie quamdiu hanc ducimus vitam nobis neceſſariam. & qui pro cuiuſque diei victu ſufficiat.
Quem quidem Chriſtus nos petere docuit ſecundum Chryſoſtomum, vt luxurioſos cibos compe-

ſceret, & diſceremus manducare quantum naturalis ratio exigit, non quantum carnalis laſciuia im-
pellit. Qui enim in vno conuiuio ad ſuperfluitatem & luxum tantum expendit ciborum quantum
ſufficeret pro octo dierum alimonia: iam quotidianũ panem & pro ſingulo quoque die neceſſarium
ſiue diurnum non manducat, ſed multorum dierum. ¶ Oramus inſuper ex Chriſti inſtituto panem 60
quotidianum nobis dari: vt ſic doceremur ſolicitudinem immoderatam & anxiam rerum tempora-
lium abiicere, quæ ſpiritualium & diuinarum rerum contemplationi eſt impedimento. Hanc nanque
mainrem æquo curam corporis abiiciendam eſſe dominus edocuit: cùm dixit diſcipulis ſuis immo &
Matth. 6. nobis omoibus. Nolite ſoliciti eſſe dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus aut quo operie-
mur? Hęc enim omnia: gentes inquirunt. Scit enim pater veſter cœleſtis: quia his omnibus indigetis.
Et rurſum. Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Craſtinus enim dies: ſolicitus erit ſibiipſi. Sufficit diei ma
litia ſua. Quam etiam in craſtinum ſolicitudinem rectę rationis metas tranſilientem & anguſtia pre-
mentem animum, vt ſignificemus nos non habere: petimus panem noſtrũ neceſſariæ & frugalis re-
fectinnis, vnoquoque quidem præſentis vitæ die nobis neceſſarium: hodie nobis dari, determinantes
tempus prn quo petimus annonam quotidianamque alimoniam, & pro hodierno duntaxat victu o-
rantes. ¶ At vero recte illum nobis dari à patre cœleſti: non vendi aut mutuari expoſcimus. Quo 61
niam vt filii à parentibus ſuis cibum petunt quo indigent, & infans vbera matris quibus lactetur ex-
poſtular: neque ad alienos confugiunt vnquam neglectis parentibus, vt ab eis victum emẽdicent. ita
& nos filii tui o pater cœleſtis indigentes nutrimento corporis, vt inſtrumentum ſit conueniens ani-
mæ ad tibi ſeruiendum: ad te ſupplices confugimus, petentes panem noſtrum quotidianũ oobis da-
Pſal. 88. ri. quod certe facile præſtare potes. Tui enim ſunt cœli, & tua eſt terra & plenitudo eius: orbis terra-
Pſal. 103. rum & vniuerſi qui habitant in eo. Omnia itidem à te expectant: vt des illis eſcam in tempore. Dan-
Pſal. 144. te te illis: colligent. aperiente te manum tuam: omnia implebuntur bonitate. Oculi omnium in te ſpe
rant domine: & tu das illis eſcam in tempore oportuno. Aperis tu manum tuam: & imples omne ani
mal benedictione. Aperi igitur manum tuæ bonitatis, largitatis, & munificentiæ: nobiſque filiis tuis
Pſal. 146. cibum indulge. Qui enim das iumẽtis eſcam ipſorum & pullis coruorum inuocantibus te: qui etiam
Pſal. 135. das eſcam omni carni: an homines deſtitues neceſſarii alimenti præſidio? Qui paſcis volatilia cœli
Matthæ. 6. paſſeres & coruos, quę neque nent, neque metunt, neque congregant in horrea, & ne vnum quidem
eorum in obliuione eſt apnd te: nũquid homines ad imaginem & ſimilitudinem tuam factns & quos
conſtituiſti ſuper opera manuum tuarum, deſeres ſine neceſſarii victus adminiculo? Non hoc certe
Ioan. 6. ſinet tua paterna benignitas, tua immenſa bonitas, & exuberantiſſima in homines beneficiẽtia. ¶ Cę 62
terum non modo paoem corpori noſtro neceſſarium & cibum qui perit, hac petitione abs te flagita-
mus o benigniſſime pater: ſed & panem viuum qui de cœlo deſcendit & dat vitã mundo, pro alimen
to animæ expoſcimus. Non poteſt ſane corpus ſine ſuo nutrimento diotius perſiſtere incolume. Ani
ma itidem noſtra ſuo deſtituta edulio: elanguida ſit & tota contabeſcit. Quid autem prodeſt corpus
ſuo fouere cibo: ſi anima quæ plus eſt quàm corpus, relinquatur famelica, & macie confecta ſuprema?.
Atqui cibus animę peculiaris: ſacratiſſimum eſt Chriſti corpus. & potus eius: preciſus illius ſanguis.
Ioan. 6. ipſo atteſtante qui ait. Caro mea vere eſt cibus: & ſanguis meus vere eſt potus. Cibus inquam vitalis
& viuificus qui permanet in vitam æternam: & potus conferens ſalutem perpetuam. Hunc igitur pa
Matth. 6. nem vitę, hunc panem cœleſtem, hunc denique panem ſuperſubſtantialem (vt vocat euangeliſta) qui
omnem excellentiſſimè ſupereminet ſubſtantiam; da nobis hodie, hoc ſcilicet die præſentis vitæ, qui
mane infantię, & veſpere ſenectutis clauditur: vt gratiam eius ſalubriter percipiamus quotidie, ipſiuſ-
Sapi. 16. que pinguedine iugiter ſaginemur. Certè cum filiis Iſrael peragrantibus deſertũ panem de cœlo prę-
Ioan. 6. ſtiteris omne delectamentum in ſe habentem & omnis ſaporis ſuauitatem: qui tamen ſub nube fue-
3. Reg. 17. ruot & in vmbra legis ambulabant, noo denegabis filiis gratiæ iam in lumine tuo greſſum ferẽtibus,
Danie. 14. panem verum qui de cœlo deſcendit. quem quicunq; dignè manducauerit: non morietur in æternũ.
Qui Heliam prophetam miniſterio corui, Danielem leonum lacu ioclusum prophetę officio nutri-
Matth. 15. uiſti: oon dedignabere (ſperamus) pane illo ſuauiſſimo de cœlo præſtito eſurientes paſcere, nóſq; fa-
Prouerb. 9. melicos enutrire, qui ſumptus non conſumitur, & manducatus non immiouitur. Neque vero id arro
gans videri debet aut ſuperbum: quod hũc tam precioſum à te petimus paoem, panem ioquam filio-
rum non mittendum canibus, immo panem angelorum. Nam ad ipſum nos inuitare dignatus es hac
dulciſſima voce. Venite comedite panem meum: & bibite vinum quod miſcui vobis. Ad hunc itaque
panem tuo ipſius ore inuitati: o pater optime fidenter dicimus. Panem noſtrum quotidianum da no-
Lucæ. 11. bis hodie. ¶ Quinta petitio. Et dimitte nobis debita noſtra: ſicut & nos dimittimus debitoribus no- 63
ſtris. In hac autem petitione peccatorum noſtrorum remiſſionem à deo poſtulamus: quæ debitorum
nomine hic ſignantur. Siquidem debita noſtra, ſunt peccata quibus deum offeodimus: & de quibus
ei ſatisfacere debemus. quod alius euangeliſta dilucide declarat: hanc petitionem ita contexens. Et di-
mitte nobis peccata noſtra: ſiquidem & nos dimittimus debitoribus nnſtris. Hoc etiam clare illa ſcri
pturæ locutio oſtendit: quæ debitores vocat peccatores in illo euangelii loco. Putatis quia & ipſi (ſci
Lucæ. 13. licet decem & octo viri ſupra quos cecidit turris in Siloe: & occidit eos) debitnres fuerint præter om
nes homines habitantes in Hieruſalem? Vbi debitores vocat illos Hieroſolymitas: oppreſſos ruina
turris. & in cõſimili loquendi genere Galilæos à Pilato trucidatos, paulo antè vocat peccatores. De-
Matthæi. 18. nique per ſeruum qui dnmino ſuo decem milia debebat talenta, allegorico ſenſu eum accipere doce-
mur qui multis oppreſſus eſt grauibuſque peccatis; de quibus vt deo ſatisfaciat arctius eſt obſtrictus.
Recte autem huiuſmodi debita hic noſtra dicuntur, quoniam neque authore deo, neq; adiutore ſunt

perpetrata peccata noſtra:ſed ex nobiſipſis,noſtræque voluntatis ad malum deflexione atque decli-
natione.quæ haudquaquam ex deo eſt quemadmodum dominus per prophetam nobis ait. Perditio Oſee.13.
tua ex te Iſrael:tantummodo ex me eſt auxilium tuum .Porro hæc debita petimus à deo dimitti , qui Eze.18.
pater eſt miſericordiarum,& cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere:qui non vult mortem pec
catoris ſed magis vt conuertatur & viuat.Nnn enim lætatur in perditinne morientium:ſed in cõuer Pſal. 29.
ſione peccatorum Quoniam ira in indignatione eius:& vita in voluntate eius.Et merito à deo idip-
ſum rogamus:quoniam ipſius ſnlum eſt peccata dimittere.Nemo enim(inquit euãgeliſta) poteſt pec Marci. 2.
cata dimittere niſi ſolus deus.Ipſe quoque per prophetam inclamat auribus noſtris.Ego ſum, egn ſũ Eſa.43.
ipſe:qui deleo iniquitates veſtras.Sicut igitur filius qui benignum offendit patrem pœnitudine duct⁹
ad eius genua ſupplex prouoluitur,& veniam comploſis manibus nrat.ita & nos qui grauiter offen-
dimus patrem cœleſtem multiſque debitis ſumus aſtricti: procumbimus humiles ante ſoliũ maieſta-
64 tis eius,nos peccaſſe fatemur,& dimitti nobis peccata noſtra inſtantiùs oramus.❨ Vt autem facilius
exaudiamur:condinonem adiicimus huic noſtræ petinioni,orantes ita dimitti debita noſtra ſicut &
nos dimittimus debitoribus noſtris.Debitores quidem noſtri ſunt,qui aut verbo aut opere nos offen
derunt:malive quippiam vt iniuriam aut damnum nobis intulerunt. Quibus tunc ex corde dimitti-
mus(vt debemus)non ſolo verbo , irrogatam iniuriam:cum exinde nec odium nec indignationem
animi in eos concipimus,neque vindictam aut vltionem de illa expetimus.Sane lex euangelica(quę
fraterna charitate nos omnes vult eſſe deuinctns)ſanxit vt ad diuinæ manſuetudinis & benignitatis Lucæ.11.
imitationem aliis dimittamus,ſiquo modo nos offenderint:ſi volumus ipſi à deo remiſſionem pecca Matth. 6.
torum conſequi.Dimittite(inquit(& dimittetur vobis.Et ſi dimiſeritis hominibus peccata eorum:
dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delictaveſtra.Si autem non dimiſeritis hominibus : nec pater Matth.18.
veſter dimittet vobis peccata veſtra.In parabola iidem de homine rege ponente rationem cum ſer-
uis ſuis,ille ſeruus qui conſerui ſui debentis illi tantum centum denarios noluit miſereri:iuſſus eſt tra
di tortoribus quoadusque redderet vniuerſum debitum decem milium talentorum,quod antè illi fue
rat liberaliter dimiſſum.Sic(inquit ipſa veritas) & pater veſter cœleſtis faciet vobis: ſi non remiſeri-
tis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.Demùm Eccleſiaſticus idem nos præclare admonet cũ Ecele.28.
ait. Qui vindicari vultà domino inueniet vindictã,& peccata illius ſeruans ſeruabit. Relinque pro-
ximo tuo nocenti te:& tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur.Homo homini reſeruat iram, & à do-
mino quęrit medelam.In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam:& de peccatis ſuis depre-
catur.Ipſe cum caro ſit,reſeruat iram:& propitiationẽ petit à deo . Quis exorabit pro delictis illius?
Non itaque mentiamur domino cum ſtamus ad orandum : dicentes nos dimittere iis qui offenderũt
nos,& animo contrariũ ſentientes.ſed ita aliis dimittamus eorũ peccata : ſicut noſtra volumus à deo
65 dimitti. ❨Sexta petitio. Et ne nos indncas in tentationẽ. In qua à futuris præſeruari peccatis diuina
miſeratione poſcimus:ſicut in præcedẽte à præteritis & iã commiſſis abſolui petimus. perſimiles bo
no filio,cui ſi imminet periculum aut diſcrimen vitæ:paternam opem implorat qua eripiatur ab im-
pendenti naufragio,præcipitio,incendio,ſeruitute,carcere,aut vinculis. Ita & nos in medio laqueo-
rum poſiti inter truculentos hoſtes,carnem,mundum,& dæmonem : innumeris circundamur peri-
culis.Vndique enim nobis ſtruuntur inſidiæ:vndique tela in nos vibrantur . Inſurgit contra nos ca-
ro:trahit mundus,inſidiatur diabolus.Suggerit caro voluptatem: mũdus vanitatem,diabolus iniqui-
tatem.caro mollia:mundus inania,diabolus mortifera. Caro nos infeſtat per laſciua deſideria : mun-
dus per proſpera & aduerſa,diabolus per turpitudines & vitia. In quãcunque partem nos conuerti-
mus:tentationum laqueos ad capiendas animas inuenimus . Inſidiantur nobis aſſiduè hi inimici no-
ſtri,& omniquaque nos deiicere peſſundaréque feſtinant.Neque huiuſmodi impugnationis eſt finis
quandiu hic nobis agitur vita.Nam vt dicit Iob,tentatio eſt vita hominis ſuper terram. aut vt alia ha Iob.7.
bet tranſlatio.Militia eſt vita hominis ſuper terram.Perículoſa ſane eſt militia,qua contra hoſtes viri
bus noſtris fortiores aſſidue dimicandum nobis eſt & decertandum.quandoquidem de leuiathã(qui Iob.48.
& diabolus)dicit Iob.quòd non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei,qui fact⁹ eſt vt nullum
timeret.quemadmodum & gentes illæ Chananæorum quæ occupabant terrã promiſſionis,typum-
que gerebant & figuram dæmonum nos volentium regno prohibere cœlorum,robuſtiores fuiſſe le-
guntur & longe validores filiis Iſrael,in terram illam diuina iuſſione introductis . Verum vt illi non Pſal.43.
ſuis freti viribus expulerunt hoſtes illos omnes & profligarunt,ſed deo adiutore qui pugnauit pro eis
Non enim(quemadmodum propheta in pſalmo ait ad deum)in gladio ſuo poſſederunt terrã,& bra
chium eorum non ſaluauit eos.ſed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui, quoniam
complacuiſti in eis.Ita & nos non confidentes noſtræ virtuti,imbecillæ admodum & fragili, ſed di-
nino prorſus adiutorio,confugere ad patrem noſtrum benigniſſimum debemus , orantes ne nos in-
66 ducat in tentatinnem.❨Qua quidem oratione non expetimus,ne deus ipſe author ſit & cauſa indu
cens nos in tentationem . Nam cum inducere in tentationem,malum ſit, deus autem malorum non
eſt author,neque in eo neque ab eo eſt malum,vt qui ſumme bonus ſit & faciens omnia bona valde ,
qui fiet vt ipſe efficiat noſtri inductionem in tentationem, vtque id agat quo in tentationem induca-
mur?Deus enim(inquit Iacobns)neminem tentat:nam intentator malorum eſt.Eſt enim tẽtare hoc Gene.1.
in loco,malum aliquod ſuggerere,quo cadat homo in peccati conſenſum & opus.Et tentatio, ad ma Iacobi.1.
lum ſuggeſtio,qua in ruinam animæ fiat inductio.Inducere vero in tentationem, eſt hominem pra-
uis ſuggeſtionibus allicere in conſenſum peccati: vtq; tentationi ſuccumbat & ſuperetur ab ea,calli-
de efficere. quod certe omnino à deo eſt alienum : & ſummæ illius bonitati penitus aduerſum . Sed

petimus hac poſtulatione noſtra:ne ſinat nos deus induci in tentationem,néve permittat pertrahi in
Pſal.104. conſenſum mali,aut ab ea vinci. Seruatúrq; hoc loco id loquendi genus in ſacris literis(vt ait Dama-
Exod.7. ſcenus)vſitatiſſimum.quo deus illa dicitur agere quæ fieri permittit. quemadmodũ in eo verbo pſal-
Roma.11. mi.Conuertit cor eorũ:vt odirent populũ eius.Et indurauit dominus cor Pharaonis.Et in illo Pauli
loco.Concluſit deus omnia ſub peccato vt omnium miſereatur. Petimus itaq; dei adiutorium in hac
2.Timo.2. orationis particula:ad reſiſtendum tentationi,ad eam repellendam & ſuperandam.Vt cum tranſige-
re hanc vitam ſine tentatione non poſſimus, neque orandum nobis ſit vt omnino tentationum im-
Apocal.2. munes ſimus(quoniam id noſtræ ſaluti nequaquam conducit.Vt enim diuinus ait Paulus: qui certat
in agone non coronabitur,niſi legitime certauerit.Sed quomodo geretur certamen:ſi nullus aſſit ho-
ſtis impugnans? Vincenti itidem promiſſa eſt à deo corona vitæ.At quomodo euadet victor: cui de-
Pſal.26. eſt hoſtis cum quo manum conſerat & confligat?) ſaltem tentationibus inimicorum efficiamur deo
1.Corin.10. adiutore ſuperiores:extinguamus eius auxilio omnia tela nequiſſimi ignea carnẽ ſpiritui ſubigamus,
mundum cum ſua concupiſcentia abüciamus.& ita muniamur diuino præſidio,vt non præualeat no
bis inimicus neque ſe victorem glorietur:ſed læti cõcinamus domino. Qui tribulant me inimici mei:
ipſi infirmati ſunt & ceciderunt. Et certe fidelis eſt deus(vt ſcribit Paulus ad Corinthios) qui nõ per
mittet nos tentari ſupra id quod poſſumus:ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſimus 67
ſuſtinere. ❡ Septima petitio.Sed libera nos à malo.In qua petimus nos liberari à malo pœnæ præſen
tis vitæ,itidem & futuræ:ſicut per præcedentẽ petitionem poſtulauimus nos eripi à malo culpæ im-
minentis aut inſtantis.Sane ſi filius patrisfamilias videat afflictionem aliquã ſibi imminere vt mor-
bum,calamitatem,aut tribulationem:ad quem recurret niſi ad dulciſſimum patrem ? in cuius ſinum
ſe totum proüciet:petens obnixius à patre vt ab impendenti illa tribulatione,incommodo aut detri-
mento illius auxilio liberetur.Atqui vita præſens:mille malorũ generibus eſt referta.nunc nos mor-
bus affligit & infirmitas,nunc orbitas,nunc bonorum amiſſio:nunc fame conficimur, nunc calum-
niam patimur aut infamiam,nunc in carceres & vincula inſontes conücimur.Quæ omnia etſi inno
centi & iuſto viro poſſint obuenire: plærumque tamen animum imbecillem pertrahunt ad culpam.
vt morbus ad impatientiam,egeſtas ad furta & latrocinia:aduerſitas ad murmurationẽ in deum. Ne
igitur occaſione miſeriarum huius vitæ perpellamur ad aliquam turpitudinem & iniquitatẽ:oramus
deum vt his nos malis eripiat.non quidem omnino ea ſuſtollendo, quandoquidem id non ſinit præ-
2.Corin.11. ſentis vitæ conditio,neque hoc conducibile eſt animæ noſtræ ſaluti:quæ his exercetur ad virtutẽ. vir
tus enim (vt ait Paulus) in infirmitate perficitur.ſed ita ea mitigando & moderando, vt perferre illa
valeamus:neque ipſorum acerbitate declinemus à viæ domini rectitudine.Cæterum longè grauiora
ſunt mala alterius vitæ illis infligenda qui hinc non omnino expiati purgatiq; diſcedunt: ſiue in igne
purgatorio eluente reliquias peccatorum hic contractorum, ſiue in lacu damnationis æternæ inuol-
uente reprobos perpetuis interminiſque ſupplicii:.Ab vtroq; autem datorum malorum:dei miſeri-
cordia & benignitate petimus hoc poſtremo loco liberari.ne ſcilicet expiatorius ille ignis cũ hinc mi
gratum fuerit:nos purgandos excoquat.ne itidem inferna nos tormenta rapiant perpetuo cruciãdos
& ſanctorum excludendos conſortio:quandoquidem illic malorum omnium cumulus eſt & horren
da coluuies.Neque ab re vt his eruamur & præſentis & futuræ vitæ malis:ad deũ preces effundimus.
quoniam ſicut ipſe bonorum omniũ largitor eſt:ita à malis omnibus ereptor ac liberator. Non enim
poſſumus aut his,aut illis eripi malis,niſi deus manum ſuam adiutricem porrigat:qua ne labamur in
ea nos præſeruet,aut iam in illa prolapſos benigniter ſubleuet & erigat. Ipſe plane ſolus adiutor no-
ſter eſt & præſeruator:malorúmque omnium benignus propulſator.ipſe noſtrum refugiũ & virtus:
Pſal.48. adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Qui vbi pie à nobis inuocatus fuerit: nunquã
Pſal.32. nos deſeret in die neceſſitatis. Oculi enim domini ſuper metuentes eũ:& in eis qui ſperant ſuper mi-
ſericordia eius.vt eruat à morte animas eorum:& alat eos in fame. ❡ Poſtremũ particula Amen ſub-
iuncta toti huic orationi:optandi ſignificationem & vim habet,tantum valens ſicut fiat. exoptátque
ſacerdos eam proferens:iſtas ſeptem petitiones hac oratione dominica contentas, in nobis compleri
ac perfici.

LIbera nos quæſumus domine ab omnibus malis: præteritis, præſentibus,& futuris. & intercedente beata & glorioſa,ſemperque virgine dei genitrice Maria, & beatis apoſtolis tuis Petro,Paulo,atque Andrea,cum omnibus ſanctis: da propitius pacẽ in diebus noſtris.vt ope miſericordiæ tuæ adiuti: & à peccato ſimus ſemper liberi,& ab omni perturbatione ſecuri.Per eundem dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum filium tuum: qui tecum viuit & regnat in vnitate ſpiritus ſancti deus.Per omnia ſecula ſeculorum.Amen.Pax domini ſit ſemper vobiſcum.Et cum ſpiritu tuo.

Agnus dei qui tollis peccata mundi: miſerere nobis. Agnus dei qui tollis peccata mundi:miſerere nobis. Agnus dei qui tollis peccata mun-

di:dona nobis pacem.

¶ Cum mittitur particula hoſtiæ in calicem:dicatur ſequens oratio.

Hæc ſacroſancta commixtio corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti, fiat nobis ſumentibus ſalus mentis & corporis: & ad vitam æternam capeſſendam præparatio ſalutaris.

¶ Antequam ſumatur pax: dicatur hæc oratio.

Domine Ieſu Chriſte qui dixiſti apoſtolis tuis:pacem relinquo vobis pacem meam do vobis.ne reſpicias peccata mea, ſed fidem eccleſiæ tuę: eamq́ue ſecundum voluntatem tuam pacificare,cuſtodire, & coadunare digneris. Qui viuis & regnas cum deo patre in vnitate ſpiritus ſancti deus:per omnia ſecula ſeculorum.Amen.

¶ Cum ſuſcipit oſculum pacis:dicat ſacerdos.

Habete vinculum pacis & charitatis: vt apti ſitis ſacroſanctis myſteriis Chriſti.

¶ Vel dicat hanc ſalutationem.

Pax tibi frater:& eccleſiæ ſanctæ dei.

68 ¶ Quoniã in poſtrema petitione orationis dominicę populus fidelis ſiue miniſter illius vice loquẽs
petiuit à malo liberari,& ſacerdos celebrans idem exoptauit reſpondens amen: illam poſtulationem
repetit & amplius explanat,à quibus malis populum Chriſtianum liberari velit: latius declarans.Sa
ne eundem eripi expoſcit à malis præteritis : vtpote culpis quibus anteacto tempore deum offendit,
& quarum adhuc manet reatus ac debitum.à malis etiam præſentibus:ſcilicet peccatis quorum nunc
reus eſt,& ab anguſtiis tribulationibúſque in mundo inſurgentibus.quæ niſi mitigarentur:ad lapſum
in peccata facile hominem impellerent.Denique & à malis futuris:inſidiis ſcilicet & laqueis tentatio
num,ad culpam præcipitare molientibus. quinimmo à quibuſlibet malis culpæ & pœnæ:quorũ oc-
caſione poſſet quiſpiam à deo fieri alienus.vt ipſe populus fidelis, dei protectione munitus : hæc tri-
plicia mala euadere poſſit.At quoniam preces noſtræ ex ſeipſis minus ſufficientes ſunt & efficaces ad
impetrandum quippiam à deo:imploratur deinde ſanctorum ſuffragium, vt multiplicatis interceſſo
ribus facilius obtineatur diuinum auxilium.Et primo quidem ſanctę dei genitricis:quę benigniſſima
humani generis aduocata aſſiduè poſtulat pro nobis.& quicquid petierit à patre miſericordiarũ:pro
tinùs aſſequitur.Deinde ſanctorum apoſtolorum Petri,Pauli, & Andreæ: qui propter ſingularẽ qua
præditi ſunt excellentiam,potius quàm cæteri hic nominatim exprimi dicuntur. Siquidem Petrus à
domino conſtitutus eſt princeps apoſtolorum & dominici gregis paſtor.Paulus:vas electionis,præ- Ioan.21.
dicator gentium,& nominis Chriſti annunciator eſt delectus.Andreas verò omniũ primus ad Chri Actu.9.
ſti agnitionem vocatus:& germanum ſuum Petrum Chriſto adduxit,& feruenti animo crucẽ concu Ioan.1.
piuit.Veruntamen ſub his tribus reliqui omnes apoſtoli,martyres,confeſſores, & virgines compre-
hendi intelliguntur:vt ſatis innuit particula ſequens,ſanctos omnes vniuerſali locutione cõplectens.
Omnium autem iſtorum dei amicorum ſuffragante patrocinio:pax in diebus noſtris & toto præſen-
tis vitæ ſtatu à domino propitio nobis concedi poſtulatur. vt adiutrice eius miſericordia & benigni-
tate:per geminam potiſſimũ pacem à duplici malo tranquillitati oppoſito liberemur.Eſt enim quæ-
dam pax animi:quæ cordis eſt tranquillitas cum deo,nõ ſibi conſcii de mortali culpa,per quam deus
illi reddatur infenſus.Et de hac dicit propheta.Pax multa diligentibus legem tuã:& non eſt illis ſcan Pſal.118.
dalum.Et rurſum.Non eſt pax impiis:dicit dominus.Per hanc autem pacem:petimus à peccato ſem Eſa.48.
per eſſe liberi.Nam ſolum peccatum eſt quod hanc conſcientiæ pacem perturbat nóſque deo reddit
inimicos.Altera eſt pax temporis:quæ tranquillitas eſt à tumultu bellorum & incurſionum hoſtiliũ
in nos,ſedatióque tribulationum quæ ab exteris perſecutoribus ſolẽt infligi. Et per hanc petimus ab
omni tribulatione eſſe ſecuri.Neque id iniuria.Nam ſolent huiuſmodi perturbationes:infirmos ani-
mos plærunque à rectitudine deiicere,& peccandi præſtare materiam.Cæterum quoniam quicquid
impetrare intẽdimus,in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti(vt ab eo inſtituti ſumus & edocti) pete-
re debemus.Siquid(inquit)petieritis patrẽ meũ in nomine meo:dabit vobis.petite & accipietis.idcir Ioan.16.
eo hæc oratio,ſicut & ferè omnes orationes eccleſiaſticæ,cõcluditur hac clauſula.Per dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtũ filium tuũ. Quæ ſignificat vota fidelis populi, illius nomine deo offerri & per
69 eum exaudiri debere,vt mediatorẽ dei & hominũ,aduocatũ & poſtulatorẽ pro nobis.¶ Cęterũ cum
hæc poſtrema datę orationis verba à ſacerdote proferũtur,ipſius hoſtiæ ſacratiſſimæ fit fractio ſupra
calicem primũ in duas medietates.quarũ altera rurſum in duas frãgitur particulas,quaſi totius hoſtię
quartas.& vna harũ portiuncularũ calici immittitur, altera vero medietati quæ indiuiſa remãſit vna
coniungitur,& ſimul cum illa à ſacerdote ſupra calicem tenetur.Quæ omnia neq; myſterio vacant,
neq; ſine cauſa ſunt inſtituta.Nẽpe ipſa hoſtia(attẽdẽdo ſpecies ipſius & accidẽtia,nõ autem id quod
continetur)in duas medietates frangitur,ad ſignificandum duplicem ſtatum prædeſt.natorũ ad cor-

pus Chriſti myſticum pertinentiũ:& quorum Chriſtus ipſe eſt caput. Quorũ vnus eſt cœleſtis glo-
riæ conſors:ſignatúrq; per medietatem illã quæ manet indiuiſdua & integra, ad ſignificandã ſtabili-
tatem continuã & vniformitatẽ ſupernæ beatitudinis,qua ipſi ſancti perfruũtur. Alter vero prænr-
dinatorem ad vitã ſtatus,necdum beatitudinẽ adeptus eſt: ſed verſatur adhuc in tẽporali miſeria aut
præſentis vitæ,aut ignis purgatorii.Et is inſinuatur per alterã hoſtiæ medietatẽ: quæ rurſum in duas
diſſecatur portiũculas,ad ſignandum duplicẽ eorum qui necdũ bean ſunt ſtatum.Harũ vna, quæ ſu-
pradictæ medietati indiuiſæ corundẽ digitorum cõplexu coniungitur: eos ſignificat qui igne purga-
torio expiãtur, certitudinemq́; habent indubitatã de ſua beatitudine poſt conſequẽda,quodq; beatis
in regno cœleſti demùm cõiungentur(qui de ſuæ beatitudinis perpetua duratione ſecuri gloriantur)
ſicut & partes hoſtiæ ipſnrũ amborum ſignatrices ſimul cõtinentur. propter hanc etiã adinuicẽ con
uenientiam:ꝙ tam beati q̃ purgatoriis addicti locis,extra præſentis vitæ ſtatũ degunt & ſtadium. Al
tera vero minnr particula quæ ſcilicet calici immittitur:eos ſignificat qui ad Chriſtũ quidẽ attinent,
ſed huius adhuc vitæ atterũtur laboribus ac premuntur anguſtiis.Et quoniam illi de futura ſua beati-
tudine nõ ſunt certi nmninn neq; ſecuri:particula quæ ipſis ſignat, aliis duabus hoſtiæ partibus ne-
quaquam per eandẽ digitorum continennã coniungitur. Quoniã vero viuentes in hoc ſeculn fru-
ctum effuſionis ſanguinis Chriſti cõſequi poſſunt,& bonorũ operum exercitio q̃diu in hoc currunt
ſtadio paſſionis Chriſti efficaciã ſibi applicare:ideo hæc particula calici imponitur & ſanguini Chri
ſti immiſcetur.Huinſmodi autẽ applicatio virtutis mnrtis Chriſti per propria npera: iis qui ex hoc
mundo tranſierũt ſiue purgatoriũ ſuſtinennbus cruciatũ,ſiue cœleſtem incolennbus regionẽ,eſt ne-
gata.Idcirco partes illæ geminæ ipſos ambos indicare dictæ:nnn immergũtur calici,ſed ſuper ipſum
non commixtæ tenẽtur.Habẽt & cætera quæ in toto miſſæ fiunt nfficio ſignacula & ſenſibilia ſigna,
cerimoniæ,ritus,& viſibiles formæ certas quaſdã rationes myſticas & ſignificatinnes admodnm di-
gnas,quare hoc pacto ſunt inſtitutæ.Quas nõ viſum eſt operæpreciũ hic explicare: quoniã ſatis ſu-
pérq; à Gabriele & cæteris quos citat authoribus ſunt declaratæ.¶ Deinde ſacerdos ſacra faciẽs po- 70
pulum præſentẽ ipſi celebrationi miſſæ in domino ſalutat.& pacẽ domini cũ illa iugiter manere im-
precatur.vt quoniã prius pacẽ à domino petiuerat illi dari:nunc illã confirmans petitionem, eãdem
ipſi populo exoptat.Neq; illud quidẽ ab re.Nempe quãuis multæ præclarę virtutes ſint fideliũ cor-
dibus neceſſarię ad percipiendã ſacroſanctæ euchariſtiæ gratiã:ante omnes tamen efflagitat ſacerdos
pacem domini ipſi populo dari.quoniã illa quodã conſequio cæteras omnes trahit virtutes: eáſq; ſi-
Pſal. 75. bi comites aſciſcit.Eadẽ quoq; plus reliquis & frequẽtius in ſacris literis à domino cõmendata legi-
2.Corint.13. tur:tanq̃ domiciliũ & habitaculum eius.Nam in pace factus eſt locus eius.tanq̃ etiam propria dei de
Ephe. 2. nominatio.Nanq; deus pacis & dilectionis dicitur ab apoſtolo.Et ipſe eſt pax noſtra: qui fecit vtra-
que vnũ.denique tanq̃ ea virtus:quã in terris diuerſatus dominus noſter magnoperè approbauit, &
Lucæ. 2. amplectendã docuit.Siquidẽ in ipſo mundi ingreſſu pacẽ angelica voce annũciauit:cũ multitudo cœ
Marci.9. leſtis militiæ decãtauit.gloria in excelſis deo:& in terra pax hominibus bonę vnlũtatis.Ppulo dein-
Ephe.2. de annunciãs verbum dei:pacẽ ſeruare adinuicẽ docuit,dicẽs.Pacẽ habete inter vos.Et ſicut ait Pau-
lus veniens euangelizauit pacẽ vobis qui longè fuiſtis, & iis qui propè. Idẽ quoque mittens apoſto-
Matth.10. los ad euangelii annunciatinnẽ:eos pacẽ offerre hominibus edocuit dicẽs.In quãcunque domum in-
Ioan.14. traueritis: primũ dicite,pax huic domui.Abſcedẽs itidẽ hinc,pacem eis reliquit:cũ ait. Pacem meam
Ephe. 2. do vobis: pacẽ relinquo vobis.Inſuper moriẽs pacem perditam reparauit: ſoluẽs inimicitias in carne
Coloſ. 1. ſua.Pacificauit enim(vt ſcribit ad Coloſſenſes apoſtolus)omnia:ſiue quæ in terris ſiue in cœlis ſunt,
Lucę. 24. per ſanguinẽ crucis eius.Præterea reſurgẽs ex mortuis pacẽ diſcipulis obtulit: cũ in eorũ medio con-
ſiſtens ait.Pax vobis:ego ſum,nolite timere.Denique ſpiritũ ſanctũ ipſis poſt aſcenſionẽ mittens pa-
Ephe.4. cem in eis cõfirmauit.propter quod hortatur Epheſios apoſtolus:ꝙ ſint ſoliciti ſeruare vnitatẽ ſpiri-
tus in vinculo pacis.Poſtremũ ſectatores pacis & amatores, in filiorũ dei ſortẽ & denominationem
Matth. 5. aſciſcẽdos prnmiſit.Beati(inquit)pacifici:quoniã filii dei vocabũtur.¶ At vero nõ quãlibet ſine diſ- 71
crimine pacẽ exoptat populo ſacerdos: ſed ſolũ pacẽ domini. quoniã & pax aliqua inuenitur quę nõ
Lucæ. 11. eſt domini:ſed penitus ei aduerſa.vt eſt pax cũ diabolo per cõſenſum ad eius ſuggeſtiones: de qua dn
Roma. 8. minus in euãgelio.Cũ fortis armatus cuſtodit atriũ ſuum:in pace ſunt omnia quæ poſſidet. Pax itidẽ
cum carne & corpore proprio:de qua apoſtolus. Qui ſecundũ carnem ſunt:quæ carnis ſunt ſapiũt.
Pſal.17. Sapere autem ſecundũ carnẽ eſt ipſi carni cõſentire:& ita pacẽ cum carne habere ſimiliter pax cum
Matthæ. 10. mundo peccatorumq́ue cõſortio:de qua pſalmus. Quia zelaui ſuper iniquos: pacẽ peccatorũ vidẽs.
Hanc autẽ triplicẽ pacem non venit ſaluator dare ſed penitus tollere: vt ipſe teſtatur cũ ait.Non ve-
ni pacẽ mittere in terrã:ſed gladium,id eſt ſeparationẽ. Veni enim ſeparare hominẽ aduerſus patrẽ
ſuum,& filiã aduerſus matrem ſuã, & nurũ aduerſus ſocrum ſuã, & inimici hominis domeſtici eius.
At vero pax domini quæ hic optatur:etiã triplex inuenitur.ſcilicet pax hominis ad deũ, pax ad ſeip-
ſum,& pax ad proximũ.Pax hominis ad deum:eſt ordinata hominis ad deũ in fide ſub æterna lege o-
bedientia.Et hęc potiſſimũ ex dilectione dei enaſcitur.Pax ad ſeipſum eſt ordinata cognitionis actio-
níſque cõſenſio:vt quod recta ratio dictat,efficaciter volũtas imperet.Et hæc ex recta ſubiectione vi-
rium inferinrũ ad ſuperiores proficiſcitur.Denique pax hominis ad proximum eſt cum omni homi-
ne ordinata concordia: vt ſcilicet nulli noceat,& cum poſſit,proſit.Et hæc potiſſimum ex dilectione
ſyncera proximi conſurgit ac oritur.Rurſum ipſa pax dnmini alia partitione diſſecatur in pacem pe-
ctoris,temporis,& æternitatis. Pax pectoris ſiue animi eſt ipſius appetitus ad rationem dominãtem
concordia, rectáque ſubiectio. Et hęc fere eadem eſt cum pace ad ſeipſum:cum quis inter vires illas

animi inteſtinũ non ſuſtinet bellum. Pax temporis eſt vitæ huius temporalis tranquillitas : & à per-
turbationum ſtrepitu quies. Hæc autẽ fermè coincidit cũ pace ad proximum. Nam ſi cũ omnibus ho
minibus pacẽ habemus: nullus contra nos hoſtilis inſurgit impetus. Pax vero æternitatis: eſt perpe-
tua cũ deo & cœleſtibus incolis in regione viuentiũ trãquillitas. quæ poſt hanc vitã illis dabitur: qui
hoc in mundo pacẽ ad ſeipſos & proximos ſeruare ſtuduerint. Et hæc profectò vera eſt pax cũ deo:
quæ nullo vnq̃ bellorum turbine aut peccatorũ perpetratione diſſoluetur . Hãc autem triplicẽ pacis
differentiã modo aſſignatam: innuit propheta in pſalmo cũ ait. Loquetur dominus pacem in plebem Pſal. 84.
ſuam, quantũ ad pacem tẽporis, quam dat plebi dũ ſua eſt per voluntatis ſubiectionẽ. & ſuper ſanctos
ſuos: quo ad pacẽ ęternitatis qua fruũtur ſancti in cœleſti gloria. & in eos qui cõuertuntur ad cor: quo
ad pacẽ ſpiritualẽ ſiue mẽtis. Porro huic ſanctæ imprecationi ſacerdotis qua pacẽ domini optat ſem
per eſſe cũ populo Chriſtiano: reſpõdet chorus aut miniſter in perſona circunſtantiũ. & cum ſpiritu
tuo. Quod ſane verbũ ex ſecũda ad Timotheũ epiſtola deſumptum eſt: vbi hunc in modũ Paulus Ti- 2. Timot. 4.
motheo valedicit. Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit cũ ſpiritu tuo. Ita & hic reſpondet chorus . Et
cum ſpiritu tuo: ſit ſcilicet ea pax quã nobis annũciaſti. Siquidem id piarũ & religioſarũ mentium eſt
proprium: vt pacifice ſalutantibus vicariã rependant ſalutẽ, & bona optãtibus reciproco beniuolẽtię
72 officio etiã bona exoptent ❡ Cæterũ quoniam pax illa domini ſine peccatorum remiſſione obtineri
non poteſt, quæ inimicitias ponũt inter nos & deũ nóſq; reddunt illi inuiſos ac odioſos: peccatorum
vero remiſſio ſine dei miſericordia haberi nequaq̃ poſſit, ipſa enim ſola eſt quę peccata noſtra deter-
git ac dimittit: idcirco ter deinde profertur ea oratio, agnus dei qui tollis peccata mundi, à ſacerdote.
primáq; & ſecunda pronũciatione petitur dei miſericordia ad abluenda peccata : per ſubiunctam in
vtriuſq; calce orationẽ, miſerere nobis. In tertia vero prolatione petitur demùm ipſa pax nobis à do
mino cõcedi: quoniã ſolus ipſe author eſt verę & ſyncerę pacis. & id quidẽ per orationẽ in fine anne-
xam: dona nobis pacẽ. Sumpta autẽ eſt hæc ſacratiſſima ad Chriſtũ oratio, quæ ter hic profertur. ex
verbis ſancti Ioãnis Baptiſtæ. qui vt teſtatur euangeliũ) vidit Ieſum venientẽ ad ſe, & ait. Ecce agnus Ioan. 1.
dei: ecce qui tollit peccata mũdi. Et rurſum altera die reſpiciẽs Ieſum ambulantem: dixit. Ecce agnus
dei. In qua quidẽ excellentiſſima domini noſtri cõmendatione: duplex eius natura in vna perſona in
ſinuatur. Humana quidẽ: cum agnus dei nominatur, quæ nũcupatio ſecundũ ſolã noſtræ carnis ſub-
ſtantiam ei cõuenit. Nam ſecundũ illam & purus omnino eſt à peccato & innocẽs: qui peccatũ non
fecit nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. ſecundũ eandem quoq; pro noſtra omniũ ſalute immolatus eſt
in ara crucis: & quemadmodũ prædixerat Eſaias, ſicut ouis ad occiſionẽ ductus eſt, & quaſi agnus co
ram tondẽte ſe obmutuit & non aperuit os ſuũ. ipſe quoq; (ſicut ait Hieremias) fuit quaſi agnus mã- Eſa. 53.
ſuetus qui portatur ad victimã. Enimuero agni appellatio propter duas cauſas ſupradictas per q̃ fre- Hiere. 11.
quenter in ſacris literis Chriſto attribuitur. vt apud Eſaiã. Emitte agnum domine : dominatorẽ ter- Eſa. 16.
ræ: & in Apocalypſi agnus ab origine mundi occiſus aſſeritur: quoniã ab ipſo mundi exordio Chri- Apocal. 13.
ſti mors eſt repræſentata & præfigurata per cædem ipſius Abel iuſti, vt antè dictum eſt. Vt autem in
telligant omnes hic agnum non pro animali bruto ex oue genito ſumi, ſed per ſimilitudinẽ de Chri-
ſto dici: non ſimpliciter hic agnus denominatur, ſed agnus dei, ne quis ſtoliditate mentis aliter quàm
debet accipiat. Diuina vero Chriſti natura innuitur in ſupradicta oratione: cum ipſa profitetur eum
peccata mundi totiúſque generis humani tollere, quod ſoli deo competit. cum itidem ab eodem miſe
ricordiam petit, & placidæ pacis munera: quandoquidem ſolius dei eſt noſtri miſereri, & pacem no-
bis quam petimus donare. Miſerentur quidem homines, ſed non vt deus : quòd ſua miſeratione pec-
cata nobis non abſtergunt. Dant etiam homines pacem: ſed quomodo mundus . Veram autẽ pacem
quam mundus dare non poteſt: ſolus deus ſua benignitate nobis elargitur. Porro in miſſa quæ pro de Ioan. 14.
functis celebratur: tantummodo requies illis à deo donari petitur in his tribus orationibus . quarum
duæ primæ clauduntur hoc fine: dona eis requiem. & tertia ita finitur: dona eis requiem ſempiternã .
Quia huiuſmodi altaris ſacrificium pro defunctis præſertim celebratur: vt ipſis requies æterna impe
tretur. & illis potiſſimum fructus miſſæ applicatur: pro requie à pœnis ignis purgatorii eis obtinen-
da. Neque vt ipſorum miſereatur deus aut det illis pacem, orat eccleſia: ſicut pro viuẽtibus. quoniam
extra præſentis vitæ ſtatum conſiſtunt: & iam requieſcunt à laboribus ſuis. operáque eorum ſequun-
tur illos. Non enim iam amplius (vt nos) deſudant in agone: ſed ſtatum determinatumque habẽt ſuo
73 rum operum finem ac terminum. ❡ Poſt trinam huiuſmodi orationem ſacerdos immittens vnã me-
dietatis diuiſæ particulam calici profert hanc ſupplicationem domin. Hæc ſacroſancta commixtio
corporis & ſanguinis, &c. Per quam, non rerum contentarum atque ſignatarum, veri ſcilicet corpo-
ris Chriſti & ſanguinis eius commixtionem fieri ſignificat: quaſi iam viũ alteri immerſum ſuperficie
tenus eo tingatur, ſed ipſarum ſpecierũ atque accidẽtium panis & vini poſt conſecrationẽ ſuperſtitũ,
commixtionẽ adinuicem fieri enũciat. Siquidẽ ſpecies panis & hoſtiæ cõmiſcentur ſpeciebus vini, &
ediuerſo: cũ adinuicẽ ſecundũ contactũ per immiſſionẽ cõiunguntur . Fiũt enim eędẽ mutationes &
cõtactus accidentiũ illorũ facta cõuerſione ſubſtantiarũ: quę fieret ſi nulla eſſet facta cõuerſio . & hoc
vt fides ſuũ habeat meritũ: dũ humana ratio nullũ de cõuerſione facta recipit experimentũ. Quia igi-
tur ſpecierũ ſacramẽtaliũ adinuicẽ fit cõmixtio, ſub quibus verũ Chriſti corpus & ſanguis cõtinetur:
dicitur hic fieri cõmixtio rerũ contentarũ. Multa enim quæ ad ſolas ſpecies pertinẽt: vſus loquẽdi at-
tribuit contentis ſub ſpeciebus. ſicut corpus Chriſti ſiue Chriſtus dicitur videri aut tangi : cũ tamen
ſolum ſacramentũ videatur ac tangatur ſub quo latet Chriſtus. Conſimili penè ratione hæc commi-
xtio dicitur ſacroſancta propter excellentiſſimã ſanctitatem contentorũ ſub ipſis ſpeciebus, veri ſcili-

cet corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti, qui es ſanctus ſanctorũ. Etiam ita denominatur propter ſpe-
cies ipſas ſacramentales panis & vini:quæ ſacroſanctæ dicũtur propter ſingularẽ rerum ſanctiſſima-
Exod 25. rum ſignificationẽ & cootinentiã.longe quidem verius & excellẽtius:q̃ pars illa tabernaculi & tem-
pli arcam fœderis cõtinens in lege Moſaica,dicebatur ſancta ſanctorũ.tanto vtiq; verius:quonto ma
gis veritas ipſa figurã excedit & dignitate tranſcẽdit.Cæterum duo præclara bona per hanc ſacroſan
ctam cõmixtionem oobis à deo indulgeri in ea nratiooe petũtur.Primum ꝙ ipſa fiat & ſacerdoti offe
renti & omnibus ſpiritualiter voto ac deſiderio ſumẽtibus per ſacerdotem, ſalus mentis & corporis.
Mentis quidẽ:per morbi ſpiritualis ſcilicet peccati depulſionẽ, & vitæ ſpiritualis quam dei gratia do
nat elargitiooẽ.Corporis vero:per infirmitatũ naturam deprimentium amotionẽ, & incolumitatis
integræ cõſeruationẽ.Secundo ꝙ eadem cõmixtio ſit ad vitam æternã capeſſendã præparatio ſalota-
ris.Nẽpe ipſa ſumptio ſanctiſſimi ſacramẽti rite facta,eſt efficax præparatio ad æternã beatitudinem
per collationẽ gratiæ in præſenti: quæ eſt pignus gloriæ & arra percipiendæ hæreditatis futurę.ſicut
canit eccleſia.O ſacrũ conuiuiũ in quo Chriſtus ſumitur:recolitur memoria paſſionis eius,mens im-
pletur gratia, & futuræ gloriæ nobis p gnus datur.Ipſa vero ſacroſaocta cõmixtio:via quædam eſt &
prædiſpoſitio ad ipſias ſacramenti ſumptionẽ. ❡ Deinde ſubiungit ſacerdos orationẽ ad Chriſtum 74
pro pace impetrãda,in qua primũ proponit rationabilẽ fiduciam atque confidentiã quærendæ pacis
Ioan. 14. à Chriſto:quia diſceſſurus à diſcipulis per paſſionẽ,eis pacem reliquit,dicens ipſis in vltima cœna vt
Ioannes teſtatur.Pacem meam do vobis,pacẽ relinquo vobis.Poſtea humiliter de ſe ſentiens petit ꝙ
Oſee.2. deus non attendat neq; cõſideret peccata ipſius:quoniã illa potius ſunt impedimento ad pacẽ impe-
Ephe. 5. trandam.ſed potius reſpiciat fidẽ eccleſiæ, ſuæ dilectiſſimæ ſpõſæ:quã teſte propheta ſibi in fide ſpon
Lucæ. 22. ſauit.quam itidem lauacro aquæ in verbo vitæ ſanctificauit:vt ſcribit Paulus. pro qua denique orauit
ne deficeret fides eius. Demùm petit ſacerdos ꝙ pro ſuæ voluntatis rectiſſimæ beneplacito deus ip-
Ioan. 10. ſam eccleſiã pacificare velit ab ioſidelibus & iocredulis:ne eã perturbent ſuis perſecutionibus.eandẽ
etiam cuſtodiat ab omni malo & moliticne hoſtis antiqui.deniq; eandẽ coadonet in vinculo charita-
tis & vnionis:vt ſub vno paſtore ſit vnũ ouile. Verum cũ pro defunctis ſit celebratio, ſicut pax à ſacer
dote ſumi nõ debet neq; à miniſtro aliis diſtribui ita neq; hæc oratio pacis accipiendæ præparatoria
proferri aut legi.quoniam ipſi viam huius mũdi pertranſierũt & requieſcunt cũ ſigno fidei & dormi-
unt in ſomno pacis:neque pace domini,eo quo nos modo,indigent. Deniq; ſacerdos tabellæ conti-
neoti depictã aut ſculptam imaginem Chriſti aut beatę virgiois aut alicuius ſanctorũ, per miniſtrum
porrectæ exhibens oſculum,tanq̃ à ſeipſo pacis cõmunicationem in omnes hoc ſenſibili ſigno diffun
dens atque diſtribuens:hortatur omnes apoſtolica voce habere inter ſe vinculum pacis & charitatis.
vt apti ſint ſacroſanctis myſteriis corporis & ſanguinis Chriſti ſumendis:aut re ipſa aut ſpirituali per
ceptione per deuotiooem.quoniam ipſa ſolum ab iis digne ſumuntur: qui ſyncæro ſancti amoris affe
ctu omnes proſequuntur.Aut altera oratiuncula pacem miniſtro porrigenti tabellam exoſculandam
imprecatur:ſimul & toti fidelium congregationi.

Oratio dicenda ante communionem.

DOmine Ieſu Chriſte fili dei viui qui ex voluntate patris coo-
perante ſpiritu ſancto per mortem tuam mundum viuificaſti:
libera me per ſacroſanctum corpus & ſanguinem tuum ab om
nibus iniquitatibus meis & vniuerſis malis, & fac me tuis ſem
per inhærere mandatis & à te nunquam ſeparari permittas. Qui cũ eo-
dem patre viuis & regnas in vnitate eiuſdem ſpiritus ſancti deus. Per o-
mnia ſecula ſeculorum. Amen. Alia oratio.

Perceptio corporis & ſanguinis tui domine Ieſu Chriſte, quã ego in-
dignus ſumere præſumo: non mihi proueniat in iudicium & condẽna-
tionem, ſed pro tua pietate proſit mihi ad tutamentum mentis & cor-
poris, & ad medelam percipiendam. Qui viuis & regnas cum deo patre
in vnitate ſpiritus ſancti deus. Per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Alia oratio.

Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum: ſed tantum dic
verbo, & ſanabitur anima mea.

❡ Ante communionem ſacerdos aliquas ad Chriſtum fundit orationes: quibus & cordis ad deũ ex- 75
citet affectum & panem vitæ digne ſomendi gratiam impetret. ne quod ad percipiẽdum vitæ fructũ
inſtitutum eſt ſacramentum ſit illi propter iodignitatem ſoam & peccata, ad iodicium & mortem æ-
ternam. In prima earum hic poſitarũ (nam & alias pro arbitrio & pia deuotione, aut ritu ſuæ eccleſiæ
dicere poteſt: qui miſſam celebrat) religinſa fide profitetur ipſe ſacerdos Chriſtum per mortẽ ſuam

viuificaſſe mundum beneplacito dei patris, & ſpiritus ſancti cooperatione: quinimmo vna totius tri
nitatis & optima voluntate. Nam mors Chriſti, totius humani generis mortem ſpiritualẽ deſtruxit: Oſee.13.
ſicut prædixerat per prophetã. Ero mors tua o mors. Et ergo per mortẽ ſuam cõuiuificauit nos ſibi, vt Coloſ.2.
ait apoſtolus: donans nobis omnia delicta. Et id quidẽ voluntate patris, qui proprio filio ſuo non pe- Roma.8.
percit: ſed pro nobis omnibus tradidit illũ. qui ſic dilexit mundũ: vt filiũ ſuum vnigenitum daret. Pro Ioan.3.
pria etiã voluntate Chriſtus per mortẽ ſuam mundum viuificauit. Oblatus enim eſt quia ipſe voluit Eſa.53.
ſicut dicit Eſaias, quẽadmodũ ſcribit Paulus ad Epheſios: ipſe dilexit nos, & tradidit ſeipſum pro no- Ephe.5.
bis oblationẽ & hoſtiã deo in odorẽ ſuauitatis. Demùm cooperante ſpiritu ſanctu Chriſtus ſua mor- Hebræ.9.
te mundũ viuificauit: quoniã vt ſcribit apoſtolus ad Hebræos, per ſpiritũ ſanctũ obtulit ſeipſum im-
maculatũ deo patri. Deinde petit ſacerdos virtute ſacroſancti corporis dominici (in quo omnis gra-
tiæ theſaurus eſt & plenitudo) liberari ab omnibus peccatis & malis, præteritis, præſentibus, & futu-
ris: vt tanto regi decens exhibeatur habitaculũ: & congruũ ſummæ illius maieſtati aptetur in cubicu-
lo cordis domiciliũ. Petit & gratiã obediendi mãdatis domini: in quorũ integra obſeruatione, vita & Matthæ.19.
ſalus animæ cõſiſtit. Si vis (inquit) ad vitã ingredi: ſerua mandata. Et legiſperito enumeranti præce-
pta in lege ſcripta: reſpondit dominus. Hoc fac & viues. Deniq; orat ſacerdos: vt nunq̃ permittatur à Lucæ.10.
Chriſto ſeparari. neq; in præſenti quidẽ ſeculo per culpã (nam ſicut peruerſæ cogitationes: ita & pra Sapien.1.
ua opera ſeperãt à deo) neq; in futuro ſeculo per pœnã gehennæ & mortẽ ſecundam. quæ perpetua
eſt à deo fonte vitæ diſſeparatio: illis demùm infligenda qui ad ſiniſtrã iudicis poſiti hãc duriſſimã in
ſe proferri audiẽt ſententiã. Ite maledicti in ignẽ æternũ. A qua, ſua benignitate liberet & eripiat nos Matthæ.25.
76 dominus noſter Ieſus Chriſtus: benedictus in ſecula. ¶ In ſecũda oratione hic poſita, ſuam infirmita
tem cõſiderans ſacerdos: humiliter ſe ex ſeipſo indignũ profitetur ad ſumendũ hoc ſacratiſſimũ my-
ſterium. vt hac humili ſuæ indignitatis cõfeſſione ad hoc dignus à deo effici mereatur: qui ſolus de in
dignis dignos fecit, de immũdis mundos, & de peccatoribus iuſtos. Petit deinde vt huiuſmodi perce-
ptio digniſſimi ſacramẽti non cedat illi in iudiciũ & condemnationẽ animæ: quam terribiliter cõmi-
natur apoſtolus omnibus indigne ſumẽtibus, cũ ſcribit ad Corinthios. Si quis manducauerit panem 1. Corint.11.
hunc & calicẽ domini biberit indigne: reus erit corporis & ſanguinis domini. Et rurſum. ille iudiciũ
ſibi manducat & bibit: non diiudicans corpus domini. Tale autẽ formidabile iudicium expreſſum eſt Matth.22.
per parabolã in illo qui intrauit ad nuptias filii regis non indutus veſte nuptiali: iuſſuſque eſt ligatis
manibus & pedibus proiici in tenebras exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ. Secundo poſtulat
ſacerdos. ꝙ ea perceptio illi fit ad tutamen & munimentũ mentis & corporis. vt illius virtute, anima
protegatur à conſenſu & opere peccati: corpus autẽ ab imminentibus malis & periculis. fit item illã
perceptio ipſi ad medelã percipiendã. cõtra vulnera & morbos animæ. Siquidẽ in hoc admirabili ſa-
cramento, contra omnẽ languorem & infirmitatẽ animi efficaciſſima continetur medicina: vt in præ
cedẽte libro circa explicationẽ adorationis viuificæ crucis in die ſancto paraſceues dictũ eſt. Neq; ſo-
lum in hoc gratiarũ omnium prõptuario continẽtur cunctarũ aromata & pigmenta virtutũ: ſed etiã
tanq̃ ſalutaria antidota contra omne virus peccati in eos transfundũtur, qui rite præparati ad hãc ſa-
luberrimam medicinã ſumendam accedũt. Sane percipiunt illi remediũ præſentaneũ contra quod-
cunq; animæ vitiũ: quia eũ in ſe recipiunt medicũ qui ſolo verbo inſtaurat vniuerſa, qui profeſſus eſt Matth.9.
ſe in mundũ veniſſe nõ vt iuſtos vocaret, ſed peccatores ad pœnitentiã. Non eſt opus (inquit) valen-
tibus medico: ſed male habẽtibus. Fateamur igitur per verã humilitatẽ nos male habere: vt mereamur
à medico viſitari & medelã noſtræ ægritudinis ſuſcipere. Recognoſcamus ex intimo cordis nos eſſe
peccatores: vt ab eo qui venit in hũc mundũ peccatores ſaluos facere, vocemur ad gratiam & libere-
mur à culpa. Progrediamur ad ipſum pedibus pii affectus. & præparemus illi corda noſtra. tunc ipſe
vltro ad nos veniet dominus ad ſeruos, deus ad homines, iuſtus ad peccatores, medicus ad ęgrotos, vt
nos ſanet, & ſalutaris iſtius medicinæ efficiat participes. Clamemus ad ipſum cũ propheta ex profun Pſal.6.
do cordis noſtri. Miſerere mei domine quoniã infirmus ſum: ſana me domine quoniã cõturbata ſunt Pſal.37.
omnia oſſa mea, & nõ eſt ſanitas in carne mea. Dicamus illi ſyncæro affectu. Domine miſerere mei: Pſal.40.
ſana animã meam quia peccaui tibi. Et ipſe quia benignus eſt medicus: protinus medelã nobis exhi-
77 bebit in hoc ſanctiſſimo ſacramẽto, omnis mali expultricẽ. ¶ Demùm tertia oratio hic poſita, ſum- Matth.8.
pta eſt ex verbo Centurionis: natione quidẽ gentilis, ſed fide & deuotione veri Iſraelitę & filii Abra-
hæ: de quo proteſtatur ſumma veritas in euãgelio. Amen dico vobis: nõ inueni tantã fidem in Iſrael.
Hic precatus dominũ noſtrum pro ſanitate pueri ſui qui iacebat in domo paraliticus & male torque
batur: vbi audiuit dominũ ex incredibili benignitate reſpondentẽ illi. Ego veniã & curabo eum, reue
ritus domini maieſtatẽ & in ſuam reſiliẽs paruitatẽ: humiliter reſpõdit domino. Domine non ſum di
gnus vt intres ſub tectũ meũ: ſed tantũ dic verbo & ſanabitur puer meus. Verũ dominus ipſe qui hu- Pſal.101.
milium eſt exaltator, qui reſpicit in orationẽ humiliũ & non ſpreuit preces eorũ: poſt præclarã fidei Apocal.1.
illius & deuotionis cõmẽdationem dixit illi. Vade, & ſicut petiſti fiat tibi. & ſanatus eſt puer illius ex
illa hora. Itaq; huius exẽplo, ſacerdos iam cõſiſtens in præſentia illius qui cœli & terræ eſt dominus:
qui iudex eſt cõſtitutus viuorũ & mortuorũ, qui habet claues mortis & inferni, totus animo tremens
& diuinæ maieſtatis eius pedibus prouolutus: hãc profundit orationẽ ſuæ humilitatis (quę vna ſum-
mopere ad huius myſterii cõmunionẽ eſt neceſſaria) teſtem & explicatricẽ. Cæterũ vt efficax ſit corã
oculis domini & accepta hęc oratio, non ſufficit eã ſola voce proferre: ſed vt proferẽtis cor humiliter
de ſe ſentiat imprimis oportet. quare enitendũ ſummopere vt ſacerdotis animus ſeipſum cunctis aliis
ſubmittat, ſeq; deſpiciat, omnibus inferiorẽ ſeſe conſtituat, & ſe nihil eſſe coram propriis oculis exi-

Gala.6. ſtimet.quoniã qui ſe exiſtimat aliquid eſſe cum nihil ſit,ipſe ſe ſeducit,vt ait Paulus.Et iacto huiuſmo
di in cordis penetralibus fundamento humilitatis,corã eo qui cordiũ & renum ſcrutator eſt: hãc pro
teſtetur humilitatem voce,expreſſaq; oratione . Studeat itẽ ſacerdos celebrans vt dignus ſit admitti
ad hoc ſacrũ conuiuium:mente recũbere in nouiſſimo loco,ſe omnibus abiectiorẽ meritiſq; minorẽ
Lucæ.14. reputans,tantoq; conuiuio indignũ.vt tandem audire mereatur à domino à quo inuitatus eſt. Ami- 68
ce aſcẽde ſuperius.& tunc erit ei gloria coram ſimul diſcũbentibus. ❡Ad hanc autẽ ſui exinanitionẽ
deiectionémq; conſequendã: multum confert clarorũ inſigniũq; virorum qui mirifice coram deo ſe
humiliarunt,cõſideratio.Siquidẽ ſancta Elizabeth in euangelio cõmendatiſſima,& ſpiritu ſancto re
pleta atq; prophetico munere illuſtris:ad præſentiã ſacratiſſimæ virginis Mariæ attonita & admira-
bunda exclamauit.Et vnde mihi hoc:vt veniat mater domini mei ad me? Cuius exẽplo & nos longè
infra eam poſiti,præſentẽ conſpicientès dominũ deũ noſtrũ qui intuetur abyſſos & ſedet ſuper che-
rubim,qui de ſurſum venit & ſuper omnes eſt,qui ſacratã matrem ſuã & creauit,& omni gratiæ ple-
nitudine exornauit:potiore iure dicere debemus.Et vnde mihi hoc:vt veniat dominus meus ad me?
Et nihil inuenientes in nobis quod noſtrũ eſt niſi ſordes & peccata:ad tantã illius benignitatẽ & hu-
militatẽ ſtupere debemus, nihilq; nobis ſed totũ illius dignationi hũc ad nos acceſſum aſcribere.Prę
terea ipſius filius Ioãnes Baptiſta ſpiritu ſancto repletus ex vtero matris ſuæ,& in deſerto ab ipſa pue
ritia diuerſatus in auſteritate vitæ mirabili & parſimonia ſingulari, quo denique inter natos mulierũ
non ſurrexit maior,teſtimonio ſummæ veritatis : profeſſus eſt ſe nõ eſſe dignũ vt ſolueret corrigiam
calciamẽti Ieſu Chriſti.Ipſe quoque miſſus à deo vt baptizaret in aqua & prædicaret baptiſmũ pœ-
nitentiæ,cũ veniſſet ad ipſum dominus noſter vt baptizaretur ab eo in Iordane: humiliter id munus
detrectauit dicẽs. Domine ego à te debeo baptizari: & tu venis ad me? Vnde canit de eodẽ eccleſia:
quẽadmodum in præcedẽte libro dictũ eſt.Baptiſta cõtremuit, & nõ audet tangere ſanctũ dei verti-
cem:ſed clamat cũ tremore dicẽs,ſanctifica me ſaluator.Quid nos igitur qui nõ ſumus digni ſoluere
corrigiam calciamẽti Ioannis Baptiſtæ,cũ in præſentia tremendæ maieſtatis dei in altari conſiſtim⁹:
ſentire debemus de nobis aut animo pẽſare?qui nõ vocamur ibi ad ſoluẽda eius calciamenta aut ad ip
ſum aqua abluendũ vt Ioãnes:ſed ad eũ totũ ſuſcipiendum in habitaculo cordis noſtri , introducen-
dumque in hoſpitiũ & habitationem noſtrã.Certe quantũcunque nos humiliauerimus: nõ ſatis noſ-
ipſos pro magnitudine rei & ſublimitate aduenĩẽtis hoſpitis tunc humiliare poſſumus. quantũ tamẽ
valemus animo:indignos nos eſſe illius ad nos introitu libere profiteamur.Inſuper beatus Petrus ſtu
pore attonitus in captura piſciũ:ait ex humilitate cordis ad dominũ, non exiſtimãs ſe dignum cõſiſte
re in diuinæ illius virtutis præſentia.Exi à me:quia homo peccator ſum domine.Et nos itidẽ indigni
procũbere ad oſcula pedũ beati Petri,cũ coram aſpicimus dominũ & creatorẽ noſtrũ:certe indignos
nos proclamare debemus vt illi præſentes aſſimus, quãto magis vt illũ intra nos recipiamus hoſpitẽ
& habitatorẽ.Et ſicut Petrus cõfortatus eſt à domino his verbis. Noli timere : ex hoc enim eris iam
homines capiẽs.ita & nos poſt verã cordis humilitatẽ,noſtræq́ue paruitatis & indignitatis cõfeſſio-
nem:internã à domino ſentiemus conſolationẽ,qui cõfortabit corda noſtra vt cũ fiducia ac intrepidè
ipſum accedamus.Denique Maria Magdalena quæ tota diuino flagrauit amore,& largas profudit ad
ſepulchrũ domini lachrymas interni doloris teſtes,quo angebatur ob abſentiã dominici corporis: nõ
tamen admiſſa eſt ad ſacrorũ pedum domini contactũ, ſed illos amplexari geſtiẽs hoc accepit reſpon
ſum.Noli me tangere:nondũ enim aſcendi patrẽ meum.Quid nos igitur qui tepidi ſumus,& ne ſcin
tillulam quidẽ diuini amoris in nobis percipimus aut excitare ſtudemus : qui cor habemus durũ in-
ſtar ſilicis,& nullas ad abluẽda peccata aut cœleſtis regni deſideriũ lachrymas elicere nouimus. quid
nos inquam de nobis ſentire debemus?qui non ſolũ ad cõtactũ pedum domini : ſed ad ipſum totũ ſu-
mendum ſtamus accincti.ſane aliud nihil:q̃ nos ex nobis ipſis q̃ maxime eſſe indignos,& nihil in no
bis eſſe ob quod tantũ audere aut tẽtare audeamus. ❡Deinũ his & cõſimilibus conſiderationibus 66
animo ad ſui humiliationẽ ſuſcitato:dicere domino debemus ex profundo cordis.Domine non ſum
dignus vt intres ſub tectũ meũ.Non ſum(fateor)dignus ex mea iuſtitia,ex mea præparatione,ex mea
operatione:cũ tu ipſe qui ſumma es veritas dixeris nobis.Cũ feceritis omnia quæ præcepta ſunt vo-
bis:dicite quia ſerui inutiles ſumus.quod debuimus facere,fecimus. Ipſe vero qui nõ omnia quę præ-
cepta ſunt mihi ſed vix aliqua cõpleui,qui nec ea quæ debui feci,ſed in multis tua præcepta tranſgreſ-
ſus ſum & præuaricatus:quomodo dignus eſſe queã vt tu domine totius mundi creator & rector in-
tres ſub tectũ meum,domũ conſcientiæ meæ tenebris peccatorũ obſcurã & multis iniquitatibus ſor-
didam?vbi nullus eſt virtutum ſplendor & ornatus pro tuæ maieſtatis dignitate: vbi certe nõ eſt tuæ
manſionis locus.Non enim delectaris habitare in tabernaculis peccatorum : ſed in eorum cordibus
qui te diligunt,qui ſermonem tuum ſeruant & patris tui voluntatem faciunt .ad eos benigniter ve-
nis o domine: & manſionem apud eos facis,ſicut pollicitus es. Ad eos item qui te pulſantem audiũt,
tibíque cordis ſui oſtium aperiunt:intrare,& cum illis cœnare promiſiſti . Sed quoniam de illorum
numero non ſum:vere non ſum dignus vt intres ſub tectum meum. Verum quoniam peccatores nõ
Marci.10. ſpernis neque à te reiicis,quando enim in terris viſus es & cum hominibus conuerſatus,cum illis di-
uerſari,manducare & bibere dignatus es,vt illos benignitate tuæ conuerſationis ſanares. Quoniam
item ad te confugientes non repellis,ſed vt paruuli ad te ſinerentur accedere præcepiſti, illóſque dul
citer amplexus,benedictione tua dignatus es illorum oro exemplo me peccatorem & paruulũ (quia
indignum tua gratia) ne proiicias à facie tua.Rurſum peccatricem illam à contactu pedum tuorũ nõ
reiecisti:ſed multipliciter commendatam peccatorũ ſuorum dimiſſione es conſolatus.Mulierẽ itẽ illã

paſſam multos annos fluxum ſanguinis, à tactu fimbriæ veſtimenti tui non prohibuiſti: ſed iã tua vir-
tute ſanatã & trementem, mira verborum tuorũ ſuauitate conſolatus es dicẽs. Confide filia: fides tua Lucæ. 8.
te ſaluam fecit. Deniq; Chananeam illã mulierem importunitate ſancta tuas aures pulſantẽ ſemel &
iterum aſpernari viſus, tandẽ oculis miſericordiæ reſpexiſti: & improbas hominum preces tibi gratas
eſſe demonſtrans, demùm illi reſpondiſti. O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut petiſti. Et ſana-
ta eſt filia eius ex illa hora. Ecce domine anima mea à dæmonio male torquetur: non vno ſolum ſed Matthæi. 15.
multis. vexat eã ſuperbia & inflatio: torquet ipſam cupiditas opũ, cruciat illã carnalis delectatio. Sed
tu domine tantũ dic verbo: qui verbum es patris coæternum, dic verbo virtutis tuæ quo cœli firmati
ſunt, quo dixiſti dæmonio vexanti puerũ lunaticum. Præcipio tibi vt exeas ab eo: & ne amplius in eũ
introeas. quo deniq; dixiſti paralitico, ſurge & ambula: & cõtinuò ſurrexit ſanus & ambulauit. Ita do
mine dic verbo: & ſanabitur anima mea à morbis ſpiritualibus vitiorũ, à dæmonio grauiter infeſtan- Marci. 9.
te, à paraliſi & æſtu febrili, ab ignauia ſcilicet animi & ardore cõcupiſcentiæ. Tuum nanq; dicere, fa- Matth. 9.
cere eſt, dicẽte ſcriptura. Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Sana me domine (dixit
Hieremias) & ſanabor. Sic etiã dic verbo, & ſanabitur anima mea per te cibũ ſalutiferũ, quia cibus es Pſal. 148.
ſpiritus non carnis, cibus mẽtis nõ vẽtris. Ingredere igitur o domine quæſo ex ſola bonitate tua tectũ Hiere. 17.
animæ meæ, quia ſic ipſa ſanabitur, & huiuſmodi ingreſſus, ſpero, ſalutẽ mihi cõferet. Ingreſſus es e-
nim domũ Simonis, & ſocrũ eius ſolo verbi imperio liberaſti magnis febribus. Introiſti domũ Phari
ſæi, & peccatricẽ mulierẽ ab illecebris huius mũdi ſanare dignatus es. Subiiſti itidẽ domũ Matthæi & Lucæ. 4.
Zachæi, ac vtriq; eorum ſalutẽ attuliſti: grauibúſq; vinculis cupiditatũ quibus obſtringebãtur ambos Lucæ. 7.
exemiſti. Deniq; ingreſſus hoſpitiũ cum duobus diſcipulis: apertis illorũ oculis te ipſis cognoſcendũ Matth. 9.
exhibuiſti. Ita domine ſalutari tuo ingreſſu in tectũ animæ meæ reuela oculos meos: vt te cognoſcã, Lucæ. 19.
te diligam, te ſemper honorẽ. Amen. Hæc & ſimilia pia meditatione reuoluẽs anima: & ſe humilia- Lucæ. 14.
bit ſub potenti manu dei, & in diuina bonitate confidentiam ponens, ſe totã in eius ſinum proiiciet.

Oratio dicenda in ipſa communione: & primum in ſumptione ſacratiſſimi corporis.

Panem cœleſtem accipiam: & nomen domini inuocabo. Corpus domini noſtri Ieſu Chriſti: cuſtodiat animam meã in vitam æternam. Amen.

In ſumptione precioſi ſanguinis: dicat ſacerdos.

Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam: & nomen domini inuocabo. Laudans inuocabo dominum: & ab inimicis meis ſaluus ero.

Sanguis domini noſtri Ieſu Chriſti: cuſtodiat animam meam in vitam æternam. Amen.

Completa ſumptione ſacramenti: dicat ſacerdos.

Corpus tuum domine quod ſumpſi, & ſanguis quem potaui: adhæreat viſceribus meis. & præſta vt in me non remaneat ſcelerum macula: quem tam ſancta & pura refecerunt ſacramenta. Qui viuis & regnas cum deo patre in vnitate ſpiritus ſancti deus, Per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Alia oratio.

Quod ore ſumpſimus domine: pura mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum, Amen.

Finitis orationibus poſt communionem: dicat ſacerdos.

Ite, miſſa eſt. Et reſpondeat miniſter. Deo gratias.

Deinde benedicat populum: dicens.

Cœleſti benedictione benedicat & cuſtodiat vos diuina maieſtas, & vna deitas: pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Amen.

Poſtremùm ſummæ trinitati ſe inclinans: dicat.

Placeat tibi ſancta trinitas obſequium ſeruitutis meæ, & præſta vt ſacrificiũ quod oculis tuæ maieſtatis indignus obtuli: tibi ſit acceptabile,

mihiq́ue & omnibus pro quibus illud obtuli: ſit te miſerante prop tiabi
le. Per Chriſtum dominum noſtrum Amen.

Sumpturus ſacrum Chriſti corpus ſacerdos dicit duas illas orationes primo poſitas loco in litera:
ſecundum ritũ aliquarum eccleſiarum. Alii vero (quiſque pro more ſuæ eccleſiæ) alias orationes ſe-
cundum deuotionis ſuæ affectũ & recte quidẽ dicunt. Earum autem prima ſumpta eſt ſecundũ quã-
dam conformitatẽ & ſimilitudinẽ, ex eo verſu pſalmi centeſimi decimiquinti. Calicem ſalutaris acci
piam: & nomen domini inuocabo. mutando calicẽ ſalutaris: ſecundum propoſitã materiem, in panẽ
cœleſtem. Vbi merito ſanctiſſimũ Chriſti corpus vocat ſacerdos panem cœleſtem. Nam ita vocat eũ
dominus in euangelio: cũ ait. Amen amen dico vobis: non Moyſes dedit vobis panẽ de cœlo, ſed pa- 58
ter meus dat vobis panẽ de cœlo verũ. Panis enim verus eſt qui de cœlo deſcendit: & dat vitam mun
do. Et iterum eodem loco. Ego ſum panis viuus: qui de cœlo deſcendi. Si enim de manna Iſraelitico
vere dictum eſt qui huius viuifici panis ſymbolũ fuit & figura. Panem de cœlo præſtitiſti eis: omne
delectamentũ in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem. Et iterum in pſal. 77. Panem cœli dedit
eis manducare, & pane cœli ſaturauit eos. nónne valentiore iure panis iſte verus immo ipſa veritas:
cœleſtis panis debet appellari? immo potius quia ſuper cœlum eſt: ſupercœleſtis iure dicetur. Hunc
autem panem cœleſtẽ (inquit ſacerdos) accipiã ego ægrotus & infirmus, cor hominis confirmantẽ:
vt à cunctis morbis valeam ſanari. Accipiam panem cœleſtẽ ego famelicus & eſuriens: quem qui gu-
ſtauerit non eſuriet in æternũ. Accipiã eundem panẽ ego inquietus & anxius: vt cor meum ſtabiliat,
& turbidos ſeculi fluctus ſedet. Deniq; accipiam claudus & debilis hunc panẽ cœleſtẽ, inuitatus à re
ge magno ad cœnam: ad quam debiles & claudi ſunt introducti. vt eius ſumptione rectus ambulẽ in
via domini & fortior fiam. Et quoniã iſtud ſacrificiũ laudis eſt, & ad dei laudẽ præſertim inſtitutum:
ſe nomen domini inuocaturum dicit ſacerdos, & debitam diuino nomini laudẽ pia inuocatione per-
ſoluturum. vt huiuſmodi ſumptio ſit ad laudem, gloriam, & honorem ſui glorioſi nominis: quod eſt
benedictum in ſecula. Amen. In ſecunda vero oratione ad ſumptionẽ ſacratiſſimi corporis domi-
nici dicenda: ſupplex petit ſacerdos, vt ſacroſanctum illud corpus cuſtodiat animã eius ab omni ma-
lo & prolapſione in peccatum. ne relabens in priora aut deteriora mala rurſum crucifigat filium dei
oſtentuiq; habeat: ne etiã cum Iuda proditore oſculo filiũ hominis tradat. Petit etiam ꝙ huiuſmodi
ſumptio ſacri corporis Chriſti animã ſuam perducat in vitã æternam. quemadmodum in imagine &
vmbra manna datũ filiis Iſrael in deſerto per quadraginta annos peregrinationem vitæ præſentis ſi-
gnantes. eos demùm perduxit in terrã promiſſionis. Et ſicut panis ille ſubcinericius admonente an-
gelo mãducatus ab Helia: ſua virtute perduxit eum ad montẽ dei Oreb. Eſt enim panis iſte ſalutaris:
conuenientiſſimũ in hoc vitæ curriculo viaticũ. quod ne deficiamus in via nos foueat, & ad optatum
cœleſtis regni perducat habitaculũ. Deindè ſumpturus precioſum Chriſti ſanguinẽ ſacerdos: duas
itidem præmittit orationes. quarum prima tres complectitur verſus pſalterii. Duo primi eorum. ex
pſalmo centeſimo decimoquinto ſunt deprompti. In quibus magnitudinẽ beneficiorum domini in ſe
collatorum conſiderãs cũ admiratione: erũpit in hanc interrogationẽ. Quid retribuam domino: pro 59
omnibus quæ retribuit mihi? Scio (inquit) id rationi eſſe cõſentaneũ: ꝙ pro acceptis beneficiis in ar-
gumentum gratitudinis aliquid retribuatur, fiatq; ſaltem aliquanta cõpenſatio eorũ quæ quis acce-
pit, per reciprocam alicuius boni redditionem. Verũ tot & tãta ſunt dei in me beneficia: vt nihil pror
ſus habeam quod illi digne retribuere queã. Enimuero me cũ ante non ſubſiſterem: creauit ad imagi-
nem & ſimilitudinẽ ſuam. Deinde perditum me redemit magno ſui ſacroſancti ſanguinis precio. In-
ſuper cum eſſem natura filius iræ: regenerauit me ex aqua & ſpiritu ſancto in ſpem vitæ æternæ. Sę-
pius dehinc meipſum à ſe auerſum paterna benignitate expectauit: & reuocauit ad pœnitentiã. Nun
quam denique petenti mihi gratiam bene agendi denegauit: & demùm ad ſancti altaris miniſterium
me licet indignũ admiſit. Quid igitur illi pro tot & tantis bonis retribuam? certe nihil meum habeo:
quod digne illi retribuere poſſem. nihil enim meũ eſt quàm peccatum: quod ſponte mea & ipſo do-
mino non authore ſed prohibente commiſi. Atqui non illud dignum eſt quod retribuatur: cum non
ſint mala pro bonis retribuenda. Bonum autem omne quod habeo: ab ipſo eſt totius bonitatis vber-
rimo fonte, & deſurſum deſcẽdit à patre luminum. Non igitur id meum dicere poſſum: ſed illius eſſe
à quo accepi. Quod ſi meum quoquo pacto dici poſſit opus quod adiutore deo facio, propter liberã
voluntatis meæ cooperationem: id omne longe minus eſt q̃ præclara illa dona quæ ex ſola bonitate
ſua in me contulit. Cum itaque nihil mihi ſit. quod vel vni datorum à deo donorum æqua compen-
ſatione ſatisfaciat aut reſpondeat: ſcio quid faciam: nihil certe illi meum retribuam, ſed de ſuo illi red
dam quod in ſingulare contulit noſtro generi munus. calicem ſcilicet ſalutaris accipiam, calicẽ illum
præclarum noui teſtamenti in ſuo ſanguine, calicem inquam Ieſu Chriſti, qui eſt ſalutare noſtrum &
ſaluator mundi. calicem vtiq; paſſionis, quẽ voluntate patris bibit, & ex quo nobis æternę ſalutis fluẽ
ta propinauit. Eundem illi calicẽ offeram, & nunc bibã cum gratiarũ actione & inuocatione nomi-
nis eius, cui omnis debetur honor & gloria. At vero tertius verſus, ex pſalmo. 17. deſumptus eſt, in
quo ſacerdos eandem quæ in fine præcedentis verſus poſita eſt ſententiam repetens ait. Laudãs inuo
cabo dominum. Laudans (inquit) Chriſtum de tanto exhibito beneficio, quo non ſolum hunc ſan-
guinem effudit in redemptionem noſtram, ſed & ipſum in potum nobis ſalutarem dedit, inuocabo
dominum & beneficentiam eius magnificabo, ad eum pia cordis mei vota feram, precéſq; meas ſup-
plex conuertam. Vnde & hoc conſequar animæ præſidium, quod ab inimicis meis cum corporalibus

tum ſpiritualibus ſaluus ero. Saluauit quondam populum Hebræorum ſanguis agni immolati: ſuper Exo. 12.
vtrumque poſtem domus & in ſuperliminari poſitus, ab exterminatore primogenitorum, & libera-
uit eundem à fornace ferrea AEgypti. Quidni igitur ſanguis veri agni nos ſaluabit ab inimicis no-
82 ſtris: vt non præualeant nobis: neque ſuam in nos maliciam exercere queant? ¶ Secunda vero ora-
tio ad ſumptionē calicis dicenda poſtulat quòd ſacratiſſimus Chriſti ſanguis cuſtodiat animã ſumen
tis in vitæ innocentia & cordis puritate: ne poſt illius ſumptionem relabens in peccata ipſum inho-
noret & à Chriſto recedat. ſicut Iudas infœlix & miſer poſt ſumptionem huius myſterii ſeipſum ſe-
parauit à conſortio Chriſti & condiſcipulorum, conſectatuſque eſt phariſæorum conciliabula: & vi- Ioan. 13.
li admodum precio illum poſtea tradidit ſanguinem quem antè de manu domini ſumpſerat. ſicut ip- Matth. 27.
ſe deinde tanti criminis conſcius: nequicquam confeſſus eſt: dicens Peccaui tradens ſanguinem iuſtũ.
Cuſtodiat inſuper ſanguis ille precioſus animam meam (orat ſacerdos) à percuſſione & plaga dæmo
nis: ne primogenita mea, bona ſcilicet opera præterita per ſuperueniens malum extinguantur. ſicut
olim ſanguis agni typici & figuralis cuſtodiuit filios Iſrael: ne ab angelo percutiente primogenita
AEgypti læderentur. Perducat etiam ſanguis Chriſti animam meam in vitam æternam: ſicut olim Exo. 12.
patres ſancti de lacu inferiori educti ſunt virtute huius ſanguinis in gaudia paradiſi. quemadmodum
dicit Zacharias. Tu vero in ſanguine teſtamenti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu: in quo nõ erat a- Zacha. 9.
qua, conſolationis ſcilicet ſalutaris. Promiſſit enim idipſum nobis etiam Chriſtus: cum ait. Qui bi-
bit meum ſanguinem: habet vitam æternam. Ipſe ſane in hanc requiem ſemel introiuit per ſuũ pro- Ioan. 6
prium ſanguinem: & in ſancta, æterna redemptione inuenta. Nobis quoque fiduciam introeundi per Hebræ. 9.
hunc ſanguinem contulit: dicente apoſtolo. Habentes itaque fiduciam fratres in introitu ſanctorum: Hebræ. 10.
per ſanguinem Chriſti. ¶ Porro in prima orationum, poſt ſumptam communionem petit ſacerdos
ꝙ ipſius ſumpti ſacramẽti virtus adhæreat, immaneatq; viſceribus eius: nõ quidẽ corporalibus ſed ſpi
ritualibus ipſius animæ, quæ ſunt memoria, intellectus & volũtas, tres eius vires natiuę, in quibus elu
cet ſummæ trinitatis & vnius deitatis imago. Sunt enim virtutes illæ naturales, intimæ ipſi animę: ſi-
cut viſcera materialia ſunt intima corpori. Neq; abſurda videri debet hæc viſcerũ acceptio pro inter
nis animæ noſtræ potentiis. quoniã ea in ſacris literis frequens eſt. vt in pſalmo. & ſpiritũ rectũ inno- Pſal. 50.
ua in viſceribus meis. Et in cãtico Zachariæ. Per viſcera miſericordiæ dei noſtri: in quib⁹ viſitauit nos Lucæ. 1.
oriens ex alto. Et Paulus ad Philippenſes ſcribens ait. quomodo cupiam omnes vos eſſe in viſceribus Philip. 1.
Ieſu Chriſti. Et permultis aliis in locis: vbi tantum de viſceribus ſpiritualibus fit ſermo. Poſtulat
autem miſſam celebrans ipſum quod ſumpſit ſacramentum adhærere ſuis viſceribus: non quidem ſe
cundum ſubſtantiam & rei adhærentiam, quemadmodum cibus ſenſibilis adhęret ſtomacho. ſed ſecũ
dum virtutem & efficaciam: per quam memoria intellectualis ingem habeat diuinorum beneficiorũ
cœleſtiumque bonorum recordationem. intellectus, rectam eorum quæ credenda ſunt & agenda co-
gnitionem. voluntas vero: prõptam & ardentem bonorum & deo placentium operum proſecutio-
nem. Neque id quidem in tranſitu & perfunctorie: ſed permanenter & indefinenter. Sicut enim non
prodeſt cibus qui non immanet ſtomacho: ſed more fluidi liquoris pertranſit, nullo poſt ſe nutrimen
to relicto. ita nec proſunt ea quæ ſpiritualiter animam vegetant: ſi in tranſcurſu tantum & ſine diu-
83 turna adhæſione illi offeruntur & ingeruntur. ¶ Deinde expoſcit ſacerdos vt nulla in ipſo maneat
ſcelerum macula: peccatorumque ante commiſſorum labes aut reatus. ſed ſi quid reliquum in ea fue
rit ſordis: id totum efficacia huius tanti ſacramenti abradatur. Deus enim ipſe qui ſumitur: ignis con
ſumens eſt omnem peccati ſcoriam, exurenſque ſpirituali & ſacro incendio omnes noxios humores
vitiorum in anima. Ipſe itidem lux eſt clariſſima illuminans tenebras noſtras, & omnem iniquitatis
caliginem infuſione ſui luminis effugans. Et id certe rationabile eſt & æquum, quòd locum in eo non
habeat ſordes peccatorum: quem tam pura & ſancta refecerunt ſacramenta, refectione quidem non
corporali ſed ſpirituali: per memoriæ ad beneficia dei recolenda prõptiorem diſpoſitionem, mentis 2. corint. 6.
illuminationem & voluntatis ad bonum directionem. Nulla ſiquidem eſt participatio iuſtitiæ cũ ini
quitate: neque vlla ſocietas luci ad tenebras. nulla itidem eſt conuentio Chriſti ad Belial: neque con- 1. regum. 5.
ſenſus eſt templo dei cum idolis. Ad hæc non eſt cum Philiſteis in phano Dagon ponenda arca do-
mini: ne illorum exemplo ingrauata ſit ſuper nos manus dei. Neque cum Samaritanis colendus eſt 4. reg. 17.
deus Iſrael ſimul & idola: ne feroces in nos (vt in illos) immittantur beſtiæ ad noſtrum exterminium
Itaque poſtulandum nobis eſt aſſidue, ne in anima noſtra ſuperſit aliqua ſcelerum macula: quam vi-
tali alimonia refecerunt hæc ſanctiſſima ſacramenta. Dicuntur autem numero multitudinis hic ſacra
menta: licet vnum ſit ſacramentum vnitate integritatis & ordinis. tum propter diuerſitatem ſignorũ:
quoniam ſigna ſacramentalia, ſpecies ſcilicet & panis & vini (ſub quibus verum Chriſti corpus & ve
rus ſanguis continetur) ſunt re ipſa diuerſa. ſunt enim aliæ & diuerſæ ſpecies panis & aliæ vini. tum
propter diuerſitatem contentorum immediatorum & præcipuorum. quandoquidem ſacrum Chri-
ſti corpus aliud eſt reique ſubſtantia differens à ſanguine: & ſanguis eius a corpore. Attendendo autẽ
idipſum quod conſequenter & concomitatione quadam ſub hiſce ſpeciebus integre continetur: vnũ
ſæpenumero dicitur ſacramentum. quia vt canit eccleſia: caro cibus, ſanguis potus, manet tamẽ Chri
ſtus totus ſub vtraque ſpecie. ¶ In ſecunda vero oratione poſt perceptionem ſacramenti petit ſacer-
dos, vt ſacrum hoc myſterium quod ſub venerandis ſignis corporaliter eſt ſumptũ: ſpiritualiter etiã
ſumatur, & cum debita puritate mentis: ipſius ſacramenti fructus & virtus percipiatur. quoniam ni-
hil prodeſt quinimmo plurimum obeſt ſumptio ſacramentalis: niſi eidem coniuncta ſit perceptio ſpi
ritualis: & gratiæ illius participatio. Secundo poſtulat idem vt de hoc munere temporali, participa-

tione ſcilicet ſacrorum myſteriorum viſibilibus ſignis : ad tempus & pro vitæ huius curriculo data
(non enim in altera vita erit vſus huius ſacramenti: vbi poſito omni velamine ſignorum videbimus
Chriſtũ ſicuti eſt. quẽadmodum poſt introitũ filiorum Iſrael in terram Chanaam ipſis repromiſſam
Ioſue 5. defecit illis manna: quod quadraginta annos in deſerto eos aluerat) fiat illi & omnibus ſumentibus
& ore & ſpiritu: remedium ſempiternum cootra vitia & tentatiooes. vt hoc cibo & potu confortati
non excidamus vnquam virtute: ſed perducamur ad vitam æternam, ſecundum illud domini promiſ
ſum. Qui manducat hunc panem: viuet in æternum. ❡ Deinceps poſt completas orationes commu 84
Ioan. 6. nioni & ablutioni ſubiungi ſolitas, & poſtremam populi ſalutationem: denunciat ſacerdos ſiue dia-
conus eapletum eſſe altaris ſacrificium, his verbis. Ite : miſſa eſt. id eſt diſcedite hinc & veſtras quiſ-
que redite domos: quia miſſæ officium & preces pro vobis fundendæ ſunt finitæ. Vbi miſſa non in-
telligi debet eſſe participium præteriti temporis: cum nullum habeat ſubſtantiuum cui cohæreat, &
non ſoleat in oratione Latina adiectiuum referri ad ſubſtantiuum ſubauditum. ſed primæ inſtitutionis
nomen eſt ſubſtantiuum: ſignificans (ſicut in libri huius exordio dictum eſt) ipſum altaris miniſteriũ
ſacrificiumque & officium conficiendæ eucharistiæ . Intelligatur autem ad cõpletiorem ſenſum ha-
bendum in ſecunda orationis particula , completa ſiue perfecta. vt ſenſus ſit. Ite nunc ad veſtra habi
tacula : quoniam miſſa eſt conſummata ſiue finita. Cæterum dicitur hæc miſſæ concluſio in diebus fe
ſtis & officiis ſolennibus : cum in matutino eiuſdem diei officio canitur canticum . Te deum lauda-
mus: te dominũ confitemur . & in officio miſſæ profertur hymnus angelicus: Gloria in excelſis deo.
In aliis vero diebus vt ieiuniorum & non ſolennibus, in quibus ſupradicta cantica prætermittuntur:
ſacerdos miſſam hoc fine terminat. Benedicamus domino. quo & omnes horæ canonicæ concludun
tur: ad ſignificandum quòd in cuiuſque operis fine deum omnis boni authorem laudare debemus. Ac
vero ad vtramque dictarum concluſionum reſpondet chorus , aut miniſter pro populo . deo gratias
id eſt ipſi dicamus agamuſque gratias de miſſæ conſummatione & ſacrorum myſteriorum comple-
tione. ne merito nobis impingatur & exprobretur ingratitudo, vereque de aliquo noſtrum id dicatur
Lucæ. 18. Non eſt inuentus qui rediret & daret gloriam deo . Eſt enim gratiarum actio , cùm in cæteris à deo
perceptis bonis, tum in hoc excellentiſſimo dono ſacrificii ſalutaris : apprime neceſſaria , & nequa-
quam prætermittenda. In miſſa autem pro defunctis celebrata dicitur hæc concluſio . Requieſcant
in pace. vt finis huius miſſæ reſpondeat principio: in quo eis æterna requies poſtulatur . Quoniam
enim totum illud officium peculiariter ordinatur pro requie defunctis impetranda : ideo ipſis pla-
cida requies poſtulatur in miſſę principio, medio, & in fine. Et hic reſpondet pro populo chorus aut
miniſter: Amen. id eſt fiat quod petitur, piaque noſtra deſideria compleantur.

❡ Demum abeuntem populum benedicit ſacerdos: aut ea quæ in litera poſita eſt: aut alia quauis be- 85
nedictione, ſecundum ſuæ eccleſiæ ritum. Ea quidem benedictio quam habet litera , & ipſius deita-
tis vnitatem exprimit: cum nominatur in ipſa , diuina maieſtas & vna deitas. & diuinarum etiam per
ſonarum trinitatem: cum nominatim illæ ſuo ordine ſubnectuntur. quẽadmodum & in pſalmo pro-
pheta diuinam nobis imprecans benedictiooem , idem myſterium vnitatis ipſius dei & trinitatis
Pſal. 66. perſonarum ſubinſinuauit dicens. Benedicat nos deus deus noſter , benedicat nos deus : & metuant
eum omnes fines terræ . Sane hic benedicendi ritus ex veteri teſtamento ſuam ſumpſit originem:
Gene. 49. in quo legitur Iacob moriturus ſingulis filiorum ſuorum benedixiſſe . Et Moyſes itidem morti pro-
Deute. 33. pinquus : ſingulis tribubus filiorum Iſrael benedictionem dediſſe ſcribitur. Inſuper Moyſes & Aa-
Leui. 9. ron (vt habet Leuiticus) expletis ſacrificiis & holocauſtis intrauerunt tabernaculum teſtimonii : &
deinde egreſſi benedixerunt populum. Quinimmo & benedictioois faciendæ formam dominus ex-
Nume. 6. preſſit: cum dixit Moyſi. Loquere Aaron & filiis eius. Sic benedicetis filiis Iſrael: & dicetis eis. Bene-
dicat tibi dominus : & cuſtodiat te. Oſtendat dominus faciem ſuam tibi: & miſereatur tui. Cõuertat
dominus vultum ſuum ad te: & det tibi pacem . Inuocabuntque nomen meum ſuper filios Iſrael: &
ego benedicam eis . Quibus poſtremis verbis : dominus innuit ſe principalem benedictionis autho
rem & datorem. ſacerdotes autem tantum eſſe miniſtros ipſius benedictionis: quorum officio & mi-
niſterio dominus populo ſuo benedictionem elargitur. Et ergo ſacerdos ipſam benedictionis formã
pronuncians: optando loquitur , exoptans vt dominus populum benedicat & cuſtodiat. Sic & Salo
mon oblatis victimis in dedicatione templi: benedixit populo. Et quod omnium eſt potiſſimum exẽ
3. reg. 8. plum, dominus noſter Ieſus Chriſtus, rex ſimul & ſacerdos aſcenſurus in cœlum diſcipulis benedi-
xit: vt ſcribit Lucas in fine ſui euangelii. Eleuatis (inquit) manibus : benedixit eis. & factum eſt dum
Lucę. 24. benediceret illis : receſſit ab eis & ferebatur in cœlum. ❡ Poſtremum ſacerdos expleta benedictione 86
ad populum: ſummæ trinitatis inuocat maieſtatem (a qua benedictionem dari populo poſtulauit)
ea ratione quæ in calce literæ poſita eſt. In qua primùm petit quòd obſequium ſuæ ſeruitutis , ſcili-
cet ipſius gradus ſacerdotalis quo fungitur vt miniſterium altaris in offerendo hoc ſacrificio exequa
tur : placeat ipſi ſanctæ trinitati, non tam ex offerẽtis deuotione q̃ eius cui fit oblatio dignatione. quia
deus ipſe benigniſſimus pro immenſitate ſuæ bonitatis dignatur etiá illa acceptare: quæ ex offerẽtiũ
conditione minus digna ſunt vt acceptentur. Ita ſane condeſcendit ipſa diuina benignitas noſtræ in-
firmitati: vt quæ pro tenuitate noſtra offerimus & ſi nequaquam talia ſint quæ eius debentur maieſta
ti: illa tamen ex beneplacito ſuo grata habet & accepta. Huiuſmodi igitur condeſcenſionem & acce-
ptionem dei circa id obſequium iam in officio altaris exhibitum: expoſtulat ipſe ſacerdos. Deinde ſup
plex orat quòd hoc ſacrificium, diuinæ maieſtatis oculis oblatum ſit illi acceptabile , non ſolum ex
parte oblati muneris quod nunquam ipſi diſplicere poteſt: verum etiam ex parte offerentis, vt quá-

talescunque eius deuotio accepterur à deo. Sit etiam idem ſacrificium, & ipſi offerenti & omnibus Chriſtianis tam viuis quàm defunctis pro quibus illud obtulit, propitiabile, vtile & ſalutare: ad diluenda peccata & conſequendam gratiam. Et quo facilius exaudiatur ſacerdos: hæc ſupradicta depoſcit ſibi præſtari non ex ſuis meritis & operibus iuſtitiæ quæ fecerit, ſed ex diuinæ miſericordiæ magnitudine & miſeratrice eius bonitate. Similiter eadem petit ſibi indulgeri per Chriſtum dominum noſtrum: in cuius nomine quicquid petere volumus eſt poſtulandum, & quicquid poſtulatum fuerit haud dubie vt promiſit impetrabitur. Cui pro expleta expoſitione familiari ipſius ſacri canonis, & huius tertii libri abſolutione: ſit laus, honor & gloria in ſecula ſeculorum Amen.

Tertii libri, Elucidatorii eccleſiaſtici, finis.

Elucidatorij Eccleſiaſtici liber QVARTVS: PROSAS IN OFFICIO miſſæ dicendas explanans.

In aduentu domini: proſa.

1 SAlus æterna, indeficiens mundi vita. Lux ſempiterna,
2 & redemptio vere noſtra. Cōdolens humana perire ſe-
3 cla pertentantis numina. Non linquens excelſa, adiſti
ima: propria clementia. Mox tua ſpontanea gratia, aſſu
mens humana: quæ fuerant perdita omnia, ſaluaſti ter-
4 rea, ferens mundo gaudia. Tu animas & corpora no-
ſtra Chriſte expia: vt poſſideas lucida noſmet habitacula. Aduentu
5 primo iuſtifica: in ſecundo nos libera. Vt cum facta luce magna, iudica-
6 bis omnia, compti ſtola incorrupta, noſmet tua ſubſequamur veſtigia
quocunque viſa.

¶ In hoc quarto libro (vt inſtituimus) proſas eccleſiaſticas familiari explanatione declaraturi: primū quid proſæ nomen ſignet deſcribere operæprecium duximus. Sane proſa ſecundum generalem & communem ſuam rationem dicitur oratio ſoluta: quæ ſcilicet lege carminis & certo pedum numero non conſtringitur, ſed liberis vagatur habenis. Et oppoſitam prorſus ad orationem metricam habet naturam & conditionem: vt probati authores ſoleant orationem Latinam in carmen & proſam tanquam duo membra inter ſe diuerſa diſſecare. quorum diſcrimen & differentia hoc metro nō ignobili explicata traditur. Legibus arctatur metrum: ſed proſa vagatur. At vero hoc loco nomen proſæ ex loquendi conſuetudine & vſu (quem penes arbitrium eſt & ius & norma loquendi: vt ait Horatius) non generatim pro quauis oratione ſoluta ſumitur, ſed ea duntaxat quæ diuinam continet laudem, præconiaque dei: ſacroſanctæ virginis aut cuiuſquam ſanctorum expromit: & in miſſæ officio ante euangelium cantari ſolet. quam nonnulli vocabulo vt reor barbaro ſequentiam vocant: cū nō ſit hæc dictio in vſu Latinorum recepta quantum nouerim. Quod ſi mihi adducant: ante pronunciationem euangeliorum in ſacrificio miſſæ hoc exordium præmitti ſolere. Sequentia ſancti euangelii ſecundum Matthæum, aut alium quemuis euangeliſtarum. vt cognoſcant auditores ex quo euangeliſta deſumptum eſt hoc quod profertur euangelium: & proinde contendant ſequentiæ nomen nō eſſe repudiandum. Nouerint illi, id nomen ſequentia in huiuſmodi oratione non eſſe primæ inflexionis ſubſtantiuum nomen & ſingulare: vt putant. ſed plurale tertiæ declinationis & participium præſentis temporis in neutro genere ibidem poſitum cuius ſingulare eſt: ſequens, tis. vt hic habeatur ſenſus. Sequentia verba aut dicta ſancti euangelii: ſunt ſecundum Matthæum. Quare idipſum non aſtipulatur eorum ſententiæ. ¶ Cæterum proſa eccleſiaſtica ſecundum ſpecialem rationem modo explicatam ſumpta, duplex inuenitur. Quædam rythmica: quæ certum numerum ſyllabarum in vnaquaque clauſula, & in fine conſimilem exitum duarum poſtremarum ſyllabarum cum aliis clauſulis ſeruat. Rythmus enim apud Græcos, numerum & ordinem ſignat: cum præſertim qui oratione

ſeruatur ſecundum certam ſyllabarum quantitatem & harmonicam rationem. Vnde vulgò rythmica dicitur oratio: quæ determinato ſyllabarum numero & certa terminalium ſyllabarum conſonantia coercetur. Alia vero non rythmica: quæ nec determinato clauditur ſyllabarum numero, neque conſonantiã in exitu certam obſeruat. Et hæc liberior eſt atque laxior altera: vt poſterius dicenda clarius oſtendent. Nã quæ primo loco hic dilucidanda proponitur: non rythmica eſt, ſecunda vero rythmica. ¶ Porro in fronte ipſa hic conſtituta proſa, & iam in litera adducta: cantatur in aduentu domini. deuotamque & piam continet inuocationem populi Chriſtiani ad filiũ dei: ad quem totius proſæ verba omnia diriguntur. Eius præſertim magna hic commendatur miſericordia, qua humanum genus fraude antiqui ſerpentis damnatum miſeratus: humanam ſuſcepit naturam ad eius redemptionem. Demum humilis illi fit ſupplicatio, vt cùm ab iudicandum orbem terrarum venerit: nos ſua benignitate ſaluet, & in electorum ſorte conſtituat.

¶ ANNOTATIONES. In ipſius proſæ initio. Salus æterna. His quatuor nominibus hoc loco ex- 1
Eſa.49. preſſis, ſalus, vita, lux, redemptio: dei filius in ſacra ſcriptura nominatus legitur. Salus. apud Eſaiã
Ioan.4. pater ad filium. Dedi te in lucem gentium: vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Et apud Ioan-
Ioan.14. nem. Salus ex Iudæis eſt. Vita. Apud Ioannem Chriſtus. Ego ſum via, veritas & vita. Et iterum. Ego
Ioan.11. ſum reſurrectio & vita. Lux. apud Ioannem, Erat lux vera: quæ illuminat omnem hominem venien-
Ioan.1. tem in hunc mundum. Et iterum dominus de ſeipſo. Ego ſum lux mundi. qui ſequitur me non ambu
Ioan.8. lat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. Redẽptio. Paulus ad Corinthios. Ex ipſo vos eſtis in Chriſto
1. Corin.1. Ieſu: qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio. ¶ Humana perire ſecla. 2
Hic ſecula humana vocat author genus humanum: & per totam temporum ſucceſſionem hominum
propaginem: Nam ſeculum, temporalis decurſus atque ſpacii nomen: pro iis quæ in tempore ſunt il
liuſque reuolutione trahuntur plærumque ſumitur. Numina vero tentantis appellat ipſam dæmo-
nis vim atq; in tentãdo potentiã, quę ſecũdũ rei veritatẽ nomine ipſi⁹ numinis eſt indigna: quãdoquidem ea dictio diuinam maieſtatem proprie ſignat. Quoniam tamen ipſe dæmon dei appellationẽ
2.Corint.4. & cultum ſibi vendicabat, ſicut in ſcriptura deus huius ſeculi dicitur: ita & numinis nuncupatio illi
tranſlatitiè conuenit. Recte item tentantis nomine, dæmon hic ſignatur: quoniam ipſius proprium
Matth.4. eſt tentare, malumque ſuggerere. Vnde & in euangelio tentator dicitur. Et de eo Paulus loquens ait.
2.theſſa.3. ne forte tentauerit vos is qui tentat. ¶ Non linquens excelſa. Dei filius cùm deſcendit de cœlis aſſum 3
pturus humanam carnem: minime cœlos reliquit. nam indiuidua eſt impermutabiliſque diuinitas: &
per omnia ac in omnibus ineffabiliter præſens. Vnde ipſe in terra poſitus ait. Nemo aſcendit in cœ-
Ioan.3. lum niſi qui de cœlo deſcendit: filius hominis qui eſt in cœlo. Et ad Philippum ait. Neſcis quia ego
Ioan.14. in patre: & pater in me eſt? Adiit autem dei filius ima, propria clementia. Nam vt ait Paulus: non ex
Titum.3. operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. ¶ Omnia ſal 4
uaſti terrea. Id eſt totum genus humanum: quod ex limo terræ ſecundum primam ſuam originem &
in primo parente formatum eſt. Non enim quiſquam tam craſſo & pingui eſt ingenio, vt hac oratione ſignificari putet & bruta animalia eſſe ſaluata: cum non ſint ſalutis ſicut neque præuaricationis capacia. Cum enim terræ aut orbis terrarum nomine ſæpius in ſcriptura ſignificetur homo: congrue itidem & per terrea ſiue terrena idem exprimitur. Quòd autem Chriſtus ſuo primo aduentu gaudia mundo attulerit: atteſtatur angelus, natiuitatis eius ad paſtores nuncius. ecce euangelizo (inquit) vobis gaudium magnum quod erit omni populo: quia natus eſt hodie ſaluator mundi. ¶ Vt poſſideas 5
lucida noſmet habitacula. Nempe Paulus de nobis dicit. Templum enim dei ſanctum eſt: quod eſtis
Luce.2. vos. Et iterum. Vos eſtis templum dei viui. Quod nequis ſecundum animam ſolum dictum intelli-
gat: ſubiungit eodem loco. Neſcitis quòd corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti: qui habitat in
1 Corint.3. vobis, quem habetis à deo? glorificate & portate deum in corpore veſtro. ¶ Vt cum facta luce ma- 6
1 Corin.6. gna. Qua ſcilicet illuminabuntur abſcondita tenebrarum & manifeſtabuntur occulta cordium. Nõ
1.Corint.4. ne magna erit lux illa, qua nihil nunc tam occultum eſt: quod tunc non reueletur? Aut lucem ma-
gnam vocat author, claritatem illam iudicis: qua cunctis manifeſtus apparebit quando veniet in nu-
Matth 10. bibus cœli cum poteſtate magna & maieſtate. Non enim erit illa numeroſa angelorum quibus ve-
Matth.25. niet comitatus turba non illa maieſtas deitatis: ſine eximia claritate. Demùm cum petit author, quòd
nos adornati ſtola immortalitatis ſequamur in cœlo Chriſti veſtigia quocunque in loco ſint viſa: allu
Apoca. 14. dere videtur ad illud quod in Apocalypſi ſcribitur de ſanctis & electis dei, quòd ſequuntur agnum
quocunque ierit. Verum vtrũque dictum eſt ſpiritualiter accipiendum, non quidem de progreſſione quę pedũ fit officio: & de vno loco in aliũ corporali traductione: ſed de intimi affectus in deũ tendentia & aſſidua eius cõtemplatione, quę ſemper beatis aderit, ipſorumque corda iugiter in deũ intẽdet.

In aduentu domini: de beata virgine.

1 Mittit ad virginem
Non quemuis angelum:
Sed fortitudinem
Suum archangelum
Amator hominis.

2 Fortem expediat
Pro nobis nuncium:
Naturæ faciat
Vt præiudicium
In partu virginis.

3 Naturam ſuperet
Natus rex gloriæ:
Regnet & imperet,
Et zima ſcoriæ
Tollat de medio.

4 Superbientium
Terat faſtigia:
Colla ſublimium
Calcet vi propria
Potens in prælio.

5 Foras eiiciat
Mundanum principem:
Secumque faciat
Matrem participem
Patris imperii.

6 Exi qui mitteris
Hæc dona dicere:
Reuela veteris
Velamen literæ
Virtute nuncii.

7 Accede, nuncia:
Dic aue cominus.
Dic plena gratia:
Dic tecum dominus.
Et dic, ne timeas.

8 Virgo ſuſcipias
Dei depoſitum.
In quo perficias
Caſta propoſitum,
Et votum teneas.

9 Audit & ſuſcipit
Puella nuncium:
Credit & concipit,
Et parit filium:
Sed admirabilem.

10 Conſiliarium
Humani generis:
Deum & hominem
Et patrem poſteris:
In pace ſtabilem.

11 Cuius ſtabilitas
Nos reddat ſtabiles
Ne nos labilitas
Humana labiles
Secum præcipitet.

12 Sed dator veniæ
Conceſſa venia,
Per matrem gratiæ
Obtenta gratia:
In nobis habitet.

13 Natura premitur
In partu virginis.
Rex regum naſcitur:
Vim celans numinis,
Sed rector ſuperum.

14 Qui nobis tribuat
Peccati veniam:
Reatus deleat,
Donet & patriam
In arce ſiderum, Amen.

¶Hæc proſa, lege rythmica eleganter & venuſtè eſt cõpoſita. Continet enim quiſque verſuum quinque clauſulas rythmicas: quamque ſex ſyllabarum & penultima ſyllaba breui compactam. Earum prima ad tertiam & ſecunda ad quartam eiuſdem verſus, habet mutuum reſponſum: in ſimili exitu atq; deſinentia, Quinta vero clauſula vnius verſus quæ & poſtrema, reſpondet quintæ clauſulæ & vltimæ proxime ſequentis verſus in conſimili cadentia. ¶Author eius fuiſſe dicitur Petrus Abaelardus: vir ſua tẽpeſtate virtutis & doctrinæ ſplendore ac gloria inſignis. Et certe modulationis huius elegãtia ac gratia: facile prodit eũ omnifariæ eruditionis fuiſſe pleniſſimũ. Deſcribitur in ea, annũciatio conceptus filii dei ad ſacroſanctam virginem per angelum facta: quam & beatus Lucas in ſui euangelii principio enarrat. Verum ibi nuda contexitur & aperta tam ſacræ rei hiſtoria. Hic vero pulcherrimis depicta coloribus, metaphoricis adornata locutionibus & allegoricis ſententiis adumbrata: eadem luculentiſſime exprimitur. vt nec veritas deſit elegantia verborũ: nec elegãtia veritati: nec ſententiarum copia ex diuerſis ſacrarum literarum locis deprompta deſideretur. Omnia enim hæc affatim hic congeſta cernuntur: vt ſequentes annotationes patefacient.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Sed fortitudinem ſuum archangelum. Gabrielem archãgelum hoc loco ſubinſinuat author nomine fortitudinis. Nam Gabriel, qui miſſus à deo legitur ad Mariam virginem: fortitudo interpretatur. vt atteſtatur venerabilis Beda in homelia euangelii præſens Lucæ.1. myſterium explicantis: his verbis. Raro legimus quod apparentes hominibus angeli deſignentur ex nomine. Verum quotienſcunque id fit, ideo vtique fit vt etiam nomine ipſo quid miniſtraturi veniant inſinuent. Gabriel namque: fortitudo dei dicitur. Et merito tali nomine præfulget, qui naſcituro in carne deo teſtimonium perhibet: de quo propheta in pſalmo. Dominus (inquit) fortis & po-

tens domin' potẽ́a in prælio. Hæc ille. Et eãdẽ ob cauſam in ſecũdo verſuũ eũdẽ angelũ vocat authot
fortem nuncium: quẽ expediti & in legationem mitti poſtulat. Amator autem hominis: deus dicitur
& pater & filius & ſpiritus ſanctus, cum à tota tritutate facta ſit angeli ad virginem miſſio. De patre
..3. enim dicit dominus noſter in euangelio. Sic deus dileait mundum: vt filium ſuum vnigenitum da-
..hc.5. ret. De filio vero Paulus ad Epheſios ſcribena ait. Ambulate in dilectione ſicut & Chriſtus dilexit
nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis. Idem quoque de ſpiritu ſancto affirmare quis addubitanerit:
cum ipſe peculiariter amor & charitas dicatur? quinimmo patris & filii & ſpiritus ſancti vnus & idẽ
in homines eſt amor ſummus & immenſus. ¶ In ſecundo verſu. Naturæ faciat vt præiudicium. Vir 2
ginis enim partus non ſecundum naturæ leges eſt ac iura, ſed longe ſupra naturam: & diuina illa vir
tute cui nihil difficile eſt & impoſſibile, tantummodo factus. Et ergo in admirabili illo & ſacratiſſi-
mo partu virgineo factum eſt naturæ præiudicium: quoniam illud à deo ſtubi completum eſt, quod
nunquam natura præſtare potuiſſet. ¶ In tertio verſu. Et zima ſcoriæ tollat de medio. Zima, fermen
tum dicitur. Vnde azima: quod ſine fermento eſt. At nomine fermenti: peccatum ſæpenumerò in 3
1. Corint. 5. ſcriptura innuitur. vt apud Paulum. Expurgate vetus fermentum vt ſitis noua conſperſio: ſicut eſtis
azimi. Et iterum eodem loco. Non in fermento veteri: neque in fermento malitiæ neque nequitiæ.
quare & zima hic pro peccato ſumitur. Scoria vero, metallorum eſt purgatio quaſi fęx: ſicut ſpuma
quæ ea feruеſcente materia tollitur. Vnde Plinius. Spurcitia in omni metallo: ſcoria nuncupatur. Et
Eſaiæ. 1. Eſaias ait. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam. Quoniam igitur ſcoria vile quiddam & abiectum
eſt in comparatione ad id metallum cuius eſt excrementum ſiue purgamentum: recte etiam hic pro
impuritate & immundicia peccati accipitur. Itaque zima ſcoriæ tollit natus rex gloriæ: quoniam to-
tius mundi peccata tollit, delet & abſtergit. ¶ In quarto verſu. Potens in prælio. Hac appellatione 4
Pſal. 23. dominus noſter ſignificatur in pſalmo: cum ait. Quis eſt iſte rex gloriæ? dominus fortis & potens: do
Lucæ. 1. minus potens in prælio. Et ipſe quidem contriuit faſtigia ſiue faſtum ſuperbientium: quoniam depo
Pſal. 17. ſuit potentes de ſede, & oculos ſuperborum humiliauit. Colla itidem ſublimium atque elatorum cal
Eſa. 40 cauit vi propria, & dæmonum ſcilicet & hominum: quoniam ſecundum Eſaiæ vaticinium, omnis
1. Corint. 1. mons & collis humiliatus eſt in die illa aduentus ſui in carnem: & infirma mundi elegit deus vt fortia
Ioan. 14. quæque confundat. ¶ In quinto verſu. Foras eiicias mundanum principem. Nomine mundani prin
cipis intelligitur hic diabolus, qui ſæpius in ſcriptura princeps huius mundi dicitur. quòd totum ge- 5
nus humanum ſuæ tyrannicæ ſubiecerit poteſtati, aut quòd iis qui ſecularia ſectantur deſideria prin-
cipetur & tanquam dominus præſideat. Is autem per aduentum Chriſti eiectus eſt foras: quoniam
dominatu in genus humanum quem ſubdolè occupauerat expulſus eſt. quemadmodum dominus no
Ioan. 12. ſter in euangelio futurum dixit per ſuam paſſionem: cum ait. Nunc iudicium eſt mũdi: nũc princeps
Lucæ. 11. mundi huius eiicietur foras. Et alio in loco. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuũ: in pace ſunt ea
quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum: vniuerſa arma eius auferet in quibus con
Lucæ. 1. fidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Porro imperium patris ipſius Chriſti: illud eſt de quo angelus ad ſa-
cratiſſanctam virginem ait. Et dabit ei dominus deus ſedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Ia
cob in æternum, & regni eius non erit finis. Cuius quidem imperii & matrem fecit participem, ra-
tione aſſumptæ ex ea noſtræ ſubſtantiæ. Nam & ipſa: regina mundi conſtituta eſt, cœlique & terræ
domina, idem cum filio ſceptrum moderans. ¶ In ſexto verſu. Eai qui mitteris. Verba hæc ſunt po- 6
puli fidelis ad archangelum Gabrielem: adhortantis eum vt cito exequatur iniunctam ſibi à deo lega
tionem, cœlo ſcilicet exeat & virginem accedat. Verbum autem dicere, ibi infinitiuũ eſt à dico: & cũ
mitteris paſſiuo verbo ponitur, ſicut & in hoc carmine apud Ouidium. Omnia namque tuo ſenior
te quærere miſſo Retulerat nato. Neſtor & ille mihi. vt ſententia ſit huiuſmodi. O Gabriel egrede-
re cœlis, qui mitteris ad dicendum & explicandum hæc dona ſupradicta: humano generi indulgen-
da per incarnationem filii dei. Et melior eſt aptiorque hic ſenſus: quàm ſiquis diſſere legat imperati-
uum verbum & actiuum à diſſero, is, vt nonnulli habent libri. At vero velamen veteris literæ: eſt ve-
teris teſtamenti vmbra & figura, illa occultans myſteria ſignis typicis quæ in nouo teſtamento clare
ſunt exhibita quare per noui teſtamenti gratiam: veteris literæ velamen amotum eſt & ablatum. An
gelus autem Gabriel annunciat ſacræ virgini gratiam & veritatem per Ieſum Chriſtum in lege euã-
gelica faciendam. Et ergo virtute nuncii, reique nunciatæ: reuelaſſe dicitur velamen veteris literæ.
¶ In ſeptimo verſu. Dic aue cominus. Totus hic verſus etiam fidelis populi verba continet: quibus 7
angelum incitat vt properè ſanctam accedat virginem, eique propinquus impendat honoratiſſimã
Lucæ. 1. hanc ſalutationem. Aue gratia plena, dominus tecum. conturbatæque virgini modeſtiſſimæ in ſer-
mone eius: timorem omnem ſuſtollat dicens. Ne timeas Maria: inueniſti enim gratiam apud domi-
num. Cominus autem aduerbium, prope ſignificat: cum aliquid alteri eſt proximum. Virgilius. Pu-
gnatur cominus armis. ¶ In octauo verſu. Virgo ſuſcipias dei depoſitum. Hæc verba ſunt angeli: quę 8
exhortatione fidelis populi etiam dicere habeat ad virginem, referunturque ſimiliter ad verbum dic,
in præcedẽte verſu poſitum. Vocat autem hic depoſitum dei: quod deus ſacratiſſimæ virgini cõmitte
re & cuſtodiendum tradere inſtituit, vnicũ ſcilicet dei filiũ in vtero eius humanam ſubſtantiam ſuſce
pturum. In quo tamen incarnationis myſterio: ipſa perfecit propoſitum caſtitatis, & nõ cognoſcen-
di virum. nam ad hoc admirabile opus explendum: ſpiritu ſancto fœcundata eſt, votumque virgini-
tatis ſuæ deo conſecratæ tenuit. Nempe ex conceptu filii dei: neque propoſitum illud neque votum
violatum eſt. ¶ In nono verſu. Suſcipit puella nunciũ. Nũcius hoc loco, & pro nũciante ſumi poteſt 9
& pro re annũciata. Vtrũq; enim audiuit & ſuſcepit beata virgo: & angelũ ſcilicet nũciantẽ veneratur

& id quod nunciabatur amplexata, per hæc verba conſenſum eius exprimentia. Ecce ancilla domini: fiat mihi ſecundum verbum tuum. In ſexto verò verſu antè explicato: potius pro re nunciata ſumi de
10 bere videtur quàm pro non nunciãte. ¶ In decimo verſu. Conſiliarium humani generis. Hæc nomi na ſimul cum eo quod in fine præcedentis verſus ponitur: ſumpta ſunt ex Eſaia, ita pronunciante or- Eſaiæ.9.
tũ filii dei ex virgine. Paruulus natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: & factus eſt principat[9] ſuper humerum eius. Et vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, deus fortis, pater futuri ſeculi: princeps pacis. Hæc enim quinque pueri nomina ab Eſaia expreſſa: hoc loco eodem ordine illi attribuuntur. Vnde admirabilis nominatur: quia ſimul deus & homo, quod inauditum eſt & mirabile in oculis noſtris. Conſiliarius: quia magni conſilii angelus ſecundum ſeptuaginta interpretes dicitur, ſuoque occulto conſilio genus humanum à damnatione eripuit. Dicitur & deus fortis (loco cuius nominis author hic eum vocat deum & hominem: propter rythmi decentiam atque exigentiam) quia omnium creator eſt & gubernator: eiuſque poteſtati reſiſtere nemo poteſt. Pater futuri ſeculi ſiue pater poſteris deinde nominatur: quia populi ſub euangelica lege regenerati, ipſe ſalutis & ſpiritualis natiuitatis eſt author. Denique vocatur princeps pacis ſiue in pace ſtabilis: quia ipſe eſt pax noſtra qui fecit vtraque vnum, reconciliauitque nos deo & angelis. De quo ſubiungit eodem loco propheta: Ephe.2.
Multiplicabitur eius imperium: & pacis non erit finis. Quod & pſalmus confirmat dicens. Orietur Eſaiæ.9.
13 in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis: donec auferatur luna. ¶ In decimotertio verſu. Natura pre Pſal.71.
mitur in partu virginis. Quoniam id ſupra naturæ vires eſt & legem: quòd virgo pariat filium & ſuę virginitatis non patiatur detrimentum. Et ergo in eo partu vim & violentiam quodam modo paſſa eſt natura: & in ſecundo præſentis proſæ verſu etiam deus dicitur ipſi naturæ fecisse præiudicium in eodem partu. Quòd autem puer ipſe qui ex virgine naſcitur, rex regum ſit & dominus dominantium, rectorque ſuperum, quatenus deus: omnino planum eſt nec indigens aliqua teſtimonii luce. Dicitur autem ipſe rex, celaſſe vim numinis: quoniam ſuæ diuinitatis poteſtatem occultauit tegmine humanæ fragilitatis. More enim aliorum infantium, vagiit, faſciis alligatus eſt, materna ſuxit vbera, & alia humanæ infirmitatis opera infantili ætati congrua vt verus homo vere exercuit. Sub illis autem occultauit maieſtatem ſuæ deitatis vſque ad tempus illud: quo admirabili ſignorum ſplendore & verborum ſimul ac operum teſtimonio eam mundo prodidit. Non tamen defuerunt in ipſa etiam natiuitatis hora: ſuæ deitatis indicia. vt virginis partus: qui ſolum deum decuit. angelorum miniſterium: paſtoribus natum Chriſtum annunciantium. ſtellæ nouæ in cœlo fulgentis obſequium: quæ magos duxit ad eius incunabula. & alia plæraque.

In natiuitate domini: ad primam miſſam.

1 NAto canunt omnia domino pie agmina. Syllabatim pneu-
mata perſtringendo organica. Hæc dies ſacrata: in qua no-
ua ſunt gaudia mundo pie edita. Hac nocte, præcelſa into-
2 nuit & gloria: in voce angelica. Fulſerunt & immania nocte
media paſtoribus lumina. Dum fouent ſua pecora: ſubito diua percipiũt
3 4 monita. Natus alma virgine: qui extat ante ſecula. Eſt immenſa in cœlo
5 gloria: pax & in terra. Hinc ergo cœli caterua altiſſime iubila. Et tanto
canore tremat alta poli machina: ſonet vt per omnia, hac in die gloria
voce clara reddita. Humana concrepent cuncta natum deum in terra.
Confracta ſunt imperia hoſtis crudeliſſima Pax in terra reddita. nunc lę
tentur omnia nati per exordia. Solus qui intuetur omnia. ſolus & qui cõ
didit omnia Ipſe ſua pietate ſaluet omnia regna Amen.

¶ Hæc proſa nullam rythmicæ conſonantiæ legem obſeruat: neque in certo ſyllabarum numero neque in conſimili clauſularum exitu. Quamuis enim aliquæ ſententiæ interdum in eandem cadant terminalem conſonantiam: id tamen neque vniformiter fit neque determinata definitaque regula. ¶ In ea deſcribitur gaudium dominicæ natiuitatis ab angelo nunciatum paſtoribus & cœleſti cantico declaratum: vt beatus Lucas in ſecundo ſui euangelii capite narrat, ex quo fere tota huius proſæ ſententia euadit peruia & captu facilis. Incitatur inſuper hic totum genus humanum ad ſpiritualem lætitiã in domino habendam: propter ampliſſima bona, illi ex natiuitate domini ſecundum carnem præſtita ac indulta.

¶ ANNOTATIONES. Syllabatim pneumata. Syllaba dicitur comprehenſio literarum vna prolatione efformatarum: aut vnius vocalis enunciatio. vt dictio pater habet duas ſyllabas: & vocalis ô in dictione ouis vnam conſtituit ſyllabam. Inde ſyllabatim aduerbium: ſignificat per ſyllabas. Auguſtinus. Et ſyllabatim per tranſitorias temporum morulas humanæ linguæ vocibus loqueretur. Pneuma vero, atis, tertiæ inflexionis nomen & Græcam habens originem: eſt ſpiritus ſiue flatus. Vnde

pneumata organica,dicuntur cantus qui organorum miniſterio fiunt:nam ſpiritu & flatu indigent.
Inde pneumaticus,a,um:quod ſpirituale eſt & flatu dirigitur. vt Plinius organa vocat pneumatica.
Et ſicut Latini tertiam ſummæ diuinitatis perſonam vtcunque humana voce exprimentes quæ eſt ſu
per omne nomen,ſpiritum vocant & flamem:ita & Græci eandem appellant pneuma, ad explican-
dum quoquo modo proceſſionis illius & emanationis ineffabilis modum à patre & filio,qui ſpiratio
dicitur.Hoc vero loco:in priori illa & propria ſignificatione ſumitur.Debet autem ea dictio ſemper
ſcribi per literam pi ipſi n in principio præpoſitam.Nam hoc modo apud Græcos (à quibus Latini
eam mutuantur dictionem)ſcribi dinoſcitur.❡Et immania nocte media Immane:interdum crude- 2
le & ſæuum ſignificat.Inde immanitas ſæuitia.Cicero in officiis.Quo deteſtabilior illorum immani
tas:qui lacerauerunt omni ſcelere patriam.Interdum vero idem ſignat quod magnum & ingens.Vir
gilius in AEneide.Poſuitque immania tẽpla.Et in hac ſecũda acceptione dicitur hic immania lumi
na clara & conſpicua,quæ de cœlo apparuerunt paſtoribus,cũ vt ait euangeliũ: claritas dei circun-
fulſit illos. ❡Extat ante ſecula.Extat:exiſtit,eſt,ſubſiſtit. Improprie tamen ponitur id verbum hoc 3
Lucæ.2. loco:nam apud probatos authores potius extra apparere aut ſupereſſe ſignat. vt tranantis flumen bo
uis ſolum caput extat:id eſt extra vndas apparet.Et non omnia Ciceronis volumina extant, id eſt ſu
perſunt:nam iniuria temporum aliqua perierunt.Eſt autem Chriſtus ante ſecula:ſecundum diuinita
tem.Nunc(inquit)clarifica me tu pater apud temetipſum:claritate quam habui priuſquam mundus
Ioan.17. fieret apud te.Et natus eſt alma virgine:ſecundum humanitatem. ❡Hinc ergo cœli caterua. Quod 4
in principio generali nomine dixerat author,pia agmina:nunc ſpecialius explicat. inuitatque & an-
gelicos ſpiritus hoc verſu,& omnes homines paulo pôſt ſequente verſu:ad cantica laudum deo exo
luenda. Soli enim inter creaturas angeli & homines, quòd ratione ſint præditi: agmina conſtituunt
quæ Chriſto natu laudes perſonent & concinant. ❡Humana concrepent cuncta. Concrepare ver- 5
bum,perſonare ſignificat: & neutrale eſt ſuapte natura. Terentius.Sed oſtium cõcrepuit. Interdum
vero in vim tranſit verbi actiui;& concordi ſono ſimul laudare ſignat:accuſatiuumque ſecum admit
tit.vt hoc in loco.

In natiuitate domini:ad ſecundam miſſam.

1 Cla recolamus laudibus piis digna.Huius diei carmina:in qua
nobis lux oritur gratiſſima. Noctis interit nebula: pereunt
2 noſtri criminis vmbracula.Hodie ſeculo maris ſtella eſt eni-
xa nouæ ſalutis gaudia.Quem tremunt barathra,mors cruẽ-
ta pauet.ipſa à quo peribit mortua.Gemit capta peſtis antiqua: coluber
3 liuidus perdit ſpolia. Homo lapſus, ouis abducta : reuocatur ad æterna
gaudia Gaudent in hac die agmina angelorum cœleſtia.Quia erat drag
4 ma decima perdita:& eſt inuenta O proles nimium beata:qua redemp-
5 ta eſt natura Deus qui creauit omnia: naſcitur ex fœmina. Mirabilis na
tura mirifice induta:aſſumens quod non erat,manens quod erat.Indui
tur natura diuinitas humana quis audiuit talia dic rogo facta? Quærere
6 venerat paſtor pius quod perierat, Induit galeam:certat vt miles arma-
tura.Proſtratus in ſua propria ruit hoſtis ſpicula. Auferuntur tela in qui
bus fidebat.Diuiſa ſunt illius ſpolia:capta præda ſua. Chriſti pugna for-
tiſſima:ſalus noſtra eſt vera.Qui nos ſuam ad patriam duxit poſt victo-
riam.In qua ſibi laus eſt æterna:Amen.

❡Hæc proſa nullam rythmicæ conſonantiæ normam tenet:ſed liberioribus vagatur habenis more aliarum orationum ſolutarum.In ea incitatur totum genus humanum ad celebrandas in hac ſolen-nitate laudes deo debitas,tum propter magnitudinem & ſublimitatem ſacramenti dominicæ incar-nationis:qua deus & homo natus eſt de matre virgine.tum propter maxima & ſumma beneficia hu-mano generi per hoc myſterium indulta : ſcilicet expulſionem hoſtis antiqui à mundo,& reductio-nem noſtri ad cœleſtia regna.

❡ANNOTATIONES. Nobis lux oritur gratiſſima. Lux illa,ſpiritualis eſt & mentes illuminans: 1
Ioan.1. ſcilicet Chriſtus dominus noſter,qui eſt lux vera,illuminans omnem hominem venientem in hunc
Eſaiæ.9. mundum.De qua Eſaias.Ambulantibus in regione vmbræ mortis:lux orta eſt eis . Et pſalmus. Lux
Pſal.96. orta eſt iuſto:& rectis corde lætitia.Ita & nebula noctis hic intelligitur denſitas & caligo peccatorũ
noſtrorum:quæ ſunt opera tenebrarum. Vmbracula quoque noſtri criminis : ſunt opaca & obſcura

noſtrarum iniquitatum, quæ nunc intereunt: quoniam nata eſt vera ſalus mundo, quę omnem abſter
2 git peccati nubem, vmbram & tenebroſitatem. ¶ Quem tremunt barathra. Barathrum, locus eſt im
menſæ profunditatis & vorago: vnde quis emergere non poſſit. Quare pro inferno loco & perpe-
tuo damnatorum ergaſtulo ſæpenumerò ſumitur: quoniam non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab infe-
ris. Itaque Chriſtum tremunt barathra: id eſt tartara. Nam vt Iacobus ait: dæmones credunt & Sapi.2.
contremiſcunt. Sæua itidem & crudelis mors ſecunda pauet Chriſtum: quoniam ab ipſo deſtru- Iacob.2.
cta eſt & diſperdita, ſecundum illud prophetæ verbum. Ero mors tua ô mors: & abſorpta eſt mors in
victoria Chriſti. Rurſum peſtis antiqua dicitur hoſtis antiquus: qui peſtilenre veneno peccati infe- Oſee.13.
cit totum genus humanum. Et is captus eſt à Chriſto: victuſque & ſuperatus per mortem ipſius. De 1.Corint.15.
nique idem coluber liuidus ſiue inuidus dicitur ſerpẽs: propter flexuoſos tentationum ſinus & occul
tas inſidias quibus fraudem molitur. Perdit etiam ſpolia: quia naturam humanam prius tyrannico
more detentam & à Chriſto liberatam amiſit, ſecundum illud prophetæ dictum de Chriſto. Mor-
ſus tuus ero inferne. Chriſtus enim illo fortior ſuperueniens ſecundum parabolam euangelicam: ar- Oſee.13.
3 ma in quibus fortis ille armatus confidebat abſtulit, & ſpolia eius diſtribuit. ¶ Ouis abducta reuo- Lucæ.11.
catur. Alludit hic locus duplici parabolę in euangelio apud Lucam adductæ: ad oſtendẽdã miſeratri-
cem dei benignitatem pro redimendis ac ſaluandis hominibus, vt pote de centeſima oue perdita, quę Lucæ.15.
diligentius à paſtore quæſita & demum inuenta: humeriſque boni paſtoris impoſita ad caulam eſt
reducta cum gaudio. Et de decima dragma prius amiſſa: quæ ingẽti ſolicitudine perquiſita à muliere
accendente lucernam & euertente totam domum, tandem reperta eſt. Sane per ouem illam centeſi-
mam, & decimam dragmam antè perditam: ſignatur humanum genus fraude ſerpentis antiqui per
tranſgreſſionem primorum parentum æternæ damnationi obnoxium: ſed nunc per Chriſtum homi
nem factum, liberatum à perditione, inuentum ad conſequendam ſalutem, & ad cœleſtis regni gau-
4 dia perductum. ¶ O proles nimium beata. Proles illa valde beata, Chriſtus eſt: per quem natura hu-
mana prius captiua, nunc eſt redempta. Neque ferendi ſunt illi qui hunc locũ ita legunt. O culpa ni-
miũ beata: qua redempta eſt natura. Qua enim fronte, quo ore, quo denique vultu auſit quis beatã
dicere culpam Adæ: primorumque parentum? cùm ipſa fuerit miſera, infœlix atque infauſta: neque
ſolum ipſis authoribus, ſed & toti poſteritati damnoſa, exitialis & pernicioſa. Quomodo itidẽ quis
vere dixerit per culpam illam eſſe redemptam naturam humanam? cùm e diuerſo per eam fuerit dã-
nata, cœlo extorris, captiua à dæmone, & perpetuæ morti ſubiecta. ¶ At dicet quiſpiam. culpam illã
primorum parentum hic beatam prædicari, & per eam dici redemptam naturam: quoniam ipſa fuit
occaſio obtentæ poſtea beatitudinis, & redemptionis factæ per Chriſtum. Si enim non fuiſſet illa cul
pa: non aſſumpſiſſet Chriſtus humanam naturam ad redimendos homines: neque huc veniſſet pec-
catores ſaluos facere. Verum id ſolum accidentarium eſt ipſi culpæ, quòd eam conſecuta ſit talis re-
demptio: neque per ſe ad eam culpam illud eſt conſequens. quinpotius ipſa culpa ſuapte natura fuiſ-
ſet impedimentum factæ redemptionis: ſi magna dei miſeratio non viciſſet noſtram malitiam. Quę
autem accidentaria ſunt, & nihil ad rem per ſe faciunt: nequaquam in diſciplinis pro cauſa ſunt aſſi-
gnanda, neque ipſis aliqua cauſalitatis ratio debet attribui: ſed iis duntaxat quæ per ſe ſunt talia. Chri
ſtus autem dei & ſacroſanctæ virginis Mariæ filius: cauſa eſt propria, præcipua & primaria noſtræ
redemptionis. quare hoc loco rectiſſime prædicatur illa proles nimium beata: qua redempta eſt natu
5 ra. ¶ Mirabilis natura mirificè induta. Hoc loco fit ſermo de natura diuina: quæ induta eſt mirabili-
ter naturam humanam. vt fiet ipſa noſtri corporis forma, tanquam veſtis quædam circundans & oc-
cultans diuinitatem in ea latitantem: ſi modo ſumma licet imis componere rebus. Et ita diuina natu-
ra aſſumpſit quod non erat: ſcilicet humani corporis ſubſtantiam. & manſit quod erat: quia nihil di-
minutionis aut permutationis ſuſtinuit ipſa deitas ex ea aſſumptione. quemadmodum nouam indu-
6 ens veſtem aſſumit amictum quem antè non habuit: non tamen deſinit eſſe quod antè fuit. ¶ Induit
galeam. Metaphoricus eſt hic ſermo. & nomine galeæ atque armaturę intelligitur humana caro: qua
circundatus dei filius pugnauit contra antiquum ſerpentem per humilitatem, patiẽtiam, mortiſque
perpeſſionem. quæ ipſi in ſuæ diuinitatis ſimplicitate ac puritate ſubſiſtenti: minime competere po-
tuerunt. Itaque infirmitas humanæ cõditionis & mortalitas carnis, arma fuerunt ac tela quibus Chri
ſtus huius mundi principem debellauit. Et in huiuſmodi conflictu hoſtis noſter ruit in propria ſpi-
cula: & ſuis (vt aiunt) telis eſt confoſſus. Nam humanam carnem in primis parentibus fecerat ſibi ſpi
culum & telum: quo proſtrauit totum genus humanum. & à ſacratiſſima Chriſti carne eiuſdem cum
noſtra ſubſtantiæ, eſt transfixus. Demum tela in quibus confidebat antiquus hoſtis: ſecundum illud
verbum domini de forti armato cuſtodiente atrium ſuum, & fortiore ſuperueniente, ex Luca iam ſæ
pius adductum, cui hic locus reſpondet, ſunt ablata: quia poteſtas nocendi eius & infeſtãdi homines
eſt diminuta & ligata per aduentum Chriſti. Spolia etiam eius ſunt diuiſa, captaque illius eſt prędą:
quoniam ſancti patres apud inferos ante detenti, ſunt erepti illius manibus & in cœlos ſubuecti. Aſ-
cendens enim Chriſtus in altum: captiuam duxit captiuitatem. Et hæc plane fuit fortiſſima Chriſti Ephe.4.
pugna: qua principem huius mundi eiecit foras, totumque genus humanum in libertatem redegit, &
ſuperas reuocauit ad auras.

In natiuitate domini: ad ſecundam miſſam.

1 LAEtabundus
Exultet fidelis chorus.
Halelu ia.
2 Regem regum
Intactæ profudit torus.
Res miranda.
3 Angelus conſilii
Natus eſt de virgine:
Sol de ſtella.
4 Sol occaſum neſciens:
Stella ſemper rutilans
Semper clara
5 Sicut ſidus radium:
Profert virgo filium
Pari forma.
6 Neque ſidus radio:
Neque virgo filio
Fit corrupta.
7 Cedrus alta Libani
Conformatur hyſſopo:
Valle noſtra.
8 Verbum ens altiſſimi
Corporari paſſum eſt:
Carne ſumpta.
9 Eſaias cecinit
Synagoga meminit:
Nunquam tamen deſinit
Eſſe cæca.
10 Si non ſuis vatibus:
Credat vel gentilibus
Sibyllinis verſibus
Hæc prædicta.
11 Infœlix propera
Crede vel vetera:
Cur damnaberis gens miſera?
12 Quem docet litera
Natum conſidera:
Ipſum genuit puerpera. Amen.

¶ Hæc proſa, rythmica modulatione conſtituta eſt & contexta: non tamen vbique vniformiter. Nã
duo primi verſus mutuum habent adinuicem reſponſum in ſuis clauſulis: ſinguli eorum ex tribus in
tegrati. Harum primæ, quatuor duntaxat complectuntur ſyllabas: non tamen ſimilem ſortiuntur exi
tum terminalem & deſinentiam vocis. At vero ſecunda vtriuſque primorũ duorum verſuum clauſu
la, octo completur ſyllabis: & vna alteri in conſimili cadentia ſoni reſpondet. Demũ tertia primi ver
ſus clauſula, ad tertiam ſecundi habet conuenientiam: in quaternario ſyllabarum numero, & ſimili
vocalitatis exitu. In vnoquoque vero ſex verſuum duos primos ſequentium: conſtituuntur tres clau-
ſulæ rythmicæ. quarum duæ primæ diuiſim & ſingulæ ſeptem ſunt ſyllabarum: & penultima earum
breuis. tertia vero clauſula: quatuor eſt ſyllabarum, & penultima ipſarum longa. In nono autem &
decimo verſu: vnaquæque trium primarum clauſularum: ſeptem complectitur ſyllabas, quarum pe-
nultima breuis eſt. & duæ poſtremæ ſyllabę vnius clauſulæ: ad reliquarum duas poſtremas ſeruant
conſimilem exitum. quarta vero clauſula quatuor tantum ſyllabas continet: & penultimam longam.
Demum duo poſtremi verſus tres comprehẽdunt clauſulas rythmicas adinuicem conſonantes: qua-
rum duæ primæ, ſex ſingillatim conficiuntur ſyllabis, tertia vero nouem, & penultima illarum ſem-
per correpta. ¶ Author eius fuiſſe perhibetur ſanctus Bernardus, vir vtique ſanctitate vitæ & ſacra-
rum literarum eruditione clariſſimus: qui velut alter Dauid etiam in cithara diuinæ laudis rythmos
Pſal. 18. eccleſiaſticos ſuauiter modulatus eſt. vt hæc vna oſtendit proſa: venuſtate compoſitionis & ſententia
rum grauitate ſingularis. ¶ In illa incitatur fidelis populus ad exultationem ob ſacratiſſimum incar
Eſa. 9. nationis myſterium: quo virgo intacta protulit filium, & diuinitas humanitati miro modo eſt coniun
cta. Deinde merito reprehenditur Iudæorum cæcitas atque incredulitas: qui tantæ rei ſacramentum
propheticis oraculis prænunciatum & veteris teſtamenti præſignatum figuris, quinimmo & Sibyl-
larum gentilium vaticiniis prædictum recipere nolunt. Admonenturque fidelium adhortationibus:
vt natum pro omnium ſalute Chriſtum tandem confiteantur.
¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Intactæ profudit torus. Id nomen torus proprie lectum 2
ſignat. Virgilius. Inde toro pater AEneas ſic orſus ab alto. Hic vero tranſlatione quadam concinna
pro ſacratiſſimo virginis vtero ſumitur: ex quo prodiit Chriſtus tanquam ſponſus procedens de tha-
lamo ſuo. ¶ In tertio verſu. Angelus conſilii. Chriſtus hoc nomine inſinuatur apud Eſaiam: vbi ſep- 3
tuaginta interpretes deterriti maieſtate illorum nominum quæ noſtra habet traductio eo in loco. Et
vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. & non
audentes puero nato, apud gentes tam præclara aſcribere nomina, aut aperte ipſum deum prædica-
re: poſuerunt id ſolum. Et vocabitur nomen eius: magni conſilii angelus. quod & in officio tertiæ miſ
ſæ natiuitatis dominicæ ex inſtituto eccleſiaſtico pro introitu & exordio ipſius decãtatur. Et recte
quidẽ eo inſignitur nomine domin⁹ noſter. nã magnum illud & arduum conſilium de redimendo ge
nere humano per filii dei incarnationem & mortem: ipſe annunciauit & manifeſtauit hominibus.
Dicitur & ſol natus de ſtella, locutione metaphorica, qua Chriſt⁹ ſol dicitur, quoniã à prophetis ſol
Mala. 4 iuſtitię prędicatur. virgo aũt Maria ei⁹ mater eximia, ſtella hic vocatur: quia ſtella maris digne à cũctis

celebratur & cognominatur. Itaque vt ſol longe eſt maior ſtella & lucidior, quinimmo ipſi ſtellæ ſuā
communicat claritatem: ita & Chriſtus de virgine natus, multò eſt etiam vt homo ſua glorioſa matre
eminentior & ſublimior. Et hanc filii ſupra matrem, dignitatem & præcellentiam ſignat illa locutio.
4 ¶In quarto verſu. Sol occaſum neſciens. Non de ſole iſto ſenſibili id accipiendum, aut corporali ſtel
la; ſed de ſole myſtico qui eſt dominus noſter, neſciens occaſum per peccatum aut mortem, ſed ma-
nens in æternum. Nam vt ſcribit Paulus: Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Stella itidem Hebræ.13.
myſtica, ſacratiſſima virgo maria ſemper rutilat inſigni virtutum ſplendore: & ſemper clara eſt virgi
5 neæ puritatis candore, qui nec in partu, nec poſt partum violatus eſt. ¶In quinto verſu. Sicut ſidus
radium. Sidus abſque ſui corruptione, aut diuulſione deciſioneque ſuæ ſubſtantiæ radium producit:
neque quicquam detrimenti aut diminutionis ex continua illius diffuſione in ſua corpulentia ſuſti-
net. Haud ſecus beata virgo abſque læſione ſui virginei pudoris protulit filium: & virginitatis gloria
7 permanente (vt canit eccleſia) huic mundo lumen æternum effudit. ¶In ſeptimo verſu. Cedrus alta
Libani. Cedrus arbor eſt excelſa, arduæ proceritatis & ſublimis: lignum habet iucundi odoris & diu
durans, neque à tinea vnquam exterminatur. Libanus vero mons eſt in Iudæa inter Arabes & Phœ-
nices: excelſas arbores habens. De quo ſcriptura. Sicut cedrus exaltata ſum in Libano. Hyſſopus au- Eccle.24.
tem fœminini generis & hyſſopum neutri: herba eſt humilis, naſcens in hortis, & curando pulmoni
vtilis. De qua Hieronymus. Sicut hyſſopum terrenum curandis pulmonibus aptum eſt, vt auertat
inflationem: ita homo cœleſti reſperſus hyſſopo, id eſt humilitate cordis, ab omni ſuperbiæ maligni-
tate purgatur. Cæterum quid diuinitate præcelſius aut altius dari queat? quidve ea durabilius: quæ ſo
la habet immortalitatitem? E diuerſo humana natura ad diuinam collata: humile quiddam eſt & ſub-
ſidens, maximoque interuallo infra illam conſtituta. Itaque cedrus hyſſopo conformata dicitur val-
le noſtra, quia natura diuina in verbo dei vnita eſt humanæ naturæ in vnitatem perſonæ in hoc mū
8 do ſenſibili, qui vallis eſt lachrymarum & miſeriæ. ¶In octauo verſu. Verbum ens altiſſimi. Hic ver
ſus exponit apertius eam ſententiam: quæ ſub velamine metaphoræ in præcedente verſu prætende-
batur. vtpote quòd Chriſtus exiſtens verbum dei patris ſuſtinuit corpore mortali indui & ſuperueſti
ri: & id quidem humana carne aſſumpta de ſancta virgine quæ ſacris viſceribus complexa deum (vt
præclare canit non ignobilis author)
Arcano ſtupuit compleri viſcera partu:
Anthorem paritura ſuum. mortalia corda:
Artificem texere poli. mundique creator
Pars fuit humani generis: latuitque ſub imo
Pectore, qui totum latè complectitur orbem.
Et qui non ſpaciis terræ, non æquoris vnda
Nec capitur cœlo: paruos confluxit in artus.
Cæterum aſſignatus modo ſenſus iſto verſu exprimitur, ſi in ſecunda eius clauſula legatur, corpora-
ri paſſum eſt, id eſt corpore humano circundari & veſtiri: quemadmodum meo iudicio legendū eſt.
Nam qui, corporali paſſum eſt legunt, vt plærique: & ſi verum dicant, ſcilicet quòd ipſum dei verbū
paſſum eſt mortem & crucifixum, corporali carne ſumpta, corporeque humano aſſumpto: non ta-
men aliquid accōmodate huic loco cōferens & congruenter adaptatum adducunt. quandoquidē hic
9 nō de Chriſti paſſione: ſed incarnatione ſolum fiat ſermo. ¶In nono verſu. Eſaias cecinit. Multis in Eſaiæ.7.
locis prædixit Eſaias prophetico afflatus ſpiritu, hoc incarnationis myſterium, præſertim cum ait. Ec
ce virgo concipiet & pariet filium: & vocabitur nomen eius Emmanuel. Et rurſum. Egredietur vir- Eſa.11.
ga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini Sub Eſaia
autem, cæteri prophetæ deiloqui intelliguntur: vt Hieremias, Ezechiel, Daniel, Micheas: qui etiā de
Chriſti incarnatione, ſacra contexuerunt oracula. Synagoga itidem Iudæorumque collectio meminit
& commemorat hoc altiſſimum myſterium: cum in ſuis libris legit hæc prophetarum vaticinia, & fi
gurarum inuolucra. vt rubum Moyſi incombuſtum, virgam Aaron floridam, portam clauſam E-
zechieli oſtenſam, & lapidem exciſum de monte ſine manibus, quem in ſacra viſione conſpexit Da
niel. quibus ſane figuris: natiuitas filii dei de matre virgine eſt præſignata: Ipſa tamen ſynagoga Iu-
dæorum nunquam deſinit eſſe cæca: quoniam permanet in ſua incredulitate, nolens Chriſtum reci-
pere vt ſuum Meſſiam in lege & prophetis promiſſum, neque in illum credere. Sed cur hoc? quoniā
excæcatum eſt cor illius populi: vt oculis non videat, & corde non intelligat. quemadmodum prædi
10 xerat Eſaias. ¶In decimo verſu. Si non ſuis vatibus. In ſynagogam Iudæorum valida hoc loco intor Eſa.6.
quetur ratio: ad conuincendam ipſorum obſtinatam pertinaciam. Si (inquit) ipſa non credit ſuis pro
phetis: ſaltem credat gentibus authoribus, qui reuelante deo eadem prædixerūt myſteria, & per quos
deus etiam voluit tantæ dignitatis reſerari ſacramentum. vt non ſolum in ore duorum aut trium: ſed
& omnium nationum ſtaret huiuſce verbi teſtimonium: Nonne Balaam ſacrilegus fuit & Ariolus Nume. 23.
cultorque idolorum? qui ſemel & iterum ſeptem inſſit aras extrui & illis ſacrificia imponi quæ dæ-
moniis immolaret. Ipſe tamen inter cætera verba ſua prophetica: & illud de incarnatione domini
præcinuit oraculum. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael: & percutiet duces Moab. Nume.24.
Nabugodonoſor itidem non ſolum gentilis fuit & idolorum cultor: ſed & eo deuenit inſaniæ vt tan
quam deus in aurea ſtatua adorari voluerit. Ipſe tamen conſpicatus tres pueros quos miſerat in for- Daniel.3.
nacem: proteſtatus eſt ſe videre tres viros ſolutos ambulantes in medio ignis, & quartum ſimi-
lem filio dei. In quo quidem poſtremò dicto: dominicæ Incarnationis fuit prædicator: cūm quartum

illum profitetur virum & hominem,filio tamen dei ſimilem. Quemadmodum luculenter & diffuſe
deducit hanc materiam ſacer Auguſtinus in præclaro illo ſermone contra Iudæos. Vos inquam con
uenio O Iudæi:qui in hũc vſque diem negaſtis filium dei. Vbi & Sibyllarum meminit: quarum car-
minibus etiam prædicta ſunt hæc aſſumptæ à filio dei carnis humanæ myſteria. Tradunt ſane autho
res Marcus Varro & Lactantius,decem fuiſſe Sibyllas: id eſt puellas vaticinantes, & quæ dei conſi-
lium(vt nomen ipſum ſignat)hominibus nunciarint. Earum nomina, natale ſolum & tempora ex-
primunt exactius Sypontinus in ſuo cornucopiæ, & Tortellius in opere ſuo de orthographia. Qua-
rum vnaquæque aliquod dicitur oraculum præcinniſſe de eximiis Chriſti operibus: vt natiuitate ip-
ſius, paſſione, reſurrectione aut aduentu ad iudicium. Et aliquæ earum præſertim id prænunciarunt:
quòd Ieſus Chriſtus dei filius, naſciturus eſſet in Bethleem de matre virgine: & in præſepio reclinã-
dus. Nempe Sibylla Helleſpontica, hæc de Chriſto vaticinata traditur. De excelſo cœlorũ habitacu-
lo humiles proſpexit deus: & naſcetur in diebus nouiſſimis de virgine Hebræa. Sibylla vero Cumæa
hoc de Chriſti natiuitate cecinit oraculũ. Veniet ille & colles tranſibit ac olympi vertices. regnabit
que in paupertate & dominabitur in ſilentio: & ex vtero virginis veniet. Inſuper Sibylla Tiburtina
ſuis carminibus hæc de Chriſto prædixit. Naſcetur Chriſtus in Bethleem: & annunciabitur in Na-
zareth. O fœlix illa mater: cuius vbera illum lactabunt. Demum Sibylla Perſica: ita de myſterio in-
carnationis texuiſſe dicitur oraculum. Ecce beſtia conculcaberis: & gignetur dominus in orbe terra-
rum. & gremium virginis erit ſalus gentium: & pedes eius in valitudine hominum, & inuiſibile ver-
bum palpabitur. Sunt & alia Sibyllarum vaticinia de aliis Chriſti myſteriis: vt de miraculo quinque
panum quibus in deſerto dominus ſatiauit quinque millia hominum, de paſſione domini, reſurrectio
ne, & aduentu ad iudicium. Quæ quoniam huic non conducunt propoſito: non viſa ſunt huc debe-
re adduci. ¶ In vndecimo verſu. Infœlix propera. Hic verſus & ſequens continet verba exhortatoria 11
populi fidelis ad infœlicem Iudæorum ſynagogam, vt properet ad Chriſtum recipiendum, & cre-
dat ſaltem antiqua ſuorum prophetarum quinimmo & authorum gentilium verba de aduentu Chri
ſti in carnem, iam eſſe completa: neque obcæcato & pertinaci animo ſe præcipitet in barathrum dã
nationis æternæ. ¶ Exhortatur item fidelis populus vt ſynagoga Iudæorum conſideret attentius ip-
ſum filium nobis natum: quem tota veteris teſtamenti litera loquitur, & velatis typicíſque figuris prę
dicat. Nam quem naſciturum prædixerant prophetæ: virgo puerpera iam ipſum genuit. Non expe-
ctet igitur amplius illum futurum & venturum in carnem: qui iampridem ad eam & nos omnes ſal-
uandos venit. ¶ In duodecimo verſu. Quem docet litera: natum conſidera. Multi hoc loco ita legũt. 12
Quem docet litera vatum: conſidera. & meo iudicio melius: quàm qui natum legunt, vt vulgo nunc
faciunt plerique. Nam aptior eſt ſenſus & accommodior, quo monetur ſynagoga Iudæorum eum cõ
ſiderare meſſiam & Chriſtum: quem litera vatum, ſuorumque prophetarum oracula atque vaticinia
edocent & prænunciant. ipſum enim prophetiis Eſaiæ, Hieremiæ, Danielis, Micheæ, Zachariæ &
Malachię, aliorumque antiquorum prophetarum pręnunciatum: virgo Maria iam peperit. Quare
non expectent ſuum meſſiam poſthac venturum: ſed cognoſcant ipſum impridem veniſſe, ſuſcipiãt-
que eundem fide & cultu debito. Quòd ſiquis natum legerit: videbitur quodammodo eſſe ſuperflua
ſequens ſententia, quę idem exprimit. Et credo facile incuria legentium loco u vocalis in fronte illius
dictionis: n, eſſe poſitum.

De ſancto Stephano protomartyre.

1 HAnc concordi famulatu colamus ſolénitatem. Authoris illius
2 exemplo edocti benigno: pro perſecutorum precantis fraude
3 ſuorum. O Stephane ſignifer regis ſummi bone: nos exaudi.
4 Proficue qui es pro tuis exauditus inimicis. Paulus tuis preci-
5 bus Stephane te quõdã perſecutus Chriſto credit. Et tecũ tripudiat in re
gno: cui nullus perſecutor appropinquat. Nos proinde nos ſupplices ad
te clamãtes, & precibus te pulſantes. Oratio ſanctiſſima nos tua ſemper
6 conciliet deo noſtro. Te Petrus Chriſti miniſtrum ſtatuit. Tu Petro nor
mam credendi aſtruis. Ad dextram ſummi patris oſtendẽdo: quẽ plebs
furens crucifixit. Te ſibi Chriſtus elegit Stephane. Per quem fideles ſu-
7 os corroboret. Se tibi inter rotatus ſaxorum ſolatio manifeſtans. Nunc
inter inclytas martyrum purpuras coruſcas coronatus. Amen.

¶ Hęc proſa vel ex ipſo cõtextu ſe nõ rythmicam eſſe prodit: & ſolutiore ſchemate compoſitã. Con
tinet autẽ inuocationem fidelis populi ad beatum Stephanum: vt propter eximia gratiarum priuile-
gia quibus eſt inſignitus à domino, impetret nobis veniam peccatorũ & ęternæ glorię conſortium.

1 ¶ANNOTATIONES. Authoris illius exemplo. Sancti videlicet Stephani: qui inter lapidum ia-
ctus poſitis genibus orauit pro ſuis perſecutoribus: dicens. Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. Eſ Actu. 7.
hoc ſuo opere nobis author eſt, magiſter & præceptor imitandæ illius in inimicos dilectionis: vt o-
2 remus pro perſequentibus & calumniantibus nos. ¶O Stephane, ſignifer ſummi regis. Signifer eſt
qui in bello fert vexillum: primus eſt in acie, atque in fronte collocatur exercitus. Beatus autem Ste-
phanus poſt Chriſti mortem primus ſuſtinuit martyrium pro eius nomine. Idcirco Chriſti ſummi
regis merito dicitur ſignifer: & in candidato martyrium exercitu anteſignanus. ¶Proficue qui es pro
3 tuis. Proficue: ſalubriter, vtiliter efficaciter. à nomine proficuus: quod vtile ſignat atque profectũ fa-
ciens. minus tamẽ vſitatum eſt tam nomen illud quàm aduerbiũ: apud Latinos authores. Venit verũ
que à verbo proficere. quod (vt norint omnes) ſignificat profectum facere. Proficue autem exaudi-
tus dicitur Stephanus: quoniã preces eius pro ſalute perſecutorum factæ, non fuerunt irritæ nec caſ-
4 ſæ, vt ſequentia declarant. ¶Paulus tuis precibus. Narrant ſiquidem acta apoſtolorum quòd teſtes
blaſphemiæ falſo obiectæ Stephano, & ipſum lapidantes: depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes
adoleſcentis qui vocabatur Saulus. Et paulo poſt ſubiungunt: quòd Saulus erat conſentiens neci eius. Actu. 8.
Ipſius autẽ Stephani preces quas pro perſecutoribus effudit: multum creduntur valuiſſe ac contuliſ-
5 ſe ad ipſius Pauli conuerſionem, haud multo poſt factam. ¶Et tecum tripudiat in regno. Tripudia-
re eſt ducere choream & tripudium agere. Hic autẽ traſlatitiè ſumitur pro gaudere & lætari. Regno
vero cæleſti nullus perſecutor (vt hic dicit litera) appropinquat: quia vt habet Apocalypſis, iam non
6 erit ibi amplius neque luctus neque clamor neque dolor: quoniam priora tranſierunt. ¶Te Petrus Apocal. 21.
miniſtrũ. Quãdo ſcilicet cũ cæteris apoſtolis elegit Stephanũ plenum ſpiritu ſancto & fide, & ſex a-
lios in diaconatus officium: vt ſextũ caput actuum apoſtolicorũ refert, Diaconos enim Græce: La- Actuũ. 6.
tine miniſtrũ ſignificat. At vero Stephanus Petro normã credendi aſtruxit: quoniã illam fidei regu-
lam quã à Petro acceperat & verbis & publica diſputatione veram eſſe aſſeruit & pro illa tandẽ mor-
tem oppetiit. Tradiderat enim Petrus hanc credendi normam: quòd Ieſus Chriſtus à Iudæis cruci-
fixus eſt verus dei filius. Et hoc ipſum aſſeuerauit etiam Stephanus: quando proteſtatus eſt ſe vi-
dere cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei, quem furioſa Iudæorum turba
7 antè crucifixerat. ¶Inter rotatus ſaxorum. Rotare: cum impetu vertere ſignificat & in modum rotæ Actuũ. 7.
circumagere, Inde rotatus nomen: verſionem & impetuoſam circulationem ſignat. Rotatus ergo ſa-
xorum dicuntur proiectiones illæ lapidum: quibus impii Iudæi ſanctum Stephanum obruebãt. Tũc
autem ad ſolatium & confortationem eis: ſe Chriſtus Stephano manifeſtauit. Nam vt acta teſtantur
apoſtolorum: intendens in cœlum vidit cœlos apertos & Ieſum ſtantem à dextris virtutis dei, quaſi
paratum illi ferre præſidium.

De ſancto Stephano: alia proſa.

1 Heri mundus exultauit:
Et exultans celebrauit
Chriſti natalitia.

2 Heri chorus angelorum
Proſecutus eſt cœlorum
Regem cum lætitia.

3 Protomartyr & leuita:
Clarus fide, clarus vita,
Clarus & miraculis.

4 Sub hac luce triumphauit,
Et tirumphans inſultauit
Stephanus incredulis.

5 Fremunt ergo tanquam feræ:
Quia victi deficere
Lucis aduerſarii.

6 Falſos teſtes ſtatuunt:
Et linguas exacuunt
Viperarum filii.

7 Agoniſta nulli cede:
Certa certus de mercede,
Perſeuera Stephane.

8 Inſta falſis teſtibus:
Confuta ſermonibus
Synagogam ſathanæ.

9 Teſtis tuus eſt in cœlis:
Teſtis verax & fidelis,
Teſtis innocentiæ.

10 Nomen habes coronati:
Te tormenta decet pati.
Pro corona gloriæ.

11 Pro corona non marcenti
Perfer breuis vim tormenti:
Te manet victoria.

12 Tibi fiet mors, natalis.
Tibi pœna terminalis
Dat vitæ primordia.

13 Plenus ſancto ſpiritu:
Penetrat intuitu
Stephanus cœleſtia.

14 Videns dei gloriam

7 non minus virulentis progeniti. ¶In ſeptimo verſu. Agoniſta nulli cede. Verſus iſte & quinque ſe
quentes, quinimmo etiam decimuſquintus & decimuſſextus: continent verba fidelis populi exhor-
tantis ſanctum Stephanum ad conſtantiam & fortitudinem animi in paſſione. Non quidē quòd hu-
iuſmodi exhortatione indiguerit Christi athleta ſtrenuus, qui erat plenus gratia & fortitudine: aut ꝙ
ea tū fuerit facta. Sed hoc ſchemate & modo loquēdi approbantur & cōmendātur ab omnibus præ-
clara illa opera: quæ tūc Stephanus egit, quæq; vt faciat incitatur. vt laudatur ipſe mirifice ꝙ nulli ceſ
ſerit ꝙ certus de mercede certauerit, & ita de cæteris. Quēadmodū cū pſalmus dicit. Laudate domi-
num omnes angeli eius. & benedicite domino omnes angeli eius. non incitat his verbis angelos ad Pſal. 148.
laudem dei ſeu eum aſſidue & indeſinenter deum collaudent. ſed illud in angelis approbat atque com- Pſal. 102.
mendat: quòd iugiter deū laudāt. Porro agoniſta dicitur hic beatus Stephanus: quia durū pro Chri-
ſto ſubiit agonem atque certamen contra Iudæorum improbitatem. Eſt enim Agoniſta: certator,
8 pugil ac athleta, qui in agone decertat ac contendit. ¶In octauo verſu. Synagogam ſathanæ. Recte
hoc nomine vocat author multitudinem illam & turbam Iudæorum: contranitentem veritati & ela
borantem opprimere Stephanum teſtem euangelicæ gratiæ. Synagoga enim Græcum nomen: cōa-
dunationem & congregationem ſignificat. Illa vero contra Sthephanum Iudæorum concurſio con
citante ſathana facta eſt, inſtimulanteque facibus æmulationis & zæli animos aduerſariorū opera ſa
thanæ facientium. Et alludit author eo loco ad illud dictum in Apocalypſi. Scio tribulationem tuam
& paupertatem tuam: ſed diues es & blaſphemaris ab iis qui ſe dicunt Iudæos eſſe & nō ſunt, ſed ſunt Apocal. 2
10 ſynagoga ſathanæ. ¶In decimo verſu. Nomen habes coronati. Nam Stephanos in Græco coro-
nam ſignificat: deduciturque (vt author eſt Tortellius) à verbo Græco Sthephano, quod coronare
ſignat. Nomen igitur Stephanus (non quidem Latinam ſed Græcam attēdēdo formationē) à corona
deducitur & denominatur. Atqui ratione nominis illius par fuit illū pati perſecutiones & certare for 2. Timot. 2
12 titer: ad cōſequendā gloriæ ęternæ coronā. Nā vt ait Paul⁹, qui certat in agone nō coronabitur niſi le
gitime certauerit. ¶In duodecimo verſu. Tibi fiet mors natalis. Nā mors iſta corporis quā hic ſuſti-
nent martyres: eſt eis vt quædam natiuitas, via & gignentia ad vitā perpetuam. Vnde & diem mortis
ſanctorum: eccleſia vocat eorum natalitia. Et pœna iſta temporalis quæ breui momento terminatur
18 eſt ipſis inchoatio quædā & exordiū ad lætitiam ſempiternam & interminā, protinus ſuccedentem.
¶In decimooctauo verſu. Lapidās in omnibus. Per cōſenſum ſcilicet in mortē Stephani, & in lapida
tionē illi inflictam. Omniū enim manibus (vt ita dixerim) lapidabat Saulus: qui lapidantiū teſtiū ve I
20 ſtes aſſeruabat. quandoquidē agentes malū & cōſentientes ſimilem cōtrahunt culpā: & pari ſunt pœ-
na plectēdi. ¶In viceſimo verſu. Martyrum primitiæ. In veteri teſtamento primitiæ dicebātur pri-
mi fructus & ante alios maturi, qui offerebātur deo in ſacrificiū: erantque cæteris delectiores & ſacra
tiores. Ita beatus Stephanus quia inter Christi martyres poſt eius aſcenſionē primū ſortitus eſt locū,
21 obtinuitque inter ipſos tēporis & ordinis primatū: recte hic primitiæ martyrū dicitur. ¶In viceſimo
primo verſu. Auguſtinus aſſerit. In viceſimo ſecundo ſcilicet libro de ciuitate dei, cap. octauo. vbi mul
ta memoratu digna per reliquias & memoriā beati Stephani facta refert miracula in prouincia Hip
ponenſi, Calamenſi & aliis Aphricæ coloniis, non ſolū de mortuis ſuſcitatis: verum etiam de iis qui
morti admodū propinqui erant integræ ſanitati reſtitutis, de nōnullis horrēdo & cōtinuo totius cor
22 poris tremore affectis: in priſtinum & ſanū corporis ſtatū redditis, cæcis illuminatis, ac cæteris à va-
riis languoribus & fiſtulæ & calculi liberatis. ¶In viceſimo ſecundo verſu. Reuelato corpore. Reue
latio illa corporis beati Stephani, fuit per apparitionem Gamalielis, venerabili preſbytero Luciano:
vt hiſtoria de inuentione corporis eius ab eodem conſcripta commemorat. Et cum ante magna fuiſ-
ſet terræ ſiccitas, pluuiæque penuria: ſubleuatis è terra cum debito honore ſanctiſſimis beati Stepha-
23 ni reliquiis ac cineribus, magna pluuiæ inundatio erupit cœloque defluxit: ipſi mundo admodū ſalu
taris ac neceſſaria. ¶In viceſimo tertio verſu. Solo fugat hic odore. De illo ſuauiſſimo odore credide
rim hic mentionē fieri: qui tēpore inuentionis corporis ſancti Stephani aperto eius tumulo repente
perceptus eſt ab aſtantibus. Et illius fragrātiæ efficacia ac virtute: ſeptuaginta tres homines variis lā
guoribus laborantes illicò ſanati ſunt, vt dæmoniaci liberati, cæci illuminati, & claudi erecti. quem-
admodū ſupradictus Lucianus qui interfuit his rebus gerendis atteſtatur. Ita petit hic author ad my-
ſticum ſenſum ſe conuertens: vt beatus Stephanus mundum languidum peccatis, fouere velit, & con
fortare cœleſtis gratiæ ſuauitate ac odore.

De ſancto Ioanne euangeliſta.

1 IOannes: Ieſu Chriſto multum dilecte virgo. Tu eius amo-
2 re carnalem in naui parentem liquiſti. Tu leue coniugis pe-
3 ctus reſpuiſti: Meſſiam ſecutus. Tu eius pectoris ſacra merui-
4 ſti fluenta potare. Tuque in terra poſitus: gloriam conſpe-
5 xiſti filii dei. Quæ ſolum ſanctis in vita creditur contuenda eſſe peren-
7 8 ni. Te Chriſtus in cruce triumphans matri ſuæ dedit cuſtodem. Vt vir-
9 go virginem ſeruares: atque curam ſuppeditares. Tute carcere flagriſque

10 fractus: teſtimonio pro Chriſti es gauiſus. Idem mortuos ſuſcitas: inque
11 Ieſu nomine venenum forte vincis. Tibi ſummus tacitum cæteris ver-
12 bum ſuum pater reuelat. Tu nos omnes precibus ſedulis apud deum ſem
13 per commenda: Ioannes Chriſto chare. Amen.

¶Hæc proſa nullam ſeruat ryhmicæ cõſonantiæ formã, ſed ſoluto contextu præclara cõmemorat
priuilegia beati Ioannis euangeliſtæ, quibus præ cæteris fuit adornatus: vt ſingularis dilectionis, virgi
neæ puritatis, recubitus in cœna ſupra pectus domini, & cætera per ordinem in litera digeſta.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Chriſto multum dilecte virgo. Singulari ſiquidem amoris 1
priuilegio Chriſtus Ioannem honorauit: ipſumque cæteris ſyncærius & familiarius dilexit. Proinde
in euangelio ſuo, ſuppreſſo proprio nomine: ſe diſcipulum quem diligebat Ieſus ſemper appellat.
Quod & Beda teſtatur dicens. Hunc præ cæteris Ieſus diligit: qui virgo ab eo electus, virgo in æuum
Matth.4 permanſit. ¶In ſecundo verſu. Carnalem in naui parentem liquiſti. Refert enim Matthæus: quòd Ie 2
ſus ambulans iuxta mare Galilçæ, vidit duos fratres Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius in
naui cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua: & vocauit eos. Illi autem continuò relictis reti
bus & patre: ſecuti ſunt eum. ¶In tertio verſu. Tu leue coniugis pectus reſpuiſti. Teſtatur hoc Hie- 3
ronymus in prologo ſuper euangelium Ioannis dicens. Hic eſt Ioannes euangeliſta, vnus ex diſcipu-
lis domini: qui virgo à deo electus eſt, quem de nuptiis volentem nubere vocauit deus. Quam voca-
tionem nonnulli factam tradunt in nuptiis illis celebratis in Chana Galilçæ: in quibus aquam in vi-
Ioan.2. num mutauit. Verum incertus eſt huius aſſertionis author: neque ex ſcripturis ea colligitur. Cæterũ
Meſſias hebraicum vocabulum: idem eſt quod Chriſtus Græce, Latine vero dicitur vnctus. Et ſingu
lariter dominum noſtrum ſignificat, ſaluatorem mundi: quem deus pater vnxit ſpiritu ſancto. Vnde
beatus Andreas à domino vocatus, volenſque Simonem Petrum fratrem ſuum tam ſacræ cognitio-
nis facere participem: dixit illi, Inuenimus Meſſiam quod eſt interpretatum Chriſtus. ¶In quarto 4
Lucæ.1. verſu. Tu eius pectoris ſacra. Id in vltima cœna factum contigiſſe, ipſemet Ioannes teſtatur: cum in-
nuiſſet ei Petrus quòd interrogaret ſecreto à domino, quiſnam diſcipulorum eſſet ipſum traditurus.
Ioan.13. Verum quid excellentiæ ſingularis, ille recubitus Ioanni contulerit: declarat Beda cum ait. Neque
fruſtra in cœna ſupra pectus domini Ieſu recubuiſſe Ioannes perhibetur: ſed per hoc typice doce-
tur quòd cœleſtis hauſtum ſapientiæ cæteris excellentius de ſanctiſſimo eiuſdem pectoris fonte pota-
Matth.17. uerit. ¶In quinto verſu. Tuque in terra poſitus. Id factum eſt quando aſſumpſit Ieſus Petrum & Ia- 5
cobum & Ioannem fratrem eius: & duxit eos in montem excelſum ſeorſum & transfiguratus eſt an-
te eos. Nam huiuſmodi transfiguratio erat quædam cœleſtis gloriæ præuia manifeſtatio, & in diſci-
pulis qui aderãt dulciſſima illius prægustatio atque reuelatio. ¶In ſeptimo verſu. Te Chriſtus in cru 7
ce triumphans. Triumphauit ſane Chriſtus in cruce de principe huius mundi: cuius vires ſua morte
confregit. Et à terra exaltari ſuſtinuit: vt in aere poſitus aereas debellaret poteſtates tenebrarumque
Ioan.19. cohortem. Quòd autem matrem virginem Ioanni Chriſtus de cruce commandauerit: ipſe Ioannes
in ſuo euangelio & teſtis eſt & aſſertor. ¶In octauo verſu. Atque curam ſuppeditares. Interdum ſup 8
peditare ſignificat opprimere, ſubiugare & quaſi pedibus ſupponere. Cicero. Nunc video, in iudicio
mecum contendere non vis: vbi ſuppeditari turpiſſimum, ſuperare pulcherrimum eſt. Interdum ve-
ro eſt ſubminiſtrare atq; ſuggerere. Varro. Largiore cibatu ſuſtentare debet: quo facilius lac ſuppedita
re poſſit. Et in hac ſecunda acceptione ſumitur hoc loco ¶In nono verſu. Tute carcere flagriſque 9
fractus. Quòd in carcerem coniectus fuerit Ioannes cum cęteris condiſcipulis: acta teſtãtur apoſtolo
rum capite quinto. Exurgens (inquiunt) princeps ſacerdotum & omnes qui cum illo erant, quæ eſt
Actu. 5. hæreſis Saduceorum: repleti ſunt zęlo, & iniecerunt manus in apoſtolos & poſuerunt eos in cuſto-
dia publica. Quòd vero flagris ſiue flagellis fuerit cæſus Ioannes: idẽ locus oſtendit deinde dicẽs, ꝙ
ſcribæ & phariſęi conuocantes apoſtolos: cęſis denunciauerunt ne omnino loquerentur in nomine
Actu. 5. Ieſu, & dimiſerunt eos. Denique quòd Ioannes gauiſus ſit pro teſtimonio Chriſti: ſequens declarat
eiuſdem loci ſententia. Ibant (inquit) apoſtoli gaudentes à conſpectu concilii: quoniam digni ha-
biti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Porro in hoc verſu, tute vnica eſt dictio: ex pronomine
tu & ſyllabica adiectione te compoſita, & idem ſignificans atque tuipſe. Virgilius in bucolicis. Verũ
id quod multo tute ipſe fatebere maius. Fractus autem participium: hic idem ſignat quod afflictus,
vexatus & cruciatus. At qui fractis in ablatiuo plurali, hoc loco legunt: haud facile aptum ſenſum aſ-
ſignare poſſunt, pręſenti materiæ congruentem. ¶In decimo verſu. Idem mortuos ſuſcitas. Ex Path 10
mo inſula Epheſum reuerſus Ioannes, Druſianã mulierem religioſam (quę ad introitum eius in vr-
bem: efferebatur mortua) reuocauit ad vitam. Duos etiam extinctos hauſti letiferi veneni, quod ipſe
poſt eos facto ſanctę crucis ſigno impune & ſine lęſione bibit: ſuſcitauit à morte, vt authoris vitę do-
mini Ieſu nomen honorandum doceret & confitendum. ¶In vndecimo verſu. Tibi ſummus taci- 11
tum cæteris. Nullus quippe aliorũ euangeliſtarum, de verbi diuinitate vſque adeo aperte & alte diſ-
ſeruit: vt Ioãnes. Qui inſtar aquilæ cæteris ſublimius euolans, verbum quod erat in principio apud
deum & quod erat deus, altiloquo ſermone explicuit. Cæteri vero euangeliſtæ: potius humana Chri
ſti opera deſcribere ſtuduerunt. Idipſum & Beda perhibet dicens, quòd Ioannes ſingularis priuilo-
gio meruit caſtitatis: vt cæteris altius ſcripturæ cõditoribus diuinitatis ipſius Chriſti caperet ſimul &

13 patefaceret arcanum. ❡In decimotertio verſu.Ioannes Chriſto chare.Hic potius Chriſto ꝙ Chriſti(vt nonnulli habent libri)legendum cenſuerim.Nam charus,datiuum aptè recipit: genitiuũ nunquam.cum non tranſeat in ſubſtãtiuum nomen:ſicut amicus,inimicus,ſocius,& ſimiles. Adde quód in principio huius proſæ,dictio dilectus cum datiuo collocata eſt.quare vt finis reſpondeat initio,nomen charus cognatæ ſignificationis cum datiuo poní debet.

De ſancto Ioanne euangeliſta:alia proſa.

1 GRatulemur ad feſtiuũ,
Iocundemur ad votiuũ
Ioannis præconium.
2 Sic verſetur laus ĩ ore:
Ne fraudetur cor ſapore
Quo deguſtet gaudium.
3 Hic eſt Chriſti prædilectus,
Qui reclinans ſupra pectus
Hauſit ſapientiam.
4 Huic in cruce commendauit
Chriſtus matrem,hic ſeruauit
Virgo viri neſciam.
5 Intus ardens charitate,
Foris lucens honeſtate
Signis & eloquio.
6 Vt ab æſtu criminali:
Sic immunis à pœnali,
Prodiit ex dolio.
7 Vim veneni ſuperauit,
Morti,morbis imperauit,
Necnon & dæmonibus.
8 Sed vir tantæ poteſtatis,
Non minoris pietatis
Erat tribulantibus.
9 Cum gemmarum partes fractas
Solidaſſet,has diſtractas
Tribuit pauperibus.
10 Inexhauſtum fert theſaurum:
Qui de virgis fecit aurum,
Gemmas de lapidibus.
11 Inuitatur ab amico
Conuiuari,Chriſtum dico
Viſum cum diſcipulis,
12 De ſepulchro quo deſcendit,
Rediuiuus ſic aſcendit
Frui ſummis epulis.
13 Teſtem habes populum
Immo ſi vis oculum,
Quod ad eius tumulum
Manna ſcatet,epulum
De Chriſti conuiuio,
14 Scribens euangelium,
Aquilæ fert proprium.
Cernens ſolis radium,
Scilicet principium
Verbum in principio.
15 Huius ſignis eſt conuerſa
Gens gentilis,gens peruerſa
Gens totius Aſiæ.
16 Huius ſcriptis illuſtratur,
Illuſtrata ſolidatur
Vnitas eccleſiæ.
17 Salue ſalui vas pudoris,
Vas cœleſtis plenum roris,
Mundum intus,clarum foris,
Nobile per omnia,
18 Fac nos ſequi ſanctitatem,
Fac per mentis puritatem
Contemplari trinitatem
In vna ſubſtantia.Amen.

❡Hæc proſa rythmicæ conſonantiæ legem exacte obſeruat:eodem ferè modo compoſita,quo proſa illa de ſancto Stephano Heri mundus exultauit,paulo antè declarata. ❡Author eius fuiſſe perhibetur eximius pater & non minus religione quàm doctrina præclarus: Adam de ſancto Victore , in modulandis proſis eccleſiaſticis admodum elegans: vt hæc vna non obſcurum pręſtat argumentum. Continet autem inſignia & complura beati Ioannis euangeliſtæ præconia ob ſingulares virtutum & gratiarum prærogatiuas:quibus ante alios mirifice emicuit. Siquidem omnes ſanctorum ordines gradus & titulos,ipſe vnus complexus eſt: angelus officio, nouæ legis patriarcha, propheta, apoſtolus, euangeliſta,martyr,confeſſor & virgo.quod in aliis ſanctis inuenire perrarum eſt.

1 ❡ANNOTATIONES.In primo verſu. Gratulemur ad feſtiuum. Feſtiuum hic dicitur:quod ſolenne eſt & celebre.Inde feſtiuitas pro die feſto in eccleſiaſticis orationibus ſæpenumero ſumitur . Votiuum vero eſt:quod ex voto dari promittitur.Horatius. Paſcitur in veſtrum reditum votiua iuuẽca. Votiua autem verba dicuntur:quibus in faciendis votis vtimur.& votiuæ preces:quibus aliquid cum

voto poſcimus. Ita & votiuum præconium: quod ex voto cuiquam ante facto exoluitur, aut magno
voto exoptatur. Interdum enim id etiam votiuum dicitur: quod ardentibus votis expetitur. Hiero-
nymus. Votiuum tunc Chriſtianis erat: pro nomine dei gladio percuti. ¶ In ſecundo verſu. Ne frau- 2
detur cor ſapore. Si ſola lingua dei aut ſanctorum perſonet laudem, & animus ad eam non attendat:
non percipit ille laudans internam dulcedinem & delectationem in huiuſmodi laude, quam ſolis la-
biis perſtrepit: Itaque petit hic author quod non ſolum lingua, ſed & mens noſtra exoluat deo laudē:
vt ipſa interius guſtare poſſit quoniam ſuauis eſt dominus, & ſpirituali gaudio perfundi. ¶ In ſexto 6
verſu. Vt ab æſtu criminali. Quemadmodum (inquit) beatus Ioannes fuit immunis ab æſtu & con-
cupiſcentia carnis, quæ plerunque crimen habet annexum: ſic etiam ab ęſtu pœnali, feruentis ſcilicet
olei euaſit illæſus, quādo ab impio Domitiano miſſus in dolium bullientis olei. vegetior & integrior
indè exiuit quàm intrauerat. Sicut etiam Beda in homilia euangelii præſentis ſolennitatis aſſerit di-
cens. A Domitiano Cæſare in feruentis olei dolium miſſus Ioannes: in eccleſiaſtica narratur hiſto-
ria. ex quo tamen diuina ſe protegente gratia tam intactus exiuerat: quàm fuerat à corruptione con-
cupiſcentiæ carnalis extraneus. ¶ In ſeptimo verſu. Vim veneni ſuperauit. Pontifices idolorum con- 7
citata in beatum Ioannem ſeditione: mortiferum illi venenum hauriendum obtulerunt. quod ille ſi-
ne aliquo nocumento, facto crucis ſignaculo: hauſit intrepidus. Morti inſuper imperauit: quoniā du-
os viros illo extinctos veneno reuocauit ad vitam. Morbis itidem imperauit & dæmonibus: quoniā va-
riis detentos morbis ſola oratione ſanitati reſtituit, & dæmones energuminorum corporibus expu-
lit. ¶ In nono verſu. Cum gemmarum partes fractas. Craton philoſophus conuocato in forum po- 9
pulo precioſiſſimas gemmas patrimonio duorum nobiliſſimorum iuuenum. Epheſiorum diuendi-
tas comparatas: in fruſta comminuit, vt contemnendi huius mundi ſpectaculum publicè propone-
ret. Hanc autem vanam mundi deſpicientiam & quæ ſolum ad oſtentationē erat atque aucupandam
auram popularem, meritò reprehendens beatus Ioannes illac tum forte tranſitum faciens: dixit illa-
rum gemmarum precium potius (vt docuit Chriſtus) pauperibus erogandū fuiſſe: vt exinde dei glo-
ria & proximi ſubleuatio procuretur. Et ſuggerente Cratone gemmas illas confractas oratione ſua
redintegrauit: illiſque venditis pecuniam eam totam pauperibus diſtribuendam curauit. ¶ In deci- 10
mo verſu. Qui de virgis fecit aurum. Duo alii adoleſcentes honoratiſſimi, priorum exemplo incitati:
venditis omnibus bonis & in pauperes diſpartitis, beatum Ioannem conſectari ſunt. Verū paulo poſt
conſpicati ſeruos ſuos nouo cultu & ſplendido ornatos, cum ipſi palliolo vili & tenui induerentur
amictu: grauiter illam ſortem & conditionem ſuam indoluerunt, ſuſpirantes ad præteritæ vitæ deli-
cias ac pompam. Id vbi animaduertit apoſtolus: iuſſit eos virgas & lapides è litore maris colligere, al-
latóſque ſibi commutauit in aurum & gemmas precioſas. Quas illis tradens, ite (inquit) & redimite
vobis terras quas vendidiſtis: quia cœlorum prædia ſimul & pręmia perdidiſtis. ¶ In vndecimo ver- 11
ſu. Inuitatur ab amico. Cum graui ſenio confectus eſſet beatus Ioannes: apparens illi dominus cū di-
ſcipulis ſuis iam glorioſa morte conſummatis, inuitauit ipſum cum ſumma humanitate ad cœleſtis
gloriæ conuiuium dicens. Veni dilecte mi: tempus eſt vt epuleris mecum in regno meo cum fratri-
bus meis. Cæterum hanc ſententiam in hoc verſu complectens author, cum in principio dicit quod
Ioannes inuitatur ab amico: quēnam amicum hoc generali nomine ſpeciatim intelligat, deinde ex-
planat. dicítque amici nomine ſe ibi Chriſtum intelligere: viſum cum diſcipulis in illa ſacra appari-
tione. ¶ In duodecimo verſu. De ſepulchro quo deſcēdit. Hic ſentire videtur author quod beatus Io- 12
annes poſtquam coram omnibus deſcendit in ſepulchrum quod ſibi iuſſerat effodi: placida illic mor-
te ſolutus eſt. & aliquanto interiecto tempore (quod deus nouit) ad immortalem reſuſcitatus vitam
per completam reſurrectionem: in corpore glorificato & anima ad cœleſtem gloriam aſſumptus eſt:
Quæ quidem ſententia ex eo ſumit robur & argumentum: quod nullæ ſacri illius corporis reliquiæ,
aut veſtigia, in loco ſepulturæ eius poſtea ſunt inuenta. Et ſane hæc vna inter varias quæ de fœlici vi-
tæ eius exitu feruntur ſententias: cenſetur potiſſima, & potius quàm cæteræ amplectenda. ¶ In de- 13
cimotertio verſu. Teſtem habes populum. Fœlicis illius glorificationis beati Ioannis tam in corpore
quàm anima, hoc affertur hic teſtimonium: quòd ex eius tumulo manna continuè ſcaturire cernitur
tanquam ſignum quoddā & indicium illius dulciſſimæ refectionis, qua beatus Ioannes in regno cœ-
leſti ſatiatur. Verum omnino ſpiritualis & inuiſibilis eſt ille ſupernæ gloriæ cibus: per ſenſibile tamē
illud manna ſignatus. ¶ In decimoquarto verſu. Scribens euangelium. In myſtica viſione quatuor a- 14
Ezechie. 1. nimalium ſanctos euangeliſtas ſignantium (quæ & Ezechieli prophetę & ipſi Ioanni in Apocalypſi
Apoca. 4. eſt oſtenſa) beatus Ioannes figuratur per aquilam volātem. Nam Beda authore in homilia primi eu-
angelii Ioannis: cunctis auibus aquila celſius volare, cunctis animantibus ſolis radiis clarius infigere
conſueuit obtutus. & cæteri euangeliſtæ quaſi in terra ambulant cum domino: qui temporalem eius
generationem pariter & facta temporalia ſufficienter explanantes, pauca de diuinitate diſerunt. Hic
autem quaſi ad cœlum volat cum domino, qui perpauca de temporalibus eius actis edisserens: æter-
nam diuinitatis eius potentiam per quam omnia ſunt facta, ſublimius mente volando & lympidius
ſpeculando cognouit ac nobis cognoſcenda ſcribendo contradidit. Hæc Beda. Vidit autem Ioannes
more aquilæ radium ſolis myſticè, vt hic dicit litera: quoniam filium dei cognouit æterna generatio-
ne prodeuntem à patre, vt radius emanat à ſole. Vidit & principium verbum in principio: quoniam
Ioan. 8. verbum dei contemplatus eſt, quod de ſeipſo Iudæis interrogantibus quis ipſe eſſet: reſpondit. Prin-
Apoca. 1. cipium: qui & loquor vobis. Et in Apocalypſi ſæpius de ſe dicit. Ego ſum alpha & ω, principium &
finis. Idem autem verbum erat in principio ſcilicet patre: qui primum omnium & primariū eſt prin

cipium.Hæc autem ſacra myſteria vidit Ioannes:cùm diuino repletus ſpiritu eructauit illud euange-
15 lii exordium. In principio erat verbum: & reliqua quæ ſequuntur.❡In decimoquinto verſu.Gēs to- Ioan.1.
tius Aſiæ.Aſia eſt tertia pars orbis quo ad numerum,ſecundum magnitudinem vero dimidia. Con-
tinet permultas regiones potiſſimum vergentes ad orientem:vt Phrygiam,Lyciam,Armeniam,Ly-
chaoniam,Indiam,& cæteras.In ea itidem eſt Epheſus vrbs celeberrima : in qua potiſſimum beatus
Ioannes rexit eccleſiam,& in conterminis illi ciuitatibus epiſcopos conſtituit, verbúmque dei inde-
feſſe populo prædicauit.vt eius ſtudio ac opera,plurima regionum Aſianarum turba ad dominū fue-
16 rit conuerſa.❡In decimoſexto verſu Huius ſcriptis illuſtratur.Scilicet eius euangelio:quod poſt cę-
teros tres euangeliſtas(vt hiſtoria tradit eccleſiaſtica)conſcripſit.inſuper tribus ipſius epiſtolis catho
licis:quæ vulgò canonicæ nuncupātur.& denique Apocalypſi: quam de futuro eccleſiæ ſtatu domi-
no reuelante in Pathmo inſula quò relegatus fuerat, contexuit.

De ſanctis innocentibus.

1 LAus tibi Chriſte,patris optime nate:deus omnipotentię.Quē
2 cœlitus iubilat ſuper aſtra manentis plebis decus harmoniæ.
Quem agmina infantium ſonoris hymnis collaudant: æthe-
3 ris in arce. Quos impius ob nominis odium tui miſero ſtatuit
4 vulnere.Quos pie nunc remuneras in cœlis: Chriſte: pro pœnis nitidē.
Solita vſus gratia : qui tuos ornas coronis ſplendide. Quorum precibus
5 ſacris dele precamur pie,noſtræ crimina vitæ.Vt quos laudibus tuis iun
xeras:nobis iſtic dones clemens fauere,Illis æternæ dans lumen gloriæ.
6 Nobis terrena concede vincere. Vt liceat ſerenis actibus plene nos adi-
7 piſci dona tuæ gratiæ. Herodis vt non fiat ſocius: quiſquis in horum
laude ſe exercet propere. Sed æternaliter cum eiſdem cateruis tecum ſit
domine. Amen.

❡Hæc proſa nihil habet rythmicæ conſonantiæ, niſi quòd omnes eius verſus eodem terminantur exitu & omnes in e vocalem deſinunt:tanquā id ex induſtria ſtuduerit author obſeruare. Continuam ad Chriſtum orationem dirigit:vt ſanctorum innocentium(qui ſanguinem ſuum pro ipſo fuderunt) precibus ac meritis noſtra clemens peccata deleat,& cœleſtis coronæ nos faciat conſortes.

1 ❡ANNOTATIONES. Deus omnipotentiæ. Ab attributis adiectiuis quæ deo conueniunt,deducta
ſubſtantiua frequenter in genitiuo caſu ei coniunguntur. vt deus verax dicitur omnipotens, miſeri-
cors,conſolator.ita deus veritatis,deus omnipotentiæ,deus miſericordiarum,& cōſolationis.vt pro-
pheta in pſalmo.Redemiſti me domine deus veritatis.Et à beato Paulo dicitur ipſe deus pater miſe- Pſal. 30.
ricordiarum & deus totius conſolationis.Alio quoque loco:deus pacis & dilectionis. Itaque hoc lo- 2.Corinth.1.
2 co deus omnipotentiæ dicitur:id eſt deus omnipotens, ❡Quem cœlitus iubilat. Verbū iubilare ſua- 2.Corin.13.
pte natura neutrale eſt:ſignificátque ob gaudii interioris magnitudinem geſtire,exterioréque indicio
illud exprimere.Interdum tamen in vim tranſit actiui verbi, deſignátque iubilando laudare aut de-
cantare: & accuſatiuum ſecum admittit.vt in Eſaia.Iubilate montes laudem, & hoc etiam in loco.In Eſa.9.
eodem quoque verſu,decus harmoniæ plebis manentis ſuper aſtra:dicitur veneratio ipſius conſonan
tiæ & collaudationis ſanctorum ſpirituum in cœlis habitantium.ſiue vt clarioribus vtar verbis: tota
3 cœleſtis curia.nam eo in loco res plana verbis obſcuris in litera exprimitur. ❡Quos impius ob no-
minis odium tui.Impius:Herodes ſæuus & crudelis,qui non exhorruit innoxium puerorum ſangui-
4 nem effundere:vt in illis Chriſtum perſequeretur.❡Pro pœnis nitide.Pro pœnis,pro ſuppliciis, &
tormentis quæ pertulerunt infantes in ſui occiſione.Dictio autē nitide,ſicut & in ſequēte verſu ſplen
5 dide,aduerbium eſt: & verbo remuneras adiungitur.❡Vt quos laudibus tuis iunxeras. Iunxit Chri-
ſtus ſanctos illos infantes ſuæ laudi:cum pro eius nomine ſunt occiſi.Nam etſi non lingua,tamē ope
re ac moriendi officio Chriſtum laudarunt:cum ita ab Herode trucidati ſunt, vt in vnoquoq; eorum
Chriſtus crederetur occidi.Nunc autem longè perfectius eos ſuæ iungit laudi:quoniam ante thronū Apocal. 19.
dei cantant canticum nouum,& ſequuntur agnum quocunque ierit. quemadmodum dicit Ioānes in
6 apocalypſi.❡Vt liceat ſerenis actibus. Aer ſerenus dicitur:cū terſus eſt, & nequaquam obductus nu-
bibus aut caligine obſcuratus.Ita & actus noſtri dicuntur ſereni:quando ſine concupiſcentiæ aut ſini
7 ſtri affectus nubilo in puritate & claritate interna offeruntur domino. ❡Herodis vt non fiat ſocius.
In perferendo ſcilicet ſupplicio æterno,damnationéque perpetua.Nempe Herodes ob effuſum ſanguinem innocentum & nimiam crudelitatem:quam etiam in domeſticos exercuit. neque alienos ſolum,ſed & proprios filios interfecit:funeſtáque clade totámque fœdauit ſuam domum.quinimmo & à ſeipſo occidendo vix manus continuit,vt author eſt Ioſephus : creditur infernis pœnis eſſe perpe-

tuo addictus.Quod & in Parthenice ſua Mariana:ita expreſſit Mantuanus.
Iam ferus Herodes fato ſublatus,ad vndam
Raptus erat ſtygiam:æterna cruciandus erynne.

De ſanctis innocentibus,alia proſa.

CElſa pueri concrepent melodia.Pia innocentum colentes tri
pudia. Quos infans Chriſtus hodie vexit ad aſtra. Hos tru-
cidauit frendens inſania.Herodianæ fraudis ob nulla crimi-
1 na. In Bethleē ipſius cuncta & per confinia.A bimatu & in
fra, iuxta naſcendi tempora. Herodes rex Chriſti nati verens infœlix
2 imperia. Infremit totus,erigit arma,ſuperba dextra.Quærit lucis & cœ
li regem,cum mente turbida.Vt extinguat,qui vitam pręſtat,per ſua ia-
3 cula, Dum non valent intueri lucem ſplendidam, nebuloſa quærentis
pectora, Ira feruet, fraudes auget Herodes ſæuus: vt perdat piorum ag-
mina. Caſtra militum dux iniquus aggregat, ferrum figit in membra
4 tenera. Inter vbera lac effundit, antequam ſanguinis fierent coagula.
Hoſtis naturæ natos euiſcerat atque iugulat.Antè proſternit,quàm ętas
paruula ſumat robora. Quam beata ſunt innocentū ab Herode cæſa cor
5 puſcula. Quàm fœlices exiſtunt matres: fuderunt quæ talia pignora. O
dulces innocentum acies: ô pia lactentum pro Chriſto certamina. Par-
uorum trucidantur milia: membris ex teneris manant lactis flumina.
6 Ciues angelici veniunt obuiam.mira victoria vitæ captat præmia, tur-
ba candidiſſima.Te Chriſte petimus mente deuotiſſima, noſtra qui ve-
niſti reformare ſecula, innocentum gloria. Perfrui nos concedas per æ-
terna. Amen.

¶Hæc etiam proſa, rythmicæ modulationis regula non coercetur: ſed vt præcedens ſolutis ſpaciatur habenis,omnes tamen verſus conſimilem ferè habent exitum in a vocalem: quaſi dedita opera ab authore obſeruatum.¶In ipſa incitantur fideles ad decantandas ſanctorum innocentum laudes:qui in tenella ætate & criminis adhuc neſcia,crudeliter ab Herode ſunt interempti. Cuius infandum facinus & horrenda crudelitas multis in litera ſugillatur modis,& meritò vituperatur: vt quæ non ſatis culpari damnarique poſſit.

¶ANNOTATIONES. A bimatu & infra. Bimus,trimus,quadrimus,quimus: qui duorum, trium, 1
quatuor,quinque annorū habet ætatis ſpacium.Inde bimatus,trimatus,quadrimatus,quimatus: ſpacium duorum,trium,quatuor,quinque annorum,potiſſimum ad ætatem ſpectans.Suetonius de Augusto.Quadrimus patrem amiſit.Et Plinius de quarundam regionum hominibus loquens ait. Vita fœminis quindecim annis longiſſima,maribus viginti:robur in quimatu. Iuſſit itaque Herodes occidi infantes à bimatu & infra,iuxta naſcendi tempora: quoniam pueros qui duorum habebāt annorū ætatem aut etiam minorē vt vnius anni,iuſſit trucidari:ſecundū tempora natiuitatis Chriſti quæ diſ-
Matth.2. quiſierat. Nempe ſecundum tempus ſtellæ quod exquiſierat à Magis ſatis coniectabat Chriſtum na-
tum tunc non exceſſ.ſſe illud temporis ſpacium. ¶Vt extinguat qui vitam præſtat. Accuſatiuus ille 2
cum præpoſitione ſumptus,per ſua iacula:cum verbo extinguat ordinari debet,& non cum propinquiore verbo præſtat.vt hic habeatur ſenſus.vt Herodes extinguat per ſua iacula & arma,eū qui pręſtat vitam:Chriſtum ſcilicet,qui omnibus eſt author vitæ.¶Dum non valent intueri.Hic in plurali 3
numero valent eſt legendum.vt verbum illud plurale ordinetur cū nominatiuo plurali,nebuloſa pectora.Nam ſi valet in numero ſingulari quis legat(ſicut aliqui habent libri) & illud ad Herodem referat:difficile admodum erit aſſignare verbū cui coaptetur ea dictio,nebuloſa pectora.Genitiuus autem ille quærentis in eadem poſitus oratione:Herodem indicat & ſignat,quærentem occidere Chriſtum.¶Antequam ſanguinis fierent coagula.Coagulū eſt quicquid denſat atq; coniungit aliqua, vt 4
lac,ſanguinē atq; ſimilia.Tibullus.Et miſcere nouo docuiſſe coagula lacte.Venitq; à verbo coagulo,
Pſal.118. as,are:quod cogere atq; conſtringere ſignificat.vt in pſalmo. Coagulatū eſt ſicut lac cor eorū. Interdum vero coagulum ſumitur pro ipſa cōiunctione:ſicut hoc in loco vbi taotam fuiſſe ootat Herodis crudelitatem:ꝙ infantes occidendo nō tam ſanguinē eorū effuderit q̄ lac, quod paulo antè maternis vberibus exuxerāt:anteq̄ ex illo fieret ſanguinis coagulatio, ſiue anteq̄ illud lac per naturæ digeſtionem conuerteretur cōmutatúmq; eſſet in ſanguinē.Quare in ipſis pro ſanguine (inquit) effluxit lac

recens à matribus hauſtum. quod expreſſius ſequenti loco explicat author: cum ait. membris ex tene-
5 ris manant lactis flumina. ¶ O pia lactentum pro Chriſto certamina. Hoc loco lactentum legẽdum
eſt, per e in ſecunda ſyllaba: & venit a ſecundæ coniugationis verbo lacteo, es, quod neutrale eſt & ſi-
gnificat lac ſugere. Neque dicendum hic eſt lactantũ per a in media ſyllaba: quod venit à primę con-
iugationis verbo actiuo lacto, as, ſignificante lac præbere & alteri ſubminiſtrare. Siquidem ſancti in-
6 nocentes, lactentes dicendi ſunt, non lactantes. ¶ Ciues angelici veniunt obuiam. Perperam in non-
nullis libris hoc loco ponitur præpoſitio in, poſt verbum veniunt: eo modo. ciues angelici veniũt in
obuiã. quin potius ea præpoſitio expungenda eſt illic ac auferenda. Nam non eſt apta connexio præ-
poſitionis cum aduerbio, pro caſu illius poſito. Obuiam autem eo in loco aduerbium eſt: tantundem
ſignificans atque in occurſum. quemadmodum ſermo latinus hanc probat orationem: Ioannes venit
mihi obuiam. non autem iſtam: Ioannes venit mihi in obuiam.

Dominica intra octauas natiuitatis domini.

1 SPlendor patris & figura
2 Se conformans homini.
Poteſtate non natura:
Partum dedit virgini.
3 Adam vetus tandem lætus:
Nouum promat canticum
4 Fugitiuus & captiuus:
Prodeat in publicum.
5 Eua luctum: vitæ fructum
Virgo gaudens edidit.
6 Nec ſigillum propter illum
Caſtitatis perdidit.
7 Si cryſtallus ſit humecta
Atque ſoli ſit obiecta:
Scintillat igniculum.
8 Nec cryſtallus rumpitur:
Nec in partu ſoluitur
Pudoris ſignaculum.
9 Super tali genitura
Stupet vſus & natura:
Deficitque ratio.
10 Res eſt ineffabilis:
Tam pia, tam humilis
Chriſti generatio.
11 Frondem, florem, nucem, ſicca
Virga profert: & pudica
Virgo dei filium.
12 Fert cœleſtem vellus rorem:
Creatura creatorem,
Creaturæ precium.
13 Frondis, floris, nucis, roris:
Pietati ſaluatoris
Congruunt myſteria.
14 Frons eſt Chriſtus protegendo:
Flos dulcore, nux paſcendo.
Ros cœleſti gratia.
15 Cur quod virgo peperit:
Eſt Iudæis ſcandalum?
Cum virga produxerit
Sicca ſic amygdalum.
16 Contemplemur adhuc nucem:
Nam prolata nux in lucem:
Lucis eſt myſterium.
17 Trinam gerens vnctionem,
Tria confert, vnctionem,
Lumen, & edulium.
18 Nux eſt Chriſtus. cortex nucis
Circa carnem pœna crucis.
Teſta, corpus oſſeum.
19 Carne tecta deitas,
Et Chriſti ſuauitas,
Signatur per nucleum.
20 Lux eſt cæcis, & vnguentum.
Chriſtus ægris, & fomentum
Piis animalibus.
21 O quàm dulce ſacramentum
Fœnum carnis in frumentum
Conuertit fidelibus.
22 Quos ſub vmbra ſacramenti
Ieſu paſcis in præſenti,
Tuo vultu ſatia.
23 Splendor patri coæterne,
Nos hinc transfer ad paternæ
Claritatis gaudia. Amen.

¶ Hæc proſa multiformem ſortitur in diuerſis verſibus rythmi ſpeciem. Nam primi ſex verſus com-
plectũtur quiſque duas tantum clauſulas rythmicas: vario tamen modo. Nam in duobus primis ver-
ſibus, clauſulæ illæ alternis locis cõſonant: vt prima vnius verſus primæ alterius in ſimili ſyllabarum

exitu reſpondeat, & ſecunda ſecundæ. In reliquis autem quatuor verſibus, prima cuiuſque earũ clau-
ſula conſonãtiam aſſeruat & ſimilem ſyllabarum vocalitatẽ in medio ſui & fine. Secunda vero vnius
verſus habet concinnitatem ad ſecundam proximi verſus clauſulã. At vero reliqui omnes huius pro-
ſæ verſus præter decimumquintum (qui quatuor completur clauſulis rythmicis, alternum ſeruanti-
bus in conformi cadentia reſponſum: vtpote prima ad tertiam, & ſecunda ad quartam) tres comple-
ctuntur clauſulas modulatione rythmica compactas. quarum duæ primæ eiuſdem verſus ſemper ad-
inuicem conſonant: & tertia vnius verſus in conſimili ſonoritate refertur ad tertiam proximi verſus.
In his autem omnibus rythmorum formis, interdum vna clauſula octo completur ſyllabis: quarũ pe
nultima eſt longa. Interdum vero duntaxat ſeptem conficitur ſyllabarũ contextu vna rythmica clau
ſula: & tunc penultimam cõtinet breuem. Verum hæc omnia melius ex ſola lectione ipſius proſæ at-
tendũtur: quàm regulis certis aut exacta deſcriptione tradi poſſint. ⁋ Author eius: venerandus pater
Adam de ſancto victore. qui religioſam, regulariſque diſciplinæ obſeruãtiſſimam domum ſancti Vi-
ctoris in Pariſiorum ſuburbiis conſtructam, cum vixit: inſigni doctrinæ ſplendore & vitæ ſanctimo-
nia illuſtrauit. Apud quam: & hanc proſam & alias quàmplurimas ſuis in locis annotatas & deinceps
annotandas, illi vt authori aſcriptas inueni. Eóque ſubnixus teſtimonio, eidem illas inſcripſi: & quã-
que earum ſuo loco ipſi (vt ex cuius emanauerit officina) aſſignaui. ⁋ Commendatur in ſtla myſteriũ
dominicæ natiuitatis ob ineffabilem filũ dei benignitatem: qui de matre virgine dignatus eſt noſtræ
ſubſtantię formam aſſumere, ad redimendum genus humanum miſera captiuitate diaboli detentum.
Inſuper virginalis integritas matris dei oſtenditur non fuiſſe læſa in partu illo admirabili, & natu-
rali rerum ſenſibilium ſimilitudine & figuris myſticis veteris teſtamenti ad præſignificandũ hoc mi-
raculum à deo quondam exhibitis. Applicantur deinde figuræ illæ frondentis virgæ & roſidi velle-
ris conuenienter & recte ipſi rei ſubiectæ: oſtenduntúrque ipſi Chriſto congruenter adaptari, quem-
admodum annotationes latius ediſſerent.

⁋ ANNOTATIONES. In primo verſu. Splendor patris & figura. Hac appellatione Chriſtus dei fi 1
lius hic inſinuatur: qui à beato Paulo in epiſtola ad Hebræos dicitur ſplendor gloriæ patris & figura
Hebrę. 1. ſubſtantiæ eius. Splendor inquam: quia candor eſt lucis æternæ & emanatio claritatis omnipotentis
Sapientię. 6. dei, haud ſecus à patre prodiens atque ſplendor à luce. Figura vero ſubſtantiæ patris appellatur dei fi
lius: quia character eſt & ſignaculum hypoſtaſeos atque ſubſiſtentiæ patris, imagóque dei inuiſibilis.
Coloſ. 1. At vero dei filius tantæ ſublimitatis & maieſtatis, ſe conformauit homini: quoniam exinaniuit ſeip-
ſum formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominũ factus & habitu inuentus vt homo. ⁋ In ter- 3
Philip. 2. tio verſu. Adam vetus tandem lætus. Adam vetus dicitur primus parens: ex quo totum genus huma-
num ſecundum carnem propagatum eſt. Vetus autem vocatur in collatione ad Chriſtum, temporis
ordine (ſi carnem attendas) illo poſteriorem: qui nouus dicitur Adam, & ſalutis humanæ reparator
ac author. quemadmodum in primo libro iam dictum eſt in expoſitione hymni. Agnoſcat omne ſe-
culum: veniſſe vitæ præmium. vbi verſus ille occurrit explanandus. Adam vetus quod polluit: Adam
nouus hoc abluit. Quoniam enim per priorem Adam, peccati vetuſtas mundo eſt illata: per poſte-
riorem vero inducta nouitas vitæ per gratiam: recte ille vetus, hic vero nouus dicitur. Verũ cum hic
vetus Adam nominatur, non ſolum primus parens quantum ad ſuam ipſius perſonam debet accipi:
ſed & totum genus humanum, per ipſum in peccati vetuſtatem demerſum. Illud ſiquidem à deo pro
fugum erat & damnatum exilio: propter antiquam protoplaſti tranſgreſſionem. erat & redactum in
captiuitatem principis tenebrarum: duróque illius imperio miſere ſubiectum. Nunc vero inuitatur
ad lętitiam & gaudium in domino, ad concinendum deo canticum nouum: ob nouum redemptionis
beneficium, nouæque legis gratiam. Prouocatur identidem hoc loco genus hominum ad prodeun-
dum fidenter in publicum: tanquam libertate donatum & in libertatem aſſertum. quod prius ob mi-
ſeram ſeruitutis & captiuitatis ſortem delituit non audens præ confuſione & verecundia, ora ſua exe
rere. ⁋ In ſeptimo verſu. Si cryſtallus ſit humecta. Per rei ſenſibilis exemplum fit hic manuductio ad 7
intelligendum quod ſacroſancta virgo & mater dei mãſit in partu inuiolata. Si (inquit) cryſtallus hu
more perfundatur aqueo, & obiiciatur radio ſolis: ſcintillas ignis emittit, abſque ſui tamen diruptio-
ne aut fractione. Ita ſane deipara virgo inſtar cryſtalli perlucida & omnigenæ virtutis ſoliditate com
pacta, cœleſti rore & obumbrante eam ſpiritus ſancti gratia perfuſa; edidit mundi ſaluatorem ignea
charitate rutilantem, abſque vlla tamen virgineæ ſuæ puritatis labefactatione atque læſione. ⁋ In vn 11
Nume. 17. decimo verſu. Frondem, florem, nucem, ſicca. Quemadmodum liber Numeri refert: virga Aaron
prorſus arida, diuina virtute fronduit, floruit, & fructum protulit. Regreſſus enim (inquit) Moyſes ſe
quenti die poſtquam eam poſuerat in tabernaculo teſtimonii coram domino: inuenit germinaſſe vir
gam Aaron in domo Leui, & turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas
deformati ſunt. Eodem quoque modo ſupra naturæ legem & iura, virgo ſanctiſſima, ſola dei virtute
peperit intacta filium. ⁋ In duodecimo verſu. Fert cœleſtem vellus rorem. Petiuerat Gedeon à do- 12
Iudicũ. 6. mino ſignum futuræ per ipſum victoriæ contra Madianitas: quòd ros in ſolo foret vellere explicato
in area, & in omni terra ſiccitas, quod & factum eſt. Erat autem vellus illud: ſacroſanctæ virginis ſym
bolum ac ſignum. quæ diuino irrigata rore ſanctique ſpiritus gratia dei filium edidit: creatura ſcilicet
ſuum creatorem, qui vtique eſt creaturæ precium. Nam in cruce oblatus eſt pro nobis in precium re
demptionis noſtræ: qui ſumus creatura dei. ⁋ In decimoquarto verſu. Frons eſt Chriſtus protegẽdo. 14
Ambæ illæ figuræ ex veteri teſtamento depromptæ in vndecimo & duodecimo verſu iam explicatis
hoc loco accommodantur propoſito; pauciſque conſtringit hic verſus quomodo Chriſtus myſtice

dicitur frons ſiue folium,flos,& nux,ex arida virga producta. quanam itidem ratione etiam ros dici-
tur: velleri Gedeonis placido illapſu infuſus. Chriſtus (inquit) frõs dicitur:quoniam ſuos protegit ab
æſtu vitiorum,ne per diem ſol eos vrat neque luna per noctem.ſicut folium arboris protegit ſuũ fru- Pſal.120.
ctum:ne lædatur ardore feruoréque ſolis. Flos vero idem dicitur: propter ſuauiſſimum virtutum om
nium odorem,quem mira dulcedine totum diſperſit in orbem. Ego(ait)flos campi:& lilium conual- Cantic.1.
lium. Tertio vero loco Chriſtus eſt nux ſpirituali nuncupatione:quòd animas fideles paſcat ſua ſalu-
tari doctrina,quinimmo & ſui ſacratiſſimi corporis ferculo.quemadmodum nux ipſa materialis gra-
tum eſt hominibus edulium. Idipſum in euangelio conteſtatur dicens. Caro mea vere eſt cibus: & ſan Ioan.6.
guis meus vere eſt potus. Denique quarto loco Chriſtus dicitur ros: quia cœleſti gratia irrigat mentes
hominum aridas,& ad afferendum bonorum operum fructum . haud aliter quàm ros ſuperne dela-
pſus terrã irrorat: & rorido imbre humectatas herbas fouet ac vegetat. ¶ In decimoſexto verſu. Con
16 templemur adhuc nucem. Proponit hic verſus conſiderandum penſiculatius nucis exemplum: quod
tertio loco ſuperius fuerat Chriſto applicatum. Nam attentius diſcuſſa nucis natura atque in apertũ
prolata, ipſius veræ lucis vtpote Chriſti ſacratiora ſignat myſteria: quæ ſequentibus recluduntur ver
17 ſibus. ¶ In decimoſeptimo verſu. Trinam gerẽs vnionem. Nux ipſa ſenſibilis tria in ſe complectitur:
in vnam quodam modo compacta totam ſubſtantiam. vtpote corticem exteriorem, teſtã cortice ob-
tectam,& nucleum teſta occluſum. Rurſum ipſa nux tria confert hominibus emolumẽta: vnctionem
ſcilicet & lumen, per oleum quod ab ea exprimitur,& eſum nuclei eius qui in cibum ſumitur . Cæte-
rum hæc ad allegoricam & ſpiritualem intelligentiam applicando, per totam nucem inſinuatur atq;
repræſentatur Chriſtus: in ſe vno geminam complectens naturam,& in altera earum amaritudinem
mortis perpeſſus. Vnde per corticem nucis quæ aſpera eſt & amarulenti ſucci: ſignatur acerbitas paſ-
ſionis & mortis quam Chriſtus in carne ſua pertulit. Per teſtam vero nucis duriuſculã & cortice cir-
cunſeptam: ſignificatur humana Chriſti natura, acerbis doloribus paſſionis expoſita. vt puta ſacra ip-
ſius anima & corpus, oſſibus & neruis compactum. Denique per nucleum deliteſcentem in teſta: re-
præſentatur auguſtiſſima Chriſti diuinitas, occultata in carne & circundata illius velamine. Eſt enim
in nucleo ſapor admodũ ſuauis: & per quam gratus edentibus. Sic ſane ſuauis eſt dominus deguſtan- Pſal.33.
tibus eum,& torrente voluptatis ſuæ replens eos qui ſatiantur gloria ſua. Et hæc ſignificatio myſtica Pſal.35.
in decimooctauo & decimonono verſu huius proſæ, præclarè exprimitur. Videtúrque ipſa ab autho
re huius proſæ fuiſſe deſumpta ex vno ſermonum beati patris Auguſtini de natiuitate dominica, cu-
ius initium eſt. Legimus ſanctum Moyſem populo dei præcepta dantem. Circa cuius finem. idem di
cit. Virga illa vnde agebamus Aaron: virgo Maria fuit quæ nobis Chriſtum verum ſacerdotem con-
cepit & peperit. De quo Dauid cecinit. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech. Pſal.109.
Superiori nanque verſu iam dixerat. Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Siõ. Et Eſaias prophe- Eſaiæ.11.
ta apertius Mariam ſanctam deſignat dicens. Exiet virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcedet:
& requieſcet ſuper eum ſpiritus domini: ſpiritus ſapientiæ & intellectus . Quòd ergo hæc virga nu-
ces produxit: imago dominici corporis fuit. Nux enim trinam habet in ſuo corpore ſubſtantiæ vnio-
nem: corium, teſtam & nucleum. In corio caro, in teſta oſſa, in nucleo interior anima comparatur. In
corio nucis, carnem ſignificat ſaluatoris: quæ habuit in ſe aſperitatem vel amaritudinem paſſionis. In
nucleo, interiorem declarat dulcedinem deitatis: quæ tribuit paſtum & luminis ſubminiſtrat officiũ.
In teſta lignũ interſerens crucis, quod non diſcreuit id quod foris & intus fuit: ſed quę terrena & cœ-
leſtia fuerunt mediatoris, ligni interpoſitione ſociauit. dicente beato apoſtolo. Quia ipſe per ſangui-
nem crucis ſuæ pacificauit omnia quæ in cœlis ſunt & quæ in terris. Hæc Auguſtinus. Ex quibus ver
bis credibile eſt deſumptam eſſe præſentem huius proſæ materiam . Quinimmo in eodem ſermone
adducitur ab Auguſtino exemplum de virga Aaron arida quæ diuina virtute floruit & protulit amy
gdala: ad confutationem Iudæorum. Et idem etiam exemplum affertur in hac proſa verſu vndecimo
& decimoquinto, ex eiuſdem ſermonis (vt reor) ſententia. Inſuper tria illa beneficia quæ per nucem
præſtantur hominibus, modo nominata: vtpote vnctio, lumen, & eſca, etiam Chriſto myſticè con-
gruunt. Enimuero ipſe languidis peccato ac ægrotis eſt ſpiritualis vnctio: per gratiam ſanantem vlce
ra peccatorum. Idem quoque eſt lumen ſpirituale cæcos illuminans , & tenebras ignorantiæ menti-
bus humanis expellens . Demùm ipſe nutrimentum eſt & ſpiritualis alimonia bonis & rectis corde:
quos & ſua paſcit doctrina & ſaginat ſacratiſſimo corpore. Ego(inquit)ſum panis viuus. qui de cœlo
deſcendi. Et rurſum. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos. Hæc au- Ioan.6.
tem applicatio myſtica trium nucis effectuũ ad Chriſtum, explicatur ſuccincte in viceſimo verſu hu- Matth.11.
21 ius proſæ ¶ In viceſimoprimo verſu. O quàm dulce ſacramentum. Hic verſus tertiam nucis vtilita-
tem Chriſto iam applicatam, clarius elucidat : oſtendens quomodo ipſe eſt eſca fidelibus . Magnum
(inquit) illud eſt ſacramentum & admirabile myſterium, quòd Chriſtus carnem ſuam præſtat in ci-
bum & panem viuificum populo Chriſtiano, in ſanctiſſimo euchariſtiæ ſacramento . Porro fœnum
carnis vocat hic author ſacratiſſimam Chriſti carnem, propter naturæ ipſius infirmitatem & fragili
tatem, quam ex diſpenſatoria quadam dignatione habuit ante paſſionem . alludens propemodum ad
illud verbum Eſaiæ. Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius quaſi flos agri . Exiccatum eſt fœnum Eſa.40.
& cecidit flos, quia ſpiritus domini inſufflauit in illo. Vere fœnum eſt populus. Per frumentum vero
intelligitur hic panis ille ſupercœleſtis & viuificus: qui in frumento & triticei panis ſpecie exhibetur
fidelibus in communionem. Itaque Chriſtus fœnum carnis in frumentum conuertit fidelibus : quia
ſuum ſacratiſſimum corpus in cibum ſalutarem ipſis confert, ſub frumenti ſpecie & forma conſecra-

tum. ❡In viceſimoſecundo verſu. Quos ſub vmbra ſacramenti. Non dicitur hic vmbra ſacramenti: 22
figura, ſpecies & imago ipſius ſacramenti euchariſtiæ, ſolum repræſentans ipſum & non vere continens, vt ſcilicet vmbra diſtinguatur contra veritatem. Quo quidẽ modo in veteri teſtamento agnus paſchalis, manna in deſerto, paneſque propoſitionis & cæteræ figuræ dicebantur vmbra ſacratiſſimi ſacramenti altaris: quia illud præfigurabant. quo etiam modo ab apoſtolo dicitur lex habuiſſe vmbrã futurorum bonorum. Nam eo modo populus Chriſtianus non habet vmbram huiuſce ſacramenti communionis: ſed ipſam rem & veritatem. Verum quoniam illa, nuda non cernitur, ſed adoperta ſpeciebus panis & vini, & quaſi velamine quodã aut vmbraculo obtecta: vt non conſpicua ſit oculis noſtris ſacra Chriſti caro neque ſanguis in propria ac naturali ſua ſpecie ac forma: idcirco ſub vmbra ſacramenti dicitur ipſos fideles Chriſtus hic paſcere. oratúrq; obnixius, vt poſita huiuſmodi vmbra & velamine ſpecierum: nos in regno cœlorũ paſcat reuelata iam facie, ſui diuini vultus præſentia. Quod nobis concedat ipſe ſuperbonus & miſericors dominus: benedictus in ſecula. Amen.

Hebræ. 10.

In epiphania domini.

FEſta Chriſti omnis Chriſtianitas celebret . Quæ miris ſunt
1 modis ornata : cunctiſque veneranda populis , Per omnite-
nentis aduentum atque vocationem gentium . Vt natus eſt
2 Chriſtus: eſt ſtella. Magis viſa lucida. At illi non caſſam pu-
tantes tanti ſigni gloriam. Secum munera deferunt: paruulo offerunt vt
3 regi cœli , quem ſidus prædicat . Atque aureo tumidi principis lectulo
4 tranſito: Chriſti præſepe quæritant. Hinc ira ſæui hoſtis feruida, inuidi
5 recens rectori genito. Bethleem paruulos præcepit enſe crudeli perdere.
O Chriſte quantum patri exercitũ iuuenis doctus ad bella maxima po-
6 pulis prædicans colligis: ſurgẽs cum tantum miſeris. Anno hominis tri-
ceſimo ſubtus famuli ſe inclyti inclinauerat magnus deus: cõſecrans no-
7 bis baptiſma in abſolutionem criminũ. Ecce ſpiritus in ſpecie ipſum ali-
tis innocuæ vncturus ſanctis præ omnibus viſitat: ſemper ipſius conten
tus manſione pectoris. Patris etiam inſonuit vox pia , veteris oblita ſer-
8 monis: pœnitet me feciſſe hominẽ. Vere filius es tu meus. mihimet pla-
9 citus, in quo ſum placatus. hodie te fili mi genui. Huic omnes auſcultate
populi præceptori. Amen.

❡Hæc proſa, etiam ſolutæ orationis & rythmica norma nequaquam cõſtrictæ, formam ac habitum ſeruat. incitatur in ea tota Chriſtianorum turba & concio ad celebrandũ hoc feſtum epiphaniæ: propter præclara Chriſti opera in ipſo peracta, ſcilicet vocationem gentium ad fidem per Magorũ adorationem , & ſummæ trinitatis manifeſtationem in Chriſti baptiſmo pro abluendis mundi peccatis ſuſcepto factam.

❡ANNOTATIONES. Per omnitenentis aduentum. Omnitenens dicitur Chriſtus ſecundum diuinitatem: quia omnia teneat & fulciat ſua virtute, vt nihil ſit quod ab ipſo non ſuſtentetur & contineatur. quemadmodum beatus Paulus de eo dicit: quod portat omnia verbo virtutis ſuæ. Siquid enĩ omnicapacẽ eius virtutem, ambientemque & ſaluantem omnia ſubterfugeret ipſum protinus decideret in nihilum, neque vno quidem momento poſſet ſubſiſtere. ❡At illi non caſſam putãtes. Caſſam: vanam, irritam, & futilem, ſed alicuius rei nouæ & arduæ eſſe ſignificatiuam. Et hoc ipſum etiam edocuit eos deus qui ſignum dederat: vel per internam inſpirationem vel angelicam denũciationẽ. Alioqui quomodo ipſius ſtellæ inſpectu fuiſſent incitati ad perquirendum regem natum : niſi cognouiſſent nouum illud ſidus quippiam inſolitum & inſuetum portendere atque ſignare. ❡ Atque aureo tumidi principis lectulo tranſito. Non permanſerunt (inquit) Magi in domo Herodis regis, auro gẽmiſque ſuperba: neq; magni fecerũt eius cubiculũ quãuis aureis ornatũ tapetibus, ſed vlterius progreſſi ſunt ad inuiſendũ Chriſti præſepe: cuius anguſtias & paupertatẽ prætulerũt magnificis regum palatiis. ❡Inuidi recẽs rectori genito. Hoc loco inuidus recte ponitur cũ datiuo: quoniã & inuideo ſuum primitiuum, ſimilem caſum expoſcit. vt hic habeatur orationis contextus. Hinc ira feruida ſæui. Herodis, inuidi rectori, ſcilicet Chriſto regi recens genito: præcepit perdere crudeli enſe paruulos ipſius Bethleem. Eo quoque in loco recens pro aduerbio recenter ſumitur . vt recens genitus dicatur , qui haud multo antè in lucem eſt editus, qualis erat Chriſtus. ❡O Chriſte quantum patri exercitum. Apta eſt hæc exclamatio populi fidelis ad Chriſtum: & loco à minori innitens. Magnum certe (inquit) & numeroſum O Chriſte patri tuo collegiſti exercitũ ad bella ſpiritualia inſtructum & accin-

Hebræ. 1.

Margin annotation numbers: 1 (Per omnitenentis), 2 (At illi), 3 (Atque aureo), 4 (Inuidi), 5 (O Chriſte)

ctum eo tempore quo iam adultus & in perfecta ætate populo prædicaſti. quandoquidem tu ipſe ad-
huc ſugens vbera matris & lactens, tam copioſum miſeris illi agmen ſanctorum innocentium. Nam
ſi in tenella ætate & adhuc infans ac vagiens, tantum miſiſti bellatorum numerum ad patrem: iam fa
ctus grandior æuo & per vniuerſam Iudæam populo verbum dei annuncians, multo ſane maiorem
6 pugnatorum numerum patri collegiſti. ¶ Anno hominis triceſimo. Id Lucas euangeliſta teſtatur di- Lucæ. 3.
cens, quòd Ieſus cum baptizaretur à Ioanne in Iordane: erat incipiens quaſi annorum triginta. Tũc
ſane ipſe dominus omniũ pro ſua admirabili humilitate & dignatione inclinauit ſe ſubter manus fa-
muli ſui Ioannis, inclyti quidem & præclari. Quam inclinationem admirans Ioannes: recuſauit ip-
ſius Chriſti baptizandi munus in principio. Domine, inquit, ego à te debeo baptizari: & tu venis ad Matth. 3.
me. Porro ſubtus præpoſitio quam vulgaris grammaticorum turba cæteris annumerat prępoſitioni-
bus vtrunque caſum habentibus: non eſt in vſu apud probatos authores Latinos. ſed tantúmodo prę
poſitio ſubter. eiuſdem cum barbara illa & minus recepta dictione ſignificationis. Quocirca hoc lo-
co potius ſubter manus quàm ſubtus legendum cenſerem: ne in ea oratione admittatur barbaries. Eſt
autem ſubter oppoſitæ ſignificationis ad prępoſitionem ſuper: & modo cum accuſatiuo ponitur, mo
do cum ablatiuo. vt mergus auis ſubter aquam impune natat. Virgilius. Ferte iuuat denſa ſubter teſtu
dine caſus. Interdum ſine caſu pro aduerbio ponitur. Plautus. Hinc atque hinc ſuper ſubtérque pre-
7 mor anguſtiis. ¶ In ſpecie ipſum alitis innocuæ. Alitem innocuam vocat hic author columbã: quia
felle caret, neminem roſtro lædit, & ſimplicitatem fraudis neſciam præfert. In ſpecie etenim colum-
bæ ſpiritus ſanctus ſuper Chriſtum cum baptizaretur in Iordane apparuit. vnxitque eum donis gra- Matth. 3.
tiæ ſuæ præ omnibus ſanctis. Non quidem tunc primũ: quaſi ante non fuiſſet Chriſtus vnctione ſpi-
ritus ſancti perfuſus. ſed ab ipſo conceptionis articulo, & in primo (vt ita dixerim) ſanctæ incarnatio-
nis momento. Verum cum baptizaretur Chriſtus: ſpiritus ſanctus tunc in ſpecie columbæ apparens
ſenſibili ſigno manifeſtauit illam excellentem vnctionem in Chriſto ab ipſo ortus ſui ſecundum car-
nem primordio eſſe factam. Et ergo hic & in tempore baptiſmi ſpiritus ſanctus dicitur vnxiſſe Chri
ſtum: eo loquẽdi genere quo quicquam tunc fi ri dicitur cum ipſum aliis manifeſtatur & declaratur.
Fuit & ſemper ſpiritus ſanctus: manſione pectoris Chriſti contentus. Nam poſtea nunquam ab eo di
ſceſſit. ſed manſit ſuper ipſum vt ait euangeliſta, & requieuit ſuper eũ, ſicut prædixerat propheta. So- Ioan. 1.
8 ta ſiquidem culpa abigit ab homine ſpiritum ſanctum. Chriſtus autẽ culpæ prorſus fuit expers. ¶ Ve Eſaiæ. 11.
teris oblita ſermonis. Cum ante immiſſum vniuerſale diluuium, omnis caro corrupiſſet viam ſuam:
deus ipſe tactus dolore cordis intrinſecus & præcauens in futurum, dixerat vt habet Geneſis. Pœni-
tet me feciſſe hominem. Nunc autem illius ſermonis immemor, & mutato in fœliciorem ſortem re- Gene. 6.
rum humanarum ſtatu, immo iam per Chriſtum placatus pater cœleſtis homini: hanc cœlitus edi-
dit vocem tempore baptizationis ipſius Chriſti. Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi complacui: Matth. 3.
ipſum audite. Cæterum illud verbum, Hodie te fili mi genui, hic in litera expr.ſſum. non ex euange-
lio deſcribentẽ vocem patris cœlo delapſam deſumptum eſt, vt cætera hic adducta verba, ſed ex pſal- Pſal. 2.
mo ſecundo. vbi propheta in perſona filii dei ait. dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie ge
nui te. Hic tamen ab authore etiam illud affertur: quoniam confirmatum eſt & clarius explicatiuum
illius ſententiæ in voce paterna contentæ. Hic eſt filius meus dilectus. Eſt enim & alia teſtificatio fi-
9 liationis dei: quam habet Chriſtus ad patrem. ¶ Huic omnes auſcultate populi. Auſculto, as, cum ac-
cuſatiuo: ſignificat audire. Plautus. Tum illum ſubmiſſe loquentem auſcultabam. Cũ datiuo vero po-
ſitum: ſignificat obedire & obtemperare. Terẽtius in Andria. Pamphilum ne adiutem, an auſcultem
ſeni. Et hoc ſecundo modo hic ſumitur.

In eodem feſto epiphaniæ, alia proſa.

1 EPiphaniam domino canamus glorioſam. Qua prolem dei ve
2 re magi adorant. Immenſam Chaldæi cuius Perſæque vene-
3 rantur potentiam, Quem cuncti prophetæ præcinuere ventu
rum: gentes ad ſaluandas. Cuius maieſtas ita eſt inclinata, vt
aſſumeret ſerui formam. Ante ſecula qui deus & tempora: homo factus
4 eſt ex Maria. Balaam de quo vaticinans, exibit ex Iacob rutilans inquit
ſtella. Et confringet ducũ agmina regionis Moab, maxima potẽtia. Cui
magi munera deferũt præclara, aurum ſimul thus & myrrham. Thure
deum prædicant, auro regem magnum, hominem mortalẽ myrrha. In
ſomnis hos monet angelus, ne redeãt ad regẽ cõmotum propter regna.
Pauebat etenim nimium regem natũ, verens amittere regni iura. Magi
dicta ſibi implentes monita, pergũt alacres itinera, patriã quæ eos duce-
5 bant ad propriã, linquentes Herodis mandata, Qui percuſſus corde ni-

mium præ ira : extemplò mandat infantulos per cuncta inquiri Beth-
leem confinia, & mox priuari eos vita . Omnis nunc caterua tinnulum
6 iungat laudibus organi pneuma. Myſticè offerens regi regum Chriſto:
7 munera precioſa. Poſcens vt per orbem regna protegat omnia in ſecula
ſempiterna. Amen .

¶Hæc identidem proſa ſuperioribus conſimilis nullam habet rythmicæ ſonoritatis ſpeciem . In ea
fidelis populus prouocatur ad celebrandam hanc ſolennitatem apparitionis domini : qua ſtella duce
gentibus eſt manifeſtatus. Narratur & hic hiſtoria aduentus Magorum ad Chriſtum,oblatio mune-
rum ,reditus eorum in patriam , Herodis indignatio & immanitas ad infantium cædem prorũpens.
Quæ omnia,ex ſecundo Matthæi capite deprompta ſunt & perſpicua:neq; aliam efflagitantia quã-
tum ad rei narrandæ ſeriem,latiorem declarationem.
¶ANNOTATIONES.Epiphaniam domino. Epiphania græcum eſt vocabulum:idem ſignificans 1
latinè quod ſuperapparitio,ſiue manifeſtatio deſurſum facta. Quo nomine hęc celebritas merito nũ
cupatur: quoniam in ea Chriſtus ipſius ſtellæ indicio magis eſt declaratus. qui ductu clari ſideris ve-
nerunt in Bethleem: & quem diu quæſierant coram aſpiciẽtes,vt deum adorarunt. Verum id in pri-
mo huius operis libro circa hymnos huius ſolennitatis iam dictum eſt.Et quoniam in hymnis & pro
ſis eiuſdem feſti ſæpius eadem materia pertractatur : quæ circa hymnorum explanationem adducta
ſunt ad proſarum etiam conferentia declarationem,non hic denuo poſthac repetentur:ne huiuſmo-
di repetino prolixitatem ingerat & tædium lectori , ſed vt prius dicta habebuntur & ſuperioribus in
locis quærenda ¶Immenſam Chaldæi cuius.Chaldæa:Aſiæ maioris eſt regio,Arabiæ contermina: 2
in qua eſt Babylon ciuitas magna.Inde Chaldæi:illius regionis incolæ, circa ſiderum ſpeculationem
quondam intentiſſimi & exercitatiſſimi:qui etiam nonnunquã Babylonii dicuntur. At Perſia,æ:ſeu
Perſis,Perſidis,vel Perſida,æ:regio eſt orientalis iuxta Mediam , cuius incolæ dicuntur Perſæ . Pro-
pertius.Perſarum ſtatuit Babylona Semyramis vrbem.Nominantur autem hoc in loco Chaldæi &
Perſę:quoniam Magi ad Chriſtum cœleſti ducatu profecti,ex illis regionibus aut conterminis fuerũt
oriundi. ¶Quem cuncti prophetæ præcinuere.Non hic præcinere legendum eſt,vt mendoſi habẽt 3
libri:ſed pręcinuere. Quoniam ſententia ipſa eo in loco requirit verbum pręteriti perfecti temporis,
indicatiui modi,pluralis numeri,quod ordinetur cum nominatiuo cuncti prophetæ. Atqui præcino
non facit præteritum præcitu ſed præcinui ſicut cętera compoſita à verbo cano non faciunt in prę-
terito ni,more ſui ſimplicis ſed ui.vt concino concinui,ſuccino ſuccinui.Quòd autem prophetę prę
nunciauerunt aduentum filii dei in mundum ad ſaluandum genus humanum:vſque adeo clarum eſt,
vt atteſtatione non indigeat. ¶Balaam de quo vaticinatus . Viceſimumquartum libri Numeri, cap. 4
Nume. 24. refert de Balaam,quòd poſtquam deus poſuit verba ſua in ore eius:pro maledictione quam intende-
bat proferens benedictionem in populum Iſrael,hęc inter cętera vaticinatus eſt.Orietur ſtella ex Ia-
cob,& conſurget virga de Iſrael:& percutiet duces Moab. Quod quidem oraculũ licet nonnulli pu
tent ad literam eſſe intelligendum de ſtella illa ſenſibili:quę nuncia ortus ſaluatoris noſtri Magis ap-
paruit.potius tamen de Chriſto ſecundum ſenſum myſticum debet intelligi:qui ſtella eſt myſtica, or
ta ex Iacob ſecundum carnis propaginem.Ipſe itidem virga eſt,propter regendi authoritatem & co-
ercendi virtutem,quę conſurrexit de Iſrael ſecundum humanitatem. confregitque duces Moab, ne-
quitias ſcilicet ſpirituales,principatus & poteſtates dęmonicas, quę colebantur in idolis Moab quarũ
vires contudit & comminuit. Et plane hoc loco author huius proſę illud propheticum verbũ ipſius
Balaam,applicat ad Chriſtum:ipſumque vocat rutilantem ſtellam quę exiuit de Iacob. Nempe de il
lo ſidere materiali & ſuſpenſo in aere quis vnquam dixerit:quòd ortum fuerit ex Iacob? cum non ha-
buerit ſuam originem ex populo Iſraelitico deſcendente ex Iacob , ſed diuina tantum virtute forma-
tum fuerit. ¶Extemplo mandat infantulos.Non ferenda eſt eorum inſcitia craſſáque barbaries, qui 5
extimplo hoc in loco per i vocalem in ſecunda ſyllaba proferendum putant aut docent : quo aliquid
habeatur diſcriminis in prolatione prędictę dictionis,ab iſta oratione ex templo, conſtituta ex prępo
ſitione ex, & ablatiuo nominis templum. Nam ipſa ſignificatio & recta ſcriptura coniungens aut ſe-
iungens primam ſyllabam à reliquis , ſatis ſupérque oſtendit diſcriminis inter hanc & illam dictio-
nem. Nempe probati authores omnes in ſupradicto aduerbio (quod illico,protinus & continuo ſi-
gnificat) proferunt & ſcribunt e in ſecunda ſyllaba. Virgilius . Extemplo Aeneę ſoluuntur frigore
membra.Similiter neque eorum recipienda ſunt ſomnia: qui partem capitis ad dextrum, leuúmque
latus conſiſtentem non tempus ſed timpus vocari debere cõfingunt,legendúmq; in pſalmo aſtruũt.
Pſal.131. Et requiem timporibus meis,donec inueniam locum domino. Quod quidem faciundum dictitát, vt
nomen illud pro eo ſignificatu diſcerniculum aliquod habeat à nomine tempus , ſumpto pro ſpacio
temporali.non ſatis perſpicientes ſolam ſignificationis diuerſitatem ſufficere, ad differentiam in illis
facile conſtituendam.Enimuero in vtraque ſignificatione ea dictio tempus per e vocalem in prima
ſyllaba proferri & ſcribi debet.Virgilius.Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus. Vbi pro par-
te capitis ea dictio ſumitur. Faceſſant ergo hęc & ſimilia deliria. quoniam ſi contendant illi vbicun-
que diuerſa eſt ſignificatio in dictionibus,illic quoque ad internoſcendam illam diuerſitatem aliam
& aliam debere eſſe ſcripturam , nullam dare poterunt dictionem ęquiuocam , & ſub vno nomine

diuerſā ſignificātem, quoniam ſcripturæ diuerſitas & literarum permutatio variabit ipſas dictiones. Non igitur eodem modo ſcribetur manus: quando extremitatem brachii & multitudinem militum ſignabit. neque verbum lego iiſdem ſcribetur literis: quando colligere ſignificat & ſcripturam diſtinguere. Neque dictio liber eaſdem habebit literas: quando volumen ſignificat & corticem arboris. quoniam ſecundum iſtorum ſententiam, aliquid literæ eſt euariandum ad diſtinguendam ſignificationē. Sed quis iſtas æquo animo feret ineptias? Cæterum in hoc præſente verſu percuſſus tantūdem ſignat
6 atque commotus atque perturbatus. quoniam omnis vehemens affectus & indignatio animum percutere dicitur: id eſt conturbare & concitare. ¶ Tinnulum iungat laudibus. Tinnulus, a, um, id dicitur: quod eſt in ſono acutum, vt vox tinnula. & ſonus tinnulus: qui redditur ex æreis vaſis cum pulſantur. Ouidius. Tinnuláque æra ſonant: & olent myrrhæque crocique. Venitque à verbo tinnio, is, ire: quod propriè de metallis dicitur. vt auro, argēto, ære, ferro: cum ex eorum pulſatione ſonus efficitur, qui tinnitus dicitur. Itaque tinnulum pneuma organi vocat hic author: modulationem dulce reſonā-
7 tem quæ pulſatione organi redditur, ſiue organi ſonitū. ¶ Myſtice offerens regi regum. Beatus Gregorius in homilia euangelii præſentis ſolennitatis, hæc tria dona myſtice deo à nobis offerri debere Prouerb. 21.
docens: ait. Auro ſapientia deſignatur: Salomone teſte qui dicit. Theſaurus deſiderabilis requieſcit in Pſal. 140.
ore ſapientis. Thure quod deo incenditur, virtus orationis exprimitur: pſalmiſta atteſtāte qui ait. Dirigatur oratio mea ſicut incēſum in conſpectu tuo. Per myrrham vero: carnis mortificatio figuratur. Cantic. 5.
Vnde ſancta eccleſia de ſuis operariis vſque ad mortem pro deo certantibus ait. Manus meæ diſtillauerunt myrrham. Nato ergo regi aurum offerimus: ſi in conſpectu illius claritate ſupernæ ſapientiæ reſplendemus. Thus autem offerimus: ſi cogitationes carnis per ſancta orationis ſtudia in ara cordis incendimus, vt ſuaue aliquid deo per cœleſte deſiderium redolere valeamus. Denique myrrham offerimus: ſi carnis vitia per abſtinentiā mortificamus. Per myrrham nanque (vt diximus) agitur: ne mortua caro putreſiat. Mortuam vero carnem putreſcere: eſt hoc mortale corpus fluxui luxuriæ deſeruire. Iohe. 2.
Sicut de quibuſdam per prophetā dicitur. Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo. Iumenta quoque in ſtercore putreſcere: eſt carnales homines in fœtore luxurię vitam finire. Myrrham ergo deo offerimus: quando hoc mortale corpus à luxuriæ putredine per condimentum continentiæ cuſtodimus. Hæc Gregorius.

In die ſancto paſchæ.

1 VIctimæ paſchali laudes immolēt chriſtiani, Agnus redemit o-
2 ues: Chriſtus innocens patri reconciliauit peccatores, Mors &
3 vita duello conflixêre mirando dux vitæ mortuus regnat vi-
4 uus, Dic nobis Maria, quid vidiſti in via? Sepulchrum Chriſti
5 6 viuentis, & gloriam vidi reſurgentis? Angelicos teſtes, ſudarium & ve-
7 ſtes, Surrexit Chriſtus ſpes mea, præcedet ſuos in Galilæa. Credendū eſt
8 magis ſoli Mariæ veraci, quàm Iudæorum turbæ fallaci. Scimus Chriſtū
9 ſurrexiſſe à mortuis vere, tu nobis victor rex miſerere. Amen.

¶ Hæc proſa neque omnino rythmica eſt neque omnino ſoluta, ſed vtriuſque aliquid ſortitur ac participat. Siquidem in nonnullis verſibus in medio & fine ſeruatur ſimilis cadentia & exitus dictionum in conſimilis ſoni ſyllabas: vt in quarto verſu & deinceps. in quo ad rythmicæ orationis accedit ſpeciem. At in verſibus ipſis & clauſulis ſententiarum: nequaquam certus conſpicitur numerus ſyllabarum determinata lege ſeruatus. in quo cum oratione omnino ſoluta conuenientiam habet & affinitatem. Eſt autem huius proſæ ſermo dramaticus: id eſt diuerſis inductis perſonis in modum dialogi interlocutorius. Nam poſt incitationem totius populi Chriſtiani ad concinendas Chriſto laudes qui nos à morte redemit: inducitur populus fidelis interrogans beatam Mariam Magdalenam quid teſtimonii de reſurrectione domini viderit in via: cum iret ad viſendum domini ſepulchrum. Deinde ipſa reſpondens: multiplex affert teſtimonium peractæ reſurrectionis dominicæ. Demùm fidelis populus fidem Mariæ verbis præſtandam aſtruens: de glorioſa domini reſurrectione indubitatam profert ſuam ſententiam.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Victimæ paſchali. Victima paſchalis eſt dominus noſter Ie- 1. Corint 5.
ſus Chriſtus: in die paſchæ pro nobis immolatus. Etenim paſcha noſtrum (vt ait Paulus) immolatus eſt Chriſtus. Huic autē immolare laudes dicuntur Chriſtiani: cū debitas illi perſoluunt laudes & gratiarum actiones. Nam huiuſmodi laudatio, ſicut & omnis noſtra operatio quæ ad dei gloriā ac honorem rite fit, eſt quædam ſpiritualis immolatio ſiue ſacrificium, ſecūdum illud verbū prophetę in pſal- Pſal. 140.
mo. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: eleuatio manuum mearū ſacrificiū veſper-
2 tinum. Incenſum autem adolebatur in altari pro ſacrificio: ſecundum veteris legis inſtituta. ¶ In ſecū- Ioan. 1.
do verſu. Agnus redemit oues. Agnus: Chriſtus. Ipſe enim verus eſt agnus qui abſtulit peccata mun- Pſal. 94.
di. Oues: genus humanum, populúſque fidelis. de quo propheta in pſalmo. Nos autem populus eius Ioan. 10
& oues paſcuæ eius. Et de quo dominus in euangelio. Animam meam pono pro ouibus meis.

¶In tertio verſu.Mors & vita duello.Duellum dicitur bellũ quod duabus partibus de victoria con- 3
tendentibus committitur:non tantum duorum(vt quidam autumant) ſed etiam multorum, & ipſo-
rum exercituum:duas quæ contendant partes conſtituentium . In paſſione autem Chriſti magnum
fuit certamen inter mortem & vitam.Nam mors ipſa corporis:primum vitam naturæ in Chriſto ad
tempus extinxit.Verum vita Chriſti poſt triduum recepta per reſurrectionem : & mortem naturę in
ipſo,& in nobis geminam quoque mortem deſtruxit,ſpiritus inquam & carnis.Spiritus quidem:quia
cõuiuificauit nos Chriſto & ſuſcitauit à peccato.Carnis vero:quoniã illa Chriſti vita,viam nobis &
exemplum reditus ad immortalem vitam per futuram reſurrectionem præbuit. Quare in eo confli-
ctu vita longe valentior apparuit·& inſigni potita eſt victoria.quandoquidem Chriſti vita triplicem
profligauit mortem.ſimplam ſcilicet & vnicam in ipſo,& duplicem in nobis.Adde quòd mors ipſa:
Roma.6. non perpetuo ſed exiguo quidem tempore in Chriſto obtinuit locum.Vita vero interminabilis & ne
ſcia finis in eodem:præualuit perpetuo ſupra mortem. Chriſtus enim reſurgens ex mortuis iam non
moritur:mors illi vltra non dominabitur . Et in nobis itidem ſi Chriſti imitatores effici ſtudeamus :
vita ipſa Chriſti geminam præſtabit immortalitatem nullo fine caſuram.Merito igitur ipſe dux vitæ
celebratur.qui vitam ſpiritus ſemper in ſe habuit, neque vnquam mortem illi oppoſitam (quemad-
modum nos)ſuſtinuit.qui etiam profligata corporis morte, quõdam mortuus nunc regnat etiam ſe-
cundum carnem viuus.qui denique non ſolum geminam in ſe nunc habet vitam, carnis, & ſpiritus,
ſed & eandem cultoribus & aſſectatoribus ſuis perpetuò obtinendam elargietur . Ipſi igitur vitæ vi-
Ioan.10. ctricia carmina debemus,quę mortis profligatrix egregie potita eſt triumpho.Ipſi itidem authori vi-
tæ magnas exoluere laudes merito dignum eſt & ęquum,qui virtute ſua mortem proſtrauit acerbam,
quique pro bonitate ſua nobis dux eſſe dignetur ad vitam ęternam.Amen.¶In quarto verſu.Dic no 4
bis Maria.Hęc verba ſunt fidelis populi interrogantis beatam Mariam Magdalenam de ſignis, indi-
ciis & argumentis reſurrectionis domini:quę cõſpexerit cum eius inuiſeret ſepulchrum. Cui quidem
interrogationi in tribus ſequentibus verſibus ipſa reſpondet,vtpote quod ſepulchrum Chriſti iam re
diuiui,& ad vitam reſuſcitati viderit:quando ſcilicet ſtabat ad monumentum foris plorans.quod glo
riam etiam conſpexerit Chriſti iam à mortuis reuocati:quando illi ploranti apparuit primum Chri
ſtus in ſpecie hortulani,deinde ſeipſum quiſnam eſſet indicauit. Reſpõdet inſuper Magdalena quod
Matth.26. angelicos viderit teſtes reſurrectionis:quando ingreſſa ſepulchri locum conſpexit duos angelos,vnũ
ad caput & alterum ad pedes:nunciantes illi reſurrectionem iam factam.Denique quod ſudariũ etiã
viderit & veſtes,quibus inuolutum fuerat in tumulo Chriſti corpus:quando cũ Ioanne & Petro ce-
leri curſu ſepulchrum petentibus vidit linteamina poſita,& ſudarium non cum aliis poſitum ſed ſe-
paratim inuolutum in vnum locum.Ex quibus omnibus ſignis colligit ipſa Chriſtum vere ſurrexiſ-
Matthæ.16. ſe:quodque pręcedet ſuos in Galilęam,ſicut ante mortem ſuam prędixerat . Cęterum quoniam prę-
cedo,verbum eſt ſignificans motum ad locum:dicẽdum eſt hoc loco in ſeptimo verſu,pręcedet ſuos
in Galilęam:ſicut etiam litera habet euangelica.Qui vero in Galilæa dicunt: pluris facere videntur
rythmum,& conſonãtiam poſtremę dictionis cum media eiuſdem verſus in exitu ſyllabarum, quam
orationis latinę rectitudinem.cum tamen rythmus omnis ſine debita ſermonis congruitate:ſit inſul-
ſus ac ineptus.& congruentia orationis ſine rythmo ſit recipienda . rythmus autem ſine congruen-
tia , nequaquam . ¶In octauo verſu . Credendum eſt magis . Sane vni veraci quam pluribus men- 8
dacibus eſt potius adhibenda fides . Maria autem Magdalena , etſi tunc ſola fuerit cum omni-
um prima vidit dominum reſuſcitatum , & accepit ab eo mandatum annunciandi reſurrectio-
nem eius aliis,verax tamen fuit.Turba autem Iudęorum,ſcribarum & phariſęorum data pecunia in-
ducens cuſtodes ſepulchri,quòd dicerent ipſis dormientibus diſcipulos Chriſti veniſſe & corpus il-
lius mortuum ſuſtuliſſe,vt hoc commento negarent reſurrectionem,erat mendax . Potius igitur ſoli
Marię quàm turbę Iudaicę pręſtanda eſt fides.Verum quę in principio ſola fuerat nuncia & teſtis re-
ſurrectionis,poſtea multos habuit & diſcipulos & ſanctas mulieres idem teſtificantes. quare illis om
nibus merito accedendum.

In feſtis paſchalibus,de beata virgine.

1
2 VIrgini Mariæ laudes intonẽt chriſtiani. Eua triſtis abſtulit ſed
3 Maria protulit natũ,qui redemit peccatores.Mors & vita mo
4 dulo conuenere mirando, Mariæ filius regnat viuus. Dic no-
5 bis Maria, virgo clemens & pia. Quomodo facta es genitrix,
6 cum tu ſis plaſma de te naſcentis?Angelus eſt teſtis, ad me miſſus cœle-
7 ſtis.Proceſſit ex me ſpes mea , ſed incredula manet Iudæa.Credendũ eſt
8 magis ſoli Gabrieli forti,quàm Iudæorum prauæ cohorti.Scimus Chri-
ſtum proceſſiſſe de virgine vere,tu nobis nate rex miſerere.Amen.
9

¶Hęc proſa omnino conſimilis eſt proſę pręcedenti:& ad illius imitationem, formam & ſpeciem

compoſita.quare propter magnam affinitatem vtriuſque adinuicem: hæc illi continuo & ſine interſtino ſubiungitur. Seruatur indem & hic dramaticus, atque diuerſarum perſonarum interlocutinne alternatus ſermo. Nam populus fidelis ſacratiſſimam virginem Mariam: primnm percontatur de admirando dominicæ incarnationis myſterio: quomodo in ea eſt cōpletum. Cui ipſa deinde reſpondēs adducit teſtimonium angeli Gabrielis, ad ſe de cœlo miſſi ad annunciandum hoc admirabile ſacramentum. Demùm fidelis populus ipſi cœleſti nuncio omnino credendnm eſſe ſubinfert: piéque profitetur Chriſtum de virgine matre natum, à qun poſtremùm miſericordiam humiliter expoſcit. Author eius, Adam de ſancto Victore.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Eua triſtis abſtulit. Hoc verbum abſtulit, non ad ſequen-
tem accuſatiuum expreſſum ſcilicet natum debet referri. nam non recte diceretur Eua Chriſtum na-
tum aut filium nobis abſtuliſſe: niſi ſecundum allegoriam multum remotam. Sed ad ſubauditum ac-
cuſatiuum potius annectendum eſt, ſcilicet vitam, graniam, regnum cœlorū, aut aliquid ſimile, accom
3 modatum præſenti ſententiæ. ¶In tertio verſu. Mors & vita modulo conuenere mirando. Non hic
legendum eſt. mors & vita duello conflixere mirando, vt aliqui habent libri. Nam omnino coincide-
ret hæc proſa cum præcedente in tota illa ſentennia: & nimium aperte conſpiceretur illa clauſula in-
tegre ex antecedente proſa eſſe deſumpta. quod præſentis proſæ ornatum tolleret & decorem. Sed
prorſus oppoſita quantum ad verborum ſtructurā exprimenda eſt hic potius ſententia: & tamen ve-
riſſima, vtpote ꝙ mors & vita modulo conuenere mirando. Nempe mors Chriſti & vita eiuſdē poſt
reſurrectionem mirabili inter ſe harmonia & concordia conſpirarunt: quantum ad eandem virtutem
& efficaciam. Mors enim Chriſti mortem noſtram perpetuam deſtruxit: ſicut per prophetam antè di- Oſee. 13.
xerat dominus noſter. Ero mors tua o mors. Mortem inquam noſtram quātum ad ſpiritum, qua era- Hebræ. 2.
mus perpetuò ſeparati à deo, & illi tyranno ſubiecti qui mortis habet imperium. Hanc autem mor-
tem noſtram: Chriſtus moriendo deſtruxit. Vita itidem Chriſti vitam nobis contulit æternam, nnn
ſnlum quantum ad corpus in nouiſſimo die reſuſcitandum virtute reſurrectionis primariæ in Chri-
ſto: ſed etiam quantum ad animam, quæ ſpiritualiter conreſuſcitatur Chriſtn per gratiam, qui vitam
noſtram (vt canit eccleſia) reſurgēdo reparauit. Atqui deſtruere mortem & reparare vitam: magnam
adinuicem habent conformitatem atque conuenientiam, & fere idem eſſe cenſentur, ſicut depellere
tenebras & inferre lumen. Igitur mors Chriſti mortem noſtram deſtruens, & vita eiuſdem noſtram
5 vitam reparans: miro inter ſe modo conueniunt. quod eſt propoſitum. ¶In quinto verſu. Cnm tu ſis
plaſma de te naſcentis. Plaſma, atis, eſt figmentum ſiue opus figlinum, id eſt aliquid ex luto formatū.
Et qunniam omnis homo ſecundum primam nriginem & in primo omnium parente factam, ex li-
mo terræ formatus eſt à deo, recte omnis homn plaſma dei dicitur. Quare & beata virgo à filio dei
creata, vere dicitur eius plaſma. Nihilominus dei filius ex ea natus eſt, neque hæc duo inter ſe repu-
gnant. Nam Chriſtus ſecundum carnem ex ea natus eſt. & ſecundum diuinitatem, ipſam creauit atq;
formauit. Vnus enim & idem eſt, deus Mariā formans: & homo ex Maria formatus ac genitus. Et ip-
ſa: Chriſti mater eſt & filia. mater: ſecundum natiuitatem carnis. filia: ſecundum rationem creationis,
7 qua ab ipſo eſt condita. ¶In ſeptimo verſu. Sed incredula manet Iudæa. Recuſauit enim Iudæorum
turba maiori ex parte credere in Chriſtum: quòd dei eſſet filius, & Meſſias in lege & prophetis ipſis
promiſſus, ſaluatórque mundi: vt hiſtoria euangelica & actuum apoſtolicorum manifeſte teſtatur.
Quinimmo ipſum crudeliſſime perſecuta eſt vſque ad mortē: & apoſtolos eius grauibus afflixit mo-
dis, vt impediret prædicationem euangelii. Cæterum alii hunc verſum ita legunt. Proceſſit Chriſtus
ſpes noſtra, ex virgine immaculata. & recte inidem. Quemadmodum & illam poſtremi verſus clan-
ſulam, Scimus Chriſtum proceſſiſſe de virgine vere, alii ita legunt. Scimus Chriſtū proceſſiſſe ex Ma
8 ria matre. & vtrique recte quantum ad ſenſum & rationem rythmi enunciant. ¶In octaun verſu; Ioan. 6.
Quàm Iudæorum prauæ cohorti. Quæ ſane praua cohors negat Chriſtum de ſpiritu ſancto, ange- Matth. 13.
lo nunciante conceptum, & ex matre virgine natum: ſed putat ipſum more aliorum hominum ex Io Pſal. 26.
ſeph & Maria conſortio coniugali progenitum. Et ergn ſæpius in euangelio eum vocant Iudæi filiū Pſal. 62.
Inſeph & filium fabri. Sed mentita eſt eorum iniquitas ſibi, & veritas victrix obſtruxit os loquentium
iniqua.

In feſto paſchæ: alia proſa.

1 MAne prima ſabbati
Surgens dei filius,
Noſtra ſpes & gloria.
2 Victo rege ſceleris,
Rediit ex inferis
Cum ſumma victoria.
Cuius reſurrectio
Omni plena gaudio,
Conſolatur omnia.

4 Reſurgentis itaque
Maria Magdalene
Facta eſt prænuncia.
5 Ferens Chriſti fratribus
Eius morte triſtibus,
Expectata gaudia.
6 O beati oculi,
Quibus regem ſeculi
Morte iam depoſita;

Prima eſt intuita.
7 Hæc eſt illa fœmina:
Cuius cuncta crimina
Ad Chriſti veſtigia
Eius lauit gratia.
8 Quæ dum plorat & mens orat:
Facto clamat quòd cor amat
Ieſum ſuper omnia.
9 Non ignorat quem adorat,
Quid precetur: nam deletur
Quod mens timet conſcia.
10 O Maria ſtella maris:
Pia mater appellaris
Operum per merita.
11 Matri Chriſti coæquata:
Dum fuiſti ſic vocata,
Sed honore ſubdita.
12 Illa enim fuit porta:
Per quam mundo lux eſt orta.
Hæc reſurgentis nuncia,
Mundum replet lætitia.
13 Illa mundi imperatrix
Iſta beata peccatrix,
Lætitiæ primordia
Fuderunt in eccleſia.
14 O Maria Magdalena:
Audi vota laude plena,
Apud Chriſtum: chorum iſtum
Clementer concilia.
15 Vt fons ſummæ pietatis
Qui te lauit à peccatis,
Seruos ſuos atque tuos
Mundet data venia.
Amen.

¶Hæc proſa, certa rythmi lege & forma eſt contexta. Nam vt plurimum quiſque verſuum tres habet clauſulas rythmicas: quarum vnaquæque ſeptem complectitur ſyllabas, penultimámque earum breuem. Duæ quidem earum ſimilem adinuicem habent ſyllabarum deſinentiam. Tertia vero vnius verſus haber reſponſum ad tertiam clauſulam verſus proxime ſequentis. Quòd ſi plures tribus in eodem verſu fuerint clauſulæ, frequenter duæ primæ inter ſe habent mutuum reſponſum, & duæ poſtremæ ſeruant adinuicem terminalem conſonantiam. Nam ad ornatum ipſius rythmicæ compoſitionis gratiorémque ſonoritatē, occurrit frequenter in diuerſis verſibus ipſius rythmi euariatio. quæ potius inter legendū ab vnoquoque poterit haud magno impendio deprehendi, quàm certa lege deſcribi. ¶In ea celebratur ipſius Chriſti reſurgentis virtus & gloria: beatæque Mariæ Magdalenæ ſingularis prærogatiua. quòd prima omnium Chriſtum à mortuis reſuſcitatum conſpexerit: & ad apoſtolos tanti gaudii nuncia fuerit. Commemoratur & multiplex excellentia tam ſanctæ Chriſti amatricis: & ad ſacroſanctam dei matrem tum ob nominis communionē, tum ob pręclara merita ac opera ipſius in ſuo gradu ac ordine fit comparatio. Quocirca & hæc proſa in beatæ Mariæ Magdalenæ ſolennitate ſolet etiam à multis non immerito decantari.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Victo rege ſceleris. Regem ſceleris vocat author Satha- 1
nam: quod ad omne ſcelus & nephas homines impellere non deſiſtit. Adinuenit enim ipſe ſui à deo
auerſione peccatum, & illud in omnes ſpargere tentat: quaſi in regno peccati ſceptra tenens. Quem-
admodum deus à propheta dicitur rex virtutum & dominus virtutum: quia omnis virtutis eſt author
Ioan. 20. & in regno virtutum cunctis præſidens dominatur. ¶In quarto verſu. Facta eſt prænuncia. Nam cū 4
ſeipſum manifeſtaſſet illi Ieſus, dixit ei. Vade ad fratres meos & dic eis. Aſcendo ad patrem meum &
patrem veſtrum: deum meum & deum veſtrum. Deinde ſubiungit euangeliſta. Venit Maria Magda- 7
lena annuncians diſcipulis quia vidi dominum, & hæc dixit mihi. ¶In ſeptimo verſu. Hæc eſt illa fœ
mina. Lucas capitulo ſeptimo hanc ſalutarem deſcribit conuerſionem & pœnitentiam huius ſanctæ
mulieris, quæ prius erat in ciuitate peccatrix. Sed à benigniſſimo animarum medico ſanata: audiuit
hanc vocem conſolatoriam. Dimiſſa ſunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum. Et rurſum. Fi-
Lucæ. 7. des tua te ſaluam fecit: vade in pace. ¶In decimo verſu. O Maria ſtella maris. Hæc inuocatio non ad 10
ſacroſanctam dei matrem dirigitur: vt facile quis putare poſſet ob eas denominationes præclaras in
hoc verſu contentas quæ etiam illi conueniunt. ſed ad beatam Mariam Magdalenam: vt oſtendit ſe-
quens verſus qui non niſi de Magdalena poteſt intelligi. Dicitur autem ipſa Maria Magdalena ſtel-
la maris, ratione interpretationis ſui nominis. quippe Maria, ſtella maris interpretatur. Neque illi
interpretationi diſſonat res ipſa. In iſto enim mari magno & ſpacioſo præſentis mundi, peccatorū eſt
directrix: vt ipſius exēplo perfugiant ad portū veniæ & ſacræ pœnitentiæ. Eadē quoque ratione dici-
tur mater pia omniū peccatorum, qui ipſius imitatione & exemplo prouocati, fructuoſam agūt pœni
tentiam de præteritis malis, vitāq; ſuam in meliorem frugē conuertunt. Eos enim ipſa quaſi Chriſto
gignit filios ſpirituales: quos ſuo ipſius exēplo ad bonū prouocat. ¶In vndecimo verſu. Matri Chri- 11
ſti coæquata. Non quidem dignitate & excellentia gratiæ aut gloriæ. Nam quantum ad hoc dicitur in
Lucæ. 1. eodem verſu honore ſubdita illi: quæ nullius vnquam ſenſit contagia culpæ, quę & plena gratia, &
in mulieribus benedicta ab angelo prædicata eſt. Sed Maria Magdalena dicitur matri Chriſti

coęquata quantum ad nominis communionem & conſortium, quod eodem vocata ſit nomine quo
12 ſacratiſſima dei mater. Vtriuſque enim nomen: Maria. ¶ In duodecimo verſu. Illa enim fuit porta. Il
la: mater Chriſti. Hæc: Maria Magdalena. Ita in ſequente verſu: illa: ſacroſanctam dei matrem demon
ſtrat. Iſta vero: Mariam Magdalenam. quæ primum quidem peccatrix: poſtea vero beata. Non tamen
beata, quia peccatrix: ſed quia deſiit eſſe peccatrix, & vitam in melius commutauit. Sane nonnulli ſe- Lucę. 2.
cundam duodecimi verſus clauſulam ita legunt. Per quam ſalus eſt exorta. & recte quidem. Nam ea- Ioan. 20.
dem eſt huius & illius quæ in litera habetur eo loco, clauſulæ ſententia, neque quicquam refert. Porro
ambæ iſtæ ſanctæ mulieres primodia lætitiæ ſuderunt in eccleſia. Mater quidē dei, in fœliciſſimo par
tu filii ſui: cum angeli gaudium annunciarunt mundo. Magdalena vero in reſurrectione domini, ob
quam gauiſi ſunt diſcipuli, & omnis lugentium mortem Chriſti triſtitia in gaudium eſt conuerſa. Hu
14 ius enim glorioſæ reſurrectionis: ipſa primum attulit ad diſcipulos nuncium. ¶ In decimoquarto ver
ſu. O Maria Magdalena. Huic piæ inuocationi ad ſanctam Mariam Magdalenam: iubet hoc loco an-
nectere præclara illa carmina clariſſimi viri Franciſci Petrarchæ poetæ Chriſtiani. quæ in formam
orationis compoſuit de eadem: cum eius inuiſeret ſepulchrum apud Maſſiliam, & in ſpelunca illa ere
mitica quam pro domicilio habuit ſacratiſſima Magdalena: cum circa extremum vitæ ſuæ tempus ſo
litariam ageret vitam, ſuſpenſa reliquit. Nam & egregia ſunt carmina & deuota.

Dulcis amica dei lachrymis inflectere noſtris
Atque meas attende preces: noſtræque ſaluti
Conſule, namque potes. neque enim tibi tangere fruſtra
Permiſſum, gemituque pedes perfundere ſacros:
Et nitidis ſiccare comis, ferre oſcula plantis,
Inque caput domini precioſos ſpargere odores.
Nec tibi congreſſus primos à morte reſurgens
Et voces audire ſuas & membra videre
Immortale decus, lumenque habitura per æuum:
Nequicquam dedit ętherei rex Chriſtus olympi.
Viderat ille cruci hęrentem: nec dira pauentem
Iudaicę tormenta manus, turbęque furentis
Iurgia & inſultus, ęquantes verbera linguas.
Sed mœſtam intrepidamque ſimul, digitiſque cruentos
Tractantem clauos implentem vulnera fletu:
Pectora tundentem violentis candida pugnis,
Vellentem flauos manibus ſine more capillos
Viderat hęc inquam: dum pectora fida ſuorum
Diffugerent pellente metu memor ergo reuiſit
Te primam ante alios: tibi ſe prius obtulit vni.
Te quoque digreſſus terris & ad aſtra reuerſus:
Bis tria luſtra, tibi nunquam mortalis egentem
Rupe ſub hac aluit: tam longo tempore ſolis
Diuinis contenta epulis: & rore ſalubri.
Hęc domus antra tibi ſtillantibus humida ſaxis,
Horrifico tenebroſa ſitu, tecta aurea regum
Delitias omnes ad ditia vicerat arua.
Hic incluſa libens longis veſtita capillis
Veſte carens alia: ter denos paſſa decembres
Diceris, hic non fracta gelu nec victa pauore
Nanque famem, frigus, durum quoque ſaxa cubile
Dulcia fecit amor: ſpeſque alto pectore fixa.
Hic hominum non viſa oculis, ſtipata cateruis
Angelicis, ſeptemque die ſubuecta per horas:
Cœleſtes audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuiſti.

De reſurrectione domini: alia proſa.

1 MVndi renouatio
Noua parit gaudia:
Reſurgenti domino
Conreſurgunt omnia,
Elementa ſeruiunt:
Et authoris ſentiunt
Quanta ſint ſolennia.
2 Ignis volat mobilis:
Et aer volubilis:
Fluit aqua labilis,
Terra manet ſtabilis.
Alta petunt leuia;

Centrum tenent grauia,
Renouantur omnia.
3 Cœlum fit ſerenius:
Et mare tranquillius,
Spirat aura leuius.
Vallis noſtra floruit:
Reuireſcunt arida,
Recaleſcunt frigida:
Poſt quæ ver intepuit.
4 Gelu mortis ſoluitur,
Princeps mundi tollitur,
Et eius deſtruitur
In nobis imperium.
Dum tenere voluit
In quo nihil habuit,
Ius amiſit proprium.
5 Vita mortem ſuperat,
Homo iam recuperat
(Quod prius amiſerat)
Paradiſi gaudium.
6 Viam præbet facilem
Cherubim, verſatilem
(Vt deus promiſerat)
Amouendo gladium. Amen.

¶Hæc proſa etiam tota rythmica eſt, & in vnoquoq; quatuor primorum verſuum ſeptem comple-
ctitur clauſulas rythmicas: quarum vnaquæque ſeptem comprehendit ſyllabas, & ſemper penultimã
breuem. Conſonantiam vero in exitu ſyllabarum habent huiuſmodi clauſulæ, aliquando quidem al-
ternatis locis: vt in primo verſu. aliquãdo vero quæ ſibi inuicem proximæ ſunt: vt in verſibus ſequen-
tibus. & ſemper poſtrema, ad aliquam in medio eiuſdem verſus poſitam clauſulam, vel ad poſtremã
proximi verſus: habet ſuum reſponſum. In poſtremorũ vero duorum verſuum ſingulis: quatuor po-
nuntur rythmicæ clauſulæ, quarum duæ primæ inter ſe habent conſonantiã: tertia vero vnius ad ter-
tiam alterius verſus, & quarta ad quartam in conſonantia confertur. ¶Author eius: Adam de ſancto
Victore. In ea deſcribitur gaudiũ dominicæ reſurrectionis non ſolum in angelos & homines eſſe dif-
fuſum: verũ etiam in omnia huius mundi ſenſibilis corpora, cœlos, elementa & corpora mixta. Quæ
omnia lætiore quodam habitu ſuíſque diſpoſitione gratiore quàm prius habuerant: quandam iucun-
ditatem præferunt in reſurrectione domini, & læto teſtantur gaudia vultu: vt reſurgenti domino quo
dam modo congaudere videantur.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Mundi renouatio. Ipſa domini reſurrectio dicitur hic reno 1
uatio mundi. quia totum genus humanum quod mundi nomine intelligitur, in illa renouatum eſt, &
à vetuſtate peccati ad nouitatem gratiæ atque à morte ad vitam traductum. Adde quòd in Chriſti re
1. Corint. 15. ſurrectione, repræſentata eſt & præexhibita omnium hominum reſurrectio. in qua haud dubie to-
Matth. 19. tius mundi omniumque hominum erit renouatio, quando hoc corruptibile induet incorruptionem,
& mortale immortalitatem. Quare etiam in euangelio illa vocatur regeneratio: quia corpus renaſce-
tur ad immortalitatem vitámque interminabilem. Non abſurdè igitur Chriſti reſurrectio (quæ no-
ſtræ reſurrectionis cauſa eſt ac exemplar) hic dicitur renouatio mundi. ¶In ſecundo verſu. Renouan 2
tur omnia. Hanc omnis creaturæ ſenſibilis communem lætitiam & congratulationem quandam ad
reſurrectionem Chriſti, quæ his verſibus diffuſe deſcribitur: beatus Auguſtinus in vno ſermonum ſo
lennitatis paſchalis eleganter & copioſè depromit his verbis. Vnde modo in germina erũpentis ter-
ræ tota hylarior facies: vario ſuorum fructuum ornatu omnem hactenus quaſi mortuam rerum natu-
Pſal. 4. ram reſurgenti ſuo domino conreſuſcitat. Vbi arborum & herbarum grata venuſtas, diuerſo quidem
germinum munere, pari tamẽ geſtu lætitiæ: ſingulari huic ſolennitati feſtiua occurrit. De cœli autem
nunc vſque quodam modo triſti, nunc autem læta facie, quid dicam? quæ aliquandiu iam denſa caligi
ne nubium adoperta: aeris huius ſpacium omne turbauit. Et ecce repente quaſi iuſtitia de cœlo in ter
ram proſpiciente, mira ſerenitas mundo arridet: & in vnam lætitiam cœli & terræ vota concurrunt.
vt deum & hominem Chriſtum communi exultatione excipiant qui communem vtriſque pacem af
ferre venerat, & medium parietem maceriæ ſoluens fecit vtraque vnum. Hinc aſtrorum omnium fo-
mes, ſplendor ille ſolaris ſuam frontem admodum rugatam iam iámque expurgat: & quaſi rex cõſpi-
cuus in diademate capitis ſui in die deſponſationis ſuæ & in die lætitiæ cordis ſui, cæteris ſtellis velut
comitibus ſuis largiora luminis ſui dona impendit. Luna enim ab ipſo ortus ſui die ſemper in quodã
ſui diſpendio poſita: ad paſchalia gaudia pleno ſe lumine parat. Et vt cuncta breuiter perſtringam, ſi-
cut omne quod in rebus ſubſiſtit diuina diſpenſatione hominis imperio ſeruit: ſic de ſalute humana
omnibus vna exultatio incumbit. Cum igitur pro homine, tantis indiciis omnis creatura ſua gaudia
monſtret: conſequens eſt vt ab hominibus ipſis teſtimonia tali lætitiæ non deſint. Hæc Auguſtinus.
¶In tertio verſu. Poſt quæ ver intepuit. Particula illa quæ, non hic copulatiua eſt ſed relatiua, refert- 3
que arida & frigida hyberni temporis corpora. poſt quæ, ipſius veris tepor ſuccedit, quod quidẽ pla-
cidum eſt & omnium totius anni temporum amœniſſimum. Verno autem tempore: facta eſt Chri-
ſti reſurrectio. ¶In quarto verſu. Gelu mortis ſoluitur. Alludit author ad conditionem temporis, 4
quo Chriſti facta eſt reſurrectio. Tunc enim gelu hybernum & glacies hyemali frigore concreta, diſ-
ſoluitur verno tempore. Ita per calorem viuificum diuinæ gratiæ in reſurrectione domini exhibi-
tæ: letale mortis æternæ frigus diſſolutum eſt, & mors ipſa proſtrata iacet per vitæ renouationem.

In eodem quoque verſu dicitur princeps huius mundi amiſiſſe ius proprium detinendi generis hu-
mani amplius in captiuitate: dum Chriſtum tenere voluit tãquam etiam morti & peccato ſubiectũ.
qui ſolus erat inter mortuos liber, & in quo nihil iuris habuit: quoniam peccati omnino fuit immu-
nis. Ius autem principis mũdi in hominem: eſt ſolum peccatum. Vnde Chriſtus de illo dixit. Venit
6 enim princeps mundi huius: & in me non habet quicquam. ¶ In ſexto verſu. Amouendo gladium.
Eiectis primis parentibus noſtris de paradiſo propter tranſgreſſionẽ diuini præcepti: collocauit do-
minus ante paradiſum voluptatis, cherubim & flãmeum gladium atque verſatilem, ad cuſtodien-
dam viam ligni vitæ. Per quod ſignificatur humano generi præcluſus fuiſſe introitus in regnum cœ-
lorum ante ſatisfactionem illius vniuerſalis delicti: quod in totam redundauit poſteritatem. At vero
per mortem & paſſionem Chriſti ſatisfactum eſt abunde pro illo peccato: & regnum cœlorum prius
occluſum homini reſeratum eſt, patefactaque ianua cœli. Idcirco dicitur tũc Chriſtus amouiſſe gla-
dium verſatilem ipſius Cherubim: & præbuiſſe viam facilem ad cœlum.

De reſurrectione domini: alia proſa.

1 Zima vetus expurgetur:
Vt ſyncære celebretur
Noua reſurrectio.
2 Hæc eſt dies noſtræ ſpei.
Huius mira vis diei:
Legis teſtimonio.
3 Hæc AEgyptum ſpoliauit:
Et Hebræos liberauit
De fornace ferrea.
4 His in arcto conſtitutis:
Opus erat ſeruitutis
Lutum, later, palea.
5 Iam diuinæ laus virtutis:
Iam triumphi, iam ſalutis
Vox erumpat libera.
6 Hæc eſt dies quã fecit dominus
Dies noſtri doloris terminus,
Dies ſalutifera.
7 Lex eſt vmbra futurorum
Chriſtus finis promiſſorum:
Qui conſummat omnia.
8 Chriſti ſanguis igneam
Hebetauit romphæam:
Amota cuſtodia.
9 Puer noſtri forma riſus:
Pro quo veruex eſt occiſus,
Vitæ ſignat gaudium.
10 Ioſeph exit de ciſterna:
Chriſtus redit ad ſuperna
Poſt mortis ſupplicium.
11 Hic dracones Pharaonis
Draco vorat: à draconis
Immunis malitia.
12 Quos ignitus vulnerat,
Hos ſerpentis liberat
AEnei præſentia.
13 Anguem forat in maxilla,
Chriſtus hamus & armilla.
In cauernam reguli
14 Manum mittit ablactatus,
Et ſic fugit exturbatus
Vetus hoſpes ſeculi.
15 Irriſores Heliſæi.
Dum conſcendit domum dei,
Zælum calui ſentiunt.
16 Dauid arreptitius.
Hircus emiſſarius,
Et paſſer effugiunt.
17 In maxilla mille ſternit,
Et de tribu ſua ſpernit
Sanſon matrimonium.
18 Sanſon Gazæ ſeras pandit,
Et aſportans portas ſcandit
Montis ſupercilium.
19 Sic de Iuda leo fortis,
Fractis portis diræ mortis
Die ſurgit tertia.
20 Rugiente voce patris,
Ad ſupernæ ſinum matris
Tot reuexit ſpolia.
21 Cetus Ionam fugitiuum
Veri Ionæ ſignatiuum,
Poſt tres dies reddit viuum
De ventris anguſtia.
22 Botrus Cypri refloreſcit,
Dilatatur & excreſcit.
Synagogæ mareſcit,
Et floret eccleſia,

23 Mors & vita conflixere:
Reſurrexit Chriſtus vere.
Et cum Chriſto ſurrexere
Multi teſtes gloriæ.

24 Mane nouum mane lætum:
Veſpertinum tergat fletum.
Quia vita vicit letum
Tempus eſt lætitiæ.

25 Ieſus victor. Ieſus vita:
Ieſu vitæ via trita,
Cuius morte mors ſopita:
Ad paſchalem nos inuita
Menſam cum fiducia.

26 Viue panis, viuax vnda,
Vera vitis & fœcunda:
Tu nos paſce tu nos munda,
Vt à morte nos ſecunda
Tua ſaluet gratia, Amen.

¶Hæc proſa, rythmicæ modulatiotus conſtringitur numeris: ſicut illa de ſancto Stephano. Heri mundus exultauit. & propemodum ad illius accedit compoſitionis formam & ſpeciem. In ea explicantur mira dominicæ reſurrectionis myſteria: in vereri quidem teſtamento multis figuris præſignata, & in nouo nobis ex bonitate diuina clarius exhibita. Vnde complures hic recẽſentur figuræ legis antiquæ: quarum velamine & vmbra, tanta redemptionis humanę ſacramenta ſunt præſignificata & obducta. quemadmodum annotationes ſingularim elucidabunt. Et ſane hæc proſa admodum diuina eſt, paucis multa complectens (& tota ex ſacris lireris præclare deſumpta: cuius & hiſtorias & ſententias congruenter copinſeque adapta propoſito. vt hoc ſuo opificin author ipſius Adam de ſancto Victore: liquidò prodat ſe in diuinis ſcripturis apprime exercitatum & promptũ fuiſſe. Quod & in cõpluſculis proſis a ſe compoſitis (quarum permultę buic libro inſeruntur) gnauiter obſeruat vt qui illarum ſtudio fuerit addictiſſimus.

Exod 12. ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Zima vetus expurgetur. Vt ſuperius iam dictum eſt: zi- 1
Leui. 2. ma fermentum eſt. & peccati typum expreſſionemque gerit in ſcriptura: cùm agnum paſchalem ſine
fermento manducari debere ipſa iubet, & in ſacrificio domini fermentum miſceri prnhibet. Mooet
igitur his verbis author vetuſtatem peccati à nobis expurgandam eſſe: vt in ſyncæritate animorum
1. Corin. 5. tantam ſolennitatem dignè celebremus. quaſi cum apoſtnlo illud noſtris auribus inclamans verbum.
Expurgate vetus fermentum: vt ſitis noua conſperſio. ¶In tertin verſu. Hęc AEgyptum ſpoliauit.
Quæcunque tempore legis antiquæ in figura contigerunt huius ſacrę diei præſignificatiua: iure huic 3
diei tanquam veritati & præcipuo exemplari attribuuntur, vt ad quam omnis typus & vmbra tende-
bat. Itaque hæc dies reſurrectionis ſpoliauit AEgyptum: quoniam ſignificata fuit per diẽ illum quo
Exodi. 2. Hebræi ſpoliauerunt AEgyptios auro argento & veſtibus precioſis commodato acceptis, qun etiã
Hebræi fuerunt liberati à fornace ferrea AEgypri: à domn ſeruitutis & graui iugn Pbarannis. Sic e-
nim & boc die Cbriſtus ſpoliauit inferos: & genus bumanum redemit ab intolerabili ſeruiture prin-
cipis tenebrarum. In quartn verſu. His in arcto conſtitutis. Populus Hebrænrum preſſus anguſtia ſer 4
Exodi. 1. uitutis AEgyptiæ: adigebatur ad opera quotidiana conficieodorũ laterum ex luto & palea, quemad-
modum in Exodo ſcriptum legimus hoc mndo. Oderant filins Iſrael AEgyptii, & affligebant illudẽ
tes & inuidentes eis: atque ad amaritudinem perducebant vitam enrum nperibus duris luti ac lateris,
omnique famulatu quo in terræ operibus premebantur. Sic genus bumanum miſeræ dæmonum ſer
uituti fuit ſubiectum ante adnentum Chriſti: & ab eis ad varias trahebatur concupiſcentias carnis,
opum & honorum. quibus tanquam duriſſimo iugn preſſum; prauis operibus erat addictum.
¶In ſextn verſu. Hæc eſt dies quam fecit dnminus. Illud ſumptum eſt ex pſalmo centeſimo decimo- 6
Pſal. 117. ſeptimo: vbi dicit propbeta. Hæc dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea. Quem quidẽ
verſum ſæpius decantat eccleſia in feſtis paſchalibus: eo ipſo inſinuans illum recte accommodari ad
ſolennitatem dominicæ reſurrectionis. Eam enim diem ſingulariter & præ cæteris fecit dominus: cũ
ipſam admirabili reſurrectionis Chriſti gloria inſigniuit. ¶In ſeptimo verſu. Lex eſt vmbra futuro-
Hebrę. 10. rum. Hoc Paulus atteſtatur: ita ſcribens ad Hebræos. Vmbram habens lex futurorum bonorum non 7
ipſam imaginem rerum, per ſingulos annns eiſdem ipſis boſtiis quas nfferunt indeſinenter: nunquã
pnteſt accedentes perfectos facere. Nomen quidem legis hoc in loco, ſimiliter & in ſecundo verſu bu
ius proſæ: pro veteri lege accipitur. ſicut & in ſancta ſcriptura vt plurimum ea dictio per ſe poſita ſu-
mitur. Qudd vero Chriſtus ſit filius promiſſorum: oſtendit etiam Paulus cum ait ad Romanos. Fi-
Roma. 10. nis legis eſt Chriſtus: ad iuſtitiam omni credenti. In ipſo enim conſummata ſunt omnia & complera:
quæ prædixerunr prophetæ, & quæ ipſa lex fignrarum inunlucris præſignauit. Omnes enim pro-
Matth. 11. pbetæ & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt: qui fuit Chriſto contemporaneus, officinſuſque
præcurſor. ¶In octauo verſu. Chriſti ſanguis igneam. In præcedentis proſæ explanatione dictum eſt 8
Gene. 3. quomodn Chriſtus ſua morte amouit gladium flammeum atque verſatilem: qui fuerat poſitus ad cu-
ſtodiendam viam ligni vitæ. Hoc idem præſens verſus aſtruit, ſanguinem ſcilicet Chriſti effuſum pro
nobis in cruce: hebetaſſe nbtuſumque reddidiſſe illum gladium, vt non valeat amplius prohibere a-
ditum paradiſi. quoniam precioſus Chriſti ſanguis tanquam clauis regni cœlorum: illud humanoge
neri ante occluſum reſerauit, cunctiſque patefecit illius introitum. ¶In nonn verſu. Puer noſtri for-
ma riſus. Iſaac filius Abrahæ ex Sara, dicitur bic forma ſiue figura noſtri riſus & gaudii: quod ex re-

ſurrectione domini & reparatione vitæ merito debemus habere, quoniam à riſu id nomen Iſaac ac- Gene.12.
cepit, cum dixerit Sara iam eo partu leuata. Riſum fecit mihi deus: & quicunque audierit, corridebit Gene.22.
mihi. Pro illo autem veruex ſiue aries occiſus legitur: quando angelus de cœlo clamans prohibuit A-
brahæ ne immolaret filium ſuum, quemadmodum diuinæ voci obediens facere propoſuerat. Tunc Gene.22.
enim leuauit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arietem inter vepres hærentem cornibus:
quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio. Fuit ſane Iſaac & paſſionis domini & reſurrectionis
ad vitam & ſignum & ſymbolũ: quoniam iam morti deſtinatus erat quam paratus fuit ſubire, & poſt
deſtinatam hanc oblationem, immo poſt arietem pro ſe occiſum: viuus permanſit. ¶ In decimo ver
10 ſu. Ioſeph exit de ciſterna. Fratres ipſius Ioſeph inuidiæ ſtimulis agitati ipſum à patre miſſum ad eos Gene.37.
viſitandos nudauerunt tunica talari ac polymita. miſeruntque eum in ciſternam veterem quæ non
habebat aquam. Deinde prætereuntibus Madianitis negociatoribus extrahentes eum de ciſterna vẽ-
diderunt viginti argenteis: vt habet liber Geneſeos. Ita plane pater cœleſtis filium ſuum vnigenitũ
miſit in mundum: ad inuiſendos fratres ſuos Iudæos. Verum illi liuore inuidiæ ſtimulati nudum ip-
ſum crucifixerunt & repoſuerunt in ſepulchro: ā quo tertia die rediuiuus ſurrexit. Itaque immiſſio
ipſius Ioſeph in ciſternam: ſignificabat ipſius domini noſtri tumulationem, collocationemque in ſe-
pulchrum. Extractio autem ipſius Ioſeph de ciſterna: ſignat reditum Chriſti de ſepulchro per glorio
ſam reſurrectionem. ¶ In vndecimo verſu. Hic dracones Pharaonis. Iuſſu domini tulit Aaron vir- Exo.7.
11 gam coram Pharaone & ſeruis eius, proiecitque in terram: quæ protinus verſa eſt in colubrum. Ma-
lefici itidem AEgyptii per incantationes AEgyptiacas ſuggerente Pharaone etiam proiecerunt vir
gas ſuas in terram: quæ verſæ quidem ſunt in dracones, ſed deuorauit virga Aarõ virgas eorum. Vbi
per ſerpentem virgæ Aaron, intelligitur Chriſtus: ab omni veneno peccati immunis. Per dracones
vero AEgyptiorum, intelligendi ſunt dæmones: malitiæ tabe prorſus corrupti, & peſtiferum ſuum
virus diris ſibilis in alios diffundentes. Significat igitur hæc figura, quòd Chriſtus per ſuam mortem
12 dæmoniacæ cohortis vires confregit, & reſurrectione ſua mortem profligauit. ¶ In duodecimo ver
ſu. Quos ignitus vulnerat. Vt ſacra libri Numeri narrat hiſtoria, quicunque ab ignitis ſerpentibus Nume.21.
immiſſis à deo propter murmurationem filiorum Iſrael erant percuſſi: conſpecto æneo ſerpente quẽ
Moyſes iuſſu domini erexerat in deſerto, illico ſunt curati. Ita quicunque igneis nequiſſimi telis ſunt
transfixi, morſuve peſtifero peccati ſauciati, conſpecto in cruce ſuſpenſo Chriſto (qui per æreum ſer
pentem ſignatur) per oculos interiores fidei & deuotionis: protinùs ſanantur ab illato vulnere. Vn-
de dominus in euangelio hanc figuram veritati accommodans inquit. Sicut Moyſes exaltauit ſerpẽ-
tem in deſerto: ita oportet exaltari filium hominis. vt omnis qui credit in eum non pereat: ſed habeat Ioan.3.
13 vitam æternam. ¶ In decimotertio verſu. Anguem forat in maxilla. Iob quadrageſimo cap. de ſatha Iob.40.
na ſub nomine leuiathan loquens ait. An extrahere poteris leuiathan hamo: aut armilla perforabis
maxillam eius. Quem locum exponens beatus Gregorius dicit: quòd humanitas Chriſti fuit vt eſca
prouocans dęmonem ad deuorandum eam, pertrahendumque in mortem. Diuinitas autem eiuſdem
vt hamus ſub eſca latitans: qua dęmon incautus in maxilla eſt perforatus. Quoniam cum humanita-
tem Chriſti ſicut aliorum hominum deglutire voluit: virtute deitatis illius perforatus quam vora
14 uerat prædam amiſit. ¶ In decimoquarto verſu. Manum mittit ablactatus. Ea ſententia ſumpta eſt
ex vndecimo cap. Eſaiæ: vbi ait propheta. Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis: & Eſa.11.
in cauernam reguli qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet. Vbi per infantem ab vbere ſimiliter
& ablactatum: intelligitur (vt explicat gloſa ordinaria) Chriſtus purus & innocens, malitiaque par-
uulus. Per aſpidem vero cuius percuſſio præſentaneam infert mortem, & per regulum ſiue baſiliſcũ
regem omnium ſerpentum: qui flatu & viſu non ſolum cætera, ſed & aues volantes necat, intelligi-
tur diabolus, Per cauernam autem illius: aut corpora dæmoniis obſeſſa aut potius hic mundus intel-
ligitur, in quo tanquam ſpelunca fecerat ſibi ſathanas habitaculum. Denique per manum ablactati
recte accipitur diuina Chriſti potentia: quæ comprehenſum regulum è ſua cauerna traxit captiuum
cum virtute ſua principem huius mundi eiecit foras. Et ſic hoſpes huius ſeculi ſerpens ille antiquus
(qui longo tempore hoſpitium & habitationem huius mundi occupauerat per cultum idolorum) Ioan.12.
diffugit exturbatus è ſua cauerna: poſtquam ablactatus miſerat manum ſuam in illam. Ex quo liquet
tertiam clauſulam præcedentis verſus, ſcilicet in cauernam reguli, pertinere ad ſententiam præſen-
tis verſus. & in ea legendum eſſe: in cauernam, non autem in cauerna, vt aliqui habent libri: quoniam
15 verbum mittere, motum ad locum ſignat. ¶ In decimoquinto verſu. Irriſores Heliſęi. Quartus liber
Regum de Heliſęo propheta refert, quòd cum poſt raptum Helię in cœlum aſcenderet per viam in 4.Reg.2.
Bethel: parui egreſſi ſunt de ciuitate & illudebant ei dicentes. Aſcẽde calue, aſcende calue. Qui cum
reſpexiſſet vidit eos: & maledixit eis in nomine domini. Egreſſique ſunt duo vrſi de ſaltu: & lacerave
runt ex eis quadraginta duos pueros. Hæc autem figura fuit eorum quæ in paſſione domini & poſt
aſcenſionem eius in cœlum Iudæis contigerunt. Nempe Chriſtum in cruce exaltatum irriſerunt Iu- Matth.27.
dæi dicentes. Vah qui deſtruis templum dei: & in triduo reædificas illud. Alios ſaluos fecit: ſeipſum
non poteſt ſaluum facere. Si filius dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Propter quæ male-
dictio dei venit ſuper illos. & poſt quadraginta duos annos ab eius paſſione, ſignatos per totidem
pueros laceratos ab vrſis, duo vrſi de ſylua gentiũ exierunt, Veſpaſianus ſcilicet & Titus imperato-
res Romani. & vrbem Hieroſolymitanam funditus euerterunt: totumque Iudæorum populum ex-
16 terminauerunt. ¶ In decimoſexto verſu. Dauid arreptitius. Primus liber Regum commemorat de
Dauid, quòd cum apud Achis regem Geth vrbis Philiſteorum diuerſaretur: vt euaderet manus Saul 1.regum.21.

iniuſte & crudeliter ipſum perſequentis, audiretque ſeruos ipſius Achis ſuggerẽtes regi ſuo quod Da
uid eſſet ille qui occidiſſet Goliath fortiſſimum Philiſteorum: timens ne quid grauius in ſe cõſuleretur
ſimulauit inſaniã. & collabebatur inter manus aſſiſtentium, & impingebat in oſtia portæ: deflue-
bantque ſaliuæ eius in barbam. Quod videns rex Gethcus, & furioſum ipſum Dauid exiſtimans: iuſ
ſit illum dimitti. Et ita Dauid hac ſimulatione furiæ: euaſit manus inimicorum ſuorum incolumis.
Ita Chriſtus per Dauid figuratus, Iudæorum cuſtodiẽtium eius ſepulchrum & volentium impedire
reſurrectionẽ ipſius, effugit manus: potẽtifica ſua virtute à mortuis reſurgẽs. Præterea Leuiticus inter
Leui.14. cæteras cærimonias ritum emundationis leproſi deſcribens, dicit duos paſſeres eſſe ſumendos: quo-
rum vnus immoletur domino, & alter dimittatur auolare viuus. In feſto quoque expiationis accipiẽ
Leui.16. dos eſſe duos hircos, quorum vnus ſuper quem ceciderit ſors ipſi domino: debeat offerri deo pro ex-
piatione peccati ipſius populi. Alter vero hircus, cui ſcilicet obuenerit ſors ea prȩemiſſarii: dimitta-
tur viuus & ducatur in ſolitudinem. Per hunc autem paſſerem & hircum qui dimittuntur viui: ſigni
ficatur Chriſtus poſt reſurrectionem rediuiuus & in cœlos regreſſus. qui ita manus Iudæorum ho-
ſtiles euaſit: vt neque cum ſepulchro detinere, neq; poſtea ipſum in perſona ſua perſequi potuerint.
¶In decimoſeptimo verſu. In maxilla mille ſternit. Liber Iudicum meminit de Sanſon quòd cũ à 17
Iudicũ.15. viris Iuda duceretur ligatus ad Philiſteos: diruptis ſubito vinculis inuentam maxillã aſini arripiens,
interfecit in ea mille viros ex Philiſteis. Cæterũ per Sãſon intelligitur Chriſtus, qui à Iudæis in paſ-
ſione ligatus & gentibus traditus: omnem dæmonũ cateruã per Philiſteos ſignificatam proſtrauit vir
tute ſuæ diuinitatis. Idem quoque liber enarrat, quòd Sanſon deſcendens in Thãnata vrbem Phili-
Iudicũ.14. ſteorum, vidit ibi mulierem de filiabus Philiſtinorum, petiuitq; à parentibus ſuis eam ſibi poſtulari
& accipi in vxorem: nolens illis acquieſcere ſuadentibus quòd potius de tribu ſua Dan vxorem du-
ceret ſecundum inſtituta legis Moſaicæ, & non de populo incircunciſo atque gẽtili. Hæc autẽ figura
erat illius myſterii in Chriſto completi, quòd nõ de cognatione ſua & Iudæorũ turba eccleſiã colle-
gerit ſpõſam, ſed deſeruerit illam domũ ſuã, propter cæcitatẽ & incredulitatem ipſorũ. & ex gentibꝰ
Iudicũ.16. per Philiſteos ſignatis elegit ſibi ſponſam dilectã. ſanctã ſcilicet eccleſiam ſuo ſanguine ablutã. ¶In
decimooctauo verſu. Sanſon Gazæ ſeras pandit. Liber Iudicum inſuper de Sanſone recitat, quòd cũ 18
Philiſtei cognouiſſent ipſum intraſſe Gazã vrbẽ eorũ: poſuerũt cuſtodes in porta ciuitatis, qui facto
mane illum egredi volentem occiderent. Ipſe vero intẽpeſtæ noctis ſilentio cõſurgẽs apprehẽdit am
bas portæ fores cũ poſtibus ſuis & ſera: impoſitaſque humeris ſuis portauit ad verticem mõtis qui re
ſpicit Hebrõ. Ita ſane Iudæi corpus Chriſti tumulo conditũ circũſepſerunt cuſtodibus: ne poſſet die
Matthęi.27. tertia reſurgere, ſicut ab eo prædictum audiuerant. ſed irritus fuit omnis eorũ conatus. ¶In decimo- 19
nono verſu. Sic de Iuda leo fortis. Hic verſus explicat veritatẽ repræſentatã per præcedẽtis verſus fi
gurã. Nẽpe quod modo de Sanſone dictũ eſt ſignificat ꝙ Chriſtus confregit ſeras inferni carceris, ve
ctéſque eius ferreos euulſit: eductis inde ſanctis patribus. Et videntibus illis qui ad cuſtodiã ſepulchri
eius erant deputati ſurrexit à mortuis ac quadrageſimo deinde die aſcẽdit victor in montẽ ſanctũ dei,
verticẽque cœlorũ. Porro dicitur hic Chriſtus de Iuda leo fortis: quoniã ita appellatur apud Ioannẽ
in Apocalypſi, vbi ait. Vicit leo de tribu Iuda: radix Dauid. Leo inquam propter inuictam ipſius for
Apocal.5. titudinem, cui nullus obluctari aut reſiſtere poſſit. ¶In viceſimo verſu. Rugiente voce patris. Dici- 20
tur leo rugitu ſuo excitare catulos: cum recens in lucem editi iacent vt exanimes. Huic autem natu-
rali proprietati alludens author, quia Chriſtum vocauit leonem: dicit imperio dei patris (quod ru-
gientis vocis nomine exprimit) ipſum à mortuis excitatum. quandoquidem ſcriptura ſæpius de Chri
ſto teſtatur, quòd cum deus pater ſuſcitauit à mortuis. Poſt reſurrectionem vero ſuam cœlos conſcẽ-
Actu.2. dens Chriſtus, captiuam duxit captiuitatem: & ſpolia inferno lacu direpta ſanctos ſcilicet patres re-
duxit ſecum in cœlos, in ſinum ſcilicet ſupernæ matris noſtræ Hieruſalem, eccleſiæque triũphantis.
Ioſue.1. ¶In viceſimoprimo verſu. Cetus. Ionam fugitiuũ. Ionas cũ fugeret à facie domini in Tharſis ne 21
mitteretur in Niniuen: naui conſcenſa & oborta graui tempeſtate, cum per ſortem ipſe deprehenſus
eſſet fuiſſe cauſa ipſius procelloſæ commotionis in mari ſubito exortatæ: proiectus eſt ſuo ipſius ſua-
ſu & conſenſu in mare, & abſorptus ab immani piſce quem dominus ad hoc parauerat. At ipſe in
ventre ceti tribus diebus ac noctibus deliteſcens: demum incolumis in terram eiectus eſt, vt liber eius
propheticus atteſtatur. At vero Ionas propheta in his operibus quæ geſſit & perpeſſus eſt, ſignifi-
cat Chriſtum à deo patre miſſum in mundum vt prædicaret hominibus pœnitentiam & viam ſalu-
tis. grauiſſimis agitatũ eſſe perſecutionibus malicia Iudæorum in ipſum excitatis. & demũ poſt cru-
cis opprobrium ſepulchro fuiſſe impoſitum: de quo poſt tres dies ſurrexit à mortuis. Quẽadmodũ
Matth.12. dominus ipſe Iudæis ſignum quærentibus reſpondit. Generatio praua & adultera ſignum quærit:
& ſignum non dabitur ei niſi Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus &
tribus noctibus: ſic filius hominis erit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. ¶In viceſi- 22
moſecundo verſu. Botrus Cypri refloreſcit. Locus iſte ſumptus eſt ex canticis amatoriis Salomonis:
Canti.1. vbi ſponſa ait. Botrus Cypri dilectus meus mihi: in vineis Engaddi. In quibus quidem verbis Chri-
ſtus ſponſus eccleſiæ dicitur botrus Cypri propter reſurrectionem ſuam. vt ait Bernardus hunc lo-
cum in canticis exponens ſermone quadrageſimo quarto. ſicut ante dictus eſt ibidem faſciculus myr
rhæ propter ſuę paſſionis amaritudinem. Ergo (inquit) dominus meus Ieſus, myrrha mihi in mor
te: botrus in reſurrectione. Et recte botrus: propter ſuauitatem dulcedinemque gratiarum ac virtu-
tũ, quę ab eo proceſſerunt in omnem populũ Chriſtianũ. Is autem botrus Cypri hic refloreſcere di-
citur: quoniã poſt mortis anguſtias per reſurrectionẽ rediit ad vitam immortalem. quemadmodum

vinea hyberno tempore marcida & ſterilis:adueniente vere iterum induit virorem frondium, flo-
reſque regerminat. Idem quoque botrus dilatatur & excreſcit:quoniam nomen Chriſti per prædi-
cationem apoſtolorum in omnes terræ plagas eſt dilatatū. vt cum prius notus fuerit in Iudæa deus Pſal.75.
& in Iſrael magnum nomen eius:poſtea in toto terrarum orbe celebratū ſit & diuulgatum. Et quo-
niam adueniente veritate, ceſſare debet vmbra:lex Moſaica cum ſuis cærimoniis (quæ nomine ſyna
gogæ hic inſinuatur) poſt reſurrectionem Chriſti eſt abolita. Lex vero euangelica cum ſacramentis
23 noui teſtamenti (quæ per eccleſiam hic ſignatur) vegetum robur accepit & viget. ¶In vicesimoter-
tio verſu. Et cum Chriſto ſurrexere. Illi ſcilicet ſancti patres, de quibus ſcribit Matthæus quòd tem- Matth. 27.
pore mortis Chriſti monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorū qui dormierant ſurrexerūt.
Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerūt
multis. Et illos quidem ad vitam immortalem reſurrexiſſe nulla deinceps morte interceptam neque
caſuram: ex eo ſumunt argumentum ſancti patres. quoniam idonei teſtes reſurrectionis Chriſti non
fuiſſent, ſi non & ipſi ad incorruptibilis & immortalis vitæ ſtatum (ſicut Chriſtus) ſurrexiſſent.
24 ¶In viceſimoquarto verſu, Mane nouum, mane lætum. Hæc ſententia ſumpta eſt ex illo verſu pſal- Pſal. 29.
mi. 29. Ad veſperum demorabitur fletus: & ad matutinum lætitia. Quem exponens ſacer Hierony-
mus ait. Ad veſperum demorabitur fletus: quia paſſo & ſepulto domino, apoſtoli & mulieres in fletu Marci.16.
& gemitu morabantur. Et ad matutinum lætitia: quia mane venientes ad ſepulchrum, gloriam reſur
25 rectionis ab angelis acceperunt. ¶In viceſimoquinto verſu. Ad paſchalem nos inuita. Menſa paſcha
lis eſt ſacrum illud conuiuium in quo Chriſtus ſumitur ex inſtituto eccleſiaſtico: quo quiſque legiti-
mæ ætatis aſtringitur ad ſumendam ſacroſanctam euchariſtiam quotannis in feſto paſchæ. Ad quam
ſumptionem petit author nos diuina miſeratione perduci cum fiducia animi bona, quòd ea nobis ſit
ad iuſtificationē & vitam: nō autē ad damnationē & interitū ea noſtra culpa. Quòd autē IeſusChri
ſtus & via ſit & vita, quemadmodum hic verſus eum cognominat: ea his ipſius verbis eſt ſatis notū.
26 Ego ſum via, veritas & vita. ¶In viceſimoſexto verſu. Viue panis, viua vnda. Quòd Chriſtus ſit pa
nis viuus: nullum efficacius eſt teſtimonium quàm ipſius dicentis. Ego ſum panis viuus qui de cœlo Ioan. 14.
deſcendi. Et iterum. Ego ſum panis vitæ. Quòd autē ſit aqua viua: teſtatur & ipſe per Hieremiā pro Ioan. 6.
phetam dicens. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Denique quòd ſit vera vitis: ipſe quoque in euā Hiere. 2.
gelio teſtimonium perhibet, cum ait. Ego ſum vitis vera: & pater meus agricola eſt. Et iterum ad di- Ioan. 15.
ſcipulos. Ego ſum vitis vera: & vos palmites. Horū autem omnium nominū propria ratio cur Chri-
ſto attribuantur: ſuis eſt locis requirenda, in euangelica ſcilicet explanatione.

In feſtis paſchalibus: alia proſa.

1 LVx illuxit dominica:
Lux inſignis, lux vnica:
2 Lux lucis & lætitiæ:
Lux immortalis gloriæ.
3 Diem mundi conditio:
Commendat ab initio.
4 Quam Chriſti reſurrectio
Ditauit priuilegio.
5 In ſpe perennis gaudii:
Lucis exultent filii.
Vendicent membra meritis
6 Conformitatem capitis.
Solennis eſt celebritas:
7 Et vota ſunt ſolennia.
Primæ diei dignitas
Prima requirit gaudia.
8 Solennitatem gloria:
Paſchalis eſt victoria.
9 Sub multis ænigmatibus
Prius promiſſa patribus.
10 Iam ſciſſo velo patuit:
Quod vetus lex præcinuit.
11 Figuram res exterminat,
Et vmbram lux illuminat
12 Quid agnus ſine macula,
Quid hœdus typi geſſerit,
Noſtra purgans piacula
Meſſias nobis aperit.
13 Per mortem nos indebitam
Soluit à morte debita.
14 Prædam captans illicitam,
Præda priuatur licita.
15 Carnis delet opprobria
Caro peccati neſcia.
Die reflorens tertia:
Corda confirmat dubia.
16 O mors Chriſti mirifica
Tu Chriſto nos viuifica.
17 Mors morti non obnoxia:
Da nobis vitæ præmia Amen.

¶Hæc proſa certis etiam rythmicæ conſonantiæ numeris conſtat. Nam vt plurimum quiſque ver-

ſuum eius, duas ſolum clauſulas rythmicas complectitur in exitu ſyllabarum adinuicem conuenien-
tes. Vnaquæque autem illarum clauſularum octo continet ſyllabas ſemperque penultimam breuem;
Interdum vero vnus verſus quatuor comprehendit huiuſmodi clauſulas alternis locis conſonantiã
ſeruantes: vt prima tertiæ & ſecunda quartæ in conſimili ſyllabarum deſinentia reſpondeat: Non
nunquam itidem eiuſdem verſus quatuor ſunt clauſulæ: eodem penitus inter ſe exitu deſinentes. quẽ
admodum ſtudioſus lector facile primo ipſius literæ obtutu diiudicabit. ¶ Author eius. Adam de ſan
cto Victore. Commendatur in ea multis præconiis glorioſa Chriſti reſurrectio: ob magna beneficia
quæ humano generi contulit. ſcilicet redemptionem ab hoſte antiquo, reparationem vitæ, liberatio
nem à morte, & ſpem immortalitatis in nobis conſequendæ in conſummatione ſeculi. Et quoniam
die dominico facta eſt Chriſti reſurrectio: illa dies etiam egregiis extollitur titulis & laudibus.
¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Lux illuxit dominica. Lucem pro die ſæpius apud autho- 1
res accipi: notius eſt quàm vt teſtimonio aut declaratione egeat. Et ita hoc in loco quoties in nomina
tiuo collocatur, accipitur. Nam in ſecundo verſu in genitiuo poſitum id nomen: claritatem ſiue lu-
men ſignat. Dicitur autem dies dominica: quæ ſabbatum proxime conſequitur, immo potius quam
ſabbatum ſeptimo loco ſequitur. Nam prima eſt illa dies: & ordine temporis & excellentia dignita-
tis. Et quoniam in nouo teſtamento dies ille conſecratus eſt domino, vt in eo deus ipſe peculiarius ac
integrius quàm in aliis hebdomadæ diebus colatur: quemadmodum in veteri teſtamento in ſabbato,
idcirco diei dominicæ nomen ſortitur. & dominica dies dicitur quaſi dies domini: ſpecialiterque do-
mino dedicatus atque addictus. ¶ In tertio verſu. Diem mundi conditio. Creatio ſiue formatio mun 3
di (quæ hic conditio dicitur: quoniam mundus à deo conditus eſt) commendat diem dominicum: quã
doquidem ipſa mundi productio incœpta eſt die dominico. vt ille, ſex dierum quibus formatus eſt
mundus: fueris primus. quemadmodum in primo huius operis libro oſtenſum eſt: in expoſitione il-
lius hymni. Primo dierum omnium: quo mundus extat conditus. Accedit autem illi & altera digni-
Marci. 16. tas: quòd in ea ſit facta Chriſti reſurrectio. Nam mane prima ſabbati, id eſt prima poſt ſabbatum die
Chriſtus ſurrexit. Hæc autem eſt dies dominica. Et propter huiuſmodi excellentias, dies iſta dicitur
in primo huius proſæ verſu dies inſignis & vnica: id eſt præcipua ſiue primaria & in ſecundo eadem
dicitur dies lucis & lætitiæ, dies item immortalis gloriæ: quòd per reſurrectionem Chriſti nobis lu-
cem, lætitiam & immortalem gloriam attulerit. Et hanc ob cauſam quartus habet verſus: quòd ipſam
diem dominicam reſurrectio Chriſti exornauit inſigni priuilegio, ſingularique dignitate. ¶ In quin 5
to verſu. Lucis exultent filii. Deus lux eſt (vt inquit Ioannes) & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Qui er
1. Ioan. 1. go dei ſunt imitatores & mandata eius cuſtodiunt: ii ſunt filii lucis, quoniam opera lucis faciunt & fu
giunt opera tenebrarum. Et ita etiam à domino nominantur in euangelio: cum ait ad Iudæos. Dum
Ioan. 12. lucem habetis credite in lucem, vt filii lucis ſitis. In ſexto autem verſu membra corporis myſtici di-
cuntur fideles, per bona opera vitam gratiæ in ſe habentes, & ipſi capiti Chriſto per vinculum dile-
ctionis annexi: vt etiam ad integritatem & perfectionem ſacri corporis Chriſti attineant. Admonet
ergo hic verſus, quòd ipſi fideles id bonis ſibi comparens operibus & ſyncæritate vitæ: vt demum
conformes effici mereantur capiti Chriſto, & ad immortalem reſurgere gloriam, ſicut & ipſe ſur-
rexit. ¶ In decimo verſu. Iam ſciſſo velo patuit. In paſſione domini velum templi ſciſſum fuiſſe le- 10
Matthæ. 27 gitur à ſummo vſque deorſum. Quæ quidem diſciſſio myſtice ſignificauit: velamen veteris teſtamen
ti occultatus variis figuris myſteria nouæ legis, iam eſſe amotum. & præſente rerum exhibitione tũc
patuiſſe ſacratiſſima noſtræ redemptionis ſacramẽta: quæ ad illud vſque tempus delituerant ſub fi-
gurarum velamento abdita ac abſtruſa. perinde atque ſublato velo palam conſpicitur: quicquid illo
prius obuelatum fuerat. ¶ In duodecimo verſu. Quid agnus ſine macula. In Exodo filii Iſrael iuſſi 12
Exo. 12. ſunt immolare agnum ſine macula, & iuxta eundem ritum accipere hœdum ad veſperum paſchæ: aſ
perſioneq; ſanguinis illius ad poſtes domus & ſuperliminaria, liberati ſunt ab angelo percuſſore pri
mogenitorum AEgypti. Ille autem agnus geſſit typum atque figuram Chriſti, veri agni & immacu-
lati: cuius precioſo ſanguine effuſo in cruce, liberati ſumus à dæmonica ſeruitute. quemadmodum ſu
perius illud ſæpenumero adductum eſt & latius explicatum. ¶ In decimotertio verſu. Per mortẽ nos
indebitam. Chriſtus debitor mortuis non fuit: quia omnino peccati fuit expers. per peccatum autem: 13
mors eſt introducta. Nos autem omnes mortis ſumus debitores: quia peccato obnoxii. Itaque Chri-
ſtus per mortem indebitam quam ſponte pertulit: nos liberauit à morte debita, non ſolum tempora
li ſed etiam æterna. At vero proxime ſequens verſus non ita ad Chriſtum: ſed ad dæmonem refertur
qui oppoſito ad Chriſtum modo cum rapere tentaret prædam illicitam, ſcilicet Chriſtum in quo ni
hil habuit iuris: priuatur iuſte præda licita ſcilicet toto genere humano, in quod ius ſibi vendicaue-
rat ob contagionem & labem peccati. ¶ In decimoquinto verſu. Carnis delet opprobria. Caro ip- 15
ſius Chriſti ab omni peccato aliena: delet opprobria & maculas noſtrę carnis vere peccatricis Quo
niam ipſe habens quidem ſimilitudinem carnis peccati non tamen carnem peccati: abſtulit à nobis
peccatum, qui certe habemus carnem peccati. Neque ſolum opprobria culpæ à carne noſtra ſuſtu-
Ioan. 20. lit: ſed etiam opprobria pœnæ, ſcilicet mortalitatẽ, paſſibilitatem & corruptibilitatem, per conſum-
Actuũ. 1. matæ reſurrectionis gloriam. Ipſa etiam Chriſti caro reflorens tertia die per reditum ad vitam im-
mortalem: confirmauit corda dubia diſcipulorum, diutius de veritate reſurrectionis eius ſubdubitã-
tium, quibus præbuit ſeipſum viuum in multis argumentis.

De reſurrectione domini:alia proſa.

1 Ecce dies celebris:
Lux ſuccedit tenebris,
Morti reſurrectio,
2 Lætis cedant triſtia.
Cum ſit maior gloria:
Quàm prima confuſio.
3 Vmbram fugat veritas:
Vetuſtatem nouitas,
Luctum conſolatio.
4 Paſcha nouum colite
Quod pręit in capite:
Membra ſperent ſingula.
5 Paſcha noſtrum Chriſtus eſt:
Qui pro nobis paſſus eſt
Agnus ſine macula.
6 Hoſtis qui nos circuit:
Prædam Chriſtus eruit.
Quod Sanſon præcinuit:
Dum leonem lacerat.
7 Dauid fortis viribus:
A leonis vnguibus
Et ab vrſi faucibus
Gregem patris liberat.
8 Quòd in morte plures ſtrauit:
Sanſon Chriſtum figurauit.
Cuius mors victoria.
9 Sanſon dictus ſol eorum.
Chriſtus lux eſt electorum,
Quos illuſtrat gratia
01 Iam de crucis ſacro vecte
Botrus fluit:in dilectæ
Penetrale eccleſiæ,
Iam calcato torculari:
Muſto gaudent debriari
Gentium primitiæ.
12 Saccus ſciſſus & pertuſus:
In regales tranſit vſus.
Saccus fit ſoccus gratiæ:
Caro victrix miſeriæ.
13 Quia regem peremerunt:
Rei regnum perdiderunt:
Sed non deletur penitus
Cain:in ſignum poſitus.
14 Reprobatus & abiectus
Lapis iſte nunc electus:
In trophæum ſtat erectus
Et in caput anguli.
15 Culpam delens non naturam
Nouam creat creaturam,
Tenens in ſe ligaturam
Vtriuſque populi.
16 Capiti ſit gloria:
Membriſque concordia,
AMEN.

¶Hæc proſa conſimilem habet rythmicam compoſitionẽ:ſicut illa paulo antè explicata. Mane prima ſabbati:ſurgens dei filius. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Prædicatur in ea dominicæ reſurrectionis gloria, per quam excuſſi ſumus à faucibus leonis rugientis: ſicut multis antiqui teſtamenti figuris illud fuit præſignificatum. per illam itidem & mortem Chriſti profluit gratia in totã eccleſiam:quam indubitato percipiunt quicunque ore & opere confitentur Chriſtum authorem vitæ & ſaluatorem mundi,à quo ſolo ſalus eſt ſperanda.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Cum ſit maior gloria. Prima confuſio fuit quam induxit primorum parentum præuaricatio,tranſgreſſioque diuini præcepti. Propter illam enim tota humana propago: maledicto fuit ſubiecta & regno cœlorum extorris. At nunc in reſurrectione Chriſti maior eſt gloria humani generis:quàm fuerat dignitas illa quæ per primam confuſionem eſt deperdita. Nempe humana natura nunc ad immortalitatem eſt ſubuecta: qua nunquam mori poterit. nunc ea eſt incorruptibilitate & impaſſibilitate dotata:qua nunquam ſuſtinere corruptionẽ aut paſſionis moleſtiam valebit. Ante primam vero confuſionem,non ita ſimpliciter immortalis fuit & incorruptibilis noſtra natura:ſed ſolummodo ſecundum aliquid,quia ſcilicet potuit non diſſolui morte,aut corruptione non atteri,quamdiu perſtitiſſet in ſua rectitudine. Atqui tam mala fuit prima confuſio:quàm bona fuit conditio humani generis per illam cõfuſionem deperdita. Sed huiuſmodi conditio noſtra ante lapſum non fuit tam præclara & excellens:ſicut eſt ſtatus humanæ naturæ per reſurrectionẽ glorificatæ,vt iam oſtenſum eſt. Ergo prima cõfuſio non fuit tam mala: quàm bona eſt cõditio carnis noſtræ per reſurrectionẽ beatæ. Eſt igitur nũc maior humani generis gloria poſt reſurre-
6 ctionẽ,quàm fuerit prima cõfuſio per culpã,quòd eſt propoſitũ. ¶In ſexto verſu. Hoſtis qui nos circuit. Quando Sãſon cũ parentibus ſuis iuit in Thãnata vrbẽ Philiſteorũ vt inde vxorẽ acciperet & Iudicũ.14.

litatis dotatur. Demum Caro Chriſti per reſurrectionem facta eſt victrix paſſibilitatis & corruptio- Gene.4.
33 tus: quæ ad miſeriam conditinnis humanæ ſpectant. ¶ In decimotertio verſu. Sed non deletur peni-
tus. Inuidiæ facibus accenſus Cain, quia vidit fratrem ſuum ſibi apud deum meritis prelatum: occidit
ipſum. Verum vt huius cædis pœna & punitio eſſet diuturnior: noluit dominus ipſum Cain breui &
ſubita mortis illatione à qunpiam interfici. ſed in ipſo vago & profugn ſuper terram poſuit ſignum:
vt quicunque inueniret eum non interficeret illum. Ita Iudæi Chriſtum fratrē ſuum cognatione car-
nis, & paſtorem animarum noſtrarum: ob inuidiam morti tradiderunt. In cuius horrendi ſceleris pu-
nitinnem perdito ſuo regno diſperſi ſunt in omnem terram: & in captiuitatem ducti. Neque voluit
deus eorum poſteritatem penitus deleri: vt ſupereſſent ſemper aliqui tanquam ſignum & monumen
tum tanti criminis, & in quibus legeretur grauitas vltionis à deo inflictæ. quique forent teſtimonium
quoddam mortis Chriſti à Iudæis illatæ: & grauis afflictionis eam ob rem ipſis à deo irrogatæ. quem-
admodū ait de Iudæis pſalmiſta. Ne occidas eos: nequādo obliuiſcātur pnpuli mei. Diſperge illos in Pſal.58.
virtute tua: & depone eos protector meus domine. Itaque Abel, ipſius Chriſti: Cain autem, Iudæo-
14 rum fuit typus & figura. ¶ In decimoquarto verſu. Reprobatus & abiectus. Sumptus eſt hic locus ex
pſalmo centeſimo decimoſeptimo: vbi ait propheta de Chriſto. Lapidem quem reprobauerunt ædi Pſ.l.117.
ficantes: hic factus eſt in caput anguli. Quem verſum ipſe Chriſtus in euangelio oſtendit in ſe eſſe cō
pletum, cum diſceptans contra ſcribas & phariſæos ſubinſinuat ſe eſſe lapidem illum reprobatum
ab ipſis: erectum tamen à deo in caput totius eccleſiæ, & poſitum in fundamentum angulare totius Matth.22
15 fabricæ eccleſiaſticæ. ¶ In decimoquinto verſu. Nnuam creat creaturam. Chriſtus dicitur hic nouā
creare creaturam: non nouitate naturæ & ſubſtantiæ, ſed profeſſionis & innocentiæ. quoniam abie-
cta peccati vetuſtate per regenerationem baptiſmalem, contulit omnihus ipſum recipientibus noui-
tatem vitæ ſpiritualis & renouationem animorū. Vnde & à beato Paulo noua facti creatura in Chri
ſto dicimur. In eodem quoque verſu dicitur Chriſtus in ſe tenere ligaturam, compagem & iuncturā 2, Corin.5
vtriuſque populi: Iudæi inquam & gentilis. Nam vtrunque cōiunxit in confeſſinne veræ, fidei & euā
gelicæ legis ſuſceptionem. Quemadmodum beatus Paulus de Chriſto dicit quòd ipſe eſt pax nnſtra: Ephe.2.
qui fecit vtraque vnum. quia Iudæos & gentes in vnam coniunxit eccleſiam catholicam; factumque Ioan.10.
eſt ex ipſis vnum ouile, cui vnus preeſt paſtor Chriſtus.

In aſcenſione domini.

1 REx omnipotens die hodierna. Mundo triūphali redempto po-
2 tentia. Victor aſcendit cœlos: vnde deſcenderat. Nam quadra-
ginta poſtquā ſurrexerat Diebus ſacris, cōfirmans pectora Apo
ſtolorum: pacis chara relinquens oſcula. Quibus & dedit poteſtatem la
xandi crimina. Et miſit eos in mundū: baptizare cūctas animas. In patris
& filii & ſpiritus ſancti clementia. Et conueſcens præcepit eis: ab Hiero
ſolymis Ne abirent: ſed expectarent promiſſa munera. Nō poſt multos
enim dies: mittam vobis ſpiritum paraclitum in terris. Et eritis mihi te-
ſtes in Hieruſalē, Iudæa ſiue Samaria. Et cū hoc dixiſſet: videntibus illis
eleuatus eſt, & nubes clara Suſcepit eū ab eorū oculis: intuētibus illis ae-
ra. Ecce ſtetêre amicti duo viri in veſte alba Iuxta, dicētes: quid admira-
mini cœlorū alta, Ieſus enim hic qui aſſumptus eſt à vobis ad patris de-
3 xterā. Vt aſcēdit ita veniet, quærēs talēti commiſſi lucra. O deus maris,
4 poli, arui: hominē quē creaſti, quē fraude ſubdola Hoſtis expulit paradi
5 ſo: & captiuatū ſecum traxit ad tartara. Sāguine proprio quem redemiſti
deus. Illuc & reuehis: vnde prius corruit, paradiſi gloria. Iudex cum ve-
neris iudicare ſecula. Da nobis quæſumus ſempiterna gaudia in ſancto-
rum patria. In qua tibi cantemus omnes halelu ia. Amen.

¶ Hæc proſa ſnlutam habet compoſitionē, & nulla rythmi obſeruatione aſtrictam; præter id quòd plærumque verſus fere omnes in eiuſdem vocalis ſcilicet a ſonum deſinunt. ¶ Deſcribitur in ea, glorioſa Chriſti aſcenſio: & quæ ante eam à Chriſto facta ſunt & dicta ſunt diſcipulis ſuis. Verum ea omnia partim in ſanctis euāgeliis, partim vero in principio actionū apoſtolicarū apertius ſunt expreſſa: & ex illis locis clarius intelligenda. Circa finem vero proſæ, ipſius populi fidelis ad Chriſtum in cœlos regreſſum ponitur inuocatoria oratio: vt in die iudicii ipſum cœleſtis gaudii faciat conſortem.

¶ANNOTATIONES. Victor aſcendit cœlos. Completa diffinitur & conſummata progreſſio: 1
quando quis ad eundem regreditur locum vnde prius eſt egreſſus. Vt cum paterfamilias domo pere
gre profectus: permenſo ſuo itinere domum reuertitur, reducique greſſu in ſua ſe tecta recipit. Et hęc
non ſolum in iis quæ voluntate & ratione aguntur: ſed & in iis quæ ſola diriguntur natura, locũ ha-
bet conſummatoria ad ſuum principium regreſſio. Nam vt præclare canit Boetius.

Repetunt proprios quæque recurſus: Niſi quod fini iunxerit ortum,
Redituque ſuo ſingula gaudent. Stabilemque ſui fecerit orbem.
Nec manet vlli traditus ordo:

Hoc autem motionis complementum: in triumphali aſcenſione Chriſti etiam eſt perſpectum. Nam 2
Pſal.18. vt de ipſo dicit pſalmus, à ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. ¶Cõ
firmans pectora apoſtolorum. Cum enim diutius vacillanti animo de reſurrectione Chriſti addubi-
Actuũ.1. tarent: omnimodis eam ambiguitatem ab eorum cordibus amouit, præbens illis ſeipſum viuũ in mul
tis argumentis. Reliquit & illis chara oſcula pacis: cum diſceſſurus ab eis dixit. Pacem meam do vo-
Ioan.14. bis: pacem relinquo vobis. Non quomodo mundus dat: ego do vobis. Inſuper poteſtatem laxãdi cri-
Ioan.10. mina dedit apoſtolis: quando inſufflans in eos dixit. Accipite ſpiritum ſanctum. quorum remiſeritis
peccata: remittuntur eis. & quorum retinueritis: retenta erunt. Demum miſit eos in mundum bapti-
zare cunctas animas, id eſt homines (nomine partis intelligendo totum, per ſynecdochen: quod in
Matth.28 ſcriptura frequens eſt) quando dixit eis quod eſt apud Matthæum. Euntes docete omnes gentes: ba-
ptizantes eos in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Et hoc modo cætera quæ ex euangelio & ac
tis apoſtolorum hic afferuntur: ſuis reſtituantur locis. quod cuique ſtudioſo ſacrarum literarum erit
factu facile. ¶Quærens talenti commiſſi lucra. His verbis innuit author futuram extremi iudicii di 3
Lucæ.12. ſcuſſionem: qua ab vnoquoque id exigetur quod per conceſſa gratiarum dona ſuperlucratus eſt, ſecũ
Matth.25. dum illam domini ſententiam. Omni autem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo. & cui
commendauerunt multum: plus petent ab eo. Quod etiam innuit parabola illa euangelica de homi
ne peregre proficiſcente qui diſtribuit ſeruis bona ſua: & vni dedit quinque talenta, alii duo, alii vero
vnũ, vnicuique ſecundum propriam virtutem. Reuerſus autem à peregrinatione poſuit rationẽ cum
ſeruis ſuis: vt ſciret quantum quiſque negociatus eſſet, & vltra acceptum talentum ſuperlucrat⁹. ¶O 4
Pſal.88. deus maris, arui, poli. Dicitur deus maris: quia factor eſt maris & dominator. vt dicit pſalmus, Tu do
Pſal.103. minaris poteſtati maris: motum autem fluctuũ eius tu mitigas. Ita deus arui vocatur id eſt terræ: quia
Pſal.46. initio terram fundauit ſuper ſtabilitatem ſuam, eamque ſua prouidentia diſponit. Vt enim dicit pro-
Pſal.88. pheta in pſalmo: rex omnis terræ deus. Et rurſum. Tui ſunt cœli & tua eſt terra: orbem terræ & ple-
Pſal.145. nitudinem eius tu fundaſti. Simili quoque ratione dicitur deus cœli: quoniam ipſius cœli creator eſt
& rector. ſicut ait pſalmus. Confitemini deo cœli: quoniam in ſeculum miſericordia eius. Et hæc tria
hic nominat author, ſub quibus cætera ſenſibilia corpora comprehendit: quoniam in pſalmo eadẽ
Pſal.135. coniunctim exprimuntur eo loco. Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in domino deo ip-
ſius: qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. ¶Illuc reuehis vnde corruit. Sicut 5
Ephe.4. enim ait ſacer Paulus, aſcendens Chriſtus in altum captiuam duxit captiuitatem: cum ſanctos patres
prius ſeruiliter captiuos ab hoſte, iam libertate donatos ſua duxit virtute captiuos in æthera, ſed ſum
me liberos. Porro nonnulli hoc in verſu legunt: paradiſi gaudia, & accuſatiuum illum ſubaudita præ-
poſitione ad, referunt ad verbum reuehis. Alii vero habent paradiſi gloria, & ablatiuum illum ſubin-
tellecta præpoſitione à ordinant cum verbo corruit. Vterque autem ſenſus, & orationis contextus
iam aſſignatus: aptus eſt & rectus.

¶De aſcenſione domini: alia proſa.

SVmmi triumphum regis proſequamur laude. Qui cœli, qui ter
ræ regit ſceptra, inferni iure domito. Qui ſeſe pro nobis redimẽ
1 dis permagnum dedit precium: Huic nomen extat conueniẽs
Idithum. Nam tranſiliuit omnes ſtrenue montes, colliculoſque Bethel,
2 Saltũ de cœlo dedit in virginalem ventrẽ, inde in pelagus ſeculi. Poſt-
3 quã illud ſuo mitigauit potentatu, tetras phlegetontis aſſiliit tenebras:
Principis illius diſturbato imperio. Maniplis plurimis inde erutis, mũ-
dũ illuſtrat ſuo iubare. Captiuitatẽque detentam inibi, victor duxit ſecũ.
Et rediuiuũ iam ſuis ſe præbuit ſeruis & amicis. Denique ſaltum dede-
rat hodie maximum, nubes poloſque curſu præcipiti trãſuolãs. Celebret
4 ergo populus hũc diẽ credulus: cuius morbida Idithũ corpora in ſemet-
5 ipſo altis ſedibus cœli inuexit dei filius, Et tremens iudicẽ expectet affu
turũ, vt duo angeli fratres docuerũt. Qui Ieſus à vobis aſſumptus eſt in
6 cœlum, iterũ veniet vt vidiſtis eũ. Iam Idithum noſtrum vocibus ſedu-
lis omnes imploremus. Vt à dextris patris qui ſedet, ſpiritũ mittat no-
bis ſanctum. In fine ſeculi ipſe quoque ſemper ſit nobiſcum. Amen,

¶Hæc etiam proſa ſolutæ orationis habet contextum:ſine aliqua rythmi obſeruatione. Incitatur
in ea populus Chriſtianus ad celebrandas Chriſto laudes in ſua glorioſa aſcenſione: cuius inſignem
prædicat triumphum. oſtendens quomodo in terras ante deſiliit & deinde ad inferna:illiſque ſpolia
tis rurſum in cœlos ſe victor receperit. Vnde demum orbem iudicaturus deſcendet.
1 ¶ANNOTATIONES. Huic nomen extat conueniens Idithum. Inter cantores domini in primo
libro Paralipomenon enumeratos:nominatur Idithum cum filiis ſuis. de quibus eo in loco dicit ſcri-
ptura. Filii Idithum ſex:ſub manu patris ſui Idithum, qui in cithara prophetabat ſuper confitentes 1. para. 25.
& laudantes dominum. Verum vt ibidem dicit gloſa: Idithum interpretatur tranſiens. & ſecundum
Hieronymum: Idithum tantundem valet atque ſaliens vel tranſiliens eos. Itaque cũ hoc loco nomẽ
Idithũ Chriſto attribuitur non ſolum ſemel & iterũ, ſed etiã tertio:non pro viro illo cantore diuinę
laudis ſumitur, ſed ſignificationem habet appellatiui nominis atque communis, quam ſua exprimit
interpretatio:idemque ſignat quod tranſiens vel tranſiliens. Recte igitur hoc nomen Chriſto in aſcẽ
ſione aſcribitur:quia tranſiliuit omnes montes & colles Bethel (vt dicit litera) id eſt domus dei. quip
pe Bethel Hebræum nomen: interpretatur domus dei vel habitaculum dei, ſecundum Hierony- Eſa. 66.
mum. Domus autem dei, cœlum eſt. ſicut ipſe per prophetam ait. Cœlum mihi ſedes eſt:terra autem Pſal. 10.
ſcabellum pedum meorum. Et alio in loco. Dominus in cœlo ſedes eius. Omnes igitur montes & col
les ipſius Bethel tranſiliuit Chriſtus :quia omnem cœlorum celſitudinem & verticem in aſcenſio- Ephe. 4.
ne ſua trãſcẽdit. Aſcẽdit enim (vt ſcribit Paulus ad Ephe.) ſuper omnes cœlos: vt adimpleret omnia.
Videturque locus huius literæ alludere ei quo in canticis dicit ſponſa de Chriſto ſuo ſponſo. Ecce Canti. 2.
iſte venit ſaliens in montibus:tranſiliens colles. Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruo
rum. Et rurſum eodem loco. Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi capreæ hinnuloque ceruorum: ſuper
montes Bethel. ¶Inde in pelagus ſeculi. Licet id poſſet intelligi ſine metaphora de ipſo mari ſenſi-
2 bili:in quod dominus diceretur feciſſe ſaltum, quando intrauit in nauiculam cum diſcipulis vt tranſ-
fretaret. Deinde oborta graui tempeſtate excitatus à ſomno imperauit ventis ac mari: factaque eſt Matth. 8.
tranquillitas magna. aut etiam quando ambulauit ſuper aquas maris ſine immerſione. Melius tamen
ſermone metaphorico per pelagus ſeculi hoc loco intelligitur mundus, ob varia pericula tempeſtuo
ſus ac fluctuans, & propter tribulationes eius multas ſupra modum amarus. Et certe in ſcriptura nõ
mine maris ſæpius hic mũdus intelligitur:eique nõ inepte accõmodatur id pſalmi. Hoc mare magnũ Pſal. 103.
& ſpacioſum manibus: illic reptilia quorũ nõ eſt numerus In hoc ergo pelagus ſeculi fecit dominus
ſaltum: quando ex virginali vtero per natiuitatem venit in hunc mundum. Iſtud itidem mare ſuo
mitigauit potentatu:quia omnes mundi fallacias, blandimenta & fraudes deuicit pedibuſque concul
cauit. quemadmodum diſcipulis ſuis paulo ante paſſionem ſuam dixit. In mundn preſſuram habebi- Ioan. 16.
tis:ſed cõfidite, ego vici mundũ. Sane beatus Gregorius in homilia euangelii ſolennitatis hodiernæ
exponens illud paulo ante adductũ ex canticis verbũ. Ecce iſte venit ſaliens in montibus: ait. Domi-
nus noſter veniendo ad redẽptionem noſtrã: quoſdam (vt ita dixerim) ſaltus fecit. Vultis fratres cha-
riſſimi: ipſos eius ſaltus cognoſcere? De cœlo venit in vterum, de vtero venit in præſepe: de præſepio
venit in crucem, de cruce venit in ſepulchrum, de ſepulchro venit in cœlum. Vbi ſecundo loco po-
nit Gregorius ſaltum ſiue progreſſionem domini de vtero materno in præſepe: qui idem omnino eſt
cum proceſſu eius de vtero in hunc mundum. Quare etiã in hoc loco (qui verbis Gregorii modo al
latis propemodum reſpondet) ſecundo ordine innuitur ſaltus Chriſti ex ventre virginali in hunc mũ
dum: per pelagus ſeculi ſignificatum. ¶Tetras phlegetontis aſſiliit tenebras. Phlegeton, tis: fluuius
3 eſſe dicitur infernalis, flammis æſtuantibus rapidus. ita nuncupatus à phlego verbo Græco: quod ſi
gnificat ardeo. De quo Virgilius in AEneide. Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis. Tar-
tareus Phlegeton: torquetque ſonantia ſaxa. Inde phlegetontæus adiectiuum: id eſt infernalis. Proin-
de phlegeton frequenter apud authores pro inferorum loco ſumitur atque tartaro: vt in præſenti li-
tera. Principis autẽ inferni Chriſtus illuc deſcendẽs diſturbauit imperiũ: quoniã (ſicut eſt ad Coloſ- Coloſ. 2.
ſenſes ſcribit Paulus) expoliãs principatus ac poteſtates, traduxit confidenter: palam triumphãs illos
in ſeipſo. Manipulos itidem plurimos inde eruit: quoniam magnum ſanctorũ patrum numerum inde
eduxit. Manipulus enim vel per ſyncopam maniplus, interdum ſignificat exiguam militum manum
quæ vnũ ſequitur ſignũ. & inde tranſumitur ad quãuis hominũ multitudinem ſignificandã. Demum
Chriſtus mundũ illuſtrauit ſuo iubare: quando per reſurrectinnem luce immortalitatis amictus, eam
per totum mundum diffudit. Hoc autem poſtremo loco verbum illuſtrat legendum eſt: non illuxit:
vt aliqui habent libri. quoniam illuceo verbum neutrum datiuo adiungi debet: non accuſatiuo. Illu-
ſtro autem actiuum: petit accuſatiuum. In hac autem illuſtratione ſe iterum viuũ præbuit ſeruis & a-
micis: apoſtolis ſcilicet & diſcipulis, quibus ante paſſionem dixerat. Vos amici mei eſtis: ſi feceritis Ioan. 15.
quæ ego præcipio vobis. Et iterum. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à pa-
tre meo annunciaui vobis. ¶Cuius morbida Idithum corpora. Sicut reſurrectio Chriſti noſtræ re-
4 ſurrectionis eſt cauſa, & ipſe reſurgens nos etiam ſecum in ſpe conreſurgere fecit: qui reſurgentiũ eſt
primitiæ. ita aſcenſio Chriſti in cœlum, exẽplar eſt & cauſa noſtri in cœlos aſcenſus: & ipſe cœlos aſ-
cendens nos eiam ſecum fecit conſcendere cœlos in ſpe, & fœlici quadã expectatione. Quia quod in
Chriſto tanquam capite noſtro præceſſit: hoc etiam virtute capitis membris omnibus communica- Ephe. 2.
tum eſt: ſuo quidem tempore illis exhibendũ. Proinde dicit beatus Paulus de deo patre: qudd conre-
ſuſcitauit nos & conſidere fecit ſecum in cœleſtibus in Chriſto. Hanc ob cauſam ipſe Idithum no-
ſter Chriſtus ſcilicet dei filius: mundum in ſua aſcenſione tranſiliens, morbida corpora noſtra

in ſemetipſo altis inuexit cœli ſedibus. quoniam naturam ſuam humanam noſtræ corporeæ ſubſtan
tiæ ſimilem non tamen in ſe morbidam:tranſuexit ad aſtra. & noſtram itidem naturam corpoream
nunc quidem in nobis morbidam,ſed per glorioſam reſurrectionem in conſummatione ſeculi omni
morbo mortalitatis,corruptionis & paſſibilitatis liberandam: etiam ſecum rapiet in æthera. ❡Vt 5
duo angeli fratres docuerunt.Fratrum nomine hic diſcipulos Chriſti intelligit author: quos domi-
Matthęi.28. nus poſt reſurrectionem in euangelio ſæpe fratres compellat. Vt cum ait mulieribus. Ite nunciate fra
Ioan.20. tribus meis: vt eant in Galilæam. Et cũ dicit Mariæ Magdalenę. Vade ad fratres meos: & dic eis. De
Pſal.21. nique in pſalmo dicit filius dei ad patrem. Nunciabo nomen tuum fratribus meis:in medio eccleſię
laudabo te. Quomodo autem duo angeli nunciauerunt apoſtolis Chriſtum ad iudicium tandem vẽ
turum:ex primo capite actuum apoſtolicorum eſt clarum. ❡In fine ſeculi ipſe quoque ſemper ſit no 6
biſcum. Non petimus his verbis, quòd Chriſtus duntaxat nobiſcum ſit in fine & conſummatione ſe
culi:non autem ante finem eius. quandoquidem non minus nunc quàm in exitu mundanæ duratio-
nis:nobis eſt neceſſaria præſens dei virtus,& protectrix præſentia. Sed hoc loco expoſcim⁹: quòd nõ
ſolum nunc ſed etiam vſque ad finem ſeculi nobiſcum ſit,ſecundum illud promiſſum ſuum diſcipu-
Matth.28. lis factum. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus: vſque ad conſummationem ſeculi. Illud au-
tem petentes, illa duo expoſcimus:quòd & ante finem ſeculi & in fine ſeculi ſemper ſit nobiſcum.

In die pentecoſtes.

SAncti ſpiritus aſſit nobis gratia. Quę corda noſtra ſibi faciat ha
bitacula. Expulſis inde cunctis vitiis ſpiritualibus. Spiritus alme 1
illuſtrator hominum. Horridas noſtræ mentis purga tenebras.
Amator ſanctæ ſenſatorum ſemper cogitatuum. Infunde vnctio 2
nem tuam clemẽs noſtris ſenſibus. Tu purificator omnium flagitiorum
ſpiritus. Purifica noſtri oculum interioris hominis. Vt videri ſupremus
genitor poſſit à nobis. Mundi cordis quem ſoli cernere poſſunt oculi. 3
Prophetas tu inſpiraſti,vt præconia Chriſti præcinuiſſent inclyta. Apo 4
ſtolos confortaſti,vti trophæum Chriſti per totum mundum veherent.
Quando machinam per verbum ſuum fecit deus, cœli,terræ, marium. 5
Tu ſuper aquas foturus eas,numen tuum expandiſti ſpiritus. Tu anima 6
bus viuificandis aquas fœcundas. Tu aſpirãdo das ſpirituales eſſe homi-
nes. Tu diuiſum per linguas mundum & ritus,adunaſti domine. Idola- 7
tras ad cultum dei reuocas,magiſtrorum optime. Ergo nos ſupplicantes
tibi exaudi propicius, ſancte ſpiritus. Sine quo preces omnes caſſæ cre-
duntur,indignæ dei auribus. Tu qui omniũ ſeculorum ſanctos tui numi- 8
nis docuiſti inſtinctu amplectendo ſpiritus. Ipſe hodie apoſtolos Chri-
ſti donans munere inſolito,& cunctis inaudito ſeculis. Hunc diem glo-
rioſum feciſti Amen.

❡Hæc proſa etiam ſolutæ orationis laxis procurrit habenis:neque rythmica lege coarctata ſtringitur. Eius author fuiſſe memoratur Robertus quondam rex Franciæ:non minus bonarum literarum quàm virtutũ ſplendore ſpectabilis. qui inter cætera ſuæ præclaræ eruditionis monumẽta hanc quoque proſam compoſuit:tam grauibus & diuinis refertam ſententiis, vt à doctiſſimo quouis theologo compoſita cenſeri poſſit. Idem etiam nonnulla contexuit reſponſoria eccleſiaſtica: vt illud de natiuitate domini. Iudæa & Hieruſalem. & de ſanctis martyribus. O conſtantia martyrum. quæ ambo in ſecundo præſentis operis libro,ſuo loco ſunt expoſita. inſuper & illud de ſancto Petro. Cornelius Centurio. necnon & alia id genus:magnam animi in deum pietatem,religionemque præ ſe ferentia.
❡In ea primum fit inuocatio ſancti ſpiritus: vt mentes noſtras gratiæ ſuæ claritate dignetur illuſtrare. Deinde multa commemorantur opera inſignia:per ſpiritum ſanctum & in veteri & in nouo teſtamento facta. Et poſtremum pia ad ipſum dirigitur ſupplicatio à fideli populo:vt preces illius benigniter exaudiat.

❡ANNOTATIONES. Cunctis vitiis ſpiritualibus. Vitia ſpiritualia dicuntur quæ potiſſimum ad a- 1
nimum ſpectant, affectuſque cordium ſine corpore interius mouent. vt ſuperbia, inuidia, auaritia.
Carnalia vero quæ ad corpus attinent illoque tanquam inſtrumento peraguntur: & ad corporales
trahunt affectus. vt iracundia, & gula, luxuria. Accedia vera ſiue pigritia vtriuſque vitii in ſe naturam

ſortiri videtur:quòd & animi ſit inertia & corporis . Cum igitur hic petit author ſpiritualia expelli
vitia quæ ſolum contaminant animum:multo magis petendum innuit quòd & carnalia expellantur
quæ non animum ſolum ſed & corpus commaculant . At ipſum etiam corpus noſtrum ſancti ſpiri-
tus eſſe debet habitaculum: vt his verbis dicit beatus Paulus. Neſcitis quòd corpora veſtra templum 1.Corint.6.
ſunt ſpiritus ſancti:qui habitat in vobis,quem habetis à deo,& non eſtis veſtri? Mundus autē habita
2 tor teſte Auguſtino mundam quærit domum. ❡Senſatorum ſemper cogitatuum. Senſati cogitatus
ſunt mundæ, puræ & bonæ cogitationes:quæ obuerſantur animo. Sēſatus enim in ſcriptura pro pru
dente & ſapiente ſumitur: ſicut ſenſus interdum pro ſcientia & prudentia. Vt cum dicit Eccleſiaſti- Eccle.6.
cus. Si videris ſenſatum: euigila ad illum. & ſeruo ſenſato liberi ſeruient. & in aliis multis eiuſdem li- Eccle.10.
bri locis. Ex oppoſito inſenſatus eſt imprudens & inſipiēs: vt apoſtolus Galatas vocat inſenſatos. Eſt Gala.3.
autē ſpiritus ſanctus amator ſenſatorum cogitatuum: quoniā ſicut ſecundū Sapientis ſententiam per Sapi.1.
uerſæ cogitationes ſeparant à deo, ita è diuerſo rectæ & bonæ cogitationes coniungunt animos no-
ſtros deo: ipſumque habeant intimum hoſpitem & inhabitatorem. ❡Mundi cordis ſoli quē cernere.
3 Hoc atteſtatur dominus in euangelio dicens. Beati mundo corde: quoniam ipſi deum videbunt. Nō Matth.5.
enim poteſt oculus corporeus contueri lucem, quādiu craſſis humoribus eſt obſitus aut lippitudine
læſus. Detergātur prius humores illi oportet, & quicquid ad oculos ſordiū defluit emundetur: quàm
lympida acie ſolem conſpicari poſſint aut igneam lucem. Deus autem lux eſt clariſſima, & nullis fu-
ſcata tenebris. Quare neceſſarium eſt ab oculis animorum noſtrorum abſtergi omnes noxios affe-
ctus, omnēque peccati labem & maculam: vt illius haurire poſſimus innocuo fulgorem, puriſſimūq;
4 radium. ❡Prophetas tu inſpiraſti. Profitetur enim fides catholica ſpiritum ſanctum per prophetas
eſſe locutum. & beatus Petrus idem comprobat dicens. Non voluntate humana allata eſt aliquando
prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines . Quòd vero apoſtolos vt noui 2.Petri.2.
teſtamenti patres ſpiritus ſanctus cōfortauerit: ex eo cōpertum habetur, quòd accepto ſpiritu ſancto
in die pentecoſtes protinus Chriſtū publice annūciare cœperunt, neque minis neque flagellis perſē Actu.2.
cutorū deterriti: qui prius propter metū Iudæorū foribus clauſis ſe domi continebant. Idem quoque
& dominus in euāgelio innuit: cū dixit eis. Cū ſteteritis ante reges & præſides: nolite cogitare quo-
modo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora: quid loquamini. Non enim vos eſtis qui
5 loquimini: ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. ❡Quando machinā per verbū ſuū. In ip- Ioan.20.
ſius Geneſeos exordio cum deſcribitur deus creaſſe cœlum & terram: adiicit & hoc ſcriptura, quòd Matth.10.
ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas . Vbi per ſpiritum domini haud dubie intelligitur ſpiritus ſan
ctus: qui in ipſa mundi productione bonitatem ſuam expandit ſuper aquas, id eſt materiā rerū infor Gene.1.
mē adhuc atque inſtabilem: vt ex illa . rerum ſpecies apte & accōmodate ſuo ordine ac tempore pro
dirent. Itaque fouit eas aqua ſpiritus domini: quia omnibenefica ſua virtute atque viuifica adaptauit
ipſas rebus deinde producendis, quādoquidem ſola bonitate dei (quæ ſpiritui ſancto proprie attri-
6 buitur) omnia rerum genera ad ortum ſunt perducta. ❡Tu animabus viuificandis aquas fœcundas.
Siquidē aquæ lauacri baptiſmalis ſanctificantur in ſpiritu ſancto: vt ex illis ſpirituali fœcūditate re-
naſcantur homines ex aqua & ſpiritu ſancto, ſecundum illud verbum ſaluatoris noſtri. Niſi quis re- Ioan.3.
natus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto: non poteſt introire regnum dei. Idem etiam ſpiritus domini ſu
am infundendo gratiam reddit homines ſpirituales , viuentes ſcilicet ſecundum ſpiritum: qui prius
erant carnales & ſecundum carnem viuentes. Et de hac aſpiratione loquitur dominus in euangelio: Ioan.3.
cum ait. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis: ſed neſcis vnde veniat aut quo vadat. quod na-
7 tum eſt ex carne: caro eſt. & quod natum eſt ex ſpiritu: ſpiritus eſt. ❡Tu diuiſum per linguas mūdū.
Ex Geneſi id perſpectum habetur quòd cum terra eſſet labii vnius poſt diluuium , tentauerunt qui Gene.11.
ex filiis Noe deſcenderant ædificare turrim vertice cœlos contingentem: vt celebrarent nomen ſu-
um apud poſteros, & futuri diluuii (vt putarunt) diſcrimen euaderent. Verum ad impediēdos illorū
improbos cōatus, deus vnam illorū linguam in ſeptuaginta duas diuiſit linguas: vt non āplius ſe mu
tuo intellexerint. propter quod prætermiſſo opere inchoato diſperſi ſunt in vniuerſam terram: & di
uerſos viuendi ritus colendique deos ſunt amplexi . Nunc autem per linguarum multarum in apo-
ſtolis adunationem: ad verum vnius dei cultum reuocati ſunt , & ab idolorum cultura ad veram dei
cognitionem reducti, ſicut de ſpiritu ſancto ita canit eccleſia. Qui per diuerſitatem linguarum cun-
ctarum: gentes in vnitate fidei congregaſti. Porro idolatra dicitur qui colit idola, id eſt ſimulacra . &
idolatria: ſimulacrorum adoratio. Eſt enim idolum ſimulacrum: & latria cultus ſoli deo debitus. At
qui Græce linguæ exactam rationem ſeruant, proferunt vtranque datarum dictionum adiecta tertio
loco ſyllaba lo, quę ſit finis primę partis cōponentis hoc pacto. idololatra & idololatria. Nā vt dicūt
duæ dictiones datæ non cōponūtur ab idos quod formā ſignificat, ſed ab idolum: quare tertia illius
dictionis ſyllaba in compoſitione debet proferri & ſcribi. Conſimiliter huius dictionis idolum ſecū-
dam ſyllabam in prolatione fere omnes corripiunt: cum tamen debeat longa proferri, eo quòd apud
Græcos ſcribitur per ω quæ ſemper eſt longa. Baptiſta Mantuanus. Verum etiam qui vana ſacris ido
la prophanis. Et fragiles coluere deos. Debemus autem potius artem & veritatem ſequi : quàm vſu
per imperitiam introducto à recto abduci. ❡Tu qui omniū ſeculorum ſanctos . Idem ſol ſenſibilis
8 diuerſorum temporum homines ſuo perfundit iubare, ipſorumque oculos ſuo lumine luſtrat : & ad
colorum diſcernicula reddit diſpoſitos. Haud aliter ſpiritus ſanctus vt ſol ſpiritualis : omnium æta-
tum homines ſuæ claritatis imbuit ſplendore, edocuitque & eos qui ante legem fuerunt: & qui ſub le
ge & qui poſt legem myſteria Chriſti reſerarunt. Omnes enim eodem ſpiritu locuti ſunt. Ipſe quo- 1.Corint.1.

que idem(nam vnus & idem eſt ſpiritus:qui operatur omnia in omnibus apoſtolos hoc inſigni & ſingulari munere adornauit:vt variis linguis locuti fuerint magnalia dei. quod diuerſarum regionũ populos prorſus attonitos adduxit in admirationem & ſtuporem:vt ſecundum caput in actis apoſtolorum latius refert. Neque vnquam antea auditum eſt aut lectum ſimile diuerſarum linguarum miraculum. Porro hoc in loco nonnulli potius legendum cenſent:amplectende ſpiritus. vt illud participium,vocatiuus ſit ſingularis:ad ſubſtantiuũ ſpiritus ordinatus cum quo coniunctim in oratione collocetur. Amplectendum autem ſpiritum ita legendo vocare liceret:quoniam honorandus eſt,& ſingulari veneratione colendus,immo ſummopere quærendus & amore proſequendus. Et hæc ſententia admodum apta videtur: & præſenti loco congruenter accommoda. Veruntamen vulgata lectio per gerundium contexta:non omnino repudianda cenſeri debet. Nempe gerundium illud cum eodem ordinatum accuſatiuo, cum quo verbum docuiſti:vtpote ſanctos, ſententiam reddit apertam. Ipſe enim omnium ſeculorum ſanctos amplectendo: eoſdem docuit ſui numinis inſtinctu ac inſpiratione.

De ſancto ſpiritu: alia proſa.

1 Veni ſancte ſpiritus:
Et emitte cœlitus
Lucis tuæ radium.
2 Veni pater pauperũ:
Veni dator munerum,
Veni lumen cordium.
3 Conſolator optime:
Dulcis hoſpes animæ,
Dulce refrigerium.
4 In labore requies:
In æſtu temperies,
In fletu ſolatium.
5 O lux beatiſſima:
Reple cordis intima
Tuorum fidelium.
6 Sine tuo numine:
Nihil eſt in lumine,
Nihil eſt innoxium.
7 Laua quod eſt ſordidum:
Riga quod eſt aridum,
Sana quod eſt faucium.
8 Flecte quod eſt rigidum:
Foue quod eſt frigidum,
Rege quod eſt deuium.
9 Da tuis fidelibus
In te confidentibus,
Sacrum ſeptenarium.
10 Da virtutis meritum,
Da ſalutis exitum,
Da perenne gaudium. Amen.

¶Hæc proſa, ryihmicæ ſonoritatis norma & legibus aſtringitur: in vnoquoque verſu tres complectens clauſulas rythmicas.quarum ſingulæ:ſeptem comprehendunt ſyllabas,penultimamque breuẽ. Duæ earum quæ eiuſdem ſunt verſus:mutuam inter ſe habent in ſyllabarũ exitu conſonantiam. Tertia vero reſponſum habet in ſimili deſinentia cum tertia clauſula proximi verſus:aut continuo præcedentis aut ſequentis. ¶Continet autem præſens proſa piam inuocationem & deuotam populi fidelis ad ſanctum ſpiritum,ad quem totius proſæ oratio dirigitur: nunc præclara ipſius nomina quibus ſua in homines inſinuatur bonitas dinumerans, nunc vero vt ſuorum fidelium corda illuminet doniſque ſuis impleat expoſcẽs. Neque ſatis hæc oratio, mea quidem ſententia commendari poteſt: nam omni commendatione ſuperior eſt.tum ob miram eius ſuauitatem cum facilitate apertiſſima.tũ ob gratam eius breuitatem cum vbertate & copia ſententiarum:vt vnaquæque fere clauſula rythmica vnam cõplectatur ſententiam,tum denique ob concinnam eius in contextu venuſtatẽ: qua oppoſita inter ſe aptiſſimo nexu compacta cernuntur. Crediderimque facile authorem ipſum(quiſquis is fuerit)cũm hãc contexuit orationem,cœleſti quadam dulcedine fuiſſe perfuſum interius: qua ſpiritu ſancto authore,tantam eructauit verbis adeo ſuccinctis ſuauitatem.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Veni ſancte ſpiritus. Habet aptiſſimam & accommodatiſſimam expreſſionem affectus animi frequẽs illa eiuſdem verbi repetitio:qua inuitamus vt veniat ad nos ille pater miſericordiarum & deus totius conſolationis. Cum enim non ſemel ſed & ſecundo &
2 Corint.1 tertio & quarto inuitamus ipſum vt huc veniat:affectuoſior animus noſter inſinuatur ingens noſtrũ deſiderium quo eius in nos exoptamus aduentum. Ita enim & in pſalmis frequens eiuſdem dictionis repetitio:pleniorem exprimit & feruentiorem noſtrum affectum in deum. Eſt autẽ hæc inuocatoria ſupplicatio:ex illa oratione eccleſiaſtica deſumpta. Veni ſancte ſpiritus,reple tuorum corda fidelium & tui amoris in eis ignem accende. ¶In quarto verſu. In æſtu temperies. Vehemens in nobis plærũ 4
que eſt æſtus concupiſcentiarum irrationalium: quæ ex carne ebulliunt, aut honoris ambitione aut appetentia diuitiarum. Verum huiuſmodi noxios æſtus temperat in nobis ſuo rore cœleſti,ſpiritus

ſanctus:refrigerans incendia libidinum, extinguens ardorem opum,animorumque reprimens ela-
tionem. Idcirco in veteri teſtamẽto per nubem ſignatus eſt:qui filios Iſrael quotidie protexit in de-
ſerto à feruore ſolis.Et in transfiguratione Christi per nubem illam lucidam etiam eſt repræſenta- Exodi.13.
7 tus:qui diſcipulos in monte ſancto obumbrauit.¶In ſeptimo verſu, Laua quod eſt ſordidum. Ani- Matth.17.
ma noſtra ſordida eſt:cũ peccatis eſt maculata . Arida vero:cum nihil ſpiritualis habet humoris quo
fœcundetur aut humectetur.Saucia autem:cum grauiter vitiis eſt vulnerata . Eadem quoque eſt ri-
gida : cum ob nimiam duritiam ex peccandi conſuetudine inductam , inſtar ſilicis præduri obrige-
ſcit . Frigida vero : cum nullam diuini feruoris aut fraternæ dilectionis habet ſcintillam. Deuia au-
tem: cum à via mandatorum dei exorbitat & aberrat.Idcirco horum ſex malorum oppoſita petimus
à ſpiritu ſancto nobis concedi:vtpote animã noſtram lauari à ſordibus peccatorũ,irrigari imbre cœ-
leſtis gratiæ,ſanari à plagis vitiorũ.Inſuper eandẽ flecti in mollitudinẽ: vt ablato corde lapideo de-
tur nobis cor carneũ.ipſam itidem foueri viuifico calore ignis diuini:& denique eandẽ dirigi in ſemi
9 ta mandatorum domini.¶In nono verſu.Sacrũ ſeptenarius.Ille ſacer ſeptenarius qui hic expetitur:
eſt ſeptem donorũ ſancti ſpiritus.qui idcirco ſeptiformis munere dicitur & ſeptuplex,& ſeptipotens
ſicut in explanatione hymni.Veni creator ſpiritus.in primo libro amplius eſt pertractitũ, in qua ſe-
ptẽplicem ſpiritum & ſeptena eius ſacra munera explicata inuenies.Neque id hoc loco repetere pi-
get quod paulo ante dictum eſt:nõ ocioſam ſcilicet eſſe verbi dationem ſignãtis quarto hic factã re-
petionem. Habet enim illa præter orationis elegantiam,etiam maiorem quandam expreſſionem af-
fectus noſtri & efficatiorem petendi vim.quãdoquidẽ apud deũ grata eſt perſeuerans operandi inſtã
tia,importunitas & perſiſtens improbitas.Ea autẽ congruenter deſignatur : cum ipſum petendi ver
bum frequenter ingeminatum inculcatur,iterumque & iterum auribus dei ingeritur.

De ſancto ſpiritu:alia proſa.

1 LVx iocunda, lux inſignis:
Qua de throno miſſus ignis
In Chriſti diſcipulos.
2 Corda replet,linguas ditat:
Ad concordes nos inuitat
Linguæ,cordis modulos.
3 Chriſtus miſit quod promiſit
Pignus ſponſæ:quam reuiſit
Die quinquageſima.
4 Poſt dulcorem melleum:
Petra fudit oleum,
Petra iam firmiſſima.
5 In tabellis ſaxeis,
Non in linguis igneis:
Lex de monte populo.
6 Paucis cordis nouitas
Et linguarum vnitas:
Datur in cœnaculo.
7 O quàm fœlix quàm feſtiua.
Dies:in qua primitiua
Fundatur eccleſia,
8 Viuæ ſunt primitiæ
Naſcentis eccleſiæ:
Tria primum millia.
9 Panes legis primitiui:
Sub vna ſunt adoptiui:
Fide,duo populi.
10 Se duobus interiecit:
Sicque duos vnum fecit
Lapis, caput anguli
11 Vtres noui non vetuſti:
Sunt capacs noui muſti,
Vaſa parat vidua:
12 Liquorem dat Heliſeus.
Nobis ſacrum rorem deus:
Si corda ſint congrua.
13 Non hoc muſto vel liquore,
Non hoc ſumus digni rore:
Si diſcordes moribus.
14 In obſcuris vel diuiſis:
Non poteſt hæc paracliſis
Habitare cordibus.
15 Conſolator alme veni,
Linguas rege,corda leni.
Nihil fellis aut veneni,
Sub tua præſentia.
16 Nihil iucundum,nil amœnum,
Nil ſalubre nil ſerenum,
Nihil dulce nihil plenum,
Niſi tua gratia.
17 Tu lumen es & vnguentum,
Tu cœleſte condimentum.
Aquæ ditans elementum
Virtute myſterii.
18 Noua facti creatura,
Te laudamus mente pura.

Gratiæ nunc:ſed natura
Prius iræ filii,
19 Tu qui dator es & donum,
Tu qui condis omne bonum:
Cor ad laudem redde pronum,
Noſtræ linguæ formans ſonum
In tua præconia.
20 Tu purga nos à peccatis:
Author ipſe puritatis,
Et in Chriſto renouatis,
Da perfectæ nouitatis,
Plena nobis gaudia. Amen.

¶Hæc proſa rythmicę conſonantiæ normam exacte ſeruat: perſimilis quantum ad cōpoſitionis for
mam illi proſę prius explicatę. Zima vetus expurgetur. Author eius: Adam de ſancto Victore. ¶Cō
mendatur in ea multifariam myſterium miſſionis ſpiritus ſancti in apoſtolos: & variis antiquę legis
figuris ac factis pręſignatum fuiſſe oſtenditur. Deinde ad ſpiritum ſanctum dirigitur totius eccleſię
oratio·petens vt nos peccatis expurgatos ducat in ęterna cœli tabernacula.
¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Linguæ, cordis modulos. Tūc moduli cordis ſunt cōcor- 2
des ipſi linguæ: quando illud dei præconium quod lingua perſonat, etiam ipſum cor piè meditatur.
1.Corint.14 vt non ſolum lingua proferat diuinarum laudum modulationem: ſed & cor illarum ſenſum ſenten-
tiamque attendat: vt cum apoſtolo pſallamus ſpiritu, pſallamus & mente. Quocirca manifeſtum eſt,
Ioan.14. hoc loco nomen illud linguæ, datiui eſſe caſus: & cum adiectiuo concordes ordinari ¶In tertio ver 3
Ioan.16. ſu. Chriſtus miſit quod promiſit. Enimuero promiſerat diſcipulis dominus noſter. Ego rogabo pa-
trem: & alium paraclitum dabit vobis. Et iterum. Si non abiero: paraclitus non veniet ad vos. ſi autē
abiero: mittam eum ad vos. & aliis multis in locis. Illud ergo pignus amoris ſui in eccleſiam ſponſam
ſuam: vt fidelis & verax miſit in die pentecoſtes. Et recte hic pignus nominatur ſpiritus ſanctus. Nā
2.Corint.1. eo etiam nomine ſignatur apud beatum Paulum: cum ſcribit ad Corinthios. Qui autem confirmat
nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos, deus: & qui ſignauit nos & dedit pignus ſpiritus in
2.Corin.5 cordibus noſtris. Rurſum alio loco ad eoſdem. Qui autem efficit nos in idipſum: deus eſt: qui dedit
Ephe.1. nobis pignus ſpiritus. Inſuper ad Epheſios ſcribens inquit. In quo & credentes ſignati eſtis ſpiritu
promiſſionis ſancto: qui eſt pignus hæreditatis noſtræ in redemptinnem acquiſitionis. Demum die
quinquageſima poſt ſuam reſurrectionem reuiſit ſponſam ſuam eccleſiam Chriſtus: non quidem in
ſua ipſius perſona, ſed in ſpiritus ſancti miſſione, qui eiuſdem cum eo ſubſtantiæ eſt & naturæ. ¶In 4
quarto verſu. Poſt dulcorem melleum. Per dulcedinem mellis quæ fluxit de petra. recte hic intelligi-
tur doctrina euangelica, quæ ſacro Chriſti ore profluxit cum prædicaret populo ante paſſionem ſu-
1.Corint.10. am. Chriſtus namque ſecundum apoſtolum petra eſt: & quidem firma, ſuper quam fundata eſt ec-
Matth.16. cleſia. At vero propheta in pſalmo eloquia domini comparat melli: cum ait. Quàm dulcia faucibus
Pſal.118. meis eloquia tua: ſuper mel ori meo, Et iterum. Iudicia domini recta: iuſtificata in ſemetipſa. Deſide-
Pſal.18. rabilia ſuper aurum & lapidem precioſum multum: & dulciora ſuper mel & fauum. Quæ autem ſa
cratiora dederis & auguſtiora eloquia domini: quam duæ diuino Chriſti ore deprompta in euange-
lio continentur? Per oleum vero: ſpiritus ſanctus & effuſio gratiæ eius in homines apte intelligitur,
ſecundum ſcripturæ mortem. Nam de ſpiritu ſancto loquens deus pater ad filium: ait in pſalmo.
Pſal.44. Propterea benedixit te deus, deus tuus oleo lætitiæ: præ conſortibus tuis. Et beatus Petrus in actis a-
Actuū.10. poſtolorum de Chriſto loquens ait. Quem vnxit deus ſpiritu ſancto. Oleo autem fit inunctio. Sæ-
pius item in ſcriptura, vnctionis nomine ſpiritus ſanctus intelligitur. Itaque huius verſus ſententia
eſt: quòd poſt euangelii doctrinam Chriſtus profudit in diſcipulos ſpiritus ſancti chariſmata. ¶In 5
Exodi.20. quinto verſu. In tabellis ſaxeis. Datio legis Moſaicæ in monte Sinai, quinquageſimo die poſt egreſ-
ſum filiorum Iſrael de AEgypto facta ipſi populo: figura fuit miſſionis ſpiritus ſancti in diſcipulos
in die pentecoſtes. Inter illam tamen & hanc lata eſt differentia. Nam lex Moyſi deſcripta fuit in ta-
Exodi.31. bulis lapideis: vt refert Exodus. Lex autem noua per ſpiritus ſancti miſſionem promulgata: in cordi-
bus hominum vt viuis tabulis eſt ſcripta. quemadmodum per Hieremiam promiſerat dominus his
Hiere.31. verbis. Ecce dies venient dicit dominus: & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum. Non
ſecundū pactū quod pepigi cum patribus veſtris: in die qua apprehendi manum eorum vt educerem
eos de terra EAgypti. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael. Poſt dies illos dicit domi
nus dabo legē meam in viſcetibus eorum: & in corde eorum ſcribam eam. & ero eis in deum: & ipſi
Exod.19. erunt mihi in populum. Rurſum lex Moyſi non data eſt in linguis igneis: ſed fulgure, tonitruo & lam
padibus ardentibus, quę terrorem incutiant. Spiritus autem ſanctus, in ſpecie linguarum ignearū miſ
ſus eſt ad ſignandum ſuæ virtutis effectum: quòd diuerſarū linguarum ſermonem in diſcipulis adu-
Exo.20. naret, & in ipſis linguas omnes vniret. Inſuper lex Moyſi toti populo Iſraelitico eſt denūciata: loquē
te domino. Spiritus autem ſanctus & per eum lex noua, paucis eſt primum collata, vtpote centum &
Actu.2. viginti fidelibus congregatis in vnum: ſed per quos toti mundo propaganda eſſet ipſa legis nouitas.
Denique lex Moyſi data eſt de mōte: & in vertice montis Sinai. Lex vero noua in cœnaculo ſancto
vbi erant diſcipuli congregati & perſeuerātes in oratione. ¶In octauo verſu. Viuæ ſunt primitiæ. In 8
lege Moyſi, ipſo die pētecoſtes offerebatur domino ſacrificiū de primitiis frugum: & iuſſæ fuerunt
Leui.23. eo die domino offerri primitiæ. vt habet Leuiticus. Ita myſtice in ipſo die pentecoſtes: oblatæ ſunt
domino ab apoſtolis primitiæ credentium. Vnde naſcentis eccleſiæ, primitiæ viuæ: ſunt illi qui poſt

effuſionem ſpiritus ſancti in diſcipulos,primi crediderunt.Illi autem in actis apoſtolorum, trium mi
lium complere dicuntur numerum.Nam poſt ſermonem beati Petri illo die factum ad populū: ſub- Actuū.2.
iungit beatus Lucas.Qui ergo receperunt ſermonem eius;baptizati ſunt,& appoſitæ ſunt in illa die,
9 animæ circiter tria milia.¶In nono verſu.Panes legis primitiui.In die pentecoſtes,quinquageſimo
ſcilicet poſt paſcha:filii Iſrael ſecundum inſtituta veteris legis in Leuitico declarata, debuerunt offer
re domino duos panes primitiarū de duabus decimis ſimilę fermētatæ,decoquendos in primitias do
mini.Ita in exordio naſcentis eccleſiæ,ſuccedente figuris veritate: in die pentecoſtes quo ſpiritus ſan Leui.23.
ctus miſſus eſt in apoſtolos,duo panes primitiarum myſtici:ſunt oblati domino. vtpote duo populi:
Iudaicus & gentilis,vocati in adoptionem gratiæ ſub vna fide Chriſti.Tunc enim & Iudæorum po-
10 pulus & gentium,cœpit per apoſtolorum prædicationem domino offerri in obſequium fidei. ¶In
decimo verſu.Se duobus interiecit.Chriſtus ſecundum ſententiam pſalmi ſæpius ante adductam, eſt
lapis ab ædificantibus reprobatus:factus tamen à deo in caput anguli.Et in huiuſmodi compage ſpi- Pſal 117.
rituali:interiecit ſeipſum Chriſtus duobus illis populis, Iudæorum ſcilicet & gentium. quia ſeipſum
eis intermedium conſtituit:vt vtrunque in ſe connecteret & hoc pacto duos illos populos fecit vnū
populum:ſcilicet Chriſtianum.In primitiua enim eccleſia, & ex Iudæis & ex gentibus ſumpti ſunt:
11 qui credentium eccleſiam & cœtum conſtituerunt.¶In vndecimo verſu.Vtres noui nō vetuſti. Iſte
locus ſumptus eſt ex euangelio:vbi dominus ait turbis Iudæorum. Neque mittunt vinum nouum in
vtres veteres.alioquin rumpuntur vtres:& vinum effuditur & vtres pereūt.ſed vinum nouū in vtres
nouos mittunt:& ambo conſeruantur.Quem locum exponens Remigius ait.Vtres veteres appellat Matthæ.9.
Chriſtus ſuos diſcipulos,qui ante paſſionem ſuam nondum perfecte erant innouati. Vinum nouum
appellat plenitudinem ſpiritus ſancti,& profunda cœleſtium myſteriorum: quæ tunc diſcipuli ferre
non poterant.Sed poſt reſurrectionem vtres noui facti fuerunt,& vinum nouum receperunt: quan-
do ſpiritus ſanctus repleuit corda eorum. Vnde quidam dixerunt: omnes iſti muſto pleni ſunt. Hæc Actuum.2.
Remigius.Ex cuius verbis ſententia huius verſus quantum ad duas primas eius clauſulas: eſt intelle-
ctui ſatis peruia.Tertia nanque clauſula eiuſdem ad ſequentis verſus pertinet ſententiam: & ad illam
12 debet referri,vt mox conſtabit.¶In duodecimo verſu.Liquorem dat Heliſeus.Cum mulier quędam
de vxoribus prophetarum conquereretur Heliſęo,quòd mortuo viro ſuo creditor vellet tollere duos 4.Reg.4.
filios ſuos & in ſeruitutem ſubigere quoad perſolutum eſſet debitū:iuſſit Heliſæus vt ipſa mutuo pe-
teret multa vaſa vacua,& ſingulis eorum aliquid olei quod habere ſe dixit infunderet.Quod cum il-
la feciſſet:adeo multiplicatum eſt oleum vaſis infuſum,vt omnia fuerint vſque ad os repleta oleo. Id
vbi nunciaſſet Heliſęo:iuſſit vt venderet illud oleum,& ſatisfaceret creditori. De eo autem quod re-
liquum eſſet:ipſa & filii eius viuerent.Myſticè autem per oleum illud intelligitur gratia ſpiritus ſan-
cti,quæ à deo ſignificato per Heliſæū,præſtatur abundè nobis per viduam ſignatis,ſi modo vaſa ha-
beamus vacua:id eſt,corda noſtra non repleta iniquitate, ſed congruè diſpoſita ad huius ſacri liquo-
14 ris ſuſceptionem.¶In decimoquarto verſu.Non poteſt hæc paraclſis. Sicut paracletus vel paracli-
tus græcè idem eſt quod conſolator,& pro ſpiritu ſancto potiſſimum ſumitur in ſacris literis: ita pa-
raclſis,ſeos,ſignificat conſolationem, & gratiam ſancti ſpiritus mœſtorum cordium conſolatricem.
Quoniam igitur paulo antè dictum eſt quòd nobis ſacrum rorem ſancti ſpiritus largitur deus,modo
vaſa cordis noſtri ſint congrua illi recipiendo: hic verſus accommodatè oſtendit,quidnā reddat cor-
da noſtra indiſpoſita ad ſacrorum chariſmatum perceptionem.potiſſimum duo exprimens quæ ſunt
impedimento tantis bonis,ſcilicet obſcuritatem cordis obtenebrationémque per peccata, & diſcor-
diam animorum per contentiones & odia.Cum enim ſpiritus ſanctus ſit lux ſpiritualis,& deus pacis 3.Corint.13.
atque dilectionis, neque in obtenebratis cordibus neque diuiſis abinuicem per diſſenſiones & rixas,
17 vnquam deliget ſuæ maieſtatis habitaculum aut ſedem.¶In decimoſeptimo verſu.Aquæ ditans ele-
mentum.Id dictum putetur tum quòd in principio creationis mundi ſpiritus domini ſuper aquas fe- Gene.1.
rebatur,vt ſuperiùs dictum eſt.tum etiam quia virtute ſua ſpiritus ſanctus aquas ſanctificat,vt ſaluta-
re baptiſmi lauacrum conficiant.quo aſperſi homines abluantur à peccatis ſuis,& noua fiant in Chri
ſto creatura,renati ex aqua & ſpiritu ſancto. Vnde & ſuper Chriſtum baptizatum in Iordane ſpiritus Ioan.1.
18 ſanctus apparuit,ad ſignificandum quòd in baptiſmo rite ſuſcepto datur ſpiritus ſanctus. ¶In deci-
mooctauo verſu.Gratiæ nunc,ſed natura.Cum naſcimur,originalis peccati labe adhuc ſordidati,ſu-
mus filii iræ,maledictionis & perditionis:quemadmodum beatus Paulus dicit ad Epheſios. Eramus Ephe.2.
natura filii iræ:ſicut & cæteri. Suſcepto vero ſacramento baptiſmi & ſpiritus ſancti dono percepto:
efficimur filii gratiæ & adoptionis,filiíque regni,per ſpiritualem huiuſmodi in Chriſto regeneratio-
nem.Tunc enim ex deo nati ſumus:& filii dei effecti.Verum enitendum nobis eſt ſummopere vt hāc
dei filiationem ſuſceptam in baptiſmo,integram in nobis inuiolatámque ſeruemus per ſyncæram fi-
dem & bonorum operum fructum. Ne per ignauiam noſtram deperdita tanta dignitate qua filii dei
nominamur & ſumus:decidamus à numero filiorum dei,& efficiamur filii Sathanę per imitationem
illius & expletionem deſideriorum eius. Tanto ſiquidem grauior erit culpa noſtra:ſi exciderimus à
ſorte filiorum dei per irrationabiles concupiſcentiarum noſtrarum motus: quanto maior fuit dei in
nos dignatio qua noſipſos aſciuit in cœtum & numerum filiorum ſuorum,qua ſpiritum ſuum ſanctū
diffudit in corda noſtra vt hoſpitem & habitatorem animarum noſtrarum. Cui ſi intulerimus contu
meliam,per peccata eum à nobis propellentes & Sathanæ ſpiritum vltrò admittentes in penetralia
cordis noſtri non effugiemus vindicem dei iram.A qua nos ſua benignitate præſeruet ſpiritus totius
19 bonitatis.Amen. ¶In decimonono verſu.Tu qui dator es & donum.Spiritus ſanctus dator eſt: quia

1.Corint.12 hominibus ſua dona largitur.quemadmodum oſtendit ſacer Paulus:ita ſcribens ad Corinthios. Alii per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ,alii ſermo ſcientiæ: alii fides in eodem ſpiritu. Et demùm in fine concludit.Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus,diuidens ſingulis prout vult. Ipſe etiã do-
Luce.11. num eſt:quia à deo datur iis qui illum dari ſibi petunt, quemadmodum teſtatur dominus in euangelio.Si vos(inquit)cum eſtis mali,noſtis bona data dare filiis veſtris: quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.Dicitur & ipſe ſpiritus ſanctus omne bonum condere:id eſt creare,producere,& formare.quia omnibus eſt ſpiritus:& à quo bonum omne profluit in creaturas, cui & bonitas peculiariter attribuitur.

De ſancto ſpiritu:alia proſa.

1 Simplex in eſſentia.
Septiformis gratia,
Nos reformet ſpiritus.

2 Cordis luſtret tenebras,
Et carnis illecebras
Lux emiſſa cœlitus.

3 Lex præceſſit in figura,
Lex pœnalis lex obſcura,
Lumen euangelicum.

4 Spiritalis intellectus
Literali fronde tectus,
Prodeat in publicum.

5 Lex de monte populo,
Paucis in cœnaculo,
Noua datur gratia.

6 Situs docet nos locorum,
Præceptorum vel donorum
Quæ ſit eminentia.

7 Ignis,clangor,buccinæ,
Fragor cum caligine,
Lampadum diſcurſio.

8 Terrorem incutiunt,
Nec amorem nutriunt,
Quem effudit vnctio.

9 Sic in Sina lex diuina,
Reis eſt impoſita.

10 Lex timoris non amoris,
Puniens illicita.

11 Ecce patres prælecti,
Dii recentes ſunt effecti,
Culpæ ſoluunt vincula.

12 Pluunt verbo,tonant minis,
Nouis linguis & doctrinis
Conſonant miracula.

13 Exhibentes ægris curam,
Morbum damnant non naturam,
Perſequentes ſcelera.

14 Reos premunt & caſtigant,
Modo ſoluunt,modo ligant,
Poteſtate libera.

15 Typum gerit iubilei
Dies iſte,ſi diei
Requiris myſteria.

16 In quo tribus milibus
Ad fidem currentibus,
Pullulat eccleſia.

17 Iubileus eſt vocatus,
Vel dimittens vel mutatus
Ad priores vocans ſtatus,
Res diſtractas libere.

18 Nos diſtractos ſub peccatis,
Liberet lex charitatis,
Et perfectæ libertatis
Dignos reddat munere.Amen.

¶Hæc proſa,rythmicæ compoſitionis tenet legem:perinde atque ea quę ſuperius eſt declarata.Mane prima ſabbati.Id tamen vltra illam habet ſpeciale: quòd in nono & decimo verſu duas tantum habet clauſulas rythmicas.quarum prior conſonantiam ſyllabarum ſeruat in ſuiipſius medio & fine.poſterior vero clauſula vnius datorum verſuum reſpondet in ſimili deſinentia poſteriori clauſulæ alterius verſus. ¶Author eius,Adam de ſancto Victore. Celebratur in ea claris laudibus ſpiritus ſancti miſſio in diſcipulos: per quam lex noua eſt promulgata, ipſiúſque nouæ legis ſupra veterem multiplex excellentia & dignitas aſſignatur.Apoſtolorũ item,qui noui teſtamenti ſunt patres: magna virtus & operandi energia depromitur.& demùm ipſius diei pentecoſtes ad annum iubileum Iudæorum fit comparatioın conditionum ac proprietatum quadam affinitate.

Sapien.7. ¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Simplex in eſſentia.Salomon in libro Sapientiæ dicit de ip 1
ſa ſuperdiuina ſapientia:quòd in ea eſt ſpiritus intelligentiæ ſanctus,vnicus,multiplex,ſubtilis,diſertus,mobilis,incoinquinatus.& ita de cęteris eius proprietatibus:quas deinde ſubnectit. Sed quiſnam eſt ſpiritus æternæ ſapientiæ:niſi ſpiritus ſanctus?qui ab apoſtolo ſpiritus filii & ſpiritus Chriſti no-

minatur.Chriſtus autem:dei virtus eſt & dei ſapientia.Eſt igitur ſpiritus ſanctus: & vnicus & multi- Galat. 4.
plex.vnicus in ſubſtantia:multiplex in donis. quod etiam hic inſinuatur cum dicitur ipſe ſpiritus ſim Roma.8.
plex ac indiuiduus in eſſentia.ſeptiformis tamē gratia ac munere.perinde atque vnicus natura eſt ſol 1.Corint.1.
multiplices tamen operationes efficit in hæc inferiora,quæ vegetat,fouet, illuminat, calefacit ac vi-
uificat.Et vnica in corpore noſtro eſt anima : multorum tamen operum ſecundum diuerſas virtutes
3 ſuas effectiua. ¶In tertio verſu. Lex præceſſit in figura. A tertio verſu vſque ad decimum fit veteris
legis ad nouam quantum ad excellentiæ & dationis earum habitudinem collatio.vtpote quòd illa fi-
gura eſt: hæc veritas. illa dura ac grauis: hæc ſuauis & leuis. illa vmbra: hæc lumen. illa literam ha-
bet occidentem: hæc ſpiritum viuificantem.illa ſub velamine ac cortice literæ ſenſum ſpiritualem oc
cultat. hæc occultatum detegit ac reuelat. Illa in monte data eſt: hæc in cœnaculo. illa toti populo:
hæc paucis diſcipulis. Illa in clangore buccinæ, fulgore, tonitruo, igne & fumo: hæc in vehemen-
ti ſono, aduenientis ſpiritus ſancti nuncio, & linguis igneis. Illa in terrore eſt data ad incutiendum
timorem: hæc in placido ignis innocui delapſu qui foueat amorem. Denique illa duræ ceruicis po-
pulo eſt impoſita in ſeruitutem: hæc superni patris filiis in libertatem. Poſter enim illa timoris eſt
11 lex & rigoris: hæc vero amoris & lenitatis. ¶In vndecimo verſu. Ecce patres præelecti. Ab vnde-
cimo verſu vſque ad decimumquartum, ſanctorum apoſtolorum qui primitias ſancti ſpiritus acce-
perunt: potitur multiplex commendatio. Dicuntur enim primum patres præelecti: quoniam præ
aliis electi ſunt vt noui teſtamenti ſint non ſolum patres ſed & patriarchæ, figurati per duodecim ve
teris teſtamenti patriarchas.Dicuntur & dii per participationem effecti:quoniam ſpiritus ſanctus il-
lis superueniens deiformes illos reddidit, & propemodum diuinos. de quibus intelligitur illud pſal-
mi. Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham: quoniam dii fortes terræ vehemen- Pſal.46.
ter elati ſunt. Apoſtoli quoque pluunt verbo: quoniam ſalutarem doctrinæ ſuæ imbrem aridis ho-
minum mentibus vna voce inſtillarunt, ad proferendum fructum ſalutis. Idcirco nubium nomine
ſignantur apud Eſaiam: cum ait. Qui ſunt hi qui vt nubes volant: & quaſi columbæ ad feneſtras ſu- Eſa.60.
as? Tonant itidem minis: nam vox eorum vehemens & ęterna malis ſupplicia comminans ac inter-
minans, more tonitrui commouit animos auditorum. Vnde pſalmus de eorum prædicatione dicit.
Vox tonitrui tui in rota. Alluxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ: commota eſt & contremuit ter- Pſal. 76.
ra. Præterea eorum doctrinis conſonant miracula: quoniam doctrinam ſuam ſignorum nouitate &
virtute confirmarunt,vt ait Marcus. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante:
& ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.Denique quòd ligandi atque ſoluendi habeant poteſta Marci.16.
tem:ex verbis domini apud Matthæum capitulo decimooctauo,& apud Ioannem capitulo viceſimo
eſt manifeſtum.¶In decimoquinto verſu. Typum gerit iubilei. Ab hoc verſu vſque ad finē,dies iſte
aduentus ſpiritus ſancti in diſcipulos comparatur anno iubileo Iudæorum (qui & quinquageſimus
dictus eſt:quod quinquageſimo quoque anno obuenit)in conformitate proprietatū:quæ Iudæis qui-
dem carnaliter,nobis autem ſpiritualiter conueniunt,Nempe iubileus interpretatur (vt hic ait) di-
mittens vel mutatus: quòd eo anno debita dimittebantur, & qui ante ſerui erant manumitteban-
tur,exules reuertebantur in patriam,& vnuſquiſque ad domum & poſſeſſionem ſuam redibat: quam
ante vendiderat.vt ex viceſimoquinto capite Leuitici cōſtat.Et ita mutabatur prior rerum ſtatus atq;
conditio:in meliorem.Nam qui ante ſerui erant:tunc effecti ſunt liberi.Et prius natali ſolo extorres:
tunc illius facti ſunt incolæ.deinque prius ſuis agris aut domibus deſtituti: tunc efficiebantur eorum
poſſeſſores.& prius debitores:tunc abſoluti debitis.Hæc autē omnia:ſpiritualiter in hominibus com
pleta ſunt per aduentum ſpiritus ſancti.Nam debita peccatorum relaxata ſunt,ſeruitus peccati adem
pta,virtutum reddita poſſeſſio: poſtquam ſub peccato fuimus venundati. & in cœli patriam conceſ-
ſus reditus:à quo fueramus excluſi.Porro ſecundum alios iubileus interpretatur initiatus ſiue remiſ-
ſiuus,quod annus ille quinquageſimus ex diuina conſtitutione deo conſecratus, mancipatúſque cre-
deretur,atque remiſſionem debiti & ſeruituti indulgens. Hæc autem interpretatio etiam recte cōue-
nit tempori miſſionis ſpiritus ſancti:per quem prius idolorum cultui dediti,dei ſacris ſunt initiati,il-
liuſque addicti obſequio:ac peccatorum ſuorum remiſſionem conſecuti.

De ſancto ſpiritu:alia proſa.

1 QVi procedis ab vtroque:
Genitore,genitóque,
Pariter paraclite,
Redde linguas eloquentes:
Fac feruentes in te mentes
Flamma tua diuite.
3 Amor patris filiíque:
Par amborum,& vtrique
Compar & conſimilis.

4 Cuncta reples,cuncta foues,
Aſtra regis,cœlum moues:
Permanens immobilis.
5 Lumen clarum,lumen charum:
Internarum tenebrarum
Effugas caliginem.
6 Per te mundi ſunt mundati:
Tu peccatum & peccati
Deſtruis rubiginem.

7 Veritatem notam facis:
Et oſtendis viam pacis,
Et iter iuſtitiæ.
8 Peruerſorum corda vitas
Et bonorum corda ditas
Munere ſcientiæ.
9 Te docente:nil obſcurum
Te præſente:nil impurum,
Sub tua præſentia.
10 Gloriatur mens iocunda.
Per te læta,per te munda
Gaudet conſcientia.
11 Tu commutas elementa:
Per te ſuam ſacramenta
Habent efficaciam.
12 Tu nociuam vim repellis:
Tu confutas & refellis
Hoſtium nequitiam.
13 Quando venis:corda lenis.
Quando ſubis:atræ nubis
Effugit obſcuritas.
14 Sacer ignis,pectus ignis.
Non comburis:ſed à curis
Purgas,quando viſitas.
15 Mentes prius imperitas,
Et ſopitas & oblitas:
Erudis & excitas.
16 Foues linguas,formas ſonum.
Cor ad bonum facit pronum:
A te data charitas.
17 O iuuamen oppreſſorum:
O ſolamen miſerorum,
Pauperum refugium.
18 Da contemptum terrenorum
Ad amorem ſupernorum
Trahe deſiderium.
19 Pelle mala,terge ſordes.
Et diſcordes fac concordes:
Et affer præſidium.
20 Tu qui quondam viſitaſti,
Docuiſti,confortaſti:
Timentes diſcipulos.
21 Viſitare nos digneris.
Nos ſi placet conſoleris;
Et credentes populos.
22 Par maieſtas perſonarum:
Par poteſtas eſt earum,
Et communis deitas.
23 Tu procedens à duobus:
Coæqualis es ambobus,
In nullo diſparitas.
24 Quia tantus es & talis
Quantus pater eſt & qualis.
Seruorum humilitas.
25 Deo patri,filióque
Redemptori:tibi quoque,
Laudes reddat debitas.
Amen.

¶In hac proſa,conſimilis ratio rythmicæ compoſitionis obſeruata conſpicitur: ſicut in penultima, Lux iucunda lux inſignis. præter id quod in decimotertio & decimoquarto verſu non habet prima clauſula reſponſum in exitu ſyllabarum ad ſecundam eiuſdem verſus:ſed ſingulæ earum finem ſuum habent conſonantem ſuo medio,vt vnius & eiuſdem clauſulæ medium reſpondeat in ſimili deſinentia ſua ipſius fini. ¶In ea commēdatur multipliciter ſpiritus ſanctus.tum à diuinis proprietatibus & habitudine eius ad patrem & filium:circa principium præſentis proſæ & finem.tum à variis ſuæ bonitatis in creaturas operibus potiſſimum in homines. quorum animas ſua dignatione viſitat & illuſtrat.Demùm humilis ad ipſum fidelis populi fit ſupplicatio:à decimoſeptimo verſu vſque ad viceſimumprimum.Et quoniam totius proſæ contextus admodum facilis eſt & legentibus peruius:paucis annotationibus ea tranſigetur. Author eius: Adam de ſancto Victore.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu.Flamma tua diuite.Spiritus ſancti flāma:ignis eſt ille ſpi- 2
ritualis & cœleſtis,quem immittit cordibus hominum.Et hæc diues eſt:propter multiformitatē do-
norum ſacram inflammationem conſequentium. Exuberantiam enim gratiarum & diuitias ſuorum
munerum confert illis:qui ad cœleſtes illas opes recipiendas cordis ſui præparant prōptuarium quo
Roma.10. eas recondant.Eſt enim ſpiritus ſanctus(vt Pauli verbis vtar)diues in omnes qui inuocant illum:om
Sapientiæ.7 niumq́ue eſt artifex,omnia cognoſcens,omnia proſpiciens.¶In quarto verſu. Permanens immobi- 4
lis. Quæ in libro Sapientiæ de æterna ſapientia dicuntur in ſeptimo capite: ſpiritui quoque ſancto
Ibidem. congrue adaptantur.vt qui eiuſdem ſit cum filio dei naturæ,& ſubſtantiam diuinā conſequentes pro
prietates(quales ſunt eę:de quibus eſt ſermo)omnino cum ipſo habeat communes.vtputa quòd cum
ſit vnus:omnia poteſt,& in ſe permanens:omnia innouat,& per nationes in animas ſanctas ſe tranſ-
fert,amicóſque dei & prophetas conſtituit.Ex quo & id continuò colligitur,quòd aſtra regit cœlūq;
mouet:permanens tamen immobilis.ſtabiliſque manens dat cuncta moueri: vt canit Boetius. ¶In 11

vndecimo verſu. Tu commutas elementa. Id non ſecundum eorum ſubſtantiam eſt intelligendum: ſed ſecundum vſum ac virtutem. Nam elementum aquæ ſanctificatione ſpiritus ſancti conſecratum: accommodatur lauacro baptiſmi, & nouam quodã modo induit virtutem. vt quod prius corpora ſolum abluebat: nunc etiam ad abſtergendas animæ maculas ſit idoneum. Neque ſolum baptiſmi ſacramentum: ſed & cætera omnia virtute ſpiritus ſancti conficiuntur, & ſuam inde vim deſumunt. Nul-
14 lum enim perficitur ſacramentum: quod non ſpiritus ſancti inuocatione abſoluatur. ¶ In decimo-
quarto verſu. Sacer ignis, pectus ignis. Primo loco, ignis: nomen eſt vocatiui caſus. Nam per totã proſam ſermo ad ſpiritum ſanctum dirigitur. Secundo vero loco, ſecunda eſt perſona præſentis indicatiui, huius verbi: ignio, is, ire, quod inflãmare ſignificat: & accuſatiuo iungitur. Porro ſacer ille ignis eſt: de quo canit eccleſia. Aduenit ignis diuinus non cõburens ſed illuminans: nec conſumens ſed lucens, & inuenit corda diſcipulorum receptacula munda: & tribuit eis chariſmatum dona.

De ſancta trinitate.

1 Benedicta ſemper ſancta ſit trinitas: deitas ſcilicet vnica coæ-
qualis gloria, Pater, filius, ſanctus ſpiritus, tria ſunt nomina,
2 omnia eadẽ ſubſtantia. Deus genitor, deus genitus, in vtro-
3 que ſacer ſpiritus, deitate ſocius. Nõ tres tamẽ dii ſunt, deus
verus vnus eſt, ſic pater dominus, filius, ſpirituſque ſanctus. Proprietas in
perſonis, vnitas eſt & in eſſentia, Maieſtas par & poteſtas, decus honor
æque per omnia, Sidera, maria continens, arua ſimul & vniuerſa condi-
4 ta. Quem tremunt impia tartara, colit quoque quem & abyſſus infima.
5 Nunc omnis vox atque lingua fateatur hunc laude debita, Quem lau-
dant ſol atque luna, dignitas adorat angelica. Et nos voce præcelſa om-
nes modulemur organica cantica, dulci melodia. Eia & eia nunc ſimul
6 iubilemus altithrono domino laudes in excelſis. O adoranda vnitas, O
veneranda trinitas. Per te ſumus creati, vera æternitas. Per te ſumus re-
dempti, ſumma tu charitas. Populum cunctum tu protege, ſalua, libera,
eripe, & mũda. Te adoramus omnipotens, tibi canimus, tibi laus & glo
ria, per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

¶ Hæc proſa nullum habet rythmi formam: ſed ſolutę orationis ſchemate eſt contexta. In ea ſummę trinitatis prædicatur myſterium. pia fidei confeſſione à nobis credendum & venerandum. quòd ſcilicet vnus eſt deus in eſſentia, trinus autem in perſonis: quarum eadem eſt diuinitas, virtus, & maieſtas. Deinde incitatur fidelis populus ad ipſius vnitrinæ deitatis laudem ſedula deuotione depromẽdam: & ſupplex ad illam habetur inuocatio.

1 ¶ ANNOTATIONES. Tria ſunt nomina. Nnn hoc ita accipiendum, quòd in superſancta triade, ſola nominum ſit trinitas. ſine aliqua perſonarum diſtinctione aut differentia. vt ſine aliqua rei diſcretione: pater, & filius, & ſpiritus ſanctus ſolam vocabulorum ſuſtineant diuerſitatem & diſcrepantiã. Nam qui ita ſentiret: prolaberetur in damnatiſſimam Sabelliũ hæreſim, inducẽtis cõfuſionem perſonarum: & earum differentiam exceptis ſolis nominibus negantis. vt qui vnam & eandem perſonam: nunc patrem, nunc filium, nunc ſpiritum ſanctum appellari debere confinxerit. Sed cum nomina rebus ad diſcretionem earum dinoſcendam ſint impoſita: per tria nomina, etiam rerum nominibus ſignatarum diſtinctio & differentia hic inſinuatur. Vt ſenſus ſit, in trinitate diuina, tria eſſe nomina: id eſt tres perſonas tribus diuerſis nominibus expreſſas. vt per nnminum trinitatem quæ poſterior eſt: rerum illis ſignificatarũ diſcretio quæ prior eſt, innuatur. Non enim quia tria ſunt nomina: tres ſunt perſonæ diuinæ. ſed ediuerſo quoniam tres ſunt perſnnæ: tria ſunt nomina earum enunciatiua. Sunt
nanque res ipſæ: nominibus ſuis tempore & natura priores, & rerum diſtinctio: nominum diſtinctio
2 nem antecedit. ¶ In vtroque ſacer ſpiritus. In vtroque: patre ſcilicet & filio, eſt ſacer ſpiritus per mutuam immeatinnem & intimam immanſionem. qua propter omnimodam ſubſtantiæ diuinæ in tribus perſnnis identitatem ac ſimplicitatem: vnaquæque diuinarum perſonarum duabus reliquis immanet intima, eáſque immeat ac indigreſſibiliter inhabitat. De qua ineffabili immanentia: Chriſtus in euangelio dicit ad Iudæos. Vt cognnſcatis & credatis: quia pater in me eſt, & ego in patre. Et iterum. Pater autem in me manens: ipſe facit opera. Idem enim de ſpiritu ſancto ad patrem & filium eſt
3 iudicium. ¶ Non tres tamen dii ſunt. Poſt hunc verſum: aliqui libri continuò hunc habent ſubiun-
ctum. Ipſe tamen filius: deus verus à patre. præclarus itaque ſpiritus ab vtroque emanat. Qui ſane ne Ioan. 10.
quaquam ſuperfluus eſt: nam diuinarum perſonarum vnius ad aliam, habitudinem ſecundum inti- Ioan. 14.

mam emanationem depromit. Neque itidem eſt neceſſarius. Nam ſine illius adiectione: perfecta vti-
que eſt ſententia. Proinde in illo aut adiiciendo, aut prætermittendo vnuſquiſque ſequatur eccleſiæ
ſuæ vſum, illique ſe prorſus conformet. Ita vbi paulo poſt litera habet, dignitas adorat angelica: alii li
bri habent, pluralitas adorat angelica. Vtrunque autem horum: recte dicitur. ¶ Sidera, maria conti- 4
nens. Hic locus deum omnium creaturarum vbiuis ſubſiſtentium continere ambitum & fulcire na-
turam, oſtendit. Quædam enim ſupremo continentur loco. vt corpora cœleſtia: & ſiderum nomine
hic intelliguntur. Quædam medio mundi ſenſibilis loco: vt corpora naturalia, elementa & ex ipſis
commixta. & hic per maria & arua inſinuantur. Quędã vero infimo ſubſident loco. vt æternis dam-
natæ tenebris noxiæ poteſtates: & hoc in loco per infima tartara & abyſſum infimũ innuuntur. Hæc
autem tria rerum conditarum genera, vno generali nomine per vniuerſa condita etiam intelligun-
tur: ſpiritus angelicos & cœleſtes inſuper comprehendente. vt cognoſcatur deus ipſe: rerũ omnium,
cœleſtium ſcilicet terreſtrium & infernorum princeps eſſe ac dominus. ¶ Nunc omnis vox. Conue-
niens hic ſumitur argumentum atque apta ratiocinatio, oſtendens id æquum eſſe & rationi conſenta 5
neum, quòd omnis vox & lingua humana cuiuſuis nationis & regionis deum confiteatur & laudet.
Nam irrationales (inquit) creaturæ vt ſol & luna ipſum laudant. quandoquidem ex ſua ſubſtantia vir
tute & motu immenſam dei potentiam, ſapientiam, & bonitatem prædicant: ipſiuſq; laudandi in ſuis
operibus amplam præſtant materiam. Sub ſole autem & luna hic expreſſis, aliæ etiam creaturæ ratio
nis expertes comprehendantur, quæ ex ſua natura dei virtutem & perfectionem itidem manifeſtant.
Turba quoque angelica deum aſſidua laude in cœlis concelebrat. Par eſt igitur atque rationabile: &
nos homines deo noſtro creatori & redemptori debitas exoluere laudes. ¶ Simul iubilemus altithro 6
no domino. Non diuiſim hoc nomen legendum altithroni: vt faciunt nonnulli. ſed coniunctim alti-
throno: quod adiectiuum eſt, compoſitum ex altus & thronus. ſignificátque eum qui ſublimi & excel
ſa ſede reſidet: quod maxime deo conuenit: cuius cœlum ſedes eſt, & qui ſedet ſuper cherubim. Qua-
re ſequens particula in excelſis: non verbo iubilemus annecti debet, ſed nomini iam dato altithro-
no. Non enim qui terram adhoc incolimus: iubilamus in excelſis, laudes domino. ſed altithrono
in excelſis, id eſt in cœlis ſublimem habenti ſedem maieſtatis domino: laudes iubilare connitimur.

De ſancta trinitate: alia proſa.

1 PRofitentes vnitatem:
Veneremur trinitatem
Pari reuerentia.

2 Tres perſonas aſſerentes,
Perſonali differentes
A ſe differentia.

3 Hæ dicuntur relatiue,
Cum ſint vnum ſubſtantiue,
Non tria principia.

4 Siue dicas tres vel tria,
Simplex tamen eſt vſia,
Non triplex eſſentia.

5 Simplex eſſe, ſimplex poſſe,
Simplex velle, ſimplex noſſe,
Cuncta ſunt ſimplicia.

6 Non vnius quàm duarum,
Siue trium perſonarum
Minor efficacia.

7 Pater, proles, ſacrum flamen,
Deus vnus. ſed hi tamen
Habent quædam propria.

8 Vna virtus, vnum numen,
Vnus ſplendor, vnum lumen,
Hoc vna quod alia.

10 Patri proles eſt æqualis,
Nec hoc tollit perſonalis
Amborum diſtinctio.

11 Patri compar filioque:
Spiritalis ab vtroque
Procedit connexio.

12 Non humana ratione
Capi poſſunt hæ perſonæ:
Nec harum diſcretio,

13 Non hic ordo temporalis,
Non hic ſitus, aut localis
Rerum circunſcriptio.

14 Nil in deo præter deum,
Nulla cauſa præter eum
Qui cauſat cauſalia.

15 Effectiua vel formalis
Cauſa, deus: & finalis.
Sed nunquam materia.

16 Digne loqui de perſonis:
Vim tranſcendit rationis,
Excedit ingenia.
Quid ſit gigni, quid proceſſus:

Me neſcire ſum profeſſus.
Sed fide non dubia.
17 Qui ſic credit: ne feſtinet,
Et à via non declinet
Inſolerter regia.
18 Seruet fidem, formet mores:
Nec declinet ad errores
Quos damnat eccleſia.
19 Nos in fide gloriemur:
Nos in vna modulemur
Fidei conſtantia.
20 Trinæ ſit laus vnitati:
Sit & ſimplæ trinitati
Coæterna gloria. Amen.

¶Hæc proſa vniformem habet rythmicæ modulationis in omnibus ſuis verſibus formam. In ſingulis enim tres continet clauſulas rythmicas: quarum duæ primæ mutuam adinuicem habent in exitu conſonantiam: & vtraque illarum octo complectitur ſyllabas, quarum penulnma ſemper longa aut ſyllabæ longæ in tenore prolationis perſimilis. Tertia vero cuiuſque verſus clauſula reſponſum habet ad tertiam proximi verſus in ſimili deſinentia: & ſeptem conſtringit ſyllabas penultimámq; breuem. ¶Author eius: Adam de ſanctn Victore. Explicatur in ea concinne, eleganter & apposité altiſſimum superſanctæ trinitatis myſterium, quomodo in illa nec vnitas deitatis repugnat trinitati perſonarum: nec harum pluralitas illius ſimplicitati. quomodo etiam ipſæ perſonæ licet vnius ſint eſſentiæ proprietates tamen habent ſingulares & perſonales, ſecundum quas earum attenditur ac ſumitur diſcretio. Et alia id genus ad ſacratiſſimum iſtud fidei arcanum ſecretumque ſacramentum attinentia hic decenter & dilucide reſerantur. quæ ex ſymboln Athanaſii & eius explanatione in ſecundo libro poſita: plana ſatis & clara euadere poſſunt. idcirco illorum declarationibus non opus erit hic diutius immorari ac inſiſtere.

3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Hæ dicuntur relatiue. Diuinæ perſonæ adinuicem relatiue
dicuntur: ſecundum habitudinem explicantem intimos earum adinuicem proceſſus & emanationes.
vt pater ad filium refertur & filius ad patrem: à quo per æternam & ineffabilem generationem profi
ciſcitur. Sic ſpiritus ſanctus ad patrem & filium habet relationem: à qunrum vtroque intima proceſ-
ſione emanat. Huiuſmodi tamen earum habitudo adinuicem non prohibet: quin ipſæ ſint vnum re-
rum omnium principium, ſubſtantiue, ſiue ſecundum ſubſtantiam: & non tria principia. ſunt enim
4 vnus deus: non tres dii. ¶In quarto verſu. Siue dicas tres vel tria. Perſonalis diſtinctio in diuinis per-
ſonis facit, vt catholice poſſimus enunciare etiam in numero multitudinis: quód in ſanctiſſima trini-
tate ſunt tres perſonæ, tres hypoſtaſes, ſiue tres ſubſiſtentiæ. Nam hæc tria nomina, perſona, hypo-
ſtaſis, & ſubſiſtentia: pro eodem ſumunt probati authores. Facit itidem illa perſonarum diſcretio: vt
recte & vere poſſimus dicere, in ſumma trinitate eſſe tria ſuppoſita, tria ſingularia, tria indiuidua. quã
doquidem hæc nomina inter ſe & cum tribus præcedentibus ſunt eadem: quantum ad ſignificandi ra
tionem. Nihilominus in ipſis tribus diuinis perſonis ſimplex eſt ſubſtantia: quæ græco nomine dici-
tur vſia. Vnde & filium dei, patri homouſion, id eſt conſubſtantialem confiteri ſecundum orthodo-
xę fidei traditionem debemus. Non eſt igitur in illis tribus perſnnis triplex eſſentia ſiue ſubſtantia, cũ
ſit vnica & ſimplex. Simplicitas enim eſſentię: eiuſdem multiplicitati, & vnitas pluralitati ſecundum
6 idem repugnat. ¶In ſexto verſu. Nnn vnius q̃ duarum. Cum deus pater ſit nmnipotens, itidem & fi
lius, & ſpiritus ſanctus: nõ minnr eſt virtus & potẽtia in patre q̃ in patre & filio, aut tribus ſimul per-
ſonis. Si enim dederis minorẽ in ſolo patre q̃ in duabus aut tribus perſonis eſſe operandi efficaciã aut
poteſtatem: nõ igitur erit pater ſumme potens aut omnipotẽs, quod eſt hypotheſeos & poſiti oppo-
ſitum. Nnn enim id poterit: in quo minor eſt ipſius & inualidior potẽtia, q̃ duarum aut trium perſo-
narum. Et ita de ſapiẽtia, bonitate, perfectione, & cæteris diuinis proprietatibus: nectatur argumen-
tum. Simile enim in omnibus eſt iudiciũ. neq; id quidem præter rationẽ. Nam vna prorſus & eadẽ eſt
patris, & filii, & ſpiritus ſancti potẽtia, ſapientia, bonitas, & perfectio: ſicut & vna ſubſtãtia atq; eſſen
tia. Qunmodo igitur illa minor erit in vna perſona q̃ in pluribus, aut maior in pluribus q̃ vna? eſſet
enim tunc illa ſiue virtus ſiue ſapientia: reuera ſeipſa minor, cũ ſit eadẽ in omnibus. ¶In ſeptimo ver
7 ſu. Sed hi tamen habent quædã propria. Pater enim ſingularẽ habet proprietatem, ipſius à filio & ſpi
ritu ſancto diſcretiuã: ſcilicet innaſcibilitatẽ ſiue ingignentiam, ꝙ à nullo prodeat ſed ſeipſo ſolo ſub-
ſiſtat. Filius gignentiã ſiue naſcentiã habet: ꝙ à patre ſolo ſit genitus. Spiritus autẽ ſanctus perſonalẽ
habet proprietatẽ, quam proceſſibilitatẽ ſiue proceſſionẽ dicere ſolent: ꝙ à patre & filio, proceſſu in
timo & nobis imperſcrutabili prodeat. Verũtamen vt proxime ſequens dicit verſus: hoc eſt vna per-
ſona quod alia. Nam perſonalis iſta diſcretio & proprietatum differentia, nullã ſubſtantiæ aut natu-
ræ diuerſitatem inducit. Pronomen autem hoc, & quod, & ſimilia aut nomina aut pronomina in neu
tro genere, ſubſtantiæ ſunt indicatiua. ſicut oſtendit illud verbum domini in euangelio. Ego & pa-
10 ter, vnum ſumus. ¶In decimo verſu. Spiritalis ab vtroque procedit connexio. Spiritalis connexio
hic intelligitur ſpiritus ſanctus, qui nexus dicitur & amor patris & filii, quo pater diligit filium vt Ioan. 10.
habet euangelium, & filius etiam patrem. Pater (inquit) diligit filium, & omnia dedit in ma-
nu eius. Et filius de ſeipſo. Sed vt cognoſcat mundus quia diligo patrem, & ſicut mandatum de- Ioan. 3.
dit mihi pater, ſic facio. Et ſane proprium amoris eſt connectere & coadunare plura adinui- Ioan. 14.
cem placido dilectionis vinculo, mutuóque nexu conſtringere, ſicut diſcordia diſſipat & diſturi-

git.Spiritus autẽ ſanctus:amor eſt.recte igitur ipſe hic connexio dicitur.❡In duodecimo verſu.Non 12
hic ordo temporalis.Ipſæ tres perſonæ:coæternæ ſunt adinuicem.vt ſicut pater eſt æternus: ita filius
& ſpiritus ſanctus patri coæternus.Nullus igitur inter eos eſt ordo durationis : neque vna perſonarũ
prior aut poſterior alia durationis ordine dici poteſt.Rurſum.cũ ſitus & poſitio in loco , localis item
circunſcriptio & concluſio:ſolis conueniat corporibus, & rebus ſe in molem attollentibus ac magni
Ioan.4. tudine præditis. Deus autem ſpiritus eſt: & vnaquæque diuinarum perſonarum ſuperſpiritualis eſt,
Hiere.23. figuræ & quantitatis exors:planum eſt etiam in diuinis perſonis neque ſitum inueniri localem neque
circunſcriptionem.Quomodo enim circunſcribetur deus:qui immenſus eſt?qui cœlum & terrã im-
plet,qui in cœlo eſt ſurſum & in abyſſis deorſum?❡In decimotertio verſu. Nulla cauſa præter eum: 13
qui cauſat cauſalia.Cœlum,ſol,& elementa cauſæ ſunt rerum:ſed non primæ . habent enim priorem
cauſam deum:qui prima eſt omnium & ſimpliciter cauſa.Inſuper quæ ſub deo cauſę ſunt rerum,non
habent à ſeipſis rationem & vim cauſalitatis:ſed à deo qui cæteris cauſalitatem communicat, illiſque
præſtat vt poſt ipſum ſint cauſæ.Deus autem ab alio non mutuatur nec accipit precario rationẽ cau-
ſæ:ſed à ſeipſo primum habet quòd ſit cauſa.Recte igitur hic nulla dicitur eſſe cauſa prima , abſoluta
& perfecta præter eum qui omnia producit cauſalia & omnes effectus. Dicuntur enim cauſalia : ipſa
effecta,quæ à cauſis producuntur & prodeunt ❡In decimoquarto verſu.Effectiua vel formalis.Vni 14
tas in trinitate & trinitas in vnitate in deo:multis rerum proditur indiciis. & potiſſimum in triformi
ratione cauſæ,quod ipſe vna & maxime omnium vna eſt cauſa , & tamen trina ſecundum rationem,
ſcilicet efficiens,forma & finis.Efficiens quidem:quia ab ipſo vt primo authore ſunt omnia . Forma:
quia per ipſum ſubſiſtunt omnia.Dat enim eſſe rebus:& conſeruat eas in eſſe.Finis vero:quoniam in
ipſum vt optimum finem referuntur omnia,& ipſius gratia aguntur omnia. Semper enim quod me-
lius eſt:aliorum finis debet conſtitui.Et ſiquis patri effectricem aſcripſerit cauſam:ex quo omnia . fi-
lio formam:quia per eum omnia.& ſpiritui ſancto finem:quia in ipſum reuocantur omnia,non abſur
dam accommodationem fecerit.Nihilo ſecius ipſæ tres perſonæ vna ſunt omniũ cauſa,efficiens,for-
ma & finis.& vnaquæque earum:effectrix eſt cauſa,& forma,& finis.At vero cauſæ materialis ratio,
deo non conuenit : quia neque ex eo vt ſubſtrato alterius compoſitioni fit aliquid. neque in eo etiam
vt ſubiecto quippiam recipitur:quod illi more accidentis inſit.

In feſto ſanctiſſimi ſacramenti euchariſtiæ,

1 LAuda Sion ſaluatorem:
Lauda ducem & paſtorẽ
In hymnis & canticis.

2 Quantum potes:tantum aude.
Quia maior omni laude:
Nec laudare ſufficis:

3 Laudis thema ſpecialis,
Panis viuus & vitalis
Hodie proponitur.

4 Quem in ſacræ menſa cœnæ
Turbæ fratrum duodenæ:
Datum non ambigitur.

5 Sit laus plena,ſit ſonora:
Sit iocunda,ſit decora
Mentis iubilatio.

6 Dies enim ſolennis agitur:
In qua menſæ prima recolitur
Huius inſtitutio.

7 In hac menſa noui regis:
Nouum paſcha nouæ legis,
Phaſe vetus terminat.

8 Vetuſtatem nouitas:
Vmbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.

9 Quod in cœna Chriſtus geſſit:
Faciendum hoc expreſſit
In ſui memoriam.

10 Docti ſacris inſtitutis:
Panem,vinum in ſalutis
Conſecramus hoſtiam.

11 Dogma datur Chriſtianis:
Quòd in carnem tranſit panis,
Et vinum in ſanguinem.

12 Quod non capis,quod nõ vides
Animoſa firmat fides
Præter rerum ordinem.

13 Sub diuerſis ſpeciebus:
Signis tantum & non rebus,
Latent res eximiæ.

14 Caro cibus,ſanguis potus
Manet tamen Chriſtus totus:
Sub vtraque ſpecie.

15 A ſumente non conciſus,
Non confractus,non diuiſus:
Integer accipitur.

16 Sumit vnus:ſumunt mille.
Quantum iſti:tantum ille.
Nec ſumptus conſumitur.

17 Sumunt boni: ſumunt mali.
Sorte tamen inæquali
Vitæ vel interitus.
18 Mors eſt malis: vita bonis,
Vide: paris ſumptionis
Quàm ſit diſpar exitus.
19 Fracto demùm ſacramento:
Ne vacilles. ſed memento
Tantum eſſe ſub fragmento:
Quantum toto tegitur.
20 Nulla rei fit ſciſſura:
Signi tantum fit fractura.
Qua nec ſtatus nec ſtatura
Signati minuitur.
21 Ecce panis angelorum:
Factus cibus viatorum.
Vere panis filiorum:
Non mittendus canibus.
22 In figuris præſignatur:
Cum Iſaac immolatur.
Agnus paſchæ deputatur,
Datur manna patribus.
23 Bone paſtor, panis vere,
Ieſu noſtri miſerere,
Tu nos paſce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre,
In terra viuentium.
24 Tu qui cuncta ſcis & vales,
Qui nos paſcis hic mortales.
Tuos ibi commenſales,
Cohæredes & ſodales,
Fac ſanctorum ciuium, Amen.

¶ Hæc proſa rythmicæ orationis menſuram tenet & formam ſicut præcedens: non tamen vbiq; ſeruat vniformitatem rythmi ſicut illa. ſed interdum ad venuſtatem & ornatum, euariat compoſitionis modum: vt in ſexto & octauo verſu, qui diuerſam inter ſe & à præcedentibus verſibus habent contextus ſpeciem. Similiter in decimonono verſu & deinceps, plures tribus cõtinentur in vnoquoq; verſu clauſulæ rythmicæ: nunc quatuor nunc vero quinque. vt multiformis illa rythmorum contextio: maiorem afferat gratiam & elegantiam orationi. ¶ Author eius fuiſſe traditur beatus Thomas Aquinas, qui totum officium ſolennitatis ſacroſanctæ euchariſtiæ compoſuiſſe dicitur: ad cuius integritatẽ & hæc proſa pertinet. Et certè opus ipſum liquido oſtendit: qualis fuerit eius artifex. Nam adeo dilucide, eleganter, & ſublimiter hic reſerantur tanti ſacramẽti myſteria: prima ſcilicet eius inſtitutio, documenta fidei de eo tenendæ, & figuræ veteris teſtamenti ipſum præſignantes: vt non niſi à doctiſſimo & ſacrarum literarum ſcientiſſimo viro illa ſic exprimi potuerint.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Quantum potes tantum aude. Hæc ſententia reſpondet verbis Eccleſiaſtici: quibus ira domini dei magnificentiam prædicat. Multa dicimus & deficimus verbis: conſummatio autem ſermonum ipſe eſt. Glorificantes dominum quantumcunque potuerimus: ſuperualebit adhuc, & admirabilis magnificentia ipſius. Benedicentes dominum, exaltate illũ quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude. Ex quo quidẽ poſtremo dicto: hic locus manifeſte ſumptus
3 videtur. ¶ In tertio verſu. Laudis thema ſpecialis. Thema græcum nomen: latine poſitum ſeu poſitio dicitur, & oratio eſt breuiter explicans rei de qua diſſerendum eſt materiam. Proinde ea propoſitio quam aſſumunt in exordio, concionantes ad populum, generatim complectens materiã faciendi ſer-
7 monis: vulgo thema dicitur, quòd proponat paucis ea quæ latius ſunt diſcutienda. ¶ In ſeptimo verſu. Phaſe vetus terminat. Phaſe hebræum nomen in Exodo & tribus ſequentibus libris perq̃ frequẽs tranſitum ſignificat. Et ſolennitatẽ illã azymorum ſignat quã Iudæi quotannis agebãt: agnũ paſchalem immolãtes in memoriã liberationis ſuæ ab Aegypto. Huic autem figuræ ſacratior ſucceſſit veri agni immolatio: ſcilicet Chriſti in cruce, qui eſt ipſa veritas. Et hæc eſt nouũ paſcha noſtrũ. ¶ In octa
8 uo verſu. Noctẽ lux eliminat. Non hic illuminat legendum eſt: vt habent libri mendoſi, ex vicinitate vnius vocabuli ad alterũ quantum ad ſcripturã & prolationem, in errorẽ pertracti: cum tamen lata ſit vnius & alterius ſignificati differentia. Eſt enim eliminare: expellere, foras propellere, & quaſi extra limen agere. compoſitum ab è præpoſitione, & limen, inis. Martianus. Saturni, Martiſque graues eliminat iras. Illuminare autem longe aliam habet ſignificantiam: nulli fere ignotam. Et certe multo aptior eſt ſenſus: ſiquis eliminat hic legat, quàm illuminat. vt oſtendit præcedens conformis ſignifica-
13 tionis verbum fugat. ¶ In decimotertio verſu. Sub diuerſis ſpeciebus. Species hic dicuntur accidentia ſenſibilia panis & vini: poſt conſecrationem deſinente illorum ſubſtantia, remanẽtia. vt figura rotunda & albedo ipſius hoſtiæ, color & humiditas ipſius vini. Nempe præ ſe ferunt formam & effigiem veri panis & vini. Huiuſmodi autem ſpecies tantum ſunt ſigna & non res: quoniam repræſentant & ſignificant præſentiam veri corporis & ſanguinis Chriſti, inuiſibiliter & mirabiliter ibidem contenti. Neque ſpecies illæ ſunt ea quæ ſignantur aut demonſtrantur in hoc ſanctiſſimo ſacramento. Res autem eximiæ illarum ſpecierum: ſunt ſacrum Chriſti corpus ſpeciebus panis obtectum, & precioſus eius ſanguis vini ſpeciebus obuelatus. quoniam per huiuſmodi panis & vini ſpecies, ea duo ſacro modo repræſentantur & ſignantur. ¶ In decimoquarto verſu. Manet tamen Chriſtus to-
14 tus ſub vtraque ſpecie. Diuerſo tamen modo. Nam virtute verborum ad conſecrationem hoſtiæ at-

Eccle. 43.

tinentium:ſub ſpecie panis,præſertim & primum continetur ſacroſanctū Chriſti corpus, in illis ex-
preſſum.Deinde conſequio quodā:eiuſdem ſanguis,anima,& diuinitas, quoniā hæc à corpore Chri
ſti nunquam diſſeparantur.Sub ſpecie vero vini primum continetur ſecundum enunciationem ver-
borum conſecrationis ipſius calicis:precioſus Chriſti ſanguis.conſequenter vero eius corpus,anima,
& diuinitas:à quibus nunquam ſeiungitur ſacer ipſe ſanguis.Ex his autem quatuor, corpore,ſangui-
ne,anima,& deitate:totus coaleſcit Chriſtus.¶In decimoquinto verſu.A ſumēte non cōciſus.Nem 15
pe corpus Chriſti immortale,incorruptibile,glorioſum, & impaſſibile:neque conciſionem pati po-
teſt neque confractionem neque diuiſionem.Quinimmo in vltima cœna,ipſe adhuc mortalis & paſ
ſibilis:ſuum corpus immortale & impaſſibile tradidit diſcipulis,vt quod nullam ex ipſorum mandu-
catione diuulſionem ſuſtinuerit aut læſionem.Quanto magis ipſe nunc immortalis & incorruptibi-
lis:ſuum corpus impaſſibile & incorruptibile nobis communicat.Proinde conciſio,confractio,& di
uiſio:ipſarum ſolum ſunt ſpecierum panis & vini,ſub quibus tam ſacræ res continentur.¶In deci- 16
moſexto verſu Sumit vnus,ſumunt mille.Perinde atque vox eadem à proferente edita: omnium au-
ribus integra excipitur.vt quam vnus haurit aſtantium:eandem hauriant & mille præſentes. Neque
tamen idcirco primaria illa vox ab integritate ſua decidit : quod à tot & tantis articulatim & diſtin-
ctim percipiatur.Sic eundem ſolis orbem videt vnus,vident & mille.quantum iſti: tantum etiam il-
le.nec ſol viſus aut ſui viſione,aut continua luminis in oculos intuentium ſuæque ſpeciei diffuſione:
aut conſumitur aut imminuitur.Sic denique primitiui ſigilli formam ſuſcipit vna cæra ſuſcipiunt &
mille:vnaquæq; tamen earum integram & totam.nec frequente ſui impreſſione primarium illud ſi-
gillum ſentit detrimentum:aut diminutionem ſuæ ſubſtantiæ aut formæ.¶In decimooctauo verſu. 18
Joan.6. Mors eſt malis,vita bonis.De bonis & digne ſumentibus:dicit Chriſtus in euangelio. Qui mandu-
cat meam carnem & bibit meum ſanguinem,habet vitam æternam: & ego reſuſcitabo eum in nouiſ-
1.Corin.11. ſimo die.De malis vero & irreuerenter ſumentibus dicit Paulus.Quicunque manducauerit panem,
& biberit calicem domini indigne : reus erit corporis & ſanguinis domini. Et mox ſubiungit. Qui
manducat & bibit indigne:iudicium ſibi manducat & bibit. Et plane eadem medicina rite præpara-
tis ad eam ſuſcipiendam eſt ſalutifera:minus vero diſpoſitis,exitialis & mortifera.¶In decimonono 19
verſu.Fracto demùm ſacramento.Ad idipſum firmius credendum:exemplo ſpeculi facile manudu-
cimur.quod integrum & continuum, vnicam repræſentat & integram rei obiectæ vt faciei humanæ
effigiem.Confractum vero in minutulas partes:in vnaquaque particularum ab aliis ſeiunctarū,non
minus integram & totam referet rei prius repræſentatæ ſpeciem.Verum hæc non tam manuductio-
nibus indigent, quàm ſyncæra & firma fide. qua omnipotenti dei virtuti longe plura tribuere debe-
mus:quàm mente complecti aut ratione conſequi poſſimus.¶In vicesimo verſu.Nulla rei fit ſciſſu- 20
ra.Res ipſa ſub ſpecie panis contenta(vt dictum iam eſt)ſacrum eſt Chriſti corpus:ſignatum & exhi
bitum per ſpecies illas ſenſibiles.Illud autem quia immortale & impaſſibile:nullam diſciſſionem aut
diuulſionem pati poteſt.Quare per hoſtiæ conſecratæ in diuerſas partes diſſectionem: neque in cor
pore Chriſti aliqua fit partium diſtractio,neque habitus ipſius aut integritatis aliqua imminutio.Sed
ſignum ipſum ſcilicet ſpecies illa panis:ratione ſuæ quantitatis ſuperſtitis frangitur in partes & diuel
litur.Et ita de vini ſpeciebus dicēdum.¶In viceſimoprimo verſu. Ecce panis angelorum. Panis iſte 21
ſuperſubſtantialis dicitur panis angelorum:quoniam illo non quidem tecto velamine ſpecierum,ſed
nudo & aperto,tanquam inuiſibili cibo & indeficienti reficiuntur in regno cœlorum ſpiritus angeli-
ci.Et idem panis factus eſt cibus viatorum:ſcilicet hominum deſertum huius mundi peragrantium,
vt ad terram viuentium demùm perueniant. Quare de iſto ſacro pane non abſurdè intelligitur hoc
verbum pſalmi.Panem angelorum mādueauit homo.Et quoniam tam ſanctus eſt iſte panis:ſolis dei
Pſal.77. filiis per dignam imitationem & aſſimilationem vitæ eſt communicandus.non autem canibus: id eſt
inuidis,immundis,& ſordidis.Id enim prohibet dominus dicens.Nolite ſanctū dare canibus.Et ite-
Matth.7. rum. Non eſt bonum ſumere panem filiorum & mittere canibus. Ex quo poſteriore euangelii loco:
Matth.15. quod hic dicitur deſumptum eſt.¶In viceſimoſecundo verſu.In figuris præſignatur.Triplex hic po 22
nitur figura huius excellentiſſimi ſacramenti:ex veteri teſtamento ſumpta. Prima, immolatio ipſius
Gene. 22. Iſaac:deſtinata & propoſita ab Abraham patre ſuo.quæ typum geſſit immolationis Chriſti in cruce:
Exo.12. à deo patre nobis exhibitæ.Secunda.immolatio agni paſchalis: facta à populo Iſraelitico Aegyptum
egreſſuro. Et hæc etiam figura fuit oblationis ipſius Chriſti in cruce: cuius memoria potiſſimum per
hunc recolitur myſterium.Tertia figura fuit manna de cœlo datum populo Iſrael quadraginta annis:
Exod 16. quandiu ſcilicet demorati ſunt in deſerto.Ita nobis in hac vita peregrinantibus, datum eſt ſupercœle
ſte manna:vt hoc viatico,præſentis vitæ curſum tranſigamus & terram promiſſionis denique ſubea-
mus.Quam nobis tandem ingredi præſtet virtus viuifica huius ſalutaris & deifici panis.Amen.

In diebus dominicis.

1 OMnes vna celebremus,
Celebrando veneremur
Chriſti nunc ſolennia.

2 Ecce dies magnus dei,
Dies ſummus requiei,
Dies eſt dominica.

3 In qua mũdus ſumpſit exordiũ:
In qua vita cœpit initium,
Hæc eſt dies.
4 In qua Chriſtus cõtriuit inferos
Plaſma ſuum vexit ad ſuperos,
Hæc eſt dies.
5 In qua pax apoſtolis
Datur,clauſis ianuis:
A diuino munere.
6 In qua ſancti ſpiritus
Sunt repleti gratia
Doctores eccleſiæ.
7 In eadem ſumitur
Tuba euangelii
Prædicandi populo.
8 Eſt in hac prohibitum:
Ne fiat pontificum
Niſi conſecratio.
9 Ergo debet venerari
Et deuote celebrari
Dies hæc ſanctiſſima.
10 Celebrantes veneremur,
Et deuote poſtulemus:
Vt die nouiſſimo
11 In æterna requie
Noſtræ viuant animæ:
Redemptionis gratia,
Amen.

¶Hæc proſa multiformem habet rythmicæ compoſitionis ſpeciem. Nam duo primi verſus inter ſe conformitatem habent.tertius item & quartus inter ſe conſimiles:ſed diuerſi à cæteris.Deinde quintus & tres ſequentes,itidem & poſtremus:in eadem rythmi forma conueniunt , ſed à cæteris præcedentibus diſcrepant.Denique nonus & decimus primis duobus verſibus ſunt in eadem compoſitione conformes.vt vel ex ipſa lectione facile diiudicabunt omnes.¶In ea explicantur myſteria diei dominicæ:quæ à Chriſto & apoſtolis in ea ſunt peracta,& prius aliquantulũ explicata in illa proſa reſurrectionis domini.Lux illuxit dominica. Deinde fidelis populus incitatur ſedula exhortatione : ad debitam tantæ diei & deuotam celebrationem.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecũdo verſu.Dies ſummus requiei.In eo enĩ quieſcere debẽt Chriſtiani
ab omni opere ſeruili.vt Iudæi olim in ſuo ſabbato:quo melius vacare poſſint deo & diuinis laudib⁹.
Potiſſimum autẽ abſtinere debent ab opere peccati quod maxime omniũ eſt ſeruile.Inſuper dies do-
minica quia octaua: ſignificat requiẽ ſanctorũ futuram in cœlo poſt vniuerſalẽ reſurrectionẽ & con-
3 ſummationem ſeculi,quę ſumma eſt requies nullo interpolãda labore neq; vnq̃ finienda.¶In tertio
verſu.In qua mundus ſumpſit exordiũ.Nam primus ſex dierũ quibus deus produxit mundũ:fuit dies
dominicus & in eo creata eſt lux,vt iam ante dictũ eſt . In eo etiã die vita noſtra cœpit initiũ:per re-
4 ſurrectionẽ Chriſti illo die factã:qui vitam noſtram reſurgendo reparauit.¶In quarto verſu.In qua
Chriſtus cõtriuit inferos.Nam reſurrecturus,inde eduxit ſanctos patres & ad hunc noſtrũ orbẽ ſub-
uexit:quorũ aliqui cum eo ſurrexerunt.Hæc autem omnia, eodẽ die & quidẽ dominico peracta ſunt.
Cæterum cũ hic dicitur Chriſtus plaſma ſuũ vexiſſe ad ſuperos:id nõ de aſcẽſione eius aut inductio-
ne ſanctorũ patrũ in regnum cœlorũ intelligendum eſt,quandoquidẽ illa non eſt facta die dominico
5 ſed de eorũ ſubuectione ab infernis terræ locis:ad huius mundi medii ſpacium.¶In quinto verſu.In
qua pax apoſtolis.Nã ipſo die reſurrectionis dominus noſter clauſis ianuis intrauit domũ in qua con
gregati erant apoſtoli, & ſtetit in medio eorũ:dixitq; eis,pax vobis.Quinimmo & poſt octo dies ite
rum eis hoc modo apparuit:cũ iam Thomas apoſtolus eſſet cũ eis , qui prius fuerat abſens, vt ſcribit
6 Ioannes.Quare bis die dominico id factũ eſt:quod hic verſus proponit.¶In ſexto verſu.In qua ſan Ioan. 20.
cti ſpiritus.Dies pentecoſtes in quo datus eſt ſpiritus ſanctus apoſtolis:fuit quinquageſimus à die re-
ſurrectionis dominicæ,vtroq; extremorũ dierũ connumerato.quare & ille fuit dominicus.Et ita die
dominico ſpiritus ſanctus in diſcipulos miſſus fuiſſe dinoſcitur.Et tunc(vt ſequens dicit verſus)ſum
pta eſt tuba euangelicæ prędicationis:quoniã eo die apoſtoli incœperunt euangelicã legẽ palã enun-
8 ciare.quare etiã die dominico incœpta eſt euangelii in mundũ publicatio . ¶In octauo verſu. Eſt in
hac prohibitũ.Tam celebris & ſancta (inquit) eſt dies dominica: vt epiſcoporũ conſecratio non niſi die dominico fieri debeat,ſecundũ canonicas ſanctiones.Et merito quidẽ. Nam pontificalis functio: auguſtiſſima eſt & ſummæ authoritatis in ſorte eccleſiaſtica.quare in die omniũ celebratiſſimo,ſacrorumq; myſteriorũ refertiſſimo,& cæteros dies dignitate excellentiáq; præſtante:fieri merito debet. Talis autẽ eſt dies dominicus:cæteris hebdomadæ diebus ſacratior & eminentior , Quod vero ſanctionum canonicarũ decreto,epiſcoporũ cõſecratio die dominico fieri debeat,vt dicit hic verſus:manifeſte conſtat ex conſtitutione Anacleti papæ,quæ ſeptuageſimaquinta diſtinctione.cap.Ordinationes epiſcoporũ,exprimitur in hunc modũ . Ordinationes epiſcoporũ authoritate apoſtolica ab omnibus qui eadẽ in prouincia fuerint epiſcopis ſunt celebrãdæ.qui ſimul cõuenientes ſcrutinium cum precibus celebrent:manus cum ſanctis euangeliis imponentes dominica die hora tertia , orantes ſacrá que vnctione prophetarum exemplo regum capita perungentiũ,eos more apoſtolorũ & Moyſi vngentes.quia omnis ſanctificatio conſtat eſſe in ſpiritu ſancto:cuius virtus inuiſibilis,ſancto eſt chriſmati permixta.Et hoc ritu ſolennem celebrent ordinationem.Hæc Anacletus.

Quam de lacu traxit miſeriæ
Eccleſiam.
3 In ſpiritus ſancti clementia:
Sponſa ſponſi lætatur gratia.
A reginis laudis cum gloria
Fœlix dicta.
4 Dos vt datur:creſcit lætitia:
Quæ dos:quanta triplex potentia
Tangens cœlum,terram,& ſtygia
Iudicia.
5 Mira loquar:ſed ſana credere.
Fœderatam tam largo munere:
De proprio produxit latere
Deus homo,
6 Formaretur vt ſic eccleſia:
Figuratur in pari gloria.
Adæ coſtis formata fœmina:
Hoſtis Eua.
7 Eua fuit nouerca poſteris:
Hæc eſt mater electi generis,
Vitæ portus,aſylum miſeris
Et tutela.
8 Pulchra,potẽs,partu mirabilis:
Vt luna,ſol fulget ſpectabilis,
Plus acie multo terribilis
Ordinata.
9 Multiplex eſt,ſingularis,vna:
Generalis & indiuidua.
Omnis æui ſexus ſimul vna
Parit turmas.
10 Hæc ſignata Iordanis fluctibus.
Hæc quæ venit à terræ finibus:
Scientiam audire cominus
Salomonis.
11 Hæc typicis deſcripta ſenſibus,
Nuptiarum induta veſtibus:
Cœli præeſt hodie ciuibus
Chriſto iuncta,
12 O ſolennis feſtum lætitiæ:
Quo vnitur Chriſtus eccleſiæ
In quo noſtræ ſalutis nuptiæ
Celebrantur.
13 Cœtus fœlix:dulce conuiuium:
Lapſis vbi datur ſolatium:
Deſperatis offertur ſpacium.
Reſpirandi.
14 Iuſtis inde ſoluuntur præmia,
Angelorum nouantur gaudia.
Lata nimis quod facit gratia
Charitatis.
15 Ab æterno fons ſapientiæ
Intuitu ſolius gratiæ,
Sic præuidit in rerum ſerie
Hæc futura.
16 Chriſtus ergo nos ſuis nuptiis
Recreatos veris delitiis,
Intereſſe faciat ſociis
Electorum. Amen.

¶Hæc proſa vniformem ſeruat rythmicæ menſuræ legem.In ſingulis ſiquidem verbis:quatuor habet clauſulas rythmicas.quarum tres primæ conſimilem inter ſe habent ſyllabarum definentiam, & vnaquæque earum decem complectitur ſyllabas,penultimámque breuẽ.Quarta vero clauſula(quæ ſemper verſum terminat)quatuor tantum continet ſyllabas:neque certam quantitatis regulam in penultima,neque reſponſum in exitu ſyllabarum ad aliam clauſulam obſeruans.¶Author eius:Adam de ſancto Victore.In ea vero dulce canit epithalamium,carménque nuptiale deſponſationis Chriſti ſponſi & eccleſiæ ſuæ ſponſæ:quã proprio acquiſiuit ſanguine, vt eſſet ſancta & immaculata in conſpectu eius,neque maculam habens neque rugam.Oſtenditur item eccleſia multis antiqui teſtamenti figuris eſſe præſignata:quæ mirabilem eius dignitatem,fœcunditatem,& ornatum prẹmonſtrarunt. ſed mirabilius ea omnia in ipſa eſſe completa ſecundum myſticum ſenſum dinoſcuntur. Ephe. 5.

1 ¶ANNOTATIONES.In primo verſu. Hieruſalem & Sion filiæ. Filia Hieruſalem dicitur eccleſia triumphans in cœlis:vbi vera eſt pacis viſio.Filia vero Sinn:eccleſia in terris militans,quę per fidem adhuc ſpeculatur deum,vidétque nũc per ſpeculum & in ænigmate.Sion enim:ſpeculum ſiue ſpeculatio interpretatur.Hieruſalem vero:viſio pacis. Vnde pſalmus de fidelibus animabus quæ filiæ ſunt militantis eccleſiæ:dicit.Et filię Sion exultent in rege ſuo.Et in Canticis canticorum dicit ad eaſdem ſponſa.Egredimini filię Sion & videte regem Salomonem in diademate:quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius. Promiſcue tamen alterum pro altero ponitur. vt filiæ Hieruſalem in Canticis ſæpenumero dicuntur animæ fideles eccleſiæ militantis. Vt cum in loco ſupradicto præmiſerit de rege Salomone, vere pacifico. Aſcenſum purpureum media charitate conſtrauit: propter filias Hieruſalem. Et filiæ Sion animæ ſanctorum in cœlis deum ſpeculantes. Vnde pſalmigraphus hæc duo nomina tanquam pro eodem accipi ſolita: in eodem verſu coniungit: dicens. Te decet Pſal 149. Canti. 3. Pſal. 64

hymnus deus in Sion: & tibi reddetur votum in Hieruſalem. Itaque huins verſus hęc eſt ſententia.
Omnis ſocietas fidelis populi decantet eccleſiæ tam triumphanti quàm militanti ſuaue canticũ con-
tinui gaudii ſcilicet halelu ia. ¶ In ſecundo verſu. Quam de lacu traxit miſerię. Matrem noſtram ec- 2
cleſiam militantem (quæ nos Chriſto per baptiſmum genuit) Chriſtus traxit de lacu miſeriæ ipſius
culpæ: quando ipſam ſuo redemit ſanguine & lauit à peccatis. Alteram vero matrẽ noſtram quę ſur-
ſum eſt & regnat in cœlis, Hieruſalem ſanctam, traxit de lacu miſeriæ tribulationum & tentationum
huius mundi: quando eam ſubuexit ad æthera, & liberauit ab hoc ſeculo nequam. ¶ In tertio verſu. 3
Canti. 6. A reginis laudis cum gloria. Locus iſte ſumptus eſt ex Canticis canticorum: vbi ait Salomon de ſpon
Prouerb. 31. ſa æterni regis, ſancta ſcilicet eccleſia. Viderunt eam filiæ Sion: & beatiſſimam prædicauerunt eam.
reginæ & concubinæ. & laudauerunt eam. Et conſimilis penè ſententia habetur in poſtremo capite
Prouerbiorum de ipſa eccleſia: ſub typo mulieris fortis. Surrexerunt filii eius: & beatiſſimam prædi-
cauerunt. vir eius: & laudauit eam. ¶ In quarto verſu. Quę dos: quanta? In fœdus & arram connubii 4
ſolet dos aſſignari ab hominibus. Ita in nuptiis illis ſpiritualibus Chriſti & eccleſiæ non defuit am-
pla & myſtica dos: tradita à ſponſo ipſi ſponſæ. Hic enim ſponſus omnium dominus authórque bo-
norum dotauit ſponſam ſuam: non ſponſa ſponſum: vt apud homines. Quòd ſi percontaris: qualis &
quanta fuerit illa dos data in hoc cõnubio? reſpondet hic verſus eam dotem adeo eſſe amplam: vt ſuo
ambitu complectatur cœleſtia, terreſtria, & inferna. Sunt enim non ſolũ in cœlo & terra, ſed & apud
inferos: qui ad eccleſiæ ſanctæ pertinent conſortium. vt qui purgatorio igne expiantur: demùm tranſ
ferendi ad cœleſtem Hieruſalem. Complectitur itaque dos illa largiſſima triplicem mundi machinã:
cœlum, terram, & abyſſum. Ecce quàm largum eſt munus acceptum à ſponſo: quo ipſa ſponſa illi in
coniugium eſt confœderata. ¶ In quinto verſu. De proprio produxit latere. Cũ Chriſti in cruce dor- 5
Ioan. 19. mientis per mortem, latus eſt apertum lancea militis: inde profluxit ſanguis & aqua, vnde ſacramen-
ta eccleſiaſtica ſuam acceperunt efficaciam. Tunc ſanè Chriſtus de illo latere ſuo transfixo formauit
eccleſiam: quoniam à prioribus eam ſordibus emundauit, & illo ſanguine & aqua abluit. Hoc autem
myſterium (vt ſequens dicit verſus) figuratum fuit in formatione primæ mulieris. quæ de latere viri
Gene. 2. dormientis & ex coſta Adæ formata in Geneſi legitur. ¶ In ſeptimo verſu. Eua fuit nouerca poſte- 7
ris. Quoniam Eua de coſta viri formata: geſſit typum eccleſiæ, ſicut & Adam: ipſius Chriſti. nunc
quãtum fuerit diſcrimen inter figuram & veritatem: hic verſus expromit. Certe Eua & hoſtis fuit &
nouerca ſuæ poſteritati: quoniam ipſam ſubiecit maledictioni, morti & damnationi per ſuam pręua-
ricationẽ. Eccleſia vero, pientiſſima eſt mater: quæ filios gignit electionis non perditionis, filios gra-
tiæ non iræ, filios vitę non mortis. ¶ In octauo verſu. Pulchra, potens, partu mirabilis. Exprimuntur 8
hoc loco præclaræ proprietates ipſius eccleſiæ Chriſti ſponſæ. Primum quòd pulchra ſit. de ea nan-
Canti. 4. que dicit ſponſus in Canticis. Tota pulchra es amica mea: & macula non eſt in te. Et rurſum. Ecce tu
Canti. 1. pulchra es amica mea, ecce tu pulchra: oculi tui columbarum. Secundo. quòd ſit potens. Nam ſponſa
Pſal. 23. ſui ſponſi titulis inſignitur & honeſtatur. Sponſus autem eius: eſt dominus fortis & potens, dominus
potens in prælio. quare & ipſa eodem potentiæ titulo decoratur. Tertio. ꝙ partu eſt mirabilis. Nem-
pe fœcunda ſemper & nunquã effœta: numeroſa prole fœlix, multiplicique ſobole beata. tamen ſem
per virgo manens: quia illius eſt ſponſa qui de virgine matre natus eſt. Quarto quòd fulgida eſt vt lu
na, & conſpicua vt ſol: ob ſuarum virtutum ſplendorem & refulgẽtiam. Quinto. quòd terribilior eſt
acie caſtrorum ordinata: contra hoſtiles turmas & ſpirituales nequitias. Hæ autẽ duæ poſtremæ con-
Canti. 6. ditiones deſumptæ ſunt ex illo præconio eccleſiæ in Canticis canticorum poſito. Quæ eſt iſta quæ
progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol: terribilis vt caſtrorum acies ordi-
nata? ¶ In nono verſu. Multiplex eſt, ſingularis, vna. Explicat hic verſus & alias eccleſiæ proprieta- 9
tes, quadam oppoſitionis ratione inter ſe diuerſas: nullo tamen modo repugnantes. Quarum prima
eſt quòd ipſa eccleſia, multiplex eſt & ſimul ſingularis. Multiplex quidem: quia ex omni natione quæ
ſub cœlo eſt, & ex omni tribu populo & lingua conſtans. Singularis vero: quia in vna fide & confeſ-
Ibidem. ſione diuini nominis in ſpiritu vnita. Vnde in Canticis dicit de ea ſponſus. Vna eſt columba mea, per
fecta mea: vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Secundo. ipſa generalis eſt & tamen indiuidua. Ge-
neralis quidem: quantum ad ſui dilatationem & ambitum, quo omnes terræ gentes & regiones com-
plectitur. Indiuidua vero: quia ſchiſmata, hæreſes & hæreticorum conuenticula, diſceſſionéſq; ab in-
Gene. 7. tegritate fidei nõ admittit. Vnica enim fuit arca: quæ ſaluauit Noe cum ſua familia à diluuio. Vna itẽ
Exodi. 12. domus, in qua comedebatur apud Hebræos agnus paſchalis. & vnica rurſum domus Raab: in qua ſal
Ioſue. 6. uati ſunt quicunque in ea cum ſubuerteretur ciuitas Hierico ſunt reperti. Hæc enim tria iam addu-
cta: ſymbolum quoddam ſunt & ſignum vnitatis eccleſiæ. Tertio. quòd ipſa parit prolem Chriſto
cuiuſuis æui & ſexus. Nam recipiuntur ad baptiſmum non ſolum infantes: ſed & adulti & ſenio gra-
ues, neque ſolum viri ſed & mulieres. Et id mirum, quòd cum ab exordio naſcentis eccleſiæ nun-
quam deſierit parere filios, neque ad finem vſque mundi deſinet: tam crebro tamen partu neque fra-
cta eſt neque reddita imbecillior. ſed vegeta ſemper & integra virtute robuſta permanet: vt quę nec
temporis ſuſtineat ſluorem nec ſenectutis incommoda, ſed ſupra tempus & ætatem perpetuò vigo-
re ſolidetur. ¶ In decimo verſu. Hæc ſignata Iordanis fluctibus. Eccleſia ſancta per Iordanis flu- 10
enta eſt ſignata. tum quia Iordanis aquas tranſeuntes Hebræi vt intrarent terram promiſſionis:
Ioſue. 3. expreſſerunt typum baptiſmi, per quem peruenitur ad terram viuentium lacte & melle manan-
tem. tum quia in Iordane baptizatus dominus conſecrauit baptiſmum: per quem regeneran-
3. regum. 10. tur eccleſiæ filii. Inſuper regina Saba quę venit à finibus terrę audire ſapientiam Salomonis,

(vt tertius liber Regum meminit) figura fuit ipſius eccleſiæ ex gentibus:quæ ab extremis terræ pla- 3.Reg.10.
gis venit excitata per prędicationem apoſtolorum ad Chriſtum dei ſapientiam vt eius legem ample-
11 cteretur,doctrinam audiret,& mandata capeſſeret. ¶In vndecimo verſu.Hæc typicis deſcripta ſen-
ſibus.Eccleſia dicitur typicis ſiue figuralibus deſcripta ſenſibus: quoniam multiplici figurarum vete-
ris teſtamenti deſcriptione eſt repræſentata,vt ſequens proſa diffuſius declarabit . Eadem quoque eſt
nuptiarum induta veſtibus:quoniam vario virtutum & gratiarum ornatu à Chriſto ſponſo ſuo eſt de
corata,quibus tanquam ſplendidis veſtibus nitida refulget. Quod & propheta in pſalmo teſtatur di
cens. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato:circundata varietate . Et rurſum. Omnis gloria Pſal. 44.
12 eius filię regis ab intus:in fimbriis aureis circūamicta varietatibus. ¶In duodecimo verſu. Quo vni-
tur Chriſtus eccleſiæ. De hac vnione ſpirituali loquitur beatus Ioannes in Apocalypſi dicens . Vidi
ſanctam ciuitatem Hieruſalem,nouam,deſcendentem de cœlo:à deo paratam ſicut ſpōſam ornatam Apoca.21.
viro ſuo.Et audiui vocem magnam de throno dicentem.Ecce tabernaculum dei cū hominibus & ha
14 bitabit cum eis.Et eo in loco de nuptiis ſponſæ & agni frequenter inducit ſermonem . ¶In decimo-
quarto verſu.Angelorum nouantur gaudia.Si enim gaudium eſt angelis ſuper vno peccatore pœni-
tentiā agente qui adhuc in periculo relabendi ad præterita mala verſatur:quanto magis ipſis eſt gau- Lucæ.15.
dium ſuper præmiis iuſtorum qui introducuntur in cœlum & adiunguntur conſortio beatorū, quo-
niam inde ruina ipſorum reparatur.Et huiuſmodi gaudium inducit ſyncæra illa charitas & dilectio:
15 quam habent angeli ad homines. ¶In decimoquinto verſu. Ab æterno fons ſapientię.Hoc compro- Ephe.1.
bat beati Pauli ſententia dicentis ad Epheſios de deo patre. Qui elegit nos in ipſo Chriſto,ante mū
di conſtitutionem:vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate . Et id quidem ſola
gratia.Nam ſola gratia & gratuito diuini muneris indultu:vocati ſumus ad fidem & ſinum matris ec Ephe.2.
cleſiæ. Quod & Paulus atteſtatur ſcribēs ad Epheſios.Gratia eſtis ſaluati per fidē:& hoc non ex vo-
bis.Dei enim donum eſt, non ex operibus:vt ne quis glorietur.

In dedicatione eccleſiæ:alia proſa.

1 QVam dilecta tabernacula
Domini virtutū:& atria.
2 Quā electi architecti:
Tuta ædificia.
3 Quæ non mouent immo fouēt:
Ventus,flumen,pluuia.
4 Quam decora fundamenta:
Per concinna ſacramenta
Vmbræ præcurrentia.
5 Latus Adæ dormientis
Euam fudit:in manentis
Copulæ primordia.
6 Arca ligno fabricata
Noe ſeruat:gubernata
Per mundi diluuium.
7 Prole ſera tandem fœta:
Anus Sara ridet læta
Noſtrum lactans gaudium.
8 Seruus bibit qui legatur:
Et camelus adaquatur
Ex Rebeccæ hydria.
9 Hæc in aures & armillas
Aptat ſibi:vt per illas
Viro fiat congrua.
10 Synagoga ſupplantatur
A Iacob:dum diuagatur
Nimis freta literæ.
11 Lippam Liam latent multa:
Quibus videns Rachel fulta,
Pari nubit fœdere.
12 In biuio tegens nuda:
Geminos parit ex Iuda
Thamar diu vidua.
13 Hic Moyſes à puella
Dum ſe lauat:in fiſcella
Reperitur ſcirpea.
14 Hic mas agnus immolatur:
Quo Iſrael ſatiatur:
Tinctus eius ſanguine.
15 Hic tranſitur rubens vnda:
Aegyptios ſub profunda
Obruens voragine.
16 Hic eſt vrna manna plena.
Hic mandata legis dena,
Sed in arca fœderis.
17 Hic ſunt ædis ornamenta:
Hic Aaron indumenta,
Quæ præcedit poderis.
18 Hic Vrias viduatur.
Berſabee ſublimatur,
Sedis conſors regiæ.
19 Hæc regi varietate

Veſtis aſtat deauratæ,
Sicut regum filiæ.
20 Huc venit auſtri regina,
Salomonis quam diuina
Condit ſapientia.
21 Hæc eſt nigra ſed formoſa,
Myrrhæ & thuris fumoſa
Virga pigmentaria.
22 Hæc futura, quæ figura
Obumbrauit, reſerauit

Nobis dies gratiæ.
23 Iam in lecto cum dilecto
Quieſcamus, & pſallamus,
Aſſunt enim nuptiæ.
24 Quarum tonat initium
In tubis epulantium,
Et finis per pſalterium.
25 Sponſum millena milia,
Vna laudant melodia.
Sine fine dicētia, halelu ia. Amen.

¶ Hęc proſa, rythmicæ compoſitionis variam præ ſe fert ſpeciem. Nam in principio & circa finem:
ſinguię verſuum clauſulæ conſonantiam habent & ſimilem ſyllabarum deſinentiam in ſuiipſarũ me-
dio & fine. In cæteris autem verſibus: tres ponuntur clauſulæ rythmicæ, duæ quidem inter ſe conſo-
nantes: & tertia vnius verſus reſpondens tertiæ clauſulæ proximi verſus. quod rythmi genus in pro-
ſis eſt frequentiſſimum. ¶ Autbor eius: Adam de ſancto Victore. Explicantur in ea præconia, laudes
& myſteria ſanctæ matris eccleſiæ: multis modis per veteris teſtamenti figuras pręſignificata, in pſal
mis quoque & euangelio mirifice prædicata. vt annotationes ſubiunctæ declarabunt.
¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Quàm dilecta tabernacula. Hoc proſæ exordium ex pſal-
mo octogeſimotertio ſumptum eſt. vbi ait propheta. Quàm dilecta tabernacula tua domine virtu- 1
Pſal. 83. tum: concupiſcit & deficit anima mea in atria dominj. Et cætera: quæ deinde conſequũtur Illic enim
per tabernacula & atria domini: intelligitur eccleſia cum militans tum triumphans, de qua eodem lo
co ſubiungit. Beati qui habitant in domo tua domine: in ſecula ſeculorum laudabũt te. ¶ In ſecundo
verſu. Quàm electi architecti. Ex euangelio ſumpta eſt huius & proxime ſequentis verſus ſententia: 2
vbi dominus eum qui audit ſermones ſuos & facit eos, ſimilem eſſe dicit homini ædificanti domum
Lucæ. 6. qui fodit in altum & poſuit fundamentum ſupra petram. Inundatione autem facta illiſum eſt flumen
domui illi & non potuit eam mouere. Fundata enim erat ſupra petram. Cæterum hic ſapiens archi-
tectus & electus ex milibus. Chriſtus eſt, qui ſuper ſeipſum petram firmiſſimam: ædificauit domum
ſuam ſcilicet eccleſiam, & portæ inferi non præualuerunt nec pręualebunt vnquã aduerſus eam. Ve-
Matth. 16. nerunt quidem flumina tribulationum & flauerunt venti perſecutionum: à tyrannis & hæreticis ex-
citati contra eccleſiam. Sed non potuerunt eam dimouere ſuo loco: quia ſtabilitati ſpiritualis petrę e-
rat innixa. ¶ In quarto verſu. Quàm decora fundamenta. De his fundamentis dicit propheta in pſal
mo. Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Ia- 4
Pſal. 86. cob. Et huiuſmodi fundamenta præcurrerunt per concinna ſacramenta vmbræ, quoniam præſigni-
cata ſunt per varias figuras veteris teſtamenti, ſuo ordine hic ſubinde digeſtas. Illæ autē figuræ hic ſa-
cramenta vocantur: quoniam ſacræ rei in nouo teſtamento complendæ erant ſigna. Vmbra vero hic
vetus teſtamentum dicitur: quoniam figuris erat adumbratum & inuolutum. Demùm concinna fue-
runt illa vmbræ ſacramenta: quoniam apta admodum & congrua fuerunt ipſi veritati per ea ſignatę.
¶ In quinto verſu. Latus Adæ dormientis. Prima eccleſiæ figura hic expreſſa fuit Eua formata de la-
tere viri ſui dormientis: quæ in præcedente proſa eſt latius enodata. Secũda. Arca Noe ex ligno com- 5
Gene. 7. poſita: conſeruauit ipſum & eius familiam à diluuio. Sic eccleſia cruci Chriſti innixa: ſeruat in ea con
Gene. 21. tentos inter fluctus & procellas ſeculi ſaluos & incolumes. Tertia. Sara diu ſterilis, in ætate decrepita
filium peperit Iſaac: à materno riſu ſic denominatum. qui Chriſtum ſignificauit: noſtrum vere gau-
dium. Ita eccleſia ex gentibus diutius ſterilis, vtpote toto tempore præcedente aduentũ Chriſti in car
nem in nouiſſimis diebus copioſam edidit prolem poſt Chriſti ad cœlos aſcenſionē. ¶ In octauo ver
ſu. Seruus bibit qui legatur. Quarta eccleſiæ figura eſt Rebecca, accerſita honorabili legatione vt ſit 8
Gene. 24. vxor Iſaac: quæ ſeruo Abrahæ dedit potum ex hydria ſua, & accepit ab eo, dono in aures & armillas
quibus ornaretur. Sic eccleſia vocata eſt vt ſponſa ſit Chriſti, largũmque ſalutaris doctrinæ potũ ſuis
porrigit cultoribus: à quo è diuerſo virtutum pulchritudine exornatur. Quinta figura. Iacob ſurri-
puit benedictionem fratri ſuo Eſau: dũ is diuagaretur per agros venatui intentus. Ita eccleſia à Chri-
Gene. 27. ſto benedictionem eſt adepta: cum ſynagoga nimium inhærens & innitens literæ legis, expatiatur à
recto calle veritatis. Porro in decimi verſus hanc quintam explicantis figuram tertia clauſula, author
præſentis proſæ ponit dictionem fretus cum datiuo caſu: ad reſponſum in exitu ſyllabarum ſeruan-
dum cum verſu proxime ſequente. Id tamen eſt contra vſum probatorum authorum: qui eam dictio
nem cum ſolo ponunt ablatiuo. vt Virgilius. Threicia fretus cythara fidibuſque canoris. ¶ In vnde-
cimo verſu. Lippam Liam latent multa. Sexta figura. Lia quæ lippis erat oculis, ſynagogam ſignat cę- 11
Gene. 29. cutientem & velatis palpitantem oculis: cui multa erant occulta diuinæ in homines diſpenſationis
myſteria. Rachel vero venuſta facie & decoro aſpectu elatóſque habens oculos: eccleſiam Chriſti ſi-
gnificat in lumine & claritate euangelii illa perſpicientem ſacramenta, quæ latuerant ſynagogam. Et
ambæ ſorores coniunctæ erant ipſi Iacob fœdere connubii: quia tam ſynagoga quàm eccleſia, fuit

ipſius Chriſti.illa prius: hæc vero poſterius.Septima figura. Thamar geminis viduata maritis cum
non traderetur tertio filio Iudæ iam adulto in vxorem: conſedit in biuio vt ſcortum,& faciem ſuam Gene.38.
ne agnoſceretur occultans concepit ex Iuda filio Iacob duos gemellos Zaram & Phares.Sic eccleſia
diu deſerta,& per cultum idolorum fornicatris: demum fœcunda facta eſt cum à Chriſto ſponſo ſuo
viſitatur.& multos illi filios in ſpiritu peperit: vt completum fuerit in illa id Eſaiæ vaticinium.Mul-
ti filii deſertæ: magis quàm eius quæ habet virum.Fuit enim copioſior eccleſiæ proles quæ deſerta fue
rat: quàm ſynagogæ quæ habuit deum ſibi ſponſum. Et quemadmodum cecinit Anna Samuelis,tūc
ſterilis eccleſia plurimos peperit: & ſynagoga quæ multos habebat filios,infirmata eſt. Octaua figu- Eſa.54.
ra. Moyſes primum in lucem editus,cum non poſſet amplius à ſuis parentibus occultari: poſitus eſt 1.Regū.2.
in fiſcella ex ſcripo & iunco conteſta,& expoſitus in flumine.ibique inuentus à filia Pharaonis regis Exo.2.
AEgypti: quæ tum forte exiuit ad flumen vt lauaretur. Ita eccleſia variis à deo erroribus abducta &
expoſita graui periculo ſubmerſionis in abyſſum: à Chriſto miſerante triſtem eius caſum eſt ſuſcepta
& benigniter educata. Nona figura. Agnus paſchalis iuſſus eſt in vna Hebræorum domo manduca- Exo.12.
ri: cuius ſanguine aſperſi poſtes propulerunt exterminatorem primogenitorum. Ita in vna eccleſiæ
domo Chriſtus verus agnus ſumitur à fidelibus & eius ſanguine potantur Chriſtiani, in ſacro ſcilicet Exodi.14.
15 ſanctę euchariſtiæ conuiuio. ¶ In decimoquinto verſu. Hic tranſitur rubens vnda. Decima figura. po
pulus Iſraeliticus duce Moyſe pertranſiuit incolumis mare rubrum: in quo AEgyptii ſunt ſubmerſi.
Ita Chriſto inſtituente, in eccleſia baptiſmus ſuſcipitur per rubrum mare ſignatus: & in eo totus dæ-
monum exercitus vitiorumque turba demergitur. Vndecima. In arca fœderis ſabricata à Moyſe con- Hebrę.9.
tinebatur vrna repleta cœleſti manna: & tabulæ lapideæ decem præcepta legis compleſæ. Haud ali-
ter in eccleſia per arcam figurata continetur ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum,& euangelium:
dei mandata perfectius explicans. Duodecima. Tabernaculum teſtimonii compoſitum à Moyſe: mul Exod 26.
ta fuit adornatum varietate ſacrorum vaſorum & vtenſilium ad dei cultum ſpectantium: vt habet
Exodus. Hoc autem repræſentabat eccleſiam: multo ſacramentorum decore & vario miniſtrantium
ordine inſignitam, Decimatertia. Aaron ſummus ſacerdos diuerſa habuit veſtimenta ſacra, mira arte Exo.28.
contexta. quorum omnium primum & quod ante alia induitur eſt poderis: veſtis talaris, & ad pedes
vſque (à quibus nomen accipit) defluens. quæ & à Ioſepho & in Exodo tunica byſſina dicitur: dupli
ci ſindone intexta. Cuius item mentionem facit Ioānes in Apocalypſi: cum ait. Et conuerſus vidi ſep- Apocal.1.
tem candelabra aurea: & in medio ſeptem candelabrorum aureorum, ſimilem filio hominis veſtitum
podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Ita eccleſia Chriſti multiplicem habet ornatum vir 2.regū.11.
tutum: quibus tanquam veſtibus precioſis adornatur. Decimaquarta. Vrias vir Berſabee in bello con
tra filios Ammon interfectus eſt: & Berſabee deinde nupſit ipſi Dauid regi, effectaque eſt regina. Ita
ſynagoga per Vriam intellecta: abolita eſt & emortua. Eccleſia vero per Berſabee ſignata: Chriſto re
19 gi æterno, fœdere nuptiali eſt coniuncta. ¶ In decimonono verſu. Hæc regi varietate. Decimaquinta Pſal.44.
figura. Ipſa eccleſia ſignatur in pſalmo per reginam quæ aſtat à dextris æterni regis & filii dei: in ve-
ſtitu deaurato, circundata varietate. Siquidem regina eſt eccleſia: quoniam regis ſponſa aſtat in veſti-
tu deaurato charitatis & cæterarum virtutum, circundata varietate ordinum eccleſiaſticorum,& mi-
niſtrantium in ea ſecundum diuerſos gradus ac functiones. Quod autem ſubiungit litera præſens, ſi-
cut regum filiæ: etiam reſpondet illi loco eiuſdem pſalmi. Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis
à domibus eburneis: ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. & illi itidem loco. Omnis
gloria eius filiæ regis ab intus: in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus. Decima ſexta. Regina Sa 3.regum.10.
ba venit à parte auſtrali ſiue meridie in Hieruſalem cum magno comitatu & diuitiis: vt audiret ſapiē
tiam Salomonis, quam fama ante cognouerat. Sic eccleſia a longinquis venit terræ finibus: vt Chri-
ſtum verum Salomonem per legem euangelicam loquentem audiret, quemadmodum in proſa præ-
cedente iam explicatum eſt. Decimaſeptima figura hic expreſſa. Ipſa eccleſia poſtremū ſignatur per
ſponſam illam quæ in Canticis dicit de ſeipſa. Nigra ſum ſed formoſa filiæ Hieruſalem: ſicut taber- Canti.1.
nacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. Et de qua in eodem libro dicit admirabunda fidelium tur- Canti.3.
ba. Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris,& vni
uerſi pulueris pigmentarii? Sane hæc omnia ſupradicta: veteris teſtamenti figuris fuerunt obumbra-
ta. ſed per diem gratiæ, id eſt lumen noui teſtamenti reſerata fuere: & in apertum prolata. ¶ In viceſi
23 mo tertio verſu. Iam in lecto cum dilecto. Lectulus ſponſi, qui ſæpe in Canticis nominatur: placidā
ſignat animi in domino quietem. quando omnibus curis liber & a mundo alienus: illam ſolum medi Pſal.4.
tatur & iugiter contemplatur. Hanc autem tranquillitatem & requiem vt amplectamur: admonet
pręſens verſus, qua poſthabitis ſeculi negociis & ſedatis affectibus noſtris: in pace in idipſum dormia
mus & requieſcamus in domino, propter celebritatem nuptiarum Chriſti & eccleſiæ, in quibus fe-
riari oportet. ¶ In viceſimoquarto verſu. Quarum tonat initium. Tubæ, veteris teſtamenti nobis in Leui.10
dicant ſtatum: quoniam in eo iuſſæ ſunt fieri a domino ad mouenda caſtra, ad conuocandam multi- Pſal.80.
tudinem, ad exeundum in bellum, & denique ad feſta celebranda. De quarta enim cauſa inſtitutio- Pſal.14?.
nis earum: ſic legitur deus dixiſſe filiis Iſrael. Siquando habebitis epulum & dies feſtos & calendas: ca
netis tubis ſuper holocauſtis & pacificis & victimis, vt ſint vobis in recordationem dei veſtri. Et rur-
ſum alio loco. Canite in neomenia tuba, in inſigni die ſolennitatis veſtræ. Iterum propheta in alio
pſalmi loco. In voce exultationis & confeſſionis: ſonus epulantis. Pſalterium vero inſtrumentum mu
ſicum (quod decachordum eſt, decemque chordis modulationem edit longe ſuauiorem & gratiorē
auditu: quam ſit in tubarum ſonitus obſtrepens) noui teſtamenti conditionem inſinuat, in perfecta

decem mandatorum dei obſeruatione potiſſimum conſiſtentem. Quãuis enim in veteri lege illa fuerint tradita:tamen ex euangelicæ perfectionis doctrina multo clarius elucidata ſunt,& perfectius obſeruari præcepta. Itaque huius verſus ſententia eſt quòd initium harum nuptiarum Chriſti & eccleſiæ fuit in veteri teſtamento:quinimmo paulo poſt productionem humani generis. quandoquidem ſecundum Gregorium & cæteros doctores,eccleſia Chriſti incœpit ab Abel iuſto: & per totum veteris teſtamenti decurſum continua ta eſt atque progreſſa. Finis vero illarum nuptiarum ad nouum pertinet teſtamentum:in quo conſummatæ ſunt & completæ illæ ſpirituales nuptiæ . quæ ante illud tempus necdum perfectæ fuerant : quia nondum ex gentibus collectio ad fidem per apoſtolos fuerat facta,neque plenitudo gentium adhuc intrauerat ad Chriſtum.ſed ſolum ex Idæis(exceptis paucis)tunc conſtabat eccleſia. In nouo vero teſtamento, Iudęorum multitudo pariter & gentiũ per lapidem angularem in eccleſiæ perfectum ædificium eſt compacta. Et ergo finis complementũ & perfectio illarum nuptiarum:ſpectat ad noui teſtamenti dignitatem ac ſtatum. ¶In viceſimo- 25
Apocaly. 5. quinto verſu.Sponſum millena milia. Hic locus ex Apocalypſi ſumptus eſt : vbi dicit beatus Ioannes . Et vidi &, audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni , animalium & ſeniorum: & erat numerus eorum milia milium,dicentium voce magna. Dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipe-
5 re virtutem & diuinitatem, & ſapientiam & fortitudinem & honorem,& gloriam,& benedictionẽ. Agnus autem qui occiſus eſt,ſponſus eſt eccleſiæ Ieſus Chriſtus: qui hoc pacto à milibus milium laudatur. Milia autem milium & millena milia , eundem conſtant numerum:ſcilicet mille milia vel milies mille. Quare idem prorſus ſignatur numerus hic per millena milia: & in Apocalyſi per milia milium Et hic proſæ locus,ille apte reſpondet. ¶Cæterum huius author proſæ Adam de ſancto Victore aliam inſuper non minus quam hæ duæ poſtremæ elegantem, compoſuit proſam dedicatione eccleſiæ:cuius initium eſt. Rex Salomon fecit templum: cuius inſtar & exemplum, Chriſtus & eccleſia. In qua totam templi Salomonis ſtructuram applicat ad myſticum ſenſum & ſpiritualem fabricã eccleſiæ. Verum quoniam illa ſeipſam ſatis explicat & latentem aperit intelligentiam : conſulto hic prætermiſſa eſt.

Sequuntur proſæ de ſanctis: & primum de ſancto Andrea apoſtolo.

1 SAcroſancta hodiernæ feſtiuitatis præconia . Digna laude vni-
uerſa categorizet eccleſia. Mitiſſimi ſanctorũ ſanctiſſima extol
2 lendo merita. Apoſtoli Andreæ : admiranda præfulgentis gra
tia . Hic accepto à Ioanne baptiſta: quòd veniſſet qui tolleret peccata.
Mox eius intrans habitacula. audiebat eloquia . Inuentoque fratre ſuo
3 Bariona inuenimus ait ouans meſſiam. Et duxit eum ad dulcifluam ſal-
uatoris præſentiam. Hunc perſcrutantem maria:Chriſti vocauit clemẽ-
4 tia. Artem piſcandi commutans dignitate apoſtolica. Huius animã poſt
clara feſti paſchalis gaudia. Sancti ſpiritus præclara perluſtrauit poten-
5 tia. Ad prædicandum populis pœnitentiam. Et dei patris per filium cle
mentiam. Gratulare ergo tanto patre Achaia. Illuſtrata eius ſalutari do
ctrina. Honorata multimoda ſignorum frequentia. Et tu gemẽs plora:
trux carnifex Egea. Tu lues inferna & mors tenet æterna. Sed Andreã
6 fœlicia per crucem manent gaudia. Iam regem tuum ſpectas, iã in eius
conſpectu Adrea ſtas. Odorem ſuauitatis iam aſpiras: quem diuini amo
ris aroma dat . Sis ergo nobis inclyta dulcedo ſpirans intima Cœleſtis
vitæ balſama. Amen.

¶Hæc proſa liberam ſolutæ orationis habet compoſitionem ;nulla rythmi lege aſtricta. Explicantur in ea, præclara ſancti Andreæ pręconia: vocatio ad apoſtolatum, prædicatio euangelii ad gentes, & fœlix per martyrium vitæ conſummatio . Demum fidelis populi ad ipſum ponitur ſupplicatio: vt ipſo adiutore cœleſtis regni ſuauitatem percipiat.

¶ANNOTATIONES. Vniuerſa categorizet eccleſia. Categorizo as,are, vel potius categoreo ver 1
bum Græcum:idem ſignificat quod prædicare. Inde categoria prædicamentum. Et Ariſtotelis liber de prædicamentis : categoriarum liber,inſcribitur. Vnde categorica propoſitio apud dialecticos: quę vnũ de vno enunciat, vt homo eſt animal. Latine prædicatiua ſiue prædicatoria dici poteſt. Vniuerſa ergo eccleſia categorizet:id eſt prædicet,celebret, & enunciet. ¶Hic accepto à Ioanne baptiſta . Ex

primo euangelii Ioannis cap.quod hic dicitur eſt depromptum. Vbi duo ex diſcipulis Ioannis bapti
ſtæ (quorũ alter fuit Andreas frater Simonis Petri) poſtquam audiuerunt teſtimonium Ioannis de Ioan.1.
Chriſto quòd eſſet agnus dei: ſecuti ſunt Ieſum. & ingreſſi domum eius. manſerunt apud ipſum die
illo. Deinde inuentum fratrem ſuum Simonem poſtridie reddidit participem agnitionis Chriſti: ad-
duxitque eum ad Ieſum. Dicitur autem beatus Petrus hoc loco ſicut & in euangelio Matthæi, Bario
na, quaſi filius Ionæ: quòd bar hebræum nomen filium ſignificat. Apud Ioannem autem cap. primo Matth.9.
nominatur filius Ioanna & cap. vltimo, filius Ioannis: quòd pater eius credatur fuiſſe binomius, &
3 vulgo nominatus nunc Ionas, nunc Ioanna ſiue Ioannes. ¶ Hunc perſcrutantem maria. Hanc voca
tionem Andreæ ad apoſtolatum: ſcribit Matthæus quarto cap. quomodo videlicet Ieſus ambulans ſe
cus mare Galilęæ vidit duos fratres Simonem & Andream: mittentes rete in mare. erant enim piſca
tores. Et ait illis. Venite poſt me: faciam vos fieri piſcatores hominum. At illi continuò relictis reti-
bus: ſecuti ſunt eum. ¶ Huius animam poſt clara. In die ſcilicet pentecoſtes: quo ſpiritus ſanctus in Actuũ.1.
4 linguis igneis datus eſt apoſtolis, inter quos & Andreas in actis apoſtolicis expreſſe nominatus eſt.
Datus inquam: ad prædicandam populis pœnitentiam. quoniam miſſi ſunt apoſtoli prædicare in no Lucæ.24.
mine Chriſti remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Ad prædicandum itidem dei patris per fi-
lium clementiam: qua deus ſic dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret & mitteret in mun Ioan.3.
5 dum, vt ſaluetur mũdus per ipſum. ¶ Tanto patre Achaia. Achaia, æ, vel Achais, idis: vel Achaida,
æ: regio eſt Græciæ vndique circunſepta mari præterquam à ſeptentrione, quæ prius Danaa eſt di-
cta. Vnde Græci apud authores: Achiui, Achęi, & Danai dicti ſunt. De hac regiõe Ouidius. Ah quo
ties dices: quàm pauper Achaia noſtra eſt. Hanc itaque prouinciam, cum diſpergerentur apoſto-
li in totum orbem: ſortitus eſt beatus Andreas, vt illam euãgelicę veritatis luce illuſtraret. Quam cũ
aſſidua prędicatione & crebris miraculis ad fidem conuertiſſet, ab Egea proconſule prouincię cru-
6 ci affixus: pręcioſa in conſpectu domini morte deum glorificauit ¶ Odore ſuauitatis iam aſpiras. Spe
cies aromatica gratum de ſe diffundit odorem: quem aſpirando & halitum attrahendo haurit, qui
pręſens eſt. Ita (inquit) à diuino amore & deo qui ſummus eſt amor, diffunditur in regno cœlorum
odor ſuauiſſimus, ſed superſpiritualis: quem (vt cęteri ſancti) Andreas inceſſanter aſpirando perci-
pit. Cuius ſane odoris & nos participes effici depoſcimus, obnixius petentes à beato Andrea vt inſpi
ret animis noſtris vitę cœleſtis dulcedinem: qua pręguſtata, alacrius & ocyus ad eam plene obtinen-
dam properemus. Credi autem poteſt author hęc prędicta de ſuauitate odoris adduxiſſe vt alluderet
pręconio eccleſiaſtico de ſancto Andrea. Dilexit Andream dominus: in odorem ſuauitatis.

De ſancto Andrea: alia proſa.

1 EXultemus & lætemur:
Et Andreæ delectemur
Laudibus apoſtoli.

2 Huius fidem, dogma, mores,
Et pro Chriſto tot labores:
Digne decet recoli.

3 Hic ad fidem Petrum duxit.
Cui primum lux illuxit:
Ioannis indicio.

4 Secus mare Galilææ:
Petri ſimul & Andreæ
Sequitur electio,

5 Ambo prius piſcatores:
Verbi ſunt aſſertores,
Et forma iuſtitiæ.

6 Rete laxant in capturam:
Vigilemque gerunt curam
Naſcentis eccleſiæ.

7 A fratre diuiditur:
Et in partes mittitur
Andreas Achaiæ.

8 In Andreæ retia
Currit dei gratia
Magna pars prouinciæ.

9 Fide, vita, verbo, ſignis,
Doctor pius & inſignis:
Cor informat populi

10 Vt Egeas comperit
Quid Andreas egerit:
Iræ ſurgunt ſtimuli.

11 Mens ſecura, mens virilis,
Cui præſens vita, vilis:
Viget patientia.

12 Blandimentis aut tormentis:
Non eneruat robur mentis
Iudicis inſania.

13 Crucem videns præparari:
Suo geſtit conformari
Magiſtro diſcipulus.

14 Mors pro morte ſoluitur,
Et crucis appetitur
Triumphalis titulus.

15 In cruce vixit biduum,
Victurus in perpetuum.
16 Nec vult volente populo
Deponi de patibulo.
17 Hora fere dimidia
Luce perfuſus nimia:
Cum luce, cum lætitia
Pergit ad lucis atria.
18 O Andrea glorioſe:
Cuius preces precioſæ.
Cuius mortis luminoſæ
Dulcis eſt memoria.
19 Ab hac valle lachrymarum
Nos ad illud lumen clarum:
Pie paſtor animarum
Tua transfer gratia. Amen.

¶Hæc proſa rythmicæ menſurationis tenet legem: ſicut illa paulo ſuperius declarata. Lauda Sion ſaluatorem. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Deſcribit autem inclyta ſancti Andreæ præconia. vocationem eius ad Chriſtum, prædicationem euangelii ab eo factam gentibus, & mortem eius in cruce glorioſam. Et plane multa eorum quæ hic referuntur: ex præcedente proſa intellectu facilia ſunt, quare paucioribus hic annotationibus opus erit.

¶ANNOTATIONES. In ſexto verſu. Rete laxant in capturam. Hic ſermo metaphoricus eſt: quo 6
per laxationem retis in capturam, inſinuatur ſtudium & ſedulitas prædicationis amborum fratrum ad conuerſionem populorum. Verbum enim prædicationis eorum fuit rete ſpirituale, quo explicati ſunt multos homines obrutos fluctibus infidelitatis & vitiorum: vt à voragine damnationis reſpirarent ad lucem vitæ. Reſpondetque ea clauſula verbis domini: dictis ad eos de materiali piſcatione.
Lucæ.5. Laxate retia veſtra in capturam. & tunc concluſa retibus copioſa piſcium multitudine (quæ ſignificabat ingentem hominum multitudinem per ipſos conuertendam) relictis retibus & naui ſecuti ſunt dominum. ¶In decimotertio verſu. Crucem videns præparari. Hoc eccleſia in vna antiphonarum
ita canit de ſancto dei apoſtolo. Cum perueniſſet beatus Andreas ad locum vbi crux parata erat: ex- 13
clamauit & dixit. O bona crux diu deſiderata, & iam concupiſcenti animo præparata: ſecurus &
gaudens venio ad te, ita vt tu exultans ſuſcipias me diſcipulum eius qui pependit in te. ¶In deci- 14
moquarto verſu. Mors pro morte ſoluitur. Mors ſcilicet Andreæ: ſoluitur pro morte Chriſti. Mortem enim quam Chriſtus pro omnium ſalute pati dignatus eſt: ipſe ſanctus Andreas in cruce moriens reddidit ſaluatori, & pro Chriſti morte ſuam mortem rependit. eo ipſo non parum exultans: quòd in conſimili mortis genere ſcilicet crucifixione, ſuo magiſtro conformaretur. Vocatur autem hic triumphalis titulus crucis: quoniam in eo triumphauit Chriſtus de principe huius mundi. Et ſan
ctus Andreas de Egea impio perſecutore: à quo non ſuſtinuit ſe viuū de cruce deponi. ¶In decimo 13
octauo verſu. Cuius mortis luminoſæ. Luminoſam vocat author ſancti Andreæ mortem, quoniam cum lumine cœleſti completa eſt. Vt enim præcedens dicit verſus, cum dilectus deo apoſtolus iam biduo in cruce pependiſſet, de ea vt cathedra doctoris populum docens, tanta denique circa ipſum claritas cœlitus effuſa emicuit, vt non poſſent oculi mortales in ipſum defigere obtutus. Cumque permãſiſſet illa lux ibidem fere dimidiæ horæ ſpacio: abſcedente paulatim lumine beatum emiſit ſpiritum, & fœliciter obdormiuit in domino.

De ſancto Nicolao.

1 Plebs fidelis iocundetur:
Et ab ea veneretur
Præſulis memoria
2 Nicolai: cuius vita
Mundo fuit inaudita.
Odit tranſitoria.
3 Vir præclarus abſtinendo
Docet, antequam loquendo:
Quàm deus mirabilis.
4 Quarta die hic & ſexta
Semel ſuxit hora certa:
Iacens in cunabulis.
5 Eſt præclarum & inſigne:
Caſtitatis vſtus igne
Quòd per auri copiam
6 Opprobrium puellarum
Tulit: & patris earum
Exemit inopiam.
7 De ſupernis voce lapſa,
Tandem ei eſt commiſſa
Præſulatus dignitas.
8 Quem virtutum tot honore,
Perornauit miro more
Diuina clementia.
9 Ergo ſancte pater audi
Nicolae tuæ laudi

Aſtantes:& impetra.
10 Vt qui fecit te beatum,
Nobis præbeat ducatum
Vbi pax & gaudium.Amen.

¶Hæc proſa rythmicam habet formam,tritam admodum & frequentem:qua ſinguli verſus tres cō plectuntur clauſulas rythmicas,duas primas inter ſe conſonantes, & tertiam reſpondentem tertiæ clauſulæ proximi verſus. ¶Deſcribi tautem præclara ſancti Nicolai merita: miram in ætate infantili abſtinentiam,miſeratricem eius benignitatem,inopiæ pariter & caſtitati proximorum conſulentem,cœlituſque factam eius ad præſulatum electionem. Quæ omnia: ex hiſtoria ſanctiſſimæ eius vitæ comperta & explorata habentur.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Mundo fuit inaudita. Tam eximia(inquit) & eminētis ſanctitatis fuit Nicolai vita: vt de aliis ſanctis viris conſimilis ſanctimonia & excellentia virtutū vix audita fuerit. Raros enim aut nullos inuenias,qui ita legantur in ipſis incunabulis à materno lacte ſe continuiſſe:aut caſtitati puellarum dato auro ſuccurriſſe, aut voce cœlitus delapſa ad epiſcopatum aſciti fuiſſe. Et ſimile eſt id loquendi genus ei quod apud Eccleſiaſticum habetur, & de quouis ſancto Eccli. 44.
3 canitur. Non eſt inuentus ſimilis illi:qui conſeruaret legem excelſi. ¶In tertio verſu. Vir præclarus abſtinendo. Quoniam illa abſtinentia beati Nicolai adhuc vagientis in cunabulis,non fiebat lege naturæ ſed diuino ſolum inſtinctu:qui præconem illam & præmaturam parſimoniam voluit eſſe præſagium quoddam futuræ ſanctitatis admirandę in Nicolao. Idcirco per id opus abſtinentię edocuit exemplo beatus Nicolaus,antequam humani ſermonis haberet vſum:quàm mirabilis eſt deus in ſanctis ſuis, & faciens in eis mirabilia magna ſolus.qui in tenella eorum ętate pręſtat hoc inſueta indicia,
4 & ſigna ſequentis ipſorum claritudinis. ¶In quinto verſu. Eſt pręclarum & inſigne. Hęc duo adiectiua non ad aliquod expreſſum ſubſtantiuum deinde ſequens debent annecti:ſed ad nomen ſubauditum ſcilicet opus,au t conſimile. vt ſenſus ſit. Id pręclarum eſt opus & inſigne: quòd Nicolaus ardēs atque ſuccenſus igne caſtitatis,ſuſtulit per auri copiam opprobrium puellarū. Quoniā enim ipſe animum habuit caſtiſſimum:exhorruit id indignum facinus,quòd propter infœlicem quæſtum aſſequēdum proſtituerētur tres ingenuę virgines. Et idcirco ſua munificentia illarum ſuſtulit infamiam: & patris ipſarum inopiam.

De ſancto Nicolao:alia proſa.

1 Congaudétes exultemus
Vocali concordia.
2 Ad beati Nicolai
Feſtiua ſolennia.
3 Qui in cunis adhuc iacens
Seruando ieiunia:
4 A pupillis cœpit ſumma
Promereri gaudia.
5 Adoleſcens amplexatur
Literarum ſtudia.
6 Alienus & immunis
Ab omni laſciuia.
7 Fœlix confeſſor:
Cuius fuit dignitatis
Vox de cœlo nuncia.
8 Per quam prouectus:
Præſulatus ſublimatur
Ad ſumma faſtigia.
9 Erat in eius animo
Pietas eximia.
Et oppreſſis impendebat
Multa beneficia.
10 Auro per eum,virginum
Tollitur infamia.
Atque patris earundem
Leuatur inopia.
11 Quidam nautæ nauigantes,
Et contra fluctuum
Sæuitiam luctantes:
Naui pene diſſoluta.
12 Iam de vita deſperantes,
In tanto poſiti
Periculo:clamantes
Voce dicunt omnes vna.
13 O beate Nicolae:
Nos ad maris portum trahe
De mortis anguſtia.
14 Trahe nos ad portum maris:
Tu qui tot auxiliaris
Pietatis gratia.
15 Dum clamarent,nec incaſſum:
Ecce quidam,dicens aſſum
Ad veſtra præſidia,
16 Statim aura datur grata:
Et tempeſtas fit ſedata,
Quieuerunt maria.
17 Ex ipſius tumba manat
Vnctionis copia.

18 Quæ infirmos omnes ſanat
Per eius ſuffragia.
19 Nos, qui ſumus in mundo
Vitiorum in profundo
Iam paſſi naufragia.
20 Glorioſe Nicolae
Ad ſalutis portum trahe:
Vbi pax & gloria.
21 Ipſam nobis vnctionem
Impetres à domino
Prece pia:
22 Quæ ſanauit læſionem
Multorum peccaminum
In Maria.
23 Huius feſtum celebrantes.
Gaudeant per ſecula.
24 Et coronet eos Chriſtus
Poſt vitæ curricula. Amen.

¶Hæc proſa rythmicam habet in ſua ſtructara menſurã: ſed multifor mem. Nunc enim duas continet in vno verſu clauſulas rythmicas, nunc tres, nunc quatuor: neque vniformem etiam ſeruat in deſinentia & exitu ſyllabarum conſonantiam, vt ex ipſa lectione facile quiuis deprehendere poterit.

¶Author eius: Adam de ſancto Victore. In ea prædicantur inſignia beati Nicolai præconia: mirabilis indoles puerilis ætatis iaciens fundamẽta magnarum (quæ poſtea in eo emicuerunt) virtutũ, deo authore facta eiuſdem ad epiſcopatum vocatio, miraculorum eius cum in vita tum poſt mortem claritudo & frequentia. Verum ex vita eius quæ in omnium verſatur manibus dilucida ſunt: neque magnam efflagitant declarationem.

¶ANNOTATIONES. In quarto verſu. A papillis cœpit ſumma. Papilla eſt ipſum mammæ capitu 4
tulum atque extremum: vnde lac trahitur, ſic dicta, quaſi parua papula ſiue tuberculum: quod hu-
iuſmodi mamillæ caput ſit papulæ perſimile. Capitur etiam interdum pro tota mamma: vt apud Vir
gilium in AEneide. Haſta ſub exertam donec perlata papillam hæſit. Et hoc ſecundo modo hic ſu-
mitur. Cœpit autem à papillis Nicolaus promereri ſumma gaudia cœli: quoniam ab vberibus ma-
tris & infantili ætate cœpit ieiunii operibus inſiſtere, per quæ demum adiectis aliarum virtutum ac-
tionibus æterna cœli gaudia promeritus eſt. ¶In octauo verſu. Per quam prouectus: prẹſulatus. Hoc 8
loco prouectus participium eſt, à prouehor paſſiuo verbo deductum, idem ſignificans quod promo-
tus, ſubuectus, & in altum ſublatus. Virgilius. Huc ſe prouecti diuerſo in littore condunt. Inuenitur
autem & ea dictio interdum eſſe nomen verbale, & promotionem aut progreſſionem ſignare. Ne-
que hoc cum ſubſtantiuo præſulatus ordinari debet, quod genitiui caſus eſt: ſed ad ſubſtantiuũ præ-
cedens confeſſor ſiue Nicolaus, vt hæc habeatur ſententia. Per quam vocem cœlo delapſam ipſe Ni
colaus prouectus; ſublimatur ad ſumma faſtigia, apicemque ipſius præſulatus & dignitatis pontifi-
calis. ¶In vndecimo verſu. Quidam nautæ nauigantes. Inter multa miracula quæ deus per beatum 11
Nicolaum operatus eſt: duo ſolum hic recenſet author, vt ea ad myſticum deinde ſenſum applicet,
petitionique noſtræ congruẽter adaptet. Primum de nautis, qui oborta tempeſtate inuocantes bea-
ti Nicolai opem: à periculo mortis imminentis ſunt eius auxilio liberati. Ita in decimonono verſu
nos qui hoc in mundo verſamur vitiorum procellis obruti: petimus beati Nicolai ductu ad æternæ
portum ſalutis pertingere. Secundum in decimoſeptimo verſu innuitur miraculum: de emanatio-
ne olei ex tumba beati Nicolai. Haud aliter in viceſimoprimo verſu petimus vnctionem ſpiritualem
& ſancti ſpiritus gratiam nobis a deo beati Nicolai precibus impetrari: qua animi noſtri vlcera, vul
neraque inuncta curentur. Et ita vtraque petitio fidelis populi hic facta: apta proportione reſpon-
det duobus illis miraculis ante memoratis. ¶In viceſimoprimo verſu. Impetres a domino. Hoc lo- 21
co non impetret, vt nonnulli habent libri legendum eſt: ſed impetres. vt continuatus ſit ſermo depre
catorius ad ſanctum Nicolaum, & ad eum dirigatur oratio: ſicut in præcedente verſu per ſecũdæ per
ſonæ verbum directus eſt. ita in viceſimoſecundo verſu non legendum eſt relatiuum qui, in maſculi
no genere, ſed in fœminino quæ: vt referatur ad præcedens nomen vnctionem. Quamuis enim qui
pronomen ad antecedens domino poſſet referri: non tamen tantæ ſignificantiæ eſt oratio, neque a-
deo accommodata præcedenti ſententiæ, ſicut cum fit hoc loco relatio ad vnctionem. ¶In viceſi- 22
moſecundo verſu. Multorum peccaminum in Maria. Id de beata Maria Magdalena intelligendum
cuius multa peccata ſanauit vnctio diuinæ gratiæ, cum à cœleſti medico dictum eſt de ea. Dimiſſa
Lucæ. 7. ſunt illi peccata multa: quoniam dilexit multum. Et iterum ad eam. remittuntur tibi peccata tua.

De ſancto Nicolao: alia proſa.

1 SOſpitati dedit ægros:
Olei perfuſio.
2 Nicolaus naufragantũ
Affuit præſidio.
3 Releuauit à defunctis:
Defunctũ in biuio.
4 Baptiſatur auri viſo
Iudæus indicio.
5 Vas in mari merſum: patri
Redditur cum filio.

6 O quàm probat ſanctum dei
Fratris augmentatio.
7 Ergo laudes Nicolao
Concinat hæc concio.
8 Nam qui corde poſcit illum,
Propulſato vitio:
Soſpes regreditur.
AMEN.

¶Hæc proſa rythmicam ſeruat modulationem in ſecunda cuiuſque verſus clauſula ſeptem comple ctente ſyllabas: & penultimam earum breuem, conformemque in exitu ad quanque aliorum verſuū ſecundam clauſulam. Prima vero vniuſcuiuſque octo verſuum clauſula, & ſi octo contineat ſyllabas & penultimam earum longam: non tamen ſeruat conſonantiā in exitu ad aliquam aliorum verſuum primam clauſulam, & hoc ipſo deficit à perfecta rythmicæ modulationis ratione atque conditione. ¶Complectitur autem præſens oda nonnulla beati Nicolai miracula: partim in præcedente proſa, & partim in illo hymno de eodem ſancto in primo huius operis libro explicato. Pange lingua Nicolai præſulis præconium, latius declarata. Quocirca non eſt opus eadem hoc in loco repetere: ne tædioſa cuiquam ingeratur prolixitas.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Soſpitati dedit ægros. De eo tantum oleo hic fit mentio:
quod ex ſacris beati Nicolai oſſibus & reliquiis manare traditur. quo delibuti ægroti quacunque deti
nentur infirmitate ſanitatem protinus recipiūt. vt in præcedente etiam proſa eſt dictum. Eſt autem
in hoc primo verſu hypallage, conuerſuſque ſermo: enuncians olei perfuſionem dediſſe ægros ſoſpi
tati. cum accommodatior eſſet & aptior loquendi ratio, quod olei perfuſio dederit ægris ſoſpitatē. ſed
datiui in accuſatiuum & è diuerſo: hic intelligenda eſt commutatio. In ſecundo itidem verſu inſinua-
tum miraculum, de nautis ſancti Nicolai præſidio liberatis à naufragio: in præcedente proſa diffu-
3 ſius eſt expreſſum. ¶In tertio verſu. Releuauit à defunctis. Intelligendus eſt ex præcedente verſu no
minatiuus Nicolaus: qui ordinetur cum verbo releuauit. Quo autem ordine geſtum fuerit id miracu
lum de ſuſcitato à mortuis viro: qui periurium commiſerat & fraudem per aurum baculo concauo
infuſum, & præcipiti currus agitatione effuſum, & Iudæo baptizato poſt dolum detectum: in hym-
no paulo antè nominato ſatis ample eſt enarratum. Vbi etiam de vaſe mari demerſo cum filio, patri
reſtituto: & vt meminit quintus verſus, & de augmentatione frumenti cuius mentionem facit ſextus
verſus: copioſe eſt dictum. Porro farris nomen apud antiquos de omnibus dicebatur frugibus: quòd
eas terra ferat. inde farinam deduci putant, ipſius farris purgamentum & excrementum: quod tan-
quam denſius & magis terreſtre, ſecernitur ab eo quod minutius eſt ac candidius. Sępius tamen de fru-
8 mento & tritico far dici: vſus obtinuit longa conſuetudine inductus. ¶In octauo verſu. Soſpes regre
ditur. Hęc clauſula nequaquam attinet ad integritatem huius proſę, ſed finis eſt reſponſorii de ſancto
Nicolao cantari ſoliti: quod eſt huiuſmodi. Ex eius tumba marmorea ſacrum reſudat oleum: quo lini
ti ſanantur cęci, ſurdis auditus redditur. Et debilis quiſque: ſoſpes regreditur. Poſt cuius decantatum
verſum: qui eſt. Cateruatim ruunt populi cernere cupientes quę per eum fiunt mirabilia. repetitam-
que reſponſorii clauſulam, & debilis quiſque: decantari ſolet hęc proſa. cuius octauo verſu expleto: re
petentur poſtrema reſponſorii ante dicti verba, ſoſpes regreditur: conuenientia etiam & adaptata cō
pletioni ſententię ipſius proſę. vt vltima illa verba apte reſpondeant & fini proſę, & ipſius etiam re-
ſpōſorii (cuius ſunt pars) calci atque conſummationi.

De conceptione beatæ Mariæ.

1 Dies iſte celebretur:
In quo piè recenſetur
Conceptio Mariæ.
2 Virgo mater generatur
Concipitur & creatur
Dulcis vena veniæ.
3 Adæ vetus exilium,
Et Ioachim opprobrium:
Hinc habent remedia.
4 Hoc prophetæ pręuiderunt:
Patriarchæ pręſenſerunt,
Inſpirante gratia.
5 Virga prolem conceptura,
Stella ſolem paritura:
Hodie concipitur.
6 Flos de virga proceſſurus,
Sol de ſtella naſciturus:
Chriſtus intelligitur.
7 O quàm fœlix & pręclara:
Nobis grata, deo chara,
Fuit hæc conceptio.
8 Terminatur miſeria:
Datur miſericordia,
Luctus cedit gaudio.
9 Noua mater nouam prolem.
Noua ſtella nouum ſolem:
Noua profert gratia.
10 Genitorem genitura:

Creatorem creatura;
Patrem parit filia.
11 O mirandam nouitatem:
Nouam quoque dignitatem.
Ditat matris caſtitatem
Filii conceptio.
21 Gaude virgo gratioſa,
Virga flore ſpecioſa:
Mater prole generoſa,
Vere plena gaudio.
13 Quod præceſſit in figura,
Nube latet ſub obſcura:
Hoc declarat genitura
Pie matris. virgo pura
Pariendi vertit iura:
Fuſa, mirante natura,
Deitatis pluuia.
14 Triſte fuit in Eua ve.
Sed ex Eua format aue
Verſa vice, ſed non praue:
Intus ferens in conclaue
Verbum bonum & ſuaue
Nobis mater virgo faue:
Tua frui gratia.
15 Omnis homo ſine mora
Laudę plena ſoluens ora:
Iſtam colas, ipſam ora
Omni die, omni hora.
Sit mens ſupplex, vox ſonora:
Sic ſupplica, ſic implora
Huius patrocinia.
16 Tu ſpes certa miſerorum,
Vere mater orphanorum:
Tu leuamen oppreſſorum,
Medicamen infirmorum:
Omnibus es omnia.
17 Te rogamus voto pari
Laude digna ſingulari:
Vt errantes in hoc mari
Nos in portu ſalutari
Tua ſiſtat gratia.
AMEN.

¶ Hæc proſa rythmicæ ſeruat menſuræ legem quemadmodum illa de ſancto Andrea. Exultemus & lætemur. Nnn tamen ſemper tres complectitur ſingulis verſibus rythmicas clauſulas: ſed aliquando quinque, & nonnnnquam etiam ſeptem. Quotquot tamen fuerint: omnes inter ſe ſeruant in ſimili cadentia terminali conformitatem præter poſtremam, quæ reſpondet in huiuſmodi conſonantia poſtremæ clauſulæ proximi verſus. ¶ In ea extollitur præclaris laudibus immaculata beatę virginis Mariæ conceptio: eoqinſaque commemorantur beneficia quæ per illam humanu generi ſunt indulta. Tantæ itidem & tam ſingularis virginis multiplex prædicatur dignitas ac præcellentia: ad quam toto ſtudio inuocandam fidelis pnpulus impenſius incitatur.
¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Virgo mater generatur. Ex primo verſu repetatur prępo 2
ſitio cum ſuo caſu: ſcilicet in quo. vt hic habeatur ſenſus. in quo itidem die: virgo mater generatur. &
in quo etiam concipitur & creatur dulcis vena veniæ. Sic enim aptior erit cohærentia ſecundi verſus ad primum: accommodatiorque ſententia. ¶ In tertio verſu. Adæ vetus exilium. Per conceptionem Mariæ, Adæ vetus exilium habuit remedium: quoniam per ipſam finitum eſt hoc triſte exilium,
& reditus in cœli patriam conceſſus. Per eandem quoque opprobrium ſancti Ioachim patris Mariæ
virginis habuit remedium: quoniam per illam ablata eſt ab eo thori coniugalis ſterilitas, quæ prius illi munera in templo offerenti à pontifice fuerat improperata & exprobrata. ¶ In quarto verſu. Hoc 4
Eſa. 11. prophetæ præuiderunt. Hanc ſacroſanctæ virginis conceptionem præuiderunt & prædixerunt prophetæ: vt Eſaias. Egredietur (inquit) virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Eandem quoque pręſenſerunt patriarchæ. Abraham, Iſaac & Iacob:
quoniam per eam Chriſtum ex ſua ſtirpe & progenie oriturum, in ſpiritu præcognouerunt ¶ In nono 9
verſu. Noua mater nouam prolem. Noua mater: quoniam non humano conſortio ſed ſpiritu ſancto fœcunda. Noua inſuper: quoniam in conceptu & partu filii virgo immaculata permanſit, atque poſt partum perpetuo virginitatis honore decorata refulget. Denique noua mater & ſingularis: quoniã filiũ ſuũ ſine dolore peperit. Noua etiã eſt proles: quoniã matris ſuæ integritatẽ virginalem nõ abſtulit, ſed adauxit. Noua rurſum proles: quoniã de cœlo, angelo nunciãte ſuſcepta. Denique noua proles: nã æterna & temporalis, immenſa & corporis anguſtia clauſa, incircũſcripta & circũſcripta, impaſſibilis & paſſioni obnoxia, deus & homo. Quã admirandam nouitatẽ & nouã partus conditionẽ aperuit Eſaias cũ inquit. Propterea dabit dominus ipſe vobis ſignũ. Ecce virgo cõcipiet & pariet filiũ, & vocabitur nomẽ eius Emmanuel.
Eſa. 7.
Hiere. 31. Et Hieremias: cũ dixit. Nouũ faciet dominus ſuper terram: mulier circundabit virũ ¶ In vndecimo verſu. Ditat matris caſtitatẽ. Honoratior enim & glo- 11
rioſior eſt virginitas fœcunditati cõiuncta. quàm quę ſine prole eſt domino cõſecrata, quia rarior & mirabilior. Hęc enim: multis eſt virginibus communis. illa vero: ſolius matris domini eſt propria. Hęc item naturę metas non tranſcendit, illa vero: ſupra naturam eſt. Quocirca conceptio filii dei

reddidit maternam integritatem longe digniorem & ſacratiorem: quàm ante fuerat. Cæterum po-
tius hic ditat, quàm dicat (vt aliqui habent libri) eſt legendum. nam ſic ſignificantior atque quadran-
13 tior eſt ſententia: & laus beatæ virginis Mariæ cumulatior. ¶ In decimotertio verſu. Quod præceſ- Iudicũ.6.
ſit in figura. Vellus Gedeonis cœleſti rore perfuſum, tota reliqua terra manẽte arida: figura fuit admi
rãdę illius conceptionis, qua virgo Maria imbræ ſancti ſpiritus irrigata, & pluuia deitatis irrorata: cõ
cepit filium dei ſupra legem & iura naturæ. Porro hic verſus itidem & ſequens, paulo aliter hic con-
textus eſt: quàm habeant vulgati codices. Nam difficile admodum eſt & operoſum, ex ipſis ita vt ha-
bent libri (quoniam inemendati ſunt quantum coniecto) diſpoſitis: integrum aliquem ſenſum eli-
cere. Quare opus fuit vtrunque iſtorum verſuum paucis mutatis: ad aliquam aptam ſententiam
14 conuertere. ¶ In decimoquarto verſu. Sed ex Eua format aue. Angelus (inquit) Gabriel deferens in
cubiculum ſacratæ deo virginis, hoc verbum bonum & ſuaue. Aue gratia plena, dominus tecum: cõ-
mutauit nomen Euæ quod doloris eſt & luctus, in nomen aue quod eſt ſalutis & gaudii. Conuerſis
enim & oppoſito ſumptis ordine ſcribuntur elementis hæ duæ dictiones. Eua & aue. Et reſpondet
huius verſus ſententia: illi verſui hymni. Aue maris ſtella. ſecundo loco occurrenti. Sumens illud aue
16 Gabrielis ore: funda nos in pace, mutans nomen Euæ. ¶ In decimoſexto verſu. Omnibus es omnia
Illud dictum ſuptũ videtur ex beato Bernardo: qui conſimilem de beata virgine Maria habet ſenten
tiam in quodam ſermone, vbi ait. Quid ad Mariam trepidet humana fragilitas? nihil auſterum in ea:
nihil terribile. tota ſuauis eſt: omnibus offerens lac & lanam. Reuolue diligentius euangelicæ hiſto-
riæ ſeriem vniuerſam: & ſiquid forte increpatorium, ſiquid durum, ſiquod denique ſignum vel tenuis
indignationis occurrerit in Maria: de cætero ſuſpectam habeas & accedere verearis. Quòd ſi vt ve-
re ſunt, plena magis omnia pietatis & gratiæ, plena manſuetudinis & miſericordiæ, quæ ad eam per
tinent inueneris: age gratias eis qui talem tibi mediatricem benigniſſima miſeratione prouidit, in qua
nihil poſſit eſſe ſuſpectum. Denique omnibus omnia facta eſt: ſapientibus & inſipientibus copioſiſſi-
ma charitate debitricem ſe fecit. Omnibus miſericordiæ ſinum aperit, vt de plenitudine eius accipiãt
vniuerſi: captiuus redemptionẽ, æger curationem: triſtis conſolationem, peccator veniam, iuſtus gra-
tiam, angelus lætitiam, denique tota trinitas gloriam, filii perſona carnis humanæ ſubſtãtiam: vt non
ſit qui ſe abſcondat à calore eius. Hæc Bernardus.

De ſancto Thoma archiepiſcopo Cantuarienſi: proſa.

1 Gaude Sion & lætare:
Voce, voto iocundare
Solenni lætitia.
2 Tuus Thomas trucidatur.
Pro te Chriſte immolatur
Salutaris hoſtia.
Archipræſul & legatus:
3 Nullo tamen eſt elatus
Honoris faſtigio.
4 Diſpenſator ſummi regis:
Pro tutela ſui gregis
Truſus eſt exilio.
5 Telo certans paſtorali,
Enſe cinctus ſpiritali:
Triumphare meruit.
6 Hic pro dei ſui lege,
Et pro ſuo mori grege:
Decertare ſtuduit.
7 Tunc rectore deſolatam,
Et paſtore viduatam:
Se plangebat Cantua.
8 Verſa vice plauſu miro,
Exultauit tanto viro:
Senonenſis Gallia.
9 Quo abſente, infirmatur:
Infirmata conculcatur
Libertas eccleſiæ.
10 Sic nos paſtor reliquiſti:
Nec à vero receſſiſti
Tramite iuſtitiæ.
11 Quondam cœtu curiali
Primus eras, & regali
Militans palacio.
12 Plebis aura fauorali,
Et (vt mos eſt) temporali
Gaudebas præconio.
13 Conſequenter es mutatus,
Præſulatu ſublimatus
Nouus homo reparatus
Fœlici commercio.
14 Ex aduerſo aſcendiſti,
Et te murum obieciſti.
Caput tuum obtuliſti
Chriſti ſacrificio,

15 Carnis tuæ morte ſpreta,
Triumphalis es athleta,
Palma tibi datur læta.
Quod teſtantur inſueta
Miranda miracula.
16 Cleri gemma clare Thoma,

Motus carnis noſtræ doma
Precum efficacia.
17 Vt in Chriſto vera vite
Radicati, verę vitæ
Capiamus præmia.
AMEN.

¶Hæc proſa, rythmica modulatione conſtringitur, ſeruāte conſonantiam eandem in omnibus eiuſ
dem verſus clauſulis: præter vltimam. In quibus ſingulis: & octonarius eſt ſemper numerus ſyllaba-
Sapi. 3. rum, & penultima earum lōga. In poſtrema vero cuiuſque verſus clauſula: ſeptem tātū ſyllabæ cōti
nentur, & ipſarum penultima breuis eſt reſponſuſque conſonantiæ attenditur ad vltimam clauſulā
proximi verſus. ¶Continet autem & commemorat hæc proſa laudes ac præconia glorioſi athletæ
Actuū. 9. & martyris Chriſti, ſancti Thomæ Cantuarienſis archiepiſcopi. qui pro tutanda libertate eccleſiæ
conatibus Henrici regis Angliæ obſiſtens: primum ſeptenni exilio damnatus eſt, & deinde in ſedem
ſuam pontificalem reuerſus: martyrio coronatus fœliciter expleuit præſentis vitæ curſum.
¶ANNOTATIONES. In ſecūdo verſu. Pro te Chriſte immolatur. Salutaris hoſtia dicitur hic bea- 2
tus Thomas: quoniam ſponte ſua oblatus eſt pro defenſione libertatis eccleſiaſticæ, quæ violentia
principum impetebatur & opprimebatur. De martyribus autem dicit Salomon in libro Sapientiæ,
quòd dominus quaſi aurum in fornace probauit illos: & tanquam holocauſti hoſtiam accepit eos.
At vero pro Chriſto immolatus eſt idem fortiſſimus agoniſta & pugil. quoniam ſi membra Chriſti
perſequens ipſum etiam Chriſtum atrociter perſequitur: vt ad Saulum in terram proſtratum eſt cō
teſtatus. multo potius ſuſcitans perſecutionem in ipſam eccleſiam, dilectam Chriſti ſponſam: etiam
molitur ſæuitiam perſecutionis in Chriſtum eccleſiæ ſponſum. Qui igitur pro eccleſia dei gladiis im
piorum occubuit: pro Chriſto vere immolatus eſt. ¶In quinto verſu. Telo certans paſtorali. Te- 5
lum paſtorale dicitur corporaliter baculus ipſe paſtoralis, quo ad imitationem paſtoris ouium irra-
tionalium: ipſe paſtor eccleſiaſticus & oues ſuas in vnum cogit, defenditque à rabie & dentibus lupo
rum: arcens illos peruigili cura à ſuo grege. Spiritualiter autem dicitur ipſa authoritas pontificia: cu-
ius poteſtate protegit oues & eccleſiam ſuam pōtifex ab infeſtantibus eam. Enſem vero ſpiritualem
quo cinctus fuit beatus Thomas, vocat hic author virtutem & conſtantiam animi: feruenti zælo cō
Pſal. 44. iunctam, qua dimicauit intrepide & pro lege dei & pro ſuo grege, & demum in eo conflictu victoria
Canti. 3. potitus triumphauit. De huiuſmodi autem enſe loquitur propheta in pſalmo dicens. Accingere gla
dio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Et Sapiens in Cantico canticorum de ſexaginta fortibus am
bientibus lectulum Salomonis ait. Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum: propter timores noctur- 8
nos. ¶In octauo verſu. Senonenſis Gallia. Cantuaria, ciuitas maioris Britanniæ celeberrima: meri-
to confecta eſt dolore ob ſui paſtoris optimi ſeptennem abſentiam. in quem ob eximiam vitæ ſancti-
tatem; afficiebantur miro deſiderio oues eius. E diuerſo autem ea Galliæ pars quæ Senonibus eſt pro
xima: exultauit tanti præſulis præſentia. quoniam toto illo ſeptennio vitam egit in illis Galliæ fini
bus: & potiſſimum in monaſterio Pontiniaci. ab Alexandro papa tertio, & Ludouico Iuniore Fran-
corum rege: cum ſummo honore ſuſceptus. & illic cum placida tranquillitate degens: donec ad ſedē
ſuam pontificalem redire permiſſus eſt: paulo poſt (vt diuina acceperat reuelatione) conſummandus
martyrio. ¶In decimo verſus. Nec à vero receſſiſti. Cum grex dominicus inuaditur à lupis vt hære 10
ticis: volentibus peſtifera diſſeminare zizania ad ſeductionem populi, aut prauis moribus eum cor-
rumpere: tunc paſtor gregis cuius caput nequaquam petitur, gregem deſerens cui deberet aſſiſtere &
opitulari: diſcedit à recto calle iuſtitiæ, quia ſuo (vt deberet) fungi non laborat officio. Et de illo in- 12
Ioan. 10. telligitur id verbum euangelicum. Mercenarius autem & qui non eſt paſtor: videt lupum venientem
& fugit & lupus rapit & diſpergit oues. Mercenarius autem fugit: quia mercenarius eſt, & non perti-
net ad eum de ouibus. Cum vero non grex ipſe inuaditur, ſed ſolus paſtor ad mortem impetitur ab
inimicis capitalibus: haudquaquam recedit à via iuſtitiæ paſtor, ſicut fuga ſaluti ſuæ conſulit. Præce-
Matth. 10. pit enim dominus diſcipulis ſuis. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate: fugite in aliam. Et ipſe ſepe-
Ioan. 11. numero furorē Iudæorū receſſu in locū remotū declinauit: vt nobis exēplū daret id interdū iter tētan
Actuū. 9. dū eſſe. Paulus itidē à diſcipulis in ſporta per murū dimiſſus: euaſit manus præpoſiti Damaſcenorū
2. Corin. 11. qui voluit ipſum cōprehendere, vt ipſe de ſe enarrat. Demū Athanaſius vir celeberrimus à Conſtan-
tio cæſare, Arrianorum aſſectatore, terra marique quæſitus: dimiſſa eccleſia ſua Alexandrina, in qua
tuto conſiſtere non potuit, varias diffugiendo latebras eſt nactus: quibus deliteſcens perſequentium
rabiē effugeret. Neque in eo reprehenſione eſt dignus: quinimmo laudem potius meretur. Ita & bea
tus Thomas ab Henrico Anglorum rege peculiariter infeſtatus, & fugam iniens ob paratas capiti e-
ius inſidias: nō aberrauit à rectitudine iuſtitiæ, quòd gregē ſuū deſeruerit qui non impetebatur. ¶In 13
decimotertio verſu. Nouus homo reparatus. Cum beatus Thomas in curia regis Anglię diuerſaretur
ad obeūdū munus illi iniūctū (quoniā erat regis cācellarius) & pertractāda regni negocia: difficile po-
tuit nō moueri honoribus illi exhibitis plauſuque populari, quāuis ſuſceptam adminiſtrationem in-
tegerrime, fideliſſimeque perfecerit. Cū vero ad cathedram pontificalem eſt aſſumptus: iā in alterū

virum mutatus videbatur. Viluit enim illi deinceps & ſorduit, honor mũdi.mira in ipſo humilitas in lotione pedum, pauperibus eahiberi ab eo ſolita: liquido eſt perſpecta. Neque cilicium tantum induit, ſed & femoralia aſſumpſit cilicina: vt deprehenſum eſt poſtquam pro Chriſto tanquam victima ad aram cecidit. quemadmodum hiſtoria vitæ eius omnibus ad manum prompta: latius enarrat. ¶ In decimoquarto verſu. Ex aduerſo aſcendiſti. De prophetis inſipientibus, immo paſtoribus omnibus
14 negligenter ſuum cuſtodientibus gregem conqueritur dominus per Ezechielem prophetam dicens.
Non aſcendiſtis ex aduerſo: neque appoſuiſtis murum pro domo Iſrael: vt ſtaretis in prælio in die do Ezech.13.
mini. Ex quo loco ſumpta eſt huius verſus ſententia: oppoſito tamen modo & affirmatiue expreſſa in ſancti Thomæ præconium, quoniam ex aduerſo aſcendit contra concutientes eccleſiam & ſe murũ obiecit ſiue obſtaculum ad ipſius eccleſiæ defenſionem contra perſecutores eiuſdem. ¶ In decimo-
17 ſeptimo verſu. Vt in Chriſto vera vite. Chriſtum eſſe veram vitẽ: ex euangelio conſtat. vbi ait. Ego Ioan.15.
ſum vitis vera: & pater meus agricola eſt. Et per ipſum: veram vitam, eiuſque præmia aſſequi poſſu- Ioan.14.
mus. nam ipſe eſt via, veritas, & vita.

De ſancta virgine Genouefa, proſa.

1 GEnouefæ ſolennitas,
Solenne parit gaudium.
2 Cordis erumpat puritas,
In laudis ſacrificium.
5 Fœlix ortus infantulæ
Teſte Germano præſule,
4 Quod præuidit in ſpiritu,
Rerum probatur exitu.
5 Hic ad pectus virgineum
Pro pudoris ſignaculo,
6 Nummum ſuſpendit æneum,
Inſignem crucis titulo,
7 Genouefam, diuinitus
Oblato dotat munere.
8 In templum ſancti ſpiritus,
Sub Chriſti dicans fœdere,
9 Inſontem manu feriens,
Mater priuatur lumine.
10 Matri virgo compatiens,
Lucis dat vſum priſtinæ
Genouefa magnanimis
11 Carnem frangit ieiunio,
Terramque rigans lachrymis,
Iugi gaudet martyrio.
12 Cœleſti duce præuio,
Cœlos luſtrat & tartara.
Ciueſque precium ſtudio,
Seruat à gente barbara,
13 Diuino diu munere,
Sitim leuat artificum,
Contractum caſu, miſeræ
Matri reſignat vnicum,
14 Ad primam precem virginis,
Contremiſcunt dæmonia,
Pax datur energuminis,
Spes ægris, reis venia.
15 In eius manu, cærei,
Reaccenduntur cœlitus.
Per hanc, inſignis aluei
Redit amnis coercitus.
16 Ignem ſacrum refrigerat,
Poſt mortem viuens meritis.
17 Quæ prius in ſe vicerat,
AEſtus interni fomitis.
18 Morti, morbis, dæmonibus,
Et elementis imperat.
19 Sic Genouefa, precibus
Naturæ leges ſuperat
20 Operatur in paruulis,
Chriſti virtus magnalia.
21 Chriſto pro tot miraculis,
Laus frequens, iugis gloria. Amen.

¶ Hæc proſa rythmicam habet ſonoritatem fere vniformem: quandoquidem vnaquæque clauſularum, octo complectitur ſyllabas: quarum penultima eſt breuis, conſimilemque ſeruat deſinentiã aut ad proximam clauſulam, aut ad eam quæ tertio ponitur loco. vt ſæpenumero quatuor clauſularũ cõtinenter ſe conſequentium: prima tertiæ reſpondeat in ſimili exitu ſyllabarum: & ſecunda quartæ, fiatque crebro grata illa vocalitatis alternatio. ¶ Author eius: Adam de ſancto Victore: complectẽs in ipſa exortum, vitæ, progreſſum & ſanctitatem ſingularem ſacratiſſimæ virginis Genouefæ: necnõ & frequentia miracula quæ dominus per ipſam & in vita eius & poſt mortem operari dignatus eſt. Horum autem exacta notio, diffuſaque enarratio ex vita eiuſdem ſacræ virginis eſt expoſcenda. & hic tantum breuibus annotare ſatis erit quæ ad præſentis literæ faciunt intelligentiam: quæ compendiaria annotatio huic loco ſufficere putari debet.

ANNOTATIONES. In tertio verſu. Fœlix ortus infantulæ. Nata fuit ipſa virgo Genoueſa a- 3
pud Nancthodorum, pagum: vrbi Pariſioru m ad ſextum lapidem, vicinum. Ad quem cum ſemel o-
randi gratia ſanctus Germanus Antiſſiodorenſis epiſcopus ſe contuliſſet: occurrēte illi honoris gra-
tia populi multitudine, & Genoueſa cum cæteris affuit. Quam intuitus Germanus, & ſpiritu ſancto
reuelante cognoſcens eſſe vas electionis: eam à deo electam ſponſam ipſi populo cōteſtatus eſt & mi
ra ſanctitate adhuc admirabilem futuram, qua multi ad dominum conuertendi ſint. Deinde ipſam ad
virginalem ſuam puritatem domino conſecrandam exhortatus vt ſponſa ſit altiſſimi. nummum æ-
reum cruce inſignitum & dei nutu inuentum ibidem atque è terra ſublatum ſuſpendit ad collum ei⁹:
in ſignum deſponſationis cum Chriſto, admonens quòd neque annulis poſthac ornaret digitos: ne-
que collum monilibus. ne terrenū videretur quærere ſponſum: quæ iam cœleſti eſt coniuncta. Et hęc
ſententia: ſequentibus verſibus latius explicatur. In nono verſu. Inſontem manu feriens. Cū mater 9
ſacræ virginis Genoueſæ ſemel in die ſolenni, templum eſſet petitura ad audiendum diuinum offi-
cium, & Genoueſam reclamantem domi manere præciperet: ipſa in iram concitata, quòd cōtradice-
ret filia præcepto materno, alapam illi incuſſit, & protinus oculorum lumen amiſit. ſicque fere per
biennium iram dei perpreſſa: tandem precibus filiæ ſuæ integrum videndi vſum recuperauit. In 11
vndecimo verſu. Carnem frangit ieiunio. Quemadmodum teſtantur authores probati & graues: à
decimoquinto ætatis ſuæ anno vſque ad quinquageſimum: huic ſacræ virgini eſca erat panis hordea-
ceus & faba. quam poſt duas aut tres hebdomadas in olla aquæ commiſcens manducabat. A die do-
minico vſque in quintam feriam plærumque protraxit ieiunium: & à quinta feria rurſum in diē do-
minicū. Vinū & quicquid inebriat: nunquā potauit. Poſt quinquageſimū vero annū ſuadentibus epi-
ſcopis ipſa obtēperans: piſcem & lac cū pane hordeaceo comedere cœpit: & ita vitam ſuā ad octoge-
ſimū vſque ætatis annū & amplius produxit, aſſiduo ieiunio carnē ſuā emacerans: & ita iuge ſuſtinēs
martyrium. Non enim in ſola effuſione ſanguinis pro Chriſto, martyriū conſiſtere putari debet: ſed
Bernardus. teſte Bernardo etiam in aſſidua caſtigatione corporis & redactione in ſeruitutem ſpiritus. Præterea
huic ſacratæ virgini familiare fuit & quotidianū: in ſuis orationibus lachrymas vberes profundere,
ex ardētiſſimo cordis in deū affectu prodeūtes. Vnde cū ſanctus Germanus (cuius paulo ante facta
eſt mentio) rurſum Pariſios aduentaret: & multos de ſancta Genoueſa ſiniſtre loquentes audiret (de
Iacob. 12. ridetur enim ſæpius iuſti ſimplicitas) ad eius domum profectus terram lachrymis pię virginis irriga
tam obloquentibus oſtendit, & ita obſtruxit ora loquentium iniqua. In duodecimo verſu. Cœle- 12
Pſal. 62. ſti duce præuio. Cum parentibus ſuis in Chriſto pie defunctis ſacra virgo in vrbem Pariſienſem habi-
tatura ſe tranſtuliſſet: ſubito tanta paralyſis infirmitate detenta eſt: vt corpus eius laxatis vndique ar
tubus ſolutiſque compagibus, totos tres dies iaceret exanime. At cum denuo eſſet ſanitatem aſſe-
cuta: referebat ſe in ſpiritu ab angelo fuiſſe deductam in gloriam ſanctorum ac ſupplicium impio-
rum, ac deinceps ſecreta conſcientiarum in nō modicam admirationem cœpit reuelare prophetiæ-
que ſpiritu pollere. Inſuper cum Attila rex Hunnorum totam Galliam deuaſtaret, vrbemque Pari-
ſiorum obſidione premeret, minitans ſe illam ferro ignique diruturum niſi deditionem faceret: ſacra
virgo Genoueſa poſt aſſiduas preces & vigilias ciues Pariſienſes bono animo debere eſſe dixit. futu-
rum enim: quòd hoſtis nullum vrbi nocumentum eſſet illaturus. Quod & factum eſt. Nam ſoluta
obſidione, reque infecta Hunni cum ſuo rege abierunt, deo precibus Genoueſæ ita vrbem protegen
te. In decimotertio verſu. Diuino diu munere. Cum in honore ſanctiſſimi patris Dionyſii (ad quē 13
ſingulari deuotione afficiebatur) pia virgo Genoueſa procuraret in eo loco vbi ſacri eius cineres pri
mum erant reconditi, baſilicam conſtrui: ac operariis potus deficeret. accipiens ipſa dolium vacuum
ſeceſſit in locum ſecretum: & cum lachrymis dominum orauit vt inſtanti neceſſitati ſuccurreret. De
inde ab oratione ſurgens, ipſum vas ſigno crucis ſignauit: quod ſtatim vſque ad os impletum eſt po-
tu, & vſque ad conſummationem operis, operariis abunde potum adminiſtrauit. Rurſum cum matro
næ cuiuſdam filius ætatis annorum quatuor in puteum cecidiſſet, & poſt tres horas inde mortuus ex
tractus (matre in lachrymas & eiulatum prorumpente) ſanctæ Genoueſæ fuiſſet oblatus: ad oratio-
nem confugiens, pallio ſuo ſuper corpus mortuum extento: puerum viuū continuo matri reddidit.
Alium itidem vnicum matris filium contractum omnino & diſſolutum ex lapſu præcipiti: fuſa ad
deum oratione, matri ſuæ reſtituit incolumē. quod poſtremum miraculum: litera ipſa potius vide-
tur inſinuare. In decimoquinto verſu. In eius manu cærei. Quadam nocte ſabbati circa gallican- 15
tum: egreſſa eſt ſancta virgo Genoueſa ad eccleſiam beati Dionyſii. Cæreus autem qui ante fereba-
tur (procurante id dæmone) extinctus eſt. ob quod turbatis virginibus quæ cum ea erant ob horro-
rem noctis: ipſa cæreum ſibi dari præcepit. Quem vt manu tenuit: protinus angelico miniſterio illu
minatus eſt. Eodem etiam tempore cū in eccleſia diu proſtrata in oratione, demum ſurgeret: cæreus
eius nullo admoto igne, diuino nutu accenſus eſt in manu eius. De quo & plures infirmi poſtmodum
particulam auferentes cum firma fide, ſanati ſunt. Adhæc cum Sequana fluuius Pariſios alluens &
apud authores nominatiſſimos, alueo ſuo egreſſus per agros ſtagnaret exūdaretq; licentius: precibus
ſāctę virginis Genoueſæ in ſuū alueū rurſum ſe coercuit, & aquas ſuas ripis vt cōſtitutis limitibus cō
tinuit: ne agricolis diutius id inferret diſpendiū ac nocumentū: quod reſtagnatio ſolet ingerere. Alii
idem miraculum ita referunt. Cum quodam tempore flumen Sequanæ vltra modum intumeſceret:
& iuxta ſacellum virginum (quod prope templum ſancti Ioannis baptiſtæ virgo Genoueſa cōſtru-
xerat) ad medium vſque ædificii fluctus pertingeret: lectus in quo ſancta virgo deceſſerat hac vita,
qui ibidem ſeruabatur: flumini ſupernatans aquis continue deſcendentibus atque diſcedentibus, ab

illis intactus eſt inuentus. Fuitque lecti illius ad aquas contactus tantæ virtutis: vt continuo reſede-
16 rint aquæ, ſuumque tumorem reliquerint. ¶ In decimoſexto verſu. Ignem ſacrum refrigerat. longo
poſt fœlicem ſacræ virginis obdormitionem tempore, diuina vltione morbus igneus (quem medici
ignem ſacrum appellant) hominum membra abſumpſit: quæ miſeri exhibuerant ad ſeruiendum in-
iuſtitiæ & iniquitati. Aegrotis autem multorum ſuffragia ſanctorum implorantibus nec impetran-
tibus opem: recordatus eſt venerandus Pariſiorum antiſtes Stephanus, quòd beata virgo Genoueſa
vrbem Pariſienſem à multis olim periculis liberauit, & ad eius patrocinium eſſe confugiendum ra-
tus: ſolennem inſtituit ſupplicationem, in qua ſacræ reliquiæ ſanctiſſimæ virginis in mõte æditiore,
temploque ab ea denominato repoſitæ cum magna veneratione deferrerẽtur ad ſacram ædem bea-
tæ Mariæ virginis. Cumque frequente populi comitatu delatum eſſet ſanctæ Genoueſæ feretrum in
templum ſanctæ dei genitricis: continuo ad contactum feretri omnes eo correpti morbo ſanati ſunt:
In cuius rei, miraculique memoriam, templum ſanctæ Genoueſæ conſtructum eſt iuxta baſilicã glo
rioſæ virginis Mariæ: ab ardore illius ſacri ignis nuncupatum. Et quotannis dies feſtus agitur in com
memorationem tanti beneficii: quod à curatione ardentium nomen deſumpſit. Neque in hac ſo-
lum anguſtia, ſancta virgo Genoueſa ſubſidium Pariſiẽſibus implorata attuliſſe credenda eſt: ſed &
in aliis permultis. vt merito tanquam Pariſiorum patrona habeatur ac colatur. Vnde & noſtra tem-
peſtate quoties aut nimia ſiccitas arefacit terram ac fructus eius, aut nimius humor pluuiæ madefa-
cit plus æquo terram atque ſuperfunditur, aut horridus bellorum ingruit furor: ſolent cum mira de-
uotione, totiuſque populi concurſu deferri in ſolenni ſupplicatione ipſius ſacræ virginis reliquiæ, ſan
ctique cineres, & quæ expetuntur beneficia: à domino impetrari.

De ſancto Antonio eremita: proſa.

1 Pia voce prædicemus:
Et deuotis celebremus
Laudibus Antonium.
2 Dei ſanctus exaltetur
Et in ſuis honoretur
Sanctis, author omnium.
3 Hic contempſit mundi florem,
Opes eius & honorem:
Parens euangelio.
4 Et confugit ad deſertum:
Vt non currat in incertum
In hoc vitæ ſtadio.
5 Mira fuit eius vita:
Clarus fulſit eremita.
Sed mox hoſtis ſubdoli
6 Bella perfert, ſæpe concutitur
Graui pugna: verum non vincitur
Inſultu diaboli.
7 Ictu crebro flagellatur:
Et à ſæuis laceratur
Immane dæmonibus.
8 Lux de cœlo micuit:
Et clara perſonuit
Dei vox de nubibus.
9 Quia fortis in agone,
Decertaſti: regione
Omni nominaberis
10 Te clamabit totus orbis:
Pro pellendis item morbis
Ignis, inuocaberis.
11 Id Antoni nunc impletum
Conſpicamur: & repletum
Mundum tuo nomine.
12 Hoc implorat gens deuota:
Tibi pia defert vota
Pro tuo munimine.
13 Nunc in forma ſpecioſæ
Mulieris: precioſæ
Nunc in maſſæ ſpecie:
14 Dæmon ſtruit illi fraudes.
Sed qui tanta vafer audes:
Succumbis in acie.
15 Mille fraudes, mille doli
Sunt inanes: illi ſoli
Cedit orcus ingemens.
16 Militem hunc veteranum,
Et robuſtam eius manum:
Horret hoſtis infremens.
17 Non lorica corporali
Fultus: inimico tali
Hic athleta reſtitit.
18 Aqua potus, terra lectus,
Illi fuit: his protectus
Armis, victor extitit.
19 Herba fuit illi victus:
Palmæ frondes & amictus,
Ac cum beſtiis conuictus
Intra ſolitudinem,

20 Precum aſſiduitate,
Operandi crebritate,
Atque ſomni parcitate,
Reſtinxit libidinem.
21 Confutatis Arrianis,
Et philoſophis prophanis,
Paulum viſit, nec inanis
Fit via, nec irrita.
22 Nam conuenit hunc viuentem,
Inde ſanctum eius mentem
Cœlos vidit aſcendentem,
Carne terræ reddita.
23 O Antoni, cum beatis
Nunc in regno claritatis
Gloriaris. hic grauatis
Mole carnis, pietatis
Tuæ pande viſcera.
24 Ne nos rapiat tremendæ
Mors gehennæ, manum tende.
Nos à morbido defende
Igne, nobis & impende
Gloriam poſt funera. Amen.

¶Rythmica huius proſæ modulatio omnino perſimilis eſt & in numero verſuum, & clauſularum
in vno verſu contentarum multitudine, quinimmo & in ipſo rytbmi contextu: illi proſæ de ſanctiſ-
ſimo euchariſtiæ ſacramento prius expoſitæ, lauda Sion ſaluatorem: lauda ducẽ & paſtorem in bym
nis & canticis. ¶Continet autem mores ſanctos & vitam admirabilem beati patris Antonii: quam
eximius & celeberrimus vir Athanaſius Alexandrinus epiſcopus beato Antonio contemporaneus
& familiaris luculenter & copioſe conſcripſit Græco ſermõne. Euagrius autem presbyter eandem in
Latinum traduxit. Ex ea itidem hiſtoria vitæ eiuſdem ſancti quæ paſſim in omnium manibus verſa-
tur: quæ hac in proſa afferuntur, facile perſpecta ſunt & cognita.
¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Parens euangelio. Hanc ſententiam his verbis explicat Atha 3
naſius. Poſt mortem (inquit) parentum, annorum circiter decem & octo ſeu viginti Antonius cum
ſorore admodum paruula derelictus: & domus & ſororis honeſtam curam agebat. Needum vero ſex
fluxerant menſes: cum ad eccleſiam (vt ſolebat) accurrens recordabatur, quomodo & apoſtoli omni
Matth. 4. bus ſpretis ſecuti fuiſſent ſaluatorem: & multi in Actibus apoſtolorum facultatibus ſuis venditis pre
Actu. 4. cia ad pedes eorum detuliſſent egentibus diſtribuenda. cogitabat item: quæ aut quanta ſpes iiſdẽ repo
ſita eſſet in cœlis. Talia ſecum voluens intrauit eccleſiam: & accidit vt tunc euangelium legeretur in
quo dominus dicit ad diuitem, Si vis perfectus eſſe: vade & vende omnia quæ habes & da pauperi-
Matth. 4. bus: & veni & ſequere me, & babebis theſaurum in cœlis. Quo audito, quaſi diuinitus huiuſmodi an
te memoriã cõcepiſſet, & veluti propter ſe hæc eſſet ſcriptura recitata: ad ſe dominicũ traxit impe-
rium. Statimque regreſſus: poſſeſſionem quam habebat rure (erant autem ei trecentæ arbores oliua-
rum valde opimæ) vicinis largitus eſt: ne in aliquo aut ſibi aut ſorori moleſtia gigneretur. Cætera ve
ro quæ in mobilibus poſſidebat vniuerſa vendidit: & aggregato non exiguo precio pauperibus diſtri
buit, paucis propter ſororem reſeruatis, quæ ſexu & ætate videbatur infirmior. Rurſum autem eccle-
ſiam ingreſſus: cum audiſſet dominum in euangelio dicentem. Nolite cogitare de craſtino. relictam
Matth. 6. quoque portionem egenis eſt elargitus. Neque ſe verſari paſſus eſt domi, ſed ſororem fidelibus ac no
tis virginibus commendauit: vt ad earum nutriretur exemplum. Ipſe iam ab omnibus ſeculi vinculis
liber: aſperum atque arduum arripuit inſtitutum. Hæc, ſacer Athanaſius. ¶In quarto verſu. Vt non 4
currat in incertum: in hoc vitæ ſtadio. Sũpta eſt illa ſententia ex beato Paulo: ita ad Corinthios ſcri-
bente. Neſcitis quòd ii qui in ſtadio currũt, omnes quidẽ currunt: ſed vnus accipit brauium. Sic cur-
1. Corin. 9. rite vt cõprehendatis, omnis enim qui in agone cõtendit: ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt cor
ruptibilem coronam accipiant: nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum:
ſic pugno: non quaſi aerem verberans. Sed caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: ne forte cũ
aliis prædicauerim: ipſe reprobus efficiar. Hæc Paulus. Ita & ſanctus Antonius non in incertum cu-
currit in præſentis vitæ ſtadio: ſed propoſita ſpe æternorũ bonorum, quæ conſequeretur per contem
ptum terrenorum. Ad hũc ſcopum: omnem ſuæ mentis aciem contuitũque direxit ¶In ſexto verſu. 6
Sæpe concutitur graui pugna. Impetiuit beatum Antonium antiquus hoſtis primum graui infeſta-
tione ſpiritus fornicationis: qua adoleſcentis titillauit animum, verum ipſe aſſidua oratione & medi-
tatione ſcripturarum: animoſe tẽtationem omnẽ reiecit. vt in ſpecie horridi æthiopis apparẽs & pro
uolutus ad pedes Antonii ſuumque cõfeſſus nomen ſpiritus ille nequam· propria conteſtatus eſt vo-
ce ſe ab ipſo eſſe deuictũ. Deinde crebro & duro verbere ita malignus ſpiritus contudit & ſauciauit
Antonium: vt tanquã mortuus ẽ ſpelũca in proximã villam ſit delatus. Inde recepto ſpiritu & vigore
animi curauit ſe rurſũ in ſuũ perferri ſpecũ: & ipſos hoſtes infenſiſſimos laceſſiuit ad pugnã. Qui in
variis ferarum beſtiarumque figuris, leonũ, pardorũ, luporum, ſerpentiũque formis, adeo crudeliter
eum inuaſerunt: vt vix in ipſo reliqua fuerit vita corporis. Animus tamen eius immotus: in oratione
& inuocatione diuini nominis aſſidue perſtitit. ¶In octauo verſu. Lux de cœlo micuit. Id his verbis 8
aſtruit Athanaſius: poſt deſcriptã atrociſſimã dæmonum in Antonium ſeuitiam ac conflictationem.
Non oblitus (ait) Ieſus colluctionis ſerui ſui: eidem protector eſt factus. Denique cum leuaret An-
tonius oculos: vidit deſuper culmen domus aperiri, & depulſis tenebris radium ad ſe lucis influere.

Poſt cuius ſplendoris aduentum:nec dæmonum aliquis apparuit,& corporis dolor extemplo dele-
tus eſt.Aedificium quoque quod paulo ante diſſipatum fuerat:inſtauratum eſt.Illico præſentiam do
mitu intellexit Antonius.& ex imo pectore trahens longa ſuſpiria,ad viſionem quæ ei apparuerat lo
quebatur. Vbi eras Ieſu bone:vbi eras? Quare non affuiſti à principio: vt ſanares vulnera mea?
Et vox ad eum facta eſt dicens.Antoni hic eram:ſed expectabam videre certamen tuum. Nunc au-
tem quia dimicando viriliter non ceſſiſti: ſemper auxiliabor tibi, & faciam te in toto orbe nomina-
ri. His auditis exurgens & multum roboratus orabat, vt intelligeret ſe plus recepiſſe tunc virium:
quàm ante perdiderat.Erat autem tunc Antonius natus quinque & triginta annos. Hæc Athanaſi⁹.
13 ¶In decimotertio verſu.Precioſæ nunc in maſſæ ſpecie. Hunc antiqui ſerpentis dolum Athanaſius
ita refert.Antonius(inquit)ſuſpirans ad vitam ſolitariam & eremiticam: ſolus conſcendit in montē
& eremi adhuc monachis ignotæ rupto meatu:viam conatus eſt pandere. Sed nec tunc ceſſauit infa
tigabilis inimicus.Nam impedire eius propoſitum volens:argenteum diſcū in itinere proiecit.Quo
viſo Antonius callidi artificis cognouit aſtutiā: ſtanſque intrepidus & diſcuntorius intuens oculis,
doli authorem in phantaſmate obiurgabat argenti:ſecum talia reputans. Vnde hic in deſerto diſcus:
Inuium hoc iter eſt:nulla ſunt veſtigia commeantium. lapſus de ſarcina: pro magnitudine latere nō
potuit.ſed & qui perdiderat:reuerſus ob ſolitudinem locorum inueniſſet profecto quod ruerat.Hoc
artificium diabole tuum eſt.Non impedies voluntatem meam:argentum tuum tecum ſit in interitū.
Hæc illo dicente:diſcus vt fumus euanuit.Dehinc non vt ante phantaſiam: ſed ingentē maſſam au-
ri iacentem in itinere conſpexit.Verum hanc vtrum diabolus ſimulauerit,an ad Antonium compro
bandum quia nec veris opibus ineſcaretur, virtus cœleſtis oſtenderit: ignoratur. Hoc tantum a-
gnouimus: quia quod viſum eſt: aurum fuit. At ille magnitudinem admiratus radiantis metalli:
18 rapido curſu quaſi quoddam vitaret incendium,ad montem vſque perrexit. ¶In decimoctauo ver-
ſu.Aqua potus, terra lectus.Idipſum Athanaſius his verbis conteſtatur.Diſponens Antonius durio
ris ſe vitæ lege diſtringere: cum omnes infatigabilem eius mirarentur inſtantiam, ſanctum toleran-
ter ferebat laborem.quia voluntariæ ſeruitutis longū in dei opere ſtudium:conſuetudinem in naturā
verterat.Inediæ autē & vigiliarum multum patiens erat:vt credulitatem viribus vinceret.Pernocta-
bat in oratione ſæpiſſime.Edebat ſemel in die poſt ſolis occaſum. Nōnūquā biduo,triduoque ſic per
manēs quarta demū die reficiebatur.Sumebat vero panē & ſalem,potumque aquæ paululū.De car-
nibus vero & vino,reticere melius puto:quàm quicquā dicere.quoniā nec apud plurimos quidē mo
nachorū,iſtiuſmodi aliquid reperiatur. Quieti autem membra concedens:iunco contexto & cilicio
vtebatur.Aliquotiens etiam ſuper nudam humum iacebat.Et hoc viuendi genere ac inſtituto: centū
21 & quinque annorum expleuit ætatem.¶In viceſimoprimo verſu.Confutatis Arrianis.Teſtis locu-
pletiſſimus huiuſce confutationis eſt Athanaſius:ita ſcribens.Sic etiam Antonius Arrianos deteſta-
batur:vt omnibus diceret,nec iuxta eos quidem eſſe accedendum.Nam cum veniſſent ad ipſum qui-
dam Arrianitæ:reperta poſt eorum examinationem infideliſſima ſecta,effugauit eos de monte dicēs
multo ſerpentibus deteriores horū eſſe ſermones.Mentientibus autē Arrianis aliquando, Antoniū
ita vt ſe credere:admiratus eorū audaciā & iuſti doloris ira cōmotus:rogatuſq; ab epiſcopis atque vni
uerſis fratribus deſcēdit Alexandriā,atq; Arrianitas ſermone publico cōdemnauit:vltimā hanc eſſe
hęreſim & pręcurſorem antichriſti affirmās.Prædicabatque in populo filium dei non facturam non
ex nullis exiſtentibus:ſed proprium & vnius cum patre ſubſtantiæ:ne creatura potius, aut adoptio,
aut appellatio videatur impium eſſe dicens vel mente cōcipere:erat quādo nō erat.cum verbū quod
ſemper deus eſt: patri ſit coęternum,quia ex deo natum eſt patre qui ſemper eſt. Vnde aiebat Anto- 2.Corint.6.
nius.Cum Arrianis ſit vobis nulla coniunctio.Quę enim ſocietas lucis ad tenebras? Vos fideliter cre
dentes:Chriſtiani eſtis.Illi verbum dei filium qui ex deo patre eſt,creaturam dicentes, nullo inter-
uallo à gentilibus ſeparantur,qui ſeruierunt creaturę magis quàm creatori,qui eſt benedictus in ſecu
la.Ipſa mihi credite iraſcūtur elemēta:& omnis cōtra Arrianū furorem ſecundū apoſtoli dictū inge Roma.1.
miſcit creatura,quòd ſic dominū ſuū per quem omnia & in quo omnia facta ſunt:videat blaſphema-
ri.Hęc tanti viri prędicatio,exprimi non poteſt,quantum ad fidem populum corroborauerit. Lęta- Roma.8.
bantur quippe hoſtilem Chriſto & inimicam hęreſim anathematizari ab eccleſię columna. De phi-
loſophis autem prophanis,idem author paulo poſt ita refert. Aliquando autem philoſophi duo gē-
tiles venerunt ad eum:putantes Antonium ſe poſſe decipere.erat vero in exteriori monte.Quos cū
vidiſſet:paganos intellexit ex vultu,& procedens ad eos ita cœpit dicere. Quare tam longe ad ſtul-
tum hominem ſapientes ſe vexare voluerunt.Illis autem dicētibus non eſſe illum ſtultum ſed nimiū
ſapientem: vigilanter reſpondit. Si ad ſtultum veniſtis:ſuperfluus labor veſter eſt. Si autem puta-
tis me eſſe ſapientem,& ſapientia bonum eſt. imitamini quę probatis: quia bona conuenit imitari.
Si ego ad vos veniſſem:vos imitarer.Sed quia vos ad me quaſi ad ſapientē veniſtis:eſtote(ſicut & ego
ſum)Chriſtiani.Abſceſſerunt philoſophi: vtrunque mirantes, & acumen ingenii & dęmonum ex-
pulſionem.Alios quoque mundi ſapientes, qui eum irridere cupiebant quia literas ignorabat: tali
diſputatione colligauit dicens.Reſpondere mihi,quid prius eſt: ſenſus an literę. & quid cuius exor-
dium eſt:an ſenſus ſcilicet ex literis,an literę oriuntur ex ſenſu.Illis aſſerentibus:quia ſenſus eſſet au-
thor & adinuentor literarū:ait Igitur cuius ſenſus incolumis eſt:hic literas non requirit. Quis prę-
ſentiū,poſt hanc collocutionē non exclamauerit:cū obſtupuerint & ipſi qui victi ſunt, tantam in vi
ro literarū imperito ſagacitatem admirantes. Hęc Athanaſius.qui deinde latius proſequitur,quomo
do tertio ad Antonium venerint gentiles,ad irridendam fidem Chriſtianā, expoſcendamque illius

rationem. Quos luculenta & præclara oratione Antonius cũ gratia & modeſtia cõfutauit, edocens
potius in Chriſtum crucifixum eſſe credendum: qui tanta ante crucis tormentum operatus eſt mi-
racula & ſalutarem mundo doctrinam præbuit, & poſt crucis ſupplicium ſurrexit à mortuis, cœloſ
que conſcendit. quam in deos ipſos gentilium quorum ſpurciſſima decantantur crimina: ſtupra, adul
teria, infandæ libidines, cædes, furta, rapinæ. quorum oracula, cortinæ & tripodes obmuteſcunt:
poſtquam nomen Chriſti prædicatum eſt. quorum denique templa, ſimulacra, idola, & cultus vir-
tute Chriſti ſunt exploſa. Demum cum adeſſent illic dæmoniaci: ſiquid numinis (inquit) habent dii
veſtri: virtute illorum dæmones ab his vexatis expellite. vt hoc argumento cognoſcatur eorum di-
uina poteſtas. Quod ſi præſtare non potueritis, & ad inuocationem nominis Chriſti expellantur
dæmonia ab iſtis obſeſſis: ſubmittite collum ad fidem Chriſti, eumque vel hoc ſigno verum deum a-
gnoſcite. Hæc vbi dixit Antonius: inuocato nomine Ieſu cum vitale ſignum crucis in ſacro nomine
trinitatis impreſſiſſet frontibus dæmoniacorum: illico dæmones expulſi ſunt, & vana philoſopho-
rum gentilium confutata eſt ſapientia. Qui in admirationem tanti ingenii quod in Antooio eluce-
re perſpiciebant, pariter & ſignorum adducti: ab eo attoniti diſceſſerunt. ¶ In viceſimoſecundo ver 22
ſu. Nam conuenit hunc viuentem. Beatus Hieronymus in vita ſancti Pauli primi eremitæ, quam ele
ganter & ſplendide conſcripſit: diffuſius enarrat. quomodo beatus Aotonius diuina reuelatione ad-
monitus: iouiſerit ipſum Paulum vitæ eremiticæ in illis finibus primum authorem & inchoatorem.
Quem in prima ſua profectione inuenit adhuc ſuperſtitem: & habuit gratiſſimum hoſpitem. Cum
vero ad ſuam cellam reuerſus Antonius denuo itineri ſe accinxiſſet, vt eundem ſecundo viſitaret: in-
ter eundum vidit animam eius ſacratiſſimam ab angelis in cœlum deferri. Ingreſſus autem ſpelun-
cam eiuſdem, corpus ipſius exanime flexis in terram genibus erectum conſpexit in ſpeciem orantis:
quo quidem ſchemate & geſtu ipſe Paulus ſanctã deo animam reddiderat. Deinde duorum leonum
nutu dei ſuperuenientium ad effodiendam ſepeliendo corpori foſſam, præſidio adiutus: ipſum ſa-
crum Pauli corpus terra condidit. Verum quoniam hæc hiſtoria in præſente verſu & præcedente in-
ſinuata, a beato Hieronymo in antedicto opere latius recitatur: non opus fuit eam hic ex integro re-
petere.

De ſancta Agnete.

1 ANimemur ad agonem:
Recolentes paſſionem
Glorioſæ virginis.
2 Contrectantes ſacrum florem
Reſpiremus ad odorem
Reſperſæ dulcedinis.
3 Pulchra, prudens & illuſtris:
Iam duobus Agnes luſtris
Addebat triennium.
4 Proles amat hanc præfecti:
Sed ad eius virgo flecti
Reſpuit arbitrium.
5 Mira vis fidei:
Mira virginitas.
Mira virginei
Cordis integritas.
6 Sic dei filius
Nutu mirabili:
Se mirabilius
Prodit in fragili.
7 Languet amans: cubat lecto,
Languor notus fit præfecto:
Maturat remedia.
8 Offert multa, ſpondet plura:
Periturus peritura.
Sed vileſcunt omnia:
9 Nudam proſtituit
Præſes flagitiis:
Quam Chriſtus induit
Comarum fimbriis,
Stolaque cœleſti.
10 Cœleſtis nuncius
Aſſiſtit propius:
Cella libidinis
Fit locus luminis,
Turbantur inceſti.
11 Cæcus amans indignatur
Et irrumpens præfocatur
A maligno ſpiritu.
12 Luget pater, lugent cuncti:
Roma fleuit pro defuncti
Iuuenis interitu.
13 Suſcitatur ab Agnete.
Turba fremit indiſcrete:
Rogum parant virgini.
14 Rogus ardens reos vrit.
In furentes flamma furit.
Dans honorem numini.

15 Grates agens ſaluatori:
Guttur offert hæc lictori.
Nec ad horam timet mori:
Puritatis conſcia.

16 Agnes, agni ſalutaris
Stans ad dexteram gloriaris:
Et parentes conſolaris
Inuitans ad gaudia.

17 Ne te flerent vt defunctam
Iam cœleſti ſponſo iunctam:
His ſub agni forma ſuam
Reuelauit, atque tuam
Virginalem gloriam.

18 Nos ab agno ſalutari
Non permitte ſeparari.
Cui te totam conſecraſti:
Cuius ope tu curaſti
Nobilem Conſtantiam.

19 Vas electum, vas honoris:
Incorrupti flos odoris.
Angelorum grata choris:
Honeſtatis & pudoris
Formam præbes ſeculo.

20 Palma fruens triumphali:
Flore vernans virginali.
Nos indignos ſpeciali:
Fac ſanctorum generali
Vel ſubſcribi titulo, Amen.

¶ Hæc proſa rythmicæ modulationis legem eccleſiaſticis proſis familiarem & domeſticam ſeruat. Nam in compluſculis verſibus omnes clauſulæ rythmicæ præcedentes vltimam: adinuicem conſonant in ipſo exitu. & ſingulæ, octo complentur ſyllabis: quarum penultima eſt longa. Poſtrema vero illorum verſuum clauſula reſponſum in conſonantia habet ad vltimam proximi verſus: & ſeptē conficitur ſyllabis penultimáque breui. At vero in quinto verſu & ſexto, ſimiliter in nono & decimo ſingulæ rythmicarum clauſularum ſex complectuntur ſyllabas, quarū in quatuor primis penultima ſyllaba ſemper eſt breuis. In quinta autē noni & decimi verſus clauſula: penultima ſyllaba occurrit longa. Porro quatuor primæ ſupradictorum verſuum clauſulę nunc alternis locis habent mutuum in ſimili deſinentia reſponſum: vt prima tertiæ conſpiret, & ſecunda quartæ. nūc vero proximis locis poſitæ conſimili terminantur vocalitate: vt prima ad ſecundam referatur, & tertia ad quartam. Denique poſtrema clauſula noni verſus: ad poſtremam decimi ſuam tenet cōformitate ¶ Author eius: Adam de ſancto Victore. qui elegāti & canora modulatione totam glorioſæ virginis Agnetis paſſionem in illa complectitur: à capite ad calcem vſque eā perſequens. quod illi in aliis itidem proſis ſanctorū vitam & martyrium deſcribentibus: conſuetudinarium eſt & peculiare. Inſuper apparitionem illā ſanctam, qua poſt fœlicem ſuam obdormitionem parentibus ſuis lugentibus ipſius mortem: ſuam manifeſtauit gloriam, inſinuat hic author, & Conſtantiæ reginæ curationem meritis beatæ Agnetis præſtitam. Verum quoniam beatus Ambroſius huius ſacræ virginis vitam & agonem pro Chriſto præclare & copioſē conſcripſit. & illa elucubratio cæteris eius operibus inſerta ab omnibus facilè haberi poteſt & legi: non ſunt pro clariori elucidatione illa quæ ad hiſtoriam paſſionis eius attinent hic repetenda, ſed ex ipſo potius ſuauiſſimo fonte haurienda. Itaque legatur ad horum intelligentiam Ambroſius.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Contrectantes ſacrum florem. Qui manibus pulchrum
attrectat florem & ſuauiter olentem: haud dubiè reſpergitur dulci odore illius floris, & placida ipſius
percipit ſpiracula. Ita (inquit) nosipſi ſacratæ deo virginis Agnetis (quæ flos eſt ſpiritualis virgineo
candore nitens, & effuſione ſui ſanguinis roſeus: dulciſſimúmque virtutum omnium ſpirans odorē)
mores, vitam, & acta commemorantes: aſpergamur ſuauitate virtutum ipſius, & per ſedulam imita-
6 tionem curramus in odore vnguentorum eius. ¶ In ſexto verſu. Se mirabilius prodit in fragili. Bea-
tus Paulus ad Corinthios ſcribens: dicit de Chriſto quòd infirma huius mundi elegit vt fortia quæq; 1. Corint. 1
confundat. quod certe in victoria ſanctarū virginum de tyrannis huius ſeculi: manifeſto declarat ar-
gumento. Nempe longe patentius ſuam oſtendit virtutē in tenellis illis virgunculis ſexu & ętate fra-
gilibus, cum in eis confringit vires tyrannorum & dæmonum: quàm in viris animo robuſtioribus &
maſculo vigore præditis. Idcirco ſancta eccleſia ipſius dei commendans omnipotentiam, illud ei præ
conium aſcribit: quòd inter cætera potentiæ ſuæ miracula etiam in ſexu fragili victoriā martyrii contulerit.
14 ¶ In decimoquarto verſu. Dans honorem numini. Sicut ignis fornacis Babylonicæ combu-
rens miniſtros regis qui eam incendebant, tres autem pueros omnino intactos relinquens: declarauit Daniel. 3.
dei gloriam & virtutem, ſéque obedientem illi ſupra naturam exhibuit. Ita & ignis ille cui iniecta fuit
beata Agnes à ſeditioſa & furente turba dedit honorem deo. Nam quaſi ſentiens nutum & imperium
ſui factoris: exuſſit improbos idolorum cultores, & ſanctam Agnetem illæſam ſeruauit. vnde ipſius
17 dei gloria manifeſtata eſt: & honor nominis eius accreuit. ¶ In decimoſeptimo verſu. His ſub agni
forma ſuam. Hæc verba (ſicut & præcedentia & ſequentia) diriguntur à fideli populo in modū lau-
dis & præconii ad ſacroſanctā virginem Agnetem. O Agnes (inquit) cœleſtis ſpōſus tuus Ieſus Chri
ſtus, his parentibus tuis reuelauit ſuam gloriam ſub agni forma qui ſimul tecum ipſis apparuit niue
candidior. Reuelauit etiam iiſdem tuam virginalem gloriam: quam in cœlis poſt huius vitæ curſum

obtines immarceſſibilem. Verum hæc reuelatio (ob quam inſtitutum eſt feſtum beatæ Agnetis ſecun
do celebrandum: octauo ſcilicet poſt primi celebrationem die) à beato Ambroſio luculenter & am-
ple in deſcriptione paſſionis eius explicatur. ¶ In decimooctauo verſu. Tu curaſti nobilem Conſtan 18
tiam. Hæc Conſtantia, filia fuit Conſtantini Romanorum imperatoris graui quidem morbo affecta,
& toto in corpore vulneribus afflicta. Quæ auditis mirabilibus à domino per beatam Agnetem fa-
ctis: venit ad eius tumulum recuperandæ ſanitatis gratia. Neque ſuo fraudata eſt voto. nam ibidē pla-
cido correpta ſopore, & in ſomnis à glorioſa Agnete viſitata: integræ reſtituta eſt ſanitati. quemad-
modum in loco ſupradicto denarrat elegāter Ambroſius. ¶ In viceſimo verſu. Nos indignos ſpecia- 20
li Non eſt tanta in nobis (ait) vitæ ſanctimonia ſanctitatíſque excellentia: vt ſimus digni ſpeciali titu
lo ſanctorum, & nominemur atque habeamur particulari nuncupatione ſancti: ſicut ij qui in ſancto-
rum catalogum ſpeciatim nominatímque rediguntur. Sed id vnum præſta tibi famulantibus ſeruis O
beata Agnes: vt ſubſcribamur ſaltem generali titulo ſanctorum, comprehendamúrque ſub vniuerſa-
li ipſorum nuncupatione: habentes partem hæreditatis in regno dei. Quam quicunque demùm con
ſequuntur: haud dubie communi ſanctorum nomine continentur, etſi particularem illam denomina
tionem apud homines non mereantur, neque ſanctorum ordini in terra ſint aſcripti.

De ſancta Agnete: alia proſa.

1 LAus ſit regi gloriæ:
Cuius formam gratiæ
Solis ſplēdor obſtupeſcit.
2 In hortos eccleſiæ
Lilia colligere:
Tanquam ſponſus dum proceſſit.
3 Ecce Agnes inuenitur:
Et inuenta colligitur
Lilium de lilio.
4 Annulo cuius munitur:
Et in ſponſam eligitur
Regi, regis filio.
5 Cuius feruens in amore:
Mundum ſpernit cum decore,
Blandimentis nec tormentis
Emollita iudicis.
6 Cúmque mentis in feruore
Sponſum quærit ſponſæ more:
Spoliata veſtimentis
Denſis latet capillis.
7 Tunc inducta lupanari,
Cella fulget, vt ſolari
Splendore, lucis copia.
Ab angelo confortari
Meruit: atque velari
Cyclade auro contexta.
9 Illic virgo ne tangatur:
Impudicus ſuffocatur,
Pro quo Agnes dum precatur:
Reuiuiſcit iuuenis.
10 Per quem Chriſtus dū laudatur:
Plebs hinc furens indignatur,
Agnem magam proteſtatur:
Tradens hanc incendiis.
11 Sed ignis obſtupens cedit:
Nec Agnem nec lanam lædit,
Eius roris & pudoris
Non ferens potentiam.
12 Cuius guttur enſis cædit:
Mortíque vita ſuccedit.
Ecce vidit quod cupiuit:
Per ſponſi præſentiam.
13 Poſtquam ergo ſic triumphat,
Virgo martyr gaudens intrat
Sui ſponſi thalamum.
14 Apud quem nunc intercedat,
Vt cœli nobis concedat
Intrare palacium. Amen.

¶ Hæc proſa multiformem habet rythmi legem: & in diuerſis verſibus variam. Nempe in duobus primis: duæ primæ clauſulæ heptaſyllabæ ſunt, & penultimam habentes breuē. tertia vero octo complectitur ſyllabas: & penultimam continet longam. In duobus vero ſequētibus è diuerſo duæ primæ clauſulæ ſunt octo ſyllabarum, continéntque penultimam longam, & tertia heptaſyllaba eſt, penultimámque breuem ſeruat. In aliis autem verſibus: tres primæ clauſulæ adinuicem habent reſponſum in ſimili deſinentia ſyllabarum, & quarta vnius verſus clauſula cum quarta proximi verſus aſſeruat hanc conſimilem ſonoritatem: quēadmodum ſola ipſa lectio & rythmi menſura ſatis prodit. ¶ Complectitur autem hæc proſa vitam & martyrium ſanctiſſimæ virginis Agnetis, haudquaquam diſcrepans à ſententia præcedentis proſæ. ex qua hæc præſens magnam capit lucem atque claritatem: neq; multa indiget expoſitione.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Cuius formam gratiæ, ſolis ſplendor obſtupeſcit. Alludere
videtur hæc ſententia verbis ſacræ Agnetis: quæ reſpondiſſe ſcribitur filio præfecti, capto eius amo-
re, & expetenti eius nuptias, quæque in præconiū huius inclitæ virginis, ab eccleſia decantantur, hoc
modo. Ipſi ſum deſponſata cui angeli ſeruiunt: cuius pulchritudinem ſol & luna mirantur. ipſi ſoli ſer
uo fidem: ipſi me tota deuotione committo. Et merito ſolis ſplendor obſtupeſcit formam & ſpecioſi-
tatem regis gloriæ. quoniam vt de diuina ſapientia quæ deus eſt: dicit Salomon. Eſt enim hęc ſpecio- Sapi. 7.
ſior ſole, & ſuper omnem ſtellarum diſpoſitionem: luci comparata, inuenitur prior. Illi ſuccedit nox:
ſapientiam autem non vincit malitia. Et in alio eiuſdem libri loco de gentilibus qui ſolem & lunam
rectores orbis terrarum deos putauerunt loquens: ait. Quorum etſi ſpecie delectati deos putauerūt: Sapientię. 13
3 ſciant quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt. ſpeciei enim generator: hæc omnia cōſtituit. ¶ In
tertio verſu. Et iouenta colligitur, lilium de lilio. Tunc Chriſtus eccleſiæ ſponſus proceſſit in hortos
ad colligenda lilia, vt dicit verſus præcedens: quādo ipſe mortalitatis noſtræ forma indutus, ſacro ore
deprompſit conſilium de virginitate ſeruanda in lege gratiæ: dicens apud Matthæum. Et ſunt eunu- Matth. 19.
chi qui ſe caſtrant propter regnum dei. qui poteſt capere: capiat. Et cum per apoſtolos ſuos eccleſiæ
ſanctæ fundatores, incitauit fideles ad calcandas voluptates carnis: intemeratūmque pudorē deo con
ſecrandum. quod Paulus ad Corinthios ſcribens ſalubriter admonet. Cum itaque in hortis eccleſiæ 1. Corint. 7.
catholicæ ſponſus eius perquireret lilia ſpiritualia, quæ colligeret: beata Agnes in tenella adhuc æta-
te conſtituta, inuenitur inter candentia lilia virginum, inſpirata à domino ad conſecrandū illi inuio-
latum ſuæ puritatis candorem. Et ab ipſo lilio, ſponſo ſcilicet virginum immo virgine puriſſimo: ip-
ſa Agnes vt candidum lilium colligitur, virgóque à Chriſto aſſumitur, conſeruatur & protegitur. Eſt
enim lilium, ob niueum ſuorum foliorū candorem, virginitatis inſigne. Et ipſe Chriſtus ſeipſum vo-
cat lilium in Cantico canticorum: cum ait. Ego flos campi: & lilium conuallium. Quinimmo & pa- Canti. 2.
ſci inter lilia dicitur in eodem libro: quoniam niuidis ſacrarum virginum choris delectatur. & quoniā
4 ſumme mundus eſt: mundorum etiam gaudet conſortio. ¶ In quarto verſu. Annulo cuius munitur.
Annulus datur in pignus fidei ſeruandæ: coniugaliſque fœderis inter ſponſum & ſponſam contracti.
Et quoniam Agnes ſe in ſponſam Chriſti conſecrauerat, qui gratiam illi contulit ſeruandę huiuſmo-
di deſponſationis: annulo eius inſignita hic dicitur. quēadmodum & ipſa de ſponſo ſuo loquens pro-
teſtatur his verbis. Annulo ſuo ſubarrauit me, dexteram meam & collum meum cinxit lapidibus pre
cioſis, induit me cyclade auro texta: & immēſis monilibus ornauit me. poſuit ſignum in faciē meam,
vt nullum præter eum amatorem aſſumam: & ſanguis eius ornauit genas meas. Dicitur autē ipſa ele-
cta in ſponſam regi & regis filio: quoniam Chriſtus eius ſponſus, & rex eſt: vt in ſecūdo pſalmo de ſe
dicit. & regis æterni, dei ſcilicet patris filius. Quod propheta in pſalmo ad deum patrem de Chriſto Pſal. 2.
6 verba faciens: ita innuit. Deus iudicium tuum regi da: & iuſtitiam tuam filio regis. ¶ In ſexto verſu.
Sponſum quærit ſponſæ more. In Cantico canticorum deſcribitur ſponſa caſto ſui ſponſi amore lan Pſal. 71.
guens: miro deſiderio & affectu ipſum abſentem quærere. Inquit enim. Indica mihi quem diligit ani-
ma mea: vbi paſcas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam poſt greges ſodaliū meorum. Rurſum Canti. 1.
alio in loco. In lectulo meo per noctem quæſiui quem diligit anima mea. Quęſiui illum & non inue-
ni. Surgam & circuibo ciuitatem per vicos & plateas: quærā quem diligit anima mea. Quæſiui illum Canti. 3.
& non inueni. Inuenerunt me vigiles: qui cuſtodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea: vidi- Ibidem.
ſtis? Paululum cum pertranſiſſem eos: inueni quem diligit anima mea. Deniq; alio in loco eadem ait.
Anima mea liquefacta eſt: vt dilectus locutus eſt. Quæſiui & non inueni illum: vocaui & nō reſpon- Canti. 5.
dit mihi. Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum vt nuncietis ei: quia amore lan-
gueo. Eo igitur feruore & affectu ardenti ſancta Agnes ſuum quæſiuit ſponſum; parata pro eo contu
8 melias & mortem pati. ¶ In octauo verſu. Cyclade auro contexta. Cyclas, veſtis fœminea: rotunda,
tenuiſſima, explicatilis & ſpacioſa. id nominis ſortita à cyclos dictione græca, quæ circulum ſignifi-
cat: quoniam circularis & in orbem deductæ eſt figuræ. Iuuenalis. Hæ ſunt quæ tenui ſudant ex cycla
de. Rurſum Propertius. Et longa cyclade verrit humum. Sic ipſa beata Agnes ornamenta ſibi à ſpon
ſo ſuo tradita dinumerans: ita ſuperius dixiſſe memoratur. Induit me dominus cyclade auro contexta
10 & immenſis monilibus ornauit me. ¶ In decimo verſu. Agnem magam proteſtatur. Nomina pro-
pria virorum aut mulierum tertiæ inflexionis, deſinentia in es & habentia crementū in obliquis per e
longum: plærunque etiam obliquos habent ſine cremento æquales nominatiuo in numero ſyllaba-
rum. vt Chremes genitiuum facit Chremetis vel Chremis: Dares, Daretis vel Daris: Hermes, Her-
metis vel Hermis. Ita & Agnes in genitiuo format Agnetis vel Agnis. à quo ſecundo genitiuo dedu-
citur accuſatiuus Agnem: in præſente verſu poſitus, & in ſequente repetitus. Cætera huius proſę lo-
ca annotationem expoſcentia: ex præcedentis proſę enodatione clareſcunt.

De ſancto Vincentio.

1 ECce dies præoptata,
Dies fœlix, dies grata,
Dies digna gaudio.
2 Nos hanc diem vene-
remur,
Et pugnantem admiremur
Chriſtum in Vincentio.
3 Ortu, fide, ſanctitate,

Senſu, verbo, dignitate,
Clarus: & officio.

4 Hic arcem diaconi:
Sub patris Valerii
Regebat imperio.

5 Linguæ præſul impeditæ
Deo vacat: & Leuitæ
Verbi dat officia.

6 Cuius linguam ſermo rectus:
Duplex quoque, ſimplex pectus
Exornat ſcientia.

7 Dúmque fidem docet ſanam
Plebem Cæſarauguſtanam
Comitante gratia.

8 Sæuit in eccleſiam
zelans idolatriam
Præſidis inuidia.

9 Poſt auditam fidei conſtantiam
Iubet ambos pertrahi Valentiam
Sub catenis.

10 Nec iuueni parcitur egregio:
Nec ætas attenditur ab impio
Sancti ſenis.

11 Feſſos ex itinere,
Preſſos ferri pondere:
Tetro claudit carcere,
Negans victualia.

12 Sic pro poſſe nocuit:
Nec pro voto potuit.
Quia ſuos aluit.
Chriſti prouidentia.

13 Seniorem relegat exilio:
Iuniorem reſeruat ſupplicio
Præſes acerbiori.

14 Equuleum perpeſſus & vngulā
Vincentius: conſcendit craticulam
Spiritu fortiori.

15 Dum torretur, non terretur,
Chriſtum magis confitetur:
Nec tyrannum reuerctur
In eius præſentia.

16 Ardet vultus inhumanus:
Hæret lingua, tremit manus.
Nec ſe capit Datianus
Præ cordis inſania.

17 Inde ſpectu martyr retruditur
Et teſtulis fixus illiditur.
Multa tamen hic luce fruitur:
Ab angelis viſitatus.

18 In lectulo tandem repoſitus:
Ad ſuperos tranſit emeritus.
Sicque ſuo triumphans ſpiritus
Eſt principi præſentatus.

19 Non communi finit iure
Virum tradi ſepulturæ:
Legi ſimul & naturæ
Vim facit malitia.

20 In defunctum iudex ſæuit:
Hinc defuncto laus accreuit.
Nam quo veſci conſueuit:
Reformidat beſtia.

21 En cadauer inhumatum
Coruus ſeruat illibatum:
Sicque ſua ſceleratum
Fruſtratur intentio.

22 At prophanus Datianus
Quod conſumi nequit humi:
Vult abſcondi ſub profundi
Gurgitis ſilentio.

23 Nec tenetur à molari,
Nec celari poteſt mari.
Quem nunc laude ſingulari
Venerari voto pari
Satagit eccleſia.

24 Vſtulatum corpus igne,
Terra, mari fit inſigne.
Nobis Ieſu da benigne:
Vt cum ſanctis te condigne
Laudemus in patria.
Amen.

¶Hæc proſa rythmicæ orationis tenet menſuram: ſed in diuerſis verſibus variam. In aliquibus enim ſingulæ clauſulæ præter vltimam octo ſunt ſyllabarum: & penultimam habēt longam. In aliis vero ſeptē ſyllabarum: & penultimam tenent breuem. Occurrent & nonnulli verſus, complexi in ſingulis ſuarum clauſularum ante poſtremam, vndecim ſyllabas: in vltima vero nunc quatuor ſyllabas, vt in nono & decimo verſu. nunc vero ſeptem: vt in decimotertio & decimoquarto. Demùm ſunt alii in ſingulis ſuis clauſulis nouiſſimam præcedentibus, comprehendentes decem ſyllabas, in vltima

vero:octo. vt decimuſnonus & viceſimus. Interdum vero ſingulæ eiuſdem verſus clauſulæ citra ex-
tremam: conſonantiam ſeruant medii ad ſuum finem. vt in viceſimoquarto verſu. ¶ Author eius:
Adam de ſancto Victore. Continet autem hæc ſacrum beati Vincentii pro Chriſto agonem: vincu-
la, carcerem, eculeum, craticulam, & fragmenta teſtea. quibus omnibus ſuperatis: fœlix martyr cum
inſigni triumpho cœlos introiit. Quinimmo & exanimis ipſius ſancti corporis de ſæuo tyranno &
in terra & mari victoriam etiam commemorat. Verum hæc ex ſacra vitæ ipſius hiſtoria ſatis vulga-
ta, facile perſpici poſſunt: neque ſunt hic repetenda.
4 ¶ ANNOTATIONES. In quarto verſu. Hic arcem diaconi. Arcem: culmen, dignitatem, apicem.
Nam beatus Vincentius iam ſacris erat initiatus, & diaconatus ordinem adeptus ſub ſancto Valerio
epiſcopo & patre ſuo ſpirituali: in cuius comitatu & famulatu miniſterium rei eccleſiaſticæ impende
bat. Hinc leuita cognominatur Vincentius: quoniam veteris teſtamenti Leuitis & de ſtirpe Leui exor
tis, in cultus diuini officio conformabatur. Et certe non carne ſed ſpiritu leuita fuit: qui (vt illi) mini-
8 ſterio tabernaculi & altaris erat addictus. ¶ In octauo verſu. Duplex quoq; ſimplex pectus. Duplex
in beato Vincentio ſcientia fuit: vitæ actiuæ ſcientia, pariter & cōtemplatiuæ. Nouit enim & ea quæ
vitæ actiuæ erant pariter & exercuit. docens populum aſſidua prædicatione & ſacrarum rerum inſti
tutione, necnon adminiſtratione ſacramentorum eundē illuminans. Nouit item & ea quæ vitæ con-
templatiuæ erant munera & peregit: ab actione in contemplationem diuinorum ſe reuocans, & per
orationis ſtudium atque lectionis ad tranquillam dei in ſecretis animi penetralibus ſpeculationem ſe
erigens. Hinc de illo ſancta canit eccleſia. Sanctus Vincentius à pueritia ſtudiis literarum traditus, ſu
perna ſibi prouidente clementia, gemina ſcientia efficaciſſime claruit. Hæc autem duplex ſcientia or-
nauit eius ſimplex pectus, id eſt non ſubdolum neque doloſum. quomodo & Iob dicitur vir ſimplex Iob.1.
9 & rectus ac timens deum. Et apoſtoli à domino iubentur eſſe ſimplices ſicut colūbæ. ¶ In nono ver Matth.10.
ſu. Plebem Cæſarauguſtanam. Cæſarauguſta vrbs eſt Hiſpaniæ Taraconenſis: in qua ſanctus Vale-
rius epiſcopum gerebat, & Vincentius diaconum. Inde adiectiuum formatur Cæſarauguſtanus: no-
men patrium. Sic & Valentia hoc loco proprium eſt vrbis nomen. Nam appellatiuum & commune
13 ſignificat valitudinem. ſicut eius oppoſitum inualentia: inualitudinem. ¶ In decimotertio verſu. Ne-
gans victualia. Victualia dicuntur ea quæ ad victum pertinent atque alimoniam: & tam cibum quàm
potum cōprehendunt. Ambroſius de apibus. Cernas omnes certare de munere: alias inuigilare quæ-
14 rendo victuália, alias ſolicitam caſtris adhibere cuſtodiā. ¶ In decimoquarto verſu. Sic pro poſſe no-
cuit. Vix apud authores præpoſitio verbo infinitiuo, accuſatiui caſus aut ablatiui locū tenenti, adiun-
cta repetitur. apud quos triuialis & inconcinna cenſeretur hæc oratio: ſecūdum poſſe meum: vel pro
poſſe meo id feci. Excuſandus tamen & venia dignandus eſt author: quoniam propter certum nume
rum ſyllabarum in ea clauſula conſtringendum, non pro viribus aut pro virili, aut alio conſimili mo
17 do eleganti id dicere potuit. ¶ In decimoſeptimo verſu. Et teſtulis fixus illiditur. Hic potius illiditur
per i in ſecunda ſyllaba: quàm illuditur per u (vt aliqui habent libri) eſt legendum. quoniam accom-
modatior eſt & congruentior propoſito ſententia. Non enim tum illuſus eſt, aut irriſionibus verbiſ-
que inſultatoriis impetitus Vincentius: ſed illiſus fragmentis teſtarum in pauimento carceris conſtra
20 tarum legitur. ¶ In viceſimo verſu. Ad ſuperos tranſit emeritus. Dicitur miles emeritus, qui iam mi-
litia perfunctus eſt: & propter ingraueſcentem ætatem à militiæ laboribus abſolutus vacationem ha-
bet. Claudianus. Ducunt emeritos ad paſcua nota iugales. Ita beatus Vincentius peracto duro certa-
mine martyrii, in quo ad mortem vſque deſudauit: iam defunctus ea militia, cœlos triumphans con-
22 ſcendit. ¶ In viceſimoſecundo verſu. Nam quo veſci conſueuit. Coruus enim paſci cadaueribus ſo-
let: nunc autem diuino nutu factus eſt cuſtos ſacri corporis emortui. neque ſolum illud non con ti-
git: ſed inſuper ne ab aliis feris tāgeretur prohibuit. vt olim legitur coruus animal ingluuiei deditum:
detuliſſe ad Heliam prophetam panem & carnes. Porro hic per diæreſim conſueuit quadriſyllabum 3.Reg.17.
23 verbum legi debet: vt ea clauſula octo ſit ſyllabarum ¶ In viceſimotertio verſu. Fruſtratur intentio.
Fruſtratur verbum deponens: hic actiuam habet ſignificationem. Nam accuſatiuum habet ſibi adiun
ctum: tantundē mque valet atque fraudat, fallit, ſiue eludit. Plautus. Neſcio quis præſtigiator hanc fru
ſtratur mulierem. Cum enim paſſiuam habet ſignificantiā: potius ablatiuo iungitur. vt ſceleratus præ
26 ſes ſua intentione fruſtratus eſt. Sed hæc ſtatim nota. ¶ In viceſimoſexto verſu. Vſtulatum corpus
igne. Vſtulare: comburere, concremare, ab vro quod ſupinum habet vſtum deducitur. Pacuius. Can-
denti ferro crines vſtulare. Inde participium vſtulatus, id eſt ambuſtus & exuſtus. Liuius. Pauci ſemi
uſtulati venere in poteſtatem.

In conuerſione Pauli.

1 Corde, voce pulſa cœlos:
Triūphale pange melos
Gentium eccleſia.

2 Paulus doctor gētium
Conſummauit ſtadium
Triumphans in gloria.

3 Hic Beniamin adoleſcens,
Lupus rapax, præda veſcens:
Hoſtis eſt fidelium.

4 Mane lupus, ſed ouis veſpere.
Poſt tenebras lucente ſidere
Docet euangelium.

5 Hic mortis viam arripit,
Quem vitæ via corripit:
Dum Damaſcum graditur.

6 Spirat minas:ſed iam cedit.
Sed proſtratus iam obedit:
Sed iam vinctus ducitur.

7 Ad Ananiam mittitur:
Lupus ad ouem trahitur,
Mens reſedit effera.

8 Fontis ſubit ſacramentum:
Mutat virus in pigmentum
Vnda ſalutifera.

9 Vas ſacratum vas diuinum:
Vas propinans dulce vinum
Doctrinalis gratiæ.

10 Synagogas circuit:
Chriſti fidem aſtruit
Prophetarum ſerie.

11 Verbum crucis proteſtatur:
Cauſa crucis cruciatur:
Mille modis moritur,

12 Sed perſtat viuax hoſtia:
Et inuicta conſtantia
Omnis pœna vincitur.

13 Segregatus docet gentes:
Mundi vincit ſapientes
Dei ſapientia.

14 Raptus ad cœlum tertium:
Videt patrem & filium.
In vna ſubſtantia.

15 Roma potens & docta Græcia
Præbet colla,diſcit myſteria:
Fides Chriſti proficit.

16 Crux triumphat:Nero ſæuit.
Quo docente fides creuit:
Paulum enſe conficit.

17 Sic exutus carnis molem
Paulus.videt verum ſolem
Patris vnigenitum.

18 Lumen Videt in lumine,
Cuius vitemus numine
Gehennalem gemitum.Amen.

¶Hæc proſa conſimilem præcedenti habet compoſitionem rythmicam.ſed non adeo variam.Semper enim hic ſinguli verſus,tres complectuntur clauſulas rythmicas:quarum poſtrema ſeptem vbiq; clauditur ſyllabis.Præcedentes vero clauſulę modo ſeptem complentur ſyllabis:vt in ſecundo verſu. modo octo:vt in primo.modo decem:vt in quarto verſu.¶Author eius:Adã de ſancto Victore.Deſcribit autem admirandum beati Pauli ad Chriſtum conuerſionem : in Actis apoſtolorum nono capitulo explicatam.ſolicitudinem quoque eiuſdem & diligentiam prædicandi euangelium:quæ ex epiſtolis eius & hiſtoria ſacra Actuum apoſtolicorum etiam liquido perſpicitur.& denique fœlicem curſus eius conſummationem per martyrium.

Gene.49. ¶ANNOTATIONES.In tertio verſu.Hic Beniamin adoleſcens.Hæc ſententia ſumpta eſt ex pro- 3
phetia ipſius Iacob,qui benedicẽs filiis ſuis ante mortem:dixit ad Beniamin . Beniamin lupus rapax:
mane comedet prædam,& veſpere diuidet ſpolia.Quæ verba de beato Paulo intelligenda eſſe:decla
rat gloſſa ibidem dicens.Paulus ſignificatur,qui de Beniamin.qui in primordio fideles perſecutus,ve
ſpere diuiſit ſpolia:quia fidelis factus ſacra eloquia diſpẽſauit.¶In quinto verſu.Hic mortis viam ar- 5
ripit.Mortis via:eſt via illa lata quæ ducit ad perditionem.Eam arripit: quiſquis peccatum commit-
Ioan.14. tit,& deo neglecto tẽdit ad interitum.Via vero vitæ:Chriſtus eſt,qui dicit de ſeipſo.Ego ſum via,ve-
ritas & vita.Nemo venit ad patrem:niſi per me. ¶In ſexto verſu. Sed iam vinctus ducitur. Non eſt 6
Actu.9. id de vinculis materialibus intelligendum.Nam comites eius qui ad manus duxerunt eum.Damaſcũ
quòd cæcutiens eſſet & propemodum oculis captus ex apparitione illi facta in via:non ſtrinxerunt
eum cathenis,cum eſſent ei familiares & domeſtici.Sed hoc accipiendum eſt de vinculis obedientiæ
ad deum:quibus ita fuit conſtrictus,vt ſponte duceretur quocunque deus illum ire iuberet. ¶In no- 9
no verſu.Vas ſacratum,vas diuinũ.Alludit author ad verba illa domini dicta Ananiæ de Paulo.Vade,quoniam vas electionis eſt mihi iſte:vt portet nomen meum coram gentibus , & regibus, & filiis
Eccle.43. Iſrael.Et certe ipſe fuit vas admirabile & opus excelſi:ornatum omni lapide precioſo gratiarũ & vir-
tutum.¶In vndecimo verſu.Verbum crucis proteſtatur. Verbum crucis vocatur hic fides de Chri- 11
1.Corin.1. ſto crucifixo:totius mundi ſaluatore.De quo Paulus.Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum:
Iudæis quidem ſcandalum,gentibus autem ſtultitiam.Et eo loquẽdi genere vtitur etiam Paulus cum
ait.Verbum crucis:pereuntibus ſtultitia eſt.Ita in decimoſexto verſu crux dicitur triumphare : quo-
niam per prædicationem Pauli fides de cruce Chriſti omniquaque dilatata, cultum idolorũ & ſpur-
citiam ſuperſtitionum eliminauit orbe ac propulſauit.At quàm graues ſuſtinuerit perſecutiones Pau
lus & tormenta propter verbum crucis, & quomodo in mortibus frequenter & in periculis ſæpe fue
rit verſatus:ſecunda ad Corinthios epiſtola cap.vndecimo & duodecimo latius explicat.vbi etiam de
raptu eius in cœlum(cuius meminit verſus decimuſquartus)fit mentio.¶In decimotertio verſu.Se- 13
Roma.11. gregatus docet gentes.Id reſpondet verbis beati Pauli:quibus ad Romanos ſcribens dicit ſe vocatum

apoſtolum & ſegregatum in euangelium dei. Reſpondet & illi ſententiæ quæ in Actis apoſtolorum
ſcribitur.Miniſtrantibus(inquit)illis domino & ieiunãtibus:dixit illis ſpiritus ſanctus.Segregate mi-
hi Saulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. Docere autem gẽtes dicitur, quoniam à deo Actuum.13.
delectus fuit ad hoc miniſterium vt gentibus euangeliũ prædicaret:ſicut ipſemet Paulus de ſeipſo te-
ſtatur ad Galatas dicens.Cum autem placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meę & vocauit per Gala.1.
gratiam ſuam:vt reuelaret filium ſuum in me,vt euangelizarem illum in gentibus. Et ita reliquæ hu-
ius proſæ ſententiæ:ad locum aliquem aut Actuum apoſtolorum, aut epiſtolarum Pauli ex quo ſum
18 ptæ ſunt reuocari debent. ¶In decimooctauo verſu.Lumẽ videt in lumine. Patrem ſcilicet deum in
filio: qui eſt lumen de lumine. ſecundum illud verbum pſalmi ex quo hic locus ſumptus eſt. Quo- Pſal.35.
niam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Vel in lumine ſpirituali & ſuperintel-
lectuali cœleſtis gloriæ:videt Paulus deum qui eſt verum lumen.

In purificatione beatæ Mariæ:proſa.

1 COncentu parili hic te Maria veneratur populus:teq́ue piis co-
lit cordibus. Generoſi Abrahæ tu filia veneranda:regia de Da
uidis ſtirpe genita.Sãctiſſima corpore,caſtiſſima moribus:om
niũmque pulcherrima virgo virginum. Lætare mater & virgo nobilis:
2 Gabrielis archangelico quæ oraculo credula,genuiſti clauſa filiũ. In cu-
ius ſacratiſſimo ſanguine emundatur vniuerſitas perditiſſimi generis:vt
3 promiſit deus Abrahæ. Te virga arida Aaron flore ſpecioſa, præfigurat
Maria:ſine viri ſemine nato floridam. Tu porta iugiter ſerata, quã Eze-
4 chielis vox teſtatur Maria:ſoli deo peruia eſſe crederis. Sed tu tamen mã
tris virtutum dum nobis exemplum cupiſti commendare: ſubiſti reme-
dium pollutis ſtatutum matribus. Ad templum detuliſti tecum mũdan-
dum:qui tibi integritatis decus deus homo genitus adauxit intacta ge-
5 nitrix. Lætare,quam ſcrutator cordis & renum probat habitatu proprio
ſingulariter dignam:ſancta Maria. Exulta(cui paruulus arriſit tunc)Ma
6 ria:qui lætari omnibus & conſiſtere ſuo nutu tribuit. Ergo quique coli-
mus feſta paruuli Chriſti propter nos facti:eiúſque piæ matris Marię. Si
non dei poſſumus tantam exequi tardi humilitatem: forma ſit nobis e-
7 ius genitrix. Laus patri gloriæ: qui ſuum filium gentibus & populo re-
uelans, Iſrael nos ſociat. Laus eius filio: qui ſuo ſanguine nos patri recon
cilians, ſupernis ſociauit ciuibus, Laus quoque ſpiritui ſancto ſit per æ-
uum. Amen.

¶Hæc proſa ſolutam habet compoſitionem ſine aliqua rythmi lege aut forma. Prædicat autem eximias ſacroſanctæ virginis prærogatiuas:nobilitatem generis, vitæ ſanctitatem, partus dignitatem, & virginalem integritatem, quam multis figuris præmonſtratam fuiſſe declarat. Demùm commendat præclaram virginis glorioſæ humilitatem, qua legem purificationis poſt partum (cui tamen nõ erat ſubiecta) implere voluit.

1 ¶ANNOTATIONES.Concentu parili hic te Maria. Parili,ęquali,conſono,concordi,& vnanimi.
Deducitur autem id nomen ab adiectiuo par,aris,vt æquale ſignificat. Corrípit ſecundam ſyllabam,
formátque de ſe ſubſtantiuum nomen parilitas quod æqualitatẽ ſignat. Concentus vero à verbo con
cino,is,ere,deductum nomen(vt norunt omnes) ſymphoniam, conſonantiam, & multorum ſimul
2 cantum ſignificat. ¶In cuius ſacratiſſimo ſangine. Humani generis (quod perditum erat per pecca-
tum,& maledicto ſubiectum) vniuerſitas, emundata eſt per ſanguinem Chriſti. qui (vt ait Ioãnes in
Apocalypſi) dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et ſicut ſcribit Paulus ad He- Apoca.1.
bræos, ſanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundauit Hebræo.9.
conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti. Illud autem promiſit deus
Abrahæ, cum dixit ei quòd in ſemine ipſius benedicendæ eſſent omnes gentes. Hoc enim in nemi- Gene.12.
ne exorto de Abraham completum eſt, quàm in domino noſtro Ieſu Chriſto. ¶Te virga arida Aa-
3 ron. Duæ hic figuræ adducuntur ex veteri teſtamento, integritatis virginalis in Maria dei matre præ
nunciæ. Prior ex libro Numeri, vbi ſumptis duodecim virgis ſecundum numerum tribuum Iſraeli. Nu me.17.

ticarum:ſola virga Aaron legitur ſine humore & fomento terrę fronduiſſe,floruiſſe,& fructum pro-
Ezech.44. tuliſſe.Altera ex Ezechiele propheta : cui oſtenſa fuit porta ſemper clauſa : per quam ſolus princeps
Iſrael ingreſſus eſt. Verum vtraq; iſtarum:ſuperius ſæpenumero eſt explicata. ¶ Matris virtutũ dum 4
nobis exemplum.Matris virtutum:id eſt humilitatis , quæ baſis eſt & fundamentum omnium virtu-
Eccle.10. tum.ſicut ex oppoſito,initium omnis peccati eſt ſuperbia:ſecundum Eccleſiaſticũ. Itaque ſenſus hu-
ius loci eſt,quod beata virgo cupiens nobis commendare exemplum humilitatis quæ eſt mater virtu
tum:ſubiit remedium ſtatutum pollutis matribus,vtpote legem purificationis poſt partum , Leuitici
duodecimo cap.latam.cui tamen ipſa non erat obnoxia : cum non pepererit filium ſuſcepto ſemine,
Pſal. 7. ſed ſpiritus ſancti virtute. ¶ Lætare,quam ſcrutator cordis.Scrutans corda & renes,deus eſt:ſecundũ 5
Pſal 43. prophetam,& qui nouit abſcondita cordis.Quoniam igitur ipſe intima cognoſcens noſtrę penetra-
lia mentis,ſacroſanctam virginem approbauit & acceptauit vt dignam in qua domicilium ſuæ maie-
ſtatis conſtitueret : id argumento eſt admirandam puritatem & ſanctitatem fuiſſe in ipſa , quam præ
omnibus deus elegit vt in ea & ex ea ſumeret noſtræ carnis ſubſtantiam . Sicut enim dei prouidentia
in ſui diſpoſitione non fallitur:ita neque eius ſapientia in electione rerum decipitur. Ipſe autem læta-
Actuũ.17. ri omnibus & conſiſtere tribuit,vt paulo poſt dicit litera:quoniam vt ait Paulus ad Athenienſes ſtãs
in medio Areopagi,deus dat omnibus vitam & inſpirationẽ & omnia: & in ipſo viuimus,mouemur
& ſumus. ¶ Ergo quique colimus feſta. Quique non vniuerſalitatem hic ſignat abſolutè:neque tan- 6
tum valet ſicut omnes,quanuis quiſque idem ſit quod omnis. ſed tantum ſignificat vt quicunque : &
hypotheticam conſtituit enunciationem. ¶ Qui ſuum filium gentibus & populo reuelans. Reuela- 7
Matth.2. uit deus pater filium ſuum gentibus : cum ſtella duce Magi tanquam primitiæ electionis gentium ad
Lucæ.2. ipſum adorandum approperarũt. Reuelauit eundem & populo Iſraelitico:cum paſtores angelo an-
nunciante didicerunt eius natiuitatem.cum etiam iuſtus Simeon & Anna propheciſſa in templo pa-
lam de illo perhibuerũt teſtimonium:quòd eſſet ſaluator mundi. Idem quoque deus pater ſociat nos
ipſi Iſrael,in conſortio & communione fidei:quoniam per apoſtolorum prędicationem nos etiã vo-
cauit ad eandem fidem,ad quam populus Iſrael vocatus eſt.eiuſdẽmque myſterii fidei,nos ſicut & il-
los reddidit participes. Enimuero noſipſos fecit etiam Iſraelitas non carne ſed ſpiritu:quoniam fide-
les,& fide videntes deum nos effecit ex ſuæ bonitatis indultu.

In purificatione beatæ Mariæ:alia proſa.

1 LVx aduenit veneranda:
Lux in choris iubilanda
Luminoſis cordibus.

2 Huius læta lux diei,
Feſtum refert:matris dei
Dedicandum laudibus.

3 Vox exultet modulata,
Mens reſultet medullata:
Ne ſit laus inutilis.

4 Sic laus deo decantetur:
Vt in eo collaudetur,
Mater eius nobilis.

5 Glorioſa dignitate,
Viſceroſa pietate:
Compunctiua nomine.

6 Cum honore matronali,
Cum pudore virginali:
Nitet cœli cardine.

7 Rubus quondam exardebat,
Et hunc ardor non vrebat:
Nec virorem nocuit.

8 Sic ardore ſpiritali,
Non attactu coniugali:
Virgo deum genuit.

9 Hæc eſt ille fons ſignatus.
Hortus clauſus,fœcundatus
Virtutum ſeminibus.

10 Hæc eſt illa porta clauſa:
Quam latente deus cauſa
Clauſerat hominibus.

11 Hæc eſt vellus trahens rorem,
Plenus ager dans odorem
Cunctis terræ finibus.

12 Hæc eſt virga ferens florem:
Terra ſuum ſaluatorem
Germinans fidelibus.

13 Hæc eſt dicta per exemplum
Mons,caſtellum,aula,templum,
Thalamus,& ciuitas.

14 Sic eidem:aliorum
Aſſignatur electorum
Nominum ſublimitas.

15 Cuius preces:vitia,
Cuius nomen:triſtia,
Cuius odor:lilia,
Cuius vincunt labia:
Fauum in dulcedine.

16 Super vinum ſapida:

Super niuem candida,
Super roſam roſida,
Super lunam lucida
Veri ſolis lumine.
17 Imperatrix ſupernorum
Superatrix infernorum,
Eligenda via cœli:
Retinenda ſpe fideli,
Separatos à te longe,
Reuocatos à te iunge
Tuorum collegio,
18 Mater bona quam rogamus:
Nobis dona quod optamus,
Nec ſic ſpernas peccatores:
Vt non cernas precatores
Reos ſibi diffidentes:
Tuos tibi confidentes
Tuo ſiſte filio. Amen.

¶Hæc proſa compoſitionem habet rythmicam ſatis conformẽ. Nam ferè in ſingulis verſibus clauſulæ rythmicæ omnes, octo ſunt ſyllabarum & penultimam habent longã: præterquam in decimoquinto & decimoſexto verſu, vbi ſingulæ clauſulæ ſeptem coercentur ſyllabis & penultima breui.
¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Commendatur in ea multifariam ſacratiſſima virgo Maria ob dotes præcipuas & dona gratiarũ: quibus à domino locupletata eſt. multis item antiquæ legis figuris fuiſſe præmonſtrata oſtenditur: variiſque inſignita nominibus, quibus in veteris paginæ ſcriptura, honorata & prædicata dinoſcitur.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Lux in choris iubilãda. Chorus cum aſpiratione, interdum conuentum & multitudinem hominum ſignificat: & veluti coronam eorũ qui ad ludos conueniunt, ſiue ſaltantium atque canentium, nam multorũ vocibus & concentu conſtat. Hieronymus. Vbicunque chorus eſt: ibi diuerſæ voces in vnum canticum congeruntur. Quomodo enim diuerſæ chordæ vnam vocem efficiunt cantici: ſic & diuerſæ voces cum ſimul fuerint congregatæ chorum domini efficiunt. Habétque primam ſyllabam breuem. Virgilius. Veſcentes, lætúmque choro Pæana canẽtes. Idem. Omnis quam chorus, & ſocii comitantur ouantes. Interdum vero (vt ſcribit Hieronymus ad Dardanum) chorus eſt muſicum inſtrumentum ex ſimplici pelle cum duabus e cutis æreis: quod per primam inſpiratur, & per ſecundam vox emittitur. Quo modo accipitur in eo pſalmi loco. Laudate dominũ in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Hic autem pro alterutro dictorum Pſal.150.
3 ſignificatorum ſumi poteſt: nam in vtroque apta eſt ſententia. ¶In tertio verſu. Mens reſultet medullata. Nomine medullæ, adipem & pinguedinem ſpiritus affectuoſumque motum cordis in deum: hic author inſinuat. Inutilis enim eſt laus, vbi ſola eſt vocis modulatio: & mens ipſa torpet ignaua, lãguet
5 arida, nullóque affectu in deum mouetur. ¶In quinto verſu. Compunctiua nomine. Quoniam nomen eius frequenter inuocatum, inducit compunctionem deuotionis cordibus humanis: ſicut & nomen Ieſu benedictum in ſecula. Qui enim ſæpius id nomen venerandũ habent in ore: ſentiunt quen
7 dam motum cordis ſingularem in deum, quem alias non perciperent. ¶In ſeptimo verſu. Rubus quondam exardebat. Rubus à Moyſe conſpectus vt ardens & tamen illæſus: illabefactã ſignabat matris dei virginitatem. vt ante etiam dictum eſt in ſecundo libro, in explanatione antiphonæ. Rubum quem viderat Moyſes incombuſtum. Porro verbum noceo fere ſemper datiuum ſecum expoſcit. Interdum tamen accuſatiuo iunctum inuenitur in ſacris literis: vt in cantico Iudith. Dominus autem omnipotens nocuit eum: & tradidit eum in manus fœminæ, & confudit eum. Et in euangelio Lucæ. Et cum proieciſſet illud dæmonium in medium exiit ab illo, nihílque illum nocuit. Ita & hoc in lo- Exo.3. Iudith.16. Lucæ.4.
9 co ponitur: quod tamen non eſt in imitationẽ trahendum. ¶In nono verſu. Hæc eſt ille fons ſignatus. Inſinuatur & ſacra virgo Maria per fontem illum & hortum: de quo dicit Salomon in Canticis. Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa: hortus concluſus, fons ſignatus. Hortus inquam concluſus diuino præſidio & virtutum munitionibus: ne in illum, ingreſſum habeant hoſtiles inſidiæ. Fons item ſi- Canti.4.
10 gnatus totius trinitatis ſignaculo: & peculiari ipſius filii dei ſigillo. ¶In decimo verſu. Hæc eſt illa porta clauſa. Sicut in præcedente proſa iam dictum eſt, per portam Ezechielis clauſam intelligitur intacta ſanctæ dei matris integritas. Et illam deus cunctis hominibus occluſit vt ſibi ſoli foret peruia: & tamen ſemper clauſa. Huius autem occluſionis cauſa: tunc quidem latuit homines. Nunc autem ip- Ezech.44.
11 ſo reuelante, & myſterium ex rei effectu aperiente: patefacta eſt. ¶In vndecimo verſu. Hæc eſt vellus trahens rorem. Significata eſt etiam beata dei genitrix: per vellus Gedeonis cœliſti rore irrigatum. quod ſola omnium mulierum ſpiritu ſancto fœcundata: cœleſtem edidit prolem. Significata eſt & per agrum plenum fructibus, & miro fragrãtem odore: de quo Iſaac benedicturus filio ſuo Iacob, ait. Ecce odor filii mei ſicut odor agri pleni: cui benedixit dominus. ¶In duodecimo verſu. Hæc eſt Iudicũ.6. Gene.27.
12 virga ferens florem. Signata fuit itidem ſacrata virgo per virgam Aaron: ſine terrę adminiculo floridam & fructu oneratam. Sic enim & ipſa fructum protulit ſine viri adiutorio: toti mundo ſalutiferum. Signata fuit denique ſacroſancta dei mater per terram illam: de qua dicit Eſaias, Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. Quinimmo ipſamet eſt Nume.17. Eſa.45.
13 illa terra myſtica & benedicta à domino: quæ germinauit ſaluatorem. ¶In decimotertio verſu. Hæc eſt dicta per exemplum. Sex nomina præclara hoc loco exprimuntur: quibus in ſacris literis beata virgo MARIA deſignata & nuncupata eſt. Primo ſiquidem mons dicitur apud Da-

Daniel,2. nielem: cum in expoſitione ſomnii regis Babylonici dicit, quòd lapis exciſus de moote ſine manibus percuſſit ſtatuam & commiouit eam. Vbi per lapidem illum intelligitur Chriſtus: & per montē beata virgo Maria, virtutum excelleotia ſublimis ac cæteros homines ſupereminēs. de qua ſine humaoo conſorcio Chriſtus eſſe natus ibidem innuitur. Secundo ipſa nomioatur caſtellum. potiſſimum in eo Luc.10. loco euangelii Lucæ. Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum: & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum ſuam. Illic enim ſecundum myſticum ſenſum nomine caſtelli intelligitur ſancta virgo Maria: vt teſtatur Anſelmus in homilia eiuſdem euangelii. Tertio dicitur aula dei: quòd eam in habitare dignatus ſit dei filius vt ſuum tabernaculum. vt in illo verbo pſalmi allegoricè ſumpto. Ado Pſal 28. rate dominum in aula ſancta eius. ſiue vt alia habet tranſlacio: in atrio ſancto eius. Quarto nuncupatur ipſa templum domini. Quemadmodum in illo verſu pſalmi myſt.ce intellecto. Suſcepimus deus Pſal.47. miſericordiam tuam in medio templi tui. Quinto appellatur thalamus dei. Sicut cum dicit prophe- Pſal.18. ta de domino noſtro: quòd ipſe eſt tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Sexto nominatur ip- Pſal. 86. ſa etiam ciuitas dei. vt in illo dicto pſalmi metaphoricè accepto. Glorioſa dicta ſunt de te: ciuitas dei. Et conſimili modo (dicit verſus ſequens) aliorum nominum præclarorum & inſignium excellēs denominatio: eidem ſacræ virgini aſſignatur in ſcriptura. quandoquidem per hæc nomina iam dictas etiam alia quæ paſſim in ſacris literis occurrunt ſunt intelligenda.

De ſancto Adalberto.

1 COrona ſanctitatis & immortalitatis. Ornauit hodie domi-
nus martyrem ſuum Adalbertum. Terſa oculorum lachry-
2 ma, iuſtus floret velut palma. Oculorū terſa lachryma, abo-
letur hoc ænigma. Specularis ſquama cadit, claret viſus ſpe-
3 cialis. Vbi deus eſt omnia, virtus ſanctorum & gloria. Vbi deus eſt om-
nia, nec diſtinctus vt omnia. manēs quod eſt in gloria, omnibus eſt om-
4 nia. Vnum eſt omnium præmium, ſacrum ſocians collegium. vnum eſt
ſed diſpar præmium, pro merito fidelium. Huius nos fieri conſortes glo
riæ, ora pater Adalberte, quos in Adam perpetuæ ſcis addictos miſeriæ,
Amen.

¶Hæc proſa liberam habet orationis ſolutæ cōpoſitiooem: nec rythmicæ formæ conſtringitur habenis. Declarat autem magnitudinem & excellentiam præmiorum quæ cum ſanctis omnibus ad cœleſtem gloriā aſſumptis, tum ſancto Adalberto martyri apud Pannonios nominatiſſimo ac celebratiſſimo, à deo dantur in cœlis. Cæterum mutato nomioe proprio ipſius ſancti; hæc proſa de quouis ſancto martyre & etiam confeſſore poteſt decantari. quia quæcunque in ea dicuntur: cuilibet ſanctorum communia ſunt & conuenientia. ¶porro aliquid vel exiguum hic depromendum eſt de vita & actis glorioſi martyris Adalberti: cui hæc proſa ioſcribitur. vt habeant lectores ſaltem aliquam de ſanctitate vitæ eius oonpaſſim apud omnes vulgatæ, relationē. Fuit is nobili genere apud Bohemos natus: & poſt Ditimarum, primum Pragæ epiſcopum, ob præcipuam ſanctimoniam atque doctrinam inſtitutus eſt Pragenſis præſul: ac maximo in precio apud bonos omnes habitus. Verum cum cerneret ſibi oon adeſſe facultatem recte dirigendi commiſſam plebem, vt quæ rapinis & libidinibus aſſueta, ſui antiſtiòs recta monita aſpernaretur: Romam acceſſit, & cum fratre ſuo Gaudentio ſingularis excellentiæ viro in monaſterio ſancti Alexii tandiu delituit: donec à ſummo pontifice ſuum ouile repetere iuſſus fuit. At cum ſe ſubditis ſuis minime gratum eſſe perſpiceret: illis relictis in Hungariam profectus eſt, & Stephanum Hungarorum regem cum vniuerſo eius populo ad catholicæ fidei lumē perduxit, ac ſacris baptiſmi abluit vndis. Deinde Poloniam ingreſſus, Gaudentium germanum ſuum epiſcopum in eccleſia Gueſuenſi cooſtituit: ad annunciandum illi populo euangeliū Chriſti. Poſtremum ſanctus Adalbertus Prutenos adiit, apud quos eum fidem orthodoxam aſſiduè euangelizaret: impiorum gladio cæſus, martyrio præſenōs vitæ curſum finiuit. Poſt cuius tranſitum ſanctus Stephanus rex Pannoniæ, in honore eiuſdem ſancti martyris Adalberti Strigonienſem metropolitanam eccleſiam fundauit. Floruit autem beatus Adalbertus circa annum dominicæ incarnationis milleſimū & viceſimum. Celebratur vero eius feſtum quotaonis: viceſima ſecunda die Aprilis.

¶ANNOTATIONES. Terſa oculorum lachryma. Sumptum eſt illud ex Apocalypſi: ita deſcriben 1
Apoca.21. te gloriam beatorum. Et abſterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors vltra non erit, oeque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltra: quæ prima abierunt. Quod vero continuò ſubiun-
Pſal.91. gitur, iuſtus floret velut palma, ex pſalmo depromptum eſt vbi ait propheta. Iuſtus vt palma florebit ſicut cedrus Libani multiplicabitur. Plantati in domo domini in atriis domus dei noſtri florebunt.
¶Specularis ſquama cadit. Hoc ex beato Paulo deductum eſt: ita ad Corinthios cognitionem huius 2
1.Corin. 13. vitæ de deo ad eam quæ in altera habetur vita comparante. Videmus nunc per ſpeculū in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Enimuero ænigma & ſpecularis ſquama hic vocatur obſcura de deo co-

gnitio. quæ quandiu peregrinamur à domino, habetur in fide: quaſi per ſpeculum & in velamine, ſi-
cut ſquama piſcium ſquamigerorum draconúmque eſt tegmen. Illud autem ænigma aboletur in pa-
tria cœleſti, & illa ſpecularis ſquama cadit: quoniam amplius in cœlo non habet locum, vbi videtur
deus ſicuti eſt. Vnus vero ſpecialis eſt: qui habetur facie ad faciem: & per propriam (vt ita dixerim)
ſpeciem. illa autem claret in cœlo: quoniam aperte & nude ſublatóque omni velamine deus ibidem
3 eſt omnibus cœli ciuibus & conſpicuus & ſpectabilis. ¶ Nec diſtinctus vt omnia. Beatus Paulus ad 1. Corint. 15.
Corinthios ſcribens atque de futuro poſt extremam reſurrectionem ſanctorum differens ſtatu: dicit
quòd deus tunc erit omnia in omnibus. Nõ quidem ſecundum ſubſtantiam: ſed profuſiſſimam ſui in
omnia communicationem, qua reddet cũcta deiformia & ſui ſimilia. Tunc enim ipſe: ſanctorum erit
lux clariſſima, gaudium perpetuum, vera gloria, virtus inclyta, & ita de cæteris. Propter hanc tamen
ſui in omnia diffuſionem: non ſubibit aliquam partitionem deus aut diſtinctionem. neque diſſecabi-
tur in multitudinem: ſicut multa ſunt & diſtincta quibus ſe diſpartit. ſed vnus manens & indiuiduus:
in omni ſe propagabit. manens itidem impartibilis: in plura ſe diffundet. Perinde atq; vnicus ſolis or
4 bis à ſua vnitate & ſingularitate non recedens. multos oculos reddit luciformes. ¶ Vnũ eſt omnium
præmium. Vnitas cœleſtis præmii quod deus eſt ſignatur in euangelio per denariũ diurnum, qui om Matth. 20.
nibus in vinea laborãtibus æqualiter datus eſt: licet alii diutius, alii vero breuiore temporis ſpacio in
ea laboraſſent. Diuerſitas vero mercedis in cœlo pro diuerſa operum qualitate: exprimitur etiam in
euangelio ex iſtis verbis domini. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Et ex hoc itidem quòd Ioan. 14.
ſeruus ille cuius mna decem mnas acquiſierat: conſtitutus eſt à domino ſuo ſuper decem ciuitates. Et Lucæ. 19.
cuius mna ſuperlucrata fuerat quinque mnas: accepit poteſtatem ſuper quinque ciuitates. Et plane
ſicut vnus ſol pro diuerſa oculorum diſpoſitione aliis plus, aliis vero minus luminis infundit; ita &
deus pro diuerſitate operum varia diſpartit præmia.

In inuentione ſanctæ crucis.

1 Laudes crucis attollamus:
Nos qui crucis exultamus
Speciali gloria.

2 Nam in cruce triumphamus:
Hoſtem ferum ſuperamus
Vitali victoria.

3 Dulce melos tangat cœlos:
Dulce lignum dulci dignum
Credimus melodia.

4 Voci vita non diſcordet:
Cum vox vitam non remordet:
Dulcis eſt ſymphonia.

5 Serui crucis crucem laudent:
Qui per crucem ſibi gaudent
Vitæ dari munera.

6 Dicant omnes & dicant ſinguli
Aue ſalus totius ſeculi
Arbor ſalutifera.

7 O quàm fœlix quàm præclara,
Fuit hæc ſalutis ara:
Rubens agni ſanguine.

8 Agni ſine macula:
Qui mundauit ſecula
Ab antiquo crimine.

9 Hæc eſt ſcala peccatorum:
Per quam Chriſtus rex cœlorum
Ad ſe traxit omnia,

10 Forma cuius hoc oſtendit:
Quæ terrarum comprehendit
Quatuor confinia.

11 Non ſunt noua ſacramenta:
Nec recenter eſt inuenta
Crucis hæc religio.

12 Iſta dulces aquas fecit:
Per hanc ſilex aquas iecit:
Moyſi officio.

13 Nulla ſalus eſt in domo:
Niſi cruce munit homo
Superliminaria.

14 Neque ſenſit gladium,
Nec amiſit filium:
Quiſquis egit talia.

15 Ligna legens in Sarepta:
Spem ſalutis eſt adepta
Pauper muliercula.

16 Sine lignis fidei:
Nec lecythus olei
Valet, nec farinula:

17 Roma naues vniuerſas
In profundum vidit merſas:
Vna cum Maxentio,

18 Fuſi Thraces, cæſi Perſæ,
Sed & partis dux aduerſæ
Victus ab Heraclio

19 In ſcripturis ſub figuris
Iſta latent:ſed iam patent
Crucis beneficia.

20 Reges credunt,hoſtes cedunt.
Sola cruce Chriſto duce:
Vnus fugat milia.

21 Iſta ſuos fortiores
Semper facit:& victores,
Morbos ſanat & languores:
Reprimit dæmonia.

22 Dat captiuis libertatem:
Vitæ confert nouitatem.
Ad antiquam dignitatem
Crux reduxit omnia.

23 O crux lignum triumphale
Mundi vera ſalus:vale.
Inter ligna nullum tale:
Fronde,flore,germine.

24 Medicina Chriſtiana:
Salua ſanos,ægros ſana.
Quod non valet vis humana:
Fit in tuo nomine.

25 Aſſiſtentes crucis laudi:
Conſecrator crucis audi.
Atque ſeruos tuæ crucis:
Poſt hanc vitam,veræ lucis
Transfer ad palacia.

26 Quos tormento vis ſeruire:
Fac tormenta non ſentire.
Sed cum dies erit iræ:
Nobis confer & largire
Sempiterna gaudia. Amen.

¶Hæc proſa rythmicæ modulationis ſeruat formam:quemadmodum illa de ſancto ſacramento eu-
chariſtiæ.Lauda Sion ſaluatorem.¶Author eius:Adam de ſancto Victore.Concelebrat autem præ-
claris laudibus,ſanctæ crucis præconia:referens antiquæ legis figuras quibus eſt præſignata,& virtu-
tem eius in noua lege per victoriam Conſtantini & Heraclii imperatorum oſtenſam. Deinde admi-
randam illius poteſtatem prædicans:fidelis populi vota & ſupplicationem ad illam explicat.
¶ANNOTATIONES.In ſecundo verſu.Nam io cruce triumphamus.Hic verſus in plæriſq; libris 2
non habetur ſed prætermiſſus eſt:qui tamẽ nõ eſt ſuperfluus,quinimmo ad rythmi integritatẽ neceſ-
ſarius,vt habeat primus verſus cui in terminali ſyllabarũ deſinentia reſpõdeat.alioqui aut nullus ipſi
primo verſui in exitu ſimilique cadentia accõmodabitur verſus ant tres dabuntur ſe continuò conſe-
quentes,adiouicẽ in fine cõſonantes.quorũ vtrunq;:rythmicę legi repugoat.in qua ſemper duo ver-
ſus neq; plures neq; pauciores:mutuũ babent,quantum ad vltimã clauſulam,reſponſum adinuicem.
¶Io quarto verſu.Dum vox vitã non remordet.Cum & labia noſtra laudãt deum pariter & opera, 4
ſecundum regulam maodatorũ eius facta:tunc vox nõ remordet vitam neq; vita diſcordat voci. Ve-
rum ſi vox noſtra diuinas perſonat laudes,opera vero præceptis dei cõtraria facimus:huiuſmodi mo
Eccle.15. dulatio laudis eſt ingrata deo.quoniã vt ait Eccleſiaſticus:nõ eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.& ſci
Ioan. 9. mus(inquit in euãgelio cæcus iã illuminatus)quia peccatores deus nõ audit. ¶In nono verſu. Hæc 9
eſt ſcala peccatorũ.Crux ſancta dicitur myſticè ſcala peccatorũ:quoniam peccatores per eam & im-
Gene 28. molationem veri agni in ea factam cœlos conſcendũt.Et non inepte figuratur per ſcalã illam ab imo
terrę ad cœli culmen extentam:quam Iacob vidit in ſomnis.cui & dominum conſpexit innixum: &
Ioan.12. angelos domini aſcendentes & deſcendentes per eam.Quòd autem per illam Chriſtus ad ſe traxerit
omnia:teſtatur illud verbũ eius ad Iudæos.Ego ſi exaltatus fuero à terra:omnia traham ad meipſum.
Hoc autem dixit(vt ſubiungit euãgeliſta)ſignificans qua morte eſſet moriturus. Atqui à terra exalta
tus eſt Chriſtus:quando in crucẽ ſublatus eſt,& de ſola huiuſmodi exaltatione ibi loquitur. ¶In de- 10
cimo verſu.Quatuor confinia.Scilicet orientẽ,occidentem,meridiẽ,& ſeptentrionem: quatuor ip-
ſius terræ partes.Nẽpe ſi pars anterior crucis cui affixus erat dominus,occidẽtẽ reſpiciebat(vt ſecun
dum Chriſtianam pietatẽ in ipſo templorum meditullio Chriſtum crucifixũ mos eſt figurare)poſte
rior eius pars vergebat ad orientem.manus ſiniſtra ad meridionalem plagam: & dextra ad ſeptẽtrio-
nalem. Et ita quatuor extrema ipſius terræ:in ipſa crucis figura comprehenduntur. Quòd ſi orien-
tem verſus Chriſtum crucifixum quis dixerit,aut aliam quanuis cœli partem:ſemper in figura crucis
aſſignabuntur quatuor partes,totidem terræ plagis reſpondentes.Cæterum quid hoc aliud ſignabat:
niſi per crucis myſterium à quatuor terræ plagis vocandos homines ad ſalutem & veri dei agnitio-
Matth.8. nem?Multi(inquit dominus in euangelio)ab oriente & occidente venient:& recumbent cum Abra
Eſa.49. ham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum.Et Eſaias vocationem gentium ad fidem prænuncians ait.
Ecce iſti de lõge veniẽt,& ecce illi ab aquilone & mari:& iſti de terra auſtrali.Alia vero quatuor con
finium terræ ſecundum figuram crucis ratio:in decimiquinti verſus explanatione paulo pòſt aſſigna
Exodi. 15. bitur.¶In duodecimo verſu.Iſta dulces aquas fecit.Per lignum à deo Moyſi oſtenſum & aquis Ma- 12
rath amariſſimis immiſſum,vnde ipſæ aquæ in dulcedinem verſæ ſunt: intelligitur ſancta crux.cuius
ignominia & acerbitas à Chriſto tolerata:conuerſa eſt in dulcedinem,ſuauitatem, & gratiam redem
Exo.17. ptionis totius mundi . Similiter per virgam quæ Moyſi miniſterio ſilicem percuſſit & inde aquas
eduxit,inſinuatur etiam ſancta crux:quæ ex Chriſto petra ſpirituali, lancea militari transfixo aquam
toti mundo ſalutarem effudit.¶In decimotertio verſu.Nulla ſalus eſt in domo. Vterque poſtis & ſit 13

petliminaria domorum Iſraeliticarum aſperſa ſanguine agni immolati typus fuerunt & figura viui- Exod 12.
ficæ crucis,conſperſæ precioſo ſanguine agni immaculati.Sicut enim per huiuſmodi tinctionem &
irrorationē ſanguinis agni typici,Hebræi fuerunt liberati ab angelo percutiente primogenita Aegy-
ptiata virtute crucis ſalutiferę liberamur ab inſultu & incurſione dæmonum.qui cum crucem domi-
ni conſpexerint,non valentes eius ſuſtinere præſentiā: trepidi diffugiunt nocendíque vires amittūt.
15 ¶In decimoquinto verſu.Lingua legens in Sarepta.Vidua Sareptana(ad quā miſſus eſt Helias à do 3.Regū.17.
mino vt ab ea ſuſtentaretur)duo ligna collegiſſe ſcribitur:vt ſibi & filio ſuo cibum decoqueret. Voci
autem propheticæ obediēs coxit illi primo ſubcinericium panem, & non eſt diminutum eius oleum
in lecytho ampulláque olearia,nec farina in hydria per continuam alimoniæ pro tota domo ſua ex il
lis apparationem:quoad daret dominus pluuiam ſuper terram,ſecundum verbum Heliæ.Porro duo
ligna illa collecta à vidua:ſanctam crucem repræſentant,ex duabus potiſſimum partibus cōſtantem.
quarum vna à ſummo in imum ſecundū longitudinem fuit porrecta:altera vero ex tranſuerſo, à dex
tro in ſiniſtrum extenta.Et ſecundum illas in cruce domini congruenter ſumuntur quatuor differen
tiæ poſitionum ipſius mundi:quæ per quatuor confinia in decimo verſu expreſſa poſſent etiam in-
telligi,ſcilicet ſurſum & deorſum,dextrum ſiniſtrum, ſecundum quatuor crucis extremitates aſſigna
ta.ad denotādum quod Chriſtus per mortem crucis quam pertulit:cœleſtia nobis regna quæ ſurſum
ſunt nobis aperuit,inferna vero quæ deorſum ſunt confregit.terreſtria autē omnia quæ in medio ſita
ſunt:ſuorum brachiorum extentione & complexu quaſi dextrum & ſiniſtrum conſtituentia,ad ſe re-
uocauerit.& ita cœleſtium,terreſtrium & infernorum dominatum principatúmque acceperit:& re-
conciliauerit omnia,ſumma ima & media deo patri per ſanguinem crucis. Per illa itidem duo ligna
ſanctam crucem integrantia ſumuntur quatuor ipſius ſitus & poſitiones:ſcilicet longitudo,latitudo,
altitudo,& profundum:ex quibus ipſius crucis figura conſtituitur.Quemadmodum declarat beatus
Auguſtinus exponens illud dictum apoſtoli ad Epheſios. Vt poſſitis comprehendere cum omnibus Ephe.3.
ſanctis:quæ ſit latitudo & longitudo ſublimitas & profundum.In his(inquit)verbis figura & myſte-
rium crucis oſtenditur.Nam latitudo in cruce:eſt tranſuerſum lignum vbi figuntur manus. longitu-
do vero eſt ab ea parte quæ ab ipſo tranſuerſo ad terram tendit & ab ipſo vſque ad terram cōſpicua
eſt.Altitudo autem crucis in illo ligno eſt quod ab eodē tranſuerſo ſurſum caput verſus eminet.Pro-
17 fundū vero eſt in ea parte ligni quæ non apparet ſed infixa,terræ occultatur. Hæc Auguſtinus. ¶In
decimoſeptimo verſu.Roma naues vniuerſas. Vt refert hiſtoria eccleſiaſtica libri noni ca.nono:Con
ſtantinus imperatur cum Maxentio qui tum Romæ tyrannidem exercebat conflicturus,cum diuinū
imploraſſet auxilium antequam cum hoſte manum confereret:vidit in aere crucem rutilo fulgore co
ruſcam,& angelum ſibi dicentem.In hoc ſigno Conſtantine vinces. & protinus in omnibus vexillis
ſuis ſignum crucis figuram efformarique iuſſit.Cúmque Maxentius fraudē molitus ad pontem Mil-
uium nauibus pontes ſuperſtrauiſſet: vt illis ſubſidentibus præ nimio pondere cū illac tranſiret Con
ſtantinus & crederet firmos eſſe pontes,cum toto exercitu demergetur:audiens Conſtantinum Ro-
mam verſus aduentare,concitus è portis Romanis proruens pergit in illius occurſum. Et ſuarū obli
tus decipularum per illos pontes præcipiti curſu ſuum duxit agmen. & incidens in foueam quam fe-
cit vna cum ſuis militibus in flumen demerſus eſt, immo & naues illæ nimio pondere preſſæ etiam
aquis ſunt obrutæ.Et hoc pacto Conſtantinus ſine effuſione ſanguinis humani (quod ſummopere à
18 deo popoſcerat) victoria potitus eſt.¶In decimooctauo verſu.Fuſi Thraces, cæſi Perſæ. Sub Hera-
clio imperatore Romano Coſdras rex Perſarū collecto magno exercitu irrupit in fines Romani im-
perii Syriámque & Paleſtinam graui incurſione vexauit, omnia populationibus & incendiis deua-
ſtans.Cuius impetum repreſſurus Heraclius:coactis etiam copiis ſubſiſtit ad flumen Danubium vbi
& filius Coſdræ illi occurrit cum apparatiſſimo militum agmine. Quem ſingulari certamine ſuper
pontem Danubii adortus deuicit Heraclius adiutore deo:cui ſe ante congreſſum inuocata deuotius
ſancta cruce obnixe commendauerat. Deinde interfecto Coſdra partem ſanctæ crucis,quam ab vrbe
Hieroſolymitana ille impius abſtulerat:cum debito honore & reuerentia illuc reportauit.vnde feſtū
exaltationis ſanctæ crucis celebrari in eccleſia cœptum eſt: vt latius ſupradictæ ſolennitatis declarat
20 hiſtoria.¶In viceſimo verſu. Vnus fugat milia.Sumpta eſt illa ſententia: ex eo quod in Leuitico do- Leui. 26.
minus promittit populo Iſrael.Perſequentur quinque de vobis centum alienos & centum de vobis: Deut.32.
decem milia.Et ex eo cantici ipſius Moyſi verbo. Quomodo perſequebatur vnus mille: & duo fuga-
rent decem milia. Quæ quidem promiſſa, ſicut ſub veteris teſtamenti patribus interdum cōpleta le-
guntur,potiſſimum ſub piis regibus Iuda & inclytis Machabæis: ita & in nouo teſtamento ſub glo-
rioſis illis regibus & principibus Chriſtianis,qui potentifica Chriſti cruce armati expeditionē in ho
ſtes fidei ſuſceperunt & ſuis eos ſedibus propulſarunt ¶In viceſimotertio verſu.Inter ligna nullum
23 tale.Reſpondet id crucis præconium illi cantico:quod in hymno de paſſione domini in eius laudem
canitur.Crux fidelis inter omnes: arbor vna nobilis, nulla ſylua talem profert: fronde flore germi-
ne. Vbi quoniam arborem nominauit ſanctam crucem author: vt decorum metaphorici ſermonis
obſeruet,in eo perſiſtens, frondem eius florem & germen nominat.quæ tamen myſticè ſunt accipi-
enda, & ad Chriſtum referenda: qui ſolus eſt illius arboris folium, flos, & fructus. Folium quidem:
ob immarceſſibilem virtutum eius virorem atque vigorem. Flos: ob ſuauiſſimum bonitatis eius o-
dorem præcipuumque decorem. Germen vero: ob fructum & vtilitatem ſuæ paſſionis ex ea arbo-
re decerptam. Cæterum quæcunque hic de cruce dicuntur, intelligenda ſunt non abſolutè mate-
riam crucis attendendo: ſed referendo eam ad Chriſtum in illa confixum (qui ſua glorioſa paſſione

ipſam conſecrauit & ſanctificauit. ¶In viceſimoſexto verſu. Quos tormento vis ſeruire. Neminem 26
deus ipſe pr[illegible]pua voluntate & per ſe vult perire.ſed ſecundum beati Pauli ſententiam : vult omnes
1.Timot.1. homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Conſequenter tamen & ratione habita ad hominum opera: eos dicitur velle ſeruire tormento, qui per ſua peccata meriti ſunt æterna gehennæ ſupplicia. Rectitudo enim iuſtitiæ eius exigit vt tales ad finem vſque vitæ in malo perſiſtentes addicantur tormentis infernis. Itaque hæc oratio petit vt quos ſecūdum præſentem ſtatum ac diſpoſitionem operum tales cognoſcit, qui digni ſint perpetua damnatione: illis gratiam emendandi vitam dū tempus adeſt concedat, & euadendi per pœnitentiam ea tormenta quibus ſunt digni. Demùm diem iræ vocat hic author diem extremi iudicij: quoniam ita appellatur apud Sophoniam prophetam cū ait.
Sopho.1. Vox diei domini amara: tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & anguſtię, dies calamitatis & miſeriæ: dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris: ſuper ciuitates munitas & ſuper angelos excelſos.

De ſancto Ioanne ante portam Latinam: proſa,

1 Verbum dei: deo natum,
Quod nec factū nec creatum:
Venit de cœleſtibus.
2 Hoc vidit, hoc attrectauit,
Hoc de cœlo reſerauit:
Ioannes hominibus.
3 Inter illos primitiuos
Veros, veri fontis riuos:
Ioannes exiliit.
4 Toti mundo propinare
Nectar illud ſalutare:
Quod de throno prodiit.
5 Cœlum tranſit, veri ſolis
Rotam vidit: ibi totam
Mentis figens aciem.
6 Speculator ſpiritalis:
Quaſi ſeraphim ſub alis
Dei videns faciem.
7 Audiit in gyro ſedis:
Qui pſallant cum citharœdis,
Quater ſenos proceres.
8 De ſigillo trinitatis:
Noſtræ nummo ciuitatis
Impreſſit characteres.
9 Ille cuſtos virginis:
Arcanum originis,
Diuinum myſterium,
Scribens euangelium:
Mundo demonſtrauit.
10 Cœli cui ſacrarium,
Suum Chriſtus lilium:
Filio tonitrui
Sub amoris mutui
Pace commendauit.
11 Haurit virus hic letale:
Vbi corpus virginale
Virtus ſeruat fidei.
12 Pœna ſtupet, quòd in pœna
Sit Ioannes ſine pœna:
Bullientis olei.
13 Hic naturis imperat:
Vt & ſaxa transferat
In decus gemmarum.
14 Quo iubente riguit:
Aurum fuluum induit
Virgula ſyluarum.
15 Hic infernum reſerat:
Morti iubet, referat
Quos venenum ſtrauit.
16 Obſtruit, quod Ebion:
Cherintus & Marchion:
Perfide latrauit.
17 Volat auis ſine meta:
Quo nec vates nec propheta
Euolauit altius.
18 Tam implenda quàm impleta:
Nunquam vidit tot ſecreta
Purus homo purius.
19 Aquilam Ezechielis
Sponſus miſit: quæ de cœlis
Referret myſterium.
20 Sponſus rubra veſte tectus,
Viſus ſed non intellectus:
Redit ad palacium.
21 Dic dilecte de dilecto
Qualis aſſit: & de lecto
Sponſi, ſponſæ nuncia.
22 Dic quis cibus angelorum:
Quæ ſunt feſta ſupernorum,
De ſponſi præſentia.

23 Veri panis intellectus,
Cœna Chriſti ſupra pectus
Quæ ſit, nobis reſera.

24 Vt cantemus de patrono,
Coram agno, coram throno
Laudes ſuper æthera. Amen.

¶Conſimilem rythmi modulationem ferè ſeruat hæc proſa. qualem ea de beato Ioanne euangeliſta
prius expoſita. Gratulemur ad feſtiuum, iocundemur ad votiuum Ioánis præconium. cum qua etiam
conſpirat admodum in ſententia & miraculorũ narratione: quæ hic non eſt repetenda, ſed ex illo re-
quirenda loco. ¶Continet præterea hæc proſa, nonnulla præclara & ſingularia ipſius Chriſto dile-
cti diſcipuli præconia: quæ ſequentibus annotationibus euadent manifeſtiora.
2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Hoc vidit, hoc attrectauit. In principio primæ ſuæ epiſto-
lę ita ſcribit beatus Ioannes. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod 1. Ioan. 1
perſpeximus: & manus noſtræ contrectauerũt de verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt: & vidimus & te-
ſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem & apparuit nobis. quod vidi-
mus & audiuimus annunciamus vobis. Ex quo loco epiſtolæ: ipſe ſenſus præſentis verſus videtur eſſe
3 deſumptus. ¶In tertio verſu. Inter illos primitiuos. Verus fons eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus:
fons aquæ viuæ, & cœleſtis ſapientiæ torrẽs affluentiſſimus. Primitiui vero riui illius veri fontis, ſunt
ſancti apoſtoli: qui doctrinam euangelicam ex ſacro eius ore hauſerunt, & tanquam riui ex illo fonte
deducti ſunt, impletique ab eo aqua ſapientiæ ſalutaris. Inter illos autẽ riuos, Ioannes inſigniter emi-
cuit, ad ſuauitatem verbi dei quos de cœlo ad nos deſcendit, toti mundo propinandam & declaran-
5 dam. ¶In quinto verſu. Cœlum tranſit, veri ſolis. Ioánes (inquit) cœlos omnes & corporales & ſpi-
rituales, ordines inquam angelicorum ſpirituum tranſcendit, & diuinitatem verbi dei principio finẽ-
que carentem (vt rota in orbiculari ſua figura & circulus) intentiſſima mentis acie conſpexit, defigẽs
in eam totum interni ſui luminis obtutum. Hanc autem veri ſolis rotam, coæternitatem ſcilicet filii
dei (qui eſt ſol iuſtitię) cum patre: reſerauit Ioannes hominibus, cum ſacro ſuo pectore illud eructauit
euangelii exordium. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc Ioan. 1.
erat in principio apud deum. Hinc & ſpeculator ſpiritualis in ſequente verſu dicitur, & quaſi admiſ-
ſus ad cõtuitum diuini vultus ſub alis ſanctorum ſeraphim: qui cœleſtes ſunt ſpiritus deo proximi, &
ſine aliquo aliorum interſtitio deo aſtantes. Alas autem ſeraphim hic nominat author: alludens ad il- Eſa. 6.
lud Eſaiæ dictum. Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni & ſex alæ alteri: duabus velabant faciem
eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. ¶In ſeptimo verſu. Audiuit in gyro ſedis. Id
7 ex diuina Apocalypſi beati Ioannis ſumptũ eſt: vbi ait. Poſt hæc ſtatim fui in ſpiritu. Et ecce ſedes po Apoc. 4.
ſita erat in cœlo: & ſupra ſedem ſedens. Et in circuitu ſedis, ſedilia viginti quatuor: & ſupra thronos,
viginti quatuor ſeniores ſedentes, circumamicti veſtimentis albis, & in capitibus eorum coronas au-
reas. Et audiui vocem de cœlo: tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui ma Apoc. 14
gni. & vocem quam audiui: ſicut citharœdorum cytharizantium in cytharis ſuis. Porro ciuitas noſtra
anima eſt humana: dei & diuinorum myſteriorum capax: cuius nummus, eſt mens noſtra atque intel
ligentia, cum viribus cæteris atque potentiis ſpiritualibus, voluntate atque memoria. quod ad imagi-
nem & ſimilitudinem dei: homo ratione harum virium natiuarum eſt factus. Itaque Ioannes de ſigil-
lo trinitatis impreſſit characteres ipſi nummo noſtræ ciuitatis: vt dicit ſequẽs verſus, quoniam ſuper-
diuinæ trinitatis notionem quomodo vnitrinus eſt deus, ipſe noſtræ menti reſerauit: & quantum ca-
pere poteſt infirmitas: id altiſſimum nobis myſterium cæteris ſublimius & apertius recluſit ac pate-
9 fecit. ¶In nono verſu. Arcanum originis. Dicitur hic arcanum originis: occultiſſimum illud myſte-
rium diuinæ generationis qua filius dei ex patre natus eſt ante omnia ſecula, nõ factus nec creatus: vt
recte dicit primus huius proſę verſus. quoniam neque ex nihilo neque ex materia extrinſeca conditus
eſt, vt oblatrarunt Arriani: ſed ex patris ſubſtantia ab æterno genitus, patri coæternus & conſubſtan-
tialis, atque deus benedictus in ſecula. Illud autem arcanum originis beatus Ioannes in euangelio ſuo
cæteris apertius & planius declarauit: cum hæc & ſimilia de eo ſcripſit. Vidimus gloriam eius: gloriã Ioan. 1.
quaſi vnigeniti à patre. Et iterum eodem loco. vnigenitus qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Cum
etiam hæc Chriſti verba refert. Pater meus quod dedit mihi: maius omnibus eſt. Ego & pater vnum Ioan. 10
10 ſumus. Ego à patre proceſſi & veni. & cætera conſimilia. ¶In decimo verſu. Cœli cui ſacrariũ. Sa- Ioan. 8.
croſanctam dei matrem vocat hic author & digne & vere, ſacrarium cœli: quia fuit tabernaculum al-
tiſſimi, & reclinatorium filii dei: in quo & noſtræ carnis ſubſtantiam ſumpſit, & nouẽ menſes requie
uit. Eandem quoque ſacratiſſimam virginem vocat author, Chriſti lilium: propter ſynceritatem pu-
ritatis eius virgineũmque pudorem qua ipſa ſuper angelorũ puritatem præclara eniteſcit. Filiũ vero
tonitrui appellat hic author beatum Ioannem euangeliſtam: quoniam vt ſcribit Marcus, Chriſtus du
obus filiis Zebedæi Iacobo & Ioanni impoſuit nomen Boanerges: id eſt filios tonitrui eoſdẽ denomi
16 nauit. ¶In decimoſexto verſu. Obſtruit quod Ebiõ, Cherinthus & Marcion. Tempore beati Ioãnis Mar. 3.
euangeliſtæ, cœperunt in eccleſia nonnullæ hæreſes pullulare: quarum hic nominantur authores Si-
quidem Ebion (id eſt pauper, & à paupertate ſenſus & ſcientiæ, vere ſic dictus) oblatrauit Chriſtum Ebion.
eſſe ſolum hominem, & per profectum vitæ ac virtutis virum iuſtum effectum: communi etiam nati
uitate ex viro & fœmina procreatum. Cuſtodiendam itidem cenſuit legis Moſaicæ obſeruantiã: nec
ſufficere ad ſalutem, ſolam Chriſti fidem exiſtimauit. vt perhibet hiſtoria eccleſiaſtica libro tertio, ca
pitulo. 27. Cherintus vero affirmabat terrenum poſt reſurrectionem futurum eſſe Chriſti regnum, Ch.

& corporales ventris ac libidinis delitias in paradiſo iuſtis pro mercede tradendas: quoniã ad eas vo-
luptates erat propeoſas. Dictitabat itidem cærimonias antiquæ legis ac ſolennitates & hoſtias, rur-
ſum obſeruandas ac celebrandas vt teſtatur hiſtoria eccleſiaſtica, in libro tertio capite viceſimoocta-
uo. De quo etiam refert libro quarto capite decimoquarto. quód cum ſanctus Ioãnes apoſtolus apud
Epheſum aliquando balneas lauandi gratia fuiſſet ingreſſus, & audiuiſſet ibi Cheritum adeſſe: conti-
nuo exiuit non lotus, dicens. Fugiamus hinc, ne & balneæ ipſæ corruant: in quibus Cberintus laua-
Marcion. tus lauatur veritatis inimicus. Demùm Marcion Cerdonis hæretici diſcipulis prędicabat, quód is qui
à lege & prophetis prædicatus eſt deus: non eſſet ipſe pater domini noſtri Ieſu Chriſti. quia ille qui-
dem notus eſſet: hic autem ignotus. & ille iuſtus. hic autem bonus. & ita alium aſſerebat eſſe deum iu-
ſtum: & alium bonum. & alium veteris, aliúmque noui teſtamenti eſſe deum. quæ omnia ſunt plena
blaſphemiæ. Hæc ex vndecimo capite quarti libri hiſtoriæ eccleſiaſticæ habentur perſpecta Io deci-
moquarto vero capite eiuſdem libri illud etiam narratur. quód cum Marcioni aliquando occurriſſet
ſanctus Policarpus Smyrneorum epiſcopus, & quæſiuiſſet ab eo Marcion: Agnoſcis ne me? reſpon-
dit Policarpus eidem. Agnoſco certe, agnoſco primogenitum Sathanæ. Has autem & conſimiles hæ
reſes Ioannes in ſuo euangelio & epiſtolis validiſſime confutauit ¶ In decimonono verſu. Aquilam 19
Ezech. 1. Ezechielis. In primo ſui libri capite deſcribit. Ezechiel myſticam viſionem quatuor animalium: per
quæ ſignati ſunt quatuor ſacri euangeliſtæ à deo præordinati ad conſcriptionem euangeliorum. Vbi
per aquilam quartum animal, ſignatus eſt beatus Ioannes euangeliſta: cæteris ſublimius volitans, &
irreuerberata acie ſolis iubar intuens. Eadem quoque viſio, ipſi beato Ioanni in Apocalypſi eſt mon-
Apocal 4. ſtrata. ¶ In viceſimo verſu. Sponſus rubra veſte tectus. Apud Eſaiam angelici ſpiritus admirantes 20
Chriſtum cum gloria & decore cœlos aſcendentem in corpore glorioſo, ſigna tamen quinque pla-
Eſa. 62. garum præcipuarum ſuæ paſſionis retinentem: in hanc eruperunt interrogationẽ. Quis eſt iſte qui ve-
nit de Edom: tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua: gradiẽs in multitudine fortitudinis
ſuæ. Et cum reſpondiſſet eis Ieſus. Ego qui loquor iuſtitiam: & propugnator ſum ad ſaluandum. ſub-
intulerunt. Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum: & veſtimenta tua ſicut calcantium in torcu-
lari? Ex quo loco prophetæ, huius verſus ſententia protinus eſt peruia & aperta. ¶ In viceſimo pri- 25
mo verſu. Dic dilecte de dilecto. In hoc verſu & duobus ſequentibus, populus Chriſtianus beatũ Io-
annem dilectum Chriſti diſcipulum cum veneratione, pióque affectu interrogat de Chriſto dilecto
ſponſo: qualis ſit in gloria cœleſti qua nunc Ioannes perfruitur, & ergo delitias eius & ſuauitatem re
ferre verius poteſt. Petit item ab ipſo beato Ioanne: vt eccleſiæ ſponſæ Chriſti nunciet delecto ſpiri-
tualíque requie ſponſi in regno cœleſti. quæ itidem ſit angelorum refectio, quæ beatorum gaudia, de
ipſius Chriſti ſponſi præſentia quem facie ad faciem contuentur. Denique ab eodem petit edoceri
quæ ſit ſpiritualis veri panis intelligentia: cuius mãducatione ſatiantur cœleſtes incolæ, quæ præter-
ea ſit cœna, poſtremáque ſed ſemper duratura refectio ſanctorum · ſupra pectus Chriſti recumben-
tium ſpiritualiter. quemadmodum beato Ioanni datum eſt, in cœna nouiſſima ante Chriſti paſſionẽ
ſupra pectus eius recumbere: & inde euangelicæ doctrinæ fluenta haurire. Vt demùm de ipſo beato
Ioan. 13. Ioanne patrono noſtro laudes debitas concinere valeamus: cum quatuor animalibus & viginti qua-
tuor ſenioribus coram agno dei & coram throno diuinæ maieſtatis. quemadmodum in ſancta Apo-
Apocaly. 5. calypſi ſcribit Ioannes omnem creaturam perſonare laudem & honorem deo benedicto in ſæcula.
Amen.

De ſancto Iuone: proſa.

1 Laus & honor Trecoriæ,
Decus & decor Galliæ:
Lux & ſplẽdor Britãniç,
Beatus Iuo colitur.

2 Ergo laudes eximiæ
Dentur ſuæ memoriæ:
Ac per immenſæ gloriæ
Qua in cœlo perfruitur.

3 Vbi ab ipſo cernitur
Rex: in ſerena facie.
Et celſus thronus Mariæ:
Qui regis throno iungitur.

4 Illic ſibi conceditur
Subuenire propitie,
Humanæ indigentiæ:
Vt per orbem dinoſcitur.

5 Claudis greſſus reuertitur:
Lux cæcis reſtituitur.

6 Aegris ſalus infunditur:
Mortuis vita redditur.

7 Mutorum lingua ſoluitur:
Vinctorum funis rumpitur.

8 Aqua currens diuiditur:
Poſtis longus efficitur.

9 Incendium extinguitur.
Maris tumor reprimitur.
Hydropiſis conſumitur:
Et paralyſis tollitur,

10 Dum hoſtia ſuſtollitur.
Eulgor circum proſpicitur.
Fœtus in matre moritur:
Sed incolumis oritur.

11 Pauper ſordens ſuſcipitur:
Secunm ſimul conueſcitur.
Et dum inde egreditur,
Valde ſplendens conſpicitur.

12 Vir à rota ſubſternitur,
Et aqua fluens ſiſtitur.
Vir à ſubtus ſubtrahitur,
Et nihil mali patitur.

13 Archipræſul affligitur
Febre, morique creditur.
Pro quo Iuo depoſcitur,
Ft vita ſanus potitur.

14 Dæmonium eiicitur,
Aëris peſtis pellitur.
Hoſtis furor refellitur,
Stragis clades compeſcitur.

51 Plane quod pie petitur,
Ab Iuone tribuitur.
Et completur plenarie,
Ex vbertate gratiæ.

16 Qua ad aulam introitur
Regis ſummæ potentiæ,
Cuius regnum non finitur.

17 Ille qui cuncta largitur.
Aſcribat ſeruos curiæ
Quæ curis nõ cõmittitur. Amen.

¶Hæc proſa vniformem, ac eiuſdem fere modi & ſpeciei continet rythmicam modulationem. In ſingulis enim omnium verſuum clauſulis (ſiue verſus ipſi duas, ſiue tres, ſiue quatuor (vt ſæpius) cõplectantur clauſulas) octo continentur ſyllabæ: quarum penultima ferme ſemper breuis conſpicitur exceptis nonnullis locis: in quibus penultima ſyllaba occurrit longa. Conſonantia vero eius clauſulæ, vt plurimum ad proximam refertur: & ſi nonnunquã ad eam quæ aliquo diſtat interſtitio reſponſus ac conſpiratio vocalitatis conſpiciatur. ¶Commemoratur in eo gloria perennis: ad quã ſublimatus beatus Iuo nunc gaudet in cœlis. Referuntur & per multa miracula: quæ per ipſum operatus eſt dominus. Verum diffuſa illorum enarratio: ex vita eius eſt expetenda. & hic ea tantum annotanda ſunt: quæ ad clariorem literæ intelligentiam neceſſaria cenſentur.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Lux & ſplendor Britanniæ. Maior Britãnia, inſula quæ nũc Anglia dicitur: à Britone rege prius Britannia denominata. Quoniam etiam Albion dicta: ab albis montibus ob harenarum copiam, quæ primum nauigantibus apparent. Eius incolæ: Britanni nuncupati ſunt, nunc Angli dicuntur. Virgilius. Et penitus toto diuiſos orbe Britannos. Inde britannicus denominatiuũ: deducitur. vt apud Iuuenalem. Quantum delphinis balena britannica maior. Dicuntur eiuſdem reginnis indigenæ etiam Britones interdum, apud probatos authores. vt apud Satyricum. Qua nec terribiles Cymbri nec Britones vnquam. Minor vero Britannia. Galliæ eſt portio, & continenti terra illi coniuncta. Antiquo nomine Armorica dicitur: & eius incolæ, Armorici ſiue Britones appellantur. In hac: ciuitas eſt epiſcopalis Trecoria, ortu & educatione ſanctiſſimi Iuonis mirum in modum nobilitata: ſed ſancta eius conuerſatione, & ſanctimonia vitæ multo illuſtrior. Sedes eius epiſcopalis: Trecorienſis vulgo dicitur.

3 ¶In tertio verſu. Et celſus thronus Mariæ qui regis throno iungitur. Tertius liber Regum commemorat quód cum Berſabee mater Salomonis venit ad ipſum vt loqueretur pro Adonia fratre regis: ſurrexit rex in occurſum eius, adorauitque eam & ſedit ſuper thronum ſuum: poſituſque eſt thronus matri regis, quæ ſedit ad dextram eius. (3.Regũ.2.) Quæ ſane figura eſt exaltationis ſanctæ dei genitricis: & collocationis throni eius ad thronum æterni regis, & veri Salomonis filii ſui. Ipſa enim vera eſt Berſabee, id eſt puteus ſatiãs vel puteus ſaturitatis: fons ſcilicet hortorum & puteus aquarum viuentium quæ fluunt impetu de Libano: (Canti.4.) immo torrens gratiæ & diuinorum chariſmatum: quæ ſuis impetrat famulis, ſeruiſque fidelibus. Ipſa etiam mater eſt veri Salomonis, Chriſti inquam vere pacifici: qui pacem naſcendo attulit mundo (Lucæ.2) & tranquillitatem animi largitur ſuis, ſicut & diſcipulis hinc diſcedens reliquit. (Ioan.14.) Recte igitur Thronus glorioſæ dei matris: throno regis cœleſtis & filii eius coniungitur. Decet ſiquidem editiore gradu & ſede ipſam collocari quæ mater dei eſt: quàm quoſcunque angelicos ſpiritus & ſanctos, quæ ſuper omnes choros angelorum eſt exaltata. Et cum ſupremus angelicarum ſubſtantiarum ordo ac chorus proxime ſub deo conſtitutus dicatur: vbi ſacratiſſimæ dei matris collocabitur thronus qui debet eſſe ſuperior, niſi iuxta thronum dilecti filii ſui? vt matri plus exhibeatur honoris: quàm quibuſuis dei ſeruis.

9 ¶In nono verſu. Hydropiſis conſumitur. Hydropiſis, ſiue hydrops in maſculino genere: morbus eſt ex nimio humore aquatico in corpore abundante aggenitus. Latine dicitur aqua intercus, ſubcutaneus morbus: quoniam ſub cute aqua ſit qua venter turgeſcit. Horatius. Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops. nec ſitim pellit: niſi cauſa morbi fugerit venis, & aquoſus albo corpore languor. Hydrops vero communis generis hominem ſignificat, ſiue virum ſiue mulierem: eo morbi genere laborantem, qui etiam hydropicus dicitur. Paralyſis vero, diſſolutio eſt neruorum deſtituentium membra ſua virtute ac compage: & eam ob rem tremorem inducit membris tremulumque interdum motum. Alio nomine à Græcis hemiplexia dicitur, hoc eſt ſemi apoplexia: cũ in alteram tantum corpo-

ris partem malum illud incumbit.cum vero totum corpus eo afficitur morbo:apoplexia dicitur, cui
paralyſis magna vicinitate reſpondet.Inde paralyticus,qui eo premitur incommodo : & Latine diſ-
ſolutus dici poteſt. ¶In vndecimo verſu. Pauper ſordens ſuſcipitur. In veteri teſtamento leguntur 11
Gene.18. ſancti patres vt Abraham & Loth angelos ſuſcepiſſe hoſpitio:illiſque hoſpitalitatẽ exhibuiſſe, quos
Gene.19. tamen exiſtimabant eſſe homines . In nouo vero plærumque Chriſtus in pauperis habitu , ſpecie &
forma:ſuſceptus eſt à ſanctis viris,qui demum aliquo dignatus eſt indicio demnnſtrare:qualis & quã
tus eſſet hoſpes quem tectis ſuis accepiſſent.vt in hoc præſente miraculo: & aliis plæriſque. Quem-
admodum ſancto Martino poſt datam pauperi partem chlamydis, oſtendit ſe nocte ſequente ea ve-
ſte Chriſtus indutum:qua ille pauperem veſtiuerat.Nimirum vt conteſtetur nobis,quicquid paupe-
ribus miſericordiæ impendimus:nos illud eidem impendere ac exhibere.quemadmodum apud Mat
Matth.25. thæum nobis omnibus proponit dicens. Amen dico vobis , quãdiu feciſtis vni de his fratribus meis
minimis:mihi feciſtis.Et rurſum ex oppoſito etiam aſſerit.Amen dico vobis, quamdiu non feciſtis
vni de minimis his:nec mihi feciſtis.¶In decimotertio verſu.Et vita ſanus potitur . Potius penulti- 13
ma ſyllaba breui,proferendum eſt hoc loco verbum potitur.vt conformetur vltima illa clauſula tri-
bus cæteris eiuſdem verſus clauſulis,in conſimili exitu & tenore poſtremarum ſyllabarum: in qua-
rum ſingulis penultima ſyllaba corripitur.Neque formidandum eſt:eo ipſo grammaticæ legem vio
lari aut deſtrui.Nam id verbum nonnunquam tertiæ coniugationis eſſe:apud probatos authores cõ
peritur,vt apud Virgilium in tertio A Eneidos . Polydorum obtruncat: & auro Vi potitur quid nõ
mortalia pectora cogis:Auri ſacra fames? Interdum vero & quidem frequentius , idem verbum in
quarta inuenitur coniugatione· & tunc in tertia perſona ſingulari præſentis temporis,penultima ſyl
laba producenda eſt. ¶In decimoſeptimo verſu.Quæ curis non committitur. Aptior videretur ac
commodatiorque ſententia·ſi hoc modo legeretur hæc clauſula.quæ curis non concutitur. Nam cu- 17
ræ mentem concutiunt, vexant,torquent,excruciant.Et vt inquit Virgilius: nec placidam membris
dat cura quietem.Et Ouidius.Attenuant vigiles corpus miſerabile curæ.In illa vero cœleſti curia:
non diſcrutiantur ciues nec concutiuntur curarum moleſtiis. At cum hæc poſtrema clauſula ita le-
gitur.quæ curis non committitur:minus ſignificantiæ & virium habet oratio, quód non vſque adeo
accommodata eſt illius verbi ratio præſenti loco : cum non apte admodum dicatur curia committi
aut non committi curis.

De ſancto Germano epiſcopo Pariſienſi,proſa.

1 LVx illuxit triumphalis,
In qua curſus agonalis
Euoluto ſpacio,
2 Stola prima decoratur
Et ſecundam præſtolatur
Germanus cum gaudio.
3 Mole carnis liberatur,
Et à Chriſto decoratur
Regni diademate.
4 Iam adeptus quod quærebat,
Clare videt,quod videbat
Prius in ænigmate.
5 Celebremus diem iſtam,
In qua ſuum agoniſtam
Coronauit dominus.
6 Finis fuit in agone,
Sed honoris,ſed coronæ
Nullus erit terminus.
7 Luctus,labor & certamen
Tranſierunt,ſed ſolamen
Sed quies,ſed præmia.
8 Quæ nunc à te Ieſu Chriſte
Tuo dantur agoniſtæ,
Finis erunt neſcia.
9 Iam illuxit ô Germane
Tibi clarum illud mane,
Quod non habet veſperum.
10 Ceſſat lucta, ceſſat luctus,
Et ad vrbem es perductus
In qua nil eſt miſerum.
11 In hac valle lachrymarum,
In hoc loco tenebrarum
In hac ſolitudine,
12 Suſpirabas & plorabas,
Et ad lucem aſpirabas,
Quæ caret caligine,
13 Inueniſti fidem ducem,
Qui te duxit ad hanc lucem,
Dei patris vnicum.
14 Qui de pugna redituro,
Et ad regnum profecturo,
Tibi dat viaticum.
15 Gaude pater & exulta,
Quia merces tua multa,
Quia multa gloria.
16 Cœlum tibi reſeratur,

Te recepto gloriatur
Tota cœli curia.
17 Inter cœli ſenatores
Collocaris: vt exores
Chriſtum verum iudicem.
18 Proni tibi ſupplicamus:
Ne noſtrarum ſentiamus
Hunc culparum vindicem. Amé.

¶ Præſens vniformen modulationem proſa in omoibus ſuis verſibus obſeruat. In vnoquoque enim
eorum, tres cootinet clauſulas rythmicas: quarum duæ primæ inter ſe conſimilem habeot in exitu
conſonanriam, complectunturque ſingulæ earum octo ſyllabas, & penultimam ipſarum longã. Ter-
tia vero cuiuſque verſus clauſula ſeptem tantum ſyllabas complectitur, & penultimam earum lon-
gam: reſpondetque in vocalitate ac ſonoritate terminali poſtremæ clauſulæ proximi verſus. ¶ De-
ſcribuntur in co agones ſpirituales & pugnæ: quaa ſanctitate cooſpicuus Germanus, Pariſiorum an-
tiſtes clariſſimus, in hoc vitæ ſtadio eaercuit. necnon ardeos illud animi deſyderium: quo cupiuit cũ Philip. 1.
Paulo diſſolui & eſſe cum Chriſto. Cui quidem deſiderio, tandem à domino ſatisfactum eſt: & exple
to vitæ præſentis curſu, ipſe ſanctus victoria de hoſtibus potitus: cœlum triumphans eſt ingreſſus, co
ronamque adeptus perpetuam.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Stola prima decoratur. Dilectus Chriſto diſcipulus in ſa-
cra Apocalypſi, hanc inter cæteras diuinam ſeribit viſionem. Et cum aperuiſſet ſigillum quintum:
vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum dei, & propter teſtimonium quod habebãt. Apoca. 6.
Et clamabant voce magna dicentes. Vſquequo domine ſanctus & verus: non iudicas & non vindi-
cas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra? Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: & dictum
eſt illis vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui corum & fratres co-
rum: qui interficiendi ſunt ſicut. & illi. Vbi per ſingulas ſtolas albas, intelligitur gloria cœleſtis ani-
marum ſanctarum: quam corporis gleba exutæ percipiunt. Et hæc eſt prima ſtola: qua decorãtur ſan
cti io regno cæleſti quantum ad animam. Secunda vero ſtola quã adhuc præſtolantur ſancti, ſine ta
mẽ tædio & anxietate, immo cum ſecuritate & certitudine: eſt gloria corporum, quæ poſt conſum-
mationem ſeculi rurſum vnita animæ glorificata erunt: doteque immortalitatis & incorruptibilita- Matth. 13.
tis decorata, cum fulgebunt iuſti ſicut ſol: io regno patris eorum. Tunc (vt ait Sapiens) fulgebunt iu- Sapi. 3.
4 ſti: & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. ¶ In quarto verſu. Clare videt: quod videbat pri⁹
in ænigmate. Beatus Paulus in prima ad Corinthios epiſtola conferens cognitionem ac viſionem
præſentis vitæ ad eam quæ futura eſt in patria, ait. Ex parte enim cognoſcimus: & ex parte prophe-
tamus. Cum autem venerit quod perfectum eſt: euacuabitur quod ex parte eſt. Videmus nũc per ſpe- 1. Corint. 13.
culum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, nunc autem cognoſcam ſi
cut & cognitus ſum. Ex quo quidem loco ſumpta eſt præſentis verſus ſententia. Quoniam enim ob
ſcura eſt dei cognitio in hoc vitæ iocolatu, & per quaſdam rerum ſimilitudines nos manuducens ex
creaturis ad earum authorem: per ſpeculum & in ænigmate dicimur hic deum videre. At quoniam
in gloria cœleſti clara eſt viſio, & poſito omni velamine: facie ad faciem deum vident ſancti, & regni
illius incolæ. Eſt autem ænigma: obſcura allegoria, vel quæſtio obſcura quæ difficile intelligitur niſi
aperiatur. vt illud Sanſonis ad ſuos coæquales. De comedente exiuit cibus: & de forti egreſſa eſt dul- Iudicũ. 14
cedo. Inde traducitur illud nomen atque tranſſumitur ad quancunque cognitionis obſcuritatem.
6 ¶ Io ſeato verſu. Finis fuit in agone. Beatus Antoniua eremita (vt ſcribit ſacer Athanaſius in eius
vita) ad fratres ſuos exhortatoriũ faciens ſermonẽ: inter cætera ait. In præſenti hac vita: æqualia ſunt
pro rerum commutatione commercia: nec maiora recipit ab emente qui vendidit. Promiſſio autem Pſal. 89.
ſempiternæ vitæ: vili precio comparatuř. Scriptum eſt enim. Dies vitæ noſtræ ſeptuaginta anni. Si
autem multum octogin ta: quicquid reliquum eſt, labor & dolor eſt. Quando ergo octoginta aut cen
tum vt multum aonis nos in dei opere laborantes vixerimus. non pari tempore regnaturi ſumus in
futuro. ſed pro annis ſupradictis: cœlorum nobis regna in æternum tribuentur. oon terram hæredi-
tabimus: ſed cœlum. Corpus quoque corruptum relinquentes: idipſum cum incorruptione recipie-
mus. Ergo filioli non vos ant tædium defatiget: aut vanæ gloriæ delectet ambitio. Non ſunt enim cõ
dignæ paſſiones huius temporis: ad futuram gloriam quę reuelabitur in vobis. Nemo cum aſpexerit
mundum: reliquiſſe ſe arbitretur ingentia. quia omnis terra ad infirmitatẽ comparata cœlorum: bre-
uis eſt ac parua. Si ergo nec vniuerſo orbi renunciantes: dignum aliquid poſſumus comparare cœle-
ſtibus. ſi vnuſquiſque conſideret: ſtatim intelligit paruis à ſe aruis vel parentibus, vel modica auri por
tione contempta: nec gloriari ſe debere quaſi magna dimiſerit, nec tædere quaſi parua ſit recepturus.
Vt enim contẽnit aliquis vnã æreã dragmaã ad dragmas centũ aureas conquirendas: Ita etiã qui toti⁹
orbis domino ſua dereliquit, centuplum de melioribus præmiis in cœleſti ſede percipiet. Hæc Ao-
tonius ad ſuos. Inſuper beatus Auguſtinus in ſermone de feſto omnium ſanctorũ ait. Dei ineffabilis Auguſtinus.
& immenſa bonitas etiam hoc prouidit: vt laborum quidem tempus & agonis oon extenderet, nec
longum faceret aut æternum: ſed breue, & vt ita dicam momentaneum. vt & in hac breui & exigua
vita, agones eſſent & labores. in illa vero quæ ęterna eſt: coronæ & præmia meritorum ſine fine du-
rarent. vt laborea quidem eito finirentur: meritorum vero præmia ſine fine manerent. vt poſt muo-
di huius tenebras viſuri eſſeot candidiſſimam lucem: & accepturi maiorem pro paſſionum cunctarũ
acerbitatibus beatitudinem, teſtaote hoc idem apoſtolo qui ait. Noo ſunt condignæ paſſiones huius Rom. 8.

Gene.1. temporis:ad ſuperuēturam gloriam quæ reuelabitur in nobis.hæc Auguſtinus.¶In nono verſu.Tibi clarum illud mane:quod non habet veſperum.De ſex primis diebus mundanæ cnnſtitutionis,quibus diuinū opificium pulcherrime conſtructum eſt & nrdinatum in totius mundi ſabrica : dictū eſt in ſcriptura,quòd habuerint mane & veſpere.De ſeptimn vero die in quo dominus deus requieuit ab omni opere quod patrauerat, id ſatis compertum eſt:quòd habuerit mane, cum ipſum ſit prima diei pars & exortus eius non tamen meminit diuina pagina quod habuerit veſpere,extremamque & vltimam partem:cui cōtinuo ſucceſſerit noa.Sane ſex illi dies primi,deſignant laborem à nobis in hac vita ſubeundum & tempus operationis exercendæ:quādiu in hoc mundo conſiſtimus,cuius quidem Apoca.14. laboris extremus eſt terminus & finis:vna cum exitu ab hac vita.Amodo enim iam dicit ſpiritus : vt Gene.2. requieſcant à laboribus ſuis.Septimus vero dies quē ſanctificaſſe dominus legitur: ſignificat requiē ſanctorum in regno cœleſti,poſt exanclatos huius vitæ labores.Et illa quies nunquam finem eſt habitura nec terminum:ſicut nec ſeptimus dies habuit veſperum. ¶In decimo verſu. Et ad vrbem es 10 Auguſtinus. perductus:in qua nil eſt miſerum. Beatus Auguſtinus in prædicto ſermone de omnibus ſanctis:paulo poſt ea quæ ſuperius adducta ſunt,ait. Conſideremus ergn inclytam vrbis illius fœlicitatem : inquantum conſiderare poſſibile eſt. Vt enim vere eſt:comprehendere nullus ſermo ſufficiet. Dicitur de ea in quodam loco ſic:quòd aufugiet ibi dnln triſtitia & gemitus. Quid hac vita beatius? vbi non Apoca.21. eſt paupertatis metus,non ægritudinis imbecillitas:nemo læditur,iraſcitur nemo,inuidet nemo, cupiditas nulla exardeſcit:nullum cibi deſyderium,nullius honoris aut poteſtatis pulſat ambitio, nullus ibi diaboli metus,inſidiæ dæmnnum nullæ,terror gehennæ procul.Ibi mors neque corporis neque animæ erit:ſed immortalitatis munere vita iocunda.nulla erit tunc diſcordia:ſed cuncta conſona,cuncta conuenientia:quia erit nmnium ſanctorum vna concordia.Pax cuncta & lætitia continet, tranquilla ſunt omnia & quieta , atque iugis ſplendor : nnn iſte qui nunc eſt , ſed tanto clarior quanto fœlicinr. quia ciuitas(vt legitur) illa nnn egebit lumine ſnlis & lunæ:ſed deus omnipntens il Apoca.21. Daniel.12. luminabit eam & lucerna eius eſt agnus.vbi ſancti fulgebunt vt ſtellę in perpetuas æternitates: & ſicut ſplendor firmamenti qui erudiunt multos. Et reliqua:quæ in hanc ſententiam præclare idē proſequitur. ¶In decimoquartn verſu.Tibi dat viaticum. Authores viaticum dicunt:quicquid iter agendi cauſa neceſſarium eſt,ſiue cibus ſit,ſiue pecunia ad victum expendenda. Ad conficiendum autem 14 iter ad regnum cœlnrum : neceſſaria eſt dei gratia,neceſſariæ virtutes,& eccleſiaſtica ſacramenta:ex ritu Chriſtiano ante exitum vitæ ſumenda. Quæ omnia cum abunde ſubminiſtrauerit Chriſtus ſancto Germano hinc exituro:recte ei viaticum dediſſe hic dicitur, quo de militia huius vitæ exire debuerit,& ad regnum æternę fœlicitatis proficiſci:immo & eidem dux itineris fuit fidiſſimus.

In natiuitate ſancti Ioannis baptiſtæ.

SAncti baptiſtæ Chriſti præconis Solēnia celebrantes : moribus
1 ipſum ſequamur. Vt ad vitam(quam prædixit) aſſeclas ſuos per
2 ducat. Deuoti te ſanctiſſime hominum, amice Ieſu Chriſti flagi
tamus : vt gaudia percipiamus. Apparēs quæ Zachariæ Gabriel repromiſit:qui tuam celebrarent obſequiis natiuitatem. Vt per hæc feſta:æter
na gaudia adipiſcamur. Qua ſancti dei ſacris delitiis læti congaudent.
3 Tu qui præparas fidelium corda, Ne quid deuium vel lubricum deus in
4 eis inueniat. Te depoſcimus:vt crimina noſtra & facinora, continua pre
5 ce ſtudeas abſoluere. Placatus vt ipſe ſuos ſemper inuiſere fideles:Et manſionem in eis facere dignetur,Et agni vellere(quem tuo digito , mundi
6 monſtraueras tollere crimina)nos velit induere. Vt ipſum mereamur angelis aſſocii. In alba veſte ſequi per portam clariſſimam . Amice Chriſti Ioannes. Amen.

¶Hæc proſa ſolutam habet orationem : neque vlla rythmi lege tenetur . Continet autem exhortationem fidelis populi ad imitationem vitæ beati Ioannis, & poſtulatinnem eiuſdem ad ſanctum Ioānem:vt dignetur nos vitiis purgatos haudio ſpirituali perfundere : & demum ad æterna cœli gaudia perducere.

¶ANNOTATIONES. Aſſeclas perducat ſuos. Aſſecla ab aſſequendo deductum nomen:ſignifi- 1 cat eum qui dominum ſequitur , & omnibus præceptis dnminorum adeſt. Hieronymus . Seruus paternus & alumnus & formoſus aſſecla , & procurator calamiſtratus hnnorādus eſt. Quare hoc loco id nomen pro ſeruo & famulo recte ſumitur. Vita autem quam prædixit Ioannes baptiſta , ſicut dicit litera: vita eſt æterna.de qua prædicans populo in deſerto:clamauit. Pœnitentiam agite : appro- Matth.3. pinquabit enim regnum cœlorum. ¶Sanctiſſime hominum , amice Ieſu Chriſti. Ioannes hic ſan- 2

ctiſſimus homioum prædicatur:quoniam de eo ſumma veritas hoc perhibuit teſtimonium. Inter na Matth.11.
tos mulierum non ſurreait maior Ioanne baptiſta. Dicitur & amicus Ieſu Chriſti:quoniam eo nomi Ioan.3.
ne ſeipſum inſinuauit Ioannes,cum ait.Qui habet ſponſam:ſpooſus eſt.Amicus autē ſponſi qui ſtat
& audit cum i gaudio gaudet propter vocem ſponſi.Hoc ergo gaudinm meum impletum eſt.In qui
bus verbis Chriſtum vocat ſpooſum:ſeipſum vero amicum ſponſi.At vero gaudia repromiſit Ga-
briel in oatiuitate Ioannis futura : cum ait ad Zachariam.Et erit tibi gaudium & exultatio : & mul-
3 ti in natiuitate eius gaudebunt.❡Qua ſancti dei ſacris.Relatiuum qua, oeque ad feſta neque ad gau
dia,nomina ante expreſſa refertur:quoniā vtriq; illorū numero & genere diſcordat, cū ſit ablatiuus Lucæ.1.
ſingularis fœminini generis:ſed ad antecedens ſubauditū patria, aut regione,aut domo referri debet:
adiūcta præpoſitione,vt hic habeatur ſenſus.Adipiſcamur æterna gaudia in illa patria & regione vi
4 uorum:in qua ſancti dei congaudent.❡Tu qui præparas fidelium corda.Id Zacharias propheta ſpi
ritu ſancto repletus : de Ioanne prædixerat dicens. Et tu puer, propheta altiſſimi vocaberis: prębis
enim ante faciem domini parare vias eius. Et multo ante Malachias propheta de eodem. Eece ego Lucæ.11.
mitto angelum meum ante faciem tuam:qui præparabit viam tuam ante te. Quod quidem oraculū Mala.3.
5 teſte domino noſtro, de Ioanne dictum eſt· & in ipſo completum.❡Placatus vt ipſe ſuos.Hæc ſen- Matth.11.
tentia ex euangelio Ioannis eſt deducta:vbi dominus poſt vltimam cœnam ait diſcipulis ſuis. Siquis
diligit me:ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum: & ad eum veoiemus & manſionē
apud eum faciemus.Porro agnus quem digito monſtrauit Ioannes:Ieſus Chriſtus eſt.quem cum vi-
diſſet ad ſe venientem:ait.Eece agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi. Illius autem vellere ſpiri- Ioan.14.
6 tuali,ornamēto ſcilicet virtutum & gratiarum:nos indui hic expoſcimus.❡Vt ipſum mereamur an-
gelis aſſocii.Sicut à verbo ſociare venit nomen adiectiuum ſocius,a,um.Virgilius.Socia agmina cre Ioan.1.
dens.ita ab aſſociare formatur aſſocius adiectiuum.eiuſdem cum ſuo primitiuo ſignificationis. eſt e-
nim idem quod adiunctus,ſiue aſſociatus:datiuumque requirit.Cæterum alba veſtis(cuius meminit
litera)ſplendorem ſanctorum fulgoremque cœleſtem ſignat.Porta vero clariſſima: introitum in re-
gnnm cœlorum.vt his verbis petamus oos ad eam aſſumi ſanctorum ſortem:vt ſequamur agnum dei
in cœlo quocunque ierit.

De ſancto Ioanne baptiſta: alia proſa,

1 PRæcurſoris & baptiſtæ
Diem iſtum: chorus iſte
Veneretur laudibus.

2 Vero die iam dieſcat:
Vt in noſtris eluceſcat
Verus dies mentibus.

3 Pater vetus nouum natum
Obſtupeſcit:dum legatum
Audit miſſum cœlitus,

4 Nam ætatem & naturam
Conſulendo:genituram
Miratur decrepitus,

5 Dum non paret verbo parens:
Mox in verbo fit apparens
Pro verbis punitio.

6 Pater hærens hoc infirmat:
Affirmando quod confirmat
Loquelæ priuatio.

7 Præcurſore nondum nato,
Nondum partu reſerato
Reſerantur myſtica,

8 Noſtro ſole tunc excluſus:
Verioris eſt perfuſus
Solis luce typica,

9 Prius nouit diem verum,
Quàm noſtrorum ſit dierum
Vſus beneficio.

10 Hic renaſcens nondum natus,
Nondum naſcens eſt renatus
Cœleſti myſterio.

11 Clauſa pandit, ventre clauſus,
Geſtu plaudens,fit applauſus
Meſſiæ præſentiæ.

12 Linguæ geſtus obſequuntur.
Dum pro lingua ſic loquuntur,
Seruiunt infantiæ.

13 Mater parit,pater credit.
Redeunte fide,redit
Linguæ beneficium.

14 Reſerato partu matris
Reſeratur lingua patris,
Reſerans myſterium.

15 Thori fructus matri dantur
Et iam matris excuſantur
Sterilis opprobria.

16 Ortus tanti præcurſoris
Multos terret,ſed terroris
Comes eſt lætitia.

17 Se à mundo ſeruans mundum:
Munde viuit intra mundum.
In ætate tenera.
18 Ne formentur à conuictu
Mores: loco, veſte, victu
Mundi fugit proſpera.
19 Quem dum replet lux ſuperna:
Veræ lucis fit lucerna.
Veri ſolis lucifer
20 Nouus præco nouæ legis:
Immo nouus noui regis
Pugnaturi ſignifer.
21 Singulari prophetia:
Prophetarum monarchia
Sublimatur omnium.
22 Hi futurum, hic præſentem.
Hi venturum, venientem
Monſtrat iſte filium.

23 Dum baptizat Chriſtum fori
Hic à Chriſto melioris
Aquæ tactu tingitur.
24 Duos duplex lauat flumen.
Iſti nomen, illi numen
Baptiſtæ conceditur.
25 Dum baptizat, baptizauit.
Dumque lauat, hic lauatur
Vi lauantis omnia,
26 Aquæ lauant, & lauantur.
His lauandi vires dantur,
Baptizati gratia.
27 O lucerna verbi dei,
Ad cœleſtis nos diei
Perduc luminaria.
28 Nos ad portum ex hoc fluctu,
Nos ad riſum ex hoc luctu
Tua trahat gratia. Amen.

¶ Hæc proſa in omnibus ſuis verſibus vniformem habet rythmi & eandem compoſitionem. Nam
in ſingulis eorum tres complectitur clauſulas rythmicas: quarum duæ primæ conſimilem inter ſe
habent deſinentiã, & vtraque earũocto complectitur ſyllabas, penultimamque longam. Tertia ve-
ro conſonantiam ſyllabarum ſemper habet cum tertia clauſula proximi verſus: & ſeptem compre-
hendit ſyllabas penultimamque breuem. Author eius fuiſſe traditur eximius pater Henricus Piſtor:
doctor theologus Pariſienſis, & in religioſa domo ſancti Victoris iuxta Pariſios monaſticam vitam
profeſſus. qui etiam concilio Conſtantinenſi interfuit: eaque tempeſtate doctrina & virtute mirifi-
ce floruit. ¶ Explicantur in ea præconia beati Ioannis Baptiſtæ: ex mirabili eius conceptu per an-
gelum nunciato, ſanctificatione in vtero, & ortu, per quem linguæ officium patri reſtitutum: ſump
ta. Neque omittuntur quæ ad teſtimonium ſanctitatis eius pertinent: habitatio deſerti, aſperitas ami
ctus, auſteritas victus. Commendantur etiam in eo ſublimitas prophetica ſuper cæteros prophetas,
& dignitas baptizandi qua Chriſtum in Iordane abluit: ab eodem largiore ſpiritus ſancti gratia ba-
ptizatus. Quæ omnia ex ſacra euangeliorum hiſtoria, dilucida ſatis & perſpicua euadunt: neque ea-
dem hic repetere neceſſum fuit.

¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Vero die iam dieſcat. Dieſcit verbum impersonale, idem 2
ſignificat quod dies fit: ſicut aduesperaſcit, veſpera fit, & noctescit, fit nox. Ante ſe non habet no-
minatiuum: ſed ſolum ablatiuum ſibi adiunctum hic obtinet, ſcilicet vero die. Verus autem dies, Ie-
ſus Chriſtus eſt: ipſius diei ſenſibilis veritas & exemplar, longeque illo perfectior. Diei enim ſucce-
dit nox: & cum tenebræ finiunt. Dies autem verus neque terminum habet: neque ſuccedentem no-
ctis opacitatem. Ipſe ſane eſt ſol iuſtitiæ, qui nulla vnquam obductus caligine aut nubibus atris: ſalu-
Ioan. 11. tare lumen internis omnium oculis infundit. vt qui in eo die ambulauerit: ſecundum euangelicam
ſententiam non offendat. ¶ In tertio verſu. Pater vetus nouum natum. Pater vetus: Zacharias: pro- 3
pter ſenilem eius ætatem in qua nunciatus illi eſt filius. Nouum autem natum vocat beatum Ioan-
nem: quia nouo modo conceptus eſt, denunciatione ſcilicet angelica & parentibus ſenio confectis,
naturaque effœtis. Idem quoque ſpiritu ſancto repletus eſt ex vtero matris, & octauo poſt natiuita-
tem die, paternæ linguæ factus eſt reſerator: quæ omnia mirã in puero nouitatẽ & præcipuam excel
lentiã prætendũt. ¶ In quinto verſu. Dũ non paret verbo parẽs. In hac proſa eleganter ſane & præ 5
clare compoſita author id peculiare ſeruauit: quòd eandem dictionem ſæpius in eodem verſu repe-
tere ſtuduit. nõ quidem per ineptiam aut barbariem: ſed ſingularẽ quandam venuſtatem & gratiam,
quæ ex huiuſmodi apta & cõcinna repetitione illi accreſcit ac adiicitur. Non enim ſine cauſa fit illa
repetitio, ſed ad denotandã ſemper nouã aliquam rationem aut ſignificantiam, aut etiam ad oratio-
nis ornatũ. Id liquido prodit verſus præſens: in quo dictio verbũ, ter ponitur, ſed alia ſemper ratio-
ne. Deſignat enim ipſius ſententia ꝙ cũ Zacharias non obedit verbo angeli denunciantis illi filium
Lucæ 1. concipiendum: mox pro verbis ſuæ incredulitatis (quibus reſpondit angelo quaſi diffidens aut ſignũ
quærens. Vnde hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex & vxor mea proceſſit in diebus ſuis) fit punitio in
in verbo illi denegato atque adempto. Quia enim verbo peccauerat Zacharias: in verbo quoque
punitur, quoniam loquendi officium verbaque proferendi ad tempus illi ſubſtollitur. Eandem etiam

ſententiam proſequitur verſus ſequens: vtpote quòd Zacharias ſubdubitans, illud de filio naſcituro
nuncium quodam modo improbat ac refutat. quod tamen taciturnitas obmuteſcentiaque illi infli-
cta comprobat eſſe verum: affirmando per huiuſmodi loquelæ priuationem & ſubtractionem, illam
8 denunciationem à deo prodiſſe. ¶ In octauo verſu. Verioris eſt perfuſus ſolis. Veriorem ſolem vo-
cat author deum: qui ſol eſt ſpiritualis, & huius ſolis ſenſibilis veritas atque primituum exemplar, lõ
ge ſuam exuperans imaginem. Hic enim ſol noſter interdum atra obtectus caligine humanis ſubdu-
citur oculis: ſiquidem luminis patitur deliquum, & tendit ad occaſum. Verus autem ſol occaſum neſcit:
tenebris non offunditur neque eclypſim ſuſtinet. Cuius lux typica eſt ſpiritualis claritas, quæ etiam
Ioannem vtero materno clauſum illuſtrauit: atque Chriſti præſentiam in virginali thalamo latentis
10 docuit. ¶ In decimo verſu. Eſt renatus cœleſti myſterio. Nempe ad vocem ſalutationis ſacroſanctæ
dei matris: ſpiritu ſancto repletus eſt beatus Ioannes: & ab originalis culpæ labe purgatus. Vnde tũc
recte dicitur renatus ea ſpiritu ſancto: quoniam tum factus eſt filius gratiæ & adoptionis, largius dei
dona conſecutus quàm qui nunc baptiſmum ſuſcipiunt & ex aqua ac ſpiritu ſancto renaſcũtur. Tũc
itidem ipſe dicitur clauſa patefeciſſe, quamuis materno latitans vtero: quoniam per illam exulta-
tionem in gaudio teſtatus eſt ipſius Chriſti præſentiam quæ ferè omnes latuit. Tunc etiam in ſanctã
Elizabet matrem ſuam, propheticam transfudit gratiam per quam ipſa, occulta cognouit myſteria,
repletaque ſpiritu ſancto, ea reſerauit quæ hactenus fuerant aliis abdita ſacramenta. ¶ In duodeci-
12 mo verſu. Dum pro lingua ſic loquuntur. Geſtus Ioannis in vtero matris pro lingua loquuntur: quo
niam illud gaudium animi quod lingua expromere ob ætatem non potuit, geſtu proteſtatus, cũ præ-
ter infantium morem vteri materni latebris clauſus mirifice exultauit. Illi autem geſtus ſeruiunt in-
fantiæ: quoniam id ſupplent & exequuntur quod infantia verborum officio præſtare non potuit.
14 ¶ In decimoquarto verſu. Reſerans myſterium. Nam cum ſolutum eſt vinculum linguæ eius: reple-
tus eſt ſpiritu ſancto Zacharias, & prophetauit dicens. Benedictus dominus deus Iſrael: quia viſitauit Lucæ.1.
& fecit redemptionem plebis ſuæ. In quo quidem cantico continetur myſterium incarnationis do-
mini, & noui teſtamenti gratia atque exortus prædicatur: vt in eius capoſitione ſuperius dictum eſt.
18 ¶ In decimooctauo verſu. Ne formentur ex conuictu mores. Tales enim plærumque efficiuntur ho
mines: quales ſunt ii cum quibus diuerſantur & habent quotidianum conuictum. Quod ita perhibet
Eccleſiaſticus. Qui tetigerit picem: inquinabitur ab ea. & qui communicauerit ſuperbo: induet ſuper
biam. Et Salomon in prouerbiis. Qui cum ſapientibus graditur. Sapiens erit. amicus ſtultorum: ſi- Eccli.13.
milis efficietur. Ne igitur beatus Ioannes ex viuendi conſuetudine & familiaritate cum aliis, vitæ la- Prouer.13.
bem contraheret: fugit mundi delitias trifariam. primum loco: quia ab infantia in deſerto commora-
tus eſt. ſecundo veſte: quoniam pilis camelorum veſtitus erat & zona pellicea ſuccinctus. Denique
21 victu: nam locuſtas & mel ſylueſtre comedebat. ¶ In viceſimoprimo verſu. Prophetarũ monarchia. Marci.1.
Ioannes hic omnium prophetarum dicitur monarchia, vniuſque principatus. Nã inter omnes pro
phetas primatum obtinuit & præeminentiam: quandoquidem teſte domino noſtro non ſolum pro-
24 pheta fuerit, ſed etiam pluſquam propheta. ¶ In viceſimoquarto verſu. Duos duplex lauat flumen.
Siquidem Chriſtum lauit flumen ſenſibile: cum in Iordane baptizatus eſt à Ioanne. Ioannem vero Matth.3.
tunc etiam lauit flumen diuinæ gratiæ vberius illi quàm prius habuerat tum communicatæ. Et illa
eſt aqua melior longeque ſacratior: cuius attactu & aſperſione Ioannes à Chriſto (vt præcedens ha-
bet verſus) baptizatur. Sæpius enim in ſcriptura, aquæ nomine: ſpiritus ſancti gratia intelligitur. vt
in illo loco euangelii. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura: flumina de ventre eius fluent aquæ viuę.
Et rurſum in alio loco. Qui biberit ex aqua quam ego dedero ei, non ſitiet in æternum: ſed fiet in eo Ioan.7.
fons aquæ ſilentis in vitam æternam. Porro Ioanni (vt poſtea dicit hic verſus) nomen baptiſtæ con- Ioan.4.
ceditur: quod ad baptizandi in aqua officio ſortitus eſt. Ipſi vero Chriſto numen baptiſtæ concedi-
tur: quia penes eum eſt primaria baptizandi vis, poteſtas, & authoritas. apud homines vero: ſolum ba Ioan.1.
ptizandi miniſterium. Vnde Ioanni à deo dictum eſt Super quem videris ſpiritum deſcendentem &
26 manentem ſuper eum: hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. ¶ In viceſimoſexto verſu. Aquæ lauant
& lauantur. Quòd lauerint aquæ Chriſtum in Iordane: planum eſt omnibus. Lauari etiam tum di-
cuntur: quoniam noua virtute ſunt imbutæ & perfuſæ quam ante non habuerant, vtpote quòd ſunt
materia ſalutaris baptiſmi. Contactu ſiquidem ſui ſanctiſſimi corporis: Chriſtus conſecrauit aquas in
baptiſmatis materiam. indiditque vim illis, vt dum debito ritu ſeruato abluunt corpora: intus etiã
animæ inuiſibili aqua diuinæ gratiæ detergantur à ſordibus. Cæterum in hoc verſu non lauandis eſt
legendum, ſicut fere omnes libri habent: ſed lauandi, quemadmodum ipſe ſenſus ſtatim prodit. Nam
ſi laudis quiſpiam legerit: neſcio quam poterit rectam illius clauſulæ ſententiam aſſignare, quã tamẽ
protinus ſe offert peruiam, cum ibi genitiuus gerundii legitur.

De ſancto Ioanne Baptiſta: alia proſa.

1 AD honorem tuũ Chriſte
Recolat eccleſia:
2 Præcurſoris & baptiſtę
Tui natalitia.

3 Laus eſt regis, in præconis
Ipſius præconio.
4 Quem virtutum ditat donis,
Sublimat officio.

5 Promittente Gabriele
Seniori filium:
6 Hæſitauit, & loquelæ
Perdidit officium.
7 Puer naſcitur:
Nouæ legis noui regis
Præco, tuba, ſignifer.
8 Vox pręit verbum:
Paranymphus ſponſi ſponſum,
Solis ortum lucifer.
9 Verbo mater ſcripto pater:
Nomen edit paruulo.
Et ſoluta lingua muta
Patris eſt à vinculo.
10 Eſt cœleſti præſignatus
Ioannes oraculo:
Et ab ipſo præmonſtratus
Vteri latibulo.
11 Quòd ætate præmatura
Datur hæres: id figura
Quòd infœcunda
Diu: parens. res profunda.
12 Contra carnis quidem iura:
Ioannis hæc genitura.
Talem gratia
Partum format: non natura.
13 Aluo deum virgo claudit.
Clauſo clauſus hic applaudit:
De ventris anguſtia.
14 Agnum monſtrat in aperto
Vox clamantis in deſerto:
Vox verbi prænuncia.
15 Ardens fide, verbo lucens,
Et ad veram lucem ducens:
Multa docet milia.
16 Non lux iſte: ſed lucerna:
Chriſtus vero lux æterna:
Lux illuſtrans omnia.
17 Cilicina tectus veſte:
Pellis cinctus ſtrophium.
18 Cum locuſtis mel ſylueſtre
Sumpſit in edulium.
19 Atteſtante ſibi Chriſto:
Non ſurrexit maior iſto
Natus de muliere.
20 Seſe Chriſtus ſic excepit:
Qui de carne carnem cepit
Sine carnis opere.
21 Martyr dei, licet rei
Simus, nec idonei
Tuæ laudi,
22 Te laudantes, & ſperantes
De tua clementia,
Nos exaudi.
23 Tuo nobis in natale
Da promiſſum gaudium.
24 Nec nos minus triumphale
Delectet martyrium.
25 Veneramur & miramur
In te tot myſteria.
26 Per te frui Chriſtus ſui
Det nobis præſentia. Amen.

¶ Hæc proſa in rythmicæ compoſitionis forma perſimilis eſt illi proſæ de ſancto Nicolao prius explicatæ. Congaudentes exultemus: vocali concordia. Habet enim (vt & illa) multiformitatem rythmorum in diuerſis verſibus. Nonnulli namque verſuum duas ſolum habent clauſulas rythmicas: quarum prior reſpondet priori clauſulæ proximi verſus in terminali ſyllabarum conſonantia & ſecunda ſecundæ. Aliqui vero verſus tres complectuntur clauſulas rythmicas: duas primas ad ſeinuicem mutuo conſonantes, & tertiam tertiæ proximi verſus clauſulæ reſpondentem. Occurrunt etiam verſus quatuor clauſulis integrati: quarum prima ad tertiam, & ſecunda ad quartam ſeruat reſponſum. Denique offerent ſe legentibus hic & aliæ rythmi formæ: quæ vel ex ſola lectione facile deprehendi poterunt. ¶ Author eius: Adam de ſancto Victore. Celebrantur autem in hac proſa, præclara beati Ioannis Baptiſtæ præconia: conceptus, natiuitas, miracula in illis cœlitus oſtenſa, priuilegia gratiarum eius & multiplex dignitas: vt in proſa præcedente.

¶ ANNOTATIONES. In tertio verſu. Laus eſt regis in præconis. Sicut laudatur dominus in ſan- 3
ctis ſuis, quia ipſe qui fons eſt totius ſanctitatis & ſolus ſanctus: eos ad ſanctitatē prouexit. ita cum laudatur beatus Ioannes altiloquus Chriſti præco: illa laus in deum redundat, qui tantis gratiarum muneribus ipſum cumulauit. Qui enim laudat opus affabre factum: laudat & induſtrium illius operis
artificem. ¶ In octauo verſu. Vox pręit verbum. Sicut ſex menſium curriculo ortus beati Ioannis pręceſſit ortum ſaluatoris noſtri: ita officio baptizandi, prædicandi, & pro iuſtitia atque veritate moriēdi Ioannes anteceſſit Chriſtum. Et id quidem rationabiliter. Nam Ioannes: vox erat clamantis in deſerto. Chriſtus autem verbum dei patris. Ioannes Item, paranymphus erat & amicus ſpōſi. Chriſtus 8

verð ſponſus eccleſiæ. Denique Ioannes erat lucifer exorieus: & diei nouæ legis prænunclus Chri-
11 ſtus vero ſol iuſtitiæ. ¶In vndecimo verſu. Quód ætate præmatura. Abrahám iam cẽtenarius ex Sa Gene. 21.
ra vxore ſua nonagenaria filium repromiſſionis habuit Iſaac: qui à deo conſtitutus eſt hæres paterno
rum bonorum. Id autem figura fuit ortus beati Ioannis ex infœcundis etiam parẽtibus & cœleſti am
monitu. Multa enim in vtriuſque (Iſaac inquam & Ioannis) ortu adinuicem conſpirant: diuinam vir
tutẽ atteſtantia. Quare Ioannes cœleſti præſignatus eſt oraculo (vt dicit præcedens verſus) non ſo-
lum angeli denunciantis eius ortum: verum etiam figurarum veteris teſtamenti, & prophetiarum E- Eſaiæ. 40.
ſaiæ, Malachiæ, & pſalmorum de ipſo. Eſaias enim ipſum prænunciauit per vocem clamantis in de- Mala. 3.
ſerto. Malachias per angelum miſſum ante faciem domini & pſalmus per lucernam paratam Chri- Pſal. 131.
ſto domino. Ab ipſo itidem vteri latibulo præmonſtratus eſt Ioannes: quantus & qualis eſſet futurus.
Nam exultatio illa in vtero matris ad præſentiam Chriſti: manifeſtum pręſtabat indicium, quód ma
16 gnus demum foret coram domino. ¶In decimoſexto verſu. Non lux iſte, ſed lucerna. Ioannes non Ioan. 1.
erat lux illa primitiua & vera: quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quod
ita teſtatur euangeliſta. Non erat ille lux: ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat autem Ioã-
nes lucerna & lampas præfulgida: lucem illam primariam hominum oculis inferens ac obiiciens. ſi-
cut dominus noſter de illo teſtimonium perhibet: dicens. Ille erat lucerna ardens & lucens. Chriſtus Ioan. 5.
vero quoniam deus, lux eſt æterna & indeficiens: in omnes ſuæ claritans beneficos vibrans radios. Ioan. 13.
Ego inquit ſum lux mundi. qui ſequitur me non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. ¶In
20 viceſimo verſu. Seſe Chriſtus ſic excepit. In eo verbo domini. inter natos mulierum non ſurrexit ma
ior Ioanne Baptiſta: de ſolis maſculis fit ſermo, & conſueto naturæ more progenitis. Quocirca & ſa
cratiſſima dei mater ab illa vniuerſalitate excipitur: Ioanne haud dubie maior. Excipitur & domi-
nus noſter, de muliere quidem natus: ſed ſupra naturæ legem & ſine viri commercio. Porro in tertia
clauſula præcedentis verſus, author penultimam ſyllabam poſuit longam: quandoquidẽ nomen mu
lier in obliquis penultimam producit, cum tamen debuiſſet ſecundum regulam menſuræ rythmicæ
ibi poſuiſſe penultimam ſyllabam cuiuſpiam dictionis breuem. vt in quantitate ſicut & deſinentia re
23 ſponderet illa clauſula poſtremæ clauſulæ verſus præſentis: ad quam debet conferri. Verum penuria
vocabuli & neceſſitate ſententiæ exprimendæ adactus: id præter rythmi legem fecit. ¶In viceſimo
tertio verſu. Tuo nobis in natale. Natalis maſculini generis, natale neutri, & hoc natalitium, tii: acci
pitur pro die quo quis natus eſt. Virgilius. Phillida mitte mihi: meus eſt natalis Iolla. Dicitur etiã hic
& hæc natalis & hoc natale, & natalitius, a, um, pro eodem ſignificato: ſed ipſis additur ſubſtantiuum
dies. Leo papa. Natalem igitur diem domini celebremus. Habet autem nomen ſubſtantiuum natalis:
in ablatiuuo ſingulari potius natali. Ouidius. Hei mihi: natali dilacerate tuo. Hic tamen author ad ſer
uandam ſimilem in fine deſinentiam cum clauſula prima verſus ſequentis, cui debet reſpondere: for-
mauit ablatiuum natale, qui ſane rarior eſt & minus vſitatus.

De ſancto Ladiſlao: rege.

1 Nouæ laudis attollamus.
Regem: cuius exultamus
Speciali gloria.

2 Dulci mellis noui fauo:
Dulci, regi Ladiſlao
Canimus melodia.

3 Regis laudi nil diſcordet:
Cuius laudem non remordet
Cœleſtis ſymphonia.

4 Confeſſorum regem laudent:
Per quem reges ſibi gaudent
Vitæ dari munera.

5 O quàm fœlix quàm præclara
Varadini fulget ara:
Tuo claro nomine.

6 Quẽ precantur laudãtes ſinguli
Gemma regem totius ſeculi,
Et ſpes ſalutifera.

7 Cuius rector: ſecula
Manens ſine macula
Lauit omni crimine.

8 Scala gentis Hungarorum:
Per quam ſcandit ad cœlorum
Cathedram Pannonia.

9 Fama cuius cœlos tendit:
Et terrarum comprehendit.
Quatuor confinia

10 Per hunc vigent ſacramenta,
Et firmatur iam inuenta
Fidei religio.

11 AEgros curans ſanos fecit,
Et ſalutis opem iecit
Virtutis officio.

12 Exauditur in hac domo,
Quicquid orans petit homo
Per regis ſuffragia

13 Per quem: neque gladium
Nec incurſus hoſtium
Trepidat Hungaria,
14 Hoſtis aree plebs arrepta:
Prece regis eſt adepta
Salutis piacula.
15 Per quem author fidei
Cornu ſtillat olei:
Poſteris per ſecula.
16 Per hunc gentes vniuerſas
Hungarorum iam conuerſas
Nouimus imperio.
17 Procul enſe parent per ſe
Feræ gentes & aduerſæ:
Nutu voluntario.
18 Sub obſcuris ſui iuris
Iubar latens:ſed iam patens
Reſerat prodigia.
19 Hoſtes cedunt,victor redit
Barbarorum.Hungarorum
Vnus,fugat milia.
20 Ipſe ſuos laudatores,
Pœnæ facit contemptores
Morbos curans,& languores
Aufert,& dæmonia.
21 Sed qui ſuam ſanctitatem
Colunt,iis fert ſanitatem,
Et ad vitæ ſoſpitatem,
Rex reducit omnia.
22 Regum genus triumphale
Hungarorum ſalus vale.
Non refulſit iubar tale,
Regum floris germine.
23 Regum radix Chriſtiana,
Sume laudes,fide ſana
Quas exultans vox humana
Fert in tuo nomine.
24 Aſſiſtentes regis laudi,
Coronator regis audi,
Atque ſeruos ſancti regis,
Poſt hanc vitam,tui gregis
Transfer ad palatia.
25 Cuius laudi vis ſeruire
Nos,fac lætos conuenire,
Fac ad Chriſtum peruenire,
Vbi confer & largire
Sempiterna gaudia.
AMEN.

¶Hæc proſa rythmicæ modulationis ſeruat menſuram : perin. atque illa de ſancta cruce prius explanata.laudes crucis attollamus Ad cuius ſpeciem,formam & e. emplum, iſta ſic eſt compoſita: vt quantum ſinit materia,ſententia ſententiæ , verſus verſibus , & propemodum verba iſtius verbis alterius reſpondeant. Quare ex illius cootextu & intelligentia : perquirenda eſt (vt quid occurrerit anceps)iſtius elucidatio. ¶Continet autem hæc proſa laudes clariſſimi & ſanctitate inſignis regis Hungarorum Ladiſlai:cuius vita in primo libro vbi hymnus eius explicatur , latius eſt declarata. Et ex eo loco,quæ hic minus explanantur ſunt requirenda : ne ſuperflua videatur hic illorum repetitio.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Dulci mellis noui fauo. Metaphorica hæc locutio eſt: 2
qua regem Ladiſlaum vocat author dulcem fauum noui mellis,propter ſuauitatem & dulcorẽ virtu
Eccli.49 tũ eius. Sic & de Ioſia rege Iuda dicit Eccleſiaſticus.In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria: & vt muſica in conuiuio vini. At vero in tertio verſu cœleſtis ſymphonia dicitur non remordere laudẽ regis Ladiſlai:quoniã & ipſe in cœlis cantibus angelicis celebratur. neque ſuper norũ ſpirituũ hermonia reiicit aut repudiat laudẽ ipſius·neque recuſat aut abnuit ipſum aſſiduis laudibus prædicare. ¶In quinto verſu. Varadini fulget ara. Vt in primo libro cum ſancti Laudiſlai exponeretur 5
hymnus,dictũ eſt. Varadinũ ciuitas eſt epiſcopalis in Hũgaria,vbi ſanctus Lardiſlaus ſplendidũ extruxit templũ in honorẽ ſanctiſſimæ virginis Mariæ. & illic ſacrum eius quieſcit corpus, frequentique concurſu à fidelibus inuiſitur.In ſeptimo vero verſu,prima clauſula (quãtũ ſentio)ita legẽda eſt cuius rector ſecula.quãuis aliter habeãt vulgati codices:ex quibus nullus poſſet ſenſus elici. Et ita illius loci ſententia eſt,quod Chriſtos rector & ditector ſancti Ladiſlai,manens ſine macula criminis: 14
lauit ſecula totũq; genus humanũ omni crimine. ¶In decimoquarto verſu. Hoſtis arce plebs arrepta. Occupabant hoſtes fidei arcẽ munitiſſimã ex qua incurſionẽ in Hũgaros facere ſoliti,grauiter ipſos infeſtarũt. Atqui ad arma cõuerſus populus Hũgariæ:precibus & ductu ſancti Ladiſlai arcem illam expugnauit,& inimicos crucis Chriſti finibus illis exterminauit.Illius autem victoriæ occaſione quàm plurimi ad ſuſcipiendũ baptiſmũ ſunt inducti.cuius ſacra myſteria vocat hic author , piacula, id eſt purgamina ſalutis:quoniã ea ablutio in ſalutem animarũ ſumitur & purgationẽ peccatorũ . In ſequẽte vero verſu, author fidei deus nominatur·qui vt omnium bonorum ita & fidei eſt largitor iis qui ad ipſum conuertuntur. Cornu autem olei dicitur ſancti ſpiritus gratia , quam deus per regem

Ladiſlaum inſtillauit toti Hungarorum genti: quoniam ipſius opera & ſtudio tota Pannonia gratiã
fidei (quæ à ſpiritu ſancto eſt) accepit. Videtur autem author eo loco alludere ad id verbũ Eſaiæ pro Eſaiæ.5.
17 phetæ quinto capite. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei. quoniam hic (ſicut & propheta)
nominat cornu olei. ¶ In decimoſeptimo verſu. Procul enſe parãt per ſe. Duæ illæ dictiones pe ſe de
bent ſeiunctim legi: vt præpoſitio & ſuus caſus. Itaque huius loci ſententia eſt: quòd ſine enſe & gla-
dio, immo ſine bello, gentes Hungarorum prius indomitæ & efferæ pareot ſponte ſua & ſine vlla
coactione regi Ladiſlao: illis Chriſtum prædicanti. Sequentis vero verſus intelligentia eſt: quòd cla-
ritas virtutum ſancti Ladiſlai prius occultata latebat, quaſi abſcondita ſub modio. Nam cum hic vi-
tam ageret, ſtuduit bona opera ſua facere in abſcondito: ne inde laudem aucuparetur humanam. Ve-
22 rum poſtea emicuit ille virtutum ſuarum ſplendor per frequentia & inſignia miracula: quibus ſan-
ctitatem illius & ſublimitatẽ deus mundo declarare voluit. ¶ In viceſimo ſecundo verſu. Regum flo
ris germine. Senſus huius loci eſt: quòd nunquam ex ſtemmate regum & regio germine prodiit tale
iubar virtutum & ſanctitatis, quale fuit ſanctus Ladiſlaus. Nulli enim alii reges (inquit) tantum ſan-
ctimoniæ culmen, vt ipſe, attigerunt. In ſequente vero verſu ſecunda clauſula ita legi debet: quantũ
ex ipſo ſenſu coniectare queam. ſume laudes: fide ſana. quamuis aliter eam habeant vulgati codices,
quos mendoſos eſſe coniecto: quòd nullum præſtent integrum ſenſum. Itaque illius verſus ita ſumen
da eſt intelligentia. O Ladiſlae radix Chriſtiana regum, & ex quo reges Chriſtiani ſunt exorti: ſuſci-
pe benignus laudes quas firma fide & nihil hæſitante, vox humana gaudens offert tuo nomini. Adie
cta autem eſt ab authore & inſerta illa particula, fide ſana, hãc (reor) ob cauſam. Nam huiuſmodi lau
des ab hominibus vix fiunt ſine petitione alicuius ſpiritualis boni. Petitio vero omnis ad deum & ſan
ctos: fieri debet ſolida fide & ſine animi fluctuatione ancipiti, quemadmodum admonet beatus Iaco
bus dicens. Poſtulet autem in fide nihil hęſitans. Qui enim hæſitat: ſimilis eſt fluctui maris, qui à ven
to mouetur & circunfertur. Non ergo æſtimet homo ille: quòd accipiat aliquid à domino. Porro qui
emendatiores nacti fuerint codices quàm ipſe potuerim habere: hanc proſam ad illorum formam Iacobi.1.
emendent. Nam in ea ob libri caſtigati penuriam, coactus ſum interdum mutare literam authoris
fortaſſe id aliam formam quàm ipſe primum compoſuerit: ad aliquem ſenſum aſſignandum: quem
nonnunquam oportuit hic potius coniectare, quàm ex ipſo literæ contextu colligi potuerit. Verum
neceſſitati danda eſt venia.

De ſanctis apoſtolis: Petro & Paulo.

1 PEtre, ſumme Chriſti paſtor: & Paule gentium doctor. Eccle
ſiam veſtris doctrinis illuminatam. Per circulum terræ preca
2 tus adiuuet veſter. Nam dominus Petre cœlorum tibi claues
3 dono dedit. Armigerum Beniamin Chriſtus te ſcit ſuum: vaſ
4 que electum. Mare planta te petre Chriſtus conculcare: tuæ dedit chari-
tati. Vmbrã tui corporis: infirmis debilibuſq; fecit medicinã. Doctilogos
5 philoſophos te Chriſtus dat vincere ſua voce. Multiplices victoris tu pau
le Chriſto per populos acquiſiſti. poſtremo victis omnibus barbaris: ad
arcẽ ſummi pergitis culminis. Germanos diſcordes ſub iugo Chriſti pa-
6 catos iam coacturi. Ibi Neronis feritas principes apoſtolorum, præliis
plurimis victores: diuerſæ te petre & paule addixerat pœnæ mortis. Te
crux aſſociat: te vero gladius cruentus mittit Chriſto. Amen.

¶ Hæc proſa ſolutæ orationis habet contextum: & beatorum apoſtolorum Petri & Pauli præconia commemorat, vt vtriuſque dignitatem & excellentiam tum in eccleſia adminiſtratione, tum in miraculis & prædicandi euangelii fructu ſingillatim deſcribens. demum fœlicem amborum per martyrium conſummationem Romæ factam recenſet. ¶ Authorem eius coniecto fuiſſe Gelaſium papam. Nam traditur ipſe plæraſque proſas eccleſiaſticas compoſuiſſe: vtque in officio miſſæ decantaretur, primum inſtituiſſe. Verum non inueni nominatim expreſſas eas proſas quas compoſuit: vt aliis diſcerni poſſint. Sed facile crediderim ipſum vetuſtiores illas proſas quæ ſolutum habent orationis characterem contexuiſſe: qualis eſt hæc proſa & plæręque hic inſertæ, receptæque in vſu: antequam rythmica modulatio (quæ à recentioribus eſt elaborata) in proſis haberet locum.

2 ¶ ANNOTATIONES. Per circulum terræ. Per totius terræ ambitum atque circuitum: quæ ſecundum Ariſtotelis ſententiam ſphærica eſt, globoſæque ac rotundæ figuræ. Ea ſiquidem figura in plano per circulum deſcribitur ac delineatur. Adde quòd apud authores interdum circulus pro ſphæra ſumitur & figurã ſphærica: propter vtriuſque adinuicem affinitatem & conformitatem. Neque

Pſal.18. illud hic ocioſe dictum. Nam in omnem terram, iſtorum apoſtolorum exiuit ſonus: & in fines orbis
terræ, verba eorũ. ¶ Armigerum Beniamin Chriſtus te ſcit ſuum. Dictio Beniamin: hoc loco voca
tiuus eſt, & pro beato Paulo ſumitur: quòd de tribu Beniamin ipſo atteſtante ſit exortus. Armiger 2
Philip.3. autem Chriſti Paulus dicitur: quoniam vt ſtrenuus miles ac pugil portauit nomẽ eius coram regi-
bus & filiis Iſrael, bonumque certamen certauit intrepidus. ¶ Mare planta te Petre. Matthæus il-
Matth.14. lud in ſuo narrat euangelio capitulo decimoquarto: quomodo ſanctus Petrus annuente domino ſu- 3
per aquas maris ſine immerſione ambulauit, ob ingruentem tamen tempeſtatem trepidans. Ex
Actu.5. Actis itidem apoſtolorum conſtat quòd certatim in plateis ponebantur infirmi: vt veniẽte Petro ſal
tem vmbra corporis eius ſuper eos extenderetur, & ita ſanabantur à languoribus ſuis. ¶ Doctiloquos 4
philoſophos te Paule. Peragrauit enim Paulus ferè totam Græciam, & Athenas etiam ſe contulit:
vbi potiſſimum floruerunt philoſophorum ſtudia. cum quibus etiam in Areopago diſceptationem
habuit, & aliquos eorum ad veritatis lumen conuertit: vt ſanctum Dionyſium Areopagitã. Porro il-
los mundi philoſophos deuicit Paulus: non ſua ipſius voce, ſed Chriſti. Nã in eo Chriſtus loqueba-
tur: vt ipſemet atteſtatur. & ſicut de apoſtolis dictum eſt: nõ ipſe erat Paulus qui loquebatur verba vi
Actu.17. tæ, ſed ſpiritus ſanctus in eo. Dicitur & Paulus multiplices Chriſto acquiſiſſe victorias: quoniã mul-
tos populos conuertit à gentilitate & Iudaiſmo ad Chriſtum. in quibus idolorum & dæmonum vi-
1.Corint. 13 ctor: vt bellator egregius, Chriſti nomen dilatauit. Cæterum hoc loco, doctiloquos potius quàm do
Matth.10. ctilogos legendum putarim. Nam rara eſt & fere inepta compoſitio dictionis Græcæ cum latina, &
aptius Latina Latinæ, & Greca Græcæ dictioni compingitur ac annectitur. ¶ Ad arcem ſummi per-
gitis culminis. Arcem ſummi culminis vocat author vrbem Romam: quæ olim totius mundi tenuit 5
monarchiam. Germanos vero diſcordes appellat Romulum & Remum fratres: primos vrbis condi
tores. Qui (vt perhibent hiſtoriæ) inter ſe non ſatis conueniebant de nomine vrbi imponendo: cum
vterque id ſibi vendicare contenderet. & in ea contentione Remus à Romulo fertur occiſus: atque
vt ait Lucanus, fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Illos autem fratres iam pacatos coegerũt
apoſtoli ſub iugum Chriſti: quantum ad eorum poſteros. Nam Romanos ab ipſis originem ſortitos:
ad veri dei cultum adduxerunt. ¶ Te crux aſſociat. Priore loco poſitum pronomen, Petrum demõ-
ſtrat: qui & in genere mortis ſcilicet crucifixione & in gloria cœleſti Chriſto aſſociatus eſt. Poſteriore 6
vero loco poſitum pronomen, beatum indicat Paulum: qui gladio obtruncatus eſt. vt in deſcriptio-
ne paſſionis amborum Chriſti apoſtolorum, ſanctus Linus conteſtatur.

De ſancto Petro apoſtolo.

1 Gaude Roma caput mundi.
Primus paſtor in ſecundi
Laudetur victoria.
2 Totus mundus hilareſcat:
Et virtutis ardor creſcat
Ex petri memoria.
3 Petrus ſacri fax amoris:
Lux doctrinæ, ſal dulcoris.
Petrus mons iuſtitiæ.
4 Petrus fons eſt ſaluatoris:
Lignum fructus & odoris,
Lignum carens carie.
5 Et quid petro dices dignum?
Nullum Chriſti videns ſignum,
Primo ſub ammonitu
6 Fugit rete fugit ratem:
Necdum plene veritatem
Contemplatus ſpiritu.
7 Auro carens & argento
Coruſcat miraculis.
A neruorum ſub momento
Claudum ſoluit vinculis.
8 Paralyſi diſſolutus
AEneas erigitur.
Petrum præſens dei virtus
Ad votum proſequitur.
9 Petrus vitam dat Thabitæ.
Iuuenemque reddit vitæ
Poteſtate libera.
10 Pede premit fluctus maris
Et nutantem ſalutaris
Illum regit dextera.
11 Facta Chriſti quæſtione,
Breui claudit ſub ſermone
Fidem neceſſariam.
12 Hunc perſonam dicit vnam,
Sed nec tacet opportunam
Naturæ diſtantiam.
13 Quod negando ter peccauit,
Simplex amor expiauit,
Et trina confeſſio.
14 Angelus à carcere

Petrum ſoluit libere:
Deſtinatum gladio.
15 Vmbra ſanat hic languentes:
Sanat membra, ſanat mentes.
Morbos reddit impotentes:
Medici potentia.
16 Petrum Simon magus odit:
Magum Simon Petrus prodit.
Plebem monet ac cuſtodit
A magi verſutia.
18 Hic à petra Petrus dictus:
In conflictu ſtat inuictus.
Licet iugis ſit conflictus:
Et grauis congreſſio.
17 Dum volare magus quærit:
Totus ruens totus perit.
Quem diuina digne ferit:
Et condemnat vltio.
19 Nero fremit furibundus,
Nero plangit impium.
Nero, cuius ægre mundus
Ferebat imperium.
20 Ergo Petro crux paratur
A miniſtris ſcelerum.
Crucifigi ſe teſtatur
In hoc Chriſtus iterum.
21 Petro ſunt oues creditæ:
Clauesque cœli traditæ.
petri præit ſententia:
Ligans ac ſoluens omnia.
22 Paſtoris noſtri meritis
Ac prece ſalutifera:
Nos à peccati debitis
AEterne paſtor libera. Amen.

¶Hæc proſa rythmicæ ſeruat menſuræ formam, ſicut illa paulo antè declarata de ſancto Ioanne: Præcurſoris & baptiſtæ. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Coutinet autem egregias beati Petri laudes, promptã ad Chriſtum conuerſionem, miraculorum crebritatem & miram efficaciam, ſyncæram fidei confeſſionem, conflictum cum Simone mago & partam de illo victoriam: denique & mortem crucis à Nerone illi illatam. Quorum multa ex ſacra euangelii & Actuum apoſtolicorum hiſtoria ſunt perſpicua: neque ampliorem hic exigunt elucidationem.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Gaude Roma caput mundi. Roma hic dicitur caput mundi: ob dominatum illum & monarchiam quam olim in toto mundo obtinuit. quemadmodum paulo ſuperius eſt dictum. Vnde Virgilius de illa dicit. Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma. & Romanos rerum dominos gentemque togatam nominat. Incitat autem Romam ad gaudium hic verſus: quòd in ea beatus Petrus ſedem apoſtolicam primus omnium pontificum ſit moderatus, eandem ſuo conſecrauit ſanguine, & ſacro ſuo corpore decorat. At vero primus paſtor, Chriſtus eſt: qui de ſe dicit. Ego ſum paſtor bonus. Secundus vero paſtor: beatus Petrus, cui à domino dictum eſt etiam tertio, Paſce oues meas.

7 ¶In ſeptimo verſu. Auro carens & argento. Cum primum enim Petrus dixit pauperi claudo ex vtero matris ſuæ. Aurum & argentum non eſt mihi. quod autem habeo: tibi do. In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. protinus conſolidatæ ſunt baſes eius & plantę: & exiliens ſtetit & ambulauit glorificans deum. Conſimiliter (vt ſequens dicit verſus) AEneas octo annis paralyſi vexatus, & in grabato recubãs: cum audiſſet à Petro. AEnea: ſanet te dominus Ieſus Chriſtus. ſurge & ſterne tibi. continuo ſurrexit ſanus. Ob quod ſignum: multi ex habitatoribus Liddæ ciuitatis conuerſi ſunt ad dominum. Ioan. 10. Ioan. 21. Actuum. 3. Actuum. 9.

¶In nono verſu. Petrus vitam dat Thabitæ. Ex Actis apoſtolorum id deprõptum: vbi diſcipula quædam Chriſti, nomen Thabita ſiue Dorcas in Ioppe, plena operibus bonis: narratur graui infirmitate fuiſſe extincta. Ad quam cum à diſcipulis accerſitus eſſet Petrus: fuſa ad deum oratione ipſam reſuſcitauit. Ob cuius ſigni nouitatem diuulgati per vniuerſam Ioppen: multi crediderunt in dominum. Actuũ. 9.

8 ¶Porro quòd iuuenem etiam vitæ reddiderit Petrus, vt dicit hic verſus: ex ſacra ſcriptura depromptum non habetur. ſed ex alia hiſtoria, diuinarum literarum ambitu nequaquam comprehenſa: cui tamen non eſt idcirco detrahenda fides. Non enim omnia apoſtolorum miracula: ſacræ paginæ cõplexu continentur. Eſt autem hiſtoria illa, iuuenem à Petro vitæ reſtitutum enarrans: ea quæ ſancti Petri vitam actaque deſcribit, atque certamen pro veritate fidei contra Simonem magum: vulgo in templis ſanctorumque agonibus legi ſolita. Quæ quidem inter cætera refert, quòd eo tẽpore quo Romæ inter beatum Petrũ & Simonẽ magum fuit grauis contentio atque diſceptatio: vt decim⁹ ſextus & decimus ſeptimus huius proſæ verſus exprimunt, arrogaretque ſibi magus diuinam virtutem qua & mortuos ad vitam reuocare poſſet: allatũ eſt corãm funus adoleſcẽtis paulo ante mor-

tur,qui & nobili erat genere & Cæſaris propinquus habebatur. Cuius corpore exanimi delato,atque
poſito in medio populi:inter ſanctū Petrum & Simonem magum conuenit hæc conditio atque pro
poſita eſt mutuo vtriuſque conſenſu,quòd ipſorum duorum qui mortuū illum reſuſcitaret:haberetur
prædicator veritatis,& cuius verbis adhibenda eſſet fides à Romanis . Tentauit prior id magus, de
murmurationibus ſuis diris & magicis incantamentis:ſed nequicquam & fruſtra. Petrus vero oratio
ne ad deum fuſa:iuuenem ipſum vere ſuſcitauit à morte:rediuiuumque & incolumen matri ſuæ red
didit. Vnde & magi ludificamenta detecta ac confutata ſunt:& fides in complurium cordibus corro
borata. Nomenque Ieſu Chriſti(ad cuius inuocationem reuixit adoleſcens)celebrius redditum:atq;
à quàm plurimis Romanorum,abiecto idolorū cultu,honoratum & laudatum. ¶ In vndecimo ver 11
Matth. 16. ſu. Facta Chriſti quæſtione. Interrogatio Chriſti ad diſcipulos fuit. Vos autem quem me eſſe dicitis?
Petri autem reſponſio:ita ſubiungitur . Tu es Chriſtus:filius dei viui. In qua & perſonæ Chriſti vni
tatem exprimit,ſicut dicit ſequens verſus:nam eundem profitetur eſſe Chriſtum & filium dei , eo-
demque pronomine eum demonſtrat. Naturarum etiam diuinæ ſcilicet & humanæ in Chriſto di-
Pſal. 44. uerſitatem nullis verbis Petrus innuit. Nam cum Chriſtum ipſum nominat: naturam eius inſinuat hu
manam,ſecundum quam vnctus eſt à deo oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis. Cum vero eundem cō-
fitetur filium dei:diuinam eiuſdem iudicat naturam. ¶ In decimotertio verſu. Simplex amor expia- 13
Ioan. 21. uit. Poſt ſui manifeſtationem tertio diſcipulis factam cum reſurrexiſſet à mortuis Chriſtus, & copio
ſam piſcium capturam : interrogauit Petrum ſemel,iterum,& tertio,an ſe amaret.reſpondit ſemper
Petrus id Chriſto notum & perſpectum eſſe quòd ipſum amaret. In qua reſpōſione:ſimplex & vni-
Matth. 26. cus exprimitur ſemperque conformis amor Petri in Chriſtum.is tamen triplici confeſſione & ter-
tio facta aſſeritur:vt huiuſmodi trina amoris confeſſio , trinæ negationis eius in paſſione Chriſti fa- 17
ctę culpam abraderet. ¶ In decimoſeptimo verſu. Hic à petra Petrus dictus. Multi codices hanc
primam præſentis verſus clauſulam ita habent diſpoſitam. Hic à Petro petra dictus .ſed perperam
& mendoſe. Non enim beatus Petrus vnquam legitur à domino dictus eſſe petra : cum illud nomen
1. Corint. 10 ſolius Chriſti ſit proprium,teſte apoſtolo ad Corinthios. Petra autem erat Chriſtus . Et cum apud
Marci. 16. Matthæum legitur dominus dixiſſe Petro. Tu es Petrus: & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam
meam.per hanc petram , non Petrum,ſed ſeipſum demonſtrat. quandoquidem non ſuper Petrum,
ſed ſuper Chriſtum vt lapidem in fundamentis poſitum : fundata eſt eccleſia . Inſuper non petra à
Petro dicitur : ſed à petra Petrus.ſicut non Chriſtus à Chriſtiano: ſed à Chriſto Chriſtianus deduci
tur. Quocirca prima illa clauſula rythmica:ita eſt potius legenda. Hic a petra Petrus dictus. & accō-
modatus erit in toto verſu ſenſus. Nam propter ſoliditatem fidei & inuictam in certamine contra im
probos fortitudinem:cum petra conuenit Petrus, & inde id nomē accepit. ¶ In viceſimo verſu. Cru 20
cifigi ſe teſtatur. Cū Petrus à Nerone in vincula coniectus , ſuadentibus Chriſtianis fratribus clan
culum diſceſſiſſet liber è carcere:iam portam vrbis egreſſurus Chriſtum vidit ſibi occurrentem , &
adorans eum ait. Domine quo vadis? Cui reſpondit dominus. Venio Romam iterum crucifigi. Tum
Petrus ad illum. Domine iterum crucifigeris? Et ait illi dominus. Etiam iterum crucifigar. Petrus au
tem dixit ei. Domine reuertar & ſequar te. Et his dictis Chriſtus aſcendit in cœlum . Quem Petrus
ſublatis in æthera luminibus,dulciſſimis lachrymis proſecutus eſt:ac in ſeipſum reuerſus intellexit
hoc domini verbum de ſua dictum eſſe paſſione. Et continuo regreſſus cum gaudio in vrbem & car
cerem: narrauit hæc fratribus,agonemque ſuum glorioſe compleuit,& Romæ(vt inſinuarat domi-
nus) crucifixus eſt.

De ſanctis apoſtolis: Petro & Paulo.

1 ROma Petro glorietur:
Roma Paulū veneretur
Pari reuerentia.
2 Immo tota iocūdetur:
Et iocundis occupetur
Laudibus eccleſia.
3 Hi ſunt eius fundamenta:
Fundatores,fulcimenta,
Baſes,epiſtylia.
4 Iidem ſaga,qui cortinæ:
Pelles templi hiacintinæ,
Cyphi,ſphæræ,lilia.
5 Hi ſunt nubes coruſcantes:
Terram cordis irrigantes
Nunc rore,nunc pluuia,
6 Hi præcones nouæ legis:
Et ductores noui gregis
Ad Chriſti præſepia,
7 Laborum ſocii
Triturant aream:
In ſpe denarii
Colentes vineam.
8 His ventilantibus
Secedit palea:
Nouiſque frugibus
Implentur horrea.

9 Ipſi montes appellantur,
Ipſi prius illuſtrantur
Veri ſolis lumine.

10 Mira virtus eſt eorum:
Firmamenti vel cœlorum
Deſignantur nomine.

11 Fugam morbis imperanti
Leges mortis ſuperant,
Effugant dæmonia.

12 Delent idolatriam:
Reis donant veniam,
Miſeris ſolatia.

13 Laus communis eſt amborum,
Cum ſint tamen ſingulorum
Dignitates propriæ.

14 Petrus pręit principatu:
Paulus pollet magiſtratu
Totius eccleſiæ.

15 Principatus vni datur:
Vnitaſque commendatur
Fidei catholicæ.

16 Vnus cortex eſt granorum,
Sed & vna vis multorum
Sub eodem cortice.

17 Romam conuenerant
Salutis nuncii,
Vbi plus nouerant
Ineſſe vitii,
Nihil diſciplinæ.

18 Inſiſtunt vitiis
Fideles medici.
Vitæ remediis
Obſtant phrenetici.
Fatui, doctrinæ.

19 Facta Chriſti mentione:
Simon magus cum Nerone
Conturbantur hoc ſermone,
Nec cedunt apoſtolis.

20 Languor cedit, mors obedit,
Magus crepat, Roma credit.
Et ad vitam mundus redit,
Reprobatis idolis.

21 Nero fremit ſceleratus,
Magi morte deſolatus.
Cuius error ei gratus,
Graue præcipitium.

22 Bellatores prę electi
Non à fide poſſunt flecti,
Sed in pugna ſtant erecti,
Nec formidant gladium.

23 Petrus hæres veræ lucis,
Fert inuerſus pœnam crucis,
Paulus ictum pugionis.
Nec diuerſæ paſſionis
Sunt diuerſa præmia.

24 Patres ſummæ dignitatis:
Summo regi conregnatis,
Vincla noſtræ prauitatis
Soluat veſtræ poteſtatis
Efficax ſententia. Amen.

¶Hæc proſa rythmicam habet compoſitionẽ fere in omnibus verſibus præcedẽti perſimilẽ. Quòd ſi interdum aliqua interuenit euariatio: illa haud magno impendio ab omnibus inter legendum poterit dinoſci. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. In ea prædicantur egregiæ laudes beatorum apoſtolorum Petri & Pauli: & ſingularia gratiarum dona ipſis à deo indulta in denunciatione euangelicæ veritatis ad hominum conuerſionem, & ſedula moderatione totius eccleſiæ. Demum ſacrum eorum martyrium, & precioſa in conſpectu domini mors deſcribitur.

9 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Hi ſunt eius fundamenta. Chriſtus primum eſt & præcipuũ eccleſiæ fundamentum: de quo apoſtolus. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt: quod eſt Chriſtus Ieſus. Apoſtoli autem & præcipue Petrus & Paulus: ſecundaria ſunt fundamenta eccleſiæ, & poſt Chriſtum. Vnde apoſtolus ſcribit Epheſiis: quòd ſunt fundamentum apoſtolorum & prophetarum. Ita Chriſtus primus fundator: hi ſecundi & ſub Chriſto, primario architecto. Similiter baſes ſunt & fulcimenta ſiue ſuſtentacula eccleſiæ: itidem & epiſtylia. Eſt autem epiſtylium: capitellum quod ſuper columnam ponitur, ſiue ſuperior columnæ pars. ſicut baſis: pars eius eſt inferior. Nam epi Græca prępoſitio, ſupra ſignificat: & ſtylos, columnam. Inde epiſtylium: 1. Corin 3. Ephe. 2.
4 quod ſupra columnam eſt. ¶In quarto verſu. Iidem ſaga: qui cortinæ. In conſtructione tabernaculi antiquæ legis erãt ſaga cilicina, cortinæ, pelles hyacintinæ: ad operimẽtũ ipſius tabernaculi. Erãt & in ſtipite candelabri eiuſdem tabernaculi ac calamis eius: cyphi, ſphærulæ & lilia, ad ornatũ ipſius cãdelabri. Et hæc quidem ex diuerſa cõpoſita erant materia, & inter ſe diuerſa ſecundum ſubſtãtiam: & ad diuerſum applicabantur vſum. At vero Petrus & paulus in tabernaculo nouæ legis & eccleſia Exo. 26.

7 Plaude vellus Gedeonis:
Rore madens pneumatis.
8 Plaude pellis Salomonis.
Pulchrior præ cæteris.
9 Vale Iacob micans ſtella:
Circunluſtrans maria.
10 Vale conſignata cella:
Rubus in vi flammea.
11 Euge ſole quòd amicta:
Solem gignis ſtellula.

12 Euge quòd ſis prælecta:
Scala cœli fulgida.
13 Pange aurora conſurgens:
Luce noui ſideris.
14 Pange arca: trina ferens
Chariſmata miſeris.
15 Eia magnificat tua
Ieſum Chriſtum anima.
16 Eia tecum vt laudemus
Ora dulcis Maria. Amen.

¶Hæc proſa rythmicam ſernat menſuram vbiq; vniformem. In ſingulis enim verſibus duas ſolum complectitur clauſulas rythmicas: ea quidem lege vt duo proximi verſus ab eadē incipientes dictione, mutuum adinuicem ſemper habeant reſponſum: & prima clauſula vnius primæ alterius, & ſecunda ſecundæ in exitu ſyllabarū coſonet. éſtque in omnibus verſibus prima clauſula octo ſyllabarum: ſecunda vero, ſeptem. ¶Commendãtur in ea præclaræ virtutes deiparæ virginis Mariæ. inſignis humilitas. ſingularis virginitas. ſine moleſtia: prolis fœcunditas. antiquæ ſtirpis nobilitas, & cæteræ per veteris teſtamenti figuras myſticè deſignatæ. quæ quidem figuræ in præſenti proſa recenſentur: & multæ earum ſæpenumero ſuperius ſunt explicatæ.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Aue omni nodo carens. Frequens nodus in arbore aut vir
ga: aſperitatem & deformitatem quandam illi infert. & enode lignum leuius eſt: & gratius aſpectu eo
quod nodis ſubſultat & aſperatur. Idcirco per translationem quandam hic nodus pro ſorde & ma-
cula peccati ſumitur: quæ ipſam animam quodam modo reddit informem, & ab omnimoda ſynceri-
tate diſcedentem. Qua etiam metaphora vſus eſt Ambroſius: cum dicit de beata virgine. Hæc eſt vir
8 ga: in qua nec nodus, orginalis: nec cortex, venialis culpæ fuit. ¶In octauo verſu. Plaude pellis Salo-
monis. Sumpta eſt hæc ſacræ virginis denominatio ex eo loco Canticorum: vbi ſpõſa fideles animas Canti. 1.
alloquens, ait. Nigra ſum ſed formoſa, filiæ Hieruſalem: ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomo
nis. Vbi gloſſa poſtremùm exponens verbum: ait. De pellibus rubricatis fecit ſibi tabernaculum Sa-
lomon: in quo delectatur. Verum quiſnam eſt hic Salomon: niſi Chriſtus vere pacificus? de quo dicit Pſal. 71.
pſalmus. Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis: donec auferatur luna. Hic ſanè & puriſ-
ſimis ſanctiſſimæ virginis ſanguinibus (ſicut ait Damaſcenus) tanquam pellibus rubricatis concedẽs
ſuæ maieſtati adaptauit tabernaculum, corpuſque formauit. ipſam quoque virginem delegit in ſuæ di
uinitatis habitaculum: cum in ea ædificabit ſibi æterna ſapientia domum. Itaque ipſa ſacra virgo pel-
10 lis eſt Salomonis: quia Chriſti veri Salomonis domicilium fuit & receptaculum. ¶In decimo verſu.
Vale conſignata cella. Eadem beatæ virginis nuncupatio aliis verbis exprimitur in Canticis vbi ait
ſponſus. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa: hortus concluſus fons ſignatus. Quæ plane verba ſecũ- Canti. 4.
dum vſum eccleſiaſticũ (ſicut & cætera in Canticis dicta) congruenter applicantur ad ſanctę dei ma-
tris præconium. Et quod in illis dicitur, hortus concluſus: hic aliis verbis dicitur cella conſignata. Eo
dem quoque modo permultæ hic ponuntur denominationes ſacræ virginis, ex ſacris literis ſumptæ,
& quæ ſuis eſſent locis reſtituendæ: niſi ſæpius ante fuiſſent vnaquæque in ſuam originem reuocatæ.
vt quòd ipſa beata virgo ſit virga Ieſſe, porta clauſa, vellus Gedeonis, ſtella Iacob, rubus ardens, ſca-
11 la cœli viſa in ſomnis à Iacob. ¶In vndecimo verſu. Euge ſole quòd amicta. Illud beatæ virginis prę
conium: depromptum eſt ex eo loco Apocalypſis. Signum magnum apparuit in cœlo. mulier amicta Apoca. 12.
ſole, & luna ſub pedibus eius: & in capite eius corona ſtellarum duodecim. Quod quidem dictũ bea-
tus Bernardus in quodam ſermone de aſſumptione glorioſæ virginis: conuenienter eidem accõmo-
dat: dicens. Hæc ſane mulier eſt per ſingularem quandam præcellentiã: ſacratiſſima virgo Maria. quę
iure perhibetur amicta ſole: nam profundiſſimam diuinæ ſapientiæ vltrà quàm credi valeat, penetra
uit abyſſum. vt quantum ſine perſonali vnione, creaturæ conditio patitur: luci illi inacceſſibili videa-
tur immerſa. Neque id mirum: quòd mulier hæc amicta ſit lumine ſicut veſtimento. Veſtiuit enim ip
ſa prius ſolem: & nunc contra veſtitur ab eo. Veſtiuit quidem ſolem ſubſtantia carnis: & veſtit eã nũc
ſol, gloria ſuæ maieſtatis. Veſtiuit antè ſolem nube: & nunc à ſole veſtitur immẽſa cœli claritate. Hæc
13 Bernardus. ¶In decimotertio verſu. Pange aurora conſurgens. Alludit hoc ſacræ virginis elogiũ illi
dicto Canticorum. Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens: pulchra vt luna, electa vt Canti. 6.
ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata? Ita in ſequente verſu ipſa denominatur arca: ad ſimilitudi-
nem arcæ fœderis, compoſitæ à Moyſe ex lignis ſethim & circũtectæ auro. Erat enim arca illa Mo-
ſaica (quædam figura & ſymbolum ſacratæ deo virginis: magnámque cum illa tanquam ſua veritate
& exemplari habens affinitatem. Porro ſicut arca illa figuralis tria potiſſimum continebat ſacra my- Exodi. 25.
ſteria, vtpote tabulas legis, virgã Aaron floridã, & vrnã cœleſti manna plenã ita & ſanctiſſima virgo Hebræo. 9.
Chriſtũ dominũ caſtis cõplexa viſceribus (qui legifer noſter eſt, ſacerdos verus, & panis ſupercœle-
ſtis) tria nobis attulit chariſmata: nouæ legis lationẽ, nouum ſacerdotium, & cœleſtis cibi dulcedinẽ.

De viſitatione beatæ Mariæ:alia proſa.

SAncti ſpiritus aſſit nobis gratia. Quo fœcundata:deum peperit
virgo Maria. Per quem ſacrata floret virginitas in Maria. Spiri-
1 tus alme:quo repletur Maria. Tu rorem ſacrum ſtillaſti in Ma-
2 ria. Amator ſanctæ:quo intacta impregnatur Maria. Sub cuius vmbra nõ
3 torretur:dum fouetur Maria. Tu præſeruaſti:ne prima culpa, trãsfuſa ſit
in Maria. Tu cellam ſacraſti ſic benedicti ventris in Maria. Vt tumeret
& mater fieret virgo maria. Sic pareret : nec florem perderet maria. Pro
phetas tu inſpiraſti:vt præcinerent quòd deum conciperet Maria. Apo-
ſtolos confortaſti:vt aſtruerent hunc deum,quem edidit Maria. Quan-
4 do machinam deus mundanam fecit:eſt præfigurata Maria. Tellus ho-
minem,virgo virginem fudit primum:ſic ſecundum maria. Tu anima-
rum ſpes afflictarum:dulcis maria. Tu ſeruulorum nexus tuorum ſolue
5 Maria. Tu colliſũ peccati mundũ ad vitam reparaſti maria. Idolatras
& leges atraseneruaſtis maria. Ergo nos petimus ſupplices vt ope beni-
gna ſubleues:ô maria. Et nato pro nobis ſupplices:qui tibi pſallimus, aue
maria. Tu fœlicibus fœlicior maria. Tu ſublimibus angelorum cœtibus
es prælata maria. Ipſum hominẽ induiſti maria. Qui ſine ſemine, rigan-
te nemine te fœcundauit maria. Hunc deum nobis placa maria. Amen.

¶ Hæc proſa ſolutæ præfert orationis contextum:apprime cõſimilis illi proſæ de ſancto ſpiritu, ab eodem exordio inchoatæ & ſuperius explanatæ. Conuenit enim hæc cum illa non ſolum in ipſa fronte & primo verſu:ſed & in multis aliis ſequentibus. vt ex induſtria ſtuduerit author, quæ illic de ſancto ſpiritu dicuntur ad ſacram virginem applicare, quantum ſinit materia, concinnitas & ratio ſententiæ. Id tamen peculiare eſt huic proſæ & dedita opera in ea obſeruatum: quòd omnes eius verſus poſt primum deſinunt, in Mariæ nomen, ipſumque ſemper habent in calce repoſitum. ¶ Cõtinet autem inſignia digniſſimæ virginis præconia: multiplicem gratiarum illi à deo collatarum copiã diffuſe depromens. Verum quoniam hæc proſa (ſicut & pręcedens) nihil continet proprium & ſpeciatim addictum benignæ eius viſitationi ad Elizabeth: quanuis illi feſto peculiariter aſcribatur, ſed ea tantum quæ omnibus eius feſtis ſunt communia: idcirco in quouis ſemper ſanctæ virginis feſto: vtraque iſtarum poteſt recte decantari. Quòd ſiquis peculiarem ac propriam ſolennitati ſacræ viſitationis proſam deſiderat: hanc quæ ſubtexitur legat, complectentem piam fidelis populi ad ipſam glorioſam virginem inuocationem. vt ſicut ipſa benigniter viſitauit ſuam cognatam Elizabeth: ita dei eccleſiã grauiter afflictam diuturno ſchiſmate dignetur viſitare, pacémque & vnionis tranquillitatẽ illi ſua gratia reſtituere. Neque ab re illud hic expetitur: quoniam ad ſedandum pernicioſum eccleſiæ ſchiſma primum traditur ſolennitas viſitationis ſacroſanctæ virginis ab Vrbano ſexto fuiſſe inſtituta.

1 Veni mater gratiæ:
Fons miſericordiæ,
Miſeris remedium.
2 Veni lux eccleſiæ,
Triſtibus lætitiæ
Nunc infunde radium.
3 Te reginam colimus:
Tibi laudes canimus
Ex affectu cordium.
4 Quæ es in anguſtiis:
Et in rebus dubiis,
Salus & ſolatium.
5 O ſtella præfulgida:
Tu dira certamina
Maris huius reprime.
6 Simonis nauicula,
Filii tunicula
Ne ſcindantur, prohibe.
7 Portus nauigantium,
Preces ſupplicantium
Filiorum, ſuſcipe.
8 Conſolare flebiles,
Iuua puſillanimes,
Et errantes corrige.
9 Quæ deum hominibus
Et ima cœleſtibus

Iungis:o puerpera. Schiſmataque reprime:
11 Hæreſes interime, Firma pacis fœdera..Amen.

¶Seruat autem hęc proſa eandem prorſus rythmicam modulationem ſicut illa de ſancto ſpiritu ſu-
perius expoſita. Veni ſancte ſpiritus:& emitte cœlitus,lucis tuæ radiũ . quinimmo ad illius imitatio-
nem,formam,& ſpeciem:hæc cenſetur propemodum compoſita.Neque quicquam babet explatio-
nis lucem efflagitans:præterquam id quod in ſexto verſu metaphorica locutione innuitur.Illic enim
per Petri nauiculam agitatam quidem fluctibus maris ſed non ſubmerſam:intelligitur ſancta eccleſia Matth.8.
Chriſti.quæ hic plerunque tribulationibus quatitur:ſed nunquam opprimitur.Eodem quoque loco
per tunicam Cbriſti inconſutilem quæ non eſt ſciſſa à militibus, inſinuatur eccleſia catholica:in vni
tate fidei iodiuidua conſiſtens,& omnes bæreſes ac ſchiſmata damnans.
1 ¶ANNOTATIONES.Tu rorem ſacrum ſtillaſti.Per rorem ſacrum intelligitur hic ſingularis gra-
tia ſpiritus ſancti,qua fœcundam reddidit superſanctam virginem ſioe viri attactu.perinde atque ros
irrigans terram ſolet eam fœcundare:& ad germinandum aptiorem reddere.Hinc Eſaias iocarnatio
nis dominicæ reſerans myſterium:ait.Rorate cœli deſuper,& nubes pluant iuſtum : aperiatur terra Eſa. 45.
& germinet ſaluatorem.Et ipſa beata virgo per vellus Gedeonis rore cœleſti irriguum ſignata fuiſſe
2 ſæpius eſt dicta.¶Sub cuius vmbra noo torretur.Dictũ eſt ab angelo ipſi beatæ virgini. Spiritus ſan
ctus ſuperueniet in te:& virtus altiſſimi obũbrabit tibi.Atqui vmbra refrigeriũ pſtat requieſcenti ſub Lucæ.1.
ea,ipſumque defendit ab æſtu. Quooiã igitur buiuſmodi vmbraculs ſancti ſpiritus fouebatur & con
tinebatur virgo Maria: nullo vitiorum ardore torreri aut inflammari potuit . quia ab ipſo ſui conce-
ptus exordio ſpiritus ſanctus in ea omnem noxiam concupiſcentiam ſic extinxit ſuo ſupercœleſti ro-
3 re:vt nunquam in ea peccati fomes locum habuerit.¶Tu præſeruaſti ne prima culpa.Hic prima cul
pa dicitur labes originalis:quæ per carnis propagationẽ contrahitur,& ab ipſis protoplaſtis per pri-
mam ſuam præuaricationem in poſteros omnes eſt transfuſa . niſi diuina benedictio præuenerit gi-
gnendam prolem ſua gratia:& impediuerit illam labefactionem . Et quoniam ſpeciali prærogatiua,
ſingularique priuilegio ipſa ſuperſancta virgo tanquam terra benedicta à domino,& Adæ maledicto
nunquam ſubiecta,præſeruata fuit ne contaminaretur buiuſmodi funeſta lue : quemadmodum in li-
bro de puritate conceptionis eius latius diſcuſſimus,recte hic dicitur ſpiritus ſanctus eam præſeruaſ-
4 ſe:ne primæua illa noxa in illam tranſmitteretur.¶Tellus hominem,virgo virginẽ.Quod in præ-
cedente verſu dictum fuerat, Mariam ſcilicet præfiguratam fuiſſe quando deus mondum produxit a
nunc apertius explicatur.Nempe in ſexto die deus de terra virgine,& nullo adhuc hominum ſcelere
cootaminata,aut imbuta ſanguine:produxit Aam primum hominem etiam virginem . Ita de ſacro-
ſancta virgine,terra quidem viua & animata,& quæ nunquam ſenſit maledictionem:deus produxit:
ſecundum Adam,Chriſtum ſcilicet dominum noſtrum.Quare vt primus Adam, ſecundi : ita terra
5 ex qua formatus eſt Adam,ſanctiſſimæ virginis typus fuit ac figura . ¶Idolatras & leges atras coer-
uaſti.Leges atras vocat author funeſtos ritus:quibus crudeliſſimi dæmones ex idolis dantes reſponſa
ſibi litari,ſacráque fieri iuſſerunt.vt humano ſanguine imbuendas eſſe aras eorum, immolaodos ho-
pites,& filios à parentibus necandos. Quemadmodum innuit propheta io pſalmo : cum ait de filiis Pſal. 105.
Iſrael.Et immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis.Et effuderunt ſanguinem innocentẽ, ſan-
guinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum:quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaam . Hæc au-
tem nefanda ſacrificia & dæmonum ludificamenta:per aduẽtum domioi noſtri in carnem & apoſto-
lorum prædicationem in gentibus factam prorſus ſublata ſuot.Et cæteræ id genus leges ſacrilegæ:cũ
idolorum cultu penitus exterminatæ.vt exiſpicia,auguria,aruſpicinæ,auſpicia , ſuperſtitionéſq; in-
numeræ:oriente cœlitus luce veritatis omoino propulſatæ.

In diuiſione apoſtolorum.

1 COeli enarrant gloriam dei filii,verbi incarnati:facti de terra Pſal 18.
cœli.Hæc enim gloria:ſoli domino eſt congrua. Nomen eſt Eſa.9.
2 cuius:magni conſilii angelus.Iſtud conſilium,lapſo homini
auxilium eſt:antiquum & profundum, & verum factum,ſo
3 lis tantum ſanctis cognitum.Cum angelus iſte homo natus ex muliere:
immortale ex mortali,de terra cœlum fecit,ex homine angelũ . Hic eſt
dominus exercituum deus,cuius ſunt angeli:miſſi in terrã apoſtoli.Qui Actuũ.1.
bus ſeipſum viuum præbuit reſurgens in multis argumentis , pacem vi- Lucæ.24. Marci.16.
ctor mortis nuncians.Pax vobis,ego ſum inquit,nolite iam timere.præ Ioan.20.
dicate verbum dei creaturæ omni,corã regibus & principibus,Sicut mi- Matth.10
ſit me pater,& ego mitto vos in mundum. Eſtote ergo prudentes ſicut

ſerpentes:eſtote vt columbæ ſimplices. Hinc Petrus Romam apoſtolo-
4 rum princeps adiit. Paulus Græciam: vbique docens gratiam. Ter quatuor hi proceres,in plagis terræ quatuor: euãgelizãtes trinum & vnum,
Andreas,Iacobus vterque,Philippus,Bartholomeus, Simon,Thadeus,
Ioannes,Thomas,& Matthæus. Duodecim iudices, non ab vno ſed in
Pſal.18. vnum diuiſi:per orbem diuiſos in vnum colligunt.In omnem terrã exi-
Eſa.52. uit ſonus eorum:& in fines orbis terræ verba eorum.Quàm ſpecioſi pe-
Ioan.1. des euangelizantium bona,prædicantium pacem. Sanguine Chriſti redemptis ita dicentium:Sion regnabit deus tuus. Qui verbo ſecula fecit:
1.Corint.1. quod pro nobis verbum caro factum eſt,in fine ſeculorum.Hoc verbum
Eſa.45. quod prædicamus Chriſtum crucifixum: qui viuit & regnat deus in cœ
5 lis.Hi ſunt cœli in quibus Chriſte habitas:in quorum verbis tonas, fulguras ſignis,roras gratiam.His dixiſti,rorate cœli deſuper & nubes plu
6 ant iuſtum:aperiatur terra germinans.Germẽ iuſtum,ſuſcita terram noſtram:quam apoſtolicis verbis ſerens germinare facias. Quorum verbis
verbum patris tenentes: in patientia fructum ferre fac nos tibi domine.
Ioan.15. Hi ſunt cœli,quos magni conſilii angelus inhabitas: quos nõ ſeruos ſed
amicos appellas,quibus omnia quæ audiſti à patre notificas.In quorum
diuiſione collectum gregem cuſtodias indiuiſum: & in vinculo pacis
vnum.vt in te vnum ſimus: ſicut in patre tu es vnus. Miſerere nobis:tu
Ioan.17. qui habitas rex in cœlis.Amen.

¶Hæc proſa ſolutæ orationis habet compoſitionem:nec lege rythmica tenetur. Continet autẽ mul tiplicem apoſtolorum commendationem. tum ob electionem eorum à Chriſto: ad annunciandum cunctis gentibus euangelium.tum ob diuiſionem eorum in totum mundum, vt in omnem terrã diſſeminarent verbum veritatis.Ponuntur & hic diuerſæ eorum nũcupationes:ex ſacris literis apta metaphora illis attributæ. At non opus erit in annotationibus cuiuſque loci vnde ſumuntur hæc nomina lectores admonere:quoniam propter rei ipſius facilitatem ex notis marginalibus id quiſque facile dinoſcere poterit.

¶ANNOTATIONES. Facti de terra cœli. Nomine cœlorum in hac proſa intelliguntur apoſtoli: 1
propter lucem doctrinę,continuum boni operis exercitium,& ſublimitatem perfectionis.ſicut & frequenter in ſacris literis hoc vocabulo iidem ſignantur.dicuntur autẽ facti de terra cœli:quoniã prius imperfecti erant & terrena ſapientes.poſtea vero à Chriſto(qui elegit eos de mundo)facti ſunt cœle
Ioan.15. ſtes conuerſatione & ſpiritualia ſectantes.¶Iſtud conſilium:lapſo homini auxilium eſt. Conſiliũ il- 2
lud de quo loquitur litera:fuit diuini beneplaciti definitio atque decretum de redẽptione generis humani per filium dei incarnatum.Quodquidem conſilium haud dubie lapſo homini auxilium eſt:nã per illius completionem & executionem redemptus eſt homo. Fuit & illud conſilium dei antiquum nam ab ęterno apud diuinam ſapientiam prędeterminatum atque prędefinitum.Profundum quoque fuit idem conſilium:nam altitudinem eius & abyſſum nec ipſi quidem cœleſtes ſpiritus comprehendere poſſunt,quanto minus homines.Denique illud factum eſt verum.quoniam ſicut à diuina bonitate prędiſpoſitum fuerat:ita iam eſt completum & omnino conſummatum. Poſtremùm id ſolis ſanctis eſt cognitum conſilium. quoniam ſoli ſpiritus angelici & homines vitę ſanctimoniam amplexi, vt ſancti patriarchę & prophetę:habuerunt de hoc arduo & admirabili conſilio reuelationem quod eſſet complendum.Poſt aduentum autem Chriſti in carnem:illud toti mũdo innotuit & patefactum
eſt.¶Cum angelus iſte,homo natus ex muliere.Chriſtus hoc loco dicitur angelus nõ natura,ſed of- 3
ficio.quoniam paternę voluntatis & benignitatis apud homines factus eſt nuncius. Neque id abſurdum aut mirum videatur.Nam in ſequente verſu etiam apoſtoli dicuntur angeli, miniſterio ſcilicet & munere:quoniam verbum dei toti mundo annunciarunt.Hic autẽ ſuperſpiritualis angelus,Chriſtus inquam dominus noſter humanam indutus carnem:conditionem hominum in meliorem ac digniorem commutauit ſortem.Nam ex mortali homine per naturã & culpã:fecit immortalẽ, per reſurrectionis & immutationis gratiã. quoniã in ſe immortalitatẽ deuicta morte aſſumẽs: quid reliqui homines ipſius imitatores demũ ipſo authore ſint aſſecuturi,ſuo exẽplo oſtẽdit.Fecit & Chriſtus de terra cœlũ,nam terrenis prius deſideriis addictos homines cõuertit ad cœleſtium amorẽ. Deniq; ex homine fecit angelum:nam homines natura,reddidit angelos,annunciandę veritatis officio.Siquidẽ ipſi ſancti apoſtoli ex hominibus angeli facti ſunt: non per naturę demutationẽ,ſed nouę functionis

4 & officii aſſignationem. ❡Ter quatuor hi proceres. Duodecim apoſtoli: apud Matthæum & Lucam in euangelio exprimuntur. & ſurrogato in locum Iudæ traditionis diuina electione ſancto Matthia: in ſacri illius numeri perfectione permanſerunt. Hi autem in quatuor plagis terræ, oriente, occidente, meridie, & ſeptentrione: verbum euangelicæ veritatis hominibus annunciauerũt. Dicuntur & ipſi, duodecim iudices: quoniam iudiciaria poteſtas & aſſeſſoria dignitas cum deus mundum iudicabit, ipſis à Chriſto repromiſſa eſt. Non ſunt autem ab vno diuiſi: quia licet abinuicem corpore: nõ tamen animo ſunt diſſeparati, neque à charitatis vinculo quod in vnitate conſiſtit ſunt diuulſi. Quinimmo ſemper in vnum coniuncti atque in Chriſto tanquam centro coincidentes, locorum tamẽ ſpaciis ſeiuncti: filios dei qui erant diſperſi congregauerunt in vnum, & diſſipatas oues ad vnum veri paſtoris Matth. 10 Lucæ 6. Actuum. 1. Matth. 19.
5 ouile coegerunt. ❡Hi ſunt cœli in quibus Chriſte habitas. Illud verbũ prophetę in pſalmo quo deus dicitur habitare in cœlis: applicat hic author ad cœlos ſpirituales ſcilicet apoſtolos, & naturales cœlorum ſenſibilium operationes ipſis myſticè attribuit. Nempe à cœlis tonitrua procedunt & fulgura & placido lapſu ros deſcẽdit in herbas. ita & ipſi apoſtoli immo Chriſtus in eis tonat euãgelica prædicatione, coruſcat miraculorum claritate, & rorat diuinæ gratiæ in aridas hominum mentes effuſione. Vnde & illud verbum Eſaiæ quo cœli inuitantur ad rorem emittendum, & nubes ad iuſtum ſalutari pluuia in terram fundendum: decenter accommodat hic author ad apoſtolos, qui vt cœli & nu- Pſal. 2. Eſa. 45.
6 bes imbriferæ, nunc rore nunc pluuia ſuorum verborum iuſtos reddiderunt homines. ❡Germen iuſtum ſuſcita terram noſtram. Hoc loco germen iuſtũ vocatiuus eſt: & Chriſtum ſignat, qui apud Hieremiam hoc appellatur nomine, cum ait. Ecce dies veniunt dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germẽ iuſtum. & regnabit rex & ſapiens erit. Petimus autem ab eo terram cordis noſtri ſuſcitari: ad fœcunditatem & largam bonorum operum frugem. Cui quidem terræ iniectum ſemen apoſtolicorum verborum: afferat vberes fructus. more illius ſeminis quod cecidit in terram bonam: & exortum fecit fructum multum. per quod Chriſtus ſuam exponens parabolam, dicit eos ſignificari: qui in corde bono & optimo retinent verbum dei & afferunt fructum in patientia. Hiere. 23. Lucæ. 8.

De ſancta Margarita: proſa.

Margaritam glorioſam
Sponſam Chriſti ſpecioſam
Veneremur hodie.

2 A gentili patre nata:
Fide Chriſti deſponſata
Ipſi regi gloriæ.

3 Rectam fidem inſectatur:
Domo patris propulſatur,
Nutrici ſe contulit.

4 Generoſa oues pauit:
Quam præfectus adamauit,
Sed hæc Chriſtum prætulit.

5 Ad tribunal præſentatur,
Et exuta flagellatur,
Fluunt riui ſanguinis.

6 Ridens gaudet paſſione:
Confortata in agone
Nutu ſancti flaminis.

7 Ex contemptu prouocatur
Iudex: aqua præparatur,
In vas virgo mergitur.

8 Tyrannus videns illæſam,
Clauſit antro virgis cæſam.
Dæmon terrens ſternitur.

9 Ad mucronem ceruix tenſa:
Orat voce cum immenſa
Pro ſe venerantibus.

10 Mox ſpopondit regnum cœli
Promiſſo Chriſtus fideli,
Cunctis te laudantibus. Amen.

❡Hæc proſa rythmicam ſeruat formam in proſis eccleſiaſticis frequentiſſimam: ſecundum quã ſinguli verſus tres continent clauſulas rythmicas, duas primas octo ſyllabarũ inter ſe in fine conſonantes, & tertiam ſeptem ſyllabarum cum tertia clauſula proximi verſus in ſyllabarum poſtremarum vocalitate conuenientẽ. ❡Complectitur autem ipſa paucis ſanctitatem vitæ & durũ martirii agonem: quem beata Margarita pro Chriſto ſuſtinuit. Verum quoniam hæc in hymno ipſius, ſuperius explicato, & in hiſtoria vitæ eiuſdem latius explicantur: non eſt illis enarrandis hic diutius immorandum.
3 ❡ANNOTATIONES. In tertio verſu. Rectam fidem inſectatur. Legendum hic potius crediderim conſectatur, quod ſequi imitarique ſignat: quàm inſectatur, quod potius inceſſere, laceſſere, & prouocare ſignificat. vt multis conuitiis me es inſectatus. Quod etiam ſignificatum: & ſuo primitiuo inſequor interdum conuenit. Quintilianus. Cum eũ maledictis inſequeretur. id eſt proſequeretur & inceſſeret. Significat etiam inſequi: deinde aut poſt aliud ſequi. Virgilius. Inſequitur clamórque virum, ſtridórque rudentum. Sed inſector ſuum frequentatiuum: vix ſignificatũ habet illi reſpondens. In eodem quoque verſu, clauſula illa, nutrici ſe contulit: non eſt ſecundum conſuetum recte loquendi modum contexta. ſecundum quem confero quando ſignificat ad aliquem locum aut perſonam ſe appoſitu

ſat nomen illius loci aut perſonæ in accuſatiuo cum præpoſitione in vel ad. Quare ſi numerus ſyllabarum non fuiſſet maior æquo: ita potius erat dicendum. Ad nutricem ſe contulit. ❡ In ſexto verſu. 6
Confortata in agone. Agon, locus eſt certaminis Romæ. qui circus Flaminis olim dicebatur. & plærunque pro ipſo certamine ponitur, ſiue corpore illud exerceatur: ſicut pugilum & athletarũ in arena. ſiue animo & robore mentis: ſicut ſanctorum martyrium pro Chriſti fide dimicãtium in tolerandis tormentis. Inde agoniſma, quod etiam certamen ſignificat: ſiue præmium & palmam quę in agone victoribus datur. Recte igitur ſanctæ Margaritæ martyrium: eius agon hic nominatur. ❡ In decimo verſu. 10
Promiſſo Chriſtus fideli. Nonnulli libri hic habẽt: promiſſo pacto fideli. ſed perperam & mendoſe. tum quòd illic duo nomina ſubſtantiua ſine coniunctione interſtite eidem coniunguntur adiectiuo: quod recta loquendi ratio non admittit. tum quòd ibi verbum ſpopondit: nullũ habet nominatiuum ſuppoſitum, cui adiungatur. At ſi ea clauſula ita legatur, promiſſo Chriſtus fideli: vtrique vitio obuiatum eſt, & completa patet ſententia.

De ſancta Maria Magdalena.

1 LAus tibi Chriſte: qui es creator & redemptor, idem & ſaluator, Cœli, terræ, maris, angelorum & hominũ. Quem ſolum
2 deum confitemur & dominũ. Qui peccatores veniſti vt ſaluos faceres. Sine peccato: peccati aſſumens formulam. Quo-
3 rum de grege, vt Chananæam: Mariam viſitaſti Magdalenam. Eadem
menſa verbi diuini: illam micis, hãc refouens poculis. In domo Simonis
leproſi conuiuiis accubans typicis. Murmurat phariſæus: vbi plorat fœ-
mina criminis conſcia, Peccator contemnit compeccantem. peccati ne-
ſcius pœnitentem exaudis: emũdas fœdam, adamas vt pulchram facias.
pedes amplectitur dominicos, lachrymis lauat, tergit crinibus, lauando,
tergendo, vnguento vngit, oſculis circuit. Hæc ſunt cõuiuia quæ tibi pla
cent: O patris ſapientia. Natus de virgine, qui nõ dedignaris tãgi à pec-
catrice. A phariſæo es inuitatus, Mariæ ferculis ſaturatus. Multum dimit
4 tis multum amanti, nec crimen poſtea repetenti. Dęmoniis eam ſeptem
mundans ſeptiformi ſpiritu. Ex mortuis reſurgentem te das cunctis vi-
5 dere priorem. Hanc Chriſte proſelitam ſignas eccleſiam, quam ad filio-
rum menſam vocas alienigenam. Quam inter conuiuia legis & gratiæ
6 ſpernit phariſæus, faſtus lepra vexat hæretica. Qualis ſit, tu ſcis. tangit te
7 quia peccatrix, quia veniæ optatrix. Quidnam haberet ægra, ſi non ac-
cepiſſet, ſi non medicus adeſſet? Rex regum diues in omnes, nos ſalua,
peccatorum tergens cuncta crimina, ſanctorum ſpes & gloria. Amen.

❡ Hæc proſa, oratione ſoluta eſt contexta: continẽtque egregia beatæ Mariæ Magdalenæ præconia, ſalutarem ipſius ad Chriſtum conuerſionem poſt carnis illecebras, pœnitentiámq; fructuoſam: apud Lucam in euãgelio deſcriptam. Commemorat itidem primam Chriſti apparitionem illi factã poſt quàm ſurrexit à mortuis: à Ioanne enarratam.

❡ ANNOTATIONES. Cœli, terrę, maris, angelorum, & hominum. Iſti genitiui, ad nominatiuos in 1
primo verſu poſitos, diuerſo modo (vt ſenſus efflagitat) referuntur. Eſt enim Chriſtus: creator omnium, cœli, terræ maris angelorum & hominum. redemptor autem: hominum tantum, non etiã angelorum. ſaluator vero: angelorum & hominum. ❡ Vt Chananæam: Mariam viſitaſti Magdalenam: 2
Vtraque enim dominum deprecata eſt. illa pro ſanatione filiæ ſuæ à dæmonio vexatæ: hæc vero pro peccatorum remiſſione. Vtraque ſimiliter quod petiuit obtinuit. Nam illi poſt crebram repulſam di-
Math. 15. ctum eſt à domino. O mulier: magna es fides tua. fiat tibi ſicut petiſti: & ſanata eſt filia eius ex illa hora. Hæc vero poſt expreſſam peccatorum remiſſionem audiuit à domino. Fides tua ſaluam te fecit: va
Lucæ. 7. de in pace. Vtraque itidem refecta eſt à domino ſpiritualiter. Illa quidem micis. nam reſpõdit. Etiam
Pſal. 101. domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Hæc vero poculis
Pſal 79. ſiue lachrymis pœnitentiæ. nam potum ſuum cum fletu miſcuit: & dominus illi potũ dedit in lachrymis in menſura. ❡ In domo Simonis leproſi. Non exprimit id ſcriptura, quòd conuiuiũ illud in quo
mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ad pedes domini lachrymis abluit peccata ſua, fuerit factum in 3
domo Simonis leproſi. ſed tantum quòd id contigerit in domo cuiuſdam Phariſæi habitantis in Hie

rufalem:cuius nomen erat Simon. At vero Matthęus deſcribit cœnam factā domino noſtro in Betha Matth.26.
nia in domo Simonis leproſi paulo antè paſſionem ſuam: in qua Maria Magdalena fudit vnguētum
precioſum ſuper caput Chriſti diſcumbentis, propter quam effuſionē indignatus eſt Iudas Scarioth.
Verum ſicut hæc inunctio, alia eſt ab ea quam fecit in ſua conuerſinne : ita & hoc aliud ab illo conui-
uium, & alia domus, itidem & alius hoſpes, aliúſque locus, & aliud tempus. Quare deſideratur ali-
cuius probati authoris teſtimonium : qui aſſerat Mariæ Magdalenæ conuerſionem in domo Simo-
nis leproſi eſſe factam. Et forte hallucinatus eſt hic author, vnum hoſpitem pro altero accipiens:
aut credens in vtroque conuiuio eundem eſſe hoſpitem, quod loci & temporis circunſtantiis plane
repugnat. Vocat autem hoc lnco author typica conuiuia, ſpirituales illas epulas quibus Chriſtus tum
reficiebatur: fructum ſcilicet conuerſionis ipſius peccatricis. quemadmodum alio loco dicit. Meus ci
4 bus eſt vt faciam voluntatem eius qui miſit me: vt perficiam opus eius. ¶ Dæmoniis eam ſeptē mun- Ioan. 4.
dans. Hic potius ſeptiformi ſpiritu in ablatiuo legendum eſt, quàm ſeptiformis ſpiritus in nominati-
uo: vt inemendati habent codices. Nam in præcedente verſu & ſequente, ad Chriſtū dirigitur ſermo
per verbum ſecundæ perſonæ: immn & in tota proſā. quare & in præſente verſu ad eūdem ſic etiam
verba dirigi eſt conueniens. Si enim ad alium tranſeat ſermo, ſignificans quòd ſpiritus ſeptiformis e-
rat eam mundans ſeptem dęmoniis: abrupta eſt quodam modn ſententia, & inconcinnè præcedenti-
bus ac ſequentibus cohærens. Quòd autem Chriſtus Mariam Magdalenam ſeptem dæmoniis (id eſt
totidem vitiis mortiferis & capitalibus, quibus dæmones præſunt) mundauerit, atteſtantur Marcus,
& Lucas, dicentes quòd Chriſtus eiecit de ea ſeptem dæmonia. ¶ Hanc Chriſte proſelitam ſignans Lucæ. 8.
eccleſiā. Proſelitus penultima producta, dicitur aduena, peregrinus ſiue aduentitius. Et apud Iudęos, Matth. 16.
5 qui ex gentilitare ad ritum & legem ipſurum conuertebantur: dicti ſunt proſeliti. vt oſtendit illud di-
ctum euangelicum quo reprehenduntur ſcribæ & phariſæi circueuntes mare & aridam, vt facerent
vnum proſelitum. Secundum eandem quoque ſignificationem hoc loco proſelita eccleſia dicitur ec- Matth. 23.
cleſia ex gentibus collecta, quæ tanquam alienigena ad filiorum, id eſt Iudæorum menſam, ſpiritua-
lémque per fidem & ſacramenta refectionem diuina dignatione eſt vocata. Eſt igitur huius lnci ſen-
ſus, quod per Mariam Magdalenam Chriſti bonitate admiſſam ad contactum pedum eius in conui-
uio, intelligitur eccleſia ex gentibus accerſita à Chriſtn per apoſtnlorum præennium ad gratiam fi-
dei & ſalutis. Per phariſæum vero tumidum & inſolente animi faſtu aſpernantem mulierem pecca-
tricem, intelligitur populus Iudaicus indigne ferens gentilem populum ad agnitinnem dei, & viā ſa-
6 lutis eſſe vocatum, vt multis in locis apoſtolorum Acta teſtantur. ¶ Faſtus lepra vexat hæretica. Sen
tentia eſt quod faſtus & ſnperbia phariſæi vexat eccleſiam ex gentibus lepra hæretica, lepra inquam
animi ſcilicet inuidia & nimia pertinacia, qua voluit populus Iudaicus per phariſæū ſignificatus cir-
cunciſinnem & cærimonias legis Moſaicæ præferre euangelicæ gratiæ. Huiuſmodi ſanè peruicacia
obſtinate adhærens ſuæ ſententię contra veritatem, rectè hic hęreſeos nomine exprimitur, & hęreti-
7 ca lepra nominatur ¶ Quidnam haberet ęgra, ſi non accepiſſet. Huius loci ſenſus eſt. Non debes O
phariſee indignari, quod peccatrix tangat Chriſtum. Quia enim ęgrota eſt & multis laborans vitio-
rum morbis, non poſſet ipſa habere ſalutem, niſi eam à medico conſequatur. non valet itidem illa ob
tinere quicquam boni, niſi illud à totius bonitatis fonte acceperit. Atqui hic adeſt optimus medicus, Marci. 19.
qui dixit. Non eſt opus valentibus medico, ſed male habentibus. Ipſa autem ſe male affici & valere,
multis indiciis & amaris lachrymis teſtificatur. Sine igitur eam medicum accedere, vt ab eo curetur.
permitte illam ad miſericordię fontem properare, vt in eo lauetur ab omnibus ſuis inquinamentis.

De ſancto Iacobo fratre Ioannis apoſtolo: proſa.

1 GAudeat Hiſpania:
Totaque Germania
Iubilet in domino.
2 De triumpho nobili
Iacobi apoſtoli:
Compoſtellæ condito.
3 Zebedæi filium,
Chriſti conſanguineum:
Narrat hunc hiſtoria.
4 Hic vt ſolis radius,
Fulget in primatibus:
Viſa Chriſti gloria.
5 A Ioſia capitur,
Ad Herodem trahitur:
Funem collo baiulans.
6 Videt paralyticum:
Cui fert auxilium
Ad tormentum ambulans.
7 Ioſias compungitur,
Pedibus adiungitur
Iacobi pro lauarco.
8 Qui poſt pacis oſculum
Tranſmigrat ad dominum:
Secum cadens gladio.
9 O fœlix apoſtole,
Magne martyr Iacobe:
Te colentes adiuua.
10 Peregrinos vndique

Tuos clemens protege: Ducens ad cœleſtia. Amen.

¶Hæc proſa vniformem habet & ſemper eandem rythmi modulationem: in ſingulis verſibus tres complectens clauſulas, & in vnaquaque earum ſeptem ſyllabas, quarum penultima eſt breuis. Duæ primæ eiuſdem verſus clauſulæ: mutuum adinuicem habent reſponſum in exitu ſyllabarum. Tertia vero vnius: cum tertia alterius proximæ clauſulæ, ſimilem habet deſinentiã. ¶Referuntur in ea, præconia ac laudes ſancti Iacobi fratris ſancti Ioannis euangeliſtæ & filii Zebedæi: qui vnà cũ fratre ſuo ad apoſtolatum à domino vocatus eſt, & inter apoſtolos primus laurea martyrii coronatus pro confeſſione fidei. Demùm ſupplex ad ipſum dirigitur oratio: vt quoſcunque ſuſcipientes peregrinationem ad viſitandum ſacrum eius corpus protegat, & ad cœleſtia regna perducat.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Gaudeat Hiſpania. Regio Hiſpanię hic ad gaudium incita- 1
tur: quoniã nobilitata eſt ſacris exuuiis & corpore glorioſi Iacobi apoſtoli, quod apud ſe dei nutu depoſitum aſſeruat cum ſumma religione & veneratione: in Galitia, vna eius prouincia, apud Compoſtellam Galitiæ ciuitatem: ſanctis apoſtoli cineribus percelebrẽ & mirificè decoratam. Germania vero etiam ad iubilum & lætitiam inuitatur: quoniam ipſi apoſtolo præter cæteras nationes eſt admodum deuota. vt ex ea plures cateruatim confluant peregrini ad inuiſendum beati Iacobi ſepulchrum ſanctáſque reliquias: quàm ex quauis alia Chriſtiani orbis regione. ¶In tertio verſu. Zebedæi filium. 2
Quòd ſanctus Iacobus frater Ioannis, filius fuerit Zebedæi: ex multis euangelii locis eſt apertiſſimũ
Matth. 4. præſertim ex eo Matthæi loco: qui narrat ipſorum à Chriſto vocationem cum eſſent in naui cũ Ze-
Matth. 20. bedæo patre eorum. quo relicto ſimul & retibus: cõtinuo vocantem dominũ ſunt ſecuti. Ex eo itidem eiuſdem euangeliſtæ loco: quo refertur mater filiorum Zebedæi acceſſiſſe dominum & petiiſſe, quòd ſederent iubente ac annuente domino duo filii eius: vnus ad dextram, & alter ad ſiniſtram in regno eius. Quòd vero idem apoſtolus fuerit Chriſti conſanguineus: nequaquã ex euangelio colligitur, ſed ex hiſtoria vitæ ipſorum: perhibente matrem ipſorum fuiſſe ſororem ſacroſanctæ virginis Mariæ matris domini. ſecundum quam cognationis lineam ac rationem: conſequẽs eſt beatum Iacobum & Ioannem fratrem eius, fuiſſe conſobrinos domini noſtri, quod duarum ſororum eſſent filii. ¶In quar- 4
to verſu. Fulget in primatibus: viſa Chriſti gloria. Id factum eſt transfiguratione domini: ad quã con-
Matth. 17. templandam ſanctus Iacobus cum Ioanne fratre ſuo & beato Petro admiſſus eſt, & nube lucida obumbratus. cuius luce irradiatus ac illuſtratus, inſtar ſolaris radii refulſit. Et ergo in primatibus ſiue inter primates apoſtolos ipſe reſplenduit: accitus ad ſecretiora myſteria contuenda, cum præcipuis apo-
Matth. 9. ſtolis Petro & Ioanne. Neque id in transfiguratione ſolum: ſed & in ſuſcitatione filiæ archiſynagogi & in oratione ante paſſionem facta in horto obtinuit gratuitæ dilectionis maioriſque familiaritatis argumentum: quod cum reliquis duobus apoſtolis præter cæteros eſt admiſſus ad domini pręſentiã, & arctiorem ſocietatem. ¶In quinto verſu. A Ioſia capitur. Hic Ioſias vnus erat ex ſcribis: qui iuſſu 5
Abiathar pontificis anni illius, excitata in populo ſeditione, funem collo beati Iacobi inieeit: quod prædicaret Ieſum Chriſtũ eſſe filiũ dei. & ad Herodem regem pertraxit. Cum autem inter eundum vidiſſet Ioſias paralyticum ab Iacobo in nomine domini Ieſu Chriſti ſubito eſſe ſanatum: compunctus eſt corde, Chriſtum confeſſus eſt, & à Iacobo baptizatus, miſſáque de eo ad Herodem relatione cum ſancto apoſtolo particeps martyrii eſt effectus. Gladio enim ab Herode obtruncatus, eadem hora, & conſimili mortis genere cum Iacobo conſummatus eſt.

De ſancto Marcello, epiſcopo Pariſienſi: proſa.

1 GAude ſuperna ciuitas:
Noua frequentás cãtica.
2 Accreſcit tibi dignitas
Murorum ſurgit fabrica.
3 Faber & fabri filius:
Te reſtaurant in melius.
4 Fabri mens & induſtria:
Relucet in materia.
5 In tua tranſit mœnia:
Marcellus gemma præſulum.
6 Tibi præſens eccleſia:
Præſentat hunc carbunculum.
7 Chorus concordi ſpiritu:
Pſallat in eius tranſitu.
8 Grex paſtoris miracula
Retractet: mente ſedula.
9 Dum ferrum candens ponderat
Adhuc ætate tenera.
10 Calorem tactu temperat:
Ferri prædicit pondera.
11 Dum ſeruus Chriſti præſuli:
Aquæ miniſtrat calicem.
12 Chriſtus ad laudem ſeruuli:
Mutat in vinum, laticem.
13 Nec minus eſt miraculum:
Quod ſuccedit in ordine.
14 Dum ferens aquæ vaſculum:
Haurit Chriſma de flumine.

15 Vinum & chriſma, præſulis
Præferebant indicia.
Per quem baptiſma populis:
Per quem ſacratur hoſtia.

16 Gradu minor quàm meritis:
Vocem laxat antiſtitis.
Promotus in pontificem,
Fert opem reo duplicem.

17 Sacris aſtans altaribus,
Vinctum videt in populo:
Soluit à pœnæ nexibus,
Et à peccati vinculo.

18 In ſerpente viſibili,
Triumphat inuiſibilem:
Sic Chriſtus inuiſibili
Virtute, ditat humilem.

19 Marcelle pater reſpice
Nos, pietatis oculo.

20 Sub huius adhuc lubricæ
Carnis: gementes vinculo.

21 Te diligentes vnice,
Te recolentes ſedulo.

22 Conſors lucis angelicæ
Cœli ſubſcribe titulo. Amen.

¶Hæc proſa conſimilem obſeruat modulationẽ rythmicam: ſicut de illa ſancta virgine Genouefa, prius expoſita. Genouefæ ſolennitas, ſolenne parit gaudiũ. Habet enim in ſingulis clauſulis ſuis octo ſyllabas: & penultimam earum breuem, vnaquæque vero clauſula: vel ad proximam vel ad eam quæ tertio conſtituitur loco, conſonat in vocalitate & ſimili exitu. ¶Deſcribitur in ea, dignitas & excellẽtia beati Marcelli Pariſiorum antiſtitis: qui tanquam noua gemma lapiſque precioſus adaptus eſt ſpirituali ædificio ſupernæ ciuitatis Hieruſalem. Commemorantur & præclara miracula: quibus inſigniter emicuit ſanctiſſimus Pariſiorum antiſtes Marcellus, cum adhuc ſpiraret hanc vitam mortalem, quæ etiam magnum dederunt argumentum ſanctitatis eius eximiæ: mira claritudine apud deum & homines effulgentis.

3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Faber & fabri filius. Fabrum hic vocat author: deum patrem omnipotentem, cœli & terræ factorem: qui vt propheta ait in pſalmo. Fabricatus eſt auroram & ſolem. Fabri vero filium vocat dei filium: per quem condita ſunt vniuerſa, & quæ in cœlis ſunt & quæ in terra. Tam pater autem quàm filius reſtaurat ſupernam ciuitatem Hieruſalem in melius: quoniam ſpirituali fabrica ipſam componit ex electis tanquam viuis lapidibus illi ſtructuræ ſanctæ adaptatis, quemadmodum in hymno dedicationis eccleſiæ concinit turba fidelium: hoc modo. Vrbs beata Hieruſalem: dicta pacis viſio, quæ conſtruitur in cœlis: viuis ex lapidibus. Et rurſum. Tunſionibus, preſſuris, expoliti lapides: ſuis coaptantur locis, per manus artificis, diſponuntur permanſuri ſacris ædificiis. Sane in Apocalypſi: ciuitas illa cœleſtis deſcribitur ex gemmis fuiſſe conſtructa. vbi gemmarum nomine intelligendi ſunt ſancti refulgentes virtute & egregia ſanctitate: quorum ſplendore tota illuſtratur eccleſia. Itaque beatus Marcellus, vt gemma precioſa & carbunculus: inſertus eſt illi opificio cœleſtis ciuitatis. Porro carbunculus præter cæteras ſignificationes huic loco non conuenientes: interdum gemmam ſignificat, ita dictam propter colorẽ quòd ſit ignitus vt carbo cuius fulgor nec nocte vincitur: adeo vt flammas ad oculos vibret. Naſcitur in Libya apud Trogloditas. De hoc Plinius. Principatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati: cum ipſi non ſentiant ignes, ob id à Pſal. 73. Apoca. 21.

9 quibuſdam apyruſtæ vocati. ¶In nono verſu. Dum ferrum candens ponderat. Cũ ſemel beatus Marcellus adhuc tenellam agens ætatem acceſſiſſet officinam fabrilem: coactus eſt à fabro maſſam ferri candentis manu educere, & quanti eſſet ponderis palam depromere. Quod ipſe in ſimplicitate & innocentia ſua facere non refugiens, ita attactu ſacræ manus ſuæ feruorem ac æſtum ferri temperauit, vt eius calore haud quaquam læderetur, ſimul & nouem librarum pondus ferro ineſſe dictitauit. Quod libratum & appenſum in ſtatera, inuentum eſt tantum habere ponderis: quãtum ſanctus ipſe ante dixerat. Itaque & caloris illius feruentiſſimi temperies, & librati manu ferri certũ pondus, vere expreſ-

11 ſum antequam eſſet examinatum: duplici miraculo inſignem reddiderunt tunc Marcellum. ¶In vndecimo verſu. Dum ſeruus Chriſti præſuli. Beatus Marcellus ſubdiaconi fungens miniſterio, cum in die epyphaniæ domini hauſta de fluuio Secanæ aqua: beato Prudentio Pariſienſi epiſcopo illam miniſtraret, ac abluendis eius manibus vndam infunderet: ipſa in vinum conuerſa cernitur. Quo viſo obſtupeſcens pontifex: iuſſit ex ipſo vrceolo totum quod inerat in calicem ſacrum effundi. Vnde vniuerſus populus celebrato altaris ſacrificio communionem accepit, & ipſum vaſculum cum ad plebis multitudinem ſuffeciſſet, ita plenum permanſit completa omnium communione. acſi intactum & illibatum fuiſſet. Cuius etiam vini hauſtu & beneficio, poſtea multi à variis languoribus curati ſunt.

13 ¶In decimotertio verſu. Nec minus eſt miraculum. Cum alio tempore beatus Marcellus ſuo fungẽs officio, aquam lauandis manibus eiuſdem venerandi antiſtitis porrexiſſet, hauſtam de flumine: mox balſamorum odor fragrantiſſimus inde cœpit ſpirare, & mutata deprehẽditur aqua in ſacrum chriſma, vt crederetur ipſe pontifex magis vngere manus quàm lauare, & alias cogeretur aquas quærere: quibus manus ſuas vnguento delibutas ablueret. Quo viſo venerabilis præſul nõ modica ductus admiratione: deo gratias de tanto miraculo egit, & quanti eſſet apud deũ meriti ac precii beatus Marcellus: hoc cognouit argumento, eumq; dignum non qui ſeruiret ſed cui ab aliis ſeruitium exhiberetur.

Petit vt corpus redeat
Vbi præſul extiterat.
23 Tempus præſens diſparuit:
Vita perennis claruit.
24 Nam in cœleſti ſolio:
Lætus potitur gaudio.
25 Viuens mira multa fecit,
Sed poſt mortem plus peregit.
26 Facit,fecit tunc & modo,
Qui mirando vixit modo.
27 Cuius placatus precibus
Chriſtus,peccatis omnibus.
28 Purgatos,nos clementia
Dignos reddat,& gratia. Amen.

¶Hæc proſa eandem præ ſe fert rythmi modulationem:quam ea de ſancto Marcello,modo expoſi-
ta,Gaude ſuperna ciuitas:noua frequentans cantica. Interdum tamen in clauſulis etiam octo ſylla-
barum, penultima ſyllaba præter morem cæterarum inuenitur longa, vt in vndecimo & duodeci-
mo verſu,etiam & in viceſimoquinto. ¶Commemoratur in eo mira cōuerſatio ſancti Germani An
tiſſiodorenſis epiſcopi:quam potiſſimum poſt promotionem in pontificatum mundo exhibuit ad-
mirabilem in contemptu terrenarum rerum, & auſteritate vitæ in victu,veſtitu & cubitu. Recenſen-
tur & complura miracula quæ dominus per eum adhuc ſuperſtitem operatus eſt. Quæ ſane omnia
ex hiſtoria vitæ eius ſatis omnibus inuulgata:manifeſtius conſtant.
3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Relictis mundi gaudiis. Sanctus Germanus cum totius Bur-
gundiæ à Romanis adminiſtrationem ſuſcepiſſet & Antiſſiodorum incoleret, ipſum prudenter &
recte moderans:à ſancto Amatore illius ciuitatis epiſcopo tonſuram accepit, & diuinum oraculum
quòd illi in epiſcopatu ſuccederet. Quod & factum eſt. nam cum paulo poſt Amator fœliciter ob-
dormiſſet in domino:à toto populo & clero Germanus in epiſcopatum poſtulatus eſt, & licet inui-
tus,præſul ordinatus. Qui repentè dei nutu in alterum virum conuerſus:ſubſtantiam ſuam pauperi-
7 bus erogauit, & vxorem ſuam in ſororem commutauit,deinceps cœlibem vitam agens. ¶In ſeptimo
verſu. Ex tunc viuebat arctius. Traditur ſanctus Germanus per triginta annos vbi primum fuit ad
ſedem pontificalem euectus ita corpus ſuum afflixiſſe:vt nunquam panem frumenti,non vinum,nō
oleum,etiam in cibi condimentum ſumeret. Bis tamen quotannis vinum ſumpſiſſe ſcribitur ob feſti
ſolennitatem:ſcilicet in die ſancto paſchæ & in die natiuitatis dominicæ. Panem tātum hordeaceum
in cibum ſumebat. Quotidie autem ieiunans:nunquā niſi veſperi comedebat. Aeſtate itidem & hye
me nullam habuit veſtem:niſi cucullam & cilicium.quę quidem veſtis niſi forte alicui dono daretur,
tandiu ferebatur:donec attritione nimia ſolueretur. Lectus eius:cinere,cilicio & ſacculo ſternebatur.
Nullum puluinar capiti ſuppoſuit.nunquam veſtimentum,raro calceamenta & cingulum: cubitu-
rus detrahebat. Supra hominem certe fuit:omne quod geſſit. Talis enim extitit eius vita: vt ſi miracu
lis caruiſſet,incredibilis videretur.& tanta fuerunt miracula,vt niſi mira eius opera & merita pręceſ-
15 ſiſſent:phantaſtica putarentur. ¶In decimoquinto verſu. Claudos,lepram lymphaticos. Lymphati
ſiue lymphatici dicuntur furioſi,veſani,bacchabundi:qui vitium ex aqua contraxerunt: quod eſt huc
illucque diſcurrere. Plinius. Medetur inſanientibus lymphaticis. Nam creditum eſt ab antiquis:qui in
fonte imaginem nymphæ vidiſſet:eum furore corripi ac agitari. Inde à lympha id eſt aqua:id ſibi no
men deſumpſerunt. Et lymphare:ſignificat furore vexare. Statius. It lymphante deo. Et à Virgilio
lymphata dicitur regina Dido:id eſt mente commota,& furioſa. Huiuſmodi igitur ægrotos & men-
te captos,ſuis precibus ſanauit ſanctus Germanus. Quòd ſiquis per lymphaticos hoc loco intelligi
putet hydropicos:quòd etiam ex aqua morbum contraxerint, non repugno quidē.ſed hæc lympha-
tici ſignificatio qua diceretur hydropicum deſignare : apud probatos authores non eſt vſitata. ¶In
16 decimoſexto verſu. Huic reſpondent propere. Cum ad Angliam ſecunda profectione tenderet bea-
tus Germanus, vt hæreticos ibi graſſantes confutaret:quidam ex diſcipulis eius, cōcito gradu ſequēs
ipſum:vt tandem conſequeretur & comitaretur eum, in via morbo correptus obiit mortem. Rediēs
autem ex Anglia Germanus adiit ſepulchrum eius & iuſſit illud aperiri.& proprio diſcipulum ſuum
nomine compellans,quidnam ageret perquiſiuit:& vtrum adhuc cum eo in vitæ huius ſtadio milita
re vellet. Moxq; ille reſidens cuncta ſibi dulcia,ſuauiaq; eſſe reſpondit ac tranquilla,neq; ſe amplius
ad vitam hanc mortalem reuocari velle. Tunc ſancto Germano annuente vt placide requieſceret:il-
le depoſito capite rurſum in domino obdormiuit. Præterea cum per Auguſtudunum tranſiens,
ad tumulum ſancti Caſſiani epiſcopi deueniſſet: quomodo ille ſe haberet inquiſiuit. Ille vero con-
feſtim ex tumulo cunctis audientibus:ita reſpondit. Dulci quiete perfruor: & aduentum ſaluatoris
expecto. Cui ſubiunxit Germanus. Quieſce per longum tempus in Chriſto, & pro nobis atten-
19 tius intercede : vt obtinere ſacræ reſurrectionis tecum gaudia mereamur. ¶In decimonono ver-
ſu. Mare quietem ducere. Cum in prima profectione ſanctus Germanus in Angliam cum beato
Lupo Trecenſi epiſcopo nauigaret : oborta eſt grauiſſima in mari tempeſtas, quæ tamen ad pre-
ces Germani illico ſedatur, & magna tranquillitas redditur fluctibus procelliſque maris. Cum præ-
terea in quodam vico ruſtico infirmus decumberet Germanus: contigit totum illum pagum repen-
tino incendio conflagrare. Rogarunt illum ſui obnixe, vt inde aſportari ſeipſum fineret: & ita ignis
periculum euaderet. Ipſe vero incendio ſe medium opponit, & circunquaque omnia conſumen-
te flamma: hoſpitium ſuum intactum ac illæſum conſeruauit. quemadmodum innuit verſus huius

proſæ viceſimus primus. ¶In viceſimo verſu. Perfidia purgauit à Pelagia. Pelagius hæreſiarcha in- 20
ter multa veſaniæ ſuæ deliramenta: diuinæ gratiæ adiutorium aſtruxit nobis nequaquam eſſe neceſſa
rium ad bene operandum, & aſſequendam vitam æternam. ſed liberum noſtrum arbitrium cum vſu
rationis ſufficere ad perficienda dei mandata, & ſalutem animæ comparandam: neque opus eſſe ho-
mini, dei auxilio aut ope, vt ſaluus fiat. Cuius inſaniam & impietatem ſatis elidit illud domini noſtri
Ioan. 15. verbum in euangelio ad diſcipulos ſuos: quinimmo & ad nos omnes. Sine me nihil poteſtis facere.
2. Corint. 3. Et illud beati Pauli ad Corinthios dictum. Non ſumus ſufficientes cogitare à nobis, quaſi ex nobis:
ſed ſufficientia noſtra à deo. Et cum ſe plus omnibus apoſtolis laboraſſe in prædicatione euangelii di
1. Corint. 15. xiſſet Paulus: illico ſubiunxit. Non autem ego ſed gratia dei mecum. Sed cur eccleſia quotidie diuinū
Pſal. 69. imploraret auxilium in principio cuiuſque horarum canonicarum præmittens. Deus in adiutorium
meum intende: domine ad adiuuandum me feſtina, ſi dei auxilio non indigeremus? Itaque hac hæreſi
Pelagiana corruptam & infectam Angliam ſanctus Germanus bis annauigauit, eámque ſua prædica
tione & doctrina ad ſanitatem fidei & rectitudinem perduxit: eradicato zizania quod inimicus ho-
mo ſuperſeminauerat. ¶In viceſimoſecundo verſu. Italiam dum peteret. Cum beatus Germanus in 22
Italia aliquantiſper demoraretur, & in Rauenna celebri illius ciuitate conſiſteret: prædixit ſe nequa-
quam in hoc ſeculo diutius permanſurum, ſed inde per mortem cito tranſiturum. Paulopoſt febre in
feſtatur: & die ſeptima poſt morbi initium in domino moritur. Eius autem corpus, ſicut à Placida re-
gina Valentiniani imperatoris matre (quæ illum mira veneratione colebat: & magno proſequebatur
amore) petierat ad Gallias delatum eſt: & in eccleſia Antiſſiodorenſi tumulatum.

De ſancto Laurentio.

1 LAurenti, Dauid magni martyr: mileſque fortis. Tu imperato
ris tribunal. Tu manus tortorum cruentas. Spreuiſti, ſecutus
deſiderabilem atque manu fortem. Qui ſolus potuit regna
2 ſuperare tyranni crudelis. Cuiuſque ſanctus ſanguinis prodi-
3 gos fecit amor milites eius. Dummodo illum liceat cernere diſpendio
vitæ præſentis. Cæſaris tu faces cōtemnis, & iudicis minas derides. Car
4 nifex vngulas & vſtor craticulam vane conſumunt. Dolet impius vrbis
5 præfectus: victus à piſce aſſato Chriſti cibo. Gaudet domini conuiua, fa-
uo cum reſurgente Chriſto ſaturatus. O Laurenti militum Dauid inui-
ctiſſime regis æterni. Apud illum ſeruulis ipſius deprecare veniam ſem-
per. Martyr, mileſque fortis. Amen.

¶Hæc proſa etiam ſolutæ orationis habet compoſitionem: & beati Laurentii inuictum animū (quo impii Decii ſuperauit ignes & craticulam) præclaris extollit præconiis. demum preces ad ipſum dirigens: vt famulis ſuis deum reddat aſſiduo patrocinio propitium.

¶ANNOTATIONES. Dauid magni martyr, mileſque fortis. Dauid magnus, hoc loco Chriſtus di 1
citur: qui plane verus eſt Dauid, per Dauida regem Hebræorum vt figuram & typum ſignificatus.
Qui etiam in ſacris literis ſæpenumero ipſius Dauid nomine inſinuatur & exprimitur. vt apud Eſaiā
Eſaiæ 55. prophetam. Feriam vobiſcum pactum ſempiternum: miſericordias Dauid fideles, & permultis aliis
in locis. Neque ab ea denominatione abhorret ipſius nominis interpretatio. Dicitur enim Dauid:
Pſal. 23. quaſi manu fortis & vultu deſiderabilis. Chriſtus autem: dominus fortis eſt & potens, dominus po-
Pſal. 44. tens in prælio. Ipſe itidem ſpecioſus forma eſt præ filiis hominum: & in quem deſiderant angeli pro-
1. Petri. 1. ſpicere. ¶Cuiuſque ſanctus, ſanguinis prodigos. Sanctus amor Chriſti fecit milites eius & martyres 2
& prodigos ſui ſanguinis. Nam pro eius amore & nomine ſanguinem ſuum fuderūt: & glorioſa mor
te occubuerunt. Sane prodigus nomen adiectiuum, eum ſignificat qui ſua profuſe & largiter erogat.
& à prodigo, is, ere, verbo tertiæ coniugationis deducitur: quod ſignificat cōſumere & vltra modum
erogare. Ambroſius. Merito ergo prodegit patrimonium: qui ab eccleſia receſſit. Ponitur autem illud
nomen eleganter cum genitiuo, vt hoc in loco: quo etiam modo poſitum crebro legitur apud proba-
tos authores. Horatius in odis. Animæque magnæ prodigum Paulum ſuperante Pœno: gratus inſi-
gni referam camœna ¶Dummodo illum liceat cernere diſpendio. Milites (inquit) Chriſti tanto te- 3
nebantur eius amore: vt non dubitauerint ſubire mortem pro confeſſione nominis eius. quo per præ-
ſentis vitæ iacturam & interitum peruenire poſſint ad ipſius viſionem in cœlis habendam. Voluerūt
enim breuis huius & momentaneæ vitæ incommodum detrimentumque libenter ſuſtinere: vt per
illius ſuccisionem & extinctionem adipiſci valerent perpetuam in cœleſti regno vitam, deique con-
Matth. 16. tuitum. Animáſque ſuas ſecundum domini monitum perdiderunt in hoc mundo: vt in vitam æter-
nam cuſtodirent eas. ¶Victus à piſce aſſato Chriſti cibo. Per metaphoram vocatur hic beatus Lau- 4
rentius piſcis aſſatus: quod ſuper craticulam ſubiectis prunis fuerit poſitus, more piſcis qui aſſatur,

Vocatur & Chriſti cibus:alludēdo illud quod ſcribitur in euangelio,dominum noſtrum poſt reſurre ctionem ſuam comedisse præſentibus diſcipulis partem piſcis aſſi. Et rurſum in alia apparitione diſcipuli ſubducta naui viderunt prunas in litore & piſcem ſuperpoſitum·quem cum ipſis deinde manducauit Chriſtus. In hunc itaque modum ſanctus Laurentius ſuo martyrio probatus: Chriſto incor- Lucæ.24. Ioan.21.
5 poratus eſt & in ipſum tranſiit, vt ſolet cibus materialis in noſtrum corpus tranſire. ¶ Fauo cum reſurgente Chriſto ſaturatus. Obtuliſſe leguntur diſcipuli domino ipſis poſt ſuam reſurrectionem apparenti,fauum mellis·quem coram eis in teſtimonium veræ vitæ manducauit. Nomine autem faui, non inepte intelligitur myſtice dulcedo illa & ſuauitas gloriæ cœleſtis: qua ſatiantur ſancti in cœlis. Idcirco hic ſanctus Laurentius domini conuiua dicitur· quód in ſuperno conuiuio refectionis æternæ cum illo recumbit. Saturatur itidem fauo cum Chriſto reſurgente: quia ipſi Chriſto iam immortali vita(qualis reſurrexit)pollenti,conregnat in cœlis Laurentius: torrente diuinæ voluptatis potatus &,ab vbertate domus domini inebriatus, Lucæ.24. Pſal.35.

De ſancto Laurentio,alia proſa.

1 PRunis datū admiremur:
Laureatum veneremur
Laudibus Laurentium.
2 Veneremur cum tremore:
Deprecemur cum amore
Martyrem egregium?
3 Accuſatus non negauit:
Sed pulſatus reſultauit
In tubis ductilibus.
4 Cum in pœnis voto plenis
Exultaret:& ſonaret
In diuinis laudibus,
5 Sicut chorda muſicorum
Tandem ſonum dat ſonorum
Plectri miniſterio,
6 Sic in cheli tormentorum
Melos Chriſti confeſſorum
Dedit huius tentio.
7 Deci vide:quia fide
Stat inuictus inter ictus:
Minas & incendia.
8 Spes interna,vox ſuperna
Conſolantur:& hortantur
Virum de conſtantia.
9 Nam theſauros quos exquiris:
Per tormenta non acquiris
Tibi:ſed Laurentio,
10 Hos in Chriſto coaceruat:
Huius pugnam Chriſtus ſeruat
Triumphantis præmio
11 Neſcit ſancti nos obſcurum:
Vt in pœnis quid impurum
Fide tractet dubia.
12 Neque cæcis lumen daret:
Si non eum radiaret
Luminis præſentia,
13 Fidei confeſſio
Lucet in Laurentio.
Non ponit ſub modio:
Statuit in medio
Lumen coram omnibus.
14 Iuuat dei famulum
Crucis ſuæ baiulum:
Aſſum quaſi ferculum,
Fieri ſpectaculum
Angelis & gentibus.
15 Non abhorret prunis volui:
Qui de carne cupit ſolui
Et cum Chriſto viuere.
16 Neque timet occidentes
Corpus.ſed non præualentes
Animam occidere.
Sicut vaſa figulorum
Probat fornax & eorum
Solidat ſubſtantiam.
18 Sic & ignis hunc oſſatum:
Velut teſtem ſolidatum
Reddit per conſtantiam,
19 Nam cum vetus corrumpatur,
Alter homo ſolidatur
Veteris incendio,
20 Vnde nimis confortatus
Eſt athletæ principatus,
In dei ſeruitio.
21 Hunc ardorem factum foris
Putat rorem vis amoris,

Et zelus iuſtitiæ.
22 Ignis vrens non comburens
Vincit prunas: quas adunas
O miniſter impie.
23 Parum ſapis vim ſinapis:
Si non tangis, ſi non frangis.
Et plus fragrat, quando flagrat
Thus iniectum ignibus.
24 Sic arctatus & aſſatus
Sub ardore, ſub labore,
Dat odorem pleniorem
Martyr de virtutibus.
25 O Laurenti laute nimis
Rege victo rex ſublimis,
Regis regum fortis miles,
Qui duxiſti pœnas viles
Certans pro iuſtitia.
26 Qui tot mala deuiciſti
Contemplando bona Chriſti
Fac nos malis inſultare
Fac de bonis exultare
Meritorum gratia. Amen.

¶Hæc proſa, rythmicę ſonoritatis exactã ſeruat menſuram: perinde atque illa de ſancto Petro prius
expoſita. Gaude Roma caput mundi. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Commendat autem
beati Laurentii inuictam conſtantiã in perferendis pro Chriſti nomine tormentis: & precioſam qua
conſummatus eſt mortem digne concelebrat. Cæterum quicquid hiſtoricum hic innuitur aut effla-
gitatur ad præſentis literæ intelligentiam: ex vita eius ſatis inuulgata requirendum eſt, itidem & ex il
lo hymno elegantiſſimo Prudentii de paſſione eius compoſito. Aotiqua phanorum parens, iam Ro-
ma Chriſto dedita: Laurentio victrix duce, ritum triumphas barbarum. Is autem hymnus, iambicus
eſt dimeter: & apud eundem authorem admodum diffuſus, quem inter cæteros ipſius hymnos lector
ſtudioſus in operibus eius inueniet.

¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. In tubis ductilibus. Id dictum putauerim, quoniam inter in- 3
ſtrumenta harmonica quibus deum eſſe laudandum propheta monet in pſalmo: nominantur tubæ
Pſal. 97. ductiles, cũ ait. Pſallite domino in cithara, in cithara & voce pſalmi: in tubis ductilibus & voce tubæ
cornęæ. Et cõgruenter illæ nominatim hic exprimuntur. quoniã ſicut ipſæ cum vltro citróq; ducun-
tur, trahũtur, & retrahũtur, edunt ſonũ: ita beatus Laurentius crebra tormentorũ illatione cruciatus
& exagitatus, diuinas reſonabat laudes. ¶In quinto verſu. Plectri miniſterio. Plectrum, inſtrumeotũ 5
eſt citharœdi: quo fides & chordæ citharæ plectuntur atque percutiũtur. Martialis. Feruida ne trito
tibi pollice puſtula ſurgat: Exornent docilẽ garrula plectra lyram. A Latinis autẽ dicitur interdũ pe-
cten. Virgilius. Iam pectine pulſat eburno. Chelys autem græcũ oomen tertiæ declinationis: lyrã ci-
tharámq; ſignificat. facit accuſatiuũ chelym & ablatiuũ chely. Itaq; huius verſus & proxime ſequen-
tis eſt ſentẽtia, ꝙ ſicut chordæ in cithara extẽtæ & plectro percuſſæ: ſonoræ ſunt, ſuauẽq; reddũt har
moniam. ita beatus Laurẽtius in tormentorũ acerbitate cõſtitutus: diuinæ laudis concinuit melodiã.
¶In vndecimo verſu. Neſcit ſancti nox obſcurũ. Hæc verba conſonãt reſponſo beati Laurẽtii ad cru 11
delem Deciũ, comminantẽ ꝙ tota nox futura expenderetur in ſuppliciis illi infligẽdis. Mea (inquit)
nox obſcurũ non habet: ſed omnia in luce clareſcũt. Similiter quod in ſequẽte dicitur verſu, neq; cæ-
cis lumen daret: ſumptũ eſt ex illo præconio quod de ipſo decãtatur. Laurentius bonũ opus operatus
eſt: qui per ſignũ crucis cæcos illuminauit. Deniq; in decimotertio verſu alludit author ad ea verba
domini in euangelio. Nemo accẽdit lucernã & ponit eã ſub modio, ſed ſuper cãdelabrũ: vt luceat om
nibus qui in domo ſunt. ¶In decimoquarto verſu. Iuuat dei famulũ. Verbum, iuuat, hic imperſonale 14
eſt: idẽ ſignans quod delectat. quomodo & apud Virgiliũ ponitur vbi ait. Sic, ſic iuuat ire ſub vmbras.
Et habet hoc loco accuſatiuũ poſt ſe, cõſequẽte infinitiuo fieri. Baiulũ autẽ ſuæ crucis vocat beatum
Luce. 9. Laurẽtiũ: ꝙ tribulationes & perſecutiones huius mũdi nomine crucis ſignatas perferret. Sic enim &
dominus in euãgelio ait. Si quis vult poſt me venire: abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã quotidie
& ſequatur me. Spectaculũ vero eũ factum angelis & hominibus hic dicit; innitens illis verbis beati
1. Corint. 4. Pauli ad Corinthios. Spectaculũ facti ſumus angelis, deo, & hominibus. Non ſolũ enim homines: ſed
& angeli de cœlo ſpectabant egregiũ beati Laurentii certamẽ contra tyrãnos. Ita in ſequẽte verſu al-
Philip. 1. ludit author ad illa verba beati Pauli in epiſtola ad Philippẽſes. Cupio diſſolui & eſſe cũ Chriſto. In
Matth. 10. decimoſexto vero verſu: ad hæc verba domini in euãgelio. Nolite timere eos qui occidũt corpus: ani-
mam autem non poſſunt occidere. ſed potius timete eum: qui poteſt & animam & corpus perdere in
gehennam. ¶In decimoſeptimo verſu. Sicut vaſa figulorũ. Sumpta eſt hæc ſententia ex Eccleſiaſti- 17
Eccle. 27. co dicente: Vaſa figuli probat fornax: & homines iuſtos tentatio tribulationis. Et de ſanctis martyri-
bus dicit in libro Sapientię Salomon. quod in paucis vexati, in multis bene diſponentur: quoniã deus
Sapien. 3. tentauit eos & inuenit illos dignos ſe. Tanquam aurum in fornace probauit illos: & quaſi holocauſti
hoſtiam accepit illos. ¶In decimonono verſu. Nam cum vetus corrumpatur. Vetus homo hic intel- 19
ligitur homo exterior: ex corpore membriſque materialibus conſtans. qui in beato Laurentio corru-
ptus eſt: per afflictionem & temporariam mortem. Alter autem homo, eſt homo interior: animam &
internas eius virtutes tum natiuas tum acquiſititias concernens. Et hic in beato Laurentio ſolidatus
eſt per conſtantiam in paſſione & firmam ſpem immarceſſibilis gloriæ. Reſpondet autem hic ver-
2. Corint. 4. ſus illis verbis beati Pauli ad Corinthios. Sed licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur: tamen

23 is qui intus eſt renouatur de die in diem. ¶ In viceſimotertio verſu. Parſi ſapis vim ſinapis. Hanc ſententiam præclare exprimit beatus Gregorius in prologo ſuorum moralium in librum Iob. Sicut (inquit) vnguenta niſi commota, redolere latius neſciunt: & ſicut aromata fragrantiam ſuam non niſi cũ incenduntur expandunt. ita ſancti viri omne quod in virtutibus redolent: in tribulationibus innoteſcunt. Vnde & recte in euangelio dicitur. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis: dicetis monti huic tranſi hinc: & tranſibit: & nihil impoſſibile erit vobis. Granum ſinapis niſi conteratur: nequaquã vis virtutis eius agnoſcitur. Nam non contritum: leue eſt. ſi vero conteritur: inardeſcit, & quod in ſe acerrimum latebat, oſtendit. Sic vnuſquiſque vir ſanctus cum nõ pulſatur: deſpicabilis ac leuis aſpicitur. Si qua vero illum tritura perſecutionis premat. mox omne quod calidum ſapit oſtendit. atque in feruorem virtutis vertitur: quicquid in illo ante deſpicabile, infirmũmque videbatur. quodq; in ſe tranquillitatis tempore libens operuerat: exagitatus tribulationibus coactus innoteſcit. Hæc Gregorius. Matth. 17

De ſuſceptione ſanctæ coronæ ſpineæ,

1 SI vis vere gloriari:
Et à deo coronari
Honore & gloria.

2 Hanc coronam venerari
Studeas: atque ſectari
Portantis veſtigia.

3 Hanc cœlorum rex portauit:
Honorauit, & ſacrauit
Sacro ſuo capite.

4 In hac galea pugnauit:
Cum antiquum hoſtem ſtrauit,
Triumphans in ſtipite.

5 Hæc pugnantis galea,
Triumphantis laurea:
Tyara pontificis.

6 Primum fuit ſpinea:
Poſtmodum fit aurea
Tactu ſancti verticis.

7 Spinarum aculeos:
Virtus fecit aureos
Chriſti paſſionis.

8 Quæ peccatis ſpineos,
Mortis æternæ reos:
Adimpleuit bonis.

9 De malis colligitur:
Et de ſpinis plectitur
Spinea peruerſis.

10 Sed in aurum vertitur:
Quando culpa tollitur
Eiſdem conuerſis.

11 Iocunda myſteria
Sunt hæc: ſed materia
Præſentis lætitiæ.

12 Nobis eſt hiſtoria
Qua patenter Francia
Coronatur hodie.

13 Huius coronatio:
Coronæ ſuſceptio,
Cuius feſtum agimus.

14 Debito cum gaudio:
Et anniuerſario
Honore recolimus.

15 Theſauro tam nobili:
Tam deſiderabili:
Dies es effecta.

16 Terra carens ſimili,
Carens comparabili:
Deo prædilecta.

17 Tria priuilegia:
Regna tibi alia
Subdunt in honore.

18 Fides & militia,
Vnctioque regia:
Quarum flores flore.

19 Tibi ô vrbs inclyta:
Omni laude prædita
Mater ſtudiorum,

20 Eſt corona credita:
Et in te repoſita,
Vrbs Pariſiorum.

21 In dei præconium
Totum confer ſtudium:
Totum cor appone,

22 Quæ Chriſti palladium:
Et ſacræ ſacrarium
Facta es coronæ.

23 Ieſu pie, Ieſu bone,
Noſtro nobis in agone
Largire victoriam.

24 Mores noſtros ſic compone

Vt perpetuæ coronæ Mereamur gloriam. Amen.

¶Hæc proſa rythmicam habet modulationem:in numero clauſularum eiuſdem verſus vniformem
in numero vero ſyllabarum eiuſdem clauſulæ & quantitate ſyllabarum: difformem. Siquidem
quiſque verſuum totius proſæ:tres complectitur clauſulas·quarum duæ primæ in aliquibus verſibus
octo continent ſyllabas & penultimam longam: tertia vero ſeptem ſyllabas & penultimam breuem.
In aliis vero vnaquæque trium clauſolarum ſeptem habet ſyllabas: & penultimam breuem. Demùm
in aliis duæ primæ clauſulæ:ſeptem ſont ſyllabarum,& penultima earum eſt breuis. Tertia vero ſex
tantum continet ſyllabas & penultimam longam:vt ipſa lectio proſæ ſans ſupérque oſtendit. ¶Cõ
memorantur in ea laudes & præconia ſacræ coronæ ſpineæ, qua dominus noſter Ieſus Chriſtus in
amariſſima ſua paſſione eſt coronatus:vt immortali nos corona cœleſtis gloriæ decoraret. Cõmen-
datur etiam claris titulis in hac proſa,ipſa Franciæ regio & præſertim florentiſſima vrbs Pariſiorum
in qua reconditus eſt & repoſitus tantus coronæ ſpineæ domini theſaurus.
¶ANNOTATIONES. In quarto verſu. In hac galea pugnauit. Metaphorice vocat hic author coro 4
nam ſpineam, galeam domini. quoniam vt galea & caſſide tegitur caput cum pugna in hoſtem geri-
tur:haud aliter caput ſuum habuit dominus noſter Ieſus Chriſtus corona ſpinea obtectum,ad debel
landum hoſtem antiquum in agone & certamine ſuæ paſſionis: quem deuicit & proſtrauit cum pen
Ioan.12. deret in ſtipite & ligno crucis. Tunc enim princeps mundi huius eiectus eſt foras: & ſuperueniẽs for
Lucæ.11. tior,omnia arma fortis armati cuſtodientis atrium ſuum abſtulit & ſpolia eius diſtribuit, ipſũmque
Matth.12. alligauit fortem & diuinæ ſuæ virtutis conſtrinxit catenis. ¶In quinto verſu. Triumphantis laurea. 5
Quòd corona ſpinea fuerit Chriſti pugnantis galea,vt dicit prima huius verſus clauſula:iam in præ-
cedente verſu & eius annotatione patefactum eſt. Quòd vero triumphantis ſit laurea,vt dicit ſecun-
do loco hic verſus per metaphoricam locutionem:hinc liquet. Nam laurea etſi interdum pro lauro
arbore ſumatur:vt apud Virgilium. Formoſæ myrthus Veneri:ſua laurea Phœbo. Et apud Horatiũ
dicentem. Tum ſpiſſa ramis laurea feruidis. ſæpenumero tamen ſumitur etiã pro corona ex lauro fa-
cta: quæ in triumphis adhibebatur. Potiti enim victoria & triumphantes: caput laurea habebant or-
natum. Ita & dominus noſter principis tenebrarum & mortis triumphator:ſerto ſpineo ſacrũ ſuum
caput habuit circundatum,tanquam inſigne eſſet victoriæ vt laurea. Demùm eadem corona ſpinea
dicitur tiara pontificis. Nam tiara (vt tradunt authores) prius ornamentũ erat capitis Perſicarũ mu-
lierum:quo poſtea vſi ſunt reges & ſacerdotes. vt apud Iuuenalem. Et phrygia veſtitur bucca tiara.
Fuit itaque deinceps tiara ornamentum capitis ipſorum pontificum:quod nonnulli galerum,alii vul
go mitram appellant. Chriſtus autem pontifex eſt noſter & ſacerdos in æternum ſecundum ordinem
Pſal.109. Melchiſedech:qui ſeipſum obtulit in ara crucis deo patri pro nobis in odorem ſuauitatis. Iure igitur
per aptam quandam metaphoram:ipſa corona ſpinea capiti eius ſuperpoſita (vt & tiara capiti pon-
tificis ſolet imponi) tiara pontificis hic etiam nuncupatur. ¶In ſeptimo verſu. Spinarũ aculeos. Vir-
tus paſſionis Chriſti aculeos ſpinarum fecit aureos:non quidem per mutationem vnius ſubſtãtiæ in 7
alteram, vt ſpinarum in aurum. ſed per modum meriti & efficaciæ conſequendi auream coronam
pro ſpinea. Sibi enim ipſi promeruit Chriſtus exaltationem ſui nominis, & aureæ coronæ honorem
in cœlis per humilitatem ſuæ paſſionis,& coronæ ſpineæ perpeſſionem. Quemadmodum ſcribit a-
Hebræ.2. poſtolus ad Hebræos. Eum (inquit) qui modico quàm angeli minoratus eſt:videmus Ieſum propter
paſſionem mortis gloria & honore coronatum,vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem. Nobis
itidem acerbitate coronæ ſpineæ quam tolerauit:coronam auream in cœlis promeruit, qua demùm
glorificati coronemur. Spineam enim coronam ipſe pertulit:vt nos auream aſſequeremur in regno
cœlorum ¶In nono verſu. De malis colligitur. Quoniam pro peccato primorum parentum ter- 9
ra illi fuit maledictioni obnoxia,quòd proferret tribulos & ſpinas: idcirco nonnunquam in ſcriptu-
ra ſpinæ pro peccatis ſumuntur,quoniam ipſa ſpinarum more pungunt & cruentant animam,ſuiſ-
2.Reg.23. que aculeis ſauciam reddunt. In cuius rei argumentum, peccatores in ſacris literis plærunque ſpinis
comparantur:ob ſterilitatem & intractabilitatem tradendis in combuſtionem: vt in ſecundo libro
Regum ſcriptum eſt. Præuaricatores autem quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi: quæ non tolluntur ma-
nibus. Et ſiquis tangere voluerit eas,armabitur ferro & ligno lanceato:ignéque ſuccenſæ comburen
tur vſque ad nihilum. Itaque prauorum coadunatio & conuenticulum,in ſenſu tropologico & alle-
gorico ſpinea eſt corona:ex ſingulis peccatoribus vt aculeatis ſpinis collecta, quibus ſacrum domi-
ni caput premitur & grauiter cruciatur. Cum autem huiuſmodi mali homines conuertuntur per
pœnitentiam in meliorem vitæ conditionem, abdicata priore malitia: tunc ſpinæ myſticè conuer-
tuntur in aurum,& corona ſpinea in auream commutatur, praui ſcilicet in bonos, quibus in coro-
næ modum compoſitis ipſe Chriſtus tanquam aurea corona decoratur, & tanquam fuluo adorna-
tur diademate. Et hæc tam ſpineæ quàm aureæ coronæ ratio,in hoc verſu & ſequente aſſignata,ſo-
lum myſtica eſt & ſpiritualis. ¶In decimotertio verſu. Huius coronatio, coronæ ſuſceptio. Quia
in ſuperiore verſu dixit author, Franciam corona domini ſpinea etiam coronari, qualis ſit illa co- 13
ronatio deinde explicat, perhibens illam coronationem eſſe ſuſceptionem coronæ ſpineæ cum
debita veneratione & honore. quam ſanctus Ludouicus rex Francorum à Balduino imperato-
re Conſtantinopolitano magnis laboribus & impenſis accepit, atque in Franciam aduehi cura-
uit, cum aliis inſuper dominicæ paſſionis inſignibus, ſacriſque monumentis. Siquidem illa ſuſce-
ptione coronæ, tanquam precioſo quodam monili & theſauro adornatur Francia, & diademate

quodam inſigni decoratur. Cuius anniuerſarium annuumque feſtum, inſignis eccleſia Pariſienſis in
craſtino ſancti Laurentii quotannis ſolenniter celebrat. Eſt enim anniuerſum adiectiuum nomen vt
hoc in loco: quod ſingulis annis, ſtatutis temporibus reuertitur: quodque ſingulis vertentibus an-
18 nis fieri ſolet. vt ſacra & feſta anniuerſaria; ſiue annua. ❡In decimooctauo verſu. Fides & militia:
vnctioque regia. Hic tria enumerantur priuilegia; quibus nobile regnum Franciæ aliis regnis præ-
ſtat ac præcellit vt præcedens verſus meminit. Pri̅mu̅ eſt fides catholica firma & ſoluta, quam poſt-
quam Francia primum ſuſcepit generatim tam in rege quàm populo: ſub Clodoueo rege Franco-
rum baptizato à ſancto Remigio antiſtite Remorum, hortatu Clotildis reginæ & vxoris ſuæ: nun-
quam ab illa defecit aut declinauit ad errores, ſed integerrimam ipſam & illabefactam ſeruauit. Secu̅
dum: militia, & ſtrenuitas in bello, cuius gloria Franci plurimu̅ valuerunt. Vt enim omittamus qua̅-
to terrori olim fuerint Romanis Galli: poſtq̄ Chriſtianæ fidei colla ſubmiſeru̅t ſæpius ſacrã ſubiere
militiã contra hoſtes fidei ſub Carolo Martello, Carolo Magno, Godefrido Bolionio, Ludouico Iu
niore, Philippo Auguſto, ſancto Ludouico, & aliis regibus: qui ſacrum bellum cauſa tutandæ fidei in
crucis Chriſti inimicos impigre ſuſceperunt. Tertium priuilegium quo regnum Franciæ cætera an-
cedit regna: eſt vnctio regia, qua rex nouus cum regni illius ſceptra ſuſcipit moderãda apud Remos
antiquã, Gallorum ciuitatem inungitur more regum veteris teſtamenti. Feruntque ampullam oleo
plenam cœlo fuiſſe delatam beato Remigio: cum Clodoueum primum Francorum regem Chriſtia
num ſalutari lauacro baptiſmi ablueret. quæ deinceps in vſum inungendorum regum Francorum,
20 cum regni auſpicantur moderationem: eſt aſſeruata. ❡In viceſimo verſu. Vrbs Pariſiorum. Hæc: Lu
tetia Pariſiorum à Cæſare in commentariis nominatur. nunc autem Lutetiæ nomen: in Pariſium eſt
commutatum, & eadem vrbs: nunc Pariſius, aut numero multitudinis Pariſii vocatur. inclyta ſane &
perecelebris: cum ob amplitudinem eius ſpacioſam, populique freque̅tiam admodum copioſam: tum
ob bonarum literarum ſtudia ibidem florentiſſima, ob quæ: & antiqua ſtudiorum parens, & omniu̅
bonaru̅ diſciplinaru̅ dicitur e̅poriu̅ atque receptaculu̅. Pręter quæ, & id habet inſigne priuilegiu̅ vrbs
illa præclara: quòd ſacram domini coronam ſpineam apud ſe conſeruat, repoſitam in ſacro & regali
22 palacio: quod beatus Ludouicus Francorum rex pientiſſimus ibidem extruxit. ❡In viceſimoſecun-
do verſu. Quę Chriſti palladium. Apud antiquos palladium dicebatur Palladis ſiue Mineruæ ſimu-
lachrum, à Troianis magna diligentia cuſtoditum: quòd oraculum acceperant quandiu apud Tro-
ianos illud eſſet, incolumem fore Troiam, & ab hoſtibus ipſam capi non poſſe. Aſtu tamen & fraude
Vlyſſis: illud ſublatum fuiſſe traditur: & demum Troia intercepta. Hic autem per metaphoram pal
ladium dicitur repoſitorium rei ſacræ, & promptuarium: quo res aliqua ſacrata reconditur. Quo-
niam igitur præclara vrbs Pariſienſis co̅ditorium eſt ipſius ſacræ coronæ domini: ipſa & Chriſti pal
ladium dicitur, & ipſius ſanctæ coronæ ſacrarium hoc in loco denominatur.

In aſſumptione glorioſæ virginis Mariæ.

1 COngaudent angelorum chori glorioſæ virgini. Quæ ſine vi-
rili commixtione genuit, Filium, qui ſuo mu̅dum cruore me
dicat. Nam ipſa lætatur, quòd cœli iam conſpicatur princi-
pem. In terris cui quondam ſuge̅das virgo mamillas præbuit
Quàm celebris angelis: Maria Ieſu mater creditur. Qui filii illius debi-
tos ſe cognoſcu̅t famulos. Qua gloria in cœlis iſta virgo colitur, quæ do
mino cœli præbuit hoſpitium ſui ſanctiſſimi corporis. Quàm ſplendida
polo ſtella maris rutilat, quæ omnium lumen aſtrorum & hominum at
que ſpirituum genuit. Te cœli regina hæc plebecula piis concelebrat me̅
2 tibus. Te ca̅tu melodo ſuper æthera vnà cum angelis eleuat. Te libri vir-
go concinunt prophetarum, chorus iubilat ſacerdotum: apoſtoli, Chri-
ſtique martyres prædicant. Te plebis ſexus ſequitur vtriuſque, vitam di
3 ligens virginalem cœlicolas in caſtimonia æmulans, Eccleſia vero cun-
cta te cordibus, tęque carminibus celebrat Tibi ſuam manifeſtat deuotio
nem: precatu ſupplici te implorans Maria. Vt ſibi auxilium circa Chri-
ſtum dominum eſſe digneris per æuum Amen,

❡Hæc proſa liberiorem habet orationis ſolutæ contextum: & præclaram ſacratiſſimæ virginis Ma-
riæ in cœlis gloriam multipliciter deſcribit, quam in glorioſa ſua aſſumptione eſt adepta. Demum
totius fidelis populi ad ipſam vota preceſque pias complectitur: petentis continuum ipſius apud fi-
lium ſuum patronatum.

ANNOTATIONES. Qui ſuo mundum cruore medicat. Medico as, are, actiuum: & medicor, 1
aris, deponens verbum, idem ſignificant quod mederi ſiue medicinam adhibere. Virgilius in Georgicis. Semina vidi equidem multos medicare ſerentes. Vbi medicare actiuum verbum cum accuſatiuo ponitur: ſicut & hoc in loco. Veruntamen medicor deponens frequentius in vſu verſatur authorum. Et modo cum datiuo ponitur. Virgilius. Senibus medicantur anhelis. Modo cum accuſatiuo.
Idem in AEneide Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum eualuit. Te cantu melodo ſuper 2
æthera. Melodus, a, um, hic adiectiuum eſt à nomine melos ſiue melodia deductum. & ſignificat idē quod harmonicus ſiue ſuauis. Vt Auguſtinus in libro meditationum: melodam orationem vocat harmonicum concentum. Sed & iſtud in hymno ſancti Michaelis prius expoſito: declaratum eſt. Dicitur autem in hoc verſu plebs Chriſtiana eleuare ſuper æthera beatam virginem: quia eam aſſumptam in cœlum concelebrat & laudibus proſequitur, illam eleuationem ſuper æthera debito hono-
re venerans. Te plebis ſexus ſequitur vtriuſque. Accommodatior videretur oratio: ſi ita legeretur. 3
Te plebs, ſexus ſequitur vtriuſque. vt ſexus, genitiui eſſet caſus & ſubſtantiuum nominis vtriuſque. Nunc autem vt iacet in litera ita conſtituitur oratio: vt ſexus nominatiui ſit caſus, & genitiuus plebis ſubſtantiuum ſupra dicti adiectiui hoc modo. Sexus, vtriuſque plebis, maſculinæ ſcilicet & fœmininæ: ſequitur te caſtiſſimam virginem. Nomine autem plebis, vniuerſus hic populus ſumitur: nobilis & ignobilis, patritius & vulgaris. cum tamen apud authores proprie plebs dicatur vulgus ſiue vilior pars populi. Inde plebecula diminutiuum. Porro ſequitur ipſa plebs catholica beatam virginem nō greſſu pedum: ſed imitatione morum & obſeruatione caſtitatis, quæ reddit homines cœleſtium ciuium propemodum æmulos. Nam vt ait dominus in euangelio ad Saduceos. In reſurrectione neq;
Matth. 22. nubēt neq; nubētur: ſed erūt ſicut angeli dei in cœlo. Et Hieronym⁹ in ſermone de aſſumptione beatæ virginis. Et bene angelus ad virginem mittitur: quia ſemper eſt angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem viuere: non terrena vita eſt ſed cœleſtis. Vnde in carne angelicam gratiam acquirere: maioris eſt meriti quàm habere. Eſſe enim angelum: fœlicitatis eſt. eſſe vero virginem: virtutis. dum hoc obtinere viribus nititur cum gratia: quod habet angelus ex natura. Vtrumq; tamen, & eſſe virginem & angelum: diuini muneris eſt officium, non humanum. Hæc Hieronymus.

In aſſumptione beatæ virginis: alia proſa.

1 Salue mater ſaluatoris:
Vas electum, vas honoris,
Vas cœleſtis gratiæ.

2 Ab æterno vas prouiſum:
Vas inſigne, vas exciſum:
Manu ſapientiæ,

3 Salue verbi ſacra parens,
Flos de ſpinis, ſpina carens.
Flos, ſpineti gloria.

4 Nos ſpinetum: nos peccati
Spina ſumus cruentati,
Sed tu ſpinæ neſcia.

5 Porta clauſa, fons hortorum,
Cella cuſtos vnguentorum
Cella pigmentaria.

6 Cinnamomi calamum,
Myrrham, thus & balſamum,
Superas fragrantia.

7 Salue decus virginum,
Mediatrix hominum,
Salutis puerpera,

8 Myrtus temperantiæ,
Roſa patientiæ,
Nardus odorifera,

9 Tu conuallis humilis,
Terra non arabilis:
Quæ fructum parturiit.

10 Flos campi, conuallium
Singulare lilium
Chriſtus, ex te prodiit.

11 Tu cœleſtis paradiſus,
Libanuſque non inciſus,
Vaporans dulcedinem.

12 Tu candoris & decoris,
Tu dulcoris & odoris
Habes plenitudinem.

13 Tu thronus es Salomonis,
Cui nullus par in thronis
Arte vel materia.

14 Ebur, candens caſtitatis,
Aurum fuluum, charitatis
Præſignant myſteria.

15 Palmam præfers ſingularem
Nec in terris habes parem
Nec in cœli curia.

16 Laus humani generis,
Virtutum præ cæteris
Habens priuilegia.

17 Sol luna lucidior:
Et luna ſideribus.
Sic Maria dignior:
Creaturis omnibus.
18 Lux eclypſim neſciens:
Virginis eſt caſtitas.
Ardor indificiens,
Immortalis charitas.
19 Salue mater pietatis,
Et totius trinitatis
Nobile triclinium.
20 Verbi tamen incarnati
Speciale maieſtati
Præparans hoſpitium.
21 O Maria ſtella maris.
Dignitate ſingularis.
Super omnes ordinaris
Ordines cœleſtium.
22 In ſupremo ſita poli,
Nos aſſigna tuæ proli.
Ne terrores ſiue doli
Nos ſupplantent hoſtium.
23 In procinctu conſtituti
Te tuente ſimus tuti.
Peruicacis & verſuti
Tuæ cedat vis virtuti.
Dolus, prouidentiæ.
24 Ieſu verbum ſummi patris,
Serua ſeruos tuæ matris.
Solue reos, ſalua gratis.
Et nos tuæ claritatis
Configura gloriæ. Amen.

¶Hæc pr oſa rythmicam ſeruat menſuram & formam: vt illa de ſancto Laurentio paulo ante poſita. Prunis datum admiremur. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Commendat autem beatam virginem Mariam præclaris laudibus. inſignes illius virtutes exprimens diuerſis naturalium ſimilitudinibus: vt aromatum, florum, fruticum & arborum odoriferarum, quæ ex diuerſis ſacrarum literarum locis ſunt deſumptæ. Eximiam itidem illius ſublimitatem qua filii dei thronus & habitaculũ facta eſt: aptis rerum materialium formis eloquitur, & demum arduam illius in gloria cœleſti celſitudinem ſuper omnes ſanctorum ordines prædicat. Et certe inter cæteras de beata virgine proſas: hæc maxime ſingularis eſt, & ſuauiſſime contexta.

3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu: Flos de ſpinis, ſpina carens. Cum dominus malediceret ter
ræ propter præuaricationem primnrum parentum: legitur dixiſſe ad Adam. Maledicta terra in ope Gene.3.
re tuo. In laboribus comedes ex ea: cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terræ. Quocirca nomine ſpinarum: humana propago maledicto obnoxia & peccatis obſtricta: hic non abſurde accipitur. Sauciat enim & lacerat peccatum animam: ſicut ſpina pungit & cruentat corpus. Quoniam igitur beata virgo ex progenitoribus peccato & maledictioni primorum parẽtũ ſubiectis eſt exorta, immunis tamẽ peccati & maledictionis: recte hic dicitur, flos de ſpinis, ſpina carens. Hinc eidem illud ex Canticis apte aſcribitur. Sicut lilium inter ſpinas: ſic amica mea inter filias. Canti.2. Eadem quoque ſententia pulchre exprimitur in primo verſu alterius proſæ de ſolennitate aſſumptionis glorioſæ virginis, oratione ſoluta compoſitæ: cuius initium eſt. A rea virga primæ matris Euæ: florens roſa proceſſit Maria. Quæ quoniam ſatis facilis eſt intellectu nec intricatas habet ſen-
5 tentias: hic conſulta prætermiſſa eſt. ¶In quinto verſu. Cella pigmentaria. Pigmentum dicitur confectio ex diuerſis ſpeciebus aromaticis, ſuauis & odorifera. Hieronymus. Denique & ii quibus intellectus herbarum eſt pigmentorumque peritia: ferunt quædam eſſe pigmenta, quorum ſi odorem ceperint nonnulla animalia: continuo intereunt. alia vero eodem odore recreantur vitamque recipiunt. Vnde & quoduis vnguentum: nomine pigmenti ſignificatur. hic vero aromata, pigmenta, vnguenta & cætera id genus: ſpiritualiter accipiuntur pro virtutibus animi ſuum odorem late diſpergentibus. ſicut in Canticis legimus. Meliora ſunt vbera tua vino: fragrantia vnguentis optimis. Et rurſum. Canti.1.
8 Curremus in odore vnguentorum tuorum. ¶In octauo verſu. Myrtus temperantiæ. Myrtus, arbor eſt baccas ſaporis præcipui producens: ex quibus vinum fit quod myrtidanum dicitur. Nardus item frutex eſt grauiſſimi odoris: vt oſtendit illud dictum in Canticis. Dum eſſet rex in accubitu ſuo: nardus mea dedit odorem ſuum. Canti.1. Verum his arborum nominibus: diuerſæ virginis glorioſę virtutes inſinuantur. Sicut & in illo Eccleſiaſtici loco: qui eidem virgini adaptatur. Ecclí.24. Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano: & quaſi cypreſſus in mõte Sion. quaſi palma exaltata ſum in Cades: & quaſi plantatio roſæ in Hierico. diuerſis arborum & fruticum appellationibus: multiformitas virtutum illius exprimi-
10 tur. ¶In decimo verſu. Flos campi conuallium. Flos ille campi: eſt Ieſus Chriſtus dominus noſter, Canti.2. qui de ſeipſo dicit in Canticis. Ego flos campi & lilium conuallium. Is autem ex virgine prodiit tanquam terra non arabili: quemadmodum præcedens habet verſus. quoniam ſicut id ſupra naturam eſt quod terra non ſulcata aratro & nullo ſuſcepto ſemine proferat fructum. ita & id: quod virgo incognita viro, pariat filium. At vero in ſequente verſu cum beata virgo dicitur cœleſtis paradiſus: nomẽ paradiſi pro horto voluptatis ſumitur, omnigenis arboribus & floribus conſito. Ipſa autem ſacrata virgo: hortus concluſus in Canticis nuncupatur. Canti.4. Cum vero eadem hic dicitur libanus non inciſus:

libanus non pro monte(vt ſæpe alias)ſed pro arbore ſumitur thus producente], & pro illo ſignifica
Eccli.24 to tam maſculini quàm fœmini generis eſt. Illa autem beatæ virginis nuncupatio: ſumpta eſt ex Ec-
cleſiaſtico dicente. Quaſi libanus non inciſus: vaporaui habitationem meam. ❡ In decimotertio ver 13
3. Regū. 10. ſu. Tu thronus es Salomonis. Tertius liber Regum perhibet inter cætera ædificia magnifice a Salo-
mone extructa: quòd fecit etiā thronū de ebore grandem, & veſtiuit eū auro fuluo nimis: qui habe-
bat ſex gradus. Non eſt(inquit)factū tale opus in vniuerſis regnis. Cæterū beata virgo Maria, veri
Salomonis ſcilicet Chriſti thronus eſt ſpiritualis, viuus & animatus: in quo ipſe rex regum ſedere &
acquieſcere dignatus eſt. Hic autem thronus myſticus: ex ebore candido virginalis puritatis, & auro
fuluo feruidæ charitatis eſt compoſitus. ſuntque in eo multi gradus virtutum: quibus in deum tendit.
At vero in hoc admirabili throno tantus eſt gratiarum & virtutum ornatus, tantus ſanctitatis ſplen
dor & decor honeſtatis: vt in toto ſanctorum numero nunquam fuerit cōſimilis efformatus thronus.
❡ In decimonono verſu. Et totius trinitatis nobile triclinium. Quod Græcè triclinium dicitur: La 17
tinè diſcubitorium dici poteſt ſiue cœnaculum. Eſt enim locus in quo diſcūbebāt & cœnabant olim
cōuiuæ: ita nominatus à triplici lectorū ordine, quibus inſidētes antiqui mēſis accūbere ſunt ſoliti.
Quintilianus de Simonide poeta. Vix eo limē egreſſo: triclinium illud ſupra conuiuas corruit. At
vero ſacratiſſima virgo Maria, ſpirituale eſt triclinium non hominis ſed dei, non vnius tantum per-
ſonæ diuinæ: ſed totius trinitatis reclinatoriū. Siquidem ſibi inuicē immanent ipſæ diuinæ perſonæ
inſeparabiliter: neque vnquam diuellitur filius à patre & ſpiritu ſancto. Quare & ante ſuſceptam in
ſacra virgine noſtræ carnis ſubſtantiā: & poſt illam ſuſceptionē, cū filius dei in ea ſibi elegit habitacu
Ioan. 14. lum: affuit & pater & ſpiritus ſanctus ipſam pariter inhabitans. Siquidem in euangelio dicit domin9
noſter. Si quis diligit me: ſermonem meū ſeruabit. & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus &
manſionem apud eum faciemus. Sed quis obſecro feruentius deum dilexit, aut magis anxie ſermones
eius ſeruauit quàm hæc beata virgo? Manſionem igitur apud eum fecerūt pater & filius Rurſum Co
rinthiis in Chriſtū credentibus ſcribit Paulus. Neſcitis quia templū dei eſtis: & ſpiritus dei habitat in
1. Corin. 3. vobis? Cur igitur ante peractum dominicæ incarnationis myſterium etiam in ea non habitauit ſpiri-
tus ſanctus: quæ plena gratia tum fuiſſe prædicatur? Quare conſequens eſt & totam trinitatē ſacrum
ipſius ſanctiſſimæ virginis triclinium inhabitaſſe. Atqui ſolus dei filius in ea noſtræ ſubſtantiæ for-
mam accepit: & in huiuſmodi diſpenſatione carnis neque pater neque ſpiritus ſanctus illi quantū ad
ſuſceptionem communicauit. Recte igitur hic dicitur ipſa ſuperbeata virgo præparaſſe ſpeciale ho-
ſpitium maieſtati filii dei: in quo ſcilicet & ex quo noſtram carnem aſſumeret.

In aſſumptione beatæ Mariæ virginis: alia proſa.

1 O Maria ſtella maris,
Pietate ſingularis:
Pietatis oculo
2 Nos digneris intueri.
Nec cunctis miſereri
Naufraganti ſeculo.
3 In hac valle lachrymarum:
Nihil dulce, nihil clarum,
Suſpecta ſunt omnia.
4 Quid hic nobis erit tutum?
Cum nec ipſa vel virtutum
Tuta ſit victoria.
5 Caro nobis aduerſatur,
Mundus carni ſuffragatur:
In noſtram perniciem.
6 Hoſtis inſtat nos infeſtans,
Nunc ſe palam manifeſtans:
Nunc occultans rabiem.
7 Et peccamus, & punimur:
Et diuerſis irretimur
Laqueis venantium.
8 O Maria mater dei:
Tu poſt deum ſumma ſpei,
Tu dulce refugium.
9 Tot & tantis irretiti:
Non valemus his reniti
Nec vi nec induſtria.
10 Conſolatrix miſerorum,
Suſcitatrix mortuorum,
Mortis rumpe retia.
11 Intendentes tuæ laudi
Nos attende nos exaudi,
Nos à morte libera.
12 Quæ poſt Chriſtū prima ſedes,
Inter Chriſti cohæredes
Chriſto nos annumera.
13 Ieſu mitis & benigne,
Cuius nomen eſt inſigne,
Dulce, ſalutiferum.
14 Munus nobis da ſalutis
In defectu conſtitutis,
Plenitudo munerum.

15 Pater, fili, conſolator:
Vnus deus, vnus dator
Multiformis gratiæ.

16 Solo nutu pietatis
Fac nos ſimplæ trinitatis
Poſt ſpem frui ſpecie. Amen.

¶Hæc proſa modulatione rythmica decurrit prorſus vniformi. In ſingulis enim verſibus tres com
plectitur clauſulas: quarum duæ primæ continent ſingulæ octo ſyllabas & penultimam earum lon-
gam: adinuicemque reſponſum in ſimili conſonantia terminali. Tertia vero cuiuſque verſus clauſu-
la ſeptem continet ſyllabas & penultimam earum breuem: refertur que quantum ad conſimilem vo-
calitatem ad proximum verſum & vltimam eius clauſulam. ¶Commemorantur in ea, varia præ-
ſentis vitæ pericula & diſcrimina: quæ nobis ſunt obſtaculo ad ſalutem conſequendam, & difficulta
tem ingerunt nobis, ne expediti perueniamus ad metam beatitudinis æternæ. Dirigiturque ad ſacra-
tiſſimam virginem Mariam oratio: vt nos ab hoſtibus animæ tutos reddat, & perducat incolumes ad
regnum perpetuum: in quo ipſa nunc glorioſa cum filio ſuo reſidet.
4 ¶ANNOTATIONES. In quarto verſu. Cum nec ipſa vel virtutum: tuta ſit victoria. Victoria de vi
tiis nos impugnantibus quam per virtutes oppoſitas deo adiutore conſequimur: non eſt tuta in hac
vita. quoniam adhuc ſubeſt periculum ne de ipſis virtutibus extollamur & efferamur animo, nobis
ipſis placentes & ad blandientes: & hoc pacto ipſas virtutes per inanem gloriam deperdamus, earum-
que efficaciam amittamus. Sicut enim ex veſte naſcitur tinea ipſam erodens, & de ligno caries ac pu-
tredo conſumens lignum: immo ex carnibus ipſis enaſcuntur vermes, exedentes eas carnes ex qui-
bus ſunt progenitæ. Ita teſte Chryſoſtomo ex virtutibus plærunque proficiſcitur extollentia animi
7 & cordis elatio: ipſas virtutes ſuo euacuans fructu & deperdens. ¶In ſeptimo verſu. Et diuerſis irre
timur laqueis venantium. Venatores tendunt retia & laqueos quibus feras capiant, illoſque occultãt
& in propatulo quicquam proponunt quod eas alliciat ad laqueos. quemadmodum aucupes aut vi-
ridem exhibent auibus ramum viſco illitum: aut grana tritici ſpargunt circa laqueos ad ineſcandum
auiculas. Ita venatores animarum noſtrarum qui in noſtram conſpirarunt perniciem, caro, mundus
dæmonia: nunc palam more leonum ſuam immanitatem prodentia, vt terrore nos concutiant, nũc
clam tanquam dracones ſuam fraudem contegentia: diuerſos nobis tendunt laqueos. proponunt-
que aut dignitatum gloriam aut mundi pompam, aut oblectamenta corporis, boni ſpeciem præ ſe fe
rentia: vt nos circunueniant dolis, ſuiſque inuoluant laqueis. Et plane fœlices ſunt: qui cum prophe-
10 ta libere deo canere poſſunt. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt: de laqueo venantium. ¶In decimo Pſal. 123.
verſu. Suſcitatrix mortuorum. Non id ſolum de mortuis ſecundum corpus eſt intelligendum, qui bea
tæ Mariæ precibus ad vitã plærunque leguntur reſuſcitati: ſed & de iis qui ſecundũ aĩam mortui ſunt Sapi. 16.
per peccatũ. Homo enim teſte Sapiente per malitiã occidit aĩam ſuã. Et anima quæ peccauerit, ip- Ezech. 18.
ſa morietur: vt per Ezechielem perhibet dominus deus. Huiuſmodi autem mortuos ſacra reſuſcitat
virgo Maria: quia illis gratiam impetrat fructuoſæ conuerſionis & pœnitentiæ, qua reſuſcitentur ad
vitam gratiæ. Et ita rumpit retia mortis: hoc eſt vincula peccatorum quibus anima tanquam catenis
conſtringitur & funibus colligatur. quæ tandem niſi dirumpantur: perpetuam deducunt mortem, in
teritumque ſempiternum. Vt enim ait Salomon: funibus peccatorum ſuorum conſtringitur pecca- Prouer. 5.
tor. Et Dauid gemebundus conqueritur apud dominum. Funes peccatorum circumplexi ſunt me. Pſal. 118.
Hæc autem dirumpuntur cum peccatorum impetratur venia & reatus omnis diſſoluitur, & rurſum
14 conſtituitur homo in libertate filiorum dei ¶In decimoquarto verſu In defectu conſtitutis: plenitu
do munerum. Ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus, plenitudo munerum hic dicitur: quoniam in eo
eſt ſupereffluentia diuinorum chariſmatum & donorum, quæ nobis vt ſuis membris abunde com-
municet. Requieſcit enim in eo ſeptiformis ſpiritus: & ei dedit pater ſpiritum non ad menſuram: vt Eſa. 11.
de eius plenitudine nos omnes accipiamus gratiam pro gratia. Enimuero ſicut in eo omnes theſau- Ioan. 3.
ri ſapientiæ & ſcientiæ ita & omniformis gratiæ ſunt abſconditi: & vnxit eum dominus deus oleo læ Ioan. 1.
titiæ præ conſortibus ſuis ſicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam, barbam Aarõ: quod Coloſ. 2.
deſcendit in oram veſtimenti eius. Petimus itaque in hoc verſu ipſum authorem ſacrorum munerum Pſal. 44.
vt cum in eo ſit plenitudo donorum cœleſtium, immo ille ipſe ſit ſupernorum munerum plenitudo: Pſal. 132.
nobis in defectu munerum ſpiritualium conſtitutis, illorumque carentibus ornatu & ſumme indigẽ-
tibus elargiatur munus æternæ ſalutis.

De eadem aſſumptione glorioſæ virginis: alia proſa.

1 AVe virgo ſingularis,
Mater noſtri ſalutaris:
Quæ vocaris ſtella maris
Stella non erratica.

2 Nos in huius vitæ mari
Non permitte naufragari:
Sed pro nobis ſalutari
Tuo ſemper ſupplica.

3 Sæuit mare, fremunt venti:
Fluctus ſurgunt turbulenti,

Nauis currit:ſed curren̄ti
Tot occurrunt obuia.

4 Hic Syrenes voluptatis:
Draco,canes cum pyratis.
Mortem penè deſperatis
Hæc intentant omnia.

5 Poſtabyſſos nunc ad cœlum:
Fluens vnda fert phaſelum.
Nutat malus,fluit velum:
Nautæ ceſſat opera.

6 Contabeſcit in his malis
Homo noſter animalis:
Tu nos mater ſpiritalis
Pereuntes libera.

7 Tu perfuſa cœli rore,
Caſtitatis ſaluo flore,
Nouum florem nouo more
Protuliſti ſeculo.

8 Verbum patri coæquale
Corpus intrans virginale,
Fit pro nobis corporale,
Sub ventris vmbraculo.

9 Te præuidit & elegit,
Qui potenter cun̄cta regit,
Nec pudoris clauſtra fregit,
Sacra replens viſcera.

10 Nec preſſuram nec dolorem
Contra primæ matris morem
Pariendo ſaluatorem
Senſiſti puerpera.

11 O Maria pro tuorum
Dignitate meritorum,
Supra choros angelorum
Sublimaris vnicè.

12 Fœlix dies hodierna
Qua conſcendis ad ſuperna.
Pietate tu materna
Nos in imo reſpice.

13 Radix ſancta,radix viua,
Flos & vitis & oliua.
Quem nulla vis inſitiua
Iuuit,vt fructificet.

14 Lampas ſoli,ſplendor poli,
Quæ ſplendore præes ſoli.
Nos aſſigna tuæ proli,
Ne diſtricte iudicet,

15 In conſpectu ſummi regis,
Sis puſilli memor gregis.
Qui tranſgreſſor datæ legis,
Præſumit de venia.

16 Iudex mitis & benignus
Iudex iugi laude dignus
Reis ſpei dedit pignus
Crucis factus hoſtia.

17 Ieſu ſacri ventris fructus,
Nobis inter mundi fluctus,
Sis via,dux,& conductus
Liber,ad cœleſtia.

18 Tene clauum,rege nauem,
Tu procellam ſedans grauem,
Portum nobis da ſuauem
Pro tua clementia,Amen.

¶ Hæc proſa vniformem in omnibus verſibus habet rythmi ſpeciem:in ſingulis eorum quatuor cōplectens clauſulas.quarum tres primæ inter ſe conſimilem ſeruantes ſyllabarū deſinentiam: continent ſingulæ octo ſyllabas,& penultimam earum longam. Quarta vero ſeptem comprehendens ſyllabas & penultimam ipſarum breuem:reſponſum habet in ſimili exitu ad poſtremam proximi verſus clauſulam. ¶ In ipſa autem commemorātur varia præſentis vitæ pericula:ex metaphora diuerſorum in mari diſcriminum ſumpta.quæ impedimentum pręſtare nituntur:ne noſtra nauis incolumis ad portum ſalutis æternæ perueniat.Ideo ad dulciſſimam virginem Mariam ſupplex dirigitur oratio vt nos in tantis conſtitutos periculis apud filium ſuum adiuuet aſſiduis precibus, vt ipſa duce & adiutore deo:perueniamus ſaluis mercibus & integra naue ad tranquillam cœli ſtationem.

¶ ANNOTATIONES.In primo verſu.Mater noſtri ſalutaris.Non hic ſaluatoris eſt legendum:vt
plerique faciunt. nam non eadem eſſet illius clauſulæ deſinentia in poſtremis duabus ſyllabis cū pri-
ma illius verſus clauſula & cum tertia:quod tamē in omnibus aliis huius proſæ verſibus ſtudioſe eſt
obſeruatum.Eſt autem ſalutare,neutri generis ſubſtantiuum,& interdum in primo genere poſitum:
Pſal.78. idem quod ſaluator.vt propheta in pſalmo.Adiuua nos deus ſalutaris noſter:& propter gloriam no-
minis tui domine adiuua nos. Et rurſum in alio loco. Conuerte nos deus ſalutaris noſter: & auerte
Pſal.84. iram tuam à nobis.In quā etiam acceptione ſumitur in ſecundo huius proſæ verſu:cum ſalutare ſa-
croſanctæ virginis vocat dominum deū:de quo ipſa cecinit in ſuo cantico.Et exultauit ſpiritus meus
Luca.1. in deo ſalutari meo. Demum hoc in loco eadem ſacra virgo dicitur per metophoram ſtella non er-

ratica:quód nullo vnquam abducta fuerit errore aut eorum quæ credenda ſunt,aut quæ agenda. ſed
4 recto ſemper calle ſuum peregerit curſum:non declinando in deuia ad dexteram aut ſiniſtram. ❡In
quarto verſu.Hic Sirenes voluptatis.Sirenes ab authoribus dicuntur fuiſſe Acheloi & Calliopes fi-
liæ:ore & pubetenus virgines:reliqua parte corporis piſces,mare Siculum incolentes.Quæ ſuauiſſi
ma vocis modulatione,ſomnum nautis inducere dicebantur: & demum ſomno oppreſſos præcipi-
tare in mare.Cæterum per has Sirenes intelligunt poetæ blandimenta libidinũ.quibus irretiti: pror
ſus excæcantur,& profunde obdormiſcunt:deinde incauti prolabuntur in interitum. Proinde dicit
Hieronymus in prologo libri Ioſue.Et nos ad patriam feſtinantes: mortiferos Sirenarũ cantus ſur-
da debemus aure tranſire.Et Sirenarum inquit.Nam dicũt Latini Siren,enis: ſecundum tertiam in-
flexionẽ,aut Sirena,næ,ſecundum primam.à quo poſterioris formæ nomine. Hieronymus illum de Hieronym.
5 ducit genitiuum pluralem.❡In quinto verſu.Poſt abyſſos nunc ad cœlum. Metaphora admodum
apta & accommoda,diſcrimina vitæ præſentis ingerentia nobis moleſtiam & laborem recte operá-
di perueniendique ad metam conſtitutam:comparantur hic periculis occurrẽtibus in mari cum ſur-
gunt procellæ ac tempeſtates.Eſt enim mare magnum & ſpacioſum:præſens mũdus.Phaſelus & na-
uis noſtra: anima rationalis, quæ alligata corpori variis iactatur fluctibus vndarumque vorticibus.
Procellæ ác tempeſtates:aduerſitates præſentis vitæ,caſuſque ſiniſtri. Venti: perturbationes animi
& affectus inter ſe diſſidentes:ſpes metus,mœror gaudium. Fluens vnda:mutabilitas rerum munda
narum nunquam in eodem ſtatu permanentium.Abyſſus:animi deiectio,ob fortunæ malignitatem
aduerſoſque caſus proſtrati.Ad cœlum erectio:ipſius animi proſperis elati rebus & ſecundo fortunæ
flatu exaltatio.Malus nauis:animæ robur ac fortitudo.Velum: prudentia rerum agendarum,& diſ-
cretio noſtrorum directrix operum.Et ita ſingula in nauigatione ſenſibili inueniri ſolita inſtrumen-
ta ac opera:concinna tranſlatione traducantur ad huius vitæ mortalis actiones, propter aliquã pro-
prietatem aut conditionem vtriſque communem ac conuenientem.Porro phaſelus,maſculini gene-
ris vel fœminini:genus eſt nauigii Campani,quale ſtagnante Nilo in AEgypto vſurpant. Horatius
Fragilemque mecum ſoluat phaſelum. Virgilius. Et circumpictis vehitur ſua rura phaſelis. Demum
6 Saluſtius.Et forte in nauigando cohors vna grandi phaſelo vecta:à cæteris deerrauit. ❡In ſexto ver
ſu.Homo noſter animalis.Dicitur hic animalis homo.homo exterior,corpus & naturales eius ope-
rationes vt nutritionem, ſenſationem appetitionem & motionem cæteraſque corporales functiones
nobis cum brutis communes concernens.Homo vero ſpiritualis ſiue rationalis:dicitur homo inte-
rior,animam rationalem & actiones ſpirituales,intellectionem voluntatis motionem, memoriæque
propriam actionem,nihil commune habentes cum corpore & animantibus rationis expertibus:re-
ſpiciens.Quas duas hominis nuncupationes beatus Paulus ita diſtinguit ad Corinthios ſcribẽs. Sed 1. Corint. 3.
licet is qui foris eſt noſter homo.corrumpatur:tamen is qui intus eſt,reuocatur de die in diem. Bea-
ta autem virgo Maria,ſpiritualis eſt mater noſtra: quoniam vitam ſecundum ſpiritum nobis impe-
trat,& Chriſtum nobis genuit per quem ſecundum ſpiritum regeneramur.ſicut Eua prima parens:
13 omnium viuentium mater eſt ſecundum carnem.❡In decimotertio verſu. Quem nulla vis inſitiua
iuuit vt fructificet.Indiget ſecundum naturæ legem flos adminiculo humano: vt fructum proferat.
Debent enim plantaria florum inſeri terræ,rigari moderaté ac humectari,diligentique ſtudio excoli
ad proferendum quẽ natura conſtituit fructum.Intellige igitur florem nullo tali indigentem adiu-
mento,ſed ſpontina productione abſque humano cultu aut virtute inſitiua, ſuum proferentem fru-
ctum:hic ſupra naturæ morem ac legem eſt fructuoſus. Huic plane flori conferenda eſt ſacratiſſima
virgo Maria,quæ benedictum ventris ſui fructum edidit mundo,nullo adiuta viri conſortio vt fœ-
cunda fieret:ſed diuina tantum ſpiritus ſancti virtute.Hunc itaque myſticum florem nulla vis inſiti-
ua aut virtus naturæ adminicularia adiuuit: vt fructum illum toti humano generi ſalutarem fœlici
partu in lucem proferret.

In eodem feſto aſſumptionis beatæ virginis:alia proſa.

1 AVe ſpes mundi Maria:
Aue mitis,aue pia
Aue plena gratia.
2 Aue virgo ſingularis:
Quæ per rubum deſignaris
Non paſſum incendia.
3 Aue roſa ſpecioſa,
Aue Ieſſe virgula.
4 Cuius fructus:noſtri luctus
Relaxauit vincula.
5 Aue cuius viſcera
Contra carnis fœdera:
Ediderunt filium.
6 Aue carens ſimili,
Mundo diu flebili
Reparaſti gaudium.
7 Aue virginum lucerna,
Per quam fulſit lux ſuperna
Iis quos vmbra tenuit.
8 Aue virgo de qua naſci,
Et de cuius lacte paſci
Rex cœlorum voluit.

Aue gemma cœli luminarium:
Aue ſancti ſpiritus ſacrarium,
O quàm mirabilis,
Et quàm laudabilis:
Eſt hæc virginitas.
In qua per ſpiritum
Facta paraclitum:
Fulſit fœcunditas.
O quàm ſancta, quàm ſerena,
Quàm benigna, quàm amœna:
Eſſe virgo creditur.
Per quam ſeruitus finitur,
Porta cœli aperitur:
Et libertas redditur.
14 O caſtitatis lilium:
Tuum precare filium,
Qui ſalus eſt humilium.
15 Ne nos pro noſtro vitio:
In flebili iudicio,
Subiiciat ſupplicio,
16 Sed nos ſua ſancta prece
Mundans à peccati fece:
17 Collocet in lucis domo.
Amen dicat omnis homo.

¶Hęc proſa multiformem gerit rythmicæ modulationis modum & ſpeciem. Nũc enim in vno verſu tres continet clauſulas: quarum duæ primæ octo ſunt ſyllabarum ſingulæ, & penultimam habent longam. tertia vero heptaſyllaba eſt: & penultimam habet breuem. Nunc vero trium eiuſdem verſus clauſularum ſingulæ ſeptem complectuntur ſyllabas: & penultimam obtinent breuem. Interdũ itẽ vnus verſus duabus completur clauſulis: prima octo ſyllabarum penultimaque longã, ſecunda vero ſeptem ſyllabarũ & penultima breui. Nonnunquam illarum duarum clauſularum vtraque comperitur octo ſyllabarum: & penultima longa ſaltem ſecundum tenoris prolationem. Aliquando autem duarum illarum clauſularum eundem verſum conſtituentium: ſingulæ vndecim habent ſyllabas & penultimam earum breuem, vt ipſa lectio plane docebit. ¶Dirigitur in ea ſupplex inuocatio ad ſacroſanctam virginem Mariam, cum enarratione prærogatiuarum & priuilegiorũ ſingularium à diuina bonitate illi largiter indultorum: & cum deuota oratione, vt nos filio ſuo commendet & cœleſtis regni faciat participes.

¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Quæ per rubum deſignaris. Id ex ipſo libro Exodi ſumptum eſt: vbi Moyſes ſcribitur vidiſſe circa montem dei Oreb rubum ardentem ac flamma circun- 2
Exo.3. datum, qui tamen non comburebatur. Cumque appropinquare vellet ad contuendum diligentius id ſpectaculum: prohibitus eſt à domino propius accedere, iuſſuſque eſt ſoluere calciamenta de pedibus ſuis: quod locus in quo ſtaret ſanctus eſſet. Rubus autem ille incombuſtus intemeratam deſignauit ſanctæ dei genitricis poſt partum virginitatem. vt in ſecundo huius operis libro diffuſius eſt dictum: circa expoſitionem huius antiphonæ. Rubum quem viderat Moyſes incombuſtum. ¶In ter- 3
tio verſu. Aue Ieſſe virgula. Hæc ſacroſanctæ virginis Mariæ denominatio: ſumpta eſt ex eo Eſaiæ
Eſa.11. oraculo. Egredietur virga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Vbi ad literam per virgam de radice Ieſſe, intelligitur beata virgo Maria: de ſtirpe Ieſſe patris Dauid, & ex regali progenie ipſius Dauid exorta. Hæc autem myſtica virga: tenuis fuit & gracilis per humilitatem. recta ſine deflexione: per iuſtitiæ & æquitatis rectitudinem. enodis: per omnimodam peccati immunitatem. fructifera: per floris & fructus ex ea prodeuntis dignitatem, excellentiam & perfectionem. ¶In ſeptimo verſu, Aue virginum lucerna Quod lucem arte præbet, vt lam- 7
pas, lychnus, tæda: lucerna dicitur. Iuuenalis. Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Sacroſancta vero dei mater, virginum lucerna dicitur: quoniam omnes virgines luculenter ſupereminet, & inter eas emicat velut inter ignes luna minores. Per ipſam autem: lux ſuperna diuinitatis effulſit ſedentibus in tenebris & vmbra mortis. quoniam illuſtrata: diuino lumine verbi dei, quod in ipſa caro
Pſal.111. factum eſt: huic mundo æternum lumen effudit, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. cuius exortus ſedentibus in regione vmbræ mortis clariſſima redemptionis lux apparuit. De qua: in pſalmo dicit propheta. Exortum eſt in tenebris lumen rectis corde: miſericors, & miſerator & iuſtus dominus.
¶In nono verſu. Aue gemma cœli luminarium. In vſu conſueto & trito apud authores dicitur lumi- 9
Gene.1. nare, is, ſecundum tertiam inflexionem: quod lumen habet & alteri communicat. vt in Geneſi legimus. Fecit deus duo luminaria magna. Luminare maius vt pręeſſet diei: & minus vt pręeſſet nocti. Quo quidem modo & hic ſumitur: genitiuuſque pluralis eſt cum nomine gemma ordinatus. vt hic
Canti.6. habeatur ſenſus: quod beata virgo Maria eſt ſolis & lunæ ſplendor, aſtrorumque decus. Eſt enim pulchra vt Luna, & electa vt ſol. ſicut de ea canit eccleſia.

In octaua aſſumptionis beatæ Mariæ virginis: proſa.

1 AVe præclara maris ſtella, in lucem gentiũ Maria diuinitus orta,
2 Euge dei porta, quæ non aperta, veritatis lumẽ ipſum ſolem iu-

ſtitiæ indutum carne ducis in orbẽ. Virgo decus mundi regina cœli,prę
3 electa vt ſol:pulchra,lunaris vt fulgor, agnoſce omnes te diligentes. Te
plenam fide virgam almæ ſtirpis Ieſſe naſcituram: priores deſiderauerũt
4 patres & prophetæ. Te lignum vitæ ſancto rorante pneumate pariturã
diuini floris amygdalum: ſignauit Gabriel. Tu agnum regem,terræ do
5 minatorem:Moabitici de petra deſerti ad montem filiæ Sion traduxiſti.
6 Tuque furenten leuiathan ſerpentem tortuoſumque & vectem collidẽs: Eſaiæ.27.
7 damnoſo crimine mundum exemiſti. Hinc gentium nos reliquiæ, tuæ
8 ſub cultu memoriæ,mirũ in modum quem es enixa agnum regnantem
cœlo:æternaliter:reuocamus ad aram mactãdũ myſterialiter. Hinc mã
na verũ Iſraelitis veris, veri Abrahæ filiis admirantibus quondã Moyſi
quod typus figurabat:iam nunc abducto velo datur perſpici. ora virgo
9 nos illo pane cœli dignos effici. Fac fontẽ dulcẽ quẽ in deſerto petra prę
monſtrauit deguſtare cum ſyncera fide: renesque conſtringi lotos in ma
10 ri: anguẽ æneũ in cruce ſpeculari. Fac igni ſancto, patriſque verbo quod
rubus vt flammã tu portaſti virgo mater facta, peculali pelle diſtinctos pe
de: mũdis labiis cordeq; propinquare. Audi nos: nã te filius nihil negãs
11 honorat, Salua nos Ieſu:pro quibus virgo mater te orat. Da fontem bo
12 ni viſere, da puros mentis oculos in te defigere. Quo hauſtu ſapientiæ:
ſaporem vitæ valeat mens intelligere. Chriſtianiſmi fidem operibus re-
dimire:beatoque fine ex huius incolatu ſeculi author ad te trãſire. Amẽ.

¶Hæc proſa, ſolutæ orationis habet contextum: nec vllis rythmi legibus aſtringitur. Commendatur in ea multifariam ſacratiſſima virgo Maria: quod per eam vt adminiculatricem totius mundi ſalus & redemptio eſt facta: quoniam filii dei mater eſt effecta, qui venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere. 1. Timot.1. Eiuſdem præterea eximiæ virginis dignitas & excellentia declaratur hic per varias antiquæ legis figuras: quibus eſt præſignata. & demum ſupplex ad ipſam dirigitur oratio fidelium: vt ipſis impetret æternæ lucis conſortium.

5 ¶ANNOTATIONES. In lucem gentium Maria diuinitus orta. Planum eſt omnibus, Ieſum Chriſtum ſuſcepiſſe carnis noſtræ ſubſtantiam: vt illuminaret iis qui in tenebris & in vmbra mortis ſedebant. Eſaiæ.49. cum per prophetam ſit illi dictum à domino deo. Dedi te in lucem gentium: vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Ipſe autem ſaluator noſter, per ſacram virginem Mariam hunc ſubiit mundum: quod ex ea vere noſtri corporis formam ſumpſerit. Igitur & ipſa ſanctiſſima virgo recte aſſeritur in lucem gentium exorta, & quidem diuinitus. nam prçelectione & prçordinatione ad hoc deſtinata eſt & delecta: vt tabernaculum fieret altiſſimi, æternique regis hoſpitium.

¶Euge dei porta. Euge interiectio aſſentientis & quaſi ſponte ſua congratulantis. vt in euangelio. Matth.2.
6 Euge ſerue bone & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cõſtituã. Hieronymus autem interpretatur ſecundũ illam acceptionẽ: euge euge bene bene vt eſt illud dictũ prophetæ in pſalmo. Euge, euge viderũt oculi noſtri. Interdũ vero eadẽ eſt interiectio irridentis cum amaritudine & ſubſannãtis. Pſal.39. vt in eo pſalmi loco. Ferãt confeſtim confuſionẽ ſuã: qui dicunt mihi euge, euge. quod tantundem valet atque ſi dicatur vah, vah. Hoc autem in loco ſumitur in prima ſignificatione. Dicitur Pſal.39. itidem ipſa ſacra virgo dei porta non aperta, alludendo ad myſticam illam Ezechielis portam: quã propheta in ſpiritu ſemper clauſam vidit & tamen principem Iſrael ingreſſum per illã & egreſſum Ezech.44. fuiſſe. quoniam & in conceptu filii dei & partu: ipſa permanſit intemerata virgo. ¶Prçelecta vt ſol: pulchra, lunaris vt fulgor. Reſpondet illa ſententia, illi dicto Salomonis in Cantico canticorum. Canti.6. Quæ eſt iſta quæ progreditur vt aurora conſurgens: pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata? Quod quidem verbum: eccleſia in officio diuino accommodat ad beatam
3 virginem Mariam. In ſequente autem verſu, ipſam ſacram virginem vocat author virgam ſtirpis. Ieſſe: ex illo Eſaiæ vaticinio. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Et hac demum naſcituram haud dubie multum deſiderarunt antiqui patres & prophetæ: qui tantopere ſuſpirarunt pro aduentu Chriſti in carnem. ¶Te lignum vitæ, ſancto rorante pneumate. Beatam virginem vocat author myſtice lignum vitæ: quoniam per ipſam vita perdita nobis eſt reſtituta. Et ergo ſignata eſt per lignum vitæ quod fuit in medio paradiſi, tanta præditum virtute: vt manducantes ex eo redderet immortales. Ita qui huius ligni fructum
4 benedictum ſumpſerit: mortem non guſtabit in æternum. Illam autẽ ſacram virginẽ (quæ & lignum

Moyſes cum illam viſionem vellet propius ſpeculari, iuſſus eſt calciamenta de pedibus ſuis ſoluere:
quòd locus in quo ſtaret, terra eſſet ſancta. Haud ſecus hoc in loco petimus, à pedibus affectuum no-
ſtrorum tolli omnem appetitum irrationalem & brutum, rerumque mortalium & corruptibilium
deſiderium: & tunc ſpiritualiter calciamenta de pedibus noſtris tollimus, quandoquidem illa com-
11 poni ſolent ex pellibus brutorum animalium & mortuorum. ¶ Da fontem boni viſere. Locus iſte
ſumptus videtur ex eo carmine præclari & inſignis viri Boetii in libro de conſolatione philoſophi- Boetius
ca. Da fontem ſpectare boni: da lumine puro in te conſpicuos animi defigere vultus. In quo: oratio
nem petitoriam ad deum dirigit, ſicut & totum ipſum carmen quod eſt luculentum & elegantiſſimũ
ad deũ verba & vota cõuertit, vt oſtendit eius initium: quod eſt huiuſmodi. O qui perpetua mundũ
ratione gubernas. Terrarum cœlique ſator: qui tempus ab æuo ire iubes. Et reliqua: grauiter & ſplẽ-
dide ab eo decantata. Porro fontem boni hic vocat deum ipſum: à quo bonum omne copioſe pro
fluit. Nam de ſeipſo per prophetam dicit. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: & foderunt ſibi ci- Hiere. 2.
ſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas. Tunc vero puros mentis oculos in deo defigim⁹
quando omni nubilo erroris & ignorantiæ depulſo, ſyncere per fidem & creaturarum manuductio-
nem hic eum agnoſcimus. Niſi quis intelligere malit: clarum in cœlo dei viſionem hic expeti.
12 ¶ Chriſtianiſſimi fidem operibus redimire. Verbum redimire quartæ coniugationis: ſignificat exor
nare, decorare, coronare. Et participium eius redimitus ſignat ornatus & coronatus. Inde & nomen
redimiculum, ornamentum capitis mulierum. vt apud Ouidium. Collo redimicula pendent. Chri-
ſtianiſmi itaque fidem operibus redimere ſtudent: qui fidem Chriſti quam in baptiſmo ſunt profeſ-
ſi: elaborant bonis operibus exornare & comprobare. vt non ſolo nomine: ſed & reipſa Chriſtiani Iacobi. 2.
ſint, quique fidem habere connituntur per dilectionem operantem. Fides ſiquidem ſine operibus, Titum. 1.
mortua eſt. vt ſcribit beatus Iacobus. Et de iis qui nudam habẽt fidem minime operibus comprobatã
ſcribit beatus Paulus, quòd fatentur ſe noſſe deum: factis autem negant. Itaque hic petimus gratiam
à deo nobis concedi: qua perfectam fidem habeamus.

De ſacroſancta virgine Maria, ad crucem comparata: proſa.

1 LIgnum vitæ quærimus:
Qui vitam amiſimus
Fructu ligni vetiti.
2 Nec inuentũ nouerit:
Qui fructum non viderit
Adhærentem ſtipiti.
3 Fructus per quem viuitur:
Pendet (ſicut creditur)
Virginis ad vbera.
4 Et ad crucem iterum,
Inter viros ſcelerum:
Paſſus quinque vulnera.
5 Hic virgo puerpera:
Hic crux ſalutifera,
Ambo ligna myſtica.
6 Hæc, hyſſopus humilis:
Illa, cedrus nobilis,
Vtraque viuifica.
7 Poſitus in medio:
Quo me vertam neſcio.
8 In hoc dulci dubio:
Dulcis eſt collatio.
9 Hic complexus brachiis:
Modis vagit variis.
11 Hic extendit brachia:
Complexurus omnia.
11 Charum mater tenere:
Nouit hic tenere.
12 Charitas ſub latere:
Neſcit hic latere.
13 Hic adhærens pectori:
Paſcitur ab vbere.
14 Hic affixus arbori:
Paſcit nos ex vulnere.
15 Crux miniſtrat pabula:
Fructu nos reficiens.
16 Mater eſt præambula:
Fructum nobis nutriens.
17 Crux in loco paſcuæ:
Paſcit nos præcipue.
18 Sed virgo præcipua:
Paſcit ipſa paſcua.
19 Tandem ad hoc trahitur
Finalis ſententia:
20 Quòd nemo conſequitur
Vnam ſine alia,
21 Qui crucem elegerit,
Nec ſic matrem deſerit.
Cum ad crucem venerit:
Matrem ibi poterit
Stantem inuenire.
22 Nec qui matrem eligit:

Crucem prorſus abigit.
Si modum intelligit:
Quo per matrem contigit
Gladium tranſire.
23 Ergo qui vtramlibet
Optat: illam adeat.
24 Ex quo nihil prohibet:
Quin vtraque gaudeat.
25 Fili matris vnice:
Matris crucifixæ.
Nos de cruce reſpice:
Fili crucifixe.
26 Fructus ô viuifice,
Fructus ligni vitæ:
Nos te ipſo refice,
Nobis da frui te. Amen.

¶ Hec proſa in diuerſis verſibus varium habet numerum clauſularum. nunc enim duæ tantum, nunc tres, nunc vero quatuor, interdum autem & quinque clauſulæ: in eodem continentur verſu. Et plærumque heptaſyllabæ ſunt fere omnes clauſulæ: penultimam habentes breuem. occurrent tamen nonnunquam & heptaſyllabæ: continentes penultimam longam. Seruant autem reſponſum in ſimili deſinentia & vocalitate aut ad proximas clauſulas: aut ad eas quæ tertio ab eis loco conſtituuntur, vt ipſa lectio plane monſtrabit. ¶ Comparatur autem in hac proſa, ſacroſancta virgo Maria ad crucem domini viuificam, in hoc vno præſertim officio: quod vtraque fructum vitæ toti mundo ſalutarem portauit. Maria quidem in ſuo virginali vtero, & deinde dulcibus vlnis ſuis: cum infantilem ſuus filius agebat ætatem Crux verò eundem affixum ligno: & inter latrones conſtitutum pro humana redemptione. Quare mira quædam concinnitas, proportio, & affinitas inter ſacram dei matrem & ſanctam domini crucem eſſe: multis modis oſtenditur. Deinde oratio ad deum dirigitur: vt per vtramque earum, ſalutem æternam conſequi valeamus.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Lignum vitæ quærimus. Lignum primis parentibus vetitũ 1
Gene.3. fuit per ſequentem tranſgreſſionem lignum mortis: quoniam exitiũ intulit omnibus ſtirpe Adę pro-
genitis, & hauſtum noxiæ mortis fructus arboris illius toti mundo propinauit. Itaque ad ſanandum
hanc plagam, neceſſe eſt quærere lignum vitæ: ſignatum per id vitæ lignum quod in medio paradiſi
Gene.2. plantatum à domino refertur. cuius fructus etiam viuificus & vitalis perditam nobis vitam inſtau-
ret. Et demum quærentibus illud lignum: dabitur ipſum inuenire cum ſuo fructu adhærente ſtipiti
Apocal.22. illius ligni. Signatum itidem eſt lignum vitæ: per illud lignum vitæ quod in Apocalypſi ſcribitur ex
vtraque parte fluminis plantatum fuiſſe, & attuliſſe fructus duodecim per menſes ſingulos: quod
& ſuum reddebat fructum tempore opportuno, & folia ligni ad ſanitatem gentium. ¶ In quinto ver 5
ſu. Ambo ligna myſtica. Virgo dei mater, lignum eſt vitæ myſticum: quod vitalem protulit fructum
filium ſcilicet ſuum benedictum, pendentem in tenella ætate ad eius vbera. Crux itidem ſancta, li-
gnum eſt vitæ: quod viuificum portauit eũdem fructum ſuſpenſum in eius ſtipite inter duos latrones
Eſaiæ.53. quando vt ait ſcriptura: cum ſceleratis reputatus eſt. Itaque duo ſunt ligna vitæ, dei mater & crux
dominica: & ambo eundem portauerunt & vnicum fructũ vitæ, dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ.
Beata quidem virgo Maria, hyſſopus eſt humilis, propter eximiam & ſingularem ſuam humilitatem
qua in matrem dei electa, ſe humilem eius ancillam eſt profeſſa. Crux vero ſancta, cedrus eſt nobilis:
propter ſuam ſublimitatem & celſitudinem. In cœlos enim ſuum extulit cacumen, & inferos pene-
trauit: atque in totam terram extendit ramos ſuos, atque brachiis ſuis vniuerſum complexa eſt orbẽ,
in omnes diffundens ſalutis & vitæ virtutem. ¶ In nono verſu. Hic complexus brachiis. Diuerſo ad 9
modum modo, hic vnicus fructus vitæ: ab vtroque ligno vitæ portatus eſt. Nam à ſacra virgine inter
brachiorum complexum dulciter eſt ſuſtentatus: cum adhuc infantiles ederet vagitus. In cruce ve-
Ioan.12. ro idem extendit brachia ſua: quibus omnia complecteretur ſua morte viuificanda. Ego (inquit) ſi
exaltatus fuero à terra: omnia traham ad meipſum. Rurſum beata eius mater: tenera eius mẽbra mol-
Ioan.19. liter & ſuauiter dulci ſuſtentauit ſinu. In cruce vero feruens ipſius charitas ad ſalutem noſtram: ſub
latere eius non potuit deliteſcere. Nam lancea militari apertum eius latus: ſcaturiuit aquam & ſan-
guinem in redemptionem noſtram & viuificationem. Inſuper idem fructus vitæ, pendens ad vbera
matris: virgineo eius lacte paſcitur. Arbori autem crucis affixus: paſcit nos refectione vitali, & dulce
dine ſuæ charitatis, prodeunte largiter ex vulneribus ſuis: quibus aperte declarat quantum nos ama-
uerit. Vnde crux ipſa miniſtrat nobis pabula vitæ: reficiens nos ſuo fructu in ſacramento euchariſtiæ.
Ipſa vero dei mater: prior eſt quantum ad nutriendi officium. nam ipſum fructũ vitæ nobis aluit ſuis
vberibus: multo ante tempore quàm cruci affigeretur. ¶ In decimoſeptimo verſu. Crux in loco pa- 17
Pſal.22. ſcuæ. Locus paſcuæ eſt diuinorum ſacramentorum, ad remedium, refectionem & ſalutem nobis reli-
ctorum: vbertas, copia & fœcunditas. De quibus ſpeciatim loquens propheta in pſalmo ait. Domi-
nus regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ vbi me collocauit. Quoniam igitur eccleſiaſtica ſa-
cramenta, à cruce & paſſione domini potiſſimum ſuam ſortiuntur virtutem & efficaciam: recte dici-
tur ipſa crux nos paſcere in loco paſcuæ, quia in ſacramentorum adminiſtratione & vſu à Chriſto
inſtitutorum. Virgo vero & dei mater paſcit ipſa paſcua: quoniam filium ſuum & fructum vitæ aluit
in infantili & puerili ætate, qui pabulum eſt vitæ & præbet ſuis ouibus paſcua viriditatis æternæ. qui-
nimmo ipſe eſt refectio & in hac vita & in futura: omnibus iis qui filii ſunt regni. ¶ In viceſimo-

primo verſu. Qui crucem elegerit. Quēadmodum ſacra dei mater & ſacra crux domini, conueniunt
in vno & eodem tertio: fructu ſcilicet vitæ, vtrique communi, ita inter ſe conſpirant: vt vna ſine alte- Ioan. 19.
ra vix inueniatur. Qui enim crucem delegerit, vt ſalutare lignum vitæ: non idcirco matrem dei ſeclu
dit. nam iuxta crucē Ieſu ſtantem eius matrem (vt ſcribit Ioannes) protinus inueniet. Ita qui ſacroſan
ctam dei matrem acceperit vt lignum vitæ ſalutiferum: haudquaquam domini crucem excludit. Nā
cum intellexerit gladium doloris pertranſiſſe animam virginis matris in hora paſſionis filii ſui, quē- Lucæ. 2.
admodū prædixerat illi ſanctus Simeon: illico intelliget illam ſuo filio (quantum ad compaſſionis ra
tionem: & participationem internorum dolorum) fuiſſe concrucifixam. Et ita crucis intelligentiam
23 & conſortium non ſeiungit à dei matre. ¶ In viceſimotertio verſu. Ergo qui vtranlibet optat. Qui
ſacram (inquit) dei matrem affectu ſingulari proſequitur: ipſam intrepidus adeat. nā conſequio quo-
dam ſtatim crux aderit comes: quam eadem pertulit in corde ſuo, & viſceribus compaſſionis. Qui
vero ſanctam affectat crucem: ipſam amplectatur vt viuificam & ſalutarem. nam continuo aderit ei
ſocia, ſacroſancta dei mater: quód conſtanter ei aſtiterit in hora paſſionis. Itaque ſiue hanc ſiue illam
elegeris: nihil refert. nam alterutra habita: habebitur vtraque, propter mutuum nexum & habitudinē
25 qua ſimul colligantur. ¶ In viceſimo quinto verſu. Fili matris vnice. Hic verſus, & matrem primum
dicit crucifixam: & filium crucifixum. & vtrunque quidem vere dicit: ſed diuerſa ratione. Matrē enim
aſſerit crucifixam: quoniam aſtans filio patienti, eadem patiebatur in corde ſuo illi ex intimis viſceri-
bus compatiendo: quæ filius eius pertulit in corpore, vt illi concrucifixa dici haud immerito potue-
rit. Quemadmodum beatus Paulus de ſeipſo dicit Chriſto confixus ſum cruci. Filius vero eius, cru
cifixus eſt per ſenſibilem & corporalem affixionem ad crucem: quód in eius ſtipite fuerit ſuffixus.
¶ At quoniam in tota hac proſa facta eſt pulchra collatio beatę virginis ad ſanctam crucem, propter
fructum vitæ vtrique communem operæprecium eſt & hic ſubnectere piam querimoniam virginis
ad crucem, quód filium ſuum innocentem ſuſceperit: crucisque purgationem atque excuſationē mo
deſtam ad virginem, quód pro omnium ſalute ipſum oblatum ſuſtinuerit.

Querimonia virginis ad crucem.

Crux de te volo conqueri,
Quid eſt: quòd in te repperi
Fructum tibi non debitum?
Fructum, quem virgo peperi?
Nil debet Adæ veteri:
Fructum guſtanti vetitum,
Intacti fructus vteri,
Tuus non debet fieri,
Culpæ non habens meritum.
Cur pendet qui non meruit?
Quid? quòd te non abhoruit,
Cum ſis reis patibulum.
Cur ſoluit quæ non rapuit?
Cur ei qui non nocuit
Es pœnale piaculum?
Ei qui vitam tribuit,
Mortique nihil debuit:
Mortis propinas poculum.
Te reorum flagitiis,
Te culparum ſupplicis:
Ordinauit iuſtitia-
Cur ergo iuſtum impiis,
Cur virtutem cum vitiis
Sociauit næquitia?
Redditur pœna præmiis,
Offenſa beneficiis:
Honori contumelia?
Reis in te pendentibus,
Homicidis, latronibus:
Inflicta maledictio,
Iuſto pleno virtutibus
Ornato chariſmatibus
Debetur benedictio.
Ergo quid ad te pertinet?
Cur vita mortem ſuſtinet:
Lux fit obtenebratio?

Purgatio crucis ad virginem.

Virgo tibi reſpondeo.
Tibi: cui totum debeo
Meorū decus palmitum
De tuo flore fulgeo,
De tuo fructu gaudeo:
Redditura depoſitum.
Dulce pondus ſuſtineo,
Dulcem fructum poſſideo:
Mundo, non tibi, genitum.
Chriſtus mortem non metuit,
Etſi mori diſpoſuit,
Vt morte mortem tolleret
Ligno lignum oppoſuit:
Et ſoluit quæ non rapuit,

Vt debitores liberet.
In Adam, vita corruit:
Quam ſecundus reſtituit,
Vt vita mortem ſuperet:
Vlmus vuam non peperit,
Quid tamen viti deperit:
Quòd vlmus vuam ſuſtinet?
Fructum tuum non genui,
Et oblatum non reſpui:
Vt pœna culpam terminet.
A te mortalem habui,
Immortalem reſtitui:
Vt mors in vitam germinet.
Tu vitis, vua filius.
Quid eſt me competentius:
Quàm torcular quo premitur?
Cur preſſura fit purius?
Niſi quia iucundius:
Vinum ſyncerum bibitur.
Quid vua paſſa dulcius?
Quid Chriſto paſſo gratius:
In cuius morte viuitur?
Multi ſe iuſtos ſimulant:
Filium à te poſtulant,
Et ad me non reſpiciunt.
Sed poſtquam mihi creditus,
Et apud me depoſitus:
Extra me non inueniunt.
Quærant in meo ſtipite,
Sugant de meo palmite,
Fructum tuum quem ſitiunt
Reſpondeas hypocritis
Quid à me natum quæritis,
Quem dudum cruci credidi?
Iam non pendet ad vbera,
Pendens in cruce, vulnera
Corporis monſtrat liuidi.
His plagis, his vulneribus,
His abſtulit liuoribus,
Tartari pœnas horridi.
Huc mortales accedite,
Dulcem ex eo ſumite
Cibum & vitæ pocula.
Eum in cruce quærite,
Et lachrymas effundite,
Ligno figentes oſcula
Suſpirate, gemiſcite,
Et veniam hic petite,
Et viuetis in ſecula.
AMEN.

De ſancto Stephano: rege Pannoniæ,

1 Corde, voce, mente pura,
Soluens deo laudũ iura,
Idolorum ſpreta cura
Lætare Pannonia.
2 De ſupernis illuſtrata,
Verbo vitæ ſatiata,
Crucis Chriſti ferens grata
Libens teſtimonia.
3 Ergo per quem tibi datur.
Salus, cœlum reſeratur
Via vitæ demonſtratur,
Et iter iuſtitiæ,
4 Hunc extollas digna laude.
Huius feſtum colens gaude,
Et gaudenti iam applaude
Cantico lætitiæ.
5 Hic eſt Geyſæ dulcis natus,
Viſione præſignatus,
Ante ortum eſt vocatus
Stephanus, a Stephano.
6 Credit pater & miratur:
Parit mater & lætatur.
Infans creſcens exaltatur,
Vt cedrus in libano.
7 Nam vt puer adoleuit,
Mox virtutum donis creuit,
Cœlos amans ima ſpreuit
Hærens dei filio.
8 Huius carnis tecta velo.
Mens intenta ſemper cœlo,
Ardet tota dei zelo,
Inſtat euangelio.
9 Per hunc Chriſtus prædicatur.
Turba credens baptizatur.
Fides Chriſti dilatatur
In tota Pannonia.

10 Hic ad inſtar Salomonis
Struit templum:ditat donis.
Ornat gemmis & coronis
Cruces & altaria.
11 Ad docendum:hic prælatos
Viros ponit literatos,
Iuſtos fidos & probatos:
Ad robur. fidelium.
12 Hic talentum ſibi datum:
Deo reddit duplicatum.
Ab æterno præparatum
Sibi:ſcandit ſolium.
13 Vbi Chriſto ſociatus,
Et ab ipſo ſublimatus
Regnat:ſemper coronatus
In ſuperna patria,
14 Hunc deuoti veneremur,
Hunc ex corde deprecemur:
Vt per ipſum ſubleuemur
Ad cœlorum atria. Amen.

¶Hæc proſa,rythmicæ conſonantiæ ſeruat legem vbique vniformẽ.In ſingulis enim verſibus quatuor complectitur clauſulas rythmica:quarũ tres primæ adinuicem ſeruant in exitu ſyllabarum ſymphoniam.Vnaquæque autem illarum octo comprehendit ſyllabas: & penultimam ſemper longam. Quarta vero cuiuſque verſus clauſula ſeptem completur ſyllabis, quarũ penultima breuis eſt:& reſponſum habet more aliarum proſarũ ad poſtremam clauſulam proximi verſus in conſimili deſinentia. ¶Deſcribit autem generoſam beati Stephani regis Pannonię originem, præclarum de virtute in virtutem ipſius in vita progreſſum:& fœlicem exitum.commendans in eo ſolicitum rerum diuinarum ſtudium in totius populi ad deum directione:in exornandis templis , & conſtituendis in clero viris eruditis,probatæque vitæ. Cæterum ſanctitas morum eius virtutumque præconia , in expoſitione hymni ipſius in primo libro ſunt diffuſius explicata:neque hic replicanda.

1 ¶ANNOTATIONES. In quinto verſu. Hic eſt Geyſæ dulcis natus. Quemadmodum in hymno
huius ſancti Stephani(cuius initiũ eſt:gaudẽt cœli nnua luce)dictũ eſt: Geyſa pater fuit ſecũdũ car-
nẽ huius ſancti regis. & à ſancto Stephano protomartyre reuelationem accepit quòd filius illi naſci
turus,vocari Stephanus deberet.Porro ea dictio Geyſa,hic vt diſyllaba proferri debet:quaſi in pri-
ma eius ſyllaba eſſet diphthongus , æ ,ne illa clauſula rythmica ſuum excedat octonarium. ¶In
6 ſexto verſu . Vt cedrus in Libano. Apta eſt hæc expreſſio ſublimitatis & altitudinis virtutum beati
Stephani per res corporales.cedrum ſcilicet:arborem præcelſam,odoriferam, & imputribilem. &
per Libanum montem Paleſtinæ:arduum & ſublimem. Quæ etiam expreſſio excellentiæ per hunc Pſal. 91.
modum:in ſcriptura ſæpius obſeruata legitur.vt in pſalmo Iuſtus vt palma florebit: ſicut cedrus Li- Eccli. 24.
bani multiplicabitur.Et æterna ſapientia apud Eccleſiaſticum de ſeipſa dicit. Quaſi cedrus exaltata
8 ſum in Libano:& quaſi cypreſſus in monte Sion.Vnde hæc ſententia,ſumpta coniicitur. ¶In octa-
uo verſu.Inſtat euangelio. Inſtare inter multa quæ habet ſignificata:hic capitur pro incumbere, ope
ram dare & diligentiam adhibere,datiuumque requirit. Virgilius. Talis erat Dido,talem ſe læta fere
bat per medios:inſtans operi regniſque futuris.Inſtabat autẽ beatus Stephanus euangelio annunciã
do ſuis ſubditis: quoniam ipſemet publica prædicatione viam veritatis & regulam fidei illis aperire
10 ſtuduit.¶In decimo verſu.Hic ad inſtar Salomonis.Inſtar indeclinabile nomen:ſignificat ad æqui-
parationem ſiue ad ſimilitudinem.Et modo ſine præpoſitione ad ponitur. vt apud Virgilium.Inſtar
montis equum diuina Palladis arte ædificãt.Idem.Argolici clypei aut Phœbeę lampadis inſtar.Mo
do vero cum præpoſitione:vt apud Solinum cum ait. Meſopotamiam opimat annuæ inundationis
exceſſibus:ad inſtar amnis Ægyptii terris ſuperfuſus,inuecta ſoli fœcũditate. Auguſtinus. Et ideo ho
die ad vitale lauacrum reſurgens dei populus : ad inſtar reſurrectionis eccleſiam noſtram ſplendo-
re niueo illuminat.Porro quomodo Salomon extruxerit deo templum & multis donariis adorna-
uerit:tertius liber Regum latiſſime refert. ¶In duodecimo verſu.Hic talentum ſibi datum, Hæc ſen 3. Regũ. 6.
tentia ſumpta eſt ex illa parabola euangelica:qua bonus ſeruus & fidelis dicitur talenta à domino ſuo
accepta duplicaſſe,& totidem quot acceperat ſuperlucratus fuiſſe.propter quod à domino ſuo miri- Matth. 25.
fice commendatur;& ad intrandum in gaudium domini ſui inuitatur.Ita Beatus Stephanus(inquit)
accepta à deo gratiarum dona ampliore fructu multiplicauit:illaque cum largo fœnore bonorũ ope
rum deo reddidit,propter quod ad æterni regni ſolium eſt ſubuectus.

De ſancto Bartholomeo.

Diem feſtũ Bartholomei Chriſti amici, fratres excolite dignis
præconiis. Eius obtentu cæli quo mereamur ſedibus perfrui.
1 Hic Indiæ populis prædicat euangeliũ.Qui dediti vitiis vaca-
bat idolatriæ.Quos inſtrués ſanctus apoſtolus : iuſſit frangere
idola, atque Chriſto facere templa, Et dæmones quos adorauere fecit
2 longius abire, vbi eſſent inuia terræ. Mundat leproſos, ſaluti priſtinæ

reddit & ægros. Veſtiuit cæcos præſenti lumine: fecitque ſanos. Oratio
3 eius paraliticos erigit:atque curat energuminos. Nam inclyti natam re-
gis diu lunaticam:ſola prece ſaluam fecerat. Conuertit regem: populũq;
eius ſacris fontibus expiauerat. Promittẽs illis quod nõ vidit homo: nec
.Corint.12. aſcenderat in cor hominis. Per multa ſic prędicans tẽpora, veſtimẽta il-
lius nõ fuerũt ſordida. Nocturno vigilabat tempore, ſimiliter diurno in
dei laudamine. Poſt talia miracula occiſus migrauit ad Chriſtum, perẽ-
Matth.19. ni in regno ſemper manſurus. Sed veniet iudicii in die cum deo, homi-
num ſecreta per ignẽ iudicaturus. Quæſumus te Bartholomee exorãtes,
vt detergas noſtra hic facinora. Quatenus fruamur præmio, quod credẽ
4 tium repromiſit Chriſtus gregi puſillo. Amen.

¶ Hæc proſa, ſolutæ orationis habet contextum: nec rythmicis aſtringitur numeris. Explicat autem miram beati Bartholomei virtutem in conuertendo ad fidem Indiæ populo, in deſtruendis idolis & poteſtate miraculorum. Copioſum itidem prædicationis eius fructum commemorat. & aſſiduum orationis ſtudium: fœlicemque per martyrii palmam ad cœlos tranſitum. Quæ omnia diffuſius in hiſtoria vitæ eius continentur, & deſcriptione paſſionis eiuſdem: apud omnes ſatis diuulgatæ, neq; illa hic repetere viſum eſt operæprecium.

¶ ANNOTATIONES. Hic Indiæ populis prędicat euangelium. India, regio eſt orientalis: Aſiæ 1
terminis, ab Indo flumine ſic appellata: in quem ab occidentali plaga deſinit. De qua Virgilius. India
mittit ebur: molles ſua thura Sabæi. Inde adiectiua Indus & Indicus deducuntur. Ouidius. Dentes
æquantur dentibus Indis. Hæc regio mira fertilitate & cœli temperie fœlix ab authoribus deſcribi-
tur: ſed Beati Bartholomei apoſtolatu longe facta eſt fœlicior, per quem expulſis tenebris veræ lu-
cis ſplendorem accepit. ¶ Vbi eſſent inuia terræ. Inuius, a, um dicitur, quod eſt ſine via & per quod 2
iri non poteſt. Ouidius. Inuia virtuti nulla eſt via. Inuia igitur terræ, ea ſunt terræ loca, quæ inhabita
ta ſunt & ab hominum ambulatione ſemota: per quæ ſcilicet ob ſolitudinem & diſtantiam à commu
ni congreſſione, nullus meat. Et in ea loca iuſſit ſanctus Bartholomeus dæmones abire, quos idolis
aut corporibus humanis expulerat: vt amplius hominibus infeſti non eſſent. ¶ Atque curat energu- 3
minos. Dicuntur energumini Græca appellatione: qui à malis poteſtatibus aguntur, dæmonioque
vexantur. Eos Latini arreptitios vocant: quia arripiuntur & agitantur ab immundis ſpiritibus. quem
admodum in ſecundo libro etiam eſt dictum. Lunaticus vero dicitur qui aut inſania vexatur certis lu
Matth.17. næ temporibus: aut graui tentatur morbo. Vnde ſacra nobis euangelii hiſtoria mentionẽ facit de pue
ro lunatico: quem ſecundum determinatum & ſtatum lunæ decurſum immundus ſpiritus vexauit, &
ab ea vexatione diuina Chriſti virtus benigniter liberauit. ¶ Quod credentium repromiſit Chriſtus 4
Ioan.12. gregi puſillo. Sumpta ſunt propemodum hæc verba: ea eo domini noſtri dicto apud Lucam. Noli-
te timere puſillus grex: quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Vbi turbam electorum do-
minus vocat puſillum gregem, ſecundum gloſam: vel ob comparationem maioris numeri reprobo-
Pſal.33. rum vel potius ob humilitatis deuotionem: per quam creſcit eccleſia, & peruenitur ad regnum cœlo
rum. Humiles enim ſpiritu (vt ait propheta) ſaluabit dominus.

De ſancto Bartholomeo, alia proſa.

1 Laudemus omnes inclyta
Bartholomei merita.
2 Cuius ſacra ſolennia,
Nobis inſpirant gaudia.
3 Per diem centum vicibus
Flexis orabat genibus.
4 Nec minus noctis tempore,
Toto proſtratus corpore.
5 In ipſius præſentia
Obmuteſcunt dæmonia.
6 Chriſti ſonante buccina,
Falſa terrentur numina.
7 Non Aſtaroth illudere
Genti permiſit miſeræ.
8 Nec fallere nec lædere,
Nec læſis poteſt parcere.
9 Graui dignus ſupplicio,
Cruciatur incendio.
10 Quanta ſit eius tortio,
Berith patet indicio.
11 Per virtutes apoſtoli
Pateſcit fraus diaboli.
12 Arte detecta ſubdoli,
Cultores ceſſant idoli,

13 Liber exultat Pſeuſtius:
Hoſtis repreſſa rabie.
Credit & rex Polymnius,
Propter ſalutem filiæ.
14 Permiſſus ab apoſtolo
Dæmon mugit ex idolo:
A vobis vltra miſeri
Sacra non poſco fieri.
15 Me iam nil poſſe fateor,
Qui vix reſpirans torqueor:
Ante diem iudicii
Pœnam ferens incendii.
16 Sic effatus diſparuit:
Et ſigilla comminuit.
Sed nec præſentes terruit
Nam virtus crucis affuit.
17 Chriſti ſignat charactere
Phanum manus angelica:
Læſos abſoluit liberè
Poteſtate mirifica.
18 Mox pellem mutat India:
Tincta baptiſmi gratia.
19 Ruga carens & macula:
Cœleſti gaudet copula.
20 Currunt ergo pontifices
Ad Aſtyagen ſupplices:
21 Athletam iam emeritum,
Poſcentes ad interitum.
22 Sub Chriſti teſtimonio
Caput obiecit gladio.
23 Sic triumphauit hodie:
Doctor & victor Indiæ.
24 Bartholomee poſtula
Pro ſeruis prece ſedula:
Vt poſt vitæ curricula
Chriſtum laudent in ſecula. Amē.

¶Hæc proſa, rythmicæ formæ ſeruat menſuram ſatis vniformem. Nā in omnibus ſuis verſibus ſolas habet clauſulas octo ſyllabarum: quarum penultima eſt breuis. In aliquibus quidē verſibus vt primis & poſtremis: duntaxat duas continet huiuſmodi clauſulas, adinuicem conſonantes. In aliis vero vt in meditullio fere conſtitutis: quatuor complectitur clauſulas, interdum quidem quālibet: ad proximam ſibi conſonantiæ modulos ſeruantem, vt prima ſcilicet ſecundæ conſonet, & tertia quartæ. Interdum vero alternis locis reſponſum in finali deſinentia habentes: vt prima ad tertiam referatur, & ſecunda ad quartam. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Deſcribit autem ſanctitatem vitæ beati Bartholomei, vim coercendi dæmonia: quam in falſa idolorum numina exercebat, prædicationis euangelicæ ſtudium & operam: & demum glarioſam eius mortem. vt præcedens.

6 ¶ANNOTATIONES. In ſexto verſu. Chriſti ſonante buccina. Id dicitur propter illud præconiū, quod de hoc ſancto canit eccleſia. Vox ſancti Bartholomei quaſi tuba vehemens: ambulant cum illo angeli dei. Inſuper Chriſti buccina erat iſte ſanctus: quoniam euangelicæ veritatis erat altiſonus buccinator, vt per totam Indiam illius ſonitus fuerit auditus.
8 ¶In octauo verſu. Nec læſis poteſt parcere. Non poteſt (inquit) Aſtaroth ceſſare à læſione eorum quos antè morbis, aut moleſtia corporis affecerat, licet magnopere id vellet: mitius ſcilicet cum illis agere, & amplius ipſos non lædere, vt deſiſtendo à læſione: videretur eos quos morbo grauauerat curare. Talibus enim ludificamentis fallere miſeros ſolitus erat dæmon ille: non in idolo Aſtaroth latitans, ſed propter apoſtoli præſentiā repreſſa fuit hæc eluſoria fallacia, virtuſque ſubdola.
10 ¶In decimo verſu. Liber exultat Pſeuſtius. Hic Pſeuſtius prius à dæmonio vexatus, ſancti Bartholomei virtute & auxilio ab huiuſmodi infeſtatione liberatus eſt. Filia itidem regis Polymnii prius lunatica & ab immundo arrepta ſpiritu: integræ ſanitati per apoſtolum eſt reſtituta. Quorum occaſione ſignorum, certatim populus regionis illius vna cum rege ſuo in Chriſtum credidit.
14 ¶In decimoquarto verſu. Permiſſus ab apoſtolo. Quemadmodum in vita ſancti Bartholomei, memoriæ proditum eſt: cum poſt aduentum apoſtoli in Indiam, & primam ſui manifeſtationem occaſione idoli Aſtaroth populo & regi factam, templorum pontifices idolo ſacrificarēt: cœpit ex eo clamare dæmon ac dicere. Ceſſate miſeri ſacrificare mihi, ne peiora me patiamini: qui catenis igneis ab angelis dei viui ſum vinctus. Apoſtolus autem dæmoni præcepit, vt idolo exiens ipſum comminueret. Qui protinus egreſſus, omnia idola templi per ſeipſum confregit. Tunc angelus domini ibidem apparuit, & templum circumuolans in quatuor eius angulis ſignū crucis digito ſuo inſculpſit, præcipiens vt omnes idem ſignum frontibus ſuis imprimerent, quatenus ſine horrore & timore, deum ſuum quem hactenus coluerāt, cernere poſſent. Cuius dicto cum omnes obediſſent: oſtendit eis æthiopem nigriorem fuligine & horrēda forma terribilem, cuius oculi vt ferrum candens ſcintillabant & manus poſt terga vinculis erant conſtrictæ, illique iuſſit vt in deſertum locum vbi nulla hominum eſt habitatio abiret. Qui cum ingēti ſtrepitu & magno vlulatu inde abiit: nullis tamen incuſſo terrore, quoniam ſignaculo crucis erant ante muniti. Deinde angelus ab eorum oculis diſparuit. Infirmi omnes fuſa ad deum oratione ab apoſtolo ſunt curati: & rex Polymnius cū toto ſuo populo vitale baptiſmi lauacrum accepit. Et ex hac enarratione, patet huius verſus & quatuor ſequentium ſententia. Id quoque euadit perſpicuum, quod in decimoſexto verſu, ſigilla accipiſſe

tur pro idolis, ſimulacris ſiue ſculptilibus: quæ ſigna quædam erant, falſorum deorum numen repræſentantia ipſis idolatris. Dicuntur enim ſigilla: quaſi parua ſigna. ¶ In decimooctauo verſu. Mox pellem mutat India. Nomine pellis hic metaphorice innuitur qualitas & conditio animi: quantum ad fidem & mores. Quam ſane mutauit Indiæ populus, ad apoſtoli prædicationem & oſtẽſionem ſignorum. Nam prius idolorum cultui deditus, tunc ſynceram Chriſti fidem eſt amplexus. Et ergo exuta veteri pelle nouam induit: quoniam expoliato veteri homine cum actibus ſuis, nouum qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & veritate, aſſumpſit. 1

De ſancto Ludouico, rege Francorum.

1 LAEtabunda
Pſallat plebs cũ mente munda
Chriſtiana.
2 Deum more
Collaudet gens lætiore:
Gallicana.
3 Qui poſt regnum labile:
Ad inæſtimabile
Sublimauit
4 Ludouicum, ſolium:
Turmiſque lætantium
Sociauit,
5 Hic licet ex germine
Primæ natus fœminæ
Delinquentis,
6 Fugato peccamine,
Manſit in dulcedine
Piæ mentis.
7 Cœli rex delitias
Filiofamilias
Reſeruauit.
8 Inuitauit filium
Pater ad conuiuium:
Quem amauit.
9 Fulgentem in habitu:
A cœlorum ambitu
Cum pudoris exitu
Non proiecit.
10 Quem ſanctum miraculis,
Crebris in articulis,
Prouectis & paruulis
Patefecit.
11 In vitæ miſeræ
Lapſis itinere:
Ludouice rex compatere:
12 De nobis cogita:
Prece reſuſcita
Quos facta premunt illicita
13 Fauente deo fiat ita.
A M E N.

¶ Hæc proſa, rythmicæ menſuræ ſeruat regulam, diuerſis in locis difformem. Nam in ſingulis duorum primorum verſuum, prima clauſula quæ quatuor eſt ſyllabarũ: conſonat ſecundæ clauſulæ eiuſdem verſus quæ eſt octo ſyllabarum, in ipſo exitu & deſinentia. Tertia vero clauſula primi verſus reſpondet tertiæ ſecundi etiam in conſimili cadentia: & vtraque earum quatuor complectitur ſyllabas. In ſingulis autem ſupradictorum verſuum clauſulis: penultima ſyllaba ſemper eſt longa. Porro à tertio vſque ad decimum, omnes eiuſdem verſus clauſulæ ante poſtremam poſitæ, ſiue duæ fuerint ſiue tres: adinuicem conſonant in fine, & ſingulæ earum ſeptem continent ſyllabas: penultimamq́ue breuem, poſtrema vero ſupradictorum verſuum clauſula, quatuor tantum comprehendit ſyllabas quarum penultima eſt longa: reſponſumq́ue habet in ſimili cadentia ad poſtremam proximi verſus clauſulam. In vndecimo vero & duodecimo verſu, ſingulæ duarũ primarũ clauſularũ ſex conſtringunt ſyllabas, tertia vero nouem: & ſemper earum penultima breuis eſt, omneſq́ue illę tres in exitu ſyllabarum ſymphoniam ſeruant ſimilémque ſonum. Decimuſtertius autem verſus etiam nouem eſt ſyllabarum: reſpondens in ſimili deſinentia clauſulis duodecimi verſus. Et vt paucis abſoluã, omnino conſimilis eſt hæc proſa illi proſæ de natiuitate domini ſuperius explicatæ. Lętabũdus exultet fidelis chorus: halelu ia. Similis inquam: & in numero verſuum, & in genere rythmi, & ipſo contextu. Explicat autem ſublimitatem & excellentiam gloriæ cœleſtis, ad quam deus beatum Ludouicum clariſſimum Francorum regem euexit: ob præclara virtutum opera, quæ hanc degens vitam exercuit. Cæterum illa ex hiſtoria vitæ eius in regum Francorum geſtis diffuſius deſcripta liquido pateſcunt, neque hoc in loco ſunt recenſenda.

¶ ANNOTATIONES. In tertio verſu. Qui poſt regnum labile. Regnum labile vocat author, huius mundi regnum: quod certe caducum eſt & tranſitorium. Solium vero inæſtimabile, cœleſte dicit regnum: cuius ſplendor & gloria neutiquam æſtimari poteſt. Non enim oculus vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit: quæ præparauit deus diligentibus ſe. Itaq; ſenſus huius loci eſt: quod beatum Ludouicum deus de terreno ac temporali regno ad cœleſtis & æterni gloriam ſubuexit, & 3

5 cœleſtium ſpirituum ſanctorumque omnium choris eundem aſſociauit. ¶ In quinto verſu. Hic licet
ex germine. Quanuis (inquit) Ludouicus ex primæ matris Euæ (per quam peccatum intrauit in mũ
dum) ſtirpe duxerit originem: non tamen illius funeſtæ propaginis ſecutus eſt contagia, ſed propul-
ſato à ſe omni peccato, permanſit aſſiduus in tranquillitate conſcientiæ & ſuauitate animi: quam pręſtat dei gratia & mens ſibi conſcia recti, de qua loquitur apoſtolus. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimoniũ
conſcientiæ noſtræ. Sicut enim grauia peccata atque enormia inferũt horrorem animo & amaritudi
nem: ita virtutes & mandatorum dei opera admirabilem afferunt tranquillitatem & ſuauitatem ſpi-
7 ritus, quam beatus Ludouicus continue eſt expertus. ¶ In ſeptimo verſu. Cœli rex delitias. Reſpon- Matth. 22.
det hic verſus & proxime ſequens illi parabolæ euangelicæ, qua regnum cœlorum dicitur eſſe ſimile
homini regi qui fecit nuptias filio ſuo, & miſit ſeruos ſuos qui inuitarent omnes ad nuptias. eaque pa
rabola huic propoſito accommodate applicatur. Siquidem deus ipſe (inquit) rex cœli, beato Ludoui-
co filio ſuo per adoptionem & bonam imitationem, cœleſtis gloriæ delitias tanquam ſpirituales nu-
ptias præparauit, ipſumque inuitauit ad nuptiale illud æternæ dulcedinis conuiuium, quando decur-
ſo huius vitæ ſtadio eundem per fœlicem in domino obdormitionem hinc tranſtulit ad percipienda
gaudia paradiſi. Porro in hoc verſu: dictio filiofamilias, coniunctim debet legi. eſt enim compoſita ex
geminis partibus quarum prior inflectitur, poſterior vero declinationem non recipit: ſed ſemper ma
net eadem in compoſitione, ſicut & in his dictinnibus paterfamilias & materfamilias idem vſu venit.
9 Eſt autem filiusfamilias, ipſe filius qui eſt de familia domus paternæ. ¶ In nono verſu. Fulgentem in
habitu. In ſupradicta parabola ſcribit Matthæus, quòd cum impletæ eſſent nuptiæ diſcumbentiũ, in-
trauit rex vt videret diſcumbentes, & vidit vnum hominem non veſtitũ veſte nuptiali cui dixit. Ami
ce quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris
ſuis. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ.
Quem euangelii locum author huic accommodans propoſito: dicit quòd rex cœleſtis hoc pacto nõ
reiecit à conuiuio nuptiali fœlicitatis æternæ beatum Ludouicum cum ignominia. Nam ipſe veſtitus
fuit veſte nuptiali, pulchroque virtutum & bonorum operum amictus habitu, quo adornatus refulſit
10 ſplendidus in conſpectu domini. ¶ In decimo verſu. Quem ſanctum miraculis. Deus (inquit) beati
Ludouici ſanctitatem multis declarauit miraculis: quæ & ſenibus & pueris, immo cuiuſuis ætatis &
ſexus hominibus ipſum in neceſſitatis articulo & anguſtia inuocantibus, mirabiliter oſtendit. His et-
enim ſignorum prodigiis deus beatum Ludouicum, ſanctorum catalogo aſcribendum patefecit, & in
terris celebri cultu venerandum. dum per hæc, quanti ſit apud deum meriti, quantæque dignitatis in
cœlis: ipſi mundo inſinuauit.

De ſancto Ludouico rege Francorum: alia proſa.

1 Regem regum veneremur:
Et de regis gloriemur
Ludouici gloria.

2 Ex Francorum regni cura:
Beatorum regni iura
Poſſidet in patria.

3 Ipſum Chriſto conformatum
Fecit magnum & beatum,
Virtutum immenſitas.

4 Longum fides, amor latum,
Altum ſpes, ſed non elatum,
Profundum humilitas.

5 Vultum habens Dauid regis:
Ezechiæ zelum legis,
Et Ioſiæ ſtudium.

6 Dictus vere lucis dator:
Vitæ cuſtos, & amator
In Chriſto viuentium.

7 Orbis ſignis illuſtratur,
Capto regi reſtauratur
Liber præda perditus.

8 Vita datur moriruris,
Claudis greſſus, lux obſcuris,
Et captiuis reditus.

9 In extremis ſucceſſorem
Informauit, & cultorem
Eſſe dei monuit.

10 Certus demum de corona,
Maris vndis dempta zona
Cœli portum tenuit.

11 Vita viuens beatorum,
Fœlix regnat rex Francorum
In beatis ſedibus.

12 Supplicemus ſancto regi
Nos ſanctorum iungi gregi
Piis eius precibus, Amen.

¶ Conſimilem in omnibus verſibus modulationem rythmicam continet hæc proſa. Nempe ſinguli
verſus, tres continent clauſulas: quarum duæ primæ adinuicem conſonantes, habent ſingulæ octo ſyl
labas & penultimam longam. Tertia vero cuiuſque verſus clauſula: ſeptem complectitur ſyllabas &

penultimam ipſarum breuem,reſpondétque tertiæ clauſulę verſus proxime adiacentis,nunc quidem
præcedentis nunc vero ſequentis.❡Commeodantur in ea præclaræ virtutes & opera inſignia beati
Ludouici quondam Francorum regis:quibus cum hic vitam agebat emineoter effulſit. Ob quod &
multa per ipſum dominus operatus eſt miracula:in teſtimonium eximiæ ſanctitatis vitę anteactę.Ve
rum hæc omnia diffuſius in hiſtoria vitæ eiuſdem,inſuper & in opuſculo de laudibus eioſdem ſancti
regis à nobis ſuperioribus annis elaborato:enarrantur. Proinde ſermo noſter hic contrahendus eſt.
❡ANNOTATIONES.In tertio verſu.Ipſum Chriſto conformatum. Præcipua hominis perfectio 3
in eo conſiſtit,quòd conformitatem in virtutibus ad Chriſtum dominum & deum noſtrum habeat
Lucæ 6. imitationémq́ propinquam & aſſimilationem ad ipſum.Perfectus(inquit)erit omnis: ſi ſit ſicut ma
Ioan.13. giſter eius.Et rurſum.Exemplum dedi vobis:vt quemadmodum ego feci,ita & vos faciatis.Hinc ſæ-
Ephe.5. pius nos admonet apoſtolus:vt ſimus imitatores Chriſti.At in beato Ludouico erat admiraoda con
formitas virtutum ad Chriſtum:& ergo ſumma perfectio ❡In quarto verſu.Longum fides,amor la 4
tum.Apoſtolus ad Ephesios ſcribens admonet eos quòd ſtudeant comprehendere quæ ſit longitu-
Ephe.3. do,& latitudo,ſublimitas & profundum.Hæc autem quatuor hoc in loco accommodantur quatuor
virtutibus ſancti regis Ludouici.Siquidem longitudo, fidei aptatur. quòd non tantum in præſentia,
ſed & præterita vt mundi productionem,& futura vt reſurrectionem mortuorum diemque iudicii,
extendatur.Latitudo,charitati quòd ipſa non modo amicos ambit ſuo cōplexu:ſed & inimicos, quos
etiam in domino diligit.Sublimitas ſiue altitudo,ſpei attribuitur : quòd in ſuperna & ſupercœleſtia
bona animum erigit.Demum profunditas,humilitati aſcribitur:quòd ipſa hominem infra alios con
ſtituit quantum ad ſui exiſtimationem,neque ſinit eiux animum efferri aut aliis ſe præponere. Hæ au
tem quatuor virtutes,inſigniter in ſancto rege emicueruot. ❡In quinto verſo. Vultum habens Da- 5
uid regis.Rex Dauid,ſerenitatem animi in vultu tanquam ſpeculo habuiſſe fertur relucentem, vt ex
hilaritate vultu illius,ſyncæritas cordis & ſanctitas eius perpenderetur Simile quiddā de beato Ao-
Athanaſius. tonio refert Athanaſius,ꝙ & in vultu habebat magnam gratiam:& admirabile etiam à ſaluatore hoc
Sanctus Anthonius. munus acceperat.Siquis enim(inquit)ignarus eius,inter multitudinem monachorum ipſum videre
deſideraſſet:nullo indicante cæteris prætermiſſis ad Antonium currebat,& animæ puritatem cogno
ſcebat in vultu,& per ſpeculum corporis:gratiam ſanctæ mentis intuebatur. Nam ſemper hilarem
Prouer.17. faciem gerens,liquido oſtendebat ſe de cœleſtibus cogitare:ſicut ſcriptura ait. Corde lætante, vultus
Gene 13. floret:in mœrore cōſtituto,triſtatur.Itaque & Iacob cognouit Laban ſocerum ſuum inſidias ſibi ma-
1.Reg 16. chinantem:dicēs ad filias eius.Nō eſt facies patris veſtri:ſicut heri & nudiuſtertius. Sic Samuel agno
uit Dauid.Lætiores enim babebat oculos, & dentes ſicut lac candidos.Similiter agnoſcebatur Anto-
nius:quia ſemper eandem faciem inter proſpera & aduerſa tenens,nec ſecundis extollebatur nec fran
gebatur aduerſis.Hęc,de beato Antonio Athanaſius.Ex quibus verbis & id perſpicuum euadit,quod
de vultu Dauid regis dictum eſt:quomodo hilaritatem quandam præ ſe ferens, ſereniorem ac lætio-
rem eius animum indicabat. Ita & beatus Ludouicus vultum gerebat ſerenitate & hilaritate indi-
cantem interioris hominis ſyncaeritatem & puritatem , quemadmodum de ipſo canit eccleſia. O
quam dulce ſpectaculum in Ludouico cerneret : qui virtutis ſignaculum eius vultum inſpiceret.
Eſt igitur ipſe myſtice Dauid qui interpretatur vultu deſiderabilis. Ezechiæ vero & Ioſiæ zelum
habuit idem rex ſanctus:ad ea extirpanda quæ vergebant in ignominiā aut contemptum diuini nomi
nis,ſicut illi duo reges Iuda præclaris laudibus commendantur in ſcriptura,ob ardentiſſimum ſtudiū
4.Regū.18 euellendi omnem idolorum ſpurcitiam & cultum:à præcedētibus inductum regibus & obſeruatum
4.Regū.13. à populo. ❡In ſexto verſu. Dictus veræ lucis dator. Explicat hic verſus interpretationem nominis 6
Ludouicus,quod ſecundum quatuor ſuarum ſyllabarum numerum ita interpretatur:lucis dator,vitæ
cuſtos,vt primæ ſyllabæ prima reſpondeat dictio,ſecundæ ſecunda:& ita deinceps. Quam ſane ex-
poſitionem:& hic verſus hymni de ipſo compoſiti etiam continet.Ludouicus ex nomine,lucis dator
exprimitur:& cuſtos in certamine præſentis vitæ ponitur.Lucis quidem dator,ꝙ bene viuendi exem
plum tanquam lucem quandam omnibus præſtabat,qua dirigerent ſuos greſſus. Vitæ vero cuſtos,re
cte dicitur Ludouicus:ꝙ probe viuendo cuſtodiuerit vitam animæ & in ſeipſo & in ſubditis,quos ad
bonum ſuo hortatu & exemplo conuertit. ❡In ſeptimo verſu. Capto regi reſtauratur. Cum captus 7
eſſet rex Ludouicus io prima expeditione ſua cootra Saracenos apud Damiatam:dei nutu occulto,li
bertas illi eſt reſtituta pro modico admodum redemptionis precio,per pactum exoluendo.Vt præda
quæ inciderat io manus hoſtium,quaſi deperdita cenſeri debuerit : ꝙ non tantū ex ea captiuitate ha-
buerint emolumeotum,quantum humano iudicio putabatur. ❡In decimo verſu.Maris vndis dem-
pta zona.Qui iam portum tenet, amplius non nauigaturus: anchoras & retinacula ſoluere impone
poteſt,quibus nauis in mari detinebatur.Ita finito præſeotis vitæ curſu,ad ſtatiooem æternæ quietis
peruenit Ludouicus,per ſolutionem animæ à corpore.

De ſancto Auguſtino.

1 INterni feſti gaudia:
Noſtra ſonet harmonia:
2 Quo mens in ſe pacifica:
Vera frequentat ſabbata.

3 Mundi cordis lætitia:
Odorans vera gaudia.
4 Quibus prægustat auida:
Quæ ſit ſanctorum gloria.

5 Qua lætatur in patria
Cœlicolarum curia.
6 Regem donantem præmia:
Sua cernens in gloria.
7 Beata illa patria:
Quæ neſcit niſi gaudia.
Nam ciues huius patriæ
Non ceſſant laudes canere.
8 Quos ille dulcor afficit,
Quem nullus mœror inficit.
Quos nullus hoſtis impetit,
Nulluſque turbo concutit.
9 Vbi dies clariſſima,
Melior eſt quàm milia.
Luce lucens præfulgida,
Plena dei notitia.
10 Quam mens humana capere
Nec lingua valet promere.
Donec vitæ victoria
Commutet hæc mortalia.
11 Quando deus eſt omnia,
Vita, virtus, ſcientia.
Victus, veſtis & cætera,
Quæ velle poteſt mens pia.
12 Hoc in hac valle miſera
Meditetur mens ſobria.
Hoc per ſoporem ſentiat,
Hoc attendat dum vigilat.
13 Quo mundi poſt exilia
Coronetur in patria,
Ac in decoris gloria
Regem laudet per ſecula.
14 Harum laudum præconia,
Imitatur eccleſia.
15 Dum recenſentur annua
Sanctorum natalitia.
16 Cum poſt peracta prælia
Digna redduntur præmia.
17 Pro paſſione, roſea.
Pro caſtitate, candida.
18 Datur & torques aurea:
Pro doctrina catholica
19 Qua præfulget Auguſtinus,
In ſummi regis curia.
20 Cuius librorum copia,
Fides firmatur vnica.
21 Hinc & mater eccleſia
Vitat errorum deuia.
22 Huius ſequi veſtigia
Ac prædicare dogmata
23 Fide recta ac feruida
Det nobis mater gratiæ, Amen.

¶Hæc proſa, modulatione rythmica perſimilis eſt illi de ſancto Bartholomeo ſuperius expoſitæ. Laudemus omnes inclyta: Bartholomei merita. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Deſcribitur in ea, ſuaui admodum vocalitate cœleſtis illa gloria: quam ſancti in ſuperna ciuitate Hieruſalem percipiunt, & cum deo, perpetuo obtinebunt, vbi nullus dolori aut mœrori amplius eſt locus: vbi bonorum omnium vbertas & interminabile gaudium. Cæterum conſpirat propemodum & plane conuenit hæc proſa in ſententia (ſicut & genere rythmi) cum illo elegantiſſimo eiuſdem authoris rythmico cantico: quod paulopoſt de omnibus ſanctis exponetur. Supernæ matris gaudia repræſentet eccleſia. Id ſolum inter hanc & illam proſam eſt diſcrimiois quòd illa ſanctis omnibus cuiuſuis ordinis eſt conueniens, hæc vero peculiaris & propria ſacris eccleſiæ catholicæ doctoribus: qui doctrina ſua & ſcripturæ ſanctæ explanatione eam maiorem in modum illuſtrarunt. Porrò quanuis in prima clauſula deciminoni verſus huius proſæ: ſancti Auguſtini nomen duntaxat exprimatur, vt illi peculiariter hoc loco adaptetur, cuiuis tamen aliorum eccleſiæ doctorum nihilo ſecius accommodari decentiſſime poteſt, commutato duntaxat nomine Auguſtini: in nomen Hieronymi, Ambroſii aut Gregorii, in eodem loco. Nempe huiuſmodi mutatio oominis oeque rythmicam lædet ſonoritatem: quinpotius illam reddet vocaliorem, ob penultimam ſyllabam illorum nominum breuem. Neque ſententiam etiam offendet, oam ea haud minus ſingulis aliis doctoribus quàm Auguſtioo: integre conuenire dinoſcitur.

1 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Interni feſti gaudia. Internum feſtum vocat hic auhor interiorem illam pii animi lætitiam & exultationem in domino, quam perfuſus diuina dulcedine in ſe percipit: cum tranquillitatem & pacem conſcientiæ cum deo ſentiens, ab omnibus curis mundi ſequeſtratus ac liber: ſoli deo vacat, illiuſque laudi & contemplationi iugiter eſt intentus. Nempe hanc requiem internam conſecutus animus ex vitæ munditia ac puritate, & ſpirituale quodam modo celebrans ſabbatum. ſubolfacit & tenuiter prægustat illa cœleſtis regni gaudia, quibus ſancti fœliciſſime perfruuntur. Et ad illa ſuſpirans ardenter, in hanc ſæpius erumpit vocem. Quando veniam & apparebo ante faciem dei? Pſal. 41.
7 ¶In ſeptimo verſu. Nam ciues eius patriæ. Conſonat hoc dictum illi verbo diuini pſaltis. Beati qui habitant in domo tua domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Quod autem Pſal. 84.

domus illius ciues nullo turbine hoſtili concutiantur amplius, vt hæc dicit litera: teſtatur diuinorum
Apoca.7. ſpectaculorũ reſerator Ioannes in Apocalypſi, dicens de illis. Non eſurient neque ſitient amplius, ne
que cadet ſuper illos ſol neque vllus æſtus: quoniam agnus qui in medio throni eſt, reget illos, & de-
ducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et mors
Apoc. 21. vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra: quæ prima abierunt. Deniq; quód
in lucidiſſima illa viuorum regione dies vna melior ſit quàm multa milia dierum huius calamitoſæ
Pſal.48. vitæ: perhibet etiam pſalmographus, dicens. Quia melior eſt dies vna in atriis tuis: ſuper milia. De-
mum inſignem illius diuinæ domus ſplendorem inſinuat beatus Ioannes his verbis. Et ciuitas non
Apoca.21. eget ſole neque luna: vt luceant in ea. Nam claritas dei illuminabit illam: & lucerna eius eſt agnus. Et
portæ non claudentur per diem: nox enim non erit illic. ¶ In decimo verſu. Quam mens humana 10
1.Cor in.2. capere. Conſonat idipſum ſententiæ ſancti Pauli ad Corinthios ita ſcribentis. Nec oculus vidit, nec
auris audiuit nec in cor hominis aſcendit: quæ præparauit deus diligentibus ſe, hæc tamen tum pri-
mum percipientur ab iis qui filii ſunt regni: cum vita ipſa victoriam fuerit aſſecuta ſuper mortalem
hanc noſtram conditionem, id eſt cum ſors mortalitatis fuerit in nobis finita per immortalitatis glo-
riam, quod quidam particulatim in ſanctis ipſis contingit: quando beatæ eorum animæ corporeis ex-
1.Corint.15. utæ vinculis immortali vita potiuntur in cœlo. Perfecte vero & conſummate illud complebitur in fi
ne mundi: quando abſorpta erit mors in victoria vitæ, & mortale hoc induet immortalitatem & cor
ruptibile incorruptibilitatem. Tunc enim victrix vita mortis commutabit hæc mortalia, nam ſuſtol-
let etiam à corporibus noſtris miſeriam mortalitatis, & immortali virtute illa præcinget. In illa itidẽ
1.Corint.15. fœlicitate ęterna deus erit (vt ait Paulus) omnia in omnibus: & ſanctis illis cœli ciuibus idem futurus
eſt omnium bonorum quæ expeti poſſunt plenitudo, exuberantia & copia. Enimuero erit ipſis fons
vitæ, vigor indeficiens, & omnis ſcientiæ notio, erit & eiſdem cibus atque perpetua refectio, amictus
item ſpiritualis: immenſo ſuæ gloriæ lumine ipſos circunfulgens, & cætera bona quę ad perfectiorem
animæ poſſent exoptari. ¶ In decimoquarto verſu. Harum laudum pręconia. Beatorum in cœlo gau 14
dia, fœlicitatem & gloriam exprimit (inquit) ſymbolo quodam eccleſia catholica in terris conſiſtens:
cum ſolennitates ſanctorum & fœlicem ex hoc mundo ad cœlos tranſitum quotannis celebrat. Sunt
enim hi dies feſti ſanctorum hic cum celebritate ſolennes: quaſi imago quædam & repræſentatio il-
lius ſummæ iucunditatis & lætitiæ, quam in cœlis iugiter & continue obtinent. Verum hæc feſta: an
nua ſunt, illa vero in cœleſti Hieruſalem, perpetua. Hæc finem habent: & reuolutione temporis re-
deunt, illa: intermina ſunt & neſcia finis. Hæc plerunque ob interuenientem caſum triſtem fiunt lu-
Amos.8. gubria: vt dictum eſt per Amos prophetam. Dies feſti veſtri conuertentur in lamentationem & lu-
Tobiæ 2. ctum. Illa autem mœroris omnis & luctus ſunt immunia. Denique his feſtis noſtris ſuccedunt dies la
Apocal. 14. borum: illa vero continuum habent ſabbatum placidamque requiem. Amodo enim iam dicit ſpiri-
tus: vt requieſcant à laboribus ſuis. Siquidem in illo ſupernæ ciuitatis die feſto diſtribuuntur pro trã-
ſactis laboribus præmia iis: qui in labore huius vitæ legitime certauerint. Vt ſanctis qui ſanguinem
ſuum fuderunt pro Chriſto: roſea datur corona, propter purpureum colorem martyrio reſponden-
tem. Illis vero qui incontaminatam ſeruarunt & corporis & animi caſtitatem: candida, quod virgi-
neæ puritatis candor ſit index. Denique qui doctrinam ſacræ fidei ſuo labore elucidarunt: aurea inſi-
Prouerb.1. gniuntur torque. tum quòd aurum: diuinorum eloquiorum ſplendorem ſæpius in ſcriptura inſinuat:
tum quòd apud priſcos, ſapientes: eo inſigni, torquis ſcilicet aureæ, adornati, fuerint ſoliti, quod colli
& pectoris eſt ornamentum. Sapientia autem: & pectore reconditur, & voce depromitur. Vnde Sa-
piens in prouerbiis. Vt addatur gratia capiti tuo: & torques collo tuo.

In feſto decollationis ſancti Ioannis baptiſtæ.

1 Præcurſorẽ ſummi regis:
Et præconẽ nouæ legis
Celebrat eccleſia.
2 In hac luce tã feſtiua
Gaude mater, & votiua
Deprome præconia.
3 Huius ortum veneremur:
Sed minus delectemur:
In eius martyrio.
4 Totus mundus ſit iocundus:
Nulli martyr hic ſecundus
Virtute vel præmio.
5 Non eſt noſtræ paruitatis:
Virum tantæ ſanctitatis
Laudare per omnia.
6 Summa rei recitetur:
Vt affectus inflammetur
Ex eius memoria.
7 Non arundo leuitatis:
Sed columna veritatis
Nulla palpat crimina.
8 Scribas tangit & doctores,
Vocans legis tranſgreſſores
Viperæ genimina.
9 Arguebat hic Herodem,
Nec terretur ab eodem

Ligatus in carcere,
10 Fert iniuſte iuſtus pœnam:
Rem deteſtans tam obſcœnam
Regis & adulteræ,
11 Sæuit in hunc vis tyra͞nni,
Laus accreſcit hinc Ioanni,
Tyranno ſupplicium.
12 Stultus ſeruit ſapienti,
Quia iuſtus in præſenti
Purgatur per impium.
13 In natalis ſui cœna,
Capitali plecti pœna
Ioannem rex imperat.
14 Spiculator ſaltatrici:
Saltatrix dat genitrici
Caput, quod petierat.
15 Crux præſignat ſublimari
Chriſtum: ſed hunc minorari
Capitis abciſio.
16 Mors eſt iuſti precioſa:
Quam præceſſit glorioſa
Vitæ conuerſatio.
17 Nos ad laudem tui Chriſte,
Præcurſoris & baptiſtæ
Colimus ſolennia.
15 Tu nos ab hac mortis valle,
Duc ad vitam recto calle
Per eius veſtigia. Amen.

¶ Hæc proſa rythmicæ conſonantiæ regulam vniformem obſeruat: ſicut illa de eiuſdem ſancti Ioan
nis natiuitate, prius explanata. Præcurſoris & baptiſtæ. ¶ Author eius, Adam de ſancto Victore. Cō
mendar autem beatum Ioannem ob præclaras eius virtutes, & præſertim inuictam animi conſtan-
tiam qua intrepidus arguit ſcribas & phariſæos: quinimmo & Herodem regem propter adulterium,
ob quod & in carcerem coniectus & demum capite obtruncatus: omnia æquanimiter ſuſtinuit pro
iuſtitiæ & veritatis defenſione, vt es lectione euangelica dilucidum eſt & conſpicuum.
4 ¶ ANNOTATIONES. In quarto verſu. Nulli martyr hic ſecundus. Plerique libri hanc clauſulam
ita habent contextam, nullus martyr huic ſecundus: ſed perperam & inemendate. Nam cum ſecun-
dus dicatur qui alium ſequitur loco, ordine, virtute aut dignitate, eſtque alio poſterior, qui dicit quod
nullus martyr eſt huic Ioanni ſecundus: is profecto ſignificat nullum alium martyrem Ioanni cede-
re ſanctitate, aut ipſo eſſe inferiorem: ſed vel æqualem virtute vel ſuperiorem. Quæ quidem ſenten-
tia non ſolum falſa eſt: ſed etiam omnino oppoſita illi quam author intendit his verbis exprimere, ad
deſignandam eminentiam beati Ioannis ſupra cæteros. Itaque legendum eſt potius vt habet litera,
nulli martyr hic ſecundus, quandoquidem hæc oratio ſignificat Ioannem nulli martyrum aut ſancto
rum cedere virtute aut præmio, ipſumque nullo alio eſſe minorem, quod mirifice eius preſtantiam &
præcellentiam vltra alios arguit: & omnino conſonum eſt his domini verbis. Inter natos mulierum Matt. 11.
non ſurrexit maior Ioanne baptiſta. Et ſane conſimili ratione loquēdi Ouidius vt ſignificaret AEneā
7 cæteros omnes pietate antecellere: dixit de eo. Vir magnus bello: nulli pietate ſecundus. ¶ In ſepti-
mo verſu. Non arundo leuitatis. Hoc dictum ex euangelio deſumptum eſt: vbi dominus in Ioannis
commendationem dixiſſe legitur ad turbas. Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agita
tam? Quo interrogandi modo & ſchemate innuit eum Chriſtus non fuiſſe talem: vtpote nec incon-
ſtantem nec leuem animo, neque facilem in quamlibet inflecti partem humano impulſu: inſtar arun-
dinis quæ agitatur vento, ſed fuiſſe columnam veritatis, firmum ſcilicet animo & à veritate atque iu-
ſtitia indeflexibilem, & ergo ipſum nulla vitia molliter diſſimulaſſe aut tacita dimiſiſſe, ſed citra om-
8 nem adulationem feruenti zelo quoſuis hominum reprehendiſſe. ¶ In octauo verſu. Scribas tangit
& doctores. Id ex euangelio conſtat vbi Matthæus ſcribit de Ioanne quod videns multos phariſæo- Matt. 3.
rum & ſaduceorum venientes ad baptiſmum ſuum dixit eis. Progenies viperarum: quis demonſtra-
bit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Lucas autem eundem deſcri Lucæ. 3.
bens locum: dicit illos eſſe vocatos à Ioanne, genimina viperarum, quod in eandē cum Matthæo re-
12 dit ſententiam: huic tamen verſui quantum ad verborum contextum vicinius eſt & quadrātius. ¶ In
duodecimo verſu. Stultus ſeruit ſapienti. Conſonat huius clauſulæ ſententia illi dicto Salomonis in
prouerbiis. Qui ſtultus eſt, ſeruit ſapienti. & ex eo deducta eſt. Nempe in hac vita mortalium probi & Prouerb. 11.
praui ſolent tribulationibus affligere bonos, & perſecutionibus opprimere. Quas cum iuſti viri æquo
perferunt animo & in patientia: purgantur per eas à maculis vitiorum pro fragilitate humana con-
tractis. Quare ad huiuſmodi peccatorum expiationem mali præbent bonis miniſterium, materiā, &
occaſionem, ſuntque velut huiuſce purgationis inſtrumētum, & hoc modo qui mali ſunt: bonis quos
perſequuntur ſeruiunt. ſicut qui flagello excutit triticum à palea, aut qui aurum in fornace excoquit,
ſeruit tritico & auro mundando. ¶ In decimoquinto verſu. Crux præſignat ſublimari. Illud præco-
15 nium Ioannis de Chriſto, in euangelio ſcriptum. Illum oportet creſcere, me autē minui. præſens ver- Ioan. 3.
ſus exponit quaſi dictum à Ioanne ad deſignandum genus mortis ipſius Chriſti, & ſuæ ipſius: vtputa
ꝙ dixerit Chriſtum creſcere debere: quia in cruce exultandus eſſet à terra, ſeipſum autem aſſeruerit
Ioannes minuendum: quia capite foret obtruncandus, & ita ſecundum corporis quantitatem minor
futurus. Verum quamuis ea expoſitio videatur ingenioſe excogitata, & ſecundum euentum rei poſtea

conſecutum,humano placito,ſtudio & arbitrati adinuenta:non tamen reſpondet(meo quidem iudicio)intētioni beati Ioannis,neq; ſenſui literali illius loci vbi ſcribitur ipſe ea verba protuliſſe. Quinpotius vera illius dicti ſententia ea eſt:quam aſſignat beatus Gregorius in homilia euangelii quod legitur in ſabbato quatuor temporum in aduentu domini, vbi ſupradicta euangelii verba exponens: ait. Hac in re quærendum eſt,in quo creuit Chriſtus,in quo minutus eſt Ioannes? niſi quod populus Ioannis abſtinentiam videns,remotum hunc ab hominibus eſſe conſpiciens:eum Chriſtum eſſe pu-
Lucæ.3. tabat. Chriſtum vero cum publicanis comedentem, & inter peccatores ambulantem intuens: eum non Chriſtum ſed prophetam eſſe credebat. Sed cum per acceſſum temporis, Chriſtus qui propheta eſſe putabatur: Chriſtus eſt agnitus, & Ioannes qui Chriſtus eſſe putabatur, propheta eſſe innotuit:impletum eſt quod de Chriſto ſuus præcurſor prędixit. Illum oportet creſcere:me autem minui. In æſtimatione quippe populi & Chriſtus creuit:& agnitus eſt quod erat, & Ioannes decreuit: quia ceſſauit dici quod non erat. Hæc Gregorius. Cui quidem expoſitioni tanquam accommodatiori ad ſenſum euangelicum & aptiori ad propoſitum: potius ſtandum eſt & accedendum quàm arbitrariæ præſentis verſus ſententiæ.

De ſancto Fiacrio,proſa.

1 Lvcernæ nouæ ſpecula:
Illuſtratur Hybernia.
2 Coruſcat meldis inſula,
Tantæ lucis præſentia.
3 Illa miſit Fiacrium,
Hæc miſſum habet radium.
4 Habent commune gaudium,
Hæc patrem,illa filium.
5 Ad vitam ſolitariam
Suſpirans,exit patriam.
6 Faronem Meldis reperit,
Cui ſuum votum aperit.
7 Hunc loco ſolitario,
Locat in ſolo proprio
8 Sic fit Ioanni ſimilis,
Cultor deſerti ſterilis.
9 Dum locum ſignat baculo,
Nouo nemus miraculo
10 Tanquam cæſum deiicitur,
Humo non foſſa cingitur.
11 Sic ſancti viri meritum,
Loci dilatat ambitum.
12 Res innoteſcit fœminæ,
Accuſat vt de crimine.
13 Damnat opus malefici.
Diffamat artem magici.
14 Præſentandus hic præſidi,
Laſſus inſedit lapidi.
15 Lapis cedit nec cæditur,
Petræ ſedes inſculpitur.
O fœminæ nequitia
Petræ maior duritia.
16 Orat,ne loci limina
Immunis intret fœmina.
Hæc eſt cauſa,cur fœminæ
Arcentur eius limine.
17 Hic miſeris refugium,
Infirmis refrigerium.
Peregrinis hoſpitium
Spes lapſis,mœſtis gaudium.
18 Vitam arctat ieiunio,
Somno breui,cilicio.
Se dum occultat latebris,
Mundo fit magis celebris.
19 Virtutum fulget titulis,
Medetur cæcis oculis,
Polypo,fico,calculis,
Febribus,morbis ſingulis.
10 Fidentem in Fiacrio,
Nulla lædet corruptio.
11 Pia cuius deuotio,
Purgat ab omni vitio. Amen.

¶ Hæc proſa in omnibus verſibus(ſiue duas habeant clauſulas rythmicas:ſiue quatuor)eandem ſeruat rythmi formam ac ſpeciem,quandoquidem in omnibus clauſulis totius proſæ, octo contineantur ſyllabæ:quarum penultima corripitur,habentque ſingulæ clauſulæ reſponſum in conſimili deſinentia:vel ad proximam clauſulam,vel ad eam quæ tertio ab ea loco & vnius clauſulæ interſtitio cōſtituitur. ¶ Referuntur in ea ſancti Fiacrii præconia & virtutes,contemptus mundi, loci natalis dimiſſio,vita eremitica,& multimoda miracula atque ſanitatis beneficia, quæ deus per ipſum largitus eſt mortalibus,& illius precibus quotidie impartitur.

¶ ANNOTATIONES. In tertio verſu. Illa miſit Fiacrium,hæc miſſum habet radium. Illa: Hyber-

nia ſcilicet,ſancti Fiacrii natale ſolum.quæ inſula eſt inter ſeptentrionem & occidentem ſolem,dimi
dio minor quàm Britãnia maior ſiue Anglia:cui propinqua eſt,ab hyberno tempore (vt quidam pu
tant)ſic appellata,propter hyemis aſperitatem & magnitudinem.Hæc:Meldis inſula,quæ Fiacrium
aſpirantem ad vitam eremiticã ſuo ſuſcepit gremio:& ad exitum vſque vitæ benigno ſinu fouit.Itaq;
Hybernia Fiacrium habuit filium:quoniam illic in lucem eſt editus,& in puerili ętate educatus.Mel
dis autem regio eundem habuit patrem:quoniam iam prouectus ad grandiorem ætatem & virtutum
6 exercitio maturus,illic vitam ſuam tranſegit. ❡In ſexto verſu.Faronem Meldis reperit. Hic Faron,
epiſcopus erat Meldenſis ea tempeſtate,qua ſanctus Fiacrius ex Hybernia in Franciam venit:quęrẽs
locum vitæ eremiticæ ducendæ accommodum.Qui in nemore haud procul à Meldis diſtante deſi-
gnauit eidem aptum habitationis locum:in quo cellam cõſtrueret,& vitam ageret ſolitariam. Cum-
que eum locum Fiacrius baculo ſuo ſignaret, & certo definiret limite, arbores intra illius loci com-
plexum conſitæ protinus in terram quaſi ſecuribus ſuccisæ ceciderunt. Quod conſpicata fœmina
quædam illac tranſiens:non miraculo(vt debuit)hoc opus attribuit,ſed arti magicæ & dæmonũ prę
ſtigiis,ipſumque Fiacrium accuſauit apud præſidem tanquã maleficum & ſuperſtitioſis atque ſortile
gis artibus imbutum:Ipſe vero ſanctus indolens hanc calumniam innocenti ſibi irrogari:defeſſus &
animo conſternatus inſedit lapidi,qui protinus poſita duritia ceſſit ſancto corpori,ſedemque aptauit
concauitate conueniente capacem ipſius:in teſtimonium ſuæ innocentiæ. Deinde conſtructo ſacello
petiuit à domino:ne vlla vnquam mulier ſubiret illum locum impuneque intraret, & ita vnius quæ
19 inſontem accuſauerat peccatũ:in omnibus puniretur.Quod à domino impetraſſe dicitur: & ad hãc
vſque ætatem illud integrum,illabefactumque ſeruatur.❡In decimonono verſu.Polypo,fico,calcu-
lis.A polypo piſce marino à multis pedibus id nomen ſortito:dictus eſt etiam polypus narium mor-
bus,cum caro interiora naſi occupat maxime flante Euro,à ſimilitudine marini polypi: ꝙ eius carni
ſimilis ſit.Tunc enim caro radices agit plurimas:quæ tãquam pedes ſunt.hinc polypoſus dicitur:qui
eo morbo laborat:Martialis.Naſutum volo non polypoſum. Ficus autem cum maſculini generis eſt
& ſecundæ declinationis:morbus eſt & corporis vitium, cum caro in vlcus excreſcit & tubercu-
lum:intus ſaniem & pus continens,naſciturque in capite,barba,& cæteris corporis partibus quæ pi
lis teguntur.Martialis.Dicemus ficos Cæciliane tuos.Inde ficoſus:ficis & vlceribus eiuſmodi ple-
nus.Demũ calculus,lapillus eſt in ore veſicę, impediẽs vrinæ emiſſionẽ:& inferens grauiſſimos cru-
ciatus.Qui eo laborãt morbo,niſi maturè occurratur,lętales:calculoſi à latinis dicitur.

De ſancto Egidio,proſa.

1 PRomat pia vox cantoris:
Huius laudem confeſſoris.
Ipſum laudãs præſens chorus:
Fit feſtiuus & canorus.

2 Fide fuit deo charus:
Mundi quoque ſtirpe clarus.
Mundi tamen ſpreuit faſtum:
Se conſeruans deo caſtum.

3 Adhuc æuo puerilis,
Senſu fuit tam ſubtilis:
Quòd in breui fit doctorum
Doctor ipſe dictiorum.

4 Ardens intus charitate:
Foris lucet honeſtate.
Intus ardens vis amoris:
Per exemplum lucis foris.

5 Dum languenti præbet veſtem.
Mox languoris fugat peſtem,
Ex diuina dans virtute.
Veſtem ſimul cum ſalute.

6 Quicquid rerum poſſidebat,
Chriſto dedit quem colebat,
Fit egenus,vt egeni
Fiant eius bonis pleni.

7 Dum egenis hoc impendit,
Chriſtus ei plus rependit.
Dans pro Chriſto tranſitura,
Promeretur permanſura.

8 Quod fateri rex veretur,
Scelus ſcire promeretur.
Chriſtus ei reuelauit
Scelus,quod rex perpetrauit.

7 Nam altari dum aſtaret,
Dumque miſſam celebraret,
De ſupernis charta miſſa,
Regis pandit huic commiſſa.

10 Hic horrendæ rei reum
Regem videns apud deum,
Iam pro rege ſupplex orat,
Cuius culpam non ignorat.

11 Seruo dei non ingratum
Cerua præbet famulatum.
Seruit cerua nutu dei,
Quaſi grates agens ei.

12 Plura poſſunt reperiri
Mira facta tanti viri,

Quibus clare demonſtratur:
Quàm præclarus habeatur.
13 Hic præſentem iuuet chorum:

Vt in regno beatorum
Regem videns ſempiternum
Glorietur in æternum. Amen,

¶ Vniformem & in omnibus verſibus eandem rythmi ſpeciem ac rationem: pręſens obſeruat proſa. In ſingulis enim eorum, quatuor continet clauſulas rythmicas: quanque earum octo ſyllabis conſtantem, quarum penultima eſt longa. Duæ autem primæ eiuſdem verſus clauſulæ, inter ſe cōſonantiam habent: & duæ etiam poſtremæ adinuicem. ¶ Commemorantur in ea virtutes & præconia ſanctiſſimi Egidii, præclara ipſius indoles, mundi contemptus pro Chriſto, vitæ ſanctitas rara & admirabilis miracula ab ipſo cum adhuc viueret cooperante dei virtute facta: in teſtimonium bonitatis eius.
¶ ANNOTATIONES. In tertio verſu. Adhuc æuo puerilis. Sanctus Egidius Athenis ex regia ſtir- 3
pe progenitus, & ſacris litteris ab infantia apprime eruditus: tanta fuit ingenii perſpicacitate & capacitate: vt adiuuante dei gratia magiſtros & præceptores ſuos doctrina de mum antecelleret, eſſetque
Pſal. 118. ſuorum magiſtrorum doctor. Vnde cum propheta: illud verbum pſalmi decantare domino potuit. Super omnes docentes me intellexi: quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super ſenes intellexi: quia
mandata tua quæſiui. ¶ In quinto verſu. Dum languenti præbet veſtem. Ahuc in teneriuſcula ætate 5
conſtitutus ſanctus Egidius & needum parentibus ſuis orbatus: cum quadam die templum accederet, cuidam ægroto in platea iacenti & eleemoſynam petenti tunicā ſuam tribuit: qua indutus ægrotus integram ſanitatem mox recepit. Suis autem parentibus in domino pie defunctis: patrimonii ſui Chriſtum fecit hæredem, nam bona ſua omnia pauperibus diſtribuit, quemadmodum ſequens verſus explicat, vt pauper ipſe Chriſtum pauperem expeditius ſequeretur, de quo ſcribit Paulus ad Corin-
2. Corint. 8. thios. Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt cū eſſet
diues: vt illius inopia vos diuites eſſetis. ¶ In octauo verſu. Quod fateri rex veretur. Carolus rex Frā- 8
corum audita ſancti Egidii fama percelebri: rogauit eundem vt ad ſe veniret ſalutaribus monitis inſtituendum. Venientem cum magna veneratione & reuerentia ſuſcepit, ac poſt mutua colloquia ad animæ ſpectantia ſalutem, rogauit eundem rex vt pro ſe dignaretur Egidius deū orare, quia ſcelus quoddam infandum commiſerat, quod nulli mortalium nec ipſi ſancto auderet confiteri. Sequente autem die dominica cum ſanctus Egidius altaris ſacrificicium deo offerens, pro rege inſtantius oraret: angelus domini eidem apparens chartam ſuper altare poſuit, in qua ſcriptum erat per ordinem & regis peccatum, & Egidii precibus à domino dimiſſum: ſi tamen pœnitens & confitens ab illo deinceps abſtineret. Oblata igitur regi charta illa cœlitus delata: peccatum ſuum humiliter confeſſus eſt, & ve-
niā humiliter poſtulauit. ¶ In vndecimo verſu. Cerua præbet famulatū. Beatus Egidius relicto nata 11
li ſolo, vt peregrinus pro Chriſto in aliena terra ac ignotus degeret: haud longe ab Arelatenſi ciuitate interiorem ſubiens eremum vt ſolitariam ageret vitam, antrum quoddam & fonticulū reperit ſuo propoſito idoneum, habuit ibidem & quandam ceruam diuinitus ſibi præparatam in nutricem: quæ certis horis lactis alimoniam illi præberet, hanc conſpicientes regis venatores: cum canibus venaticis acriter eam inſequuntur. Illa vero cum vehementer ab ipſis premeretur: ad pedes ſui confugit alumni tanquam ad aſylum, ſalutiſque pręſidium. Pro qua & ſanctus vir orauit deum: vt incolumis conſeruaretur. Cumque canes appropinquare loco non auderent, ſed cū vlulatu ad ſuos reuerterentur: vnus venatorum incaute ſagittam eiaculans vt ceruam inde effugaret, ſanctum Egidium pro cerua orantē ſauciauit. Rex autem re cognita: medicinam vulneri adhibere voluit, quam omnino recuſauit vir ſanctus: dominum rogans quod quandiu viueret, ſanitati non reſtitueretur.

De natiuitate beatæ Mariæ virginis.

1 NAtiuitas Mariæ virginis
Quę nos lauit à labe criminis
Celebretur hodie.
Dies eſt lætitiæ.

2 De radice Ieſſe propaginis
Hanc eduxit ſol veri luminis,
Manu ſapientiæ
Templum ſuæ gratiæ.

3 Stella noua nouiter oritur,
Cuius ortu mors noſtra moritur.
Euæ lapſus iam reſtituitur
In maria.

4 Vt aurora ſurgens progreditur,
Sicut luna pulchra deſcribitur,
Super cunctas vt ſol erigitur
Virgo pia.

5 Virgo mater & virgo vnica,
Virga fumi ſed aromatica,
In te cœli mundique fabrica.
Gloriatur.

6 Te ſignarunt ora prophetica,
Tibi canit Salomon cantica
Canticorum, te vox angelica
Proteſtatur.

7 Verbum patris proceſſu tẽporis
Intrat tui ſecretum corporis:
In te totum, & totum de foris
Simul fuit.

8 Fructus virens arentis arboris,
Chriſtus gigas immenſi roboris:
Nos à nexu funeſti pignoris
Eripuit.

9 Condoluit humano generi
Virginalis filius vteri,
Accingantur ſenes & pueri
Ad laudem virginis.

10 Qui potuit de nobis conqueri
Pro peccato parentis veteris:
Mediator voluit fieri
Dei & hominis,

11 O Maria dulce commercium
Intrat tuum cœleſte gremium:
Quo ſalutis rei remedium
Indulgetur.

12 O ſpes vera & verum gaudium
Fac poſt vitæ præſentis ſtadium,
Vt optatum in cœlis brauium
Nobis detur. Amen.

¶Huius proſæ rythmica ſonoritas & menſura, eadem eſt & perſimilis ei quæ obſeruatur in illa proſa de dedicatione eccleſiæ ſuperius declarata. Hieruſalem & Sion filiæ. Quòd ſi huius ab illa, aliqua interdum occurrit difformitas & diuerſitas (ſicut & in pleriſque locis ea cõperitur) facile inter legẽdum internoſci poterit, & ex ipſo clauſularum contextu deprehendi ¶Deſcribit autem ipſam nobilitatem ortusglorioſæ virginis ex Dauidica ſtirpe, & ſingularem ipſius dignitatem: varijs rerum ſenſibilium nominibus vt ſtellæ, aurora, ſolis, lunę, virgæ aromaticæ expreſſam. Commẽdat inſuper ipſius excellentiam, quòd propheticis fuerit oraculis ſępenumero prius adductis ſignata, quòd dei etiam filium caſtis ſit complexa viſceribus, & humanæ carnis induerit amictu: à quo totius mundi facta eſt redemptio. Demum piam fidelis populi orationem ad ipſam dirigit: implorantis aſſidua eius apud filium ſuffragia, & poſt hanc vitam æterna cœli gaudia.

4 ¶ANNOTATIONES. In quarto verſu. Aurora ſurgẽs progreditur. Depromptũ eſt illud ſacroſan
ctæ virginis Mariæ præconium ex Canticis canticorum: vbi ait Salomon. Quæ eſt iſta quæ progre- Cantic. 6.
ditur quaſi aurora cõſurgens: pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata? Vbi
merito aurora nominatur beata virgo: nam depulſa ignorantiæ & vitiorũ nocte, veri ſolis ortum ſuo
ſplendore præuenit. Luna vero, quia nobis in caligine noctis huius mundi oberrantibus ſuum lumen
benigniter impendit, Dicitur & ſol, quod totum mundũ ſuarũ virtutum & gratiæ fulgore illuminat. De
mum ipſa terribilis eſt dæmonibus vt acies caſtrorum ordinata: quia ſuæ poteſtatis pede contriuit caput
ſerpentis, & totam malignorum ſpirituum cateruam tanquam cœleſtium acies caſtrorum profli
gat, atque in trepidam fugam conuertit. Similiter ea nuncupatio ſequẽtis verſus, qua beata virgo præ
dicatur virga fumi aromatica: ex Canticis canticorum eſt deſumpta: vbi dicit Salomon. Quæ eſt iſta Cant. 3.
quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris? Et recte illa denomi-
natio illi aſcribitur propter incredibilem ſuauitatem odoris ſuarum virtutum, non modo terram om
nem ſed & cœlos implentem. Ob quam quidem ſuaueolẽtiam ſpiritualem: illud Eccleſiaſtici dictum
etiam ipſi adaptatur. Sicut cinnamomũ & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi myrrha electa
6 dedi ſuauitatem odoris. ¶In ſexto verſu. Tibi canit Salomon cantica. Illa cãtica canticorũ dicitur hic Eccleſiaſtici
Salomon ſacratæ virgini canere, quoniã licet altiſſima illius libri myſteria & dicta applicẽtur à catho 24.
licis expoſitoribus modo eccleſiæ Chriſti ſponſæ, modo vero animo fideli quam ſibi Chriſtus deſpõ
ſauit per fidẽ, & vtrũque quidẽ decenter ac apte, nihilo ſecius etiam myſtica illa ſenſa congruenter &
concinne accommodantur ſacroſanctæ virgini Mariæ, ipſius regis æterni ſponſæ dilectiſſimę. Cuius
id efficax eſt argumentũ, nam eccleſia catholica, quæ in libro cantici canticorũ dicuntur: in pręconiũ
superſanctæ virginis aſſumit ad vſum eccleſiaſticum, antiphonas, reſponſoria & lectiones ex illis in
officio eiuſdem accipiendo. Non immerito igitur Salomon hic dicitur beatæ virgini & ad eius hono
8 rem: decantare cantica canticorum. ¶In ſeptimo verſu. In te totum, & totum deforis. Verbum dei,
ſecundum diuinitatem ſimplex eſt & inſectile. Quare cum ſubſtantiam noſtræ carnis aſſumpſit ex
virgine & in virgine: non fuit vna verbi particula in vtero virginis & altera in cœlo apud patrem,
nam impartibile eſt & indiuiduum. Neque verbum dei tunc ita fuit in patre: vt nullo modo fuerit in
vtero virginis, ſic enim neque fuiſſet vnione hypoſtatica vnitum naturæ humanæ, neque vere incar-
natũ. Neque rurſum totum verbum tunc ita fuit in virgine: vt nullo modo fuerit apud patrem, nam
immanet illi inſeparabiliter atque indigreſſibiliter, quandoquidẽ cũ in terris diuerſaretur: dixit Phi- Ioan. 14.
lippo & condiſcipulis eius. Neſcitis quia ego in patre & pater in me eſt? Relinquitur igitur id quar-
tum membrum aſſerendum quod in ipſo incarnationis ſacræ articulo verbum dei totum fuerit in virgi-
ne & totum extra virginem: cœlum & terrã implẽs, licet alio modo hic extiterit: & alio modo illic,
quemadmodum deus totus intra mundũ eſt totus & extra, quod neque includi mundo poſſit ob ſuã im-
menſitatem: neque eodem excludi propter ſuperexpaſſam in omnia ſuam plenitudinẽ, vniuerſa per-
meantem & cuncta ſuperambientem diuino cõplexu. ¶In octauo verſu. Fructus virẽs arentis arbo-
ris. Hic Chriſtus appellatur fructus virens: nam benedictus eſt fructus ventris virginei, virore gra-
tiæ & virtutum indeficienter vernans. Vnde ſeipſum viride lignum appellauit: cum ait. Quia ſi in vi Lucæ. 23.

tidi ligno hæc faciunt:in arido quid fiet? At vero fructus ille precioſus:eſt arentis arboris, ſacratę ſci-
licet virginis,quæ tametſi perpetuo virtutum decore virens fuerit & florens:hic tamẽ arens arbor di
citur ad exprimendum nouum ſuæ fœcunditatis & ſupernaturalem modũ,vtpote ꝙ ſine viri conſor
tio filium cœlitus conceperit,quod longe ſupra naturæ vires ſitum eſt,quemadmodum illud etiã na-
turæ metas tranſcenderet:ꝙ arbor arida & nullo terræ fomento humectata, fructum virentem pro-
ferret. Itaq; arbor arida hic dicitur ſacra virgo,in analogia:non per vituperium ſed ſingularẽ commẽ
Nume.17. dationem. Quemadmodum ipſa etiam per virgam Aaron prius arentem & deinde floridã eſt ſigna-
Eſa.35. ta:& apud Eſaiam per terram ſitientem,cum ait de Chriſto. Et aſcendet ſicut virgultum coram eo:&
ſicut radix de terra ſitienti. Enimuero ſicca terra & aquam ſitiens:natura non poteſt proferre radicẽ.
Chriſtus ergo ſicut radix de terra ſitienti aſcendit:quoniam de virgine incognita viro natus eſt. In eo
dem quoque verſu,gigas immenſi roboris Chriſtus nuncupatur: ex pſalmo dicente de ipſo. Exulta-
Pſal.18. uit vt gigas ad currendam viam. Et id quidẽ nomen gigantis ipſi attribuitur,propter inſignẽ ſuæ vir-
tutis magnitudinem:qua principem huius mundi proſtrauit ipſe dominus fortis & potens,dominus
Pſal.23. potens in prælio. Denique eripuit nos Chriſtus à nexu funeſti pignoris(vt pręſens ait verſus)ſcilicet
à vinculo & laqueo dæmonis ac mortis:cui per primorum parentum culpam totum genus humanũ
in pignus datum erat,& loco pignoris pro peccato obligatum. ¶In decimo verſu. Qui potuit de no 5
bis conqueri. Magna(inquit)eſt filii dei in homines miſeratio:& mira benignitas. Nam ipſe qui iu-
ſtam habuit cauſam conquerendi de nobis,& expoſtulandi iniuriam ipſi elatã ex præuaricatione pri
morum parentum:neque ſolum conquerendi de nobis ſed etiam perpetua morte nos condemnandi:
immemor tamen offenſionis acceptæque iniuriæ:exhibuit ſeipſum mediatorem dei & hominum, vt
per ipſum reconciliaremur deo patri:& rediremus in gratiam cum eo. Et ita qui iuſte potuit eſſe pu-
nitor criminis:factus eſt bonitate ſua illius delendi author,& propitiatio pro peccatis noſtris. Cui ſit
laus & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

De natiuitate beatæ virginis:alia proſa.

1 VErbum bonum & ſuaue,
Perſonemus illud aue:
Per quod Chriſti fit conclaue
Virgo,mater,filia.

2 Per quod aue ſalutata,
Mox concepit fœcũdata:
Virgo Dauid ſtirpe nata,
Inter ſpinas lilia.

3 Aue veri Salomonis
Mater, vellus Gedeonis,
Cuius magi tribus donis
Laudant puerperium.

4 Aue ſolem genuiſti,
Aue prolem protuliſti,
Mundo lapſo cõtuliſti
Vitam & imperium.

5 Aue ſponſa verbi ſummi:
Maris portus ſignum dumi.
Aromatum virga fumi,
Angelorum domina.

6 Supplicamus nos emenda,
Emendatos nos commenda
Tuo nato,ad habenda
Sempiterna gaudia. Amen.

¶Hæc proſa conſimilem tenet rythmicæ menſuræ legem:ſicut illa de ſancto Stephano rege Hun-
gariæ. Corde,voce,mente pura,quæ paulo antè iam eſt expoſita. Continet autem eximiam ſacroſan-
ctæ virginis commendationem,ob generoſum regii ſtemmatis decus quo exorta refulget:& admiran
dam fœcunditatem,qua angelo nunciante de cœlo ſuſcepit prolem & mundo genuit ſaluatorẽ. Dein
de proſequitur piam fidelis populi ad ipſam inuocationem & humilẽ ſupplicationem.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Per quod Chriſti fit cõclaue. Id nomẽ cõclaue neutri gene- 1
ris eſt & tertiæ declinationis: quãuis etiã in fœminino genere inueniatur hæc cõclauis. Et eſt locus ſe
cretior in interiorib⁹ tectis vbi colloquia fieri ſolẽt:habetque vnã clauẽ cõmunẽ domeſticis ad eius in
greſſum. Horatius. Currere per totũ pauide cõclaue,magiſque. Et conclauia loca ſunt: quæ vna claue
claudũtur. Quoniã igitur Chriſtũ ſuo virginali cõplexa eſt vtero Maria: recte hic ipſius cõclaue dici-
tur. Eſt & eadẽ virgo(quẽadmodum etiã ſuperius dictũ eſt)ipſius Chriſti mater & filia. Mater quidẽ
ſecũdũ humanitatẽ:filia vero ſecundũ diuinitatẽ,cũ enim omnia per ipſum verbũ facta ſint:ipſam iti
dẽ à dei verbo conditã ac creatã eſſe ambigit nemo. ¶In tertio verſu. Aue veri Salomonis mater. Ve 3
rus Salomon,Chriſtus eſt:ſapiẽtia & virtutũ opulentia antecedẽs oẽs vereq; pacificus,ſicut Salomõ
figuralis & typicus,ſecundũ carnẽ & continua & proxima ſerie ex Dauid progenitus: cæteros reges
3. Corint. c. ſapientia antecelluiſſe & diuitiis ſcribitur,& pacificus interpretatur. Enimuero hæc tria verius & per
Coloſ.2. fectius ipſi Chriſto cõueniũt:qui ſecundũ apoſtolũ eſt dei virtus & ſapiẽtia,& in quo omnes theſauri
Pſal.32. ſapientiæ ac ſcientiæ ſunt abſconditi. Ipſius itidẽ domini eſt terra,& plenitudo eius, orbis terrarũ,&
Pſal.111. vniuerſi qui habitãt in eo. Gloria itidẽ & diuitiæ in domo eius:nõ tã auri & argenti quàm virtutũ &
Eſaiæ 9. ſpiritualiũ chariſmatũ. Demum princeps pacis à propheta dicitur & ſecũdũ apoſtolũ ipſe eſt pax no
Ephe.2. ſtra:qui fecit vtraq; vnũ. Appellatur inſuper hic beata virgo vellus Gedeonis: ꝙ ſignificata fuerit per
Iudicum. 6. vellus Gedeonis cœleſti rore irrigatũ, vt ſæpius eſt habitũ. Et propter rei conformitatem: nomen ſi-

gni, ipſi ſignato hic aſcribitur. ¶ In quinto verſu. Maris portus ſignum dumi. Maris portus dicitur hic ſacroſancta virgo: nam tutum eſt receptaculum humani generis certiſſimaque ſtatio, à procellis & tempeſtatibus huius ſeculi protectrix, quod mare magnum & ſpacioſum in ſcriptura dicitur. Vt enim nauibus in portu poſt diuturnam nauigationem eſt quies: ita & peccatoribus poſt naufragiorũ in peccatis pericula, beata virgo confugium eſt & aſylum. Præterea ſignum dumi eadem dicitur, attribuendo nomen figuræ, rei per eam figuratæ: quoniam vt ſæpius ante dictum eſt, ipſa per rubum ardẽtem Moyſi oſtenſum myſtice eſt ſignificata, & ſub typico illo velamine repræſentata. Pſal.103. Exo. 3.

De eodem feſto: alia proſa.

1 AVe ſidus lux dierum,
Aue gemma mulierum:
Quæ lactaſti regem regũ,
Genitorem filia.

2 Aue verbi ſummi parens:
Aue roſa, ſpina carens.
Per te viret mundus arens:
Per te datur venia.

3 Aue verbi dei cella:
Mundi decus, maris ſtella.
Serua ſeruos à procella
Maris huius noxia.

4 Mundum pingis nouo flore,
Prolem paris miro more.
Virgo manens cum honore
Nouæ prolis gratia:

5 Regis mater & regina.
Morum dux & diſciplina,
De malorum nos ſentina
Perduc ad cœleſtia.

6 Dele culpas ô Maria,
Placa regem prece pia.
Quia per te patet via
Ad æterna gaudia. Amen.

¶ Hæc proſa conſimilem habet rythmi compoſitionem ſicut præcedens: & pręclaras itidem cõtinet laudes ſacratiſſimę virginis Mariæ, es rerum ſenſibilium denominationibus variis ſumptas, quę illius virtutes & excellentiam apta ſignificatione deſcribunt. At quoniã multæ harũ nuncupationum in locis præcedẽtibus ſæpius ſunt adductæ & esplanatæ: non eſt illis enodandis hic amplius inſiſtendum.

1 ¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Aue ſidus lux dierũ. Sanctiſſima virgo Maria ſidus dicitur per metaphorã: quoniã in ſe ſpiritualẽ habens claritatẽ, cæteris hominibus per opaca mundi vagãtibus irradiat. Dicitur & lux dierũ quoniam bonorũ omnium & iuſtorũ (qui nomine dierũ inſinuãtur ob internã animi lucẽ, ſicut & peccatores dicũtur tenebræ propter malitię noctẽ. Vnde Paulus Ephe ſiis ſcribit. Fuiſtis aliquando tenebræ: nunc autẽ lux in domino, vt filii lucis ambulate) omniũ inquã illorũ ſplẽdor eſt clariſſimus & inextinguibilis. Demũ gẽma mulierũ hic nũcupatur eadẽ virgo: quoniã ab angelo benedicta inter mulieres eſt prædicata, & haud dubie mulierũ omniũ eſt excellẽtiſſima Ephe.5.
2 fœmineique ſexus decus egregiũ & ſingulare ornamẽtũ. ¶ In ſecundo verſu. Per te viret mũdus arẽs. Ante chriſti aduentũ mũdus erat aridus, & nullũ fere bonorũ operũ virorem germinans: ob veri dei ignorantiã & cultũ dæmoniorũ. Per ſaluiferũ autẽ beatæ virginis partum: ariditas illa & ſterilitas eſt depulſa, atque in viriditatẽ cõmutata, quoniã diuulgata euangelii veritate: ſalutarẽ fructũ cœpit reuireſcens mũdus pullare. Huiuſmodi autẽ reuireſcentia: ſacroſanctæ virginis Mariæ puerperio & ſingu
4 lari gratia eſt inducta. ¶ In quarto verſu. Mundũ pingis nouo flore. Hic flos nouus, eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus: de quo ait propheta. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet & requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini, hic autẽ flos, vere nouus eſt: quoniã nouo more productus quẽ natura ſtupet, miratur ratio, nõ capit humanus nec angelicus intellectus. At verò hoc ſuauiſſimo flore, beata virgo mundũ pinxit: quoniam eundem nobis mirabiliter protulit, gratiſſimum itidẽ eius colorẽ internis noſtræ mentis oculis oſtendit, ſuauitatem odoris illius & redolentiã in omnes trãſfudit: & dulcedinem fructus ſalutaris eo flore exorti, benigna cõmunicatione in cũctos populos diſtribuit. Eſaiæ.11.

In exaltatione ſanctæ crucis.

1 SAlue crux, arbor
Vitæ præclara,
2 Vexillum Chriſti,
Thronus & ara,
3 O crux, prophanis
Terror & ruina,
4 Tu Chriſtianis
Virtus es diuina,
Salus & victoria.
5 Tu properantis
Contra Maxentium,
9 Tu prælianti
Iuxta Danubium
Conſtantini gloria:
7 Fauens Haraclio
Perdis cum filio

Croſdroe prophanum.
8 In hoc ſalutari
Ligno:gloriari
Decet chriſtianum.
9 Crucis longum,latum,
Sublime,profundum
Sanctis propalatum:
Quadrum ſaluat mundum
Sub quadri figura.
10 Medicina vera:
Chriſtus in ſtatera
Crucis eſt diſtractus,
Preciumque factus,
Soluit mortis iura.
11 Crux eſt noſtræ
Libra iuſtitiæ.
12 Sceptrum regis,
Virga potentiæ.
13 Crux,cœleſtis
Signum victoriæ.
14 Belli robur,
& palma gloriæ.
15 Tu ſcala,tu ratis,
Tu crux deſperatis
Tabula ſuprema.
16 Tu de membris Chriſti
Decorem traxiſti,
Regum diadema.
17 Per te nobis crux beata,
Crux cruore conſecrata,
Sempiterna gaudia
Det ſuperna gratia.Amen.

¶Hęc proſa,rythmicæ ſonoritatis ſeruat normam,ſed multiformem & variam.Aliquando enim in
vna clauſula quatuor duntaxat comprehendit ſyllabas: vt in vndecimo verſu & tribus ſubſequenti-
bus.Aliquando quinq;:vt in primo verſu & conſequentibus vſque ad ſextum. Interdum vero in ea-
dem clauſula ſex complectitur ſyllabas,vt in ſeptimo verſu,& cæteris deinceps vſque ad decimum.
Nonnunquã item ſeptem immo & octo conſtringit in eadem clauſula ſyllabas:vt in vltimo verſu,cu
ius duæ primæ clauſulæ:octo ſingulatim ſunt ſyllabarum,duæ vero poſtremæ,ſeptem.Verum com-
miſcentur ſæpius in eodem verſu clauſulæ diuerſum ſyllabarum numerum ſortitę:vt ſola lectio quẽ-
que diligẽtius animaduertentem facile edocebit.Quæ etiam liquido mõſtrabit:quomodo inter ſe cõ
ſonantiam ſeruant ipſæ clauſulæ rythmicæ,& ad quam vnaquæq; ſuum habeat reſpõſum. ¶Author
eius:Adam de ſancto Victore.Recenſentur autem in ea,præclara ſanctæ crucis præconia,denomina
tioneſq; inſignes:vim illius viuificam & mirã virtutem declarantes.Memoratur & gemina victoria:
duobus imperatoribus Romanis ipſius inuocatione & præſidio indulta, Cõſtantino inquã & Hera-
clio.Verũ vtriuſque earum hiſtoria,in expoſitione proſæ de inuentione ſanctæ crucis ſcilicet.Laudes
crucis attollamus,eſt ſuperius enarrata:& eo es loco requirenda.Demũ pia in fine ponitur inuocatio
fidelis populi ad ſanctam crucem:ad quam per totã proſam ſiue laus fiat ſiue oratio, dirigitur ſermo.
¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Arbor vitæ præclara.Sacratiſſima crux,arbor vitæ dicitur, 1
quoniam per Chriſtum in ea mortem paſſum toti mundo vitam attulit.Proinde ipſa,& vitalis & vi-
uifica recte ſolet appellari:præſignataque creditur per lignum illud vitæ quod erat in medio paradiſi
in primordio conſtitutionis ipſius mundi,hoc enim ſeruandi vitam corporis incolumem & illabefa-
ctam,vim habuit.Illa vero:toti mundo authore Chriſto qui ipſam conſecrauit,perditam vitam reſti
tuit.Conſimili modo cæterarum denominationum admodum dignarum(quæ ſanctæ cruci hic attri
buuntur)aſſignetur propria ratio.¶In ſexto verſu.Tu præliantis iuxta Danubium. Quomodo Cõ 6.
ſtantinus in Maxentium tyrannum arma mouens,ſacræ crucis beneficio victor euaſerit:iam antè nar
ratum eſt.At vero quonam pacto iuxta Danubium Scythiæ fluuium(qui & Iſter nuncupatur) bella
gerẽs adiutrice ſancta cruce victoria potitus fuerit:quia præſens id litera commemorat,paucis nũc di
cendum.Eo tẽpore quo Romani imperii moderabatur habenas Cõſtantinus:cõgregata eſt iuxta Da
nubium fluuiũ innumera barbarorũ multitudo,volẽs fluuiũ tranſire & regiones omnes occiduas ſuæ
ditioni ſubiugare.Quod vbi cõſtãtinus accepit:coacto ingẽti exercitu caſtra ad Danubiũ metatus eſt
trãſitum illorum ſiquo modo poſſit,prohibiturus.Verum cum indies increſceret barbarorũ turba &
iam fluuiũ tranſiret inuito Cõſtantino & id prohibere nõ valente:magno ipſe timore cõcutitur,ſoli-
cito voluẽs animo ꝙ poſtridie cũ hoſtibus ſe fortioribus manũ haberet cõſerere. Sequẽte vero nocte
ſopore preſſus ab angelo excitatur:& vt oculos in cœlũ attollat admonetur.Qui ſurſum erigẽs obtu
tum:ſignũ crucis præfulgido lumine coruſcãs in aere cõſpexit,cũ huiuſmodi titulo literis aureis in-
ſcripto.In hoc ſigno vinces.Itaque cœleſti viſione confortatus figurã crucis in vexillis ſuis deforma-
ri iuſſit:& ante ſe in acie deferri.Mox irruẽs in hoſtes,ipſos penitus profligauit: interfectaque ipſorũ
numeroſa multitudine reliquos in fugã vertit.¶In octauo verſu.In hoc ſalutari.Reſpõdet hęc ſentẽ 8
Gala.6. tia verbis beati Pauli ad Galatas.Mihi autẽ abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per
quem mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo.Ex quibus ſumptum eſt illud præconium:quod in
principio miſſæ de ſancta cruce ex inſtituto eccleſiaſtico canitur.Nos autẽ gloriari oportet in cruce
domini noſtri Ieſu Chriſti,ĩ quo eſt ſalus,vita & reſurrectio noſtra,per quẽ ſaluati & liberati ſumus,

9 vnde huius verſus ſumpta eſt ſentẽtia. ❡ In nono verſu. Quadrum ſaluat mundum, ſub quadri for-
ma. Quadrus hic dicitur mundus ob quatuor eius præcipuas partes quaſi latera quadrati conſtituẽ-
tes: orientem, occidentem, meridiem, & ſeptentrionem, in quibus habitant homines per crucis my-
ſterium ſalutem adepti. In ipſa vero cruce dicitur ineſſe quadri figura: aut propter quatuor eius extre-
mitates, primam ſurſum, ſecundam deorſum, tertiam ad dextrum & quartam ad ſiniſtrum conſtitu-
tam, aut propter quatuor magnitudinum eius interualla ſiue dimenſionum rationes: vtpote longitu-
dinem à ſummo in imum porrectam, latitudinem à dextro in ſiniſtrum extentam, altitudinem in ſu-
premo eius faſtigio à culmine aſſignatam, & profunditatem in ima eius parte quæ terræ infixa fuit
ſumptã. Hæc autem quadruplex ſanctæ crucis ſecũdum magnitudinem poſitio: ſanctis propalata hic
dicitur, quoniam & à deo ſanctis eſt inſpirata myſtica ratio ſitus & figuræ ipſius crucis: quidve in ip-
ſa forma ſacri gerat myſterii, & deinde à ſanctis ſcriptoribus & doctoribus eccleſiaſticis toti populo
fideli, ſcripto eſt declarata. Verum de hac aſſignatione dimenſionum ſanctæ crucis, in proſa inuentio-
15 nis eiuſdem latior habitus eſt ſermo. ❡ In decimoquinto verſu. Tu crux deſperatis tabula ſuprema.
Quemadmodum de pœnitentia id dici aſſolet, quod eſt ſecunda tabula poſt naufragium: ita de ſan-
cta cruce recte dixerint omnes, quod prima & præcipua ſit tabula poſt naufragium à primis inductũ
parentibus, cui innitens totus mundus naufragus: peruenit ad portum ſalutis æternæ, & placida ſta-
tione receptus quieſcit.

De ſancto Matthæo euangeliſta.

1 IOcundare plebs fidelis
Cuius pater eſt in cœlis:
Recolens Ezechielis
Prophetæ præconia,

2 Eſt Ioannes teſtis ipſi:
Dicens in Apocalypſi.
Vere vidi, vere ſcripſi
Vera teſtimonia.

3 Circa thronum maieſtatis
Cum ſpiritibus beatis,
Quatuor diuerſitatis
Aſtant animalia.

4 Formam primum aquilinam,
Et ſecundum leoninam,
Sed humanam & bouinam
Duo gerunt alia,

5 Formæ formant figurarum
Formas euangeliſtarum:
Quorum imber doctrinarum
Stillat in eccleſia.

6 Hi ſunt Marcus, & Matthæus,
Lucas, & quem Zebedeus
Pater tibi miſit deus,
Dum laxaret retia

7 Formam viri dant Matthæo.
Quia ſcripſit ſic de deo,
Sicut deſcendit ab eo,
Quem plaſmauit, homine.

8 Lucas bos eſt in figura,
Vt præmonſtrat in ſcriptura.
Hoſtiarum tangens iura
Legis ſub velamine.

9 Marcus leo per deſertum
Clamans, rugit in apertum.
Iter fiat deo certum:
Mundum cor à crimine.

10 Sed Ioannes ala bina
Charitatis, aquilina
Forma, fertur in diuina
Puriori lumine.

11 Ecce forma beſtialis,
Quam ſcriptura prophetalis
Notat, ſed materialis
Hæc eſt impoſitio.

12 Currunt rotis, volant alis.
Viſus, ſenſus ſpiritalis.
Rota, greſſus eſt æqualis.
Ala, contemplatio.

13 Quatuor deſcribunt iſti,
Quadriformes actus Chriſti.
Et figurant vt audiſti:
Quiſque ſua formula.

14 Natus homo declaratur:
Vitulus ſacrificatur.
Leo mortem deprædatur:
Sed aſcendit aquila.

15 Paradiſus his rigatur:
Viret, floret, fœcundatur.
His abundat, his lætatur
Quatuor fluminibus.

16 Fons eſt Chriſtus: hi ſunt riui.
Fons eſt altus: hi procliui.

Vt ſaporem fontis viui
Miniſtrent fidelibus,
17 Quorum trahat nos doctrina
Vitiorum à ſentina,
Ne ſic morte repentina

Damnemur cum impiis.
18 Horum fonte debriatis
Sitis creſcat charitatis,
Vt ſupernæ claritatis
Perfruamur gaudiis. Amen.

❡Hæc proſa rythmicã ſeruat formam perinde atque illa de beata virgine paulo antè declarata. Verbum bonum & ſuaue. ❡Author eius, Adam de ſancto Victore. Explicat autem myſteria ſanctorum quatuor euangeliſtarum: qui in viſione Ezechielis prophetæ ſimiliter & in Apocalypſi ſignati ſunt per quatuor animalia, hominem, leonem, bouem & vitulum. Et cui euangeliſtarũ quodq; animal reſpondet, & propter quam cauſam myſticam hic aperte diſſerit. Eſt autem hæc proſa cuiuis euangeliſtarum communis, & in cuiuſque feſto poteſt legitime decantari: quoniam generatim omnia complectitur, quæ ad ſanctorum euangeliſtarum laudes & præconia communiter attinent.

Ezech. 1. ❡ANNOTATIONES. In primo verſu. Recolens Ezechielis prophetæ præconia. Ezechiel capite 5
primo deſcribens viſionem cœlitus ſibi oſtenſam, dicit inter cætera ſe cõſpexiſſe ſimilitudinem qua-
tuor animalium in medio ignis & ſplẽdoris. Similitudo autem vultus eorum: facies hominis & facies
leonis à dextris ipſorum quatuor: facies autem bouis, à ſiniſtris ipſorum quatuor: & facies aquilę, de-
ſuper ipſorum quatuor. Quæ quidem quatuor animalium figuræ à beato Gregorio in homilia ſuper
Ezechielem applicantur ad myſterium quatuor euangeliſtarum, & eam Gregorii expoſitionem tota
ſequitur eccleſia. ❡In ſecundo verſu. Eſt Ioannes teſtis ipſi. Vt non ſolum veteris ſed & nouæ legis 2
teſtimonio, ſanctorum euangeliſtarum ſacer numerus & inſignis dignitas declaretur: Ioannes euan-
geliſta ipſi Ezechieli aſtipulatur & teſtis accedit in ſacra illa & figurali, ipſorum deſcriptione, in Apo
Apoca. 4. calypſi myſticam quatuor animalinm viſinnem ſibi etiam oſtenſam hoc modo depromens. Ecce ſe-
des poſita erat in cœlo: & ſupra ſedem ſedens, & in medio ſedis & in circuitu ſedis quatuor animalia,
plena oculis ante & retro. Et primum animal ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo, & tertium ani-
mal habens faciem quaſi hominis, & quartum animal ſimile aquilæ volanti. ❡In ſexto verſu. Et quẽ 6
Zebedeus pater. Beatum Ioannem euangeliſtam hac deſcriptione innuit hic author & circunloqui-
tur: qui filius fuit Zebedei, & vocatus à Chriſto ad apoſtolatum cum Iacobo fratre ſuo: quando erant
Matth. 4. ſimul cum patre in naui reficientes retia ſua, vt Matthæus quarto capite refert, & ſuperius etiam eſt
adductum. ❡In ſeptimo verſu. Formam viri dant Matthæo. Beatus Gregorius in Ezechielem, figu- 7
rationis ipſorum euangeliſtarum per ſupradicta quatuor animalia rationem myſticam: paucis ita cõ-
ſtringit. Quia ab humana generatione cœpit: iure per hominem ſignatur Matthæus. Quia per cla-
morem in deſerto: recte per leonem Marcus. Quia vero à ſacrificio exorſus eſt: bene per vitulum Lu
cas. Denique quia à diuinitate verbi cœpit, digne per aquilam ſignificatur Ioannes. ❡In nouo verſu. 9
Marci. 1. Marcus leo per deſertum. Concernit hæc ſententia & reſpicit initium euangelii ipſius Marci: in quo
Eſaiæ. 40. deſcribit prædicationem Ioannis baptiſtæ in deſerto, & affert teſtimonium Eſaiæ prophetę de eodẽ,
ſcilicet: Vox clamantis in deſerto, parate viam domini: rectas facite ſemitas eius, quod quidem vatici-
nium, præſente etiam verſu exprimitur. Idcirco per leonem dictus eſt ſignari beatus Marcus: qui in
ſyluis rugitum ſolet edere. ❡In decimo verſu. Sed Ioannes ala bina charitatis. Aquila geminis alis 10
fertur in ſublime: & irreuerberata oculorum acie ſolis intuetur orbem. Ita beatus Ioannes vi mentis
contemplatrice conſcendit in ſcribendo euangelio ad ardua ſummæ deitatis ſacramenta: & intrepida
mentis acie cõſpicatus eſt verbum quod erat in principio apud deum. Porro binas alas charitatis hic
Ioan. 1. vocat author amorem in deum, & in proximum, qui duobus præcipuis & primariis explicatur man-
datis, in quibus tota lex pendet & prophetæ. His enim duabus alis ſubnixa fidelis anima: fertur in ex-
Matt. 22. celſa cœlorum atria celeri volatu. ❡In duodecimo verſu. Currunt rotis: volant alis. Hoc ex viſione 12
Ezechielis prophetæ (cuius ante facta eſt mentio) ſumitur: vbi poſt deſcriptionem quatuor animaliũ
Ezech. 1. dicit propheta. Cũque aſpicerem animalia: apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia, habẽs qua
tuor facies. Et aſpectus rotarum & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo ipſarum quatuor.
& aſpectus earum & opera: quaſi ſi ſit rota in medio rotæ. Cũque ambularẽt animalia: ambulabãt pa
riter & rotæ iuxta ea, & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabãtur ſimul & rotæ. De alis vero ip-
ſorum animalium: dicit paulo ante idem propheta. Et manus hominis ſub pennis eorum in quatuor
partibus, & facies & pennas per quatuor partes habebant: iunctæque erant pennæ eorum alterius ad
alterũ. Et facies eorum & pennæ eorum: extentæ deſuper. Duæ pennæ ſingulorum iungebantur, &
Apoca. 4. duę tegebant corpora eorũ. Similiter beatus Ioannes in Apocalypſi dicit. Et quatuor animalia, ſingu
la eorum habebant alas ſenas. Quid autem myſticũ rotæ illæ & alæ inſinuẽt, pręſens verſus aperte ſa
tis & patenter explicat. ❡In decimotertio verſu. Quadriformes actus Chriſti. Scilicet natiuitatẽ, paſ 13
ſionem, reſurrectionẽ & aſcenſionẽ Chriſti: quiſq; euangeliſtarũ ſignat per ſuã formulã &, figuram.
Matthæus enim per hominis figurã: ſignat Chriſti natiuitatem ſecundum carnẽ. Lucas ſpecie vituli,
eiuſdem paſſionẽ. Marcus leonis effigie, Chriſti reſurrectionẽ. Et Ioannes aquilę forma, aſcenſionem
eius in cœlum. Quinimmo vt ſequens innuit verſus, ipſe etiam Chriſtus: vnus quidem perſona ſed
quadrifidus operatione, ſignificatur his quatuor animalibus: & eſt myſtice homo, vitulus, leo & aqui
la. Homo quidẽ: per natiuitatem in hunc mundũ, vitulus: quia in cruce immolatus pro nobis. Leo au-

tem:quia mortem deuicit reſurgens ex mortuis. Aquila vero:quia aſcendit ſuper omnes cœlos.

¶In decimoquinto verſu. Paradiſus his rigatur. In ſecundo capite Geneſis legimus, quòd fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum:qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen primi fluminis: Phiſon. ſecundi: Geon. tertii: Tigris. quarti vero nomen: Euphrates. Ita à Chriſto, æterno ſapientiæ fonte procedente de abyſſo diuinitatis: prodeunt quatuor euangeliſtæ & ſpiritualia fluenta. quorum doctrina rigatur eccleſia catholica: & fœcundatur mens humana ad proferendum fructum iuſtitiæ ac bonorum operum. Gene.2.

De ſancto Michaele archangelo.

SVmmi regis archāgele Michael. Intende quæſumus noſtris vo
cibus. Tu deum obſecra pro nobis. vt mittat auxilium miſeris.
1 Te namque profitemur eſſe ſupernorum principem ciuiū. Prin
cipalis eſt poteſtas à domino tibi data, peccantes ſaluificare animas. Idē
tenes perpetui principatum paradiſi: omnes conciues te honorant ſuperi.
Tu in templo dei thuribulum aureum viſus es habuiſſe manibus. In
2 de ſcandens vapor aromatum plurimorum, peruenit ante conſpectum
dei. Quando cum dracone, magnum commiſiſti prælium, faucibus illius
3 animas abſtraxiſti plurimas. Hinc maximum agebatur in cœlo ſilentiū:
multa milia milium dicebant, ſalus regi domino. Audi nos Michael ar
changele ſumme, huc parum deſcende de poli ſede: nobis ferendo opem
domini atque leuamen indulgentiæ. Tu noſtros Gabriel hoſtes proſter
ne. Tu Raphael ægris affer medelam: morbos abſterge, noxas dilue, noſ
que fac intereſſe gaudiis beatorum. Amen.

¶Hæc proſa ſolutæ habet orationis contextū, nec rythmica lege tenetur. Proſequitur laudes ſupernorum ſpirituum, angelicarumque ſubſtantiarum: & præſertim beati Michaelis archāgeli. cuius poteſtatem, dignitatem & excellentiam à deo illi indultam multipliciter prædicat: & demum pias illi cæteriſque angelis preces offert.

¶ANNOTATIONES. Te namque profitemur eſſe. Non id ſimpliciter intelligendum in compa-
1 ratione ad omnes ſpiritus cœleſtes. Nam cum ſanctus Michael ſit de medio ordine poſtremæ atque infimæ hierarchiæ, vtpote de ordine archangelorū: non antecedit excellentia angelicos ſpiritus mediæ hierarchiæ neque ſupremæ. quinimmo nec æquatur illis dignitate: ſed ſecundum ordinatiſſimā diuinæ ſapientiæ legem illis ſubeſt & obſequitur. Quinpotius id intelligi debet collatione facta ad eos ſpiritus angelicos: qui mittuntur in miniſterium ad homines & mundi adminiſtrationem. Inter illos enim, Michael primatum tenet & ſortitur principatum: qui de poſtremo aut medio ſunt vltimæ hierarchiæ ordine. Eodem quoque modo accipiendum eſt quod paulo poſt ſubiungit litera: quòd ſcilicet Michaelem omnes conciues honorant ſuperi. De illis enim conciuibus ſupernis ibi fit ſermo qui eiuſdem cum eo ſunt ordinis aut inferioris. quandoquidem ſuperiores non dicuntur proprie inferioribus honorē impendere. ¶Tu in templo dei thuribulum. Id ſumptum eſt ex octauo capite A-
2 pocalypſis: vbi ſcribit Ioannes. Et alius angelus venit & ſtetit ante altare: habens thuribulum aureū. Et data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum: quod eſt ante thronum dei. Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum: de manu angeli coram deo. Is autem angelus hic dicitur fuiſſe Michael qui pias orationes iuſtorum ſignatas per fumum incenſorum offert in conſpectu domini. Quemadmodum angelus Raphael de ſeipſo dicit ad Tobiam ſeniorem, Quādo orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos: & relinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos: ego obtuli orationem
3 tuā domino. ¶Quando cum dracone, magnum commiſiſti prælium. Ex duodecimo cap. Apocalypſis illud eſt depromptum: vbi dicit ſcriptura. Et factum eſt prælium magnum in cœlo. Michael & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo. Et proiectus eſt draco ille magnus ſerpens antiquus qui vocatur diabolus & ſathanas, qui ſeducit vniuerſum orbem. & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo miſſi ſunt. Et audiui vocem magnam in cœlo: dicentem. Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum: qui accuſabat eos ante conſpectum dei noſtri die ac nocte. Per draconem autem illum intelligitur præcipuus ille angelus, qui cæteris fuit princeps ac author apoſtaſiæ diſceſſioniſque à deo, & cum illis cœlo exturbatus tanquam fulgur in terram cecidit. De ſilentio vero cuius hic etiam meminit litera: loquitur Apocalypſis capite octauo dicens. Et cum aperuiſſet ſigillum ſeptimum: factum eſt ſilentium in cœlo quaſi media hora.

Apoc.8. Tobiæ.12. Apocal.12. Lucæ.10.

De ſancto Michaele: alia proſa.

1 LAus erumpat ex affectu:
Pſallat chor⁹ in cōſpectu
Supernorum ciuium.

2 Laus iocunda, laus decora:
Quando laudi concanora
Puritas eſt cordium.

3 Michaelem cuncti laudent:
Nec ab huius ſe defraudent
Diei lætitia.

4 Fœlix dies: qua ſanctorum
Recenſetur angelorum
Solennis victoria.

5 Draco vetus exturbatur,
Et draconis effugatur
Inimica legio.

6 Exturbatus eſt turbator:
Et proiectus accuſator
A cœli faſtigio.

7 Sub tutela Michaelis
Pax in terra, pax in cœlis:
Laus & iubilatio.

8 Cum ſit potens hic virtute:
Pro communi ſtans ſalute
Triumphat in prælio.

9 Suggeſtor ſceleris
Pulſus à ſuperis:
Per huius aeris
Oberrat ſpacia.

10 Dolis inuigilat
Virus inſibilat.
Sed hunc adnichilat
Præſens cuſtodia.

11 Tres diſtinctæ hierarchiæ
Iugi vacant theoriæ:
Iugique pſalterio.

12 Nec obſiſtit theoria,
Siue iugis harmonia:
Iugi miniſterio.

13 O quàm miræ charitatis
Eſt ſupernæ ciuitatis
Ter trina diſtinctio.

14 Quæ nos amat & tuetur:
Vt ex nobis reſtauretur,
Eius diminutio.

15 Sicut ſunt hominum
Diuerſæ gratiæ:
Sic erunt ordinum
Diſtinctæ gloriæ
Iuſtis in præmio

16 Solis eſt alia
Quàm lunæ dignitas:
Stellarum varia
Relucet claritas.
Sic reſurrectio.

17 Vetus homo nouitati:
Se terrenus puritati
Conformet cœleſtium.

18 Coæqualis his futurus:
Licet nondum plene purus
Spe præſumat præmium.

19 Vt ab ipſis adiuuemur:
Hos deuote veneremur
Inſtantes obſequio.

20 Deo nos conciliat:
Angeliſque ſociat
Syncera deuotio.

21 De ſecretis reticentes
Interim cæleſtibus:
Erigamus puras mentes
In cœlum cum manibus.

22 Vt ſuperna nos dignetur
Cohæredes curia:
Et diuina collaudetur
Ab vtriſque gratia

23 Capiti ſit gloria:
Membriſque concordia, Amen.

¶ Huius proſæ conſimilis eſt rythmica forma ei quæ de ſancti Ioannis decollatione paulo ante eſt expoſita, ſcilicet. Præcurſorem ſummi regis. Attamen nonnulla eſt huius ab illa in aliquibus verſibus euariatio: quæ inter legendum facile à quouis internoſcetur. ¶ Author eius: Adam de ſancto Victore. Complectitur autem commendationes & præconia cœleſtium ſpirituum: diſtinctiones eorũ, ordines & functiones à deo ordinatiſſime diſpoſitas recenſens. Præſertim vero ſanctum Michaelem debita laude extollit ob victoriam contra antiquum ſerpentem habitam: & tutelam eius qua noſtras tutatur animas ſuoque defendit præſidio.

5 ¶ANNOTATIONES. In quinto verſu, Draco vetus exturbatur. Huius verſus & quinque ſequen
tium intelligeutia, pendet ex eo dicto Apocalypſis: quod in vltima annotatione præcedentis proſæ
11 eſt adductum, & proinde hic nequaquam repetendum. ¶In vndecimo verſu. Tres diſtinctæ hierar-
chiæ. De triplici cœleſtium ſpirituũ hierarchia ſacroque principatu, & cuiuſque hierarchiæ triplici
ordine: beatus pater Dionyſius præclaram & diuinam facit determinationem in ſuo libro ioſcripto
de cœleſti hierarchia. ex quo quicquid de ſacris eorum diſtinctionibus, functionibus & officiis ac de-
nominationibus eſt cognitu dignum: abũdè depromas. Ipſi autem ſuperni ſpiritus aſſidue vacant dei Pſal.83.
contemplationi (quæ Græco nomine theoria dicitur, à viſione & ſpeculatione) & pſalmodiæ, lauda
tionique diuini nominis: ſecundum illud verbum prophetæ in pſalmo. Beati qui habitant in domo
tua domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Nihilo ſecius angelici ſpiritus qui ad exteriora mittũ-
tur officia, vt populorum regnorumque moderationẽ & ſingulorum hominum cuſtodiam: propter
hæc miniſteria & munia quæ foris exequuntur non deſiſtunt à continua dei contemplatione ac vi-
ſione. Nam neque adminiſtratio rerum exterarum, impedimento eſt eorum contemplationi: ne-
que comtemplatio adminiſtrationi. Quod ex verbis domini noſtri in euangelio de angelis paruu-
lorum cuſtodibus: liquidò conſtat. Amen (inquit) dico vobis: quoniam angeli eorum ſemper vi- Matth.18.
15 dent faciem patris veſtri qui eſt in cœlis. ¶In decimoquinto verſu. Sicut ſunt hominum diuerſæ gra
tiæ. Quemadmodum (inquit) homines diuerſa ſortiti ſunt gratiarum munera, & ſecundũ illas diuer
ſitatem habent bonorum operum in hac vita: in qua alij plus, alij minus laborant. alii arctione via
progrediuntur ad regnum: alii vero calle magis plano. Ita etiam homines, diuerſorum ordinum aſſe-
quentur præmia: & ad diuerſos aſſumentur ordines angelicorum ſpirituum. Enimuero qui vitam du
xerunt auſteriorem & ſanctiorem: ad ſuperiores euehentur ordines, vt zelo diuinæ charitatis ſuccen
ſi ad ſanctorum ſeraphim ordinem. & contemplationi diuinorum dediti: ad ordinem ſanctorum che
rubim, & ita de cæteris. Qui vero vitam egerunt minus aſperam & duram, à mandatis tamen do-
mini non declinarunt: ad inferiores prouehentur cœleſtium ſpirituum ordines, vt angelorum. Te-
ſtatur plane illud dominus noſter in euangelio: cum ait. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Ioan.14.
¶In decimoſexto verſu. Solis eſt alia quàm lunæ dignitas. Hæc ſententia ex verbis apoſtoli ad Co-
rinthios eſt deſumpta: vbi ait. Et corpora cœleſtia: & corpora terreſtria. Sed alia quidẽ eſt cœleſtium 1.Corint.15.
gloria: alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ: & alia claritas ſtellarũ. ſtella enim
à ſtella differt in claritate. ſic & reſurrectio mortuorum. Nempe aliqui ad ſublimiorem reſurrecturi
ſunt gloriam: vt quorum cumulatiora & maiora ſunt bona opera. Alii vero reſurgent ad minorem
gloriæ dignitatem: quòd eorum minora ſint & pauciora bona opera. ſecundum quæ: fit gloriæ diſtri-
17 butio. ¶In decimoſeptimo verſu. Vetus homo nouitati. Vetus homo dicitur: qui ſecundum carnem
ambulat, & ea quæ carnis ſunt inquirit. Nouus autem homo eſt qui ambulat ſecundum ſpiritum: &
quærit ea quæ dei ſunt. Si igitur volumus (velle autem debemus omnes) ad angelicorum ſpirituum
gloriã ſubuehi: debemus exuere veterem hominem cum actibus ſuis (vt ait Paulus) & induere nouũ Ephe.4.
hominem qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & veritate, abiectaque vetuſtate peccati: in noui
tate vitæ ambulare. Ita terrenus homo hic dicitur: qui ſecularia ſectatur deſideria & huius mundi cõ
cupiſcentias. Cœleſtis autem: qui ea quæ ſurſum ſunt ſapit: non quæ ſuper terram, æternorũque bo-
norum rapitur deſiderio. Eo enim ipſo aſſimilauit ſpiritibus ſupernis, ciuibuſque beatis: in ſolum deũ
intentiſſime ſe ferentibus. Itaque ſi volumus ſanctorum angelorum tandem adipiſci conſortium: de- Coloſ.3.
bemus terrenæ affectionis contagia mentibus noſtris abradere, & ſpirituum cœleſtium puritati pro
viribus aſſimilari. Si enim ſimiles ipſis fuerimus virtute & animorum munditia: erimus itidem ipſis
perſimiles præmio & gloria.

De ſancto Dionyſio.

1 Gaude prole: Græcia.
Glorietur Gallia:
Patre Dionyſio.
2 Exultet vberius
Fœlici Pariſius
Illuſtris martyrio.
3 Speciali gaudio
Fœlix gaudet concio.
Martyrum præſentia.
4 Quorum patrocinio
Tota gaudet regio:
Regni ſtat potentia.
5 Iuxta patrem poſiti
Bellatores inclyti:
Digni ſunt memoria.
6 Sed illum præcipue
Recolit aſſidue
Regalis eccleſia.
7 Hic à ſummo præſule
Directus ad Galliam:
Non gentis incredulæ
Veretur inſaniam.
8 Gallorum apoſtolus
Venerat Lutetiam:
Quam tenebat ſubdolus
Hoſtis, velut propriam.

9 Hic errorum cumulus:
Et omnis ſpurcitia.
Hic infœlix populus
Gaudens idolatria.

10 Adorabat idôlum
Fallacis Mercurii.
Sed vicit diabolum
Fides Dionyſii.

11 Hic conſtructo dei templo:
Verbo docet & exemplo,
Coruſcat miraculis.

12 Turba credit,error cedit,
Fides creſcit:& clareſcit
Nomen tanti præſulis.

13 His auditis,fit inſanus
Immitis Domitianus:
Mittitque Siſinnium.

14 Qui paſtorem animarum
Fide,vita,ſignis clarum:
Trahat ad ſupplicium.

15 Infliguntur in ſe pœnæ:
Flagra,carcer,& catenæ.
Cataſtam,lectum ferreum:
Et æſtum vincit igneum.

16 Prece domat feras truces:
Sedat rogum,perfert cruces,
Poſt clauos & patibulum:
Tranſlatus ad ergaſtulum.

17 Seniore celebrante
Miſſam,turba circunſtante:
Adeſt Chriſtus,comitante
Cœleſti militia.

18 Specu clauſum carcerali
Conſolatur:& vitali
Pane cibat,immortali
Coronandum gloria.

19 Prodit martyr conflicturus:
Sub ſecuri ſtat ſecurus.
Ferit lictor:ſicque victor
Conſummatur gladio.

20 Se cadauer mox erexit:
Truncus truncum caput vexit.
Quo ferentem hoc direxit
Angelorum legio.

21 Tam præclara paſſio:
Repleat nos gaudio.Amen.

¶Hæc proſa conſimilem habet rythmicæ conſonantiæ menſuram:ſicut ea in ſolennitate paſchali decantari ſolita & ſuperius declarata.mane prima ſabbati.¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Deſcribit autem beati patris.Dionyſii ortum,in Galliam aduentum,& annunciationem euangelicæ veritatis apud Pariſios:cum magno ſpiritualis lucri prouentu. Deinde eiuſdem ſacrum pro Chriſto agonem:poſt diuerſa tormentorum genera, capitis obtruncatione conſummatum. capitis proprii iam amputati deportationem vſque ad locum ſepulturæ eius:in quo ſacri ipſius cineres cum magna veneratione nunc etiam conditi aſſeruantur. Hæc autem omnia, ex hiſtoria vitæ & paſſionis eius quæ paſſim legitur: dinoſcuntur apertius. & potiſſimum ex eo opere clariſſimi viri Baptiſtæ Mantuani: quod tribus libris elegantiſſimo carmine de actis huius ſancti patris ſuperioribus annis conſcripſit.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Gaude prole Græcia. Quòd Græcia prolem Dionyſium 1
tulerit,Gallia vero patrem:de corporis ætate primum poteſt intelligi. quoniam in Græcia natus eſt
& in iuuenilibus annis educatus. In Gallia vero prouectam egit ætatem & propemodum ſenilem.
Poteſt itidem illud ſecundum animæ qualitatem conditionemque accipi. quòd Dionyſius in Græ-
cia ex aqua & ſpiritu ſancto renatus ſit,& Pauli apoſtoli in baptiſmo filius:vt Acta apoſtolorum pla
ne teſtantur. In Gallia vero & apud Pariſios,per euangelium ſpirituales filios deo genuerit: quorũ
pater ſecundum ſpiritum merito dici poteſt. ¶In quinto verſu. Iuxta patrem poſiti. De ſanctis Ru- 5
ſtico & Eleutherio beati Dionyſii ſociis,hic verſus loquitur:qui fidi fuerunt comites itineris eius in
Galliam, in prædicatione euangelii, eiuſdem etiam ſocii, & in morte non ſunt abinuicem ſeparati.
Quos quoniam paterno fouit affectu beatus Dionyſius,& tanquam filios in iis quæ dei ſunt direxit:
iure eorum pater,dignitate ſcilicet cura & authoritate hic nũcupatur. In ſexto vero verſu regalis ec-
cleſia vocatur eccleſia Gallicana: quòd vnius regis ſceptro gubernetur. ea enim præcipue Dionyſiũ
vt ſuum apoſtolum & tutelarem patronũ veneratur. Quòd ſi quis eccleſiæ nomine vniuerſalem in-
1.Petri.2. telligi velit eccleſiam:ea regalis dicitur,ſicut à beato Petro nominatur regale ſacerdotium. ¶In octa 8
uo verſu. Venerat Lutetiam. Lutetia,vrbs eſt celebratiſſima in Gallia omnium bonarum literarũ em
poriũ: quæ in ſecundo huius proſæ verſu Pariſius etiã nominatur. Siquidem vtroque nomine apud
probatos authores nuncupata legitur:nam & Cæſar in commentariis Lutetiam Pariſiorum com-
memorat. Hæc ſane inter multa quibus inclyta nobilitatur; florentiſſimum ſtudiorum gymnaſium,

ſupremum iuſtitiæ gallicanæ ſenatum, ſedem epiſcopalem, habitatorum frequẽtiam, rerumque om
nium ad vitam conducentium affluentiam, nihil habet antiquius & quo magis gloriari debeat: quàm
10 quòd beati patris Dionyſii prædicatione ſit primum illuſtrata, ciuſque ſtudio ac opera vere fidei ſplẽ
dorem percepit, & ſancto ipſius ſanguine ſit domino conſecrata. ¶ In decimo verſu. Fallacis Mercu
rii. Aptum ipſius Mercurii epithetum hic author expreſſit: cum eum fallacem dixit. Nam apud poe-
tas & gentiles habebatur fraudis furtique magiſter. Et hi certe licèt ignorantes: propemodum vera
dixerunt. nempe Mercurii nomine, dæmon intelligitur, furtum ingenioſus ad omne: qui mendacia,
dolos, fraudes & fallacias hominibus ſuggerit, quibus clanculum aliena ſubducant, furtis inuigilent,
& per omne nefas quæ aliorum ſunt ſibi ſurripiant. Ab huius nomine, mons præcelſus qui Pariſiis
ad ſeptentrionem imminet, mons Mercurii quondam dictus eſt: quòd in eo phanum ipſius conſtru-
ctum eſſet & ibidem coleretur. Verum poſtquam eo in monte hi ſancti martyres Dionyſius, Ruſti-
cus & Eleutherius cæſi ſunt, ſanguinemque ſuum fuderunt: eliminatus illinc eſt fallax Mercurius, o-
mnis ſuperſtitio cultus eius exploſa, & cum religione noua mutatũ eſt etiam montis nomẽ: qui de-
15 inceps mons martyrum, à cæſis inibi ſanctis martyribus appellatus eſt. ¶ In decimoquinto verſu.
Cataſtam: lectum ferreum. Cataſta, machina eſt lignea: qua ſerui vincti tenebantur. Plinius. Tandem
in cataſta videre Chryſogonum Syllæ. Vnde & ligneum illud machinamentum quo reorum pedes
in carcere conſtringuntur: hoc nomine apte exprimitur. Ergaſtulum vero (nam ſequens verſus id no
men habet) locus eſt vbi quippiã operis à vinctis ſeruis efficitur. quippe apud antiquos vincti & ca-
ptiui: durius operari in carcere cogebantur. Vnde etiam ergaſtulum ſæpenumero pro carcere ſumi-
19 tur: vt hoc in loco. ¶ In decimonono verſu. Sub ſecuri ſtat ſecurus. Id dictum eſt: quoniam ſancti
Dionyſii & ſociorum eius capita non gladio (vt nunc fere in reos animaduertitur) ſed obtuſis & he-
betatis ſecuribus amputata ſunt. ſecundum morem Romanorum: qui capite damnatos ſecuri percu-
20 tere in vſu habebant. ¶ In viceſimo verſu. Truncus truncum caput vexit. Truncus nomen ſubſtan
tiuum: pars eſt arboris quæ ramis truncatis, ſuperſtat. Horatius. Olim truncus eram ficulnus: inutile
lignum. Sumitur etiam pro ipſo corpore: cui caput eſt abſciſum. Virgili⁹ de Priamo occiſo. Iacet in-
gens littore truncus, Auulſumque humeris caput: & ſine nomine corpus. Truncus vero nomen adie
ctiuum: id ſignificat quod eſt truncatũ. Virgilius. Et truncas in honeſto vulnere nares. Itaque in hac
clauſula, id nomen primo loco ſubſtantiuum eſt: ſecundo vero adiectiuum.

De ſancto Luca euangeliſta.

1 PSallat chorus corde mundo:
Hos attollat, per quos mundo
Sonant euangelia.

2 Voce quorum ſalus fluxit:
Nox receſſit, & illuxit
Sol illuſtrans omnia.

3 Curam agens ſui regis
Paſtor bonus, author legis:
Quatuor inſtituit.

4 Quadri orbis ad medelam
Formam iuris & cautelam:
Per quos ſcribi voluit.

5 Circa thema generale:
Habet quiſque ſpeciale
Styli priuilegium.

6 Quod præſignat in propheta:
Forma pictus ſub diſcreta
Vultus animalium.

7 Supra cœlos dum conſcendit:
Summi patris comprehendit
Natum ante ſecula.

8 Pellens nubem noſtræ molis:
Intuetur iubar ſolis
Ioannis in aquila.

9 Eſt leonis rugientis
Marco vultus: reſurgentis
Quo claret potentia.

10 Voce patris excitatus
Surgit Chriſtus: laureatus
Immortali gloria.

11 Os humanum eſt Matthæi:
In humana forma, dei
Dictantis proſapiam.

12 Cuius genus ſic contexit:
Quòd à ſtirpe Dauid exit
Per carnis materiam.

13 Ritus bouis Lucæ datur:
In qua forma figuratur
Noua Chriſtus hoſtia.

14 Ara crucis manſuetus
Hic mactatur: ſicque vetus
Tranſit obſeruantia.

15 Paradiſi hæc fluenta:
Noua pluunt ſacramenta,
Quæ deſcendunt cœlitus.

16 His quadrigis deportatur

Mundo deus: ſublimatur.
Iſtis arca vectibus.
17 Non eſt domus ruitura:
Hac ſubnixa quadratura.
Hæc eſt domus domini.
18 Gloriemur in hac domo:
Qua beatè viuit homo
Deo iunctus homini. Amen.

¶ Hæc proſa, ſimili texitur rythmicæ menſuræ forma: ſicut illa de feſto decollationis ſancti Ioannis Baptiſtæ. Præcurſorem ſummi regis: In ſingulis enim verſibus vniformiter tres complectitur clauſulas rythmicas: duas primas (quarum ſingulæ: octo ſyllabarum) adinuicem conſonantes, & tertiam heptaſyllabam: proximi verſus tertiæ clauſulæ in exitu terminalique deſinentia reſpondentem.

¶ Author eius: Adam de ſancto Victore. Commendat autem ipſa inſigniter eximiam dei bonitatē: qui quatuor euangeliſtas verborum & operum Chriſti ſcriptores ordinant ad totius orbis illuminationem & ſalutem. Hi autem, per quatuor Ezechielis animalia ſunt ſignati: & per quatuor paradiſi flumina in vniuerſam terram profluentia. quemadmodum in illa proſa de ſancto Matthæo. Iocundare plebs fidelis (cui hæc in materiæ conformitate & ſenſu propemodum reſpondet) diffuſius ea omnia ſunt explicata. Et quæ illic dicta ſunt ad huius quoque proſæ intelligentiam apprimè conducūt. Eſt autem hæc (ſicut & illa proſa) euangeliſtis omnibus communis: & de quolibet eorum rectè poteſt ac legitime decantari.

¶ ANNOTATIONES. In primo verſu. Pſallat chorus cor de mundo. Aliqui hanc clauſulam ita le- 1
gunt. Plauſu chorus lætabundo, & eo pacto proſam hanc auſpicantur. Et recte itidem ſicut & alii.
Nam ſiue hoc ſiue illo modo dixeris: & integra eſt ſententia, & rythmicæ ſonoritatis concinnitas.
Idcirco ſicubi in hac proſa aut aliis interdum occurrit exemplarium & librorum in contextu earum
euariatio: non eſt protinus emendandus aut hic codex aut ille, modo & ſententiæ ſeruetur integri-
tas & rythmi vocalitas. quandoquidē in iis quæ humano ſunt ſtudio compoſita: non vſque adeo exa
cte eſt ſicut in aliis quæ diuinitus emanarunt, curanda identitas aut conformitas. ¶ In tertio verſu. 3
Quatuor inſtituit. Sicut beatus Lucas in ſui euangelii prologo teſtatur: multi conati ſunt conſcribe-
re euangelia & enarrationes operum verborumque Chriſti, & plærique eorū ſuo potius ſenſu quàm
diuino ſpiritu ad id inducti. Soli tamen hi quatuor quos legimus, à deo ad id munus delecti ſunt: vt
formam iuris diuini euangelicæque legis, & cautelam bene viuendi, declinandique à malo & facien-
di bonum, nobis deſcribant. Et hi ſoli vt euangeliſtæ: ab eccleſia catholica ſunt recepti. Quòd autem
quatuor inſtituit euangeliſtas deus & non alio quouis numero, ſequens verſus cauſam aſſignat ſatis
ipſi rei accommodam: vt quadripartitus & quadrifidus orbis, atque in orientalem plagam, occiduam,
meridianam & ſeptentrionalem diſtinctus: horum quatuor ſcriptis quaſi ſpiritualibus quibuſdā an-
tidotis ſanaretur à graui morbo ignorantiæ & vitiorum, quo laborabat. ¶ In quinto verſu. Circa the 5
ma generale. Thema generale, materiaque communis quam omnes pertractant euangeliſtæ: eſt con
ſcriptio operum, verborumque & ſignorum Chriſti, quæ in terris diuerſatus dixit & fecit. Nullus e-
nim euangeliſtarum eſt: qui illa non pertractet & conſcribat. Speciale vero ſtyli priuilegiū, eſt pecu-
liaris aliquorum Chriſti verborum aut operum enarratio ab vno ipſorum facta: quæ ab aliis non fit.
Habēt enim ſinguli euangeliſtæ quędam propria: quæ à nullo aliorum enarrantur. Sicut & quædam
habent in quibus enarrandis conueniunt omnes: quædam in quibus tres tantum coincidunt, quædā
vero in quibus ſolum duo. quemadmodum ex prologo beati Hieronymi in euangeliſtas: & ex cano-
nibus Euſebii ſuper hac re confectis dilucide conſtat. ¶ In nono verſu. Reſurgentis quo claret pote- 9
2. Corint. 13. tia. Per formam leonis ſancto Marco aſcriptam: elucet potentia reſurrectionis Chriſti. Nam ſecundū
apoſtolum Chriſtus reſurrexit ex virtute, & diuinitatis eius poteſtas in reſurrectione innotuit: cum
Prouerb. 30 templum corporis ſui in triduo excitauit, & ſumpſit rurſum animam quam poſuerat. leo autem for-
tiſſimus beſtiarum: ad nullius pauebit occurſum. Dicitur item leo rugitu ſuo catulos recens editos, &
Pſal. 67. iacentes quaſi mortuos ac exanimes ad vitalem motum excitare. Ita & Chriſtus voce patris (qui de-
dit voci ſuæ vocem virtutis) eiuſque nutu ac virtute eſt reuocatus ad vitā Et plane Chriſtus vt agnus
Apoca. 5. occiſus eſt: ſurrexit autem vt leo. quemadmodum Ioannes in Apocalypſi inſinuat cum ait. Vicit leo
de tribu Iuda: radix Dauid. ¶ In decimotertio verſu. Noua Chriſtus hoſtia. Nonnulli libri hāc clau- 13
ſulam ita habent contextam: noua reſurrectio. ſed perperam & mēdoſe. nam per formam bouis ſiue
vituli non reſurrectio figuratur: ſed Chriſti in cruce immolatio (ſicut bos animal eſt immolatitium)
qui noua eſt hoſtia pro mundi ſalute oblata. Et ergo caſtigandus eſt hic locus: & tertia præſentis ver-
ſus clauſula, ita eſt legenda. noua Chriſtus hoſtia. Tertia vero clauſula proxime ſequentis verſus: huic
in deſinentia ſimilique cadentia reſpondens: hoc pacto legatur. vetus obſeruantia. Ita enim in caſti-
gatiore exemplari contextam vtramque dictarum clauſularum legi: cumque contextum exprimendę
ſententiæ magis quadrare diiudicaui. ¶ In decimoquarto verſu. Ara crucis manſuetus. Quemadmo 14
dum in carmine per diæreſim interdum vna ſyllaba in duas diuiditur: ad integrum pedum ipſius me
tri complementum. ita & in modulatione rythmica: quæ certum in vnaquaque clauſula exigit ſylla-
barum numerum. Quod hoc loco præſertim factitandum eſt, & dictio manſuetus proferenda eſt
quadriſyllaba in hac clauſula: quæ in vulgato vſu eſt triſyllaba. ¶ In decimoſexto verſu. His quadri- 16
Zacha. 6. gis deportatur. Zacharias cap. ſexto vidiſſe ipſe dicit in ſpiritu quatuor quadrigas egredientes de me-
dio duorum montium, & equos in eis varios: quibus iuſſum eſt vt totam terram perambularent. Hæ

autem quadrigæ figura ſunt ſanctorum quatuor euangeliſtarum:quibus dei cognitio per vniuerſum Exo.25.
orbem defertur & promulgatur. Inſuper Exodi viceſimoquinto capite iubentur in lateribus arcæ fie
ri quatuor circuli aurei:duo in vno latere areæ,& duo in altero. Præcipiuntur item fieri vectes de li-
gnis ſethim operti auro:qui inducantur per circulos in areæ lateribus fixos, vt ipſis vectibus depor-
tetur area. Iubentur etiam illi vectes ſemper dimitti in circulis:nec vnquam extrahi ab eis. Per hos au
tem quatuor circulos & vectes illis inſertos quibus deferebatur arca : intelliguntur ipſi ſancti euange
liſtæ.quorum euangelica narratione Chriſtus arca myſtica & ſpiritualis : in omnem mundi partem
17 quantum ad ſui notitiam eſt delatus. ¶In decimoſeptimo verſu. Non eſt domus ruitura. Tertius li-
ber Regum deſcribens ædificationem templi domini à Salomone magnifice factã:& id refert quod 1.Regũ.6.
præcepit rex operariis ſuis vt tollerent lapides grandes,lapides precioſos in fundamentum templi:
& quadrarent eos. Per hos autem quadros lapides in fundamento collocatos intelligi hic dicuntur
ſancti euangeliſtæ:qui poſiti ſunt in fundamento domus domini,ſcilicet eccleſiæ militantis. Et quē-
admodum apud Lucam domus à viro ſapiente ædificata ſupra petram, irruente fluctuum procella &
ventorum tempeſtate non potuit dirui:quoniam fundata erat ſupra firmam petram ita profectò do Lucæ.6.
mus domini ædificata ſuper fundamentum quatuor euãgeliſtarum:nullo perſecutionum turbine po
teſt cōcuti aut euerti. Hæc eſt enim domus domini firmiter ædificata:bene fundata eſt ſupra firmam
a petram ſcilicet Chriſtum, cui quatuor iſti lapides quadrati firma compage connexi ſunt in hac ſpiri
tuali fabrica.

De vndecim milibus virginum:proſa.

1 Virginalis turma ſexus:
Ieſu Chriſti quæ connexus
Dono ſentis gratiæ.

2 Flos candoris tui rubet:
Trucidari dum te iubet
Tortor pudicitiæ.

3 Britannorum inſulæ
Rector,pater Vrſulæ:
Deo notus claruit.

4 Hanc Conamus virginem,
Propter pulchritudinem:
Parem thori voluit.

5 Procos mittit & precatur:
Minis terret,ſi ſpernatur:
Sibi poſcens Vrſulam.

6 Pater eius iam baptiſmi
Fonte lotus:paganiſmi
Prorſus vitat copulam.

7 Interim Vrſula
Chriſti diſcipula,
Docta per ſomnium:

8 Statuit nuptias,
Quærens inducias:
Trimatus ſpacium.

9 Vice dotis coniugii
Reginæ votis habiles:
Dato ſumptu nauigii
Coæuæ dantur nobiles.

10 Vndena demum milia:
Sponſæ tranſmittit virginum.
Ducunt naues per maria:
Curam ſpernentes hominum.

11 Aura flante lenius:
Diſcedunt à litore,
Huc,illucque ſæpius:
Plano ludunt æquore.

12 Sic manus fœminea
Rexit dante domino
Naues, quas Baſilea
Breui vidit termino.

13 Relictis nauibus
Ordinant acies:
Ventis & æſtibus
Exponunt facies,
Et Romam adeunt.

14 Per monaſteria
Fundentes lachrymas,
Trahunt ſuſpiria
Commendant animas
Sanctis,& redeunt.

15 Quam in portu reliquerunt:
Claſſem ſimul inuenerunt.
Magnum flumen & amœnum
Nauigantes:intrant Rhenum
Per dei clementiam.

16 Hinc ad locum paſſionis
Duxit eas dux agonis,
Florem ſuæ iuuentutis
Paruipendunt,ſpe ſalutis,
Euntes Coloniam.

17 O fœlix Colonia.
Iuxta cuius mœnia,
Barbarorum rabies:
18 Enſes,tela,frameas,
Cultros:in virgineas
Cruentauit acies.
19 Turmæ cœli,ſponſas regi
Adduxerunt:quæ ſteterunt
Ante regem gloriæ,
Palma fretæ victoriæ.
20 Has ſpeciali gloria
Diuina ditat gratia:
Hæ ſponſo noua cantica
Voce canunt melliflua.
21 Fœlicia ſunt virginum
Connubia tot milium:
Agnum quæ ſine macula
Duce ſequuntur Vrſula.
22 Quarum orationibus
Fœlices cum fœlicibus
Pace fruamur ſedula
Per ſeculorum ſecula.Amen.

¶Hæc proſa,multiformem habet rythmi ſpeciem ac modum. Nempe in aliquibus verſibus tres cõtinet clauſulas rythmicas,in aliis autem quatuor,in aliis vero quinque, Rurſum nonnullæ clauſulæ octo complectuntur ſyllabas,quarum penultima in aliquibus eſt longa : in aliis vero breuis.Aliæ,ſeptem habent ſyllabas,aliæ vero ſex:& in vtriſque penultima ſemper eſt breuis . Conſonantiam autẽ ſeruant omnes in exitu ſyllabarum aut ad proximam ſibi clauſulam,aut ad eam quæ tertio conſtituitur loco: vt ipſa lectio atque literalis contextus apertiſſime commonſtrat. ¶Narrantur in ea ſanctiſſimæ virginis Vrſulæ & vndecim millium eius comitum virginum præconia , ac ſeruandæ virginitatis ſtudio peregrinationes per maria ac terras,diuerſaque loca . demum fœlix earum conſummatio per martyrium.Quæ omnia,ea hiſtoria vitæ & agonis earũ quę vulgo habetur,requirenda ſunt: neque hic exactius aperienda aut referenda.

¶ANNOTATIONES.In primo verſu.Ieſu Chriſti quæ connexus. Virginei ſexus turba:hic dicitur 1
ſentire conneaus,coniunctionemque Chriſti dono gratiæ.quoniam diuinæ gratiæ munere adiuta: ſo
Apoca.14. cietatem habuit in hac vita & connexionem ſpiritualem animorum cum Chriſto,qui ſponſus eſt vir
ginum,earumque conſortio & intimo cõtubernio delectatur . Nunc vero in cœleſti gloria, ſtrictius
eidem connectuntur:cantantes canticum nouum, & ſequentes agnum quocũque ierit. Demũ virgi-
nei candoris flos rubere dicitur:cum puritati virginali, adiungitur effuſio ſanguinis per martyrium
pro Chriſto.Vt enim candor,virginitatis eſt inſigne:ita rubor purpureuſque color,martyrii. Quo-
niam igitur hæc glorioſa virginum turba , candori virginali coniunctam habet coronam martyrũ:
recte flos candoris eius rubere hic dicitur,roſeoque decore adornari.¶In quinto verſu. Procos mit 2
tit & precatur.Proci dicuntur proprie: qui in eandem libidinem nimia appetentia conſpirant.à pro
cando dicti: quòd eam quam adamant nimium importune ſolicitant ad explendam ſuam cupidinem
Quales erant , qui abſente Vlyſſe Penelopen eius vxorem caſtiſſimam petebant in coniugem : &
quotidiana efflagitatione infeſtabant. De quibus ipſa , ita viro ſuo ſcribit. Turba ruunt in me luxurio
ſa: proci.At tales non erant , qui miſſi ſunt à Conano ad expoſcendam Vrſulam in ſuum connubiũ:
Deute.7. ſed ſolennes nuncii cum honoratiſſimo comitatu(vt regum mos eſt)ad id negotiũ miſſi.Quare pro
1.Eſdræ.10. cos hic accipere debemus legatos:ad fœdera nuptialia concilianda directos.¶In ſexto verſu. Paga- 6
niſmi prorſus vitat copulam.Sicut in veteri lege prohibiti ſunt Hebræi accipere filias Chananeorũ
& gentilium in vxores:ne ipſarum conſortio inducerentur in cultum idolorum. Vnde & Eſdras ſcri
ba legitur alienigenas mulieres diſſeparaſſe à populo Iſraelitico:cui contra domini præceptum erãt
connubio iunctæ.Ita & in lege gratiæ & euangelica fieri non debet coniugium mulieris fidelis cum
viro infideli:potiſſimum quoniam ſubeſt periculum ne mulier fidelis per viri conſortium pertraha-
tur ad infidelitatem,ritum paganorum, & ipſius dei contemptum ac cõtumeliam . Quod & hic pa-
ter ſanctæ Vrſulæ Chriſtiana lege recte imbutus formidaſſe creditur. ¶In octauo verſu . Trimatus 8
Exodi.12. ſpacium. Anniculus: vnius anni.vt agnus anniculus ſine macula: iuſſus eſt in veteri lege immolari.
Bimus:duorum annorũ . Trimus: trium.quadrimus:quatuor annorum ætatem aut durationem ha-
Matth.2. bens.Inde bimatus duorum annorum ſpacium.vt Herodes Chriſtum natum perſequens:iuſſit pue-
ros Bethleemiticos occidi à bimatu & infra . Trimatus: trium annorum ſpacium . & quadrimatus:
quatuor.¶In decimo verſu. Vndena demum milia. Verbum tranſmittit:referendum eſt ad nomina
tiuum Conanus.vt hic habeatur ſenſus.Ipſe Conanus,ſanctæ Vrſulæ ſponſus,tranſmittit ſuæ ſpon- 10
ſæ vndena milia virginũ:quas expetierat loco dotis coniugalis.vt aut difficultate implendi quod pe-
tiit:ipſe Conanus reſiliret à propoſito expetendi eam in thori ſociam. aut ipſa virgines illas ad ſe
miſſas domino etiam conſecraret:& ad propoſitũ conſimile ſeruandæ virginitatis induceret. Quod
quidem ſecundum:deo diſponente & adiuuante completum eſt. ¶In duodecimo verſu. Quas Ba- 12
ſilea breui vidit termino.Baſilea:vrbs in Germania Heluetiis finitima,& celebratiſſima,ob diuerſa-
rum artium cultum ac exercitium:& regium quiddam ex nomine præferẽs.Baſileos enim: Græci re
gem nuncupãt.Ad hãc vrbẽ,antequã Romã accederent:nauigio applicuerunt ſanctæ virgines,reli-
ctiſque nauibus eo in portu vrbem Romanam pedeſtres adierũt . ¶In decimoquinto verſu . Naui- 15

gantes intrant Rhenum. Rhenus, ſiue Rhenum in nominatiuo ſingulari (vtroque enim modo dicitur) fluuius eſt Galliæ Belgicæ: qui de iugo Rheticarum alpium vſque in Oceani profunda curſum ſuum dirigit. & imperii Romani murus contra efferas gentes habebatur: quem ſuperare & tranſgredi haud facile potuerunt. Virgilius. Extremique hominum Morini: Rhenuſque Bicornis. ❡In decimoſeptimo verſu. O fœlix Colonia. Prius Agrippina dicta eſt ea vrbs, aut quòd ab Agrippa ſit con-
17 dita: aut quoniam ab Agrippina matre Neronis illuc Colonia Romanorum eſt deducta. Nunc Colonia dicitur, vrbs in Germania inferiore celeberrima, potiſſimum ob inſigne literarum gymnaſiũ illic florens. Cui accedit tot ac tantarum virginum patrocinium ac tutela: vna cum trium regum nobili mauſoleo. Demum framea in ſequenti verſu lanceam ſiue haſtam ſignificat, vel gladium: vt a-
9 lii interpretantur. vt in pſalmo. Erue à framea deus animam meam. Et apud Iuuenalem. Et Martis frameam: & Cyrrhei ſpicula vatis. Pſal. 21.

De omnibus ſanctis.

1 OMnes ſancti ſeraphim, cherubim, throni quoque dominationeſque. Principatus, poteſtates, virtutes, archangeli, angeli: vos decet laus & honores. Ordines noue ſpirituum beatorũ. Quos in dei laudibus firmauit charitas, Nos fragiles homi-
2 nes firmate precibus. Vt ſpirituales prauitates veſtro iuuamine vincen-
3 tes fortiter. Nunc & in æuum veſtris ſimus digni ſolenniis intereſſe ſacris. Vos quos dei gratia vincere terrea. Et angelis ſocios fecit eſſe polo. Vos patriarchæ, prophetæ, apoſtoli: confeſſores, martyres, monachi, virgines, Et viduarum ſanctarum, omniumque placentium populus ſupremo domino. Nos adiutorium nunc & perenniter foueat, protegat vt veſtrum: in die poſcimus gaudiorum veſtrorum. Amen.

❡Hæc proſa ſolutam habet orationis compoſitionem: nec rythmi legibus aſtringitur. Inuocat autem ſuppliciter omnes ſanctorum ordines, ſpiritus angelicos, patriarchas, apoſtolos, martyres, confeſſores, virgines & omnes electos dei: vt nobis ſint præſidio, precibuſque ſuis præſtent auxilium ad poſſidenda ſecum regna cœlorum.

❡ANNOTATIONES. Principatus, poteſtates, virtutes. Si virtutes ante poteſtates, principatus autem poſt vtraſque nominati fuiſſent, omnes nouem angelicorum ſpirituum ordines ſuo fuiſſent loco ſecundum trium hierarchiarum diſpoſitionem ſingillatim nominati. Nẽpe ſupremæ hierarchiæ tres ordines ſunt: ſeraphim, cherubim, throni. Mediæ vero: dominationes, virtutes, poteſtates. Poſtremæ autem: principatus, archangeli & angeli. Porro virtutum & angelorum nomina hic ſpeciatim ſumuntur: vt vnius tantum ordinis cœleſtes ſubſtantia ſignat. non autem communiter: vt ſuper-
2 norũ omniũ ſpirituũ cuiuſuis ſint ordinis appellationẽ deſignẽt. ❡Vt ſpirituales prauitates veſtro iuuamine. Vocantur ſpirituales prauitates: quæcunque vitia, etiam carnalia: vt crapula, libido, iracundia. quoniam ſpiritum animamque noſtram lædunt & commaculant. Nempe non ſolum corpus cõtaminant hæc ſcelera quæ per corpus aut in corpore committuntur. ſed & animam ſordida lue polluunt, miſeriſque conſpurcant madis Manifeſtum eſt etiam & alia vitiorum genera quæ nõ per corpus ſed animum præcipue contrahuntur & exercentur: etiam ipſi animæ terram inferre maculam & ſordem. Merito igitur quæuis vitiorum genera ſpirituales ſunt iniquitates: quoniam noſtro ſpiritui exitium inferunt & mortem. quemadmodum dicit Sapiens quòd homo per malitiam occidit a-
3 nimam ſuam. Et angelus ad Tobiam ait: quòd qui faciunt iniquitatẽ hoſtes ſunt animæ ſuæ. ❡Vos Sapi. 16.
quos dei gratia vincere terrea. Hoc non peculiarem aliquem ſanctorum ordinem ſed ad omnes pro Tobi, 12.
miſcue & ſine diſcrimine eſt referendum. Nam quicunque hominum ad cœleſtem euecti ſunt regionẽ angeliciſque ſpiritibus ſociati: ob terrenorum contemptum (quem adiutrix dei gratia illorum animis induxit) ad fœlicitatem illam ſupremam peruenerunt. Non enim poteſt quiſpiam ad ſublmia aſpirare cœli atria: qui mundum hunc in corde ſuo non contempſerit. cum dicat Ioannes in epiſtola ſua: quòd ſiquis diligit mundum non eſt charitas in eo. Sine charitate autem quis vnquam ſaluabitur? Et beatus Iacobus ait: quòd amicitia huius mundi inimica eſt deo. & quicunque vult amicus eſ- 1. Ioan. 2.
ſe huius mundi: inimicus dei conſtituitur. Cæterum gratia dei hunc nobis ingenerat mundi contem- Iacobi. 4.
ptum: quoniam illa amori dei ſemper eſt coniuncta, neque ab illo diſſeparatur vnquam. Amor autem dei omnino ex oppoſito pugnat cum amore mũdi: vt calor aduerſatur frigori, vita morti, lux tenebris. quare extinguit amor dei in nobis amorem mundi: & oppoſitam illi inducit animi affectionem: ſcilicet mundi deſpicientiam. vt ſanitas depellens morbum è corpore: contrariam illi bonam valitudinem affert. Cum itaque gratia dei nobis ingignat amorem in deum, & is amor ingerat nobis mundi, contemptum conſequens eſt & gratiam dei in nobis mundi contemptum efficere.

De omnibus ſanctis: alia proſa.

1 SVpernæ matris gaudia:
Repræſentet eccleſia.
2 Dū feſta colit annua:
Suſpiret ad perpetua.
3 In hac valle miſeriæ
Mater ſuccurrat filiæ.
4 Hic cœleſtes excubiæ
Nobiſcum ſtent in acie.
5 Mundus, caro, dæmonia:
Diuerſa mouent prælia.
6 Incurſu tot phantaſmatum
Turbatur cordis ſabbatum.
7 Dies feſtos cognatio
Simul hæc habet odio.
8 Certatque pari fœdere
Pacem de terra tollere.
9 Confuſa ſunt hic omnia:
Spes, metus, mœror, gaudium.
10 Vix hora vel dimidia
Fit in cœlo ſilentium.
11 Quàm fœlix illa ciuitas:
In qua iugis ſolennitas.
12 Et quàm iucunda curia:
Quæ curæ prorſus neſcia.
13 Nec languor hic nec ſenium
Nec fraus, nec terror hoſtium.
Sed vna vox lætantium:
Et vnus ardor cordium.
14 Illic ciues angelici
Sub hierarchia triplici:
Trinæ gaudent & ſimplici
Se monarchiæ ſubiici.
15 Mirantur nec deficiunt
In illum: quem proſpiciunt.
Fruuntur nec faſtidiunt:
Quo frui magis ſitiunt.
16 Illic patres diſpoſiti
Pro qualitate meriti:
Semoto iam caligine
Lumen vident in lumine.
17 Hi ſancti: quorum hodie
Recenſentur ſolennia.
18 Nunc reuelata facie
Regem cernunt in gloria.
19 Illic regina virginum
Tranſcendens culmen ordinum:
20 Excuſet apud dominum
Noſtrorum lapſus criminum.
21 Nos ad ſanctorum gloriam
Per ipſorum ſuffragia:
22 Poſt præſentem miſeriam
Chriſti perducat gratia. Amen.

¶Hæc proſa conſimilem habet rythmi ſymphoniam, cum illa de ſancto Bartholomeo prius expoſita. Laudemus omnes inclyta: Bartholomei merita. Author eius: Adam de ſancto Victore. Deſcribit autem amœna & admodum ſuaui emodulatione fœlicia illa gaudia ſupernæ patriæ: quibus perfruuntur ſancti omnes aulæ cœleſtis incolæ. primum huius vitæ miſeriam & pericula tentationum animis noſtris obiiciens: & inde ciuitatis illius ætheree fœlicitatem colligens, quòd omnino aliena ſit ab omni turbine, inquietudine & metu, Quanta deinde ibi ſit ordinis pulchritudo in diſpoſitiſſima angelicorum ſpirituum ac ſanctorum omnium ſecundum ſuum gradum & ſortem collocatione, quanta dulcedo viſionis diuinæ cum aſſidua ſatietate ſine faſtidio, & continuo deſiderio ſine tædii amaritudine: eleganter & ſuauiter expromens. Et certe ipſa præſentis proſæ lectio cum ſynceritate mentis & attentatione: rapit quodam modo legentis animum pio quodam affectu & ardore potiundi illa æterna beatitudine.

¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Mater ſuccurrat filiæ. Matrem vocat author eccleſiam il- 3
lam cœleſtem & triumphantem in cœlis, quam in primo etiam verſu appellat ſupernam matrem. Il-
Gala 4. la certe eſt Hieruſalem quæ eſt ſurſum mater noſtra. Filiam vero dicit eccleſiam hic in terris militā-
tem: quæ adhuc deſudat in palæſtra & currit in ſtadio huius mundi. Et merito in collatione ad al-
teram, filia dicitur: quòd dignitate & excelentia ſit inferior: atque illius cœleſtis indiget continuo adiu-
torio & directione: ſicut filia, matris. Et id quidem adiutorium in ſequente petit verſu: cum orat quòd
cœleſtes excubiæ, cuſtodia ſcilicet angelica ſuper nos iugiter vigilans & intenta: nobiſcum in certa-
Iob. 7. mine contra hoſtes ſpirituales conſiſtant, ferantque nobis ſuppetias. ¶In quinto verſu. Mundus. 5
caro, dæmonia. Verum plane eſt quod dicit Iob. Militia eſt vita hominis ſuper terram. aut vt alia
habet tranſlatio, tentatio eſt vita hominis ſuper terram. Siquidem mundus blanditur vt fallat: ſpe-
ciem boni oſtentans in extrariis iſtis & tranſitoriis bonis, quæ vere bona non ſunt. Caro vero concu-
piſcit aduerſus ſpiritum, & ſuis illecebris trahit ad voluptaria: quorum extrema luctus occupat. De-
Prouer. 14. mū aduerſarius noſter diabolus tanquā leo rugiens circuit: quærens quem deuoret. Nimirum tot ho-
1. Petri. 5. ſtiliū tentationū inſultu & incurſione ſabbatum ac tranquillitas animi perturbatur: quòd nulla fere

præſtatur nobis requies quandiu præſens agitur vita, quin animus infeſtetur ſuggeſtionibus & im-
7 pulſu aut huius aut illius hoſtis. ¶ In ſeptimo verſu. Dies feſtos cognatio. Hæc cognatio eſt trium ſu
pradictorum hoſtium germanitas ac affinitas: in iis ſuggerendis quæ noſtræ ſaluti ſunt noxia. Viden
tur enim conſpiraſſe & mutuo conſenſu percuſſiſſe fœdus adinuicem ipſi tres: vt nos homines auer-
tant à cœlo. Illa vero cognatio dies feſtos odio proſequitur: quoniam inimica eſt virtuti & bonis ope
ribus, quæ diebus feſtis potiſſimum exercentur. moleſteque fert homines deo eſſe deditos, & diuinis
intentos officiis: quod præſertim in ſolennium dierum celebritate fieri ſolet. Idcirco facta quaſi con
iuratione pro viribus elaborat hæc noſtrorum hoſtium in malo conſpiratio; vt de terra animæ no-
ſtræ pacē & tranquillitatē conſcientiæ tollant, omnia cōmiſceant bellis inteſtinis, & in regno noſtro
9 ſumma imis confundant & ima ſummis. ¶ In nono verſu. Spes, metus, mœror, gaudium. Succinctæ
& decenter hic quatuor animorum noſtrorum exprimuntur affectus præcipui: à quibus ferè omnes
& grauiſſimæ perturbationes in nobis ſuſcitantur. Eſt enim ſpes: futuri boni deſiderium. Metus illi
oppoſitus: imminentis mali formido. Mœror vero: eſt de præſente malo triſtitia premens animum.
Gaudium autem: de præſente bono lætitia geſtiens. Itaque ob aſſiduas tempeſtates & ſtrepitus quos
ingerunt hæ paſſiones: vix modico admodum tempore habetur in cœlo noſtro & cordis cubiculo ſi
lentium. Sane Apocalypſis teſtatur: quod factum fuerit ſilentium in cœlo quaſi dimidia hora. At in Apocal. 8.
ſecreto animæ noſtræ, & penetralibus illis præcordiorum (quæ deus inhabitare quærit: in cœlis eſt,
& cuius in cœlo ſedes eſſe prædicatur) vix bene exigua temporis morula fit ſilentium & tranquilli- Pſal. 10.
14 tas à commotione & perturbatione dictorum affectuum. ¶ In decimoquarto verſu Se monarchiæ
ſubiici. Monarchia Græcum nomen: vnius principatus interpretatur. Et quoniam vnus eſt omni-
um deus, & vnus eſt dominus: ipſius in omnes principatus & dominatio, iure monarchia nomina-
tur. Huiuſmodi autem monarchia: & trina eſt & ſimplex. trina in perſonarum diſtinctione: ſimplex
vero in ſubſtantiæ in vnitate. quoniam deus & vnus eſt in eſſentia, & trinus in perſonis.
16 ¶ In decimoſexto verſu. Semota iam caligine. Videmus enim (vt ait Paulus) nunc per ſpeculum in 1. Corin. 13.
ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Et beatus Ioannes in ſua epiſtola. Scimus quoniam cum appa 1. Ioan. 3.
ruerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Itaque ſancti quoniam in regno cœleſti
vident deum facie ad faciem, & vident eum ſicuti eſt: omnis caligo ænigmatis & velamen ab eis eſt
ſublatum. & in lumine gloriæ ipſis circunfuſo ac irradiante: vident lumen illud incircunſcriptum
ſummæ deitatis, ſecundum illud verbum pſalmi. Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo
17 videbimus lumen. ¶ In decimoſeptimo verſu. Hi ſancti quorum hodie. Solet in plæriſque eccleſiis
hæc proſa de quolibet ſancto confeſſore promiſcue decantari. mutato numero plurali horum nomi Pſal. 35.
num, pronominum & verborum, ad variandam locutionem penitentium; in numerum ſingularē,
hoc modo. Hic ſanctus cuius hodie recenſentur ſolennia. nunc reuelata facie regem cernit in gloria.
Et in viceſimoprimo verſu. Nos ad ſanctorum gloriam per ipſius ſuffragia. Verum aptius hæc proſa
ſicut hic eſt contexta, de omnibus ſanctis canitur: quàm de vno quouis ſancto confeſſore: quoniam ni
chil in ea ſententiæ continetur: quod vni confeſſori debeat potius quàm alii cuiuis ſanctorum, vt apo
ſtolo, martyri aut virgini accommodari. & quicquid in ea dicitur: ſanctis omnibus cuiuſuis ordinis eſt
commune.

De ſancto Euſtachio: proſa.

1 Corde puro, mente munda,
Moduletur vox iocunda:
Lucis huius gaudia.

2 Lux eſt grata, lux inſignis:
In qua digna deo dignis
Conferuntur præmia.

3 Ignem vincens & leonem:
Chriſti martyr poſt agonem,
Et decurſum ſtadium.

4 Natis iunctus & vxori,
Hac in die viſus mori:
Vitæ cepit brauium.

5 Veritati deditus
Dum oberrat neſcius:
Inuitatur cœlitus
Ad fidem Euſtachius.

6 Ne gentilis perderet
Fructum boni ſeminis:
Cum iam caſte viueret
Omnis expers criminis.

7 Hic tentatus grauiter:
Fit exemplum poſteris,
Dum amiſſa pariter
Cum vxore liberis:

8 Fidem puram retinet;
In ſpe cuncta ſuſtinet:
Nec fide confunditur
Neque ſperans fallitur.

9 Iam procurat dei cura.
Vt propinet in menſura
Lachrymarum calicem.

10 Non oblita miſereri:

Nec in ira contineri
Iuſtum paſſa iudicem.
11 Viro iuſto poſt laborem
Natos reddit & vxorem:
Et in ſtatum hunc priorem
Et fortunam erigit.
12 Sed non parens regis iræ:
Dum iubetur aut perire,
Aut à fide reſilire:
Mori magis eligit.
13 Ergo Chriſto conuicturus,
Fide fortis, ſpe ſecurus:
Bouem ingreſſus æneum,
Vaporem ſpernit igneum.
14 Corpus quale prius erat:
Incorruptum perſeuerat.
Nec in extremis crinium
Vires apparent ignium.
15 Tanquam aurum in fornace:
Mundus exit ſpiritus.

Locus eius fit in pace:
Quam non turbat gemitus.
16 Nullus enim ibi luctus:
Nullus timor hoſtium.
Sed laborum dulcis fructus:
Et perenne gaudium.
17 Martyr dulcis & præclare,
Quos hic vides laborare:
Tuis iuua precibus.
18 Vt amarum mundi mare
Sic poſſimus tranſmeare:
Ne mergamur fluctibus.
19 Sed finito vitæ ſtatu,
Ex hoc rapti incolatu
Ad cœli palacia:
20 Tecum Chriſtum videamus:
Cum beatis gaudeamus
In cœleſti gloria.
Amen dicant omnia.

¶ Hæc proſa multiformem habet rythmi modulationem & in diuerſis verſibus variam. Nonnulli enim, tres habent clauſulas rythmicas duas primas octo ſyllabarum, & tertiam heptaſyllabam. Alii vero quatuor: tres prima octo ſyllabis comprehenſas: quarum penultima eſt longa. & quartam heptaſyllabam: penultima breui conflatam. Occurrent & alii verſus, quatuor clauſulis integrati: quarum ſingulæ ſeptem continent ſyllabas, & penultimam longam. Quomodo autem couſnnantiā ſeruent in exitu ſyllabarum: ipſa ſola lectio plane docebit. ¶ Commendatur in eo beati Euſtachii conſtanōa in tribulatione & aduerſitatibus vitæ præſentis: ac deinde in tolerantia tormentorum pro fide Chriſti illi inflictorum. quibus fortiter ſuperatis· ipſe martyrii palma inſignitus, cum vxore & duobus liberis Agapito & Theoſpito, peruenit ad cœleſtia regna. quemadmodum vita eius & agon pro Chriſto, vulgo cognitus· clarius edocet.

¶ ANNOTATIONES. In tertio verſu. Ignem vincens & leonem. Ignem quidem, æneo boui (cui 3
cum vxore & liberis iuſſu Cæſaris erat immiſſus) ſuppoſitum: vt illius ardore abſumeretur. Illum autem vicit: quoniam timore ipſius non eſt à confeſſione fidei abductus, neque ab eo læſus, ſed iniuſto prorſus corpore & crinibus: placida morte & trāquilla obdormiuit in domino. vt decimuſtertius & duo ſequentes verſus huius proſæ latius eaplicant. Lennem vero vicit: quando in arena poſitus immiſſum contra ſe leonem ferociſſimum iuſſu Cæſaris: ſuſtinuit. qui poſita naturæ feritate ad pedes illius procumbens· oihil mali illi intulit. ¶ In quarto verſu. Hac in die viſus mori. Reſpondet ea ſentē 4
tia illi præconio iuſtorum: in libro ſapienōæ à Salomone, panegyrico more decantato. Iuſtorum autem animæ in manu dei ſunt: & noo tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientiū mori: & æſtimata eſt afflictio eaitus eorum. Et ab itioere iuſto exierunt in eaterminium, & quod à nobis eſt iter exterminii: illi autē ſunt in pace. Etſi cnrā hominib' tormēta paſſi ſuot: ſpes illorū immortalitate pleoa eſt. Et certe immortalis vitæ brauium accepit Euſtachius, compendio tēporariæ mortis: quoniam hac morte trāſitoria conſecutus eſt vitam perennem. ¶ In quinto verſu. Veritati dedi- 5
tas dum oberrat oeſcius. Non inter ſe pugnant hæc duo: qudd veritati deditus fuerit Eoſtachius, neſcius tamen oberrauerit, quoniam ad diuerſa referuntur. Siquidem deditus erat veritati: quantum ad agendum rationem, iuſte & recte ſecundum naturæ legem humanis cordibus inſcriptum viuens, in pauperes beneficus & miſericors. Neſcius autē oberrauit: quantum ad credendorū legem ac regulā. Nā cultui idolorum deditus, deum creatorem ſuum ignnrabat. Et ergo venantem ipſum Euſtachiū Chriſtus inter cornua ceruı crucifixus appareos: retibus miſericordiæ ſuæ venatus eſt & accepit.
¶ In nono verſu. Vt propinet in menſura lachrymarū calicē. Sumpta eſt ea ſententia ex illo verbo 9
Pſal.79. pſalmi. Cibabis nos pane lachrymarū: & potū dabis nobis in lachrymis in mēſura. Siquidem lachrymarum calicem propinat deus ſanctis ſuis: quando illis amaritudinem paſſioois nomine calicis ſignificatæ, tolerandum offert, ſicut & ipſe primus calicem illum bibit. In menſura vero eundem porrigit. nam moderatur atrocitatem perſequentiū: vt non extrema iohumanitate & prorſus efferata de-
1.Corint.10. ſæuiant in dei martyres, ſed tolerabilia inferant ſupplicia. Fidelis enim deus (inquit apoſtolus ad Co

rinthios)qui non patietur vos tentari vltra id quod poteſtis:ſed faciet etiam cum tentatione prouen
10 tum,vt poſſitis ſuſtinere. ¶In decimo verſu. Non oblita miſereri. Cōſonat id verbum illi dicto pro
phetæ in pſalmo. Nunquid in æternum proiiciet deus:aut non apponet vt complacitior ſit adhuc? Pſal.67.
Aut in finem miſericordiam ſuam abſcidet: à generatione in generationem? Aut obliuiſcetur miſe-
reri deus aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas? Certe non eſt oblitus miſereri deus ipſius Eu-
ſtachii:graui aduerſorum caſuum turbine concuſſi. Nam poſt vxorem à barbaro magiſtro nauis pro
naulo detentam atque ablatam:poſt raptos etiam duos filios ſuos in diuerſa fluminis ripa vnum à
leone,alterum à lupo,magno temporis interuallo tranſacto:incolumem atque intactam recepit vxo
rem,filios etiam duos ſoſpites ac illæſos:magiſterque militum (vt ante hanc fortunæ aduerſitatem
15 fuerat)conſtitutus eſt:quemadmodum ſequens verſus perhibet. ¶In decimoquinto verſu. Tan-
quam aurum in fornace:mundus exit ſpiritus. Illa ſimilitudo,ex eo libri Sapientiæ verbo deſumpta Sapi.3.
videtur:quod de iuſtis & ſanctis commemoratur. In paucis vexati,in multis bene diſponentur:quo-
niam deus tentauit illos,& inuenit eos dignos ſe, Tanquam aurum in fornace probauit illos,& quaſi Pſal.75.
holocauſti hoſtiā accepit illos:& in tēpore erit reſpectus illorum. Quod aūt ſubiūgitur: locus eius
ſit in pace.ex eo verbo pſalmi depromptum eſſe dinoſcitur. In pace factus eſt locus eius: & habitatio
eius in Sion. Quod etſi de Chriſto capite ad literam intelligatur:attamen etiā ad membra eius, apta
16 ta concinnitate applicatur. ¶In decimoſexto verſu. Nullus enim ibi luctus: nullus timor hoſtium.
Ex eo Apocalypſis verbo,conſolationem & gloriam ſanctorum in cœlis explicante: deprompta eſt Apoca.7.
hæc ſententia. Non eſurient neque ſitient amplius:neque cadet ſuper illos ſol neque vllus æſtus:quo
niam agnus qui in medio throni eſt reget illos: & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Et abſterget Apoc.21.
deus omnem lachrymam ab oculis eorum:& mors vltra non erit,neque luctus,neque clamor,neque Sapi.3.
dolor erit vltra:quæ prima abierunt. Et quoniam ipſius Sapientis teſtimonio,bonorū laborum glo-
rioſus eſt fructus:poſt exanclatos huius vitæ mortalis labores, dulciſſimum eorum fructum præmia
& mercedem ſancti in cœlis recipiunt. Beati enim mortui:qui in domino moriuntur. Amodo enim Apoca.14.
iam dicit ſpiritus:vt requieſcant à laboribus ſuis. Opera enim illorum: ſequuntur illos.

De ſancto Martino.

1 SAcerdotem Chriſti Martinum cuncta per orbem canat ec-
2 cleſia pacis catholicæ. Atque illius nomē omnis hæreticus fu-
giat pallidus. Pānonia lętetur: genitrix talis filii. Italia exultet
alitrix tāti iuuenis. Et Galliæ trina diuiſio ſacro certet litigio:
cuius eſſe debeat præſul. Sed pariter habere ſe patrē omnes gaudeāt. Tu-
roni ſoli eius corpus foueant. Huic Francorū atque Germaniæ plebs om
3 nis plaudat. Quibus videndum inuexit dominum in ſua veſte. Hic cele-
bris eſt AEgypti partibus: Græciæ quoque cūctis ſapientibus. Qui impa
4 res ſe Martini meritis ſentiunt atque eius medicamini. Nā febres ſedat,
dæmoneſque fugat: paralytica mēbra glutinat. Et mortuorum ſua prece
trium reddit, corpora vitæ priſtinæ. Hic ritus ſacrilegos deſtruit, & ad
Chriſti gloriā dat ignibus idola. Hic nudis myſteria brachiis conficiens,
præditus eſt cœleſti lumine. Hic oculis ac manibus in cœlū ac totis viri-
5 bus ſuſpenſus, terrena cuncta reſpuit. Eius ori nunquā Chriſtus abfuit,
ſiue iuſtitiæ, vel quicquid ad veram vitam pertinet. Igitur te cuncti poſ-
cimus O Martine, vt qui multa mira hic oſtendiſti. Etiam de cælo gra-
tiam Chriſti nobis ſupplicatu tuo ſemper infundas. Amen.

¶Huius proſæ ſolutus eſt contextus:nullæ rythmi lege coercitus. Continentur in ea, beati Martini mira præconia:tum à celebritate nominis in omnem fere mūdi plagam diuulgati. tum à miraculorum magnitudine & frequentia:quæ adhuc in terris degens fecit. tum denique à vitæ ſanctitate & rara & ſingulari:quam Seuerus Sulpitius eius diſcipulus ſtylo eleganti & terſo conſcripſit. Ex cuius opere,quæ hic dicuntur omnia requirenda ſunt:neque hic latius explicanda.

1 ¶ANNOTATIONES. Italia exultet:alitrix tanti iuuenis. Siquidem ex Sibaria Pannoniorum oppido oriundus fuit beatus Martinus, & Hungariæ ſecundum carnem filius. In Italia autem iuueniles tranſegit annos, militiam exercens ſub Iuliano Cæſare. In Gallia vero adultam & prouectam vixit ætatem: cum apud Pictauos tum Turonos eximia vitæ ſanctimonia refulgens. Cæterum alitrix verbale(vt vocant)nomen: ab alo verbo deducitur, quod ſupinum facit alitum vel altum. Idcircò

vtrunque nomen inde proficiſcitur & recte dicitur:ſcilicet alitrix & altrix. Virgilius. Et terram al- 2
tricem ſæui execramur Vlyſſi. ¶ Et Galliæ trina diuiſio. Gallia regio nominatiſſima, trifida eſt atque
in tres partes diuiſa: authore Cæſare in principio ſuorũ cõmẽtariorũ de bello Gallico. vtpote in Bel-
gicam, Celticam & Aquitanicam. Nemper à Rheno ad Sequanam: Belgica eſt. Ab eo autem ad Ga
rumnam flumen: Celtica, eademque Lugdunenſis. Inde ad Pirenei montis excurſum: Aquitanica,
quæ & Narbonẽſis. Dicitur autẽ Gallia triplex certare pia cõtẽtione: cuius eſſe præſul debeat Marti
nus. Nã à multis eccleſiis Gallicanis expetitus fuit: vt in eis epiſcopatũ gereret. Verũ ipſe vt vere hu
milis, tantum honoris apicem eſt aſpernatus: & demum inuitus ac renitens ad Turonenſis vrbis præ
ſulatum diuino nutu delectus. vbi & reliquum egit vitæ: & pie in domino defunctus ac ſepultus eſt.
¶ Quibus videndum inuexit dominum: Alii hoc loco, inueſtit legunt: alii vero aſpexit ſiue inſpexit. 3
ſed neutri recte. Nam neque ſententia neque conſtructio grammatica: aut vnum aut alterum admit-
tit verbum. Inuexit vero: vtrique recte quadrat. quoniam datiuum caſum cum accuſatiuo depoſcit,
quando ſignificat in aliquem locũ vehere ſiue inducere: nihilque illius orationis tunc ſuperuacuum
eſt. Dicitur autem beatus Martinus illis populis inuexiſſe dominũ, in ſua veſte videndum: quod chla
myde quam pauperi fuerat impartitus veſtitum Chriſtum nocturno viſo conſpexit, cum adhuc eſ-
ſet catechuminus. ¶ Atque eius medicamini. Non ſolum (inquit) partes AEgypti & ſapientes Grę 4
ciæ profitentur ſe inferiores eſſe Martino quantum ad merita & vitæ ſanctitatem: verum etiam quã
tum ad miraculorum virtutem, qua ęgris & languidis medentur qui ea gratia ſanitatũ à domino ſunt
donati. Raro enim leguntur viri virtute percelebres: qui tanto miraculorum ſplendore claruerunt
quanto beatus Martinus cum hanc adhuc vitam ageret. Porro hoc loco medicamini legendum eſt,
non medicamine: vt faciunt nonnulli. Nam impar nomen, datiuum requirit non ablatiuum. ¶ Si- 5
ue iuſtitia, vel quicquid ad veram vitam pertinet. Hi duo nominatiui: ad verbum præcedens abfuit
vel (vt alii habent) defuit, ſunt referendi. vt hic habeatur ſenſus. Sicut Chriſtus nunquam abfuit ori
Martini: quoniam ſacratiſſimum illius nomen frequens habuit in ore. ita neque iuſtitia defuit ori ip-
ſius: quandoquidem de iuſtitia & æquitate in omnes ſeruanda crebro loquebatur. quinimmo quic-
quid ad veram vitã pertinet: virtus ſcilicet omnis, fortitudo, temperantia, liberalitas, prudentia (quæ
ad veram animæ vitam & ſecundum deum agendam pertinent) etiam non defuit ori eius: quoniam
hortatorium ſemper ad omnes habuit ſermonem de ſeruanda vitæ honeſtate, de cuſtodiendis dei mã
datis, de amplectenda virtute, quæ ducit ad vitam perpetuam.

De ſancto Martino: alia proſa.

1 Gaude Siõ, quæ diem recolis:
Qua Martin⁹ cõpar apoſtolis
Mũdũ vincẽs, iũct⁹ cœlicolis
Coronatur.

2 Hic Martinus pauper & modic⁹,
Seruus prudẽs, fidelis villicus:
Cœlo diues, ciues angelicus
Sublimatur.

3 Hic Martinus iã catechuminus
Nudum veſtit: & nocte protinus
In ſequenti, hac veſte dominus
Eſt indutus.

4 Hic Martinus ſpernẽs militiam
Inimicis inermis obuiam
Ire parat: baptiſmi gratiam
Aſſecutus.

5 Hic Martinus dũ offert hoſtiã:
Intus ardet per dei gratiam.
Super ſedens apparet etiam
Globus ignis.

6 Hic Martinus qui cœlũ reſerat:
Mari pręeſt, & terris imperat.
Morbos ſanat: & mõſtra ſuperat
Vir inſignis.

7 Hic Martinus nec mori timuit:
Nec viuendi laborem reſpuit:
Sicque dei ſe totum tribuit
Voluntati.

8 Hic Martinus: qui nulli nocuit.
Hic Martinus: qui cunctis profuit.
Hic Martinus: qui trinæ placuit
Maieſtati.

9 Hic Martinus, cuius eſt obitus
Seuerino per viſum cognitus:
Dum cœleſtis canit exercitus
Dulce melos.

10 Hic Martinus, cuius Sulpitius
Vitam ſcribit: aſtat Ambroſius
Sepulturæ. nil ſibi conſcius
Intrat cœlos.

11 O Martine, paſtor egregie:
O cœleſtis conſors militiæ,
Nos à lupi defendas rabie
Sæuientis.

12 O Martine, fac nũc quod geſſeras
Deo preces pro nobis offeras.
Eſto memor (quã nunquã deſeras)
Tuæ gentis. Amen.

¶ Hæc proſa eandem ſeruat rythmicæ vocalitatis menſuram: ſicut illa de natiuitate beatæ virginis ſuperius expoſita. Natiuitas beatæ virginis. & illa de dedicatione eccleſiæ etiam prius explicata. Hieruſalem & Sion filiæ. Id tamen peculiare habet iſta proſa: quòd omnes eius verſus à ſecundo vſque ad decimum, vtroque quidem incluſo, idem habent exordium: & in ipſa fronte præferunt earundem dictionem coincidentiam, mira ſuauitate & elegantia elaboratam. Penultimus etiam & vltimus verſus in eodem inter ſe conueniunt initio: ad inuocatoriam orationem apto.

¶ Author eius: Adam de ſancto Victore. Complectitur autem ſanctam conuerſationem beati viri ante ſuſceptam baptiſmi gratiam: & poſt acceptum illius ſignaculum virtutem ipſius & efficaciam in oſtenſione miraculorum & operatione ſignorum. Deſcribit item fœlicem ipſius obdormitionem, reuelationem de morte eius ſanctis Seuerino epiſcopo Colonienſi, & Ambroſio Mediolanenſi factam. Quæ omnia latius ediſſeruntur in vita eiuſdem beati Martini à Sulpitio Seuero conſcripta: & paſſim omnibus perſpecta.

2 ¶ ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Seruus prudens, fidelis villicus. Denominationes iſtæ ad
modum præclaræ colliguntur ex euangelio: vbi de ſeruo prudente dicit ipſa veritas. Quiſputas eſt fi
delis diſpenſator & prudens: quem conſtituit dominus ſupra familiam ſuam, vt det illis in tempore
tritici menſuram? Et alio in loco. Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis: ſupra mul Lucæ. 12.
ta te conſtituam. intra in gaudium domini tui. Fidelis autem villicus nominatur beatus Martinus: ex Matth. 25.
oppoſito illius villici iniquitatis qui diffamatus eſt apud dominum ſuum, quaſi diſſipaſſet bona ipſius
Denique ciuis angelicus idem dicitur: quoniam ipſis angelicis ſpiritibus in regno cœlorum conciuis Lucæ. 16.
eſt effectus, cœlumque diues virtutibus & bonorum operum fructu ſubiit: qui in hoc mundo pauper
5 & modicus abiectuſque vixerat. ¶ In quinto verſu. Super ſedens apparet etiam. Hæc teſtificatio
excellentiæ beati Martini cœlitus facta: ita exprimitur in officio eccleſiaſtico. Dum ſacramenta offer
ret beatus Martinus: globus igneus apparuit ſuper caput eius. Fuit autem huiuſmodi ignis exterius
apparens: ſymbolũ quoddã & ſignũ ardẽtiſſimæ charitatis in deum, quo Martinus flagrabat interius.
Et ſenſibili indicio promicans ignis: quãto feruore diuini amoris æſtuaret introrſum: patenter elo
quebatur. Ita & ſeptimi verſus ſententiam: eccleſiaſticus vſus ita depromit. O virum ineffabilem, nec
10 labore victum nec morte vincendũ: qui nec mori timuit, nec viuere recuſauit. ¶ In decimo verſu. Nil
ſibi conſcius: intrat cœlos. Cum ſpiritum deo eſſet redditurus beatus Martinus, in ſtrato cilicino &
cinere decumbens: vidit ſathanam aſtantem ad extremitam lecti ſui, illumque increpitans ait. Quid
hic agis cruenta beſtia? nihil in me funeſtum reperies: ſed ſinus Abrahæ me ſuſcipiet. Tum ille nihil
ſuum in viro dei inueniens confuſus inſtar fumi euanuit. Eodem quoque modo ſuperiorum verſuũ
ſententiæ recenſentes aut eiuſdem miracula aut inſignia opera: ex iis quæ ſcribuntur de vita eius aut
12 in eccleſiaſtico cantu depromuntur, ſunt declarandæ. ¶ In duodecimo verſu. O Martine fac nunc
quod geſſeras. Nunc (inquit) O Martine id nobis effice quod olim egeras cum adhuc mortalem duce
res vitam. Solebas enim tunc in oratione eſſe aſſiduus: cum de te canat eccleſia. Oculis ac manibus
in cœlum ſemper intentus: inuictum ab oratione ſpiritum Martinus non relaxabat. Petimus igitur
vt eandem orandi ſedulitatem pro nobis etiam nunc præſtes. Et ſicut quondam tibi fuit ſtudium in
giter pro hominum ſalute preces deo fundere: ita & nunc quoque pro noſtra ſalute perpetuus apud
deum ſis exortor, patronus ac deprecator, aſſiduamque noſtri habeas memoriam.

De ſancta Elizabet, vidua: proſa.

1 GAude Sion: quòd egreſſus
A te decor, & depreſſus
Tui nitor ſpeculi:
2 Rediuiua luce redit.
O & alpha quòd accedit:
Iam in fine ſeculi.
3 Poma prima, primitiuos
Deus ſanctos adhuc viuos:
Vidit in cacumine.
4 Vt extremos addat primis:
Quamuis ſtantes nos in imis
Suo viſit lumine.
5 Sed præ multis te reſpexit,
Odor tuus hunc allexit:
Et ſaporis puritas.
6 Vt de regum ramis nata:
Iuſte vere ſis vocata
Tu dei ſaturitas.
7 Gaudent aſtra matutina,
Quòd in hora veſpertina
Ortu noui ſideris:
8 Cœli ſidus illuſtratur.
In quo terræ deſignatur.
Noui ſignum fœderis.
9 Vere ſidus tu præclarum
Quod à ſole differt parum:

Et luna lucidius.
10 Tu quòd ſole ſis amica:
Carne probat hic relicta
Lucis tuæ radius.
11 O quàm dignis luces ſignis.
Vaſa rapis: à malignis
Poſſeſſa dæmoniis.
12 Lepræ mundas labe tactos:
Claudos ponis & contractos
In pedum officiis.
13 Quod negatum eſt naturæ:
Tu virtutis agis iure,
Et potes ex gratia.
14 Vita functos tu reducis:
Cæcis reddis membra lucis,
Et membrorum ſpacia.
15 Eia mater nos agnoſce:
Libro vitæ nos depoſce
Cum electis inſeri.
16 Vt conſortes tuæ ſortis
Et à pœnis & à portis
Eruamur inferi, Amen.

¶Hæc proſa, conſimilem in omnibus verſibus obſeruat rythmi ſonoritatem ac rationem. Quippe
eorum quiſque tres complectitur clauſulas rythmicas: quarum duæ primæ continent ſingulæ octo
ſyllabas & penultimam earum longam, habentque inter ſe in ſyllabarum deſinentia conformitatem.
Tertia vero cuiuſque verſus clauſula: ſeptē cōplectitur ſyllabas, & penultimam earū breuē. In exitu
vero ſyllabarum: ſeruat reſponſum ad tertiam proximi verſus ſiue præcedentis ſiue ſequentis, clauſu-
lam. ¶Commendatur in ea, ſingularis & eximia ſanctitas inclytæ Elizabeth viduæ. quæ in fine ſe-
culorum ſplendore mirabili ſuarum virtutum inſigniter illuſtrauit eccleſiam: & à deo in teſtimo-
nium admirandæ ſuæ ſanctimoniæ multis miraculis eſt illuſtrata.
¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Gaude Sion quòd egreſſus. Nomine Sion, ſancta accipi- 1
tur eccleſia catholica. Sion enim interpretatur ſpecula ſiue ſpeculum vel ſpeculatio. Eccleſia autem
nunc videt deum per ſpeculum in ænigmate: & per fidem ſynceram ipſum ſpeculatur. Ab ipſa qui-
dem eccleſia egreſſus fuit decor ſanctitatis priſtinæ: & offuſcatus nitor ſui ſpeculi. quoniam ſplendor
ipſe ſanctitatis & feruor deuotionis, qui in ſanctis viris primitiuæ eccleſiæ tempore florentibus effulſ
Matt. 24 ſerat: obtenebratus erat & propemodum extinctus tempore ſequente ſtatum naſcentis eccleſiæ. quo
niā abundauit iniquitas: & refriguit charitas multorū. Ille vero decor rediit circa finem ſeculi, quo-
niam circa extrema eius tēpora rurſum emicuerunt viri & mulieres eximiæ ſanctitatis & vitæ admi-
rabilis, quēadmodū ſancta Elizabeth, circa annū ab incarnatione domini milleſimū ducēteſimū & vi
ceſimum: miro ſanctitatis fulgore hoc in mundo reſplenduit. Et ita Chriſtus qui eſt alpha & ω, prin
cipium & finis, nūc ſuam viſitat eccleſiam in fine ſeculi per ſanctos quibus eā illuſtrat: ſicut & in prin
cipio eam inuiſit per corporalem præſentiam. Finis item principio cōiungitur nunc per ſanctitatis
conformitatem, quando in fine temporis eccleſiæ militantis: rurſum viget ſanctitas & decor virtutū
(qui intermedio tempore fuerat obnubilatus) quemadmodū in principio ipſius eccleſiæ prius vigue
rat. ¶In tertio verſu. Poma prima primatiuos. Apta quadam metaphora cōparat hic author & aſſi- 3
milat eccleſiā arbori fructiferæ & fœcundæ: in cuius cacumine viſuntur pulcherrima poma, ſimili-
liter & in eius ima parte. Per poma miri odoris ac fragrantiæ in ſummitate illius arboris pendentia:
intelliguntur ſancti primitiui, & qui apoſtolorum ſanctorūque martyrū temporibus florebāt. Per po
ma vero in imis ramis illius arboris collocata: accipiuntur ſancti, qui tranſacto medio illo tēpore de-
curſus eccleſiaſtici, circa finē mūdi reiecta tepiditate & torpore noua, ſanctitate & virtutū magnitu-
dine excellere ſunt viſi, reſuſcitareque decorē eccleſiæ priſtinū. ¶In quinto verſu. Sed præ multis 5
te reſpexit. Inter poma illa quæ in ima arboris illius parte cōſpicua ſunt: ſpectabilis fuit & ſancta Eli
zabeth: quoniam rara ſanctitate & præclara circa ſeculi finē refulſit. Et quemadmodū pomi fragran
tia, ſaporiſque ſuauitas vnà cum grato colore: nos allicit ad deſiderandū aliquod pomū. Ita viuus de-
cor virtutū ſanctæ Elizabeth tanquā ſpiritualis quidā color, & odor boni nominis eiꝰ ſparſus in mul
tos per boni exēpli cōmunicationē: demū & ſyncerus deuotionis eius affectus tanquam dulciſſimus
ſapor, allexit Chriſtum: vt hūc pomum ſpirituale præ cæteris expeteret, illius delectaretur eſu atque
ſatiaretur fructu. Proinde ipſa ſancta matrona quam prędicamus, recte Elizabeth eſt appellata. quod
nomen interpretatur ſecundū vetuſtorum patrū ſententiam: dei mei ſaturitas. quæ ſane interpreta-
tio ſicut & nomen, apte cōgruit huic tam ſanctæ viduæ: quoniā eius cōmunicatione deus (vt ita dixe
rim) ſaturatus eſt. Dicitur & ipſa in ſexto verſu nata de ramis regum, quoniam regis Hungariæ erat
filia: & longo ſtemmate ex regia ſtirpe ſuorū maiorum deducta. ¶In ſeptimo verſu. Gaudent aſtra 7
matutina. Aſtra matutina, ſancti ſunt circa eccleſiæ primitiuæ tēpora decore virtutū radiantes: quòd
circa exortum legis euangelicæ tanquam horam matutinam effulſerint. Hora vero veſpertina, tem-
pus eſt extremum eccleſiæ & nouiſſimum: circa mundi veſperam ac finē decurrens: quale eſt noſtrū
1. Corin. 10. ipſorum tempus: in quos fines ſeculorum deuenerunt. Circa illam autem horam veſpertinam, no-
uum ſidus myſticum & ſpirituale exoritur: ſancta ſcilicet Elizabeth, mira virtutū claritate refulgēs.
quo & cœleſtis illa ſanctorū ſocietas mirifice adornatur: & homines deo nouo pacis fœdere cōciliā- 9
tur. Itaq; ipſa Elizabeth ſidus eſt illud præclarū: quod à ſole, Chriſto ſcilicet (qui ſol eſt iuſtitiæ) parū

diſtat, quoniam in humilitate,paupertate,patientia, & huiuſmodi virtutibus, ipſi propemodum eſt conformis & perſimilis. Idem quoque ſidus: eſt ipſa luna ſenſibili & oculis noſtris cõſpicua, lucidius, quoniam illa interdum patitur luminis ſui deliquium & eclypſim, diuerſaſque ſuſtinet vices & alternationes nunc crementi nunc decrementi fulgoris ſui: à ſole precario accepti. Claritas autem ſideris huius ſpiritualis: nulli obnoxia eſt mutabilitati aut occaſui, perpetuo rutilat ſplendore in cœlo, & in-

10 corruptibili luce radiat: neque diminuetur vnquam neque obnubilabitur in æternũ. ¶ In decimo verſu. Tu quod ſole ſis amicta. Sancta Elizabeth nunc ſole in cœlis eſt amicta: quoniam à deo qui ſol eſt immenſi iubaris, circumambitur, atque circumluſtratur lumine cœleſtis gloriæ: quo tota abſorbetur Pſal.103. atque oppletur, amicta lumine ſicut veſtimento. Hanc autem in cœlis gloriæ celſitudinem comprobat ſplendor ipſe ſignorum & miraculorum: qui hoc in mundo fiunt ad ſacri ipſius corporis præſentiam & venerationem, vt radius quidam clariſſimæ illius lucis qua ſpiritus ſanctæ Elizabeth in cœlis illuſtratur, videatur quodammodo in corpus ipſius redundaſſe, quod tot & tantis clareſcit miraculis

11 in teſtimonium anteactæ ſanctitatis, & ſublimitatis gloriæ eius in cœlo. ¶ In vndecimo verſu. Vaſa rapis à malignis. Vaſa hic dicuntur humana corpora: quod ex luto conflata, limoque terræ concreta, animarum rationalium ſunt receptacula. Quæ quidem appellatio: à ſacræ ſcripturæ vſu non eſt aliena. Scribit enim ad Corinthios Paulus: quod habemus theſaurum iſtum (animæ ſcilicet rationalis & 2.Corint.4. diuinorum chariſmatum) in vaſis fictilibus, vt pote noſtris corporibus. Et ad Theſſalonicenſes idem 1. Theſſa.4. ſcribens, ipſos admonet abſtinere à fornicatione: vt ſciat (inquit) vnuſquiſque veſtrum, vas ſuũ poſſidere in ſanctificatione & honore. Itaque ſancta Elizabeth vaſa rapit ſiue diripit poſſeſſa à malignis ſpiritibus, quoniam hominum corpora vexata à dæmoniis liberat huiuſmodi infeſtatione, & ipſa ex-

12 pellit dæmonia. ¶ In duodecimo verſu. Claudos ponis & contractos. Contrahere inter varias quas habet acceptiones: ſignificat etiam interdum conſtringere ſiue retrahere, puta cum nerui contrahuntur & colliguntur rigore & metu: ita vt extendi nequeant. Vnde contractio: diſſolutio. Diſſolutio. Cicero libro primo Tuſculanarum quæſtionum. Sed eo quod in hoc eſt omnis animi cõtractio: ex metu mortis. Et libro quarto idem, Animoſque demittunt & contrahunt, ſcilicet timore. Inde contracti dicuntur, qui neruos habent ita rigore conſtrictos: ꝙ libere extendi nequeant, ideoque manuum

4 aut pedum deſtituuntur officio. ¶ In decimoquarto verſu. Cæcis reddis membra lucis: & membrorũ ſpacia. Hic membra lucis dicuntur oculi: ꝙ inſtrumenta ſint naturalia, & à natura deſignata ad vſum videndi. Spacia vero membrorum lucis: ſunt concauitates ipſæ & loca, in quibus natura conſtituuntur orbes oculorum. Itaque duplex hic miraculum inſinuatur: à domino ad inuocationem ſanctæ Elizabeth cæcis præſtitum. Primum, ꝙ reddita eſt oculis eorum prorſus excæcatis, ſupra naturam videndi facultas. Secundum, ꝙ nonnullis oculorum orbes & ſphærulas nõ habentibus: diuina virtute efformati ſunt ſuis in locis oculi, vna cum libera videndi poteſtate ac virtute. Quod ſane ſecundum, mirabilius cenſeri iure debet, quàm primum.

De ſancta Catharina

1 SAnctiſſimæ
Virginis votiua feſta
Recolamus.
2 Venerantes
Hunc diem præclarum omnes:
Concinamus.
3 Proferat hæc concio
Laudes: & deuotio
Sit ſyncera.
4 Concrepet organicis
Modulis & canticis:
Laude digna.
5 Hanc fuiſſe filiam
Coſti regis vnicam,
Tradunt ſcripta.
6 Annis puerilibus:
Sophiſticis artibus
Fuit clara.
7 Turbam philoſophicam:
Vicit, & rhetoricam,
Diſputando.
8 Hinc regina credidit,
Deos vanos reſpuit
Venerari.
6 Fit pœnalis machina,
Pereunt ac milia
(Dum rotatur) agmina
Paganorum.
10 Mox truncatur capite,
Aſſunt turbæ cœlicæ,
Sepelitur debite
Monte Sina.
11 Ora pro populo,
Precare pro clero,
Martyr Chriſti Catharina
12 Aſtantem populum,

Laudantem te clerum, Foue, rege per ſecula, Amen.

¶Hæc proſa conſimilis eſt ſonoritate rythmica illi de natiuitate domini ſuperius explanatæ. Lætabundus exultet fidelis chorus: halleluia. In primis tamen duobus, iſtius proſæ verſibus non vſque adeo perſpecta eſt rythmica forma ſicut in ſequentibus: ꝙ prima eorum clauſula ſecundæ non reſpõdeat in numero ſyllabarum neque in ſono terminali, ſed tantum tertia primi tertiæ ſecundi verſus cõſonet. In cæteris autem verſibus: rythmicæ vocalitatis tenor manifeſtius elucet. ¶Continet autẽ exhortatorium exordium ad ſanctæ virginis Catharinæ celebranda præconia. deinde vitam ipſius, agonem & glorioſam mortem prædicat: ex parthenice Catharinaria Mantuani & hiſtoria paſſionis eius ſatis notam. Poſtremum inuocat eandem ſacram virginem: vt ipſius laudibus intentos ſedula oratione ſua adiuuet.

¶ANNOTATIONES. In quarto verſu. Modulis & canticis laude digna. Dictio illa, digna, ibidem 4
accuſatiuus eſt pluralis neutri generis: ordinaturque cum verbo concrepet, vt huiuſmodi ſit ſenſus.
Hæc concio perſonet atque decantet organica modulatione & ſpiritualibus canticis, ea quæ ſunt lau
de digna: ſacratæ ſcilicet virginis Catharinæ præconia, inſigni laude digniſſima. Quòd ſi ponatur eſ
ſe nominatiuus ſingularis fœminini generis & referri ad nomen ſubſtantiuum concio vel deuotio,
ineptus reddetur ſenſus. nam neque hæc concio recte dicitur laude digna: neque etiam noſtra deuo-
tio. ¶In ſexto verſu. Sophiſticis artibus fuit clara. Non hic dicuntur artes ſophiſticæ, cauillatoriæ il- 6
læ & captioſæ artes: quibus ad ſui oſtentationem & aucupandam auram popularem ſubdoli ſophiſtæ
calumniantur verum, & falſum defendunt. Siquidem illæ clarum non reddunt hominem: ſed ignobi
lem, garrulum, vanum & deſpicabilem, cum dicat ſcriptura. Qui ſophiſticè loquitur: odibilis eſt. Ideo
Eccleſiaſtici 37: neque veræ ſunt artes: ſed meræ impoſturæ præ ſe ferentes ſcientiæ ſpeciẽ ſine rei veritate, & ab om-
nibus diſciplinis haud aliter explodẽdę: quàm infœlix lolium ab agris fertilibus. Sed hoc loco vocan-
tur ſophiſticæ artes, diſciplinæ philoſophiſticæ: quibus rerum ſenſibilium naturam mens ingenua di
ligentius rimatur. Siquidem interdum ſophiſta (licet rarius) pro ſapiente ſumitur, & eo qui ſophię eſt
conſectator: qui & ſophos vulgo dicitur, inde ſophiſtica ars quæ ſapientiæ eſt indagatrix. ¶In nono 9
verſu. Pereunt ac milia. Ita potius legenda eſt illa clauſula per coniunctionem copulatiuam ac, cõiun
gentem illam orationem ſuperiori ſententiæ: quàm per nomen indicatiuum numeri, tot, ſicut legunt
eam nonnulli hoc modo. Pereunt tot milia. Nam nomen illud numerale non habet ante expreſſum
aliquem numerum neque poſtea ſequentem: quem referat aut demonſtret, quod illius conditioni ac
naturæ repugnat. Porro verbum, rotatur: ad nominatiuum pœnalis machina prius poſitum reuoca-
tur. At vero præter grammaticorum conſuetudinem & artem recte locutionis ponuntur hic duo no-
mina ſubſtantiua milia & agmina: in eodem caſu, cum potius dicendum foret, ſi admitteret rythmus:
pereunt multa milia agminum paganorum. Verum id authori propter rythmum eſt concedendum:
qui potius conſonantiam in exitu ſyllabarum, quàm rectam loquendi normam ſtuduit obſeruare.

De ſancta Catharina, alia proſa.

1 VOx ſonora noſtri chori
Noſtro ſonet conditori,
Qui diſponit omnia.
2 Per quem dimicat imbellis:
Per quem datur & puellis
De viris victoria.
3 Per quem plebs Alexandrina.
Fœminæ non fœminina
Stupuit ingenia.
4 Cùm beata Catharina
Doctos vinceret doctrina:
Ferrum patientia.
5 Hæc ad gloriam parentum,
Pulchrum dedit ornamentum
Morum priuilegia.
6 Clara per progenitores,
Claruit per ſacros mores
Ampliori gratia.
7 Florem teneri decoris,
Lectionis & laboris
Attriuere ſtudia.
8 Nam perlegit diſciplinas
Seculares & diuinas,
In adoleſcentia.
9 Vas electum: vas virtutum,
Reputauit ſicut lutum
Bona tranſitoria.
10 Et reduxit in contemptum
Patris opes, & parentum
Larga patrimonia.
11 Vaſis oleum includens,
Virgo ſapiens & prudens,
Sponſo pergit obuia.
12 Vt aduentus eius hora

Præparata, ſine mora
Intret ad conuiuia.

13 Siſtitur imperatori,
Cupiens pro Chriſto mori.
Cuius in præſentia.

14 Quinquaginta ſapientes,
Mutos reddit & ſilentes
Virginis fœcundia.

15 Carceris horrendi clauſtrum,
Et rotarum triſte plauſtrum,
Famem & ieiunia.

16 Et quæcunque fiunt ei,
Suſtinet amore dei.
Eadem ad omnia.

17 Torta ſuperat tortorem:
Superat imperatorem
Fœminæ conſtantia.

18 Cruciatur imperator,
Quia cædit cruentator,
Nec valent ſupplicia.

19 Tandem capite punitur,
Et dum morte mors finitur.
Vitæ ſubit gaudia.

20 Angelis mox fuit curæ:
Dare corpus ſepulturæ
Terra procul alia.

21 Oleum ex ipſa manat:
Quod infirmos multos ſanat
Euidenti gratia.

22 Bonum nobis dat vnguentum,
Si per ſuum interuentum
Noſtra ſanat vitia.

23 Gaudens ipſa videat
De ſe præſens gaudia,
Et futura præbeat.
Quæ dedit præſentia.

24 Et hic nobis gaudeat,
Nos illi in gloria. Amen.

¶Hæc proſa conſimilem habet rythmicæ ſtructuræ formam: ſicut illa de ſancto Luca prins declarata, Pſallat chorus corde mundo. Veruntamen in penultimo & vltimo verſu, diuerſus à cæteris præcedentibus eſt rythmi modus: in quo vnaquæque clauſularum, ſeptem complectitur ſyllabas, quarum penultima breuis. & alternis locis conſimilis ſoni habent reſponſum, vt prima ad tertiam & quintam ſecunda vero ad quartam & ſextam. ¶Author eius: Adam de ſancto Victore. Concelebrat autẽ laudes & præconia ſacræ virginis Catharinæ, nobilitatem generis eius & ſplendorem doctrinæ in primis recuſans. Deinde paſſionem ipſius & pretioſam mortem pro Chriſti nomine: honorabilemq́ue ſepulturam angelico miniſterio factam commemorans. Quæ omnia (vt iam dictum eſt) ex ſecunda Parthenice Mantuani & hiſtoria paſſionis eiuſdem, manifeſta euadunt.

3 ¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Fœminæ non fœminina ſtupuit ingenia. Non fœminina, nõ
fragilia, mollia, inſtabilia, & inconſtantia. Nam vt ait poeta: varium & mutabile ſemper fœmina, mu-
liebreque ingenium ſecundum propriam naturæ conditionem imbecillius eſt & infirmius ingenio
viri. Verum in hac eximia virgine gratia ſuperauit & corroborauit naturam: deditq́ue illi in corpore
fœmineo animum virilem, inconcuſſum & à fidei confeſſione indimobilem, vt ſupra ſortem & mo-
dum fœminæ, fuerit conſtans, ſupergreſſaq́ue ſexum, etiam viros ſuperauerit, doctos quidem, excel-
lentiore doctrina. feros autem & crudeles: euicerit patientia. Quod ſequens innuit & deducit verſus,
in poſtrema eius clauſula: ferrum vocans, durum ipſius Maxentii & crudum animum. qui nullo mo-
do emolliri potuit ad pietatem fidei & veræ religionis amplexum, ſed adamantis inſtar obduratus
11 permanſit. ¶In vndecimo verſu. Vaſis oleum includens. Hoc ex parabola angelica de decem virgi-
nibus, quinque prudentibus & quinque fatuis (quæ accipientes lampades ſuas exierunt obuiam ſpon
ſo & ſponſæ) ſumptum eſt. Dicitur enim beata Catharina hic fuiſſe de numero virginum ſapientum,
& accepto oleo in lampadibus ſuis vna cum lumine prodiiſſe obuiã ſponſo, quòd charitate adorna-
ta, humilitate decorata, & cæteris prædita virtutibus, ad cœleſtem ſponſum ſit poſt mortem introdu-
cta. In prima autem præſentis verſus clauſula: dictio vaſis, datiuus eſt pluralis non genitiuus ſingula-
19 ris. Nam participium includens: exigit ſecum datiuum cum accuſatiuo. ¶In decimonono verſu. Et Matth. 25.
dum morte mors finitur. Vita præſens quoniam continuus eſt ad mortem excurſus & acceleratio: no
mine mortis nonnunquam exprimitur, vt hoc in loco. Nempe ſi ea conferatur ad vitam perpetuam,
interminam & indeficientem, quæ nullo mortis metu concutitur, mors potius quàm vita eſt dicen-
da. Perinde atque exiguum lumen & ſubrutilum ſi comparetur ad immenſum ſolis iubar, vmbra cen
ſetur & tenebræ. Poteſt & nomen mortis ſecundo loco in hac clauſula poſitum, recte ſumi pro mor-
talitate, ſeu mortali conditione præſentis vitę, quę dum finitur in beata Catharina per mortem cor-
23 poris illatam à tyranno: ipſa ſubiit æternę vitę gaudia. ¶In viceſimotertio verſu. Gaudens ipſa vi-
deat. Expoſcit hic locus, quòd beata Catharina fauore & gratia pręſens huic concioni, ſpectet lętabun
da & lubens, immo & acceptet ea gaudia: quę in ſua ſolennitate celebrantur à nobis. Conferat etiam
nobis futurę vitę gaudia: quę pręſentia indulſit in hac die, ob paſſionem ipſius & ſolennitatem nobis

læta, feſta, & iocunda. Petit itidem quòd beata Catharina in hac vita nobis gratuletur: de profectu virtutum & honore illi impenſo. Nos vero illi gratulemur in cœlo poſt hanc vitam: propter ſublimitatem & magnitudinem gloriæ ipſius. Gaudere enim verbum cum datiuo poſitum, vt hic: eſt alicui de bono habito gratulari.

Sequuntur proſæ, ſanctis, cuiuſuis ſint ordinis & gradus, communes. Et primum de apoſtolis.

1 COEli ſolem imitantes,
In occaſu triumphantes:
Ortum ſolis referunt.

2 Ortum ſolis, & occaſum,
Quorum omnes ita caſum,
Terræ fines aſſerunt.

3 Petrum, Paulum & Andream
Per Neronem, per Egeam:
Roma, Patras perimunt.

4 Herodes, gens phariſæa
Iacobis & in Iudæa
Binis: vitam adimunt.

5 Ioannes vt eſt vocatus,
Ab Epheſo eſt tranſlatus
Ad Chriſti conuiuia.

6 Mauri trucidant Matthæum,
Et Indi Bartholomeum,
Et Philippum Scythia.

7 Thomam Indi, Iudam Perſæ.
Simonemque. ſic ſuper ſe
Cœli cœlos penetrant.

8 Sic aſcendunt cœli cœlos.
Vbi Chriſto pangunt melos:
Nobis vitam impetrant. Amen.

¶Huius proſæ eadem eſt rythmica forma cum præcedente. Recenſet autem peculiariter tyrannos illos ac populos, qui ſanctis apoſtolis mortem intulerunt ob confeſſionem & prędicationem fidei catholicę, ſpeciatim etiam regiones & locos nominans: in quibus vnuſquiſque apoſtolorum glorioſum conſummauit martyrium.

¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Cœli ſolem imitantes. Locutione metaphorica & per quā- 1
dam manuductionem à ſenſibilibus ad intelligibilia: cœli hic nominantur apoſtoli, quemadmodum
ſæpe in ſcriptura. Sol autem dicitur hic Chriſtus dominus noſter: qui eſt ſol iuſtitiæ exortus timenti-
Mala ch. 4. bus nomen domini. Cœli igitur ſolem imitantur: quoniam apoſtoli Chriſtum ſecuti ſunt in pauper-
tate, prædicationis inſtantia, & morte propter iuſtitiam. Et quemadmodum ſol noſter in ſuo occubi-
tu per mortem triumphauit de principe huius mundi: ita & ipſi cœli myſtici, ſuo occaſu & obitu de
tyrannis & perſecutoribus egerunt triumphum, euaſeruntque inclyti illorum victores. Demum hi
cœli ſpirituales ortum ſolis referunt: quia Chriſti aduentum in carnem per natiuitatem temporalem 2
iam eſſe completum, ſuis ſcriptis & verbis prædicant, eſt enim aduentus ille Chriſti in mūdum: quaſi
Pſal. 111. quidam ſolis ortus, de quo propheta. Exortum eſt in tenebris lumen rectis corde: miſericors & miſe-
rator & iuſtus dominus. Nec ſolum ſolis ortum, ſed & occaſum eiuſdem per mortem carnis, annun-
ciant huiuſmodi cœli, quoniam Chriſtum pro nobis in cruce mortuum prædicatione ſua conſtanter
aſtruunt. At vero quonam modo hi duodecim cœli ad occaſum huius vitæ tetenderint & in quibus
terræ plagis ac finibus: ſequentes verſus referunt. ¶In tertio verſu. Petrum, Paulum & Andream. 3
Nam Petrus & Paulus per Neronem imperatorem Romæ curſum huius vitæ conſummarunt. Pe-
trus quidem cruce: Paulus vero gladio. Andreas autem per Egeam proconſulem in Patras ciuitate
Actuum 12. Achaiæ cruci addictus: tranſiuit à morte ad vitam æternam. Inſuper Herodes rex Iacobum fratrem
Ioannis occidit gladio in Iudæa. Turba autem phariſæorum Iacobum fratrem domini præcipitauit
de pinnaculo templi Solymi: & fuſte trucidauit. At vero beatus Ioannes euangeliſta poſt reditū eius
à Pathmos inſula in quam fuerat relegatus: diutius Epheſiorum rexit eccleſiam, & demum in pace
quieuit, traductus ad ſplēdida illa cœli conuiuia: ad quæ à Chriſto, paulo ante obdormitionem ſuam
fuerat inuitatus. ¶In ſeptimo verſu. Sic ſuper ſe cœli cœlos penetrāt. In hac poſtrema præſentis ver 4
ſus clauſula, cœli primo loco pro apoſtolis ſumuntur, ſecundo vero pro habitaculis & tectis cœleſti-
bus: ad quæ per glorioſam mortem demum omnes apoſtoli ſunt ſubuecti. Vnde quod particulatim
de ſingulis ipſorum modo dictum eſt: nūc in vniuerſum de omnibus colligitur atque aſſeritur. At ve-
ro dicuntur hic cœli ipſi ſpirituales penetrare tecta cœleſtia: ſuper ſe, atque ſupra propriam ipſorum
naturam, quoniam id ſupra hominem eſt atque humanam conditionem: quòd huius mundi incolæ
conſcendant excelſa cœli palacia, neque ſua ipſorum virtute id aſſequuntur aut attingunt, ſed præ-
ſertim miſeratrice & adiutrice dei gratia. Non eſt enim volentis neque currentis (vt ait Paulus) ſed
Roma. 9. dei miſerentis.

De apoſtolis, alia proſa.

CLare ſanctorum ſenatus apoſtolorum: princeps orbis terra-
rum: rectorque regnorum. Eccleſiarum mores & vitam mo-
1 derare. Quæ per doctrinam tuam fideles ſunt vbique. Antio-
chus & Remus concedunt tibi Petre regni ſolium. Tyranni-
2 dem tu Paule Alexandrinam inuaſiſti Græciam. AEthiopes horridos
3 Matthæe, agnelli vellere (Qui maculas neſciat aliquas) veſtiſti candi-
do. Thoma, Bartholomee, Ioannes, Philippe, Simon. Iacobique pariles,
Andrea, Thadee: dei bellatores inclyti. En vos oriens & occidens, im-
mo teres mundi circulus: ſe patres habere gaudet, & expectat iudices.
Et idcirco mundus omnis, laudes vobis & honorem ſanctis debitũ: ſup-
plex impendit. Amen.

¶ Hæc proſa ſolutam habet orationis compoſitionem: neque rythmica lege coercetur. Inuocatur in ea ſacer ille ſenatus & ſancta ſocietas apoſtolorum, totius mundi principatum in recta fidei inſtitutione conſecuta: ſecundum illud pſalmi de eis dictum. Conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Pſal. 44. Et rurſum. Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham. Pſal. 47. Deinde ſpeciatim nominantur apoſtoli: cum expreſſione aliquorum populorum & locorum, quos ad fidem conuerterunt. Demum quantus ipſis exhibetur honor à toto mundo, paterna eorum directione ad Chriſtum adducto & in conſummatione ſeculi per eos iudicando (vt Chriſtus eis eſt pollicitus in euãgelio) circa finem Matt. 19. hæc proſa commemorat.

1 ¶ ANNOTATIONES. Antiochus & Remus concedunt tibi Petre. Antiochus rex Syriæ ciuitatem ſui regni (quæ prius Reblata dicebatur) magnificentius inſtaurauit: atque à ſe nuncupauit Antiochiã. In hac conſtituta eſt primum beato Petro cathedra pontificalis, fuitque primus eccleſiæ Antiochenæ epiſcopus. Poſtea vero Romam commigrauit, vbi pontificiam conſtituit ſedem: in qua ad finem vſque vitæ conſedit. Romæ autem conditor fuit vna cum Romulo fratre ſuo Remus, vt ſcribunt hiſtorici, idcirco Antiochus & Remus (id eſt Antiochia & Roma) dicuntur Petro conceſſiſſe regni ſpiritualis & eccleſiaſtici ſolium.
2 ¶ Tyrannidem tu Paule Alexandrinam. Beatus Paulus totam fere peragrauit Græciam, illamque cum verbis tum ſcriptis ad ſacræ fidei agnitionem perduxit. Dicitur autem Græcia, tyrannis Alexandrina, quoniam Alexander magnus totam Græciam ſuo ſubiecit imperio, regnauitque primus in ea. vnde & in ſacra viſione Danielis: ipſe rex Græcorum appellatur, Danie. 8. ꝙ deuicto Dario rege Perſarum transtulit monarchiam à Perſis in Græcos, vt fuerat ipſi Danieli in Danie. 2.
3 ſomnii Nabugodonoſor interpretatione reuelatum.
¶ AEthiopes horridos Matthæe agnelli vellere. Beatus Matthæus AEthiopiæ populos & atro colore corporis & peccatorum maculis horridos, conuertit ad Chriſtum, fecitque vt mutauerint AEthiopes pellem ſuam, quantum ad animi ſtatum & conditionem. Nam ſuperinduit illos candido vellere ipſius veri agni, qui nullas habet maculas, vt pote Ieſu Chriſti, qui peccatum non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius. Eſa. 53. Siquidem ſacro regenerationis lauacro abluit in eis omnem peccatorum ſordem: quam idolorum cultu contraxerant, & abiecta vetuſtate vitæ: induit eos veſtem nouam puritatis & innocentiæ quæ à Chriſto confertur omnibus in ipſum credentibus. Hanc autem munditię & ſyncęritatis veſtem ſacram: author hic vocat apta metaphora candidum vellus agnelli immaculati, ſiue agni incoinquinati atque incontaminati.

De vno martyre.

1 SPe mercedis & coronæ
Stetit martyr in agone,
Ad mortem obediens.
2 Morte Chriſtum imitatus
Fide firmus & firmatus,
Firmo greſſu gradiens.
3 Furit furor militaris:
Vt vir ſanctus ſacris aris
Immoletur hoſtia.
4 Quem occidunt vt ſcientes
Introducunt neſcientes
Ad æterna gaudia.
5 Chriſti fortis hic athleta:
Qui ſubire mente læta
Mortem non abhorruit.
6 Vt ſit ſalus infirmorum
Et medela peccatorum:
Gratiam promeruit.
7 Non eſt morbus quem nõ curet.
Dum morborum non obduret
Plagam diffidentia.
8 Cæci claudi, ſurdi, muti,

Sunt ad vſum reſtituti
Diuina clementia.
9 Hoſtes Chriſti, Chriſto cedunt:
Signa ſignis dum ſuccedunt
Argumenta fidei.
10 Ergo martyr inuocetur;
Vt per eum nobis detur
Ad ſuperna prouehi, Amen,

¶Hæc proſa, rythmicæ teoet modulationis legem, quemadmodum illa de apoſtolis paulo ſuperius
explicata. Cœli ſolem imitantes. ¶Commendat autem inuictam conſtantiam cuiuſuis ſancti marty-
ris: qua ſuperatis ignibus, vioculis, flagris & denique ipſa morte: ad vitam peruenit ſempiternam. Mi-
raculorum deinde virtutem & gratiam ſanitatum illi à domino indultam coocelebrat: & demũ eun-
dem inuocat.
¶ANNOTATIONES. In tertio verſu. Immoletur hoſtia. Beatus Paulus ad Romanos ſcribens nos 3
Roma.12. hortatur: vt exhibeamus corpora noſtra hoſtiam viueotem, ſanctam & bene placentem deo. Si igitur
cum quid boni exercemus in corpore aut per corpus, tunc hoſtiam deo viuentem dicimur offerre,
quanto magis fortes Chriſti, milites & in bello ſtrenui, quando corpora ſua tradiderũt propter Chri-
ſtum ad ſupplicia, ſeipſos immolarunt vt hoſtias ſacris altaribus. Vnde in libro Sapientiæ dicit de ip-
Sapien.3. ſis Salomon, quòd deus tanquam aurum in fornace probauit illos & quaſi holocauſti hoſtiam acce-
pit illos. Et in hoc vere Chriſtum imitati ſunt: qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & ho-
Ephe.5. ſtiam deo patri in odorem ſuauitatis. ¶In ſexto verſu. Dum morborum non obduret plagam diffi- 6
dentia. Omoem (inquit) morborum moleſtiam curat hic ſanctus martyr: ſi modo diffidentia de cura
tione morbi conſequenda noo reddat plagam morbi obduratiorem & deteriorem. Enimuero ſi lan-
guidus diffideret de diuina virtute aut meritis martyris, quòd non poſſet à deo impetrare ſanitatem
à tali morbo quo laborat: huiuſmodi infirmitas fidei & imbecillitas confidentiæ in deo, eſſet impedi-
mento ſanitati recuperandæ. Idcirco mulieri vexatæ duodecim annos profluuio ſanguinis, & ad cõ-
tactum fimbriæ veſtimeoti domini noſtri (vt fidem habuerat) ſubito curatæ: dixit Ieſus. Confide filia
Matth.9. fides tua te ſaluam fecit. Et aliis in locis ſæpius legitur dominus dixiſſe ſanatis à ſe, quòd fides eorum
ſaluos ipſos fecerat, ad innuẽdum quòd ad impetrandam gratiam ſanitatis aut quoduis aliud donum
à deo aut ſanctis: neceſſaria in primis eſt fides atque fiducia impetrandi quod petitur. Quemadmo-
Iacob.1. dum etiam monet beatus Iacobus dicens. Poſtulet autem, in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitat: ſi-
milis eſt fluctui maris qui à vento mouetur & circunfertur. Non ergo æſtimet homo ille: quòd acci-
piat aliquid à domino. ¶In oono verſu. Signa ſignis dum ſuccedunt: argumenta fidei. Huiuſmodi ſi- 9
gna & miracula à deo precibus ſancti martyris facta, dicuntur argumenta fidei: quoniam approbatio
nes ſunt & quædam teſtificationes veritatis fidei chriſtianæ. Et viſis huiuſmodi ſignis multi fidem ca
Marci.16. tholicam ſunt amplexati: ad eam miraculorũ occaſiooe inducti. Vnde & beatus Marcus dicit de apo-
ſtolis, quòd ipſi profecti prædicauerunt vbique domino cooperante & ſermooem confirmante ſe-
Matth.8. quentibus ſignis, quoniam ſequentia doctrinam apoſtolicam, ſigna erant confirmatoria ſermonis ip-
ſorum ante facti, quemadmodum Chriſtus in euangelio poſt ſermonem factum in monte: ſanauit
leproſum.

De pluribus martyribus.

1 O Beata beatorum
Martyrum ſolennia.
2 O deuote recolendo
Victorum certamina.
3 Digni dignis fulgent ſignis:
Et florent virtutibus.
4 Illos ſemper condecenter
Veneremur laudibus.
5 Fide, voto, corde toto,
Adhæſerunt domino.
6 Et inuicti ſunt addicti
Atroci martyrio.
7 Carcerati, trucidati,
Tormentorum genera
8 Igne læſi, ferro cæſi,
Pertulerunt plurima,
9 Dum ſic torti cedunt morti
Carnis per interitum,
10 Vt electi ſunt adepti
Beatorum præmium.
11 Per contemptum mundatorum
Et per bella fortia,
Meruerunt angelorum
Victores conſortia,
12 Ergo facti cohæredes
Chriſto in cœleſtibus,
13 Apud ipſum vota noſtra
Promouere precibus,

14 Vt poſt huius finem vitæ
Et poſt tranſitoria,

15 In perenni mereamur
Exultare gloria. Amen.

¶Hæc proſa conſimilem habet rythmi compoſitionem cum ea de ſancto Nicolao ſuperius explicata. Congaudentes exultemus: vocali concordia. In ſingulis enim fere verſibus duas complectitur clauſulas rythmicas. primam octo ſyllabarum, quarum penultima eſt longa. ſecundam vero heptaſyllabam: & penultima breui contextam. ¶Commendantur in ea glorioſi martyres ob inuictam animorum fortitudinem: qua tyrannis & duris perſecutoribus ſuperiores, quæuis ſuppliciorum genera illis inflicta conſtanter pertulerunt pro confeſſione fidei. Et demum mortem perpeſſi: celebri triumpho cœleſtibus atriis ſunt inuecti. Poſtremum pia ad ipſos dirigitur inuocatio: vt noſtri apud deum aſſidue memores eſſe dignentur.

2 ¶ANNOTATIONES. In ſecundo verſu. Victorum certamina. Genitiuus ille pluralis non à participio victus deducitur, neque paſſiuam habet acceptionem: ſed à nomine verbali victor, actiuamque ſortitur ſignificationem. quemadmodum & in illo carmine hymni de martyribus, victorũ genus optimum. Verum id admonuiſſe: ferme ſuperuacuum videri poſſit.
7 ¶In ſeptimo verſu. Tormentorum genera. Beatus Paulus ad Hebræos ſcribens: hæc varia tormentorum genera ita paucis conſtringit. Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem: vt meliorem inuenirent reſurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti: inſuper & vincula & carceres, lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt. Hebr. 11.
11 ¶In vndecimo verſu. Ergo facti cohæredes Chriſto. Sãcti martyres dicuntur cohæredes Chriſto: quoniam eandem cum ipſo hæreditatem cœleſtis ſcilicet gloriæ ſunt aſſecuti. Eundem in modum apoſtolus ad Romanos ſcribẽs ait. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro: ꝙ ſumus filii dei. Si autem filii & hæredes, hæredes quidem dei: cohæredes autem Chriſti. Roma. 8. Cæterum nomẽ cohæredes, hic rectius cum datiuo ponitur ratione cõpoſitionis, quàm cum genitiuo, ſicut apud Pauli interpretem.

De vno confeſſore.

1 Qvem inuiſibiliter
Sequitur eccleſia:
2 Deus viſibiliter
Facit mirabilia.
3 Confeſſorum iugiter
Vigilat cuſtodia.
4 Per quos mirabiliter
Operatur gratia.
5 Lumbos cinxit ſanctus iſte:
Et lucernam tenuit.
6 Pro te mũdum ſpreuit Chriſte,
Et carnem prohibuit.
7 Hic anguſtam viam vitæ
Fortiter arripuit.
8 Et in vitiorum lite
Brauium obtinuit.
9 In te Chriſtus firmat templum
Spiritali quadratura.
10 In decorem dat exemplum:
Inuiſibili ſtructura.
11 Tu ſplẽdorem præſtas eccleſiis,
Miraculis, & ſignis variis.
12 Tu coruſcas virtutum radiis
Tu protegas nos ab inſidiis. Amen

¶Hæc proſa, multiforme habet rythmi genus: & in diuerſis locis varium. Nam in quatuor primis verſibus, ſingulæ clauſulæ ſeptem complectuntur ſyllabas: quarum penultima eſt breuis. In reliquis vero quatuor ſequentibus prima cuiuſque verſus clauſula octo eſt ſyllabarum: & penultimam habet longam. ſecũda vero heptaſyllaba eſt, & penultimam corripit. Inſuper in nono & decimo verſu, ſingulæ clauſulæ octo complentur ſyllabis: quarum penultima eſt longa. Demum in duobus poſtremis verſibus ſingulæ clauſulæ decem complectuntur ſyllabas. quarum penultima eſt breuis. ſecundum eam rythmi formam in proſa illa de ſancto Martino obſeruatam. Gaude Sion quæ diem recolis. Id vnum tamen eſt commune omnibus huius proſæ verſibus: ꝙ duo proximi mutuum habent adinuicem in terminali ſyllabarum conſonantia reſponſum. Nam prima clauſula vnius, primæ alterius: & ſecunda ſecundæ, ſemper conſonare deprehenditur. ¶Prædicatur in ea virtus & excellentia cuiuſuis ſancti confeſſoris, ꝙ mundum aſpernatus fuerit, carnem frenauerit, inſidias dæmonum declinauerit & ad cœleſtia totis animi viribus aſpirauerit: quæ tandem poſt huius vitæ curſum conſecutus eſt.

2 ¶ANNOTATIONES. In primo verſu. Quem inuiſibiliter ſequitur eccleſia. Deum ipſum eccleſia militaris & adhuc currens in ſtadio vitæ præſentis, ſequitur inuiſibiliter: quoniam non paſſibus corporis ſed imitatione virtutum & diuinarum denominationum, eius veſtigia conſectatur: quæ ſpiritualis eſt & inuiſibilis affectatio. Siquidem deus ipſe: ſanctus eſt, iuſtus, purus, mãſuetus & miſericors.

Et fideles eccleſiæ filii ambulantes in via mandatorum domini, contendunt ipſi deo aſſimilari in hi-
ſce virtutibus, ſanctitate, iuſtitia, puritate, manſuetudine, & miſericordia. idcirco illum imitari dicun
tur: & inuiſibili greſſu ſequi. ¶ In tertio verſu. Confeſſorum iugiter vigilat cuſtodia. Locus iſte ex 3
Lucæ.12. euangelio deductus videtur: vbi diſcipuli domini & quicunque fideles, dicuntur ſimiles hominibus
expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur à nuptiis, vt cum venerit & pulſauerit: confeſtim
aperiant ei. Qui ſane locus euangelicus accommodatur apte in laudem & præconium ſanctorum
confeſſorum: qui vigilauerunt in bonorum operum exercitio expectantes aduentum domini ſui, &
Lucæ.12. diligentem adhibuerunt cuſtodiam circa domum ſibi commiſſam. ¶ In quinto verſu. Lumbos cin- 7
xit ſanctus iſte. Id quoque ex eodem euangelii loco depromptum eſt; vbi legitur dominus dixiſſe di-
ſcipulis ſuis. Sint lumbi veſtri præcincti: & lucernæ ardentes in manibus veſtris. qui etiam locus: ex
inſtituto eccleſiaſtico de ſanctis confeſſoribus legitur. Sane quiſque eorum lumbos cinxit: quia carnis
concupiſcentiam per continentiæ diſciplinam coarctauit, lucernam vero tenuit in manibus ſuis: quia
Matth 5. ſplendore bonorum operum etiam proximis ad exemplum illuxit, ſecundum illud dictum euange-
lii. Sic luceat lux veſtra coram hominibus vt videant opera veſtra bona: & glorificent patrem veſtrũ
qui eſt in cœlis. ¶ In ſeptimo verſu. Hic anguſtam viam vitæ. Via vitæ: eſt ſemita mandatorum dei
Matth.19. quæ ducit ad vitam, ſecundum illud verbum euangelii. Si vis ad vitam ingredi: ſerua mandata. Huiuſ
modi autem via, eſt arcta & anguſta: teſtimonio ſummæ veritatis dicentis in euangelio. Quàm an-
Matth.7. guſta porta & arcta via eſt quæ ducit ad vitam: & pauci ſunt qui inueniunt eam. E diuerſo via mortis
eſt via vitiorum declinans à mandatis dei: & deducens ad perditionem æternam. de qua dicit domi-
nus eodem loco. Lata porta & ſpacioſa via eſt quæ ducit ad perditionem: & multi ſunt qui intrãt per
eam. At vero quoniam progredientibus per viam vitæ permulti occurſant & aduerſantur hoſtes: re-
cte dicit ſequens verſus, quod quiuis ſanctus confeſſor in aſſidua pugna & conflictu vitiorum obti-
nuit brauium: quoniam ſuperatis hoſtibus animæ, victoria potitus eſt & brauio. ¶ In nono verſu. In 9
te Chriſtus firmat templum. In anima cuiuſque ſancti confeſſoris templum ſuum Chriſtus conſti-
tuit: quia illam vt gratum domicilium ſpiritualiter inhabitauit. ſecundum illud verbum euangelicum
Ioan.14. Siquis diligit me: ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & man
ſionem apud eum faciemus. Cui reſpondet etiam illud verbũ domini in Apocalypſi. Ecce ego ſto ad
Apoca.3. oſtium & pulſo. Siquis apperuerit mihi, intrabo ad illum & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. At ve-
ro templum illud dei myſticum, ſpirituali quadratura (vt ait hic litera) eſt conſtructum: quoniã qua-
tuor virtutibus præcipuis (quas cardinales vocant) eſt ſubnixum, fortitudine ſcilicet, temperantia, iu
ſtitia, & prudentia. Aut quoniam quatuor ſortitur dimenſionum interualla ſpiritualiter ſumpta: hu-
iuſmodi templum, vtpote longitudinem, latitudinem, ſublimitatem & profunditatem: quemadmo-
dum eas nominat apoſtolus in epiſtola ad Epheſios. Demum hac ſtructura virtutũ inuiſibili, in ani-
Ephe.3. mo ſancti cuiuſuis confeſſoris erecta: deus dat exemplum in decorem & ornatum tanti operis, quo-
niam ipſe deus ſeipſum proponit exemplar ipſi ſancto: quod aſpiciens, ſplendidam illam & magnifi-
cam in animo ſuo extruat fabricam. Aut quoniam deus ipſum ſanctum confeſſorem & virtutes eius
eximias proponit exemplum aliis fidelibus: vt ad illius imitationem ſibi etiam comparent conſimi-
lium virtutum decorem & ornamentum,

De vna virgine.

1 EXultent filiæ Sion in rege ſuo, neſcientes thorum delicti cri-
mine ſordidatum. Quarum Chriſte ſponſus virginum: virgi-
nis es filius. Cuius gratia, mira opera in ſanctis tuis ſunt edita.
2 Vt das cernere hæc in virgine: cuius hęc feſta ſunt hodie. Quę
in fragili ſexu fœmineo: viriliter carnis iure domito. Angelicam hic vi-
3 tam duxerat in carne: dum præter carnem vixerat. Hoc miratur ſerpens
antiquus calcaneum eius obſeruat callidus. Qui nocere dum machina-
tur: ſub pedibus fœminæ caput eius teritur. Inſidias hoſtis hanc Chriſte
docuiſti virginem vincere in prima congreſſione. Dum non conſenti-
4 ret ſed illi reſiſteret: vincere qui ſolet tentatos ſi non repugnent. Quem,
5 hæc virgo reſiſtens: à ſe fecit fugere. Quo fugato: appropinquauit tibi do
mine. Nunc inter virgines adducta poſt eam quæ mater eſt intacta vir-
ginum virginis Mariæ eſt pediſſequa. Te agnum ſine macula iam ſequi-
tur ſtola candida filium virginis: quocunque virginum flos ierit. Cuius
interceſſione tu nos tuere. Amen.

¶Hæc proſa liberiorem habet orationis ſolutæ contextum:nec rythmicis ſubiicitur legibus. Continet autem commendationem vnius cuiuſuis virginis, pręclariſque eam laudibus extollit, quòd carnis edomuerit concupiſcentiam, & virginalem domino integritatem ſeruauerit intactam. Ob quod nũc in cœlis coronata candenteque amictu circundata: æternæ gloriæ particeps eſt effecta.

1 ¶ANNOTATIONES.Exultent filiæ Sion in rege ſuo. Prima huius verſus ſententia, ſumpta eſt ex
eo loco pſalmi.Lętetur iſrael in eo qui fecit eum:& filiæ Sion exultent in rege ſuo. Vbi per filias Sion Pſal.149.
intelliguntur animæ fideles,quæ deum in præſentis vitæ curriculo per fidem ſpeculantur. Poſterior
vero eiuſdem verſus ſententia deprompta eſt ex illo verbo Salomonis in libro Sapientiæ. Fœlix eſt Sapien.3.
ſterilis & incoinquinata,quæ neſciuit thorum in delicto:habebit fructum in reſpectione animarum
ſanctarum.Quod recte ſanctis accommodatur virginibus: cuiuſuis thori etiam coniugalis experti-
2 bus. ¶Quæ in fragili ſexu fœmineo. Adiuncta eſt circa principium huius verſus præpoſitio in,
quæ ſubaudiri debuit. Nam appoſita, claram reddit ſententiam: prætermiſſa vero,obſcuram & du-
riuſculam.Sumpta eſt autem huius verſus & proxime ſequentis ſententia:ex eo dicto beati Hierony
mi in ſermone de aſſumptione beatæ virginis.Bene angelus ad virginem mittitur,quia ſemper eſt
angelis cognata virginitas.Profecto in carne præter carnem viuere:non terrena vita eſt ſed cœleſtis.
Vnde in carne angelicam gratiam acquirere:maioris eſt meriti quàm habere. Eſſe enim angelum,fœ
licitatis eſt,eſſe vero virginem, virtutis.dum hoc obtinere viribus nititur cum gratia: quod habet an-
gelus ex natura. Vtrunque tamen,& eſſe virginem & angelum:diuini muneris eſt officium: non hu-
3 manum.hæc Hieronymus.¶Hoc miratur ſerpens antiquus. Ex verbis dei ingerens maledictionem
ſerpenti poſt deceptos primos parentes: hic locus trahitur, vbi ait illi. Inimicitias ponam inter te & Gene.3.
mulierem:& ſemen tuum & ſemen illius. Ipſa conteret caput tuum:& tu inſidiaberis calcaneo illius.
Quæ quidem verba licet primum & præcipue de benedicta inter mulieres ſacroſancta virgine Ma-
ria intelligantur:quòd inimicitias cum ſerpente geſſerit,& caput illius ſuarum virtutum pede contri
uit.nihilo ſecius de alia etiam quauis ſancta virgine,ſecundo loco poſſunt eadẽ verba accipi: quæ dei-
paræ virginis æmula & conſectatrix, inimicitias habuit graues cum antiquo ſerpente & continuum
cum eo geſſit bellum,in quo tamen adiutore deo victrix:continentia ſingulari & caſtimonia contriue
rit caput & ſuggeſtiones tentationum ipſius. Ipſe vero ſerpens inſidiatus eſt calcaneo illius virginis:
ſcilicet carni,poſtremum dignitatis locum in ea habenti,ſicut calcaneus eſt poſterior pars pedis. Huic
autem calcaneo virginis inſidiatur & hunc obſeruat ipſe ſerpens:quoniam ſuſcitare molitur in carne
4 ſtimulos & incendia libidinum,quibus ſpiritum pertrahat in peccatum.¶Quem hęc virgo reſiſtẽs. Iacobi.4.
Id faciundum admonet Beatus Iacobus dicens. Reſiſtite diabolo:& fugiet à vobis. Cui conſonat hoc
dictum Ambroſii. Debilis eſt hoſtis:qui non vincit niſi volentem vinci. At vero reſiſtendum hoſti eſ-
ſe in prima congreſſione & certaminis initio:ne ſemel admiſſus inualeſcat in nos & extrudi non,poſ
ſit:edocet propheta cum ait in pſalmo. Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram. Is autẽ Pſal.136.
eſt,qui ſuggeſtiones in malum cum primum ebulliunt,ad Chriſtum petram iuſtitiæ confringit,neq;
5 ſinit eas longiore mora noxias vires ſumere.¶Nunc inter virgines adducta poſt eam. Alludit hic ver Pſal.44.
ſus ad locum illum in pſalmo. Adducentur regi virgines poſt eam:proximæ eius afferentur tibi. Nam
poſt ſacratiſſimam virginem Mariam,reliquæ virgines tãquam eius aſſeclæ & comites:adductæ ſunt
& oblatæ ſunt domino quaſi ſponſo ſuo.ſequentes illius in puritate veſtigia dum hic viuerent: & nũc
in gloria eundem comitantur affectatu indeficienti,minimeque moleſto.quemadmodum in Apoca- Apoca.14.
lypſi de virginibus dictum legimus:ꝙ ſequuntur agnum quocunque ierit.

De vna virgine:alia proſa.

VIrginis venerãdæ de numero ſapientium feſta celebremus ſo
cii,Filiæ matris ſummi regis ſacroſanctæ Marię, Quam ſibi
1 in ſororem:dei adoptauit filius. Hæc corpus ſuum domuit
2 freno ieiunii. Et luxuriam ſecuit enſe agoniæ, Iſta cõtra cun-
3 ctos mortis dimicauit impetus. Et hoſtem cruentum,freta Chriſti dex-
tera:ſtrauerat.Hęc ſponſum ab aula cœli ſeſe inuiſentem alacris. Corde
iucundo ſecuta:eius eſt ingreſſa thalamum. Tute iam dulcibus plena de-
litiis. Chriſto miſerias veſtras ſuggerito. Nobis conſolationem precan-
do. Amen.

¶Hæc proſa etiam habet ſolutam orationis compoſitionem:nec rythmica modulatione texitur. Cõplectitur autem commendationem cuiuſuis ſanctæ virginis, quæ ad imitationem dei genitricis Mariæ,in mundicia corporis & animi domino aſſidue ſeruiuit,ebullientes corporis æſtus ieiuniorum frigore extinxit,& pullulantem carnis libidinẽ virtute ſpiritus refrenauit. Propter quod ab æterno ſpõ-

ſo iouitata ad nuptias: cœleſtem ipſius thalamum eſt ingreſſa, perpetuaque perfruitur cœli gloria.
❡ANNOTATIONES. Filiæ matris ſummi regis. Sancta quælibet virgo, ſacratæ dei matris eſt filia 1
per imitationem: quoniam in virginali candore eam conſequitur ac imitatur, vt filia matrem. Ex
quo protinus conſequens eſt: Chriſtum adoptaſſe vnam quamuis virginum in ſororem. nam Chri-
ſtus eandem cum qualibet ſacra virgine habet matrem: vtpote glorioſam virginem Mariam. quæ ip
ſius quidem Chriſti mater eſt ſecundum carnem: cuiuſlibet autem ſanctarum virgioum mater eſt ſe
cundum ſpiritum, & imitandæ virtutis exemplum. ❡Luxuriam ſecuit enſe agoniæ. Eoſis ille nō ma 2
terialis eſt, ſed ſpiritualis: refrenatio ſcilicet carnalis concupiſcentiæ per contineotiam, ieiunia & ab
ſtinentiam, vigilias & diſciplinam. Hæc ſiquidem non minus reſecant titillantes ac pruricotes libi-
dinum motus: quàm acutus gladius obuia quæque quibus admouetur diuellit ac diſſecat. Vocatur
autem eoſis ille, agoniæ: id eſt certaminis, anguſtiæ ac laboris. quoniam difficile eſt admodum pro-
priam edomare carnem, & intrinſecum illum hoſtem debellare: neque id fit ſine graui ſudore, nixu
& difficultate. Corruunt enim in ea pugna, & ſuccumbunt quàm plurimi: perpauci vero euadunt
victores. Inſuper eadem deo ſacrata virgo quæ præſenti proſa celebratur, contra cunctos mortis di-
micauit impetus: quoniam quæuis tormentorum genera mortem inferentia lubēs pertulit pro Chri
ſti nomine. Hoſtem vero cruentum dei virtute munita proſtrauit humi: quoniam & dæmonis ten-
tationes & molimina ſuperauit, & tyrannos illius ſatellites ac miniſtros per indomabilem animi cō
ſtantiam triumphans euicit. ❡Hæc ſponſum ab aula cœleſti. Sicut ſponſus dimiſſo ſuo domicilio ad 3
ædes ſponſæ (quam ſingulari proſequitur amoris affectu) ſolet proficiſci: vt eam inuiſat & ſuum du-
cat in thalamum. Sponſa vero mortem illi gerens, regredientem in ſua tecta ſubſequitur ſponſum:
& vna cum ipſo connubialem ſubit thalamum. Ita Chriſtus beatarum virginum ſponſus à cœli thro
no progreſſus, in terras (vt humano loquar more) deſcendit. & ſponſam ſuam, quamlibet ſanctam vir
ginem adhue in terris degentē inuiſere venit: vt eam inuitet ad cœleſtis regni cōſortiū. Illa vero dulci
Canti. 2. bus his alloquiis inuitata à ſponſo. ſurge propera amica mea formoſa mea, veni de Libano, veni coro
Canti. 4. naberis: currit in odore vnguentorū eius, & tracta eſt poſt ſponſum ſuū. Quinimmo ſponte ſua, greſ
Canti. 1. ſus illius ſecuta: introducta eſt per fœlicem huius vitæ conſummationem, in æterna cœli tabernacu-
la. Quæ nobis etiam annuat præſentis vitæ decurſum dominus noſter Ieſus Chriſtus: animarū om-
nium fidelium ſponſus dulciſſimus. Cui pro completa præſentis operis elucubratione, ſit cum deo
patre & ſpiritu ſancto: laus, honor, & gratiarum actio, in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

QVARTI ET VLTIMI
Libri, ipſius Elucidato-
rii eccleſiaſtici.
FINIS.

Index hymnorum eccleſiaſticorum, in primo libro huius operis declaratorum, ſecundum ordinem literarum alphabeti collectus, à quibus ſuum ſumunt exordium.

¶Ad cœnam agni prouidi 34
Adeſto ſancta trinitas 40
AEterne rerum conditor 6
AEterna cœli gloria 11
AEterne rex altiſſime, redemptor 37
AEterne rex altiſſime reddens 67
AEterna Chriſti munera 78
Agnoſcat omne ſeculum 10
Ales diei nuncius 9
Alma chorus domini 39
Annue Chriſte ſeculorum 78
A patre vnigenitus, ad nos venit 22
A ſolis ortus cardine 15
Aſſunt feſta iubilea 61
Audi benigne conditor 25
Aue maris ſtella 54
Aue Catharina martyr 76
Aurea luce & decore roſeo 59
Aures ad noſtras deitatis 25
Aurora iam ſpargit polum 12
Aurora lucis rutilat 33
¶Beata nobis gaudia 38
Beate martyr proſpera 80
¶Catharinæ collaudemus 76
Chorus nouæ Hieruſalem 34
Chriſte redemptor gentium 15
Chriſte qui lux es & dies 24
Chriſte cunctorum dominator 45
Chriſte ſanctorum decus 71
Chriſte redemptor omnium 72
Chriſte lucis ſplendor veræ 82
Clarum decus ieiunii 24
Claris coniubila Gallia 53
Cleri patrem & patronum 47
Cœli deus ſanctiſſime 9
Conditor alme ſiderum 13
Conſcendat vſque ſidera 65
Conſors paterni luminis 9
Corde natus ex parentis 16
Cultor dei memento 27
¶Deus creator omnium 12
De patre verbum prodiens 19
Deus tuorum militum 66
Deus tuorum militum 79
Deus plaſmator cunctorum 82
Dies abſoluti prætereunt 23
¶Ecce iam noctis tenuatur 3
En miranda prodigia 61
En martyris Laurentii 65
Ex more docti myſtico 23
Exultet aula cœlica 46
Exultet cœlum laudibus 77
¶Feſtum nunc celebre, magnaque 36
Fit porta Chriſti peruia 54
Fœlix per omnes feſtum 60
Fratres vnanimes fœdere 74
¶Gaude mater pietatis 63
Gaude viſceribus mater 67
Gaudent cœli noua luce 69
Gaude mater eccleſia 69
Gaude fœlix Hungaria 75
Gloria laus & honor 29
Gratulare Cæſarea 51
Gratuletur eccleſia 84
¶Hallelu ia dulce carmen 22
Hoſtis Herodes impie 20
Hymnum dicamus domino 31
¶Iam Chriſte ſol iuſtitiæ 26
Iam Chriſtus aſtra aſcenderat 38
Iam lucis orto ſidere 3
Iam maieſtatis ſolio 41
Iam ter quaternis trahitur 26
Ieſu quadrageſimæ 26
Ieſu ſaluator ſeculi, verbum 35
Ieſu noſtra redemptio 36
Ieſu corona celſior 52
Ieſu ſaluator ſeculi, redemptis 72
Ieſu redemptor omnium 82
Ieſu corona virginum 83
Immenſe cœli conditor 7
In maieſtatis ſolio 41
Inter æternas ſuperum coronas 52
Inuentor rutili dux bone 31
Iſte confeſſor domini ſacratus 81
¶Lauda mater eccleſia 63
Lignum crucis mirabile 56
Lucis creator optime 63
Lucis huius feſta colat 9
Lux ecce ſurgit aurea 10
Lux mundi beatiſſima 49
¶Magnæ deus potentiæ 10
Magne pater Auguſtine 70
Magno ſalutis gaudio 30
Martine confeſſor dei 73
Martine par apoſtolis 74
Martyr dei qui vnicum 79
Martyris ecce dies Agathæ 50
Martyris Chriſti canimus 64
¶Nocte ſurgentes vigilemus 3
Nox & tenebræ & nubila 9
Nox atra rerum contegit 10
Nouum ſidus exoritur 64
Nouum ſidus emicuit 76
Nunc ſancte nobis ſpiritus 4
Nuncium vobis fero de ſupernis 21
¶O Chriſti mater fulgida 61
O glorioſa domina excelſa 50
O lux beata trinitas, & principalis 12
O lux beata trinitas tres vnum 41
O nazaræne dux Bethleem 27
O pater ſancte, mitis atque pie 13
O quàm glorifica luce coruſcas 68
¶Pange chorus hymnum deo filio 6
Pange lingua glorioſi, prælium 28
Pange lingua glorioſi corporis 42
Pange lingua Nicolai præſulis 47

Plaſmator hominis deus 11
Plaude parens Pannonia 73
Præco præclarus ſacer 58
Primo dierum omnium 5
¶Quem non præualent propria 21
Quem terra, pontus, æthera 49
Quod chorus vatum venerandus 48
¶Rector potens, verax deus 4
Regis regum ciuis aue 58
Rerum creator optime 9
Rerum deus tenax vigor 4
Rex angelorum præpotens 56
Rex Chriſte factor omnium 31
Rex glorioſe martyrum 81
¶Sacræ Chriſti celebremus coronæ 66
Sacris ſolenniis iuncta ſint 43
Salue crux ſancta, ſalue 55
Salue feſta dies toto 33
Saluete flores martyrum 19
Sancte dei pretioſe protomartyr 17
Sanctorum meritis inclyta 82
Somno refectis artubus 7
Splendor paternæ gloriæ 7
Stephano primo martyri 18
Summæ deus elementiæ 12
Summi regni largitor præmii 29
¶Te Chriſte rex piiſſime 51
Te lucis ante terminum 5
Te lucis author perſonent 34
Telluris ingens conditor 9
Tibi Chriſte ſplendor patris 71
Tu trinitatis vnitas, orbem 11
¶Veni creator ſpiritus 37
Veni redemptor gentium 15
Verbum ſupernum prodiens, à patre 14
Verbum ſupernum prodiens, nec patris 44
Vexilla regis prodeunt 28
Virgo dei genitrix, quem totus 55
Virginis proles, opifexque matris 83
Vita ſanctorum decus angelorum 35
Vox clara ecce intonat 14
Vrbs beata Hieruſalem 44
Vt queant laxis reſonare fibris 56

In ſecundo libro præſentis operis, contenta,

¶Canticum ſanctorum Auguſtini & Ambroſii, cum ſua expoſitione 85
Canticum trium puerorum hebræorum, pro die dominico 86
Canticum Eſaiæ prophetæ, feriæ ſecundæ aſſignatum 87
Canticũ Ezechiæ regis Iuda, pro feria tertia 88
Canticũ Annæ matris Samuelis, pro feria quarta 89
Canticum Moyſi & filiorum Iſrael: feriæ quintę accommodatum 90
Canticum Abachuc prophetæ, feriæ ſextæ adaptatum 92
Canticum Moyſi, laudibus matutinis in die ſabbati deſignatum 95
Canticum Zachariæ: patris ſancti Ioannis baptiſtæ 97
Symbolũ Athanaſii, epiſcopi Alexãdrini 98
Canticum ſacroſanctæ virginis Mariæ, paucis explicatum 100
Canticum ſancti Simeonis: officio completorii aſſignatum 101
Antiphonæ in aduentu domini ad canticum beatæ virginis cantari ſolitæ 102
Antiphonæ poſt natiuitatem domini, beatę Mariæ virgini peculiares 104
Antiphonæ in octauis epiphaniæ decantandæ: de myſteriis baptiſmi 105
Nonnulla, de natiuitate domini & beata virgine reſponſoria 106
Aliqua, quadrageſimalis & paſchalis temporis, reſponſoria 108
De ſancto euchariſtiæ ſacramento, dedicatione eccleſiæ, & ſanctis martyribus: nonnulla reſponſoria, cum ſuis expoſitionibus 110
De horarum eccleſiaſticarum numero & denominationibus: & primũ de officio matutino 111
Quid ſignet dictio hallelu ia, quid homilia, & amen 112
De prima, tertia, ſexta & nona, horis eccleſiaſticis 112
De officio veſpertino, & completorii 113
De variis eorum denominationibus qui ad eccleſiã ſpectãt: aut ab eius gremio ſunt ſeparati. ibidẽ
De ſeptem ordinum eccleſiaſticorũ nominibus, eorumque rationibus 114
In feſto purificationis beatæ virginis, benedictio cereorum ibidem.
In die ſancti paraſceues: ritus adorationis ſacratiſſimæ crucis 116
In ſabbato ſancto paſchæ: benedictio noui ignis, quo ſunt incendendi cerei 118
Benedictio cerei paſchalis 119
Benedictio fontis baptiſmalis in ſabbato paſchæ 121
Benedictio carnium, in die ſancto paſchæ 123
Benedictio aquæ, diebus dominicis, ad aſpergendum populum 124
Benedictio panis, diebus dominicis populo diſtribuendi 125
Benedictio palmarum in vltima dominica quadrageſimæ 127

In tertio libro elucidatorii eccleſiaſtici, contenta,

¶Ad quos ſpectat tertii libri huius operis lectio: & quid nomen miſſa ſignat 130
De tẽpli ac altaris conſecratione, & ſitu ad orientem ibidem
De veſtibus & indumentis ſacerdotalibus, quid ſignificant 132
De ſacerdotibus, quod caſte viuere debeãt, ac eorum miniſterio 133

Eorum quæ in ſancto altaris ſacrificio geruntur: breuis & ſuccincta narratio. 134
In nouena ſupplicatione, Kyrie eleiſon geminas eſſe dictiooes: itidem & Chriſte eleiſon. 135
Hymni angelici (cuius initium eſt: gloria in excelſis deo) literalis expoſitio. 136
Symboli Niceni cum ſymbolo apoſtolorum collatio atque conciliatio. 137
Eiuſdem ſymboli Niceni per ſingulos articulos expoſitio. 138
Præfationis quotidianæ explicatio. 140
Angelici ſimul & humani hymni (cuius principium eſt. Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus) literalis explanatio. 141
De natiuitate domini, epiphania & quadrageſima: præfationes. ibidem
Propriæ de reſurrectione, aſcenſioneque domini & die ſancto pentecoſtes: præfationes, cum earũ expoſitionibus. 143
Peculiares de ſumma trinitate, ſancta cruce, beata virgine Maria, & de apoſtolis: præfationes, cum illarum explanationibus. ibidem &. 144
Quare pars miſſæ ſecretior: vulgo canonis nomine nuncupatur. 145
Pro quibus generatim fit in miſſa per ſacerdotẽ ſacra facientem ſupplicatio. 146
Quiſnam ordo in commemoratione viuorum quæ fit ante conſecrationem: eſt obſeruandus. 147
Sanctorũ apoſtolorum & martyrum prima per nominum expreſſionem cõmemoratio. 149
Eorum quæ in canone petuntur à domino per eccleſiam declaratio. 150
Ritus cooſecrationis ſacroſancti panis: ſiue hoſtiæ ſaluris atque viuificæ. 151
Modus itidem conſecrationis ſancti calicis. 152
Conſecratorum munerum deuota ad deum patrem oblatio: cum ſanctorum patrum veteris legis memoria. 153
Diuinæ acceptationes, gratiæ & benedictionis, ſupplex poſtulatio. 154
Pia defunctorum ante deum commemnratio: cũ imprecatione refrigerii & quietis ipſorum in regno cœleſti. ibidem
Conſortii cum ſanctis apoſtolis & martyribus ſecundo nominatis, petitio. 155
Summæ deitatis cum trium perſonarum diuinarum inſinuatiooe, inuocatio. 156
Quanta ſit orationis dominicæ ſupra cæteras omnes orationes excellentia. 157
Cur in exordio orationis dominicæ: deum, patrem noſtrum appellamus. ibidem.
Septem petitionum in oratione domioica contentarum explanatio. 158. fa. 2. ve. 15
Suffragii ſanctorum tertio loco facta imploratio: cum poſtulatione miſericordiæ & pacis à domino. 160
Cur Chriſtus in oratione ter à ſacerdote prolata poſt hoſtiæ ſacræ diuiſionem: agnus dei dicatur. 161
Orationes à ſacerdote ſacrificium offerente ante commutationem dicendæ. 162
Illius orationis, domioe non ſum dignus vt intres ſub tectum meum: ſingularis & propria expoſitio, excitans ad deuotionem. 162
Qoæ orationes in ipſa communione, & quæ poſt communionem dicendæ ſunt. 164
Quibus verbis ſacerdos valedicit populo: & abeunti beoedicit. 165
Vnde ille benedicendi ritus: ſumpſit originem. ibidem.

Index proſarum eccleſiaſticarum: quæ quarto habentur libro, ordine alphabetico digeſtus.

¶ Ad honorem tuum Chriſte. 216
Animemur ad agonem. 204
Aue præclara maris ſtella. 231
Aue ſpes mundi Maria. 232
Aue ſidus lux dierum. 243
Aue verbi deiparens. 220
Aue virgo ſingularis. 231
¶ Benedicta ſemper ſancta. 191
¶ Celſa pueri concrepent. 174
Cœli enarrant gloriam dei. 222
Cœli ſolem imitantes. 254
Clare ſanctorum ſenatus. 255
Concentu parili hic te. 28
Congaudentes exultemus. 199
Congaudent angelorum chori. 229
Corde, voce, pulſa cœlos. 207
Corde, voce, mente pura. 235
Corde puro, mente munda. 250
Corona ſanctitatis &. 209
¶ Dies iſte celebretur. 200
Diem feſtum Bartholomei. 236
¶ Ecce dies celebris. 184
Ecce dies præoptata. 206
Eia voce prædicemus. 201
Eia recolemus laudibus. 168
Epiphaniam domino canamus. 177
Exultemus & lætemur. 198
Exultent filiæ Sion. 236
¶ Feſta Chriſti omnis Chriſtianitas. 176
¶ Gaudeat Hiſpania. 224
Gaude prole Græcia. 246
Gaude Roma caput mundi. 118
Caudens ſuperna ciuitas. 224
Gaude Sion & lætare. 101
Gaude Sion quæ diem recolis. 251
Gaude Sion quod egreſſus. 252
Genouefæ ſolennitas. 203
Gratulemur ad feſtiuum. 173
¶ Hanc concordi famulatu. 170
Heri mundus exultauit. 171
Hieruſalem & Sion filiæ. 194
¶ Interni feſti gaudia: noſtra. 238
Ioanoes Ieſu Chriſto multum. 172
Iocundare plebs fidelis. 244

INDEX.

¶Lætabundus exultet fidelis. 169
Lætabunda pſallat plebs. 237
Lauda Sion ſaluatorem. 192
Laudes crucis attollamus. 210
Laudemus omnes inclyta. 236
Laus tibi Chriſte: patris. 174
Laus tibi Chriſte: qui es. 223
Laus ſit regi gloriæ. 205
Laus & honor Trecoriæ. 212
Laus erumpat ex effectu. 245
Laurenti Dauid magni. 227
Lignum vitæ quærimus. 235
Lucernæ nouæ ſpecula. 240
Lux illuxit dominica. 183
Lux iocunda. lux inſignis. 188
Lux aduenit veneranda. 208
Lux illuxit triumphalis. 223
¶Mane prima ſabbati. 179
Margaritam glorioſam. 223
Mittit ad virginem. 166
Mundi renouatio. 180
¶Nato canunt omnia domino. 168
Natiuitas Mariæ virginis. 241
Nouæ laudis attollamus. 217
¶O beata beatorum. 255
O Maria ſtella maris. 230
Omnes vna celebremus. 193
Omnes ſancti ſeraphim. 249
¶Petre ſumme Chriſti paſtor. 218
Pia voce prædicemus. 203
Plebs fidelis iocundetur. 198
Præcurſoris & baptiſtæ. 215
Præcurſorem ſummi regis. 239
Profitentes vnitatem. 191
Promat pia vox cantoris. 241
Prunis datum admiremur. 228
Pſallat eccleſia mater. 194
Pſallat chorus corde mundo. 247
¶Quàm dilecta tabernacula. 196
Quem inuiſibiliter ſequitur, 256
Qui procedis ab vtroque. 190
¶Regem regum veneremur. 238
Rex omnipotens die hodierna, 185
Repræſentet eccleſia. 226
Roma Petro glorietur. 219
¶Sacerdotem Chriſti Martinum. 251
Sacroſancta hodiernæ. 197
Salus æterna, indeficiens. 266
Salue mater ſaluatoris. 229
Salue crux arbor vitæ. 243
Sancti ſpiritus aſſit nobis. 186
Sancti baptiſtæ Chriſti. 214
Sancti ſpiritus aſſit nobis. 221
Sanctiſſimæ virginis votiua. 253
Simplex in eſſentia. 189
Si vis vere gloriari. 228
Soſpitati dedit ægros. 199
Spe mercedis & coronæ: 255
Splendor patris & figura. 175
Summi triumphum regis. 185
Summi regis archangele. 245
Supernæ matris gaudia. 246
¶Veni ſancte ſpiritus. 187
Verbum dei: deo natum. 211
Verbum bonum & ſuaue. 242
Victimæ paſchali laudes. 178
Virgini Mariæ laudes. ibidem.
Virginalis turma ſexus. 248
Virginis venerandæ de. 257
Vox ſonora noſtri chori. 253
¶Zima vetus expurgetur. 181

Indicis eorum quæ hoc in opere continentur: finis.

ABSOLVTVM ET TERTIO EMISSVM
eſt hoc opus (Cui non pœnitenda, Quæ in priore
deſiderabantur editione: acceſſerunt.) An-
no Domini (quem decet hymnus
& laus omnis) nono & tri-
geſimo ſupra ſeſquimil-
leſimum. Die ve-
rò Decẽbris
octaua.

VA1 1528945